www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.ir

قرآن کریم

تفسیر تسنیم

تألیف

عباس سید یحیی حسینی

بسم الله الرحمن الرحیم

قرآن کریم : تفسیر علیین

نویسنده:

عباس سیدکریمی حسینی

ناشر چاپی:

اسوه - سازمان اوقاف و امور خیریه جمهوری اسلامی ایران

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

فهرست ----- ۵
قرآن کریم: تفسیر علیین ----- ۱۴۸
مشخصات کتاب ----- ۱۴۸
اشاره ----- ۱۴۸
سوره البقره ----- ۱۵۱
[سوره البقره (۲): آیه ۶] ----- ۱۵۱
[سوره البقره (۲): آیه ۷] ----- ۱۵۱
[سوره البقره (۲): آیه ۱۰] ----- ۱۵۱
[سوره البقره (۲): آیه ۱۳] ----- ۱۵۱
[سوره البقره (۲): آیه ۱۴] ----- ۱۵۱
[سوره البقره (۲): آیه ۱۵] ----- ۱۵۲
[سوره البقره (۲): آیه ۱۷] ----- ۱۵۳
[سوره البقره (۲): آیه ۱۸] ----- ۱۵۳
[سوره البقره (۲): آیه ۱۹] ----- ۱۵۳
[سوره البقره (۲): آیه ۲۰] ----- ۱۵۳
[سوره البقره (۲): آیه ۲۱] ----- ۱۵۴
[سوره البقره (۲): آیه ۲۲] ----- ۱۵۴
[سوره البقره (۲): آیه ۲۳] ----- ۱۵۴
[سوره البقره (۲): آیه ۲۴] ----- ۱۵۴
[سوره البقره (۲): آیه ۲۵] ----- ۱۵۶
[سوره البقره (۲): آیه ۲۶] ----- ۱۵۶
[سوره البقره (۲): آیه ۲۷] ----- ۱۵۶
[سوره البقره (۲): آیه ۲۸] ----- ۱۵۷
[سوره البقره (۲): آیه ۲۹] ----- ۱۵۷

[سوره البقره (۲): آیه ۳۰] ۱۵۸
[سوره البقره (۲): آیه ۳۳] ۱۵۸
[سوره البقره (۲): آیه ۳۴] ۱۵۸
[سوره البقره (۲): آیه ۳۵] ۱۵۸
[سوره البقره (۲): آیه ۳۶] ۱۵۸
[سوره البقره (۲): آیه ۳۷] ۱۵۹
[سوره البقره (۲): آیه ۳۸] ۱۶۰
[سوره البقره (۲): آیه ۳۹] ۱۶۰
[سوره البقره (۲): آیه ۴۰] ۱۶۰
[سوره البقره (۲): آیه ۴۱] ۱۶۰
[سوره البقره (۲): آیه ۴۲] ۱۶۰
[سوره البقره (۲): آیه ۴۶] ۱۶۰
[سوره البقره (۲): آیه ۴۸] ۱۶۱
[سوره البقره (۲): آیه ۴۹] ۱۶۲
[سوره البقره (۲): آیه ۵۰] ۱۶۲
[سوره البقره (۲): آیه ۵۱] ۱۶۲
[سوره البقره (۲): آیه ۵۳] ۱۶۲
[سوره البقره (۲): آیه ۵۵] ۱۶۲
[سوره البقره (۲): آیه ۵۷] ۱۶۳
[سوره البقره (۲): آیه ۵۸] ۱۶۴
[سوره البقره (۲): آیه ۵۹] ۱۶۴
[سوره البقره (۲): آیه ۶۰] ۱۶۴
[سوره البقره (۲): آیه ۶۱] ۱۶۵
[سوره البقره (۲): آیه ۶۲] ۱۶۶
[سوره البقره (۲): آیه ۶۳] ۱۶۶
[سوره البقره (۲): آیه ۶۵] ۱۶۶

[سوره البقره (۲): آیه ۶۶] ---- ۱۶۶
[سوره البقره (۲): آیه ۶۷] ---- ۱۶۶
[سوره البقره (۲): آیه ۶۸] ---- ۱۶۷
[سوره البقره (۲): آیه ۶۹] ---- ۱۶۷
[سوره البقره (۲): آیه ۷۱] ---- ۱۶۸
[سوره البقره (۲): آیه ۷۲] ---- ۱۶۸
[سوره البقره (۲): آیه ۷۴] ---- ۱۶۸
[سوره البقره (۲): آیه ۷۵] ---- ۱۶۸
[سوره البقره (۲): آیه ۷۸] ---- ۱۷۰
[سوره البقره (۲): آیه ۷۹] ---- ۱۷۰
[سوره البقره (۲): آیه ۸۰] ---- ۱۷۰
[سوره البقره (۲): آیه ۸۱] ---- ۱۷۰
[سوره البقره (۲): آیه ۸۳] ---- ۱۷۰
[سوره البقره (۲): آیه ۸۴] ---- ۱۷۲
[سوره البقره (۲): آیه ۸۵] ---- ۱۷۲
[سوره البقره (۲): آیه ۸۷] ---- ۱۷۲
[سوره البقره (۲): آیه ۸۸] ---- ۱۷۲
[سوره البقره (۲): آیه ۸۹] ---- ۱۷۴
[سوره البقره (۲): آیه ۹۰] ---- ۱۷۴
[سوره البقره (۲): آیه ۹۱] ---- ۱۷۴
[سوره البقره (۲): آیه ۹۶] ---- ۱۷۵
[سوره البقره (۲): آیه ۱۰۰] ---- ۱۷۵
[سوره البقره (۲): آیه ۱۰۱] ---- ۱۷۵
[سوره البقره (۲): آیه ۱۰۲] ---- ۱۷۶
[سوره البقره (۲): آیه ۱۰۴] ---- ۱۷۶
[سوره البقره (۲): آیه ۱۰۶] ---- ۱۷۷

[سوره البقره (۲): آیه ۱۰۸] ---- ۱۷۷
[سوره البقره (۲): آیه ۱۰۹] ---- ۱۷۷
[سوره البقره (۲): آیه ۱۱۱] ---- ۱۷۷
[سوره البقره (۲): آیه ۱۱۲] ---- ۱۷۷
[سوره البقره (۲): آیه ۱۱۶] ---- ۱۷۹
[سوره البقره (۲): آیه ۱۱۷] ---- ۱۷۹
[سوره البقره (۲): آیه ۱۱۸] ---- ۱۷۹
[سوره البقره (۲): آیه ۱۱۹] ---- ۱۷۹
[سوره البقره (۲): آیه ۱۲۵] ---- ۱۸۰
[سوره البقره (۲): آیه ۱۲۶] ---- ۱۸۰
[سوره البقره (۲): آیه ۱۲۷] ---- ۱۸۱
[سوره البقره (۲): آیه ۱۲۸] ---- ۱۸۱
[سوره البقره (۲): آیه ۱۲۹] ---- ۱۸۱
[سوره البقره (۲): آیه ۱۳۰] ---- ۱۸۱
[سوره البقره (۲): آیه ۱۳۲] ---- ۱۸۱
[سوره البقره (۲): آیه ۱۳۳] ---- ۱۸۱
[سوره البقره (۲): آیه ۱۳۴] ---- ۱۸۲
[سوره البقره (۲): آیه ۱۳۵] ---- ۱۸۳
[سوره البقره (۲): آیه ۱۳۶] ---- ۱۸۳
[سوره البقره (۲): آیه ۱۳۷] ---- ۱۸۳
[سوره البقره (۲): آیه ۱۳۸] ---- ۱۸۳
[سوره البقره (۲): آیه ۱۳۹] ---- ۱۸۳
[سوره البقره (۲): آیه ۱۴۲] ---- ۱۸۴
[سوره البقره (۲): آیه ۱۴۳] ---- ۱۸۴
[سوره البقره (۲): آیه ۱۴۴] ---- ۱۸۴
[سوره البقره (۲): آیه ۱۴۷] ---- ۱۸۵

[سوره البقره (۲): آیه ۱۴۸] ---- ۱۸۵
[سوره البقره (۲): آیه ۱۴۹] ---- ۱۸۵
[سوره البقره (۲): آیه ۱۵۰] ---- ۱۸۵
[سوره البقره (۲): آیه ۱۵۸] ---- ۱۸۶
[سوره البقره (۲): آیه ۱۶۲] ---- ۱۸۶
[سوره البقره (۲): آیه ۱۶۴] ---- ۱۸۷
[سوره البقره (۲): آیه ۱۶۵] ---- ۱۸۷
[سوره البقره (۲): آیه ۱۶۶] ---- ۱۸۷
[سوره البقره (۲): آیه ۱۶۷] ---- ۱۸۷
[سوره البقره (۲): آیه ۱۶۸] ---- ۱۸۷
[سوره البقره (۲): آیه ۱۶۹] ---- ۱۸۸
[سوره البقره (۲): آیه ۱۷۰] ---- ۱۸۹
[سوره البقره (۲): آیه ۱۷۱] ---- ۱۸۹
[سوره البقره (۲): آیه ۱۷۳] ---- ۱۸۹
[سوره البقره (۲): آیه ۱۷۵] ---- ۱۸۹
[سوره البقره (۲): آیه ۱۷۶] ---- ۱۸۹
[سوره البقره (۲): آیه ۱۷۷] ---- ۱۹۱
[سوره البقره (۲): آیه ۱۸۲] ---- ۱۹۲
[سوره البقره (۲): آیه ۱۸۴] ---- ۱۹۲
[سوره البقره (۲): آیه ۱۸۵] ---- ۱۹۲
[سوره البقره (۲): آیه ۱۸۷] ---- ۱۹۳
[سوره البقره (۲): آیه ۱۸۸] ---- ۱۹۳
[سوره البقره (۲): آیه ۱۸۹] ---- ۱۹۳
[سوره البقره (۲): آیه ۱۹۱] ---- ۱۹۴
[سوره البقره (۲): آیه ۱۹۳] ---- ۱۹۴
[سوره البقره (۲): آیه ۱۹۴] ---- ۱۹۴

[سوره البقره (۲): آیه ۱۹۵] ---- ۱۹۴
[سوره البقره (۲): آیه ۱۹۶] ---- ۱۹۴
[سوره البقره (۲): آیه ۱۹۷] ---- ۱۹۶
[سوره البقره (۲): آیه ۱۹۸] ---- ۱۹۶
[سوره البقره (۲): آیه ۲۰۰] ---- ۱۹۶
[سوره البقره (۲): آیه ۲۰۳] ---- ۱۹۸
[سوره البقره (۲): آیه ۲۰۴] ---- ۱۹۸
[سوره البقره (۲): آیه ۲۰۵] ---- ۱۹۸
[سوره البقره (۲): آیه ۲۰۵] ---- ۱۹۸
[سوره البقره (۲): آیه ۲۰۶] ---- ۱۹۸
[سوره البقره (۲): آیه ۲۰۷] ---- ۱۹۹
[سوره البقره (۲): آیه ۲۰۹] ---- ۱۹۹
[سوره البقره (۲): آیه ۲۱۰] ---- ۱۹۹
[سوره البقره (۲): آیه ۲۱۲] ---- ۲۰۰
[سوره البقره (۲): آیه ۲۱۳] ---- ۲۰۰
[سوره البقره (۲): آیه ۲۱۴] ---- ۲۰۰
[سوره البقره (۲): آیه ۲۱۵] ---- ۲۰۰
[سوره البقره (۲): آیه ۲۱۶] ---- ۲۰۲
[سوره البقره (۲): آیه ۲۱۷] ---- ۲۰۲
[سوره البقره (۲): آیه ۲۱۹] ---- ۲۰۲
[سوره البقره (۲): آیه ۲۲۰] ---- ۲۰۳
[سوره البقره (۲): آیه ۲۲۱] ---- ۲۰۳
[سوره البقره (۲): آیه ۲۲۲] ---- ۲۰۳
[سوره البقره (۲): آیه ۲۲۳] ---- ۲۰۳
[سوره البقره (۲): آیه ۲۲۴] ---- ۲۰۴
[سوره البقره (۲): آیه ۲۲۵] ---- ۲۰۵

[سوره البقره (۲): آیه ۲۲۶] ---- ۲۰۵
[سوره البقره (۲): آیه ۲۲۸] ---- ۲۰۵
[سوره البقره (۲): آیه ۲۲۹] ---- ۲۰۵
[سوره البقره (۲): آیه ۲۳۱] ---- ۲۰۷
[سوره البقره (۲): آیه ۲۳۲] ---- ۲۰۷
[سوره البقره (۲): آیه ۲۳۳] ---- ۲۰۷
[سوره البقره (۲): آیه ۲۳۴] ---- ۲۰۸
[سوره البقره (۲): آیه ۲۳۵] ---- ۲۰۸
[سوره البقره (۲): آیه ۲۳۶] ---- ۲۰۸
[سوره البقره (۲): آیه ۲۳۷] ---- ۲۰۹
[سوره البقره (۲): آیه ۲۳۸] ---- ۲۱۰
[سوره البقره (۲): آیه ۲۳۹] ---- ۲۱۰
[سوره البقره (۲): آیه ۲۴۰] ---- ۲۱۰
[سوره البقره (۲): آیه ۲۴۵] ---- ۲۱۰
[سوره البقره (۲): آیه ۲۴۶] ---- ۲۱۱
[سوره البقره (۲): آیه ۲۴۷] ---- ۲۱۱
[سوره البقره (۲): آیه ۲۴۸] ---- ۲۱۱
[سوره البقره (۲): آیه ۲۴۹] ---- ۲۱۲
[سوره البقره (۲): آیه ۲۵۰] ---- ۲۱۲
[سوره البقره (۲): آیه ۲۵۱] ---- ۲۱۲
[سوره البقره (۲): آیه ۲۵۴] ---- ۲۱۴
[سوره البقره (۲): آیه ۲۵۵] ---- ۲۱۴
[سوره البقره (۲): آیه ۲۵۶] ---- ۲۱۴
[سوره البقره (۲): آیه ۲۵۷] ---- ۲۱۶
[سوره البقره (۲): آیه ۲۵۸] ---- ۲۱۶
[سوره البقره (۲): آیه ۲۵۹] ---- ۲۱۶

[سوره البقره (۲): آیه ۲۶۰] ---- ۲۱۷
[سوره البقره (۲): آیه ۲۶۲] ---- ۲۱۷
[سوره البقره (۲): آیه ۲۶۳] ---- ۲۱۷
[سوره البقره (۲): آیه ۲۶۴] ---- ۲۱۷
[سوره البقره (۲): آیه ۲۶۵] ---- ۲۱۹
[سوره البقره (۲): آیه ۲۶۶] ---- ۲۱۹
[سوره البقره (۲): آیه ۲۶۷] ---- ۲۱۹
[سوره البقره (۲): آیه ۲۶۹] ---- ۲۱۹
[سوره البقره (۲): آیه ۲۷۰] ---- ۲۲۱
[سوره البقره (۲): آیه ۲۷۱] ---- ۲۲۱
[سوره البقره (۲): آیه ۲۷۳] ---- ۲۲۱
[سوره البقره (۲): آیه ۲۷۵] ---- ۲۲۲
[سوره البقره (۲): آیه ۲۷۶] ---- ۲۲۲
[سوره البقره (۲): آیه ۲۷۸] ---- ۲۲۲
[سوره البقره (۲): آیه ۲۷۹] ---- ۲۲۲
[سوره البقره (۲): آیه ۲۸۰] ---- ۲۲۲
[سوره البقره (۲): آیه ۲۸۲] ---- ۲۲۴
[سوره البقره (۲): آیه ۲۸۳] ---- ۲۲۵
[سوره البقره (۲): آیه ۲۸۴] ---- ۲۲۵
[سوره البقره (۲): آیه ۲۸۵] ---- ۲۲۵
[سوره البقره (۲): آیه ۲۸۶] ---- ۲۲۵
سوره آل عمران ---- ۲۲۶
[سوره آل عمران (۳): آیه ۲] ---- ۲۲۶
[سوره آل عمران (۳): آیه ۷] ---- ۲۲۶
[سوره آل عمران (۳): آیه ۹] ---- ۲۲۶
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۰] ---- ۲۲۸

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۱] ---- ۲۲۸
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۲] ---- ۲۲۸
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۳] ---- ۲۲۸
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۴] ---- ۲۲۸
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۹] ---- ۲۳۰
[سوره آل عمران (۳): آیه ۲۰] ---- ۲۳۰
[سوره آل عمران (۳): آیه ۲۳] ---- ۲۳۱
[سوره آل عمران (۳): آیه ۲۵] ---- ۲۳۱
[سوره آل عمران (۳): آیه ۲۷] ---- ۲۳۱
[سوره آل عمران (۳): آیه ۳۰] ---- ۲۳۲
[سوره آل عمران (۳): آیه ۳۵] ---- ۲۳۲
[سوره آل عمران (۳): آیه ۳۶] ---- ۲۳۲
[سوره آل عمران (۳): آیه ۳۷] ---- ۲۳۲
[سوره آل عمران (۳): آیه ۳۸] ---- ۲۳۳
[سوره آل عمران (۳): آیه ۳۹] ---- ۲۳۳
[سوره آل عمران (۳): آیه ۴۰] ---- ۲۳۳
[سوره آل عمران (۳): آیه ۴۱] ---- ۲۳۳
[سوره آل عمران (۳): آیه ۴۶] ---- ۲۳۴
[سوره آل عمران (۳): آیه ۴۹] ---- ۲۳۴
[سوره آل عمران (۳): آیه ۵۲] ---- ۲۳۴
[سوره آل عمران (۳): آیه ۶۱] ---- ۲۳۵
[سوره آل عمران (۳): آیه ۶۴] ---- ۲۳۶
[سوره آل عمران (۳): آیه ۶۹] ---- ۲۳۶
[سوره آل عمران (۳): آیه ۷۲] ---- ۲۳۷
[سوره آل عمران (۳): آیه ۷۳] ---- ۲۳۷
[سوره آل عمران (۳): آیه ۷۵] ---- ۲۳۷

[سوره آل عمران (۳): آیه ۷۸] ---- ۲۳۸
[سوره آل عمران (۳): آیه ۷۹] ---- ۲۳۸
[سوره آل عمران (۳): آیه ۸۱] ---- ۲۳۸
[سوره آل عمران (۳): آیه ۸۳] ---- ۲۳۸
[سوره آل عمران (۳): آیه ۸۶] ---- ۲۳۹
[سوره آل عمران (۳): آیه ۸۸] ---- ۲۳۹
[سوره آل عمران (۳): آیه ۹۱] ---- ۲۳۹
[سوره آل عمران (۳): آیه ۹۲] ---- ۲۴۰
[سوره آل عمران (۳): آیه ۹۳] ---- ۲۴۰
[سوره آل عمران (۳): آیه ۹۶] ---- ۲۴۰
[سوره آل عمران (۳): آیه ۹۹] ---- ۲۴۰
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۰۱] ---- ۲۴۱
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۰۲] ---- ۲۴۱
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۰۳] ---- ۲۴۱
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۱۰] ---- ۲۴۲
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۱۲] ---- ۲۴۲
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۱۵] ---- ۲۴۲
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۱۷] ---- ۲۴۳
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۱۸] ---- ۲۴۳
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۱۹] ---- ۲۴۳
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۲۱] ---- ۲۴۴
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۲۲] ---- ۲۴۵
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۲۵] ---- ۲۴۵
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۲۷] ---- ۲۴۵
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۳۰] ---- ۲۴۵
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۳۳] ---- ۲۴۷

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۳۴] ---- ۲۴۷
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۳۵] ---- ۲۴۷
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۳۷] ---- ۲۴۷
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۳۸] ---- ۲۴۷
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۴۰] ---- ۲۴۸
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۴۱] ---- ۲۴۹
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۴۲] ---- ۲۴۹
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۴۳] ---- ۲۴۹
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۴۴] ---- ۲۴۹
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۴۶] ---- ۲۴۹
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۵۱] ---- ۲۵۱
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۵۲] ---- ۲۵۱
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۵۳] ---- ۲۵۱
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۵۴] ---- ۲۵۳
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۵۶] ---- ۲۵۳
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۵۹] ---- ۲۵۴
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۶۰] ---- ۲۵۴
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۶۱] ---- ۲۵۴
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۶۲] ---- ۲۵۴
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۶۳] ---- ۲۵۴
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۶۶] ---- ۲۵۶
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۶۷] ---- ۲۵۶
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۶۸] ---- ۲۵۶
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۷۲] ---- ۲۵۶
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۷۴] ---- ۲۵۷
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۷۸] ---- ۲۵۷

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۷۹] ---- ۲۵۷
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۸۰] ---- ۲۵۷
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۸۱] ---- ۲۵۸
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۸۳] ---- ۲۵۸
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۸۴] ---- ۲۵۸
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۸۵] ---- ۲۵۸
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۸۶] ---- ۲۵۸
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۸۷] ---- ۲۶۰
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۸۸] ---- ۲۶۰
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۹۰] ---- ۲۶۰
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۹۱] ---- ۲۶۰
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۹۲] ---- ۲۶۰
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۹۳] ---- ۲۶۰
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۹۵] ---- ۲۶۲
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۹۶] ---- ۲۶۲
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۹۷] ---- ۲۶۲
[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۹۸] ---- ۲۶۲
سوره النساء ---- ۲۶۳
[سوره النساء (۴): آیه ۱] ---- ۲۶۳
[سوره النساء (۴): آیه ۲] ---- ۲۶۳
[سوره النساء (۴): آیه ۳] ---- ۲۶۳
[سوره النساء (۴): آیه ۴] ---- ۲۶۳
[سوره النساء (۴): آیه ۵] ---- ۲۶۴
[سوره النساء (۴): آیه ۶] ---- ۲۶۴
[سوره النساء (۴): آیه ۸] ---- ۲۶۵
[سوره النساء (۴): آیه ۹] ---- ۲۶۵

[سوره النساء (۴): آیه ۱۰] ۲۶۵
[سوره النساء (۴): آیه ۱۲] ۲۶۶
[سوره النساء (۴): آیه ۱۳] ۲۶۶
[سوره النساء (۴): آیه ۱۴] ۲۶۶
[سوره النساء (۴): آیه ۱۷] ۲۶۷
[سوره النساء (۴): آیه ۱۸] ۲۶۷
[سوره النساء (۴): آیه ۱۹] ۲۶۷
[سوره النساء (۴): آیه ۲۰] ۲۶۸
[سوره النساء (۴): آیه ۲۱] ۲۶۸
[سوره النساء (۴): آیه ۲۲] ۲۶۸
[سوره النساء (۴): آیه ۲۳] ۲۶۸
[سوره النساء (۴): آیه ۲۴] ۲۷۰
[سوره النساء (۴): آیه ۲۵] ۲۷۰
[سوره النساء (۴): آیه ۲۷] ۲۷۲
[سوره النساء (۴): آیه ۲۹] ۲۷۲
[سوره النساء (۴): آیه ۳۰] ۲۷۲
[سوره النساء (۴): آیه ۳۱] ۲۷۲
[سوره النساء (۴): آیه ۳۳] ۲۷۲
[سوره النساء (۴): آیه ۳۴] ۲۷۴
[سوره النساء (۴): آیه ۳۵] ۲۷۴
[سوره النساء (۴): آیه ۳۶] ۲۷۴
[سوره النساء (۴): آیه ۳۸] ۲۷۶
[سوره النساء (۴): آیه ۳۹] ۲۷۶
[سوره النساء (۴): آیه ۴۰] ۲۷۶
[سوره النساء (۴): آیه ۴۲] ۲۷۶
[سوره النساء (۴): آیه ۴۳] ۲۷۶

[سوره النساء (۴): آیه ۴۶] ---- ۲۷۸
[سوره النساء (۴): آیه ۴۷] ---- ۲۷۸
[سوره النساء (۴): آیه ۴۸] ---- ۲۷۸
[سوره النساء (۴): آیه ۴۹] ---- ۲۷۸
[سوره النساء (۴): آیه ۵۱] ---- ۲۷۹
[سوره النساء (۴): آیه ۵۳] ---- ۲۸۰
[سوره النساء (۴): آیه ۵۵] ---- ۲۸۰
[سوره النساء (۴): آیه ۵۶] ---- ۲۸۰
[سوره النساء (۴): آیه ۵۶] ---- ۲۸۰
[سوره النساء (۴): آیه ۵۷] ---- ۲۸۰
[سوره النساء (۴): آیه ۵۸] ---- ۲۸۱
[سوره النساء (۴): آیه ۵۹] ---- ۲۸۱
[سوره النساء (۴): آیه ۶۰] ---- ۲۸۲
[سوره النساء (۴): آیه ۶۱] ---- ۲۸۲
[سوره النساء (۴): آیه ۶۳] ---- ۲۸۲
[سوره النساء (۴): آیه ۶۵] ---- ۲۸۲
[سوره النساء (۴): آیه ۶۹] ---- ۲۸۳
[سوره النساء (۴): آیه ۷۱] ---- ۲۸۳
[سوره النساء (۴): آیه ۷۲] ---- ۲۸۳
[سوره النساء (۴): آیه ۷۳] ---- ۲۸۳
[سوره النساء (۴): آیه ۷۴] ---- ۲۸۴
[سوره النساء (۴): آیه ۷۵] ---- ۲۸۵
[سوره النساء (۴): آیه ۷۷] ---- ۲۸۵
[سوره النساء (۴): آیه ۷۸] ---- ۲۸۵
[سوره النساء (۴): آیه ۷۹] ---- ۲۸۶
[سوره النساء (۴): آیه ۸۰] ---- ۲۸۷

[سوره النساء (۴): آیه ۸۱] ---- ۲۸۷
[سوره النساء (۴): آیه ۸۳] ---- ۲۸۷
[سوره النساء (۴): آیه ۸۴] ---- ۲۸۷
[سوره النساء (۴): آیه ۸۵] ---- ۲۸۸
[سوره النساء (۴): آیه ۸۶] ---- ۲۸۸
[سوره النساء (۴): آیه ۸۷] ---- ۲۸۹
[سوره النساء (۴): آیه ۸۸] ---- ۲۸۹
[سوره النساء (۴): آیه ۸۹] ---- ۲۸۹
[سوره النساء (۴): آیه ۹۰] ---- ۲۸۹
[سوره النساء (۴): آیه ۹۱] ---- ۲۹۰
[سوره النساء (۴): آیه ۹۲] ---- ۲۹۱
[سوره النساء (۴): آیه ۹۳] ---- ۲۹۱
[سوره النساء (۴): آیه ۹۴] ---- ۲۹۱
[سوره النساء (۴): آیه ۹۵] ---- ۲۹۳
[سوره النساء (۴): آیه ۹۷] ---- ۲۹۳
[سوره النساء (۴): آیه ۹۸] ---- ۲۹۳
[سوره النساء (۴): آیه ۱۰۰] ---- ۲۹۳
[سوره النساء (۴): آیه ۱۰۱] ---- ۲۹۳
[سوره النساء (۴): آیه ۱۰۲] ---- ۲۹۵
[سوره النساء (۴): آیه ۱۰۳] ---- ۲۹۵
[سوره النساء (۴): آیه ۱۰۴] ---- ۲۹۵
[سوره النساء (۴): آیه ۱۰۵] ---- ۲۹۵
[سوره النساء (۴): آیه ۱۰۷] ---- ۲۹۷
[سوره النساء (۴): آیه ۱۰۸] ---- ۲۹۷
[سوره النساء (۴): آیه ۱۰۹] ---- ۲۹۷
[سوره النساء (۴): آیه ۱۱۲] ---- ۲۹۷

[سوره النساء (۴): آیه ۱۱۴] ---- ۲۹۹
[سوره النساء (۴): آیه ۱۱۵] ---- ۲۹۹
[سوره النساء (۴): آیه ۱۱۷] ---- ۲۹۹
[سوره النساء (۴): آیه ۱۱۸] ---- ۲۹۹
[سوره النساء (۴): آیه ۱۱۹] ---- ۳۰۰
[سوره النساء (۴): آیه ۱۲۰] ---- ۳۰۰
[سوره النساء (۴): آیه ۱۲۱] ---- ۳۰۰
[سوره النساء (۴): آیه ۱۲۳] ---- ۳۰۱
[سوره النساء (۴): آیه ۱۲۴] ---- ۳۰۱
[سوره النساء (۴): آیه ۱۲۵] ---- ۳۰۱
[سوره النساء (۴): آیه ۱۲۸] ---- ۳۰۲
[سوره النساء (۴): آیه ۱۲۹] ---- ۳۰۲
[سوره النساء (۴): آیه ۱۳۵] ---- ۳۰۳
[سوره النساء (۴): آیه ۱۳۶] ---- ۳۰۳
[سوره النساء (۴): آیه ۱۴۰] ---- ۳۰۳
[سوره النساء (۴): آیه ۱۴۱] ---- ۳۰۴
[سوره النساء (۴): آیه ۱۴۲] ---- ۳۰۴
[سوره النساء (۴): آیه ۱۴۳] ---- ۳۰۴
[سوره النساء (۴): آیه ۱۴۴] ---- ۳۰۴
[سوره النساء (۴): آیه ۱۴۵] ---- ۳۰۴
[سوره النساء (۴): آیه ۱۴۷] ---- ۳۰۵
[سوره النساء (۴): آیه ۱۴۸] ---- ۳۰۶
[سوره النساء (۴): آیه ۱۵۳] ---- ۳۰۶
[سوره النساء (۴): آیه ۱۵۵] ---- ۳۰۷
[سوره النساء (۴): آیه ۱۵۷] ---- ۳۰۷
[سوره النساء (۴): آیه ۱۵۹] ---- ۳۰۷

[سوره النساء (۴): آیه ۱۶۲] ---- ۳۰۷
[سوره النساء (۴): آیه ۱۶۳] ---- ۳۰۹
[سوره النساء (۴): آیه ۱۶۴] ---- ۳۰۹
[سوره النساء (۴): آیه ۱۷۰] ---- ۳۰۹
[سوره النساء (۴): آیه ۱۷۱] ---- ۳۱۰
[سوره النساء (۴): آیه ۱۷۲] ---- ۳۱۰
[سوره النساء (۴): آیه ۱۷۳] ---- ۳۱۰
سوره المائده ---- ۳۱۱
[سوره المائده (۵): آیه ۱] ---- ۳۱۱
[سوره المائده (۵): آیه ۲] ---- ۳۱۱
[سوره المائده (۵): آیه ۳] ---- ۳۱۳
[سوره المائده (۵): آیه ۴] ---- ۳۱۳
[سوره المائده (۵): آیه ۵] ---- ۳۱۴
[سوره المائده (۵): آیه ۶] ---- ۳۱۵
[سوره المائده (۵): آیه ۸] ---- ۳۱۵
[سوره المائده (۵): آیه ۱۲] ---- ۳۱۶
[سوره المائده (۵): آیه ۱۳] ---- ۳۱۶
[سوره المائده (۵): آیه ۱۴] ---- ۳۱۷
[سوره المائده (۵): آیه ۱۵] ---- ۳۱۷
[سوره المائده (۵): آیه ۱۷] ---- ۳۱۷
[سوره المائده (۵): آیه ۱۹] ---- ۳۱۸
[سوره المائده (۵): آیه ۲۱] ---- ۳۱۸
[سوره المائده (۵): آیه ۲۳] ---- ۳۱۸
[سوره المائده (۵): آیه ۲۶] ---- ۳۱۹
[سوره المائده (۵): آیه ۲۸] ---- ۳۱۹
[سوره المائده (۵): آیه ۳۱] ---- ۳۱۹

[سوره المائده (۵): آیه ۳۲] ---------- ۳۲۱
[سوره المائده (۵): آیه ۳۳] ---------- ۳۲۱
[سوره المائده (۵): آیه ۳۵] ---------- ۳۲۱
[سوره المائده (۵): آیه ۳۸] ---------- ۳۲۲
[سوره المائده (۵): آیه ۴۱] ---------- ۳۲۲
[سوره المائده (۵): آیه ۴۲] ---------- ۳۲۳
[سوره المائده (۵): آیه ۴۳] ---------- ۳۲۳
[سوره المائده (۵): آیه ۴۴] ---------- ۳۲۳
[سوره المائده (۵): آیه ۴۵] ---------- ۳۲۳
[سوره المائده (۵): آیه ۴۶] ---------- ۳۲۵
[سوره المائده (۵): آیه ۴۸] ---------- ۳۲۵
[سوره المائده (۵): آیه ۴۹] ---------- ۳۲۵
[سوره المائده (۵): آیه ۵۰] ---------- ۳۲۶
[سوره المائده (۵): آیه ۵۲] ---------- ۳۲۷
[سوره المائده (۵): آیه ۵۳] ---------- ۳۲۷
[سوره المائده (۵): آیه ۵۴] ---------- ۳۲۷
[سوره المائده (۵): آیه ۵۷] ---------- ۳۲۷
[سوره المائده (۵): آیه ۵۹] ---------- ۳۲۸
[سوره المائده (۵): آیه ۶۰] ---------- ۳۲۸
[سوره المائده (۵): آیه ۶۱] ---------- ۳۲۸
[سوره المائده (۵): آیه ۶۳] ---------- ۳۲۸
[سوره المائده (۵): آیه ۶۶] ---------- ۳۳۰
[سوره المائده (۵): آیه ۶۷] ---------- ۳۳۰
[سوره المائده (۵): آیه ۶۸] ---------- ۳۳۰
[سوره المائده (۵): آیه ۷۰] ---------- ۳۳۰
[سوره المائده (۵): آیه ۷۱] ---------- ۳۳۱

[سوره المائده (۵): آیه ۷۲] ---- ۳۳۱
[سوره المائده (۵): آیه ۷۵] ---- ۳۳۱
[سوره المائده (۵): آیه ۷۷] ---- ۳۳۲
[سوره المائده (۵): آیه ۷۹] ---- ۳۳۲
[سوره المائده (۵): آیه ۸۲] ---- ۳۳۲
[سوره المائده (۵): آیه ۸۳] ---- ۳۳۳
[سوره المائده (۵): آیه ۸۶] ---- ۳۳۳
[سوره المائده (۵): آیه ۸۷] ---- ۳۳۳
[سوره المائده (۵): آیه ۸۹] ---- ۳۳۳
[سوره المائده (۵): آیه ۹۰] ---- ۳۳۴
[سوره المائده (۵): آیه ۹۵] ---- ۳۳۴
[سوره المائده (۵): آیه ۹۶] ---- ۳۳۵
[سوره المائده (۵): آیه ۹۷] ---- ۳۳۵
[سوره المائده (۵): آیه ۱۰۳] ---- ۳۳۵
[سوره المائده (۵): آیه ۱۰۵] ---- ۳۳۷
[سوره المائده (۵): آیه ۱۰۶] ---- ۳۳۷
[سوره المائده (۵): آیه ۱۰۷] ---- ۳۳۷
[سوره المائده (۵): آیه ۱۰۹] ---- ۳۳۸
[سوره المائده (۵): آیه ۱۱۰] ---- ۳۳۸
[سوره المائده (۵): آیه ۱۱۱] ---- ۳۳۸
[سوره المائده (۵): آیه ۱۱۲] ---- ۳۳۸
[سوره المائده (۵): آیه ۱۱۴] ---- ۳۳۹
[سوره المائده (۵): آیه ۱۱۶] ---- ۳۳۹
[سوره المائده (۵): آیه ۱۱۷] ---- ۳۳۹
سوره الأنعام ---- ۳۴۰
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱] ---- ۳۴۰

[سوره الأنعام (۶): آیه ۲] ---- ۳۴۰
[سوره الأنعام (۶): آیه ۶] ---- ۳۴۰
[سوره الأنعام (۶): آیه ۹] ---- ۳۴۱
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۰] ---- ۳۴۱
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۲] ---- ۳۴۱
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۴] ---- ۳۴۱
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۵] ---- ۳۴۱
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۶] ---- ۳۴۱
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۹] ---- ۳۴۳
[سوره الأنعام (۶): آیه ۲۳] ---- ۳۴۳
[سوره الأنعام (۶): آیه ۲۵] ---- ۳۴۳
[سوره الأنعام (۶): آیه ۲۶] ---- ۳۴۳
[سوره الأنعام (۶): آیه ۲۷] ---- ۳۴۳
[سوره الأنعام (۶): آیه ۳۱] ---- ۳۴۵
[سوره الأنعام (۶): آیه ۳۲] ---- ۳۴۵
[سوره الأنعام (۶): آیه ۳۳] ---- ۳۴۵
[سوره الأنعام (۶): آیه ۳۴] ---- ۳۴۵
[سوره الأنعام (۶): آیه ۳۵] ---- ۳۴۵
[سوره الأنعام (۶): آیه ۳۸] ---- ۳۴۷
[سوره الأنعام (۶): آیه ۴۰] ---- ۳۴۷
[سوره الأنعام (۶): آیه ۴۱] ---- ۳۴۷
[سوره الأنعام (۶): آیه ۴۲] ---- ۳۴۷
[سوره الأنعام (۶): آیه ۴۳] ---- ۳۴۷
[سوره الأنعام (۶): آیه ۴۴] ---- ۳۴۸
[سوره الأنعام (۶): آیه ۴۵] ---- ۳۴۹
[سوره الأنعام (۶): آیه ۴۶] ---- ۳۴۹

[سوره الأنعام (۶): آیه ۴۷] ---- ۳۴۹
[سوره الأنعام (۶): آیه ۵۲] ---- ۳۴۹
[سوره الأنعام (۶): آیه ۵۴] ---- ۳۵۰
[سوره الأنعام (۶): آیه ۵۵] ---- ۳۵۰
[سوره الأنعام (۶): آیه ۵۷] ---- ۳۵۰
[سوره الأنعام (۶): آیه ۵۹] ---- ۳۵۰
[سوره الأنعام (۶): آیه ۶۰] ---- ۳۵۱
[سوره الأنعام (۶): آیه ۶۳] ---- ۳۵۱
[سوره الأنعام (۶): آیه ۶۴] ---- ۳۵۱
[سوره الأنعام (۶): آیه ۶۵] ---- ۳۵۱
[سوره الأنعام (۶): آیه ۶۸] ---- ۳۵۲
[سوره الأنعام (۶): آیه ۶۹] ---- ۳۵۳
[سوره الأنعام (۶): آیه ۷۰] ---- ۳۵۳
[سوره الأنعام (۶): آیه ۷۱] ---- ۳۵۳
[سوره الأنعام (۶): آیه ۷۳] ---- ۳۵۳
[سوره الأنعام (۶): آیه ۷۴] ---- ۳۵۵
[سوره الأنعام (۶): آیه ۷۵] ---- ۳۵۵
[سوره الأنعام (۶): آیه ۷۶] ---- ۳۵۵
[سوره الأنعام (۶): آیه ۷۷] ---- ۳۵۵
[سوره الأنعام (۶): آیه ۸۰] ---- ۳۵۵
[سوره الأنعام (۶): آیه ۸۱] ---- ۳۵۵
[سوره الأنعام (۶): آیه ۸۲] ---- ۳۵۷
[سوره الأنعام (۶): آیه ۸۸] ---- ۳۵۷
[سوره الأنعام (۶): آیه ۸۹] ---- ۳۵۷
[سوره الأنعام (۶): آیه ۹۱] ---- ۳۵۸
[سوره الأنعام (۶): آیه ۹۲] ---- ۳۵۸

[سوره الأنعام (۶): آیه ۹۳] ---- ۳۵۸
[سوره الأنعام (۶): آیه ۹۴] ---- ۳۵۸
[سوره الأنعام (۶): آیه ۹۵] ---- ۳۶۰
[سوره الأنعام (۶): آیه ۹۶] ---- ۳۶۰
[سوره الأنعام (۶): آیه ۹۹] ---- ۳۶۰
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۰۰] ---- ۳۶۱
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۰۱] ---- ۳۶۱
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۰۲] ---- ۳۶۲
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۰۳] ---- ۳۶۲
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۰۵] ---- ۳۶۲
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۰۸] ---- ۳۶۲
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۰۹] ---- ۳۶۲
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۱۰] ---- ۳۶۳
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۱۱] ---- ۳۶۴
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۱۲] ---- ۳۶۴
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۱۳] ---- ۳۶۴
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۱۶] ---- ۳۶۵
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۱۹] ---- ۳۶۶
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۲۰] ---- ۳۶۶
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۲۳] ---- ۳۶۶
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۲۴] ---- ۳۶۶
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۲۵] ---- ۳۶۷
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۲۶] ---- ۳۶۷
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۲۷] ---- ۳۶۷
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۳۱] ---- ۳۶۷
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۳۵] ---- ۳۶۸

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۳۶] ---- ۳۶۸
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۳۶] ---- ۳۶۸
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۳۷] ---- ۳۶۸
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۳۸] ---- ۳۶۹
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۳۹] ---- ۳۶۹
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۴۰] ---- ۳۶۹
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۴۱] ---- ۳۶۹
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۴۲] ---- ۳۷۰
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۴۳] ---- ۳۷۱
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۴۴] ---- ۳۷۱
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۴۵] ---- ۳۷۱
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۴۶] ---- ۳۷۱
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۴۷] ---- ۳۷۳
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۴۸] ---- ۳۷۳
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۵۰] ---- ۳۷۳
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۵۱] ---- ۳۷۳
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۵۲] ---- ۳۷۵
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۵۴] ---- ۳۷۵
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۵۶] ---- ۳۷۵
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۵۷] ---- ۳۷۵
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۵۸] ---- ۳۷۶
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۵۹] ---- ۳۷۶
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۶۱] ---- ۳۷۶
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۶۲] ---- ۳۷۶
[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۶۵] ---- ۳۷۶
سوره الأعراف ---- ۳۷۷

[سوره الأعراف (۷): آیه ۳] ---- ۳۷۷
[سوره الأعراف (۷): آیه ۴] ---- ۳۷۷
[سوره الأعراف (۷): آیه ۷] ---- ۳۷۷
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۰] ---- ۳۷۷
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۲] ---- ۳۷۸
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۳] ---- ۳۷۸
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۴] ---- ۳۷۸
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۶] ---- ۳۷۸
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۷] ---- ۳۷۸
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۸] ---- ۳۷۸
[سوره الأعراف (۷): آیه ۲۰] ---- ۳۷۹
[سوره الأعراف (۷): آیه ۲۱] ---- ۳۷۹
[سوره الأعراف (۷): آیه ۲۲] ---- ۳۷۹
[سوره الأعراف (۷): آیه ۲۴] ---- ۳۸۰
[سوره الأعراف (۷): آیه ۲۶] ---- ۳۸۰
[سوره الأعراف (۷): آیه ۲۷] ---- ۳۸۰
[سوره الأعراف (۷): آیه ۲۸] ---- ۳۸۰
[سوره الأعراف (۷): آیه ۳۱] ---- ۳۸۱
[سوره الأعراف (۷): آیه ۳۲] ---- ۳۸۱
[سوره الأعراف (۷): آیه ۳۳] ---- ۳۸۱
[سوره الأعراف (۷): آیه ۳۵] ---- ۳۸۱
[سوره الأعراف (۷): آیه ۳۷] ---- ۳۸۱
[سوره الأعراف (۷): آیه ۳۸] ---- ۳۸۳
[سوره الأعراف (۷): آیه ۴۰] ---- ۳۸۳
[سوره الأعراف (۷): آیه ۴۱] ---- ۳۸۳
[سوره الأعراف (۷): آیه ۴۳] ---- ۳۸۴

[سوره الأعراف (۷): آیه ۴۴] ---- ۳۸۵
[سوره الأعراف (۷): آیه ۴۵] ---- ۳۸۵
[سوره الأعراف (۷): آیه ۴۶] ---- ۳۸۵
[سوره الأعراف (۷): آیه ۴۷] ---- ۳۸۵
[سوره الأعراف (۷): آیه ۴۸] ---- ۳۸۵
[سوره الأعراف (۷): آیه ۴۹] ---- ۳۸۶
[سوره الأعراف (۷): آیه ۵۰] ---- ۳۸۶
[سوره الأعراف (۷): آیه ۵۱] ---- ۳۸۶
[سوره الأعراف (۷): آیه ۵۴] ---- ۳۸۷
[سوره الأعراف (۷): آیه ۵۵] ---- ۳۸۷
[سوره الأعراف (۷): آیه ۵۶] ---- ۳۸۷
[سوره الأعراف (۷): آیه ۵۷] ---- ۳۸۷
[سوره الأعراف (۷): آیه ۵۸] ---- ۳۸۹
[سوره الأعراف (۷): آیه ۵۹] ---- ۳۸۹
[سوره الأعراف (۷): آیه ۶۰] ---- ۳۸۹
[سوره الأعراف (۷): آیه ۶۱] ---- ۳۸۹
[سوره الأعراف (۷): آیه ۶۴] ---- ۳۸۹
[سوره الأعراف (۷): آیه ۶۶] ---- ۳۸۹
[سوره الأعراف (۷): آیه ۶۹] ---- ۳۹۱
[سوره الأعراف (۷): آیه ۷۱] ---- ۳۹۱
[سوره الأعراف (۷): آیه ۷۲] ---- ۳۹۱
[سوره الأعراف (۷): آیه ۷۳] ---- ۳۹۱
[سوره الأعراف (۷): آیه ۷۴] ---- ۳۹۳
[سوره الأعراف (۷): آیه ۷۵] ---- ۳۹۳
[سوره الأعراف (۷): آیه ۷۷] ---- ۳۹۳
[سوره الأعراف (۷): آیه ۷۸] ---- ۳۹۳

[سوره الأعراف (۷): آیه ۸۱] ---- ۳۹۳
[سوره الأعراف (۷): آیه ۸۳] ---- ۳۹۵
[سوره الأعراف (۷): آیه ۸۴] ---- ۳۹۵
[سوره الأعراف (۷): آیه ۸۵] ---- ۳۹۵
[سوره الأعراف (۷): آیه ۸۶] ---- ۳۹۵
[سوره الأعراف (۷): آیه ۸۸] ---- ۳۹۶
[سوره الأعراف (۷): آیه ۸۹] ---- ۳۹۶
[سوره الأعراف (۷): آیه ۹۰] ---- ۳۹۶
[سوره الأعراف (۷): آیه ۹۱] ---- ۳۹۶
[سوره الأعراف (۷): آیه ۹۲] ---- ۳۹۶
[سوره الأعراف (۷): آیه ۹۳] ---- ۳۹۶
[سوره الأعراف (۷): آیه ۹۴] ---- ۳۹۷
[سوره الأعراف (۷): آیه ۹۵] ---- ۳۹۷
[سوره الأعراف (۷): آیه ۹۷] ---- ۳۹۸
[سوره الأعراف (۷): آیه ۹۸] ---- ۳۹۸
[سوره الأعراف (۷): آیه ۹۹] ---- ۳۹۸
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۰۰] ---- ۳۹۸
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۰۱] ---- ۳۹۸
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۰۲] ---- ۳۹۹
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۰۷] ---- ۴۰۰
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۰۸] ---- ۴۰۰
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۰۹] ---- ۴۰۰
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۱۰] ---- ۴۰۰
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۱۱] ---- ۴۰۰
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۱۲] ---- ۴۰۰
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۱۴] ---- ۴۰۱

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۱۶] ---- ۴۰۱
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۱۷] ---- ۴۰۱
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۱۸] ---- ۴۰۱
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۱۹] ---- ۴۰۱
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۲۴] ---- ۴۰۲
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۲۶] ---- ۴۰۲
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۲۷] ---- ۴۰۲
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۳۰] ---- ۴۰۲
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۳۱] ---- ۴۰۳
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۳۲] ---- ۴۰۳
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۳۳] ---- ۴۰۳
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۳۴] ---- ۴۰۳
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۳۵] ---- ۴۰۴
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۳۶] ---- ۴۰۴
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۳۷] ---- ۴۰۴
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۳۸] ---- ۴۰۵
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۳۹] ---- ۴۰۵
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۴۱] ---- ۴۰۵
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۴۲] ---- ۴۰۵
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۴۳] ---- ۴۰۵
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۴۵] ---- ۴۰۷
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۴۶] ---- ۴۰۷
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۴۸] ---- ۴۰۷
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۴۹] ---- ۴۰۷
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۵۰] ---- ۴۰۸
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۵۴] ---- ۴۰۸

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۵۵] ---- ۴۰۸
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۵۶] ---- ۴۰۹
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۵۷] ---- ۴۰۹
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۶۰] ---- ۴۱۰
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۶۱] ---- ۴۱۰
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۶۳] ---- ۴۱۰
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۶۵] ---- ۴۱۲
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۶۶] ---- ۴۱۲
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۶۷] ---- ۴۱۲
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۶۸] ---- ۴۱۲
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۶۹] ---- ۴۱۲
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۷۰] ---- ۴۱۳
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۷۱] ---- ۴۱۴
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۷۲] ---- ۴۱۴
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۷۵] ---- ۴۱۴
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۷۶] ---- ۴۱۴
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۷۹] ---- ۴۱۵
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۸۰] ---- ۴۱۵
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۸۰] ---- ۴۱۵
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۸۲] ---- ۴۱۵
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۸۳] ---- ۴۱۵
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۸۷] ---- ۴۱۵
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۸۹] ---- ۴۱۷
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۹۰] ---- ۴۱۷
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۹۶] ---- ۴۱۸
[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۹۹] ---- ۴۱۸

[سوره الأعراف (۷): آیه ۲۰۰] ---- ۴۱۸
[سوره الأعراف (۷): آیه ۲۰۱] ---- ۴۱۸
[سوره الأعراف (۷): آیه ۲۰۲] ---- ۴۱۸
[سوره الأعراف (۷): آیه ۲۰۳] ---- ۴۱۸
[سوره الأعراف (۷): آیه ۲۰۴] ---- ۴۱۹
[سوره الأعراف (۷): آیه ۲۰۵] ---- ۴۱۹
سوره الأنفال ---- ۴۲۰
[سوره الأنفال (۸): آیه ۱] ---- ۴۲۰
[سوره الأنفال (۸): آیه ۲] ---- ۴۲۰
[سوره الأنفال (۸): آیه ۵] ---- ۴۲۰
[سوره الأنفال (۸): آیه ۷] ---- ۴۲۰
[سوره الأنفال (۸): آیه ۹] ---- ۴۲۲
[سوره الأنفال (۸): آیه ۱۰] ---- ۴۲۲
[سوره الأنفال (۸): آیه ۱۱] ---- ۴۲۲
[سوره الأنفال (۸): آیه ۱۲] ---- ۴۲۲
[سوره الأنفال (۸): آیه ۱۳] ---- ۴۲۲
[سوره الأنفال (۸): آیه ۱۵] ---- ۴۲۳
[سوره الأنفال (۸): آیه ۱۶] ---- ۴۲۳
[سوره الأنفال (۸): آیه ۱۷] ---- ۴۲۴
[سوره الأنفال (۸): آیه ۱۸] ---- ۴۲۴
[سوره الأنفال (۸): آیه ۱۹] ---- ۴۲۴
[سوره الأنفال (۸): آیه ۲۲] ---- ۴۲۴
[سوره الأنفال (۸): آیه ۲۴] ---- ۴۲۵
[سوره الأنفال (۸): آیه ۲۶] ---- ۴۲۶
[سوره الأنفال (۸): آیه ۲۷] ---- ۴۲۶
[سوره الأنفال (۸): آیه ۲۹] ---- ۴۲۶

[سوره الأنفال (۸): آیه ۳۰] ---- ۴۲۶
[سوره الأنفال (۸): آیه ۳۴] ---- ۴۲۷
[سوره الأنفال (۸): آیه ۳۵] ---- ۴۲۷
[سوره الأنفال (۸): آیه ۳۷] ---- ۴۲۷
[سوره الأنفال (۸): آیه ۳۹] ---- ۴۲۷
[سوره الأنفال (۸): آیه ۴۱] ---- ۴۲۸
[سوره الأنفال (۸): آیه ۴۲] ---- ۴۲۸
[سوره الأنفال (۸): آیه ۴۳] ---- ۴۲۸
[سوره الأنفال (۸): آیه ۴۴] ---- ۴۲۹
[سوره الأنفال (۸): آیه ۴۶] ---- ۴۳۰
[سوره الأنفال (۸): آیه ۴۷] ---- ۴۳۰
[سوره الأنفال (۸): آیه ۴۸] ---- ۴۳۰
[سوره الأنفال (۸): آیه ۴۹] ---- ۴۳۰
[سوره الأنفال (۸): آیه ۵۰] ---- ۴۳۰
[سوره الأنفال (۸): آیه ۵۲] ---- ۴۳۱
[سوره الأنفال (۸): آیه ۵۷] ---- ۴۳۲
[سوره الأنفال (۸): آیه ۵۸] ---- ۴۳۲
[سوره الأنفال (۸): آیه ۶۰] ---- ۴۳۲
[سوره الأنفال (۸): آیه ۶۱] ---- ۴۳۲
[سوره الأنفال (۸): آیه ۶۴] ---- ۴۳۴
[سوره الأنفال (۸): آیه ۶۵] ---- ۴۳۴
[سوره الأنفال (۸): آیه ۶۶] ---- ۴۳۴
[سوره الأنفال (۸): آیه ۶۷] ---- ۴۳۴
[سوره الأنفال (۸): آیه ۷۱] ---- ۴۳۵
[سوره الأنفال (۸): آیه ۷۲] ---- ۴۳۵
[سوره الأنفال (۸): آیه ۷۳] ---- ۴۳۵

سوره التوبه ---- ۴۳۶
[سوره التوبه (۹): آیه ۱] ---- ۴۳۶
[سوره التوبه (۹): آیه ۲] ---- ۴۳۶
[سوره التوبه (۹): آیه ۳] ---- ۴۳۶
[سوره التوبه (۹): آیه ۴] ---- ۴۳۶
[سوره التوبه (۹): آیه ۵] ---- ۴۳۶
[سوره التوبه (۹): آیه ۶] ---- ۴۳۷
[سوره التوبه (۹): آیه ۸] ---- ۴۳۸
[سوره التوبه (۹): آیه ۱۲] ---- ۴۳۸
[سوره التوبه (۹): آیه ۱۳] ---- ۴۳۸
[سوره التوبه (۹): آیه ۱۶] ---- ۴۳۹
[سوره التوبه (۹): آیه ۱۷] ---- ۴۳۹
[سوره التوبه (۹): آیه ۱۸] ---- ۴۳۹
[سوره التوبه (۹): آیه ۱۹] ---- ۴۳۹
[سوره التوبه (۹): آیه ۲۱] ---- ۴۴۰
[سوره التوبه (۹): آیه ۲۴] ---- ۴۴۰
[سوره التوبه (۹): آیه ۲۵] ---- ۴۴۰
[سوره التوبه (۹): آیه ۲۸] ---- ۴۴۱
[سوره التوبه (۹): آیه ۲۹] ---- ۴۴۱
[سوره التوبه (۹): آیه ۳۰] ---- ۴۴۱
[سوره التوبه (۹): آیه ۳۱] ---- ۴۴۲
[سوره التوبه (۹): آیه ۳۴] ---- ۴۴۳
[سوره التوبه (۹): آیه ۳۵] ---- ۴۴۳
[سوره التوبه (۹): آیه ۳۶] ---- ۴۴۳
[سوره التوبه (۹): آیه ۳۷] ---- ۴۴۴
[سوره التوبه (۹): آیه ۳۸] ---- ۴۴۴

[سوره التوبه (۹): آیه ۳۹] ---- ۴۴۴
[سوره التوبه (۹): آیه ۴۰] ---- ۴۴۴
[سوره التوبه (۹): آیه ۴۱] ---- ۴۴۶
[سوره التوبه (۹): آیه ۴۲] ---- ۴۴۶
[سوره التوبه (۹): آیه ۴۳] ---- ۴۴۶
[سوره التوبه (۹): آیه ۴۴] ---- ۴۴۶
[سوره التوبه (۹): آیه ۴۵] ---- ۴۴۶
[سوره التوبه (۹): آیه ۴۶] ---- ۴۴۶
[سوره التوبه (۹): آیه ۴۷] ---- ۴۴۷
[سوره التوبه (۹): آیه ۴۹] ---- ۴۴۸
[سوره التوبه (۹): آیه ۵۲] ---- ۴۴۸
[سوره التوبه (۹): آیه ۵۵] ---- ۴۴۹
[سوره التوبه (۹): آیه ۵۶] ---- ۴۴۹
[سوره التوبه (۹): آیه ۵۷] ---- ۴۴۹
[سوره التوبه (۹): آیه ۵۸] ---- ۴۴۹
[سوره التوبه (۹): آیه ۶۰] ---- ۴۴۹
[سوره التوبه (۹): آیه ۶۱] ---- ۴۵۰
[سوره التوبه (۹): آیه ۶۳] ---- ۴۵۱
[سوره التوبه (۹): آیه ۶۴] ---- ۴۵۱
[سوره التوبه (۹): آیه ۶۶] ---- ۴۵۱
[سوره التوبه (۹): آیه ۶۷] ---- ۴۵۱
[سوره التوبه (۹): آیه ۶۹] ---- ۴۵۲
[سوره التوبه (۹): آیه ۷۰] ---- ۴۵۲
[سوره التوبه (۹): آیه ۷۲] ---- ۴۵۲
[سوره التوبه (۹): آیه ۷۴] ---- ۴۵۳
[سوره التوبه (۹): آیه ۷۵] ---- ۴۵۳

[سوره التوبه (۹): آیه ۷۹] ---- ۴۵۳
[سوره التوبه (۹): آیه ۸۱] ---- ۴۵۵
[سوره التوبه (۹): آیه ۸۲] ---- ۴۵۵
[سوره التوبه (۹): آیه ۸۳] ---- ۴۵۵
[سوره التوبه (۹): آیه ۸۵] ---- ۴۵۵
[سوره التوبه (۹): آیه ۸۶] ---- ۴۵۵
[سوره التوبه (۹): آیه ۸۷] ---- ۴۵۷
[سوره التوبه (۹): آیه ۹۰] ---- ۴۵۷
[سوره التوبه (۹): آیه ۹۱] ---- ۴۵۷
[سوره التوبه (۹): آیه ۹۲] ---- ۴۵۷
[سوره التوبه (۹): آیه ۹۵] ---- ۴۵۸
[سوره التوبه (۹): آیه ۹۷] ---- ۴۵۸
[سوره التوبه (۹): آیه ۹۸] ---- ۴۵۸
[سوره التوبه (۹): آیه ۹۹] ---- ۴۵۸
[سوره التوبه (۹): آیه ۱۰۱] ---- ۴۵۹
[سوره التوبه (۹): آیه ۱۰۳] ---- ۴۵۹
[سوره التوبه (۹): آیه ۱۰۵] ---- ۴۵۹
[سوره التوبه (۹): آیه ۱۰۶] ---- ۴۵۹
[سوره التوبه (۹): آیه ۱۰۷] ---- ۴۶۰
[سوره التوبه (۹): آیه ۱۰۸] ---- ۴۶۰
[سوره التوبه (۹): آیه ۱۰۹] ---- ۴۶۰
[سوره التوبه (۹): آیه ۱۱۰] ---- ۴۶۱
[سوره التوبه (۹): آیه ۱۱۱] ---- ۴۶۱
[سوره التوبه (۹): آیه ۱۱۲] ---- ۴۶۲
[سوره التوبه (۹): آیه ۱۱۴] ---- ۴۶۲
[سوره التوبه (۹): آیه ۱۱۷] ---- ۴۶۲

[سوره التوبه (۹): آیه ۱۱۸] ---- ۴۶۳
[سوره التوبه (۹): آیه ۱۲۰] ---- ۴۶۳
[سوره التوبه (۹): آیه ۱۲۱] ---- ۴۶۳
[سوره التوبه (۹): آیه ۱۲۳] ---- ۴۶۴
[سوره التوبه (۹): آیه ۱۲۶] ---- ۴۶۴
[سوره التوبه (۹): آیه ۱۲۷] ---- ۴۶۴
[سوره التوبه (۹): آیه ۱۲۸] ---- ۴۶۴
سوره یونس ---- ۴۶۵
[سوره یونس (۱۰): آیه ۲] ---- ۴۶۵
[سوره یونس (۱۰): آیه ۳] ---- ۴۶۵
[سوره یونس (۱۰): آیه ۴] ---- ۴۶۵
[سوره یونس (۱۰): آیه ۱۰] ---- ۴۶۶
[سوره یونس (۱۰): آیه ۱۱] ---- ۴۶۶
[سوره یونس (۱۰): آیه ۱۲] ---- ۴۶۶
[سوره یونس (۱۰): آیه ۱۵] ---- ۴۶۷
[سوره یونس (۱۰): آیه ۱۶] ---- ۴۶۷
[سوره یونس (۱۰): آیه ۱۸] ---- ۴۶۷
[سوره یونس (۱۰): آیه ۱۹] ---- ۴۶۷
[سوره یونس (۱۰): آیه ۲۲] ---- ۴۶۸
[سوره یونس (۱۰): آیه ۲۳] ---- ۴۶۸
[سوره یونس (۱۰): آیه ۲۴] ---- ۴۶۸
[سوره یونس (۱۰): آیه ۲۶] ---- ۴۷۰
[سوره یونس (۱۰): آیه ۲۸] ---- ۴۷۰
[سوره یونس (۱۰): آیه ۲۹] ---- ۴۷۰
[سوره یونس (۱۰): آیه ۳۰] ---- ۴۷۰
[سوره یونس (۱۰): آیه ۳۲] ---- ۴۷۰

[سوره یونس (۱۰): آیه ۳۴] ---- ۴۷۲
[سوره یونس (۱۰): آیه ۳۵] ---- ۴۷۲
[سوره یونس (۱۰): آیه ۳۸] ---- ۴۷۲
[سوره یونس (۱۰): آیه ۴۵] ---- ۴۷۳
[سوره یونس (۱۰): آیه ۴۶] ---- ۴۷۳
[سوره یونس (۱۰): آیه ۴۸] ---- ۴۷۳
[سوره یونس (۱۰): آیه ۵۰] ---- ۴۷۳
[سوره یونس (۱۰): آیه ۵۳] ---- ۴۷۳
[سوره یونس (۱۰): آیه ۵۷] ---- ۴۷۵
[سوره یونس (۱۰): آیه ۶۱] ---- ۴۷۵
[سوره یونس (۱۰): آیه ۶۴] ---- ۴۷۶
[سوره یونس (۱۰): آیه ۶۶] ---- ۴۷۶
[سوره یونس (۱۰): آیه ۶۸] ---- ۴۷۶
[سوره یونس (۱۰): آیه ۷۱] ---- ۴۷۷
[سوره یونس (۱۰): آیه ۷۷] ---- ۴۷۷
[سوره یونس (۱۰): آیه ۷۸] ---- ۴۷۷
[سوره یونس (۱۰): آیه ۸۱] ---- ۴۷۸
[سوره یونس (۱۰): آیه ۸۳] ---- ۴۷۸
[سوره یونس (۱۰): آیه ۸۵] ---- ۴۷۸
[سوره یونس (۱۰): آیه ۸۷] ---- ۴۷۸
[سوره یونس (۱۰): آیه ۸۸] ---- ۴۷۹
[سوره یونس (۱۰): آیه ۸۹] ---- ۴۸۰
[سوره یونس (۱۰): آیه ۹۰] ---- ۴۸۰
[سوره یونس (۱۰): آیه ۹۳] ---- ۴۸۰
[سوره یونس (۱۰): آیه ۹۴] ---- ۴۸۰
[سوره یونس (۱۰): آیه ۹۶] ---- ۴۸۰

[سوره یونس (۱۰): آیه ۹۸] ---- ۴۸۲
[سوره یونس (۱۰): آیه ۱۰۱] ---- ۴۸۲
سوره هود ---- ۴۸۳
[سوره هود (۱۱): آیه ۵] ---- ۴۸۳
[سوره هود (۱۱): آیه ۷] ---- ۴۸۴
[سوره هود (۱۱): آیه ۸] ---- ۴۸۴
[سوره هود (۱۱): آیه ۱۲] ---- ۴۸۴
[سوره هود (۱۱): آیه ۱۳] ---- ۴۸۵
[سوره هود (۱۱): آیه ۱۵] ---- ۴۸۵
[سوره هود (۱۱): آیه ۱۷] ---- ۴۸۵
[سوره هود (۱۱): آیه ۲۰] ---- ۴۸۶
[سوره هود (۱۱): آیه ۲۳] ---- ۴۸۶
[سوره هود (۱۱): آیه ۲۷] ---- ۴۸۶
[سوره هود (۱۱): آیه ۲۸] ---- ۴۸۶
[سوره هود (۱۱): آیه ۳۰] ---- ۴۸۷
[سوره هود (۱۱): آیه ۳۱] ---- ۴۸۷
[سوره هود (۱۱): آیه ۳۳] ---- ۴۸۷
[سوره هود (۱۱): آیه ۳۶] ---- ۴۸۷
[سوره هود (۱۱): آیه ۳۷] ---- ۴۸۷
[سوره هود (۱۱): آیه ۴۰] ---- ۴۸۸
[سوره هود (۱۱): آیه ۴۱] ---- ۴۸۸
[سوره هود (۱۱): آیه ۴۲] ---- ۴۸۸
[سوره هود (۱۱): آیه ۴۳] ---- ۴۸۸
[سوره هود (۱۱): آیه ۴۴] ---- ۴۸۸
[سوره هود (۱۱): آیه ۴۶] ---- ۴۹۰
[سوره هود (۱۱): آیه ۵۲] ---- ۴۹۰

[سوره هود (۱۱): آیه ۵۴] ---- ۴۹۱
[سوره هود (۱۱): آیه ۵۵] ---- ۴۹۱
[سوره هود (۱۱): آیه ۵۹] ---- ۴۹۱
[سوره هود (۱۱): آیه ۶۰] ---- ۴۹۱
[سوره هود (۱۱): آیه ۶۱] ---- ۴۹۱
[سوره هود (۱۱): آیه ۶۲] ---- ۴۹۲
[سوره هود (۱۱): آیه ۶۳] ---- ۴۹۳
[سوره هود (۱۱): آیه ۶۷] ---- ۴۹۳
[سوره هود (۱۱): آیه ۶۸] ---- ۴۹۳
[سوره هود (۱۱): آیه ۶۹] ---- ۴۹۳
[سوره هود (۱۱): آیه ۷۰] ---- ۴۹۳
[سوره هود (۱۱): آیه ۷۴] ---- ۴۹۵
[سوره هود (۱۱): آیه ۷۵] ---- ۴۹۵
[سوره هود (۱۱): آیه ۷۶] ---- ۴۹۵
[سوره هود (۱۱): آیه ۷۷] ---- ۴۹۵
[سوره هود (۱۱): آیه ۷۸] ---- ۴۹۵
[سوره هود (۱۱): آیه ۸۰] ---- ۴۹۶
[سوره هود (۱۱): آیه ۸۱] ---- ۴۹۶
[سوره هود (۱۱): آیه ۸۲] ---- ۴۹۷
[سوره هود (۱۱): آیه ۸۳] ---- ۴۹۷
[سوره هود (۱۱): آیه ۸۴] ---- ۴۹۷
[سوره هود (۱۱): آیه ۸۵] ---- ۴۹۷
[سوره هود (۱۱): آیه ۸۷] ---- ۴۹۷
[سوره هود (۱۱): آیه ۸۸] ---- ۴۹۸
[سوره هود (۱۱): آیه ۸۹] ---- ۴۹۹
[سوره هود (۱۱): آیه ۹۱] ---- ۴۹۹

[سوره هود (۱۱): آیه ۹۲] ---- ۴۹۹
[سوره هود (۱۱): آیه ۹۳] ---- ۴۹۹
[سوره هود (۱۱): آیه ۹۴] ---- ۴۹۹
[سوره هود (۱۱): آیه ۹۵] ---- ۴۹۹
[سوره هود (۱۱): آیه ۹۸] ---- ۵۰۱
[سوره هود (۱۱): آیه ۹۹] ---- ۵۰۱
[سوره هود (۱۱): آیه ۱۰۰] ---- ۵۰۱
[سوره هود (۱۱): آیه ۱۰۱] ---- ۵۰۱
[سوره هود (۱۱): آیه ۱۰۳] ---- ۵۰۱
[سوره هود (۱۱): آیه ۱۰۵] ---- ۵۰۱
[سوره هود (۱۱): آیه ۱۰۶] ---- ۵۰۲
[سوره هود (۱۱): آیه ۱۰۸] ---- ۵۰۲
[سوره هود (۱۱): آیه ۱۱۱] ---- ۵۰۳
[سوره هود (۱۱): آیه ۱۱۳] ---- ۵۰۳
[سوره هود (۱۱): آیه ۱۱۴] ---- ۵۰۳
[سوره هود (۱۱): آیه ۱۱۶] ---- ۵۰۳
[سوره هود (۱۱): آیه ۱۱۹] ---- ۵۰۴
سوره یوسف ---- ۵۰۴
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۳] ---- ۵۰۴
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۶] ---- ۵۰۵
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۷] ---- ۵۰۵
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۸] ---- ۵۰۵
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۰] ---- ۵۰۵
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۲] ---- ۵۰۵
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۵] ---- ۵۰۷
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۷] ---- ۵۰۷

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۸] ---- ۵۰۷
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۹] ---- ۵۰۷
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۲۰] ---- ۵۰۸
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۲۱] ---- ۵۰۸
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۲۲] ---- ۵۰۸
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۲۳] ---- ۵۱۰
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۲۴] ---- ۵۱۰
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۲۵] ---- ۵۱۰
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۲۹] ---- ۵۱۰
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۳۰] ---- ۵۱۱
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۳۱] ---- ۵۱۲
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۳۲] ---- ۵۱۲
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۳۳] ---- ۵۱۲
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۳۶] ---- ۵۱۳
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۴۲] ---- ۵۱۴
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۴۳] ---- ۵۱۴
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۴۴] ---- ۵۱۵
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۴۵] ---- ۵۱۵
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۴۷] ---- ۵۱۵
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۴۸] ---- ۵۱۵
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۴۹] ---- ۵۱۵
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۵۱] ---- ۵۱۶
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۵۲] ---- ۵۱۶
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۵۴] ---- ۵۱۷
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۵۶] ---- ۵۱۷
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۵۹] ---- ۵۱۷

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۶۲] ---- ۵۱۷
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۶۵] ---- ۵۱۸
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۶۶] ---- ۵۱۸
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۶۷] ---- ۵۱۸
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۶۸] ---- ۵۱۸
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۶۹] ---- ۵۱۸
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۷۰] ---- ۵۲۰
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۷۲] ---- ۵۲۰
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۸۰] ---- ۵۲۱
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۸۲] ---- ۵۲۱
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۸۳] ---- ۵۲۱
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۸۴] ---- ۵۲۱
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۸۵] ---- ۵۲۱
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۸۷] ---- ۵۲۳
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۸۸] ---- ۵۲۳
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۹۱] ---- ۵۲۳
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۹۲] ---- ۵۲۳
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۹۳] ---- ۵۲۳
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۹۴] ---- ۵۲۴
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۹۵] ---- ۵۲۴
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۹۹] ---- ۵۲۵
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۰۰] ---- ۵۲۵
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۰۱] ---- ۵۲۵
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۰۲] ---- ۵۲۵
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۰۳] ---- ۵۲۵
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۰۵] ---- ۵۲۶

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۰۶] ---- ۵۲۶
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۰۷] ---- ۵۲۶
[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۱۰] ---- ۵۲۶
سوره الرعد ---- ۵۲۷
[سوره الرعد (۱۳): آیه ۲] ---- ۵۲۷
[سوره الرعد (۱۳): آیه ۳] ---- ۵۲۷
[سوره الرعد (۱۳): آیه ۴] ---- ۵۲۷
[سوره الرعد (۱۳): آیه ۶] ---- ۵۲۸
[سوره الرعد (۱۳): آیه ۸] ---- ۵۲۸
[سوره الرعد (۱۳): آیه ۱۰] ---- ۵۲۸
[سوره الرعد (۱۳): آیه ۱۱] ---- ۵۲۸
[سوره الرعد (۱۳): آیه ۱۳] ---- ۵۲۹
[سوره الرعد (۱۳): آیه ۱۴] ---- ۵۳۰
[سوره الرعد (۱۳): آیه ۱۵] ---- ۵۳۰
[سوره الرعد (۱۳): آیه ۱۷] ---- ۵۳۰
[سوره الرعد (۱۳): آیه ۱۹] ---- ۵۳۱
[سوره الرعد (۱۳): آیه ۲۲] ---- ۵۳۱
[سوره الرعد (۱۳): آیه ۲۳] ---- ۵۳۱
[سوره الرعد (۱۳): آیه ۲۷] ---- ۵۳۱
[سوره الرعد (۱۳): آیه ۲۸] ---- ۵۳۱
[سوره الرعد (۱۳): آیه ۲۹] ---- ۵۳۲
[سوره الرعد (۱۳): آیه ۳۱] ---- ۵۳۲
[سوره الرعد (۱۳): آیه ۳۳] ---- ۵۳۲
[سوره الرعد (۱۳): آیه ۳۵] ---- ۵۳۳
[سوره الرعد (۱۳): آیه ۳۶] ---- ۵۳۳
[سوره الرعد (۱۳): آیه ۴۰] ---- ۵۳۳

[سوره الرعد (۱۳): آیه ۴۱] ---- ۵۳۳
[سوره الرعد (۱۳): آیه ۴۳] ---- ۵۳۴
سوره ابراهیم ---- ۵۳۴
[سوره إبراهیم (۱۴): آیه ۵] ---- ۵۳۴
[سوره إبراهیم (۱۴): آیه ۶] ---- ۵۳۵
[سوره إبراهیم (۱۴): آیه ۷] ---- ۵۳۵
[سوره إبراهیم (۱۴): آیه ۹] ---- ۵۳۵
[سوره إبراهیم (۱۴): آیه ۱۳] ---- ۵۳۶
[سوره إبراهیم (۱۴): آیه ۱۵] ---- ۵۳۶
[سوره إبراهیم (۱۴): آیه ۱۶] ---- ۵۳۶
[سوره إبراهیم (۱۴): آیه ۱۷] ---- ۵۳۶
[سوره إبراهیم (۱۴): آیه ۱۸] ---- ۵۳۶
[سوره إبراهیم (۱۴): آیه ۱۹] ---- ۵۳۸
[سوره إبراهیم (۱۴): آیه ۲۱] ---- ۵۳۸
[سوره إبراهیم (۱۴): آیه ۲۲] ---- ۵۳۸
[سوره إبراهیم (۱۴): آیه ۲۵] ---- ۵۳۹
[سوره إبراهیم (۱۴): آیه ۲۶] ---- ۵۳۹
[سوره إبراهیم (۱۴): آیه ۲۸] ---- ۵۳۹
[سوره إبراهیم (۱۴): آیه ۲۹] ---- ۵۳۹
[سوره إبراهیم (۱۴): آیه ۳۰] ---- ۵۳۹
[سوره إبراهیم (۱۴): آیه ۳۱] ---- ۵۳۹
[سوره إبراهیم (۱۴): آیه ۳۳] ---- ۵۳۹
[سوره إبراهیم (۱۴): آیه ۳۴] ---- ۵۴۱
[سوره إبراهیم (۱۴): آیه ۳۵] ---- ۵۴۱
[سوره إبراهیم (۱۴): آیه ۳۷] ---- ۵۴۱
[سوره إبراهیم (۱۴): آیه ۴۲] ---- ۵۴۱

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۴۳] ---- ۵۴۲
[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۴۴] ---- ۵۴۲
[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۴۶] ---- ۵۴۲
[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۴۹] ---- ۵۴۲
[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۵۰] ---- ۵۴۲
سوره الحجر ---- ۵۴۴
[سوره الحجر (۱۵): آيه ۲] ---- ۵۴۴
[سوره الحجر (۱۵): آيه ۳] ---- ۵۴۴
[سوره الحجر (۱۵): آيه ۷] ---- ۵۴۴
[سوره الحجر (۱۵): آيه ۱۰] ---- ۵۴۴
[سوره الحجر (۱۵): آيه ۱۲] ---- ۵۴۴
[سوره الحجر (۱۵): آيه ۱۴] ---- ۵۴۴
[سوره الحجر (۱۵): آيه ۱۵] ---- ۵۴۵
[سوره الحجر (۱۵): آيه ۱۸] ---- ۵۴۶
[سوره الحجر (۱۵): آيه ۱۹] ---- ۵۴۶
[سوره الحجر (۱۵): آيه ۲۰] ---- ۵۴۶
[سوره الحجر (۱۵): آيه ۲۲] ---- ۵۴۶
[سوره الحجر (۱۵): آيه ۲۶] ---- ۵۴۶
[سوره الحجر (۱۵): آيه ۲۷] ---- ۵۴۷
[سوره الحجر (۱۵): آيه ۳۶] ---- ۵۴۸
[سوره الحجر (۱۵): آيه ۴۱] ---- ۵۴۸
[سوره الحجر (۱۵): آيه ۴۲] ---- ۵۴۸
[سوره الحجر (۱۵): آيه ۴۴] ---- ۵۴۸
[سوره الحجر (۱۵): آيه ۴۷] ---- ۵۴۸
[سوره الحجر (۱۵): آيه ۴۸] ---- ۵۴۸
[سوره الحجر (۱۵): آيه ۵۲] ---- ۵۵۰

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۵۷] ---- ۵۵۰
[سوره الحجر (۱۵): آیه ۶۰] ---- ۵۵۰
[سوره الحجر (۱۵): آیه ۶۲] ---- ۵۵۰
[سوره الحجر (۱۵): آیه ۶۳] ---- ۵۵۰
[سوره الحجر (۱۵): آیه ۶۵] ---- ۵۵۰
[سوره الحجر (۱۵): آیه ۶۶] ---- ۵۵۱
[سوره الحجر (۱۵): آیه ۶۸] ---- ۵۵۱
[سوره الحجر (۱۵): آیه ۶۹] ---- ۵۵۱
[سوره الحجر (۱۵): آیه ۷۰] ---- ۵۵۱
[سوره الحجر (۱۵): آیه ۷۲] ---- ۵۵۲
[سوره الحجر (۱۵): آیه ۷۳] ---- ۵۵۲
[سوره الحجر (۱۵): آیه ۷۴] ---- ۵۵۲
[سوره الحجر (۱۵): آیه ۷۵] ---- ۵۵۲
[سوره الحجر (۱۵): آیه ۷۶] ---- ۵۵۲
[سوره الحجر (۱۵): آیه ۷۸] ---- ۵۵۲
[سوره الحجر (۱۵): آیه ۷۹] ---- ۵۵۳
[سوره الحجر (۱۵): آیه ۸۰] ---- ۵۵۳
[سوره الحجر (۱۵): آیه ۸۲] ---- ۵۵۳
[سوره الحجر (۱۵): آیه ۸۷] ---- ۵۵۳
[سوره الحجر (۱۵): آیه ۸۸] ---- ۵۵۳
[سوره الحجر (۱۵): آیه ۹۰] ---- ۵۵۴
[سوره الحجر (۱۵): آیه ۹۱] ---- ۵۵۵
[سوره الحجر (۱۵): آیه ۹۴] ---- ۵۵۵
[سوره الحر (۱۵): آیه ۹۹] ---- ۵۵۵
سوره النحل ---- ۵۵۵
[سوره النحل (۱۶): آیه ۲] ---- ۵۵۵

[سوره النحل (۱۶): آیه ۵] ---- ۵۵۵
[سوره النحل (۱۶): آیه ۶] ---- ۵۵۵
[سوره النحل (۱۶): آیه ۷] ---- ۵۵۷
[سوره النحل (۱۶): آیه ۹] ---- ۵۵۷
[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۰] ---- ۵۵۷
[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۴] ---- ۵۵۷
[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۵] ---- ۵۵۹
[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۶] ---- ۵۵۹
[سوره النحل (۱۶): آیه ۲۴] ---- ۵۵۹
[سوره النحل (۱۶): آیه ۲۵] ---- ۵۵۹
[سوره النحل (۱۶): آیه ۲۶] ---- ۵۶۰
[سوره النحل (۱۶): آیه ۲۷] ---- ۵۶۱
[سوره النحل (۱۶): آیه ۲۸] ---- ۵۶۱
[سوره النحل (۱۶): آیه ۳۱] ---- ۵۶۱
[سوره النحل (۱۶): آیه ۳۳] ---- ۵۶۱
[سوره النحل (۱۶): آیه ۳۴] ---- ۵۶۱
[سوره النحل (۱۶): آیه ۳۵] ---- ۵۶۲
[سوره النحل (۱۶): آیه ۳۶] ---- ۵۶۲
[سوره النحل (۱۶): آیه ۳۸] ---- ۵۶۲
[سوره النحل (۱۶): آیه ۴۴] ---- ۵۶۳
[سوره النحل (۱۶): آیه ۴۵] ---- ۵۶۳
[سوره النحل (۱۶): آیه ۴۶] ---- ۵۶۳
[سوره النحل (۱۶): آیه ۴۷] ---- ۵۶۳
[سوره النحل (۱۶): آیه ۴۸] ---- ۵۶۳
[سوره النحل (۱۶): آیه ۵۰] ---- ۵۶۳
[سوره النحل (۱۶): آیه ۵۱] ---- ۵۶۴

[سوره النحل (۱۶): آیه ۵۲] ---- ۵۶۴
[سوره النحل (۱۶): آیه ۵۳] ---- ۵۶۴
[سوره النحل (۱۶): آیه ۵۵] ---- ۵۶۵
[سوره النحل (۱۶): آیه ۵۸] ---- ۵۶۵
[سوره النحل (۱۶): آیه ۵۹] ---- ۵۶۵
[سوره النحل (۱۶): آیه ۶۲] ---- ۵۶۵
[سوره النحل (۱۶): آیه ۶۳] ---- ۵۶۵
[سوره النحل (۱۶): آیه ۶۶] ---- ۵۶۶
[سوره النحل (۱۶): آیه ۶۷] ---- ۵۶۶
[سوره النحل (۱۶): آیه ۶۸] ---- ۵۶۶
[سوره النحل (۱۶): آیه ۶۹] ---- ۵۶۶
[سوره النحل (۱۶): آیه ۷۰] ---- ۵۶۶
[سوره النحل (۱۶): آیه ۷۱] ---- ۵۶۷
[سوره النحل (۱۶): آیه ۷۲] ---- ۵۶۷
[سوره النحل (۱۶): آیه ۷۴] ---- ۵۶۸
[سوره النحل (۱۶): آیه ۷۶] ---- ۵۶۸
[سوره النحل (۱۶): آیه ۷۸] ---- ۵۶۸
[سوره النحل (۱۶): آیه ۷۹] ---- ۵۶۸
[سوره النحل (۱۶): آیه ۸۰] ---- ۵۶۹
[سوره النحل (۱۶): آیه ۸۱] ---- ۵۶۹
[سوره النحل (۱۶): آیه ۸۴] ---- ۵۶۹
[سوره النحل (۱۶): آیه ۸۵] ---- ۵۷۰
[سوره النحل (۱۶): آیه ۸۶] ---- ۵۷۰
[سوره النحل (۱۶): آیه ۸۷] ---- ۵۷۰
[سوره النحل (۱۶): آیه ۹۰] ---- ۵۷۱
[سوره النحل (۱۶): آیه ۹۱] ---- ۵۷۱

[سوره النحل (۱۶): آیه ۹۲] ---- ۵۷۱
[سوره النحل (۱۶): آیه ۹۴] ---- ۵۷۳
[سوره النحل (۱۶): آیه ۹۵] ---- ۵۷۳
[سوره النحل (۱۶): آیه ۹۶] ---- ۵۷۳
[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۰۳] ---- ۵۷۴
[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۰۶] ---- ۵۷۴
[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۱۰] ---- ۵۷۴
[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۱۲] ---- ۵۷۵
[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۱۵] ---- ۵۷۵
[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۱۸] ---- ۵۷۵
[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۱۹] ---- ۵۷۶
[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۲۰] ---- ۵۷۶
[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۲۳] ---- ۵۷۶
[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۲۶] ---- ۵۷۶
سوره الإسراء ---- ۵۷۷
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱] ---- ۵۷۷
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۲] ---- ۵۷۷
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۳] ---- ۵۷۷
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۴] ---- ۵۷۷
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۵] ---- ۵۷۷
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۶] ---- ۵۷۸
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۷] ---- ۵۷۸
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۸] ---- ۵۷۹
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۹] ---- ۵۷۹
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۰] ---- ۵۷۹
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۱] ---- ۵۷۹

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۳] ---- ۵۷۹
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۴] ---- ۵۸۰
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۵] ---- ۵۸۰
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۶] ---- ۵۸۰
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۷] ---- ۵۸۰
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۸] ---- ۵۸۱
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۲۰] ---- ۵۸۱
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۲۲] ---- ۵۸۱
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۲۳] ---- ۵۸۱
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۲۴] ---- ۵۸۲
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۲۵] ---- ۵۸۲
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۲۶] ---- ۵۸۲
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۲۷] ---- ۵۸۲
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۲۸] ---- ۵۸۳
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۲۹] ---- ۵۸۳
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۳۱] ---- ۵۸۳
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۳۲] ---- ۵۸۳
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۳۳] ---- ۵۸۳
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۳۵] ---- ۵۸۴
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۳۶] ---- ۵۸۴
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۳۷] ---- ۵۸۴
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۳۹] ---- ۵۸۵
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۴۱] ---- ۵۸۵
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۴۲] ---- ۵۸۵
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۴۵] ---- ۵۸۵
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۴۶] ---- ۵۸۵

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۴۹] ۵۸۶
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۵۱] ۵۸۷
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۵۲] ۵۸۷
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۵۳] ۵۸۷
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۵۷] ۵۸۷
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۵۹] ۵۸۸
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۶۰] ۵۸۸
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۶۲] ۵۸۸
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۶۳] ۵۸۸
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۶۴] ۵۸۹
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۶۶] ۵۸۹
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۶۷] ۵۹۰
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۶۸] ۵۹۰
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۶۹] ۵۹۰
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۷۱] ۵۹۰
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۷۳] ۵۹۰
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۷۴] ۵۹۰
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۷۵] ۵۹۱
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۷۶] ۵۹۲
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۷۷] ۵۹۲
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۷۸] ۵۹۲
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۷۹] ۵۹۲
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۸۰] ۵۹۳
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۸۱] ۵۹۳
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۸۳] ۵۹۳
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۸۴] ۵۹۳

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۸۷] ۵۹۴
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۸۸] ۵۹۴
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۸۹] ۵۹۴
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۹۰] ۵۹۴
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۹۱] ۵۹۴
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۹۲] ۵۹۴
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۹۳] ۵۹۵
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۹۵] ۵۹۵
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۹۷] ۵۹۶
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۹۸] ۵۹۶
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۰۰] ۵۹۶
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۰۲] ۵۹۶
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۰۳] ۵۹۶
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۰۴] ۵۹۶
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۰۶] ۵۹۸
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۰۷] ۵۹۸
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۰۸] ۵۹۸
[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۰۶] ۵۹۸
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱] ۵۹۸
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۲] ۵۹۸
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۳] ۵۹۹
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۵] ۶۰۰
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۶] ۶۰۰
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۸] ۶۰۰
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۹] ۶۰۰
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۰] ۶۰۰

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۱] ---- ۶۰۱
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۲] ---- ۶۰۱
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۴] ---- ۶۰۱
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۵] ---- ۶۰۱
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۶] ---- ۶۰۲
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۷] ---- ۶۰۲
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۸] ---- ۶۰۲
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۹] ---- ۶۰۳
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۲۰] ---- ۶۰۳
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۲۱] ---- ۶۰۴
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۲۲] ---- ۶۰۴
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۲۴] ---- ۶۰۴
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۲۶] ---- ۶۰۴
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۲۷] ---- ۶۰۵
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۲۸] ---- ۶۰۶
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۲۹] ---- ۶۰۶
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۳۱] ---- ۶۰۶
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۳۲] ---- ۶۰۷
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۳۳] ---- ۶۰۷
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۳۴] ---- ۶۰۷
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۳۵] ---- ۶۰۸
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۳۸] ---- ۶۰۸
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۳۹] ---- ۶۰۸
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۴۰] ---- ۶۰۸
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۴۱] ---- ۶۰۸
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۴۲] ---- ۶۰۹

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۴۳] ---- ۶۰۹
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۴۵] ---- ۶۰۹
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۴۷] ---- ۶۱۰
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۴۸] ---- ۶۱۰
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۴۹] ---- ۶۱۰
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۵۱] ---- ۶۱۰
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۵۲] ---- ۶۱۰
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۵۳] ---- ۶۱۱
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۵۵] ---- ۶۱۲
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۵۶] ---- ۶۱۲
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۵۷] ---- ۶۱۲
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۵۸] ---- ۶۱۲
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۵۹] ---- ۶۱۲
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۶۰] ---- ۶۱۳
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۶۱] ---- ۶۱۳
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۶۲] ---- ۶۱۴
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۶۳] ---- ۶۱۴
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۶۴] ---- ۶۱۴
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۶۶] ---- ۶۱۴
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۷۱] ---- ۶۱۴
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۷۳] ---- ۶۱۵
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۷۴] ---- ۶۱۵
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۷۷] ---- ۶۱۶
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۷۹] ---- ۶۱۶
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۸۰] ---- ۶۱۶
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۸۱] ---- ۶۱۶

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۸۳] ---- ۶۱۶
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۸۶] ---- ۶۱۸
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۸۷] ---- ۶۱۸
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۹۰] ---- ۶۱۸
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۹۱] ---- ۶۱۸
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۹۳] ---- ۶۱۸
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۹۴] ---- ۶۱۹
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۹۵] ---- ۶۱۹
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۹۶] ---- ۶۱۹
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۹۷] ---- ۶۱۹
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۹۸] ---- ۶۲۰
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۹۹] ---- ۶۲۰
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۰۰] ---- ۶۲۰
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۰۲] ---- ۶۲۰
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۰۴] ---- ۶۲۰
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۰۵] ---- ۶۲۱
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۰۷] ---- ۶۲۱
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۰۸] ---- ۶۲۱
[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۰۹] ---- ۶۲۱
سوره مریم ---- ۶۲۲
[سوره مریم (۱۹): آیه ۲] ---- ۶۲۲
[سوره مریم (۱۹): آیه ۴] ---- ۶۲۲
[سوره مریم (۱۹): آیه ۵] ---- ۶۲۲
[سوره مریم (۱۹): آیه ۷] ---- ۶۲۲
[سوره مریم (۱۹): آیه ۸] ---- ۶۲۲
[سوره مریم (۱۹): آیه ۹] ---- ۶۲۳

[سوره مریم (۱۹): آیه ۱۰] ---- ۶۲۳
[سوره مریم (۱۹): آیه ۱۱] ---- ۶۲۳
[سوره مریم (۱۹): آیه ۱۲] ---- ۶۲۴
[سوره مریم (۱۹): آیه ۱۳] ---- ۶۲۴
[سوره مریم (۱۹): آیه ۱۴] ---- ۶۲۴
[سوره مریم (۱۹): آیه ۱۶] ---- ۶۲۴
[سوره مریم (۱۹): آیه ۱۷] ---- ۶۲۴
[سوره مریم (۱۹): آیه ۱۸] ---- ۶۲۵
[سوره مریم (۱۹): آیه ۲۰] ---- ۶۲۵
[سوره مریم (۱۹): آیه ۲۱] ---- ۶۲۵
[سوره مریم (۱۹): آیه ۲۲] ---- ۶۲۵
[سوره مریم (۱۹): آیه ۲۳] ---- ۶۲۵
[سوره مریم (۱۹): آیه ۲۴] ---- ۶۲۵
[سوره مریم (۱۹): آیه ۲۵] ---- ۶۲۶
[سوره مریم (۱۹): آیه ۲۶] ---- ۶۲۷
[سوره مریم (۱۹): آیه ۲۷] ---- ۶۲۷
[سوره مریم (۱۹): آیه ۳۲] ---- ۶۲۷
[سوره مریم (۱۹): آیه ۳۷] ---- ۶۲۷
[سوره مریم (۱۹): آیه ۳۸] ---- ۶۲۷
[سوره مریم (۱۹): آیه ۴۲] ---- ۶۲۹
[سوره مریم (۱۹): آیه ۴۳] ---- ۶۲۹
[سوره مریم (۱۹): آیه ۴۴] ---- ۶۲۹
[سوره مریم (۱۹): آیه ۴۶] ---- ۶۲۹
[سوره مریم (۱۹): آیه ۴۷] ---- ۶۲۹
[سوره مریم (۱۹): آیه ۴۸] ---- ۶۲۹
[سوره مریم (۱۹): آیه ۵۰] ---- ۶۳۰

[سوره مریم (۱۹): آیه ۵۲] ---- ۶۳۱
[سوره مریم (۱۹): آیه ۵۸] ---- ۶۳۱
[سوره مریم (۱۹): آیه ۵۹] ---- ۶۳۱
[سوره مریم (۱۹): آیه ۶۴] ---- ۶۳۱
[سوره مریم (۱۹): آیه ۶۵] ---- ۶۳۲
[سوره مریم (۱۹): آیه ۶۸] ---- ۶۳۲
[سوره مریم (۱۹): آیه ۶۹] ---- ۶۳۲
[سوره مریم (۱۹): آیه ۷۰] ---- ۶۳۲
[سوره مریم (۱۹): آیه ۷۱] ---- ۶۳۲
[سوره مریم (۱۹): آیه ۷۳] ---- ۶۳۲
[سوره مریم (۱۹): آیه ۷۴] ---- ۶۳۲
[سوره مریم (۱۹): آیه ۷۵] ---- ۶۳۳
[سوره مریم (۱۹): آیه ۷۷] ---- ۶۳۴
[سوره مریم (۱۹): آیه ۷۸] ---- ۶۳۴
[سوره مریم (۱۹): آیه ۸۳] ---- ۶۳۴
[سوره مریم (۱۹): آیه ۸۵] ---- ۶۳۴
[سوره مریم (۱۹): آیه ۸۶] ---- ۶۳۴
[سوره مریم (۱۹): آیه ۸۷] ---- ۶۳۴
[سوره مریم (۱۹): آیه ۸۹] ---- ۶۳۵
[سوره مریم (۱۹): آیه ۹۰] ---- ۶۳۵
[سوره مریم (۱۹): آیه ۹۷] ---- ۶۳۶
[سوره مریم (۱۹): آیه ۹۸] ---- ۶۳۶
سوره طه ---- ۶۳۶
[سوره طه (۲۰): آیه ۲] ---- ۶۳۶
[سوره طه (۲۰): آیه ۶] ---- ۶۳۶
[سوره طه (۲۰): آیه ۸] ---- ۶۳۶

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۰] ۶۳۶
[سوره طه (۲۰): آیه ۱۲] ۶۳۷
[سوره طه (۲۰): آیه ۱۵] ۶۳۸
[سوره طه (۲۰): آیه ۱۶] ۶۳۸
[سوره طه (۲۰): آیه ۱۸] ۶۳۸
[سوره طه (۲۰): آیه ۲۰] ۶۳۸
[سوره طه (۲۰): آیه ۲۱] ۶۳۸
[سوره طه (۲۰): آیه ۲۲] ۶۳۸
[سوره طه (۲۰): آیه ۲۷] ۶۳۹
[سوره طه (۲۰): آیه ۲۸] ۶۳۹
[سوره طه (۲۰): آیه ۳۱] ۶۳۹
[سوره طه (۲۰): آیه ۳۹] ۶۴۰
[سوره طه (۲۰): آیه ۴۰] ۶۴۰
[سوره طه (۲۰): آیه ۴۱] ۶۴۰
[سوره طه (۲۰): آیه ۴۲] ۶۴۰
[سوره طه (۲۰): آیه ۴۵] ۶۴۰
[سوره طه (۲۰): آیه ۴۷] ۶۴۱
[سوره طه (۲۰): آیه ۵۱] ۶۴۱
[سوره طه (۲۰): آیه ۵۲] ۶۴۲
[سوره طه (۲۰): آیه ۵۴] ۶۴۲
[سوره طه (۲۰): آیه ۵۸] ۶۴۲
[سوره طه (۲۰): آیه ۵۹] ۶۴۲
[سوره طه (۲۰): آیه ۶۱] ۶۴۲
[سوره طه (۲۰): آیه ۶۳] ۶۴۲
[سوره طه (۲۰): آیه ۶۴] ۶۴۳
[سوره طه (۲۰): آیه ۶۶] ۶۴۴

[سوره طه (۲۰): آیه ۶۷] ---- ۶۴۴
[سوره طه (۲۰): آیه ۶۹] ---- ۶۴۴
[سوره طه (۲۰): آیه ۷۱] ---- ۶۴۴
[سوره طه (۲۰): آیه ۷۷] ---- ۶۴۵
[سوره طه (۲۰): آیه ۷۸] ---- ۶۴۵
[سوره طه (۲۰): آیه ۸۰] ---- ۶۴۵
[سوره طه (۲۰): آیه ۸۱] ---- ۶۴۵
[سوره طه (۲۰): آیه ۸۳] ---- ۶۴۵
[سوره طه (۲۰): آیه ۸۴] ---- ۶۴۶
[سوره طه (۲۰): آیه ۸۵] ---- ۶۴۶
[سوره طه (۲۰): آیه ۸۶] ---- ۶۴۶
[سوره طه (۲۰): آیه ۸۷] ---- ۶۴۶
[سوره طه (۲۰): آیه ۸۸] ---- ۶۴۸
[سوره طه (۲۰): آیه ۸۹] ---- ۶۴۸
[سوره طه (۲۰): آیه ۹۱] ---- ۶۴۸
[سوره طه (۲۰): آیه ۹۳] ---- ۶۴۸
[سوره طه (۲۰): آیه ۹۴] ---- ۶۴۸
[سوره طه (۲۰): آیه ۹۵] ---- ۶۴۹
[سوره طه (۲۰): آیه ۹۷] ---- ۶۴۹
[سوره طه (۲۰): آیه ۱۰۲] ---- ۶۵۰
[سوره طه (۲۰): آیه ۱۰۳] ---- ۶۵۰
[سوره طه (۲۰): آیه ۱۰۴] ---- ۶۵۰
[سوره طه (۲۰): آیه ۱۰۵] ---- ۶۵۰
[سوره طه (۲۰): آیه ۱۰۶] ---- ۶۵۰
[سوره طه (۲۰): آیه ۱۰۷] ---- ۶۵۰
[سوره طه (۲۰): آیه ۱۰۸] ---- ۶۵۱

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۱۰] ---- ۶۵۱
[سوره طه (۲۰): آیه ۱۱۱] ---- ۶۵۱
[سوره طه (۲۰): آیه ۱۱۲] ---- ۶۵۱
[سوره طه (۲۰): آیه ۱۱۴] ---- ۶۵۳
[سوره طه (۲۰): آیه ۱۱۵] ---- ۶۵۳
[سوره طه (۲۰): آیه ۱۱۷] ---- ۶۵۳
[سوره طه (۲۰): آیه ۱۱۹] ---- ۶۵۳
[سوره طه (۲۰): آیه ۱۲۰] ---- ۶۵۳
[سوره طه (۲۰): آیه ۱۲۱] ---- ۶۵۳
[سوره طه (۲۰): آیه ۱۲۳] ---- ۶۵۴
[سوره طه (۲۰): آیه ۱۲۴] ---- ۶۵۴
[سوره طه (۲۰): آیه ۱۲۸] ---- ۶۵۵
[سوره طه (۲۰): آیه ۱۲۹] ---- ۶۵۵
[سوره طه (۲۰): آیه ۱۳۰] ---- ۶۵۵
[سوره طه (۲۰): آیه ۱۳۱] ---- ۶۵۵
[سوره طه (۲۰): آیه ۱۳۴] ---- ۶۵۵
[سوره طه (۲۰): آیه ۱۳۵] ---- ۶۵۶
سوره الأنبياء ---- ۶۵۷
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۲] ---- ۶۵۷
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۳] ---- ۶۵۷
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۵] ---- ۶۵۷
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۶] ---- ۶۵۷
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۱۱] ---- ۶۵۸
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۱۲] ---- ۶۵۸
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۱۳] ---- ۶۵۸
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۱۵] ---- ۶۵۸

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۱۷] ۶۵۸
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۱۸] ۶۵۹
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۱۹] ۶۵۹
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۲۰] ۶۵۹
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۲۱] ۶۵۹
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۲۴] ۶۵۹
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۲۸] ۶۶۱
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۳۰] ۶۶۱
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۳۱] ۶۶۱
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۳۳] ۶۶۱
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۳۵] ۶۶۱
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۳۶] ۶۶۳
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۳۷] ۶۶۳
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۳۹] ۶۶۳
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۴۱] ۶۶۳
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۴۲] ۶۶۳
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۴۳] ۶۶۴
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۴۴] ۶۶۴
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۴۶] ۶۶۵
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۴۷] ۶۶۵
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۴۸] ۶۶۵
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۴۹] ۶۶۵
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۵۲] ۶۶۵
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۵۷] ۶۶۵
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۵۸] ۶۶۷
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۶۵] ۶۶۷

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۶۷] ۶۶۷
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۶۸] ۶۶۷
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۶۹] ۶۶۷
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۷۲] ۶۶۷
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۷۸] ۶۶۹
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۷۹] ۶۶۹
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۸۰] ۶۶۹
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۸۱] ۶۶۹
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۸۲] ۶۷۱
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۸۴] ۶۷۱
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۸۵] ۶۷۱
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۸۷] ۶۷۱
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۹۰] ۶۷۲
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۹۱] ۶۷۳
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۹۳] ۶۷۳
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۹۶] ۶۷۳
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۹۷] ۶۷۳
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۹۸] ۶۷۳
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۱۰۰] ۶۷۴
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۱۰۲] ۶۷۵
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۱۰۴] ۶۷۵
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۱۰۹] ۶۷۵
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۱۱۱] ۶۷۵
[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۱۱۲] ۶۷۵
سوره الحج ۶۷۷
[سوره الحج (۲۲): آیه ۲] ۶۷۷

[سوره الحج (۲۲): آیه ۳] ۶۷۷
[سوره الحج (۲۲): آیه ۴] ۶۷۷
[سوره الحج (۲۲): آیه ۵] ۶۷۷
[سوره الحج (۲۲): آیه ۹] ۶۷۹
[سوره الحج (۲۲): آیه ۱۱] ۶۷۹
[سوره الحج (۲۲): آیه ۱۳] ۶۷۹
[سوره الحج (۲۲): آیه ۱۵] ۶۷۹
[سوره الحج (۲۲): آیه ۱۷] ۶۸۱
[سوره الحج (۲۲): آیه ۱۸] ۶۸۱
[سوره الحج (۲۲): آیه ۱۹] ۶۸۱
[سوره الحج (۲۲): آیه ۲۰] ۶۸۱
[سوره الحج (۲۲): آیه ۲۱] ۶۸۱
[سوره الحج (۲۲): آیه ۲۳] ۶۸۱
[سوره الحج (۲۲): آیه ۲۵] ۶۸۳
[سوره الحج (۲۲): آیه ۲۶] ۶۸۳
[سوره الحج (۲۲): آیه ۲۷] ۶۸۳
[سوره الحج (۲۲): آیه ۲۸] ۶۸۳
[سوره الحج (۲۲): آیه ۲۹] ۶۸۴
[سوره الحج (۲۲): آیه ۳۰] ۶۸۴
[سوره الحج (۲۲): آیه ۳۱] ۶۸۵
[سوره الحج (۲۲): آیه ۳۲] ۶۸۵
[سوره الحج (۲۲): آیه ۳۳] ۶۸۵
[سوره الحج (۲۲): آیه ۳۴] ۶۸۵
[سوره الحج (۲۲): آیه ۳۶] ۶۸۵
[سوره الحج (۲۲): آیه ۳۷] ۶۸۶
[سوره الحج (۲۲): آیه ۳۸] ۶۸۶

[سوره الحج (۲۲): آیه ۳۹] ---- ۶۸۷
[سوره الحج (۲۲): آیه ۴۰] ---- ۶۸۷
[سوره الحج (۲۲): آیه ۴۴] ---- ۶۸۷
[سوره الحج (۲۲): آیه ۴۵] ---- ۶۸۷
[سوره الحج (۲۲): آیه ۵۱] ---- ۶۸۹
[سوره الحج (۲۲): آیه ۵۲] ---- ۶۸۹
[سوره الحج (۲۲): آیه ۵۴] ---- ۶۸۹
[سوره الحج (۲۲): آیه ۵۷] ---- ۶۹۰
[سوره الحج (۲۲): آیه ۵۸] ---- ۶۹۰
[سوره الحج (۲۲): آیه ۵۹] ---- ۶۹۰
[سوره الحج (۲۲): آیه ۶۰] ---- ۶۹۰
[سوره الحج (۲۲): آیه ۶۱] ---- ۶۹۰
[سوره الحج (۲۲): آیه ۶۳] ---- ۶۹۰
[سوره الحج (۲۲): آیه ۶۶] ---- ۶۹۱
[سوره الحج (۲۲): آیه ۶۷] ---- ۶۹۱
[سوره الحج (۲۲): آیه ۷۱] ---- ۶۹۱
[سوره الحج (۲۲): آیه ۷۲] ---- ۶۹۱
[سوره الحج (۲۲): آیه ۷۳] ---- ۶۹۲
[سوره الحج (۲۲): آیه ۷۴] ---- ۶۹۲
[سوره الحج (۲۲): آیه ۷۸] ---- ۶۹۲
سوره المؤمنون ---- ۶۹۳
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۲] ---- ۶۹۳
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۳] ---- ۶۹۳
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۸] ---- ۶۹۳
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۹] ---- ۶۹۳
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۱۱] ---- ۶۹۳

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۱۲] ---- ۶۹۳
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۱۴] ---- ۶۹۴
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۲۰] ---- ۶۹۵
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۲۳] ---- ۶۹۵
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۲۴] ---- ۶۹۵
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۲۵] ---- ۶۹۵
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۲۷] ---- ۶۹۵
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۲۸] ---- ۶۹۷
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۳۱] ---- ۶۹۷
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۳۳] ---- ۶۹۷
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۳۶] ---- ۶۹۷
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۴۱] ---- ۶۹۷
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۴۳] ---- ۶۹۸
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۴۴] ---- ۶۹۸
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۴۶] ---- ۶۹۸
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۵۰] ---- ۶۹۸
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۵۳] ---- ۶۹۸
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۵۴] ---- ۶۹۸
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۵۵] ---- ۶۹۹
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۶۰] ---- ۷۰۰
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۶۳] ---- ۷۰۰
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۶۴] ---- ۷۰۰
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۶۶] ---- ۷۰۰
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۶۷] ---- ۷۰۰
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۷۱] ---- ۷۰۱
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۷۲] ---- ۷۰۱

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۷۴] ---- ۷۰۱
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۷۵] ---- ۷۰۲
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۷۶] ---- ۷۰۲
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۷۷] ---- ۷۰۲
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۷۸] ---- ۷۰۲
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۸۳] ---- ۷۰۲
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۸۸] ---- ۷۰۲
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۹۱] ---- ۷۰۴
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۹۳] ---- ۷۰۴
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۹۷] ---- ۷۰۴
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۹۹] ---- ۷۰۴
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۱۰۰] ---- ۷۰۴
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۱۰۱] ---- ۷۰۵
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۱۰۴] ---- ۷۰۵
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۱۰۶] ---- ۷۰۶
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۱۰۸] ---- ۷۰۶
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۱۱۰] ---- ۷۰۶
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۱۱۱] ---- ۷۰۶
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۱۱۳] ---- ۷۰۶
[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۱۱۵] ---- ۷۰۶
سوره النور ---- ۷۰۷
[سوره النور (۲۴): آیه ۱] ---- ۷۰۷
[سوره النور (۲۴): آیه ۴] ---- ۷۰۷
[سوره النور (۲۴): آیه ۶] ---- ۷۰۷
[سوره النور (۲۴): آیه ۷] ---- ۷۰۷
[سوره النور (۲۴): آیه ۸] ---- ۷۰۷

[سوره النور (۲۴): آیه ۱۰] ---- ۷۰۷
[سوره النور (۲۴): آیه ۱۱] ---- ۷۰۹
[سوره النور (۲۴): آیه ۱۲] ---- ۷۰۹
[سوره النور (۲۴): آیه ۱۴] ---- ۷۰۹
[سوره النور (۲۴): آیه ۱۵] ---- ۷۰۹
[سوره النور (۲۴): آیه ۱۹] ---- ۷۰۹
[سوره النور (۲۴): آیه ۲۱] ---- ۷۱۱
[سوره النور (۲۴): آیه ۲۲] ---- ۷۱۱
[سوره النور (۲۴): آیه ۲۳] ---- ۷۱۱
[سوره النور (۲۴): آیه ۲۴] ---- ۷۱۱
[سوره النور (۲۴): آیه ۲۵] ---- ۷۱۱
[سوره النور (۲۴): آیه ۲۶] ---- ۷۱۱
[سوره النور (۲۴): آیه ۲۷] ---- ۷۱۲
[سوره النور (۲۴): آیه ۲۹] ---- ۷۱۳
[سوره النور (۲۴): آیه ۳۰] ---- ۷۱۳
[سوره النور (۲۴): آیه ۳۱] ---- ۷۱۳
[سوره النور (۲۴): آیه ۳۲] ---- ۷۱۵
[سوره النور (۲۴): آیه ۳۳] ---- ۷۱۵
[سوره النور (۲۴): آیه ۳۵] ---- ۷۱۵
[سوره النور (۲۴): آیه ۳۶] ---- ۷۱۶
[سوره النور (۲۴): آیه ۳۷] ---- ۷۱۷
[سوره النور (۲۴): آیه ۳۹] ---- ۷۱۷
[سوره النور (۲۴): آیه ۴۰] ---- ۷۱۷
[سوره النور (۲۴): آیه ۴۱] ---- ۷۱۷
[سوره النور (۲۴): آیه ۴۳] ---- ۷۱۸
[سوره النور (۲۴): آیه ۴۴] ---- ۷۱۹

[سوره النور (۲۴): آیه ۴۵] ---- ۷۱۹
[سوره النور (۲۴): آیه ۴۷] ---- ۷۱۹
[سوره النور (۲۴): آیه ۴۹] ---- ۷۱۹
[سوره النور (۲۴): آیه ۵۰] ---- ۷۱۹
[سوره النور (۲۴): آیه ۵۳] ---- ۷۱۹
[سوره النور (۲۴): آیه ۵۴] ---- ۷۲۱
[سوره النور (۲۴): آیه ۵۵] ---- ۷۲۱
[سوره النور (۲۴): آیه ۵۷] ---- ۷۲۱
[سوره النور (۲۴): آیه ۵۸] ---- ۷۲۱
[سوره النور (۲۴): آیه ۵۹] ---- ۷۲۲
[سوره النور (۲۴): آیه ۶۰] ---- ۷۲۲
[سوره النور (۲۴): آیه ۶۱] ---- ۷۲۲
[سوره النور (۲۴): آیه ۶۲] ---- ۷۲۴
[سوره النور (۲۴): آیه ۶۳] ---- ۷۲۴
سوره الفرقان ---- ۷۲۵
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۳] ---- ۷۲۵
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۴] ---- ۷۲۵
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۵] ---- ۷۲۵
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۷] ---- ۷۲۵
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۱۰] ---- ۷۲۵
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۱۱] ---- ۷۲۶
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۱۲] ---- ۷۲۷
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۱۳] ---- ۷۲۷
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۱۸] ---- ۷۲۷
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۱۹] ---- ۷۲۷
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۲۰] ---- ۷۲۸

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۲۱] ---------- ۷۲۹
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۲۲] ---------- ۷۲۹
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۲۳] ---------- ۷۲۹
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۲۴] ---------- ۷۲۹
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۲۷] ---------- ۷۲۹
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۳۰] ---------- ۷۳۰
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۳۲] ---------- ۷۳۰
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۳۵] ---------- ۷۳۱
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۳۶] ---------- ۷۳۱
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۳۸] ---------- ۷۳۱
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۳۹] ---------- ۷۳۱
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۴۰] ---------- ۷۳۱
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۴۲] ---------- ۷۳۱
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۴۵] ---------- ۷۳۳
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۴۷] ---------- ۷۳۳
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۵۰] ---------- ۷۳۳
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۵۲] ---------- ۷۳۳
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۵۳] ---------- ۷۳۳
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۵۴] ---------- ۷۳۴
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۵۵] ---------- ۷۳۴
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۵۹] ---------- ۷۳۵
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۶۰] ---------- ۷۳۵
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۶۱] ---------- ۷۳۵
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۶۲] ---------- ۷۳۵
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۶۳] ---------- ۷۳۵
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۶۵] ---------- ۷۳۵

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۶۷] ---- ۷۳۵
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۶۸] ---- ۷۳۷
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۶۹] ---- ۷۳۷
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۷۲] ---- ۷۳۷
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۷۳] ---- ۷۳۷
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۷۴] ---- ۷۳۷
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۷۵] ---- ۷۳۷
[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۷۷] ---- ۷۳۸
سوره الشعراء ---- ۷۳۹
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۳] ---- ۷۳۹
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۴] ---- ۷۳۹
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۵] ---- ۷۳۹
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۷] ---- ۷۳۹
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۳] ---- ۷۳۹
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۸] ---- ۷۳۹
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۲۲] ---- ۷۴۱
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۲۴] ---- ۷۴۱
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۲۵] ---- ۷۴۱
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۳۰] ---- ۷۴۱
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۳۲] ---- ۷۴۱
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۳۶] ---- ۷۴۱
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۳۸] ---- ۷۴۲
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۴۴] ---- ۷۴۳
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۴۵] ---- ۷۴۳
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۵۱] ---- ۷۴۳
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۵۴] ---- ۷۴۳

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۵۵] ---- ۷۴۳
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۵۶] ---- ۷۴۳
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۶۰] ---- ۷۴۴
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۶۱] ---- ۷۴۵
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۶۳] ---- ۷۴۵
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۶۴] ---- ۷۴۵
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۷۰] ---- ۷۴۵
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۷۱] ---- ۷۴۵
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۷۲] ---- ۷۴۵
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۸۹] ---- ۷۴۷
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۹۰] ---- ۷۴۷
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۹۱] ---- ۷۴۷
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۹۳] ---- ۷۴۷
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۹۴] ---- ۷۴۷
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۹۷] ---- ۷۴۷
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۹۸] ---- ۷۴۸
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۹۹] ---- ۷۴۸
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۰۰] ---- ۷۴۸
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۰۱] ---- ۷۴۸
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۱۱] ---- ۷۴۸
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۱۹] ---- ۷۴۹
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۲۱] ---- ۷۴۹
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۲۸] ---- ۷۴۹
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۲۹] ---- ۷۴۹
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۳۰] ---- ۷۴۹
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۳۳] ---- ۷۴۹

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۳۷] ---- ۷۵۱
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۴۶] ---- ۷۵۱
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۴۸] ---- ۷۵۱
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۴۹] ---- ۷۵۱
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۵۳] ---- ۷۵۱
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۶۶] ---- ۷۵۲
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۶۸] ---- ۷۵۲
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۷۱] ---- ۷۵۲
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۷۲] ---- ۷۵۲
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۷۶] ---- ۷۵۲
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۸۱] ---- ۷۵۲
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۸۲] ---- ۷۵۲
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۸۳] ---- ۷۵۳
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۸۴] ---- ۷۵۴
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۸۶] ---- ۷۵۴
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۸۷] ---- ۷۵۴
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۸۹] ---- ۷۵۴
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۹۶] ---- ۷۵۴
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۹۷] ---- ۷۵۴
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۲۰۰] ---- ۷۵۵
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۲۱۰] ---- ۷۵۶
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۲۱۹] ---- ۷۵۶
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۲۲۲] ---- ۷۵۶
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۲۲۳] ---- ۷۵۶
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۲۲۴] ---- ۷۵۶
[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۲۲۵] ---- ۷۵۷

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۲۲۷] ---- ۷۵۷
سوره النمل ---- ۷۵۸
[سوره النمل (۲۷): آیه ۴] ---- ۷۵۸
[سوره النمل (۲۷): آیه ۷] ---- ۷۵۸
[سوره النمل (۲۷): آیه ۹] ---- ۷۵۸
[سوره النمل (۲۷): آیه ۱۰] ---- ۷۵۸
[سوره النمل (۲۷): آیه ۱۱] ---- ۷۵۸
[سوره النمل (۲۷): آیه ۱۲] ---- ۷۵۹
[سوره النمل (۲۷): آیه ۱۴] ---- ۷۶۰
[سوره النمل (۲۷): آیه ۱۷] ---- ۷۶۰
[سوره النمل (۲۷): آیه ۱۸] ---- ۷۶۰
[سوره النمل (۲۷): آیه ۱۹] ---- ۷۶۰
[سوره النمل (۲۷): آیه ۲۰] ---- ۷۶۰
[سوره النمل (۲۷): آیه ۲۱] ---- ۷۶۰
[سوره النمل (۲۷): آیه ۲۲] ---- ۷۶۱
[سوره النمل (۲۷): آیه ۲۳] ---- ۷۶۲
[سوره النمل (۲۷): آیه ۲۵] ---- ۷۶۲
[سوره النمل (۲۷): آیه ۲۸] ---- ۷۶۲
[سوره النمل (۲۷): آیه ۳۱] ---- ۷۶۲
[سوره النمل (۲۷): آیه ۳۲] ---- ۷۶۲
[سوره النمل (۲۷): آیه ۳۴] ---- ۷۶۲
[سوره النمل (۲۷): آیه ۳۵] ---- ۷۶۳
[سوره النمل (۲۷): آیه ۳۶] ---- ۷۶۴
[سوره النمل (۲۷): آیه ۳۷] ---- ۷۶۴
[سوره النمل (۲۷): آیه ۳۸] ---- ۷۶۴
[سوره النمل (۲۷): آیه ۳۹] ---- ۷۶۴

[سوره النمل (۲۷): آیه ۴۰] ---- ۷۶۴
[سوره النمل (۲۷): آیه ۴۱] ---- ۷۶۴
[سوره النمل (۲۷): آیه ۴۳] ---- ۷۶۵
[سوره النمل (۲۷): آیه ۴۴] ---- ۷۶۵
[سوره النمل (۲۷): آیه ۴۶] ---- ۷۶۶
[سوره النمل (۲۷): آیه ۴۷] ---- ۷۶۶
[سوره النمل (۲۷): آیه ۴۸] ---- ۷۶۶
[سوره النمل (۲۷): آیه ۴۹] ---- ۷۶۶
[سوره النمل (۲۷): آیه ۵۱] ---- ۷۶۶
[سوره النمل (۲۷): آیه ۵۲] ---- ۷۶۷
[سوره النمل (۲۷): آیه ۵۴] ---- ۷۶۷
[سوره النمل (۲۷): آیه ۵۶] ---- ۷۶۸
[سوره النمل (۲۷): آیه ۵۷] ---- ۷۶۸
[سوره النمل (۲۷): آیه ۵۹] ---- ۷۶۸
[سوره النمل (۲۷): آیه ۶۰] ---- ۷۶۸
[سوره النمل (۲۷): آیه ۶۱] ---- ۷۶۸
[سوره النمل (۲۷): آیه ۶۶] ---- ۷۶۹
[سوره النمل (۲۷): آیه ۶۸] ---- ۷۶۹
[سوره النمل (۲۷): آیه ۷۱] ---- ۷۶۹
[سوره النمل (۲۷): آیه ۷۲] ---- ۷۶۹
[سوره النمل (۲۷): آیه ۷۴] ---- ۷۶۹
[سوره النمل (۲۷): آیه ۷۶] ---- ۷۶۹
[سوره النمل (۲۷): آیه ۷۷] ---- ۷۷۱
[سوره النمل (۲۷): آیه ۸۲] ---- ۷۷۱
[سوره النمل (۲۷): آیه ۸۳] ---- ۷۷۱
[سوره النمل (۲۷): آیه ۸۴] ---- ۷۷۱

[سوره النمل (۲۷): آیه ۸۷] ---- ۷۷۱
[سوره النمل (۲۷): آیه ۸۸] ---- ۷۷۱
[سوره النمل (۲۷): آیه ۸۹] ---- ۷۷۳
[سوره النمل (۲۷): آیه ۹۰] ---- ۷۷۳
[سوره النمل (۲۷): آیه ۹۱] ---- ۷۷۳
سوره القصص ---- ۷۷۳
[سوره القصص (۲۸): آیه ۴] ---- ۷۷۳
[سوره القصص (۲۸): آیه ۶] ---- ۷۷۴
[سوره القصص (۲۸): آیه ۸] ---- ۷۷۴
[سوره القصص (۲۸): آیه ۹] ---- ۷۷۴
[سوره القصص (۲۸): آیه ۱۰] ---- ۷۷۴
[سوره القصص (۲۸): آیه ۱۱] ---- ۷۷۴
[سوره القصص (۲۸): آیه ۱۲] ---- ۷۷۵
[سوره القصص (۲۸): آیه ۱۵] ---- ۷۷۶
[سوره القصص (۲۸): آیه ۱۶] ---- ۷۷۶
[سوره القصص (۲۸): آیه ۱۸] ---- ۷۷۶
[سوره القصص (۲۸): آیه ۱۹] ---- ۷۷۶
[سوره القصص (۲۸): آیه ۲۰] ---- ۷۷۷
[سوره القصص (۲۸): آیه ۲۲] ---- ۷۷۸
[سوره القصص (۲۸): آیه ۲۳] ---- ۷۷۸
[سوره القصص (۲۸): آیه ۲۴] ---- ۷۷۸
[سوره القصص (۲۸): آیه ۲۷] ---- ۷۷۸
[سوره القصص (۲۸): آیه ۲۹] ---- ۷۸۰
[سوره القصص (۲۸): آیه ۳۰] ---- ۷۸۰
[سوره القصص (۲۸): آیه ۳۱] ---- ۷۸۰
[سوره القصص (۲۸): آیه ۳۲] ---- ۷۸۰

[سوره القصص (۲۸): آیه ۳۴] ---------- ۷۸۰
[سوره القصص (۲۸): آیه ۳۵] ---------- ۷۸۱
[سوره القصص (۲۸): آیه ۳۸] ---------- ۷۸۲
[سوره القصص (۲۸): آیه ۳۹] ---------- ۷۸۲
[سوره القصص (۲۸): آیه ۴۰] ---------- ۷۸۲
[سوره القصص (۲۸): آیه ۴۳] ---------- ۷۸۲
[سوره القصص (۲۸): آیه ۴۴] ---------- ۷۸۳
[سوره القصص (۲۸): آیه ۴۵] ---------- ۷۸۳
[سوره القصص (۲۸): آیه ۴۷] ---------- ۷۸۳
[سوره القصص (۲۸): آیه ۴۸] ---------- ۷۸۳
[سوره القصص (۲۸): آیه ۵۱] ---------- ۷۸۴
[سوره القصص (۲۸): آیه ۵۵] ---------- ۷۸۴
[سوره القصص (۲۸): آیه ۵۷] ---------- ۷۸۴
[سوره القصص (۲۸): آیه ۵۸] ---------- ۷۸۴
[سوره القصص (۲۸): آیه ۶۲] ---------- ۷۸۵
[سوره القصص (۲۸): آیه ۶۳] ---------- ۷۸۵
[سوره القصص (۲۸): آیه ۶۴] ---------- ۷۸۵
[سوره القصص (۲۸): آیه ۶۸] ---------- ۷۸۵
[سوره القصص (۲۸): آیه ۶۹] ---------- ۷۸۵
[سوره القصص (۲۸): آیه ۷۱] ---------- ۷۸۷
[سوره القصص (۲۸): آیه ۷۶] ---------- ۷۸۷
[سوره القصص (۲۸): آیه ۷۷] ---------- ۷۸۷
[سوره القصص (۲۸): آیه ۷۸] ---------- ۷۸۸
[سوره القصص (۲۸): آیه ۷۹] ---------- ۷۸۸
[سوره القصص (۲۸): آیه ۸۱] ---------- ۷۸۸
[سوره القصص (۲۸): آیه ۸۲] ---------- ۷۸۸

[سوره القصص (۲۸): آیه ۸۳] ---- ۷۸۸
[سوره القصص (۲۸): آیه ۸۵] ---- ۷۸۹
[سوره القصص (۲۸): آیه ۸۵] ---- ۷۸۹
سوره العنکبوت ---- ۷۸۹
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۲] ---- ۷۸۹
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۴] ---- ۷۸۹
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۸] ---- ۷۹۰
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۱۰] ---- ۷۹۰
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۱۳] ---- ۷۹۰
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۱۴] ---- ۷۹۰
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۱۵] ---- ۷۹۱
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۱۷] ---- ۷۹۱
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۲۱] ---- ۷۹۱
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۲۲] ---- ۷۹۱
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۲۵] ---- ۷۹۲
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۲۶] ---- ۷۹۲
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۲۹] ---- ۷۹۲
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۳۲] ---- ۷۹۳
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۳۳] ---- ۷۹۳
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۳۵] ---- ۷۹۳
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۳۶] ---- ۷۹۳
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۳۷] ---- ۷۹۳
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۳۸] ---- ۷۹۴
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۳۹] ---- ۷۹۵
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۴۰] ---- ۷۹۵
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۴۳] ---- ۷۹۵

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۴۴] ---- ۷۹۵
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۴۶] ---- ۷۹۶
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۴۸] ---- ۷۹۶
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۵۳] ---- ۷۹۷
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۵۶] ---- ۷۹۷
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۵۸] ---- ۷۹۷
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۶۰] ---- ۷۹۷
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۶۴] ---- ۷۹۸
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۶۶] ---- ۷۹۸
[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۶۷] ---- ۷۹۸
سوره الروم ---- ۷۹۸
[سوره الروم (۳۰): آیه ۳] ---- ۷۹۸
[سوره الروم (۳۰): آیه ۴] ---- ۷۹۸
[سوره الروم (۳۰): آیه ۸] ---- ۸۰۰
[سوره الروم (۳۰): آیه ۹] ---- ۸۰۰
[سوره الروم (۳۰): آیه ۱۰] ---- ۸۰۰
[سوره الروم (۳۰): آیه ۱۲] ---- ۸۰۰
[سوره الروم (۳۰): آیه ۱۵] ---- ۸۰۰
[سوره الروم (۳۰): آیه ۱۷] ---- ۸۰۲
[سوره الروم (۳۰): آیه ۱۸] ---- ۸۰۲
[سوره الروم (۳۰): آیه ۲۰] ---- ۸۰۲
[سوره الروم (۳۰): آیه ۲۱] ---- ۸۰۲
[سوره الروم (۳۰): آیه ۲۳] ---- ۸۰۲
[سوره الروم (۳۰): آیه ۲۴] ---- ۸۰۲
[سوره الروم (۳۰): آیه ۲۶] ---- ۸۰۴
[سوره الروم (۳۰): آیه ۲۷] ---- ۸۰۴

[سوره الروم (۳۰): آیه ۲۸] ---- ۸۰۴
[سوره الروم (۳۰): آیه ۳۰] ---- ۸۰۴
[سوره الروم (۳۰): آیه ۳۷] ---- ۸۰۵
[سوره الروم (۳۰): آیه ۳۸] ---- ۸۰۵
[سوره الروم (۳۰): آیه ۳۹] ---- ۸۰۵
[سوره الروم (۳۰): آیه ۴۳] ---- ۸۰۶
[سوره الروم (۳۰): آیه ۴۴] ---- ۸۰۶
[سوره الروم (۳۰): آیه ۴۸] ---- ۸۰۶
[سوره الروم (۳۰): آیه ۴۹] ---- ۸۰۶
[سوره الروم (۳۰): آیه ۵۱] ---- ۸۰۷
[سوره الروم (۳۰): آیه ۵۲] ---- ۸۰۷
[سوره الروم (۳۰): آیه ۵۴] ---- ۸۰۷
[سوره الروم (۳۰): آیه ۵۶] ---- ۸۰۷
[سوره الروم (۳۰): آیه ۵۷] ---- ۸۰۷
سوره لقمان ---- ۸۰۹
[سوره لقمان (۳۱): آیه ۶] ---- ۸۰۹
[سوره لقمان (۳۱): آیه ۷] ---- ۸۰۹
[سوره لقمان (۳۱): آیه ۱۰] ---- ۸۰۹
[سوره لقمان (۳۱): آیه ۱۲] ---- ۸۱۱
[سوره لقمان (۳۱): آیه ۱۴] ---- ۸۱۱
[سوره لقمان (۳۱): آیه ۱۵] ---- ۸۱۱
[سوره لقمان (۳۱): آیه ۱۶] ---- ۸۱۱
[سوره لقمان (۳۱): آیه ۱۷] ---- ۸۱۲
[سوره لقمان (۳۱): آیه ۱۸] ---- ۸۱۲
[سوره لقمان (۳۱): آیه ۱۹] ---- ۸۱۲
[سوره لقمان (۳۱): آیه ۲۰] ---- ۸۱۳

[سوره لقمان (۳۱): آیه ۲۲] ---- ۸۱۳
[سوره لقمان (۳۱): آیه ۲۳] ---- ۸۱۳
[سوره لقمان (۳۱): آیه ۲۷] ---- ۸۱۳
[سوره لقمان (۳۱): آیه ۲۸] ---- ۸۱۴
[سوره لقمان (۳۱): آیه ۳۱] ---- ۸۱۵
[سوره لقمان (۳۱): آیه ۳۲] ---- ۸۱۵
[سوره لقمان (۳۱): آیه ۳۳] ---- ۸۱۵
[سوره لقمان (۳۱): آیه ۳۴] ---- ۸۱۵
سوره السجده ---- ۸۱۷
[سوره السجده (۳۲): آیه ۳] ---- ۸۱۷
[سوره السجده (۳۲): آیه ۴] ---- ۸۱۷
[سوره السجده (۳۲): آیه ۶] ---- ۸۱۷
[سوره السجده (۳۲): آیه ۸] ---- ۸۱۷
[سوره السجده (۳۲): آیه ۹] ---- ۸۱۷
[سوره السجده (۳۲): آیه ۱۰] ---- ۸۱۸
[سوره السجده (۳۲): آیه ۱۱] ---- ۸۱۸
[سوره السجده (۳۲): آیه ۱۲] ---- ۸۱۹
[سوره السجده (۳۲): آیه ۱۳] ---- ۸۱۹
[سوره السجده (۳۲): آیه ۱۵] ---- ۸۱۹
[سوره السجده (۳۲): آیه ۱۶] ---- ۸۱۹
[سوره السجده (۳۲): آیه ۱۷] ---- ۸۱۹
[سوره السجده (۳۲): آیه ۱۹] ---- ۸۲۰
[سوره السجده (۳۲): آیه ۲۰] ---- ۸۲۰
[سوره السجده (۳۲): آیه ۲۱] ---- ۸۲۱
[سوره السجده (۳۲): آیه ۲۳] ---- ۸۲۱
[سوره السجده (۳۲): آیه ۲۴] ---- ۸۲۱

[سوره السجده (۳۲): آیه ۲۶] ---- ۸۲۱
[سوره السجده (۳۲): آیه ۲۷] ---- ۸۲۱
[سوره السجده (۳۲): آیه ۲۸] ---- ۸۲۱
سوره الأحزاب ---- ۸۲۳
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۴] ---- ۸۲۳
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۵] ---- ۸۲۳
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۶] ---- ۸۲۳
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۹] ---- ۸۲۵
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۱۰] ---- ۸۲۵
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۱۱] ---- ۸۲۵
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۱۳] ---- ۸۲۵
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۱۴] ---- ۸۲۶
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۱۵] ---- ۸۲۶
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۱۸] ---- ۸۲۷
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۱۹] ---- ۸۲۷
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۲۰] ---- ۸۲۷
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۲۱] ---- ۸۲۷
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۲۳] ---- ۸۲۹
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۲۵] ---- ۸۲۹
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۲۶] ---- ۸۲۹
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۲۷] ---- ۸۲۹
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۲۸] ---- ۸۳۰
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۳۰] ---- ۸۳۰
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۳۱] ---- ۸۳۱
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۳۲] ---- ۸۳۱
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۳۳] ---- ۸۳۱

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۳۶] ---- ۸۳۲
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۳۷] ---- ۸۳۲
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۴۲] ---- ۸۳۲
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۴۸] ---- ۸۳۳
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۴۹] ---- ۸۳۳
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۵۰] ---- ۸۳۳
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۵۰] ---- ۸۳۳
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۵۱] ---- ۸۳۵
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۵۲] ---- ۸۳۵
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۵۳] ---- ۸۳۵
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۵۵] ---- ۸۳۷
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۵۹] ---- ۸۳۷
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۶۰] ---- ۸۳۷
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۶۱] ---- ۸۳۷
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۶۲] ---- ۸۳۸
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۶۴] ---- ۸۳۹
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۶۷] ---- ۸۳۹
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۷۰] ---- ۸۳۹
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۷۲] ---- ۸۳۹
[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۷۳] ---- ۸۳۹
سوره سبأ ---- ۸۴۰
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۲] ---- ۸۴۰
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۳] ---- ۸۴۰
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۴] ---- ۸۴۰
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۵] ---- ۸۴۰
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۷] ---- ۸۴۰

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۸] ---- ۸۴۲
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۹] ---- ۸۴۲
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۱۰] ---- ۸۴۲
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۱۱] ---- ۸۴۲
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۱۲] ---- ۸۴۲
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۱۳] ---- ۸۴۳
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۱۴] ---- ۸۴۳
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۱۵] ---- ۸۴۴
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۱۶] ---- ۸۴۴
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۱۸] ---- ۸۴۴
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۱۹] ---- ۸۴۴
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۲۰] ---- ۸۴۵
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۲۲] ---- ۸۴۵
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۲۳] ---- ۸۴۶
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۲۷] ---- ۸۴۶
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۳۱] ---- ۸۴۶
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۳۳] ---- ۸۴۷
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۳۴] ---- ۸۴۷
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۳۷] ---- ۸۴۷
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۳۸] ---- ۸۴۷
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۳۹] ---- ۸۴۷
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۴۰] ---- ۸۴۸
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۴۳] ---- ۸۴۸
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۴۴] ---- ۸۴۸
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۴۵] ---- ۸۴۸
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۴۷] ---- ۸۴۸

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۴۸] ---- ۸۴۹
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۴۹] ---- ۸۵۰
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۵۱] ---- ۸۵۰
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۵۲] ---- ۸۵۰
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۵۳] ---- ۸۵۰
[سوره سبإ (۳۴): آیه ۵۴] ---- ۸۵۰
سوره فاطر ---- ۸۵۰
[سوره فاطر (۳۵): آیه ۱] ---- ۸۵۱
[سوره فاطر (۳۵): آیه ۲] ---- ۸۵۱
[سوره فاطر (۳۵): آیه ۳] ---- ۸۵۱
[سوره فاطر (۳۵): آیه ۵] ---- ۸۵۲
[سوره فاطر (۳۵): آیه ۸] ---- ۸۵۲
[سوره فاطر (۳۵): آیه ۹] ---- ۸۵۲
[سوره فاطر (۳۵): آیه ۱۰] ---- ۸۵۲
[سوره فاطر (۳۵): آیه ۱۱] ---- ۸۵۲
[سوره فاطر (۳۵): آیه ۱۲] ---- ۸۵۴
[سوره فاطر (۳۵): آیه ۱۳] ---- ۸۵۴
[سوره فاطر (۳۵): آیه ۱۸] ---- ۸۵۴
[سوره فاطر (۳۵): آیه ۲۱] ---- ۸۵۵
[سوره فاطر (۳۵): آیه ۲۵] ---- ۸۵۵
[سوره فاطر (۳۵): آیه ۲۷] ---- ۸۵۵
[سوره فاطر (۳۵): آیه ۲۹] ---- ۸۵۵
[سوره فاطر (۳۵): آیه ۳۲] ---- ۸۵۶
[سوره فاطر (۳۵): آیه ۳۳] ---- ۸۵۶
[سوره فاطر (۳۵): آیه ۳۴] ---- ۸۵۶
[سوره فاطر (۳۵): آیه ۳۵] ---- ۸۵۶

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۳۶] ---- ۸۵۷
[سوره فاطر (۳۵): آیه ۳۷] ---- ۸۵۷
[سوره فاطر (۳۵): آیه ۳۹] ---- ۸۵۸
[سوره فاطر (۳۵): آیه ۴۰] ---- ۸۵۸
[سوره فاطر (۳۵): آیه ۴۱] ---- ۸۵۸
[سوره فاطر (۳۵): آیه ۴۲] ---- ۸۵۸
[سوره فاطر (۳۵): آیه ۴۳] ---- ۸۵۸
[سوره فاطر (۳۵): آیه ۴۴] ---- ۸۵۹
سوره یس ---- ۸۶۰
[سوره یس (۳۶): آیه ۱] ---- ۸۶۰
[سوره یس (۳۶): آیه ۲] ---- ۸۶۰
[سوره یس (۳۶): آیه ۵] ---- ۸۶۰
[سوره یس (۳۶): آیه ۶] ---- ۸۶۰
[سوره یس (۳۶): آیه ۷] ---- ۸۶۰
[سوره یس (۳۶): آیه ۸] ---- ۸۶۰
[سوره یس (۳۶): آیه ۹] ---- ۸۶۱
[سوره یس (۳۶): آیه ۱۲] ---- ۸۶۱
[سوره یس (۳۶): آیه ۱۳] ---- ۸۶۲
[سوره یس (۳۶): آیه ۱۴] ---- ۸۶۲
[سوره یس (۳۶): آیه ۱۸] ---- ۸۶۲
[سوره یس (۳۶): آیه ۱۹] ---- ۸۶۲
[سوره یس (۳۶): آیه ۲۳] ---- ۸۶۲
[سوره یس (۳۶): آیه ۲۸] ---- ۸۶۳
[سوره یس (۳۶): آیه ۲۹] ---- ۸۶۳
[سوره یس (۳۶): آیه ۳۰] ---- ۸۶۳
[سوره یس (۳۶): آیه ۳۱] ---- ۸۶۳

[سوره یس (۳۶): آیه ۳۲] ---------- ۸۶۳
[سوره یس (۳۶): آیه ۳۵] ---------- ۸۶۳
[سوره یس (۳۶): آیه ۳۶] ---------- ۸۶۳
[سوره یس (۳۶): آیه ۳۷] ---------- ۸۶۴
[سوره یس (۳۶): آیه ۳۸] ---------- ۸۶۴
[سوره یس (۳۶): آیه ۳۹] ---------- ۸۶۴
[سوره یس (۳۶): آیه ۴۰] ---------- ۸۶۴
[سوره یس (۳۶): آیه ۴۱] ---------- ۸۶۵
[سوره یس (۳۶): آیه ۴۲] ---------- ۸۶۵
[سوره یس (۳۶): آیه ۴۳] ---------- ۸۶۵
[سوره یس (۳۶): آیه ۴۴] ---------- ۸۶۵
[سوره یس (۳۶): آیه ۴۵] ---------- ۸۶۵
[سوره یس (۳۶): آیه ۴۹] ---------- ۸۶۶
[سوره یس (۳۶): آیه ۵۰] ---------- ۸۶۶
[سوره یس (۳۶): آیه ۵۱] ---------- ۸۶۶
[سوره یس (۳۶): آیه ۵۴] ---------- ۸۶۶
[سوره یس (۳۶): آیه ۵۵] ---------- ۸۶۷
[سوره یس (۳۶): آیه ۵۶] ---------- ۸۶۷
[سوره یس (۳۶): آیه ۵۷] ---------- ۸۶۷
[سوره یس (۳۶): آیه ۵۸] ---------- ۸۶۷
[سوره یس (۳۶): آیه ۵۹] ---------- ۸۶۷
[سوره یس (۳۶): آیه ۶۲] ---------- ۸۶۷
[سوره یس (۳۶): آیه ۶۴] ---------- ۸۶۸
[سوره یس (۳۶): آیه ۶۶] ---------- ۸۶۸
[سوره یس (۳۶): آیه ۶۷] ---------- ۸۶۸
[سوره یس (۳۶): آیه ۶۸] ---------- ۸۶۸

[سوره یس (۳۶): آیه ۶۹] ---- ۸۶۸
[سوره یس (۳۶): آیه ۷۰] ---- ۸۶۸
[سوره یس (۳۶): آیه ۷۱] ---- ۸۷۰
[سوره یس (۳۶): آیه ۷۲] ---- ۸۷۰
[سوره یس (۳۶): آیه ۷۵] ---- ۸۷۰
[سوره یس (۳۶): آیه ۷۷] ---- ۸۷۰
[سوره یس (۳۶): آیه ۷۸] ---- ۸۷۰
[سوره یس (۳۶): آیه ۸۰] ---- ۸۷۰
[سوره یس (۳۶): آیه ۸۳] ---- ۸۷۱
سوره الصافات ---- ۸۷۲
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱] ---- ۸۷۲
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۲] ---- ۸۷۲
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۳] ---- ۸۷۲
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۷] ---- ۸۷۲
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۸] ---- ۸۷۲
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۹] ---- ۸۷۳
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۰] ---- ۸۷۳
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۱] ---- ۸۷۳
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۲] ---- ۸۷۳
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۴] ---- ۸۷۳
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۸] ---- ۸۷۳
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۹] ---- ۸۷۴
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۲۱] ---- ۸۷۴
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۲۲] ---- ۸۷۴
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۲۴] ---- ۸۷۴
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۲۵] ---- ۸۷۵

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۲۶] ---- ۸۷۵
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۲۸] ---- ۸۷۵
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۴۰] ---- ۸۷۵
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۴۲] ---- ۸۷۵
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۴۴] ---- ۸۷۵
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۴۵] ---- ۸۷۶
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۴۶] ---- ۸۷۶
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۴۷] ---- ۸۷۶
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۴۸] ---- ۸۷۶
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۴۹] ---- ۸۷۶
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۵۱] ---- ۸۷۷
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۵۲] ---- ۸۷۸
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۵۳] ---- ۸۷۸
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۵۴] ---- ۸۷۸
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۵۵] ---- ۸۷۸
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۵۶] ---- ۸۷۸
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۵۷] ---- ۸۷۸
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۵۸] ---- ۸۷۸
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۶۱] ---- ۸۷۹
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۶۲] ---- ۸۷۹
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۶۳] ---- ۸۷۹
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۶۴] ---- ۸۷۹
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۶۵] ---- ۸۷۹
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۶۶] ---- ۸۷۹
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۶۷] ---- ۸۸۰
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۶۸] ---- ۸۸۰

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۷۰] ---- ۸۸۰
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۷۸] ---- ۸۸۱
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۸۳] ---- ۸۸۱
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۸۴] ---- ۸۸۱
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۸۶] ---- ۸۸۱
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۸۹] ---- ۸۸۱
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۹۰] ---- ۸۸۱
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۹۳] ---- ۸۸۲
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۹۴] ---- ۸۸۲
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۹۵] ---- ۸۸۲
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۹۶] ---- ۸۸۲
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۹۷] ---- ۸۸۲
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۰۲] ---- ۸۸۲
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۰۳] ---- ۸۸۴
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۰۶] ---- ۸۸۴
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۰۷] ---- ۸۸۴
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۰۸] ---- ۸۸۴
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۱۷] ---- ۸۸۴
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۲۵] ---- ۸۸۴
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۲۷] ---- ۸۸۵
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۳۰] ---- ۸۸۵
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۳۵] ---- ۸۸۵
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۳۶] ---- ۸۸۵
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۳۷] ---- ۸۸۵
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۳۸] ---- ۸۸۵
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۴۰] ---- ۸۸۵

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۴۱] ---- ۸۸۶
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۴۲] ---- ۸۸۶
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۴۵] ---- ۸۸۶
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۴۶] ---- ۸۸۶
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۶۲] ---- ۸۸۷
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۶۳] ---- ۸۸۷
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۶۷] ---- ۸۸۷
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۶۸] ---- ۸۸۷
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۷۰] ---- ۸۸۷
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۷۱] ---- ۸۸۷
[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۷۷] ---- ۸۸۷
سوره ص ---- ۸۸۹
[سوره ص (۳۸): آیه ۱] ---- ۸۸۹
[سوره ص (۳۸): آیه ۲] ---- ۸۸۹
[سوره ص (۳۸): آیه ۳] ---- ۸۸۹
[سوره ص (۳۸): آیه ۵] ---- ۸۸۹
[سوره ص (۳۸): آیه ۶] ---- ۸۸۹
[سوره ص (۳۸): آیه ۷] ---- ۸۹۰
[سوره ص (۳۸): آیه ۸] ---- ۸۹۰
[سوره ص (۳۸): آیه ۱۰] ---- ۸۹۰
[سوره ص (۳۸): آیه ۱۱] ---- ۸۹۰
[سوره ص (۳۸): آیه ۱۲] ---- ۸۹۰
[سوره ص (۳۸): آیه ۱۳] ---- ۸۹۱
[سوره ص (۳۸): آیه ۱۴] ---- ۸۹۱
[سوره ص (۳۸): آیه ۱۵] ---- ۸۹۱
[سوره ص (۳۸): آیه ۱۶] ---- ۸۹۱

[سوره ص (۳۸): آیه ۱۷] ---- ۸۹۲
[سوره ص (۳۸): آیه ۱۸] ---- ۸۹۲
[سوره ص (۳۸): آیه ۱۹] ---- ۸۹۲
[سوره ص (۳۸): آیه ۲۰] ---- ۸۹۲
[سوره ص (۳۸): آیه ۲۱] ---- ۸۹۲
[سوره ص (۳۸): آیه ۲۲] ---- ۸۹۲
[سوره ص (۳۸): آیه ۲۳] ---- ۸۹۳
[سوره ص (۳۸): آیه ۲۴] ---- ۸۹۳
[سوره ص (۳۸): آیه ۲۵] ---- ۸۹۳
[سوره ص (۳۸): آیه ۳۰] ---- ۸۹۴
[سوره ص (۳۸): آیه ۳۱] ---- ۸۹۴
[سوره ص (۳۸): آیه ۳۲] ---- ۸۹۴
[سوره ص (۳۸): آیه ۳۳] ---- ۸۹۴
[سوره ص (۳۸): آیه ۳۴] ---- ۸۹۴
[سوره ص (۳۸): آیه ۳۶] ---- ۸۹۵
[سوره ص (۳۸): آیه ۳۷] ---- ۸۹۵
[سوره ص (۳۸): آیه ۳۸] ---- ۸۹۵
[سوره ص (۳۸): آیه ۳۹] ---- ۸۹۵
[سوره ص (۳۸): آیه ۴۰] ---- ۸۹۵
[سوره ص (۳۸): آیه ۴۱] ---- ۸۹۵
[سوره ص (۳۸): آیه ۴۲] ---- ۸۹۶
[سوره ص (۳۸): آیه ۴۳] ---- ۸۹۷
[سوره ص (۳۸): آیه ۴۴] ---- ۸۹۷
[سوره ص (۳۸): آیه ۴۵] ---- ۸۹۷
[سوره ص (۳۸): آیه ۴۶] ---- ۸۹۷
[سوره ص (۳۸): آیه ۴۹] ---- ۸۹۷

[سوره ص (۳۸): آیه ۵۰] ---- ۸۹۷
[سوره ص (۳۸): آیه ۵۱] ---- ۸۹۸
[سوره ص (۳۸): آیه ۵۲] ---- ۸۹۸
[سوره ص (۳۸): آیه ۵۴] ---- ۸۹۸
[سوره ص (۳۸): آیه ۵۵] ---- ۸۹۸
[سوره ص (۳۸): آیه ۵۶] ---- ۸۹۸
[سوره ص (۳۸): آیه ۵۷] ---- ۸۹۸
[سوره ص (۳۸): آیه ۵۸] ---- ۸۹۹
[سوره ص (۳۸): آیه ۵۹] ---- ۸۹۹
[سوره ص (۳۸): آیه ۶۰] ---- ۸۹۹
[سوره ص (۳۸): آیه ۶۱] ---- ۸۹۹
[سوره ص (۳۸): آیه ۶۲] ---- ۹۰۰
[سوره ص (۳۸): آیه ۶۳] ---- ۹۰۰
[سوره ص (۳۸): آیه ۶۴] ---- ۹۰۰
[سوره ص (۳۸): آیه ۶۷] ---- ۹۰۰
[سوره ص (۳۸): آیه ۶۹] ---- ۹۰۰
[سوره ص (۳۸): آیه ۷۵] ---- ۹۰۱
[سوره ص (۳۸): آیه ۸۶] ---- ۹۰۲
سوره الزّمر ---- ۹۰۲
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۵] ---- ۹۰۲
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۶] ---- ۹۰۳
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۷] ---- ۹۰۳
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۸] ---- ۹۰۳
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۹] ---- ۹۰۳
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۱۰] ---- ۹۰۴
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۱۶] ---- ۹۰۵

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۱۷] ---- ۹۰۵
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۲۰] ---- ۹۰۵
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۲۱] ---- ۹۰۵
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۲۲] ---- ۹۰۶
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۲۳] ---- ۹۰۶
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۲۴] ---- ۹۰۶
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۲۸] ---- ۹۰۶
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۲۹] ---- ۹۰۶
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۳۲] ---- ۹۰۸
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۳۳] ---- ۹۰۸
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۳۵] ---- ۹۰۸
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۳۶] ---- ۹۰۸
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۳۹] ---- ۹۰۸
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۴۲] ---- ۹۰۹
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۴۳] ---- ۹۰۹
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۴۵] ---- ۹۰۹
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۴۷] ---- ۹۰۹
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۴۹] ---- ۹۱۰
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۵۰] ---- ۹۱۰
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۵۱] ---- ۹۱۰
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۵۳] ---- ۹۱۰
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۵۴] ---- ۹۱۰
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۵۶] ---- ۹۱۰
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۵۷] ---- ۹۱۲
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۵۸] ---- ۹۱۲
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۶۱] ---- ۹۱۲

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۶۳] ۹۱۲
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۶۴] ۹۱۲
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۶۷] ۹۱۲
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۶۸] ۹۱۴
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۷۱] ۹۱۴
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۷۳] ۹۱۴
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۷۴] ۹۱۴
[سوره الزمر (۳۹): آیه ۷۵] ۹۱۶
سوره غافر ۹۱۶
[سوره غافر (۴۰): آیه ۳] ۹۱۶
[سوره غافر (۴۰): آیه ۴] ۹۱۶
[سوره غافر (۴۰): آیه ۵] ۹۱۶
[سوره غافر (۴۰): آیه ۹] ۹۱۷
[سوره غافر (۴۰): آیه ۱۰] ۹۱۷
[سوره غافر (۴۰): آیه ۱۱] ۹۱۷
[سوره غافر (۴۰): آیه ۱۲] ۹۱۷
[سوره غافر (۴۰): آیه ۱۵] ۹۱۷
[سوره غافر (۴۰): آیه ۱۶] ۹۱۷
[سوره غافر (۴۰): آیه ۱۸] ۹۱۹
[سوره غافر (۴۰): آیه ۱۹] ۹۱۹
[سوره غافر (۴۰): آیه ۲۰] ۹۱۹
[سوره غافر (۴۰): آیه ۲۱] ۹۱۹
[سوره غافر (۴۰): آیه ۲۶] ۹۲۰
[سوره غافر (۴۰): آیه ۲۸] ۹۲۰
[سوره غافر (۴۰): آیه ۲۹] ۹۲۰
[سوره غافر (۴۰): آیه ۳۰] ۹۲۰

[سوره غافر (۴۰): آیه ۳۱] ۹۲۰
[سوره غافر (۴۰): آیه ۳۲] ۹۲۰
[سوره غافر (۴۰): آیه ۳۴] ۹۲۲
[سوره غافر (۴۰): آیه ۳۵] ۹۲۲
[سوره غافر (۴۰): آیه ۳۶] ۹۲۲
[سوره غافر (۴۰): آیه ۳۷] ۹۲۲
[سوره غافر (۴۰): آیه ۳۹] ۹۲۲
[سوره غافر (۴۰): آیه ۴۳] ۹۲۴
[سوره غافر (۴۰): آیه ۴۷] ۹۲۴
[سوره غافر (۴۰): آیه ۴۹] ۹۲۴
[سوره غافر (۴۰): آیه ۵۱] ۹۲۵
[سوره غافر (۴۰): آیه ۵۴] ۹۲۵
[سوره غافر (۴۰): آیه ۵۶] ۹۲۵
[سوره غافر (۴۰): آیه ۶۰] ۹۲۶
[سوره غافر (۴۰): آیه ۶۲] ۹۲۶
[سوره غافر (۴۰): آیه ۷۱] ۹۲۷
[سوره غافر (۴۰): آیه ۷۲] ۹۲۷
[سوره غافر (۴۰): آیه ۷۵] ۹۲۷
[سوره غافر (۴۰): آیه ۷۸] ۹۲۸
[سوره غافر (۴۰): آیه ۸۰] ۹۲۸
[سوره غافر (۴۰): آیه ۸۳] ۹۲۸
[سوره غافر (۴۰): آیه ۸۴] ۹۲۸
سوره فصّلت ۹۲۹
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۵] ۹۲۹
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۸] ۹۲۹
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۹] ۹۲۹

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۱۰] ۹۲۹
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۱۱] ۹۲۹
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۱۲] ۹۳۰
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۱۴] ۹۳۰
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۱۶] ۹۳۰
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۱۷] ۹۳۰
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۱۹] ۹۳۰
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۲۰] ۹۳۱
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۲۱] ۹۳۲
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۲۳] ۹۳۲
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۲۴] ۹۳۲
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۲۵] ۹۳۲
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۲۶] ۹۳۲
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۲۸] ۹۳۳
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۲۹] ۹۳۳
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۳۰] ۹۳۴
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۳۱] ۹۳۴
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۳۲] ۹۳۴
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۳۴] ۹۳۴
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۳۵] ۹۳۴
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۳۶] ۹۳۴
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۳۷] ۹۳۴
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۳۸] ۹۳۵
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۳۹] ۹۳۶
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۴۰] ۹۳۶
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۴۱] ۹۳۶

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۴۲] ---- ۹۳۶
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۴۴] ---- ۹۳۶
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۴۵] ---- ۹۳۷
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۴۶] ---- ۹۳۷
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۴۷] ---- ۹۳۸
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۴۹] ---- ۹۳۸
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۵۰] ---- ۹۳۸
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۵۱] ---- ۹۳۸
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۵۲] ---- ۹۳۸
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۵۳] ---- ۹۳۸
[سوره فصلت (۴۱): آیه ۵۴] ---- ۹۳۹
سوره الشوری ---- ۹۴۰
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۵] ---- ۹۴۰
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۶] ---- ۹۴۰
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۷] ---- ۹۴۰
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۸] ---- ۹۴۰
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۹] ---- ۹۴۰
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۱۱] ---- ۹۴۲
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۱۲] ---- ۹۴۲
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۱۳] ---- ۹۴۲
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۱۴] ---- ۹۴۲
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۱۵] ---- ۹۴۲
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۱۶] ---- ۹۴۴
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۱۷] ---- ۹۴۴
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۱۸] ---- ۹۴۴
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۲۱] ---- ۹۴۴

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۲۲] ---- ۹۴۴
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۲۳] ---- ۹۴۶
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۲۴] ---- ۹۴۶
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۲۷] ---- ۹۴۶
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۳۲] ---- ۹۴۷
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۳۳] ---- ۹۴۷
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۳۴] ---- ۹۴۷
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۳۷] ---- ۹۴۷
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۳۸] ---- ۹۴۷
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۳۹] ---- ۹۴۷
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۴۴] ---- ۹۴۸
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۴۵] ---- ۹۴۹
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۴۷] ---- ۹۴۹
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۵۰] ---- ۹۴۹
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۵۱] ---- ۹۴۹
[سوره الشوری (۴۲): آیه ۵۲] ---- ۹۵۱
سوره الزخرف ---- ۹۵۱
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۴] ---- ۹۵۱
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۵] ---- ۹۵۱
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۸] ---- ۹۵۱
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۱۱] ---- ۹۵۳
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۱۲] ---- ۹۵۳
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۱۳] ---- ۹۵۳
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۱۵] ---- ۹۵۳
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۱۷] ---- ۹۵۳
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۱۸] ---- ۹۵۴

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۲۲] ---- ۹۵۴
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۲۳] ---- ۹۵۵
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۲۶] ---- ۹۵۵
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۲۸] ---- ۹۵۵
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۳۲] ---- ۹۵۵
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۳۳] ---- ۹۵۵
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۳۴] ---- ۹۵۷
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۳۵] ---- ۹۵۷
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۳۶] ---- ۹۵۷
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۴۱] ---- ۹۵۷
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۴۸] ---- ۹۵۸
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۴۹] ---- ۹۵۸
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۵۰] ---- ۹۵۸
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۵۲] ---- ۹۵۸
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۵۳] ---- ۹۵۸
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۵۵] ---- ۹۵۸
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۵۶] ---- ۹۵۹
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۵۷] ---- ۹۵۹
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۵۸] ---- ۹۵۹
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۵۹] ---- ۹۵۹
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۶۰] ---- ۹۵۹
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۶۱] ---- ۹۶۱
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۶۳] ---- ۹۶۱
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۶۵] ---- ۹۶۱
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۶۶] ---- ۹۶۱
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۷۰] ---- ۹۶۱

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۷۱] ---- ۹۶۱
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۷۲] ---- ۹۶۲
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۷۵] ---- ۹۶۳
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۷۷] ---- ۹۶۳
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۷۹] ---- ۹۶۳
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۸۰] ---- ۹۶۳
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۸۱] ---- ۹۶۳
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۸۳] ---- ۹۶۴
[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۸۸] ---- ۹۶۴
سوره الدخان ---- ۹۶۵
[سوره الدخان (۴۴): آیه ۳] ---- ۹۶۵
[سوره الدخان (۴۴): آیه ۴] ---- ۹۶۵
[سوره الدخان (۴۴): آیه ۵] ---- ۹۶۵
[سوره الدخان (۴۴): آیه ۹] ---- ۹۶۵
[سوره الدخان (۴۴): آیه ۱۰] ---- ۹۶۵
[سوره الدخان (۴۴): آیه ۱۱] ---- ۹۶۵
[سوره الدخان (۴۴): آیه ۱۴] ---- ۹۶۵
[سوره الدخان (۴۴): آیه ۱۲] ---- ۹۶۶
[سوره الدخان (۴۴): آیه ۱۵] ---- ۹۶۶
[سوره الدخان (۴۴): آیه ۱۶] ---- ۹۶۶
[سوره الدخان (۴۴): آیه ۲۰] ---- ۹۶۷
[سوره الدخان (۴۴): آیه ۲۴] ---- ۹۶۷
[سوره الدخان (۴۴): آیه ۲۷] ---- ۹۶۷
[سوره الدخان (۴۴): آیه ۲۸] ---- ۹۶۷
[سوره الدخان (۴۴): آیه ۲۹] ---- ۹۶۷
[سوره الدخان (۴۴): آیه ۳۲] ---- ۹۶۷

[سوره الدخان (۴۴): آیه ۴۱] ---- ۹۶۸
[سوره الدخان (۴۴): آیه ۴۳] ---- ۹۶۸
[سوره الدخان (۴۴): آیه ۴۴] ---- ۹۶۸
[سوره الدخان (۴۴): آیه ۴۵] ---- ۹۶۸
[سوره الدخان (۴۴): آیه ۴۶] ---- ۹۶۸
[سوره الدخان (۴۴): آیه ۴۷] ---- ۹۶۸
[سوره الدخان (۴۴): آیه ۴۹] ---- ۹۶۹
[سوره الدخان (۴۴): آیه ۵۳] ---- ۹۶۹
[سوره الدخان (۴۴): آیه ۵۵] ---- ۹۶۹
[سوره الدخان (۴۴): آیه ۵۹] ---- ۹۶۹
سوره الجاثیه ---- ۹۷۰
[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۵] ---- ۹۷۰
[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۶] ---- ۹۷۰
[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۷] ---- ۹۷۰
[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۱۱] ---- ۹۷۰
[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۱۲] ---- ۹۷۰
[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۱۴] ---- ۹۷۱
[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۱۶] ---- ۹۷۱
[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۱۷] ---- ۹۷۱
[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۱۸] ---- ۹۷۱
[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۲۱] ---- ۹۷۱
[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۲۳] ---- ۹۷۳
[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۲۴] ---- ۹۷۳
[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۲۸] ---- ۹۷۳
[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۲۹] ---- ۹۷۳
[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۳۳] ---- ۹۷۴

[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۳۴] ---- ۹۷۴
[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۳۵] ---- ۹۷۴
[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۳۷] ---- ۹۷۴
سوره الاحقاف ---- ۹۷۴
[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۴] ---- ۹۷۴
[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۵] ---- ۹۷۴
[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۸] ---- ۹۷۶
[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۹] ---- ۹۷۶
[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۱۰] ---- ۹۷۶
[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۱۱] ---- ۹۷۶
[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۱۵] ---- ۹۷۷
[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۱۷] ---- ۹۷۷
[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۲۰] ---- ۹۷۷
[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۲۱] ---- ۹۷۸
[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۲۲] ---- ۹۷۸
[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۲۴] ---- ۹۷۸
[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۲۵] ---- ۹۷۸
[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۲۶] ---- ۹۷۸
[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۲۸] ---- ۹۷۸
[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۲۹] ---- ۹۸۰
[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۳۱] ---- ۹۸۰
[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۳۳] ---- ۹۸۰
[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۳۵] ---- ۹۸۰
سوره محمّد ---- ۹۸۱
[سوره محمّد (۴۷): آیه ۲] ---- ۹۸۱
[سوره محمّد (۴۷): آیه ۴] ---- ۹۸۱

[سوره محمّد (۴۷): آیه ۶] ---- ۹۸۱
[سوره محمّد (۴۷): آیه ۸] ---- ۹۸۱
[سوره محمّد (۴۷): آیه ۱۰] ---- ۹۸۲
[سوره محمّد (۴۷): آیه ۱۲] ---- ۹۸۳
[سوره محمّد (۴۷): آیه ۱۳] ---- ۹۸۳
[سوره محمّد (۴۷): آیه ۱۵] ---- ۹۸۳
[سوره محمّد (۴۷): آیه ۱۶] ---- ۹۸۳
[سوره محمّد (۴۷): آیه ۱۸] ---- ۹۸۳
[سوره محمّد (۴۷): آیه ۱۹] ---- ۹۸۴
[سوره محمّد (۴۷): آیه ۲۰] ---- ۹۸۵
[سوره محمّد (۴۷): آیه ۲۱] ---- ۹۸۵
[سوره محمّد (۴۷): آیه ۲۲] ---- ۹۸۵
[سوره محمّد (۴۷): آیه ۲۴] ---- ۹۸۵
[سوره محمّد (۴۷): آیه ۲۵] ---- ۹۸۶
[سوره محمّد (۴۷): آیه ۲۶] ---- ۹۸۶
[سوره محمّد (۴۷): آیه ۲۸] ---- ۹۸۶
[سوره محمّد (۴۷): آیه ۳۰] ---- ۹۸۷
[سوره محمّد (۴۷): آیه ۳۱] ---- ۹۸۷
[سوره محمّد (۴۷): آیه ۳۲] ---- ۹۸۷
[سوره محمّد (۴۷): آیه ۳۵] ---- ۹۸۷
[سوره محمّد (۴۷): آیه ۳۷] ---- ۹۸۷
[سوره محمّد (۴۷): آیه ۳۸] ---- ۹۸۸
سوره الفتح ---- ۹۸۹
[سوره الفتح (۴۸): آیه ۱] ---- ۹۸۹
[سوره الفتح (۴۸): آیه ۴] ---- ۹۸۹
[سوره الفتح (۴۸): آیه ۵] ---- ۹۸۹

[سوره الفتح (۴۸): آیه ۶] ---- ۹۸۹
[سوره الفتح (۴۸): آیه ۹] ---- ۹۸۹
[سوره الفتح (۴۸): آیه ۱۰] ---- ۹۹۱
[سوره الفتح (۴۸): آیه ۱۱] ---- ۹۹۱
[سوره الفتح (۴۸): آیه ۱۲] ---- ۹۹۱
[سوره الفتح (۴۸): آیه ۱۳] ---- ۹۹۱
[سوره الفتح (۴۸): آیه ۱۵] ---- ۹۹۱
[سوره الفتح (۴۸): آیه ۱۶] ---- ۹۹۳
[سوره الفتح (۴۸): آیه ۱۸] ---- ۹۹۳
[سوره الفتح (۴۸): آیه ۲۰] ---- ۹۹۳
[سوره الفتح (۴۸): آیه ۲۱] ---- ۹۹۳
[سوره الفتح (۴۸): آیه ۲۳] ---- ۹۹۳
[سوره الفتح (۴۸): آیه ۲۴] ---- ۹۹۵
[سوره الفتح (۴۸): آیه ۲۵] ---- ۹۹۵
[سوره الفتح (۴۸): آیه ۲۶] ---- ۹۹۵
[سوره الفتح (۴۸): آیه ۲۷] ---- ۹۹۶
[سوره الفتح (۴۸): آیه ۲۹] ---- ۹۹۷
سوره الحجرات ---- ۹۹۷
[سوره الحجرات (۴۹): آیه ۱] ---- ۹۹۷
[سوره الحجرات (۴۹): آیه ۲] ---- ۹۹۷
[سوره الحجرات (۴۹): آیه ۳] ---- ۹۹۸
[سوره الحجرات (۴۹): آیه ۴] ---- ۹۹۸
[سوره الحجرات (۴۹): آیه ۶] ---- ۹۹۹
[سوره الحجرات (۴۹): آیه ۷] ---- ۹۹۹
[سوره الحجرات (۴۹): آیه ۹] ---- ۹۹۹
[سوره الحجرات (۴۹): آیه ۱۱] ---- ۹۹۹

[سوره الحجرات (۴۹): آیه ۱۲] ---- ۱۰۰۰
[سوره الحجرات (۴۹): آیه ۱۳] ---- ۱۰۰۰
[سوره الحجرات (۴۹): آیه ۱۴] ---- ۱۰۰۰
سوره ق ---- ۱۰۰۱
[سوره ق (۵۰): آیه ۲] ---- ۱۰۰۱
[سوره ق (۵۰): آیه ۳] ---- ۱۰۰۱
[سوره ق (۵۰): آیه ۴] ---- ۱۰۰۱
[سوره ق (۵۰): آیه ۵] ---- ۱۰۰۱
[سوره ق (۵۰): آیه ۶] ---- ۱۰۰۱
[سوره ق (۵۰): آیه ۷] ---- ۱۰۰۱
[سوره ق (۵۰): آیه ۹] ---- ۱۰۰۲
[سوره ق (۵۰): آیه ۱۰] ---- ۱۰۰۲
[سوره ق (۵۰): آیه ۱۱] ---- ۱۰۰۲
[سوره ق (۵۰): آیه ۱۲] ---- ۱۰۰۲
[سوره ق (۵۰): آیه ۱۳] ---- ۱۰۰۲
[سوره ق (۵۰): آیه ۱۴] ---- ۱۰۰۲
[سوره ق (۵۰): آیه ۱۵] ---- ۱۰۰۳
[سوره ق (۵۰): آیه ۱۶] ---- ۱۰۰۴
[سوره ق (۵۰): آیه ۱۷] ---- ۱۰۰۴
[سوره ق (۵۰): آیه ۱۸] ---- ۱۰۰۴
[سوره ق (۵۰): آیه ۱۹] ---- ۱۰۰۴
[سوره ق (۵۰): آیه ۲۱] ---- ۱۰۰۴
[سوره ق (۵۰): آیه ۲۲] ---- ۱۰۰۵
[سوره ق (۵۰): آیه ۲۳] ---- ۱۰۰۵
[سوره ق (۵۰): آیه ۲۴] ---- ۱۰۰۵
[سوره ق (۵۰): آیه ۲۵] ---- ۱۰۰۵

[سوره ق (۵۰): آیه ۲۷] ---- ۱۰۰۵
[سوره ق (۵۰): آیه ۲۸] ---- ۱۰۰۶
[سوره ق (۵۰): آیه ۲۹] ---- ۱۰۰۶
[سوره ق (۵۰): آیه ۳۱] ---- ۱۰۰۶
[سوره ق (۵۰): آیه ۳۲] ---- ۱۰۰۶
[سوره ق (۵۰): آیه ۳۳] ---- ۱۰۰۶
[سوره ق (۵۰): آیه ۳۴] ---- ۱۰۰۶
[سوره ق (۵۰): آیه ۳۵] ---- ۱۰۰۶
[سوره ق (۵۰): آیه ۳۶] ---- ۱۰۰۸
[سوره ق (۵۰): آیه ۳۷] ---- ۱۰۰۸
[سوره ق (۵۰): آیه ۳۸] ---- ۱۰۰۸
[سوره ق (۵۰): آیه ۴۰] ---- ۱۰۰۸
[سوره ق (۵۰): آیه ۴۴] ---- ۱۰۰۸
سوره الذاریات ---- ۱۰۰۹
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۱] ---- ۱۰۰۹
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۲] ---- ۱۰۰۹
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۳] ---- ۱۰۰۹
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۴] ---- ۱۰۰۹
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۶] ---- ۱۰۰۹
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۷] ---- ۱۰۱۰
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۸] ---- ۱۰۱۰
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۹] ---- ۱۰۱۰
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۱۰] ---- ۱۰۱۰
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۱۱] ---- ۱۰۱۰
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۱۳] ---- ۱۰۱۱
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۱۴] ---- ۱۰۱۱

[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۱۶] ---- ۱۰۱۱
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۱۷] ---- ۱۰۱۱
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۱۹] ---- ۱۰۱۱
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۲۴] ---- ۱۰۱۱
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۲۵] ---- ۱۰۱۲
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۲۶] ---- ۱۰۱۲
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۲۸] ---- ۱۰۱۲
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۲۹] ---- ۱۰۱۲
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۳۰] ---- ۱۰۱۲
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۳۱] ---- ۱۰۱۴
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۳۴] ---- ۱۰۱۴
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۳۶] ---- ۱۰۱۴
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۳۷] ---- ۱۰۱۴
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۳۸] ---- ۱۰۱۴
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۳۹] ---- ۱۰۱۴
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۴۰] ---- ۱۰۱۴
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۴۱] ---- ۱۰۱۵
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۴۲] ---- ۱۰۱۵
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۴۷] ---- ۱۰۱۵
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۴۸] ---- ۱۰۱۵
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۵۲] ---- ۱۰۱۶
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۵۳] ---- ۱۰۱۶
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۵۶] ---- ۱۰۱۶
[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۵۹] ---- ۱۰۱۶
سوره الطور ---- ۱۰۱۶
[سوره الطور (۵۲): آیه ۱] ---- ۱۰۱۶

[سوره الطور (۵۲): آیه ۲] ---- ۱۰۱۶
[سوره الطور (۵۲): آیه ۳] ---- ۱۰۱۷
[سوره الطور (۵۲): آیه ۴] ---- ۱۰۱۷
[سوره الطور (۵۲): آیه ۵] ---- ۱۰۱۷
[سوره الطور (۵۲): آیه ۶] ---- ۱۰۱۷
[سوره الطور (۵۲): آیه ۹] ---- ۱۰۱۷
[سوره الطور (۵۲): آیه ۱۳] ---- ۱۰۱۸
[سوره الطور (۵۲): آیه ۱۶] ---- ۱۰۱۹
[سوره الطور (۵۲): آیه ۱۸] ---- ۱۰۱۹
[سوره الطور (۵۲): آیه ۲۰] ---- ۱۰۱۹
[سوره الطور (۵۲): آیه ۲۱] ---- ۱۰۱۹
[سوره الطور (۵۲): آیه ۲۲] ---- ۱۰۲۰
[سوره الطور (۵۲): آیه ۲۳] ---- ۱۰۲۰
[سوره الطور (۵۲): آیه ۲۴] ---- ۱۰۲۰
[سوره الطور (۵۲): آیه ۲۷] ---- ۱۰۲۰
[سوره الطور (۵۲): آیه ۲۹] ---- ۱۰۲۰
[سوره الطور (۵۲): آیه ۳۰] ---- ۱۰۲۰
[سوره الطور (۵۲): آیه ۳۲] ---- ۱۰۲۲
[سوره الطور (۵۲): آیه ۳۳] ---- ۱۰۲۲
[سوره الطور (۵۲): آیه ۳۵] ---- ۱۰۲۲
[سوره الطور (۵۲): آیه ۳۷] ---- ۱۰۲۲
[سوره الطور (۵۲): آیه ۳۸] ---- ۱۰۲۲
[سوره الطور (۵۲): آیه ۴۰] ---- ۱۰۲۲
[سوره الطور (۵۲): آیه ۴۲] ---- ۱۰۲۲
[سوره الطور (۵۲): آیه ۴۴] ---- ۱۰۲۳
[سوره الطور (۵۲): آیه ۴۵] ---- ۱۰۲۳

[سوره الطور (۵۲): آیه ۴۷] ---- ۱۰۲۳
[سوره الطور (۵۲): آیه ۴۸] ---- ۱۰۲۳
[سوره الطور (۵۲): آیه ۴۹] ---- ۱۰۲۳
سوره النجم ---- ۱۰۲۴
[سوره النجم (۵۳): آیه ۱] ---- ۱۰۲۴
[سوره النجم (۵۳): آیه ۲] ---- ۱۰۲۴
[سوره النجم (۵۳): آیه ۳] ---- ۱۰۲۴
[سوره النجم (۵۳): آیه ۵] ---- ۱۰۲۴
[سوره النجم (۵۳): آیه ۶] ---- ۱۰۲۴
[سوره النجم (۵۳): آیه ۷] ---- ۱۰۲۵
[سوره النجم (۵۳): آیه ۸] ---- ۱۰۲۵
[سوره النجم (۵۳): آیه ۹] ---- ۱۰۲۵
[سوره النجم (۵۳): آیه ۱۰] ---- ۱۰۲۵
[سوره النجم (۵۳): آیه ۱۱] ---- ۱۰۲۵
[سوره النجم (۵۳): آیه ۱۲] ---- ۱۰۲۵
[سوره النجم (۵۳): آیه ۱۳] ---- ۱۰۲۶
[سوره النجم (۵۳): آیه ۱۴] ---- ۱۰۲۶
[سوره النجم (۵۳): آیه ۱۵] ---- ۱۰۲۶
[سوره النجم (۵۳): آیه ۱۶] ---- ۱۰۲۶
[سوره النجم (۵۳): آیه ۱۹] ---- ۱۰۲۶
[سوره النجم (۵۳): آیه ۲۰] ---- ۱۰۲۶
[سوره النجم (۵۳): آیه ۲۱] ---- ۱۰۲۷
[سوره النجم (۵۳): آیه ۲۲] ---- ۱۰۲۷
[سوره النجم (۵۳): آیه ۲۴] ---- ۱۰۲۷
[سوره النجم (۵۳): آیه ۳۰] ---- ۱۰۲۸
[سوره النجم (۵۳): آیه ۳۲] ---- ۱۰۲۸

[سوره النجم (۵۳): آیه ۳۳] ---- ۱۰۲۸
[سوره النجم (۵۳): آیه ۳۴] ---- ۱۰۲۸
[سوره النجم (۵۳): آیه ۳۶] ---- ۱۰۲۸
[سوره النجم (۵۳): آیه ۳۷] ---- ۱۰۲۹
[سوره النجم (۵۳): آیه ۳۸] ---- ۱۰۲۹
[سوره النجم (۵۳): آیه ۳۹] ---- ۱۰۲۹
[سوره النجم (۵۳): آیه ۴۱] ---- ۱۰۲۹
[سوره النجم (۵۳): آیه ۴۶] ---- ۱۰۳۰
[سوره النجم (۵۳): آیه ۴۷] ---- ۱۰۳۰
[سوره النجم (۵۳): آیه ۴۸] ---- ۱۰۳۰
[سوره النجم (۵۳): آیه ۴۹] ---- ۱۰۳۰
[سوره النجم (۵۳): آیه ۵۳] ---- ۱۰۳۰
[سوره النجم (۵۳): آیه ۵۴] ---- ۱۰۳۰
[سوره النجم (۵۳): آیه ۵۵] ---- ۱۰۳۱
[سوره النجم (۵۳): آیه ۵۶] ---- ۱۰۳۱
[سوره النجم (۵۳): آیه ۵۷] ---- ۱۰۳۱
[سوره النجم (۵۳): آیه ۵۸] ---- ۱۰۳۱
[سوره النجم (۵۳): آیه ۶۱] ---- ۱۰۳۱
سوره القمر ---- ۱۰۳۱
[سوره القمر (۵۴): آیه ۱] ---- ۱۰۳۲
[سوره القمر (۵۴): آیه ۲] ---- ۱۰۳۲
[سوره القمر (۵۴): آیه ۳] ---- ۱۰۳۲
[سوره القمر (۵۴): آیه ۴] ---- ۱۰۳۲
[سوره القمر (۵۴): آیه ۵] ---- ۱۰۳۲
[سوره القمر (۵۴): آیه ۶] ---- ۱۰۳۲
[سوره القمر (۵۴): آیه ۷] ---- ۱۰۳۴

[سوره القمر (۵۴): آیه ۸] ---- ۱۰۳۴
[سوره القمر (۵۴): آیه ۹] ---- ۱۰۳۴
[سوره القمر (۵۴): آیه ۱۱] ---- ۱۰۳۴
[سوره القمر (۵۴): آیه ۱۲] ---- ۱۰۳۴
[سوره القمر (۵۴): آیه ۱۳] ---- ۱۰۳۵
[سوره القمر (۵۴): آیه ۱۴] ---- ۱۰۳۵
[سوره القمر (۵۴): آیه ۱۵] ---- ۱۰۳۵
[سوره القمر (۵۴): آیه ۱۶] ---- ۱۰۳۵
[سوره القمر (۵۴): آیه ۱۹] ---- ۱۰۳۵
[سوره القمر (۵۴): آیه ۲۰] ---- ۱۰۳۵
[سوره القمر (۵۴): آیه ۲۳] ---- ۱۰۳۶
[سوره القمر (۵۴): آیه ۲۴] ---- ۱۰۳۶
[سوره القمر (۵۴): آیه ۲۵] ---- ۱۰۳۶
[سوره القمر (۵۴): آیه ۲۷] ---- ۱۰۳۶
[سوره القمر (۵۴): آیه ۲۸] ---- ۱۰۳۷
[سوره القمر (۵۴): آیه ۲۹] ---- ۱۰۳۷
[سوره القمر (۵۴): آیه ۳۱] ---- ۱۰۳۷
[سوره القمر (۵۴): آیه ۳۴] ---- ۱۰۳۷
[سوره القمر (۵۴): آیه ۳۶] ---- ۱۰۳۷
[سوره القمر (۵۴): آیه ۳۷] ---- ۱۰۳۸
[سوره القمر (۵۴): آیه ۳۸] ---- ۱۰۳۸
[سوره القمر (۵۴): آیه ۴۲] ---- ۱۰۳۸
[سوره القمر (۵۴): آیه ۴۳] ---- ۱۰۳۸
[سوره القمر (۵۴): آیه ۴۶] ---- ۱۰۳۸
[سوره القمر (۵۴): آیه ۴۷] ---- ۱۰۳۸
[سوره القمر (۵۴): آیه ۴۸] ---- ۱۰۳۹

[سوره القمر (۵۴): آیه ۵۳] ۱۰۴۰
سوره الرّحمن ۱۰۴۰
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۱] ۱۰۴۰
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۴] ۱۰۴۰
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۵] ۱۰۴۰
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۶] ۱۰۴۰
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۱۰] ۱۰۴۱
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۱۱] ۱۰۴۱
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۱۲] ۱۰۴۱
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۱۳] ۱۰۴۱
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۱۴] ۱۰۴۱
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۱۵] ۱۰۴۲
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۱۷] ۱۰۴۳
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۱۹] ۱۰۴۳
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۲۰] ۱۰۴۳
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۲۲] ۱۰۴۳
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۲۴] ۱۰۴۳
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۳۱] ۱۰۴۴
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۳۳] ۱۰۴۴
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۳۵] ۱۰۴۴
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۳۷] ۱۰۴۴
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۳۹] ۱۰۴۵
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۴۱] ۱۰۴۶
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۴۴] ۱۰۴۶
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۴۶] ۱۰۴۶
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۴۸] ۱۰۴۶

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۵۲] ---- ۱۰۴۶
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۵۴] ---- ۱۰۴۷
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۵۶] ---- ۱۰۴۷
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۶۲] ---- ۱۰۴۷
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۶۴] ---- ۱۰۴۷
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۶۶] ---- ۱۰۴۷
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۶۸] ---- ۱۰۴۹
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۷۰] ---- ۱۰۴۹
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۷۲] ---- ۱۰۴۹
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۷۶] ---- ۱۰۴۹
[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۶۸] ---- ۱۰۴۹
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۱] ---- ۱۰۴۹
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۲] ---- ۱۰۵۰
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۳] ---- ۱۰۵۰
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۴] ---- ۱۰۵۰
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۵] ---- ۱۰۵۰
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۶] ---- ۱۰۵۰
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۷] ---- ۱۰۵۰
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۸] ---- ۱۰۵۱
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۹] ---- ۱۰۵۱
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۱۰] ---- ۱۰۵۱
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۱۲] ---- ۱۰۵۱
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۱۳] ---- ۱۰۵۱
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۱۴] ---- ۱۰۵۲
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۱۵] ---- ۱۰۵۲
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۱۶] ---- ۱۰۵۲

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۱۷] ---------- ۱۰۵۳
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۱۸] ---------- ۱۰۵۳
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۱۹] ---------- ۱۰۵۳
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۲۲] ---------- ۱۰۵۳
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۲۳] ---------- ۱۰۵۳
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۲۵] ---------- ۱۰۵۴
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۲۶] ---------- ۱۰۵۴
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۲۸] ---------- ۱۰۵۴
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۲۹] ---------- ۱۰۵۴
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۳۰] ---------- ۱۰۵۴
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۳۱] ---------- ۱۰۵۴
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۳۳] ---------- ۱۰۵۵
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۳۴] ---------- ۱۰۵۵
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۳۶] ---------- ۱۰۵۵
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۳۷] ---------- ۱۰۵۵
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۴۱] ---------- ۱۰۵۵
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۴۲] ---------- ۱۰۵۵
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۴۳] ---------- ۱۰۵۶
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۴۴] ---------- ۱۰۵۶
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۴۵] ---------- ۱۰۵۶
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۴۶] ---------- ۱۰۵۶
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۵۲] ---------- ۱۰۵۷
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۵۵] ---------- ۱۰۵۷
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۵۶] ---------- ۱۰۵۷
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۵۸] ---------- ۱۰۵۷
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۶۰] ---------- ۱۰۵۷

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۶۱] ---------- ۱۰۵۷
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۶۲] ---------- ۱۰۵۸
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۶۳] ---------- ۱۰۵۸
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۶۵] ---------- ۱۰۵۸
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۶۶] ---------- ۱۰۵۸
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۶۹] ---------- ۱۰۵۸
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۷۰] ---------- ۱۰۵۹
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۷۱] ---------- ۱۰۵۹
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۷۳] ---------- ۱۰۵۹
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۷۵] ---------- ۱۰۵۹
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۷۶] ---------- ۱۰۵۹
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۷۷] ---------- ۱۰۶۰
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۷۸] ---------- ۱۰۶۰
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۷۹] ---------- ۱۰۶۰
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۸۱] ---------- ۱۰۶۰
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۸۲] ---------- ۱۰۶۰
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۸۳] ---------- ۱۰۶۰
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۸۴] ---------- ۱۰۶۱
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۸۵] ---------- ۱۰۶۱
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۸۶] ---------- ۱۰۶۱
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۸۸] ---------- ۱۰۶۱
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۸۹] ---------- ۱۰۶۱
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۹۱] ---------- ۱۰۶۱
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۹۳] ---------- ۱۰۶۲
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۹۴] ---------- ۱۰۶۲
[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۹۵] ---------- ۱۰۶۲

سوره الحدید ---------- ۱۰۶۳
[سوره الحدید (۵۷): آیه ۴] ---------- ۱۰۶۳
[سوره الحدید (۵۷): آیه ۷] ---------- ۱۰۶۳
[سوره الحدید (۵۷): آیه ۸] ---------- ۱۰۶۳
[سوره الحدید (۵۷): آیه ۹] ---------- ۱۰۶۳
[سوره الحدید (۵۷): آیه ۱۱] ---------- ۱۰۶۳
[سوره الحدید (۵۷): آیه ۱۲] ---------- ۱۰۶۴
[سوره الحدید (۵۷): آیه ۱۳] ---------- ۱۰۶۴
[سوره الحدید (۵۷): آیه ۱۴] ---------- ۱۰۶۴
[سوره الحدید (۵۷): آیه ۱۵] ---------- ۱۰۶۵
[سوره الحدید (۵۷): آیه ۱۶] ---------- ۱۰۶۵
[سوره الحدید (۵۷): آیه ۱۸] ---------- ۱۰۶۵
[سوره الحدید (۵۷): آیه ۲۰] ---------- ۱۰۶۶
[سوره الحدید (۵۷): آیه ۲۱] ---------- ۱۰۶۶
[سوره الحدید (۵۷): آیه ۲۲] ---------- ۱۰۶۶
[سوره الحدید (۵۷): آیه ۲۳] ---------- ۱۰۶۶
[سوره الحدید (۵۷): آیه ۲۴] ---------- ۱۰۶۷
[سوره الحدید (۵۷): آیه ۲۵] ---------- ۱۰۶۸
[سوره الحدید (۵۷): آیه ۲۶] ---------- ۱۰۶۸
[سوره الحدید (۵۷): آیه ۲۷] ---------- ۱۰۶۸
[سوره الحدید (۵۷): آیه ۲۸] ---------- ۱۰۶۹
[سوره الحدید (۵۷): آیه ۲۹] ---------- ۱۰۶۹
سوره المجادله ---------- ۱۰۷۰
[سوره المجادله (۵۸): آیه ۱] ---------- ۱۰۷۰
[سوره المجادله (۵۸): آیه ۲] ---------- ۱۰۷۰
[سوره المجادله (۵۸): آیه ۳] ---------- ۱۰۷۰

[سوره المجادله (۵۸): آیه ۵] ---- ۱۰۷۱
[سوره المجادله (۵۸): آیه ۸] ---- ۱۰۷۲
[سوره المجادله (۵۸): آیه ۱۰] ---- ۱۰۷۲
[سوره المجادله (۵۸): آیه ۱۱] ---- ۱۰۷۲
[سوره المجادله (۵۸): آیه ۱۲] ---- ۱۰۷۳
[سوره المجادله (۵۸): آیه ۱۳] ---- ۱۰۷۳
[سوره المجادله (۵۸): آیه ۱۴] ---- ۱۰۷۳
[سوره المجادله (۵۸): آیه ۱۶] ---- ۱۰۷۳
[سوره المجادله (۵۸): آیه ۱۸] ---- ۱۰۷۴
[سوره المجادله (۵۸): آیه ۱۹] ---- ۱۰۷۴
[سوره المجادله (۵۸): آیه ۲۲] ---- ۱۰۷۵
سوره الحشر ---- ۱۰۷۵
[سوره الحشر (۵۹): آیه ۲] ---- ۱۰۷۵
[سوره الحشر (۵۹): آیه ۳] ---- ۱۰۷۵
[سوره الحشر (۵۹): آیه ۴] ---- ۱۰۷۶
[سوره الحشر (۵۹): آیه ۵] ---- ۱۰۷۶
[سوره الحشر (۵۹): آیه ۶] ---- ۱۰۷۶
[سوره الحشر (۵۹): آیه ۷] ---- ۱۰۷۶
[سوره الحشر (۵۹): آیه ۸] ---- ۱۰۷۷
[سوره الحشر (۵۹): آیه ۹] ---- ۱۰۷۷
[سوره الحشر (۵۹): آیه ۱۰] ---- ۱۰۷۸
[سوره الحشر (۵۹): آیه ۱۲] ---- ۱۰۷۸
[سوره الحشر (۵۹): آیه ۱۳] ---- ۱۰۷۸
[سوره الحشر (۵۹): آیه ۱۴] ---- ۱۰۷۸
[سوره الحشر (۵۹): آیه ۱۵] ---- ۱۰۷۸
[سوره الحشر (۵۹): آیه ۱۸] ---- ۱۰۸۰

[سوره الحشر (۵۹): آیه ۲۱] ---- ۱۰۸۰
[سوره الحشر (۵۹): آیه ۲۳] ---- ۱۰۸۰
[سوره الحشر (۵۹): آیه ۲۴] ---- ۱۰۸۰
سوره الممتحنه ---- ۱۰۸۲
[سوره الممتحنه (۶۰): آیه ۱] ---- ۱۰۸۲
[سوره الممتحنه (۶۰): آیه ۲] ---- ۱۰۸۲
[سوره الممتحنه (۶۰): آیه ۴] ---- ۱۰۸۲
[سوره الممتحنه (۶۰): آیه ۵] ---- ۱۰۸۳
[سوره الممتحنه (۶۰): آیه ۶] ---- ۱۰۸۴
[سوره الممتحنه (۶۰): آیه ۷] ---- ۱۰۸۴
[سوره الممتحنه (۶۰): آیه ۸] ---- ۱۰۸۴
[سوره الممتحنه (۶۰): آیه ۹] ---- ۱۰۸۴
[سوره الممتحنه (۶۰): آیه ۱۰] ---- ۱۰۸۴
[سوره الممتحنه (۶۰): آیه ۱۱] ---- ۱۰۸۵
[سوره الممتحنه (۶۰): آیه ۱۲] ---- ۱۰۸۶
سوره الصّف ---- ۱۰۸۶
[سوره الصف (۶۱): آیه ۲] ---- ۱۰۸۶
[سوره الصف (۶۱): آیه ۳] ---- ۱۰۸۶
[سوره الصف (۶۱): آیه ۴] ---- ۱۰۸۶
[سوره الصف (۶۱): آیه ۵] ---- ۱۰۸۶
[سوره الصف (۶۱): آیه ۶] ---- ۱۰۸۸
[سوره الصف (۶۱): آیه ۹] ---- ۱۰۸۸
[سوره الصف (۶۱): آیه ۱۲] ---- ۱۰۸۸
[سوره الصف (۶۱): آیه ۱۳] ---- ۱۰۸۸
[سوره الصف (۶۱): آیه ۱۴] ---- ۱۰۸۸
سوره الجمعه ---- ۱۰۹۰

[سوره الجمعه (۶۲): آیه ۲] ---- ۱۰۹۰
[سوره الجمعه (۶۲): آیه ۳] ---- ۱۰۹۰
[سوره الجمعه (۶۲): آیه ۵] ---- ۱۰۹۰
[سوره الجمعه (۶۲): آیه ۶] ---- ۱۰۹۰
[سوره الجمعه (۶۲): آیه ۹] ---- ۱۰۹۲
[سوره الجمعه (۶۲): آیه ۱۰] ---- ۱۰۹۲
[سوره الجمعه (۶۲): آیه ۱۱] ---- ۱۰۹۲
سوره المنافقون ---- ۱۰۹۲
[سوره المنافقون (۶۳): آیه ۲] ---- ۱۰۹۲
[سوره المنافقون (۶۳): آیه ۴] ---- ۱۰۹۲
[سوره المنافقون (۶۳): آیه ۵] ---- ۱۰۹۴
[سوره المنافقون (۶۳): آیه ۷] ---- ۱۰۹۴
[سوره المنافقون (۶۳): آیه ۸] ---- ۱۰۹۴
[سوره المنافقون (۶۳): آیه ۹] ---- ۱۰۹۴
[سوره المنافقون (۶۳): آیه ۱۰] ---- ۱۰۹۴
سوره التغابن ---- ۱۰۹۶
[سوره التغابن (۶۴): آیه ۳] ---- ۱۰۹۶
[سوره التغابن (۶۴): آیه ۵] ---- ۱۰۹۶
[سوره التغابن (۶۴): آیه ۶] ---- ۱۰۹۶
[سوره التغابن (۶۴): آیه ۹] ---- ۱۰۹۶
[سوره التغابن (۶۴): آیه ۱۳] ---- ۱۰۹۷
[سوره التغابن (۶۴): آیه ۱۴] ---- ۱۰۹۷
[سوره التغابن (۶۴): آیه ۱۵] ---- ۱۰۹۷
[سوره التغابن (۶۴): آیه ۱۶] ---- ۱۰۹۷
سوره الطلاق ---- ۱۰۹۸
[سوره الطلاق (۶۵): آیه ۱] ---- ۱۰۹۸

[سوره الطلاق (۶۵): آیه ۲] ---- ۱۰۹۸
[سوره الطلاق (۶۵): آیه ۳] ---- ۱۰۹۸
[سوره الطلاق (۶۵): آیه ۴] ---- ۱۰۹۹
[سوره الطلاق (۶۵): آیه ۶] ---- ۱۱۰۰
[سوره الطلاق (۶۵): آیه ۷] ---- ۱۱۰۰
[سوره الطلاق (۶۵): آیه ۸] ---- ۱۱۰۰
[سوره الطلاق (۶۵): آیه ۹] ---- ۱۱۰۱
[سوره الطلاق (۶۵): آیه ۱۰] ---- ۱۱۰۱
[سوره الطلاق (۶۵): آیه ۱۱] ---- ۱۱۰۱
[سوره الطلاق (۶۵): آیه ۱۲] ---- ۱۱۰۱
سوره التحریم ---- ۱۱۰۲
[سوره التحریم (۶۶): آیه ۲] ---- ۱۱۰۲
[سوره التحریم (۶۶): آیه ۳] ---- ۱۱۰۲
[سوره التحریم (۶۶): آیه ۴] ---- ۱۱۰۲
[سوره التحریم (۶۶): آیه ۵] ---- ۱۱۰۳
[سوره التحریم (۶۶): آیه ۶] ---- ۱۱۰۳
[سوره التحریم (۶۶): آیه ۸] ---- ۱۱۰۴
[سوره التحریم (۶۶): آیه ۹] ---- ۱۱۰۴
[سوره التحریم (۶۶): آیه ۱۰] ---- ۱۱۰۴
[سوره التحریم (۶۶): آیه ۱۱] ---- ۱۱۰۴
[سوره التحریم (۶۶): آیه ۱۲] ---- ۱۱۰۵
سوره الملک ---- ۱۱۰۶
[سوره الملک (۶۷): آیه ۲] ---- ۱۱۰۶
[سوره الملک (۶۷): آیه ۳] ---- ۱۱۰۶
[سوره الملک (۶۷): آیه ۴] ---- ۱۱۰۶
[سوره الملک (۶۷): آیه ۵] ---- ۱۱۰۶

[سوره الملک (۶۷): آیه ۷] ---- ۱۱۰۷
[سوره الملک (۶۷): آیه ۸] ---- ۱۱۰۷
[سوره الملک (۶۷): آیه ۱۱] ---- ۱۱۰۷
[سوره الملک (۶۷): آیه ۱۵] ---- ۱۱۰۸
[سوره الملک (۶۷): آیه ۱۶] ---- ۱۱۰۸
[سوره الملک (۶۷): آیه ۱۷] ---- ۱۱۰۸
[سوره الملک (۶۷): آیه ۱۸] ---- ۱۱۰۸
[سوره الملک (۶۷): آیه ۱۹] ---- ۱۱۰۸
[سوره الملک (۶۷): آیه ۲۰] ---- ۱۱۰۸
[سوره الملک (۶۷): آیه ۲۱] ---- ۱۱۰۹
[سوره الملک (۶۷): آیه ۲۲] ---- ۱۱۰۹
[سوره الملک (۶۷): آیه ۲۷] ---- ۱۱۰۹
[سوره الملک (۶۷): آیه ۲۷] ---- ۱۱۱۰
[سوره الملک (۶۷): آیه ۳۰] ---- ۱۱۱۰
سوره القلم ---- ۱۱۱۰
[سوره القلم (۶۸): آیه ۱] ---- ۱۱۱۰
[سوره القلم (۶۸): آیه ۲] ---- ۱۱۱۰
[سوره القلم (۶۸): آیه ۳] ---- ۱۱۱۰
[سوره القلم (۶۸): آیه ۴] ---- ۱۱۱۱
[سوره القلم (۶۸): آیه ۵] ---- ۱۱۱۱
[سوره القلم (۶۸): آیه ۶] ---- ۱۱۱۱
[سوره القلم (۶۸): آیه ۹] ---- ۱۱۱۱
[سوره القلم (۶۸): آیه ۱۰] ---- ۱۱۱۱
[سوره القلم (۶۸): آیه ۱۱] ---- ۱۱۱۲
[سوره القلم (۶۸): آیه ۱۲] ---- ۱۱۱۲
[سوره القلم (۶۸): آیه ۱۳] ---- ۱۱۱۲

[سوره القلم (۶۸): آیه ۱۴] ---- ۱۱۱۲
[سوره القلم (۶۸): آیه ۱۵] ---- ۱۱۱۲
[سوره القلم (۶۸): آیه ۱۶] ---- ۱۱۱۴
[سوره القلم (۶۸): آیه ۱۷] ---- ۱۱۱۴
[سوره القلم (۶۸): آیه ۱۸] ---- ۱۱۱۴
[سوره القلم (۶۸): آیه ۱۹] ---- ۱۱۱۴
[سوره القلم (۶۸): آیه ۲۰] ---- ۱۱۱۴
[سوره القلم (۶۸): آیه ۲۱] ---- ۱۱۱۵
[سوره القلم (۶۸): آیه ۲۲] ---- ۱۱۱۵
[سوره القلم (۶۸): آیه ۲۳] ---- ۱۱۱۵
[سوره القلم (۶۸): آیه ۲۴] ---- ۱۱۱۵
[سوره القلم (۶۸): آیه ۲۵] ---- ۱۱۱۵
[سوره القلم (۶۸): آیه ۲۶] ---- ۱۱۱۵
[سوره القلم (۶۸): آیه ۲۷] ---- ۱۱۱۶
[سوره القلم (۶۸): آیه ۲۸] ---- ۱۱۱۶
[سوره القلم (۶۸): آیه ۳۰] ---- ۱۱۱۶
[سوره القلم (۶۸): آیه ۳۶] ---- ۱۱۱۶
[سوره القلم (۶۸): آیه ۳۷] ---- ۱۱۱۶
[سوره القلم (۶۸): آیه ۳۸] ---- ۱۱۱۶
[سوره القلم (۶۸): آیه ۳۹] ---- ۱۱۱۷
[سوره القلم (۶۸): آیه ۴۰] ---- ۱۱۱۷
[سوره القلم (۶۸): آیه ۴۲] ---- ۱۱۱۷
[سوره القلم (۶۸): آیه ۴۳] ---- ۱۱۱۸
[سوره القلم (۶۸): آیه ۴۴] ---- ۱۱۱۸
[سوره القلم (۶۸): آیه ۴۵] ---- ۱۱۱۸
[سوره القلم (۶۸): آیه ۴۶] ---- ۱۱۱۸

[سوره القلم (۶۸): آیه ۴۸] ---- ۱۱۱۸
[سوره القلم (۶۸): آیه ۴۹] ---- ۱۱۱۸
[سوره القلم (۶۸): آیه ۵۱] ---- ۱۱۱۹
سوره الحاقّه ---- ۱۱۱۹
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۱] ---- ۱۱۱۹
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۲] ---- ۱۱۱۹
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۳] ---- ۱۱۱۹
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۴] ---- ۱۱۲۰
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۵] ---- ۱۱۲۰
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۶] ---- ۱۱۲۰
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۷] ---- ۱۱۲۰
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۸] ---- ۱۱۲۰
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۹] ---- ۱۱۲۱
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۱۰] ---- ۱۱۲۱
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۱۱] ---- ۱۱۲۱
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۱۲] ---- ۱۱۲۱
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۱۳] ---- ۱۱۲۱
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۱۴] ---- ۱۱۲۱
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۱۵] ---- ۱۱۲۲
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۱۶] ---- ۱۱۲۲
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۱۷] ---- ۱۱۲۲
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۱۸] ---- ۱۱۲۲
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۱۹] ---- ۱۱۲۲
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۲۰] ---- ۱۱۲۳
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۲۱] ---- ۱۱۲۳
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۲۳] ---- ۱۱۲۳

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۲۴] ---- ۱۱۲۳
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۲۵] ---- ۱۱۲۳
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۲۷] ---- ۱۱۲۳
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۲۹] ---- ۱۱۲۴
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۳۰] ---- ۱۱۲۴
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۳۱] ---- ۱۱۲۴
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۳۲] ---- ۱۱۲۴
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۳۴] ---- ۱۱۲۴
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۳۵] ---- ۱۱۲۵
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۳۶] ---- ۱۱۲۵
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۳۷] ---- ۱۱۲۵
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۳۸] ---- ۱۱۲۵
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۴۰] ---- ۱۱۲۵
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۴۱] ---- ۱۱۲۵
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۴۲] ---- ۱۱۲۵
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۴۴] ---- ۱۱۲۶
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۴۵] ---- ۱۱۲۶
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۴۶] ---- ۱۱۲۶
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۴۷] ---- ۱۱۲۶
[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۵۰] ---- ۱۱۲۶
سوره المعارج ---- ۱۱۲۶
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۱] ---- ۱۱۲۶
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۳] ---- ۱۱۲۷
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۶] ---- ۱۱۲۷
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۷] ---- ۱۱۲۷
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۸] ---- ۱۱۲۷

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۹] ---- ۱۱۲۷
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۱۰] ---- ۱۱۲۸
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۱۱] ---- ۱۱۲۹
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۱۲] ---- ۱۱۲۹
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۱۳] ---- ۱۱۲۹
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۱۴] ---- ۱۱۲۹
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۱۵] ---- ۱۱۲۹
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۱۶] ---- ۱۱۳۰
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۱۷] ---- ۱۱۳۰
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۱۸] ---- ۱۱۳۰
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۱۹] ---- ۱۱۳۰
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۲۰] ---- ۱۱۳۰
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۲۱] ---- ۱۱۳۰
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۲۳] ---- ۱۱۳۱
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۲۴] ---- ۱۱۳۱
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۲۵] ---- ۱۱۳۱
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۲۷] ---- ۱۱۳۱
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۲۸] ---- ۱۱۳۱
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۳۳] ---- ۱۱۳۱
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۳۴] ---- ۱۱۳۲
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۳۵] ---- ۱۱۳۲
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۳۶] ---- ۱۱۳۲
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۳۷] ---- ۱۱۳۲
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۴۱] ---- ۱۱۳۳
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۴۲] ---- ۱۱۳۳
[سوره المعارج (۷۰): آیه ۴۳] ---- ۱۱۳۳

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۴۴] ---- ۱۱۳۳
سوره نوح ---- ۱۱۳۳
[سوره نوح (۷۱): آیه ۴] ---- ۱۱۳۳
[سوره نوح (۷۱): آیه ۷] ---- ۱۱۳۴
[سوره نوح (۷۱): آیه ۸] ---- ۱۱۳۴
[سوره نوح (۷۱): آیه ۹] ---- ۱۱۳۴
[سوره نوح (۷۱): آیه ۱۱] ---- ۱۱۳۵
[سوره نوح (۷۱): آیه ۱۳] ---- ۱۱۳۵
[سوره نوح (۷۱): آیه ۱۴] ---- ۱۱۳۵
[سوره نوح (۷۱): آیه ۱۵] ---- ۱۱۳۵
[سوره نوح (۷۱): آیه ۱۶] ---- ۱۱۳۵
[سوره نوح (۷۱): آیه ۱۹] ---- ۱۱۳۵
[سوره نوح (۷۱): آیه ۲۰] ---- ۱۱۳۶
[سوره نوح (۷۱): آیه ۲۱] ---- ۱۱۳۶
[سوره نوح (۷۱): آیه ۲۲] ---- ۱۱۳۶
[سوره نوح (۷۱): آیه ۲۳] ---- ۱۱۳۶
[سوره نوح (۷۱): آیه ۲۵] ---- ۱۱۳۶
[سوره نوح (۷۱): آیه ۲۶] ---- ۱۱۳۶
[سوره نوح (۷۱): آیه ۲۸] ---- ۱۱۳۷
سوره الجن ---- ۱۱۳۸
[سوره الجن (۷۲): آیه ۳] ---- ۱۱۳۸
[سوره الجن (۷۲): آیه ۴] ---- ۱۱۳۸
[سوره الجن (۷۲): آیه ۶] ---- ۱۱۳۸
[سوره الجن (۷۲): آیه ۷] ---- ۱۱۳۸
[سوره الجن (۷۲): آیه ۸] ---- ۱۱۳۸
[سوره الجن (۷۲): آیه ۹] ---- ۱۱۳۹

[سوره الجن (۷۲): آیه ۱۱] ---- ۱۱۳۹
[سوره الجن (۷۲): آیه ۱۲] ---- ۱۱۳۹
[سوره الجن (۷۲): آیه ۱۳] ---- ۱۱۳۹
[سوره الجن (۷۲): آیه ۱۴] ---- ۱۱۴۰
[سوره الجن (۷۲): آیه ۱۵] ---- ۱۱۴۰
[سوره الجن (۷۲): آیه ۱۶] ---- ۱۱۴۰
[سوره الجن (۷۲): آیه ۱۷] ---- ۱۱۴۰
[سوره الجن (۷۲): آیه ۱۹] ---- ۱۱۴۰
[سوره الجن (۷۲): آیه ۲۲] ---- ۱۱۴۱
[سوره الجن (۷۲): آیه ۲۵] ---- ۱۱۴۱
سوره المزمّل ---- ۱۱۴۲
[سوره المزمل (۷۳): آیه ۱] ---- ۱۱۴۲
[سوره المزمل (۷۳): آیه ۲] ---- ۱۱۴۲
[سوره المزمل (۷۳): آیه ۳] ---- ۱۱۴۲
[سوره المزمل (۷۳): آیه ۴] ---- ۱۱۴۲
[سوره المزمل (۷۳): آیه ۵] ---- ۱۱۴۲
[سوره المزمل (۷۳): آیه ۶] ---- ۱۱۴۳
[سوره المزمل (۷۳): آیه ۷] ---- ۱۱۴۳
[سوره المزمل (۷۳): آیه ۸] ---- ۱۱۴۳
[سوره المزمل (۷۳): آیه ۱۰] ---- ۱۱۴۳
[سوره المزمل (۷۳): آیه ۱۱] ---- ۱۱۴۳
[سوره المزمل (۷۳): آیه ۱۲] ---- ۱۱۴۴
[سوره المزمل (۷۳): آیه ۱۳] ---- ۱۱۴۴
[سوره المزمل (۷۳): آیه ۱۴] ---- ۱۱۴۴
[سوره المزمل (۷۳): آیه ۱۶] ---- ۱۱۴۴
[سوره المزمل (۷۳): آیه ۱۷] ---- ۱۱۴۴

[سوره المزمل (۷۳): آیه ۱۸] ---- ۱۱۴۴
[سوره المزمل (۷۳): آیه ۲۰] ---- ۱۱۴۶
[سوره المزمل (۷۳): آیه ۲۰] ---- ۱۱۴۶
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۱] ---- ۱۱۴۶
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۳] ---- ۱۱۴۶
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۴] ---- ۱۱۴۶
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۵] ---- ۱۱۴۶
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۶] ---- ۱۱۴۷
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۸] ---- ۱۱۴۷
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۱۰] ---- ۱۱۴۷
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۱۱] ---- ۱۱۴۷
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۱۲] ---- ۱۱۴۷
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۱۳] ---- ۱۱۴۸
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۱۴] ---- ۱۱۴۸
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۱۶] ---- ۱۱۴۸
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۱۷] ---- ۱۱۴۸
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۱۸] ---- ۱۱۴۹
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۱۹] ---- ۱۱۴۹
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۲۲] ---- ۱۱۴۹
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۲۴] ---- ۱۱۴۹
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۲۶] ---- ۱۱۴۹
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۲۹] ---- ۱۱۴۹
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۳۱] ---- ۱۱۵۰
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۳۴] ---- ۱۱۵۰
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۳۵] ---- ۱۱۵۰
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۳۷] ---- ۱۱۵۰

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۳۹] ---- ۱۱۵۰
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۴۰] ---- ۱۱۵۰
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۴۲] ---- ۱۱۵۱
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۴۴] ---- ۱۱۵۱
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۴۵] ---- ۱۱۵۱
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۴۹] ---- ۱۱۵۲
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۵۰] ---- ۱۱۵۲
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۵۱] ---- ۱۱۵۲
[سوره المدثر (۷۴): آیه ۵۶] ---- ۱۱۵۲
سوره القیامه ---- ۱۱۵۲
[سوره القیامه (۷۵): آیه ۴] ---- ۱۱۵۲
[سوره القیامه (۷۵): آیه ۵] ---- ۱۱۵۲
[سوره القیامه (۷۵): آیه ۷] ---- ۱۱۵۳
[سوره القیامه (۷۵): آیه ۸] ---- ۱۱۵۳
[سوره القیامه (۷۵): آیه ۱۱] ---- ۱۱۵۳
[سوره القیامه (۷۵): آیه ۱۳] ---- ۱۱۵۳
[سوره القیامه (۷۵): آیه ۱۵] ---- ۱۱۵۳
[سوره القیامه (۷۵): آیه ۱۶] ---- ۱۱۵۳
[سوره القیامه (۷۵): آیه ۱۷] ---- ۱۱۵۳
[سوره القیامه (۷۵): آیه ۲۲] ---- ۱۱۵۵
[سوره القیامه (۷۵): آیه ۲۴] ---- ۱۱۵۵
[سوره القیامه (۷۵): آیه ۲۵] ---- ۱۱۵۵
[سوره القیامه (۷۵): آیه ۲۶] ---- ۱۱۵۵
[سوره القیامه (۷۵): آیه ۲۷] ---- ۱۱۵۵
[سوره القیامه (۷۵): آیه ۲۸] ---- ۱۱۵۵
[سوره القیامه (۷۵): آیه ۲۹] ---- ۱۱۵۶

[سوره القیامه (۷۵): آیه ۳۰] ---- ۱۱۵۶
[سوره القیامه (۷۵): آیه ۳۳] ---- ۱۱۵۶
[سوره القیامه (۷۵): آیه ۳۴] ---- ۱۱۵۶
[سوره القیامه (۷۵): آیه ۳۶] ---- ۱۱۵۶
[سوره القیامه (۷۵): آیه ۳۷] ---- ۱۱۵۶
[سوره القیامه (۷۵): آیه ۲۲] ---- ۱۱۵۶
[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۱] ---- ۱۱۵۷
[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۲] ---- ۱۱۵۷
[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۴] ---- ۱۱۵۷
[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۵] ---- ۱۱۵۷
[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۶] ---- ۱۱۵۸
[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۷] ---- ۱۱۵۸
[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۸] ---- ۱۱۵۸
[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۱۰] ---- ۱۱۵۸
[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۱۱] ---- ۱۱۵۸
[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۱۳] ---- ۱۱۵۹
[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۱۴] ---- ۱۱۵۹
[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۱۵] ---- ۱۱۵۹
[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۱۶] ---- ۱۱۵۹
[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۱۷] ---- ۱۱۵۹
[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۱۸] ---- ۱۱۵۹
[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۱۹] ---- ۱۱۶۰
[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۲۰] ---- ۱۱۶۰
[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۲۱] ---- ۱۱۶۰
[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۲۵] ---- ۱۱۶۰
[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۲۸] ---- ۱۱۶۱

سوره المرسلات ---- ۱۱۶۱
[سوره المرست (۷۷): آیه ۱] ---- ۱۱۶۱
[سوره المرست (۷۷): آیه ۲] ---- ۱۱۶۱
[سوره المرست (۷۷): آیه ۳] ---- ۱۱۶۱
[سوره المرست (۷۷): آیه ۴] ---- ۱۱۶۱
[سوره المرست (۷۷): آیه ۵] ---- ۱۱۶۲
[سوره المرست (۷۷): آیه ۶] ---- ۱۱۶۲
[سوره المرست (۷۷): آیه ۸] ---- ۱۱۶۲
[سوره المرست (۷۷): آیه ۹] ---- ۱۱۶۲
[سوره المرست (۷۷): آیه ۱۰] ---- ۱۱۶۲
[سوره المرست (۷۷): آیه ۱۱] ---- ۱۱۶۲
[سوره المرست (۷۷): آیه ۱۲] ---- ۱۱۶۲
[سوره المرست (۷۷): آیه ۱۳] ---- ۱۱۶۳
[سوره المرست (۷۷): آیه ۲۰] ---- ۱۱۶۴
[سوره المرست (۷۷): آیه ۲۲] ---- ۱۱۶۴
[سوره المرست (۷۷): آیه ۲۳] ---- ۱۱۶۴
[سوره المرست (۷۷): آیه ۲۵] ---- ۱۱۶۴
[سوره المرست (۷۷): آیه ۲۶] ---- ۱۱۶۴
[سوره المرست (۷۷): آیه ۲۷] ---- ۱۱۶۴
[سوره المرست (۷۷): آیه ۲۹] ---- ۱۱۶۴
[سوره المرست (۷۷): آیه ۳۰] ---- ۱۱۶۵
[سوره المرست (۷۷): آیه ۳۱] ---- ۱۱۶۵
[سوره المرست (۷۷): آیه ۳۲] ---- ۱۱۶۵
[سوره المرست (۷۷): آیه ۳۳] ---- ۱۱۶۵
سوره النبأ ---- ۱۱۶۶
[سوره النبإ (۷۸): آیه ۱] ---- ۱۱۶۶

[سوره النبإ (۷۸): آیه ۲] ---- ۱۱۶۶
[سوره النبإ (۷۸): آیه ۶] ---- ۱۱۶۶
[سوره النبإ (۷۸): آیه ۷] ---- ۱۱۶۶
[سوره النبإ (۷۸): آیه ۹] ---- ۱۱۶۶
[سوره النبإ (۷۸): آیه ۱۰] ---- ۱۱۶۶
[سوره النبإ (۷۸): آیه ۱۲] ---- ۱۱۶۷
[سوره النبإ (۷۸): آیه ۱۳] ---- ۱۱۶۷
[سوره النبإ (۷۸): آیه ۱۴] ---- ۱۱۶۷
[سوره النبإ (۷۸): آیه ۱۶] ---- ۱۱۶۷
[سوره النبإ (۷۸): آیه ۱۷] ---- ۱۱۶۷
[سوره النبإ (۷۸): آیه ۱۸] ---- ۱۱۶۷
[سوره النبإ (۷۸): آیه ۲۰] ---- ۱۱۶۸
[سوره النبإ (۷۸): آیه ۲۱] ---- ۱۱۶۸
[سوره النبإ (۷۸): آیه ۲۲] ---- ۱۱۶۸
[سوره النبإ (۷۸): آیه ۲۳] ---- ۱۱۶۸
[سوره النبإ (۷۸): آیه ۲۴] ---- ۱۱۶۸
[سوره النبإ (۷۸): آیه ۲۵] ---- ۱۱۶۸
[سوره النبإ (۷۸): آیه ۳۱] ---- ۱۱۷۰
[سوره النبإ (۷۸): آیه ۳۲] ---- ۱۱۷۰
[سوره النبإ (۷۸): آیه ۳۳] ---- ۱۱۷۰
[سوره النبإ (۷۸): آیه ۳۴] ---- ۱۱۷۰
[سوره النبإ (۷۸): آیه ۳۵] ---- ۱۱۷۰
[سوره النبإ (۷۸): آیه ۳۶] ---- ۱۱۷۰
سوره النازعات ---- ۱۱۷۱
[سوره النازعات (۷۹): آیه ۱] ---- ۱۱۷۱
[سوره النازعات (۷۹): آیه ۲] ---- ۱۱۷۱

[سوره النازعات (۷۹): آیه ۳] ---- ۱۱۷۱
[سوره النازعات (۷۹): آیه ۶] ---- ۱۱۷۱
[سوره النازعات (۷۹): آیه ۷] ---- ۱۱۷۱
[سوره النازعات (۷۹): آیه ۸] ---- ۱۱۷۱
[سوره النازعات (۷۹): آیه ۹] ---- ۱۱۷۲
[سوره النازعات (۷۹): آیه ۱۰] ---- ۱۱۷۲
[سوره النازعات (۷۹): آیه ۱۱] ---- ۱۱۷۲
[سوره النازعات (۷۹): آیه ۱۲] ---- ۱۱۷۲
[سوره النازعات (۷۹): آیه ۱۳] ---- ۱۱۷۲
[سوره النازعات (۷۹): آیه ۱۴] ---- ۱۱۷۲
[سوره النازعات (۷۹): آیه ۱۶] ---- ۱۱۷۴
[سوره النازعات (۷۹): آیه ۲۳] ---- ۱۱۷۴
[سوره النازعات (۷۹): آیه ۲۵] ---- ۱۱۷۴
[سوره النازعات (۷۹): آیه ۲۹] ---- ۱۱۷۴
[سوره النازعات (۷۹): آیه ۳۰] ---- ۱۱۷۴
[سوره النازعات (۷۹): آیه ۳۱] ---- ۱۱۷۴
[سوره النازعات (۷۹): آیه ۳۲] ---- ۱۱۷۵
[سوره النازعات (۷۹): آیه ۳۴] ---- ۱۱۷۵
[سوره النازعات (۷۹): آیه ۳۶] ---- ۱۱۷۵
[سوره النازعات (۷۹): آیه ۳۸] ---- ۱۱۷۵
[سوره النازعات (۷۹): آیه ۴۱] ---- ۱۱۷۵
[سوره النازعات (۷۹): آیه ۴۲] ---- ۱۱۷۵
[سوره النازعات (۷۹): آیه ۴۴] ---- ۱۱۷۵
[سوره النازعات (۷۹): آیه ۴۶] ---- ۱۱۷۶
سوره عبس ---- ۱۱۷۷
[سوره عبس (۸۰): آیه ۱] ---- ۱۱۷۷

[سوره عبس (۸۰): آیه ۶] ---------- ۱۱۷۷
[سوره عبس (۸۰): آیه ۷] ---------- ۱۱۷۷
[سوره عبس (۸۰): آیه ۱۰] ---------- ۱۱۷۷
[سوره عبس (۸۰): آیه ۱۳] ---------- ۱۱۷۷
[سوره عبس (۸۰): آیه ۱۵] ---------- ۱۱۷۷
[سوره عبس (۸۰): آیه ۱۶] ---------- ۱۱۷۷
[سوره عبس (۸۰): آیه ۱۷] ---------- ۱۱۷۸
[سوره عبس (۸۰): آیه ۲۲] ---------- ۱۱۷۸
[سوره عبس (۸۰): آیه ۲۳] ---------- ۱۱۷۸
[سوره عبس (۸۰): آیه ۲۸] ---------- ۱۱۷۸
[سوره عبس (۸۰): آیه ۳۰] ---------- ۱۱۷۸
[سوره عبس (۸۰): آیه ۳۱] ---------- ۱۱۷۸
[سوره عبس (۸۰): آیه ۳۲] ---------- ۱۱۷۹
[سوره عبس (۸۰): آیه ۳۳] ---------- ۱۱۷۹
[سوره عبس (۸۰): آیه ۳۸] ---------- ۱۱۷۹
[سوره عبس (۸۰): آیه ۳۹] ---------- ۱۱۷۹
[سوره عبس (۸۰): آیه ۴۰] ---------- ۱۱۷۹
[سوره عبس (۸۰): آیه ۴۱] ---------- ۱۱۷۹
سوره التکویر ---------- ۱۱۸۱
[سوره التکویر (۸۱): آیه ۱] ---------- ۱۱۸۱
[سوره التکویر (۸۱): آیه ۲] ---------- ۱۱۸۱
[سوره التکویر (۸۱): آیه ۴] ---------- ۱۱۸۱
[سوره التکویر (۸۱): آیه ۶] ---------- ۱۱۸۱
[سوره التکویر (۸۱): آیه ۸] ---------- ۱۱۸۱
[سوره التکویر (۸۱): آیه ۱۱] ---------- ۱۱۸۲
[سوره التکویر (۸۱): آیه ۱۲] ---------- ۱۱۸۲

[سوره التکویر (۸۱): آیه ۱۳] ---- ۱۱۸۲
[سوره التکویر (۸۱): آیه ۱۵] ---- ۱۱۸۲
[سوره التکویر (۸۱): آیه ۱۶] ---- ۱۱۸۲
[سوره التکویر (۸۱): آیه ۱۷] ---- ۱۱۸۲
[سوره التکویر (۸۱): آیه ۱۸] ---- ۱۱۸۳
[سوره التکویر (۸۱): آیه ۲۰] ---- ۱۱۸۳
[سوره التکویر (۸۱): آیه ۲۴] ---- ۱۱۸۳
سوره الانفطار ---- ۱۱۸۴
[سوره الانفطار (۸۲): آیه ۱] ---- ۱۱۸۴
[سوره الانفطار (۸۲): آیه ۲] ---- ۱۱۸۴
[سوره الانفطار (۸۲): آیه ۳] ---- ۱۱۸۴
[سوره الانفطار (۸۲): آیه ۴] ---- ۱۱۸۴
[سوره الانفطار (۸۲): آیه ۵] ---- ۱۱۸۴
[سوره الانفطار (۸۲): آیه ۶] ---- ۱۱۸۴
[سوره الانفطار (۸۲): آیه ۷] ---- ۱۱۸۵
[سوره الانفطار (۸۲): آیه ۸] ---- ۱۱۸۵
[سوره الانفطار (۸۲): آیه ۹] ---- ۱۱۸۵
[سوره الانفطار (۸۲): آیه ۱۴] ---- ۱۱۸۵
[سوره الانفطار (۸۲): آیه ۱۵] ---- ۱۱۸۵
سوره المطففین ---- ۱۱۸۵
[سوره المطففین (۸۳): آیه ۱] ---- ۱۱۸۶
[سوره المطففین (۸۳): آیه ۲] ---- ۱۱۸۶
[سوره المطففین (۸۳): آیه ۳] ---- ۱۱۸۶
[سوره المطففین (۸۳): آیه ۴] ---- ۱۱۸۶
[سوره المطففین (۸۳): آیه ۷] ---- ۱۱۸۷
[سوره المطففین (۸۳): آیه ۹] ---- ۱۱۸۷

[سوره المطففین (۸۳): آیه ۱۲] ---- ۱۱۸۷
[سوره المطففین (۸۳): آیه ۱۳] ---- ۱۱۸۷
[سوره المطففین (۸۳): آیه ۱۴] ---- ۱۱۸۷
[سوره المطففین (۸۳): آیه ۱۶] ---- ۱۱۸۷
[سوره المطففین (۸۳): آیه ۱۸] ---- ۱۱۸۸
[سوره المطففین (۸۳): آیه ۲۳] ---- ۱۱۸۸
[سوره المطففین (۸۳): آیه ۲۴] ---- ۱۱۸۸
[سوره المطففین (۸۳): آیه ۲۵] ---- ۱۱۸۸
[سوره المطففین (۸۳): آیه ۲۶] ---- ۱۱۸۸
[سوره المطففین (۸۳): آیه ۲۷] ---- ۱۱۸۸
[سوره المطففین (۸۳): آیه ۳۰] ---- ۱۱۸۹
[سوره المطففین (۸۳): آیه ۳۱] ---- ۱۱۸۹
سوره الانشقاق ---- ۱۱۹۰
[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۱] ---- ۱۱۹۰
[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۲] ---- ۱۱۹۰
[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۳] ---- ۱۱۹۰
[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۵] ---- ۱۱۹۰
[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۶] ---- ۱۱۹۰
[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۱۱] ---- ۱۱۹۱
[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۱۲] ---- ۱۱۹۱
[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۱۴] ---- ۱۱۹۱
[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۱۶] ---- ۱۱۹۱
[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۱۷] ---- ۱۱۹۱
[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۱۸] ---- ۱۱۹۱
[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۱۹] ---- ۱۱۹۱
[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۲۳] ---- ۱۱۹۲

[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۲۵] ---- ۱۱۹۲
سوره البروج ---- ۱۱۹۳
[سوره البروج (۸۵): آیه ۱] ---- ۱۱۹۳
[سوره البروج (۸۵): آیه ۲] ---- ۱۱۹۳
[سوره البروج (۸۵): آیه ۳] ---- ۱۱۹۳
[سوره البروج (۸۵): آیه ۴] ---- ۱۱۹۳
[سوره البروج (۸۵): آیه ۵] ---- ۱۱۹۳
[سوره البروج (۸۵): آیه ۶] ---- ۱۱۹۴
[سوره البروج (۸۵): آیه ۸] ---- ۱۱۹۴
[سوره البروج (۸۵): آیه ۸] ---- ۱۱۹۴
[سوره البروج (۸۵): آیه ۱۰] ---- ۱۱۹۴
[سوره البروج (۸۵): آیه ۱۲] ---- ۱۱۹۴
[سوره البروج (۸۵): آیه ۱۴] ---- ۱۱۹۴
سوره الطارق ---- ۱۱۹۶
[سوره الطارق (۸۶): آیه ۱] ---- ۱۱۹۶
[سوره الطارق (۸۶): آیه ۳] ---- ۱۱۹۶
[سوره الطارق (۸۶): آیه ۴] ---- ۱۱۹۶
[سوره الطارق (۸۶): آیه ۵] ---- ۱۱۹۶
[سوره الطارق (۸۶): آیه ۶] ---- ۱۱۹۶
[سوره الطارق (۸۶): آیه ۷] ---- ۱۱۹۶
[سوره الطارق (۸۶): آیه ۹] ---- ۱۱۹۷
[سوره الطارق (۸۶): آیه ۱۱] ---- ۱۱۹۷
[سوره الطارق (۸۶): آیه ۱۲] ---- ۱۱۹۷
[سوره الطارق (۸۶): آیه ۱۵] ---- ۱۱۹۷
[سوره الطارق (۸۶): آیه ۱۷] ---- ۱۱۹۷
سوره الاعلی ---- ۱۱۹۷

[سوره الأعلی (۸۷): آیه ۱] ۱۱۹۷
[سوره الأعلی (۸۷): آیه ۲] ۱۱۹۸
[سوره الأعلی (۸۷): آیه ۴] ۱۱۹۸
[سوره الأعلی (۸۷): آیه ۵] ۱۱۹۸
[سوره الأعلی (۸۷): آیه ۱۰] ۱۱۹۸
[سوره الأعلی (۸۷): آیه ۱۱] ۱۱۹۹
سوره الغاشیه ۱۲۰۰
[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۱] ۱۲۰۰
[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۲] ۱۲۰۰
[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۳] ۱۲۰۰
[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۴] ۱۲۰۰
[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۵] ۱۲۰۰
[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۶] ۱۲۰۱
[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۸] ۱۲۰۱
[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۱۱] ۱۲۰۱
[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۱۳] ۱۲۰۱
[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۱۴] ۱۲۰۱
[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۱۵] ۱۲۰۱
[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۱۶] ۱۲۰۲
[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۱۷] ۱۲۰۲
[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۲۲] ۱۲۰۲
سوره الفجر ۱۲۰۳
[سوره الفجر (۸۹): آیه ۴] ۱۲۰۳
[سوره الفجر (۸۹): آیه ۵] ۱۲۰۳
[سوره الفجر (۸۹): آیه ۷] ۱۲۰۳
[سوره الفجر (۸۹): آیه ۹] ۱۲۰۳

[سوره الفجر (۸۹): آیه ۱۰] ---- ۱۲۰۴
[سوره الفجر (۸۹): آیه ۱۴] ---- ۱۲۰۴
[سوره الفجر (۸۹): آیه ۱۵] ---- ۱۲۰۴
[سوره الفجر (۸۹): آیه ۱۶] ---- ۱۲۰۴
[سوره الفجر (۸۹): آیه ۱۸] ---- ۱۲۰۴
[سوره الفجر (۸۹): آیه ۱۹] ---- ۱۲۰۴
[سوره الفجر (۸۹): آیه ۲۰] ---- ۱۲۰۵
[سوره الفجر (۸۹): آیه ۲۱] ---- ۱۲۰۵
[سوره الفجر (۸۹): آیه ۲۲] ---- ۱۲۰۵
[سوره الفجر (۸۹): آیه ۲۵] ---- ۱۲۰۶
[سوره الفجر (۸۹): آیه ۲۶] ---- ۱۲۰۶
[سوره الفجر (۸۹): آیه ۲۵] ---- ۱۲۰۶
[سوره البلد (۹۰): آیه ۱] ---- ۱۲۰۶
[سوره البلد (۹۰): آیه ۲] ---- ۱۲۰۶
[سوره البلد (۹۰): آیه ۳] ---- ۱۲۰۶
[سوره البلد (۹۰): آیه ۴] ---- ۱۲۰۶
[سوره البلد (۹۰): آیه ۶] ---- ۱۲۰۷
[سوره البلد (۹۰): آیه ۸] ---- ۱۲۰۷
[سوره البلد (۹۰): آیه ۹] ---- ۱۲۰۷
[سوره البلد (۹۰): آیه ۱۰] ---- ۱۲۰۷
[سوره البلد (۹۰): آیه ۱۱] ---- ۱۲۰۷
[سوره البلد (۹۰): آیه ۱۴] ---- ۱۲۰۸
[سوره البلد (۹۰): آیه ۱۵] ---- ۱۲۰۸
[سوره البلد (۹۰): آیه ۱۶] ---- ۱۲۰۸
[سوره البلد (۹۰): آیه ۱۷] ---- ۱۲۰۸
[سوره البلد (۹۰): آیه ۱۸] ---- ۱۲۰۸

[سوره البلد (۹۰): آیه ۱۹] ---- ۱۲۰۸
[سوره البلد (۹۰): آیه ۲۰] ---- ۱۲۰۸
سوره الشمس ---- ۱۲۱۰
[سوره الشمس (۹۱): آیه ۱] ---- ۱۲۱۰
[سوره الشمس (۹۱): آیه ۲] ---- ۱۲۱۰
[سوره الشمس (۹۱): آیه ۳] ---- ۱۲۱۰
[سوره الشمس (۹۱): آیه ۴] ---- ۱۲۱۰
[سوره الشمس (۹۱): آیه ۵] ---- ۱۲۱۰
[سوره الشمس (۹۱): آیه ۶] ---- ۱۲۱۰
[سوره الشمس (۹۱): آیه ۷] ---- ۱۲۱۱
[سوره الشمس (۹۱): آیه ۱۰] ---- ۱۲۱۱
[سوره الشمس (۹۱): آیه ۱۲] ---- ۱۲۱۱
[سوره الشمس (۹۱): آیه ۱۳] ---- ۱۲۱۱
[سوره الشمس (۹۱): آیه ۱۴] ---- ۱۲۱۲
[سوره الشمس (۹۱): آیه ۱۵] ---- ۱۲۱۲
سوره اللیل ---- ۱۲۱۲
[سوره اللیل (۹۲): آیه ۳] ---- ۱۲۱۲
[سوره اللیل (۹۲): آیه ۴] ---- ۱۲۱۲
[سوره اللیل (۹۲): آیه ۷] ---- ۱۲۱۲
[سوره اللیل (۹۲): آیه ۸] ---- ۱۲۱۳
[سوره اللیل (۹۲): آیه ۱۱] ---- ۱۲۱۳
[سوره اللیل (۹۲): آیه ۱۴] ---- ۱۲۱۳
[سوره اللیل (۹۲): آیه ۱۵] ---- ۱۲۱۴
[سوره اللیل (۹۲): آیه ۱۶] ---- ۱۲۱۴
[سوره اللیل (۹۲): آیه ۱۸] ---- ۱۲۱۴
[سوره اللیل (۹۲): آیات ۱۹ تا ۲۰] ---- ۱۲۱۴

سوره الضحی ---- ۱۲۱۴
[سوره الضحی (۹۳): آیه ۱] ---- ۱۲۱۴
[سوره الضحی (۹۳): آیه ۲] ---- ۱۲۱۴
[سوره الضحی (۹۳): آیه ۳] ---- ۱۲۱۵
[سوره الضحی (۹۳): آیه ۶] ---- ۱۲۱۵
[سوره الضحی (۹۳): آیه ۸] ---- ۱۲۱۵
[سوره الضحی (۹۳): آیه ۹] ---- ۱۲۱۵
[سوره الضحی (۹۳): آیه ۱۰] ---- ۱۲۱۵
سوره الشرح ---- ۱۲۱۵
[سوره الشرح (۹۴): آیه ۲] ---- ۱۲۱۶
[سوره الشرح (۹۴): آیه ۳] ---- ۱۲۱۶
[سوره الشرح (۹۴): آیه ۷] ---- ۱۲۱۶
سوره التین ---- ۱۲۱۷
[سوره التین (۹۵): آیه ۱] ---- ۱۲۱۷
[سوره التین (۹۵): آیه ۲] ---- ۱۲۱۷
[سوره التین (۹۵): آیه ۴] ---- ۱۲۱۷
[سوره التین (۹۵): آیه ۶] ---- ۱۲۱۷
[سوره التین (۹۵): آیه ۷] ---- ۱۲۱۷
سوره العلق ---- ۱۲۱۷
[سوره العلق (۹۶): آیه ۱] ---- ۱۲۱۸
[سوره العلق (۹۶): آیه ۲] ---- ۱۲۱۸
[سوره العلق (۹۶): آیه ۷] ---- ۱۲۱۸
[سوره العلق (۹۶): آیه ۹] ---- ۱۲۱۸
[سوره العلق (۹۶): آیه ۱۰] ---- ۱۲۱۸
[سوره العلق (۹۶): آیه ۱۱] ---- ۱۲۱۸
[سوره العلق (۹۶): آیه ۱۳] ---- ۱۲۱۹

[سوره العلق (۹۶): آیه ۱۵] ---- ۱۲۱۹
[سوره العلق (۹۶): آیه ۱۶] ---- ۱۲۱۹
[سوره العلق (۹۶): آیه ۱۷] ---- ۱۲۱۹
[سوره العلق (۹۶): آیه ۱۸] ---- ۱۲۱۹
سوره القدر ---- ۱۲۲۰
[سوره القدر (۹۷): آیه ۱] ---- ۱۲۲۰
سوره البیّنه ---- ۱۲۲۰
[سوره البینه (۹۸): آیه ۱] ---- ۱۲۲۰
[سوره البینه (۹۸): آیه ۲] ---- ۱۲۲۰
[سوره البینه (۹۸): آیه ۳] ---- ۱۲۲۰
[سوره البینه (۹۸): آیه ۵] ---- ۱۲۲۱
[سوره البینه (۹۸): آیه ۶] ---- ۱۲۲۱
سوره الزلزال ---- ۱۲۲۲
[سوره الزلزله (۹۹): آیه ۲] ---- ۱۲۲۲
[سوره الزلزله (۹۹): آیه ۶] ---- ۱۲۲۲
[سوره الزلزله (۹۹): آیه ۷] ---- ۱۲۲۲
سوره العادیات ---- ۱۲۲۲
[سوره العادیات (۱۰۰): آیه ۱] ---- ۱۲۲۲
[سوره العادیات (۱۰۰): آیه ۲] ---- ۱۲۲۲
[سوره العادیات (۱۰۰): آیه ۳] ---- ۱۲۲۳
[سوره العادیات (۱۰۰): آیه ۴] ---- ۱۲۲۳
[سوره العادیات (۱۰۰): آیه ۵] ---- ۱۲۲۳
[سوره العادیات (۱۰۰): آیه ۶] ---- ۱۲۲۳
[سوره العادیات (۱۰۰): آیه ۷] ---- ۱۲۲۳
[سوره العادیات (۱۰۰): آیه ۸] ---- ۱۲۲۴
[سوره العادیات (۱۰۰): آیه ۹] ---- ۱۲۲۴

[سوره العادیات (۱۰۰): آیه ۱۰] ۱۲۲۵
سوره القارعه ۱۲۲۵
[سوره القارعه (۱۰۱): آیه ۱] ۱۲۲۵
[سوره القارعه (۱۰۱): آیه ۲] ۱۲۲۵
[سوره القارعه (۱۰۱): آیه ۳] ۱۲۲۵
[سوره القارعه (۱۰۱): آیه ۴] ۱۲۲۵
[سوره القارعه (۱۰۱): آیه ۵] ۱۲۲۵
[سوره القارعه (۱۰۱): آیه ۷] ۱۲۲۶
[سوره القارعه (۱۰۱): آیه ۹] ۱۲۲۶
[سوره القارعه (۱۰۱): آیه ۱۰] ۱۲۲۶
[سوره القارعه (۱۰۱): آیه ۱۱] ۱۲۲۶
سوره التکاثر ۱۲۲۶
[سوره التکاثر (۱۰۲): آیه ۱] ۱۲۲۶
[سوره التکاثر (۱۰۲): آیه ۲] ۱۲۲۷
سوره الهمزه ۱۲۲۸
[سوره الهمزه (۱۰۴): آیه ۱] ۱۲۲۸
[سوره الهمزه (۱۰۴): آیه ۲] ۱۲۲۸
[سوره الهمزه (۱۰۴): آیه ۴] ۱۲۲۸
[سوره الهمزه (۱۰۴): آیه ۶] ۱۲۲۸
[سوره الهمزه (۱۰۴): آیه ۷] ۱۲۲۹
[سوره الهمزه (۱۰۴): آیه ۸] ۱۲۲۹
[سوره الهمزه (۱۰۴): آیه ۹] ۱۲۲۹
سوره الفیل ۱۲۲۹
[سوره الفیل (۱۰۵): آیه ۲] ۱۲۲۹
[سوره الفیل (۱۰۵): آیه ۳] ۱۲۲۹
[سوره الفیل (۱۰۵): آیه ۴] ۱۲۲۹

[سوره الفیل (۱۰۵): آیه ۵] ---- ۱۲۲۹
سوره قریش ---- ۱۲۳۱
[سوره قریش (۱۰۶): آیه ۱] ---- ۱۲۳۱
[سوره قریش (۱۰۶): آیه ۲] ---- ۱۲۳۱
[سوره قریش (۱۰۶): آیه ۱] ---- ۱۲۳۱
[سوره الماعون (۱۰۷): آیه ۱] ---- ۱۲۳۱
[سوره الماعون (۱۰۷): آیه ۲] ---- ۱۲۳۱
[سوره الماعون (۱۰۷): آیه ۳] ---- ۱۲۳۲
[سوره الماعون (۱۰۷): آیه ۵] ---- ۱۲۳۲
[سوره الماعون (۱۰۷): آیه ۶] ---- ۱۲۳۲
[سوره الماعون (۱۰۷): آیه ۷] ---- ۱۲۳۲
[سوره قریش (۱۰۶): آیه ۲] ---- ۱۲۳۲
[سوره الکوثر (۱۰۸): آیه ۱] ---- ۱۲۳۲
[سوره الکوثر (۱۰۸): آیه ۲] ---- ۱۲۳۲
[سوره الکوثر (۱۰۸): آیه ۳] ---- ۱۲۳۳
سوره الکافرون ---- ۱۲۳۴
[سوره الکافرون (۱۰۹): آیه ۱] ---- ۱۲۳۴
[سوره الکافرون (۱۰۹): آیه ۲] ---- ۱۲۳۴
سوره النصر ---- ۱۲۳۴
[سوره النصر (۱۱۰): آیه ۱] ---- ۱۲۳۴
[سوره النصر (۱۱۰): آیه ۲] ---- ۱۲۳۴
سوره المسد ---- ۱۲۳۴
[سوره المسد (۱۱۱): آیه ۱] ---- ۱۲۳۴
[سوره المسد (۱۱۱): آیه ۴] ---- ۱۲۳۵
[سوره المسد (۱۱۱): آیه ۵] ---- ۱۲۳۵
سوره الاخلاص ---- ۱۲۳۶

[سوره الإخص (۱۱۲): آیه ۲] ---- ۱۲۳۶
[سوره الإخص (۱۱۲): آیه ۴] ---- ۱۲۳۶
سوره الفلق ---- ۱۲۳۶
[سوره الفلق (۱۱۳): آیه ۱] ---- ۱۲۳۶
[سوره الفلق (۱۱۳): آیه ۳] ---- ۱۲۳۶
[سوره الفلق (۱۱۳): آیه ۴] ---- ۱۲۳۶
[سوره الفلق (۱۱۳): آیه ۵] ---- ۱۲۳۷
سوره النّاس ---- ۱۲۳۷
[سوره النّاس (۱۱۴): آیه ۴] ---- ۱۲۳۷
[سوره النّاس (۱۱۴): آیه ۵] ---- ۱۲۳۷
[سوره النّاس (۱۱۴): آیه ۶] ---- ۱۲۳۷
گفتار مؤلّف ---- ۱۲۳۹
انگیزه تألیف ---- ۱۲۳۹
ذکر چند نکته ---- ۱۲۴۰
ویژگیهای اینکه تفسیر ---- ۱۲۴۱
نگاهی گذرا به تفسیر «علیّین» ---- ۱۲۴۱
تقدیر و تشکر ---- ۱۲۴۶
مأخذ تفسیر علیین ---- ۱۲۴۶
درباره مرکز ---- ۱۲۴۷

قرآن کریم: تفسیر علیین

مشخصات کتاب

سرشناسه : سیدکریمی حسینی، عباس، - ۱۳۳۸

عنوان و نام پدیدآور : قرآن کریم: تفسیر علیین/ تالیف عباس سیدکریمی حسینی

مشخصات نشر : قم: سازمان اوقات و امور خیریه، اسوه، ۱۳۸۲.

مشخصات ظاهری : ۶۰۴، ۸ ص.جدول

شابک : ۹۶۴-۸۰۷۳-۸۶-۴۲۵۰۰۰ریال ؛ ۹۶۴-۸۰۷۳-۸۶-۴۲۵۰۰۰ریال

وضعیت فهرست نویسی : فهرستنویسی قبلی

یادداشت : کتابنامه: ص. ۸؛ همچنین به صورت زیرنویس

عنوان دیگر : مجمع البیان فی تفسیر القرآن

عنوان دیگر : تفسیر علیین

موضوع : تفاسیر شیعه -- قرن ۱۴

موضوع : قرآن -- واژه نامه ها -- فارسی

شناسه افزوده : طبرسی فضل بن حسن، ۵۴۸ - ۴۶۸ق. مجمع البیان -- فی تفسیر القرآن

رده بندی کنگره : BP۹۸/س ۹ق ۴ ۱۳۸۲

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۱۷۹

شماره کتابشناسی ملی : م ۸۲-۳۰۴۶۳

ص: ۱

اشاره

سوره البقره

[سوره البقره (۲): آیه ۶]

إِنَّ الَّذِینَ کَفَرُوا سَواءٌ عَلَیهِم أَ أَنذَرتَهُم أَم لَم تُنذِرهُم لا یُؤمِنُونَ (۶)

۶- أَ أَنذَرتَهُم أَم لَم تُنذِرهُم: در لفظ استفهام و در معنی خبر است. اینکه «همزه» را «الف تسویه» گویند و «ادات» تسویه عبارت است از «الف» به علاوه «ام». یعنی مساوی است بر آنان انذار بکنی یا نکنی.

«انذرت»: دارای دو مفعول است و گاهی به مفعول دوم به وسیله «الی» متعدی می شود.

[سوره البقره (۲): آیه ۷]

خَتَمَ اللّهُ عَلی قُلُوبِهِم وَ عَلی سَمعِهِم وَ عَلی أَبصارِهِم غِشاوَةٌ وَ لَهُم عَذابٌ عَظِیمٌ (۷)

۷- خَتَمَ: در معنای آن دو احتمال است:

۱- علامت کفر نهاد. ۲- خداوند به عدم قبول حق از سوی کافران شهادت داد.

غِشاوَةٌ: غطاء، پرده. مصدر است، مانند «عمامه» و «قلاده» و «عصابه» و هر آنچه دلالت بر در برگرفتن کند مصدرش بر وزن «فعاله» می آید.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۰]

فِی قُلُوبِهِم مَرَضٌ فَزادَهُمُ اللّهُ مَرَضاً وَ لَهُم عَذابٌ أَلِیمٌ بِما کانُوا یَکذِبُونَ (۱۰)

۱۰- مَرَضٌ: مراد از «مرض» شک و نفاق است.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۳]

وَ إِذا قِیلَ لَهُم آمِنُوا کَما آمَنَ النّاسُ قالُوا أَ نُؤمِنُ کَما آمَنَ السُّفَهاءُ أَلا إِنَّهُم هُمُ السُّفَهاءُ وَ لکِن لا یَعلَمُونَ (۱۳)

۱۳- السُّفَهاءُ: جمع «سفیه» به معنای کوتاه فکر و کسی که ضرر و مصلحت خود را تشخیص نمی دهد.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۴]

وَ إِذا لَقُوا الَّذِینَ آمَنُوا قالُوا آمَنّا وَ إِذا خَلَوا إِلی شَیاطِینِهِم قالُوا إِنّا مَعَکُم إِنَّما نَحنُ مُستَهزِؤُنَ (۱۴)

۱۴- مُستَهزِؤُنَ: هازؤون: مسخره کنندگان.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۵]

اللّه ُیَستَهزِئ ُبِهِم وَ یَمُدُّهُم فِی طُغیانِهِم یَعمَهُون َ(۱۵)

۱۵- یَستَهزِئ ُ: یهزأ: مسخره می کند.

یَمُدُّهُم فِی طُغیانِهِم: به دو معنی آمده است:

۱- خداونـد به آنان یاری می دهـد در حالی که آنان دست به طغیان زده انـد. ۲- خداونـد آنان را از آثار ایمان مانند نورانیّت قلب و غیره محروم می سازد.

یَعمَهُون َ: در حالی که سرگردان و حیران هستند.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۷]

مَثَلُهُم کَمَثَلِ الَّذِی استَوقَدَ ناراً فَلَمّا أَضاءَت ما حَولَه ُذَهَبَ اللّه ُبِنُورِهِم وَ تَرَکَهُم فِی ظُلُمات ٍ لا یُبصِرُون َ(۱۷)

۱۷- استَوقَدَ: أوقد آتش را افروخت.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۸]

صُم ٌّبُکم ٌعُمی ٌفَهُم لا یَرجِعُون َ(۱۸)

۱۸- صُم ٌّ: کر مادرزاد. «صم» در اصل به معنای مسدود بودن است یعنی گوش آنان بسته است.

بُکم ٌ: گنگ مادرزاد.

عُمی ٌ: به دو معناست: ۱- کوری. ۲- کوری دل ..

[سوره البقره (۲): آیه ۱۹]

أَو کَصَیِّب ٍمِنَ السَّماءِ فِیه ِظُلُمات ٌوَ رَعد ٌ وَ بَرق ٌیَجعَلُون َأَصابِعَهُم فِی آذانِهِم مِنَ الصَّواعِق ِحَذَرَ المَوت ِ وَ اللّه ُمُحِیطٌ بِالکافِرِین َ(۱۹)

۱۹- «صیب»: باران. «صیّب» در اصل «صیوب» و مشتق از «صوب» است، « یا » و «واو» در هم ادغام شده اند مانند «سیّد».

کَصَیِّب ٍ: مثل اصحاب صیّب.

رَعدٌ: غرّش ابرها.

بَرق ٌ: روشنایی هنگام غرش ابرها.

الصَّواعِق ِ: جمع «صاعقه» برخورد شدید ابرها با همدیگر که موجب سقوط برقی از آسمان به زمین می شود.

حَذَرَ المَوت ِ: مفعول له است یعنی «لأجل حذر الموت»: از بیم مردن.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۰]

یَکادُ البَرق ُیَخطَف ُأَبصارَهُم کُلَّما أَضاءَ لَهُم مَشَوا فِیه ِوَ إِذا أَظلَمَ عَلَیهِم قامُوا وَ لَو شاءَ اللّه ُلَذَهَبَ بِسَمعِهِم وَ أَبصارِهِم إِنَّ اللّه َعَلی کُل ِّشَی ءٍ قَدِیرٌ (۲۰)

۲۰- یَخطَف ُأَبصارَهُم: بینایی را از ایشان بگیرد. «خطف» در اصل گرفتن و سلب کردن با سرعت است.

قامُوا: توقّف می کنند.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۱]

یا أَیُّهَا النّاس ُاعبُدُوا رَبَّکُم ُالَّذِی خَلَقَکُم وَ الَّذِین َمِن قَبلِکُم لَعَلَّکُم تَتَّقُون َ(۲۱)

۲۱- خَلَقَکُم: شما را آفرید. «خلق» در اصل به معنای انجام دادن کار است به اندازه نه زیاد و نه کم. «خلق السّموات» یعنی قرار داد آفرینش آسمان را به مقداری که حکمت اقتضا می کرد نه کم و نه زیاد.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۲]

الَّذِی جَعَل َلَکُم ُالأَرض َفِراشاً وَ السَّماءَ بِناءً وَ أَنزَل َمِن َالسَّماءِ ماءً فَأَخرَج َبِه ِمِن َالثَّمَرات ِرِزقاً لَکُم فَلا تَجعَلُوا لِلّه ِأَندادا ً وَ أَنتُم تَعلَمُون َ(۲۲)

۲۲- فِراشاً: بساطا گسترانیده ای که تصرف در او ممکن است.

بِناءً: سقف.

أَنداداً: جمع «ندّ» شریک و همتا.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۳]

وَ إِن کُنتُم فِی رَیب ٍمِمّا نَزَّلنا عَلی عَبدِنا فَأتُوا بِسُورَهٍ مِن مِثلِه ِوَ ادعُوا شُهَداءَکُم مِن دُون ِاللّه ِإِن کُنتُم صادِقِین َ(۲۳)

۲۳- رَیب ٍ: شک داشتن همراه با تهمت.

(سوره): در اصل به معنای درجه بلند است و جهت نامگذاری اینکه است که انسان با خواندن هر سوره به درجه بالاتر تعالی پیدا می کند. در اینکه جا منظور قطعه ای از قرآن است که از دیگر قطعه ها جداست.

مِن مِثلِه ِ: برای «من» دو احتمال ذکر کرده اند: ۱- تبعیض است یعنی «بعض مثله». ۲- زاید است، به قرینه آیه ۱۳ سوره هود: «فَأتُوا بِعَشرِ سُوَرٍ مِثلِه ِ». وَ ادعُوا شُهَداءَکُم: در آوردن سوره از اعوان و انصار خود یاری بجویید.

«شهداء» جمع «شهید» و به معنای شاهد است و اطلاق آن بر «اعوان» از آن جهت است که یاوران آنها به هنگام کمک، همدیگر را مشاهده می کنند. دُون ِاللّه ِ: غیر اللّه.

۲۴- «وقود»: هیزم و آن چیزی که از آن آتش درست می شود ..

[سوره البقره (۲): آیه ۲۴]

فَإِن لَم تَفعَلُوا وَ لَن تَفعَلُوا فَاتَّقُوا النّارَ الَّتِی وَقُودُهَا النّاس ُوَ الحِجارَهُ أَعِدَّت لِلکافِرِین َ(۲۴)

الحِجارَهُ: جمع «حجر»، و به دو معنا آمده است: ۱- بتهای تراشیده شده از سنگ. ۲- سنگ مخصوص کبریت.

ص: ۵

[سوره البقره (۲): آیه ۲۵]

وَ بَشِّرِ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحاتِ أَنَّ لَهُم جَنّاتٍ تَجرِی مِن تَحتِهَا الأَنهارُ کُلَّما رُزِقُوا مِنها مِن ثَمَرَهٍ رِزقاً قالُوا هذَا الَّذِی رُزِقنا مِن قَبلُ وَ أُتُوا بِهِ مُتَشابِهاً وَ لَهُم فِیها أَزواجٌ مُطَهَّرَهٌ وَ هُم فِیها خالِدُونَ (۲۵)

۲۵- بَشِّرِ: بشارت بده. «بشاره» از «بشره» مأخوذ است. «بشره» به معنای ظاهر پوست است و چون اثر خبر در روی پوست ظاهر می شود به اینکه جهت به خبر بشارت گفته شده است.

أَزواجٌ: جمع «زوج» است و بر مرد و زن، هر دو گفته می شود.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۶]

إِنَّ اللّهَ لا یَستَحیِی أَن یَضرِبَ مَثَلاً ما بَعُوضَهً فَما فَوقَها فَأَمَّا الَّذِینَ آمَنُوا فَیَعلَمُونَ أَنَّهُ الحَقُّ مِن رَبِّهِم وَ أَمَّا الَّذِینَ کَفَرُوا فَیَقُولُونَ ما ذا أَرادَ اللّهُ بِهذا مَثَلاً یُضِلُّ بِهِ کَثِیراً وَ یَهدِی بِهِ کَثِیراً وَ ما یُضِلُّ بِهِ إِلَّا الفاسِقِینَ (۲۶)

۲۶- مَثَلًا ما بَعُوضَهً: برای «ما» چند احتمال وجود دارد: ۱- زاید است و مفید تاکید. ۲- نکره است و کلمه «بعوضه» مفسر آن است. ۳- به معنای «ما بین بعوضه الی ما فوقها» است.

بَعُوضَهً: پشه ریز.

الفاسِقِینَ: سرپیچی کنندگان از اطاعت.

«فسق» از «فسقت الرطبه عن قشرها» گرفته شده است یعنی خرما از پوست خودش خارج شد و چون تبهکار از اطاعت خدا بیرون می رود، فاسق نامیده می شود.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۷]

الَّذِینَ یَنقُضُونَ عَهدَ اللّهِ مِن بَعدِ مِیثاقِهِ وَ یَقطَعُونَ ما أَمَرَ اللّهُ بِهِ أَن یُوصَلَ وَ یُفسِدُونَ فِی الأَرضِ أُولئِکَ هُمُ الخاسِرُونَ (۲۷)

۲۷- یَنقُضُونَ: می شکنند.

عَهدَ: پیمان.

مِن بَعدِ: «من» زاید است.

الخاسِرُونَ: زیانکاران و هلاک شدگان، خسران در اصل به معنای از بین رفتن سرمایه است.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۸]

كَيفَ تَكفُرُونَ بِاللّه ِ وَ كُنتُم أَمواتاً فَأَحياكُم ثُمَّ يُمِيتُكُم ثُمَّ يُحيِيكُم ثُمَّ إِلَيه ِ تُرجَعُونَ (۲۸)

۲۸- تُرجَعُونَ: تحشرون. «حشر» را رجوع به خدا نام نهاده اند به جهت اینکه که کارهای مردم فقط به نظر خدا وابسته است مانند «رجع امر القوم الی الأمیر» یعنی نظر امیر فقط ملاک است، نه اینکه که رجوع از مکانی به مکانی دیگر باشد.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۹]

هُوَ الَّذِی خَلَقَ لَكُم ما فِی الأَرض ِ جَمِيعاً ثُمَّ استَوی إِلَی السَّماءِ فَسَوّاهُنَّ سَبع َ سَماوات ٍ وَ هُوَ بِكُل ِّ شَی ءٍ عَلِيم ٌ (۲۹)

۲۹- استَوی إِلَی السَّماءِ: برای اینکه عبارت دو معنا آمده است: ۱- به سوی آسمان روی آورد و توجه کرد. ۲- با قهر بر آسمان مسلّط شد.

فَسَوّاهُنَّ سَبع َ سَماوات ٍ: هفت آسمان را بر فراز یکدیگر برافراشت.

[سوره البقره (۲): آیه ۳۰]

وَ إِذ قالَ رَبُّکَ لِلمَلائِکَهِ إِنِّی جاعِلٌ فِی الأَرضِ خَلِیفَهً قالُوا أَ تَجعَلُ فِیها مَن یُفسِدُ فِیها وَ یَسفِکُ الدِّماءَ وَ نَحنُ نُسَبِّحُ بِحَمدِکَ وَ نُقَدِّسُ لَکَ قالَ إِنِّی أَعلَمُ ما لا تَعلَمُونَ (۳۰)

۳۰- یَسفِکُ الدِّماءَ: خون ریزی می کند.

نُسَبِّحُ بِحَمدِکَ: به چند معنا آمده است: ۱- نتکلّم بالحمد یعنی با «الحمد للّه» گفتن تو را تسبیح می کنیم. ۲- نصلّی لک. ۳- نرفع الصوت بالذکر یعنی با صدای بلند ذکر تو را می گوییم.

نُقَدِّسُ لَکَ: دو احتمال در آن وجود دارد: ۱- «لام» زاید است یعنی «ننزّهک». ۲- «لام» برای تعلیل است یعنی «نصلّی لاجلک».

[سوره البقره (۲): آیه ۳۳]

قالَ یا آدَمُ أَنبِئهُم بِأَسمائِهِم فَلَمّا أَنبَأَهُم بِأَسمائِهِم قالَ أَ لَم أَقُل لَکُم إِنِّی أَعلَمُ غَیبَ السَّماواتِ وَ الأَرضِ وَ أَعلَمُ ما تُبدُونَ وَ ما کُنتُم تَکتُمُونَ (۳۳)

۳۳- تُبدُونَ: آشکار می نمایید.

[سوره البقره (۲): آیه ۳۴]

وَ إِذ قُلنا لِلمَلائِکَهِ اسجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلّا إِبلِیسَ أَبی وَ استَکبَرَ وَ کانَ مِنَ الکافِرِینَ (۳۴)

۳۴- اسجُدُوا: سجده در لغت به معنای خضوع و تذلل است و در شرع عمل مخصوص در نماز است.

أَبی سرباز زد، امتناع ورزید.

کانَ مِنَ الکافِرِینَ: به دو معنا آمده است: ۱- کان کافرا فی الاصل. ۲- صار من الکافرین.

[سوره البقره (۲): آیه ۳۵]

وَ قُلنا یا آدَمُ اسکُن أَنتَ وَ زَوجُکَ الجَنَّهَ وَ کُلا مِنها رَغَداً حَیثُ شِئتُما وَ لا تَقرَبا هذِهِ الشَّجَرَهَ فَتَکُونا مِنَ الظّالِمِینَ (۳۵)

۳۵- رَغَداً: گشایش در زندگی، فراوان یعنی هر طور می خواهید بخورید.

لا تَقرَبا: لا تأکلا (علی نحو الکراهه لا التحریم).

[سوره البقره (۲): آیه ۳۶]

فَأَزَلَّهُمَا الشَّيطانُ عَنها فَأَخرَجَهُما مِمّا كانا فِيهِ وَ قُلنَا اهبِطُوا بَعضُكُم لِبَعضٍ عَدُوٌّ وَ لَكُم فِي الأرضِ مُستَقَرٌّ وَ مَتاعٌ إِلى حِينٍ (۳۶)

۳۶- فَأَزَلَّهُمَا الشَّيطانُ عَنها: شيطان آن دو را لغزانيد و از بهشت بيرون برد.

اهبِطُوا: فرود آييد، حلول كنيد.

مَتاعٌ استمتاع، بهره بردن.

حِينٍ: مدتى از زمان، در اينكه جا مراد تا زمان مرگ است.

[سوره البقره (۲): آيه ۳۷]

فَتَلَقّى آدَمُ مِن رَبِّهِ كَلِماتٍ فَتابَ عَلَيهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوّابُ الرَّحِيمُ (۳۷)

۳۷- فَتَلَقّى: گرفت، آموخت.

[سوره البقره (۲): آیه ۳۸]

قُلنَا اهبِطُوا مِنها جَمِیعاً فَإِمّا یَأتِیَنَّکُم مِنّی هُدیً فَمَن تَبِعَ هُدایَ فَلا خَوفٌ عَلَیهِم وَ لا هُم یَحزَنُونَ (۳۸)

۳۸- فَإِمّا یَأتِیَنَّکُم: فان ما یأتینّکم. «إن» شرطیه است، کلمه «ما» برای تصحیح دخول نون تاکید بر فعل مضارع است و مفید تاکید است.

[سوره البقره (۲): آیه ۳۹]

وَ الَّذِینَ کَفَرُوا وَ کَذَّبُوا بِآیاتِنا أُولئِکَ أَصحابُ النّارِ هُم فِیها خالِدُونَ (۳۹)

۳۹- أَصحابُ النّارِ: جمع «صاحب» و هو القرین، ای الملازمون للنار: اهل آتش.

[سوره البقره (۲): آیه ۴۰]

یا بَنِی إِسرائِیلَ اذکُرُوا نِعمَتِیَ الَّتِی أَنعَمتُ عَلَیکُم وَ أَوفُوا بِعَهدِی أُوفِ بِعَهدِکُم وَ إِیّایَ فَارهَبُونِ (۴۰)

۴۰- فَارهَبُونِ: از من بترسید. «الرهبه:

الخوف و ضدّها الرغبه».

[سوره البقره (۲): آیه ۴۱]

وَ آمِنُوا بِما أَنزَلتُ مُصَدِّقاً لِما مَعَکُم وَ لا تَکُونُوا أَوَّلَ کافِرٍ بِهِ وَ لا تَشتَرُوا بِآیاتِی ثَمَناً قَلِیلًا وَ إِیّایَ فَاتَّقُونِ (۴۱)

۴۱- ثَمَناً: عوض، بدل. ثمن با قیمت فرق دارد ثمن گاهی کمتر از متاع و گاهی بیشتر از متاع و گاهی مساوی با متاع است، ولی قیمت در جایی اطلاق می شود که مساوی باشد.

[سوره البقره (۲): آیه ۴۲]

وَ لا تَلبِسُوا الحَقَّ بِالباطِلِ وَ تَکتُمُوا الحَقَّ وَ أَنتُم تَعلَمُونَ (۴۲)

۴۲- لا تَلبِسُوا: امور را به هم مخلوط نکنید، مشتق از لباس به معنای پوشش است یعنی حق را به وسیله باطل نپوشانید.

[سوره البقره (۲): آیه ۴۶]

الَّذِینَ یَظُنُّونَ أَنَّهُم مُلاقُوا رَبِّهِم وَ أَنَّهُم إِلَیهِ راجِعُونَ (۴۶)

۴۶- یَظُنُّونَ: «ظن» در اینکه جا به معنای یقین است.

[سوره البقره (۲): آیه ۴۸]

وَ اتَّقُوا یَوماً لا تَجزِی نَفس ٌعَن نَفس ٍشَیئاً وَ لا یُقبَل ُمِنها شَفاعَهٌ وَ لا یُؤخَذُ مِنها عَدل ٌوَ لا هُم یُنصَرُون َ(۴۸)

۴۸- لا تَجزِی: لا تکفی، لا تقضی، لا تغنی.

یعنی هیچ کس هیچ مشکلی را از دیگری رفع نمی کند.

عَدل ٌ: فدیه، عوض، بهای آزادی کسی را پرداخت کردن.

لا هُم یُنصَرُون َ: مرجع ضمیر «هم» نفس است و به اعتبار اینکه که معنای «نفس» جمع است ضمیر جمع آورده شده است.

[سوره البقره (۲): آیه ۴۹]

وَ إِذ نَجَّيناكُم مِن آل ِفِرعَون َيَسُومُونَكُم سُوءَ العَذاب ِيُذَبِّحُون َأَبناءَكُم وَ يَستَحيُون َنِساءَكُم وَ فِي ذلِكُم بَلاءٌ مِن رَبِّكُم عَظِيم ٌ (۴۹)

۴۹- يَسُومُونَكُم سُوءَ العَذاب ِ: شما را سخت شكنجه می كردند.

يَستَحيُون َ: زنده نگه می داشتند.

[سوره البقره (۲): آیه ۵۰]

وَ إِذ فَرَقنا بِكُم ُالبَحرَ فَأَنجَيناكُم وَ أَغرَقنا آل َفِرعَون َوَ أَنتُم تَنظُرُون َ(۵۰)

۵۰- فَرَقنا بِكُم ُالبَحرَ: دريا را برای شما شكافتيم.

البَحرَ: يسمی بحرا لاستبحاره و هو سعته و انبساطه: به علت وسعت و گستردگی اش درياناميده شده است.

[سوره البقره (۲): آیه ۵۱]

وَ إِذ واعَدنا مُوسى أَربَعِين َلَيلَةً ثُم َاتَّخَذتُم ُالعِجل َمِن بَعدِه ِوَ أَنتُم ظالِمُون َ(۵۱)

۵۱- العِجل َ: گوساله.

[سوره البقره (۲): آیه ۵۳]

وَ إِذ آتَينا مُوسَى الكِتاب َوَ الفُرقان َلَعَلَّكُم تَهتَدُون َ(۵۳)

۵۳- الفُرقان َ: به دو معنا آمده است: ۱- فارق بين حلال و حرام و فارق بين موسی و فرعون. ۲-

مراد شكافته شدن دريا است «و اذ فرقنا بكم البحر».

۵۴- (بارئ): خالق.

[سوره البقره (۲): آیه ۵۵]

وَ إِذ قُلتُم يا مُوسى لَن نُؤمِن َلَك َحَتّى نَرَى اللّه َجَهرَةً فَأَخَذَتكُم ُالصّاعِقَةُ وَ أَنتُم تَنظُرُون َ(۵۵)

۵۵- جَهرَةً: آشكار، علانيه.

الصّاعِقَةُ: مراد مرگ است.

[سوره البقره (۲): آیه ۵۷]

وَ ظَلَّلنا عَلَیکُم ُالغَمام َوَ أَنزَلنا عَلَیکُم ُالمَن َوَ السَّلوی کُلُوا مِن طَیِّبات ِما رَزَقناکُم وَ ما ظَلَمُونا وَ لکِن کانُوا أَنفُسَهُم یَظلِمُون َ (۵۷)

۵۷- ظَلَّلنا عَلَیکُم ُالغَمام ِ: ابر را سایه بان شما قرار دادیم.

الغَمام ِ: ابر. «غم» در اصل به معنای پوشش است و جهت اینکه که ابر را «غمام» می گویند اینکه است که آسمان را می پوشاند.

المَن ِّ به چند معناست: ۱- شیره درخت که مانند عسل است. ۲- نان. ۳- تمام نعمتهایی که خداوند به قوم موسی نازل کرد.

السَّلوی: به دو معنا آمده است: ۱- یک نوع پرنده. ۲- عسل.

[سوره البقره (۲): آیه ۵۸]

وَ إِذ قُلنَا ادخُلُوا هـذِهِ القَريَةَ فَكُلُوا مِنها حَيثُ شِئتُم رَغَداً وَ ادخُلُوا البابَ سُجَّداً وَ قُولُوا حِطَّةٌ نَغفِر لَكُم خَطايـاكُم وَ سَنَزِيدُ المُحسِنِينَ (۵۸)

۵۸- القَريَةَ: شهر. مراد «بيت المقدس» است.

سُجَّداً: به چند معنا آمده است: ۱- ركعا. ۲-

خاضعين متواضعين. ۳- اذا دخلتموه فاسجدوا للّه شكرا.

حِطَّةٌ: «الحطّ» به معنای سقوط از بلندی است.

مراد در اينكه جا «حطّ عنّا ذنوبنا و اغفر لنا» است يعنى بگوييد: خدايا از گناهان ما درگذر.

[سوره البقره (۲): آیه ۵۹]

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَولاً غَيرَ الَّذِى قِيلَ لَهُم فَأَنزَلنا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رِجزاً مِنَ السَّماءِ بِما كانُوا يَفسُقُونَ (۵۹)

۵۹- رِجزاً: عذاب.

بِما كانُوا يَفسُقُونَ: مراد از آن دو وجه است:

۱- بكونهم فاسقين. ۲- بفسقهم، بنابراين كه «ما» مصدريه است.

[سوره البقره (۲): آیه ۶۰]

وَ إِذِ استَسقى مُوسى لِقَومِهِ فَقُلنَا اضرِب بِعَصاكَ الحَجَرَ فَانفَجَرَت مِنهُ اثنَتا عَشرَةَ عَيناً قَد عَلِمَ كُلُّ أُناسٍ مَشرَبَهُم كُلُوا وَ اشرَبُوا مِن رِزقِ اللّهِ وَ لا تَعثَوا فِى الأَرضِ مُفسِدِينَ (۶۰)

۶۰- لا تَعثَوا فِى الأَرضِ: لا تفسدوا و لا تطغوا: در زمين به فساد و فتنه انگيزى نپردازيد.

«العثى» به معنای «شدّه الفساد» است.

۶۱- «قثّاء»: خيار.

«فوم»: به دو معنا آمده است: ۱- گندم. «امام باقر عليه السّلام» ۲- حبوباتى كه از آنها نان مى پزند.

«بصل»: پياز ..

[سوره البقره (۲): آیه ۶۱]

وَ إِذ قُلتُم یا مُوسی لَن نَصبِرَ عَلی طَعامٍ واحِدٍ فَادع لَنا رَبَّک یُخرِج لَنا مِمّا تُنبِت الأَرض مِن بَقلِها وَ قِثّائِها وَ فُومِها وَ عَدَسِها وَ بَصَلِها قال أَ تَستَبدِلُون الَّذِی هُوَ أَدنی بِالَّذِی هُوَ خَیرٌ اهبِطُوا مِصراً فَإِنَّ لَکُم ما سَأَلتُم وَ ضُرِبَت عَلَیهِم الذِّلَّهُ وَ المَسکَنَهُ وَ باؤُ بِغَضَبٍ مِن اللّه ذلِک بِأَنَّهُم کانُوا یَکفُرُون بِآیات اللّه وَ یَقتُلُون النَّبِیِّین بِغَیرِ الحَقِّ ذلِک بِما عَصَوا وَ کانُوا یَعتَدُون (۶۱)

ضُرِبَت عَلَیهِم الذِّلَّهُ: بر آنان خواری و فقر و ذلت لازم و مقدر شد.

باؤُ بِغَضَبٍ: به خشم و قهر خدا گرفتار شدند.

[سوره البقره (۲): آیه ۶۲]

إِنَّ الَّذِینَ آمَنُوا وَ الَّذِینَ هادُوا وَ النَّصارى وَ الصّابِئِینَ مَنْ آمَنَ بِاللّهِ وَ الْیَوْمِ الْآخِرِ وَ عَمِلَ صالِحاً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَ لا خَوْفٌ عَلَیْهِمْ وَ لا هُمْ یَحْزَنُونَ (۶۲)

۶۲- الصّابِئِین: جمع «صابئ» به معنای کسی است که از دینی به دین دیگر منتقل شده است.

بعضی گفته اند: اینکه قوم خداشناسی را رها کرده و ستارگان را عبادت کردند و بعضی دیگر گفته اند که آنان طائفه خاص و دارای مذهبی مخصوص بوده اند که ستارگان را عبادت می کردند و خدا و معاد و بعضی از انبیا را نیز قبول داشته اند(۱).

[سوره البقره (۲): آیه ۶۳]

وَ إِذْ أَخَذْنا مِیثاقَکُمْ وَ رَفَعْنا فَوْقَکُمُ الطُّورَ خُذُوا ما آتَیْناکُمْ بِقُوَّةٍ وَ اذْکُرُوا ما فِیهِ لَعَلَّکُمْ تَتَّقُونَ (۶۳)

۶۳- الطُّورَ: کوه یا کوه مخصوص مناجات موسی علیه السّلام.

بِقُوَّةٍ: با جدّیت و یقین.

[سوره البقره (۲): آیه ۶۵]

وَ لَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِینَ اعْتَدَوْا مِنْکُمْ فِی السَّبْتِ فَقُلْنا لَهُمْ کُونُوا قِرَدَةً خاسِئِینَ (۶۵)

۶۵- السَّبت: شنبه. «سبت» در اصل به معنای دست از کار کشیدن و استراحت کردن است و چون یهود روز شنبه را برای استراحت تعطیل می کردند، بدین جهت «سبت» نامیده شده است.

قِرَدَةً: جمع «قرد» به معنای میمون.

خاسِئِین: دور شدگان از رحمت خدا و مطرود شدگان از درگاه او. به سگ گفته می شود «اخسأ»، یعنی دور شو.

[سوره البقره (۲): آیه ۶۶]

فَجَعَلْناها نَکالاً لِما بَیْنَ یَدَیْها وَ ما خَلْفَها وَ مَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِینَ (۶۶)

۶۶- نَکالًا: عقوبت، رسوایی، عبرت.

[سوره البقره (۲): آیه ۶۷]

وَ إِذْ قالَ مُوسى لِقَوْمِهِ إِنَّ اللّهَ یَأْمُرُکُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً قالُوا أَ تَتَّخِذُنا هُزُواً قالَ أَعُوذُ بِاللّهِ أَنْ أَکُونَ مِنَ الْجاهِلِینَ (۶۷)

۶۷- بَقَرَةً: گاو ماده. مفرد است و جمع آن «بقر» است مانند «نخله» که جمع آن «نخل» است.

هُزُواً: مسخره.

مِنَ الجاهِلِينَ: من المستهزئين لأن الجاهل يستهزئ: پناه به خدا که از مسخره کنندگان باشم که کار مردم نادان است.

[سوره البقره (۲): آیه ۶۸]

قالُوا ادعُ لَنا رَبَّكَ يُبَيِّن لَنا ما هِيَ قالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّها بَقَرَةٌ لا فارِضٌ وَ لا بِكْرٌ عَوانٌ بَينَ ذلِكَ فَافعَلُوا ما تُؤمَرُونَ (۶۸)

۶۸- فارِضٌ: پیر.

بِكْرٌ: کم سن.

عَوانٌ: میان سال، متوسط.

[سوره البقره (۲): آیه ۶۹]

قالُوا ادعُ لَنا رَبَّكَ يُبَيِّن لَنا ما لَونُها قالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّها بَقَرَةٌ صَفراءُ فاقِعٌ لَونُها تَسُرُّ النّاظِرِينَ (۶۹)

۶۹- صَفراءُ فاقِعٌ: زرد سیر. در تاکید رنگها چنین گفته می شود: «اصفر فاقع» و «احمر ناصع» و «أخضر ناضر» و «أحمر قانئ» و «ابیض یقق و لهق و لهاق» و «اسود حالک و حلوک و حلکوک و غربیب و دجوجی». ص: ۱۱

۱- اقوال دیگر هم هست، امّا یک مطلب روشنی در دست نیست.

[سوره البقره (۲): آیه ۷۱]

قالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّها بَقَرَةٌ لا ذَلُولٌ تُثِيرُ الأَرضَ وَ لا تَسقِي الحَرثَ مُسَلَّمَةٌ لا شِيَةَ فِيها قالُوا الآنَ جِئتَ بِالحَقِّ فَذَبَحُوها وَ ما كادُوا يَفعَلُونَ (۷۱)

۷۱- لا ذَلُولٌ تُثِيرُ الأَرضَ: در مقابل کار، رام نیست تا زمین را شیار کند. «اثاره الإرض»: شیار زدن و شخم زدن زمین.

الحَرث: زراعت.

مُسَلَّمَةٌ: بی عیب.

لا شِيَةَ: «شیه» به معنای رنگ قسمتی از بدن که با رنگ باقی بدن فرق دارد مانند سفیدی در پیشانی گاوی که زرد یا سیاه است. مراد اینکه است که همه جای او زرد است.

[سوره البقره (۲): آیه ۷۲]

وَ إِذ قَتَلتُم نَفساً فَادّارَأتُم فِيها وَ اللّهُ مُخرِجٌ ما كُنتُم تَكتُمُونَ (۷۲)

۷۲- فَادّارَأتُم: اختلاف کردید و هر کدام از شما قتل را از خود دفع می کرد و به گردن دیگری می انداخت. «درء» در لغت به معنای دفع کردن است. اصل آن «تدارأتم» بوده، «تا» باب تفاعل تبدیل به «دال» شده و در «دال» ادغام شده است و به خاطر ساکن بودن «دال» اوّل، همزه وصل آورده اند.

[سوره البقره (۲): آیه ۷۴]

ثُمَّ قَسَت قُلُوبُكُم مِن بَعدِ ذلِكَ فَهِيَ كَالحِجارَةِ أَو أَشَدُّ قَسوَةً وَ إِنَّ مِنَ الحِجارَةِ لَما يَتَفَجَّرُ مِنهُ الأَنهارُ وَ إِنَّ مِنها لَما يَشَّقَّقُ فَيَخرُجُ مِنهُ الماءُ وَ إِنَّ مِنها لَما يَهبِطُ مِن خَشيَةِ اللّهِ وَ مَا اللّهُ بِغافِلٍ عَمّا تَعمَلُونَ (۷۴)

۷۴- أَو أَشَدُّ: بل أشدّ: بلکه سخت تر از آن شد.

قَسوَةً: سفت و سخت.

يَشَّقَّقُ: اصل آن «يتشقّق» بوده است، «تا» تبدیل به «شین» و در «شین» ادغام شد. «تشقّق»:

شکافته شدن.

[سوره البقره (۲): آیه ۷۵]

أَ فَتَطمَعُونَ أَن يُؤمِنُوا لَكُم وَ قَد كانَ فَرِيقٌ مِنهُم يَسمَعُونَ كَلامَ اللّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِن بَعدِ ما عَقَلُوهُ وَ هُم يَعلَمُونَ (۷۵)

۷۵- عَقَلُوه: فهموه: با آن که کلام خدا را فهمیدند.

ص: ۱۲

[سوره البقره (۲): آیه ۷۸]

وَ مِنهُم أُمِّيُّون َ لا يَعلَمُون َ الكِتاب َ إِلاّ أَمانِىَّ وَ إِن هُم إِلاّ يَظُنُّون َ (۷۸)

۷۸- أُمِّيُّون: الأمّی کسی که نوشتن را نمی داند. اینکه تسمیه و نام نهادن شاید به اینکه جهت است که به همان ولادت أولیّه از مادر که نوشتن را نمی دانست باقی است.

أَمانِىَّ: جمع «أمنیّه» و به چند معنا آمده است:

۱- تلاوت و قرائت. ۲- سخنان خود ساخته و بی اساس. ۳- آرزوهای بلند پروازانه.

[سوره البقره (۲): آیه ۷۹]

فَوَيل ٌ لِّلَّذِين َ يَكتُبُون َ الكِتاب َ بِأَيدِيهِم ثُم َّ يَقُولُون َ هـذا مِن عِندِ اللّه ِ لِيَشتَرُوا بِه ِ ثَمَناً قَلِيلاً فَوَيل ٌ لَهُم مِمّا كَتَبَت أَيدِيهِم وَ وَيل ٌ لَهُم مِمّا يَكسِبُون َ (۷۹)

۷۹- وَيل: در لغت به معنای عذاب و هلاکت است و برای اظهار تأسف به کار می رود و مراد از آن در اینکه جا یکی از دو مورد است: ۱- عذاب.

۲- نام یک وادی در جهنّم که بسیار عمیق است.

[سوره البقره (۲): آیه ۸۰]

وَ قالُوا لَن تَمَسَّنَا النّارُ إِلاّ أَيّاماً مَعدُودَةً قُل أَتَّخَذتُم عِندَ اللّه ِ عَهداً فَلَن يُخلِف َ اللّه ُ عَهدَه ُ أَم تَقُولُون َ عَلَى اللّه ِ ما لا تَعلَمُون َ (۸۰)

۸۰- أَيّاماً مَعدُودَةً: چند روزی (هفت روز، چهل روز).

أَتَّخَذتُم: اصل آن «أ إتّخذتم» بوده که همزه استفهام بر همزه وصل داخل شده و بعد از آن همزه وصل ساقط شده است.

أَم تَقُولُون: «أم» یا معادل همزه است و یا منقطعه است به معنای «بل» یعنی بلکه بر خدا می بندید چیزی را که نمی دانید.

[سوره البقره (۲): آیه ۸۱]

بَلى مَن كَسَب َ سَيِّئَةً وَ أَحاطَت بِه ِ خَطِيئَتُه ُ فَأُولئِك َ أَصحاب ُ النّارِ هُم فِيها خالِدُون َ (۸۱)

۸۱- بَلی: جواب منفی است، بر خلاف «نعم» که جواب مثبت است.

[سوره البقره (۲): آیه ۸۳]

وَ إِذ أَخَذنا مِيثاق َبَنِى إِسرائِيل َلا تَعبُدُون َإِلاَّ اللّه َوَ بِالوالِدَين ِإِحساناً وَ ذِى القُربى وَ اليَتامى وَ المَساكِين ِوَ قُولُوا لِلنّاس ِحُسناً وَ أَقِيمُوا الصَّلاهَ وَ آتُوا الزَّكاهَ ثُم َتَوَلَّيتُم إِلاّ قَلِيلاً مِنكُم وَ أَنتُم مُعرِضُون َ(۸۳)

۸۳- تَوَلَّيتُم: رو گردانديد.

[سوره البقره (۲): آیه ۸۴]

وَ إِذ أَخَذنا مِيثاقَكُم لا تَسفِكُون ـ دِماءَكُم وَ لا تُخرِجُون ـ أَنفُسَكُم مِن دِيارِكُم ثُمَّ أَقرَرتُم وَ أَنتُم تَشهَدُون ـ (۸۴)

۸۴- لا تَسفِكُون ـ دِماءَكُم: خون یکدیگر را نریزید. «السّفک»: ریختن.

وَ لا تُخرِجُون ـ أَنفُسَكُم مِن دِيارِكُم: به دو معنا آمده است: ۱- یکدیگر را از خانه و دیار خود نرانید. ۲- کاری که موجب رانده شدن از دیار باشد انجام ندهید.

[سوره البقره (۲): آیه ۸۵]

ثُمَّ أَنتُم هؤُلاءِ تَقتُلُون ـ أَنفُسَكُم وَ تُخرِجُون ـ فَرِيقاً مِنكُم مِن دِيارِهِم تَظاهَرُون ـ عَلَيهِم بِالإِثمِ وَ العُدوانِ وَ إِن يَأتُوكُم أُسارى تُفادُوهُم وَ هُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيكُم إِخراجُهُم أَ فَتُؤمِنُون ـ بِبَعضِ الكِتابِ وَ تَكفُرُون ـ بِبَعضٍ فَما جَزاءُ مَن يَفعَلُ ذلِكَ ـ مِنكُم إِلاّ خِزىٌ فِى الحَياةِ الدُّنيا وَ يَومَ ـ القِيامَةِ يُرَدُّون ـ إِلى أَشَدِّ العَذابِ وَ مَا اللّه ُ بِغافِلٍ عَمّا تَعمَلُون ـ (۸۵)

۸۵- تَظاهَرُون ـ عَلَيهِم بِالإِثمِ وَ العُدوانِ: در بد کرداری و ستم بر ضعیفان به یکدیگر کمک می کنید.

أُسارى: جمع «اسیر». بعضی گفته اند: بین «اسارى» و «أسرى» فرق است «أسارى» عبارت است از اسیرانی که در بند کشیده شده اند و «أسرى» عبارت است از اسیرانی که در بند نیستند و صرفا در اختیار اسیر کننده قرار دارند.

تُفادُوهُم: فدیه و عوض می پردازید تا کسانی را که از دیارتان بیرون کردید و الآن اسیر شده اند آزاد کنید. «فدو» دو مفعولی است، اولی را بدون واسطه و دومی را با واسطه می گیرد مانند:

«و فدیناه بذبح عظیم».

[سوره البقره (۲): آیه ۸۷]

وَ لَقَد آتَينا مُوسَى الكِتابَ ـ وَ قَفَّينا مِن بَعدِهِ بِالرُّسُلِ وَ آتَينا عِيسَى ابن ـ مَريَمَ ـ البَيِّناتِ وَ أَيَّدناهُ بِرُوحِ القُدُسِ أَ فَكُلَّما جاءَكُم رَسُولٌ بِما لا تَهوى أَنفُسُكُم استَكبَرتُم فَفَرِيقاً كَذَّبتُم وَ فَرِيقاً تَقتُلُون ـ (۸۷)

۸۷- قَفَّينا مِن بَعدِهِ بِالرُّسُلِ: از پی او پیامبران را یکی پس از دیگری فرستادیم. اصل آن «قفا» است.

[سوره البقره (۲): آیه ۸۸]

وَ قالُوا قُلُوبُنا غُلفٌ بَل لَعَنَهُم اللّه ُ بِكُفرِهِم فَقَلِيلاً ما يُؤمِنُون ـ (۸۸)

۸۸- قُلُوبُنا غُلفٌ: قلبهای ما در غلاف است. مقصود اینکه است که قلوب ما از قبول گفتار پیامبر امتناع دارد.

«غلف» جمع «أغلف» است مانند «حمر» و «أحمر».

فَقَلِيلًا ما يُؤْمِنُونَ: «ما» زايد و مفيد تاكيد است و دو معنا دارد: ۱- ايمان اندكى دارند. ۲- مؤمنين آنان اندكند.

ص: ۱۴

[سوره البقره (۲): آیه ۸۹]

وَ لَمّا جاءَهُم كِتابٌ مِن عِندِ اللّه ِ مُصَدِّقٌ لِما مَعَهُم وَ كانُوا مِن قَبل ُ يَستَفتِحُون َ عَلَى الَّذِين َ كَفَرُوا فَلَمّا جاءَهُم ما عَرَفُوا كَفَرُوا بِه ِ فَلَعنَةُ اللّه ِ عَلَى الكافِرِين َ (۸۹)

۸۹- وَ كانُوا مِن قَبل ُ يَستَفتِحُون َ: در آن چند احتمال است: ۱- در جنگها دعا می کردند و برای پیروزی خود خدا را به پیامبر امی قسم می دادند.

۲- به هر کسی که با آنان درگیر می شد می گفتند:

پیامبری در پیش است که آمدنش طولانی شده و هنگامی که بیاید یاور ما علیه شما می باشد.

[سوره البقره (۲): آیه ۹۰]

بِئسَ ما اشتَرَوا بِه ِ أَنفُسَهُم أَن يَكفُرُوا بِما أَنزَل َ اللّه ُ بَغياً أَن يُنَزِّل َ اللّه ُ مِن فَضلِه ِ عَلى مَن يَشاءُ مِن عِبادِه ِ فَباؤُ بِغَضَب ٍ عَلى غَضَب ٍ وَ لِلكافِرِين َ عَذاب ٌ مُهِين ٌ (۹۰)

۹۰- بَغياً: حسدا لمحمّد صلّى اللّه عليه و آله: به خاطر حسادت به حضرت محمّد صلّى اللّه عليه و آله زيرا او از فرزندان اسماعيل است و انبياى پيش از او از بنى اسرائيل بودند.

مُهِين ٌ: به دو معنا آمده است: ۱- اهانت كننده، عذابى كه معذّبى خود را خوار مى كند. ۲- عذابى كه انتقال از آن به رستگارى و بهشت وجود ندارد مانند مخلدين در دوزخ.

[سوره البقره (۲): آیه ۹۱]

وَ إِذا قِيل َ لَهُم آمِنُوا بِما أَنزَل َ اللّه ُ قالُوا نُؤمِن ُ بِما أُنزِل َ عَلَينا وَ يَكفُرُون َ بِما وَراءَه ُ وَ هُوَ الحَق ُّ مُصَدِّقاً لِما مَعَهُم قُل فَلِم َ تَقتُلُون َ أَنبِياءَ اللّه ِ مِن قَبل ُ إِن كُنتُم مُؤمِنِين َ (۹۱)

۹۱- بِما وَراءَه ُ: به دو معناست: ۱- ما بعده.

۲- سواه. يعنى غير از تورات.

تَقتُلُون َ: قتلتم.

[سوره البقره (۲): آیه ۹۶]

وَ لَتَجِدَنَّهُم أَحرَص ِالنّاس ِعَلی حَیاهٍ وَ مِن ِالَّذِین ِأَشرَکُوا یَوَدُّ أَحَدُهُم لَو یُعَمَّرُ أَلف َسَنَهٍ وَ ما هُوَ بِمُزَحزِحِه ِمِن ِالعَذاب ِأَن یُعَمَّرَ وَ اللّه ُبَصِیرٌ بِما یَعمَلُون َ(۹۶)

۹۶- وَ لَتَجِدَنَّهُم أَحرَص ِالنّاس ِ: اینکه آیه سه گونه معنا شده است: ۱- «و لتجدن یا محمّد هؤلاء الیهود أحرص النّاس علی حیاه و لتجدنّهم أحرص من الّذین أشرکوا و هم المجوس و من لا یؤمن بالبعث». بنابر اینکه معنا «واو»، جمله «من الّذین أشرکوا» را به «النّاس» عطف کرده است. ۲-

«و من الّذین أشرکوا» استیناف است و تقدیرش اینکه است: «و من الّذین أشرکوا من یودّ أحدهم ...». ۳- در کلام تقدیم و تأخیر است و تقدیرش اینکه است: «و لتجدنّهم و طائفه من الّذین أشرکوا أحرص النّاس علی حیاه».

«مزحزح»: خلاص کننده، نجات دهنده یعنی عمر هزار سال هم او را از عذاب خدا نرهاند.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۰۰]

أَ وَ کُلَّما عاهَدُوا عَهداً نَبَذَه ُفَرِیق ٌمِنهُم بَل أَکثَرُهُم لا یُؤمِنُون َ(۱۰۰)

۱۰۰- نَبَذَه ُ: نبذ: عهد شکستن

[سوره البقره (۲): آیه ۱۰۱]

وَ لَمّا جاءَهُم رَسُول ٌمِن عِندِ اللّه ِمُصَدِّق ٌلِما مَعَهُم نَبَذَ فَرِیق ٌمِن ِالَّذِین ِأُوتُوا الکِتاب َکِتاب َاللّه ِوَراءَ ظُهُورِهِم کَأَنَّهُم لا یَعلَمُون َ(۱۰۱)

۱۰۱- وَراءَ ظُهُورِهِم: گروهی از اهل کتاب، کتاب خدا را پشت سر انداختند. کنایه از عمل نکردن به کتاب است.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۰۲]

وَ اتَّبَعُوا ما تَتلُوا الشَّياطِينُ عَلى مُلكِ سُلَيمانَ وَ ما كَفَرَ سُلَيمانُ وَ لكِنَّ الشَّياطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النّاسَ السِّحرَ وَ ما أُنزِلَ عَلَى المَلَكَينِ بِبابِلَ هارُوتَ وَ ماروُتَ وَ ما يُعَلِّمانِ مِن أَحَدٍ حَتّى يَقُولا إِنَّما نَحنُ فِتنَةٌ فَلا تَكفُر فَيَتَعَلَّمُونَ مِنهُما ما يُفَرِّقُونَ بِهِ بَينَ المَرءِ وَ زَوجِهِ وَ ما هُم بِضارِّينَ بِهِ مِن أَحَدٍ إِلّا بِإِذنِ اللّهِ وَ يَتَعَلَّمُونَ ما يَضُرُّهُم وَ لا يَنفَعُهُم وَ لَقَد عَلِمُوا لَمَنِ اشتَراهُ ما لَهُ فِي الآخِرَهِ مِن خَلاقٍ وَ لَبِئسَ ما شَرَوا بِهِ أَنفُسَهُم لَو كانُوا يَعلَمُونَ (۱۰۲)

۱۰۲- وَ اتَّبَعُوا ما تَتلُوا الشَّياطِينُ عَلى مُلكِ سُلَيمانَ. علامه طباطبایی- رحمه اللّه علیه- فرموده است: مفسران در تفسیر اینکه آیه اختلاف عجیبی دارند به طوری که چنین اختلافی در هیچ یک از آیات قرآن به چشم نمی خورد و احتمالات موجود در معنای آیه حدود یک میلیون و دویست و شصت هزار می باشد.

«المیزان» بِبابِلَ: «بابل» اسم شهری است و غیر منصرف است زیرا معرفه و مؤنث است.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۰۴]

يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَقُولُوا راعِنا وَ قُولُوا انظُرنا وَ اسمَعُوا وَ لِلكافِرِينَ عَذابٌ أَلِيمٌ (۱۰۴)

۱۰۴- راعِنا: استمع منّا. گفته شده است علت نهی اینکه است که یهود اینکه کلمه را تحریف می کردند و معنایی از آن اراده می کردند که مشتق از «رعونه» به معنای ناقص بودن عقل است.

انظُرنا: به چند معنا آمده است: ۱- به ما مهلت بده تا مطلب را بفهمیم. ۲- مطلب را به ما تفهیم کن. ۳- به ما توجه و نظر کن.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۰۶]

ما نَنسَخ مِن آیَهٍ أَو نُنسِها نَأت ِبِخَیرٍ مِنها أَو مِثلِها أَ لَم تَعلَم أَن َّاللّه َعَلی کُل ِّشَی ءٍ قَدِیرٌ (۱۰۶)

۱۰۶- ما نَنسَخ: «ما» شرطیه است یعنی آنچه را نسخ کنیم.

نُنسِها: به فراموشی سپاریم. روش به فراموشی سپردن خداوند به یکی از دو امر است:

۱- خداوند متعال دستور می دهد مردم آیه را فراموش کنند. ۲- خداوند متعال دستور به ترک خواندن آیه می دهد.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۰۸]

أَم تُرِیدُون َأَن تَسئَلُوا رَسُولَکُم کَما سُئِل َمُوسی مِن قَبل ُوَ مَن یَتَبَدَّل ِالکُفرَ بِالإِیمان ِفَقَد ضَل َّسَواءَ السَّبِیل ِ(۱۰۸)

۱۰۸- أَم تُرِیدُون َ: «أم» منقطعه است، یعنی بل تریدون.

أَن تَسئَلُوا ...: مراد درخواستها و پیشنهادهای غیر معقول و یا محال است.

سَواءَ السَّبِیل ِ: به دو معناست: ۱- راه میانه و معتدل. ۲- وسط راه، نه کنار آن.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۰۹]

وَدَّ کَثِیرٌ مِن أَهل ِالکِتاب ِلَو یَرُدُّونَکُم مِن بَعدِ إِیمانِکُم کُفّاراً حَسَداً مِن عِندِ أَنفُسِهِم مِن بَعدِ ما تَبَیَّن َلَهُم ُالحَق ُّفَاعفُوا وَ اصفَحُوا حَتّی یَأتِی َاللّه ُبِأَمرِه ِإِن َّاللّه َعَلی کُل ِّشَی ءٍ قَدِیرٌ (۱۰۹)

۱۰۹- لَو یَرُدُّونَکُم: ان یردّونکم.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۱۱]

وَ قالُوا لَن یَدخُل َالجَنَّهَ إِلاّ مَن کان َهُوداً أَو نَصاری تِلک َأَمانِیُّهُم قُل هاتُوا بُرهانَکُم إِن کُنتُم صادِقِین َ(۱۱۱)

۱۱۱- هُوداً: یهودا.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۱۲]

بَلی مَن أَسلَم َوَجهَه ُلِلّه ِوَ هُوَ مُحسِن ٌفَلَه ُأَجرُه ُعِندَ رَبِّه ِوَ لا خَوف ٌعَلَیهِم وَ لا هُم یَحزَنُون َ(۱۱۲)

۱۱۲- أَسلَم َوَجهَه ُلِلّه ِ: أخلص وجهه للّه.

وَجهَه ُ: روی خود را. کنایه از تمام وجود است، یعنی نفسه همانند آیه «کل شی ء هالک الا وجهه» یعنی «الّا هو» و آیه «و یبقی

وجه ربّک» یعنی «ربّک».

ص: ۱۸

۱۱۵- (أین): به سبب التقاء ساکنین مبنی بر فتح شده است و در بردارنده معنای شرط است.

«تولوا» مجزوم است به شرط و علامت جزم آن سقوط «نون» است. «فثم» وجه اللّه» جواب شرط است.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۱۶]

وَ قالُوا اتَّخَذَ اللّه ُ وَلَداً سُبحانَه ُ بَل لَه ُ ما فِی السَّماواتِ وَ الأَرضِ کُلٌّ لَه ُ قانِتُون َ (۱۱۶)

۱۱۶-که کُلٌّ لَه ُ قانِتُون َ: همه فرمانبردار اویند.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۱۷]

بَدِیع ُ السَّماواتِ وَ الأَرضِ وَ إِذا قَضی أَمراً فَإِنَّما یَقُول ُ لَه ُ کُن فَیَکُون ُ (۱۱۷)

۱۱۷- بَدِیع ٌ: مبدع و آفریننده. البته مبالغه «بدیع» بیشتر از «مبدع» است.

إِذا قَضی أَمراً: چون اراده آفریدن چیزی کند.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۱۸]

وَ قال َ الَّذِین َ لا یَعلَمُون َ لَو لا یُکَلِّمُنَا اللّه ُ أَو تَأتِینا آیَه ٌ کَذلِک َ قال َ الَّذِین َ مِن قَبلِهِم مِثل َ قَولِهِم تَشابَهَت قُلُوبُهُم قَد بَیَّنَّا الآیاتِ لِقَومٍ یُوقِنُون َ (۱۱۸)

۱۱۸- لَو لا: هلّا: چرا. برای تحضیض و تحریک است.

تَأتِینا آیَه ٌ: مقصود آیات دلخواه آنان است و گر نه انبیا آیه آورده اند.

تَشابَهَت قُلُوبُهُم: دلهای آنان در قساوت و عناد شبیه یکدیگر است.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۱۹]

إِنّا أَرسَلناک َ بِالحَق ِّ بَشِیراً وَ نَذِیراً وَ لا تُسئَل ُ عَن أَصحابِ الجَحِیم ِ (۱۱۹)

۱۱۹- الجَحِیم ِ: آتش بر افروخته. اسم است برای جهنّم.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۲۵]

وَ إِذ جَعَلنَا البَیت َمَثابَهً لِلنّاس ِوَ أَمناً وَ اتَّخِذُوا مِن مَقام ِإِبراهِیم َمُصَلًّی وَ عَهِدنا إِلی إِبراهِیم َوَ إِسماعِیل َأَن طَهِّرا بَیتِی َلِلطّائِفِین َوَ العاکِفِین َوَ الرُّکَّع ِالسُّجُودِ (۱۲۵)

۱۲۵- مَثابَهً: اصل آن «مثوبه» است، «واو» تبدیل به «الف» شده است یعنی محل رجوع و آمد و رفت مردم.

مَقام ِإِبراهِیم: محل ّبرگزاری نماز طواف.

«امام صادق علیه السّلام» مُصَلًّی: مکان نماز.

عَهِدنا: أمرنا: دستور دادیم.

لِلطّائِفِین: در آن دو احتمال وجود دارد: ۱- کسانی که به دور خانه خدا طواف می کنند.

۲- زائرانی که برای طواف از بیرون مکه می آیند.

العاکِفِین: دو احتمال برای آن گفته اند: ۱- کسانی که در همسایگی خانه خدا هستند. ۲-

کسانی که در مکّه مقیم هستند. فعل «عکف» کمتر استعمال می شود و بیشتر «اعتکف» استعمال می شود.

الرُّکَّع ِ: جمع «راکع».

السُّجُودِ: جمع «ساجد». هر فعلی که مصدر آن بر وزن «فعول» است جایز است اسم فاعل آن بر وزن «فعول» جمع بسته شود مانند: «قعود» و «رکوع» و «سجود».

[سوره البقره (۲): آیه ۱۲۶]

وَ إِذ قال َإِبراهِیم ُرَب ِّاجعَل هذا بَلَداً آمِناً وَ ارزُق أَهلَه ُمِن َالثَّمَرات ِمَن آمَن َمِنهُم بِاللّه ِوَ الیَوم ِالآخِرِ قال َوَ مَن کَفَرَ فَأُمَتِّعُه ُقَلِیلًا ثُم َّأَضطَرُّه ُإِلی عَذاب ِالنّارِ وَ بِئس َالمَصِیرُ (۱۲۶)

۱۲۶- المَصِیرُ: مأوی، جایگاه.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۲۷]

وَ إِذ یَرفَعُ إِبراهِیمُ القَواعِدَ مِنَ البَیتِ وَ إِسماعِیلُ رَبَّنا تَقَبَّل مِنّا إِنَّکَ أَنتَ السَّمِیعُ العَلِیمُ (۱۲۷)

۱۲۷- القَواعِدَ: جمع «قاعده» به معنای اساس و پایه.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۲۸]

رَبَّنا وَ اجعَلنا مُسلِمَینِ لَکَ وَ مِن ذُرِّیَّتِنا أُمَّهً مُسلِمَهً لَکَ وَ أَرِنا مَناسِکَنا وَ تُب عَلَینا إِنَّکَ أَنتَ التَّوّابُ الرَّحِیمُ (۱۲۸)

۱۲۸- مِن ذُرِّیَّتِنا: اجعل من ذریتنا. «من» برای تبعیض است یعنی بعضی از ذریه ما را مسلمان قرار بده. و اینکه بدان جهت بوده است که خداوند ابراهیم را آگاه کرده بود که همه فرزندان او در برابر خدا تسلیم نخواهند بود. امام صادق علیه السّلام فرمود: مراد از «ذریه» فقط بنی هاشم است.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۲۹]

رَبَّنا وَ ابعَث فِیهِم رَسُولاً مِنهُم یَتلُوا عَلَیهِم آیاتِکَ وَ یُعَلِّمُهُمُ الکِتابَ وَ الحِکمَهَ وَ یُزَکِّیهِم إِنَّکَ أَنتَ العَزِیزُ الحَکِیمُ (۱۲۹)

۱۲۹- العَزِیزُ: قادر شکست ناپذیر.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۳۰]

وَ مَن یَرغَبُ عَن مِلَّهِ إِبراهِیمَ إِلاّ مَن سَفِهَ نَفسَهُ وَ لَقَدِ اصطَفَیناهُ فِی الدُّنیا وَ إِنَّهُ فِی الآخِرَهِ لَمِنَ الصّالِحِینَ (۱۳۰)

۱۳۰- سَفِهَ نَفسَهُ: به چند معناست: ۱- من أهلک نفسه. ۲- من أضلّ نفسه. ۳- من جهل قدره.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۳۲]

وَ وَصّی بِها إِبراهِیمُ بَنِیهِ وَ یَعقُوبُ یا بَنِیَّ إِنَّ اللّهَ اصطَفی لَکُمُ الدِّینَ فَلا تَمُوتُنَّ إِلاّ وَ أَنتُم مُسلِمُونَ (۱۳۲)

۱۳۲- بِها: مرجع ضمیر یکی از دو مورد است: ۱- الملّه. ۲- جمله «أسلمت لرب العالمین».

[سوره البقره (۲): آیه ۱۳۳]

أَم کُنتُم شُهَداءَ إِذ حَضَرَ یَعقُوبَ المَوتُ إِذ قالَ لِبَنِیهِ ما تَعبُدُونَ مِن بَعدِی قالُوا نَعبُدُ إِلهَکَ وَ إِلهَ آبائِکَ إِبراهِیمَ وَ إِسماعِیلَ وَ إِسحاقَ إِلهاً واحِداً وَ نَحنُ لَهُ مُسلِمُونَ (۱۳۳)

۱۳۳- أَم کُنتُم شُهَداءَ: «أم» منقطعه است به معنای «بل» و مفادش در اینکه جا جحد است یعنی ما کنتم حضورا: شما حاضر نبودید.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۳۴]

تِلكَ ۔أُمَّةٌ قَد خَلَت لَها ما كَسَبَت وَ لَكُم ما كَسَبتُم وَ لا تُسئَلُون ۔عَمّا كانُوا يَعمَلُون ۔(۱۳۴)

۱۳۴- تِلكَ ۔أُمَّةٌ قَد خَلَت: تلك جماعه قد مضت يعنى إبراهيم و أولادش.

ص: ۲۱

[سوره البقره (۲): آیه ۱۳۵]

وَ قالُوا كُونُوا هُوداً أَو نَصارى تَهتَدُوا قُل بَل مِلَّهَ إِبراهِيم َحَنِيفاً وَ ما كان َمِن َالمُشرِكِين َ(۱۳۵)

۱۳۵- وَ قالُوا كُونُوا هُوداً أَو نَصارى ...: آیه اشعار، بلکه دلالت دارد بر اینکه که یهود و نصاری مشرک هستند. وجه دلالت اینکه است که آنان دعوت به یهودیت و نصرانیت می کردند. خداوند در جواب نفی کرده است و فرموده است: به دنبال دین ابراهیم باشید که از شرک دور است. «مؤلف»

[سوره البقره (۲): آیه ۱۳۶]

قُولُوا آمَنّا بِاللّه ِوَ ما أُنزِل َإِلَينا وَ ما أُنزِل َإِلى إِبراهِيم َوَ إِسماعِيل َوَ إِسحاق َوَ يَعقُوب َوَ الأَسباطِ وَ ما أُوتِى َمُوسى وَ عِيسى وَ ما أُوتِى َالنَّبِيُّون َمِن رَبِّهِم لا نُفَرِّق ُبَين َأَحَدٍ مِنهُم وَ نَحن ُلَه ُمُسلِمُون َ(۱۳۶)

۱۳۶- الأَسباطِ: دوازده فرزند یعقوب که نوه پیامبران بودند. «امام باقر علیه السّلام»

[سوره البقره (۲): آیه ۱۳۷]

فَإِن آمَنُوا بِمِثل ِما آمَنتُم بِه ِفَقَدِ اهتَدَوا وَ إِن تَوَلَّوا فَإِنَّما هُم فِى شِقاق ٍفَسَيَكفِيكَهُم ُاللّه ُوَ هُوَ السَّمِيع ُالعَلِيم ُ(۱۳۷)

۱۳۷- فِى شِقاق ٍ: مخالف حق و در کفر و ضلالت هستند.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۳۸]

صِبغَهَ اللّه ِوَ مَن أَحسَن ُمِن َاللّه ِصِبغَهً وَ نَحن ُلَه ُعابِدُون َ(۱۳۸)

۱۳۸- صِبغَهَ اللّه ِ: اتّبعوا دین اللّه، اتّبعوا فطره اللّه. «صبغه» به معنای رنگ است. بعضی گفته اند:

علّت اینکه که دین را صبغه نامیده اند اینکه است که همان گونه که اثر رنگ پدیدار می گردد اثر دین هم در اعمالی مانند طهارت و نماز و غیره پدیدار می گردد.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۳۹]

قُل أَ تُحَاجُّونَنا فِى اللّه ِوَ هُوَ رَبُّنا وَ رَبُّكُم وَ لَنا أَعمالُنا وَ لَكُم أَعمالُكُم وَ نَحن ُلَه ُمُخلِصُون َ(۱۳۹)

۱۳۹- أَ تُحَاجُّونَنا: آیا با ما مخاصمه و دشمنی می کنید.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۴۲]

سَیَقُولُ السُّفَهاءُ مِنَ النّاسِ ما وَلّاهُم عَن قِبلَتِهِمُ الَّتِی کانُوا عَلَیها قُل لِلّهِ المَشرِقُ وَ المَغرِبُ یَهدِی مَن یَشاءُ إِلی صِراطٍ مُستَقِیمٍ (۱۴۲)

۱۴۲- السُّفَهاءُ: جمع «سفیه» به معنای نادان.

من النّاس: بعض النّاس چون کفار بعضی از مردم هستند.

ما وَلّاهُم عَن قِبلَتِهِمُ: چه چیزی باعث رو گردانی آنان از بیت المقدس شد.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۴۳]

وَ کَذلِکَ جَعَلناکُم أُمَّةً وَسَطاً لِتَکُونُوا شُهَداءَ عَلَی النّاسِ وَ یَکُونَ الرَّسُولُ عَلَیکُم شَهِیداً وَ ما جَعَلنَا القِبلَةَ الَّتِی کُنتَ عَلَیها إِلّا لِنَعلَمَ مَن یَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّن یَنقَلِبُ عَلی عَقِبَیهِ وَ إِن کانَت لَکَبِیرَةً إِلّا عَلَی الَّذِینَ هَدَی اللّهُ وَ ما کانَ اللّهُ لِیُضِیعَ إِیمانَکُم إِنَّ اللّهَ بِالنّاسِ لَرَؤُفٌ رَحِیمٌ (۱۴۳)

۱۴۳- أُمَّةً وَسَطاً: امت میانه و بدور از افراط و تفریط. در روایتی امام باقر علیه السّلام فرمود: ما امامان امت وسط هستیم که کسانی که غلوّ می کنند باید به سوی ما برگردند و کسانی که مقصرند باید به ما ملحق شوند و ما شاهد بر امت هستیم.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۴۴]

قَد نَری تَقَلُّبَ وَجهِکَ فِی السَّماءِ فَلَنُوَلِّیَنَّکَ قِبلَةً تَرضاها فَوَلِّ وَجهَکَ شَطرَ المَسجِدِ الحَرامِ وَ حَیثُ ما کُنتُم فَوَلُّوا وُجُوهَکُم شَطرَهُ وَ إِنَّ الَّذِینَ أُوتُوا الکِتابَ لَیَعلَمُونَ أَنَّهُ الحَقُّ مِن رَبِّهِم وَ مَا اللّهُ بِغافِلٍ عَمّا یَعمَلُونَ (۱۴۴)

۱۴۴- فَلَنُوَلِّیَنَّکَ قِبلَةً تَرضاها: حتما تو را به سمت قبله ای که بدان راضی باشی باز می گردانیم.

شَطرَ: سو، سمت، طرف، جهت.

الحَرامِ: المحرّم مانند «کتاب» به معنای «مکتوب».

[سوره البقره (۲): آیه ۱۴۷]

الحَق ُمِن رَبِّک َفَلا تَکُونَن َمِن َالمُمتَرِین َ(۱۴۷)

۱۴۷- المُمتَرِین َ: الشّاکّین: شک کنندگان.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۴۸]

وَ لِکُل ٍّوِجهَهٌ هُوَ مُوَلِّیها فَاستَبِقُوا الخَیرات ِأَین َما تَکُونُوا یَأت ِبِکُم ُاللّه ُجَمِیعاً إِن َّاللّه َعَلی کُل ِّشَی ءٍ قَدِیرٌ (۱۴۸)

۱۴۸- لِکُل ٍّوِجهَهٌ: به دو معنا آمده است:

۱- برای هر یک از قوم یهود و نصاری قبله ای است. ۲- برای هر قومی آیینی است.

هُوَ مُوَلِّیها: خداوند دستور داده است که به هنگام نماز به آن سمت توجه کنند.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۴۹]

وَ مِن حَیث ُخَرَجت َفَوَل ِّوَجهَک َشَطرَ المَسجِدِ الحَرام ِوَ إِنَّه ُلَلحَق ُّمِن رَبِّک َوَ مَا اللّه ُبِغافِل ٍعَمّا تَعمَلُون َ(۱۴۹)

۱۴۹- شَطرَ المَسجِدِ الحَرام ِ: به طرف مسجد الحرام ..

[سوره البقره (۲): آیه ۱۵۰]

وَ مِن حَیث ُخَرَجت َفَوَل ِّوَجهَک َشَطرَ المَسجِدِ الحَرام ِوَ حَیث ُما کُنتُم فَوَلُّوا وُجُوهَکُم شَطرَه ُلِئَلاّ یَکُون َلِلنّاس ِعَلَیکُم حُجَّهٌ إِلاَّ الَّذِین َظَلَمُوا مِنهُم فَلا تَخشَوهُم وَ اخشَونِی وَ لِأُتِم َّنِعمَتِی عَلَیکُم وَ لَعَلَّکُم تَهتَدُون َ(۱۵۰)

- لِئَلّا یَکُون َلِلنّاس ِعَلَیکُم حُجَّهٌ: در کتب اهل کتاب آمده بوده است که پیامبر آخر الزمان به دو قبله نماز می خواند. چنانچه پیامبر فقط به مسجد الاقصی نماز می خواند اهل کتاب حجت داشت بر نفی نبوت حضرت محمّد صلّی اللّه علیه و آله، اما وقتی روی به سوی کعبه کرد و به دو قبله نماز خواند حجت آنان بر نفی نبوت از بین رفت و مشخص شد نبی بشارت داده شده همین محمّد صلّی اللّه علیه و آله است.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۵۸]

إِنَّ الصَّفا وَ المَروَةَ مِن شَعائِرِ اللّه ِ فَمَن حَجَّ البَیت َ أَوِ اعتَمَرَ فَلا جُناح َ عَلَیه ِ أَن یَطَّوَّف َ بِهِما وَ مَن تَطَوَّع َ خَیراً فَإِنَّ اللّه َ شاکِرٌ عَلِیم ٌ (۱۵۸)

۱۵۸- شَعائِر: علائم، محلهای مخصوص عبادت، مکانهایی که نشانه عبادت دارد.

فَلا- جُناح َ عَلَیه ِ: لا- حرج علیه یعنی حرجی بر او نیست در حالی که در صفا و مروه بت وجود دارد سعی صفا و مروه را بجا آورد. مشرکان در صفا بتی به نام «اساف» و در مروه بتی به نام «نائله» قرار داده بودند و به هنگام سعی آن دو بت را دست می کشیدند. دیدن اینکه منظره بر مسلمانان خیلی سخت و دشوار بود. به خاطر رفع اینکه تنگنا آیه نازل شد یعنی نباید شما در تنگنا باشید، بلکه سعی خود را انجام دهید.

تَطَوَّع َ: ریشه آن «طاعت» و «تطوع» و «طوع» است و «طوع» به معنای انقیاد است، ولی فرق میان آن دو در اینکه است که «تطوع» مختص به انجام مندوب است، ولی «طاعت» اعم از واجب و مندوب است.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۶۲]

خالِدِین َ فِیها لا یُخَفَّف ُ عَنهُم ُ العَذاب ُ وَ لا هُم یُنظَرُون َ (۱۶۲)

۱۶۲- خالِدِین َ فِیها: خالدین فی لعنه اللّه.

وَ لا- هُم یُنظَرُون َ: به دو معنا آمده است: ۱- مهلت داده نمی شوند تا عذر بیاورند. ۲- عذاب آنان به تأخیر نمی افتد، بلکه حاضر و آماده می باشد.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۶۴]

إِنَّ فِی خَلقِ السَّماواتِ وَ الأَرضِ وَ اختِلافِ اللَّیلِ وَ النَّهارِ وَ الفُلکِ الَّتِی تَجرِی فِی البَحرِ بِما یَنفَعُ النّاسَ وَ ما أَنزَلَ اللّهُ مِنَ السَّماءِ مِن ماءٍ فَأَحیا بِهِ الأَرضَ بَعدَ مَوتِها وَ بَثَّ فِیها مِن کُلِّ دَابَّةٍ وَ تَصرِیفِ الرِّیاحِ وَ السَّحابِ المُسَخَّرِ بَینَ السَّماءِ وَ الأَرضِ لَآیاتٍ لِقَومٍ یَعقِلُونَ (۱۶۴)

۱۶۴- بَثَّ فِیها: منتشر ساخت، مراد اینکه است که انواع حیوانات را در جاهای مختلف آفرید.

تَصرِیفِ الرِّیاحِ: تقلیب الرّیاح: گردانیدن بادها از جنوب به شمال و به عکس و غیره.

السَّحاب: ابرها.

المُسَخَّرِ: ذلیل، رام.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۶۵]

وَ مِنَ النّاسِ مَن یَتَّخِذُ مِن دُونِ اللّهِ أَندادًا یُحِبُّونَهُم کَحُبِّ اللّهِ وَ الَّذِینَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلّهِ وَ لَو یَرَی الَّذِینَ ظَلَمُوا إِذ یَرَونَ العَذابَ أَنَّ القُوَّةَ لِلّهِ جَمِیعًا وَ أَنَّ اللّهَ شَدِیدُ العَذابِ (۱۶۵)

۱۶۵- أَندادًا: جمع «ندّ»، به معنای شریک و همتا.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۶۶]

إِذ تَبَرَّأَ الَّذِینَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذِینَ اتَّبَعُوا وَ رَأَوُا العَذابَ وَ تَقَطَّعَت بِهِمُ الأَسبابُ (۱۶۶)

۱۶۶- تَبَرَّأَ الَّذِینَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذِینَ اتَّبَعُوا:

رؤسا از پیروان خود بیزاری جویند ..

[سوره البقره (۲): آیه ۱۶۷]

وَ قالَ الَّذِینَ اتَّبَعُوا لَو أَنَّ لَنا کَرَّةً فَنَتَبَرَّأَ مِنهُم کَما تَبَرَّؤُا مِنّا کَذلِکَ یُرِیهِمُ اللّهُ أَعمالَهُم حَسَراتٍ عَلَیهِم وَ ما هُم بِخارِجِینَ مِنَ النّارِ (۱۶۷)

- کَرَّةً: بازگشت.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۶۸]

یا أَیُّهَا النّاسُ کُلُوا مِمّا فِی الأَرضِ حَلالاً طَیِّباً وَ لا تَتَّبِعُوا خُطُواتِ الشَّیطانِ إِنَّهُ لَکُم عَدُوٌّ مُبِینٌ (۱۶۸)

۱۶۸- خُطُواتِ: جمع «خطوه»، به معنای گام است و مراد آثار شیطان است.

عَدُوٌّ مُبِینٌ: دشمن آشکار.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۶۹]

إِنَّما یَأمُرُکُم بِالسُّوءِ وَ الفَحشاءِ وَ أَن تَقُولُوا عَلَی اللّه ِ ما لا تَعلَمُون َ(۱۶۹)

۱۶۹- یَأمُرُکُم: مقصود اینکه است که شیطان شما را دعوت می کند.

بِالسُّوءِ: قبیح چون عاقبت کار قبیح بد است لذا از او به «سوء» تعبیر شده است.

الفَحشاءِ: مصدر است و بر وزن «سرّاء» و «ضرّاء». «فحشاء» در اصل به معنای تجاوز از مقدار است. گفته شده است: مراد از آن در اینکه آیه زنا است.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۷۰]

وَ إِذا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا ما أَنْزَلَ اللّهُ قالُوا بَلْ نَتَّبِعُ ما أَلْفَينا عَلَيهِ آباءَنا أَ وَ لَو كانَ آباؤُهُم لا يَعقِلُونَ شَيئاً وَ لا يَهتَدُونَ (۱۷۰)

۱۷۰- أَلفَينا: وجدنا: يافتيم.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۷۱]

وَ مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنعِقُ بِما لا يَسمَعُ إِلّا دُعاءً وَ نِداءً صُمٌّ بُكمٌ عُمىٌ فَهُم لا يَعقِلُونَ (۱۷۱)

۱۷۱- يَنعِقُ: بانگ می زنـد. امام باقر علیه السّلام فرمود: مثل کسـی که کفار را دعوت به ایمان می کنـد، مثل کسـی است که حیوانی را صدا بزند که آن حیوان از آن صدا معنایی درک نکند و جز صدایی نشنود.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۷۳]

إِنَّما حَرَّمَ عَلَيكُمُ المَيتَةَ وَ الدَّمَ وَ لَحمَ الخِنزِيرِ وَ ما أُهِلَّ بِهِ لِغَيرِ اللّهِ فَمَنِ اضطُرَّ غَيرَ باغٍ وَ لا عادٍ فَلا إِثمَ عَلَيهِ إِنَّ اللّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (۱۷۳)

۱۷۳- أُهِلَّ بِهِ لِغَيرِ اللّهِ: به دو معنا آمده است:

۱- حیوانی را که با نام غیر خدا سر بریده اند مانند اینکه که با نام صنم سر بریده باشند. ۲- حیوانی را که به خاطر غیر خدا سر بریده اند مانند حیوانی که برای بتها قربانی کرده اند. «اهلال» در لغت به معنای «رفع الصوت» است یعنی صدا را بلند نمودن.

فَمَنِ اضطُرَّ غَيرَ باغٍ وَ لا عادٍ: اضـطراری مجوّز حلیّت و عدم گناه است که به سبب بغی و عدوان نباشد، ولی اگر کسی دست به بغی و عدوان زد، مانند صیّاد و قطّاع الطریق و کسـی که بر امام علیه السّلام خروج می کند و مضطرّ می شود اینکه اضطرار موجب حلّیت نیست. «المیزان»

[سوره البقره (۲): آیه ۱۷۵]

أُولئِكَ الَّذِينَ اشتَرَوُا الضَّلالَةَ بِالهُدى وَ العَذابَ بِالمَغفِرَهِ فَما أَصبَرَهُم عَلَى النّارِ (۱۷۵)

۱۷۵- فَما أَصبَرَهُم: به دو معنا آمده است:

۱- «ما» برای تعجّب است یعنی چگونه می تواننـد بر آتش صبر کننـد و دوام بیاورنـد. ۲- «ما» برای اسـتفهام است یعنی آیا می توانند بر آتش صبر کنند.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۷۶]

ذلِكَ بِأَنَّ اللّهَ نَزَّلَ الكِتابَ بِالحَقِّ وَ إِنَّ الَّذِينَ اختَلَفُوا فِي الكِتابِ لَفِي شِقاقٍ بَعِيدٍ (۱۷۶)

۱۷۶- شِقاقٍ بَعِیدٍ: از حق فاصله عمیق دارند.

ص: ۲۷

[سوره البقره (۲): آیه ۱۷۷]

لَیسَ ـ الْبِرَّ أَن تُوَلُّوا وُجُوهَکُم قِبَلَ ـ الْمَشرِقِ وَ الْمَغرِبِ وَ لکِنَّ ـ الْبِرَّ مَن آمَنَ ـ بِاللّه ِ وَ الْیَوم ِ الْآخِرِ وَ الْمَلائِکَهِ وَ الْکِتاب ِ وَ النَّبِیِّینَ ـ وَ آتَی الْمالَ ـ عَلی حُبِّه ِ ذَوِی الْقُربی وَ الْیَتامی وَ الْمَساکِینَ ـ وَ ابنَ ـ السَّبِیل ِ وَ السّائِلِینَ ـ وَ فِی الرِّقاب ِ وَ أَقامَ ـ الصَّلاهَ وَ آتَی الزَّکاهَ وَ الْمُوفُونَ ـ بِعَهدِهِم إِذا عاهَدُوا وَ الصّابِرِینَ ـ فِی الْبَأساءِ وَ الضَّرّاءِ وَ حِینَ ـ الْبَأس ِ أُولئِکَ ـ الَّذِینَ ـ صَدَقُوا وَ أُولئِکَ ـ هُمُ ـ الْمُتَّقُونَ ـ (۱۷۷)

۱۷۷- لکِنَّ ـ الْبِرَّ: به دو معناست: ۱- لکن ـ البارّ. «برّ» به معنای «بارّ» است. ۲- لکن ـ البرّ برّ من آمن.

عَلی حُبِّه ِ: برای معنای آن دو وجه است: ۱- علی حب المال. ۲- علی حب ـ اللّه.

الصّابِرِینَ: منصوب است بنابر مدح و تقدیرش چنین است: «اعنی الصابرین». شیوه عرب بر اینکه است که وقتی صفتهای متعدد برای چیزی می آورند و کلام طولانی می شود میان آن صفتها فعل مدح یا ذم در تقدیر لحاظ می کنند.

الْبَأساءِ: تنگدستی و فقر. مصدر است بر وزن «فعلاء».

الضَّرّاءِ: درد و بیماری. مصدر است بر وزن «فعلاء».

الْبَأس ِ: جنگ، کارزار.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۸۲]

فَمَن خاف ـ مِن مُوص ٍ جَنَفاً أَو إِثماً فَأَصلَح ـ بَينَهُم فَلا إِثم ـ عَلَيه ِ إِن ـ اللّه ـ غَفُورٌ رَحِيم ٌ (۱۸۲)

۱۸۲- جَنَفاً: جور و ستم از روی اشتباه و غیر عمد.

إِثماً: جور و ستم از روی عمد.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۸۴]

أَيّاماً مَعدُودات ٍ فَمَن كان ـ مِنكُم مَرِيضاً أَو عَلى سَـ فَر ٍ فَعِدَّةٌ مِن أَيّام ٍ أُخَرَ وَ عَلَى الَّذِين ـ يُطِيقُونَه ُ فِديَةٌ طَعام ُ مِسكِين ٍ فَمَن تَطَوَّع ـ خَيراً فَهُوَ خَيرٌ لَه ُ وَ أَن تَصُومُوا خَيرٌ لَكُم إِن كُنتُم تَعلَمُون ـ (۱۸۴)

۱۸۴- مَعدُودات ٍ: محصور، مضبوط و مشخّص.

يُطِيقُونَه ُ: به دو معنا آمده است: ۱- «يطيقون الصوم» يعنى كسانى كه توانايى روزه گرفتن را دارند. ۲- «يطيقون الفداء» يعنى كسانى كه توانايى پرداخت فديه را دارند.

فَمَن تَطَوَّع ـ خَيراً: به دو معنا آمده است: ۱- كسى كه عمل نيكى انجام دهد. ۲- كسى كه بيش از قدر كفايت و به بيش از يک فقير طعام بدهد بهتر است.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۸۵]

شَهرُ رَمَضان ـ الَّذِى أُنزِل ـ فِيه ِ القُرآن ُ هُدى ً لِلنّاس ِ وَ بَيِّنات ٍ مِن ـ الهُدى وَ الفُرقان ِ فَمَن شَهِدَ مِنكُم ُ الشَّهرَ فَلْيَصُم ْه ُ وَ مَن كان ـ مَرِيضاً أَو عَلى سَـ فَر ٍ فَعِدَّةٌ مِن أَيّام ٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللّه ُ بِكُم ُ اليُسرَ وَ لا يُرِيدُ بِكُم ُ العُسرَ وَ لِتُكمِلُوا العِدَّةَ وَ لِتُكَبِّرُوا اللّه ـ عَلى ما هَداكُم وَ لَعَلَّكُم تَشكُرُون ـ (۱۸۵)

۱۸۵- رَمَضان ـ: جمع آن «رمضانات» و غير منصرف و جهت عدم انصراف يكى معرفه است و ديگرى داشتن «الف» و «نون» زايد است كه همانند دو «الف» تأنيث مى ماند.

القُرآن ُ، الفُرقان ِ: از امام صادق عليه السّلام منقول است: كه «قرآن» عبارت از مجموعه كتاب خدا است و «فرقان» منحصر به آيات محكم است كه لازم است به آن عمل شود.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۸۷]

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيامِ الرَّفَثُ إِلى نِسائِكُمْ هُنَّ لِباسٌ لَكُمْ وَ أَنْتُمْ لِباسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتابَ عَلَيْكُمْ وَ عَفا عَنْكُمْ فَالْآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَ ابْتَغُوا ما كَتَبَ اللّهُ لَكُمْ وَ كُلُوا وَ اشْرَبُوا حَتّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيامَ إِلَى اللَّيْلِ وَ لا تُباشِرُوهُنَّ وَ أَنْتُمْ عاكِفُونَ فِي الْمَساجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللّهِ فَلا تَقْرَبُوها كَذلِكَ يُبَيِّنُ اللّهُ آياتِهِ لِلنّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ (۱۸۷)

۱۸۷- الرَّفَثُ: جماع، نزدیکی کردن.

لِباسٌ: مایه آرامش و سکون(۱).

عاکِفُونَ فِی الْمَساجِدِ: هنگامی که در مساجد معتکف هستید. توضیح بیشتر در آیه ۱۲۵ گذشت.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۸۸]

وَ لا تَأْكُلُوا أَمْوالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْباطِلِ وَ تُدْلُوا بِها إِلَى الْحُكّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقاً مِنْ أَمْوالِ النّاسِ بِالْإِثْمِ وَ أَنْتُمْ تَعْلَمُونَ (۱۸۸)

۱۸۸- لا تَأْكُلُوا: تصرّف نکنید.

تُدْلُوا بِها: لا تدلوا بها: أموال را به عنوان رشوه به قضات جور نپردازید.

الْحُكّامِ: قضات. امام صادق علیه السّلام فرمود: مراد قضات جور است. «المیزان» فَرِيقاً: مقداری، بخشی.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۸۹]

يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَواقِيتُ لِلنّاسِ وَ الْحَجِّ وَ لَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِها وَ لكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقى وَ أْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوابِها وَ اتَّقُوا اللّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (۱۸۹)

۱۸۹- الْأَهِلَّةِ: جمع «هلال». مقصود آیه اینکه است: مردم از تو می پرسند که چرا ماهها گاهی زیاد و گاهی کم می شود، بعضی از ماهها سی روز و بعضی کمتر است. جواب اینکه است که حکمتی در آن است و آن، اینکه که ماهها وقت برای اعمالی همچون صوم و حج و غیره است و باید چنین باشد زیرا اگر ماه همانند خورشید یکسان بود وقت برای اعمال قرار نمی گرفت.

۱- شاید وجه دیگر اینکه باشد که زن و شوهر همدیگر را از فحشا باز می دارند.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۹۱]

وَ اقتُلُوهُم حَیثُ ثَقِفتُمُوهُم وَ أَخرِجُوهُم مِن حَیثُ أَخرَجُوکُم وَ الفِتنَهُ أَشَدُّ مِنَ القَتلِ وَ لا تُقاتِلُوهُم عِندَ المَسجِدِ الحَرامِ حَتّی یُقاتِلُوکُم فِیهِ فَإِن قاتَلُوکُم فَاقتُلُوهُم کَذلِکَ جَزاءُ الکافِرِینَ (۱۹۱)

۱۹۱- ثَقِفتُمُوهُم: وجدتموهم: آنان را یافتید.

الفِتنَهُ: در اصل به معنای آزمایش است و در یکی از اینکه سه مورد استعمال می شود: ۱- بلا. ۲-

عذاب. ۳- بستن راه خدا و دین. مراد در اینکه جا شرک به خدا و رسول است.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۹۳]

وَ قاتِلُوهُم حَتّی لا تَکُونَ فِتنَهٌ وَ یَکُونَ الدِّینُ لِلّهِ فَإِنِ انتَهَوا فَلا عُدوانَ إِلاّ عَلَی الظّالِمِینَ (۱۹۳)

۱۹۳- فَلا عُدوانَ: فلا عقوبه. مراد قتل است.

از قتل تعبیر به «عدوان» شده است چون قتل مجازاتی است که بر عدوان مترتب است (از باب اطلاق سبب بر مسبب).

[سوره البقره (۲): آیه ۱۹۴]

الشَّهرُ الحَرامُ بِالشَّهرِ الحَرامِ وَ الحُرُماتُ قِصاصٌ فَمَنِ اعتَدی عَلَیکُم فَاعتَدُوا عَلَیهِ بِمِثلِ مَا اعتَدی عَلَیکُم وَ اتَّقُوا اللّهَ وَ اعلَمُوا أَنَّ اللّهَ مَعَ المُتَّقِینَ (۱۹۴)

۱۹۴- الحُرُماتُ: جمع «حرمه» به معنای محترم است و مراد از آن حرمت ماههای حرام و حرمت بلد و حرمت احرام است.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۹۵]

وَ أَنفِقُوا فِی سَبِیلِ اللّهِ وَ لا تُلقُوا بِأَیدِیکُم إِلَی التَّهلُکَهِ وَ أَحسِنُوا إِنَّ اللّهَ یُحِبُّ المُحسِنِینَ (۱۹۵)

۱۹۵- بِأَیدِیکُم: «با» زاید است(۱). التَّهلُکَهِ: هلاکت. در کلام عرب مصدر بر اینکه وزن فقط همین کلام است.

أَحسِنُوا: «إحسان» رساندن منفعت به دیگری است البته هر کسی که کار خوب بکند محسن به او اطلاق نمی شود مثلا کسی که وام خود را پس می دهد محسن نامیده نمی شود گرچه کار خوب انجام داده است. امام صادق علیه السّلام فرمود: مراد از احسان در آیه میانه روی در انفاق است یعنی در انفاق میانه روی داشته باشید و خداوند کسانی را که میانه روی دارند دوست می دارد زیرا زیاده روی هلاکت است و اگر کسی همه ثروت خود را در راه خدا انفاق کند کار شایسته ای انجام نداده است زیرا خداوند می فرماید: با دست خود، خود را نابود نکنید.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۹۶]

وَ أَتِمُّوا الحَجَّ وَ العُمرَةَ لِلّه ِ فَإِن أُحصِرتُم فَمَا استَيسَرَ مِنَ الهَدی ِ وَ لا تَحلِقُوا رُؤُسَکُم حَتّی یَبلُغَ الهَدیُ مَحِلَّه ُ فَمَن کانَ مِنکُم مَرِیضاً أَو بِه ِ أَذیً مِن رَأسِه ِ فَفِدیَةٌ مِن صِیام ٍ أَو صَدَقَةٍ أَو نُسُک ٍ فَإِذا أَمِنتُم فَمَن تَمَتَّعَ بِالعُمرَهِ إِلَی الحَجِّ فَمَا استَیسَرَ مِنَ الهَدی ِ فَمَن لَم یَجِد فَصِیامُ ثَلاثَهِ أَیّام ٍ فِی الحَجِّ وَ سَبعَهٍ إِذا رَجَعتُم تِلکَ عَشَرَةٌ کامِلَةٌ ذلِکَ لِمَن لَم یَکُن أَهلُه ُ حاضِرِی المَسجِدِ الحَرام ِ وَ اتَّقُوا اللّه َ وَ اعلَمُوا أَنَّ اللّه َ شَدِیدُ العِقاب ِ (۱۹۶)

۱۹۶- أَتِمُّوا الحَجَّ وَ العُمرَةَ لِلّه ِ: به نیّت تقرّب به خدا حجّ و عمره را به طور کامل انجام دهید. «حضرت علی علیه السّلام و امام چهارم علیه السّلام» أُحصِرتُم: به دو معنا آمده است: ۱- ترس یا دشمن یا مرض مانع از رفتن شما به حجّ شد.

«ائمه علیهم السّلام» ۲- زندان مانع از رفتن به حجّ شد. الهَدی ِ: جمع «هدیه» به معنای قربانی است مانند «تمر» که جمع «تمره» است. مَرِیضاً: مرضی دارد که برای مداوای آن محتاج به تراشیدن سر است. أَذیً: در لغت عبارت است از هر چیزی که موجب أذیّت است. أَذیً مِن رَأسِه ِ: از حشرات موذی در سرش در أذیّت است. فَفِدیَةٌ:

بدل و عوض یعنی بر گردن کسی که سر تراشیده بدل است. نُسُک ٍ: جمع «نسیکه» به معنای قربانی.

۱- بعضی در توضیح زاید بودن «با» چنین گفته اند: «ایدی» به معنای أنفس است مانند آیه «بما قدمت أیدیکم»، ولی روایات وارده در بیان مصادیق آیه اشعار بلکه دلالت دارد که «باء» برای سببیت است همانند اینکه که امام صادق علیه السّلام فرمود: با زیاده روی در انفاق خود را به هلاکت نیاندازید و یا امام رضا علیه السّلام که در مقابل تهدید مأمون به قتل برای پذیرش ولایت عهدی، با قرائ اینکه آیه، ولایت عهدی را پذیرفت. «کنز الدقائق». «فخر رازی» نیز گفته: «باء» برای سببیّت است.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۹۷]

الحَجُّ أَشهُرٌ مَعلُوماتٌ فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ الحَجَّ فَلا رَفَثَ وَ لا فُسُوقَ وَ لا جِدالَ فِي الحَجِّ وَ ما تَفعَلُوا مِن خَيرٍ يَعلَمهُ اللّهُ وَ تَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيرَ الزّادِ التَّقوى وَ اتَّقُونِ يا أُولِي الأَلبابِ (۱۹۷)

۱۹۷- الحَجُّ: أشهر الحج.

أَشهُرٌ مَعلُوماتٌ: ماههای معیّن.

رَفَث: به سه معناست: ۱- جماع. ۲- وعده جماع. ۳- جماع و وعده جماع.

فُسُوق: به دو معناست: ۱- دروغ. ۲- هر معصیتی.

جِدال: نزاع، مخاصمه.

[سوره البقره (۲): آیه ۱۹۸]

لَيسَ عَلَيكُم جُناحٌ أَن تَبتَغُوا فَضلاً مِن رَبِّكُم فَإِذا أَفَضتُم مِن عَرَفاتٍ فَاذكُرُوا اللّهَ عِندَ المَشعَرِ الحَرامِ وَ اذكُرُوهُ كَما هَداكُم وَ إِن كُنتُم مِن قَبلِهِ لَمِنَ الضّالِّينَ (۱۹۸)

۱۹۸- جُناح: انحراف، اشکال.

أَن تَبتَغُوا: دنبال کسب و تجارت باشید.

مقصود آیه اینکه است که کسب و تجارت در حج بلا مانع است.

فَإِذا أَفَضتُم: «افاضه» در لغت به معنای پراکنده شدن گروه است و مقصود آیه اینکه است: هنگامی که از عرفات پراکنده شدید و به سوی مشعر روانه شدید.

عَرَفاتٍ: نام چند منطقه ای است که به همدیگر متصل هستند. «عرفات» با اینکه که دو سبب از اسباب منع صرف، یعنی معرفه و تأنیث را داراست، ولی منصرف است و اینکه بدان جهت است که «ات» در آن به عنوان حکایت است، نه علامت تأنیث. و اینکه مانند «نون» در «مسلمون» است اگر فرض کنیم که «مسلمون» اسم مؤنث است. و اینکه «نون» هرگز حذف نمی شود.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۰۰]

فَإِذا قَضَيتُم مَناسِكَكُم فَاذكُرُوا اللّهَ كَذِكرِكُم آباءَكُم أَو أَشَدَّ ذِكراً فَمِنَ النّاسِ مَن يَقُولُ رَبَّنا آتِنا فِي الدُّنيا وَ ما لَهُ فِي الآخِرَةِ مِن خَلاقٍ (۲۰۰)

۲۰۰- قَضَيتُم: مناسک را انجام دادید و به پایان بردید.

خَلاقٍ: بهره و نصیبی از خیر.

ص: ۳۲

[سوره البقره (۲): آیه ۲۰۳]

وَ اذكُرُوا اللّه َفِي أَيّام ٍ مَعدُودات ٍ فَمَن تَعَجَّل َفِي يَومَين ِ فَلا إِثم َعَلَيه ِ وَ مَن تَأَخَّرَ فَلا إِثم َعَلَيه ِ لِمَن ِ اتَّقى وَ اتَّقُوا اللّه َوَ اعلَمُوا أَنَّكُم إِلَيه ِ تُحشَرُون َ(۲۰۳)

۲۰۳- مَعدُودات ٍ: اندک. مراد ایّام تشریق است.

تُحشَرُون َ: اصل «حشر» گرد آمدن از هر سو در یک مکان است یعنی همه شما در پیشگاه خدا جمع خواهید شد.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۰۴]

وَ مِن َالنّاس ِ مَن يُعجِبُک َقَولُه ُفِي الحَياهِ الدُّنيا وَ يُشهِدُ اللّه َعَلى ما فِي قَلبِه ِ وَ هُوَ أَلَدُّ الخِصام ِ(۲۰۴)

۲۰۴- يُشهِدُ اللّه َعَلى ما فِي قَلبِه ِ: خدا را گواه می گیرد که گفته های او با قلب او یکسان است.

أَلَدُّ: دشمنی سرسخت.

الخِصام ِ: به دو معناست: ۱- جمع «خصم» به معنای دشمن. ۲- مصدر است به معنای دشمنی کردن.

أَلَدُّ الخِصام ِ: به دو معناست: ۱- سرسخت ترین دشمن. ۲- دشمنی سرسخت.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۰۵]

وَ إِذا تَوَلّى سَعى فِي الأَرض ِ لِيُفسِدَ فِيها وَ يُهلِک َالحَرث َوَ النَّسل َوَ اللّه ُلا يُحِب ُّالفَسادَ (۲۰۵)

۲۰۵- تَوَلّى: به دو معناست: ۱- رو گردان شود. ۲- والی و حاکم شود.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۰۵]

وَ إِذا تَوَلّى سَعى فِي الأَرض ِ لِيُفسِدَ فِيها وَ يُهلِک َالحَرث َوَ النَّسل َوَ اللّه ُلا يُحِب ُّالفَسادَ (۲۰۵)

۲۰۵- سَعى: به دو معنا آمده است: ۱- از پیش تو سریع خارج می شود. ۲- تلاش می کند.

الحَرث ِ: زراعت. از امام صادق علیه السّلام منقول است که مراد از «حرث» در اینکه جا دین است و مراد از «نسل» مردم است.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۰۶]

وَ إِذا قِيل َلَه ُاتَّق ِ اللّه َأَخَذَته ُالعِزَّهُ بِالإِثم ِ فَحَسبُه ُجَهَنَّم ُوَ لَبِئس َالمِهادُ (۲۰۶)

۲۰۶- أَخَذَته ُالعِزَّهُ بِالإِثم ِ: به دو معنا آمده است: ۱- عزّت و تعصّب جاهلیت او را وادار به گناه می کند. «باء» به معنای «علی»

است. ۲- عزتی را که از راه گناه به دست آورده مانع از تقوی می شود. «باء» برای سببیّت است.

المِهادُ: قرارگاه، جایگاه.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۰۷]

وَ مِنَ النّاسِ مَن یَشرِی نَفسَهُ ابتِغاءَ مَرضاتِ اللّهِ وَ اللّهُ رَؤُفٌ بِالعِبادِ (۲۰۷)

۲۰۷- یَشرِی: می فروشد: از الفاظ اضداد است.

ابتِغاءَ مَرضاتِ اللّهِ: لابتغاء مرضاه اللّه: در راه رضای خدا.

رَؤُفٌ بِالعِبادِ: واسع الرحمه بعبیده: رحمتش همه بندگان را فرا گرفته است.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۰۹]

فَإِن زَلَلتُم مِن بَعدِ ما جاءَتکُمُ البَیِّنات فَاعلَمُوا أَنَّ اللّهَ عَزِیزٌ حَکِیمٌ (۲۰۹)

۲۰۹- زَلَلتُم: بلغزید.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۱۰]

هَل یَنظُرُونَ إِلاّ أَن یَأتِیَهُمُ اللّهُ فِی ظُلَلٍ مِنَ الغَمامِ وَ المَلائِکَهُ وَ قُضِیَ الأَمرُ وَ إِلَی اللّهِ تُرجَعُ الأُمُورُ (۲۱۰)

۲۱۰- هَل یَنظُرُونَ: انتظار نمی کشند. «هل» نافیه است.

ظُلَلٍ مِنَ الغَمامِ: «ظل» به معنای پوشش و سایه بان و «الغمام» به معنای ابر است. مجموعه «ظلل من الغمام» کنایه از عذاب است یعنی انتظار نمی کشند مگر آمدن قیامت را.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۱۲]

زُیِّنَ لِلَّذِینَ کَفَرُوا الحَیاهُ الدُّنیا وَ یَسخَرُونَ مِنَ الَّذِینَ آمَنُوا وَ الَّذِینَ اتَّقَوا فَوقَهُم یَومَ القِیامَهِ وَ اللّهُ یَرزُقُ مَن یَشاءُ بِغَیرِ حِسابٍ (۲۱۲)

۲۱۲- یَسخَرُونَ: مسخره می کنند.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۱۳]

کانَ النّاسُ أُمَّهً واحِدَهً فَبَعَثَ اللّهُ النَّبِیّینَ مُبَشِّرِینَ وَ مُنذِرِینَ وَ أَنزَلَ مَعَهُمُ الکِتابَ بِالحَقِّ لِیَحکُمَ بَینَ النّاسِ فِیمَا اختَلَفُوا فِیهِ وَ مَا اختَلَفَ فِیهِ إِلَّا الَّذِینَ أُوتُوهُ مِن بَعدِ ما جاءَتهُمُ البَیِّناتُ بَغیاً بَینَهُم فَهَدَی اللّهُ الَّذِینَ آمَنُوا لِمَا اختَلَفُوا فِیهِ مِنَ الحَقِّ بِإِذنِهِ وَ اللّهُ یَهدِی مَن یَشاءُ إِلی صِراطٍ مُستَقِیمٍ (۲۱۳)

۲۱۳- أُمَّهً: دین یعنی «علی دین واحد» یعنی همه بر فطرت خداشناسی بودند. «جوامع الجامع» مَا اختَلَفَ فِیهِ: ضمیر «فیه» به «حق» بر می گردد.

بِإِذنِهِ: به دو معناست: ۱- بعلمه. ۲- بلطفه.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۱۴]

أَم حَسِبتُم أَن تَدخُلُوا الجَنَّهَ وَ لَمّا یَأتِکُم مَثَلُ الَّذِینَ خَلَوا مِن قَبلِکُم مَسَّتهُمُ البَأساءُ وَ الضَّرّاءُ وَ زُلزِلُوا حَتّی یَقُولَ الرَّسُولُ وَ الَّذِینَ آمَنُوا مَعَهُ مَتی نَصرُ اللّهِ أَلا إِنَّ نَصرَ اللّهِ قَرِیبٌ (۲۱۴)

۲۱۴- أَم حَسِبتُم: بل أظننتم و خلتم أیّها المؤمنون: ای مؤمنان آیا چنین پنداشتید!

البَأساءُ: بدبختی، ضدّ آسایش(۱).

الضَّرّاءُ: ناخوشی، غمناک بودن.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۱۵]

یَسئَلُونَکَ مَا ذا یُنفِقُونَ قُل ما أَنفَقتُم مِن خَیرٍ فَلِلوالِدَینِ وَ الأَقرَبِینَ وَ الیَتامی وَ المَساکِینِ وَ ابنِ السَّبِیلِ وَ ما تَفعَلُوا مِن خَیرٍ فَإِنَّ اللّهَ بِهِ عَلِیمٌ (۲۱۵)

۲۱۵- ما ذا یُنفِقُونَ: أی شی ء ینفقون: چه چیزی را انفاق نمایند!

ما أَنفَقتُم مِن خَیرٍ: ما أنفقتم من مال.

ما تَفعَلُوا مِن خَيرٍ: ما تفعلوا من عمل صالح.

ص: ۳۴

۱- از «جوامع الجامع» استفاده می شود که کلمه «البأساء و الضّراء» هر دو با هم به معنای سختیها و نابسامانیها است مانند قتل و رانده شدن از دیار و دوری از فرزندان.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۱۶]

كُتِبَ عَلَيكُمُ القِتالُ وَ هُوَ كُرهٌ لَكُم وَ عَسى أَن تَكرَهُوا شَيئاً وَ هُوَ خَيرٌ لَكُم وَ عَسى أَن تُحِبُّوا شَيئاً وَ هُوَ شَرٌّ لَكُم وَ اللّهُ يَعلَمُ وَ أَنتُم لا تَعلَمُون (۲۱۶)

۲۱۶- كُرهٌ: شاق، دشوار و سخت.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۱۷]

يَسئَلُونَكَ عَنِ الشَّهرِ الحَرامِ قِتالٍ فِيهِ قُل قِتالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَ صَدٌّ عَن سَبِيلِ اللّهِ وَ كُفرٌ بِهِ وَ المَسجِدِ الحَرامِ وَ إِخراجُ أَهلِهِ مِنهُ أَكبَرُ عِندَ اللّهِ وَ الفِتنَةُ أَكبَرُ مِنَ القَتلِ وَ لا يَزالُونَ يُقاتِلُونَكُم حَتّى يَرُدُّوكُم عَن دِينِكُم إِنِ استَطاعُوا وَ مَن يَرتَدِد مِنكُم عَن دِينِهِ فَيَمُت وَ هُوَ كافِرٌ فَأُولئِكَ حَبِطَت أَعمالُهُم فِي الدُّنيا وَ الآخِرَهِ وَ أُولئِكَ أَصحابُ النّارِ هُم فِيها خالِدُون (۲۱۷)

۲۱۷- كَبِيرٌ: ذنب عظيم.

صَدٌّ: مانع شدن. «صدّ» مبتداست و خبر آن «أكبر عند اللّه» است. بعضى گفته اند: عطف است بر «كبير».

المَسجِدِ الحَرامِ: عطف است بر «سبيل اللّه» يعنى «صدّ عن المسجد الحرام».

الفِتنَةُ: الكفر باللّه. به سوره بقره، آيه ۱۹۱ رجوع شود.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۱۹]

يَسئَلُونَكَ عَنِ الخَمرِ وَ المَيسِرِ قُل فِيهِما إِثمٌ كَبِيرٌ وَ مَنافِعُ لِلنّاسِ وَ إِثمُهُما أَكبَرُ مِن نَفعِهِما وَ يَسئَلُونَكَ ما ذا يُنفِقُون قُلِ العَفوَ كَذلِكَ يُبَيِّنُ اللّهُ لَكُمُ الآياتِ لَعَلَّكُم تَتَفَكَّرُون (۲۱۹)

۲۱۹- المَيسِرِ: قمار. إِثمٌ كَبِيرٌ: وزر عظيم.

العَفوَ: در لغت به معناى زيادى است و گاهى به معناى گذشت كردن و ناديده گرفتن آمده است و مراد آيه يكى از چند معناست: ۱- زياده از مخارج اهل و عيال. ۲- متوسط نه اسراف و نه اقتار. «امام صادق عليه السّلام» ۳- آنچه از خرج سال زياد آمده است. «امام باقر عليه السّلام»

[سوره البقره (۲): آیه ۲۲۰]

فِی الدُّنیا وَ الآخِرَهِ وَ یَسئَلُونَکَ عَنِ الیَتامی قُل إِصلاحٌ لَهُم خَیرٌ وَ إِن تُخالِطُوهُم فَإِخوانُکُم وَ اللّه ُ یَعلَمُ المُفسِدَ مِنَ المُصلِحِ وَ لَو شاءَ اللّه ُ لَأَعنَتَکُم إِنَّ اللّه َ عَزِیزٌ حَکِیمٌ (۲۲۰)

۲۲۰- إِصلاحٌ لَهُم خَیرٌ: رسیدگی به کار یتیمان بدون دریافت مزد بهتر است.

تُخالِطُوهُم: آمیزش داشتن با یتیمان و رسیدگی به کار آنان با دریافت مزد.

لَأَعنَتَکُم: هر آینه شما را در امور یتیمان در تنگنا و مشقت قرار می داد.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۲۱]

وَ لا تَنکِحُوا المُشرِکاتِ حَتّی یُؤمِنَّ وَ لَأَمَهٌ مُؤمِنَهٌ خَیرٌ مِن مُشرِکَهٍ وَ لَو أَعجَبَتکُم وَ لا تُنکِحُوا المُشرِکِینَ حَتّی یُؤمِنُوا وَ لَعَبدٌ مُؤمِنٌ خَیرٌ مِن مُشرِکٍ وَ لَو أَعجَبَکُم أُولئِکَ یَدعُونَ إِلَی النّارِ وَ اللّه ُ یَدعُوا إِلَی الجَنَّهِ وَ المَغفِرَهِ بِإِذنِهِ وَ یُبَیِّنُ آیاتِهِ لِلنّاسِ لَعَلَّهُم یَتَذَکَّرُونَ (۲۲۱)

۲۲۱- لَو أَعجَبَتکُم: گر چه او شما را شیفته خود سازد.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۲۲]

وَ یَسئَلُونَکَ عَنِ المَحِیضِ قُل هُوَ أَذیً فَاعتَزِلُوا النِّساءَ فِی المَحِیضِ وَ لا تَقرَبُوهُنَّ حَتّی یَطهُرنَ فَإِذا تَطَهَّرنَ فَأتُوهُنَّ مِن حَیثُ أَمَرَکُمُ اللّه ُ إِنَّ اللّه َ یُحِبُّ التَّوّابِینَ وَ یُحِبُّ المُتَطَهِّرِینَ (۲۲۲)

۲۲۲- المَحِیضِ: مصدر است یعنی حیض.

هُوَ: مرجع ضمیر «محیض» است.

أَذیً: اذیتی بر زنان حائض است چون بر آنان مشقت و دشواری است(۱).

[سوره البقره (۲): آیه ۲۲۳]

نِساؤُکُم حَرثٌ لَکُم فَأتُوا حَرثَکُم أَنّی شِئتُم وَ قَدِّمُوا لِأَنفُسِکُم وَ اتَّقُوا اللّه َ وَ اعلَمُوا أَنَّکُم مُلاقُوهُ وَ بَشِّرِ المُؤمِنِینَ (۲۲۳)

۲۲۳- حَرثٌ: مزرعه. مقصود آیه اینکه است که زنان شما محل تولید نسل برای شما می باشند.

أَنّی شِئتُم: به چند معنا آمده است: ۱- از هر جا که خواستید بنابراین «انّی» به معنای «حیث» یا «أین» است. ۲- هر گونه که خواستید. بنابراین «انّی» به معنای «کیف» است. ۳- هر زمان که خواستید. در معنای سوّم «انّی» به معنای «متی» است.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۲۴]

وَ لا تَجعَلُوا اللّه َعُرضَةً لِأَیمانِکُم أَن تَبَرُّوا وَ تَتَّقُوا وَ تُصلِحُوا بَین َالنّاس ِوَ اللّه ُسَمِیع ٌعَلِیم ٌ(۲۲۴)

۲۲۴- لا تَجعَلُوا اللّه َعُرضَةً لِأَیمانِکُم: به دو معنا آمده است: ۱- خدا را در معرض قسم قرار ندهید یعنی برای هر چیزی به خدا قسم نخورید. «ائمه علیهم السّلام» ۲- سوگند به خدا را برای ترک کارهای خیر مانع و بهانه قرار ندهید (مثلا اگر برای انجام کار خیری به شما مراجعه شد نگویید من قسم خورده ام اینکه کار را انجام ندهم).

أَن تَبَرُّوا: به دو معنا است: ۱- «لأن تبرّوا»: برای هر کاری قسم نخورید تا از نیکان شوید. ۲- «لأن لا تبرّوا»: برای اینکه که کار خیری را انجام ندهید قسم نخورید.

۱- چون بانوان در دوران حیض، به خصوص روزهای اول بسیار درد می کشند. از بعضی از آنان نقل شده است که گاهی حیض مانند زایمان درد دارد.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۲۵]

لا يُؤاخِذُكُمُ اللّهُ بِاللَّغوِ فِي أَيمانِكُم وَ لكِن يُؤاخِذُكُم بِما كَسَبَت قُلُوبُكُم وَ اللّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ (۲۲۵)

۲۲۵- بِاللَّغوِ فِي أَيمانِكُم: سوگندهای لغوی که بر زبان مردم از روی عادت جاری است مثل اینکه که مرتّب می گویند: به خدا قسم، و اللّه. «امام باقر و امام صادق علیهما السّلام»

[سوره البقره (۲): آیه ۲۲۶]

لِلَّذِينَ يُؤلُونَ مِن نِسائِهِم تَرَبُّصُ أَربَعَةِ أَشهُرٍ فَإِن فاؤُ فَإِنَّ اللّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (۲۲۶)

۲۲۶- يُؤلُونَ: برای ضرر رساندن به همسرانشان قسم یاد می کنند که با آنها نزدیکی نکنند. «ایلاء» در لغت به معنای قسم است.

تَرَبُّصٌ: انتظار، درنگ، مهلت.

فاؤُ: از «فی ء» به معنای رجوع است. به سایه نیز «فی ء» گفته می شود. نسبت میان «ظل» و «فی ء» نسبت عام و خاص است به هر سایه ای «ظل» گفته می شود، لیکن به سایه ای که قبلا آفتاب در آن جا بوده است «فی ء» گفته می شود.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۲۸]

وَ المُطَلَّقاتُ يَتَرَبَّصنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلاثَةَ قُرُوءٍ وَ لا يَحِلُّ لَهُنَّ أَن يَكتُمنَ ما خَلَقَ اللّهُ فِي أَرحامِهِنَّ إِن كُنَّ يُؤمِنَّ بِاللّهِ وَ اليَومِ الآخِرِ وَ بُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذلِكَ إِن أَرادُوا إِصلاحاً وَ لَهُنَّ مِثلُ الَّذِي عَلَيهِنَّ بِالمَعرُوفِ وَ لِلرِّجالِ عَلَيهِنَّ دَرَجَةٌ وَ اللّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (۲۲۸)

۲۲۸- قُرُوءٍ: جمع «قرء». از الفاظ اضداد است گاهی به معنای حیض می آید و گاهی به معنای طهر است. از نظر شیعه در اینکه جا مراد طهر است.

أَن يَكتُمنَ ما خَلَقَ اللّهُ: اینکه که حیض و حمل را کتمان کنند. «امام صادق علیه السّلام» بُعُولَتُهُنَّ: شوهران آنان.

دَرَجَةٌ: منزلت و برتری.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۲۹]

الطَّلاقُ مَرَّتانِ فَإِمساكٌ بِمَعرُوفٍ أَو تَسرِيحٌ بِإِحسانٍ وَ لا يَحِلُّ لَكُم أَن تَأخُذُوا مِمّا آتَيتُمُوهُنَّ شَيئاً إِلّا أَن يَخافا أَلّا يُقِيما حُدُودَ اللّهِ فَإِن خِفتُم أَلّا يُقِيما حُدُودَ اللّهِ فَلا جُناحَ عَلَيهِما فِيمَا افتَدَت بِهِ تِلكَ حُدُودُ اللّهِ فَلا تَعتَدُوها وَ مَن يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّهِ فَأُولئِكَ هُمُ الظّالِمُونَ (۲۲۹)

۲۲۹- الطَّلاقُ مَرَّتانِ: مراد طلاق رجعی است که دو مرتبه می توان طلاق داد و رجوع کرد.

فَإِمساكٌ بِمَعرُوفٍ: بعد از طلاق دوم اگر رجوع کرد واجب است مطابق با شرع اسلام با زوجه زندگی نماید.

أَو تَسرِيحٌ بِإِحسانٍ: و یا رجوع ننماید تا عده پایان پذیرد. «صادقین علیهما السّلام» فِيمَا افتَدَت بِهِ: مراد آن مالی است که زن برای خلع به شوهر می پردازد که گاهی بیش از مهریه است و گاهی کمتر از مهریه و گاهی به مقدار مهریه است.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۳۱]

وَ إِذا طَلَّقتُم ُالنِّساءَ فَبَلَغن َأَجَلَهُن َّفَأَمسِکُوهُن َّبِمَعرُوف ٍأَو سَرِّحُوهُن َّبِمَعرُوف ٍوَ لا ـ تُمسِکُوهُن َّضِرارا ً لِتَعتَدُوا وَ مَن یَفعَل ذلِکَ ـفَقَد ظَلَم ـنَفسَه ُوَ لا ـ تَتَّخِذُوا آیات ِاللّه ِهُزُوا ً وَ اذکُرُوا نِعمَت ـاللّه ِعَلَیکُم وَ ما أَنزَل ـعَلَیکُم مِن ـالکِتاب ِوَ الحِکمَه ِیَعِظُکُم بِه ِوَ اتَّقُوا اللّه ـوَ اعلَمُوا أَن َّاللّه ـبِکُل ِّشَی ءٍ عَلِیم ٌ(۲۳۱)

۲۳۱- سَرِّحُوهُن َّ: جدا شوید، طلاق دهید.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۳۲]

وَ إِذا طَلَّقتُم ُالنِّساءَ فَبَلَغن َأَجَلَهُن َّفَلا ـ تَعضُلُوهُن َّأَن یَنکِحن َأَزواجَهُن َّإِذا تَراضَوا بَینَهُم بِالمَعرُوف ِذلِکَ ـیُوعَظُ بِه ِمَن کان َ مِنکُم یُؤمِن ُبِاللّه ِوَ الیَوم ِالآخِرِ ذلِکُم أَزکی لَکُم وَ أَطهَرُ وَ اللّه ُیَعلَم ُوَ أَنتُم لا تَعلَمُون َ(۲۳۲)

۲۳۲- فَبَلَغن َأَجَلَهُن َّ: مراد آیه اینکه است وقتی که به پایان عدّه نزدیک شدند.

فَلا ـ تَعضُلُوهُن َّأَن یَنکِحن َأَزواجَهُن َّ: خطاب به اولیاست یعنی ایجاد مشکل نکنید و مانع از ازدواج زنان مطلقه با همسران سابق نشوید.

«مجمع البیان، المیزان»

[سوره البقره (۲): آیه ۲۳۳]

وَ الوالِدات ُیُرضِعن َأَولادَهُن َّحَولَین ِکامِلَین ِلِمَن أَرادَ أَن یُتِم َّالرَّضاعَهَ وَ عَلَی المَولُودِ لَه ُرِزقُهُن َّوَ کِسوَتُهُن َّبِالمَعرُوف ِلا تُکَلَّف ُنَفس ٌإِلاّ ـ وُسعَها لا ـ تُضَ ارَّ والِدَهٌ بِوَلَدِها وَ لا مَولُودٌ لَه ُبِوَلَدِه ِوَ عَلَی الوارِث ِمِثل ُذلِکَ ـفَإِن أَرادا فِصالاً عَن تَراض ٍمِنهُما وَ تَشاوُرٍ فَلا جُناح ـعَلَیهِما وَ إِن أَرَدتُم أَن تَسترضِعُوا أَولادَکُم فَلا جُناح ـعَلَیکُم إِذا سَلَّمتُم ما آتَیتُم بِالمَعرُوف ِوَ اتَّقُوا اللّه ـوَ اعلَمُوا أَن َّاللّه ـبِما تَعمَلُون َبَصِیرٌ (۲۳۳)

۲۳۳- لا ـ تُضَ ارَّ والِدَهٌ بِوَلَدِها وَ لا ـ مَولُودٌ لَه ُبِوَلَدِه ِ: مادر برای ترس از کم شدن شیر فرزندش در اثر حامله شدن، نباید از مجامعت شوهرش جلوگیری کند و به اینکه وسیله به شوهرش ضرر بزند و همچنین شوهر به جهت مراعات حال فرزندش و ترس از حاملگی زن نباید از نزدیکی با وی خودداری کند. «صادقین علیهما السّلام»

[سوره البقره (۲): آیه ۲۳۴]

وَ الَّذِین یُتَوَفَّون مِنکُم وَ یَذَرُون أَزواجاً یَتَرَبَّصن بِأَنفُسِهِنَّ أَربَعَهَ أَشهُرٍ وَ عَشراً فَإِذا بَلَغن أَجَلَهُنَّ فَلا جُناح عَلَیکُم فِیما فَعَلن فِی أَنفُسِهِنَّ بِالمَعرُوف وَ اللّه بِما تَعمَلُون خَبِیرٌ (۲۳۴)

۲۳۴- یَذَرُون: «یذر» و «یدع» به معنای رها می کند است. آن دو فعل ماضی ندارند و به جای ماضی آن دو از کلمه «ترک» استفاده می شود.

فِیما فَعَلن فِی أَنفُسِهِنَّ: بعد از انقضای عدّه کارهای مشروع، مانند ازدواج و زینت کردن اشکال ندارد.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۳۵]

وَ لا جُناح عَلَیکُم فِیما عَرَّضتُم بِه مِن خِطبَهِ النِّساءِ أَو أَکنَنتُم فِی أَنفُسِکُم عَلِم اللّه أَنَّکُم سَتَذکُرُونَهُنَّ وَ لکِن لا تُواعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلّا أَن تَقُولُوا قَولاً مَعرُوفاً وَ لا تَعزِمُوا عُقدَهَ النِّکاح حَتّی یَبلُغ الکِتاب أَجَلَه وَ اعلَمُوا أَنَّ اللّه یَعلَم ما فِی أَنفُسِکُم فَاحذَرُوه وَ اعلَمُوا أَنَّ اللّه غَفُورٌ حَلِیم (۲۳۵)

۲۳۵- عَرَّضتُم بِه مِن خِطبَهِ النِّساءِ: گوشه زدن به خواستگاری و رغبت نشان دادن به ازدواج با زنان در عدّه بدون تصریح.

أَکنَنتُم: پنهان داشته اید، «إکنان» و «کن» هر دو به معنای پوشانیدن است، لیکن اوّلی مختص است به مخفی کردن مطلب در سینه و دوّمی پوشانیدن چیزی برای محافظت است. إِلّا أَن تَقُولُوا: «إلّا» به معنای «لکن» است یعنی لکن قول پسندیده و مباح که همان اشاره و گوشه زدن در خواستگاری است، مانعی ندارد.

وَ لا تَعزِمُوا عُقدَهَ النِّکاح حَتّی یَبلُغ الکِتاب أَجَلَه: نکاح را قطعی نکنید و عقد نکاح را اجرا نکنید تا عدّه پایان یابد. تقدیر آیه «علی عقده النکاح» بوده است که «علی» به جهت تخفیف حذف شده است همانند: «ضرب زید الظهر و البطن»، یعنی «علی الظهر و البطن».

[سوره البقره (۲): آیه ۲۳۶]

لا جُناح عَلَیکُم إِن طَلَّقتُم النِّساءَ ما لَم تَمَسُّوهُنَّ أَو تَفرِضُوا لَهُنَّ فَرِیضَهً وَ مَتِّعُوهُنَّ عَلَی المُوسِع قَدَرُه وَ عَلَی المُقتِرِ قَدَرُه مَتاعاً بِالمَعرُوف حَقًّا عَلَی المُحسِنِین (۲۳۶)

۲۳۶- أَو تَفرِضُوا: «أو» برای تردید است و تقدیر آیه چنین است: «تفرضوا لهن فریضه أو لم تفرضوا لهن فریضه» و جمله اوّل به علّت وضوح محذوف است.

مَتِّعُوهُنَّ: در صورتی که مهر مسمی قرار نداده اید آنان را از اموال خود بهره مند سازید.

المُوسِع قَدَرُه: توانگر به مقدار توان خود.

الْمُقتِرِ قَدَرُه: فقیر و تنگدست به اندازه توان خود.

مَتاعاً بِالمَعرُوف ِ: به دو معنا آمده است: ۱- بدون اسراف و تبذیر. ۲- به مقدار شایسته زن و شوهر.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۳۷]

وَ إِن طَلَّقتُمُوهُن َّمِن قَبل ِ أَن تَمَسُّوهُن َّوَ قَد فَرَضتُم لَهُن َّفَرِيضَةً فَنِصف ُما فَرَضتُم إِلاّ أَن يَعفُون َأَو يَعفُوَا الَّذِى بِيَدِه ِعُقدَةُ النِّكاح ِ وَ أَن تَعفُوا أَقرَب ُلِلتَّقوى وَ لا تَنسَوُا الفَضل َبَينَكُم إِن َّاللّه َبِما تَعمَلُون َبَصِيرٌ (۲۳۷)

۲۳۷- يَعفُوَا الَّذِى بِيَدِه ِعُقدَةُ النِّكاح ِ: به دو معنا آمده است: ۱- پدر و یا جدّ دختر که گره ازدواج به دست آن دو است، عفو کنند و مقداری از نصف المهر را دریافت نکنند. «امام باقر و امام صادق علیهما السّلام» ۲- شوهر از نصف دیگر مهر صرف نظر کند و تمام مهر را بپردازد.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۳۸]

حافِظُوا عَلَى الصَّلَوات ِ وَ الصَّلاهِ الوُسطى وَ قُومُوا لِلّه ِ قانِتِين َ (۲۳۸)

۲۳۸- الصَّلاهِ الوُسطى: مراد نماز ظهر است.

«صادقين عليهما السّلام» قانِتِين َ: به چند معنا است: ۱- دعا در نماز در حال ایستاده. «صادقين عليهما السّلام» ۲- طائعين. ۳- خاشعين.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۳۹]

فَإِن خِفتُم فَرِجالاً أَو رُكباناً فَإِذا أَمِنتُم فَاذكُرُوا اللّه َ كَما عَلَّمَكُم ما لَم تَكُونُوا تَعلَمُون َ (۲۳۹)

۲۳۹- فَرِجالًا: صلّوا رجالا. «رجال» جمع «راجل» به معنای پیاده است.

رُكباناً: صلّوا ركبانا. «ركبانا» جمع «راكب» به معنای سواره است همانند «فرسان» که جمع «فارس» است.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۴۰]

وَ الَّذِين َ يُتَوَفَّون َ مِنكُم وَ يَذَرُون َ أَزواجاً وَصِيَّهً لِأَزواجِهِم مَتاعاً إِلَى الحَول ِ غَيرَ إِخراج ٍ فَإِن خَرَجن َ فَلا جُناح َ عَلَيكُم فِى ما فَعَلن َ فِى أَنفُسِهِن َّ مِن مَعرُوف ٍ وَ اللّه ُ عَزِيزٌ حَكِيم ٌ (۲۴۰)

۲۴۰- وَصِيَّهً: فليوصوا وصيّه.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۴۵]

مَن ذَا الَّذِى يُقرِض ُ اللّه َ قَرضاً حَسَناً فَيُضاعِفَه ُ لَه ُ أَضعافاً كَثِيرَهً وَ اللّه ُ يَقبِض ُ وَ يَبصُطُ وَ إِلَيه ِ تُرجَعُون َ (۲۴۵)

۲۴۵- يُقرِض ُ اللّه َ: ينفق فى سبيل اللّه و طاعته.

مراد آیه اعم َ از «قرض» اصطلاحی است. از انفاق تعبیر به قرض کرده برای اینکه که بفهماند عوض دارد.

يَقبِض ُ: روزی را کم قرار می دهد.

يَبصُطُ: روزی را زیاد قرار می دهد.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۴۶]

أَ لَم تَرَ إِلَى المَلَإِ مِن بَنِى إِسرائِيل َ مِن بَعدِ مُوسى إِذ قالُوا لِنَبِى ٍّ لَهُم ُ ابعَث لَنا مَلِكاً نُقاتِل فِى سَبِيل ِ اللّه ِ قال َ هَل عَسَيتُم إِن كُتِب َ عَلَيكُم ُ القِتال ُ أَلّا تُقاتِلُوا قالُوا وَ ما لَنا أَلّا نُقاتِل َ فِى سَبِيل ِ اللّه ِ وَ قَد أُخرِجنا مِن دِيارِنا وَ أَبنائِنا فَلَمّا كُتِب َ عَلَيهِم ُ القِتال ُ تَوَلَّوا إِلّا قَلِيلاً مِنهُم وَ اللّه ُ عَلِيم ٌ بِالظّالِمِين َ (۲۴۶)

۲۴۶- المَلَإِ: أشراف، (آنهایی که جلالت آنان چشم بینندگان را پر می کند).

عَسَيتُم: لعلّكم.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۴۷]

وَ قال َ لَهُم نَبِيُّهُم إِن َّ اللّه َ قَد بَعَث َ لَكُم طالُوت َ مَلِكاً قالُوا أَنّى يَكُون ُ لَه ُ المُلك ُ عَلَينا وَ نَحن ُ أَحَق ُّ بِالمُلك ِ مِنه ُ وَ لَم يُؤت َ سَعَةً مِن َ المال ِ قال َ إِن َّ اللّه َ اصطَفاه ُ عَلَيكُم وَ زادَه ُ بَسطَةً فِى العِلم ِ وَ الجِسم ِ وَ اللّه ُ يُؤتِى مُلكَه ُ مَن يَشاءُ وَ اللّه ُ واسِع ٌ عَلِيم ٌ (۲۴۷)

۲۴۷- طالُوت: نام فرمانده لشکر بنی اسرائیل و چون بلند قامت بوده طالوت نامیده شده است. «طالوت» و «جالوت» و «داود» به جهت معرفه بودن و عجمی بودن غیر منصرف هستند.

اما اگر فرض شود «جاموس» نام مردی باشد، منصرف خواهد بود زیرا فقط معرفه است و عجمی نیست زیرا «الف» و «لام» بر او وارد می شود.

بَسطَةً: فضیلت، وسعت.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۴۸]

وَ قال َ لَهُم نَبِيُّهُم إِن َّ آيَةَ مُلكِه ِ أَن يَأتِيَكُم ُ التّابُوت ُ فِيه ِ سَكِينَةٌ مِن رَبِّكُم وَ بَقِيَّةٌ مِمّا تَرَك َ آل ُ مُوسى وَ آل ُ هارُون َ تَحمِلُه ُ المَلائِكَةُ إِن َّ فِى ذلِك َ لَآيَةً لَكُم إِن كُنتُم مُؤمِنِين َ (۲۴۸)

۲۴۸- التّابُوت: صندوقچه مخصوصی که مادر حضرت موسی وی را در آن قرار داد و به دریا انداخت و بعد از آن اینکه صندوقچه میان بنی اسرائیل مقدس شمرده می شد و به آن تبرک می جستند و هنگامی که وفات موسی فرا رسید آثار نبوت را در درون آن قرار داد و آن را به طور امانت به وصی خود یوشع بن نون سپرد.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۴۹]

فَلَمّا فَصَلَ طالُوتُ بِالجُنُودِ قالَ إِنَّ اللّهَ مُبتَلِيكُم بِنَهَرٍ فَمَن شَرِبَ مِنهُ فَلَيسَ مِنِّي وَ مَن لَم يَطعَمهُ فَإِنَّهُ مِنِّي إِلاّ مَنِ اغتَرَفَ غُرفَةً بِيَدِهِ فَشَرِبُوا مِنهُ إِلاّ قَلِيلاً مِنهُم فَلَمّا جاوَزَهُ هُوَ وَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ قالُوا لا طاقَةَ لَنَا اليَومَ بِجالُوتَ وَ جُنُودِهِ قالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُلاقُوا اللّهِ كَم مِن فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَت فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذنِ اللّهِ وَ اللّهُ مَعَ الصّابِرِينَ (۲۴۹)

۲۴۹- فَصَلَ طالُوتُ بِالجُنُودِ: طالوت لشگر را بیرون برد.

لَم يَطعَمهُ: «طعم» به معنای چشیدن است، خواه غذا باشد و خواه آب. مراد اینکه است که آب نیاشامد.

اغتَرَفَ غُرفَةً بِيَدِهِ: به اندازه یک مشت آب بخورد.

قالُوا: دو احتمال دارد: ۱- قال الکفّار من جنود طالوت. ۲- قال المغترفون. «امام باقر علیه السّلام، المیزان» فِئَةٍ: دسته و گروه. جمع آن «فئون» و «فئات» است.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۵۰]

وَ لَمّا بَرَزُوا لِجالُوتَ وَ جُنُودِهِ قالُوا رَبَّنا أَفرِغ عَلَينا صَبراً وَ ثَبِّت أَقدامَنا وَ انصُرنا عَلَى القَومِ الكافِرِينَ (۲۵۰)

۲۵۰- بَرَزُوا: در مقابل جالوت آشکار شدند.

أَفرِغ عَلَينا صَبراً: نهایت صبر را بر ما بریز.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۵۱]

فَهَزَمُوهُم بِإِذنِ اللّهِ وَ قَتَلَ داوُدُ جالُوتَ وَ آتاهُ اللّهُ المُلكَ وَ الحِكمَةَ وَ عَلَّمَهُ مِمّا يَشاءُ وَ لَو لا دَفعُ اللّهِ النّاسَ بَعضَهُم بِبَعضٍ لَفَسَدَتِ الأَرضُ وَ لكِنَّ اللّهَ ذُو فَضلٍ عَلَى العالَمِينَ (۲۵۱)

۲۵۱- فَهَزَمُوهُم: کافران را شکست دادند.

وَ لَو لا دَفعُ اللّهِ النّاسَ بَعضَهُم بِبَعضٍ: برای آن دو معنا ذکر کرده اند: ۱- خداوند به وسیله مسلمین کفار را دفع می کند. ۲- خداوند به برکت خوبان بدها را نابود نمی کند «علی علیه السّلام». در تایید اینکه معنا روایتی از امام صادق علیه السّلام نقل شده است که فرمود:

خداوند به برکت شیعیان نمازگزار بلا را از شیعیان بی نماز برطرف می کند زیرا اگر هیچ کس نماز نمی خواند همه نابود می شدند و همچنین به برکت شیعیانی که زکات می پردازند نابودی را از شیعیانی که زکات نمی دهند برطرف می کند زیرا اگر هیچ کس زکات پرداخت نمی کرد همه شیعیان نابود می شدند و خداوند به برکت شیعیانی که حج می گزارند نابودی را از شیعیانی که حج نمی گزارند برطرف می کند و اگر همگان حج را ترک می کردند همه نابود می شدند.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۵۴]

یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا أَنفِقُوا مِمّا رَزَقناکُم مِن قَبل ِ أَن یَأتِی َ یَوم ٌ لا بَیع ٌ فِیه ِ وَ لا خُلَّهٌ وَ لا شَفاعَهٌ وَ الکافِرُون َ هُم ُ الظّالِمُون َ (۲۵۴)

۲۵۴- لا خُلَّهٌ: دوستی نیست چون آن دوستی که تحت لوای معصیت با هم داشته اند تبدیل به دشمنی می شود.

لا شَفاعَهٌ: شفاعت برای غیر مؤمن نیست.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۵۵]

اللّه ُ لا إله َ إلاّ هُوَ الحَی ُّ القَیُّوم ُ لا تَأخُذُه ُ سِنَهٌ وَ لا نَوم ٌ لَه ُ ما فِی السَّماوات ِ وَ ما فِی الأَرض ِ مَن ذَا الَّذِی یَشفَع ُ عِندَه ُ إلاّ بِإذنِه ِ یَعلَم ُ ما بَین َ أَیدِیهِم وَ ما خَلفَهُم وَ لا یُحِیطُون َ بِشَی ءٍ مِن عِلمِه ِ إلاّ بِما شاءَ وَسِع َ کُرسِیُّه ُ السَّماوات ِ وَ الأَرض َ وَ لا یَؤُدُه ُ حِفظُهُما وَ هُوَ العَلِی ُّ العَظِیم ُ (۲۵۵)

۲۵۵- القَیُّوم ُ: کسی که متصدّی تدبیر مخلوقات است. اصل آن «قیووم» بر وزن «فیعول» بوده که «واو» تبدیل به « یا » گشته و در « یا » ادغام شده است.

سِنَهٌ: چرت، خواب سبک. «سنه» مصدر است، از «وسن یوسن وسنا و سنه».

کُرسِیُّه ُ: برای آن دو معنی ذکر شده است: ۱- علم خدا بر آسمانها و زمین احاطه دارد.

«صادقین علیهما السّلام» ۲- سلطه و قدرت خدا بر آسمانها و زمین احاطه دارد.

لا یَؤُدُه ُ حِفظُهُما: نگهداری آن دو خداوند را خسته نمی کند.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۵۶]

لا إکراه َ فِی الدِّین ِ قَد تَبَیَّن َ الرُّشدُ مِن َ الغَی ِّ فَمَن یَکفُر بِالطّاغُوت ِ وَ یُؤمِن بِاللّه ِ فَقَدِ استَمسَک َ بِالعُروَه ِ الوُثقی لا انفِصام َ لَها وَ اللّه ُ سَمِیع ٌ عَلِیم ٌ (۲۵۶)

۲۵۶- بِالطّاغُوت ِ: در مراد از آن دو وجه است: ۱- شیطان. «امام صادق علیه السّلام» ۲- بتها و هر معبودی جز خدا. «طاغوت» مصدر است از ماده «طغی»، بر مفرد و جمع لفظ واحد اطلاق می شود.

در اصل «طغیوت» بود، لام الفعل با عین الفعل جا به جا شد آن گاه «طیغوت» شد، « یا » تبدیل به «الف» در نتیجه «طاغوت» شد. جمع آن «طواغیت» و «طواغت» و «طواغ» و «طواغی» آمده است.

بِالعُروَه ِ الوُثقی: رشته بسیار محکم و استوار، دستگیره خیلی محکم.

لَا انفِصامَ: لا انقطاع: پاره شدنی نیست.

ص: ۴۳

[سوره البقره (۲): آیه ۲۵۷]

اللّه ُوَلِی ُّالَّذِین َآمَنُوا یُخرِجُهُم مِن َالظُّلُمات ِإِلَی النُّورِ وَ الَّذِین َکَفَرُوا أَولِیاؤُهُم ُالطّاغُوت ُیُخرِجُونَهُم مِن َالنُّورِ إِلَی الظُّلُمات ِأُولئِک َأَصحاب ُالنّارِ هُم فِیها خالِدُون َ(۲۵۷)

۲۵۷- وَلِی ُّ: متصدی امور، سرپرست.

الطّاغُوت ُ: سرکش. لفظ مفرد است، ولی چون قرینه موجود است در اینکه جا جمع اراده شده است. مراد از آن یا شیطان است و یا همه سران ضلالت و گمراهی. برای توضیح بیشتر به آیه قبل رجوع کنید.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۵۸]

أَ لَم تَرَ إِلَی الَّذِی حَاج َّإِبراهِیم َفِی رَبِّه ِأَن آتاه ُاللّه ُالمُلک َإِذ قال َإِبراهِیم ُرَبِّی َالَّذِی یُحیِی وَ یُمِیت ُقال َأَنَا أُحیِی وَ أُمِیت ُقال َإِبراهِیم ُفَإِن َّاللّه َیَأتِی بِالشَّمس ِمِن َالمَشرِق ِفَأت ِبِها مِن َالمَغرِب ِفَبُهِت َالَّذِی کَفَرَ وَ اللّه ُلا یَهدِی القَوم َالظّالِمِین َ(۲۵۸)

۲۵۸- فِی رَبِّه ِ: فی رب ّ إبراهیم.

آتاه ُ: آتا المحاج ّ. مراد نمرود است.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۵۹]

أَو کَالَّذِی مَرَّ عَلی قَریَهٍ وَ هِی َخاوِیَهٌ عَلی عُرُوشِ ّها قال َأَنّی یُحیِی هذِه ِاللّه ُبَعدَ مَوتِها فَأَماتَه ُاللّه ُمِائَهَ عام ٍثُم َّبَعَثَه ُقال َکَم لَبِثت َقال َلَبِثت ُیَوماً أَو بَعض َیَوم ٍقال َبَل لَبِثت َمِائَهَ عام ٍفَانظُر إِلی طَعامِک َوَ شَرابِک َلَم یَتَسَنَّه وَ انظُر إِلی حِمارِک َوَ لِنَجعَلَک َآیَهً لِلنّاس ِوَ انظُر إِلَی العِظام ِکَیف َنُنشِزُها ثُم َّنَکسُوها لَحماً فَلَمّا تَبَیَّن َلَه ُقال َأَعلَم ُأَن َّاللّه َعَلی کُل ِّشَی ءٍ قَدِیرٌ (۲۵۹)

۲۵۹- خاوِیَهٌ عَلی عُرُوشِ ّها: برای آن دو وجه ذکر شده است: ۱- «خاویه» به معنای «خالیه» است یعنی از سکنه خالی بود و بر روی بناهای خویش پا بر جا بود. ۲- «خاویه» به معنای «ساقطه» است یعنی سقف فرو ریخته و دیوارها بر روی آن خراب شده است.

لَم یَتَسَنَّه: لم تغیّره السنون گذشت زمان آن را تغییر نداده بود. «لم یتسنّه» از باب تفعّل و از «سنه» گرفته شده است. کَیف َنُنشِزُها: چگونه از زمین بر می داریم و به جایگاه اولش در جسد برمی گردانیم.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۶۰]

وَ إِذ قالَ إِبراهِیمُ رَبِّ أَرِنِی کَیفَ تُحیِ المَوتی قالَ أَ وَ لَم تُؤمِن قالَ بَلی وَ لکِن لِیَطمَئِنَّ قَلبِی قالَ فَخُذ أَربَعَهً مِنَ الطَّیرِ فَصُرهُنَّ إِلَیکَ ثُمَّ اجعَل عَلی کُلِّ جَبَلٍ مِنهُنَّ جُزءاً ثُمَّ ادعُهُنَّ یَأتِینَکَ سَعیاً وَ اعلَم أَنَّ اللّهَ عَزِیزٌ حَکِیمٌ (۲۶۰)

۲۶۰- فَصُرهُنَّ إِلَیکَ: به دو معنا آمده است:

۱- قطعه قطعه کن، پاره پاره کن. بنابراین معنی «الیک» متعلّق به «خذ» است. ۲- به سوی خود متمایل کن. در اینکه صورت «الیک» می تواند متعلّق به «خذ» و یا متعلق به «صرهن» باشد.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۶۲]

الَّذِینَ یُنفِقُونَ أَموالَهُم فِی سَبِیلِ اللّهِ ثُمَّ لا یُتبِعُونَ ما أَنفَقُوا مَنًّا وَ لا أَذیً لَهُم أَجرُهُم عِندَ رَبِّهِم وَ لا خَوفٌ عَلَیهِم وَ لا هُم یَحزَنُونَ (۲۶۲)

۲۶۲- مَنًّا: منّت.

أَذیً: اذیّت و آزار.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۶۳]

قَولٌ مَعرُوفٌ وَ مَغفِرَهٌ خَیرٌ مِن صَدَقَهٍ یَتبَعُها أَذیً وَ اللّهُ غَنِیٌّ حَلِیمٌ (۲۶۳)

۲۶۳- قَولٌ مَعرُوفٌ: سخن پسندیده و دعای شایسته مثل اینکه که به سائل بگوید: خداوند تو را بی نیاز کند.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۶۴]

یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لا تُبطِلُوا صَدَقاتِکُم بِالمَنِّ وَ الأَذی کَالَّذِی یُنفِقُ مالَهُ رِئاءَ النّاسِ وَ لا یُؤمِنُ بِاللّهِ وَ الیَومِ الآخِرِ فَمَثَلُهُ کَمَثَلِ صَفوانٍ عَلَیهِ تُرابٌ فَأَصابَهُ وابِلٌ فَتَرَکَهُ صَلداً لا یَقدِرُونَ عَلی شَیءٍ مِمّا کَسَبُوا وَ اللّهُ لا یَهدِی القَومَ الکافِرِینَ (۲۶۴)

۲۶۴- رِئاءَ النّاسِ: ریا کردن و به مردم نشان دادن.

صَفوانٍ: سنگ سخت و صاف.

وابِلٌ: رگبار، باران تند با قطره های درشت.

صَلداً: سنگ سخت و صاف.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۶۵]

وَ مَثَلُ الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَموالَهُم ابتِغاءَ مَرضاتِ اللّهِ وَ تَثبِيتاً مِن أَنفُسِهِم كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبوَةٍ أَصابَها وابِلٌ فَآتَت أُكُلَها ضِعفَينِ فَإِن لَم يُصِبها وابِلٌ فَطَلٌّ وَ اللّهُ بِما تَعمَلُونَ بَصِيرٌ (۲۶۵)

۲۶۵- تَثبِيتاً مِن أَنفُسِهِم: به دو معنا آمده است: ۱- از منّت و اذیّت خودداری می کنند. «امام باقر علیه السّلام کنز الدقائق» ۲- با یقین و بصیرت در دین.

بِرَبوَةٍ: زمین بلند، جهت اینکه که «جنه» را مقیّد به «ربوه» کرده است اینکه است که گیاه زمین بلند خوش بو می شود.

أُكُلَها: مأکولها و ثمرها.

فَطَلٌّ: نم نم باران.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۶۶]

أَ يَوَدُّ أَحَدُكُم أَن تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِن نَخِيلٍ وَ أَعنابٍ تَجرِي مِن تَحتِهَا الأَنهارُ لَهُ فِيها مِن كُلِّ الثَّمَراتِ وَ أَصابَهُ الكِبَرُ وَ لَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفاءُ فَأَصابَها إِعصارٌ فِيهِ نارٌ فَاحتَرَقَت كَذلِكَ يُبَيِّنُ اللّهُ لَكُمُ الآياتِ لَعَلَّكُم تَتَفَكَّرُونَ (۲۶۶)

۲۶۶- الكِبَرُ: پیری.

إِعصارٌ: گردباد.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۶۷]

يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنفِقُوا مِن طَيِّباتِ ما كَسَبتُم وَ مِمّا أَخرَجنا لَكُم مِنَ الأَرضِ وَ لا تَيَمَّمُوا الخَبِيثَ مِنهُ تُنفِقُونَ وَ لَستُم بِآخِذِيهِ إِلّا أَن تُغمِضُوا فِيهِ وَ اعلَمُوا أَنَّ اللّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ (۲۶۷)

۲۶۷- لا تَيَمَّمُوا الخَبِيثَ مِنهُ تُنفِقُونَ: لا تقصدوا الردی ء من المال فتنفقون منه: مال نامرغوب را انفاق نکنید.

إِلّا أَن تُغمِضُوا: مگر چشم روی هم بگذارید.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۶۹]

يُؤتِي الحِكمَةَ مَن يَشاءُ وَ مَن يُؤتَ الحِكمَةَ فَقَد أُوتِيَ خَيراً كَثِيراً وَ ما يَذَّكَّرُ إِلّا أُولُوا الأَلبابِ (۲۶۹)

۲۶۹- أُولُوا الأَلباب: ذوی العقول:

خردمندان. «لب» به معنای چیز نفیس و گرانقیمت است و عقل را «لب» نامیده اند چون نفیس ترین و با ارزش ترین چیزی که

در انسان است عقل او است.

ص: ۴۶

[سوره البقره (۲): آیه ۲۷۰]

وَ ما أَنفَقتُم مِن نَفَقَهٍ أَو نَذَرتُم مِن نَذرٍ فَإِنَّ اللّه َ يَعلَمُه ُ وَ ما لِلظّالِمِين َ مِن أَنصارٍ (۲۷۰)

۲۷۰- أَنفَقتُم: أنفقتموه. ضمير مفعول محذوف است.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۷۱]

إِن تُبدُوا الصَّدَقات ِ فَنِعِمّ ا هِي َ وَ إِن تُخفُوها وَ تُؤتُوهَا الفُقَراءَ فَهُوَ خَيرٌ لَكُم وَ يُكَفِّرُ عَنكُم مِن سَيِّئاتِكُم وَ اللّه ُ بِما تَعمَلُون َ خَبِيرٌ (۲۷۱)

۲۷۱- فَنِعِمّا: نعم الشي ء إبداؤها و اعلانها:

صدقه علنی کاری است نیکو.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۷۳]

لِلفُقَراءِ الَّذِين َ أُحصِر ُوا فِي سَبِيل ِ اللّه ِ لا يَستَطِيعُون َ ضَرباً فِي الأَرض ِ يَحسَبُهُم ُ الجاهِل ُ أَغنِياءَ مِن َ التَّعَفُّف ِ تَعرِفُهُم بِسِيماهُم لا يَسئَلُون َ النّاس َ إِلحافاً وَ ما تُنفِقُوا مِن خَيرٍ فَإِنَّ اللّه َ بِه ِ عَلِيم ٌ (۲۷۳)

۲۷۳- أُحصِرُوا: از تجارت و کسب به جهت مرض یا فقر و یا جهاد محروم شده اند.

لا يَستَطِيعُون َ ضَرباً فِي الأَرض ِ: توانایی آن که کاری در پیش گیرند ندارند.

ضَرباً: المشی. کنایه از تحرّک اقتصادی است.

يَحسَبُهُم ُ الجاهِل ُ أَغنِياءَ: کسی که از حال آنان خبر ندارد گمان می برد که غنی هستند.

مِن َ التَّعَفُّف ِ: به سبب خودداری از سؤال و گدایی.

إِلحافاً: إلحاح: اصرار. یعنی اصلا سؤال نمی کنند، نه اینکه که با اصرار سؤال نمی کنند، ولی بدون اصرار سؤال می کنند(۱).

۱- «الحافا» از «لحاف» است، مفعول لأجله است و به معنای پوشیده بودن است. یعنی «لا یسألون النّاس لأجل العفه» یعنی چون پوشیده به عفت هستند از مردم سؤال نمی کنند.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۷۵]

الَّذِین َیَأْکُلُون َالرِّبا لا یَقُومُون َإِلاّ کَما یَقُوم ُالَّذِی یَتَخَبَّطُه ُالشَّیطان ُمِن َالمَس ِذلِک َبِأَنَّهُم قالُوا إِنَّمَا البَیع ُمِثل ُالرِّبا وَ أَحَل َّ اللّه ُالبَیع َوَ حَرَّم َالرِّبا فَمَن جاءَه ُمَوعِظَهٌ مِن رَبِّه ِفَانتَهی فَلَه ُما سَلَف َوَ أَمرُه ُإِلَی اللّه ِوَ مَن عادَ فَأُولئِک َأَصحاب ُالنّارِ هُم فِیها خالِدُون َ(۲۷۵)

۲۷۵- الَّذِی یَتَخَبَّطُه ُالشَّیطان ُمِن َالمَس ِ:

کسی که شیطان او را دیوانه کرده است به طوری که خود را بی هدف به زمین می زند. «من» بیانیّه است و «مس» به معنای جنون است(۱).

[سوره البقره (۲): آیه ۲۷۶]

یَمحَق ُاللّه ُالرِّبا وَ یُربِی الصَّدَقات ِوَ اللّه ُلا یُحِب ُّکُل َّ کَفّارٍ أَثِیم ٍ(۲۷۶)

۲۷۶- یَمحَق ُ: از بین می برد.

یُربِی: رشد و نمو می دهد.

کَفّارٍ: ثابت قدم در کفر، پا برجا بر کفر.

أَثِیم ٍ: گنه پیشه، استوار در گناه.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۷۸]

یا أَیُّهَا الَّذِین َآمَنُوا اتَّقُوا اللّه َوَ ذَرُوا ما بَقِی َمِن َالرِّبا إِن کُنتُم مُؤمِنِین َ(۲۷۸)

۲۷۸- ذَرُوا: اترکوا: رها کنید.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۷۹]

فَإِن لَم تَفعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرب ٍمِن َاللّه ِوَ رَسُولِه ِوَ إِن تُبتُم فَلَکُم رُؤُس ُأَموالِکُم لا تَظلِمُون َوَ لا تُظلَمُون َ(۲۷۹)

۲۷۹- فَأْذَنُوا بِحَرب ٍمِن َاللّه ِ: بدانید با خدا در جنگ هستید.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۸۰]

وَ إِن کان َذُو عُسرَهٍ فَنَظِرَهٌ إِلی مَیسَرَهٍ وَ أَن تَصَدَّقُوا خَیرٌ لَکُم إِن کُنتُم تَعلَمُون َ(۲۸۰)

۲۸۰- ذُو عُسرَهٍ: بیش از زندگی معمولی ندارد. «امام صادق علیه السّلام» فَنَظِرَهٌ: مهلت بدهید و تأخیر بیاندازید.

مَیسَرَهٍ: توانگر شود.

أَن تَصَدَّقُوا: اینکه که از دین صرف نظر کنید و ابراء کنید.

۱- «من المس»: «مس» به معنای جنون است و «من» نشویّه است یعنی کسی که شیطان در او تصرف کرده است دچار غش می شود و اینکه غش از جهت جنون و دیوانگی وی می باشد.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۸۲]

یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا إِذا تَدایَنتُم بِدَین ٍ إِلی أَجَل ٍ مُسَمًّی فَاکتُبُوه ُ وَ لیَکتُب بَینَکُم کاتِب ٌ بِالعَدل ِ وَ لا یَأب َ کاتِب ٌ أَن یَکتُب َ کَما عَلَّمَه ُ اللّه ُ فَلیَکتُب وَ لیُملِل ِ الَّذِی عَلَیه ِ الحَق ُّ وَ لیَتَّق ِ اللّه َ رَبَّه ُ وَ لا یَبخَس مِنه ُ شَیئاً فَإِن کان َ الَّذِی عَلَیه ِ الحَق ُّ سَفِیهاً أَو ضَعِیفاً أَو لا یَستَطِیع ُ أَن یُمِل َّ هُوَ فَلیُملِل وَلِیُّه ُ بِالعَدل ِ وَ استَشهِدُوا شَهِیدَین ِ مِن رِجالِکُم فَإِن لَم یَکُونا رَجُلَین ِ فَرَجُل ٌ وَ امرَأَتان ِ مِمَّن تَرضَون َ مِن َ الشُّهَداءِ أَن تَضِل َّ إِحداهُما فَتُذَکِّرَ إِحداهُمَا الأُخری وَ لا یَأب َ الشُّهَداءُ إِذا ما دُعُوا وَ لا تَسئَمُوا أَن تَکتُبُوه ُ صَغِیراً أَو کَبِیراً إِلی أَجَلِه ِ ذلِکُم أَقسَط ُ عِندَ اللّه ِ وَ أَقوَم ُ لِلشَّهادَه ِ وَ أَدنی أَلاّ ترتابُوا إِلاّ أَن تَکُون َ تِجارَه ً حاضِرَه ً تُدِیرُونَها بَینَکُم فَلَیس َ عَلَیکُم جُناح ٌ أَلاّ تَکتُبُوها وَ أَشهِدُوا إِذا تَبایَعتُم وَ لا یُضَارَّ کاتِب ٌ وَ لا شَهِید ٌ وَ إِن تَفعَلُوا فَإِنَّه ُ فُسُوق ٌ بِکُم وَ اتَّقُوا اللّه َ وَ یُعَلِّمُکُم ُ اللّه ُ وَ اللّه ُ بِکُل ِّ شَی ءٍ عَلِیم ٌ (۲۸۲)

۲۸۲- تَدایَنتُم: (به خاطر معامله یا قرض و یا عوامل دیگر) به همدیگر بدهکار شدید.

وَ لیَکتُب بَینَکُم کاتِب ٌ بِالعَدل ِ: واقعیّت را بدون کم و زیاد بنویسید.

وَ لیُملِل ِ: به زبان بگوید و املا کند.

لا یَبخَس: لا ینقص: از حقیقت چیزی کم نگذارد.

لا یَستَطِیع ُ أَن یُمِل َّ هُوَ: گنگ است.

أَن تَضِل َّ إِحداهُما: در صورتی که یکی از بانوان فراموش کرد.

لا یَأب َ الشُّهَداءُ: شهود برای تحمّل شهادت و ادای آن امتناع نورزند. «امام صادق علیه السّلام» إِذا ما دُعُوا: «ما» زاید است یعنی «إذا دعوا».

«کنز الدقائق» لا تَسئَمُوا: خسته نشوید.

أَدنی أَلّا تَرتابُوا: أقرب إلی عدم الارتیاب.

تِجارَه ً حاضِرَه ً تُدِیرُونَها: معامله نقدی باشد.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۸۳]

وَ إِن كُنتُم عَلى سَفَرٍ وَ لَم تَجِدُوا كاتِباً فَرِهانٌ مَقبُوضَةٌ فَإِن أَمِنَ بَعضُكُم بَعضاً فَليُؤَدِّ الَّذِى اؤتُمِنَ أَمانَتَه وَ لْيَتَّقِ اللّه رَبَّه وَ لا تَكتُمُوا الشَّهادَةَ وَ مَن يَكتُمها فَإِنَّه آثِمٌ قَلبُه وَ اللّه بِما تَعمَلُونَ عَلِيمٌ (۲۸۳)

۲۸۳- فَرِهانٌ: رهن، وثيقه.

الَّذِى اؤتُمِنَ: كسى كه مورد اطمينان است.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۸۴]

لِلّه ما فِى السَّماوات وَ ما فِى الأَرض وَ إِن تُبدُوا ما فِى أَنفُسِكُم أَو تُخفُوه يُحاسِبكُم بِه اللّه فَيَغفِرُ لِمَن يَشاءُ وَ يُعَذِّب مَن يَشاءُ وَ اللّه عَلى كُلِّ شَى ءٍ قَدِيرٌ (۲۸۴)

۲۸۴- إِن تُبدُوا ما فِى أَنفُسِكُم أَو تُخفُوه:

اطاعت و معصيت را خواه آشكار انجام دهيد و يا مخفيانه خداوند حساب خواهد كرد.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۸۵]

آمَنَ الرَّسُول بِما أُنزِلَ إِلَيه مِن رَبِّه وَ المُؤمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللّه وَ مَلائِكَتِه وَ كُتُبِه وَ رُسُلِه لا نُفَرِّق بَينَ أَحَدٍ مِن رُسُلِه وَ قالُوا سَمِعنا وَ أَطَعنا غُفرانَك رَبَّنا وَ إِلَيك المَصِيرُ (۲۸۵)

۲۸۵- غُفرانَك رَبَّنا: يقولون نسألك غفرانك.

[سوره البقره (۲): آیه ۲۸۶]

لا يُكَلِّف اللّه نَفساً إِلّا وُسعَها لَها ما كَسَبَت وَ عَلَيها مَا اكتَسَبَت رَبَّنا لا تُؤاخِذنا إِن نَسِينا أَو أَخطَأنا رَبَّنا وَ لا تَحمِل عَلَينا إِصراً كَما حَمَلتَه عَلَى الَّذِين مِن قَبلِنا رَبَّنا وَ لا تُحَمِّلنا ما لا طاقَةَ لَنا بِه وَ اعف عَنّا وَ اغفِر لَنا وَ ارحَمنا أَنت مَولانا فَانصُرنا عَلَى القَومِ الكافِرِين (۲۸۶)

۲۸۶- إِصراً: بار سنگين، تكاليف شاقّه و طاقت فرسا.

سوره آل عمران

[سوره آل عمران (۳): آیه ۲]

اللّه ُ لا إِله َ إِلاّ هُوَ الحَی ُّ القَیُّوم ُ (۲)

۲- القَیُّوم ُ: رجوع شود به سوره بقره، آیه ۲۵۵.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۷]

هُوَ الَّذِی أَنزَل َ عَلَیک َ الکِتاب َ مِنه ُ آیات ٌ مُحکَمات ٌ هُن َّ أُم ُّ الکِتاب ِ وَ أُخَرُ مُتَشابِهات ٌ فَأَمَّا الَّذِین َ فِی قُلُوبِهِم زَیغ ٌ فَیَتَّبِعُون َ ما تَشابَه َ مِنه ُ ابتِغاءَ الفِتنَهِ وَ ابتِغاءَ تَأوِیلِه ِ وَ ما یَعلَم ُ تَأوِیلَه ُ إِلاَّ اللّه ُ وَ الرّاسِخُون َ فِی العِلم ِ یَقُولُون َ آمَنّا بِه ِ کُل ٌّ مِن عِندِ رَبِّنا وَ ما یَذَّکَّرُ إِلاّ أُولُوا الأَلباب ِ (۷)

۷- مُحکَمات ٌ: جمع «محکم»، یعنی آیه ای که معنایش روشن است.

أُم ُّ الکِتاب ِ: اصل الکتاب: محور کتاب.

مُتَشابِهات ٌ: جمع «متشابه»، یعنی آیه ای که معنایش روشن نیست و چند معنا در او احتمال داده می شود.

زَیغ ٌ: انحراف از حق ّ و حقیقت.

ابتِغاءَ الفِتنَهِ: به دو معناست: ۱- لطلب الضلال و الإضلال. ۲- لطلب الکفر. «امام صادق علیه السّلام» تَأوِیلِه ِ: «تأویل» در لغت به معنای تفسیر است و مراد از آن در اینکه جا تفسیر بر خلاف حق است.

وَ الرّاسِخُون َ: الثابتون فی العلم. دو احتمال در آن وجود دارد: ۱- عطف است بر «اللّه» و «یقولون» حال است برای «راسخون». ۲- «واو» استیناف است. بنابراین «الراسخون» مبتداست و جمله بعد، خبر است. البته بنابراین احتمال، مراد از تأویل، چند علمی است که مخصوص خداوند است مانند «علم الساعه» و علم به زوال دنیا و نزول عیسی و خروج دجال(۱).

[سوره آل عمران (۳): آیه ۹]

رَبَّنا إِنَّک َ جامِع ُ النّاس ِ لِیَوم ٍ لا رَیب َ فِیه ِ إِن َّ اللّه َ لا یُخلِف ُ المِیعادَ (۹)

۹- لِیَوم ٍ: فی یوم.

المِیعادَ: الوعد: وعده.

۱- منشأ اینکه دو احتمال وجود روایات متعارض است زیرا مفاد روایت منقول از کافی عطف است و مفاد روایت منقول از عیاشی استیناف است.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۰]

إِنَّ الَّذِینَ کَفَرُوا لَن تُغنِیَ عَنهُم أَموالُهُم وَ لا أَولادُهُم مِنَ اللّهِ شَیئاً وَ أُولئِکَ هُم وَقُودُ النّارِ (۱۰)

۱۰- وَقُودُ النّارِ: هیزم آتش.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۱]

کَدَأبِ آلِ فِرعَونَ وَ الَّذِینَ مِن قَبلِهِم کَذَّبُوا بِآیاتِنا فَأَخَذَهُمُ اللّهُ بِذُنُوبِهِم وَ اللّهُ شَدِیدُ العِقابِ (۱۱)

۱۱- کَدَأب: عادت.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۲]

قُل لِلَّذِینَ کَفَرُوا سَتُغلَبُونَ وَ تُحشَرُونَ إِلی جَهَنَّمَ وَ بِئسَ المِهادُ (۱۲)

۱۲- جَهَنَّم: گفته شده است: «جهنم» مشتق از «جهنام» است که به معنای چاه بسیار گود است.

المِهادُ: بستر، رختخواب.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۳]

قَد کانَ لَکُم آیَهٌ فِی فِئَتَینِ التَقَتا فِئَهٌ تُقاتِلُ فِی سَبِیلِ اللّهِ وَ أُخری کافِرَهٌ یَرَونَهُم مِثلَیهِم رَأیَ العَینِ وَ اللّهُ یُؤَیِّدُ بِنَصرِهِ مَن یَشاءُ إِنَّ فِی ذلِکَ لَعِبرَهً لِأُولِی الأَبصارِ (۱۳)

۱۳- فِئَهٌ: گروه.

یَرَونَهُم مِثلَیهِم: در معنای آن دو احتمال وجود دارد: ۱- مسلمانان کافران را دو برابر خود می دیدند. ۲- کافران مسلمانان را دو برابر خود می دیدند.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۴]

زُیِّنَ لِلنّاسِ حُبُّ الشَّهَواتِ مِنَ النِّساءِ وَ البَنِینَ وَ القَناطِیرِ المُقَنطَرَهِ مِنَ الذَّهَبِ وَ الفِضَّهِ وَ الخَیلِ المُسَوَّمَهِ وَ الأَنعامِ وَ الحَرثِ ذلِکَ مَتاعُ الحَیاهِ الدُّنیا وَ اللّهُ عِندَهُ حُسنُ المَآبِ (۱۴)

۱۴- الشَّهَوات: المشتهیات: چیزهایی که انسان به آنها اشتها دارد.

القَناطِیر: جمع «قنطار» به معنای ثروت فراوان و هنگفت. از صادقین علیهما السّلام نقل شده است که «قنطار» پوست گاو پر از طلاست.

المُقَنطَرَهِ: تاکید «القناطیر» است.

الخَیلِ المُسَوَّمَهِ: به چند معنا آمده است: ۱- اسبانی که در چراگاه چریده اند. ۲- اسبان نشان دار.

۳- اسبان زیبا.

ص: ۵۲

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۹]

إِنَّ الدِّينَ عِندَ اللّهِ الإِسلامُ وَ مَا اختَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الكِتابَ إِلاّ مِن بَعدِ ما جاءَهُمُ العِلمُ بَغياً بَينَهُم وَ مَن يَكفُر بِآياتِ اللّهِ فَإِنَّ اللّهَ سَرِيعُ الحِسابِ (۱۹)

۱۹- الَّذِينَ أُوتُوا الكِتابَ: مراد یهود و نصاری است.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۲۰]

فَإِن حَاجُّوكَ فَقُل أَسلَمتُ وَجهِيَ لِلّهِ وَ مَنِ اتَّبَعَنِ وَ قُل لِلَّذِينَ أُوتُوا الكِتابَ وَ الأُمِّيِّينَ أَ أَسلَمتُم فَإِن أَسلَمُوا فَقَدِ اهتَدَوا وَ إِن تَوَلَّوا فَإِنَّما عَلَيكَ البَلاغُ وَ اللّهُ بَصِيرٌ بِالعِبادِ (۲۰)

۲۰- مَنِ اتَّبَعَنِ: مرفوع و عطف بر «تا» در «اسلمت» است. ممکن است گفته شود: هنگامی که اسم ظاهر بر ضمیر عطف می شود می بایست ضمیر متصل را به ضمیر منفصل تاکید کرد و گفت:

«اسلمت انا و من اتبعن» پس چرا در آیه چنین نیست! جواب اینکه است که چون فاصله میان معطوف و معطوف علیه طولانی شده است اینکه فاصله به منزله ضمیر منفصل است.

الأُمِّيِّينَ: کسانی که اهل کتاب نیستند یعنی مشرکین.

أَ أَسلَمتُم: لفظ، استفهام و متضمّن معنای امر است یعنی «أسلموا».

[سوره آل عمران (۳): آیه ۲۳]

أَ لَم تَرَ إِلَى الَّذِين َ أُوتُوا نَصِيباً مِن َ الكِتاب ِ يُدعَون َ إِلى كِتاب ِ اللّه ِ لِيَحكُم َ بَينَهُم ثُم َّ يَتَوَلّى فَرِيق ٌ مِنهُم وَ هُم مُعرِضُون َ (۲۳)

۲۳- الَّذِين َ أُوتُوا نَصِيباً مِن َ الكِتاب ِ: کسانی که بخشی از کتاب به آنان داده شده است. مراد اهل کتاب است، ولی جهت اینکه که تعبیر به «اوتوا الکتاب» نفرمود، اینکه است که بفهمانند آنچه در دست اهل کتاب است از تورات و انجیل بخشی از تورات و انجیل حقیقی است زیرا دچار تحریف شده است. «المیزان»

[سوره آل عمران (۳): آیه ۲۵]

فَكَيف َ إِذا جَمَعناهُم لِيَوم ٍ لا رَيب َ فِيه ِ وَ وُفِّيَت كُل ُّ نَفس ٍ ما كَسَبَت وَ هُم لا يُظلَمُون َ (۲۵)

۲۵- وُفِّيَت: أعطيت: داده شود.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۲۷]

تُولِج ُ اللَّيل َ فِي النَّهار ِ وَ تُولِج ُ النَّهارَ فِي اللَّيل ِ وَ تُخرِج ُ الحَي َّ مِن َ المَيِّت ِ وَ تُخرِج ُ المَيِّت َ مِن َ الحَي ِّ وَ تَرزُق ُ مَن تَشاءُ بِغَير ِ حِساب ٍ (۲۷)

۲۷- تُولِج ُ اللَّيل َ...: ایلاج به معنای ادخال است یعنی شب و روز را با کم کردن از آن دو درهم داخل می کند، گاهی روز بلند می شود و شب کوتاه گاهی به عکس.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۳۰]

يَوم َ تَجِدُ كُل ُّنَفس ٍ ما عَمِلَت مِن خَيرٍ مُحضَراً وَ ما عَمِلَت مِن سُوءٍ تَوَدُّ لَو أَن َّبَينَها وَ بَينَه ُ أَمَداً بَعِيداً وَ يُحَذِّرُكُم ُ اللّه ُ نَفسَه ُ وَ اللّه ُ رَؤُف ٌ بِالعِبادِ (۳۰)

۳۰- لَو: فعل بعد از آن حذف شده است یعنی «لو ثبت أن ّ بینها»(۱) ...

أَمَداً بَعِيداً: فاصله زیاد.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۳۵]

إِذ قالَت ِ امرَأَت ُ عِمران َ رَب ِّ إِنِّی نَذَرت ُ لَک َ ما فِی بَطنِی مُحَرَّراً فَتَقَبَّل مِنِّی إِنَّک َ أَنت َ السَّمِيع ُ العَلِيم ُ (۳۵)

۳۵- مُحَرَّراً: آزاد. یعنی او را در حوائج خود به کار نمی گیرم و برای خدمت به «بیعه» (عبادتگاه یهود) آزاد است.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۳۶]

فَلَمّا وَضَعَتها قالَت رَب ِّ إِنِّی وَضَعتُها أُنثی وَ اللّه ُ أَعلَم ُ بِما وَضَعَت وَ لَيس َ الذَّكَر ُ كَالأُنثی وَ إِنِّی سَمَّيتُها مَريَم َ وَ إِنِّی أُعِيذُها بِک َ وَ ذُرِّيَّتَها مِن َ الشَّيطان ِ الرَّجِيم ِ (۳۶)

۳۶- مَریَم: «مریم» در آن زمان به معنای عبادت کننده و خدمتگزار بوده است.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۳۷]

فَتَقَبَّلَها رَبُّها بِقَبُول ٍ حَسَن ٍ وَ أَنبَتَها نَباتاً حَسَناً وَ كَفَّلَها زَكَرِيّا كُلَّما دَخَل َ عَلَيها زَكَرِيَّا المِحراب َ وَجَدَ عِندَها رِزقاً قال َ يا مَريَم ُ أَنّی لَک ِ هذا قالَت هُوَ مِن عِندِ اللّه ِ إِن َّاللّه َ يَرزُق ُ مَن يَشاءُ بِغَيرِ حِساب ٍ (۳۷)

۳۷- المِحراب: به چند معنا آمده است: ۱- جایگاه امام جماعت در مسجد. «محراب» در اصل به معنای بهترین جای مجلس است. ۲- مکان شریف. ۳- مسجد. شاهد بر آن آیه شریفه «یعملون له ما یشاء من محاریب» است «محاریب» به معنای مساجد آمده است. «سوره سبأ، آیه ۱۳»

۱- در بیشتر وقتها «لو» بعد از «ودّ» و «یودّ» مصدریه است و به منزله «أن» است، ولی نصب نمی دهد. «مغنی اللبیب»

[سوره آل عمران (۳): آیه ۳۸]

هُنالِكَ دَعا زَكَرِيّا رَبَّهُ قالَ رَبِّ هَب لِي مِن لَدُنكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعاءِ (۳۸)

۳۸- هُنالِكَ: اصل در آن ظرف است. «هنا لک» برای بعید است و «هنا» برای نزدیک و «هناک» برای متوسط یعنی ما بین دور و نزدیک.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۳۹]

فَنادَتهُ المَلائِكَةُ وَ هُوَ قائِمٌ يُصَلِّي فِي المِحرابِ أَنَّ اللّهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحيى مُصَدِّقاً بِكَلِمَةٍ مِنَ اللّهِ وَ سَيِّداً وَ حَصُوراً وَ نَبِيًّا مِنَ الصّالِحِينَ (۳۹)

۳۹- بِكَلِمَةٍ مِنَ اللّهِ: مراد حضرت عیسی علیه السّلام است و جهت اینکه که مسیح را «کلمه اللّه» گفته اند اینکه است که با کلام خدا (کن) و بدون داشتن پدر به دنیا آمده است.

حَصُوراً: به چند معنا آمده است: ۱- کسی که از نزدیکی با زن اجتناب می ورزد. «امام صادق علیه السّلام» ۲- کسی که از کارهای بیهوده و باطل اجتناب می ورزد. ۳- رازدار.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۴۰]

قالَ رَبِّ أَنّى يَكُونُ لِي غُلامٌ وَ قَد بَلَغَنِيَ الكِبَرُ وَ امرَأَتِي عاقِرٌ قالَ كَذلِكَ اللّهُ يَفعَلُ ما يَشاءُ (۴۰)

۴۰- غُلامٌ: فرزند. در لغت به معنای جوان است. کلمه «غلمه و اغتلام» به معنای نیاز شدید جنسی است و جوان را به جهت شدّت نیازش به ازدواج «غلام» گفته اند.

عاقِرٌ: نازا، عقیم.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۴۱]

قالَ رَبِّ اجعَل لِي آيَةً قالَ آيَتُكَ أَلّا تُكَلِّمَ النّاسَ ثَلاثَةَ أَيّامٍ إِلّا رَمزاً وَ اذكُر رَبَّكَ كَثِيراً وَ سَبِّح بِالعَشِيِّ وَ الإِبكارِ (۴۱)

۴۱- بِالعَشِيِّ: آخر روز.

الإِبكارِ: از هنگام طلوع فجر تا بالا آمدن آفتاب. «جوامع الجامع»

[سوره آل عمران (۳): آیه ۴۶]

وَ یُکَلِّمُ النّاسَ فِی المَهدِ وَ کَهلاً وَ مِنَ الصّالِحِینَ (۴۶)

۴۶- کَهلًا: سنین ما بین جوانی و پیری، در حدود ۴۳ سالگی.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۴۹]

وَ رَسُولاً إِلی بَنِی إِسرائِیلَ أَنِّی قَد جِئتُکُم بِآیَهٍ مِن رَبِّکُم أَنِّی أَخلُقُ لَکُم مِنَ الطِّینِ کَهَیئَهِ الطَّیرِ فَأَنفُخُ فِیهِ فَیَکُونُ طَیراً بِإِذنِ اللّهِ وَ أُبرِئُ الأَکمَهَ وَ الأَبرَصَ وَ أُحیِ المَوتی بِإِذنِ اللّهِ وَ أُنَبِّئُکُم بِما تَأکُلُونَ وَ ما تَدَّخِرُونَ فِی بُیُوتِکُم إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیَهً لَکُم إِن کُنتُم مُؤمِنِینَ (۴۹)

۴۹- الأَکمَه: به دو معناست: ۱- کور مادر زاد. ۲- کور.

الأَبرَص: پیسی، مرض پوستی است که رنگ قسمتهایی از بدن سفید می گردد.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۵۲]

فَلَمّا أَحَسَّ عِیسی مِنهُمُ الکُفرَ قالَ مَن أَنصارِی إِلَی اللّهِ قالَ الحَوارِیُّونَ نَحنُ أَنصارُ اللّهِ آمَنّا بِاللّهِ وَ اشهَد بِأَنّا مُسلِمُونَ (۵۲)

۵۲- إِلَی اللّهِ: دو احتمال در آن وجود دارد:

۱- به معنای «مع اللّه» است. بنابراین «إلی» به معنای «مع» است. ۲- به معنای «فی السّبیل الی اللّه» است.

الحَوارِیُّون: أصحاب عیسی علیه السّلام. اصل آن «حور» به معنای بسیار سفید رنگ است. اصحاب عیسی به یکی از دو جهت حواریون نام گرفته اند:

۱- قلوب آنان مانند جامه سفید بوده است.

۲- صورت آنان در اثر عبادت نورانی و سفید بوده است.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۶۱]

فَمَن حَاجَّکَ فِیهِ مِن بَعدِ ما جاءَکَ مِنَ العِلمِ فَقُل تَعالَوا نَدعُ أَبناءَنا وَ أَبناءَکُم وَ نِساءَنا وَ نِساءَکُم وَ أَنفُسَنا وَ أَنفُسَکُم ثُمَّ نَبتَهِل فَنَجعَل لَعنَتَ اللّهِ عَلَی الکاذِبِینَ (۶۱)

۶۱- نَبتَهِل: به چند معنا آمده است: ۱- همدیگر را لعنت کنیم. ۲- در دعا تضرّع کنیم. ۳-

دستها را در دعا جلو برده و بگشاییم. «امام کاظم علیه السّلام، کنز الدقائق» اینکه آیه در باره نصارای نجران نازل شده است دو نفر از بزرگان نصاری پیش پیامبر صلّی اللّه علیه و آله و سلّم آمدند و اصرار داشتند که عیسی فرزند خداست، زیرا مولود، بدون پدر نمی شود. در جواب آنان آیه:

«ان مثل عیسی عند اللّه ...» نازل شد، ولی آنان نپذیرفتند. پیامبر صلّی اللّه علیه و آله و سلّم آنان را به مباهله دعوت کرد. آنها تا فردای آن روز مهلت خواستند.

هنگامی که به منزل خویش برگشتند، کشیش نصاری به آنان گفت: اگر فردا محمّد با فرزندان و بستگان خویش به مباهله آمد از مباهله پرهیز کنید و اگر با یاران خویش آمد مباهله کنید زیرا اینکه نشان می دهد که او بر حق نیست. فردا نصاری دیدند پیامبر دست حسن و حسین علیهما السّلام را گرفته و همراه فاطمه و علی برای مباهله آمده اند. به همین خاطر نصاری از مباهله پرهیز کردند.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۶۴]

قُل یا أَهلَ الکِتابِ تَعالَوا إِلی کَلِمَهٍ سَواءٍ بَینَنا وَ بَینَکُم أَلاّ نَعبُدَ إِلاَّ اللّه وَ لا نُشرِکَ بِهِ شَیئاً وَ لا یَتَّخِذَ بَعضُنا بَعضاً أَرباباً مِن دُونِ اللّه فَإِن تَوَلَّوا فَقُولُوا اشهَدُوا بِأَنّا مُسلِمُون (۶۴)

۶۴- سَواءٍ: عدل: سخن عادلانه و دور از انحراف، سخن حق.

لا یَتَّخِذَ بَعضُنا بَعضاً أَرباباً مِن دُونِ اللّه: در مراد از آن چند احتمال وجود دارد: ۱- عیسی را که خود یکی از انسانهاست نپرستیم. ۲- مراد از «اربابا» احبار و دانشمندان اهل کتاب است یعنی از احبار در نهی و امر اطاعت نکنیم، بلکه تابع دستورات خدا باشیم. امام صادق علیه السّلام فرمود: اهل کتاب احبار را پرستش نمی کردند، ولی اطاعت می کردند و در قوانینی که آنها جعل می کردند از آنان اطاعت می کردند و اینکه معنای «اتخاذ ارباب» است.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۶۹]

وَدَّت طائِفَهٌ مِن أَهلِ الکِتابِ لَو یُضِلُّونَکُم وَ ما یُضِلُّون إِلاّ أَنفُسَهُم وَ ما یَشعُرُون (۶۹)

۶۹- وَدَّت: تمنّی و آرزو کردند.

لَو یُضِلُّونَکُم: اینکه که شما را گمراه کنند.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۷۲]

وَ قالَت طائِفَةٌ مِن أَهلِ الكِتابِ آمِنُوا بِالَّذِی أُنزِلَ عَلَی الَّذِینَ آمَنُوا وَجهَ النَّهارِ وَ اکفُرُوا آخِرَهُ لَعَلَّهُم یَرجِعُونَ (۷۲)

۷۲- وَجهَ النَّهارِ: ابتدای روز یعنی ساعات اوّلیه از روز. جهت تعبیر به «وجه» اینکه است که انسان به هنگام مواجه با روز، ابتدا با ساعات اولیه روز مواجه می شود. در متعلق «وجه النهار» دو احتمال است: ۱- متعلّق به «أنزل» است و روایتی از امام باقر علیه السّلام نیز مؤید اینکه احتمال است حضرت فرمود: هنگامی که پیامبر به مدینه وارد شد نماز را رو به بیت المقدس می خواند، تا اینکه که خداوند دستور به تغییر قبله را به بیت اللّه الحرام نازل فرمود و اینکه نزول وحی به هنگام نماز ظهر بود. یهود گفتند: پیامبر نماز صبح را رو به قبله ما خوانده است ما اینکه را قبول داریم، ولی حکم به تغییر قبله که در نماز ظهر است را قبول نداریم. «المیزان» ۲- متعلّق به «آمنوا» است. بنابراین معنا چنین می شود: یهود گفتند: صبح به پیامبر ایمان بیاورید، ولی آخر روز از ایمان خود برگردید ..

[سوره آل عمران (۳): آیه ۷۳]

وَ لا تُؤمِنُوا إِلّا لِمَن تَبِعَ دِینَکُم قُل إِنَّ الهُدَی هُدَی اللّهِ أَن یُؤتی أَحَدٌ مِثلَ ما أُوتِیتُم أَو یُحاجُّوکُم عِندَ رَبِّکُم قُل إِنَّ الفَضلَ بِیَدِ اللّهِ یُؤتِیهِ مَن یَشاءُ وَ اللّهُ واسِعٌ عَلِیمٌ (۷۳)

۷۳- وَ لا تُؤمِنُوا إِلّا لِمَن تَبِعَ دِینَکُم: یهود به همدیگر گفتند: مورد اطمینان قرار ندهید مگر همکیشان خود را در کتب یهود یکی از علائم نبوّت حضرت محمّد صلّی اللّه علیه و آله تغییر قبله بوده است، یهود به همدیگر می گفتند: اینکه مطلب را تنها به کسانی که اطمینان دارید از خودمان هستند بگویید و به دیگران نگویید، مبادا مسلمانان از اینکه مطلب باخبر شوند و در ایمان خود ثابت قدم گردند. «المیزان»

[سوره آل عمران (۳): آیه ۷۵]

وَ مِن أَهلِ الكِتابِ مَن إِن تَأمَنهُ بِقِنطارٍ یُؤَدِّهِ إِلَیکَ وَ مِنهُم مَن إِن تَأمَنهُ بِدِینارٍ لا یُؤَدِّهِ إِلَیکَ إِلّا ما دُمتَ عَلَیهِ قائِماً ذلِکَ بِأَنَّهُم قالُوا لَیسَ عَلَینا فِی الأُمِّیِّینَ سَبِیلٌ وَ یَقُولُونَ عَلَی اللّهِ الکَذِبَ وَ هُم یَعلَمُونَ (۷۵)

۷۵- بِقِنطارٍ: ثروت فراوان.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۷۸]

وَ إِنَّ مِنهُم لَفَرِيقاً يَلوُون َألسِنَتَهُم بِالكِتاب ِلِتَحسَبُوه ُمِن َالكِتاب ِوَ ما هُوَ مِن َالكِتاب ِوَ يَقُولُون َهُوَ مِن عِندِ اللّه ِوَ ما هُوَ مِن عِندِ اللّه ِوَ يَقُولُون َعَلَى اللّه ِالكَذِب َوَ هُم يَعلَمُون َ(۷۸)

۷۸- لَفَرِيقاً: منصوب است بنابراین که اسم «ان» است و «لام» برای تاکید بر آن داخل شده است و اینکه دخول «لام» در صورتی است که اسم «ان» مؤخر باشد، در غیر اینکه صورت صحیح نیست مثلا: «ان َلزیدا فی الدار» صحیح نیست زیرا دو حرف تاکید در یک جا جمع نمی شود همان گونه که «الف» و «لام» بر «الف» و «لام» دیگر وارد نمی شود.

یَلوُون: «لی» در لغت به معنای تابیدن است.

مراد اینکه است که تحریف می کنند.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۷۹]

ما كانَ لِبَشَرٍ أَن يُؤتِيَه ُاللّه ُالكِتاب َوَ الحُكم َوَ النُّبُوَّة َثُم َيَقُول َلِلنّاس ِكُونُوا عِباداً لِي مِن دُون ِاللّه ِوَ لكِن كُونُوا رَبّانِيِّين َبِما كُنتُم تُعَلِّمُون َالكِتاب َوَ بِما كُنتُم تَدرُسُون َ(۷۹)

۷۹- رَبّانِيِّين: تربیت کنندگان.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۸۱]

وَ إِذ أَخَذَ اللّه ُمِيثاق َالنَّبِيِّين َلَما آتَيتُكُم مِن كِتاب ٍوَ حِكمَةٍ ثُم َجاءَكُم رَسُول ٌمُصَدِّق ٌلِما مَعَكُم لَتُؤمِنُن َبِه ِوَ لَتَنصُرُنَّه ُقال َأَ أَقرَرتُم وَ أَخَذتُم عَلى ذلِكُم إِصرِى قالُوا أَقرَرنا قال َفَاشهَدُوا وَ أَنَا مَعَكُم مِن َالشّاهِدِين َ(۸۱)

۸۱- إِصرِی: پیمان من، عهد من.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۸۳]

أَ فَغَيرَ دِين ِاللّه ِيَبغُون َوَ لَه ُأَسلَم َمَن فِي السَّماوات ِوَ الأَرض ِطَوعاً وَ كَرهاً وَ إِلَيه ِيُرجَعُون َ(۸۳)

۸۳- يَبغُون: یطلبون.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۸۶]

كَيفَ يَهدِى اللّه ُقَوماً كَفَرُوا بَعدَ إِيمانِهِم وَ شَهِدُوا أَنَّ الرَّسُول َحَقٌّ وَ جاءَهُم ُالبَيِّنات ُوَ اللّه ُلا يَهدِى القَوم َالظّالِمِين َ(۸۶)

۸۶- وَ شَهِدُوا: عطف است بر «إيمانهم».

«شهدوا» عطف بر «ايمان» است با اينكه كه «ايمان» اسم است، جهت آن اينكه است كه «ايمان» مصدر است و مصدر به منزله فعل است. تقدير چنين است: «بعد ان آمنوا و شهدوا».

[سوره آل عمران (۳): آیه ۸۸]

خالِدِين َفِيها لا يُخَفَّف ُعَنهُم ُالعَذاب ُوَ لا هُم يُنظَرُون َ(۸۸)

۸۸- خالِدِين َ: «خلود» به معناى مكث طولانى است و با «دوام» فرق دارد، ولى مسلمين اجماع كرده اند كه استعمال «خلود» در مورد كفّار براى ابديّت است.

وَ لا هُم يُنظَرُون َ: عذاب آنان از وقتى به وقت ديگر به تأخير نمى افتد. «فخر رازى»

[سوره آل عمران (۳): آیه ۹۱]

إِنَّ الَّذِين َكَفَرُوا وَ ماتُوا وَ هُم كُفّارٌ فَلَن يُقبَل َمِن أَحَدِهِم مِل ءُ الأَرض ِذَهَباً وَ لَوِ افتَدى بِه ِأُولئِك َلَهُم عَذاب ٌأَلِيم ٌوَ ما لَهُم مِن ناصِرِين َ(۹۱)

۹۱- مِل ءُ الأَرض ِذَهَباً: به مقدار تمام روى زمين، طلا.

افتَدى بِه ِ: براى رهايى عوض دهد.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۹۲]

لَن تَنالُوا البِرَّ حَتّی تُنفِقُوا مِمّا تُحِبُّون ـ وَ ما تُنفِقُوا مِن شَی ءٍ فَإِن ـ اللّه ـ بِه ـ عَلِیم ٌ (۹۲)

۹۲- البِرَّ: «برّ» عبارت است از رساندن خیر به دیگری با توجه و قصد، ولی «خیر» به معنای رساندن خیرات است گرچه سهوا باشد. و مراد از «برّ» در آیه بهشت و یا طاعه و تقوی است.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۹۳]

کُل ُّ الطَّعام ِ کان ـ حِلاًّ لِبَنِی إِسرائِیل ـ إِلاّ ما حَرَّم ـ إِسرائِیل ُ عَلی نَفسِه ِ مِن قَبل ِ أَن تُنَزَّل ـ التَّوراهُ قُل فَأتُوا بِالتَّوراهِ فَاتلُوها إِن کُنتُم صادِقِین ـ (۹۳)

۹۳- الطَّعام ِ: المأکولات.

إِسرائِیل ـ: یعقوب.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۹۶]

إِن ـ أَوَّل ـ بَیت ٍ وُضِع ـ لِلنّاس ِ لَلَّذِی بِبَکَّهَ مُبارَکاً وَ هُدی ً لِلعالَمِین ـ (۹۶)

۹۶- بِبَکَّهَ: به دو معنا آمده است: ۱- مسجد الحرام. «امام باقر علیه السّلام» ۲- مکّه. «باء» در «بکّه» تبدیل به «میم» شده است.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۹۹]

قُل یا أَهل ـ الکِتاب ِ لِم ـ تَصُدُّون ـ عَن سَبِیل ِ اللّه ِ مَن آمَن ـ تَبغُونَها عِوَجاً وَ أَنتُم شُهَداءُ وَ مَا اللّه ُ بِغافِل ٍ عَمّا تَعمَلُون ـ (۹۹)

۹۹- تَصُدُّون ـ: منع می کنید.

تَبغُونَها عِوَجاً: خواهان انحراف راه خدا هستید.

أَنتُم شُهَداءُ: به دو معنا آمده است: ۱- گواه هستید. ۲- عقلا هستید.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۰۱]

وَ کَیفَ تَکفُرُونَ وَ أَنتُم تُتلی عَلَیکُم آیاتُ اللّه ِ وَ فِیکُم رَسُولُه ُ وَ مَن یَعتَصِم بِاللّه ِ فَقَد هُدِی إِلی صِراطٍ مُستَقِیم ٍ (۱۰۱)

۱۰۱- یَعتَصِم بِاللّه ِ: به دو معنا آمده است: ۱- به وسیله ایمان به خدا از عبادت غیر خدا امتناع بورزد. ۲- به خدا تمسّک کند.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۰۲]

یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا اتَّقُوا اللّه َ حَق َّ تُقاتِه ِ وَ لا تَمُوتُن َّ إِلاّ وَ أَنتُم مُسلِمُون َ (۱۰۲)

۱۰۲- اتَّقُوا اللّه َ حَق َّ تُقاتِه ِ: «تقاه» مشتق از «وقیت» است و در آن سه وجه جایز است: «تقاه» و «وقاه» و «واقاه». مقصود آیه اینکه است: خدا را اطاعت کنید و معصیت نکنید و سپاسگزار باشید و ناسپاس نباشید و به یاد خدا باشید و او را فراموش نکنید. «امام صادق علیه السّلام»

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۰۳]

وَ اعتَصِم ُوا بِحَبل ِ اللّه ِ جَمِیعاً وَ لا تَفَرَّقُوا وَ اذکُرُوا نِعمَت َ اللّه ِ عَلَیکُم إِذ کُنتُم أَعداءً فَأَلَّف َ بَین َ قُلُوبِکُم فَأَصبَحتُم بِنِعمَتِه ِ إِخواناً وَ کُنتُم عَلی شَفا حُفرَهٍ مِن َ النّارِ فَأَنقَذَکُم مِنها کَذلِک َ یُبَیِّن ُ اللّه ُ لَکُم آیاتِه ِ لَعَلَّکُم تَهتَدُون َ (۱۰۳)

۱۰۳- فَأَلَّف َ: الفت و محبّت ایجاد کرد.

شَفا: لب شی ء، کنار شی ء.

حُفرَهٍ: گودی.

شَفا حُفرَهٍ مِن َ النّارِ: پرتگاه جهنّم.

فَأَنقَذَکُم: شما را نجات داد.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۱۰]

كُنتُم خَيرَ أُمَّةٍ أُخرِجَت لِلنّاس ِ تَأمُرُون َ بِالمَعرُوف ِ وَ تَنهَون َ عَن ِ المُنكَر ِ وَ تُؤمِنُون َ بِاللّه ِ وَ لَو آمَن َ أَهل ُ الكِتاب ِ لَكان َ خَيراً لَهُم مِنهُم ُ المُؤمِنُون َ وَ أَكثَرُهُم ُ الفاسِقُون َ (۱۱۰)

۱۱۰- خَيرَ أُمَّةٍ: مراد ائمّه علیهم السّلام هستند «روایات».

أُخرِجَت: خلقت: آفریده شده اند.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۱۲]

ضُرِبَت عَلَيهِم ُ الذِّلَّةُ أَين َ ما ثُقِفُوا إِلاّ بِحَبل ٍ مِن َ اللّه ِ وَ حَبل ٍ مِن َ النّاس ِ وَ باؤُ بِغَضَب ٍ مِن َ اللّه ِ وَ ضُرِبَت عَلَيهِم ُ المَسكَنَةُ ذلِك َ بِأَنَّهُم كانُوا يَكفُرُون َ بِآيات ِ اللّه ِ وَ يَقتُلُون َ الأَنبِياءَ بِغَير ِ حَق ٍّ ذلِك َ بِما عَصَوا وَ كانُوا يَعتَدُون َ (۱۱۲)

۱۱۲- ثُقِفُوا: وجدوا: به آنان دسترسی پیدا شد.

إِلّا بِحَبل ٍ مِن َ اللّه ِ: به واسطه عهدی از طرف خدا.

وَ حَبل ٍ مِّن َ النّاس ِ: به واسطه عهدی از طرف مردم به گرفتن جزیه. در روایت وارد شده است که مراد از «الحبل من اللّه» کتاب اللّه است و مراد از «الحبل من النّاس» علی بن ابی طالب است(۱).

بنابراین، معنای آیه چنین می شود: أهل کتاب در هر کجا باشند به حسب شرع محکوم به ذلّت و پرداخت جزیه هستند، مگر اینکه که مسلمان شوند و به ولایت ائمّه علیهم السّلام تمسّک نمایند.

المَسكَنَةُ: ذلّت و خواری.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۱۵]

وَ ما يَفعَلُوا مِن خَير ٍ فَلَن يُكفَرُوه ُ وَ اللّه ُ عَلِيم ٌ بِالمُتَّقِين َ (۱۱۵)

۱۱۵- فَلَن يُكفَرُوه ُ: پس هرگز مورد ناسپاسی قرار نمی گیرند و از پاداش محروم نخواهند شد.

۱- کنز الدقائق، ج ۲، ص ۲۰۲.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۱۷]

مَثَلُ ما يُنفِقُونَ فِي هذِهِ الحَياةِ الدُّنيا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيها صِرٌّ أَصابَت حَرثَ قَومٍ ظَلَمُوا أَنفُسَهُم فَأَهلَكَتهُ وَ ما ظَلَمَهُمُ اللّهُ وَ لكِن أَنفُسَهُم يَظلِمُونَ (۱۱۷)

۱۱۷- صِرٌّ: سرمای شدید.

حَرث: کشت، زراعت.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۱۸]

يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَتَّخِذُوا بِطانَةً مِن دُونِكُم لا يَألُونَكُم خَبالاً وَدُّوا ما عَنِتُّم قَد بَدَتِ البَغضاءُ مِن أَفواهِهِم وَ ما تُخفِي صُدُورُهُم أَكبَرُ قَد بَيَّنّا لَكُمُ الآياتِ إِن كُنتُم تَعقِلُونَ (۱۱۸)

۱۱۸- بِطانَةً: همراز، رفیق صمیمی. مفرد و جمع و مذکر و مؤنث در آن یکسان است.

مِن دُونِكُم: من غیر اهل ملّتکم: غیر از همکیشانتان.

لا يَألُونَكُم: از «ألو» به معنای سستی و کوتاهی است.

خَبالًا: فساد و ضرر رساندن. مراد آیه چنین می شود: از هیچ کوششی بر ضدّ شما کوتاهی نمی کنند.

ما عَنِتُّم: عنتکم: زحمت و مشقّت شما. «ما» مصدریه است.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۱۹]

ها أَنتُم أُولاءِ تُحِبُّونَهُم وَ لا يُحِبُّونَكُم وَ تُؤمِنُونَ بِالكِتابِ كُلِّهِ وَ إِذا لَقُوكُم قالُوا آمَنّا وَ إِذا خَلَوا عَضُّوا عَلَيكُمُ الأَنامِلَ مِنَ الغَيظِ قُل مُوتُوا بِغَيظِكُم إِنَّ اللّهَ عَلِيمٌ بِذاتِ الصُّدُورِ (۱۱۹)

۱۱۹- ها: برای تنبیه است.

أُولاءِ: دو احتمال در آن وجود دارد: ۱- به معنی «الّذین» بنابراین معنای آیه چنین می شود:

آگاه باشید شما مسلمانان کسانی هستید که کفار را دوست دارید، ولی آنان شما را دوست ندارند.

۲- اسم اشاره است بنابراین معنای آیه چنین می شود: آگاه باشید شما مسلمانان همانهایی هستید که کفار را دوست دارید، ولی آنان شما را دوست ندارند.

بِالكِتابِ: مراد جنس کتاب است یعنی هر کتاب آسمانی.

عَضُّوا عَلَيكَم ُالأنامِل َمِن َالغَيظِ: از خشم بر شما سر انگشتان خود را به دندان می گیرند.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۲۱]

وَ إِذ غَدَوت َمِن أَهلِك َتُبَوِّئ ُالمُؤمِنِين َمَقاعِدَ لِلقِتال ِوَ اللّه ُسَمِيع ٌعَلِيم ٌ(۱۲۱)

۱۲۱- غَدَوت َمِن أَهلِك َ: بامداد که از مدینه خارج شدی.

تُبَوِّئ ُالمُؤمِنِين َمَقاعِدَ لِلقِتال ِ: جایگاه رزمندگان مؤمن را برای جنگیدن مشخص و مهیا می کردی.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۲۲]

إِذ هَمَّت طائِفَتان ِ مِنكُم أَن تَفشَلا وَ اللّه ُ وَلِيُّهُما وَ عَلَى اللّه ِ فَلْيَتَوَكَّل ِ الْمُؤمِنُون َ (۱۲۲)

۱۲۲- هَمَّت طائِفَتان ِ مِنكُم أَن تَفشَلا ...: دو احتمال در آن وجود دارد: ۱- در مقام مدح آنان است و منّت می گذارد که آن دو طایفه تصمیم گرفتند سست شوند و از دشمن بترسند، ولی خدا آنان را یاری کرد بنابراین مؤمنان باید به خداوند توکّل کنند. ۲- در مقام مذمّت آنان است و می فرماید: آن دو طایفه تصمیم گرفتند سست شوند و از جنگ برگردند در حالی که خدا ولی ّ آنان بود و کسی که خدا ولی او است نباید بترسد و مؤمنان باید به خداوند توکّل کنند. (تعریض است به اینکه آنان توکّل نکردند در حالی که می بایست توکّل می کردند). «المیزان».

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۲۵]

بَلى إِن تَصبِرُوا وَ تَتَّقُوا وَ يَأْتُوكُم مِن فَورِهِم هذا يُمدِدكُم رَبُّكُم بِخَمسَهِ آلاف ٍ مِن َ الْمَلائِكَهِ مُسَوِّمِين َ (۱۲۵)

۱۲۵- ۱۲۵- (فور): به دو معنا آمده است: ۱- فوری، الآن. ۲- از روی غضب. غضب را «فور» گفته اند چون فوران دارد.

مُسَوِّمِين َ: نشانه گذاران. علت اینکه که ملائکه را متصف به «مسومین» کرده اند اینکه است که آنان در جنگ بدر خود و یا اسبان خود را علامت گذاری کرده بودند.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۲۷]

لِيَقطَع َ طَرَفاً مِن َ الَّذِين َ كَفَرُوا أَو يَكبِتَهُم فَيَنقَلِبُوا خائِبِين َ (۱۲۷)

۱۲۷- لِيَقطَع َ طَرَفاً: لیقتل طائفه.

يَكبِتَهُم: آنان را خوار و ذلیل گرداند.

خائِبِين َ: از آرزوهای خود ناامید گشته و به آن نرسیده اند.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۳۰]

يا أَيُّهَا الَّذِين َ آمَنُوا لا تَأْكُلُوا الرِّبَوا أَضعافاً مُضاعَفَهً وَ اتَّقُوا اللّه َ لَعَلَّكُم تُفلِحُون َ (۱۳۰)

۱۳۰- الرِّبَوا: زیادی.

أَضعافاً مُضاعَفَهً: چند برابر ربا گرفتن. و آن به اینکه صورت بوده است که بعد از فرا رسیدن وقت پرداخت اگر مدیون توان پرداخت دین را نداشت با گرفتن ربا، مدّت تمدید می شد و اینکه کار بارها تکرار می شد و ربا چند برابر می شد.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۳۳]

وَ سارِعُوا إِلى مَغفِرَةٍ مِن رَبِّكُم وَ جَنَّةٍ عَرضُهَا السَّماواتُ وَ الأَرضُ أُعِدَّت لِلمُتَّقِين (۱۳۳)

۱۳۳- عَرضُهَا: وسعت و بزرگی بهشت.

عرب وقتی می خواهد وسعت چیزی را تعریف کند می گوید: عرضش اینکه اندازه است(۱) و از عرض به طریق اولی وسعت طول هم معلوم می شود.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۳۴]

الَّذِين يُنفِقُون فِي السَّرّاءِ وَ الضَّرّاءِ وَ الكاظِمِين الغَيظَ وَ العافِين عَنِ النّاسِ وَ اللّهُ يُحِبُّ المُحسِنِين (۱۳۴)

۱۳۴- فِي السَّرّاءِ وَ الضَّرّاءِ: به دو معنا آمده است: ۱- در گشایش زندگی و تنگدستی. ۲- در حال خوشی و اندوه. مراد اینکه است که هیچ یک از اینکه حالات مانع از انفاق آنها نمی شود.

الكاظِمِين الغَيظَ: فرو برندگان خشم در حالی که بسیار خشمگین هستند. «کظم» در اصل به معنای بستن دهانه مشک پر از آب است.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۳۵]

وَ الَّذِين إِذا فَعَلُوا فاحِشَةً أَو ظَلَمُوا أَنفُسَهُم ذَكَرُوا اللّهَ فَاستَغفَرُوا لِذُنُوبِهِم وَ مَن يَغفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللّهُ وَ لَم يُصِرُّوا عَلى ما فَعَلُوا وَ هُم يَعلَمُون (۱۳۵)

۱۳۵- لَم يُصِرُّوا: پافشاری نمی ورزند.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۳۷]

قَد خَلَت مِن قَبلِكُم سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الأَرضِ فَانظُرُوا كَيفَ كانَ عاقِبَةُ المُكَذِّبِين (۱۳۷)

۱۳۷- خَلَت: مضت: گذشته است.

سُنَنٌ: جمع «سنّت»، به معنای روش پند دهنده.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۳۸]

هذا بَيانٌ لِلنّاسِ وَ هُدىً وَ مَوعِظَةٌ لِلمُتَّقِين (۱۳۸)

۱۳۸- مَوعِظَةٌ: آنچه موجب نرمی دل می شود و باعث کناره گیری از زشتی و استقبال از نیکی می گردد.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۴۰]

إِن یَمسَسکُم قَرحٌ فَقَد مَسَّ القَومَ قَرحٌ مِثلُهُ وَ تِلکَ الأَیّامُ نُداوِلُها بَینَ النّاسِ وَ لِیَعلَمَ اللّهُ الَّذِینَ آمَنُوا وَ یَتَّخِذَ مِنکُم شُهَداءَ وَ اللّهُ لا یُحِبُّ الظّالِمِینَ (۱۴۰)

۱۴۰- قَرحٌ: به دو معناست: ۱- زخم. ۲-

جراحت و درد ناشی از آن.

نُداوِلُها: روزگار را گاهی به سود گروهی و گاهی به زیان آنان میان مردم می گردانیم.

۱- اینکه قسمت از موارد دیگر «مجمع البیان» استفاده شده است.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۴۱]

وَ لِيُمَحِّص َ اللّه ُ الَّذِين َ آمَنُوا وَ يَمحَق َ الكافِرِين َ (۱۴۱)

۱۴۱- لِيُمَحِّص َ: تا اینکه که پاکیزه و خالص گرداند.

يَمحَق َ: هلاک گرداند.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۴۲]

أَم حَسِبتُم أَن تَدخُلُوا الجَنَّةَ وَ لَمّا يَعلَم ِ اللّه ُ الَّذِين َ جاهَدُوا مِنكُم وَ يَعلَم َ الصّابِرِين َ (۱۴۲)

۱۴۲- أَم حَسِبتُم: بل حسبتم.

يَعلَم َ الصّابِرِين َ: منصوب به تقدیر «أن» است.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۴۳]

وَ لَقَد كُنتُم تَمَنَّون َ المَوت َ مِن قَبل ِ أَن تَلقَوه ُ فَقَد رَأَيتُمُوه ُ وَ أَنتُم تَنظُرُون َ (۱۴۳)

۱۴۳- تَمَنَّون َ: اصلش «تتمنّون» است، یک «تا» حذف شده است.

تَنظُرُون َ: چند وجه در آن موجود است: ۱- تاکید برای «رأیتموه». فایده تأکید اینکه است که شنونده توهم نکند مراد از «رؤیت» رؤیت قلبی است. ۲- شما در فکر بودید. ۳- شما به پیامبر نگاه می کردید(۱).

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۴۴]

وَ ما مُحَمَّدٌ إِلاّ رَسُول ٌ قَد خَلَت مِن قَبلِه ِ الرُّسُل ُ أَ فَإِن مات َ أَو قُتِل َ انقَلَبتُم عَلى أَعقابِكُم وَ مَن يَنقَلِب عَلى عَقِبَيه ِ فَلَن يَضُرَّ اللّه َ شَيئاً وَ سَيَجزِى اللّه ُ الشّاكِرِين َ (۱۴۴)

۱۴۴- انقَلَبتُم عَلى أَعقابِكُم: به عقب بر می گردید کنایه از ارتداد است.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۴۶]

وَ كَأَيِّن مِن نَبِىٍّ قاتَل َ مَعَه ُ رِبِّيُّون َ كَثِيرٌ فَما وَهَنُوا لِما أَصابَهُم فِى سَبِيل ِ اللّه ِ وَ ما ضَعُفُوا وَ مَا استَكانُوا وَ اللّه ُ يُحِب ُّ الصّابِرِين َ (۱۴۶)

۱۴۶- كَأَيِّن: و کم من رسول. اصل آن «أی» است که کاف تشبیه بر آن وارد شده است و محل ّ او رفع است.

رِبِّیّون: به چند معنا آمده است: ۱- دانشمندان فقیه و صابر. ۲- جمعیتهای زیاد. ۳- کسانی که منسوب به رب هستند یعنی کسانی که به عبادت خداوند متمسک می باشند. ۴- ده هزار نفر. «امام باقر علیه السّلام» ۵- تابعین.

فَما وَهَنُوا: سست نشدند.

مَا استَکانُوا: در مقابل دشمنان تسلیم نشدند. اصلش «کینه» است.

۱- احتمال دارد مشتق از «نظره» به معنای مهلت دادن باشد همانند «فنظره الی میسره» و مقصود اینکه است که شما وقت کشی می کردید و اقدام نمی کردید.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۵۱]

سَنُلقِی فِی قُلُوبِ الَّذِینَ کَفَرُوا الرُّعبَ بِما أَشرَکُوا بِاللّهِ ما لَم یُنَزِّل بِهِ سُلطاناً وَ مَأواهُمُ النّارُ وَ بِئسَ مَثوَی الظّالِمِینَ (۱۵۱)

۱۵۱- الرُّعب: ترس.

سُلطاناً: دلیل، برهان.

مَثوَی: منزل، جایگاه.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۵۲]

وَ لَقَد صَدَقَکُمُ اللّهُ وَعدَهُ إِذ تَحُسُّونَهُم بِإِذنِهِ حَتّی إِذا فَشِلتُم وَ تَنازَعتُم فِی الأَمرِ وَ عَصَیتُم مِن بَعدِ ما أَراکُم ما تُحِبُّونَ مِنکُم مَن یُرِیدُ الدُّنیا وَ مِنکُم مَن یُرِیدُ الآخِرَهَ ثُمَّ صَرَفَکُم عَنهُم لِیَبتَلِیَکُم وَ لَقَد عَفا عَنکُم وَ اللّهُ ذُو فَضلٍ عَلَی المُؤمِنِینَ (۱۵۲)

۱۵۲- تَحُسُّونَهُم: آنان را به قتل رسانیدید.

وجه تعبیر از قتل به «حس» اینکه است که قتل موجب نابودی حس می شود.

إِذا فَشِلتُم: در جواب «اذا» دو قول است: ۱- جواب محذوف است و تقدیر چنین است: «حتی اذا فشلتم ... امتحنتم». ۲- شرط عبارت از «تنازعتم» است که مؤخر شده است و جواب عبارت از «فشلتم» است که مقدم شده است و «واو» میان آن دو زاید است.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۵۳]

إِذ تُصعِدُونَ وَ لا تَلوُونَ عَلی أَحَدٍ وَ الرَّسُولُ یَدعُوکُم فِی أُخراکُم فَأَثابَکُم غَمًّا بِغَمٍّ لِکَیلا تَحزَنُوا عَلی ما فاتَکُم وَ لا ما أَصابَکُم وَ اللّهُ خَبِیرٌ بِما تَعمَلُونَ (۱۵۳)

۱۵۳- تُصعِدُون: پا به فرار گذاشتید و گریختید. بین «اصعاد» و «صعود» فرق است «اصعاد» دور شدن از مکانی در زمین هموار است و «صعود» بالا رفتن از بلندی است همانند رفتن به بالای کوه.

لا تَلوُونَ عَلی أَحَدٍ: به هیچ کسی توجّه نمی کردید یعنی فرار می کردید و به فکر هیچ کسی نبودید. اصل آن «لوی» است.

فِی أُخراکُم: از پشت سر.

فَأَثابَکُم غَمًّا بِغَمٍّ: به دو معنا آمده است: ۱- شما را با غم در مقابل غم مجازات کرد. چون شما فرمان رسول خدا را گوش نکردید و او را غمناک کردید خداوند هم با شکست خوردن شما، شما را غمناک کرد. ۲- با اندوه روی اندوه و غم روی غم شما را مجازات کرد. کنایه از فراوانی غم است غم اوّل به سبب ندامت بر کارهایی انجام گرفته است و غم دوم به سبب

چشیدن شداید است.

ص: ۷۰

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۵۴]

ثُمَّ أَنزَلَ عَلَيكُم مِن بَعدِ الغَمِّ أَمَنَةً نُعاساً يَغشى طائِفَةً مِنكُم وَ طائِفَةٌ قَد أَهَمَّتهُم أَنفُسُهُم يَظُنُّونَ بِاللّهِ غَيرَ الحَقِّ ظَنَّ الجاهِلِيَّهِ يَقُولُونَ هَل لَنا مِنَ الأَمرِ مِن شَى ءٍ قُل إِنَّ الأَمرَ كُلَّهُ لِلّهِ يُخفُونَ فِى أَنفُسِهِم ما لا يُبدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَو كانَ لَنا مِنَ الأَمرِ شَى ءٌ ما قُتِلنا هاهُنا قُل لَو كُنتُم فِى بُيُوتِكُم لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيهِمُ القَتلُ إِلى مَضاجِعِهِم وَ لِيَبتَلِىَ اللّهُ ما فِى صُدُورِكُم وَ لِيُمَحِّصَ ما فِى قُلُوبِكُم وَ اللّهُ عَلِيمٌ بِذاتِ الصُّدُورِ (۱۵۴)

۱۵۴- أَمَنَةً: امنیّت.

نُعاساً: خواب، بدل است از «أمنه» چون خواب مایه آرامش است.

يَغشى: خواب فرا گرفت.

أَهَمَّتهُم أَنفُسُهُم: به دو معنا آمده است: ۱- نگرانی جانشان، آنان را مشغول کرد یعنی در اثر نگرانی به خواب نرفتند. ۲- همت آنان خلاصی جانشان بود.

هَل لَنا مِنَ الأَمرِ مِن شَى ءٍ: آیا بهره ای از پیروزی برای ما هست!

إِنَّ الأَمرَ كُلَّهُ لِلّهِ: به دو معنا آمده است: ۱- نصرت و غلبه تماما از خداست. ۲- قضا در دست خداست هر کسی را بخواهد یاری می کند و هر کسی را نخواهد یاری نمی کند. «کنز الدقائق» لَبَرَزَ: حتما خارج می شدند.

مَضاجِعِهِم: قتلگاهشان.

لِيَبتَلِىَ: تا امتحان کند و بیازماید.

لِيُمَحِّصَ: تا خالص گرداند.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۵۶]

يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا وَ قالُوا لِإِخوانِهِم إِذا ضَرَبُوا فِى الأَرضِ أَو كانُوا غُزًّى لَو كانُوا عِندَنا ما ماتُوا وَ ما قُتِلُوا لِيَجعَلَ اللّهُ ذلِكَ حَسرَةً فِى قُلُوبِهِم وَ اللّهُ يُحيِى وَ يُمِيتُ وَ اللّهُ بِما تَعمَلُونَ بَصِيرٌ (۱۵۶)

۱۵۶- غُزًّى: جمع «غازی» مانند «ضارب» و «ضرّب» و «طالب» و «طلّب» به معنای رزمنده.

لِيَجعَلَ: لام برای عاقبت است.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۵۹]

فَبِما رَحمَةٍ مِنَ اللّه ِ لِنتَ لَهُم وَ لَو كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ القَلب ِ لانفَضُّوا مِن حَولِكَ فَاعف عَنهُم وَ استَغفِر لَهُم وَ شاوِرهُم فِى الأَمرِ فَإِذا عَزَمتَ فَتَوَكَّل عَلَى اللّه ِ إِنَّ اللّه َ يُحِبُّ المُتَوَكِّلِينَ (۱۵۹)

۱۵۹- فَبِما رَحمَةٍ: فبرحمه «ما» به اتّفاق مفسّران زايد است.

لِنتَ: نرم شدى، مهربان شدى. از «لين» است.

فَظًّا: خشن و بد اخلاق.

غَلِيظَ القَلب ِ: قسى القلب، سخت دل.

لَانفَضُّوا مِن حَولِكَ: از اطراف تو پراكنده مى شدند.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۶۰]

إِن يَنصُركُمُ اللّه ُ فَلا غالِبَ لَكُم وَ إِن يَخذُلكُم فَمَن ذَا الَّذِى يَنصُرُكُم مِن بَعدِه ِ وَ عَلَى اللّه ِ فَلْيَتَوَكَّل ِ المُؤمِنُونَ (۱۶۰)

۱۶۰- يَخذُلكُم: كمك خود را از شما باز دارد.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۶۱]

وَ ما كانَ لِنَبِىٍّ أَن يَغُلَّ وَ مَن يَغلُل يَأت ِ بِما غَلَّ يَومَ القِيامَةِ ثُمَّ تُوَفّى كُلُّ نَفس ٍ ما كَسَبَت وَ هُم لا يُظلَمُونَ (۱۶۱)

۱۶۱- أَن يَغُلَّ: الغلول: خيانت.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۶۲]

أَ فَمَنِ اتَّبَعَ رِضوانَ اللّه ِ كَمَن باءَ بِسَخَطٍ مِنَ اللّه ِ وَ مَأواهُ جَهَنَّمُ وَ بِئسَ المَصِيرُ (۱۶۲)

۱۶۲- فَمَنِ اتَّبَعَ رِضوانَ اللّه ِ: امام صادق عليه السّلام فرمود: مراد از «من اتّبع رضوان اللّه» ائمّه عليهم السّلام هستند و امامان در پيشگاه خداوند براى مؤمنين وسيله ترفيع درجه مى باشند. بنابراين مرجع ضمير «هم» در آيه بعد، جمله «من اتّبع رضوان اللّه» است. «كنز الدقائق» باءَ بِسَخَطٍ مِنَ اللّه ِ: با سخط و غضب خداوند بازگشته است و از جهاد فرار نموده است.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۶۳]

هُم دَرَجاتٌ عِندَ اللّه ِ وَ اللّه ُ بَصِيرٌ بِما يَعمَلُونَ (۱۶۳)

۱۶۳- هُم دَرَجات؛ ذو درجات: آنان دارای درجات هستند. (توضیح بیشتر در آیه قبل گذشت.)

ص: ۷۲

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۶۶]

وَ ما أَصابَكُم يَوم َالتَقَى الجَمعان ِفَبِإذن ِاللّه ِوَ لِيَعلَم َالمُؤمِنين َ(۱۶۶)

۱۶۶- الجَمعان ِ: مراد لشگر مسلمانان و لشگر مشرکان در جنگ احد است.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۶۷]

وَ لِيَعلَم َالَّذِين َنافَقُوا وَ قِيل َلَهُم تَعالَوا قاتِلُوا فِى سَبِيل ِاللّه ِأَوِ ادفَعُوا قالُوا لَو نَعلَم ُقِتالاً لاتَّبَعناكُم هُم لِلكُفرِ يَومَئِذٍ أَقرَب ُمِنهُم لِلإيمان ِيَقُولُون َبِأَفواهِهِم ما لَيس َفِى قُلُوبِهِم وَ اللّه ُأَعلَم ُبِما يَكتُمُون َ(۱۶۷)

۱۶۷- لِلكُفرِ: الى الكفر. «لام» به معنای «الی» است.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۶۸]

الَّذِين َقالُوا لِإِخوانِهِم وَ قَعَدُوا لَو أَطاعُونا ما قُتِلُوا قُل فَادرَؤُا عَن أَنفُسِكُم ُالمَوت َإِن كُنتُم صادِقِين َ(۱۶۸)

۱۶۸- الَّذِين َقالُوا لِإِخوانِهِم: منافقین به برادران نسبی خود گفتند، نه به برادران دینی زیرا منافقین برادر دینی محسوب نمی شوند.

وَ قَعَدُوا: (اینکه سخن را گفتند) در حالی که خود در خانه نشسته بودند و در جنگ شرکت نداشتند.

فَادرَؤُا عَن أَنفُسِكُم ُالمَوت َ: مرگ را از خود دفع کنید.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۷۲]

الَّذِين َاستَجابُوا لِلّه ِوَ الرَّسُول ِمِن بَعدِ ما أَصابَهُم ُالقَرح ُلِلَّذِين َأَحسَنُوا مِنهُم وَ اتَّقَوا أَجرٌ عَظِيم ٌ(۱۷۲)

۱۷۲- القَرح ُ: الجرح: زخم.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۷۴]

فَانقَلَبُوا بِنِعمَةٍ مِن اللّه وَ فَضل لَم یَمسَسهُم سُوءٌ وَ اتَّبَعُوا رِضوان اللّه وَ اللّه ذُو فَضل عَظِیم (۱۷۴)

۱۷۴- فَانقَلَبُوا بِنِعمَةٍ مِن اللّه وَ فَضل لَم یَمسَسهُم سُوءٌ: ناراحتی به آنان نرسید و از قتل و جرح سالم ماندند. در روایتی «ابو الجارود» از امام باقر علیه السّلام نقل می کند که اینکه آیه در غزوه بدر صغری- که آبی است مال بنی کنانه- نازل شده است و مراد از «فانقلبوا ...» اینکه است که سالمین و غانمین به مدینه برگشتند. در بدر صغری با زاری سالانه دایر بود. مسلمانان در آن جا بیع کردند و دو برابر سود بردند.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۷۸]

وَ لا یَحسَبَن الَّذِین کَفَرُوا أَنَّما نُملِی لَهُم خَیرٌ لِأَنفُسِهِم إِنَّما نُملِی لَهُم لِیَزدادُوا إِثماً وَ لَهُم عَذاب مُهِین (۱۷۸)

۱۷۸- أَنَّما نُملِی: دو احتمال در آن وجود دارد: ۱- «ما» به معنای «الّذی» است یعنی «أن الّذین نملی». ۲- «ما» مصدریه است یعنی «املائنا». «املاء» به معنای مهلت دادن است.

لِیَزدادُوا إِثماً: «لام» برای عاقبت است یعنی عاقبت مهلت دادن اینکه شد که بیشتر گناه کردند.

مُهِین: خوار کننده. مشتق از «هون» است.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۷۹]

ما کان اللّه لِیَذَرَ المُؤمِنِین عَلی ما أَنتُم عَلَیه حَتّی یَمِیزَ الخَبِیث مِن الطَّیِّب وَ ما کان اللّه لِیُطلِعَکُم عَلَی الغَیب وَ لکِن اللّه یَجتَبِی مِن رُسُلِه مَن یَشاءُ فَآمِنُوا بِاللّه وَ رُسُلِه وَ إِن تُؤمِنُوا وَ تَتَّقُوا فَلَکُم أَجرٌ عَظِیم (۱۷۹)

۱۷۹- ما کان اللّه لِیَذَرَ: لیدع: خداوند رها نسازد.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۸۰]

وَ لا یَحسَبَن الَّذِین یَبخَلُون بِما آتاهُم اللّه مِن فَضلِه هُوَ خَیراً لَهُم بَل هُوَ شَرٌّ لَهُم سَیُطَوَّقُون ما بَخِلُوا بِه یَوم القِیامَه وَ لِلّه مِیراث السَّماوات وَ الأَرض وَ اللّه بِما تَعمَلُون خَبِیرٌ (۱۸۰)

۱۸۰- سَیُطَوَّقُون ما بَخِلُوا بِه: به زودی اموالی را که بخل ورزیده اند طوق گردن آنان شود. «امام باقر علیه السّلام»

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۸۱]

لَقَد سَمِعَ اللّه ُقَولَ الَّذِین َقالُوا إِن َّاللّه َفَقِیرٌ وَ نَحن ُأَغنِیاءُ سَنَکتُب ُما قالُوا وَ قَتلَهُم ُالأَنبِیاءَ بِغَیرِ حَق ٍّوَ نَقُول ُذُوقُوا عَذاب َالحَرِیق ِ(۱۸۱)

۱۸۱- الحَرِیق ِ: آتش شعله ور.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۸۳]

الَّذِین َقالُوا إِن َّاللّه َعَهِدَ إِلَینا أَلاّ نُؤمِن َلِرَسُول ٍحَتّی یَأتِینا بِقُربان ٍتَأکُلُه ُالنّارُ قُل قَد جاءَکُم رُسُل ٌمِن قَبلِی بِالبَیِّنات ِوَ بِالَّذِی قُلتُم فَلِم َقَتَلتُمُوهُم إِن کُنتُم صادِقِین َ(۱۸۳)

۱۸۳- بِقُربان ٍ: هر کار نیکی که موجب تقرّب بنده به خداوند شود.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۸۴]

فَإِن کَذَّبُوک َفَقَد کُذِّب َرُسُل ٌمِن قَبلِک َجاؤُ بِالبَیِّنات ِوَ الزُّبُرِ وَ الکِتاب ِالمُنِیرِ (۱۸۴)

۱۸۴- الزُّبُرِ: جمع «زبور» و آن عبارت از کتابی است که در او حکمت و مواعظ باشد.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۸۵]

کُل ُّنَفس ٍذائِقَهُ المَوت ِوَ إِنَّما تُوَفَّون َأُجُورَکُم یَوم َالقِیامَهِ فَمَن زُحزِح َعَن ِالنّارِ وَ أُدخِل َالجَنَّهَ فَقَد فازَ وَ مَا الحَیاهُ الدُّنیا إِلاّ مَتاع ُالغُرُورِ (۱۸۵)

۱۸۵- تُوَفَّون َأُجُورَکُم: پاداش اعمال خود را به طور کامل دریافت خواهید کرد.

در «مجمع البیان» و «المیزان»، «اجورکم» را به جزای اعمال معنی کرده اند اعم ّاز اعمال خیر یا شرّ، ولی «مفردات راغب» گفته است: اجرت تنها در جایی که نفع است استعمال می شود و در ضرر استعمال نمی شود. در آیات قرآن هم فقط در ثواب استعمال شده است.

زُحزِح َ: خلاصی یابد.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۸۶]

لَتُبلَوُن َّفِی أَموالِکُم وَ أَنفُسِکُم وَ لَتَسمَعُن َّمِن َالَّذِین َأُوتُوا الکِتاب َمِن قَبلِکُم وَ مِن َالَّذِین َأَشرَکُوا أَذی ً کَثِیراً وَ إِن تَصبِرُوا وَ تَتَّقُوا فَإِن َّذلِک َمِن عَزم ِالأُمُورِ (۱۸۶)

۱۸۶- عَزم ِالأُمُورِ: به دو معنا آمده است: ۱- اموری که حقّانیّت و رشد آن روشن است و بر عاقل واجب است تصمیم بر آن

امر بگیرد. ۲- از امور محکم است.

ص: ۷۵

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۸۷]

وَ إِذ أَخَذَ اللّه ُ مِیثاق َ الَّذِین َ أُوتُوا الکِتاب َ لَتُبَیِّنُنَّه ُ لِلنّاس ِ وَ لا تَکتُمُونَه ُ فَنَبَذُوه ُ وَراءَ ظُهُورِهِم وَ اشتَرَوا بِه ِ ثَمَناً قَلِیلاً فَبِئس َ ما یَشتَرُون َ (۱۸۷)

۱۸۷- فَنَبَذُوه ُ وَراءَ ظُهُورِهِم: میثاق را به پشت سر خود انداختند و به آن اعتنا نکردند.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۸۸]

لا تَحسَبَن َّ الَّذِین َ یَفرَحُون َ بِما أَتَوا وَ یُحِبُّون َ أَن یُحمَدُوا بِما لَم یَفعَلُوا فَلا تَحسَبَنَّهُم بِمَفازَةٍ مِن َ العَذاب ِ وَ لَهُم عَذاب ٌ أَلِیم ٌ (۱۸۸)

۱۸۸- بِمَفازَةٍ: نجات یافته.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۹۰]

إِن َّ فِی خَلق ِ السَّماوات ِ وَ الأَرض ِ وَ اختِلاف ِ اللَّیل ِ وَ النَّهار ِ لَآیات ٍ لِأُولِی الأَلباب ِ (۱۹۰)

۱۹۰- الأَلباب ِ: جمع «لب»: به معنای عقل.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۹۱]

الَّذِین َ یَذکُرُون َ اللّه َ قِیاماً وَ قُعُوداً وَ عَلی جُنُوبِهِم وَ یَتَفَکَّرُون َ فِی خَلق ِ السَّماوات ِ وَ الأَرض ِ رَبَّنا ما خَلَقت َ هذا باطِلاً سُبحانَک َ فَقِنا عَذاب َ النّار ِ (۱۹۱)

۱۹۱- الَّذِین َ یَذکُرُون َ اللّه َ قِیاماً وَ قُعُوداً وَ عَلی جُنُوبِهِم: مراد اینکه است در همه حال به یاد خدا هستند. «المیزان»

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۹۲]

رَبَّنا إِنَّک َ مَن تُدخِل ِ النّارَ فَقَد أَخزَیتَه ُ وَ ما لِلظّالِمِین َ مِن أَنصار ٍ (۱۹۲)

۱۹۲- أَخزَیتَه ُ: به دو معنا آمده است: ۱- او را خوار و ذلیل کرده ای. ۲- هلاک کرده ای.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۹۳]

رَبَّنا إِنَّنا سَمِعنا مُنادِیاً یُنادِی لِلإِیمان ِ أَن آمِنُوا بِرَبِّکُم فَآمَنّا رَبَّنا فَاغفِر لَنا ذُنُوبَنا وَ کَفِّر عَنّا سَیِّئاتِنا وَ تَوَفَّنا مَع َ الأَبرار ِ (۱۹۳)

۱۹۳- لِلإِیمان ِ: إلی الإیمان. «لام» به معنای «الی» است.

کَفِّر: محو کن. ممکن است گفته شود که «کفران» و «غفران» در لغت به معنای پوشش آمده است بنابراین با وجود «اغفر لنا» از «کفّر عنّا» بی نیاز هستیم. جواب اینکه است که «اغفر لنا» یعنی ما را بدون توبه ببخش و «کفّر عنّا» یعنی ما را با توبه ببخش. در «المیزان» فرموده است: در اصطلاح قرآنی سیّئات به گناهان صغیره اطلاق می شود.

ص: ۷۶

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۹۵]

فَاستَجابَ لَهُم رَبُّهُم أَنّی لا أُضِیعُ عَمَلَ عامِلٍ مِنکُم مِن ذَکَرٍ أَو أُنثی بَعضُکُم مِن بَعضٍ فَالَّذِینَ هاجَرُوا وَ أُخرِجُوا مِن دِیارِهِم وَ أُوذُوا فِی سَبِیلِی وَ قاتَلُوا وَ قُتِلُوا لَأُکَفِّرَنَّ عَنهُم سَیِّئاتِهِم وَ لَأُدخِلَنَّهُم جَنّاتٍ تَجرِی مِن تَحتِهَا الأَنهارُ ثَواباً مِن عِندِ اللّه ِ وَ اللّه ُ عِندَه ُ حُسن ُ الثَّواب ِ (۱۹۵)

۱۹۵- فَالَّذِینَ هاجَرُوا وَ أُخرِجُوا مِن دِیارِهِم: از طریق شیعه نقل شده است که اینکه آیه در باره هجرت علی علیه السّلام و سه فاطمه- فاطمه بنت محمّد صلّی اللّه علیه و آله و سلّم و فاطمه بنت اسد و فاطمه بنت زبیر- نازل شده است. «المیزان»

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۹۶]

لا یَغُرَّنَّک َ تَقَلُّب ُ الَّذِینَ کَفَرُوا فِی البِلادِ (۱۹۶)

۱۹۶- تَقَلُّب ٌ: رفت و آمد. کنایه از رفاه حال کفّار است.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۹۷]

مَتاع ٌ قَلِیل ٌ ثُم َّ مَأواهُم جَهَنَّم ُ وَ بِئس َ المِهادُ (۱۹۷)

۱۹۷- مَتاع ٌ قَلِیل ٌ: بهره بردن ناچیز.

المِهادُ: قرارگاه، جایگاه.

[سوره آل عمران (۳): آیه ۱۹۸]

لکِن ِ الَّذِینَ اتَّقَوا رَبَّهُم لَهُم جَنّات ٌ تَجرِی مِن تَحتِهَا الأَنهارُ خالِدِینَ فِیها نُزُلاً مِن عِندِ اللّه ِ وَ ما عِندَ اللّه ِ خَیرٌ لِلأَبرارِ (۱۹۸)

۱۹۸- نُزُلًا: آنچه برای پذیرایی از مهمان مانند خوراکی و غیره مهیّا می شود.

سوره النساء

[سوره النساء (۴): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

یـا أَیُّهَا النّاس ُ اتَّقُوا رَبَّکُم ُ الَّذِی خَلَقَکُم مِن نَفس ٍ واحِـدَه ٍ وَ خَلَق َ مِنها زَوجَها وَ بَث َّ مِنهُما رِجالاً کَثِیراً وَ نِساءً وَ اتَّقُوا اللّه َ الَّذِی تَسائَلُون َ بِه ِ وَ الأَرحام َ إِن َّ اللّه َ کان َ عَلَیکُم رَقِیباً (۱)

۱- بَث َّ: منتشر ساخت، گسترش داد.

تَسـائَلُون َ بِه ِ وَ الأَرحـام َ: برای اینکه عبارت دو معنا گفته شـده است: ۱- «الارحام» عطف است بر «ربه» یعنی هر کـدام از شـما چنین می گویید:

«اسألک باللّه أن تفعل کـذا و أنشـدک باللّه و بالرّحم» یعنی شـما با قسم دادن به خدا و خویشاوندان حوائج خود را از همدیگر درخواست می کنید.

۲- «الارحـام» عطـف بر «اللّه» است یعنی «اتّقوا اللّه و الأرحـام» یعنی از رحم بترسـید و قطع رحم نکنیـد یعنی صـله رحم کنیـد. اینکه معنی از امـام بـاقر علیه السّـلام روایت شـده است. رَقِیبـاً: محافظ و نگهبان اعمال شـما است و هیـچ چیز از دیـد او پنهان نیست.

[سوره النساء (۴): آیه ۲]

وَ آتُوا الیَتامی أَموالَهُم وَ لا تَتَبَدَّلُوا الخَبِیث َ بِالطَّیِّب ِ وَ لا تَأکُلُوا أَموالَهُم إِلی أَموالِکُم إِنَّه ُ کان َ حُوباً کَبِیراً (۲)

۲- إِلی أَموالِکُم: مع أموالکم. حُوباً کَبِیراً: إثما عظیما: گناهی بزرگ.

[سوره النساء (۴): آیه ۳]

وَ إِن خِفتُم أَلاّ تُقسِطُوا فِی الیَتامی فَانکِحُوا ما طاب َ لَکُم مِن َ النِّساءِ مَثنی وَ ثُلاث َ وَ رُباع َ فَإِن خِفتُم أَلاّ تَعدِلُوا فَواحِدَه ً أَو ما مَلَکَت أَیمانُکُم ذلِک َ أَدنی أَلاّ تَعُولُوا (۳)

۳- ما طاب َ: الطیب و الحلال من النساء. «ما» مصـدریه است. أَدنی أَلّا تَعُولُوا: «عول» به معنای منحرف شدن است. یعنی نزدیک تر است به اینکه که از عدالت منحرف نشوید.

[سوره النساء (۴): آیه ۴]

وَ آتُوا النِّساءَ صَدُقاتِهِن َّ نِحلَه ً فَإِن طِبن َ لَکُم عَن شَی ءٍ مِنه ُ نَفساً فَکُلُوه ُ هَنِیئاً مَرِیئاً (۴)

۴- صَدُقاتِهِنَّ مهریه زنان. نِحلَةً: عطیه، هبه ای است از جانب خداوند چون خداوند مهریه را برای زن قرار داده است. نَفساً: از روی میل و رضایت خاطر. هَنِیئاً: گوارا و دلچسب. مَرِیئاً: خوش عاقبت، کاملا هضم شده که ضرر و اذیّت ندارد.

[سوره النساء (۴): آیه ۵]

وَ لا تُؤتُوا السُّفَهاءَ أَموالَکُمُ الَّتِی جَعَلَ اللّهُ لَکُم قِیاماً وَ ارزُقُوهُم فِیها وَ اکسُوهُم وَ قُولُوا لَهُم قَولاً مَعرُوفاً (۵)

۵- وَ لا تُؤتُوا السُّفَهاءَ أَموالَکُمُ الَّتِی جَعَلَ اللّهُ لَکُم قِیاماً: مراد از «السّفهاء» یکی از دو معناست: ۱- زن و فرزندان انسان. «امام باقر علیه السّلام». بنابراین معنی چنین می شود: اموال خودتان را به زن و فرزندانتان ندهید، بلکه اختیار اموالتان به دست خود شما باشد زیرا اموال وسیله قیام و سرپرستی شما بر دیگران از جمله بر زنان است(۱). ۲- مراد عموم است که شامل بچه، دیوانه و محجور علیه می شود. یعنی اموال سفها را به خودشان ندهید. «کم» خطاب به اولیا است و اضافه «أموال» به «کم» بدان جهت است که اختیار تصرّف اموال سفها به دست اولیای آنان است و همین برای انتساب «اموال» به «کم» کفایت می کند.

[سوره النساء (۴): آیه ۶]

وَ ابتَلُوا الیَتامی حَتّی إِذا بَلَغُوا النِّکاحَ فَإِن آنَستُم مِنهُم رُشداً فَادفَعُوا إِلَیهِم أَموالَهُم وَ لا تَأکُلُوها إِسرافاً وَ بِدارا أَن یَکبَرُوا وَ مَن کانَ غَنِیًّا فَلیَستَعفِف وَ مَن کانَ فَقِیراً فَلیَأکُل بِالمَعرُوفِ فَإِذا دَفَعتُم إِلَیهِم أَموالَهُم فَأَشهِدُوا عَلَیهِم وَ کَفی بِاللّهِ حَسِیباً (۶)

۶- آنَستُم مِنهُم رُشداً: رشد آنان را دریافتید. رُشداً: دارای عقل باشد و به حدّی برسد که بتواند امور مالی خود را اداره کند. «امام باقر علیه السّلام» إِسرافاً: مسرفا یعنی بیش از اندازه. بِدارا أَن یَکبَرُوا: در خوردن اموال یتیمان بر بزرگی و رشد آنان مبادرت ننمایید یعنی قبل از رشد و بزرگ شدن یتیمان اموال آنان را حیف و میل نکنید. بِالمَعرُوفِ: به دو معنا است: ۱- به اندازه أجره المثل. ۲- به مقدار نیاز و احتیاج.

حَسِیباً: به دو معنا است ۱- شاهدا. ۲- محاسبا.

---

۱ - ۱.چنانچه در سوره نساء آیه ۳۴: «الرجال قوامون علی النساء بما فضّل اللّه بعضهم علی بعض و بما أنفقوا من أموالهم» به اینکه مطلب اشاره دارد.

[سوره النساء (۴): آیه ۸]

وَ إِذا حَضَرَ القِسمَهَ أُولُوا القُربی وَ الیَتامی وَ المَساکِین ُفَارزُقُوهُم مِنه ُوَ قُولُوا لَهُم قَولاً مَعرُوفاً (۸)

۸- القِسمَهَ: قسمت کردن میراث.

فَارزُقُوهُم مِنه ُ: اکثرا امر را در اینکه جا استحباب دانسته اند یعنی مستحب است که بستگانی که در مرتبه ارث بردن نیستند بخشی از ترکه میّت را به آنان داد. (اینکه همان «طعمه» در باب ارث است)

[سوره النساء (۴): آیه ۹]

وَ لیَخش ِالَّذِین ِلَو تَرَکُوا مِن خَلفِهِم ذُرِّیَّهً ضِعافاً خافُوا عَلَیهِم فَلیَتَّقُوا اللّه ِوَ لیَقُولُوا قَولاً سَدِیداً (۹)

۹- ضِعافاً: جمع «ضعیف» و «ضعیفه»، به معنای ناتوان.

سَدِیداً: حق ٌ محکم، درست، صواب.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۰]

إِن َّالَّذِین ِیَأکُلُون ِأَموال ِالیَتامی ظُلماً إِنَّما یَأکُلُون ِفِی بُطُونِهِم ناراً وَ سَیَصلَون ِسَعِیراً (۱۰)

۱۰- سَیَصلَون ِسَعِیراً: ملازم آتش شعله ور خواهند بود.

سَعِیراً: آتش شعله ور.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۲]

وَ لَكُم نِصفُ ما تَرَكَ أَزواجُكُم إِن لَم يَكُن لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِن كانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمّا تَرَكنَ مِن بَعدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِها أَو دَينٍ وَ لَهُنَّ الرُّبُعُ مِمّا تَرَكتُم إِن لَم يَكُن لَكُم وَلَدٌ فَإِن كانَ لَكُم وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمّا تَرَكتُم مِن بَعدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِها أَو دَينٍ وَ إِن كانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلالَةً أَوِ امرَأَةٌ وَ لَهُ أَخٌ أَو أُختٌ فَلِكُلِّ واحِدٍ مِنهُمَا السُّدُسُ فَإِن كانُوا أَكثَرَ مِن ذلِكَ فَهُم شُرَكاءُ فِي الثُّلُثِ مِن بَعدِ وَصِيَّةٍ يُوصى بِها أَو دَينٍ غَيرَ مُضَارٍّ وَصِيَّةً مِنَ اللّهِ وَ اللّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ (۱۲)

۱۲- وَ إِن كانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلالَةً: «کان» تامّه است و «یورث» صفت رجل است و «کلاله» حال است برای رجل یعنی اگر مردی باشد که دارای اینکه صفت است که مورّث است و دارای کلاله هم هست.

كَلالَةً: برادران و خواهران مادری. «ائمه علیهم السّلام» غَيرَ مُضَارٍّ: وصیت ضرری ننماید. «وصیت ضرری» عبارت است از وصیتی که به ضرر ورثه باشد و همچنین اقرار به دین ضرری ننماید. «دین ضرری» عبارت است از اینکه که اقرار به دینی بکند که واقعیت ندارد.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۳]

تِلكَ حُدُودُ اللّهِ وَ مَن يُطِعِ اللّهَ وَ رَسُولَهُ يُدخِلهُ جَنّاتٍ تَجرِي مِن تَحتِهَا الأَنهارُ خالِدِينَ فِيها وَ ذلِكَ الفَوزُ العَظِيمُ (۱۳)

۱۳- خالِدِينَ: دائمی و ابدی هستند.

الفَوزُ: رستگاری.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۴]

وَ مَن يَعصِ اللّهَ وَ رَسُولَهُ وَ يَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدخِلهُ ناراً خالِداً فِيها وَ لَهُ عَذابٌ مُهِينٌ (۱۴)

۱۴- مُهِينٌ: خوار کننده، از «هون» گرفته شده است.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۷]

إِنَّمَا التَّوبَهُ عَلَى اللّه ِ لِلَّذِين َ يَعمَلُون َ السُّوءَ بِجَهالَه ٍ ثُم َّ يَتُوبُون َ مِن قَرِيب ٍ فَأُولئِك َ يَتُوب ُ اللّه ُ عَلَيهِم وَ كان َ اللّه ُ عَلِيماً حَكِيماً (۱۷)

۱۷- عَلَى اللّه ِ: به دو معنا آمده است: ۱- عند اللّه. ۲- مراد قبول توبه است که خداوند بر خودش واجب نموده آن را بپذیرد. «کنز الدقائق» بِجَهالَه ٍ: هر گناهی که از بنده سر می زند گرچه از روی عمد باشد جهالت نامیده می شود زیرا نادانی بنده او را وادار به گناه کرده و گناه را در نظر او زیبا جلوه داده است. «امام صادق علیه السّلام» مِن قَرِيب ٍ: مراد قبل از مرگ است (به قرینه مقابله عدم قبول توبه در هنگام مرگ در آیه بعد).

[سوره النساء (۴): آیه ۱۸]

وَ لَيسَت ِ التَّوبَهُ لِلَّذِين َ يَعمَلُون َ السَّيِّئات ِ حَتّى إِذا حَضَر َ أَحَدَهُم ُ المَوت ُ قال َ إِنِّى تُب ْت ُ الآن َ وَ لا الَّذِين َ يَمُوتُون َ وَ هُم كُفّارٌ أُولئِك َ أَعتَدنا لَهُم عَذاباً أَلِيماً (۱۸)

۱۸- أَعتَدنا: آماده کرده ایم. بعضی گفته اند:

اصل آن «أعددنا» بوده است «دال» به «تا» تبدیل شده است و بعضی دیگر گفته اند: «اعتدنا» از «عتد» است.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۹]

يا أَيُّهَا الَّذِين َ آمَنُوا لا يَحِل ُّ لَكُم أَن تَرِثُوا النِّساءَ كَرهاً وَ لا تَعضُلُوهُن َّ لِتَذهَبُوا بِبَعض ِ ما آتَيتُمُوهُن َّ إِلاّ أَن يَأتِين َ بِفاحِشَه ٍ مُبَيِّنَه ٍ وَ عاشِرُوهُن َّ بِالمَعرُوف ِ فَإِن كَرِهتُمُوهُن َّ فَعَسى أَن تَكرَهُوا شَيئاً وَ يَجعَل َ اللّه ُ فِيه ِ خَيراً كَثِيراً (۱۹)

۱۹- أَن تَرِثُوا النِّساءَ: دو وجه برای آن ذکر شده است: ۱- از امام باقر علیه السّلام روایت است که در جاهلیت رسم بر اینکه بود شوهر که می مرد پسر متوفی از همسر دیگرش و یا ولی ّ آن پسر با انداختن لباس خود بر سر همسر متوفی، زن او را به ارث تصاحب می کرد سپس یا خودش به همان مهر سابق با او ازدواج می کرد و یا به ازدواج دیگری در می آورد و مهریه را مالک می شد. آیه شریفه از اینکه عمل نهی کرده است. ۲- آیه در باره مردی نازل شده که همسر خود را در منزل زندانی می کرد در حالی که هیچ نیازی به همسر خود نداشت و به انتظار می نشست تا زن بمیرد و اموال او را به ارث ببرد، آیه شریفه از اینکه عمل نهی کرده است.

وَ لا تَعضُلُوهُن َّ برای آن چندین معنی شده است یکی از آنها اینکه است که اگر شوهری نیاز به همسر خود ندارد برای پس گرفتن مهریه از طلاق دادن او خودداری نکند. «امام صادق علیه السّلام» بِفاحِشَه ٍ: هر معصیتی مثل نشوز، إیذاء زوج و عدم تعفّف. «امام باقر علیه السّلام» عاشِرُوهُن َّ بِالمَعرُوف ِ: با آنان طبق فرمان خدا زندگی کنید.

[سوره النساء (۴): آیه ۲۰]

وَ إِن أَرَدتُم ٱستِبدال َ زَوج ٍ مَكان َ زَوج ٍ وَ آتَيتُم إِحداهُن َّ قِنطاراً فَلا تَأخُذُوا مِنه ُ شَيئاً أَ تَأخُذُونَه ُ بُهتاناً وَ إِثماً مُبِيناً (۲۰)

۲۰- قِنطاراً: ثروت فراوان، مقداری از طلا که پوست گاوی را پر کند.

بُهتاناً وَ إِثماً مُبِيناً: دو وجه برای آن ذکر شده است: ۱- منصوب است بنابراین که حال باشد یعنی «مباهتین» در حالی که شما بهتان می زنید و مرتکب گناه آشکار می شوید. ۲- منصوب به نزع خافض است یعنی «ببهتان و إثم مبین» با بهتان زدن و ارتکاب گناه آشکار می خواهید اموال را باز پس بگیرید. «فخر رازی» «بهتان» به معنای دروغی است که متّهم از آن بهت زده می شود.

[سوره النساء (۴): آیه ۲۱]

وَ كَيف َ تَأخُذُونَه ُ وَ قَد أَفضى بَعضُكُم إِلى بَعض ٍ وَ أَخَذن َ مِنكُم مِيثاقاً غَلِيظاً (۲۱)

۲۱- أَفضى بَعضُكُم إِلى بَعض ٍ: «افضاء» در اصل به معنای رسیدن به چیزی در اثر لمس کردن است و در اینکه جا کنایه از جماع است یعنی چگونه مهر را پس می گیرید با آن که با او نزدیکی کرده اید.

أَخَذن َ مِنكُم مِيثاقاً غَلِيظاً: «میثاق غلیظ» به دو معنا آمده است: ۱- پیمانی است که در هنگام عقد ازدواج از مرد گرفته می شود که یا زن را به نیکی نگهدارد و یا به نیکی رهایش سازد. «امام باقر علیه السّلام» ۲- زن در هنگام عقد نکاح چنین قرارداد می نماید که با اینکه مهریه خودش را زن شما نماید. «المیزان»

[سوره النساء (۴): آیه ۲۲]

وَ لا تَنكِحُوا ما نَكَح َ آباؤُكُم مِن َ النِّساءِ إِلاّ ما قَد سَلَف َ إِنَّه ُ كان َ فاحِشَةً وَ مَقتاً وَ ساءَ سَبِيلاً (۲۲)

۲۲- مَقتاً: بغض نسبت به کار زشت یعنی اینکه کار موجب خشم خداست.

[سوره النساء (۴): آیه ۲۳]

حُرِّمَت عَلَيكُم أُمَّهاتُكُم وَ بَناتُكُم وَ أَخَواتُكُم وَ عَمّاتُكُم وَ خالاتُكُم وَ بَنات ُ الأَخ ِ وَ بَنات ُ الأُخت ِ وَ أُمَّهاتُكُم ُ اللاّتِي أَرضَ عنَكُم وَ أَخَواتُكُم مِن َ الرَّضاعَةِ وَ أُمَّهات ُ نِسائِكُم وَ رَبائِبُكُم ُ اللاّتِي فِي حُجُورِكُم مِن نِسائِكُم ُ اللاّتِي دَخَلتُم بِهِن َّ فَإِن لَم تَكُونُوا دَخَلتُم بِهِن َّ فَلا جُناح َ عَلَيكُم وَ حَلائِل ُ أَبنائِكُم ُ الَّذِين َ مِن أَصلابِكُم وَ أَن تَجمَعُوا بَين َ الأُختَين ِ إِلاّ ما قَد سَلَف َ إِن َّ اللّه َ كان َ غَفُوراً رَحِيماً (۲۳)

۲۳- رَبائِبُكُم ُ: جمع «ربیبه»، به معنای تربیت یافته است و مراد دختر همسر از شوهر قبلی است.

حَلائِل ُ أَبنائِكُم ُ: همسر پسر، عروس.

[سوره النساء (۴): آیه ۲۴]

وَ المُحصَناتُ مِنَ النِّساءِ إِلاّ ما مَلَكَت أَيمانُكُم كِتابَ اللّهِ عَلَيكُم وَ أُحِلَّ لَكُم ما وَراءَ ذلِكُم أَن تَبتَغُوا بِأَموالِكُم مُحصِنِينَ غَيرَ مُسافِحِينَ فَمَا استَمتَعتُم بِهِ مِنهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَ لا جُناحَ عَلَيكُم فِيما تَراضَيتُم بِهِ مِن بَعدِ الفَرِيضَةِ إِنَّ اللّهَ كانَ عَلِيماً حَكِيماً (۲۴)

۲۴- وَ المُحصَناتُ مِنَ النِّساءِ إِلّا ما مَلَكَت أَيمانُكُم: چند احتمال وجود دارد: ۱- زنان شوهردار، مگر آن زنانی که در جنگ به اسارت در آمده اند. «علی علیه السّلام» ۲- زنان شوهردار، مگر کنیزان شما که با دیگران ازدواج کرده اند که در اینکه صورت فروش آنان طلاق آنان است. «امام صادق علیه السّلام، کنز الدقائق» ۳- از امام باقر علیه السّلام در باره اینکه آیه نقل شده است که مردی به عبدش که دارای همسر است و آن همسر نیز امه اینکه مرد است، دستور می دهد از همسرت کناره گیری کن و با او نزدیکی نکن. سپس امه را استبرا می کند و بعد با او نزدیکی می کند، سپس به شوهرش که همان عبد است بر می گرداند بدون اینکه که نکاح جدیدی نیاز باشد. «کنز الدقائق و المیزان» أَن تَبتَغُوا: بدل است از «ما» در «ماوراء».

مُحصِنِينَ: عفیف هستید.

غَيرَ مُسافِحِينَ: زناکار نیستید. «سفح» در اصل به معنای ریختن آب است و جهت اینکه که به زنا سفح گفته شده است اینکه است که زناکار منی را به حرام می ریزد.

فَمَا استَمتَعتُم بِهِ: طبق مستفاد از روایات فریقین مراد از «متعه» نکاح موقّت است.

[سوره النساء (۴): آیه ۲۵]

وَ مَن لَم يَستَطِع مِنكُم طَولاً أَن يَنكِحَ المُحصَناتِ المُؤمِناتِ فَمِن ما مَلَكَت أَيمانُكُم مِن فَتَياتِكُمُ المُؤمِناتِ وَ اللّهُ أَعلَمُ بِإِيمانِكُم بَعضُكُم مِن بَعضٍ فَانكِحُوهُنَّ بِإِذنِ أَهلِهِنَّ وَ آتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالمَعرُوفِ مُحصَناتٍ غَيرَ مُسافِحاتٍ وَ لا مُتَّخِذاتِ أَخدانٍ فَإِذا أُحصِنَّ فَإِن أَتَينَ بِفاحِشَةٍ فَعَلَيهِنَّ نِصفُ ما عَلَى المُحصَناتِ مِنَ العَذابِ ذلِكَ لِمَن خَشِيَ العَنَتَ مِنكُم وَ أَن تَصبِرُوا خَيرٌ لَكُم وَ اللّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (۲۵)

۲۵- مَن لَم يَستَطِع مِنكُم طَولًا: کسی که توانایی مالی ندارد. «طول» به معنای مال و ثروت است.

فَتَياتِكُم: کنیزان شما. «فتی» به معنای مرد جوان است. «فتاه» به معنای زن جوان است و بر کنیز هم اطلاق «فتاه» می شود خواه جوان باشد و یا پیر. کنیز پیر را هم «فتاه» گفته اند چون احترامی که زن حرّه دارد او ندارد و از نظر احترام مانند جوان می ماند.

غَيرَ مُسافِحاتٍ: زنای علنی انجام ندهند.

لا مُتَّخِذاتِ أَخدانٍ: زنای مخفی انجام ندهند.

أُحصِنَّ: ازدواج کردند.

العَنَت: «العنت» در اصل به معنای زحمت و مشقّت است و مقصود از آن در اینکه جا زنا است و سبب اینکه که به زنا «العنت» گفته شده است اینکه است که زنا موجب حدّ در دنیا و عذاب در آخرت می شود.

ص: ۸۳

[سوره النساء (۴): آیه ۲۷]

وَ اللّه ُیُرِیدُ أَن یَتُوب َعَلَیکُم وَ یُرِیدُ الَّذِین َیَتَّبِعُون َالشَّهَوات ِأَن تَمِیلُوا مَیلًا عَظِیماً (۲۷)

۲۷- أَن تَمِیلُوا مَیلًا عَظِیماً: از حق بسیار دور و منحرف شوید.

[سوره النساء (۴): آیه ۲۹]

یا أَیُّهَا الَّذِین َآمَنُوا لا تَأکُلُوا أَموالَکُم بَینَکُم بِالباطِلِ إِلّا أَن تَکُون َتِجارَةً عَن تَراض ٍمِنکُم وَ لا تَقتُلُوا أَنفُسَکُم إِن َّاللّه َکان َبِکُم رَحِیماً (۲۹)

۲۹- بِالباطِلِ: هر آنچه را که شرع مباح نمی داند. مانند ربا، قمار، خیانت، ظلم. «جوامع الجامع» لا تَقتُلُوا أَنفُسَکُم: به چند معنا آمده است: ۱- خودکشی نکنید. ۲- همدیگر را نکشید چون همه شما اهل یک دین و مثل نفس واحده هستید.

۳- از امام صادق علیه السّلام نقل شده است که در أثر مقاتله با کسی که از شما قوی تر است خویشتن را در مخاطره کشته شدن قرار ندهید.

[سوره النساء (۴): آیه ۳۰]

وَ مَن یَفعَل ذلِک َعُدواناً وَ ظُلماً فَسَوف َنُصلِیهِ ناراً وَ کان َذلِک َعَلَی اللّه ِیَسِیراً (۳۰)

۳۰- نُصلِیهِ ناراً: او را داخل در آتش می کنیم و به آتش می سوزانیم.

[سوره النساء (۴): آیه ۳۱]

إِن تَجتَنِبُوا کَبائِرَ ما تُنهَون َعَنه ُنُکَفِّر عَنکُم سَیِّئاتِکُم وَ نُدخِلکُم مُدخَلًا کَرِیماً (۳۱)

۳۱- مُدخَلًا کَرِیماً: جایگاه نیکو و پاکیزه که هیچ چیز باعث نقصان آن نمی شود. مقصود بهشت است.

[سوره النساء (۴): آیه ۳۳]

وَ لِکُل ٍّجَعَلنا مَوالِی َمِمّا تَرَک َالوالِدان ِوَ الأَقرَبُون َوَ الَّذِین َعَقَدَت أَیمانُکُم فَآتُوهُم نَصِیبَهُم إِن َّاللّه َکان َعَلی کُل ِّشَی ءٍ شَهِیداً (۳۳)

۳۳- مَوالِی: جمع «مولی»، به معنای وارث.

مراد وارثانی است که آنان به ارث بردن سزاوارترند. «امام صادق علیه السّلام، کنز الدقائق». «ولی» در اصل به معنای سزاوار بودن است.

وَ الَّذِينَ عَقَدَت أَيمانُكَم: کسانی را که با آنان پیمان بسته ایـد. دو وجه برای آن ذکر کرده انـد: ۱- «الّذین» عطف است به «الوالدان»، بنابراین معنی چنین می شود:

کسانی که هم پیمان با شما هستند وارثان آنان از آنان ارث می برند، نه شما زیرا وارثان اولویّت دارند، نه شما که طرف پیمان هستید. ۲- اکثر مفسّرین «الّذین» را از جمله قبل جدا گرفته و مبتدا قرار داده اند و جمله «فأتوهم» را خبر قرار داده اند. توضیح: در جاهلیت رسم بر اینکه بود که دو نفر با یکـدیگر هم قسم و هم پیمان می شدنـد و شـکل پیمان و مواد آن چنین بوده است: یکی بـه دیگری می گفت: ۱- خـون من خون تو است و خون تو خون من است، جنـگ من جنـگ تو و جنـگ تو جنـگ من است، آشـتی تو آشتی من و آشتی من آشتی تو است. ۲- تـو از من ارث می بری و من از تو ارث می برم. ۳- تو عاقله من می باشی و دیه مرا می پردازی و من هم عاقله تو و دیه ترا می پردازم. با اینکه پیمان هر یک از دیگری به مقدار یک ششم (۱/ ۶) ارث می برد. البته بعدا اینکه آیه به وسیله آیه «اولوا الأرحام بعضهم اولی ببعض» نسخ شده است.

[سوره النساء (۴): آیه ۳۴]

الرِّجالُ قَوّامُونَ عَلَى النِّساءِ بِما فَضَّلَ اللّهُ بَعضَهُم عَلى بَعضٍ وَ بِما أَنفَقُوا مِن أَموالِهِم فَالصّالِحاتُ قانِتاتٌ حافِظاتٌ لِلغَيبِ بِما حَفِظَ اللّهُ وَ اللّاتِي تَخافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَ اهجُرُوهُنَّ فِي المَضاجِعِ وَ اضرِبُوهُنَّ فَإِن أَطَعنَكُم فَلا تَبغُوا عَلَيهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللّهَ كانَ عَلِيًّا كَبِيراً (۳۴)

۳۴- قَوّامُونَ: مردان در تربیت نمودن و اداره کردن زندگی و تأدیب و تعلیم، سرپرست زنان هستند. «قوّام» صیغه مبالغه است. در «المیزان» نقل کرده است که إبراهیم بن محرز می گوید: خدمت امام باقر علیه السّلام بودم، کسی سؤال کرد که مردی به همسرش گفته است: اختیار تو به دست خودت باشد. امام علیه السّلام در جواب فرمود:

چگونه چنین مطلبی صحیح است در حالی که خداوند می فرماید: «الرجال قوّامون علی النساء»!

بِما فَضَّلَ اللّهُ: به سبب آن که خداوند مرد را از جهت دانش و عقل و خوش فکری و اراده بر زن برتری داده است. «ما» مصدریه است اینکه بیان علت است برای سرپرست بودن مرد بر زن. بِما أَنفَقُوا مِن أَموالِهِم: به سبب آن که اموال خود را برای مهریه و هزینه زندگی زنان خرج نموده اند، اینکه بیان علّت دوم است برای سرپرستی مرد از زن «ما» مصدریه است. قانِتاتٌ: مطیع و فرمانبردار خدا و شوهران هستند. حافِظاتٌ لِلغَيبِ: هنگام نبودن شوهر حافظ دامن خود و اموال و حقوق شوهر هستند. بِما حَفِظَ اللّهُ: «ما» مصدریه است یعنی به سبب آن که خداوند آنان را با لطف خود حفظ کرده و اگر لطف خدا نبود نمی توانستند خود را حفظ کنند. نُشُوزَهُنَّ:

سرپیچی زنان از شوهران و تسلّط آنان بر شوهران. اهجُرُوهُنَّ فِي المَضاجِعِ: در بستر به آنان پشت نمایید. «امام باقر علیه السّلام». «ضجوع» در اصل به معنای به پشت خوابیدن است. فَلا تَبغُوا عَلَيهِنَّ سَبِيلًا:

به دنبال هیچ بهانه ای برای ضرر زدن به آنان نباشید.

[سوره النساء (۴): آیه ۳۵]

وَ إِن خِفتُم شِقاقَ بَينِهِما فَابعَثُوا حَكَماً مِن أَهلِهِ وَ حَكَماً مِن أَهلِها إِن يُرِيدا إِصلاحاً يُوَفِّقِ اللّهُ بَينَهُما إِنَّ اللّهَ كانَ عَلِيماً خَبِيراً (۳۵)

۳۵- شِقاقَ: نزاع، دشمنی، جدایی(۱). يُرِيدا: دو احتمال در آن وجود دارد: ۱- «يريد الحكمان». ۲- «يريد الزوجان». «المیزان»

[سوره النساء (۴): آیه ۳۶]

وَ اعبُدُوا اللّهَ وَ لا تُشرِكُوا بِهِ شَيئاً وَ بِالوالِدَينِ إِحساناً وَ بِذِي القُربى وَ اليَتامى وَ المَساكِينِ وَ الجارِ ذِي القُربى وَ الجارِ الجُنُبِ وَ الصّاحِبِ بِالجَنبِ وَ ابنِ السَّبِيلِ وَ ما مَلَكَت أَيمانُكُم إِنَّ اللّهَ لا يُحِبُّ مَن كانَ مُختالاً فَخُوراً (۳۶)

۳۶- بِالوالِدَينِ إِحساناً: دو احتمال در آن وجود دارد: ۱- «أحسنوا إلى الوالدين إحسانا». ۲- «أوصاكم اللّه بالوالدين إحسانا».

الجارِ الجُنُب ِ:

دو احتمال در آن وجود دارد: ۱- همسایه اجنبی که فامیل نیست. ۲- همسایه غیر مسلمان. الصّاحِب ِ بِالجَنب ِ:

کسی که در کنار شما است، رفیق، همسفر، همسر و غیره. ابن ِ السَّبِیل ِ(۲): به دو معنا آمده است: ۱- مسافر. ۲-

مهمان(۳). مُختالًا: متکبّر در راه رفتن. اصل آن «تخیّل» است زیرا متکبّر خیال بزرگی و عظمت می کند.

فَخُوراً: فخر فروشی. کسی که فضائل خود را برای تکبر کردن بیان می کند، ولی اگر بیان فضائل خود جهت شکرگزاری باشد، «شکور» خوانده می شود.

۱- ۱.ظاهرا «شقاق» به معنای مطلق نزاع نیست، بلکه نزاعی است که زوجین خود توانایی حل ّ آن را ندارند. شاید مراد تفسیر «کنز الدقائق» هم همین باشد. [.....]

۲- ۲.طبق مفاد روایتی از امام هفتم علیه السّلام «إبن السبیل» عبارت است از مسافری که سفر او برای طاعت بوده است، نه معصیت و در سفر مورد تعدی راهزنان قرار گرفته و مالش به تاراج رفته است. «وسائل الشیعه ج ۶، ص ۴۴، باب ۱ از ابواب مستحقین زکات».

۳- ۳.مفاد روایتی است در «وسائل الشیعه، همان مدرک سابق».

[سوره النساء (۴): آیه ۳۸]

وَ الَّذِین َ یُنفِقُون َ أَموالَهُم رِئاءَ النّاس ِ وَ لا یُؤمِنُون َ بِاللّه ِ وَ لا بِالیَوم ِ الآخِر ِ وَ مَن یَکُن ِ الشَّیطان ُ لَه ُ قَرِیناً فَساءَ قَرِیناً (۳۸)

۳۸- رِئاءَ النّاس ِ: مصدر باب مفاعله است.

یعنی «مرائین النّاس»: در حالی که ریا می کنند و به مردم نشان می دهند.

[سوره النساء (۴): آیه ۳۹]

وَ ما ذا عَلَیهِم لَو آمَنُوا بِاللّه ِ وَ الیَوم ِ الآخِر ِ وَ أَنفَقُوا مِمّا رَزَقَهُم ُ اللّه ُ وَ کان َ اللّه ُ بِهِم عَلِیماً (۳۹)

۳۹- ما ذا عَلَیهِم: به دو معناست: ۱- أی ّ شی ء علیهم. ۲- ما الّذی علیهم یعنی چه ضرری برای آنان داشت.

[سوره النساء (۴): آیه ۴۰]

إِن َّ اللّه َ لا یَظلِم ُ مِثقال َ ذَرَّهٍ وَ إِن تَک ُ حَسَنَهً یُضاعِفها وَ یُؤت ِ مِن لَدُنه ُ أَجراً عَظِیماً (۴۰)

۴۰- مِثقال ُ: سنگینی، وزن.

ذَرَّهٍ: به دو معناست: ۱- مورچه سرخ رنگ کوچک که به سختی دیده می شود. ۲- ذرّه ای از گرد و غبار معلّق در هوا.

[سوره النساء (۴): آیه ۴۲]

یَومَئِذٍ یَوَدُّ الَّذِین َ کَفَرُوا وَ عَصَوُا الرَّسُول َ لَو تُسَوّی بِهِم ُ الأَرض ُ وَ لا یَکتُمُون َ اللّه َ حَدِیثاً (۴۲)

۴۲- لَو تُسَوّی بِهِم ُ الأَرض ُ: آرزو می کنند ای کاش خاک بودند(۱).

[سوره النساء (۴): آیه ۴۳]

یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا لا تَقرَبُوا الصَّلاهَ وَ أَنتُم سُکارى حَتّى تَعلَمُوا ما تَقُولُون َ وَ لا جُنُباً إِلّا عابِرِی سَبِیل ٍ حَتَّى تَغتَسِلُوا وَ إِن کُنتُم مَرضى أَو عَلى سَفَر ٍ أَو جاءَ أَحَد ٌ مِنکُم مِن َ الغائِطِ أَو لامَستُم ُ النِّساءَ فَلَم تَجِدُوا ماءً فَتَیَمَّمُوا صَعِیداً طَیِّباً فَامسَحُوا بِوُجُوهِکُم وَ أَیدِیکُم إِن َّ اللّه َ کان َ عَفُوًّا غَفُوراً (۴۳)

۴۳- لا تَقرَبُوا الصَّلاهَ: در آیه شریفه چند معنی محتمل است: ۱- «صلاه» به معنای نماز است در اینکه صورت «عابری سبیل» به معنای مسافر است همان گونه که در «جوامع الجامع» آمده است یعنی در حال مستی و جنابت مشغول نماز نشوید مگر آن که جنب مسافر باشد که در اینکه صورت با آن که جنب است با تیمّم می تواند وارد نماز شود بنابراین «عابری سبیل» استثنای از «جنبا» است. ۲- «صلاه» به معنای مسجد است، در اینکه صورت «عابری سبیل» به معنای عابر است و معنی چنین می شود: در حال مستی و جنابت داخل مسجد نشوید مگر آن که جنب بخواهد از مسجد عبور کند و مکث نکند. ۳- لفظ «صلاه» مشترک

است بین دو معنی و در یک استعمال با قرینه در هر دو معنی استعمال شده است اولا در نماز به قرینه «حتی تعملوا ما تقولون» و ثانیا در مسجد به قرینه «و لا جنبا الّا عابدی سبیل». «صافی» سُکاری: به دو معناست: ۱- مست. ۲- خواب آلود.

إِلّا عابِرِی سَبِیلٍ: به دو معنا آمده است: ۱- مگر مسافر باشید. ۲- مگر عابر باشید.

عَلی سَفَرٍ: مسافرین.

الغائِطِ: مکان امنی که برای قضای حاجت انتخاب می شود تا از دید پنهان باشد. معنای آیه چنین است: هر کدام از شما که از محل قضای حاجت برگشت، کنایه از حدث است.

صَعِیداً: طبق مذهب شیعه مطلق روی زمین مراد می باشد.

۱- ۱.بیشتر وقت ها «لو» بعد از «ودّ» و «یودّ» مصدریه و به منزله «أن» است، ولی نصب نمی دهد «مغنی اللبیت» بنابراین «لو تسوّی» به معنای «تسویه» است.

[سوره النساء (۴): آیه ۴۶]

مِنَ الَّذِینَ هادُوا یُحَرِّفُونَ الْکَلِمَ عَنْ مَواضِعِهِ وَ یَقُولُونَ سَمِعْنا وَ عَصَیْنا وَ اسْمَعْ غَیْرَ مُسْمَعٍ وَ راعِنا لَیًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ وَ طَعْناً فِی الدِّینِ وَ لَوْ أَنَّهُمْ قالُوا سَمِعْنا وَ أَطَعْنا وَ اسْمَعْ وَ انْظُرْنا لَکانَ خَیْراً لَهُمْ وَ أَقْوَمَ وَ لکِنْ لَعَنَهُمُ اللّهُ بِکُفْرِهِمْ فَلا یُؤْمِنُونَ إِلاّ قَلِیلاً (۴۶)

۴۶- سَمِعنا وَ عَصَینا: شنیدیم و عمل نکردیم.

اسمَع غَیرَ مُسمَعٍ: سخن یهود است و خطاب به پیامبر صلّی اللّه علیه و آله و سلّم و به دو معنا آمده است: ۱- اینکه عبارت نوعی فحش بوده است بشنو که نشنوی.

۲- بشنو که جوابی برای تو نیست.

راعِنا: اینکه کلمه از ماده «رعایت» است. به خاطر سب نبی اکرم صلّی اللّه علیه و آله تحریف می کردند و از «رعونه» می گرفتند که به معنای کم داشتن و نقصان است(۱).

لَیًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ: زبانهای خود را از حق به سوی باطل می چرخاندند. «جوامع الجامع»(۲)طَعناً فِی الدِّینِ: طعنه زدن.

إِلّا قَلِیلًا: عدّه اندکی از آنان ایمان می آورند.

[سوره النساء (۴): آیه ۴۷]

یا أَیُّهَا الَّذِینَ أُوتُوا الْکِتابَ آمِنُوا بِما نَزَّلْنا مُصَدِّقاً لِما مَعَکُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَطْمِسَ وُجُوهاً فَنَرُدَّها عَلی أَدْبارِها أَوْ نَلْعَنَهُمْ کَما لَعَنّا أَصْحابَ السَّبْتِ وَ کانَ أَمْرُ اللّهِ مَفْعُولاً (۴۷)

۴۷- مِن قَبلِ أَن نَطمِسَ وُجُوهاً: «طمس» به معنای از بین بردن آثار چیزی است به اینکه که: ۱- چهره آنان را محو نموده و در پشت سر آنان قرار می دهیم. ۲- صورت آنان را از سمت هدایت به سوی ضلالت بر می گردانیم تا هرگز رستگار نشوند. «امام باقر علیه السّلام»

[سوره النساء (۴): آیه ۴۸]

إِنَّ اللّهَ لا یَغْفِرُ أَنْ یُشْرَکَ بِهِ وَ یَغْفِرُ ما دُونَ ذلِکَ لِمَنْ یَشاءُ وَ مَنْ یُشْرِکْ بِاللّهِ فَقَدِ افْتَری إِثْماً عَظِیماً (۴۸)

۴۸- افتَری إِثماً عَظِیماً: فقد کذب و إثم اثما عظیما: دروغ گفته و گناه بزرگی مرتکب شده است.

[سوره النساء (۴): آیه ۴۹]

أَ لَمْ تَرَ إِلَی الَّذِینَ یُزَکُّونَ أَنْفُسَهُمْ بَلِ اللّهُ یُزَکِّی مَنْ یَشاءُ وَ لا یُظْلَمُونَ فَتِیلاً (۴۹)

۴۹- فَتِیلًا: به چند معنا آمده است: ۱- نخ باریک که در شکاف هسته خرما می باشد، کنایه از اندک است. ۲-

چرکی که از مالیدن دو انگشت بهم به وجود می آید. ۳- آن نقطه ای که در هسته وجود دارد. «روایات ائمه، المیزان»

[سوره النساء (۴): آیه ۵۱]

أَ لَم تَرَ إِلَی الَّذِین َأُوتُوا نَصِیباً مِن َالکِتاب ِیُؤمِنُون َبِالجِبت ِوَ الطّاغُوت ِوَ یَقُولُون َلِلَّذِین َکَفَرُوا هؤُلاءِ أَهدی مِن َالَّذِین َآمَنُوا سَبِیلًا (۵۱)

۵۱- بِالجِبت ِوَ الطّاغُوت ِ: نام دو بت از بتهای قریش که کعب بن الأشرف یهودی در مقابل آنها سجده کرد.

۱- ۱.اینکه مطالب در سوره بقره، آیه ۱۰۴ گذشت.

۲- ۲.ناسزا را در قالب الفاظ می پیچیدند.

[سوره النساء (۴): آیه ۵۳]

أَم لَهُم نَصِيبٌ مِنَ المُلكِ فَإِذاً لا يُؤتُونَ النّاسَ نَقِيراً (۵۳)

۵۳- أَم لَهُم نَصِيبٌ: بل ألهم نصيب.

نَقِيراً: به دو معنا آمده است: ۱- گودی اندک در پشت هسته خرما کنایه از قلیل بودن است. ۲-

مقدار ناچیزی که پرنده با منقار زدن از زمین بر می دارد. «المیزان»

[سوره النساء (۴): آیه ۵۵]

فَمِنهُم مَن آمَنَ بِهِ وَ مِنهُم مَن صَدَّ عَنهُ وَ كَفى بِجَهَنَّمَ سَعِيراً (۵۵)

۵۵- صَدَّ عَنه: از او رو گردان شده است.

سَعِيراً: آتش شعله ور.

[سوره النساء (۴): آیه ۵۶]

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآياتِنا سَوفَ نُصلِيهِم ناراً كُلَّما نَضِجَت جُلُودُهُم بَدَّلناهُم جُلُوداً غَيرَها لِيَذُوقُوا العَذابَ إِنَّ اللّهَ كانَ عَزِيزاً حَكِيماً (۵۶)

۵۶- سَوفَ نُصلِيهِم: به زودی آنان را ملازم آتش قرار خواهیم داد.

[سوره النساء (۴): آیه ۵۶]

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآياتِنا سَوفَ نُصلِيهِم ناراً كُلَّما نَضِجَت جُلُودُهُم بَدَّلناهُم جُلُوداً غَيرَها لِيَذُوقُوا العَذابَ إِنَّ اللّهَ كانَ عَزِيزاً حَكِيماً (۵۶)

۵۶- نَضِجَت: کاملا سوخته شدند. «المنجد»

[سوره النساء (۴): آیه ۵۷]

وَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحاتِ سَنُدخِلُهُم جَنّاتٍ تَجرِي مِن تَحتِهَا الأَنهارُ خالِدِينَ فِيها أَبَداً لَهُم فِيها أَزواجٌ مُطَهَّرَةٌ وَ نُدخِلُهُم ظِلّاً ظَلِيلًا (۵۷)

۵۷- ظِلّاً ظَلِيلًا: به دو معناست: ۱- سایه همیشگی. ۲- پوششی که آنان را از گرما و سرما محفوظ می دارد. «ظل» در اصل به معنای پوشش است و به سایه هم از آن جهت که از خورشید حفظ می کند «ظل» گفته شده است.

[سوره النساء (۴): آیه ۵۸]

إِنَّ اللّه َ یَأمُرُکُم أَن تُؤَدُّوا الأَمانـات ِ إِلی أَهلِهـا وَ إِذا حَکَمتُم بَین َ النّاس ِ أَن تَحکُمُوا بِالعَـدل ِ إِنَّ اللّه َ نِعِمّا یَعِظُکُم بِه ِ إِنَّ اللّه َ کان َ سَمِیعاً بَصِیراً (۵۸)

۵۸- نِعِمّا یَعِظُکُم بِه ِ: نعم الشی ء ما یعظکم به:

خوب چیزی است آنچه که خداوند شما را به آن موعظه می نماید.

[سوره النساء (۴): آیه ۵۹]

یـا أَیُّهَـا الَّذِین َ آمَنُوا أَطِیعُوا اللّه َ وَ أَطِیعُوا الرَّسُول َ وَ أُولِی الأَمرِ مِنکُم فَإِن تَنازَعتُم فِی شَـی ءٍ فَرُدُّوه ُ إِلَی اللّه ِ وَ الرَّسُول ِ إِن کُنتُم تُؤمِنُون َ بِاللّه ِ وَ الیَوم ِ الآخِرِ ذلِک َ خَیرٌ وَ أَحسَن ُ تَأوِیلًا (۵۹)

۵۹- أَحسَن ُ تَأوِیلًا: به دو معنا آمـده است: ۱- از جهت عـاقبت نیکوتر است. ۲- اینکه رجوع به خـدا و رسول بهتر از تأویلهای شما است.

[سوره النساء (۴): آیه ۶۰]

أَ لَم تَرَ إِلَى الَّذِين َيَزعُمُون َأَنَّهُم آمَنُوا بِما أُنزِل َإِلَيك َوَ ما أُنزِل َمِن قَبلِك َيُرِيدُون َأَن يَتَحاكَمُوا إِلَى الطّاغُوت ِوَ قَد أُمِرُوا أَن يَكفُرُوا بِه ِوَ يُرِيدُ الشَّيطان ُأَن يُضِلَّهُم ضَلالاً بَعِيداً (۶۰)

۶۰- الطّاغُوت: صیغه مبالغه از «طغیان» به معنای بسیار سرکش. پس هر معبودی به جز خدا طاغوت است و گاهی بتها از باب مصداق طاغوت خوانده شده است. در روایتی از امام باقر و صادق علیهما السّلام نقل شده است: هر حاکمی که به غیر از خدا حکومت کند طاغوت است.

[سوره النساء (۴): آیه ۶۱]

وَ إِذا قِيل َلَهُم تَعالَوا إِلى ما أَنزَل َاللّه ُوَ إِلَى الرَّسُول ِرَأَيت َالمُنافِقِين َيَصُدُّون َعَنك َصُدُوداً (۶۱)

۶۱- يَصُدُّون َعَنك َصُدُوداً: به شدّت از تو روی بر می گردانند و به سوی دیگران میل پیدا می کنند.

[سوره النساء (۴): آیه ۶۳]

أُولئِك َالَّذِين َيَعلَم ُاللّه ُما فِي قُلُوبِهِم فَأَعرِض عَنهُم وَ عِظهُم وَ قُل لَهُم فِي أَنفُسِهِم قَولاً بَلِيغاً (۶۳)

۶۳- فَأَعرِض عَنهُم: از عقاب کردن آنان صرف نظر کن.

قُل لَهُم فِي أَنفُسِهِم قَولًا بَلِيغاً: در رابطه با جان منافقین با سخن رسا بگو (که اگر نفاق دل خود را اظهار کنید و یا اینکه که اگر کارهای زشت خود را تکرار کنید کشته خواهید شد.)

[سوره النساء (۴): آیه ۶۵]

فَلا وَ رَبِّك َلا يُؤمِنُون َحَتّى يُحَكِّمُوك َفِيما شَجَرَ بَينَهُم ثُمّ َلا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِم حَرَجاً مِمّا قَضَيت َوَ يُسَلِّمُوا تَسلِيماً (۶۵)

۶۵- يُحَكِّمُوك: تو را حکم قرار دهند.

حَرَجاً: در اثر حکم پیامبر در دلهای خود احساس مضایقه و سختی نکنند.

[سوره النساء (۴): آیه ۶۹]

وَ مَن یُطِعِ اللّه وَ الرَّسُول فَأُولئِک مَع الَّذِین أَنعَم اللّه عَلَیهِم مِن النَّبِیّین وَ الصِّدِّیقِین وَ الشُّهَداءِ وَ الصّالِحِین وَ حَسُن أُولئِک رَفِیقاً (۶۹)

۶۹- الصِّدِّیقِین: به دو معناست: ۱- کسی که عادت به تصدیق کرده و همیشه گفتار خدا و رسول را تصدیق می کند. ۲- کسی که عادت او راستگویی است.

الشُّهَداءِ: کشته شدگان در راه خدا.

[سوره النساء (۴): آیه ۷۱]

یا أَیُّهَا الَّذِین آمَنُوا خُذُوا حِذرَکُم فَانفِرُوا ثُبات أَوِ انفِرُوا جَمِیعاً (۷۱)

۷۱- خُذُوا حِذرَکُم: اسلحه خویش را بردارید. «امام باقر علیه السّلام» فَانفِرُوا: خارج شوید، حرکت کنید.

ثُبات: جمع «ثبه» به معنای دسته و گروه یعنی دسته دسته، فوج فوج. هر دسته ای به مقصدی غیر از مقصد دسته دیگر، به عبارت دیگر در جهات مختلف.

جَمِیعاً: همگی با هم. همه با هم به سوی یک مقصد. «جمیعا» و «ثبات» در مقابل یکدیگرند.

[سوره النساء (۴): آیه ۷۲]

وَ إِنَّ مِنکُم لَمَن لَیُبَطِّئَنَّ فَإِن أَصابَتکُم مُصِیبَهٌ قال قَد أَنعَم اللّه عَلَیَّ إِذ لَم أَکُن مَعَهُم شَهِیداً (۷۲)

۷۲- لَیُبَطِّئَنَّ لام برای قسم است. قسم یاد کرده اند که از پیامبر عقب بمانند و برای جهاد همراه او خارج نشوند. «التبطئه» به معنای دنبال افتادن از کاری است.

[سوره النساء (۴): آیه ۷۳]

وَ لَئِن أَصابَکُم فَضل مِن اللّه لَیَقُولَنَّ کَأَن لَم تَکُن بَینَکُم وَ بَینَه مَوَدَّهٌ یا لَیتَنِی کُنت مَعَهُم فَأَفُوزَ فَوزاً عَظِیماً (۷۳)

۷۳- کَأَن: اصل او «کأنّه» بوده، ضمیر حذف شده و تخفیف حاصل شده است.

کَأَن لَم تَکُن بَینَکُم وَ بَینَه مَوَدَّهٌ: برای آن دو معنا ذکر کرده اند: ۱- جمله معترضه است یعنی گویا میان شما و آن تأخیر کننده هیچ مودّتی نیست که آرزو می کند کاش در جنگ حضور داشت، البته برای بدست آوردن ثروت و غنائم جنگی، نه برای یاری دین. ۲- سخن می گویند مانند سخن بیگانگان که آرزوی رسیدن به ثروت و غنیمت را دارند نه نصرت مسلمانان را.

فَأَفُوزَ فَوزاً عَظِيماً: به مال مهمّی دست می یافتم ..

[سوره النساء (۴): آیه ۷۴]

فَلْيُقاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَياةَ الدُّنيا بِالْآخِرَهِ وَ مَن يُقاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّهِ فَيُقْتَلْ أَو يَغْلِبْ فَسَوفَ نُؤْتِيهِ أَجراً عَظِيماً (۷۴)

- يَشْرُونَ: يبيعون: فروخته اند.

[سوره النساء (۴): آیه ۷۵]

وَ ما لَكُم لا تُقاتِلُون َفِی سَبِیلِ اللّه ِوَ المُستَضعَفِین َمِن َالرِّجال ِوَ النِّساءِ وَ الوِلدان ِالَّذِین َیَقُولُون َرَبَّنا أَخرِجنا مِن هذِه ِالقَریَهِ الظّالِمِ أَهلُها وَ اجعَل لَنا مِن لَدُنک َوَلِیًّا وَ اجعَل لَنا مِن لَدُنک َنَصِیراً (۷۵)

۷۵- الوِلدان ِ: جمع «ولد».

[سوره النساء (۴): آیه ۷۷]

أَ لَم تَرَ إِلَی الَّذِین َقِیل َلَهُم کُفُّوا أَیدِیَکُم وَ أَقِیمُوا الصَّلاهَ وَ آتُوا الزَّکاهَ فَلَمّا کُتِب َعَلَیهِم ُالقِتال ُإِذا فَرِیق ٌمِنهُم یَخشَون َالنّاس َکَخَشیَهِ اللّه ِأَو أَشَدَّ خَشیَهً وَ قالُوا رَبَّنا لِم َکَتَبت َعَلَینَا القِتال َلَو لا أَخَّرتَنا إِلی أَجَل ٍقَرِیب ٍقُل مَتاع ُالدُّنیا قَلِیل ٌوَ الآخِرَهُ خَیرٌ لِمَن ِاتَّقی وَ لا تُظلَمُون َفَتِیلًا (۷۷)

۷۷- کُفُّوا أَیدِیَکُم: دست نگهدارید و قتال نکنید. (اینکه حکم مربوط به زمانی بوده که پیامبر صلّی اللّه علیه و آله در مکه بوده و هنوز مأمور به قتال نبوده است).

فَتِیلًا: به سوره نساء، آیه ۴۹ رجوع شود.

[سوره النساء (۴): آیه ۷۸]

أَینَما تَکُونُوا یُدرِککُم ُالمَوت ُوَ لَو کُنتُم فِی بُرُوج ٍمُشَیَّدَهٍ وَ إِن تُصِبهُم حَسَنَهٌ یَقُولُوا هذِه ِمِن عِندِ اللّه ِوَ إِن تُصِبهُم سَیِّئَهٌ یَقُولُوا هذِه ِمِن عِندِک َقُل کُل ٌّمِن عِندِ اللّه ِفَما لِهؤُلاءِ القَوم ِلا یَکادُون َیَفقَهُون َحَدِیثاً (۷۸)

۷۸- أَینَما تَکُونُوا: هر جا باشید.

بُرُوج ٍ: قصرها، کاخها.

مُشَیَّدَهٍ: به چند معناست: ۱- بلند و مرتفع. ۲- محکم. ۳- مزیّن.

حَسَنَهٌ: گشایش، نعمت، پیروزی.

سَیِّئَهٌ: گرفتاری، فقر، قحطی، مصیبت، کشتار و شکست.

فَما لِهؤُلاءِ: لام در «فما لهؤلاء» جارّه است و نباید در آن توقّف کرد، در نوشتن جدا نوشته می شود یعنی چه شده است اینکه منافقین را!؟ لا یَکادُون َیَفقَهُون َحَدِیثاً: به دو معنا آمده است: ۱- نزدیک نمی شوند تا قرآن را بفهمند و اعراض می کنند. ۲- حقیقت اینکه مطلب که همه گرفتاریها و خوشیها از آن خداوند است را نمی فهمند. (در المیزان احتمال دوم را انتخاب کرده

است.)

[سوره النساء (۴): آیه ۷۹]

ما أَصابَکَ مِن حَسَنَهٍ فَمِنَ اللّه ِ وَ ما أَصابَکَ مِن سَیِّئَهٍ فَمِن نَفسِکَ وَ أَرسَلناکَ لِلنّاس ِ رَسُولاً وَ کَفی بِاللّه ِ شَهِیداً (۷۹)

۷۹- مِن حَسَنَهٍ: من نعمه فی الدّین و الدنیا: نعمتهای خدا چه دنیوی و چه اخروی مانند سلامتی، پیروزی و غیره.

مِن سَیِّئَهٍ: گرفتاریها، بلایا و فقر به سبب گناهان است.

[سوره النساء (۴): آیه ۸۰]

مَن یُطِعِ الرَّسُولَ فَقَد أَطاعَ اللّه وَ مَن تَوَلّی فَما أَرسَلناکَ عَلَیهِم حَفِیظاً (۸۰)

۸۰- فَما أَرسَلناکَ عَلَیهِم حَفِیظاً: تو را نگهبان قرار نداده ایم برای اینکه که آنان را از پشت کردن باز داری.

[سوره النساء (۴): آیه ۸۱]

وَ یَقُولُونَ طاعَةٌ فَإِذا بَرَزُوا مِن عِندِکَ بَیَّتَ طائِفَةٌ مِنهُم غَیرَ الَّذِی تَقُولُ وَ اللّه یَکتُبُ ما یُبَیِّتُونَ فَأَعرِض عَنهُم وَ تَوَکَّل عَلَی اللّه وَ کَفی بِاللّه وَکِیلاً (۸۱)

۸۱- یَقُولُونَ طاعَةٌ: منافقین می گویند: ما اطاعت می کنیم.

بَرَزُوا: خارج شدند.

بَیَّتَ: «تبییت» عبارت است از تصمیم گیری در شب.

[سوره النساء (۴): آیه ۸۳]

وَ إِذا جاءَهُم أَمرٌ مِنَ الأَمنِ أَوِ الخَوفِ أَذاعُوا بِهِ وَ لَو رَدُّوهُ إِلَی الرَّسُولِ وَ إِلی أُولِی الأَمرِ مِنهُم لَعَلِمَهُ الَّذِینَ یَستَنبِطُونَهُ مِنهُم وَ لَو لا فَضلُ اللّه عَلَیکُم وَ رَحمَتُهُ لاتَّبَعتُمُ الشَّیطانَ إِلاّ قَلِیلاً (۸۳)

۸۳- أَمرٌ مِنَ الأَمنِ: خبر پیروزی مسلمانان بر دشمنان است.

أَوِ الخَوفِ: خبر ناراحت کننده که به ضرر مسلمانان است.

أَذاعُوا بِهِ: (بدون اینکه که از صحّت آن آگاهی داشته باشند) آن را فاش می کنند.

أُولِی الأَمرِ: مراد امامان معصوم علیهم السّلام است.

«امام باقر علیه السّلام» یَستَنبِطُونَهُ: تحقیق و تفحص و جستجو می کردند.

مِنهُم: در مرجع ضمیر دو احتمال است: ۱- اولی الأمر. ۲- منافقین و یا مؤمنهای ضعیف الإیمان(۱). احتمال اوّل قوی تر است.

[سوره النساء (۴): آیه ۸۴]

فَقاتِل فِی سَبِیلِ اللّه لا تُکَلَّفُ إِلاّ نَفسَکَ وَ حَرِّضِ المُؤمِنِینَ عَسَی اللّه أَن یَکُفَّ بَأسَ الَّذِینَ کَفَرُوا وَ اللّه أَشَدُّ بَأساً وَ أَشَدُّ تَنکِیلاً (۸۴)

۸۴- حَرِّض: ترغیب و تشویق کن. بَأس: آسیب.

أَشَدُّ بَأساً: آسیب شدیدتر.

أَشَدُّ تَنکِیلًا: عقوبت و عذاب شدیدتر.

[سوره النساء (۴): آیه ۸۵]

مَن یَشفَع شَفاعَةً حَسَنَةً یَکُن لَه نَصِیبٌ مِنها وَ مَن یَشفَع شَفاعَةً سَیِّئَةً یَکُن لَه کِفلٌ مِنها وَ کانَ اللّه عَلی کُلِّ شَی ءٍ مُقِیتاً (۸۵)

۸۵- یَشفَع: وساطت کند. شَفاعَةً حَسَنَةً: وساطت در کار خیر و نیک. شَفاعَةً سَیِّئَةً: وساطت در کار شر و قبیح. کِفل: نصیبی. مُقِیتاً: از «قوت» مشتق است و در باره معنای آن چند قول است: ۱- قدرتمند. ۲- کسی که قوت می دهد و «قوت» عبارت است از آنچه رمق را حفظ می کند. ۳- حافظی که هر چیزی را به اندازه نیاز آن شی ء به محافظت، حفظ می کند.

[سوره النساء (۴): آیه ۸۶]

وَ إِذا حُیِّیتُم بِتَحِیَّةٍ فَحَیُّوا بِأَحسَنَ مِنها أَو رُدُّوها إِنَّ اللّه کانَ عَلی کُلِّ شَی ءٍ حَسِیباً (۸۶)

۸۶- إِذا حُیِّیتُم بِتَحِیَّةٍ: وقتی به شما سلام کردند. «تحیّت» در اصل مصدر «حیّاک اللّه» است که خبر دادن از حیات مخاطب است، سپس در دعا برای حیات استعمال شده است و پس از آن به هر دعایی تحیّت گفته شده است و بعد در سلام غلبه پیدا کرده است. از صادقین علیهما السّلام روایت شده است که مراد از «تحیّت» سلام و مطلق نیکی کردن به دیگران است. «کنز الدقائق» فَحَیُّوا بِأَحسَنَ مِنها أَو رُدُّوها: جواب سلام را بهتر از سلام و یا همانند آن بدهید.

حَسِیباً: در معنای «حسیب» چند قول آمده است: ۱- حسابگر. ۲- حافظ. ۳- کافی. ۴- جزا دهنده.

۱- ۱.با توجه به روایات وارده از معصومین: که مقصود از «الّذین یستنبطونه» معصومین و أولوا الأمر هستند، ظاهر اینکه است که مرجع ضمیر «منهم» دوم همان مرجع ضمیر «منهم» أوّل است و معنی چنین می شود: «لعلمه أولوا الأمر من النّاس» هر آینه می دانند آن خبر را کسانی که مطالب را از قرآن استنباط می کنند یعنی پیامبر و ائمه: که اولوا الأمر مردم هستند.

[سوره النساء (۴): آیه ۸۷]

اللّه ُلا إله َإلاّ هُوَ لَيجمَعَنَّكُم إلى يَوم ِالقِيامَه ِلا رَيب َفيه ِوَ مَن أَصدَق ُمِن َاللّه ِحَديثاً (۸۷)

۸۷- لَيجمَعَنَّكُم: لام برای قسم است.

حَدِيثاً: به دو معنا آمده است: ۱- وعده دادن.

۲- خبر دادن.

[سوره النساء (۴): آیه ۸۸]

فَما لَكُم فِى المُنافِقِين َفِئَتَين ِوَ اللّه ُأَركَسَهُم بِما كَسَبُوا أَ تُرِيدُون َأَن تَهدُوا مَن أَضَلَّ َاللّه ُوَ مَن يُضلِل ِاللّه ُفَلَن تَجِدَ لَه ُسَبِيلاً (۸۸)

۸۸- فَما لَكُم فِى المُنافِقِين َفِئَتَين ِ: چرا شما مسلمانان در قضاوت در باره منافقین دو دسته شدید دسته ای آنان را تکفیر کردید و دسته ای دیگر تکفیر نکردید! «فئتین» منصوب است بنابر حال بودن.

أَركَسَهُم: به دو معنا آمده است: ۱- خدا منافقین را به حکم کفّار برگردانید و آنان محکوم به کفر هستند. ۲- خدا آنان را هلاک کرد.

[سوره النساء (۴): آیه ۸۹]

وَدُّوا لَو تَكفُرُون َكَما كَفَرُوا فَتَكُونُون َسَواءً فَلا تَتَّخِذُوا مِنهُم أَولِياءَ حَتّى يُهاجِرُوا فِى سَبِيل ِاللّه ِفَإِن تَوَلَّوا فَخُذُوهُم وَ اقتُلُوهُم حَيث ُوَجَدتُمُوهُم وَ لا تَتَّخِذُوا مِنهُم وَلِيًّا وَ لا نَصِيراً (۸۹)

۸۹- وَدُّوا لَو تَكفُرُون َ: «لو» به معنای «أن» است یعنی آرزو دارند شما مسلمانان کافر شوید.

«کنز الدقائق» فَإِن تَوَلَّوا: اگر از هجرت رو گردان شدند.

وَلِيًّا: دوست.

نَصِيراً: یاور.

[سوره النساء (۴): آیه ۹۰]

إِلاَّ الَّذِين َيَصِلُون َإِلى قَوم ٍبَينَكُم وَ بَينَهُم مِيثاق ٌأَو جاؤُكُم حَصِرَت صُدُورُهُم أَن يُقاتِلُوكُم أَو يُقاتِلُوا قَومَهُم وَ لَو شاءَ اللّه ُ لَسَلَّطَهُم عَلَيكُم فَلَقاتَلُوكُم فَإِن ِاعتَزَلُوكُم فَلَم يُقاتِلُوكُم وَ أَلقَوا إِلَيكُم ُالسَّلَم َفَما جَعَل َاللّه ُلَكُم عَلَيهِم سَبِيلاً (۹۰)

۹۰- إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلى قَومٍ بَينَكُم وَ بَينَهُم مِيثاقٌ: مگر کسانی که خود را به قبیله ای برسانند که شما با آن قبیله پیمان عدم تعرّض دارید.

أَو جاؤُكُم حَصِرَت صُدُورُهُم أَن يُقاتِلُوكُم أَو يُقاتِلُوا قَومَهُم: یا کسانی که از جنگ مضایقه دارند و مایل نیستند بر له و علیه شما بجنگند، بلکه می خواهند بی طرف باشند. «حصر» در اصل به معنای ضیق و تنگ بودن است. «حصرت صدورهم» حال است و تقدیر: «قد حصرت صدورهم» است زیرا فعل ماضی در صورتی که حال باشد لازم است به همراه «قد» باشد یا در ظاهر و یا در تقدیر.

أَلقَوا إِلَيكُمُ السَّلَمَ: تسلیم شما شدند.

[سوره النساء (۴): آیه ۹۱]

سَتَجِدُونَ آخَرِينَ يُرِيدُونَ أَن يَأمَنُوكُم وَ يَأمَنُوا قَومَهُم كُلَّما رُدُّوا إِلَى الفِتنَةِ أُركِسُوا فِيها فَإِن لَم يَعتَزِلُوكُم وَ يُلقُوا إِلَيكُمُ السَّلَمَ وَ يَكُفُّوا أَيدِيَهُم فَخُذُوهُم وَ اقتُلُوهُم حَيثُ ثَقِفتُمُوهُم وَ أُولئِكُم جَعَلنا لَكُم عَلَيهِم سُلطاناً مُبِيناً (۹۱)

۹۱- يَأمَنُوكُم: از دست شما در امان باشند.

يَأمَنُوا قَومَهُم: از دست قبیله خود در امان باشند.

الفِتنَةِ: «فتنه» در لغت به معنای امتحان است و مقصود از آن در آیه یکی از دو چیز است: ۱- شرک و بت پرستی.

۲- جنگ با مسلمانان. «جوامع الجامع» أُرکِسُوا: به فتنه و شرک بر می گردند. «الإرکاس»: الرّد.

ثَقِفتُمُوهُم: آنان را یافتید، به آنان دسترسی پیدا کردید.

[سوره النساء (۴): آیه ۹۲]

وَ ما کانَ لِمُؤمِنٍ أَن یَقتُلَ مُؤمِناً إلاّ خَطَأً وَ مَن قَتَلَ مُؤمِناً خَطَأً فَتَحریرُ رَقَبَهٍ مُؤمِنَهٍ وَ دِیَهٌ مُسَلَّمَهٌ إلی أَهلِهِ إلاّ أَن یَصَّدَّقُوا فَإن کانَ مِن قَومٍ عَدُوٍّ لَکُم وَ هُوَ مُؤمِنٌ فَتَحریرُ رَقَبَهٍ مُؤمِنَهٍ وَ إن کانَ مِن قَومٍ بَینَکُم وَ بَینَهُم میثاقٌ فَدِیَهٌ مُسَلَّمَهٌ إلی أَهلِهِ وَ تَحریرُ رَقَبَهٍ مُؤمِنَهٍ فَمَن لَم یَجِد فَصِیامُ شَهرَینِ مُتَتابِعَینِ تَوبَهً مِنَ اللّهِ وَ کانَ اللّهُ عَلِیماً حَکِیماً (۹۲)

۹۲- مُسَلَّمَهٌ إلی أَهلِهِ: به بازماندگان مقتول پرداخت شود.

إلّا أَن یَصَّدَّقُوا: مگر اینکه که اولیای مقتول، قاتل را عفو کنند و دیه را به او ببخشند. از هر کار خوب در روایات به عنوان صدقه تعبیر شده است.

«جوامع» اصل «یصّدّقوا» «یتصدّقوا» بوده است که «تا» تبدیل به «صاد» شده و دو «صاد» در هم إدغام شده اند.

تَوبَهً مِنَ اللّهِ: اینکه عبارت چند گونه معنا شده است: ۱- تا خداوند توبه شما را قبول کند و به شما بازگردد. ۲- توبه به معنای تخفیف است یعنی تخفیفی است از خداوند. ۳- اینکه جمله قید است برای تمام احکامی که در آیه مذکور است یعنی حکم کفّاره، توبه و عنایت از طرف خداوند برای قاتل است برای اینکه که روحش از آثار قتل پاک شود. «المیزان»

[سوره النساء (۴): آیه ۹۳]

وَ مَن یَقتُل مُؤمِناً مُتَعَمِّداً فَجَزاؤُهُ جَهَنَّمُ خالِداً فِیها وَ غَضِبَ اللّهُ عَلَیهِ وَ لَعَنَهُ وَ أَعَدَّ لَهُ عَذاباً عَظِیماً (۹۳)

۹۳- مُؤمِناً مُتَعَمِّداً: از امام صادق علیه السّلام نقل شده است: معنی «تعمّد» اینکه است که کسی مؤمنی را به خاطر ایمانش به قتل برساند، ولی اگر به خاطر اغراض دیگر باشد در جهنّم مخلّد نیست.

فَجَزاؤُهُ جَهَنَّمُ خالِداً فِیها: از امام صادق علیه السّلام نقل شده است که پیامبر صلّی اللّه علیه و آله فرمود: جزای قاتل، جهنّم همیشگی است، اگر خدا بخواهد مجازات نماید. به عبارت دیگر قاتل، استحقاق عذاب ابدی دارد نه اینکه که خداوند حتما او را عذاب ابدی می کند.

[سوره النساء (۴): آیه ۹۴]

یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا إذا ضَرَبتُم فِی سَبِیلِ اللّهِ فَتَبَیَّنُوا وَ لا تَقُولُوا لِمَن أَلقی إلَیکُمُ السَّلامَ لَستَ مُؤمِناً تَبتَغُونَ عَرَضَ الحَیاهِ الدُّنیا فَعِندَ اللّهِ مَغانِمُ کَثِیرَهٌ کَذلِکَ کُنتُم مِن قَبلُ فَمَنَّ اللّهُ عَلَیکُم فَتَبَیَّنُوا إنَّ اللّهَ کانَ بِما تَعمَلُونَ خَبِیراً (۹۴)

۹۴- ضَرَبتُم فِی سَبِیلِ اللّهِ: برای جهاد سفر کردید.

لِمَن أَلقی إلَیکُمُ السَّلامَ: به دو معنا آمده است: ۱- به کسی که تحیّت و سلام گفت. ۲- به کسی که با شما جنگ ندارد و اظهار اسلام کرد(۱).

عَرَض: هر چیز زود گذر که دوام و بقا ندارد، «عرض» خوانده می شود.

۱- ۱.به نظر می رسد معنای دوم صحیح باشد.

[سوره النساء (۴): آیه ۹۵]

لا یَستَوِی القاعِدُون ـ مِن ـ المُؤمِنِین ـ غَیرُ أُولِی الضَّرَرِ وَ المُجاهِدُون ـ فِی سَبِیلِ ـ اللّه ِ بِأَموالِهِم وَ أَنفُسِهِم فَضَّل ـ اللّه ُ المُجاهِدِین ـ بِأَموالِهِم وَ أَنفُسِهِم عَلَی القاعِدِین ـ دَرَجَهً وَ کُلاًّ وَعَدَ اللّه ُ الحُسنی وَ فَضَّل ـ اللّه ُ المُجاهِدِین ـ عَلَی القاعِدِین ـ أَجراً عَظِیماً (۹۵)

۹۵- أُولِی الضَّرَرِ: کسانی که عذر و نقصی مانند کوری، مریضی و غیر اینها در وجودشان می باشد. «جوامع»

[سوره النساء (۴): آیه ۹۷]

إِنَّ ـ الَّذِین ـ تَوَفّاهُم ُ المَلائِکَهُ ظالِمِی أَنفُسِهِم قالُوا فِیم ـ کُنتُم قالُوا کُنّا مُستَضعَفِین ـ فِی الأَرض ِ قالُوا أَ لَم تَکُن أَرض ُ اللّه ِ واسِعَهً فَتُهاجِرُوا فِیها فَأُولئِک ـ مَأواهُم جَهَنَّم ُ وَ ساءَت مَصِیراً (۹۷)

۹۷- کُنّا مُستَضعَفِین ـ فِی الأَرض ِ: مشرکان ما را ضعیف کرده بودند و مانع ایمان ما بودند، زیرا عدّه ما اندک و عدّه آنان زیاد بود.

[سوره النساء (۴): آیه ۹۸]

إِلاَّ المُستَضعَفِین ـ مِن ـ الرِّجال ِ وَ النِّساءِ وَ الوِلدان ِ لا یَستَطِیعُون ـ حِیلَهً وَ لا یَهتَدُون ـ سَبِیلاً (۹۸)

۹۸- لا یَستَطِیعُون ـ حِیلَهً: چاره ای نداشته اند، در اثر فقر و غیره قادر به هجرت نبوده اند.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۰۰]

وَ مَن یُهاجِر فِی سَبِیل ِ اللّه ِ یَجِد فِی الأَرض ِ مُراغَماً کَثِیراً وَ سَعَهً وَ مَن یَخرُج مِن بَیتِه ِ مُهاجِراً إِلَی اللّه ِ وَ رَسُولِه ِ ثُم َّ یُدرِکه ُ المَوت ُ فَقَد وَقَع ـ أَجرُه ُ عَلَی اللّه ِ وَ کان ـ اللّه ُ غَفُوراً رَحِیماً (۱۰۰)

۱۰۰- مُراغَماً کَثِیراً: مکانهای فراوان پیدا می شود.

سَعَهً: چند احتمال در آن وجود دارد: ۱- سعه در رزق. ۲- گشایش در هدایت. ۳- گشایش از اذیت مشرکین.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۰۱]

وَ إِذا ضَرَبتُم فِی الأَرض ِ فَلَیس ـ عَلَیکُم جُناح ٌ أَن تَقصُرُوا مِن ـ الصَّلاهِ إِن خِفتُم أَن یَفتِنَکُم ُ الَّذِین ـ کَفَرُوا إِنَّ ـ الکافِرِین ـ کانُوا لَکُم عَدُوًّا مُبِیناً (۱۰۱)

۱۰۱- ضَرَبتُم فِی الأَرض ِ: مسافرت کردید.

جُناح ٌ: حرج، گناه.

أَن تَقصُرُوا مِنَ الصَّلاةِ: نماز را شکسته بخوانید.

إِن خِفتُم أَن يَفتِنَكُم: اگر از آسیب رساندن مشرکان ترس دارید. مخفی نماند که نماز قصر منحصر به سفر خوف نیست، بلکه از نظر روایات اعم از سفر خوف و سفر امن است و به همین جهت یا از مفهوم آیه صرف نظر شده و یا حمل بر سفرهای غالب شده که دارای خوف بوده است.

ص: ۹۵

[سوره النساء (۴): آیه ۱۰۲]

وَ إِذا كُنتَ فِيهِم فَأَقَمتَ لَهُمُ الصَّلاةَ فَلتَقُم طائِفَةٌ مِنهُم مَعَكَ وَ لْيَأْخُذُوا أَسلِحَتَهُم فَإِذا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِن وَرائِكُم وَ لْتَأْتِ طائِفَةٌ أُخرى لَم يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَ لْيَأْخُذُوا حِذرَهُم وَ أَسلِحَتَهُم وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَو تَغفُلُونَ عَن أَسلِحَتِكُم وَ أَمتِعَتِكُم فَيَمِيلُونَ عَلَيكُم مَيلَةً واحِدَةً وَ لا جُناحَ عَلَيكُم إِن كانَ بِكُم أَذىً مِن مَطَرٍ أَو كُنتُم مَرضى أَن تَضَعُوا أَسلِحَتَكُم وَ خُذُوا حِذرَكُم إِنَّ اللّهَ أَعَدَّ لِلكافِرِينَ عَذاباً مُهِيناً (۱۰۲)

۱۰۲- لْيَأْخُذُوا أَسلِحَتَهُم: نمازگزاران سلاحهای خود را همراه داشته باشند.

فَإِذا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِن وَرائِكُم: وقتی نماز دسته اوّل تمام شد بروند و پشت سر شما (گروه دوم) نگهبانی دهند(۱).

وَ لْيَأْخُذُوا حِذرَهُم وَ أَسلِحَتَهُم: از دشمن بر حذر باشند و سلاح با خود همراه داشته باشند. در اینکه جا حذر و احتیاط مانند وسیله و ابزار فرض شده است و به همین جهت تعبیر به «اخذ» کرده است. «جوامع» لَو تَغفُلُونَ عَن أَسلِحَتِكُم: اینکه که از سلاح غافل شوید و کنار بگذارید(۲).

فَيَمِيلُونَ عَلَيكُم مَيلَةً واحِدَةً: یک مرتبه به شما حمله کنند. «میل» به معنای هجوم و حمله است.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۰۳]

فَإِذا قَضَيتُمُ الصَّلاةَ فَاذكُرُوا اللّهَ قِياماً وَ قُعُوداً وَ عَلى جُنُوبِكُم فَإِذَا اطمَأْنَنتُم فَأَقِيمُوا الصَّلاةَ إِنَّ الصَّلاةَ كانَت عَلَى المُؤمِنِينَ كِتاباً مَوقُوتاً (۱۰۳)

۱۰۳- فَإِذا قَضَيتُمُ الصَّلاةَ: هنگامی که از نماز فارغ شدید.

عَلى جُنُوبِكُم: به پهلو آرمیده اید.

فَإِذَا اطمَأْنَنتُم: وقتی به وطن رسیدید، عدل «و إذا ضربتم» است.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۰۴]

وَ لا تَهِنُوا فِي ابتِغاءِ القَومِ إِن تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُم يَأْلَمُونَ كَما تَأْلَمُونَ وَ تَرجُونَ مِنَ اللّهِ ما لا يَرجُونَ وَ كانَ اللّهُ عَلِيماً حَكِيماً (۱۰۴)

۱۰۴- فِي ابتِغاءِ القَومِ: در تعقیب و دنبال کردن دشمن.

تَأْلَمُونَ: درد می کشید.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۰۵]

إِنّا أَنزَلنا إِلَيكَ ـ الكِتاب ـ بِالحَق ِّ لِتَحكُم ـ بَين ـ النّاس ِ بِما أَراكَ ـ اللّه ُ ـ وَ لا تَكُن لِلخائِنين ـ خَصِيماً (۱۰۵)

۱۰۵- وَ لا تَكُن لِلخائِنين ـ خَصِيماً: «لام» مفيد انتفاع و منفعت است يعنى به نفع خائنين با مؤمنان دشمنى نكن.

۱- ۱.كيفيت نماز خوف نزد شيعه به اينكه صورت است كه يك ركعت را با امام و ركعت دوم را فردا بخوانند.

۲- ۲.اكثر وقت ها «لو» بعد از «ودّ» و «يودّ» حرف مصدرى به منزله «أن» است، البته نصب نمى دهد. «مغنى اللبيب»

[سوره النساء (۴): آیه ۱۰۷]

وَ لا تُجادِل عَن ِالَّذِین َیختانُون َأَنفُسَهُم إِن َاللّه َلا یُحِب ُمَن کان َخَوّاناً أَثِیماً (۱۰۷)

۱۰۷- لا تُجادِل عَن ِالَّذِین َیختانُون َأَنفُسَهُم: از کسانی که به خود خیانت می کنند دفاع نکن.

خَوّاناً: مبالغه خائن یعنی خیلی خیانت کننده و کسی که به گناه عادت کرده است.

أَثِیماً: گناهکار.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۰۸]

یَستَخفُون َمِن َالنّاس ِوَ لا یَستَخفُون َمِن َاللّه ِوَ هُوَ مَعَهُم إِذ یُبَیِّتُون َما لا یَرضی مِن َالقَول ِوَ کان َاللّه ُبِما یَعمَلُون َمُحِیطاً (۱۰۸)

۱۰۸- یَستَخفُون َمِن َالنّاس ِوَ لا یَستَخفُون َمِن َاللّه : برای اینکه جمله دو معنا ذکر شده است: ۱- خود را از مردم پنهان می کنند، ولی از خدا مخفی نمی کنند و به همین جهت شبانه تصمیم می گیرند تا به دور از چشم مردم باشد. ۲- از مردم شرم و حیا می کنند و از خدا شرم نمی کنند.

یُبَیِّتُون : شبانه تصمیم می گیرند.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۰۹]

ها أَنتُم هؤُلاءِ جادَلتُم عَنهُم فِی الحَیاهِ الدُّنیا فَمَن یُجادِل ُاللّه َعَنهُم یَوم َالقِیامَهِ أَم مَن یَکُون ُعَلَیهِم وَکِیلًا (۱۰۹)

۱۰۹- ها أَنتُم: آگاه باشید. خطاب به کسانی است که از خائنان دفاع می کردند.

جادَلتُم عَنهُم: از خائنان دفاع کردید.

فَمَن یُجادِل ُاللّه َعَنهُم یَوم َالقِیامَهِ: چه کسی در قیامت در مقابل خداوند از آنان دفاع خواهد کرد!

[سوره النساء (۴): آیه ۱۱۲]

وَ مَن یَکسِب خَطِیئَهً أَو إِثماً ثُم َیَرم ِبِه ِبَرِیئاً فَقَدِ احتَمَل َبُهتاناً وَ إِثماً مُبِیناً (۱۱۲)

۱۱۲- خَطِیئَهً: گناه عمدی و غیر عمدی.

إِثماً: گناه عمدی.

يَرم ِبِه ِبَرِيئاً: آن گناه را به کسی که بی تقصیر است نسبت دهد.

احتَمَل: تحمّل کرده است، به دوش کشیده است.

بُهتاناً: دروغ بزرگ که موجب تحیّر و شگفت انسان شود.

ص: ۹۷

[سوره النساء (۴): آیه ۱۱۴]

لا خَیرَ فِی کَثِیرٍ مِن نَجواهُم إِلّا مَن أَمَرَ بِصَدَقَهٍ أَو مَعرُوف ٍ أَو إِصلاح ٍ بَین َالنّاس ِوَ مَن یَفعَل ذلِک َابتِغاءَ مَرضات ِاللّه ِفَسَوف َنُؤتیه ِأَجراً عَظِیماً (۱۱۴)

۱۱۴- نَجواهُم: «نجوی» به معنای در گوشی حرف زدن است. إِلّا مَن أَمَرَ بِصَدَقَهٍ: إلّا نجوی من أمر بصدقه: جز نجوای کسی که امر به صدقه کند. مَعرُوف ٍ: کار نیک. کار نیک را به اینکه جهت که عقول اعتراف به حسن آن دارند و یا به اینکه سبب که اهل خیر آن را می شناسند معروف گفته اند.

ابتِغاءَ مَرضات ِاللّه ِ: برای طلب رضای خدا.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۱۵]

وَ مَن یُشاقِق ِالرَّسُول َمِن بَعدِ ما تَبَیَّن َلَه ُالهُدی وَ یَتَّبِع غَیرَ سَبِیل ِالمُؤمِنِین َنُوَلِّه ِما تَوَلّی وَ نُصلِه ِجَهَنَّم َوَ ساءَت مَصِیراً (۱۱۵)

۱۱۵- مَن یُشاقِق ِالرَّسُول َ: کسی که با رسول خدا دشمنی کند و از او جدا شود. نُوَلِّه ِما تَوَلّی: نقرّب منه: نزدیک می سازیم یعنی او را به همان چیزی که تکیه گاه خود قرار داده بود واگذار می کنیم.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۱۷]

إِن یَدعُون َمِن دُونِه ِإِلّا إِناثاً وَ إِن یَدعُون َإِلّا شَیطاناً مَرِیداً (۱۱۷)

۱۱۷- إِن یَدعُون َ: ما یدعون. «إن» نافیه است.

إِلّا إِناثاً: نمی خوانند مگر مؤنثهایی را. مراد را سه گونه بیان کرده اند: ۱- مراد از «اناث» أوثان و بتها می باشند و علّت تعبیر از اوثان به اناث اینکه است که برای بتها اسامی نسوان را می نهادند مانند: «لات» و «عزاه». ۲- مراد از «إناث» ملائکه است. آنان ملائکه را می پرستیدند و گمان می کردند ملائکه دختران خدا هستند. ۳- «اناث» به معنای انفعال پذیری است و زنها را هم به همین جهت مؤنث می گویند. خداوند می خواهد بفرماید: معبودهای شما فاعل و قادر بر انجام کاری نیستند و منفعل هستند، در حالی که معبود باید فاعل و قادر باشد نه منفعل. «کنز الدقائق، المیزان» مَرِیداً: به دو معنا آمده است: ۱- تمرّد کننده و سرکش. ۲- عاری از همه خیرها، به قرینه «لعنه اللّه». «المیزان».

[سوره النساء (۴): آیه ۱۱۸]

لَعَنَه ُاللّه ُوَ قال َلَأَتَّخِذَن َّمِن عِبادِک َنَصِیباً مَفرُوضاً (۱۱۸)

۱۱۸- لَعَنَه ُاللّه ُ: خدا او را از خیر دور کرده است. لَأَتَّخِذَن َّمِن عِبادِک َنَصِیباً مَفرُوضاً: سوگند می خورم که از میان بندگان تو حتما سهمیه ای معلوم و مشخّص را بر می گزینم. در روایات نقل شده است که یک هزارم از بندگان سهمیه خدا و بقیه

سهمیه ابلیس هستند. در بعضی دیگر از روایات آمده است که ۹۹ از مردم در آتش و باقی در بهشت هستند. لام در «لأتّخذون ّ» برای قسم است.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۱۹]

وَ لَأُضِلَّنَّهُم وَ لَأُمَنِّيَنَّهُم وَ لَآمُرَنَّهُم فَلَيُبَتِّكُنَّ آذانَ الأَنعامِ وَ لَآمُرَنَّهُم فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلقَ اللّهِ وَ مَن يَتَّخِذِ الشَّيطانَ وَلِيًّا مِن دُونِ اللّهِ فَقَد خَسِرَ خُسراناً مُبِيناً (۱۱۹)

۱۱۹- لَأُضِلَّنَّهُم: اینکه جمله گفتار شیطان است. یعنی سوگند می خورم که حتما آنان را گمراه خواهم کرد. لَأُمَنِّيَنَّهُم: سوگند می خورم که بندگانت را به آرزوی زندگانی طولانی سرگرم خواهم نمود و به آنان آرزوهای باطل القا خواهم کرد. لَآمُرَنَّهُم: سوگند می خورم که حتما به آنان دستور خواهم داد. (تا اینکه که گوش چهار پایان را ببرند یا بشکافند). فَلَيُبَتِّكُنَّ آذانَ الأَنعامِ: برای اینکه جمله دو معنا آمده است: ۱- حتما گوشهای چهار پایان را خواهند برید. «امام صادق علیه السّلام» ۲- حتما گوشهای چهار پایان را خواهند شکافت. فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلقَ اللّهِ:

دین و دستورات خدا را حتما تغییر خواهند داد. «امام صادق علیه السّلام» وَلِيًّا: به دو معنا آمده است: ۱- ناصر و کمک کار. ۲- رب ّ مطاع.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۲۰]

يَعِدُهُم وَ يُمَنِّيهِم وَ ما يَعِدُهُمُ الشَّيطانُ إِلاّ غُرُوراً (۱۲۰)

۱۲۰- غُرُوراً: فریب، یعنی در چیزی که ضرر دارد وانمود می کند که منفعت دارد و ضرر را منفعت جلوه می دهد.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۲۱]

أُولئِكَ مَأواهُم جَهَنَّمُ وَ لا يَجِدُونَ عَنها مَحِيصاً (۱۲۱)

۱۲۱- مَحِيصاً: راه نجات و خلاصی.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۲۳]

لَیس َبِأَمانِیِّکُم وَ لا أَمانِیِّ أَهلِ الکِتابِ مَن یَعمَل سُوءاً یُجزَ بِهِ وَ لا یَجِد لَهُ مِن دُونِ اللّهِ وَلِیًّا وَ لا نَصِیراً (۱۲۳)

۱۲۳- لَیس َبِأَمانِیِّکُم وَ لا أَمانِیِّ أَهلِ الکِتابِ: ثواب و عقاب نه به آرزوهای شما بستگی دارد و نه به آرزوهای اهل کتاب. مخاطب به «کم» یا مسلمانان هستند و یا مشرکان.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۲۴]

وَ مَن یَعمَل مِنَ الصّالِحاتِ مِن ذَکَرٍ أَو أُنثی وَ هُوَ مُؤمِنٌ فَأُولئِکَ یَدخُلُونَ الجَنَّهَ وَ لا یُظلَمُونَ نَقِیراً (۱۲۴)

۱۲۴- نَقِیراً: سوراخ پشت هسته خرما. کنایه از اندک بودن است.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۲۵]

وَ مَن أَحسَنُ دِیناً مِمَّن أَسلَمَ وَجهَهُ لِلّهِ وَ هُوَ مُحسِنٌ وَ اتَّبَعَ مِلَّهَ إِبراهِیمَ حَنِیفاً وَ اتَّخَذَ اللّهُ إِبراهِیمَ خَلِیلًا (۱۲۵)

۱۲۵- أَسلَمَ وَجهَهُ لِلّهِ: برای اینکه جمله چند معنا ذکر شده است: ۱- أسلم ذاته للّه: خودش را تسلیم خدا کرد. ۲- در عبادت، خدا را قصد کرد ۳- اعمال خود را با إخلاص به جا آورد.

حَنِیفاً: مستقیما.

خَلِیلًا: دوست بسیار صمیمی.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۲۸]

وَ إِنِ امرَأَةٌ خافَت مِن بَعلِها نُشُوزاً أَو إِعراضاً فَلا جُناحَ عَلَيهِما أَن يُصلِحا بَينَهُما صُلحاً وَ الصُّلحُ خَيرٌ وَ أُحضِرَتِ الأَنفُسُ الشُّحَّ وَ إِن تُحسِنُوا وَ تَتَّقُوا فَإِنَّ اللّه كانَ بِما تَعمَلُونَ خَبِيراً (۱۲۸)

۱۲۸- نُشُوزاً: در تفسیر «مجمع البیان» در آیه ۳۴ از سوره نساء فرموده است: «نشوز» به معنای بلندی و ارتفاع است. مقصود در آیه (۱۲۸)اینکه است که شوهر از خود برتری و استیلا نشان دهد.

إِعراضاً: از زوجه رو گردان شود و به دیگری دل ببندد.

أُحضِرَتِ الأَنفُسُ الشُّحَّ بر جانها حرص زیاد حاضر شده است که مانع از صلح می شود(۱).

[سوره النساء (۴): آیه ۱۲۹]

وَ لَن تَستَطِيعُوا أَن تَعدِلُوا بَينَ النِّساءِ وَ لَو حَرَصتُم فَلا تَمِيلُوا كُلَّ المَيلِ فَتَذَرُوها كَالمُعَلَّقَةِ وَ إِن تُصلِحُوا وَ تَتَّقُوا فَإِنَّ اللّه كانَ غَفُوراً رَحِيماً (۱۲۹)

۱۲۹- فَتَذَرُوها كَالمُعَلَّقَةِ: معلّق نگذارید به طوری که نه شوهردار باشد و نه بدون شوهر. (امام باقر علیه السّلام).

۱- ۱.شاید مراد اینکه است که «حرص» همیشه در نفس آدمی حاضر است و جزء طبیعت او شده است.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۳۵]

یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا کُونُوا قَوّامِین َ بِالقِسطِ شُهَداءَ لِلّه ِ وَ لَو عَلی أَنفُسِکُم أَوِ الوالِدَین ِ وَ الأَقرَبِین َ إِن یَکُن غَنِیًّا أَو فَقِیراً فَاللّه ُ أَولی بِهِما فَلا تَتَّبِعُوا الهَوی أَن تَعدِلُوا وَ إِن تَلوُوا أَو تُعرِضُوا فَإِن َّ اللّه َ کان َ بِما تَعمَلُون َ خَبِیراً (۱۳۵)

۱۳۵- إِن یَکُن غَنِیًّا أَو فَقِیراً: اگر مشهود علیه یا مشهود له غنی و یا فقیر باشد. مقصود آیه اینکه است نیازمندی و بی نیازی نباید در ادای شهادت مؤثر باشد.

أَولی بِهِما: اولی بالغنی و الفقیر.

إِن تَلوُوا: برای اینکه عبارت دو معنا آمده است:

۱- اگر شهادت را تغییر دهید. (امام باقر علیه السّلام) ۲- اگر در ادای شهادت سهل انگاری کنید.

تُعرِضُوا: شهادت را کتمان کنید. «امام باقر علیه السّلام»

[سوره النساء (۴): آیه ۱۳۶]

یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا آمِنُوا بِاللّه ِ وَ رَسُولِه ِ وَ الکِتاب ِ الَّذِی نَزَّل َ عَلی رَسُولِه ِ وَ الکِتاب ِ الَّذِی أَنزَل َ مِن قَبل ُ وَ مَن یَکفُر بِاللّه ِ وَ مَلائِکَتِه ِ وَ کُتُبِه ِ وَ رُسُلِه ِ وَ الیَوم ِ الآخِرِ فَقَد ضَل َّ ضَلالاً بَعِیداً (۱۳۶)

۱۳۶- یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا آمِنُوا: در باره معنای اینکه جمله چند قول آمده است: ۱- ای کسانی که در ظاهر ایمان آورده اید در باطن هم مؤمن باشید. بنابراین، اینکه جمله خطاب به منافقین است. ۲- ای کسانی که ایمان اجمالی آورده اید، به اینکه چند چیز ایمان تفصیلی بیاورید. «المیزان»

[سوره النساء (۴): آیه ۱۴۰]

وَ قَد نَزَّل َ عَلَیکُم فِی الکِتاب ِ أَن إِذا سَمِعتُم آیات ِ اللّه ِ یُکفَرُ بِها وَ یُستَهزَأُ بِها فَلا تَقعُدُوا مَعَهُم حَتّی یَخُوضُوا فِی حَدِیث ٍ غَیرِه ِ إِنَّکُم إِذاً مِثلُهُم إِن َّ اللّه َ جامِع ُ المُنافِقِین َ وَ الکافِرِین َ فِی جَهَنَّم َ جَمِیعاً (۱۴۰)

۱۴۰-فی که یَخُوضُوا فِی حَدِیث ٍ غَیرِه ِ: در مطلب دیگری که استهزا دین در آن نباشد وارد شوند.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۴۱]

الَّذِین َیَتَرَبَّصُون َبِکُم فَإِن کان َلَکُم فَتح ٌمِن َاللّه ِقالُوا أَ لَم نَکُن مَعَکُم وَ إِن کان َلِلکافِرِین َنَصِیب ٌقالُوا أَ لَم نَستَحوِذ عَلَیکُم وَ نَمنَعکُم مِن َالمُؤمِنِین َفَاللّه ُیَحکُم ُبَینَکُم یَوم َالقِیامَهِ وَ لَن یَجعَل َاللّه ُلِلکافِرِین َعَلَی المُؤمِنِین َسَبِیلًا (۱۴۱)

۱۴۱- أَ لَم نَستَحوِذ عَلَیکُم وَ نَمنَعکُم مِن َالمُؤمِنِین: آیا ما به سبب جاسوسی وسیله پیروزی شما را فراهم ننمودیم یعنی فراهم نمودیم و آیا ما به سبب جاسوسی باعث دفع مسلمانان از شما نشدیم یعنی شدیم(۱).

[سوره النساء (۴): آیه ۱۴۲]

إِن َّالمُنافِقِین َیُخادِعُون َاللّه َوَ هُوَ خادِعُهُم وَ إِذا قامُوا إِلَی الصَّلاهِ قامُوا کُسالی یُراؤُن َالنّاس َوَ لا یَذکُرُون َاللّه َإِلاّ قَلِیلًا (۱۴۲)

۱۴۲- کُسالی: کسل و سنگین.

یُراؤُن َالنّاس: برای نشان دادن به مردم نماز می خوانند تا مال و جان خود را حفظ کنند، نه برای خدا. در «کنز الدقائق» فرموده است: «مراءه» از باب مفاعله به معنای تفعیل است.

إِلّا قَلِیلًا: از علی علیه السّلام منقول است که ذکر سرّی ذکر کثیر است و منافقان تنها ذکر علنی داشته اند، به همین جهت ذکرشان قلیل بوده است. «کنز الدقائق»

[سوره النساء (۴): آیه ۱۴۳]

مُذَبذَبِین َبَین َذلِک َلا إِلی هؤُلاءِ وَ لا إِلی هؤُلاءِ وَ مَن یُضلِلِ اللّه ُفَلَن تَجِدَ لَه ُسَبِیلًا (۱۴۳)

۱۴۳- مُذَبذَبِین َبَین َذلِک: مردّد بین کفر و ایمان هستند.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۴۴]

یا أَیُّهَا الَّذِین َآمَنُوا لا تَتَّخِذُوا الکافِرِین َأَولِیاءَ مِن دُونِ المُؤمِنِین َأَ تُرِیدُون َأَن تَجعَلُوا لِلّه ِعَلَیکُم سُلطاناً مُبِیناً (۱۴۴)

۱۴۴- سُلطاناً مُبِیناً: دلیل و حجّت روشن.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۴۵]

إِن َّالمُنافِقِین َفِی الدَّرکِ الأَسفَلِ مِن َالنّارِ وَ لَن تَجِدَ لَهُم نَصِیراً (۱۴۵)

۱۴۵- الدَّرکِ الأَسفَلِ: طبقه پایین جهنّم.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۴۷]

ما یَفعَلُ اللّهُ بِعَذابِکُم إِن شَکَرتُم وَ آمَنتُم وَ کانَ اللّهُ شاکِراً عَلِیماً (۱۴۷)

۱۴۷- ما یَفعَلُ اللّهُ بِعَذابِکُم: با عذاب شما سودی عاید خداوند نمی شود، و ضرری از او دفع نمی شود پس برای چه شما را عذاب کند.

۱- ۱.طبق معنای لغوی «استحوذ علیه: بر او غلبه کرد» ظاهرا معنای آیه چنین است: منافقین خطاب به کفار می گویند: آیا ما (که در ظاهر در صفوف مسلمانان بودیم) بر شما کفار پیروز نشدیم و بعد از پیروزی از غلبه مؤمنان نسبت به شما مانع نشدیم و شرّ آنان را از شما دفع نکردیم، پس ما بر گردن شما حق داریم.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۴۸]

لا یُحِبُّ اللّه ُ الجَهرَ بِالسُّوءِ مِن َ القَول ِ إِلاّ مَن ظُلِم َ وَ کان َ اللّه ُ سَمِیعاً عَلِیماً (۱۴۸)

۱۴۸- بِالسُّوءِ مِن َ القَول ِ: هر سخنی که ناراحت کند کسی را که اینکه سخن در باره او گفته می شود مانند نفرین و فحش دادن و ذکر بدیهایی که دارد و ذکر بدیهایی که ندارد. همه اینها از موارد گفتار سوء است و چنانچه بعضی گفته اند، اختصاص به برخی از موارد ندارد و روایات وارده هم مؤید تعمیم است. مثلا در برخی روایات آمده است که امام صادق علیه السّلام فرمود:

فحش دادن جایز نیست مگر برای مظلوم که در مقام دادخواهی از ظالم باشد. در روایت دیگری آمده است که امام صادق فرمود: گفتن بدیهایی که دیگران دارند جایز نیست مگر برای مظلوم.

«المیزان». در «مجمع البیان» فرموده است: اینکه آیه دلالت دارد بر اینکه که هر فاسقی که فسق علنی کند آشکار کردن بدیها او بلا مانع است.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۵۳]

یَسئَلُک َ أَهل ُ الکِتاب ِ أَن تُنَزِّل َ عَلَیهِم کِتاباً مِن َ السَّماءِ فَقَد سَأَلُوا مُوسی أَکبَرَ مِن ذلِک َ فَقالُوا أَرِنَا اللّه َ جَهرَةً فَأَخَذَتهُم ُ الصّاعِقَةُ بِظُلمِهِم ثُم َّ اتَّخَذُوا العِجل َ مِن بَعدِ ما جاءَتهُم ُ البَیِّنات ُ فَعَفَونا عَن ذلِک َ وَ آتَینا مُوسی سُلطاناً مُبِیناً (۱۵۳)

۱۵۳- جَهرَةً: آشکار و علنی.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۵۵]

فَبِما نَقضِهِم مِيثاقَهُم وَ كُفرِهِم بِآياتِ اللّهِ وَ قَتلِهِمُ الأَنبِياءَ بِغَيرِ حَقٍّ وَ قَولِهِم قُلُوبُنا غُلفٌ بَل طَبَعَ اللّهُ عَلَيها بِكُفرِهِم فَلا يُؤمِنُونَ إِلاّ قَلِيلاً (۱۵۵)

۱۵۵- فَبِما نَقضِهِم: «ما» زايد و مفيد تاكيد است يعنى «فبنقضهم». عامل در آن «حرّمنا» در آيه ۱۶۰ مى باشد يعنى به سبب اينكه گناهان ما طيّبات را بر آنان حرام كرديم.

غُلفٌ: در غلاف است. يعنى دلهاى ما از قبول گفتار پيامبر صلّى اللّه عليه و آله امتناع دارد.

۱۵۶- (بهتان): چيزى را كه به دروغ به كسى نسبت دهند و باعث حيرت و شگفت شنونده شود. مراد از آن در اينكه آيه نسبت زنا است.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۵۷]

وَ قَولِهِم إِنّا قَتَلنَا المَسِيحَ عِيسَى ابنَ مَريَمَ رَسُولَ اللّهِ وَ ما قَتَلُوهُ وَ ما صَلَبُوهُ وَ لكِن شُبِّهَ لَهُم وَ إِنَّ الَّذِينَ اختَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنهُ ما لَهُم بِهِ مِن عِلمٍ إِلاَّ اتِّباعَ الظَّنِّ وَ ما قَتَلُوهُ يَقِيناً (۱۵۷)

۱۵۷- ما صَلَبُوهُ: او را به دار نياويخته اند.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۵۹]

وَ إِن مِن أَهلِ الكِتابِ إِلاّ لَيُؤمِنَنَّ بِهِ قَبلَ مَوتِهِ وَ يَومَ القِيامَةِ يَكُونُ عَلَيهِم شَهِيداً (۱۵۹)

۱۵۹- إِن مِن أَهلِ الكِتابِ: «إن» نافيه است.

معمولا- بعد از «ان» نافيه كلمه «الّا» مى آيد، البته برخى موارد هم بدون «الّا» است مانند: «و لقد مكناهم فيما إن مكناكم فيه» يعنى «ما مكناكم فيه».

[سوره النساء (۴): آیه ۱۶۲]

لكِنِ الرّاسِخُونَ فِي العِلمِ مِنهُم وَ المُؤمِنُونَ يُؤمِنُونَ بِما أُنزِلَ إِلَيكَ وَ ما أُنزِلَ مِن قَبلِكَ وَ المُقِيمِينَ الصَّلاةَ وَ المُؤتُونَ الزَّكاةَ وَ المُؤمِنُونَ بِاللّهِ وَ اليَومِ الآخِرِ أُولئِكَ سَنُؤتِيهِم أَجراً عَظِيماً (۱۶۲)

۱۶۲- المُقِيمِينَ الصَّلاةَ: در اعراب «المقيمين» دو وجه است: ۱- منصوب است بنابر مدح يعنى «لكن الراسخون فى العلم و اذكر المقيمين الصلوه». ۲- مجرور است بنابراين كه عطف باشد به «ما» در «بما انزل» يعنى مؤمنين ايمان مى آورند به مطالبى كه به تو نازل شده است و به «مقيمين الصلاه» كه انبيا هستند.

المُؤتُونَ ـ الزَّكاةَ: عطف است بر «الراسخون».

ص: ۱۰۴

[سوره النساء (۴): آیه ۱۶۳]

إِنّا أَوحَينا إِلَيک ـَ کَما أَوحَينا إِلى نُوح ٍ وَ النَّبِيّين ـَ مِن بَعدِه ِ وَ أَوحَينا إِلى إِبراهِيم ـَ وَ إِسماعِيل ـَ وَ إِسحاق ـَ وَ يَعقُوب ـَ وَ الأَسباطِ وَ عِيسى وَ أَيُّوب ـَ وَ يُونُس ـَ وَ هارُون ـَ وَ سُلَيمان ـَ وَ آتَينا داوُدَ زَبُوراً (۱۶۳)

۱۶۳- الأَسباطِ: فرزندان یعقوب (مراد آن عدّه از فرزندان یعقوب هستند که رسول شده اند مانند: یوسف، داود، سلیمان، موسی و عیسی، نه اینکه که همه فرزندان مراد باشند.) در «المیزان» ذیل آیه ۸۴ آل عمران فرموده است: آیه اشعار دارد که مراد از «أسباط» پیامبران از ذرّیّه حضرت یعقوب یا از نوادگان بنی اسرائیل، مانند: داود، سلیمان، یونس، ایوب و غیر از ایشان می باشند.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۶۴]

وَ رُسُلًا قَد قَصَصناهُم عَلَيک ـَ مِن قَبل ُ وَ رُسُلًا لَم نَقصُصهُم عَلَيک ـَ وَ کَلَّم ـَ اللّه ُ مُوسى تَکلِيماً (۱۶۴)

۱۶۴- رُسُلًا: در نصب آن دو وجه است: ۱- فعلی در تقدیر است که به واسطه فعل بعد از «رسلا» روشن می شود یعنی «قصصنا رسلا قد قصصناهم». ۲- منصوب به نزع خافض است و تقدیر چنین بوده است: «اوحینا الیک و الی رسل».

[سوره النساء (۴): آیه ۱۷۰]

يا أَيُّهَا النّاس ُ قَد جاءَکُم ُ الرَّسُول ُ بِالحَق ّ مِن رَبِّکُم فَآمِنُوا خَيراً لَکُم وَ إِن تَکفُرُوا فَإِن ّ لِلّه ِ ما فِى السَّماوات ِ وَ الأَرض ِ وَ کان ـَ اللّه ُ عَلِيماً حَکِيماً (۱۷۰)

۱۷۰- خَيراً: نحویین گفته اند: «خیرا» بعد از امر منصوب است، ولی وجه او را بیان نکرده اند.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۷۱]

یا أَهلَ الکِتابِ لا تَغلُوا فِی دِینِکُم وَ لا تَقُولُوا عَلَی اللّه ِ إِلاَّ الحَقَّ إِنَّمَا المَسِیحُ عِیسَی ابن ُ مَریَم َ رَسُول ُ اللّه ِ وَ کَلِمَتُه ُ أَلقاها إِلی مَریَم َ وَ رُوح ٌ مِنه ُ فَآمِنُوا بِاللّه ِ وَ رُسُلِه ِ وَ لا تَقُولُوا ثَلاثَةٌ انتَهُوا خَیراً لَکُم إِنَّمَا اللّه ُ إِله ٌ واحِدٌ سُبحانَه ُ أَن یَکُون َ لَه ُ وَلَدٌ لَه ُ ما فِی السَّماوات ِ وَ ما فِی الأَرض ِ وَ کَفی بِاللّه ِ وَکِیلًا (۱۷۱)

۱۷۱- لا تَغلُوا: از حق ّ فراتر نروید.

المَسِیح ُ: الممسوح: پاک شده از هر گناه و پلیدی.

کَلِمَتُه ُ: مراد حضرت عیسی علیه السّلام است و چون حضرت با گفتن کلمه «کن» موجود شده تعبیر به «کلمته» شده است.

رُوح ٌ مِنه ُ: در تعبیر از حضرت عیسی علیه السّلام به روح چند قول وجود دارد: ۱- عیسی مانند روح وسیله حیات بخشیدن است زیرا ارشاد می کند.

۲- رحمت است از ناحیه خداوند(۱).

[سوره النساء (۴): آیه ۱۷۲]

لَن یَستَنکِف َ المَسِیح ُ أَن یَکُون َ عَبداً لِلّه ِ وَ لا المَلائِکَةُ المُقَرَّبُون َ وَ مَن یَستَنکِف عَن عِبادَتِه ِ وَ یَستَکبِر فَسَیَحشُرُهُم إِلَیه ِ جَمِیعاً (۱۷۲)

۱۷۲- لَن یَستَنکِف َ المَسِیح ُ: روایت شده است عده ای از نصارای نجران خدمت پیامبر اکرم صلّی اللّه علیه و آله و سلّم رسیدند. و به پیامبر گفتند: چرا صاحب ما را عیبناک کرده ای! پیامبر صلّی اللّه علیه و آله و سلّم پرسید صاحب شما کیست! آنان جواب دادند صاحب ما عیسی علیه السّلام است. پیامبر فرمود: مگر من در باره وی چه گفته ام! نصاری گفتند: شما گفته ای: عیسی بنده و فرستاده خدا است. آنگاه اینکه آیه نازل شد.

[سوره النساء (۴): آیه ۱۷۳]

فَأَمَّا الَّذِین َ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحات ِ فَیُوَفِّیهِم أُجُورَهُم وَ یَزِیدُهُم مِن فَضلِه ِ وَ أَمَّا الَّذِین َ استَنکَفُوا وَ استَکبَرُوا فَیُعَذِّبُهُم عَذاباً أَلِیماً وَ لا یَجِدُون َ لَهُم مِن دُون ِ اللّه ِ وَلِیًّا وَ لا نَصِیراً (۱۷۳)

۱۷۳- فَیُوَفِّیهِم: خداوند به طور کامل مزد آنان را خواهد داد.

۱- ۱.احتمال دارد اشاره به سوره انبیاء آیه ۹۱ «فنفخناه فیه من روحنا» باشد یعنی دمیدن روح از ناحیه خدا بوده است.

سوره المائده

[سوره المائده (۵): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

یـا أَیُّهَـا الَّذِین َ آمَنُوا أَوفُوا بِالعُقُودِ أُحِلَّت لَکُم بَهِیمَهُ الأَنعام ِ إِلاّ ما یُتلی عَلَیکُم غَیرَ مُحِلِّی الصَّیـدِ وَ أَنتُم حُرُم ٌ إِن َّ اللّه َ یَحکُم ُ ما یُرِیدُ (۱)

۱- بِالعُقُودِ: جمع «عقـد» به معنـای پیمـان. عقـد و عهـد هر دو به معنـای پیمان است، ولی فرق میان آنها از نظر لغوی در اینکه است که عقد پیمان میان دو نفر است، ولی عهد اعم ّ از آن است و شامل پیمان انسان با خودش نیز می شود(۱). بَهِیمَهُ:

چهـار پایان اعم ّ از حیوانات دریایی و صـحرایی. به هر موجودی که توان تشـخیص نـدارد «بهیمه» می گوینـد و چهار پایان را بهیمه گفته اند چون از تشـخیص خوب و بد عاجز می باشند. بَهِیمَهُ الأَنعام ِ: بچه هایی که در شکم چهار پایان (گاو، گوسفند، و شتر) هسـتند و مادران آنها ذبح شـرعی شده باشند حلال می باشند. «امام صادق علیه السّلام» غَیرَ مُحِلِّی الصَّیدِ: اصل آن «غیر محلّین الصـید» بوده است که نون به جهت اضـافه حـذف شـده است یعنی در حالی که محرم هستیـد صـید را حلال نشـمارید. بنابراین مفاد آیه چنین می شود:

انعام بر شما حلال است به استثنای صید انعام در حال احرام. وَ أَنتُم حُرُم ٌ: انتم محرمون: در حالی که در حال احرام هستید.

[سوره المائده (۵): آیه ۲]

یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا لا تُحِلُّوا شَـعائِرَ اللّه ِ وَ لا الشَّهرَ الحَرام َ وَ لا الهَدی َ وَ لا القَلائِدَ وَ لا آمِّین َ البَیت َ الحَرام َ یَبتَغُون َ فَضـلاً مِن رَبِّهِم وَ رِضواناً وَ إِذا حَلَلتُم فَاصطادُوا وَ لا یَجرِمَنَّکُم شَنَآن ُ قَوم ٍ أَن صَدُّوکُم عَن ِ المَسجِدِ الحَرام ِ أَن تَعتَدُوا وَ تَعاوَنُوا عَلَی البِرِّ وَ التَّقوی وَ لا تَعاوَنُوا عَلَی الإِثم ِ وَ العُدوان ِ وَ اتَّقُوا اللّه َ إِن َّ اللّه َ شَدِیدُ العِقاب ِ (۲)

۲- لا تُحِلُّوا شَـعائِرَ اللّه ِ: در باره معنای آن چنـد قول آمـده است: ۱- حـدود خدا را محترم بشـمارید و حرامهای خدا را حلال نشمارید. ۲- مناسـک و علائم حـج ماننـد عرفات و طواف را محترم بشـمارید. «المیزان» ۳- عربها صـفا و مروه را از شـعائر به حساب نمی آوردند و برای همین سـعی بین صـفا و مروه به جا نمی آوردند، از اینکه جهت خداوند فرموده است: شـعائر یعنی صفـا و مروه را محترم بشـمارید و آنـان را از ترک سـعی منع فرموده است. «امام باقر علیه السّـلام» وَ لَا الشَّهرَ الحَرام: جنگ در ماههای حرام را حلال نشمارید. الهَدی: قربانی که برای ذبح در منی مشخّص می شود.

القَلائِدَ: «جمع قلاده» است یعنی چیزی که مانند گردن بند که به گردن خود شـخص و یا به گردن چهار پایانی که برای قربانی مشـخّص شـده بودنـد می انداختنـد تا علامت حـج ّ باشـد، احتمال دارد مراد آن «هدی» هایی است که در گردن آنها قلاده به عنوان علامـت هـدی بوده است یعنی آنهـا را حلال نشـمارید. آمِّین َ البَیت َ الحَرام: «آمّین» جمع آم ّ به معنـای قصـد کننـده. کسانی که آهنگ مکه کرده انـد، مراد اینکه است که مشـرکانی که قصـد مکه کرده انـد و محرم شـده انـد نباید مورد تعرّض

مسلمانان قرار گیرند. فَاصطادُوا: جایز است صید کنید. لا یَجرِمَنَّکم: شما را وادار نکند، باعث نشود. شَنَآنُ قَومٍ: «شنئان» مصدر است و به معنای بغض و دشمنی است. أَن صَدُّوکُم:

مفعول له است. حاصل آیه چنین است: به سبب اینکه که مشرکین در روز حدیبیّه از رفتن شما به مکه مانع شده اند اینکه امر باعث دشمنی شما با آنان نشود که در نتیجه شما تعدی کنید و از عدالت خارج شوید.

۱- ۱.از تفاسیر و روایات استفاده می شود که فرقی میان عهد و عقد نیست و عقد شامل تمام پیمانها می شود، خواه پیمان میان خدا و بندگان باشد که همان تکالیف است و خواه پیمان میان بندگان با یکدیگر و یا تعهّد انسان با خویشتن.

[سوره المائده (۵): آیه ۳]

حُرِّمَت عَلَيكُم ُالمَيتَهُ وَ الدَّم ُوَ لَحم ُالخِنزِيرِ وَ ما أُهِل َّلِغَيرِ اللّه ِبِه ِ وَ المُنخَنِقَهُ وَ المَوقُوذَهُ وَ المُتَرَدِّيَهُ وَ النَّطِيحَهُ وَ ما أَكَل َالسَّبُع ُ إِلاّ ما ذَكَّيتُم وَ ما ذُبِح َعَلَى النُّصُب ِ وَ أَن تَستَقسِمُوا بِالأَزلام ِ ذلِكُم فِسق ٌ اليَوم َيَئِس َالَّذِين َكَفَرُوا مِن دِينِكُم فَلا تَخشَوهُم وَ اخشَون ِ اليَوم َأَكمَلت ُلَكُم دِينَكُم وَ أَتمَمت ُعَلَيكُم نِعمَتِى وَ رَضِيت ُلَكُم ُالإِسلام َدِيناً فَمَن ِ اضطُرَّ فِى مَخمَصَهٍ غَيرَ مُتَجانِف ٍ لِإِثم ٍ فَإِن َّاللّه َغَفُورٌ رَحِيم ٌ (۳)

۳- ما أُهِل َّلِغَيرِ اللّه ِبِه ِ: «اهلال» در لغت به معنای رفع الصوت است و مراد از آیه حیوانی است که با نام غیر خدا ذبح شده باشد. المُنخَنِقَهُ: حیوانی که خفه شده است. المَوقُوذَهُ: به دو معنا آمده است: ۱- حیوانی که در اثر زدن مرده است. (اینکه معنی در لغت آمده و از امام باقر علیه السّلام نیز نقل شده است). ۲- حیوانی که در أثر مریضی مرده است. «امام جواد علیه السّلام کنز الدقائق» المُتَرَدِّيَهُ:

حیوانی که در اثر سقوط از بلندی و یا ساقط شدن در چاه مرده است. النَّطِيحَهُ: حیوانی که در أثر شاخ زدن حیوان دیگر مرده است. ما أَكَل َالسَّبُع ُ: حیوانی که توسّط درندگان دریده شده است. النُّصُب ِ: جمع «نصاب». مراد یکی از دو معناست: ۱- بتهایی که از سنگ ساخته شده بودند. ۲- سنگهایی غیر از بتها که در اطراف کعبه می نهادند. ما ذُبِح َعَلَى النُّصُب ِ: برای اینکه عبارت چند معنا نقل شده است: ۱- حیوانی که با یاد بت ذبح شده است. ۲- حیوانی که برای تقرّب به بتها ذبح شده است.

«علی» در اینکه وجه به معنای «لام» است یعنی «ذبح للنصب». ۳- حیوانی که بر روی سنگ ذبح کرده اند. سنّت جاهلی بر اینکه بوده است که سنگهایی را مقدّس می شمردند و ذبح را روی آن انجام می دادند. «المیزان» أَن تَستَقسِمُوا بِالأَزلام ِ: اینکه جمله عطف است بر «المیته» یعنی «حرّمت علیکم أن تستقسموا»: حرام است بر شما که به واسطه تیرهای قرعه درخواست روزی کنید. «الأزلام» جمع «زلم» و به معنای تیرهای مخصوص قرعه و یا قمار است. در اینکه آیه دو احتمال وجود دارد: ۱- در زمان جاهلیّت تیرهایی بوده که بر روی بعضی «أمرنی ربّی» و بر روی بعضی دیگر «نهانی ربی» و بر روی بعض دیگر «غفل» نوشته بوده است. اگر اوّلی در قرعه مورد اصابت بود، اقدام به انجام عمل می کردند و اگر دومی بود، انجام نمی دادند و اگر سومی بود، دوباره قرعه می زدند. خداوند می فرماید: اینکه کار حرام است. ۲- قابهای قمار که فارسیان و رومیان با آن قمار می کردند.

مَخمَصَهٍ: در لغت به معنای شکم دردی است که در اثر گرسنگی شدید پدید آید در اینکه جا مراد گرسنگی شدید است. غَيرَ مُتَجانِف ٍ: به سوی گناه متمایل نشود مثلا در صورت ضرورت أکل، بیش از سدّ جوع نخورد.

[سوره المائده (۵): آیه ۴]

يَسئَلُونَك َما ذا أُحِل َّلَهُم قُل أُحِل َّلَكُم ُالطَّيِّبات ُوَ ما عَلَّمتُم مِن َالجَوارِح ِ مُكَلِّبِين َتُعَلِّمُونَهُن َّمِمّا عَلَّمَكُم ُاللّه ُفَكُلُوا مِمّا أَمسَكن َعَلَيكُم وَ اذكُرُوا اسم َاللّه ِ عَلَيه ِ وَ اتَّقُوا اللّه َإِن َّاللّه َسَرِيع ُالحِساب ِ (۴)

۴- الجَوارِح: جمع جارحه و مراد از آن یکی از دو چیز است: ۱- سگان شکاری. «از ائمه علیهم السّلام» ۲- هر حیوان شکاری درنده، خواه پرنده باشد یا غیر پرنده. «جوارح» در اصل به معنای «کواسب» جمع «کاسبه» به معنی کسب کننده است و اینکه حیوانات شکاری چون وسیله کسب صاحبان خود می باشند به اینکه جهت به آنان جوارح اطلاق شده است. مُکَلِّبین: تعلیم دهندگان سگهای شکاری. تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمّا عَلَّمَکُمُ اللّه: شرایطی که شارع در سگهای شکاری معتبر کرده و در فقه بیان شده است که عبارتند از: ۱- سگ در دنبال کردن صید و دنبال نکردن صید به فرمان صیاد باشد. ۲- صید را نگه دارد و چیزی از او نخورد. «کنز الدقائق، کنز العرفان»

[سوره المائده (۵): آیه ۵]

اَلیَومَ أُحِلَّ لَکُمُ الطَّیِّباتُ وَ طَعامُ الَّذِینَ أُوتُوا الکِتابَ حِلٌّ لَکُم وَ طَعامُکُم حِلٌّ لَهُم وَ المُحصَناتُ مِنَ المُؤمِناتِ وَ المُحصَناتُ مِنَ الَّذِینَ أُوتُوا الکِتابَ مِن قَبلِکُم إِذا آتَیتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحصِنِینَ غَیرَ مُسافِحِینَ وَ لا مُتَّخِذِی أَخدانٍ وَ مَن یَکفُر بِالإِیمانِ فَقَد حَبِطَ عَمَلُهُ وَ هُوَ فِی الآخِرَهِ مِنَ الخاسِرِینَ (۵)

۵- طَعامُ الَّذِینَ أُوتُوا الکِتاب: از امام صادق علیه السّلام نقل شده است: مراد از «طعام» حبوبات و امثال آن از اشیایی است که نیاز به تذکیه ندارد، ولی ذبایح اهل کتاب حلال نیست. مُحصِنِینَ غَیرَ مُسافِحِین: به سوره نساء، آیه ۲۵ رجوع شود. وَ لا مُتَّخِذِی أَخدانٍ: به سوره نساء، آیه ۲۵ رجوع شود.

حَبِطَ عَمَلُه: استحقاق ثواب بر عمل ندارد.

[سوره المائده (۵): آیه ۶]

یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا إِذا قُمتُم إِلَی الصَّلاهِ فَاغسِلُوا وُجُوهَکُم وَ أَیدِیَکُم إِلَی المَرافِقِ وَ امسَحُوا بِرُؤُسِکُم وَ أَرجُلَکُم إِلَی الکَعبَین ِ وَ إِن کُنتُم جُنُباً فَاطَّهَّرُوا وَ إِن کُنتُم مَرضی أَو عَلی سَفَرٍ أَو جاءَ أَحَدٌ مِنکُم مِن َ الغائِطِ أَو لامَستُم ُ النِّساءَ فَلَم تَجِدُوا ماءً فَتَیَمَّمُوا صَعِیداً طَیِّباً فَامسَحُوا بِوُجُوهِکُم وَ أَیدِیکُم مِنه ُ ما یُرِیدُ اللّه ُ لِیَجعَل َ عَلَیکُم مِن حَرَجٍ وَ لکِن یُرِیدُ لِیُطَهِّرَکُم وَ لِیُتِم َّ نِعمَتَه ُ عَلَیکُم لَعَلَّکُم تَشکُرُون َ (۶)

۶- إِلَی المَرافِقِ : مع المرافق.

الکَعبَین ِ: دو استخوان برآمده روی پا.

فَاطَّهَّرُوا: اصل آن «تطهّروا» بود، «تا» تبدیل به «طا» شد و بعد از ساکن کردن در «طا» دوّم ادغام شد و چون ابتدا به ساکن محال بود همزه در اوّل آن آورده شده «اطّهروا» شد.

[سوره المائده (۵): آیه ۸]

یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا کُونُوا قَوّامِین َ لِلّه ِ شُهَداءَ بِالقِسطِ وَ لا یَجرِمَنَّکُم شَنَآن ُ قَوم ٍ عَلی أَلّا تَعدِلُوا اعدِلُوا هُوَ أَقرَب ُ لِلتَّقوی وَ اتَّقُوا اللّه َ إِن َّ اللّه َ خَبِیرٌ بِما تَعمَلُون َ (۸)

۸- قَوّامِین َ لِلّه ِ: برای رضای خدا کارهای نیک انجام دهید.

شُهَداءَ بِالقِسطِ: به عدالت گواهی دهید یعنی شهادت عادلانه باشد.

وَ لا یَجرِمَنَّکُم: به سوره مائده، آیه ۲ رجوع شود.

[سوره المائده (۵): آیه ۱۲]

وَ لَقَد أَخَذَ اللّه ُمِیثاق َبَنِی إِسرائِیل َوَ بَعَثنا مِنهُم ُاثنَی عَشَرَ نَقِیباً وَ قال َاللّه ُإِنِّی مَعَکُم لَئِن أَقَمتُم ُالصَّلاهَ وَ آتَیتُم ُالزَّکاهَ وَ آمَنتُم بِرُسُلِی وَ عَزَّرتُمُوهُم وَ أَقرَضتُم ُاللّه َقَرضاً حَسَناً لَأُکَفِّرَنَّ عَنکُم سَیِّئاتِکُم وَ لَأُدخِلَنَّکُم جَنّات ٍتَجرِی مِن تَحتِهَا الأَنهارُ فَمَن کَفَرَ بَعدَ ذلِک َمِنکُم فَقَد ضَلَّ سَواءَ السَّبِیل ِ(۱۲)

۱۲- نَقِیباً: به چند معنا آمده است: ۱- دیده بان، جاسوس. ۲- ضامن. ۳- رئیس. ۴- شهید و گواه.

[سوره المائده (۵): آیه ۱۳]

فَبِما نَقضِهِم مِیثاقَهُم لَعَنّاهُم وَ جَعَلنا قُلُوبَهُم قاسِیَهً یُحَرِّفُون َالکَلِم َعَن مَواضِعِه ِوَ نَسُوا حَظًّا مِمّا ذُکِّرُوا بِه ِوَ لا تَزال ُتَطَّلِع ُعَلی خائِنَهٍ مِنهُم إِلّا قَلِیلاً مِنهُم فَاعف ُعَنهُم وَ اصفَح إِنَّ اللّه َیُحِب ُالمُحسِنِین َ(۱۳)

۱۳- فَبِما نَقضِهِم: فبنقضهم. «ما» زاید و فایده آن تاکید است.

خائِنَهٍ: در «خائنه» چند احتمال وجود دارد:

۱- مراد مصدر باشد یعنی خیانت مانند «فأهلکوا بالطاغیه»، یعنی «بالطغیان». ۲- صفت برای موصوف محذوف باشد یعنی «فرقه خائنه».

۳- مراد خائن باشد و «تا» برای مبالغه باشد مانند «تا» در «علامه». «مجمع البیان، کنز الدقائق و تفسیر فخر رازی»

[سوره المائده (۵): آیه ۱۴]

وَ مِنَ الَّذِینَ قالُوا إِنّا نَصاری أَخَذنا مِیثاقَهُم فَنَسُوا حَظًّا مِمّا ذُکِّرُوا بِهِ فَأَغرَینا بَینَهُمُ العَداوَهَ وَ البَغضاءَ إِلی یَومِ القِیامَهِ وَ سَوفَ یُنَبِّئُهُمُ اللّهُ بِما کانُوا یَصنَعُونَ (۱۴)

۱۴- فَأَغرَینا بَینَهُمُ: «اغراء» به معنای لصوق و چسبانیدن است یعنی دشمنی را میان آنان ملازم ساختیم. در مرجع ضمیر دو احتمال است:

۱- یهود و نصاری یعنی دشمنی را میان یهود و نصاری ملازم ساختیم. ۲- نصاری یعنی میان گروه های نصاری دشمنی را مقرّر کردیم. مرحوم علامه طباطبایی قدس سرّه معنای اخیر را در «المیزان» پسندیده است(۱).

[سوره المائده (۵): آیه ۱۵]

یا أَهلَ الکِتابِ قَد جاءَکُم رَسُولُنا یُبَیِّنُ لَکُم کَثِیراً مِمّا کُنتُم تُخفُونَ مِنَ الکِتابِ وَ یَعفُوا عَن کَثِیرٍ قَد جاءَکُم مِنَ اللّهِ نُورٌ وَ کِتابٌ مُبِینٌ (۱۵)

۱۵- مِمّا کُنتُم تُخفُونَ مِنَ الکِتابِ: رسول ما بیان می کند بسیاری از احکامی را که در دین یهود و نصاری بوده، ولی آنان پوشانده بودند که یکی از آن احکام رجم زانی بوده است.

یَعفُوا عَن کَثِیرٍ: از بسیاری از احکام پوشیده نیز پرده بر نمی دارد.

[سوره المائده (۵): آیه ۱۷]

لَقَد کَفَرَ الَّذِینَ قالُوا إِنَّ اللّهَ هُوَ المَسِیحُ ابنُ مَریَمَ قُل فَمَن یَملِکُ مِنَ اللّهِ شَیئاً إِن أَرادَ أَن یُهلِکَ المَسِیحَ ابنَ مَریَمَ وَ أُمَّهُ وَ مَن فِی الأَرضِ جَمِیعاً وَ لِلّهِ مُلکُ السَّماواتِ وَ الأَرضِ وَ ما بَینَهُما یَخلُقُ ما یَشاءُ وَ اللّهُ عَلی کُلِّ شَی ءٍ قَدِیرٌ (۱۷)

۱۷- لَقَد کَفَرَ الَّذِینَ قالُوا: «لام» جواب قسم است و تقدیر چنین است: «اقسم لقد کفر الّذین قالوا» یعنی هر آینه گویندگان اینکه سخن (که مسیح خداست) کافر شدند.

۱- ۱.ظاهر آیه نیز احتمال دوم است. [.....]

[سوره المائده (۵): آیه ۱۹]

یا أَهل ِالکِتاب ِقَد جاءَکُم رَسُولُنا یُبَیِّن ُلَکُم عَلی فَترَهٍ مِن ِالرُّسُل ِأَن تَقُولُوا ما جاءَنا مِن بَشِیرٍ وَ لا نَذِیرٍ فَقَد جاءَکُم بَشِیرٌ وَ نَذِیرٌ وَ اللّه ُعَلی کُل ِّشَی ءٍ قَدِیرٌ (۱۹)

۱۹- فَترَهٍ: قطع شدن وحی در فاصله زمانی میان دو پیامبر.

أَن تَقُولُوا: برای اینکه جمله دو احتمال وجود دارد: ۱- کراهه أن تقولوا. ۲- لئلّا تقولوا.

[سوره المائده (۵): آیه ۲۱]

یا قَوم ِادخُلُوا الأَرض َالمُقَدَّسَهَ الَّتِی کَتَب َاللّه ُلَکُم وَ لا تَرتَدُّوا عَلی أَدبارِکُم فَتَنقَلِبُوا خاسِرِین َ(۲۱)

۲۱- الأَرض َالمُقَدَّسَهَ: زمینی که از شرک پاک گشته و محل استقرار انبیا و مؤمنان قرار گرفته است. در اینکه که ارض مقدسه کجاست چند قول وجود دارد: ۱- بیت المقدس. ۲- فلسطین و دمشق و قسمتی از اردن. ۳- شام. «مروی از امام باقر علیه السّلام، کنز الدقائق»

[سوره المائده (۵): آیه ۲۳]

قال َرَجُلان ِمِن َالَّذِین َیَخافُون َأَنعَم َاللّه ُعَلَیهِمَا ادخُلُوا عَلَیهِم ُالباب َفَإِذا دَخَلتُمُوه ُفَإِنَّکُم غالِبُون َوَ عَلَی اللّه ِفَتَوَکَّلُوا إِن کُنتُم مُؤمِنِین َ(۲۳)

۲۳- رَجُلان ِمِن َالَّذِین َیَخافُون َ: مقصود دو نفر از فرزانگانی بوده است که موسی برای تهیه گزارش فرستاده بود. نام آن دو نفر «یوشع بن نون» و «کالب بن یوفنا» بوده است. در تفسیر «کنز الدقائق» در روایتی از امام باقر علیه السّلام نقل کرده است که آن دو نفر (یوشع و کالب) پسر عموی حضرت موسی بوده اند.

[سوره المائده (۵): آیه ۲۶]

قالَ فَإِنَّها مُحَرَّمَةٌ عَلَيهِم أَربَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الأَرضِ فَلا تَأسَ عَلَى القَومِ الفاسِقِينَ (۲۶)

۲۶- يَتِيهُونَ: سرگردان بودند. از «تیه» مشتق است.

فَلا تَأسَ: بر نابودی آن قوم اندوهگین مباش.

در مخاطب دو احتمال است: ۱- حضرت موسی علیه السّلام. ۲- حضرت محمّد صلّی اللّه علیه و آله و سلّم.

[سوره المائده (۵): آیه ۲۸]

لَئِن بَسَطتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقتُلَنِي ما أَنَا بِباسِطٍ يَدِيَ إِلَيكَ لِأَقتُلَكَ إِنِّي أَخافُ اللّهَ رَبَّ العالَمِينَ (۲۸)

۲۸- لَئِن بَسَطتَ: «لام» برای قسم است یعنی قسم یاد می کنم اگر دستت را دراز کنی.

[سوره المائده (۵): آیه ۳۱]

فَبَعَثَ اللّهُ غُراباً يَبحَثُ فِي الأَرضِ لِيُرِيَهُ كَيفَ يُوارِي سَوأَةَ أَخِيهِ قالَ يا وَيلَتى أَ عَجَزتُ أَن أَكُونَ مِثلَ هذَا الغُرابِ فَأُوارِيَ سَوأَةَ أَخِي فَأَصبَحَ مِنَ النّادِمِينَ (۳۱)

۳۱- غُراباً: کلاغ.

يَبحَثُ فِي الأَرضِ: «بحث» به معنای جستجو کردن در داخل خاک برای یافتن چیزی است یعنی در زمین جستجو می کرد. در «المیزان» فرموده است: مستفاد از آیه اینکه است که کلاغ چیزی را در زمین دفن کرد و گر نه صرف کندن زمین موجب یادگیری قابیل نمی شد و کلاغ پرنده ای است که بعضی از آذوقه خود را دفن می کند.

يُوارِي: پنهان نماید، بپوشاند.

سَوأَةَ: دو احتمال دارد: ۱- جنازه و جسد.

«سوءه» در اصل به چیز ناخوشاند گویند و جهت اینکه که از جنازه تعبیر به «سوءه» شده است اینکه است که جنازه مورد تنفّر انسان است(۱). ۲-

عورت.

۱- ۱.مستفاد از روایات اینکه است که مراد از «سوءه» جسد و جنازه است.

[سوره المائده (۵): آیه ۳۲]

مِن أَجلِ ذلِكَ كَتَبنا عَلى بَنِي إِسرائِيلَ أَنَّهُ مَن قَتَلَ نَفساً بِغَيرِ نَفسٍ أَو فَسادٍ فِي الأَرضِ فَكَأَنَّما قَتَلَ النّاسَ جَمِيعاً وَ مَن أَحياها فَكَأَنَّما أَحيَا النّاسَ جَمِيعاً وَ لَقَد جاءَتهُم رُسُلُنا بِالبَيِّناتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيراً مِنهُم بَعدَ ذلِكَ فِي الأَرضِ لَمُسرِفُونَ (۳۲)

۳۲- مِن أَجلِ ذلِكَ: «أجل» به معنای سبب است یعنی به سبب اینکه جنایت بر بنی اسرائیل لازم کردیم. «جوامع» أَو فَسادٍ فِي الأَرضِ: بغیر فساد منها فی الإرض یعنی کسی را به قتل برساند بدون اینکه که مقتول مرتکب فسادی شده باشد، ولی اگر شخص مفسد فی الإرض بود کشتن او جایز است.

[سوره المائده (۵): آیه ۳۳]

إِنَّما جَزاءُ الَّذِينَ يُحارِبُونَ اللّهَ وَ رَسُولَهُ وَ يَسعَونَ فِي الأَرضِ فَساداً أَن يُقَتَّلُوا أَو يُصَلَّبُوا أَو تُقَطَّعَ أَيدِيهِم وَ أَرجُلُهُم مِن خِلافٍ أَو يُنفَوا مِنَ الأَرضِ ذلِكَ لَهُم خِزيٌ فِي الدُّنيا وَ لَهُم فِي الآخِرَةِ عَذابٌ عَظِيمٌ (۳۳)

۳۳- يُحارِبُونَ اللّهَ: محارب کیست!: ۱- قطّاع الطریق و راه زنها. ۲- هر کسی که با حمل سلاح ایجاد ناامنی کند، خواه در شهر باشد و یا در جادّه ها. «أهل البیت علیهم السّلام» يُصَلَّبُوا: به دار آویخته شود.

مِن خِلافٍ: دست راست با پای چپ.

يُنفَوا مِنَ الأَرضِ: از محل خود تبعید شوند.

خِزيٌ: رسوایی، خواری.

[سوره المائده (۵): آیه ۳۵]

يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّهَ وَ ابتَغُوا إِلَيهِ الوَسِيلَةَ وَ جاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُم تُفلِحُونَ (۳۵)

۳۵- الوَسِيلَةَ: در اینکه که مراد از «وسیله» چیست دو قول وجود دارد: ۱- از دیدگاه روایات وارده در ذیل آیه استفاده می شود که: «وسیله» عبارت است از رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و أئمّه علیهم السّلام. «کنز الدقائق» ۲- بهترین درجه بهشت «علی علیه السّلام، کنز الدقائق»

[سوره المائده (۵): آیه ۳۸]

وَ السّارِقُ وَ السّارِقَةُ فَاقطَعُوا أَیدِیَهُما جَزاءً بِما کَسَبا نَکالاً مِنَ اللّه ِ وَ اللّه ُ عَزِیزٌ حَکِیم ٌ(۳۸)

۳۸- نَکالًا مِنَ اللّه ِ: عقوبتی از خداوند، به گونه ای که مایه عبرت دیگران شود.

[سوره المائده (۵): آیه ۴۱]

یا أَیُّهَا الرَّسُول ُ لا یَحزُنکَ الَّذِینَ یُسارِعُونَ فِی الکُفرِ مِنَ الَّذِینَ قالُوا آمَنّا بِأَفواهِهِم وَ لَم تُؤمِن قُلُوبُهُم وَ مِنَ الَّذِینَ هادُوا سَمّاعُونَ لِلکَذِب ِ سَمّاعُونَ لِقَوم ٍ آخَرِینَ لَم یَأتُوکَ یُحَرِّفُونَ الکَلِمَ مِن بَعدِ مَواضِعِه ِ یَقُولُونَ إِن أُوتِیتُم هذا فَخُذُوه ُ وَ إِن لَم تُؤتَوه ُ فَاحذَرُوا وَ مَن یُرِدِ اللّه ُ فِتنَتَه ُ فَلَن تَملِکَ لَه ُ مِنَ اللّه ِ شَیئاً أُولئِکَ الَّذِینَ لَم یُرِدِ اللّه ُ أَن یُطَهِّرَ قُلُوبَهُم لَهُم فِی الدُّنیا خِزی ٌ وَ لَهُم فِی الآخِرَهِ عَذاب ٌ عَظِیم ٌ(۴۱)

۴۱- سَمّاعُونَ لِلکَذِب: دروغ را قبول می کنند.

سَمّاعُونَ لِقَوم ٍ آخَرِینَ: برای اینکه عبارت دو معنا نقل شده است: ۱- جاسوس هستند، می خواهند گفتار تو را برای دیگران (احبار) نقل کنند. ۲- حرف دیگران (احبار) را قبول می کنند.

مِن بَعدِ مَواضِعِه ِ: من بعد أن وضعه اللّه مواضعه.

فِتنَتَه ُ: برای «فتنه» در اینکه جا چند معنا ذکر شده است: ۱- عذاب. ۲- هلاکت. ۳- رسوایی.

۴- آزمایش. ۵- گمراهی. «المیزان» یَقُولُونَ إِن أُوتِیتُم ...: در شأن نزول آن آمده است: یک مرد محصن (دارای همسر) با یک زن محصنه (شوهردار) از یهودیهای خیبر که از خانواده اشراف بودند با همدیگر زنا کردند. با اینکه که دستور دینی یهود اینکه بود که باید زانی محصن و زانیه محصنه رجم (سنگسار) گردند، از اجرای حکم خدا سرباز زدند. آن دو زناکار را به همراه گروهی خدمت پیامبر اکرم صلّی اللّه علیه و آله فرستادند و به گروه همراه گفتند: اگر پیامبر دستور جلد (شلاق) داد بپذیرید و اگر دستور رجم داد نپذیرید. در اینکه هنگام آیه رجم نازل شد و پیامبر دستور داد آن دو زناکار را رجم کنند، ولی یهودیها نپذیرفتند. پیامبر صلّی اللّه علیه و آله و سلّم از میان یهود «إبن صوریا» را که از همه آنان به تورات آگاه تر بوده داور قرار داد و با سوگند از وی پرسید آیا دستور رجم در تورات هست یا نه! وی نیز پاسخ مثبت داد. آن گاه هر دو را رجم کردند.

[سوره المائده (۵): آیه ۴۲]

سَمّـٰعُونَ لِلکَذِبِ أَکّـٰلُونَ لِلسُّحتِ فَإِن جاؤُکَ فَاحکُم بَینَهُم أَو أَعرِض عَنهُم وَ إِن تُعرِض عَنهُم فَلَن یَضُرُّوکَ شَیئاً وَ إِن حَکَمتَ فَاحکُم بَینَهُم بِالقِسطِ إِنَّ اللّه یُحِبُّ المُقسِطِین (۴۲)

۴۲- أَکّـٰلُونَ لِلسُّحتِ: بسیار حرام خوردند.

مراد از «سحت» مال حرام است و آن در اصل به معنای استیصال و بیچارگی است چون سر انجام خوردن مال حرام دوزخ و استیصال است، بر حرام «سحت» اطلاق شده است.

[سوره المائده (۵): آیه ۴۳]

وَ کَیفَ یُحَکِّمُونَکَ وَ عِندَهُمُ التَّوراهُ فِیها حُکمُ اللّه ثُمَّ یَتَوَلَّونَ مِن بَعدِ ذلِکَ وَ ما أُولئِکَ بِالمُؤمِنِین (۴۳)

۴۳- یَتَوَلَّونَ: حکم خدا را رها می کنند و به آن عمل نمی کنند.

مِن بَعدِ ذلِکَ: بعد از حکم کردن پیامبر بر طبق دستور تورات.

[سوره المائده (۵): آیه ۴۴]

إِنّا أَنزَلنَا التَّوراهَ فِیها هُدیً وَ نُورٌ یَحکُمُ بِهَا النَّبِیُّونَ الَّذِینَ أَسلَمُوا لِلَّذِینَ هادُوا وَ الرَّبّانِیُّونَ وَ الأَحبارُ بِمَا استُحفِظُوا مِن کِتابِ اللّه وَ کانُوا عَلَیهِ شُهَداءَ فَلا تَخشَوُا النّاسَ وَ اخشَونِ وَ لا تَشتَرُوا بِآیاتِی ثَمَناً قَلِیلاً وَ مَن لَم یَحکُم بِما أَنزَلَ اللّه فَأُولئِکَ هُمُ الکافِرُون (۴۴)

۴۴- الَّذِینَ أَسلَمُوا: در اینکه که «الّذین اسلموا» چه کسانی هستند دو قول وجود دارد: ۱- پیامبرانی که در برابر خداوند تسلیم هستند که یکی از آنان نبی اکرم صلّی اللّه علیه و آله است. ۲- پیامبران بعد از موسی تا زمان عیسی.

لِلَّذِینَ هادُوا: برای اینکه عبارت دو معنا آمده است: ۱- برای کسانی که هدایت شدند. ۲- برای کسانی که یهودی شدند. اینکه کلمه یا متعلّق است به «یحکم» و یا مربوط است به «هدیً و نور» یعنی «هدی و نور للذین هادوا».

الرَّبّانِیُّون: مراد از «ربانیّون»: ۱- طبق روایات، امامان معصوم علیهم السّلام هستند. «کنز الدقائق» ۲- دانشمندان آگاه به امور سیاست و اداره جامعه.

الأَحبارُ: جمع «حبر» به معنای دانشمند خوب است. «تحبیر» به معنای «تحسین» است و جهت اینکه که عالم را «حبر» گفته اند اینکه است که حسن را تحسین و قبیح را تقبیح می کند.

[سوره المائده (۵): آیه ۴۵]

وَ كَتَبنا عَلَيهِم فِيها أَنَّ النَّفسَ بِالنَّفسِ وَ العَينَ بِالعَينِ وَ الأنفَ بِالأنفِ وَ الأذُنَ بِالأذُنِ وَ السِّنَّ بِالسِّنِّ وَ الجُرُوحَ قِصاصٌ فَمَن تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفّارَةٌ لَهُ وَ مَن لَم يَحكُم بِما أَنزَلَ اللّهُ فَأُولئِكَ هُمُ الظّالِمُونَ (۴۵)

۴۵- تَصَدَّقَ بِهِ: مرجع ضمیر «به» قصاص است یعنی از قصاص عفو کند.

كَفّارَةٌ لَهُ: برای عفو کننده کفاره است. «قول اکثر مفسّرین». در روایتی از امام صادق علیه السّلام نقل شده است: به مقدار عفوی که نموده است، خداوند از گناهان عفو کننده می بخشد.

[سوره المائده (۵): آیه ۴۶]

وَ قَفَّینا عَلی آثارِهِم بِعیسَی ابن ِ مَریَم َ مُصَدِّقاً لِما بَین َ یَدَیه ِ مِن َ التَّوراهِ وَ آتَیناه ُ الإِنجیل َ فِیه ِ هُدی ً وَ نُورٌ وَ مُصَدِّقاً لِما بَین َ یَدَیه ِ مِن َ التَّوراهِ وَ هُدی ً وَ مَوعِظَهً لِلمُتَّقین َ (۴۶)

۴۶- قَفَّینا عَلی آثارِهِم بِعیسَی ابن ِ مَریَم َ:

عیسی بن مریم را تابع و پیرو آثار انبیای پیشین قرار دادیم.

[سوره المائده (۵): آیه ۴۸]

وَ أَنزَلنا إِلَیک َ الکِتاب َ بِالحَق ِّ مُصَدِّقاً لِما بَین َ یَدَیه ِ مِن َ الکِتاب ِ وَ مُهَیمِناً عَلَیه ِ فَاحکُم بَینَهُم بِما أَنزَل َ اللّه ُ وَ لا تَتَّبِع أَهواءَهُم عَمّا جاءَک َ مِن َ الحَق ِّ لِکُل ٍّ جَعَلنا مِنکُم شِرعَهً وَ مِنهاجاً وَ لَو شاءَ اللّه ُ لَجَعَلَکُم أُمَّهً واحِدَهً وَ لکِن لِیَبلُوَکُم فِی ما آتاکُم فَاستَبِقُوا الخَیرات ِ إِلَی اللّه ِ مَرجِعُکُم جَمِیعاً فَیُنَبِّئُکُم بِما کُنتُم فِیه ِ تَختَلِفُون َ (۴۸)

۴۸- مُهَیمِناً عَلَیه ِ: قرآن بر کتب آسمانی گذشته مراقب و امین و گواه است. اصل «مهیمن» «مؤیمن» بود «همزه» تبدیل به «ها» شد، مانند:

«هرقت الماء» که در اصل «أرقت» بوده است.

لا تَتَّبِع أَهواءَهُم عَمّا جاءَک َ مِن َ الحَق ِّ: از حق ّ که به تو نازل شده رو گردان نشو و دنبال خواهشهای اهل کتاب نرو.

شِرعَهً: شریعت: راه واضح. «شرعه» در اصل به معنای راهی است که انسان را به آب که مایه حیات است می رساند.

مِنهاجاً: راه روشن. دین هم راهی است به حیات معنوی. با توجه به اینکه که «شرعه» و «منهاج» از نظر معنی یکسانند تکرار آن برای تأکید است.

لِکُل ٍّ جَعَلنا مِنکُم: در مخاطب دو احتمال است: ۱- مخاطب یهود، نصاری و مسلمین هستند چون قبلا از اینکه سه گروه نام برده شده است. ۲- در تفسیر علی بن إبراهیم آمده است:

«لکل ّ نبی شرعه و طریق: برای هر پیامبری شریعت و راهی است». «کنز الدقائق»

[سوره المائده (۵): آیه ۴۹]

وَ أَن ِ احکُم بَینَهُم بِما أَنزَل َ اللّه ُ وَ لا تَتَّبِع أَهواءَهُم وَ احذَرهُم أَن یَفتِنُوک َ عَن بَعض ِ ما أَنزَل َ اللّه ُ إِلَیک َ فَإِن تَوَلَّوا فَاعلَم أَنَّما یُرِیدُ اللّه ُ أَن یُصِیبَهُم بِبَعض ِ ذُنُوبِهِم وَ إِن َّ کَثِیراً مِن َ النّاس ِ لَفاسِقُون َ (۴۹)

۴۹- أَن یَفتِنُوک َ: أن یضلّوک.

يُصِيبَهُم بِبَعض ِ ذُنُوبِهِم: آنان را به سبب بعضی از گناهانشان عقاب کند.

[سوره المائده (۵): آیه ۵۰]

أَ فَحُكم َ الجاهِلِيَّهِ يَبغُون َ وَ مَن أَحسَن ُ مِن َ اللّه ِ حُكماً لِقَوم ٍ يُوقِنُون َ (۵۰)

۵۰- أَ فَحُكم َ الجاهِلِيَّهِ يَبغُون َ: آیا یهود از تو حکم جاهلیت را درخواست می کنند! مراد از حکم جاهلیت، هر حکمی است که خلاف حکم خدا باشد. «امام صادق علیه السّلام، المیزان»(۱)(لازم به ذکر است که در قوم یهود در اجرای عقوبت میان اقویا و ضعفا تبعیض بوده است و آنان از پیامبر خواستار چنین حکمی بوده اند).

لِقَوم ٍ: «لام» به معنای «عند» است یعنی «عند قوم».

۱- ۱.وجه نامگذاری شاید به اینکه جهت است که ریشه اینکه حکم جهل است، نه علم.

[سوره المائده (۵): آیه ۵۲]

فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَرَضٌ يُسارِعُونَ فِيهِم يَقُولُونَ نَخشى أَن تُصِيبَنا دائِرَةٌ فَعَسَى اللّهُ أَن يَأتِيَ بِالفَتحِ أَو أَمرٍ مِن عِندِهِ فَيُصبِحُوا عَلى ما أَسَرُّوا فِي أَنفُسِهِم نادِمِينَ (۵۲)

۵۲- أَن تُصِيبَنا دائِرَةٌ: «دائره» به دو معنا آمده است: ۱- دولت و حکومت یعنی ترس اینکه داریم که دولت و حکومت به دست دشمنان اسلام بیفتد و به آنان محتاج شویم. ۲- گرفتاری یعنی ترس داریم که شدايد و گرفتاری به ما برسد، مثلا گرفتار قحطی شویم و یهود و نصاری به ما طعام نفروشند.

[سوره المائده (۵): آیه ۵۳]

وَ يَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا أَ هؤُلاءِ الَّذِينَ أَقسَمُوا بِاللّهِ جَهدَ أَيمانِهِم إِنَّهُم لَمَعَكُم حَبِطَت أَعمالُهُم فَأَصبَحُوا خاسِرِينَ (۵۳)

۵۳- جَهدَ أَيمانِهِم: در حالی که قسمهای غلیظ و شدید می خورند.

[سوره المائده (۵): آیه ۵۴]

يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَن يَرتَدَّ مِنكُم عَن دِينِهِ فَسَوفَ يَأتِي اللّهُ بِقَومٍ يُحِبُّهُم وَ يُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى المُؤمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الكافِرِينَ يُجاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَ لا يَخافُونَ لَومَةَ لائِمٍ ذلِكَ فَضلُ اللّهِ يُؤتِيهِ مَن يَشاءُ وَ اللّهُ واسِعٌ عَلِيمٌ (۵۴)

۵۴- بِقَومٍ: مراد از آن علی علیه السّلام و اصحاب آن حضرت هستند که با «ناکثین» و «قاسطین» و «مارقین» جنگیدند. «صادقین علیهما السّلام» أَذِلَّةٍ عَلَى المُؤمِنِينَ: با مؤمنان رحیم و مهربانند. «اذلّه» جمع «ذل» به کسر ذال و به معنای نرمی و دل رحم بودن است. در مقابل «صعوبت» که به معنای خشن بودن است. «ذل» به ضم ذال به معنای خواری است و در مقابل آن «عزّت» به معنای سر بلندی است. مراد در اینکه آیه «ذل» به کسر ذال است.

أَعِزَّةٍ عَلَى الكافِرِينَ: در برخورد با کفّار تند و خشن هستند.

[سوره المائده (۵): آیه ۵۷]

يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُم هُزُواً وَ لَعِباً مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الكِتابَ مِن قَبلِكُم وَ الكُفّارَ أَولِياءَ وَ اتَّقُوا اللّهَ إِن كُنتُم مُؤمِنِينَ (۵۷)

۵۷- هُزُواً: سخریه، مسخره، ریشخند.

لَعِباً: در معنای آن دو احتمال است: ۱- راه نادرست. ۲- بازیچه، شوخی. «المیزان»

[سوره المائده (۵): آیه ۵۹]

قُل یا أَهلَ الکِتابِ هَل تَنقِمُونَ مِنّا إِلّا أَن آمَنّا بِاللّهِ وَ ما أُنزِلَ إِلَینا وَ ما أُنزِلَ مِن قَبلُ وَ أَنَّ أَکثَرَکُم فاسِقُونَ (۵۹)

۵۹- هَل تَنقِمُونَ مِنّا: از ما عیب نمی گیرید.

به عبارت دیگر از ما عیبی سراغ ندارید.

[سوره المائده (۵): آیه ۶۰]

قُل هَل أُنَبِّئُکُم بِشَرٍّ مِن ذلِکَ مَثُوبَةً عِندَ اللّهِ مَن لَعَنَهُ اللّهُ وَ غَضِبَ عَلَیهِ وَ جَعَلَ مِنهُمُ القِرَدَةَ وَ الخَنازِیرَ وَ عَبَدَ الطّاغُوتَ أُولئِکَ شَرٌّ مَکاناً وَ أَضَلُّ عَن سَواءِ السَّبِیلِ (۶۰)

۶۰- مِن ذلِکَ: اشاره به یکی از دو امر است:

۱- اشاره به «تنقمون» است یعنی اگر شما یهود به ایمان آوردن ما اشکال می گیرید و اینکه کار را بد می دانید، بدتر از اینکه شما یهود هستید که مورد لعن خداوند قرار گرفته اید و مسخ شده اید.

(توضیح: اینکه که قرآن بر ایمان مسلمانان کلمه «بد» و بر ملعون شدن یهود کلمه «بدتر» اطلاق کرده است از باب مماشات با یهود است و گر نه ایمان مسلمانان اصلا کار بدی نبوده است.) ۲- ممکن است اشاره به «نقمت» باشد یعنی عیب گیری شما گناه است و بدتر از آن، اینکه است که مورد لعن خداوند قرار گرفته اید. «المیزان» مَثُوبَةً: عقوبه و مجازاه. گرچه «مثوبه» اختصاص به احسان دارد، ولی از باب «فبشّرهم بعذاب اللّه» است. «جوامع» عَبَدَ الطّاغُوتَ: عطف است بر «لعنه» یعنی «من عبد الطاغوت»: کسانی که طاغوت (گوساله) را پرستیدند.

[سوره المائده (۵): آیه ۶۱]

وَ إِذا جاؤُکُم قالُوا آمَنّا وَ قَد دَخَلُوا بِالکُفرِ وَ هُم قَد خَرَجُوا بِهِ وَ اللّهُ أَعلَمُ بِما کانُوا یَکتُمُونَ (۶۱)

۶۱- قَد دَخَلُوا بِالکُفرِ وَ هُم قَد خَرَجُوا بِهِ:

یعنی «قد دخلوا کافرین». «بالکفر» حال است، و «به» یعنی «بالکفر». بنابراین معنای عبارت چنین می شود: با کفر بر پیامبر وارد می شوند و با کفر خارج می شوند.

[سوره المائده (۵): آیه ۶۳]

لَو لا یَنهاهُمُ الرَّبّانِیُّونَ وَ الأَحبارُ عَن قَولِهِمُ الإِثمَ وَ أَکلِهِمُ السُّحتَ لَبِئسَ ما کانُوا یَصنَعُونَ (۶۳)

۶۳- الرَّبّانِیُّونَ: حسن گفته است: مراد علمای نصرانی است.

الأحبارُ: علمای یهود(۱)لَبِئس ؛ «لام» برای قسم است.

۱- ۱.توضیح بیشتر در سوره مائده، آیه ۴۴ گذشت.

[سوره المائده (۵): آیه ۶۶]

وَ لَو أَنَّهُم أَقامُوا التَّوراهَ وَ الإِنجِيلَ وَ ما أُنزِلَ إِلَيهِم مِن رَبِّهِم لَأَكَلُوا مِن فَوقِهِم وَ مِن تَحتِ أَرجُلِهِم مِنهُم أُمَّهٌ مُقتَصِدَهٌ وَ كَثِيرٌ مِنهُم ساءَ ما يَعمَلُونَ (۶۶)

۶۶- أُمَّهٌ: قوم، گروه.

مُقتَصِدَهٌ: معتدل در عمل و بدون افراط و تفریط، میانه رو (آنان کسانی هستند که به اسلام گرویده اند).

[سوره المائده (۵): آیه ۶۷]

يا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغ ما أُنزِلَ إِلَيكَ مِن رَبِّكَ وَ إِن لَم تَفعَل فَما بَلَّغتَ رِسالَتَهُ وَ اللّهُ يَعصِمُكَ مِنَ النّاسِ إِنَّ اللّهَ لا يَهدِي القَومَ الكافِرِينَ (۶۷)

۶۷- يا أَيُّهَا الرَّسُولُ...: در روایات بسیاری از سنی و شیعه است که اینکه آیه مربوط به جریان غدیر و نصب علی علیه السّلام به ولایت جانشینی پیامبر صلّی اللّه علیه و آله و سلّم می باشد و پیامبر از اینکه نصب خوفی داشته است و خوف از اینکه جهت بوده است که اینکه نصب بر گروهی گران آید و نپذیرند. خداوند دستور اکید فرموده است که اینکه کار باید انجام گیرد و حافظ تو خداوند است.

[سوره المائده (۵): آیه ۶۸]

قُل يا أَهلَ الكِتابِ لَستُم عَلى شَيءٍ حَتّى تُقِيمُوا التَّوراهَ وَ الإِنجِيلَ وَ ما أُنزِلَ إِلَيكُم مِن رَبِّكُم وَ لَيَزِيدَنَّ كَثِيراً مِنهُم ما أُنزِلَ إِلَيكَ مِن رَبِّكَ طُغياناً وَ كُفراً فَلا تَأسَ عَلَى القَومِ الكافِرِينَ (۶۸)

۶۸- فَلا تَأسَ: اندوهگین مباش و تأسّف مخور.

[سوره المائده (۵): آیه ۷۰]

لَقَد أَخَذنا مِيثاقَ بَنِي إِسرائِيلَ وَ أَرسَلنا إِلَيهِم رُسُلاً كُلَّما جاءَهُم رَسُولٌ بِما لا تَهوى أَنفُسُهُم فَرِيقاً كَذَّبُوا وَ فَرِيقاً يَقتُلُونَ (۷۰)

۷۰- لَقَد أَخَذنا: «لام» برای قسم است.

[سوره المائده (۵): آیه ۷۱]

وَ حَسِبُوا أَلّا تَكُونَ فِتنَةٌ فَعَمُوا وَ صَمُّوا ثُمَّ تابَ اللّه عَلَيهِم ثُمَّ عَمُوا وَ صَمُّوا كَثِيرٌ مِنهُم وَ اللّه بَصِيرٌ بِما يَعمَلُونَ (۷۱)

۷۱- حَسِبُوا أَلّا تَكُونَ فِتنَةٌ: چنین پنداشتند که خداوند عقوبت نخواهد کرد.

[سوره المائده (۵): آیه ۷۲]

لَقَد كَفَرَ الَّذِينَ قالُوا إِنَّ اللّه هُوَ المَسِيح ابن مَريَم وَ قال المَسِيح يا بَنِى إِسرائِيل اعبُدُوا اللّه رَبِّى وَ رَبَّكُم إِنَّه مَن يُشرِك بِاللّه فَقَد حَرَّم اللّه عَلَيه الجَنَّةَ وَ مَأواه النّارُ وَ ما لِلظّالِمِينَ مِن أَنصارٍ (۷۲)

۷۲- إِنَّ اللّه هُوَ المَسِيح ابن مَريَم: اینکه آیه در مقام توضیح مذهب گروهی از نصاری است که به نام «یعقوبیه» خوانده می شوند. آنان عقیده دارند ذات خداوند با مسیح متّحد گشته است و تبدیل به یک وجود شده اند و «ناسوت» با «لاهوت» متّحد گشته است.

[سوره المائده (۵): آیه ۷۵]

مَا المَسِيح ابن مَريَم إِلّا رَسُول قَد خَلَت مِن قَبلِه الرُّسُل وَ أُمُّه صِدِّيقَةٌ كانا يَأكُلانِ الطَّعام انظُر كَيف نُبَيِّن لَهُم الآيات ثُمَّ انظُر أَنّى يُؤفَكُونَ (۷۵)

۷۵- أَنّى يُؤفَكُونَ: چگونه از حق رو گردان هستند. «أفكه يأفكه أفكا» یعنی رو گردان شد.

و کذب را هم «افک» گفته اند، چون رو گردانی از حق است.

[سوره المائده (۵): آیه ۷۷]

قُل یا أَهلَ الکِتابِ لا تَغلُوا فِی دِینِکُم غَیرَ الحَقِّ وَ لا تَتَّبِعُوا أَهواءَ قَومٍ قَد ضَلُّوا مِن قَبلُ وَ أَضَلُّوا کَثِیراً وَ ضَلُّوا عَن سَواءِ السَّبِیلِ (۷۷)

۷۷- لا تَغلُوا فِی دِینِکُم غَیرَ الحَقِّ: دو معنا برای اینکه جمله ذکر شده است: ۱- در دین خود غلو نکنید در حالی که با حق مخالف می باشید. ۲-

در دین خود غلو نکنید مگر در موردی که غلو به حق باشد.

[سوره المائده (۵): آیه ۷۹]

کانُوا لا یَتَناهَونَ عَن مُنکَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئسَ ما کانُوا یَفعَلُونَ (۷۹)

۷۹- کانُوا لا یَتَناهَونَ عَن مُنکَرٍ: همدیگر را از کار زشت نهی نمی کردند و خود نیز از کار زشت دست بر نمی داشتند.

[سوره المائده (۵): آیه ۸۲]

لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النّاسِ عَداوَةً لِلَّذِینَ آمَنُوا الیَهُودَ وَ الَّذِینَ أَشرَکُوا وَ لَتَجِدَنَّ أَقرَبَهُم مَوَدَّةً لِلَّذِینَ آمَنُوا الَّذِینَ قالُوا إِنّا نَصاری ذلِکَ بِأَنَّ مِنهُم قِسِّیسِینَ وَ رُهباناً وَ أَنَّهُم لا یَستَکبِرُونَ (۸۲)

۸۲- قِسِّیسِینَ: «قس» در اصل به معنای نشر حدیث است و مراد در اینکه آیه یکی از چند مورد است: ۱- رؤسای نصاری. ۲- عبّاد ۳- علما ۴- بعضی گفته اند: یکی از علمای نصاری که انجیل را از تحریف حفظ کرد به نام «قسیسا» بود، از اینکه جهت پیروان او را قسیس می نامند. ۵- «قسیس» معرب «کشیش» است. «المیزان» رُهباناً: جمع «راهب» به معنای عبادت کننده در صومعه. اصل آن «رهبه» به معنای خوف و ترس است.

[سوره المائده (۵): آیه ۸۳]

وَ إِذا سَمِعُوا ما أُنزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرى أَعيُنَهُم تَفِيضُ مِنَ الدَّمعِ مِمّا عَرَفُوا مِنَ الحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنا آمَنّا فَاكتُبنا مَعَ الشّاهِدِينَ (۸۳)

۸۳- تَفِيضُ مِنَ الدَّمعِ: از اشک پر می شود.

[سوره المائده (۵): آیه ۸۶]

وَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَ كَذَّبُوا بِآياتِنا أُولئِكَ أَصحابُ الجَحِيمِ (۸۶)

۸۶- الجَحِيم: از اسامی دوزخ و به معنای آتش برافروخته است.

[سوره المائده (۵): آیه ۸۷]

يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُحَرِّمُوا طَيِّباتِ ما أَحَلَّ اللّهُ لَكُم وَ لا تَعتَدُوا إِنَّ اللّهَ لا يُحِبُّ المُعتَدِينَ (۸۷)

۸۷- لا تُحَرِّمُوا طَيِّباتِ ما أَحَلَّ اللّهُ لَكُم: به چند معنا آمده است: ۱- عقیده پیدا نکنید به حرمت طیبات. ۲- برای دیگران بی جهت فتوای به حرمت ندهید. ۳- در اجتناب از طیبات همانند محرمات رفتار نکنید یعنی در عمل به گونه ای احتیاط نکنید که تصور شود طیبات حرام هستند.

[سوره المائده (۵): آیه ۸۹]

لا يُؤاخِذُكُمُ اللّهُ بِاللَّغوِ فِي أَيمانِكُم وَ لكِن يُؤاخِذُكُم بِما عَقَّدتُمُ الأَيمانَ فَكَفّارَتُهُ إِطعامُ عَشَرَةِ مَساكِينَ مِن أَوسَطِ ما تُطعِمُونَ أَهلِيكُم أَو كِسوَتُهُم أَو تَحرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَن لَم يَجِد فَصِيامُ ثَلاثَةِ أَيّامٍ ذلِكَ كَفّارَةُ أَيمانِكُم إِذا حَلَفتُم وَ احفَظُوا أَيمانَكُم كَذلِكَ يُبَيِّنُ اللّهُ لَكُم آياتِهِ لَعَلَّكُم تَشكُرُونَ (۸۹)

۸۹- بِاللَّغوِ فِي أَيمانِكُم: قسمهای لغو و بیهوده ای که بر زبان جاری می شود. «امام باقر و امام صادق علیهم السّلام» (رجوع شود به سوره بقره، آیه ۲۲۵.)

[سوره المائده (۵): آیه ۹۰]

یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا إِنَّمَا الخَمرُ وَ المَیسِرُ وَ الأَنصاب ُ وَ الأَزلام ُ رِجس ٌ مِن عَمَل ِ الشَّیطان ِ فَاجتَنِبُوه ُ لَعَلَّکُم تُفلِحُون َ (۹۰)

۹۰- الخَمرُ: شراب. وجه نامگذاری شراب به «خمر» اینکه است که «خمر» در اصل به معنای پوشانیدن است و چون شراب باعث سکر و مستی است و مستی نیز باعث پوشاندن عقل است «خمر» نامیده شده است.

المَیسِرُ: قمار، مأخوذ از «یسر» به معنای آسان بودن است، در مقابل «عسر».

الأَنصاب ُ: بتها، وجه نامگذاری اینکه است که بتها را نصب می کردند و بر پا نگه می داشتند.

الأَزلام ُ: جمع «زلم» و به معنای تیرهای مخصوص قمار.

[سوره المائده (۵): آیه ۹۵]

یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا لا تَقتُلُوا الصَّیدَ وَ أَنتُم حُرُم ٌ وَ مَن قَتَلَه ُ مِنکُم مُتَعَمِّداً فَجَزاءٌ مِثل ُ ما قَتَل َ مِن َ النَّعَم ِ یَحکُم ُ بِه ِ ذَوا عَدل ٍ مِنکُم هَدیاً بالِغ َ الکَعبَه ِ أَو کَفّارَهٌ طَعام ُ مَساکِین َ أَو عَدل ُ ذلِک َ صِیاماً لِیَذُوق َ وَبال َ أَمرِه ِ عَفَا اللّه ُ عَمّا سَلَف َ وَ مَن عادَ فَیَنتَقِم ُ اللّه ُ مِنه ُ وَ اللّه ُ عَزِیزٌ ذُو انتِقام ٍ (۹۵)

۹۵- وَ أَنتُم حُرُم ٌ: محرمین: در حالی که محرم هستید. «حرم» جمع «حرام» به معنای محرم است.

النَّعَم ِ: گاو، گوسفند و شتر.

هَدیاً بالِغ َ الکَعبَه ِ: به عنوان هدیه به کعبه می رساند.

عَدل ٍ: به فتح عین به معنای معادل شی ء از غیر جنس خودش و به کسر عین (عدل) به معنای مثل شی ء از جنس خودش است.

وَبال ٌ: کار بسیار زشت، مراد اینکه است که مجازات کار زشت خود را بچشد.

[سوره المائده (۵): آیه ۹۶]

أُحِلَّ لَكُم صَيدُ البَحرِ وَ طَعامُهُ مَتاعاً لَكُم وَ لِلسَّيّارَهِ وَ حُرِّمَ عَلَيكُم صَيدُ البَرِّ ما دُمتُم حُرُماً وَ اتَّقُوا اللّهَ الَّذِى إِلَيهِ تُحشَرُونَ (۹۶)

۹۶- طَعامُهُ: خوردن صید دریایی. «المیزان» لَكُم: برای شما ساکنان مکّه.

لِلسَّيّارَهِ: برای مسافران.

[سوره المائده (۵): آیه ۹۷]

جَعَلَ اللّهُ الكَعبَهَ البَيتَ الحَرامَ قِياماً لِلنّاسِ وَ الشَّهرَ الحَرامَ وَ الهَدىَ وَ القَلائِدَ ذلِكَ لِتَعلَمُوا أَنَّ اللّهَ يَعلَمُ ما فِى السَّماواتِ وَ ما فِى الأَرضِ وَ أَنَّ اللّهَ بِكُلِّ شَىءٍ عَلِيمٌ (۹۷)

۹۷- الكَعبَهَ: «کعبه» چون مربّع و چهار گوش است کعبه نامیده شده است و مربّع را کعبه گویند، چون زاویه های آن برآمدگی دارد و کعوبت به معنای برآمدگی است. «کعبت المرأه» یعنی سینه های او برآمده است.

قِياماً لِلنّاسِ: چند احتمال در آن موجود است: ۱- به پا دارنده زندگانی و معاش مردم زیرا مردم به واسطه کعبه به تجارت و کسب نایل می شوند. ۲- از برکت کعبه مردم به پا هستند زیرا در روایات آمده است که اگر یک سال مردم به حج نروند و کعبه تعطیل گردد، همه مردم هلاک خواهند شد.

الهَدىَ وَ القَلائِدَ: به سوره مائده، آیه ۲ رجوع شود.

[سوره المائده (۵): آیه ۱۰۳]

ما جَعَلَ اللّهُ مِن بَحِيرَهٍ وَ لا سائِبَهٍ وَ لا وَصِيلَهٍ وَ لا حامٍ وَ لكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفتَرُونَ عَلَى اللّهِ الكَذِبَ وَ أَكثَرُهُم لا يَعقِلُونَ (۱۰۳)

۱۰۳- بَحِيرَهٍ: در معنای «بحیره» چند قول وجود دارد: ۱- شتری که پنج نوبت زایمان می کرد، اگر در نوبت پنجم فرزند نر می زایید گوش آن را می شکافتند و از کشتن و سوار شدن بر آن خودداری می کردند و از آب و چمن زار منع نمی کردند. ۲- شتری که پنج نوبت زایمان می کرد در نوبت پنجم اگر بچه اش نر بود مادر را می کشتند و زنان و مردان از گوشت او می خوردند و اگر بچه اش ماده بود گوش مادر را می شکافتند و او را «بحیره» می نامیدند و بر او سوار نمی شدند و زنان از شیر و منافع دیگر آن محروم بودند و تنها مردان از منافع او بهره مند بودند و هنگامی که می مرد زنان و مردان از گوشت او می خوردند. «بحیره» از «بحر» به معنی شکافتن است یعنی شکافته شده.

سائِبَهٍ: برای «سائبه» چند معنا ذکر شده است: ۱- حیوانی را که به خاطر نذر آزاد می کردند و دیگر از او بهره کشی نمی کردند و او را از آب و چمن زار منع نمی کردند. ۲- حیوانی که در راه بتها آزاد می شد. «سائبه» اسم فاعل از «ساب الماء اذا جری علی وجه الإرض» به معنای آزاد شدن و رها شدن است.

وَصِیلَهٍ: از «وصل» است و به چند معنا آمده است: ۱- از امام صادق علیه السّلام نقل شده است که در زمان جاهلیت هنگامی که شتر دو قلو می زایید می گفتند: «وصلت» و دیگر کشتن او را جایز نمی دانستند و از گوشت آن نمی خوردند. «کنز الدقائق» ۲- هنگامی که گوسفندی زایمان می کرد اگر بچه اش ماده بود برای صاحبش بود و اگر نر بود برای بتها قربانی می شد و اگر نر و ماده با هم متولد می شد می گفتند: خواهر به برادر وصل شده است و از قربانی کردن نر نیز صرف نظر می کردند.

حامٍ: اگر از صلب شتر نری ده فرزند متولد می شد، می گفتند: سوار شدن بر آن حیوان ممنوع است و او را برای چریدن در چمن زار و نوشیدن آب آزاد می گذاشتند و می گفتند: پشت اینکه حیوان قرق شده است.

[سوره المائده (۵): آیه ۱۰۵]

یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا عَلَیکُم أَنفُسَکُم لا یَضُرُّکُم مَن ضَل َّ إِذَا اهتَدَیتُم إِلَی اللّه ِ مَرجِعُکُم جَمِیعاً فَیُنَبِّئُکُم بِما کُنتُم تَعمَلُون َ (۱۰۵)

۱۰۵- عَلَیکُم أَنفُسَکُم: به دو معنا آمده است:

۱- «احفظوا انفسکم»: مواظب خویشتن باشید تا دچار معاصی نشوید و از گناهان دوری کنید. ۲-

«الزموا امر انفسکم» همانند «الزم زیدا» یعنی ملازم و همراه زید باش. بنابراین مقصود از آیه اینکه می شود: ملازم کارهای نفس خویش باشید به خود بپردازید و به دیگران کاری نداشته باشید.

[سوره المائده (۵): آیه ۱۰۶]

یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا شَهادَهُ بَینِکُم إِذا حَضَ َ أَحَدَکُم ُ المَوت ُ حِین َ الوَصِیَّهِ اثنان ِ ذَوا عَدل ٍ مِنکُم أَو آخَران ِ مِن غَیرِکُم إِن أَنتُم ضَرَبتُم فِی الأَرض ِ فَأَصابَتکُم مُصِیبَهُ المَوت ِ تَحبِسُونَهُما مِن بَعدِ الصَّلاهِ فَیُقسِمان ِ بِاللّه ِ إِن ِ ارتَبتُم لا نَشتَرِی بِه ِ ثَمَناً وَ لَو کان َ ذا قُربی وَ لا نَکتُم ُ شَهادَهَ اللّه ِ إِنّا إِذاً لَمِن َ الآثِمِین َ (۱۰۶)

۱۰۶- شَهادَهُ: برای آن دو معنی آمده است:

۱- به معنای گواهی دادن در محکمه یعنی شاهدان در دادگاه باید دو نفر عادل باشند. ۲- به معنای حضور یعنی به هنگام وصیت باید دو نفر حاضر باشند مانند آیه «و لیشهد عذابهما طائفه من المؤمنین» یعنی «و لیحضر عذابهما طائفه من المؤمنین».

[سوره المائده (۵): آیه ۱۰۷]

فَإِن عُثِرَ عَلی أَنَّهُمَا استَحَقّا إِثماً فَآخَران ِ یَقُومان ِ مَقامَهُما مِن َ الَّذِین َ استَحَق َّ عَلَیهِم ُ الأَولَیان ِ فَیُقسِمان ِ بِاللّه ِ لَشَهادَتُنا أَحَق ُّ مِن شَهادَتِهِما وَ مَا اعتَدَینا إِنّا إِذاً لَمِن َ الظّالِمِین َ (۱۰۷)

۱۰۷- عُثِرَ: اطلاع حاصل شد.

استَحَقّا: مستوجب گناه شدند.

الأَولَیان ِ: نزدیکان میّت.

[سوره المائده (۵): آیه ۱۰۹]

یَوم َیَجمَع ُاللّه ُالرُّسُل َفَیقُول ُما ذا أُجِبتُم قالُوا لا عِلم َلَنا إِنَّک َأَنت َعَلّام ُالغُیُوب ِ (۱۰۹)

۱۰۹- ما ذا أُجِبتُم: مردم از دعوت شما چگونه استقبال کردند آیا قبول کردند، یا نه!

[سوره المائده (۵): آیه ۱۱۰]

إِذ قال َاللّه ُیا عِیسَی ابن َمَریَم َاذکُر نِعمَتِی عَلَیک َوَ عَلی والِدَتِک َإِذ أَیَّدتُک َبِرُوح ِ القُدُس ِ تُکَلِّم ُالنّاس َفِی المَهدِ وَ کَهلًا وَ إِذ عَلَّمتُک َالکِتاب َوَ الحِکمَهَ وَ التَّوراهَ وَ الإِنجِیل َوَ إِذ تَخلُق ُمِن َالطِّین ِ کَهَیئَهِ الطَّیرِ بِإِذنِی فَتَنفُخ ُفِیها فَتَکُون ُطَیراً بِإِذنِی وَ تُبرِئ ُالأَکمَه َوَ الأَبرَص َبِإِذنِی وَ إِذ تُخرِج ُالمَوتی بِإِذنِی وَ إِذ کَفَفت ُبَنِی إِسرائِیل َعَنک َإِذ جِئتَهُم بِالبَیِّنات ِ فَقال َالَّذِین َکَفَرُوا مِنهُم إِن هذا إِلّا سِحرٌ مُبِین ٌ(۱۱۰)

۱۱۰- کَهلًا: سالهای ما بین جوانی و پیری، در حدود ۴۳ سالگی. رجوع شود به سوره آل عمران، آیه ۴۶.

الأَکمَه: کور مادرزاد.

الأَبرَص: کسی که مبتلا به مرض پیسی است.

[سوره المائده (۵): آیه ۱۱۱]

وَ إِذ أَوحَیت ُإِلَی الحَوارِیِّین َأَن آمِنُوا بِی وَ بِرَسُولِی قالُوا آمَنّا وَ اشهَد بِأَنَّنا مُسلِمُون َ(۱۱۱)

۱۱۱- الحَوارِیِّین: خواص حضرت عیسی علیه السّلام.

[سوره المائده (۵): آیه ۱۱۲]

إِذ قال َالحَوارِیُّون َیا عِیسَی ابن َمَریَم َهَل یَستَطِیع ُرَبُّک َأَن یُنَزِّل َعَلَینا مائِدَهً مِن َالسَّماءِ قال َاتَّقُوا اللّه َإِن کُنتُم مُؤمِنِین َ(۱۱۲)

۱۱۲- مائِدَهً: سفره ای که غذا دارد.

[سوره المائده (۵): آیه ۱۱۴]

قال عِیسَی ابن مَریَم اللّهُمَّ رَبَّنا أَنزِل عَلَینا مائِدَهً مِن السَّماءِ تَکُون لَنا عِیداً لِأَوَّلِنا وَ آخِرِنا وَ آیَهً مِنک وَ ارزُقنا وَ أَنت خَیرُ الرّازِقِین (۱۱۴)

۱۱۴- تَکُون لَنا عِیداً لِأَوَّلِنا وَ آخِرِنا: روز نزول مائده برای همه ما عید باشد چه کسانی که امروز هستند و چه کسانی که در آینده خواهند آمد.

[سوره المائده (۵): آیه ۱۱۶]

وَ إِذ قال اللّه یا عِیسَی ابن مَریَم أَ أَنت قُلت لِلنّاس اتَّخِذُونِی وَ أُمِّی إِلهَین مِن دُون اللّه قال سُبحانَک ما یَکُون لِی أَن أَقُول ما لَیس لِی بِحَقٍّ إِن کُنت قُلتُه فَقَد عَلِمتَه تَعلَم ما فِی نَفسِی وَ لا أَعلَم ما فِی نَفسِک إِنَّک أَنت عَلّام الغُیُوب (۱۱۶)

۱۱۶- اتَّخِذُونِی وَ أُمِّی إِلهَین: بعضی گفته اند: در میان نصاری سراغ نداریم کسی قائل باشد که حضرت مریم خداست. در جواب گفته شده است: در گذشته گروهی از نصاری بوده اند به نام «مریمیّه» که معتقد بوده اند مریم خداست.

مِن دُون اللّه: «من» زاید و مفید تاکید است.

[سوره المائده (۵): آیه ۱۱۷]

ما قُلت لَهُم إِلّا ما أَمَرتَنِی بِه أَن اعبُدُوا اللّه رَبِّی وَ رَبَّکُم وَ کُنت عَلَیهِم شَهِیداً ما دُمت فِیهِم فَلَمّا تَوَفَّیتَنِی کُنت أَنت الرَّقِیب عَلَیهِم وَ أَنت عَلی کُلِّ شَی ءٍ شَهِیدٌ (۱۱۷)

۱۱۷- تَوَفَّیتَنِی: قبضتنی یعنی قبض کرده ای.

سوره الأنعام

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

الحَمدُ لِلّه ِ الَّذِی خَلَقَ السَّماوات ِ وَ الأَرض َ وَ جَعَلَ الظُّلُمات ِ وَ النُّورَ ثُمَّ الَّذِین َ کَفَرُوا بِرَبِّهِم یَعدِلُون َ (۱)

۱- بِرَبِّهِم: متعلّق است به «یعدلون» یعنی «یعدلون بربّهم».

یَعدِلُون َ: بتان را با خدا یکسان و مساوی قرار داده اند. «عدلت به غیره» یعنی «سوّیته به غیره»:

آن را با غیرش مساوی قرار دادم.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۲]

هُوَ الَّذِی خَلَقَکُم مِن طِین ٍ ثُمَّ قَضی أَجَلًا وَ أَجَل ٌ مُسَمًّی عِندَه ُ ثُمَّ أَنتُم تَمتَرُون َ (۲)

۲- تَمتَرُون َ: خطاب به کفار است یعنی شما در معاد شک دارید با اینکه که اینکه خلقتها را می بینید.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۶]

أَ لَم یَرَوا کَم أَهلَکنا مِن قَبلِهِم مِن قَرن ٍ مَکَّنّاهُم فِی الأَرض ِ ما لَم نُمَکِّن لَکُم وَ أَرسَلنَا السَّماءَ عَلَیهِم مِدراراً وَ جَعَلنَا الأَنهارَ تَجرِی مِن تَحتِهِم فَأَهلَکناهُم بِذُنُوبِهِم وَ أَنشَأنا مِن بَعدِهِم قَرناً آخَرِین َ (۶)

۶- قَرن ٍ: مردمان هر عصر و زمان.

مَکَّنّاهُم: امکانات در اختیار آنان قرار دادیم.

السَّماءَ: در اینکه جا مراد باران است.

مِدراراً: زیاد، فراوان.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۹]

وَ لَو جَعَلناه ُ مَلَکاً لَجَعَلناه ُ رَجُلاً وَ لَلَبَسنا عَلَیهِم ما یَلبِسُون َ (۹)

۹- لَلَبَسنا عَلَیهِم ما یَلبِسُون َ: مشتبه قرار می دادیم بر آنان همان چیزی را که خودشان مشتبه قرار داده بودند. توضیح: کفار به همدیگر می گفتند: «ما هذا إلّا بشر مثلکم»: پیامبر هم مانند شما بشر است. به همین جهت درخواست می کردند ملک نازل شود. خداوند می فرماید: اگر ملک فرستاده شود به صورت رجل فرستاده می شود و همین اشکال شما که بشر است بر آن هم وارد خواهد شد پس فرستادن ملک راه حل ً نیست چون شبهه و خلط به حال خود باقی است.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۰]

وَ لَقَدِ استُهزِئ َ بِرُسُل ٍ مِن قَبلِک َ فَحاق َ بِالَّذِین َ سَخِرُوا مِنهُم ما کانُوا بِه ِ یَستَهزِؤُن َ (۱۰)

۱۰- فَحاق َ بِالَّذِین َ: در معنای اینکه جمله دو قول وجود دارد: ۱- به آنان حلول کرد. ۲- آنان را احاطه کرد.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۲]

قُل لِمَن ما فِی السَّماوات ِ وَ الأَرض ِ قُل لِلّه ِ کَتَب َ عَلی نَفسِه ِ الرَّحمَهَ لَیَجمَعَنَّکُم إِلی یَوم ِ القِیامَه ِ لا رَیب َ فِیه ِ الَّذِین َ خَسِرُوا أَنفُسَهُم فَهُم لا یُؤمِنُون َ (۱۲)

۱۲- لَیَجمَعَنَّکُم: «لام» برای قسم است یعنی سوگند یاد می کند که شما را جمع خواهد کرد.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۴]

قُل أَ غَیرَ اللّه ِ أَتَّخِذُ وَلِیًّا فاطِرِ السَّماوات ِ وَ الأَرض ِ وَ هُوَ یُطعِم ُ وَ لا یُطعَم ُ قُل إِنِّی أُمِرت ُ أَن أَکُون َ أَوَّل َ مَن أَسلَم َ وَ لا تَکُونَنَّ مِن َ المُشرِکِین َ (۱۴)

۱۴- فاطِرِ: آفریننده بدون کمک گرفتن از الگو و نمونه. «فطرت البئر» یعنی من اوّل کسی بودم که چاه کندم. «فطره» در اصل به معنای شکافتن است.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۵]

قُل إِنِّی أَخاف ُ إِن عَصَیت ُ رَبِّی عَذاب َ یَوم ٍ عَظِیم ٍ (۱۵)

۱۵- أَخاف ُ: در اینکه که معنای «اخاف» در اینکه جا چیست دو نظر وجود دارد: ۱- یقین دارم و می دانم. ۲- ترس دارم.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۶]

مَن یُصرَف عَنه ُ یَومَئِذٍ فَقَد رَحِمَه ُ وَ ذلِک َ الفَوزُ المُبِین ُ (۱۶)

۱۶- مَن یُصرَف عَنه: کسی که از عذاب از او باز گردانده شود، کسی که بخشیده شود.

الفَوزُ: به مطلوب رسیدن، کامیاب شدن.

ص: ۱۳۰

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۹]

قُل أَیُّ شَیءٍ أَکبَرُ شَهادَةً قُلِ اللّه ُ شَهِیدٌ بَینِی وَ بَینَکُم وَ أُوحِیَ إِلَیَّ هذَا القُرآنُ لِأُنذِرَکُم بِهِ وَ مَن بَلَغَ أَ إِنَّکُم لَتَشهَدُونَ أَنَّ مَعَ اللّهِ آلِهَةً أُخرَی قُل لا أَشهَدُ قُل إِنَّما هُوَ إِلهٌ واحِدٌ وَ إِنَّنِی بَرِیءٌ مِمّا تُشرِکُونَ (۱۹)

۱۹- أَیُّ شَیءٍ أَکبَرُ شَهادَةً: چه موجودی شهادتش از همه بالاتر است. «کنز الدقائق»

[سوره الأنعام (۶): آیه ۲۳]

ثُمَّ لَم تَکُن فِتنَتُهُم إِلّا أَن قالُوا وَ اللّهِ رَبِّنا ما کُنّا مُشرِکِینَ (۲۳)

۲۳- فِتنَتُهُم: چند معنا برای آن ذکر شده است: ۱- جواب. ۲- عذر خواهی. «امام صادق علیه السّلام». احتمال دوم به احتمال اول باز می گردد.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۲۵]

وَ مِنهُم مَن یَستَمِعُ إِلَیکَ وَ جَعَلنا عَلی قُلُوبِهِم أَکِنَّةً أَن یَفقَهُوهُ وَ فِی آذانِهِم وَقراً وَ إِن یَرَوا کُلَّ آیَةٍ لا یُؤمِنُوا بِها حَتّی إِذا جاؤُکَ یُجادِلُونَکَ یَقُولُ الَّذِینَ کَفَرُوا إِن هذا إِلّا أَساطِیرُ الأَوَّلِینَ (۲۵)

۲۵- أَکِنَّةً: جمع «کنان» به معنای چیزی که پوشش چیز دیگر باشد. یعنی بر دل آنان مانع و پوشش قرار دادیم که دیگر نمی فهمند.

وَقراً: ثقل سامعه، سنگینی گوش.

أَساطِیرُ الأَوَّلِینَ: جمع «اسطوره» و «أساطره» است و برای آن دو معنا آمده است: ۱- اخبار گذشتگان. ۲- افسانه ها، مانند افسانه رستم و اسفندیار.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۲۶]

وَ هُم یَنهَونَ عَنهُ وَ یَنأَونَ عَنهُ وَ إِن یُهلِکُونَ إِلّا أَنفُسَهُم وَ ما یَشعُرُونَ (۲۶)

۲۶- یَنهَونَ عَنهُ وَ یَنأَونَ عَنهُ: کفار مردم را از نزدیک شدن به پیامبر نهی می کردند و خودشان هم از پیامبر دوری می جستند.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۲۷]

وَ لَو تَری إِذ وُقِفُوا عَلَی النّارِ فَقالُوا یا لَیتَنا نُرَدُّ وَ لا نُکَذِّبَ بِآیاتِ رَبِّنا وَ نَکُونَ مِنَ المُؤمِنِینَ (۲۷)

۲۷- وُقِفُوا عَلَی النّارِ: به دو معنا آمده است:

۱- آتش را مشاهده کردند. ۲- داخل آتش شدند و سختی آتش را فهمیدند.

ص: ۱۳۱

[سوره الأنعام (۶): آیه ۳۱]

قَد خَسِرَ الَّذِین َکَذَّبُوا بِلِقاءِ اللّه ِ حَتّی إِذا جاءَتهُم ُالسّاعَهُ بَغتَهً قالُوا یا حَسرَتَنا عَلی ما فَرَّطنا فِیها وَ هُم یَحمِلُون َأَوزارَهُم عَلی ظُهُورِهِم أَلا ساءَ ما یَزِرُون َ(۳۱)

۳۱- بَغتَهً: ناگهانی.

أَوزارَهُم: سنگینی گناهان. «وزر» در اصل به معنای «ثقل» است.

ما یَزِرُون َ: باری که به دوش می کشند.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۳۲]

وَ مَا الحَیاهُ الدُّنیا إِلّا لَعِب ٌوَ لَهوٌ وَ لَلدّارُ الآخِرَهُ خَیرٌ لِلَّذِین َیَتَّقُون َأَ فَلا تَعقِلُون َ(۳۲)

۳۲- لَعِب ٌ: کاری که فایده و سودی ندارد.

لَهوٌ: کار از روی شوخی و هوس.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۳۳]

قَد نَعلَم ُإِنَّه ُلَیحزُنُک َالَّذِی یَقُولُون َفَإِنَّهُم لا یُکَذِّبُونَک َوَ لکِن َّالظّالِمِین َبِآیات ِاللّه ِ یَجحَدُون َ(۳۳)

۳۳- فَإِنَّهُم لا یُکَذِّبُونَک َ: در معنای آن بر چند وجه اختلاف شده است: ۱- کفار با استدلال و اقامه دلیل نمی توانند تو را تکذیب کنند. ۲- تو را دروغگو نمی یابند. ۳- شخص تو را نمی توانند دروغگو بدانند زیرا تو به امین شهرت یافته ای، ولی آیات خدا را انکار می کنند. ۴- تکذیب کفار تکذیب تو نیست، بلکه در حقیقت تکذیب خداست چون آیات از طرف خدا نازل شده است (پس ناراحت مباش).

[سوره الأنعام (۶): آیه ۳۴]

وَ لَقَد کُذِّبَت رُسُل ٌمِن قَبلِک َفَصَبَرُوا عَلی ما کُذِّبُوا وَ أُوذُوا حَتّی أَتاهُم نَصرُنا وَ لا مُبَدِّل َلِکَلِمات ِاللّه ِ وَ لَقَد جاءَک َمِن نَبَإِ المُرسَلِین َ(۳۴)

۳۴- مِن نَبَإِ المُرسَلِین َ: بعض نبأ المرسلین.

«من» تبعیضیّه است.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۳۵]

وَ إِن كانَ كَبُرَ عَلَيكَ إِعراضُهُم فَإِنِ استَطَعتَ أَن تَبتَغِيَ نَفَقاً فِي الأَرضِ أَو سُلَّماً فِي السَّماءِ فَتَأتِيَهُم بِآيَةٍ وَ لَو شاءَ اللّهُ لَجَمَعَهُم عَلَى الهُدى فَلا تَكُونَنَّ مِنَ الجاهِلِينَ (۳۵)

۳۵- نَفَقاً: نقب و سوراخ در زیر زمین که به جای دیگر راه دارد، تونل.

سُلَّماً: نردبان.

تَبتَغِيَ: طلب کنی.

بِآيَةٍ: حجّتی که آنان را وادار به ایمان کند.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۳۸]

وَ ما مِن دَابَّةٍ فِی الأَرض ِ وَ لا طائِرٍ یَطِیرُ بِجَناحَیه ِ إِلاّ أُمَمٌ أَمثالُکُم ما فَرَّطنا فِی الکِتاب ِ مِن شَی ءٍ ثُمَّ إِلی رَبِّهِم یُحشَرُون َ(۳۸)

۳۸- دَابَّةٍ: جنبده، حیوانی که بر روی زمین راه می رود.

أُمَمٌ: اصناف و دسته ها.

أَمثالُکُم: مانند شما هستند از جهت نیاز به خالق و مدبّر که غذا و لباس و دیگر حوائج آنان را تدبیر می کند.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۴۰]

قُل أَ رَأَیتَکُم إِن أَتاکُم عَذاب ُاللّه ِ أَو أَتَتکُم ُالسّاعَهُ أَ غَیرَ اللّه ِ تَدعُون َإِن کُنتُم صادِقِین َ(۴۰)

۴۰- أَ رَأَیتَکُم: آیا شما دیده اید. «تا» ضمیر خطاب نیست، بلکه حرف است که در همه حال به فعل ملحق می شود همانند «کاف» در «هنا لک».

فقط «کم» برای خطاب است و مشخّص کننده تأنیث و تذکیر و تثنیه و جمع است.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۴۱]

بَل إِیّاه ُتَدعُون َفَیکشِف ُما تَدعُون َإِلَیه ِ إِن شاءَ وَ تَنسَون َما تُشرِکُون َ(۴۱)

۴۱- ما تُشرِکُون: در «ما» دو احتمال وجود دارد: ۱- «ما» موصوله است یعنی آن چیزی را که شریک قرار می دادید. ۲- «ما» مصدریه است یعنی «شرککم».

[سوره الأنعام (۶): آیه ۴۲]

وَ لَقَد أَرسَلنا إِلی أُمَم ٍ مِن قَبلِک َفَأَخَذناهُم بِالبَأساءِ وَ الضَّرّاءِ لَعَلَّهُم یَتَضَرَّعُون َ(۴۲)

۴۲- بِالبَأساءِ: فقر، خوف، سختی، ناپسندی.

الضَّرّاءِ: زمین گیری، سختی، نقص اموال و انفس، مریضی.

یَتَضَرَّعُون: لکی یتضرعوا: تا اینکه که تواضع و تذلّل کنند.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۴۳]

فَلَو لا إِذ جاءَهُم بَأسُنا تَضَرَّعُوا وَ لکِن قَسَت قُلُوبُهُم وَ زَیَّن َلَهُم ُالشَّیطان ُما کانُوا یَعمَلُون َ(۴۳)

۴۳- فَلَو لا: برای تحضیض است یعنی چرا به هنگامی که دچار مشکل شدند از خود تواضع و تذلّل نشان ندادند.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۴۴]

فَلَمّا نَسُوا ما ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحنا عَلَيهِم أَبوابَ كُلِّ شَي ءٍ حَتّى إِذا فَرِحُوا بِما أُوتُوا أَخَذناهُم بَغتَةً فَإِذا هُم مُبلِسُونَ (۴۴)

۴۴- مُبلِسُون: چند معنا برای آن گفته شده است: ۱- مأیوس شدگان از رحمت و نجات. ۲- خاضعین: کسانی که خاضع هستند. ۳- سرگردانها.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۴۵]

فَقُطِعَ دابِرُ القَومِ الَّذِینَ ظَلَمُوا وَ الحَمدُ لِلّه ِ رَبِّ العالَمِینَ (۴۵)

۴۵- فَقُطِعَ دابِرُ القَومِ: مشتق از «دبر» و به معنای عقب است یعنی عقب و نسل قوم قطع شد.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۴۶]

قُل أَ رَأَیتُم إِن أَخَذَ اللّه ُ سَمعَکُم وَ أَبصارَکُم وَ خَتَمَ عَلی قُلُوبِکُم مَن إِله ٌ غَیرُ اللّه ِ یَأتِیکُم بِه ِ انظُر کَیفَ نُصَرِّفُ الآیات ِ ثُمَّ هُم یَصدِفُون َ (۴۶)

۴۶- یَصدِفُون َ: روی گردان می شوند و اعراض می کنند «صدف عن الشی ء صدوفا»: از آن رو گردان شد.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۴۷]

قُل أَ رَأَیتَکُم إِن أَتاکُم عَذاب ُ اللّه ِ بَغتَةً أَو جَهرَةً هَل یُهلَک ُ إِلَّا القَوم ُ الظّالِمُون َ (۴۷)

۴۷- بَغتَةً: ناگهانی، در ناگهانی خفا هم هست و به همین جهت در مقابل «جهره» قرار گرفته است.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۵۲]

وَ لا تَطرُدِ الَّذِینَ یَدعُون َ رَبَّهُم بِالغَداهِ وَ العَشِیِّ یُرِیدُون َ وَجهَه ُ ما عَلَیک َ مِن حِسابِهِم مِن شَی ءٍ وَ ما مِن حِسابِک َ عَلَیهِم مِن شَی ءٍ فَتَطرُدَهُم فَتَکُون َ مِن َ الظّالِمِین َ (۵۲)

۵۲- وَ لا تَطرُدِ الَّذِین َ...: گروهی از مشرکین به پیامبر صلّی اللّه علیه و آله و سلّم پیشنهاد کردند که تو قشر فقیر همانند سلمان و بلال را از خود بران تا ما به تو گرایش پیدا کنیم. خداوند در اینکه آیه پیامبر را از اینکه کار نهی فرموده است و پیروان فقیر پیامبر را ستوده است.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۵۴]

وَ إِذا جاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآياتِنا فَقُلْ سَلامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءاً بِجَهالَةٍ ثُمَّ تابَ مِنْ بَعْدِهِ وَ أَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (۵۴)

۵۴- بِجَهالَةٍ: به سبب اینکه که نادان بود به اینکه مطلب که نباید لذت فانی را بر عذاب اخروی مقدّم کرد.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۵۵]

وَ كَذلِكَ نُفَصِّلُ الْآياتِ وَ لِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ (۵۵)

۵۵- لِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ: تا اینکه که راه گناهکاران روشن شود. «سبیل» فاعل «تستبین» و مؤنث است مانند «قل هذه سبیلی».

[سوره الأنعام (۶): آیه ۵۷]

قُلْ إِنِّي عَلى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَ كَذَّبْتُمْ بِهِ ما عِنْدِي ما تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ يَقُصُّ الْحَقَّ وَ هُوَ خَيْرُ الْفاصِلِينَ (۵۷)

۵۷- بَيِّنَةٍ: دلیلی که میان حق و باطل تمییز ایجاد می کند.

كَذَّبْتُمْ بِهِ: کذّبتم بالبیّنه. چون مراد از «بیّنه» بیان است ضمیر مذکر آمده است.

ما عِنْدِي: لیس عندی.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۵۹]

وَ عِنْدَهُ مَفاتِحُ الْغَيْبِ لا يَعْلَمُها إِلَّا هُوَ وَ يَعْلَمُ ما فِي الْبَرِّ وَ الْبَحْرِ وَ ما تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُها وَ لا حَبَّةٍ فِي ظُلُماتِ الْأَرْضِ وَ لا رَطْبٍ وَ لا يابِسٍ إِلَّا فِي كِتابٍ مُبِينٍ (۵۹)

۵۹- مَفاتِحُ: خزائن غیب پیش خداوند است.

«مفاتح» جمع «مفتح» به کسر میم و جمع «مفتح» به فتح میم است. اوّلی به معنای کلید است و دومی به معنای خزانه است.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۶۰]

وَ هُوَ الَّذِی یَتَوَفّاکُم بِاللَّیلِ وَ یَعلَمُ ما جَرَحتُم بِالنَّهارِ ثُمَّ یَبعَثُکُم فِیهِ لِیُقضی أَجَلٌ مُسَمًّی ثُمَّ إِلَیهِ مَرجِعُکُم ثُمَّ یُنَبِّئُکُم بِما کُنتُم تَعمَلُونَ (۶۰)

۶۰- جَرَحتُم: کسبتم. چون اعمال و افعال با جوارح انجام می گیرد، بدین جهت «جرحتم» گفته است.

لِیُقضی أَجَلٌ مُسَمًّی: تا «اجل مسمی» یعنی عمر به پایان برسد.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۶۳]

قُل مَن یُنَجِّیکُم مِن ظُلُماتِ البَرِّ وَ البَحرِ تَدعُونَهُ تَضَرُّعاً وَ خُفیَةً لَئِن أَنجانا مِن هذِهِ لَنَکُونَنَّ مِنَ الشّاکِرِینَ (۶۳)

۶۳- مِن ظُلُماتِ البَرِّ وَ البَحرِ: از شداید و گرفتاریهای خشکی و دریا.

تَضَرُّعاً: در معنای آن دو احتمال است: ۱- در خواست با زبان. ۲- درخواست آشکار و علنی.

خُفیَةً: در معنای آن دو احتمال است:

۱- درخواست قلبی. ۲- درخواست مخفی.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۶۴]

قُلِ اللّهُ یُنَجِّیکُم مِنها وَ مِن کُلِّ کَربٍ ثُمَّ أَنتُم تُشرِکُونَ (۶۴)

۶۴- کَربٍ: اندوه.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۶۵]

قُل هُوَ القادِرُ عَلی أَن یَبعَثَ عَلَیکُم عَذاباً مِن فَوقِکُم أَو مِن تَحتِ أَرجُلِکُم أَو یَلبِسَکُم شِیَعاً وَ یُذِیقَ بَعضَکُم بَأسَ بَعضٍ انظُر کَیفَ نُصَرِّفُ الآیاتِ لَعَلَّهُم یَفقَهُونَ (۶۵)

۶۵- عَذاباً مِن فَوقِکُم: به دو معنا آمده است:

۱- عذاب آسمانی. ۲- عذاب توسط کسانی که بالاتر از شما هستند مانند ملوک.

تَحتِ أَرجُلِکُم: به دو معنا آمده است: ۱- عذاب زمینی مانند فرو رفتن در زمین. ۲- عذاب توسط کسانی که پایین تر از شما هستند مانند عبید.

«شیع»: جمع «شیعه» به معنای گروه.

یَلبِسَکُم شِیَعاً: میان شما ایجاد دشمنی و عداوت کند تا به جان هم بیفتید. «امام صادق علیه السّلام» یُذِیقَ بَعضَکُم بَأسَ بَعضٍ: بعضی طعم جنگ را به بعضی دیگر بچشاند یعنی کشت و کشتار کنید.

بَأس: قتل و جنگ.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۶۸]

وَ إِذا رَأَیتَ الَّذِینَ یَخُوضُونَ فِی آیاتِنا فَأَعرِض عَنهُم حَتّی یَخُوضُوا فِی حَدِیثٍ غَیرِهِ وَ إِمّا یُنسِیَنَّکَ الشَّیطانُ فَلا تَقعُد بَعدَ الذِّکری مَعَ القَومِ الظّالِمِینَ (۶۸)

۶۸- یَخُوضُونَ فِی آیاتِنا: آیات ما را تکذیب می کنند و دین را به مسخره می گیرند.

إِمّا یُنسِیَنَّکَ: اصل آن «إن ما ینسینّک» است. «ما» زاید است و فایده آن تصحیح دخول نون تأکید بر فعل مضارع است(۱).

۱- ۱.با استفاده از تفسیر آیات مشابه آیه مذکور در «مجمع البیان».

[سوره الأنعام (۶): آیه ۶۹]

وَ ما عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِن حِسابِهِم مِن شَيءٍ وَ لكِن ذِكرى لَعَلَّهُم يَتَّقُونَ (۶۹)

۶۹- مِن حِسابِهِم: من حساب الكفّار.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۷۰]

وَ ذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُم لَعِباً وَ لَهواً وَ غَرَّتهُم الحَياةُ الدُّنيا وَ ذَكِّر بِهِ أَن تُبسَلَ نَفسٌ بِما كَسَبَت لَيسَ لَها مِن دُونِ اللّهِ وَلِيٌّ وَ لا شَفِيعٌ وَ إِن تَعدِل كُلَّ عَدلٍ لا يُؤخَذ مِنها أُولئِكَ الَّذِينَ أُبسِلُوا بِما كَسَبُوا لَهُم شَرابٌ مِن حَمِيمٍ وَ عَذابٌ أَلِيمٌ بِما كانُوا يَكفُرُونَ (۷۰)

۷۰- أَن تُبسَلَ: در معنای آن دو احتمال است: ۱- هر کس در برابر اعمال خود گرفتار شود.

۲- هر کس در برابر اعمال خود مجازات شود.

حَمِيمٍ: آب جوشی که به آخرین درجه جوش رسیده است و حمام هم از همین مشتق است.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۷۱]

قُل أَ نَدعُوا مِن دُونِ اللّهِ ما لا يَنفَعُنا وَ لا يَضُرُّنا وَ نُرَدُّ عَلى أَعقابِنا بَعدَ إِذ هَدانَا اللّهُ كَالَّذِي استَهوَتهُ الشَّياطِينُ فِي الأَرضِ حَيرانَ لَهُ أَصحابٌ يَدعُونَهُ إِلَى الهُدَى ائتِنا قُل إِنَّ هُدَى اللّهِ هُوَ الهُدى وَ أُمِرنا لِنُسلِمَ لِرَبِّ العالَمِينَ (۷۱)

۷۱- استَهوَتهُ الشَّياطِينُ: شیطانها او را گمراه کرده اند یعنی او را به سوی سقوط و هلاکت کشانده اند. «استهواء» به معنای سقوط از بالا به پایین است.

حَيرانَ: متحیّر، سرگردان، حال است برای مفعول.

لَهُ: برای متحیّر.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۷۳]

وَ هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّماواتِ وَ الأَرضَ بِالحَقِّ وَ يَومَ يَقُولُ كُن فَيَكُونُ قَولُهُ الحَقُّ وَ لَهُ المُلكُ يَومَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ عالِمُ الغَيبِ وَ الشَّهادَةِ وَ هُوَ الحَكِيمُ الخَبِيرُ (۷۳)

۷۳- فَيَكُونُ قَولُهُ الحَقُّ: برای اینکه ترکیب دو وجه است: ۱- «قوله» فاعل «یکون» و «الحق» صفت قول است یعنی قول خداوند که حق است تحقّق پیدا می کند. ۲- «فیکون» ادامه «کن» باشد و «قوله» مبتدا و «الحق» خبر باشد.

الصُّورِ: به دو معنا آمده است: ۱- شیپور مخصوص اسرافیل. ۲- جمع «صوره» به معنای اسکلت.

ص: ۱۳۷

[سوره الأنعام (۶): آیه ۷۴]

وَ إِذ قالَ إِبراهِیمُ لِأَبِیهِ آزَرَ أَ تَتَّخِذُ أَصناماً آلِهَةً إِنِّی أَراکَ وَ قَومَکَ فِی ضَلالٍ مُبِینٍ (۷۴)

۷۴- لِأَبِیهِ آزَرَ: شیعیان عقیده دارند که آزر یا جدّ مادری ابراهیم بوده است و یا عموی وی زیرا پدران پیامبر باید از شرک پاک باشند.

أَصناماً: جمع «صنم» به معنای بت. فرق «صنم» با «وثن» در اینکه است که صنم به بتی که مصوّر و دارای صورت است اطلاق می شود و وثن به غیر مصوّر گفته می شود.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۷۵]

وَ کَذلِکَ نُرِی إِبراهِیمَ مَلَکُوتَ السَّماواتِ وَ الأَرضِ وَ لِیَکُونَ مِنَ المُوقِنِینَ (۷۵)

۷۵- مَلَکُوت: به معنای ملک است «واو» و «تا» را برای مبالغه اضافه می کنند.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۷۶]

فَلَمّا جَنَّ عَلَیهِ اللَّیلُ رَأی کَوکَباً قالَ هذا رَبِّی فَلَمّا أَفَلَ قالَ لا أُحِبُّ الآفِلِینَ (۷۶)

۷۶- جَنَّ عَلَیهِ اللَّیلُ: تاریک شد، همه چیز به واسطه تاریکی پوشیده شد.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۷۷]

فَلَمّا رَأَی القَمَرَ بازِغاً قالَ هذا رَبِّی فَلَمّا أَفَلَ قالَ لَئِن لَم یَهدِنِی رَبِّی لَأَکُونَنَّ مِنَ القَومِ الضّالِّینَ (۷۷)

۷۷- أَفَلَ: ناپدید شد و غروب کرد. القَمَرَ: در لغت به معنای سفیدی است و ماه را هم به خاطر سفیدی قمر می نامند. ماه را تا سه شب هلال و در باقی شبها قمر می نامند.

بازِغاً: طالعا. «بزغ» یعنی طلوع کرد.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۸۰]

وَ حاجَّهُ قَومُهُ قالَ أَ تُحاجُّونِّی فِی اللّهِ وَ قَد هَدانِ وَ لا أَخافُ ما تُشرِکُونَ بِهِ إِلّا أَن یَشاءَ رَبِّی شَیئاً وَسِعَ رَبِّی کُلَّ شَیءٍ عِلماً أَ فَلا تَتَذَکَّرُونَ (۸۰)

۸۰- حاجَّهُ قَومُهُ: ملتش با او ستیز و جدال کردند.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۸۱]

وَ كَيفَ أَخافُ ما أَشرَكتُم وَ لا تَخافُونَ أَنَّكُم أَشرَكتُم بِاللّهِ ما لَم يُنَزِّل بِهِ عَلَيكُم سُلطاناً فَأَىُّ الفَرِيقَينِ أَحَقُّ بِالأمنِ إِن كُنتُم تَعلَمُونَ (۸۱)

۸۱- سُلطاناً: دلیل و برهان.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۸۲]

الَّذِین َ آمَنُوا وَ لَم یَلبِسُوا إِیمانَهُم بِظُلم ٍ أُولئِک َ لَهُم ُ الأَمن ُ وَ هُم مُهتَدُون َ (۸۲)

۸۲- بِظُلم ٍ: مراد از ظلم در اینکه جا شرک است.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۸۸]

ذلِک َ هُدَی اللّه ِ یَهدِی بِه ِ مَن یَشاءُ مِن عِبادِه ِ وَ لَو أَشرَکُوا لَحَبِطَ عَنهُم ما کانُوا یَعمَلُون َ (۸۸)

۸۸- وَ لَو أَشرَکُوا لَحَبِطَ عَنهُم ما کانُوا یَعمَلُون: هنگامی که مشرک شدند اعمالی را که به عنوان تقرب به بت انجام می دهند باطل است.

امّا اعمالی را که پیش از مشرک بودن انجام داده اند باطل می شود یا نه، آیه در مقام بیان آن نیست.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۸۹]

أُولئِک َ الَّذِین َ آتَیناهُم ُ الکِتاب َ وَ الحُکم َ وَ النُّبُوَّهَ فَإِن یَکفُر بِها هؤُلاءِ فَقَد وَکَّلنا بِها قَوماً لَیسُوا بِها بِکافِرِین َ (۸۹)

۸۹- یَکفُر بِها: یکفر بالنبوّه.

وَکَّلنا بِها: وکّلنا بالنبوّه یعنی برای پاسداری از نبوّت موکّل کرده ایم.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۹۱]

وَ ما قَدَرُوا اللّه َحَقَّ قَدرِه ِإذ قالُوا ما أَنزَلَ اللّه ُعَلی بَشَرٍ مِن شَی ءٍ قُل مَن أَنزَلَ الکِتاب َالَّذِی جاءَ بِه ِمُوسی نُوراً وَ هُدی ً لِلنّاس ِتَجعَلُونَه ُقَراطِیس َتُبدُونَها وَ تُخفُون َکَثِیراً وَ عُلِّمتُم ما لَم تَعلَمُوا أَنتُم وَ لا آباؤُکُم قُل ِاللّه ُثُمَّ ذَرهُم فِی خَوضِهِم یَلعَبُون َ(۹۱)

۹۱- وَ ما قَدَرُوا اللّه َحَقَّ قَدرِه ِ: خدا را آن گونه که حقّش بود نشناختند. قَراطِیس َ: نوشتجات پراکنده.

تُبدُونَها: بخشی از آن را آشکار می کنید.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۹۲]

وَ هذا کِتاب ٌأَنزَلناه ُمُبارَک ٌمُصَدِّق ُالَّذِی بَین َیَدَیه ِوَ لِتُنذِرَ أُمَّ القُری وَ مَن حَولَها وَ الَّذِین َیُؤمِنُون َبِالآخِرَهِ یُؤمِنُون َبِه ِوَ هُم عَلی صَلاتِهِم یُحافِظُون َ(۹۲)

۹۲- أُمَّ القُری وَ مَن حَولَها: مکه و کسانی که اطراف مکه هستند یعنی تمام کسانی که در روی کره زمین ساکن هستند چون زمین از مکه گسترش پیدا کرده است. به اینکه جهت آن را «ام القری» می نامند.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۹۳]

وَ مَن أَظلَم ُمِمَّن ِافتَری عَلَی اللّه ِکَذِباً أَو قال َأُوحِی َإِلَیَّ وَ لَم یُوحَ َإِلَیه ِشَی ءٌ وَ مَن قال َسَأُنزِل ُمِثل َما أَنزَل َاللّه ُوَ لَو تَری إِذِ الظّالِمُون َفِی غَمَرات ِالمَوت ِوَ المَلائِکَهُ باسِطُوا أَیدِیهِم أَخرِجُوا أَنفُسَکُم ُالیَوم َتُجزَون َعَذاب َالهُون ِبِما کُنتُم تَقُولُون َعَلَی اللّه ِغَیرَ الحَق ِّوَ کُنتُم عَن آیاتِه ِتَستَکبِرُون َ(۹۳)

۹۳- غَمَرات ِالمَوت ِ: شداید و گرفتاریهای مرگ.

عَذاب َالهُون ِ: عذاب خوار کننده.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۹۴]

وَ لَقَد جِئتُمُونا فُرادی کَما خَلَقناکُم أَوَّل َمَرَّهٍ وَ تَرَکتُم ما خَوَّلناکُم وَراءَ ظُهُورِکُم وَ ما نَری مَعَکُم شُفَعاءَکُم ُالَّذِین َزَعَمتُم أَنَّهُم فِیکُم شُرَکاءُ لَقَد تَقَطَّع َبَینَکُم وَ ضَلَّ عَنکُم ما کُنتُم تَزعُمُون َ(۹۴)

۹۴- فُرادی: جمع «فرد» به معنای تنها.

ما خَوَّلناکُم: آنچه به شما عطا و تملیک کردیم.

تَقَطَّع َبَینَکُم: روابط میان شما قطع می شود و میان شما جدایی می افتد.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۹۵]

إِنَّ اللّه َ فالِقُ الحَبِّ وَ النَّوى يُخرِجُ الحَيَّ مِنَ المَيِّتِ وَ مُخرِجُ المَيِّتِ مِنَ الحَيِّ ذلِكُمُ اللّه ُ فَأَنّى تُؤفَكُونَ (۹۵)

۹۵- فالِقُ: شكافنده.

الحَبِّ: جمع «حبّه» به معنای چیزی كه هسته ندارد، مانند گندم و جو.

النَّوى: هسته.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۹۶]

فالِقُ الإِصباحِ وَ جَعَلَ اللَّيلَ سَكَناً وَ الشَّمسَ وَ القَمَرَ حُسباناً ذلِكَ تَقدِيرُ العَزِيزِ العَلِيمِ (۹۶)

۹۶- الإِصباحِ: صبح.

سَكَناً: برای سكونت و آرامش، وسیله آرامش.

حُسباناً: خورشید و ماه را روی حساب قرار داد كه از آن حساب تعدّی نمی كنند. فایده اینكه نظم اینكه است كه خورشید و ماه وسیله ای برای تاریخ و حساب بندگان و شناختن اوقات عبادت قرار گرفت.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۹۹]

وَ هُوَ الَّذِي أَنزَلَ مِنَ السَّماءِ ماءً فَأَخرَجنا بِهِ نَباتَ كُلِّ شَيءٍ فَأَخرَجنا مِنهُ خَضِراً نُخرِجُ مِنهُ حَبًّا مُتَراكِباً وَ مِنَ النَّخلِ مِن طَلعِها قِنوانٌ دانِيَةٌ وَ جَنّاتٍ مِن أَعنابٍ وَ الزَّيتُونَ وَ الرُّمّانَ مُشتَبِهاً وَ غَيرَ مُتَشابِهٍ انظُرُوا إِلى ثَمَرِهِ إِذا أَثمَرَ وَ يَنعِهِ إِنَّ فِي ذلِكُم لَآياتٍ لِقَومٍ يُؤمِنُونَ (۹۹)

۹۹- نَباتَ كُلِّ شَيءٍ: در معنای آن دو وجه است: ۱- رویش و رستن هر چیزی. ۲- انواع نباتات.

مُتَراكِباً: سوار بر روی هم همانند سنبل گندم.

طَلعِها: شكوفه، ابتدای آشكار شدن میوه.

قِنوانٌ: خوشه.

دانِيَةٌ: نزدیك و در دسترس.

مُشتَبِهاً: از جهاتی شبیه یكدیگرند مانند داشتن برگ.

غَيرَ مُتَشابِهٍ: از جهاتی با هم فرق دارند مانند طعم.

انظُرُوا إِلى ثَمَرِهِ إِذا أَثْمَرَ وَ يَنعِهِ: از ابتدای میوه تا رسیدن آن با نظر عبرت نگاه کنید. «ینع» به معنای رسیدن میوه است. «واو» عاطفه است به «ثمره» یعنی «انظروا الی ینعه».

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۰۰]

وَ جَعَلُوا لِلّهِ شُرَكاءَ الجِنَّ وَ خَلَقَهُم وَ خَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَ بَناتٍ بِغَيرِ عِلمٍ سُبحانَهُ وَ تَعالى عَمّا يَصِفُونَ (۱۰۰)

۱۰۰- الجِنَّ: مراد یکی از چند وجه است: ۱- مراد از جنّ در اینکه جا ملائکه است زیرا جنّ به معنای پنهان از چشم است و ملائکه هم به اینکه معنی جنّ هستند. ۲- جنّ معروف. ۳- شیاطین.

خَلَقَهُم: در مرجع ضمیر «هم» چند وجه است: ۱- مشرکین است یعنی و حال آن که خداوند مشرکین را خلق کرده است. ۲- جنّ است یعنی و حال آن که خداوند جنّ را خلق کرده است. ۳- انسان و جنّ است یعنی و حال آن که خداوند همه آنان را آفریده است.

خَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَ بَناتٍ بِغَيرِ عِلمٍ: به دروغ و افترا و بدون هیچ دلیلی به خداوند فرزندان ذکور و إناث نسبت دادند.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۰۱]

بَدِيعُ السَّماواتِ وَ الأَرضِ أَنّى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَ لَم تَكُن لَهُ صاحِبَةٌ وَ خَلَقَ كُلَّ شَيءٍ وَ هُوَ بِكُلِّ شَيءٍ عَلِيمٌ (۱۰۱)

۱۰۱- بَدِيعُ: آفریننده ای که آفرینش او از روی الگو نبوده است.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۰۲]

ذلِكُم ُاللّه ُرَبُّكُم لا إِله َإِلاّ هُوَ خالِق ُكُل ِّشَی ءٍ فَاعبُدُوه ُوَ هُوَ عَلی كُل ِّشَی ءٍ وَكِیل ٌ(۱۰۲)

۱۰۲- وَكِیل ٌ: حافظ و نگهبان.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۰۳]

لا تُدرِكُه ُالأَبصارُ وَ هُوَ یُدرِك ُالأَبصارَ وَ هُوَ اللَّطِیف ُالخَبِیرُ (۱۰۳)

۱۰۳- اللَّطِیف ُ: در معنای آن چند وجه گفته شده است: ۱- در بخشیدن انواع نعمتها به بندگان بسیار لطف دارد. ۲- تدبیر او لطیف و ظریف است، ۳- کسی که نعمتهای زیاد خود را ناچیز و طاعت اندک بندگان را زیاد به حساب می آورد.

۴- وقتی او را بخوانی جواب گوید و اگر قصد او کنی پناهت دهد و اگر او را دوست بداری به تو نزدیک می شود و اگر فرمانبردار او باشی تو را کفایت کند و اگر گناه او کنی مورد عفو قرار دهد و اگر به او پشت کنی تو را به سوی خود خواند و اگر به سوی او رو کنی تو را هدایت کند.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۰۵]

وَ كَذلِك َنُصَرِّف ُالآیات ِوَ لِیَقُولُوا دَرَست َوَ لِنُبَیِّنَه ُلِقَوم ٍیَعلَمُون َ(۱۰۵)

۱۰۵- وَ لِیَقُولُوا دَرَست َ: «لام» برای عاقبت است یعنی عاقبت اینکه شد که گفتند: ای محمّد تو اینکه مطالب را پیش یهود آموخته ای و درس گرفته ای.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۰۸]

وَ لا تَسُبُّوا الَّذِین َیَدعُون َمِن دُون ِاللّه ِفَیَسُبُّوا اللّه َعَدواً بِغَیرِ عِلم ٍكَذلِك َزَیَّنّا لِكُل ِّأُمَّه ٍعَمَلَهُم ثُم َّإِلی رَبِّهِم مَرجِعُهُم فَیُنَبِّئُهُم بِما كانُوا یَعمَلُون َ(۱۰۸)

۱۰۸- لا تَسُبُّوا: «سب» به معنای به زشتی یاد کردن است که یکی از مصادیق آن فحش است.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۰۹]

وَ أَقسَمُوا بِاللّه ِجَهدَ أَیمانِهِم لَئِن جاءَتهُم آیَه ٌلَیُؤمِنُن َّبِها قُل إِنَّمَا الآیات ُعِندَ اللّه ِوَ ما یُشعِرُكُم أَنَّها إِذا جاءَت لا یُؤمِنُون َ(۱۰۹)

۱۰۹- أَقسَمُوا بِاللّه ِجَهدَ أَیمانِهِم: با تأکید فراوان قسم یاد می کنند.

ما یُشعِرُكُم: چه چیزی شما مشرکین را و یا شما مؤمنین را آگاه کرده است. «ما» استفهامیه است(۱).

ما يُشعِرُكُم أَنَّها إِذا جاءَت لا يُؤمِنُون: دو وجه برای آن ذکر شده است: ۱- چه چیزی شما را آگاه کرده است که اگر آیات نازل شد ایمان نمی آورند. ۲- «أن» به معنای لعل است.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۱۰]

وَ نُقَلِّبُ أَفئِدَتَهُم وَ أَبصارَهُم كَما لَم يُؤمِنُوا بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَ نَذَرُهُم فِي طُغيانِهِم يَعمَهُون (۱۱۰)

۱۱۰- نَذَرُهُم فِي طُغيانِهِم: ایشان را در سرکشی و طغیان آزاد گذاشته ایم.

يَعمَهُون: سرگردان و حیرانند.

۱- ۱.احتمال قوی اینکه است که بگوییم: آیه خطاب به مؤمنین است و «ما» در «ما یشعرکم» نافیه است و حرف استفهام به جهت وضوح حذف شده است و در واقع چنین بوده است: «أما یشعرکم». بنابراین معنی چنین می شود: آیا خداوند شما را آگاه نکرده بود که اگر آیات نازل شود کفار ایمان نمی آورند!

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۱۱]

وَ لَو أَنَّنا نَزَّلنا إِلَيهِم ُالمَلائِكَهَ وَ كَلَّمَهُم ُالمَوتى وَ حَشَرنا عَلَيهِم كُل َّشَى ءٍ قُبُلًا ما كانُوا لِيُؤمِنُوا إِلّا أَن يَشاءَ اللّه ُوَ لكِن َّأَكثَرَهُم يَجهَلُون َ(۱۱۱)

۱۱۱- قُبُلًا: به دو معنا آمده است: ۱- دیدن با چشم و مواجه شدن. ۲- جمع «قبیل» به معنای گروه گروه.

إِلّا أَن يَشاءَ اللّه ُ: إلّا أن يجبر اللّه على الإيمان:

جز اینکه که خدا آنان را مجبور بر ایمان کند.

«ائمه علیهم السّلام»

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۱۲]

وَ كَذلِك َجَعَلنا لِكُل ِّنَبِى ٍّعَدُوًّا شَياطِين َالإِنس ِوَ الجِن ِّيُوحِى بَعضُهُم إِلى بَعض ٍزُخرُف َالقَول ِغُرُوراً وَ لَو شاءَ رَبُّك َما فَعَلُوه ُفَذَرهُم وَ ما يَفتَرُون َ(۱۱۲)

۱۱۲- شَياطِين َ: بدل است برای «عدوّا» و «عدوّا» به معنای «اعداء» است.

زُخرُف َالقَول ِ: سخنان به ظاهر زیبا و زینت دار. «زخرف»: مزیّن و زینت یافته و بودن شی ء در کمال زیبایی.

غُرُوراً: چیزی که ظاهری زیبا و باطنی ناپسند دارد. «غرورا» مفعول له است یعنی وحی بعضی از شیاطین به بعض دیگر برای فریب دادن و غرور است.

ما يَفتَرُون َ: «ما» مصدریه است یعنی «افترائهم».

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۱۳]

وَ لِتَصغى إِلَيه ِأَفئِدَهُ الَّذِين َلا يُؤمِنُون َبِالآخِرَهِ وَ لِيَرضَوه ُوَ لِيَقتَرِفُوا ما هُم مُقتَرِفُون َ(۱۱۳)

۱۱۳- وَ لِتَصغى إِلَيه ِ: تا به سوی آن تمایل پیدا کند. «لتصغی» مفعول له است و عطف است به «غرورا» یعنی یکی دیگر از علل وحی شیاطین به همدیگر اینکه است که دل کافران به وحی شیاطین میل پیدا کند.

وَ لِيَرضَوه ُ: تا به آن وحی راضی شوند و دل خوش کنند. عطف است به «لتصغی».

لِيَقتَرِفُوا: تا گناه کسب کنند. «اقتراف» به معنای اکتساب و عطف است بر «لتصغی».

مُقتَرِفُون َ: مکتسبون.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۱۶]

وَ إِن تُطِع أَكثَرَ مَن فِی الأَرض ِ يُضِلُّوك َ عَن سَبِيل ِ اللّه ِ إِن يَتَّبِعُون َ إِلاَّ الظَّن َ وَ إِن هُم إِلاّ يَخرُصُون َ (۱۱۶)

۱۱۶- يَخرُصُون َ: به دو معنا آمده است: ۱- یکذبون دروغ می گویند. ۲- از روی تخمین می گویند.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۱۹]

وَ ما لَكُم أَلّا تَأكُلُوا مِمّا ذُكِرَ اسمُ اللّه ِ عَلَيه ِ وَ قَد فَصَّل َ لَكُم ما حَرَّم َ عَلَيكُم إِلّا مَا اضطُرِرتُم إِلَيه ِ وَ إِن َّ كَثِيراً لَيُضِلُّون َ بِأَهوائِهِم بِغَيرِ عِلم ٍ إِن َّ رَبَّك َ هُوَ أَعلَم ُ بِالمُعتَدِين َ (۱۱۹)

۱۱۹- مِمّا ذُكِرَ اسمُ اللّه ِ: مراد آن حیوانی است که با نام خدا ذبح شده است، به خلاف مردار و یا حیوانی که با نام بت ذبح شده است.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۲۰]

وَ ذَرُوا ظاهِرَ الإِثم ِ وَ باطِنَه ُ إِن َّ الَّذِين َ يَكسِبُون َ الإِثم َ سَيُجزَون َ بِما كانُوا يَقتَرِفُون َ (۱۲۰)

۱۲۰- ظاهِرَ الإِثم ِ وَ باطِنَه ُ: به دو معنا است: ۱- گناه آشکار و پنهان. ۲- گناه جوارح و قلب.

يَقتَرِفُون َ: یکسبون.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۲۳]

وَ كَذلِك َ جَعَلنا فِى كُل ِّ قَريَه ٍ أَكابِرَ مُجرِميها لِيَمكُرُوا فِيها وَ ما يَمكُرُون َ إِلّا بِأَنفُسِهِم وَ ما يَشعُرُون َ (۱۲۳)

۱۲۳- لِيَمكُرُوا: عاقبت در اینکه قریه مکر کردند. «لام» برای عاقبت است.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۲۴]

وَ إِذا جاءَتهُم آيَه ٌ قالُوا لَن نُؤمِن َ حَتّى نُؤتى مِثل َ ما أُوتِى َ رُسُل ُ اللّه ِ اللّه ُ أَعلَم ُ حَيث ُ يَجعَل ُ رِسالَتَه ُ سَيُصِ يب ُ الَّذِين َ أَجرَمُوا صَغارٌ عِندَ اللّه ِ وَ عَذاب ٌ شَدِيدٌ بِما كانُوا يَمكُرُون َ (۱۲۴)

۱۲۴- حَيث ُ: «ظرفیه» نیست، بلکه مفعول به است به معنای مکان یعنی خداوند به موضعی (کسانی) که رسالتش را در آن قرار دهد عالم تر است.

صَغارٌ: ذلّت و خفّت.

صَغارٌ عِندَ اللّه ِ: ذلّتی که برای آنان پیش خدا ثابت است.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۲۵]

فَمَن یُرِدِ اللّه ُأَن یَهدِیَه ُیَشرَح صَدرَه ُلِلإِسلام ِوَ مَن یُرِد أَن یُضِلَّه ُیَجعَل صَدرَه ُضَیِّقاً حَرَجاً کَأَنَّما یَصَّعَّدُ فِی السَّماءِ کَذلِک َیَجعَل ُاللّه ُالرِّجس َعَلَی الَّذِین َلا یُؤمِنُون َ(۱۲۵)

۱۲۵- یَشرَح صَدرَه ُ: از پیامبر صلّی اللّه علیه و آله و سلّم سؤال کردند معنای شرح الصدر چیست! پیامبر فرمود:

نوری است که خداوند در دل مؤمن قرار می دهد و سینه اش فراخ می شود. پرسیدند: یا رسول اللّه آیا شرح صدر نشانه ای دارد! پیامبر در جواب فرمود: بله. نشانه آن اینکه است که فقط به فکر خانه جاویدان است و از دنیا دل بریده است و آماده مرگ است.

حَرَجاً: بسیار تنگ، بسیار سخت.

کَأَنَّما یَصَّعَّدُ فِی السَّماءِ: برای اینکه عبارت چند وجه ذکر شده است: ۱- گویا به او تکلیف کرده اند که به آسمان صعود کند. ۲- گویا متحمّل مشقّتی است در بالا رفتن. «یصعّد» در اصل «یتصعّد» و از باب تفعّل است. «تا» مبدّل به «صاد» و در «صاد» ادغام شده است.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۲۶]

وَ هذا صِراطُ رَبِّک َمُستَقِیماً قَد فَصَّلنَا الآیات ِلِقَوم ٍیَذَّکَّرُون َ(۱۲۶)

۱۲۶- یَذَّکَّرُون َ: اصل آن «یتذکّرون» بود «تا» مبدّل به «ذال» و در «ذال» ادغام شد.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۲۷]

لَهُم دارُ السَّلام ِعِندَ رَبِّهِم وَ هُوَ وَلِیُّهُم بِما کانُوا یَعمَلُون َ(۱۲۷)

۱۲۷- لَهُم دارُ السَّلام ِعِندَ رَبِّهِم: سلامتی برای آنان در نزد پروردگار تضمین شده است.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۳۱]

ذلِک َأَن لَم یَکُن رَبُّک َمُهلِک َالقُری بِظُلم ٍوَ أَهلُها غافِلُون َ(۱۳۱)

۱۳۱- أَن لَم یَکُن: «أن» مخفّفه از مثقّله است تقدیر چنین است: «لأنّه لم یکن».

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۳۵]

قُل یا قَومِ اعمَلُوا عَلی مَکانَتِکُم إِنِّی عامِلٌ فَسَوفَ تَعلَمُونَ مَن تَکُونُ لَهُ عاقِبَةُ الدّارِ إِنَّهُ لا یُفلِحُ الظّالِمُونَ (۱۳۵)

۱۳۵- عَلی مَکانَتِکُم: علی قدر منزلتکم و تمکّنکم من الدنیا.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۳۶]

وَ جَعَلُوا لِلّهِ مِمّا ذَرَأَ مِنَ الحَرثِ وَ الأَنعامِ نَصِیباً فَقالُوا هذا لِلّهِ بِزَعمِهِم وَ هذا لِشُرَکائِنا فَما کانَ لِشُرَکائِهِم فَلا یَصِلُ إِلَی اللّهِ وَ ما کانَ لِلّهِ فَهُوَ یَصِلُ إِلی شُرَکائِهِم ساءَ ما یَحکُمُونَ (۱۳۶)

۱۳۶- جَعَلُوا لِلّهِ مِمّا ذَرَأَ مِنَ الحَرثِ وَ الأَنعامِ نَصِیباً: اینکه کلام عدل دیگری دارد که به خاطر روشن بودن آن حذف شده است یعنی «و جعلوا للاوثان منه نصیبا» در توضیح آیه چند وجه گفته شده است: ۱- مشرکان یک زمین را به نیت خدا و زمین دیگری را به نیت بتها زراعت می کردند، اگر زراعت منسوب به خدا محصول خوبی می داد و زراعت منسوب به بتها محصولش خوب نبود، بخشی از محصول زمین منسوب به خدا جهت مصارف بتها مصرف می شد و می گفتند: خدا بی نیاز است و همچنین انعام را میان خدا و بتها تقسیم می کردند. ۲- اگر از آن چیزی که برای بتها قرار داده بودند داخل آن سهمی که برای خدا قرار داده بودند می شد، آن را جدا کرده و به بتها بر می گرداندند و اگر به عکس بود به حال خود رها می کردند و می گفتند: خداوند بی نیاز است.

«ائمه علیهم السّلام»

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۳۶]

وَ جَعَلُوا لِلّهِ مِمّا ذَرَأَ مِنَ الحَرثِ وَ الأَنعامِ نَصِیباً فَقالُوا هذا لِلّهِ بِزَعمِهِم وَ هذا لِشُرَکائِنا فَما کانَ لِشُرَکائِهِم فَلا یَصِلُ إِلَی اللّهِ وَ ما کانَ لِلّهِ فَهُوَ یَصِلُ إِلی شُرَکائِهِم ساءَ ما یَحکُمُونَ (۱۳۶)

۱۳۶- الحَرث: زراعت.

الأَنعام: شتر، گاو و گوسفند.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۳۷]

وَ کَذلِکَ زَیَّنَ لِکَثِیرٍ مِنَ المُشرِکِینَ قَتلَ أَولادِهِم شُرَکاؤُهُم لِیُردُوهُم وَ لِیَلبِسُوا عَلَیهِم دِینَهُم وَ لَو شاءَ اللّهُ ما فَعَلُوهُ فَذَرهُم وَ ما یَفتَرُونَ (۱۳۷)

۱۳۷- لِیُردُوهُم: لیهلکوهم یعنی عاقبت مشرکین فرزندان (دختران) خود را هلاک کردند. «لام» برای عاقبت است.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۳۸]

وَ قالُوا هذِهِ أَنعامٌ وَ حَرثٌ حِجرٌ لا يَطعَمُها إِلاّ مَن نَشاءُ بِزَعمِهِم وَ أَنعامٌ حُرِّمَت ظُهُورُها وَ أَنعامٌ لا يَذكُرُونَ اسمَ اللّهِ عَلَيهَا افتِراءً عَلَيهِ سَيَجزِيهِم بِما كانُوا يَفتَرُونَ (۱۳۸)

۱۳۸- حِجرٌ: حرام و ممنوع.

حُرِّمَت ظُهُورُها: سوار شدن بر پشت انعام حرام شده است مانند «سائبه» و «بحیره» و «حام» که توضیح آن در سوره مائده، آیه ۱۰۲ گذشت.

أَنعامٌ لا يَذكُرُونَ اسمَ اللّهِ عَلَيهَا: به دو معنا آمده است: ۱- در هنگام ذبح نام خدا را نمی برند.

۲- برای رفتن به حج بر آن سوار نمی شوند.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۳۹]

وَ قالُوا ما فِي بُطُونِ هذِهِ الأَنعامِ خالِصَةٌ لِذُكُورِنا وَ مُحَرَّمٌ عَلى أَزواجِنا وَ إِن يَكُن مَيتَةً فَهُم فِيهِ شُرَكاءُ سَيَجزِيهِم وَصفَهُم إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ (۱۳۹)

۱۳۹- بُطُونِ هذِهِ الأَنعامِ: برای توضیح آیه، به سوره مائده، آیه ۱۰۳ رجوع شود.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۴۰]

قَد خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَولادَهُم سَفَهاً بِغَيرِ عِلمٍ وَ حَرَّمُوا ما رَزَقَهُمُ اللّهُ افتِراءً عَلَى اللّهِ قَد ضَلُّوا وَ ما كانُوا مُهتَدِينَ (۱۴۰)

۱۴۰- سَفَهاً: جهالت و نادانی. «سفه» عبارت از عجله کردن در انجام کار به انگیزه میل نفسانی است. «نزق» عبارت از عجله کردن از روی طبع و خصلت تند مزاجی است.

بِغَيرِ عِلمٍ: تأکید است برای «سفها».

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۴۱]

وَ هُوَ الَّذِي أَنشَأَ جَنّاتٍ مَعرُوشاتٍ وَ غَيرَ مَعرُوشاتٍ وَ النَّخلَ وَ الزَّرعَ مُختَلِفاً أُكُلُهُ وَ الزَّيتُونَ وَ الرُّمّانَ مُتَشابِهاً وَ غَيرَ مُتَشابِهٍ كُلُوا مِن ثَمَرِهِ إِذا أَثمَرَ وَ آتُوا حَقَّهُ يَومَ حَصادِهِ وَ لا تُسرِفُوا إِنَّهُ لا يُحِبُّ المُسرِفِينَ (۱۴۱)

۱۴۱- أَنشَأَ: «إنشاء» به معنای ایجاد شی ء است ابتداء و بدون الگو.

جَنّاتٍ: باغهای پوشیده از درختان.

مَعرُوشاتٍ: داربستی که درختان انگور و غیر آن را به روی آن قرار می دهند.

مُتَشابِهاً وَ غَیرَ مُتَشابِهٍ: در جهاتی به یکدیگر شبیه هستند و در جهاتی شبیه نیستند.

حَصادِهِ: هنگام چیدن محصول.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۴۲]

وَ مِنَ الْأَنعامِ حَمُولَةً وَ فَرشاً کُلُوا مِمّا رَزَقَکُمُ اللّهُ وَ لا تَتَّبِعُوا خُطُواتِ الشَّیطانِ إِنَّهُ لَکُم عَدُوٌّ مُبِینٌ (۱۴۲)

۱۴۲- مِنَ الْأَنعامِ حَمُولَةً: عطف است بر «جنّات» یعنی «أنشأ من الأنعام حموله».

حَمُولَةً: در اینکه جا دو احتمال است: ۱- هر حیوان باربر اعم از شتر و غیر آن. ۲- شتر باربر.

فَرشاً: یکی از احتمالها اینکه است که یکی از منافع بعضی از حیوانات فرش و زیر انداز است مثل اینکه که از پشم و کرک آن برای زیر انداز استفاده می شود(۱).

۱- ۱.شاید مراد چهار پایانی باشد که برای سواری مورد بهره برداری قرار می گیرند. جهت اینکه که از اینکه چهار پایان تعبیر به «فرشا» کرده است اینکه است که راکب روی او قرار می گیرد.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۴۳]

ثَمانِيَةَ أَزواجٍ مِنَ الضَّأنِ اثنَينِ وَ مِنَ المَعزِ اثنَينِ قُل آلذَّكَرَينِ حَرَّمَ أَمِ الأُنثَيَينِ أَمَّا اشتَمَلَت عَلَيهِ أَرحامُ الأُنثَيَينِ نَبِّئُونِي بِعِلمٍ إِن كُنتُم صادِقِينَ (۱۴۳)

۱۴۳- ثَمانِيَةَ أَزواجٍ: أنشأ ثمانيه أزواج.

الضَّأن: گوسفند دارای پشم، میش.

المَعز: گوسفند دارای مو، بز.

أَمَّا اشتَمَلَت: «أمّا» مرکّب است از «أم» عاطفه و «ما» موصوله. «اشتملت» یعنی در بر گرفته است.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۴۴]

وَ مِنَ الإِبِلِ اثنَينِ وَ مِنَ البَقَرِ اثنَينِ قُل آلذَّكَرَينِ حَرَّمَ أَمِ الأُنثَيَينِ أَمَّا اشتَمَلَت عَلَيهِ أَرحامُ الأُنثَيَينِ أَم كُنتُم شُهَداءَ إِذ وَصّاكُمُ اللّهُ بِهذا فَمَن أَظلَمُ مِمَّنِ افتَرى عَلَى اللّهِ كَذِباً لِيُضِلَّ النّاسَ بِغَيرِ عِلمٍ إِنَّ اللّهَ لا يَهدِي القَومَ الظّالِمِينَ (۱۴۴)

۱۴۴- حَرَّمَ: به سوره مائده، آیه ۱۰۲ رجوع شود.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۴۵]

قُل لا أَجِدُ فِي ما أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّماً عَلى طاعِمٍ يَطعَمُهُ إِلّا أَن يَكُونَ مَيتَةً أَو دَماً مَسفُوحاً أَو لَحمَ خِنزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجسٌ أَو فِسقاً أُهِلَّ لِغَيرِ اللّهِ بِهِ فَمَنِ اضطُرَّ غَيرَ باغٍ وَ لا عادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (۱۴۵)

۱۴۵- طاعِمٍ يَطعَمُهُ: آکل یأکله.

مَسفُوحاً: ریخته شده. جهت اینکه که خون مقیّد به «مسفوح» شده است اینکه است که خونی که ریخته نشده و با گوشت مخلوط شده به طوری که قابل جدا شدن نیست، مباح است.

فِسقاً أُهِلَّ لِغَيرِ اللّهِ: به حیوانی که با نام غیر خدا ذبح شده باشد اطلاق «فسق» شده است چون از فرمان خدا خارج شده است، اینکه عبارت عطف است بر «لحم الخنزیر».

غَيرَ باغٍ وَ لا عادٍ: به سوره بقره، آیه ۱۷۳ رجوع شود.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۴۶]

وَ عَلَى الَّذِينَ هادُوا حَرَّمنا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ وَ مِنَ البَقَرِ وَ الغَنَمِ حَرَّمنا عَلَيهِم شُحُومَهُما إِلّا ما حَمَلَت ظُهُورُهُما أَوِ الحَوايا أَو ما

اختَلَطَ بِعَظمٍ ذلِكَ جَزَيناهُم بِبَغيِهِم وَ إِنّا لَصادِقُون (۱۴۶)

۱۴۶- الَّذِين هادُوا: یهودیها.

ذِی ظُفُرٍ: در معنای آن اختلاف است: ۱- هر حیوانی که دارای ناخن و یا سم است. ۲- هر حیوانی که میان انگشتانش بسته است مانند شتر، شترمرغ و مرغابی.

شُحُومَهُما: پیه های گاو و گوسفند.

إِلّا ما حَمَلَت ظُهُورُهُما: مگر آن مقدار از پیه که در گرده آنان است.

الحَوایا: به چند معنا آمده است: ۱- معده، شکمبه و روده ها. بنابراین معنا چنین است: «ما حملته الحوایا»: آن پیه هایی که به معده و شکمبه و روده ها چسبیده است. ۲- مقعد. در اینکه صورت معنی چنین می شود: مگر آن پیه هایی که به مقعد چسبیده است. «الحوایا» جمع «حویّه» است.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۴۷]

فَإِن كَذَّبُوكَ فَقُل رَبُّكُم ذُو رَحمَةٍ واسِعَةٍ وَ لا يُرَدُّ بَأسُهُ عَنِ القَومِ المُجرِمِينَ (۱۴۷)

۱۴۷- بَأسُه: عذابه.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۴۸]

سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشرَكُوا لَو شاءَ اللّهُ ما أَشرَكنا وَ لا آباؤُنا وَ لا حَرَّمنا مِن شَيءٍ كَذلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبلِهِم حَتّى ذاقُوا بَأسَنا قُل هَل عِندَكُم مِن عِلمٍ فَتُخرِجُوهُ لَنا إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَ إِن أَنتُم إِلّا تَخرُصُونَ (۱۴۸)

۱۴۸- ذاقُوا بَأسَنا: برای آن دو معنا آورده اند: ۱- به عذاب ما رسیدند. ۲- عذاب ما را چشیدند.

بعضی گفته اند: چشیدن دلالت دارد بر اینکه که عذاب موقّت بوده است زیرا «ذوق» مرتبه اوّلین درک و فهم از شی ء است و باقیمانده عذاب در پیش است.

تَخرُصُون: تکذبون.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۵۰]

قُل هَلُمَّ شُهَداءَكُمُ الَّذِينَ يَشهَدُونَ أَنَّ اللّهَ حَرَّمَ هذا فَإِن شَهِدُوا فَلا تَشهَد مَعَهُم وَ لا تَتَّبِع أَهواءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآياتِنا وَ الَّذِينَ لا يُؤمِنُونَ بِالآخِرَةِ وَ هُم بِرَبِّهِم يَعدِلُونَ (۱۵۰)

۱۵۰- هَلُمَّ: بیاورید. برای مفرد و تثنیه و جمع استعمال می شود و از اسماء افعال است.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۵۱]

قُل تَعالَوا أَتلُ ما حَرَّمَ رَبُّكُم عَلَيكُم أَلّا تُشرِكُوا بِهِ شَيئاً وَ بِالوالِدَينِ إِحساناً وَ لا تَقتُلُوا أَولادَكُم مِن إِملاقٍ نَحنُ نَرزُقُكُم وَ إِيّاهُم وَ لا تَقرَبُوا الفَواحِشَ ما ظَهَرَ مِنها وَ ما بَطَنَ وَ لا تَقتُلُوا النَّفسَ الَّتِي حَرَّمَ اللّهُ إِلّا بِالحَقِّ ذلِكُم وَصّاكُم بِهِ لَعَلَّكُم تَعقِلُونَ (۱۵۱)

۱۵۱- تَعالَوا: در صورتی که ندا دهنده از نظر مقامی یا مکانی مرتبه اش بالاتر از مدعو (خوانده شده) باشد، ندای او را «تعال» می گویند.

ما حَرَّمَ: برای «ما» دو وجه ذکر کرده اند: ۱- موصوله. ۲- استفهامیه یعنی چه چیزی را حرام کرده و چه چیزی را حرام نکرده است!

أَلّا تُشرِكُوا: «ألّا» در اصل «أن لا» است و «أن» تفسیریه و بیان کننده چیزهای حرام از غیر حرام است.

إِملاقٍ: فقر و تنگدستی.

ما ظَهَرَ: چند معنا برای آن آمده است: ۱- زنای علنی و آشکار. ۲- گناه جوارحی.

ما بَطَنَ: چند معنا برای آن آمده است: ۱- زنای مخفی. ۲- گناه جوانحی.

ص: ۱۴۹

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۵۲]

وَ لا تَقرَبُوا مالَ الیَتیمِ إِلّا بِالَّتی هِیَ أَحسَنُ حَتّی یَبلُغَ أَشُدَّهُ وَ أَوفُوا الکَیلَ وَ المِیزانَ بِالقِسطِ لا نُکَلِّفُ نَفساً إِلّا وُسعَها وَ إِذا قُلتُم فَاعدِلُوا وَ لَو کانَ ذا قُربی وَ بِعَهدِ اللّهِ أَوفُوا ذلِکُم وَصّاکُم بِهِ لَعَلَّکُم تَذَکَّرُونَ (۱۵۲)

۱۵۲- بِالَّتِی هِیَ أَحسَنُ: بالطریقه التی هی احسن: با روش نیکوتر و بهتر.

یَبلُغَ أَشُدَّهُ: سنین گوناگونی را گفته اند بعضی ده سالگی و بعضی سی سالگی و بعضی بیست و پنج سالگی را گفته اند، امّا بهترین اقوال اینکه است که او به حدّی برسد که عقلش کامل گردد.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۵۴]

ثُمَّ آتَینا مُوسَی الکِتابَ تَماماً عَلَی الَّذِی أَحسَنَ وَ تَفصِیلاً لِکُلِّ شَیءٍ وَ هُدیً وَ رَحمَهً لَعَلَّهُم بِلِقاءِ رَبِّهِم یُؤمِنُونَ (۱۵۴)

۱۵۴- تَماماً عَلَی الَّذِی أَحسَنَ: کتاب را به موسی دادیم تا احسان های خود را به وی تمام و کامل گردانیم.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۵۶]

أَن تَقُولُوا إِنَّما أُنزِلَ الکِتابُ عَلی طائِفَتَینِ مِن قَبلِنا وَ إِن کُنّا عَن دِراسَتِهِم لَغافِلِینَ (۱۵۶)

۱۵۶- أَن تَقُولُوا: دو وجه برای آن ذکر شده است: ۱- کراهه أن تقولوا. ۲- لئلّا تقولوا یعنی ما قرآن را برای شما مشرکین نازل کردیم تا اینکه که نگویید چرا بر طائفه یهود و نصاری کتاب نازل شده و بر ما نشده است.

إِن کُنّا عَن دِراسَتِهِم لَغافِلِینَ: إنّا کنّا غافلین عن تلاوه کتبهم: ما از یاد گرفتن کتب آنان در غفلت بودیم، (پس تکلیفی نداریم).

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۵۷]

أَو تَقُولُوا لَو أَنّا أُنزِلَ عَلَینَا الکِتابُ لَکُنّا أَهدی مِنهُم فَقَد جاءَکُم بَیِّنَهٌ مِن رَبِّکُم وَ هُدیً وَ رَحمَهٌ فَمَن أَظلَمُ مِمَّن کَذَّبَ بِآیاتِ اللّهِ وَ صَدَفَ عَنها سَنَجزِی الَّذِینَ یَصدِفُونَ عَن آیاتِنا سُوءَ العَذابِ بِما کانُوا یَصدِفُونَ (۱۵۷)

۱۵۷- صَدَفَ عَنها: از آیات روی گردان شود.

سُوءَ العَذابِ: عذاب شدید.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۵۸]

هَل یَنظُرُون ـ إلاّ ـ أن تَأتِیهُم ُ المَلائِکَهُ أو یَأتِی ـ رَبُّک ـ أو یَأتِی ـ بَعض ُ آیات ِ رَبِّک ـ یَوم ـ یَأتِی بَعض ُ آیات ِ رَبِّک ـ لا یَنفَع ُ نَفساً إیمانُها لَم تَکُن آمَنَت مِن قَبل ُ أو کَسَبَت فِی إیمانِها خَیراً قُل ِ انتَظِرُوا إنّا مُنتَظِرُون ـ (۱۵۸)

۱۵۸- کَسَبَت: عطف است بر «آمنت» یعنی «لم تکن کسبت».

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۵۹]

إن ّ الَّذِین ـ فَرَّقُوا دِینَهُم وَ کانُوا شِیَعاً لَست ـ مِنهُم فِی شَی ءٍ إنَّما أمرُهُم إلَی اللّه ِ ثُم ّ یُنَبِّئُهُم بِما کانُوا یَفعَلُون ـ (۱۵۹)

۱۵۹- الَّذِین ـ فَرَّقُوا دِینَهُم وَ کانُوا شِیَعاً: آنانی که دین خویش را پراکنده کرده و به چندین گروه تقسیم شده اند. در روایتی امام باقر علیه السّلام فرمود:

منظور از آیه تمام گمراهان و صاحبان شبهه و بدعت از میان مسلمان است.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۶۱]

قُل إنَّنِی هَدانِی رَبِّی إلی صِراطٍ مُستَقِیم ٍ دِیناً قِیَماً مِلَّهَ إبراهِیم ـ حَنِیفاً وَ ما کان ـ مِن ـ المُشرِکِین ـ (۱۶۱)

۱۶۱- قِیَماً: مستقیم و در نهایت استقامت.

حَنِیفاً: برای آن چند معنا ذکر کرده اند: ۱- مخلصا. ۲- دور از انحراف یعنی مستقیم بنابر معنای دوم تاکید «قیما» خواهد بود.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۶۲]

قُل إن ّ صَلاتِی وَ نُسُکِی وَ مَحیای ـ وَ مَماتِی لِلّه ِ رَب ّ ِ العالَمِین ـ (۱۶۲)

۱۶۲- نُسُکِی: به دو معنا آمده است: ۱- دین و آیین من. ۲- قربانی کردن من در حج و عمره.

[سوره الأنعام (۶): آیه ۱۶۵]

وَ هُوَ الَّذِی جَعَلَکُم خَلائِف ـ الأَرض ِ وَ رَفَع ـ بَعضَکُم فَوق ـ بَعض ٍ دَرَجات ٍ لِیَبلُوَکُم فِی ما آتاکُم إن ّ رَبَّک ـ سَرِیع ُ العِقاب ِ وَ إنَّه ُ لَغَفُورٌ رَحِیم ٌ (۱۶۵)

۱۶۵- خَلائِف ـ الأَرض ِ: جمع «خلیفه» و مراد از آن یکی از دو امر است: ۱- مردم هر عصری جانشین عصر قبل می شوند. ۲- امّت محمّد صلّی اللّه علیه و آله را جانشین امتهای گذشته قرار داد.

سوره الأعراف

[سوره الأعراف (۷): آیه ۳]

اتَّبِعُوا ما أُنزِلَ إِلَيكُم مِن رَبِّكُم وَ لا تَتَّبِعُوا مِن دُونِهِ أَولِياءَ قَلِيلًا ما تَذَكَّرُونَ (۳)

۳- قَلِيلًا ما تَذَكَّرُونَ: قليلا تذكّركم «ما» مصدريه است.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۴]

وَ كَم مِن قَريَةٍ أَهلَكناها فَجاءَها بَأسُنا بَياتاً أَو هُم قائِلُونَ (۴)

۴- وَ كَم مِن قَريَةٍ أَهلَكناها: و بسیاری از ساکنان قریه ها را هلاک کردیم.

بَياتاً: در شب.

أَو هُم قائِلُونَ: یا در روز که در خواب قیلوله بودند. «او» برای اباحه است یعنی گاهی نزول عذاب در شب بوده و گاهی در روز بوده است.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۷]

فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيهِم بِعِلمٍ وَ ما كُنّا غائِبِينَ (۷)

۷- فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيهِم بِعِلمٍ: اعمال و کردار آنان را با علم و آگاهی بازگو می نماییم.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۰]

وَ لَقَد مَكَّنّاكُم فِي الأَرضِ وَ جَعَلنا لَكُم فِيها مَعايِشَ قَلِيلًا ما تَشكُرُونَ (۱۰)

۱۰- مَعايِشَ: وسایل زندگی.

قَلِيلًا ما تَشكُرُونَ: برای اینکه جمله دو تقدیر آمده است: ۱- قلیلا شکرکم «ما» مصدریه است.

۲- تشکرون قلیلا «ما» زاید است.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۲]

قالَ ما مَنَعَكَ أَلّا تَسجُدَ إِذ أَمَرتُكَ قالَ أَنَا خَيرٌ مِنهُ خَلَقتَنِي مِن نارٍ وَ خَلَقتَهُ مِن طِينٍ (۱۲)

۱۲- ما مَنَعَكَ أَلّا تَسجُدَ: برای «لا» در اینکه جا دو وجه ذکر کرده اند: ۱- «لا» زاید است، بنابراین معنا چنین است: چه چیزی تو را از سجده کردن منع کرد! ۲- زاید نیست، در اینکه صورت معنای آیه چنین می شود: چه چیزی باعث شد که سجده نکردی!

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۳]

قالَ فَاهبِط مِنها فَما يَكُونُ لَكَ أَن تَتَكَبَّرَ فِيها فَاخرُج إِنَّكَ مِنَ الصّاغِرِينَ (۱۳)

۱۳- فِيها: در مرجع ضمیر دو قول: ۱- «الجنّه». ۲- «السماء». یعنی بهشت یا آسمان جای متکبر نیست و جای متکبر در آتش است.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۴]

قالَ أَنظِرنِي إِلى يَومِ يُبعَثُونَ (۱۴)

۱۴- أَنظِرنِي: مهلت ده و مرگ مرا به تأخیر بینداز.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۶]

قالَ فَبِما أَغوَيتَنِي لَأَقعُدَنَّ لَهُم صِراطَكَ المُستَقِيمَ (۱۶)

۱۶- لَأَقعُدَنَّ: جواب قسم است و قسم محذوف است.

صِراطَكَ: منصوب به نزع خافض است یعنی «علی صراطک».

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۷]

ثُمَّ لَآتِيَنَّهُم مِن بَينِ أَيدِيهِم وَ مِن خَلفِهِم وَ عَن أَيمانِهِم وَ عَن شَمائِلِهِم وَ لا تَجِدُ أَكثَرَهُم شاكِرِينَ (۱۷)

۱۷- مِن بَينِ أَيدِيهِم: آخرت را در نظر مردم خوار و کم ارزش جلوه می دهم. «امام باقر علیه السّلام» مِن خَلفِهِم: تشویق به ثروت اندوزی می کنم تا برای وارث باقی بماند. «امام باقر علیه السّلام» أَيمانِهِم: امور دینی را سست و ضلالت را زیبا جلوه می دهم. «امام باقر علیه السّلام» شَمائِلِهِم: لذات دنیوی را برای مردم شیرین جلوه می دهم. «امام باقر علیه السّلام»

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۸]

قال ـ اخرُج مِنها مَذؤُماً مَدحُوراً لَمَن تَبِعَكَ ـ مِنهُم لَأَملَأَنَّ ـ جَهَنَّم ـ مِنكُم أَجمَعِين ـ (۱۸)

۱۸- مَذؤُماً: به چند معنا آمده است: ۱- مذموم. ۲- معیوب و عیبناک. ۳- خوار و ملعون.

مَدحُوراً: مطرود، رانده شده. «دحر» به معنای طرد و دفع شی ء است با حالت خواری و ذلّت.

لَأَملَأَنَّ: «لام» برای قسم است یعنی قسم یاد می کنم که جهنّم را از شماها پر خواهم کرد.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۲۰]

فَوَسوَس ـ لَهُمَا الشَّيطانُ ـ لِيُبدِيَ ـ لَهُما ما وُورِيَ ـ عَنهُما مِن سَوآتِهِما وَ قال ـ ما نَهاكُما رَبُّكُما عَن هذِهِ ـ الشَّجَرَةِ إِلّا أَن تَكُونا مَلَكَينِ ـ أَو تَكُونا مِنَ ـ الخالِدِين ـ (۲۰)

۲۰- فَوَسوَس ـ لَهُمَا: «وسوس إليه» يعنى با صداى آهسته معنى را به قلب او القا كرد. «وسوس له» يعنى به وهم او انداخت كه اينكه كار به نفع او است.

لِيُبدِيَ: تا آشكار و علنى سازد. ما وُورِيَ ـ عَنهُما: آنچه را كه از آنان مستور بود. سَوآتِهِما: عورت زن و مرد. إِلّا أَن تَكُونا: كراهه أن تكونا يعنى به علّت اينكه كه نخواسته است شما ملك باشيد.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۲۱]

وَ قاسَمَهُما إِنِّي لَكُما لَمِنَ ـ النّاصِحِين ـ (۲۱)

۲۱- قاسَمَهُما: براى آن دو، قسم ياد كرد.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۲۲]

فَدَلّاهُما بِغُرُورٍ فَلَمّا ذاقَا الشَّجَرَةَ بَدَت لَهُما سَوآتُهُما وَ طَفِقا يَخصِفانِ ـ عَلَيهِما مِن وَرَقِ ـ الجَنَّةِ وَ ناداهُما رَبُّهُما أَ لَم أَنهَكُما عَن تِلكُمَا الشَّجَرَةِ وَ أَقُل لَكُما إِنَّ ـ الشَّيطانَ ـ لَكُما عَدُوٌّ مُبِينٌ (۲۲)

۲۲- فَدَلّاهُما بِغُرُورٍ: به چند معنا آمده است: ۱- با فريب، آن دو را از مقامشان سرنگون و جزء زيانكاران ساخت. ۳- با فريب آن دو را گرفتار كرد. بَدَت لَهُما سَوآتُهُما: عورتهاى آن دو براى همديگر آشكار شد و خجالت كشيدند. طَفِقا: شروع كردند. يَخصِفانِ ـ عَلَيهِما مِن وَرَقِ ـ الجَنَّةِ: برگهاى بهشت را براى پوشاندن عورت خود روى هم قرار مى دادند. «خصف» در اصل به معناى وصله كردن است.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۲۴]

قال اهبِطُوا بَعضُکُم لِبَعض ٍ عَدُوٌّ وَ لَکُم فِی الأَرض ِ مُستَقَرٌّ وَ مَتاع ٌ إِلی حِین ٍ (۲۴)

۲۴- اهبِطُوا: خطاب جمع به خاطر آن است که مخاطب آدم و حوّا و ذرّیه آنهاست. (سوره بقره، آیه ۳۸)

[سوره الأعراف (۷): آیه ۲۶]

یا بَنِی آدَم قَد أَنزَلنا عَلَیکُم لِباساً یُوارِی سَوآتِکُم وَ رِیشاً وَ لِباس ُ التَّقوی ذلِک خَیرٌ ذلِک مِن آیات ِ اللّه ِ لَعَلَّهُم یَذَّکَّرُون (۲۶)

۲۶- رِیشاً: اثاثیه و لوازم مورد نیاز انسان.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۲۷]

یا بَنِی آدَم لا یَفتِنَنَّکُم ُ الشَّیطان ُ کَما أَخرَج أَبَوَیکُم مِن الجَنَّه ِ یَنزِع ُ عَنهُما لِباسَهُما لِیُرِیَهُما سَوآتِهِما إِنَّه ُ یَراکُم هُوَ وَ قَبِیلُه ُ مِن حَیث ُ لا تَرَونَهُم إِنّا جَعَلنَا الشَّیاطِین َ أَولِیاءَ لِلَّذِین َ لا یُؤمِنُون َ (۲۷)

۲۷- لا یَفتِنَنَّکُم ُ: شیطان شما را گمراه نکند.

قَبِیلُه ُ: لشگر شیطان.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۲۸]

وَ إِذا فَعَلُوا فاحِشَهً قالُوا وَجَدنا عَلَیها آباءَنا وَ اللّه ُ أَمَرَنا بِها قُل إِن َّ اللّه َ لا یَأمُرُ بِالفَحشاءِ أَ تَقُولُون َ عَلَی اللّه ِ ما لا تَعلَمُون َ (۲۸)

۲۸- فاحِشَهً: گفته شده اینکه کنایه است از طواف با بدن برهنه. زنان و مردان مشرک با بدن عریان و برهنه دور خانه خدا طواف می کردند، هنگامی که اینکه عمل ناشایست آنان مورد ایراد و اشکال قرار می گرفت در جواب می گفتند: پدران ما چنین می کردند ما هم تابع آنان هستیم و دوست نداریم در لباسی که مرتکب گناه شده ایم طواف کنیم.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۳۱]

یا بَنِی آدَمَ خُذُوا زِینَتَکُم عِندَ کُلِّ مَسجِدٍ وَ کُلُوا وَ اشرَبُوا وَ لا تُسرِفُوا إِنَّهُ لا یُحِبُّ المُسرِفِینَ (۳۱)

۳۱- خُذُوا زِینَتَکُم عِندَ کُلِّ مَسجِدٍ: چند معنا برای آن ذکر کرده اند: ۱- هنگام نماز جمعه و نماز عید لباسهای مزین بپوشید. «امام باقر علیه السّلام» ۲- هنگام نماز لباسهای مزیّن بپوشید. ۳- هنگام نماز موها را شانه کرده و عطر و هر چیزی که زینت به حساب می آید استعمال کنید. «امام صادق علیه السّلام»

[سوره الأعراف (۷): آیه ۳۲]

قُل مَن حَرَّمَ زِینَةَ اللّهِ الَّتِی أَخرَجَ لِعِبادِهِ وَ الطَّیِّباتِ مِنَ الرِّزقِ قُل هِیَ لِلَّذِینَ آمَنُوا فِی الحَیاةِ الدُّنیا خالِصَةً یَومَ القِیامَةِ کَذلِکَ نُفَصِّلُ الآیاتِ لِقَومٍ یَعلَمُونَ (۳۲)

۳۲- خالِصَةً: به یکی از دو معناست: ۱- منحصرا. توضیح اینکه که طیّبات در دنیا میان مؤمنان و کفار مشترک است، ولی در قیامت تنها از آن مؤمنان خواهد بود. ۲- طیّبات در دنیا با غم و اندوه مخلوط است، ولی در قیامت خالص و بدون غم و اندوه خواهد بود.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۳۳]

قُل إِنَّما حَرَّمَ رَبِّیَ الفَواحِشَ ما ظَهَرَ مِنها وَ ما بَطَنَ وَ الإِثمَ وَ البَغیَ بِغَیرِ الحَقِّ وَ أَن تُشرِکُوا بِاللّهِ ما لَم یُنَزِّل بِهِ سُلطاناً وَ أَن تَقُولُوا عَلَی اللّهِ ما لا تَعلَمُونَ (۳۳)

۳۳- ما ظَهَرَ مِنها وَ ما بَطَنَ: به سوره الأنعام، آیه ۱۵۱ رجوع شود.

البَغیَ: ظلم و فساد.

بِغَیرِ الحَقِّ: توضیح و تاکید همان «بغی» است، نه اینکه که «بغی» بر دو قسم باشد، یکی به حق و دیگری به غیر حق.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۳۵]

یا بَنِی آدَمَ إِمّا یَأتِیَنَّکُم رُسُلٌ مِنکُم یَقُصُّونَ عَلَیکُم آیاتِی فَمَنِ اتَّقی وَ أَصلَحَ فَلا خَوفٌ عَلَیهِم وَ لا هُم یَحزَنُونَ (۳۵)

۳۵- إِمّا یَأتِیَنَّکُم: إن ما یأتینّکم. «إن» شرطیه و «ما» زاید است و مصحّح دخول «نون تاکید» بر فعل مضارع است.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۳۷]

فَمَن أَظلَمُ مِمَّنِ افتَری عَلَی اللّهِ کَذِباً أَو کَذَّبَ بِآیاتِهِ أُولئِکَ یَنالُهُم نَصِیبُهُم مِنَ الکِتابِ حَتّی إِذا جاءَتهُم رُسُلُنا یَتَوَفَّونَهُم قالُوا أَینَ ما کُنتُم تَدعُونَ مِن دُونِ اللّهِ قالُوا ضَلُّوا عَنّا وَ شَهِدُوا عَلی أَنفُسِهِم أَنَّهُم کانُوا کافِرِینَ (۳۷)

۳۷- الکِتاب ِ: برای آن چند معنا آورده اند: ۱- عذاب. علّت اینکه که از عذاب به کتاب تعبیر شده اینکه است که عذاب در کتاب خدا آمده است. ۲- هر چیز مقرّر خواه خیر و خواه شرّ.

ص: ۱۵۵

[سوره الأعراف (۷): آیه ۳۸]

قالَ ادخُلُوا فِی أُمَمٍ قَد خَلَت مِن قَبلِکُم مِنَ الجِنِّ وَ الإِنسِ فِی النّارِ کُلَّما دَخَلَت أُمَّهٌ لَعَنَت أُختَها حَتّی إِذَا ادّارَکُوا فِیها جَمِیعاً قالَت أُخراهُم لِأُولاهُم رَبَّنا هؤُلاءِ أَضَلُّونا فَآتِهِم عَذاباً ضِعفاً مِنَ النّارِ قالَ لِکُلٍّ ضِعفٌ وَ لکِن لا تَعلَمُونَ (۳۸)

۳۸- إِذَا ادّارَکُوا فِیها: وقتی در آتش به هم ملحق شدند و به هم پیوستند. «ادّارکوا» در اصل «تدارکوا» بوده است، «تا» مبدّل به «دال» شده و در دال ادغام شده است و برای تمکّن از تلفّظ در ابتدای آن همزه آورده اند.

هؤُلاءِ: امام صادق علیه السّلام فرمود: مراد رهبران ستمگر است.

ضِعفٌ: دو برابر.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۴۰]

إِنَّ الَّذِینَ کَذَّبُوا بِآیاتِنا وَ استَکبَرُوا عَنها لا تُفَتَّحُ لَهُم أَبوابُ السَّماءِ وَ لا یَدخُلُونَ الجَنَّهَ حَتّی یَلِجَ الجَمَلُ فِی سَمِّ الخِیاطِ وَ کَذلِکَ نَجزِی المُجرِمِینَ (۴۰)

۴۰- یَلِجَ: از «ولوج» است یعنی داخل شود.

اینکه جمله برای بیان محال بودن دخول مکذّبین به بهشت است.

الجَمَلُ: شتر نر.

سَمِّ: سوراخ.

الخِیاطِ: سوزن.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۴۱]

لَهُم مِن جَهَنَّمَ مِهادٌ وَ مِن فَوقِهِم غَواشٍ وَ کَذلِکَ نَجزِی الظّالِمِینَ (۴۱)

۴۱- جَهَنَّمَ: نامی از نامهای آتش. در اینکه که جهنم از چه ماده ای مشتق است دو قول است: ۱- از «جهومه» به معنای خشونت و تندی. ۲- از «بئر جهنام» به معنای چاهی که بسیار گود است و ته آن ناپیداست.

«مهاد»: فرش، زیر انداز.

غَواشٍ: اصل آن «غواشی» است، « یا » حذف شده است و مفرد آن «غاشیه» به معنای پوشاننده است کنایه از اینکه است که آتش احاطه دارد.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۴۳]

وَ نَزَعنا ما فِی صُدُورِهِم مِن غِلٍّ تَجرِی مِن تَحتِهِم ُالأَنهارُ وَ قالُوا الحَمدُ لِلّه ِ الَّذِی هَدانا لِهذا وَ ما کُنّا لِنَهتَدِی َلَو لا أَن هَدانَا اللّه ُ لَقَد جاءَت رُسُل ُرَبِّنا بِالحَق ِّوَ نُودُوا أَن تِلکُم ُالجَنَّهُ أُورِثتُمُوها بِما کُنتُم تَعمَلُون َ(۴۳)

۴۳- صُدُورِهِم: قلوبهم.

غِلٍّ: حقد و حسد و عداوت.

نُودُوا: ندا می شوند.

أَن تِلکُم ُالجَنَّهُ: «أن» تفسیر می کند «نودوا» را یعنی ندا اینکه است که به آنان گفته می شود اینکه بهشت را به ارث بردید.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۴۴]

وَ نادی أَصحابُ الجَنَّهِ أَصحابَ النّارِ أَن قَد وَجَدنا ما وَعَدَنا رَبُّنا حَقًّا فَهَل وَجَدتُم ما وَعَدَ رَبُّکُم حَقًّا قالُوا نَعَم فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَینَهُم أَن لَعنَهُ اللّه ِ عَلَی الظّالِمِین َ(۴۴)

۴۴- أَن لَعنَهُ اللّه ِ: «أن» مخففه از مثقله است و ضمیر قصه در تقدیر است و تقدیر چنین است:

«أنه لعنه اللّه». «أن» وقتی بعد از ماده «علم» واقع شد مخففه از مثقله است و در اینکه جا «اذّن مؤذّن» به معنای «اعلم معلم» است. «لعنه اللّه» یعنی «غضبه».

[سوره الأعراف (۷): آیه ۴۵]

الَّذِین َیَصُدُّون َعَن سَبِیل ِ اللّه ِ وَ یَبغُونَها عِوَجاً وَ هُم بِالآخِرَه ِ کافِرُون َ(۴۵)

۴۵- یَبغُونَها عِوَجاً: می خواهند راه خدا را کج و منحرف سازند.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۴۶]

وَ بَینَهُما حِجاب ٌوَ عَلَی الأَعراف ِ رِجال ٌیَعرِفُون َکُلاًّ بِسِیماهُم وَ نادَوا أَصحاب َالجَنَّه ِ أَن سَلام ٌعَلَیکُم لَم یَدخُلُوها وَ هُم یَطمَعُون َ(۴۶)

۴۶- الأَعراف: جمع «عرف» در لغت به معنای جاهای بلند است و مراد در اینکه جا تلّی است بین بهشت و جهنم که محل وقوف پیامبران و جانشینان آنان است. هر پیامبر و یا وصی پیامبری به همراه گناهکاران از امت زمان خود بر روی آن تل قرار می گیرند و خطاب به امت گناهکار زمان خود می گوید: نگاه کنید به برادران خود در بهشت که در مسابقه از شما جلو افتادند و به بهشت راه یافتند، در اینکه هنگام گناهکاران به بهشتیان سلام می کنند و اینکه معنای «نادوا اصحاب الجنه ان سلام علیکم» است. «امام صادق علیه السّلام» رِجال: مراد از آن یکی از دو قول است: ۱- پیامبران و اوصیای آنان. «امام صادق علیه السّلام» ۲- ائمه علیهم السّلام. «امام باقر علیه السّلام» کُلًّا: هر یک از اهل بهشت و جهنّم را.

بِسِیماهُم: به واسطه علامتی که اهل بهشت و جهنّم دارند ائمه علیهم السّلام آنان را می شناسند که کدام یک اهل بهشت و کدام یک اهل دوزخ است. «سیما» به معنای علامت است.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۴۷]

وَ إِذا صُرِفَت أَبصارُهُم تِلقاءَ أَصحاب ِ النّارِ قالُوا رَبَّنا لا تَجعَلنا مَع َالقَوم ِ الظّالِمِین َ(۴۷)

۴۷- وَ إِذا صُرِفَت أَبصارُهُم تِلقاءَ أَصحاب ِ النّارِ: وقتی چشم گناهکاران به سوی جهنمیان می افتد.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۴۸]

وَ نادی أَصحابُ الأعراف رِجالاً یَعرِفُونَهُم بِسِیماهُم قالُوا ما أَغنی عَنکُم جَمعُکُم وَ ما کُنتُم تَستَکبِرُون (۴۸)

۴۸- جَمعُکُم: ثروت و زیادی نفرات.

ما کُنتُم تَستَکبِرُون: استکبارکم. «ما» مصدریه است.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۴۹]

أَ هؤُلاءِ الَّذِین أَقسَمتُم لا یَنالُهُمُ اللّهُ بِرَحمَهٍ ادخُلُوا الجَنَّهَ لا خَوفٌ عَلَیکُم وَ لا أَنتُم تَحزَنُون (۴۹)

۴۹- هؤُلاءِ: اهل بهشت.

أَقسَمتُم: قسم یاد کرده بودید.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۵۰]

وَ نادی أَصحابُ النّارِ أَصحابَ الجَنَّهِ أَن أَفِیضُوا عَلَینا مِنَ الماءِ أَو مِمّا رَزَقَکُمُ اللّهُ قالُوا إِنَّ اللّهَ حَرَّمَهُما عَلَی الکافِرِین (۵۰)

۵۰- أَفِیضُوا: سرازیر کنید. «افاضه» به معنای جاری شدن آب از بلندی به پستی است.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۵۱]

الَّذِینَ اتَّخَذُوا دِینَهُم لَهواً وَ لَعِباً وَ غَرَّتهُمُ الحَیاهُ الدُّنیا فَالیَومَ نَنساهُم کَما نَسُوا لِقاءَ یَومِهِم هذا وَ ما کانُوا بِآیاتِنا یَجحَدُون (۵۱)

۵۱- کَما نَسُوا: کنسیانهم. «ما» مصدریه است.

ما کانُوا بِآیاتِنا یَجحَدُون: کونهم جاحدین لآیاتنا. «ما» مصدریه است.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۵۴]

إِنَّ رَبَّكُمُ اللّهُ الَّذِی خَلَقَ السَّماواتِ وَ الأَرضَ فِی سِتَّةِ أَیّامٍ ثُمَّ اسْتَوی عَلَی العَرشِ یُغشِی اللَّیلَ النَّهارَ یَطلُبُهُ حَثِیثاً وَ الشَّمسَ وَ القَمَرَ وَ النُّجُومَ مُسَخَّراتٍ بِأَمرِهِ أَلا لَهُ الخَلقُ وَ الأَمرُ تَبارَكَ اللّهُ رَبُّ العالَمِینَ (۵۴)

۵۴- اسْتَوی عَلَی العَرشِ: ملک و حکومت او برقرار و عزّت او ثابت است در مقابل «ثل عرشه» یعنی عزّت و حکومت او لرزان و مضطرب است.

یُغشِی: می پوشاند. دو مفعولی است.

یَطلُبُهُ حَثِیثاً: با سرعت به دنبال او می آید.

حَثِیثاً: حرکت و سیر سریع.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۵۵]

ادعُوا رَبَّكُم تَضَرُّعاً وَ خُفیَةً إِنَّهُ لا یُحِبُّ المُعتَدِینَ (۵۵)

۵۵- تَضَرُّعاً وَ خُفیَةً: به سوره الأنعام، آیه ۶۳ رجوع شود.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۵۶]

وَ لا تُفسِدُوا فِی الأَرضِ بَعدَ إِصلاحِها وَ ادعُوهُ خَوفاً وَ طَمَعاً إِنَّ رَحمَتَ اللّهِ قَرِیبٌ مِنَ المُحسِنِینَ (۵۶)

۵۶- إِصلاحِها: امام باقر علیه السّلام فرمود: زمین فاسد بود خداوند به توسّط پیامبر صلّی اللّه علیه و آله اصلاح کرد.

خَوفاً: در حالی که از عذاب ترس داشته باشید.

طَمَعاً: در حالی که به ثواب امیدوار باشید.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۵۷]

وَ هُوَ الَّذِی یُرسِلُ الرِّیاحَ بُشراً بَینَ یَدَی رَحمَتِهِ حَتّی إِذا أَقَلَّت سَحاباً ثِقالاً سُقناهُ لِبَلَدٍ مَیِّتٍ فَأَنزَلنا بِهِ الماءَ فَأَخرَجنا بِهِ مِن كُلِّ الثَّمَراتِ كَذلِكَ نُخرِجُ المَوتی لَعَلَّكُم تَذَكَّرُونَ (۵۷)

۵۷- الرِّیاحَ: در قرآن بادهای رحمت به صورت جمع، یعنی «ریاح» و باد عذاب به صورت مفرد آمده است مانند «فاهلکوا بریح صرصر عاتیه». هنگامی که باد می وزید پیامبر می فرمود: «اللهم اجعلها ریاحا و لا تجعله ریحا».

بُشراً: جمع «بشیر» بشارت دهنده.

بَین َیَدَی: جلوتر از رحمت.

رَحمَتِه ِ: باران خداوند.

بُشراً بَین َیَدَی رَحمَتِه ِ: بادهای جلوتر از باران، بشارت دهنده آمدن باران است.

أَقَلَّت: حمل کرد. «إقلال» به معنای حمل چیز سنگین است به طوری که حامل را ناتوان سازد.

سَحاباً ثِقالًا: ابرهای از آب سنگین شده.

سُقناه ُ: روانه کردیم، حرکت دادیم، سوق دادیم.

لِبَلَدٍ: إلی بلد.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۵۸]

وَ البَلَدُ الطَّیِّب ُیَخرُج ُنَباتُه ُبِإِذن ِرَبِّه ِوَ الَّذِی خَبُث َلا یَخرُج ُإِلاّ نَکِداً کَذلِک َنُصَرِّف ُالآیات ِلِقَوم ٍیَشکُرُون َ(۵۸)

۵۸- نَکِداً: بخل ورزیدن در بخشش و به سختی چیزی را عطا کردن. مراد آیه، زمین شوره زار است که به سختی چیزی در او می روید ..

[سوره الأعراف (۷): آیه ۵۹]

لَقَد أَرسَلنا نُوحاً إِلی قَومِه ِفَقال َیا قَوم ِاعبُدُوا اللّه َما لَکُم مِن إِله ٍغَیرُه ُإِنِّی أَخاف ُعَلَیکُم عَذاب َیَوم ٍعَظِیم ٍ(۵۹)

۵۹- لَقَد أَرسَلنا: «لام» برای قسم است.

یا قَوم ِ: اصل آن « یا قومی» بوده است « یا » برای تخفیف حذف شده است.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۶۰]

قال َالمَلَأُ مِن قَومِه ِإِنّا لَنَراک َفِی ضَلال ٍمُبِین ٍ(۶۰)

۶۰- المَلَأُ: به دو معنا آمده است: ۱- گروهی از مردان. ۲- اشراف و رؤسا که هیبت آنان چشم و دل دیگران را پر می کند.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۶۱]

قال َیا قَوم ِلَیس َبِی ضَلالَهٌ وَ لکِنِّی رَسُول ٌمِن رَب ِّالعالَمِین َ(۶۱)

۶۱- لکِنِّی: اصل آن «لکنّنی» بوده است، برای تخفیف یک نون آن حذف شده است.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۶۴]

فَکَذَّبُوه ُفَأَنجَیناه ُوَ الَّذِین َمَعَه ُفِی الفُلک ِوَ أَغرَقنَا الَّذِین َکَذَّبُوا بِآیاتِنا إِنَّهُم کانُوا قَوماً عَمِین َ(۶۴)

۶۴- عَمِین َ: جمع است و در اصل «عمیین» بوده است که یک « یا » برای تخفیف حذف شده است. مفرد آن «عمی» صفت مشبهه و به معنای کور دل است، ولی «اعمی» به معنای نابینا است.

«المیزان و کنز الدقائق»

[سوره الأعراف (۷): آیه ۶۶]

قال َالمَلَأُ الَّذِین َکَفَرُوا مِن قَومِه ِإِنّا لَنَراک َفِی سَفاهَه ٍوَ إِنّا لَنَظُنُّک َمِن َالکاذِبِین َ(۶۶)

۶۶- سَفاهَهٍ: در آن دو وجه است: ۱- خیلی نادان. ۲- کم عقلی که منشأ خطا در افکار می شود.

«المیزان»

ص: ۱۵۹

[سوره الأعراف (۷): آیه ۶۹]

أَ وَ عَجِبتُم أَن جاءَكُم ذِكرٌ مِن رَبِّكُم عَلى رَجُلٍ مِنكُم لِيُنذِرَكُم وَ اذكُرُوا إِذ جَعَلَكُم خُلَفاءَ مِن بَعدِ قَومِ نُوحٍ وَ زادَكُم فِي الخَلقِ بَصطَةً فَاذكُرُوا آلاءَ اللّه لَعَلَّكُم تُفلِحُون (۶۹)

۶۹- بَصطَةً: بسطه، به معنای توانمند و قد بلند.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۷۱]

قال قَد وَقَع عَلَيكُم مِن رَبِّكُم رِجس وَ غَضَب أَ تُجادِلُونَنِي فِي أَسماءٍ سَمَّيتُمُوها أَنتُم وَ آباؤُكُم ما نَزَّل اللّه بِها مِن سُلطانٍ فَانتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُم مِن المُنتَظِرِين (۷۱)

۷۱- وَقَع عَلَيكُم: بر شما لازم شده است.

رِجس: عذاب. اصل آن «رجز» بوده است، «زاء» مبدل به «سین» شده است.

أَسماءٍ سَمَّيتُمُوها: در معنای آن دو وجه است: ۱- به دروغ نام اله بر آنها نهاده اید در صورتی که حقیقتا اله نیستند، پس تنها یک نامگذاری است. ۲- برای هر بتی نامی نهاده اید بعضی از بتها را می گویید: باران نازل می کند و بعضی رزق می دهد و بعضی شفا می بخشد و بعضی رفیق در سفر است. اینها اسمهای خالی از حقیقت است که شما برای بتها نهاده اید.

سُلطان: دلیل و برهان.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۷۲]

فَأَنجَيناه وَ الَّذِين مَعَه بِرَحمَةٍ مِنّا وَ قَطَعنا دابِرَ الَّذِين كَذَّبُوا بِآياتِنا وَ ما كانُوا مُؤمِنِين (۷۲)

۷۲- قَطَعنا دابِرَ: نسل و دنباله آنان را قطع کردیم.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۷۳]

وَ إِلى ثَمُودَ أَخاهُم صالِحاً قال يا قَومِ اعبُدُوا اللّه ما لَكُم مِن إِلهٍ غَيرُه قَد جاءَتكُم بَيِّنَةٌ مِن رَبِّكُم هذِهِ ناقَةُ اللّه لَكُم آيَةً فَذَرُوها تَأكُل فِي أَرضِ اللّه وَ لا تَمَسُّوها بِسُوءٍ فَيَأخُذَكُم عَذاب أَلِيم (۷۳)

۷۳- ناقَةُ اللّه: اضافه «ناقه» به «اللّه» یا برای تفضیل است مانند «بیت اللّه» و یا برای اینکه است که خداوند آن ناقه را بدون واسطه خلقت کرد.

لَكُم آيَةً: برای شما علامت و نشانه است.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۷۴]

وَ اذکُرُوا إِذ جَعَلَکُم خُلَفاءَ مِن بَعدِ عادٍ وَ بَوَّأَکُم فِی الأَرضِ تَتَّخِذُونَ مِن سُهُولِها قُصُوراً وَ تَنحِتُونَ الجِبالَ بُیُوتاً فَاذکُرُوا آلاءَ اللّهِ وَ لا تَعثَوا فِی الأَرضِ مُفسِدِینَ (۷۴)

۷۴- بَوَّأَکُم: شما را در زمین فرود آورد و در زمین خانه هایی برای شما قرار داد.

سُهُولِها: جمع «سهل»، به معنای زمین همواری که زندگی در آن آسان است بر خلاف کوه.

تَنحِتُونَ الجِبالَ بُیُوتاً: از کوهها خانه هایی می تراشید.

لا تَعثَوا فِی الأَرضِ: در روی زمین فساد نکنید. «العثی»: فساد.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۷۵]

قالَ المَلَأُ الَّذِینَ استَکبَرُوا مِن قَومِهِ لِلَّذِینَ استُضعِفُوا لِمَن آمَنَ مِنهُم أَ تَعلَمُونَ أَنَّ صالِحاً مُرسَلٌ مِن رَبِّهِ قالُوا إِنّا بِما أُرسِلَ بِهِ مُؤمِنُونَ (۷۵)

۷۵- لِمَن آمَنَ: بدل از «للّذین استضعفوا» است یعنی مستضعفین همان مؤمنان بودند.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۷۷]

فَعَقَرُوا النّاقَةَ وَ عَتَوا عَن أَمرِ رَبِّهِم وَ قالُوا یا صالِحُ ائتِنا بِما تَعِدُنا إِن کُنتَ مِنَ المُرسَلِینَ (۷۷)

۷۷- فَعَقَرُوا النّاقَةَ: شتر را نحر کردند.

عَتَوا: بیش از اندازه از امر خدا سرپیچی و فساد کردند.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۷۸]

فَأَخَذَتهُمُ الرَّجفَةُ فَأَصبَحُوا فِی دارِهِم جاثِمِینَ (۷۸)

۷۸- الرَّجفَةُ: در اینکه جا به چند معنا آمده است: ۱- صدای دلخراش. ۲- صاعقه. ۳- زلزله.

«رجفه» در اصل به معنای حرکتی است که انسان را به شدّت از جا می کند.

جاثِمِینَ: ساقط شده بودند در حالی که به رو و سینه به زمین افتاده بودند.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۸۱]

إِنَّكُم لَتَأتُونَ ٱلرِّجالَ شَهوَةً مِن دُونِ ٱلنِّساءِ بَل أَنتُم قَومٌ مُسرِفُونَ (۸۱)

۸۱- مُسرِفُون: بیش از اندازه ستمگرند.

ص: ۱۶۱

[سوره الأعراف (۷): آیه ۸۳]

فَأَنجَيناهُ وَ أَهلَهُ إِلَّا امرَأَتَهُ كانَت مِنَ الغابِرِينَ (۸۳)

۸۳- مِنَ الغابِرِينَ: از باقیماندگان و هلاک شوندگان است.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۸۴]

وَ أَمطَرنا عَلَيهِم مَطَراً فَانظُر كَيفَ كانَ عاقِبَةُ المُجرِمِينَ (۸۴)

۸۴- أَمطَرنا عَلَيهِم مَطَراً: مراد باران نیست، بلکه سنگباران است چنانچه در آیات دیگر آمده است «أمطرنا علیهم حجاره من سجّیل».

[سوره الأعراف (۷): آیه ۸۵]

وَ إِلى مَدينَ أَخاهُم شُعَيباً قالَ يا قَومِ اعبُدُوا اللّهَ ما لَكُم مِن إِلهٍ غَيرُهُ قَد جاءَتكُم بَيِّنَةٌ مِن رَبِّكُم فَأَوفُوا الكَيلَ وَ المِيزانَ وَ لا تَبخَسُوا النّاسَ أَشياءَهُم وَ لا تُفسِدُوا فِي الأَرضِ بَعدَ إِصلاحِها ذلِكُم خَيرٌ لَكُم إِن كُنتُم مُؤمِنِينَ (۸۵)

۸۵- مَدیَن: نام قبیله و یا شهر است. عطف به آیات قبل است یعنی «أرسلنا الی مدین».

فَأَوفُوا الكَيلَ: حقوق مردم را در کیل و وزن کردن خوب ادا کنید.

لا تَبخَسُوا: از حقوق مردم کم نگذارید.

ذلِكُم خَيرٌ لَكُم إِن كُنتُم مُؤمِنِينَ: إیفای حقوق در صورتی که همراه با ایمان به خداوند باشد مفید است.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۸۶]

وَ لا تَقعُدُوا بِكُلِّ صِراطٍ تُوعِدُونَ وَ تَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللّهِ مَن آمَنَ بِهِ وَ تَبغُونَها عِوَجاً وَ اذكُرُوا إِذ كُنتُم قَلِيلاً فَكَثَّرَكُم وَ انظُرُوا كَيفَ كانَ عاقِبَةُ المُفسِدِينَ (۸۶)

۸۶- بِكُلِّ صِراطٍ: به دو معنا آمده است: ۱- علی کلّ صراط. ۲- فی کلّ صراط.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۸۸]

قال ـ المَلَأُ الَّذِین ـ استَکبَرُوا مِن قَومِه ِ لَنُخرِجَنَّک ـ یا شُعَیب ُ وَ الَّذِین ـ آمَنُوا مَعَک ـ مِن قَریَتِنا أَو لَتَعُودُنَّ ـ فِی مِلَّتِنا قال ـ أَ وَ لَو کُنّا کارِهِین ـ (۸۸)

۸۸- المَلَأُ: به سوره الأعراف، آیه ۶۰ رجوع شود.

أَ وَ لَو کُنّا کارِهِین ـ: معنای لازم آن مراد است یعنی شعیب به آنان فرمود: وقتی ما از دین شما ناخشنودیم از دین خود رجوع نخواهیم کرد.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۸۹]

قَدِ افتَرَینا عَلَی اللّه ِ کَذِباً إِن عُدنا فِی مِلَّتِکُم بَعدَ إِذ نَجّانَا اللّه ُ مِنها وَ ما یَکُون ُ لَنا أَن نَعُودَ فِیها إِلّا أَن یَشاءَ اللّه ُ رَبُّنا وَسِع ـ رَبُّنا کُل َّ شَی ءٍ عِلماً عَلَی اللّه ِ تَوَکَّلنا رَبَّنَا افتَح بَینَنا وَ بَین ـ قَومِنا بِالحَق ِّ وَ أَنت ـ خَیرُ الفاتِحِین ـ (۸۹)

۸۹- نَعُودَ فِیها: مرجع ضمیر در «فیها» یکی از دو احتمال است: ۱- قریه. ۲- ملّه(۱).

[سوره الأعراف (۷): آیه ۹۰]

وَ قال ـ المَلَأُ الَّذِین ـ کَفَرُوا مِن قَومِه ِ لَئِن ِ اتَّبَعتُم شُعَیباً إِنَّکُم إِذاً لَخاسِرُون ـ (۹۰)

۹۰- إِذاً: زاید است.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۹۱]

فَأَخَذَتهُم ُ الرَّجفَهُ فَأَصبَحُوا فِی دارِهِم جاثِمِین ـ (۹۱)

۹۱- الرَّجفَهُ: به چند معنا آمده است: ۱- زلزله. ۲- آتش شعله ور. ۳- صدای دلخراش. «امام صادق علیه السّلام» جاثِمِین ـ: به سوره الأعراف، آیه ۷۸ رجوع شود.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۹۲]

الَّذِین ـ کَذَّبُوا شُعَیباً کَأَن لَم یَغنَوا فِیهَا الَّذِین ـ کَذَّبُوا شُعَیباً کانُوا هُم ُ الخاسِرِین ـ (۹۲)

۹۲- کَأَن لَم یَغنَوا فِیهَا: گویا هرگز ساکن اینکه خانه ها نبودند.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۹۳]

فَتَوَلّی عَنهُم وَ قال ـ یا قَوم ِ لَقَد أَبلَغتُکُم رِسالات ِ رَبِّی وَ نَصَحت ُ لَکُم فَکَیف ـ آسی عَلی قَوم ٍ کافِرِین ـ (۹۳)

۹۳- آسی: محزون باشم و غصّه بخورم.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۹۴]

وَ ما أَرسَلنا فِی قَریَهٍ مِن نَبِیٍّ إِلاّ أَخَذنا أَهلَها بِالبَأساءِ وَ الضَّرّاءِ لَعَلَّهُم یَضَّرَّعُونَ (۹۴)

۹۴- بِالبَأساءِ: در اینکه جا چند احتمال است:

۱- گرسنگی. ۲- سختیهای مربوط به جان.

الضَّرّاءِ: به چند معنا آمده است: ۱- امراض و گرفتاریها. ۲- فقر. ۳- سختیهای مالی.

یَضَّرَّعُونَ: در درگاه خداوند تضرع کنند.

اصل آن «یتضرّعون» بوده «تا» بدل به «ضاد» و در «ضاد» ادغام شده است.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۹۵]

ثُمَّ بَدَّلنا مَکانَ السَّیِّئَهِ الحَسَنَهَ حَتّی عَفَوا وَ قالُوا قَد مَسَّ آباءَنَا الضَّرّاءُ وَ السَّرّاءُ فَأَخَذناهُم بَغتَهً وَ هُم لا یَشعُرُونَ (۹۵)

۹۵- حَتّی عَفَوا: تا اینکه که خوشیها و اموال را زیاد کردند.

الضَّرّاءُ: گرفتاری. «مفردات راغب» السَّرّاءُ: خوشی. «مفردات راغب»

۱- ۱.اگر احتمال اوّل باشد، خالی از اشکال است و اگر احتمال دوم باشد، دارای اشکالهایی است.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۹۷]

أَ فَأَمِنَ أَهلُ القُرى أَن يَأتِيَهُم بَأسُنا بَياتاً وَ هُم نائِمُونَ (۹۷)

۹۷- بَأسُنا: عذابنا.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۹۸]

أَ وَ أَمِنَ أَهلُ القُرى أَن يَأتِيَهُم بَأسُنا ضُحًى وَ هُم يَلعَبُونَ (۹۸)

۹۸- ضُحًى: ساعات اوّل روز، هنگامی که خورشید بالا آمده است.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۹۹]

أَ فَأَمِنُوا مَكرَ اللّهِ فَلا يَأمَنُ مَكرَ اللّهِ إِلَّا القَومُ الخاسِرُونَ (۹۹)

۹۹- مَكرَ اللّه: به دو معنا آمده است: ۱- عذاب خداوند. جهت اینکه که از عذاب تعبیر به «مکر» شده است اینکه است که عذاب من حیث لا یشعر نازل می شود. ۲- استدراج.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۰۰]

أَ وَ لَم يَهدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الأَرضَ مِن بَعدِ أَهلِها أَن لَو نَشاءُ أَصَبناهُم بِذُنُوبِهِم وَ نَطبَعُ عَلى قُلُوبِهِم فَهُم لا يَسمَعُونَ (۱۰۰)

۱۰۰- أَ وَ لَم يَهدِ: آیا روشن نساخت و بیان نکرد. «یهدی» به معنای «یبیّن» است و برای همین خاطر با «لام» متعدی شده است. در ترکیب آیه چند وجه است: ۱- «ان لو نشاء اصبناهم» در محل رفع است تا فاعل «لم یهد» باشد و «للذین یرثون الارض من بعد اهلها» مفعول است برای «لم یهد».

بنابراین معنا چنین می شود: آیا اراده و مشیت ما بر عقوبت گناهکاران باعث روشنایی کسانی که جانشین مردمان گذشته هستند نشد. ۲- فاعل ضمیر است و به آیاتی که عقوبت امتهای متخلّف را بیان کرده است باز می گردد و «للذین یرثون ...» مفعول با واسطه و «ان لو نشاء ...» مفعول بدون واسطه است. بنابر اینکه معنای آیه چنین می شود:

آیا عقوبت امتهای گذشته را که در آیاتی بیان شده است برای جانشینان آنان روشن نکرد که خدا می تواند گناهکاران را مؤاخذه کند. «المیزان» أَصَبناهُم: آنان را هلاک می کردیم.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۰۱]

تِلكَ القُرى نَقُصُّ عَلَيكَ مِن أَنبائِها وَ لَقَد جاءَتهُم رُسُلُهُم بِالبَيِّناتِ فَما كانُوا لِيُؤمِنُوا بِما كَذَّبُوا مِن قَبلُ كَذلِكَ يَطبَعُ اللّهُ عَلى قُلُوبِ الكافِرِينَ (۱۰۱)

۱۰۱- أَنبائِها: جمع «نبأ» به معنای خبر مهم.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۰۲]

وَ ما وَجَدنا لِأَكثَرِهِم مِن عَهدٍ وَ إِن وَجَدنا أَكثَرَهُم لَفاسِقِين.(۱۰۲)

۱۰۲- مِن عَهدٍ: «من» زاید است و مراد از «عهد» جنس عهد است یعنی به هیچ عهدی عمل نکردند.

إِن وَجَدنا: «إن» مخفّفه از مثقّله و مفید تاکید است و چون مخفّف شده عمل نکرده است.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۰۷]

فَأَلقی عَصاه ُفَإِذا هِی َ ثُعبان ٌمُبِین ٌ(۱۰۷)

۱۰۷- ثُعبان ٌمُبِین ٌ: اژدهای حقیقی و آشکارا.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۰۸]

وَ نَزَع َیَده ُفَإِذا هِی َ بَیضاءُ لِلنّاظِرِین َ(۱۰۸)

۱۰۸- نَزَع َیَده ُ: دست خود را از آستین برآورد.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۰۹]

قال َالمَلَأُ مِن قَوم ِفِرعَون َإِن َّهذا لَساحِرٌ عَلِیم ٌ(۱۰۹)

۱۰۹- المَلَأُ: به سوره الأعراف، آیه ۶۰ رجوع شود.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۱۰]

یُرِیدُ أَن یُخرِجَکُم مِن أَرضِکُم فَما ذا تَأمُرُون َ(۱۱۰)

۱۱۰- فَما ذا تَأمُرُون َ: در معنای آن سه احتمال وجود دارد: ۱- اشراف در مقام مشورت به همدیگر گفتند: چه کار می کنید و چه دستور می دهید! ۲- اشراف به فرعون گفتند: چه دستور می فرمایید! آوردن ضمیر جمع برای احترام است. ۳- فرعون به اشراف گفت: نظر شما چیست!

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۱۱]

قالُوا أَرجِه وَ أَخاه ُوَ أَرسِل فِی المَدائِن ِحاشِرِین َ(۱۱۱)

۱۱۱- قالُوا: قال الملأ.

أَرجِه: باز دارید و به حال انتظار نگاه دارید.

حاشِرِین َ: ساحران را جمع آوری کنند.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۱۲]

یَأتُوک َبِکُل ِّساحِرٍ عَلِیم ٍ(۱۱۲)

۱۱۲- يَأتُوكَ: اصل آن «يأتونک» بوده، نون به سبب جزم حذف شده است زيرا «يأتوک» در جواب امر است.

[سوره الأعراف (۷): آيه ۱۱۴]

قالَ نَعَم وَ إِنَّكُم لَمِنَ المُقَرَّبِينَ (۱۱۴)

۱۱۴- وَ إِنَّكُم لَمِنَ المُقَرَّبِينَ: «واو» عاطفه است يعنى علاوه بر آن كه براى شما أجر هست، از مقرّبان و صاحبان منصب در حكومت نيز خواهيد بود.

[سوره الأعراف (۷): آيه ۱۱۶]

قالَ أَلقُوا فَلَمّا أَلقَوا سَحَرُوا أَعيُنَ النّاسِ وَ استَرهَبُوهُم وَ جاؤُ بِسِحرٍ عَظِيمٍ (۱۱۶)

۱۱۶- استَرهَبُوهُم: مردم را ترسانيدند. «الاسترهاب» به معناى «الاخافه» است. «الميزان»

[سوره الأعراف (۷): آيه ۱۱۷]

وَ أَوحَينا إِلى مُوسى أَن أَلقِ عَصاكَ فَإِذا هِيَ تَلقَفُ ما يَأفِكُونَ (۱۱۷)

۱۱۷- ما يَأفِكُون: «افک» به معناى خلاف واقع است يعنى عصا آن مارهايى كه واقعيت نداشتند و به دروغ به صورت مار بودند را بلعيد.

[سوره الأعراف (۷): آيه ۱۱۸]

فَوَقَعَ الحَقُّ وَ بَطَلَ ما كانُوا يَعمَلُونَ (۱۱۸)

۱۱۸- فَوَقَعَ الحَقُّ: حق آشكار شد.

[سوره الأعراف (۷): آيه ۱۱۹]

فَغُلِبُوا هُنالِكَ وَ انقَلَبُوا صاغِرِينَ (۱۱۹)

۱۱۹- صاغِرِين: خوار شدند.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۲۴]

لَأُقَطِّعَنَ ۪ أَيدِيَكُم وَ أَرجُلَكُم مِن خِلافٍ ثُمَ ۪ لَأُصَلِّبَنَّكُم أَجمَعِينَ ۪ (۱۲۴)

۱۲۴- مِن خِلافٍ: یک دست با یک پا، به خلاف یکدیگر یعنی دست راست با پای چپ و یا به عکس.

لَأُصَلِّبَنَّكُم: حتما شما را دار آویز خواهم کرد.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۲۶]

وَ ما تَنقِمُ ۪ مِنّا إِلاّ أَن آمَنّا بِآياتِ رَبِّنا لَمّا جاءَتنا رَبَّنا أَفرِغ عَلَينا صَبراً وَ تَوَفَّنا مُسلِمِينَ ۪ (۱۲۶)

۱۲۶- ما تَنقِمُ ۪ مِنّا: ایراد و عیبی از ما سراغ ندارید جز اینکه که ما به خداوند ایمان آورده ایم.

أَفرِغ عَلَينا صَبراً: به ما صبر کامل عطا فرما.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۲۷]

وَ قالَ المَلَأُ مِن قَومِ فِرعَونَ ۪ أَ تَذَرُ مُوسى وَ قَومَهُ ۪ لِيُفسِدُوا فِي الأَرضِ وَ يَذَرَكَ ۪ وَ آلِهَتَكَ ۪ قالَ ۪ سَنُقَتِّلُ ۪ أَبناءَهُم وَ نَستَحيِي نِساءَهُم وَ إِنّا فَوقَهُم قاهِرُونَ ۪ (۱۲۷)

۱۲۷- يَذَرَكَ ۪: به معنای «لیذرک» است یعنی تا تو را رها کنند.

سَنُقَتِّلُ ۪: بسیار خواهیم کشت.

نَستَحيِي: زنده نگاه خواهیم داشت.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۳۰]

وَ لَقَد أَخَذنا آلَ ۪ فِرعَونَ ۪ بِالسِّنِينَ ۪ وَ نَقصٍ مِن ۪ الثَّمَراتِ لَعَلَّهُم يَذَّكَّرُونَ ۪ (۱۳۰)

۱۳۰- لَقَد أَخَذنا: به خدا سوگند ما آنان را عقاب کردیم. «لام» برای قسم است.

بِالسِّنِين ۪: قحطی و گرسنگی و جمع «سنه» است.

نَقصٍ مِن ۪ الثَّمَراتِ: کمبود میوه ها.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۳۱]

فَإِذا جاءَتهُم ُالحَسَنَهُ قالُوا لَنا هـذِه ِ وَ إِن تُصِبهُم سَيِّئَهٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسى وَ مَن مَعَه ُأَلا إِنَّما طائِرُهُم عِندَ اللّه ِ وَ لكِن َّ أَكثَرَهُم لا يَعلَمُون َ(۱۳۱)

۱۳۱- يَطَّيَّرُوا: فال بد می زدند. اصل آن «يتطيّروا» بوده «تا» بدل به «طا» و در «طا» ادغام شده است.

طائِرُهُم: فال بد و شوم.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۳۲]

وَ قالُوا مَهما تَأتِنا بِه ِ مِن آيَه ٍ لِتَسحَرَنا بِها فَما نَحن ُلَك َبِمُؤمِنِين َ(۱۳۲)

۱۳۲- مَهما تَأتِنا بِه ِ: هر چیزی را به عنوان معجزه برای ما بیاوری. «مهما» یعنی «ای َّ شی ء».

بِه ِ: مرجع ضمیر «مهما» است.

لِتَسحَرَنا بِها: تا ما را با آن آیه سحر کنی.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۳۳]

فَأَرسَلنا عَلَيهِم ُالطُّوفان َوَ الجَرادَ وَ القُمَّل َوَ الضَّفادِع َوَ الدَّم َآيات ٍ مُفَصَّلات ٍ فَاستَكبَرُوا وَ كانُوا قَوماً مُجرِمِين َ(۱۳۳)

۱۳۳- الطُّوفان ِ: سیل.

الجَرادَ: ملخ بال دار.

القُمَّل ِ: به چند معنا آمده است: ۱- ملخ کوچک بدون بال. ۲- کک. ۳- سوسک.

الضَّفادِع ِ: قورباغه ها(۱).

فَاستَكبَرُوا: از قبول وحی امتناع ورزیدند.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۳۴]

وَ لَمّا وَقَع َعَلَيهِم ُالرِّجزُ قالُوا يا مُوسَى ادع ُلَنا رَبَّك َبِما عَهِدَ عِندَك َلَئِن كَشَفت َعَنَّا الرِّجزَ لَنُؤمِنَن َّلَك َوَ لَنُرسِلَن َّمَعَك َبَنِى إِسرائِيل َ(۱۳۴)

۱۳۴- الرِّجزُ: عذاب.

بِما عَهِدَ عِندَکَ: قسم به آن نبوّت که خداوند به تو داده است. «با» برای قسم است.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۳۵]

فَلَمّا کَشَفنا عَنهُمُ الرِّجزَ إِلی أَجَلٍ هُم بالِغُوهُ إِذا هُم یَنکُثُونَ (۱۳۵)

۱۳۵- یَنکُثُونَ: پیمان را شکستند.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۳۶]

فَانتَقَمنا مِنهُم فَأَغرَقناهُم فِی الیَمِّ بِأَنَّهُم کَذَّبُوا بِآیاتِنا وَ کانُوا عَنها غافِلِینَ (۱۳۶)

۱۳۶- الیَمِّ: دریا.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۳۷]

وَ أَورَثنَا القَومَ الَّذِینَ کانُوا یُستَضعَفُونَ مَشارِقَ الأَرضِ وَ مَغارِبَهَا الَّتِی بارَکنا فِیها وَ تَمَّت کَلِمَتُ رَبِّکَ الحُسنی عَلی بَنِی إِسرائِیلَ بِما صَبَرُوا وَ دَمَّرنا ما کانَ یَصنَعُ فِرعَونُ وَ قَومُهُ وَ ما کانُوا یَعرِشُونَ (۱۳۷)

۱۳۷- الَّذِینَ کانُوا یُستَضعَفُونَ: مراد قوم بنی اسرائیل است چون آنان مورد استضعاف و ستم فرعونیان قرار گرفته بودند.

تَمَّت: محقّق شد.

کَلِمَتُ رَبِّکَ الحُسنی: مراد از «کلمه الحسنی» یکی از اینکه دو امر است: ۱- وعده خدا به نجات بنی اسرائیل و هلاکت فرعون. ۲- مراد «و نرید أن نمنّ علی الّذین استضعفوا ...»(۲)است.

دَمَّرنا: هلاک کردیم و نابود ساختیم.

ما کانَ یَصنَعُ فِرعَونُ وَ قَومُهُ: بنا و ساختمانهایی را که فرعون و قومش ساخته بودند.

ما کانُوا یَعرِشُونَ: دو احتمال در آن وجود دارد: ۱- درختان و میوه ها. ۲- قصرها و خانه ها.

۱- ۱.جمع «ضفدعه» است. «المنجد»

۲- ۲.سوره قصص، آیه ۵.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۳۸]

وَ جاوَزنا بِبَنِی إِسرائِیلَ الْبَحرَ فَأَتَوا عَلی قَومٍ یَعکُفُونَ عَلی أَصنامٍ لَهُم قالُوا یا مُوسَی اجعَل لَنا إِلهاً کَما لَهُم آلِهَهٌ قالَ إِنَّکُم قَومٌ تَجهَلُونَ (۱۳۸)

۱۳۸- جاوَزنا: عبور دادیم.

فَأَتَوا: برخورد کردند.

یَعکُفُونَ: ملازم شده بودند و روی آورده بودند.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۳۹]

إِنَّ هؤُلاءِ مُتَبَّرٌ ما هُم فِیهِ وَ باطِلٌ ما کانُوا یَعمَلُونَ (۱۳۹)

۱۳۹- مُتَبَّرٌ: هلاک و نابود خواهند شد.

ما هُم: آن چیزی که آنان در او هستند یعنی عبادت بتها.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۴۱]

وَ إِذ أَنجَیناکُم مِن آلِ فِرعَونَ یَسُومُونَکُم سُوءَ العَذابِ یُقَتِّلُونَ أَبناءَکُم وَ یَستَحیُونَ نِساءَکُم وَ فِی ذلِکُم بَلاءٌ مِن رَبِّکُم عَظِیمٌ (۱۴۱)

۱۴۱- یَسُومُونَکُم سُوءَ العَذابِ: شما را به عذاب دردناک عذاب می کردند. به سوره بقره، آیه ۴۹ رجوع شود.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۴۲]

وَ واعَدنا مُوسی ثَلاثِینَ لَیلَهً وَ أَتمَمناها بِعَشرٍ فَتَمَّ مِیقاتُ رَبِّهِ أَربَعِینَ لَیلَهً وَ قالَ مُوسی لِأَخِیهِ هارُونَ اخلُفنِی فِی قَومِی وَ أَصلِح وَ لا تَتَّبِع سَبِیلَ المُفسِدِینَ (۱۴۲)

۱۴۲- مِیقاتُ: آن مقدار از زمان که برای انجام کاری معیّن می شود.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۴۳]

وَ لَمّا جاءَ مُوسی لِمِیقاتِنا وَ کَلَّمَهُ رَبُّهُ قالَ رَبِّ أَرِنِی أَنظُر إِلَیکَ قالَ لَن تَرانِی وَ لکِنِ انظُر إِلَی الجَبَلِ فَإِنِ استَقَرَّ مَکانَهُ فَسَوفَ تَرانِی فَلَمّا تَجَلّی رَبُّهُ لِلجَبَلِ جَعَلَهُ دَکًّا وَ خَرَّ مُوسی صَعِقاً فَلَمّا أَفاقَ قالَ سُبحانَکَ تُبتُ إِلَیکَ وَ أَنَا أَوَّلُ المُؤمِنِینَ (۱۴۳)

۱۴۳- جَعَلَه ُدَکًّا: او را طوری نابود کرد که با زمین یکسان شد.

خَرَّ مُوسی صَعِقاً: موسی غش کرد و نقش بر زمین شد.

أَفاق: به هوش آمد.

أَنَا أَوَّل ُالمُؤمِنِین: اوّل کسی هستم که ایمان آوردم به اینکه که تو قابل رؤیت نیستی.

ص: ۱۶۸

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۴۵]

وَ کَتَبنا لَه ُفِی الأَلواح ِمِن کُل ِّشَی ءٍ مَوعِظَهً وَ تَفصِیلًا لِکُل ِّشَی ءٍ فَخُذها بِقُوَّهٍ وَ أمُر قَومَک َیَأخُذُوا بِأَحسَنِها سَأُرِیکُم دارَ الفاسِقِین َ(۱۴۵)

۱۴۵- الأَلواح ِ: جمع «لوح» به معنای صحیفه ای که برای نوشتن مهیّا و آماده است. مراد از «الواح» تورات است.

مَوعِظَهً وَ تَفصِیلًا: اینکه دو کلمه «کل شی ء» را تفسیر می کند.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۴۶]

سَأَصرِف ُعَن آیاتِی َالَّذِین َیَتَکَبَّرُون َفِی الأَرض ِبِغَیرِ الحَق ِّوَ إِن یَرَوا کُل َّآیَهٍ لا یُؤمِنُوا بِها وَ إِن یَرَوا سَبِیل َالرُّشدِ لا یَتَّخِذُوه ُسَبِیلًا وَ إِن یَرَوا سَبِیل َالغَی ِّیَتَّخِذُوه ُسَبِیلًا ذلِک َبِأَنَّهُم کَذَّبُوا بِآیاتِنا وَ کانُوا عَنها غافِلِین َ(۱۴۶)

۱۴۶- بِغَیرِ الحَق ِّ: تاکید است برای «یتکبرون» یعنی تکبر همیشه همراه با ناحق بودن است مانند «و یقتلون النبیین بغیر حق».

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۴۸]

وَ اتَّخَذَ قَوم ُمُوسی مِن بَعدِه ِمِن حُلِیِّهِم عِجلاً ـ جَسَداً لَه ُخُوارٌ أَ لَم یَرَوا أَنَّه ُلا ـ یُکَلِّمُهُم وَ لا ـ یَهدِیهِم سَبِیلًا اتَّخَذُوه ُوَ کانُوا ظالِمِین َ(۱۴۸)

۱۴۸- حُلِیِّهِم: زیور آلات.

عِجلًا: گوساله.

جَسَداً: بدون روح.

خُوارٌ: صدای گاو.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۴۹]

وَ لَمّا سُقِطَ فِی أَیدِیهِم وَ رَأَوا أَنَّهُم قَد ضَلُّوا قالُوا لَئِن لَم یَرحَمنا رَبُّنا وَ یَغفِر لَنا لَنَکُونَن َّمِن َالخاسِرِین َ(۱۴۹)

۱۴۹- لَمّا سُقِطَ فِی أَیدِیهِم: وقتی که پشیمان شدند. اینکه جمله ضرب المثل است برای نادم و پشیمان.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۵۰]

وَ لَمّا رَجَعَ مُوسى إِلى قَومِهِ غَضبانَ أَسِفاً قالَ بِئسَما خَلَفتُمُونِي مِن بَعدِي أَ عَجِلتُم أَمرَ رَبِّكُم وَ أَلقَى الأَلواحَ وَ أَخَذَ بِرَأسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُ إِلَيهِ قالَ ابنَ أُمَّ إِنَّ القَومَ استَضعَفُونِي وَ كادُوا يَقتُلُونَنِي فَلا تُشمِت بِيَ الأَعداءَ وَ لا تَجعَلنِي مَعَ القَومِ الظّالِمِينَ (۱۵۰)

۱۵۰- غَضبان: غضبناک.

أَسِفاً: دو معنا آمده است: ۱- اندوهگین. ۲-

غضبناک. تکرار معنا در اینکه جا برای تاکید است.

فَلا تُشمِت بِي: مرا مورد شماتت دشمنان قرار مده.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۵۴]

وَ لَمّا سَكَتَ عَن مُوسَى الغَضَبُ أَخَذَ الأَلواحَ وَ فِي نُسخَتِها هُدىً وَ رَحمَةٌ لِلَّذِينَ هُم لِرَبِّهِم يَرهَبُونَ (۱۵۴)

۱۵۴- فِي نُسخَتِها هُدىً: در میان نوشته های تورات هدایت و موعظه بود.

لِرَبِّهِم يَرهَبُونَ: از خدا ترس دارند.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۵۵]

وَ اختارَ مُوسى قَومَهُ سَبعِينَ رَجُلًا لِمِيقاتِنا فَلَمّا أَخَذَتهُمُ الرَّجفَةُ قالَ رَبِّ لَو شِئتَ أَهلَكتَهُم مِن قَبلُ وَ إِيّاىَ أَ تُهلِكُنا بِما فَعَلَ السُّفَهاءُ مِنّا إِن هِيَ إِلّا فِتنَتُكَ تُضِلُّ بِها مَن تَشاءُ وَ تَهدِي مَن تَشاءُ أَنتَ وَلِيُّنا فَاغفِر لَنا وَ ارحَمنا وَ أَنتَ خَيرُ الغافِرِينَ (۱۵۵)

۱۵۵- قَومَهُ: تقدیر آن «من قومه» است، «من» حذف شده است.

الرَّجفَةُ: لرزه و اضطراب.

فِتنَتُكَ: امتحان تو.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۵۶]

وَ اکتُب لَنا فِی هـذِهِ الـدُّنیا حَسَـنَهً وَ فِی الآخِرَهِ إِنّا هُدنا إِلَیک قالَ عَذابِی أُصِیبُ بِهِ مَن أَشاءُ وَ رَحمَتِی وَسِعَت کُلَّ شَیءٍ فَسَأَکتُبُها لِلَّذِین یَتَّقُون وَ یُؤتُون الزَّکاهَ وَ الَّذِین هُم بِآیاتِنا یُؤمِنُون (۱۵۶)

۱۵۶- هُدنا إِلَیک: با توبه به سوی تو رجوع کردیم. از «هود» به معنای رجوع مشتق است.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۵۷]

الَّذِین یَتَّبِعُون الرَّسُول النَّبِیَّ الأُمِّیَّ الَّذِی یَجِدُونَهُ مَکتُوباً عِندَهُم فِی التَّوراهِ وَ الإِنجِیل یَأمُرُهُم بِالمَعرُوف وَ یَنهاهُم عَن المُنکَرِ وَ یُحِلُّ لَهُمُ الطَّیِّبات وَ یُحَرِّمُ عَلَیهِمُ الخَبائِث وَ یَضَعُ عَنهُم إِصرَهُم وَ الأَغلال الَّتِی کانَت عَلَیهِم فَالَّذِین آمَنُوا بِهِ وَ عَزَّرُوهُ وَ نَصَرُوهُ وَ اتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِی أُنزِلَ مَعَهُ أُولئِک هُمُ المُفلِحُون (۱۵۷)

۱۵۷- الأُمِّیَّ: به دو معنا آمده است: ۱- منسوب به «أم القری». «امام باقر علیه السّلام» ۲- درس نخوانده.

إِصرَهُم: سنگینی یعنی تکالیف سنگین.

الأَغلال الَّتِی کانَت عَلَیهِم: مراد یکی از دو امر است: ۱- پیمانهایی که به گردن آنان بود. ۲-

تکالیف دشواری که با آنها امتحان شدند مانند اینکه که توبه آنان کشتن همدیگر بود. «اغلال» جمع «غل» است.

عَزَّرُوهُ: او را بزرگ شمردند و دشمنانش را از وی دور ساختند.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۶۰]

وَ قَطَّعناهُم ٱثنَتَی عَشرَهَ أَسباطاً أُمَماً وَ أَوحَینا إِلی مُوسی إِذِ استَسقاهُ قَومُهُ أَنِ اضرِب بِعَصاکَ الحَجَرَ فَانبَجَسَت مِنهُ ٱثنَتا عَشرَهَ عَیناً قَد عَلِمَ کُلُّ أُناسٍ مَشرَبَهُم وَ ظَلَّلنا عَلَیهِمُ الغَمامَ وَ أَنزَلنا عَلَیهِمُ المَنَّ وَ السَّلوی کُلُوا مِن طَیِّباتِ ما رَزَقناکُم وَ ما ظَلَمُونا وَ لکِن کانُوا أَنفُسَهُم یَظلِمُونَ (۱۶۰)

۱۶۰- قَطَّعناهُم ٱثنَتَی عَشرَهَ أَسباطاً أُمَماً:

بنی اسرائیل را به دوازده گروه تقسیم کردیم.

«أسباط»: فرزندان یعقوب که دوازده تن بودند.

فَانبَجَسَت: آب اندک اندک بیرون آمد. در مقابل «انفجر» یعنی آب فراوان بیرون آمد. آب چشمه در ابتدای جوشش اندک است سپس زیاد می شود، به همین سبب در اینکه آیه به «انبجست» تعبیر کرده و در سوره بقره، آیه ۶۰ به «انفجرت» تعبیر شده است.

المَنَّ وَ السَّلوی: به سوره بقره، آیه ۵۷ رجوع شود.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۶۱]

وَ إِذ قِیلَ لَهُمُ اسکُنُوا هذِهِ القَریَهَ وَ کُلُوا مِنها حَیثُ شِئتُم وَ قُولُوا حِطَّهٌ وَ ادخُلُوا البابَ سُجَّداً نَغفِر لَکُم خَطِیئاتِکُم سَنَزِیدُ المُحسِنِینَ (۱۶۱)

۱۶۱- حِطَّهٌ: به سوره بقره، آیه ۵۸ رجوع شود.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۶۳]

وَ سئَلهُم عَنِ القَریَهِ الَّتِی کانَت حاضِرَهَ البَحرِ إِذ یَعدُونَ فِی السَّبتِ إِذ تَأتِیهِم حِیتانُهُم یَومَ سَبتِهِم شُرَّعاً وَ یَومَ لا یَسبِتُونَ لا تَأتِیهِم کَذلِکَ نَبلُوهُم بِما کانُوا یَفسُقُونَ (۱۶۳)

۱۶۳- کانَت حاضِرَهَ البَحرِ: در کنار دریا بود.

یَعدُونَ فِی السَّبتِ: روز شنبه تعدّی می کردند.

شُرَّعاً: به دو معنا است: ۱- ظاهر، بر روی آب.

۲- پی در پی.

يَومَ لا يَسبِتُونَ: در غير شنبه.

ص: ۱۷۲

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۶۵]

فَلَمّا نَسُوا ما ذُكِّرُوا بِهِ أَنجَينَا الَّذِينَ يَنهَونَ عَنِ السُّوءِ وَ أَخَذنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذابٍ بَئِيسٍ بِما كانُوا يَفسُقُونَ (۱۶۵)

۱۶۵- بَئِيسٍ: شدید.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۶۶]

فَلَمّا عَتَوا عَن ما نُهُوا عَنهُ قُلنا لَهُم كُونُوا قِرَدَةً خاسِئِينَ (۱۶۶)

۱۶۶- عَتَوا: سرپیچی کردند و مرتکب زشت ترین گناهان شدند.

قِرَدَةً: میمون.

خاسِئِينَ: دور شدگان، طرد شدگان.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۶۷]

وَ إِذ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبعَثَنَّ عَلَيهِم إِلى يَومِ القِيامَةِ مَن يَسُومُهُم سُوءَ العَذابِ إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ العِقابِ وَ إِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ (۱۶۷)

۱۶۷- تَأَذَّنَ: إذن داد.

عَلَيهِم: علی الیهود.

يَسُومُهُم: آنان را کیفر سخت بچشاند.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۶۸]

وَ قَطَّعناهُم فِي الأَرضِ أُمَماً مِنهُمُ الصّالِحُونَ وَ مِنهُم دُونَ ذلِكَ وَ بَلَوناهُم بِالحَسَناتِ وَ السَّيِّئاتِ لَعَلَّهُم يَرجِعُونَ (۱۶۸)

۱۶۸- قَطَّعناهُم فِي الأَرضِ أُمَماً: یهود را در روی زمین فرقه فرقه و پراکنده کردیم.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۶۹]

فَخَلَفَ مِن بَعدِهِم خَلفٌ وَرِثُوا الكِتابَ يَأخُذُونَ عَرَضَ هذَا الأَدنى وَ يَقُولُونَ سَيُغفَرُ لَنا وَ إِن يَأتِهِم عَرَضٌ مِثلُهُ يَأخُذُوهُ أَ لَم يُؤخَذ عَلَيهِم مِيثاقُ الكِتابِ أَن لا يَقُولُوا عَلَى اللّهِ إِلاَّ الحَقَّ وَ دَرَسُوا ما فِيهِ وَ الدّارُ الآخِرَةُ خَيرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَ فَلا تَعقِلُونَ (۱۶۹)

۱۶۹- فَخَلَفَ مِن بَعدِهِم خَلفٌ: بعد از یهود گروه دیگر جانشین شد.

عَرَضَ هذَا الأدنى: متاع و كالاى اينكه دنياى بسيار پست.

دَرَسُوا: عطف است به «ورثوا الكتاب» يعنى مطالب او را خواندند، ولى عمل نكردند.

[سوره الأعراف (۷): آيه ۱۷۰]

وَ الَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالكِتابِ وَ أَقامُوا الصَّلاةَ إِنّا لا نُضِيعُ أَجرَ المُصلِحِينَ (۱۷۰)

۱۷۰- يُمَسِّكُونَ: تمسك مى كنند و چنگ مى زنند.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۷۱]

وَ إِذ نَتَقنَا الجَبَل َفَوقَهُم کَأَنَّه ُظُلَّهٌ وَ ظَنُّوا أَنَّه ُواقِع ٌبِهِم خُذُوا ما آتَیناکُم بِقُوَّهٍ وَ اذکُرُوا ما فِیه ِلَعَلَّکُم تَتَّقُون َ(۱۷۱)

۱۷۱- نَتَقنَا: از ریشه برکندیم.

ظُلَّهٌ: به دو معنا آمده است: ۱- أبر. ۲- سایبان.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۷۲]

وَ إِذ أَخَذَ رَبُّک َمِن بَنِی آدَم َمِن ظُهُورِهِم ذُرِّیَّتَهُم وَ أَشهَدَهُم عَلی أَنفُسِهِم أَ لَست ُبِرَبِّکُم قالُوا بَلی شَهِدنا أَن تَقُولُوا یَوم َالقِیامَهِ إِنّا کُنّا عَن هذا غافِلِین َ(۱۷۲)

۱۷۲- أَن تَقُولُوا: برای آن دو وجه ذکر شده است: ۱- کراهه أن تقولوا. ۲- لئلّا تقولوا.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۷۵]

وَ اتل ُعَلَیهِم نَبَأَ الَّذِی آتَیناه ُآیاتِنا فَانسَلَخ َمِنها فَأَتبَعَه ُالشَّیطان ُفَکان َمِن َالغاوِین َ(۱۷۵)

۱۷۵- فَانسَلَخ َمِنها: از آن خارج شد و بیرون آمد.

فَأَتبَعَه ُ: شیطان او را تعقیب کرد. «اتبعه» یعنی «تبعه». «تبع» و «اتبع» و «تتبع» هر سه دارای معنای واحد است.

الغاوِین َ: نابود شدگان، هلاک شدگان.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۷۶]

وَ لَو شِئنا لَرَفَعناه ُبِها وَ لکِنَّه ُأَخلَدَ إِلَی الأَرض ِوَ اتَّبَع َهَواه ُفَمَثَلُه ُکَمَثَل ِالکَلب ِإِن تَحمِل عَلَیه ِیَلهَث أَو تَترُکه ُیَلهَث ذلِک َمَثَل ُالقَوم ِالَّذِین َکَذَّبُوا بِآیاتِنا فَاقصُص ِالقَصَص َلَعَلَّهُم یَتَفَکَّرُون َ(۱۷۶)

۱۷۶- أَخلَدَ إِلَی الأَرض ِ: به زمین چسبید یعنی دل به دنیا بست.

تَحمِل عَلَیه ِ: به او سخت بگیری و به وی حمله ور شوی. کنایه از اینکه است که موعظه تأثیر ندارد.

یَلهَث: زبان را بیرون می آورد.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۷۹]

وَ لَقَد ذَرَأنا لِجَهَنَّم َ كَثِيراً مِن َ الجِن ِ وَ الإِنس ِ لَهُم قُلُوب ٌ لا يَفقَهُون َ بِها وَ لَهُم أَعيُن ٌ لا يُبصِر ُون َ بِها وَ لَهُم آذان ٌ لا يَسمَعُون َ بِها أُولئِك َ كَالأَنعام ِ بَل هُم أَضَل ُّ أُولئِك َ هُم ُ الغافِلُون َ (۱۷۹)

۱۷۹- لِجَهَنَّم َ: «لام» برای عاقبت است یعنی عاقبت کار چنین شد.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۸۰]

وَ لِلّه ِ الأَسماءُ الحُسنى فَادعُوه ُ بِها وَ ذَرُوا الَّذِين َ يُلحِدُون َ فِي أَسمائِه ِ سَيُجزَون َ ما كانُوا يَعمَلُون َ (۱۸۰)

۱۸۰- وَ لِلّه ِ الأَسماءُ الحُسنى: در روایتی از معصوم علیه السّلام نقل شده است که فرمود: به خدا قسم اسماء حسنای خداوند ما هستیم، هیچ عملی بدون معرفت ما مورد پذیرش خداوند قرار نمی گیرد.

«کنز الدقائق»

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۸۰]

وَ لِلّه ِ الأَسماءُ الحُسنى فَادعُوه ُ بِها وَ ذَرُوا الَّذِين َ يُلحِدُون َ فِي أَسمائِه ِ سَيُجزَون َ ما كانُوا يَعمَلُون َ (۱۸۰)

۱۸۰- يُلحِدُون َ فِي أَسمائِه ِ: خدا را به چیزی که لایق او نیست توصیف می کنند.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۸۲]

وَ الَّذِين َ كَذَّبُوا بِآياتِنا سَنَستَدرِجُهُم مِن حَيث ُ لا يَعلَمُون َ (۱۸۲)

۱۸۲- سَنَستَدرِجُهُم: آنان را درجه به درجه و گام به گام به سوی هلاکت خواهیم برد.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۸۳]

وَ أُملِي لَهُم إِن َّ كَيدِي مَتِين ٌ (۱۸۳)

۱۸۳- أُملِي لَهُم: به آنان مهلت می دهم.

كَيدِي مَتِين ٌ: «عذابی قوی». جهت اینکه که از «عذاب» به کید تعبیر شده است اینکه است که من حیث لا یشعر به آنان نازل می شود.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۸۷]

يَسئَلُونَک ـ عَن ِ السّاعَهِ أَيّان ـ مُرساها قُل إِنَّما عِلمُها عِندَ رَبّی لا يُجَلِّيها لِوَقتِها إِلاّ هُوَ ثَقُلَت فِی السَّماوات ِ وَ الأرض ِ لا تَأتِيکُم إِلاّ بَغتَهً يَسئَلُونَک ـ کَأَنَّک ـ حَفِیٌّ عَنها قُل إِنَّما عِلمُها عِندَ اللّه ِ وَ لکِن َّ أَکثَرَ النّاس ِ لا يَعلَمُون ـ (۱۸۷)

۱۸۷- أَيّان ـ مُرساها: چه وقت قيامت واقع خواهد شد.

حَفِیٌّ به دو معنا آمده است: ۱- عالم. ۲-

خوشحال يعنی گويا از سؤال آنان خوشحال هستی.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۸۹]

هُوَ الَّذِی خَلَقَکُم مِن نَفس ٍ واحِدَهٍ وَ جَعَل َ مِنها زَوجَها لِیَسکُن َ إِلَیها فَلَمّا تَغَشّاها حَمَلَت حَملاً خَفِیفاً فَمَرَّت بِه ِ فَلَمّا أَثقَلَت دَعَوَا اللّه َ رَبَّهُما لَئِن آتَیتَنا صالِحاً لَنَکُونَن َ مِن َ الشّاکِرِین َ (۱۸۹)

۱۸۹- تَغَشّاها: جماع کرد.

فَمَرَّت بِه ِ: حمل به سبکی استمرار پیدا کرد.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۹۰]

فَلَمّا آتاهُما صالِحاً جَعَلا لَه ُ شُرَکاءَ فِیما آتاهُما فَتَعالَی اللّه ُ عَمّا یُشرِکُون َ (۱۹۰)

۱۹۰- جَعَلا: ضمیر تثنیه به حضرت آدم و حوّا بر می گردد، ولی در کلام حذفی وجود دارد و تقدیر چنین است: «جعل اولادهما» یعنی فرزندان آدم و حوّا برای خدا شریک قرار دادند و قرینه بر اینکه تقدیر، جمله «فتعالی اللّه عمّا یشرکون» است زیرا ضمیر جمع آورده است در حالی که اگر مراد از آن تثنیه بود باید «عما یشرکان» بفرماید.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۹۶]

إِنَّ وَلِیِّیَ اللّهُ الَّذِی نَزَّلَ الکِتابَ وَ هُوَ یَتَوَلَّی الصّالِحِینَ (۱۹۶)

۱۹۶- إِنَّ وَلِیِّیَ اللّهُ: مردی از علی علیه السّلام پرسید:

به من خبر بده از آنچه وسیله ایمنی از سوختن و غرق شدن است؟ حضرت در جواب فرمود: اینکه آیات را بخوان: «إِنَّ وَلِیِّیَ اللّهُ الذی نزّل الکتاب و هو یتولّی الصّالحین»، «و ما قدروا اللّه حقّ قدره و الإرض جمیعا قبضته یوم القیامه و السّموات مطویّات بیمینه سبحانه و تعالی عمّا یشرکون».

هر کس آنها را بخواند از سوختن و غرق شدن در امان است. «اصول کافی، چاپ اسوه، جلد ۴، صفحه ۴۵۵»

[سوره الأعراف (۷): آیه ۱۹۹]

خُذِ العَفوَ وَ أمُر بِالعُرفِ وَ أَعرِض عَنِ الجاهِلِینَ (۱۹۹)

۱۹۹- العَفوَ: به سوره بقره، آیه ۲۱۹ رجوع شود.

بِالعُرفِ: معروف.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۲۰۰]

وَ إِمّا یَنزَغَنَّکَ مِنَ الشَّیطانِ نَزغٌ فَاستَعِذ بِاللّهِ إِنَّهُ سَمِیعٌ عَلِیمٌ (۲۰۰)

۲۰۰- إِمّا یَنزَغَنَّکَ مِنَ الشَّیطانِ نَزغٌ: اگر لغزشی از شیطان به تو رسید(۱).

[سوره الأعراف (۷): آیه ۲۰۱]

إِنَّ الَّذِینَ اتَّقَوا إِذا مَسَّهُم طائِفٌ مِنَ الشَّیطانِ تَذَکَّرُوا فَإِذا هُم مُبصِرُونَ (۲۰۱)

۲۰۱- طائِفٌ مِنَ الشَّیطانِ: خطر و وسوسه ای از ناحیه شیطان.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۲۰۲]

وَ إِخوانُهُم یَمُدُّونَهُم فِی الغَیِّ ثُمَّ لا یُقصِرُونَ (۲۰۲)

۲۰۲- إِخوانُهُم: اخوان المشرکین.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۲۰۳]

وَ إِذا لَم تَأتِهِم بِآيَهٍ قالُوا لَو لا اجتَبَيتَها قُل إِنَّما أَتَّبِعُ ما يُوحى إِلَيَّ مِن رَبِّى هـذا بَصائِرُ مِن رَبِّكُم وَ هُدىً وَ رَحمَهٌ لِقَومٍ يُؤمِنُونَ (۲۰۳)

۲۰۳- لَو لا اجتَبَيتَها: چرا از پیش خود آیه نمی سازی!

[سوره الأعراف (۷): آیه ۲۰۴]

وَ إِذا قُرِئَ القُرآنُ فَاستَمِعُوا لَهُ وَ أَنصِتُوا لَعَلَّكُم تُرحَمُونَ (۲۰۴)

۲۰۴- أَنصِتُوا: سکوت کنید و گوش دهید.

[سوره الأعراف (۷): آیه ۲۰۵]

وَ اذكُر رَبَّكَ فِى نَفسِكَ تَضَرُّعاً وَ خِيفَهً وَ دُونَ الجَهرِ مِنَ القَولِ بِالغُدُوِّ وَ الآصالِ وَ لا تَكُن مِنَ الغافِلِينَ (۲۰۵)

۲۰۵- تَضَرُّعاً وَ خِيفَهً: به سوره الأنعام، آیه ۶۳ رجوع شود.

دُونَ الجَهرِ: نه خیلی بلند.

بِالغُدُوِّ: صبحگاهان.

الآصالِ: هنگام عصر تا غروب.

۱- ۱.«امّا» در اصل «إن ما» بوده است، «نون» مبدل به «ما» و در «ما» ادغام شده است. «ما» برای تصحیح دخول نون تاکید به فعل مضارع است.

سوره الأنفال

[سوره الأنفال (۸): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

یَسئَلُونَک َ عَن ِ الأَنفال ِ قُل ِ الأَنفال ُ لِلّه ِ وَ الرَّسُول ِ فَاتَّقُوا اللّه َ وَ أَصلِحُوا ذات َ بَینِکُم وَ أَطِیعُوا اللّه َ وَ رَسُولَه ُ إِن کُنتُم مُؤمِنِین َ (۱)

۱- یَسئَلُونَک َ عَن ِ الأَنفال ِ: در معنای آن دو احتمال وجود دارد: ۱- از تو درخواست می کنند که انفال را به آنان بدهی. ۲- از تو سؤال می کنند که حکم انفال چیست.

أَصلِحُوا ذات َ بَینِکُم: میان خود را اصلاح کنید و نزاع و خصومت را کنار بگذارید.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۲]

إِنَّمَا المُؤمِنُون َ الَّذِین َ إِذا ذُکِرَ اللّه ُ وَجِلَت قُلُوبُهُم وَ إِذا تُلِیَت عَلَیهِم آیاتُه ُ زادَتهُم إِیماناً وَ عَلی رَبِّهِم یَتَوَکَّلُون َ (۲)

۲- وَجِلَت قُلُوبُهُم: قلبهای آنان را ترس و بی تابی زیاد فرا می گیرد.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۵]

کَما أَخرَجَک َ رَبُّک َ مِن بَیتِک َ بِالحَق ِّ وَ إِن َّ فَرِیقاً مِن َ المُؤمِنِین َ لَکارِهُون َ (۵)

۵- کَما أَخرَجَک َ رَبُّک َ مِن بَیتِک َ: «کما اخرجک» متعلق است به «قل الأنفال ...»

یعنی آنان از حکم انفال که از آن خدا و رسول است ناخرسندند همان گونه که از اینکه که پروردگارت تو را برای جنگ بدر از مدینه خارج کرد ناخرسند بودند.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۷]

وَ إِذ یَعِدُکُم ُ اللّه ُ إِحدَی الطّائِفَتَین ِ أَنَّها لَکُم وَ تَوَدُّون َ أَن َّ غَیرَ ذات ِ الشَّوکَه ِ تَکُون ُ لَکُم وَ یُرِیدُ اللّه ُ أَن یُحِق َّ الحَق َّ بِکَلِماتِه ِ وَ یَقطَع َ دابِرَ الکافِرِین َ (۷)

۷- الطّائِفَتَین ِ: یکی از دو طایفه کاروان تجارت است و دیگری لشگر قریش که برای جنگ بدر آمده بودند.

غَیرَ ذات ِ الشَّوکَه ِ: مراد کاروان تجارتی قریش است. «ذات الشوکه» به معنای لشگر است وجه نامگذاری لشگر به «ذات الشوکه» اینکه است که «شوکه» به معنای تیزی است و از «شوک» به معنای خار استعاره گرفته شده است و لشگر هم چون دارای سختی و مواجه شدن با تیزی و مشکلات است «ذات الشوکه» نامیده شده است. بعضی گفته اند: «شوکه» به معنای سلاح

است و «ذات الشوکه» یعنی ذات السلاح. «مستفاد از مجمع البیان و جوامع الجامع» یَقطَع دابِرَ الکافِرین: نسل کافران را قطع کند.

ص: ۱۷۸

[سوره الأنفال (۸): آیه ۹]

إِذ تَستَغِيثُون َرَبَّكُم فَاستَجاب َلَكُم أَنِّى مُمِدُّكُم بِأَلف ٍمِن َالمَلائِكَهِ مُردِفِين َ(۹)

۹- إِذ تَستَغِيثُون َرَبَّكُم: هنگامی که از خداوند یاری طلبیدید. مُمِدُّكُم: مدد و کمک خواهم کرد. بِأَلف ٍمِن َالمَلائِكَهِ مُردِفِين َ: به چند معنا آمده است: ۱- هزار ملک در پی هزار ملک دیگر. ۲- هزار ملک پی در پی. ۳- هزار ملک در پی مسلمین و پشتوانه آنان.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۱۰]

وَ ما جَعَلَه ُاللّه ُإِلاّ بُشرى وَ لِتَطمَئِن َبِه ِقُلُوبُكُم وَ مَا النَّصرُ إِلاّ مِن عِندِ اللّه ِإِن َّاللّه َعَزِيزٌ حَكِيم ٌ(۱۰)

۱۰- جَعَلَه ُ: مرجع ضمیر «امداد» است.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۱۱]

إِذ يُغَشِّيكُم ُالنُّعاس َأَمَنَهً مِنه ُوَ يُنَزِّل ُعَلَيكُم مِن َالسَّماءِ ماءً لِيُطَهِّرَكُم بِه ِوَ يُذهِب َعَنكُم رِجزَ الشَّيطان ِوَ لِيَربِطَ عَلى قُلُوبِكُم وَ يُثَبِّت َبِه ِالأَقدام َ(۱۱)

۱۱- يُغَشِّيكُم ُالنُّعاس َ: شما را خواب فرا گرفت. النُّعاس َ: ابتدای خواب که هنوز سنگین نشده، چرت. أَمَنَهً مِنه ُ: به دو وجه آمده است: ۱- «امنه من اللّه» مفعول له است یعنی به علت اینکه که آرامشی از طرف خداوند باشد زیرا در شرایط خوف نوعا انسان خواب نمی رود، و اینکه لطف خدا بود که شما به خواب رفتید و آرامش پیدا کردید. ۲- «امنه من العدو» در امان بودن از دست دشمن. رِجزَ الشَّيطان ِ: به دو معنا آمده است: ۱- وسوسه شیطان. ۲- جنابت.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۱۲]

إِذ يُوحِى رَبُّك َإِلَى المَلائِكَهِ أَنِّى مَعَكُم فَثَبِّتُوا الَّذِين َآمَنُوا سَأُلقِى فِى قُلُوب ِالَّذِين َكَفَرُوا الرُّعب َفَاضرِبُوا فَوق َالأَعناق ِوَ اضرِبُوا مِنهُم كُل َّبَنان ٍ(۱۲)

۱۲- فَثَبِّتُوا: مخاطب ملائکه هستند یعنی ای ملائکه، شما مؤمنین را پا برجا نگهدارید و آنان را بشارت دهید. الرُّعب َ: خوف و ترس. فَوق َالأَعناق ِ: بالای گردنها، یعنی سرها و جمجمه ها را بزنید. تعبیر به «فوق» برای اینکه است که سر بالای گردن است. فَاضرِبُوا: مخاطب در اینکه جا یکی از اینکه دو است: ۱- ملائکه. ۲- مؤمنان(۱). بَنان ٍ: سر انگشتان.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۱۳]

ذلِك َبِأَنَّهُم شَاقُّوا اللّه َوَ رَسُولَه ُوَ مَن يُشاقِق ِاللّه َوَ رَسُولَه ُفَإِن َّاللّه َشَدِيدُ العِقاب ِ(۱۳)

۱۳- شَاقُّوا اللّه َ: با خدا مخالفت کردند.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۱۵]

یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا إِذا لَقِیتُم ُ الَّذِین َ کَفَرُوا زَحفاً فَلا تُوَلُّوهُم ُ الأَدبارَ (۱۵)

۱۵- إِذا لَقِیتُم ُ الَّذِین َ کَفَرُوا زَحفاً: هنگامی که کفار را از نزدیک ملاقات کردید. «الزحف» به معنای «الدنو قلیلا قلیلا».

فَلا تُوَلُّوهُم ُ الأَدبارَ: به دشمن پشت نکنید و فرار نکنید.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۱۶]

وَ مَن یُوَلِّهِم یَومَئِذٍ دُبُرَه ُ إِلاّ مُتَحَرِّفاً لِقِتال ٍ أَو مُتَحَیِّزاً إِلی فِئَهٍ فَقَد باءَ بِغَضَب ٍ مِن َ اللّه ِ وَ مَأواه ُ جَهَنَّم ُ وَ بِئس َ المَصِیرُ (۱۶)

۱۶- یُوَلِّهِم یَومَئِذٍ دُبُرَه ُ: کسی که به دشمن پشت کند. إِلّا مُتَحَرِّفاً لِقِتال ٍ: یکی از مواردی که فرار جایز است جایی است که بخواهد مکان بهتری را برای جنگیدن انتخاب کند. مُتَحَیِّزاً إِلی فِئَهٍ: مورد دومی که فرار جایز است آن جا است که رزمنده تنها مانده و بخواهد به جماعت رزمندگان ملحق شود. فِئَهٍ: جماعت، گروه.

۱- ۱.احتمال قوی آن است که ملائکه و مؤمنان هر دو مخاطب باشند.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۱۷]

فَلَم تَقتُلُوهُم وَ لكِنَّ اللّه ِ قَتَلَهُم وَ ما رَمَيتَ إِذ رَمَيتَ وَ لكِنَّ اللّه َ رَمى وَ لِيُبلِيَ المُؤمِنينَ مِنه ُ بَلاءً حَسَناً إِنَّ اللّه َ سَميع ٌ عَليم ٌ (۱۷)

۱۷- وَ لِيُبلِيَ المُؤمِنينَ مِنه ُ بَلاءً حَسَناً: تا خداوند از اینکه پیروزی نعمت خوبی را به مسلمانان عطا کند.

مِنه ُ: مرجع ضمیر یکی از دو چیز است: ۱- نصرت. ۲- اللّه.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۱۸]

ذلِكُم وَ أَنَّ اللّه َ مُوهِن ُ كَيدِ الكافِرينَ (۱۸)

۱۸- ذلِكُم: الأمر ذلكم یعنی قضیّه چنین است که خداوند سست کننده کید کافران است.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۱۹]

إِن تَستَفتِحُوا فَقَد جاءَكُم ُ الفَتح ُ وَ إِن تَنتَهُوا فَهُوَ خَيرٌ لَكُم وَ إِن تَعُودُوا نَعُد وَ لَن تُغنِيَ عَنكُم فِئَتُكُم شَيئاً وَ لَو كَثُرَت وَ أَنَّ اللّه َ مَعَ المُؤمِنينَ (۱۹)

۱۹- إِن تَستَفتِحُوا فَقَد جاءَكُم ُ الفَتح ُ: خطاب به مشرکان است یعنی اگر فتح و پیروزی درخواست می کردید، پیروزی حاصل شد.

توضیح اینکه که ابو جهل در جنگ بدر چنین دعا کرد: «اللّهم ربّنا دیننا القدیم و دین محمّد الحدیث فأی الدینین کان أحب ّ إلیك و أرضی عندك فانصر أهله الیوم» یعنی پروردگارا آیین ما قدیمی است و آیین محمّد جدید است هر یکی از اینکه دو آیین پیش تو محبوب تر است امروز صاحب آن را پیروز کن. خداوند در جواب می فرماید: «دعای شما مشرکان به فتح و پیروزی قبول شده است. دین محمّد حق ّ است و ما او را پیروز کردیم.»

إِن تَنتَهُوا: اگر از کفر دست بردارید.

إِن تَعُودُوا: اگر به کفر برگردید.

فِئَتُكُم: جماعت و گروه شما.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۲۲]

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِندَ اللّه ِ الصُّم ُّ البُكم ُ الَّذِينَ لا يَعقِلُونَ (۲۲)

۲۲- شَرَّ الدَّوَابِّ: بدترین جنبنده ها.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۲۴]

یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اسْتَجِیبُوا لِلّهِ وَ لِلرَّسُولِ إِذا دَعاکُم لِما یُحییکُم وَ اعلَمُوا أَنَّ اللّهَ یَحُولُ بَینَ المَرءِ وَ قَلبِهِ وَ أَنَّهُ إِلَیهِ تُحشَرُونَ (۲۴)

۲۴- استَجِیبُوا لِلّهِ وَ لِلرَّسُولِ: أجیبوا اللّه و رسوله.

لِما یُحییکُم: «لام» به معنای «الی» است ای «الی احیائکم».

یَحُولُ بَینَ المَرءِ وَ قَلبِهِ: خداوند بین شخص و قلب او حائل ایجاد می کند. امام صادق علیه السّلام فرمود: هرگز حق را به جای باطل و باطل را به جای حق باور نمی کند.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۲۶]

وَ اذکُرُوا إِذ أَنتُم قَلِیلٌ مُستَضعَفُونَ فِی الأَرضِ تَخافُونَ أَن یَتَخَطَّفَکُمُ النّاسُ فَآواکُم وَ أَیَّدَکُم بِنَصرِهِ وَ رَزَقَکُم مِنَ الطَّیِّباتِ لَعَلَّکُم تَشکُرُونَ (۲۶)

۲۶- یَتَخَطَّفَکُمُ النّاسُ: مردم مشرک شما را بربایند.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۲۷]

یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لا تَخُونُوا اللّهَ وَ الرَّسُولَ وَ تَخُونُوا أَماناتِکُم وَ أَنتُم تَعلَمُونَ (۲۷)

۲۷- وَ تَخُونُوا: عطف است به «لا تخونوا» یعنی «لا تخونوا أماناتکم».

[سوره الأنفال (۸): آیه ۲۹]

یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللّهَ یَجعَل لَکُم فُرقاناً وَ یُکَفِّر عَنکُم سَیِّئاتِکُم وَ یَغفِر لَکُم وَ اللّهُ ذُو الفَضلِ العَظِیمِ (۲۹)

۲۹- فُرقاناً: نورانیّتی که موجب تشخیص حق از باطل باشد. در «المیزان» فرموده است:

فرقان آن نورانیتی است که دو چیز را از همدیگر جدا می کند و در اینکه آیه چون ثمره تقوی بیان شده است مراد فرقان میان حق و باطل است، خواه در اعتقادات که تشخیص بین کفر و ایمان است و خواه در اعمال که تشخیص بین طاعت و معصیت است و یا در نظر و اندیشه که صحیح و خطا را تفکیک می کند.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۳۰]

وَ إِذ یَمکُرُ بِکَ الَّذِینَ کَفَرُوا لِیُثبِتُوکَ أَو یَقتُلُوکَ أَو یُخرِجُوکَ وَ یَمکُرُونَ وَ یَمکُرُ اللّهُ وَ اللّهُ خَیرُ الماکِرِینَ (۳۰)

۳۰- یَمکُرُ: حیله می زدند و مکر می کردند.

لِیُثبِتُوکَ: به چند معنا آمده است: ۱- تا تو را زندانی کنند. ۲- تا تو را مجروح سازند. ۳- تا تو را گروگان گیرند.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۳۴]

وَ ما لَهُم أَلاّ يُعَذِّبَهُم اللّه وَ هُم يَصُدُّون عَن المَسجِدِ الحَرام وَ ما كانُوا أَولِياءَه إِن أَولِياؤُه إِلاَّ المُتَّقُون وَ لكِن أَكثَرَهُم لا يَعلَمُون (۳۴)

۳۴- وَ ما كانُوا أَولِياءَه: و ما كان المشركون اولياء المسجد الحرام. «امام باقر عليه السّلام» إِن أَولِياؤُه: ان اولياؤ المسجد الحرام. «امام باقر عليه السّلام» ما لَهُم أَلّا يُعَذِّبَهُم اللّه: چرا خداوند آنان را عذاب نكند.

أَولِياؤُه: أولياء المسجد.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۳۵]

وَ ما كان صَلاتُهُم عِندَ البَيت إِلاّ مُكاءً وَ تَصدِيَةً فَذُوقُوا العَذاب بِما كُنتُم تَكفُرُون (۳۵)

۳۵- صَلاتُهُم: دعائهم.

مُكاءً: سوت زدن.

تَصدِيَةً: كف زدن.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۳۷]

لِيَميزَ اللّه الخَبِيث مِن الطَّيِّب وَ يَجعَل الخَبِيث بَعضَه عَلى بَعض فَيَركُمَه جَمِيعاً فَيَجعَلَه فِى جَهَنَّم أُولئِك هُم الخاسِرُون (۳۷)

۳۷- فَيَركُمَه جَمِيعاً: روى هم قرار می دهد.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۳۹]

وَ قاتِلُوهُم حَتّى لا تَكُون فِتنَةٌ وَ يَكُون الدِّين كُلُّه لِلّه فَإِن انتَهَوا فَإِن اللّه بِما يَعمَلُون بَصِيرٌ (۳۹)

۳۹- فِتنَةٌ: شرك و كفر.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۴۱]

وَ اعلَمُوا أَنَّما غَنِمتُم مِن شَیءٍ فَأَنَّ لِلّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِی القُربی وَ الیَتامی وَ المَساکِینِ وَ ابنِ السَّبِیلِ إِن کُنتُم آمَنتُم بِاللّهِ وَ ما أَنزَلنا عَلی عَبدِنا یَومَ الفُرقانِ یَومَ التَقَی الجَمعانِ وَ اللّهُ عَلی کُلِّ شَیءٍ قَدِیرٌ (۴۱)

۴۱- أَنَّما غَنِمتُم: أن ما غنمتم.

ابن السَّبِیل: سیّدی که مسافر است.

یَوم الفُرقان: روز بدر چون خداوند در آن روز میان مسلمانان و مشرکان فرق گذاشت زیرا مسلمانان را عزّت بخشید و کافران را ذلیل کرد.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۴۲]

إِذ أَنتُم بِالعُدوَهِ الدُّنیا وَ هُم بِالعُدوَهِ القُصوی وَ الرَّکبُ أَسفَلَ مِنکُم وَ لَو تَواعَدتُم لاختَلَفتُم فِی المِیعادِ وَ لکِن لِیَقضِیَ اللّهُ أَمراً کانَ مَفعُولاً لِیَهلِکَ مَن هَلَکَ عَن بَیِّنَهٍ وَ یَحیی مَن حَیَّ عَن بَیِّنَهٍ وَ إِنَّ اللّهَ لَسَمِیعٌ عَلِیمٌ (۴۲)

۴۲- بِالعُدوَهِ: کنار شی ء.

الدُّنیا: آن سمت وادی که طرف مدینه و نزدیک به مدینه بود.

توضیح اینکه که وسط لشگر اسلام و لشگر قریش یک وادی وجود داشته است که آن طرف وادی که سمت مدینه بوده قرارگاه لشگر اسلام بوده است و طرف دیگر وادی که دورتر از مدینه بود قرارگاه لشگر قریش بوده است.

القُصوی: آن سمت وادی که از مدینه دورتر بوده است.

الرَّکبُ أَسفَلَ مِنکُم: کاروان تجارت قریش پایین تر از شما قرار گرفته بود. «الرکب» جمع «راکب» است مانند: «شارب و شرب» و «صاحب و صحب».

لَو تَواعَدتُم: اگر با هم وعده می گذاشتید.

لَاختَلَفتُم: به توافق نمی رسیدید.

لِیَقضِیَ: تا اینکه که انجام بدهد.

أَمراً کانَ مَفعُولًا: کاری را که حتما لازم بود واقع شود و آن عبارت بود از عزّت مسلمانان و خواری مشرکان.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۴۳]

إِذ يُرِيكَهُم ُاللّه ُفِی مَنامِکَ ِقَلِیلاً ـ وَ لَو أَراکَهُم کَثِیراً لَفَشِلتُم وَ لَتَنـازَعتُم فِی الأمرِ وَ لکِن َّاللّه ِسَـلَّم ِإِنَّه ُعَلِیم ٌبِذات ِالصُّدُورِ (۴۳)

۴۳- سَلَّم ِ: خداوند مؤمنان را از سستی و اختلاف سالم نگهداشت.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۴۴]

وَ إِذ یُرِیکُمُوهُم إِذِ التَقَیتُم فِی أَعیُنِکُم قَلِیلاً وَ یُقَلِّلُکُم فِی أَعیُنِهِم لِیَقضِی ِاللّه ُأَمراً کان ِمَفعُولاً وَ إِلَی اللّه ِتُرجَع ُالأُمُورُ (۴۴)

۴۴- وَ إِذ یُرِیکُمُوهُم إِذِ التَقَیتُم فِی أَعیُنِکُم قَلِیلًا: مشرکین را در نظر شما مؤمنین اندک نشان داد. مخاطب در «کم» مؤمنین است و مرجع «هم» مشرکین است.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۴۶]

وَ أَطِیعُوا اللّه َ وَ رَسُولَه ُ وَ لا تَنازَعُوا فَتَفشَلُوا وَ تَذهَب َ رِیحُکُم وَ اصبِرُوا إِن َّ اللّه َ مَع َ الصّابِرِین َ (۴۶)

۴۶- فَتَفشَلُوا: منصوب به «أن» مقدّر است، چون در جواب نهی است یعنی تا اینکه که سست بشوید.

تَذهَب َ رِیحُکُم: باد شما از بین برود یعنی عظمت و شوکت و ابّهت شما از بین برود.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۴۷]

وَ لا تَکُونُوا کَالَّذِین َ خَرَجُوا مِن دِیارِهِم بَطَراً وَ رِئاءَ النّاس ِ وَ یَصُدُّون َ عَن سَبِیل ِ اللّه ِ وَ اللّه ُ بِما یَعمَلُون َ مُحِیطٌ (۴۷)

۴۷- بَطَراً: در حال خوش گذرانی و عیّاشی.

مراد، قریش است که از مکه با شرب خمر و زنان زینت کرده بیرون آمدند.

رِئاءَ النّاس ِ: در حالی که خلاف واقع را به عنوان واقع وانمود می کردند. توضیح اینکه که لشگر قریش در دل، از مسلمانان خوف داشتند، ولی در ظاهر نشان می دادند که خوف ندارند.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۴۸]

وَ إِذ زَیَّن َ لَهُم ُ الشَّیطان ُ أَعمالَهُم وَ قال َ لا غالِب َ لَکُم ُ الیَوم َ مِن َ النّاس ِ وَ إِنِّی جارٌ لَکُم فَلَمّا تَراءَت ِ الفِئَتان ِ نَکَص َ عَلی عَقِبَیه ِ وَ قال َ إِنِّی بَرِی ءٌ مِنکُم إِنِّی أَری ما لا تَرَون َ إِنِّی أَخاف ُ اللّه َ وَ اللّه ُ شَدِیدُ العِقاب ِ (۴۸)

۴۸- جارٌ لَکُم: به دو معنا آمده است: ۱- یاور شما هستم. ۲- شما را تأمین می دهم.

تَراءَت ِ الفِئَتان ِ: دو لشگر در برابر هم قرار گرفتند.

نَکَص َ عَلی عَقِبَیه ِ: به عقب برگشت.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۴۹]

إِذ یَقُول ُ المُنافِقُون َ وَ الَّذِین َ فِی قُلُوبِهِم مَرَض ٌ غَرَّ هؤُلاءِ دِینُهُم وَ مَن یَتَوَکَّل عَلَی اللّه ِ فَإِن َّ اللّه َ عَزِیزٌ حَکِیم ٌ (۴۹)

۴۹- غَرَّ هؤُلاءِ دِینُهُم: مسلمانان را دینشان گول زده است زیرا با عدّه کم برای جنگ بدر آمده اند.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۵۰]

وَ لَو تَری إِذ یَتَوَفَّی الَّذِین َ کَفَرُوا المَلائِکَهُ یَضرِبُون َ وُجُوهَهُم وَ أَدبارَهُم وَ ذُوقُوا عَذاب َ الحَرِیق ِ (۵۰)

۵۰- وَ لَو تَرى: جواب «لو» محذوف است يعنى «لرأيت أمرا عجيبا».

[سوره الأنفال (۸): آيه ۵۲]

كَدَأبِ آلِ فِرعَونَ وَ الَّذِينَ مِن قَبلِهِم كَفَرُوا بِآياتِ اللّه فَأَخَذَهُمُ اللّه بِذُنُوبِهِم إِنَّ اللّه قَوِىٌّ شَدِيدُ العِقابِ (۵۲)

۵۲- كَدَأبِ: دأبهم كدأب آل فرعون.

«دأب»: روش.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۵۷]

فَإِمّا تَثقَفَنَّهُم فِی الحَربِ فَشَرِّد بِهِم مَن خَلفَهُم لَعَلَّهُم یَذَّکَّرُونَ (۵۷)

۵۷- فَإِمّا: فإن ما. «ما» مفید تاکید است و فایده اش تصحیح دخول «نون تاکید» بر فعل مضارع است.

تَثقَفَنَّهُم: بر آنان سریعا پیروز شدی.

فَشَرِّد: سخت عقوبت کن و گوشمالی ده تا آیندگان متفرّق و پراکنده شوند و در یک جا متمرکز نشوند.

خَلفَهُم: کسانی که جانشین گذشتگان هستند.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۵۸]

وَ إِمّا تَخافَنَّ مِن قَومٍ خِیانَهً فَانبِذ إِلَیهِم عَلی سَواءٍ إِنَّ اللّه لا یُحِبُّ الخائِنِینَ (۵۸)

۵۸- إِمّا تَخافَنَّ: إن ما. «ما» برای تاکید است و فایده اش تصحیح دخول «نون تاکید» بر فعل مضارع است.

خِیانَهً: نقض عهد.

فَانبِذ إِلَیهِم عَلی سَواءٍ: به دو معنا آمده است:

۱- پیمان را مقابل آنانی که پیمان شکستند بیانداز یعنی تو هم پیمان را بشکن و به اطلاع آنان برسان که نقض عهد کرده ای تا هر دو به طور مساوی از نقض عهد مطّلع بشوید. ۲- تو هم پیمان را بشکن، ولی عادلانه اگر در پیمان، مالی قرار داد شده بود مال را برگردانید.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۶۰]

وَ أَعِدُّوا لَهُم مَا استَطَعتُم مِن قُوَّهٍ وَ مِن رِباطِ الخَیلِ تُرهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللّه وَ عَدُوَّکُم وَ آخَرِینَ مِن دُونِهِم لا تَعلَمُونَهُم اللّه یَعلَمُهُم وَ ما تُنفِقُوا مِن شَی ءٍ فِی سَبِیلِ اللّه یُوَفَّ إِلَیکُم وَ أَنتُم لا تُظلَمُونَ (۶۰)

۶۰- مِن رِباطِ الخَیلِ: از بستن اسبها.

تُرهِبُونَ بِهِ: با آمادگی، دشمن را به وحشت بیاندازید.

آخَرِینَ مِن دُونِهِم: دسته دیگر غیر از کافران (منافقان) یعنی با آمادگی، کفار و منافقان را به وحشت بیاندازید.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۶۱]

وَ إِن جَنَحُوا لِلسَّلم ِفَاجنَح لَها وَ تَوَكَّل عَلَى اللّه ِإِنَّه ُهُوَ السَّمِيع ُالعَلِيم ُ(۶۱)

۶۱- جَنَحُوا لِلسَّلم ِ: برای صلح مایل بودند.

لَها: للمسالمه.

ص: ۱۸۵

[سوره الأنفال (۸): آیه ۶۴]

یا أَیُّهَا النَّبِیُّ حَسبُکَ اللّه ُ وَ مَنِ اتَّبَعَکَ مِنَ الْمُؤمِنِینَ (۶۴)

۶۴- مَنِ اتَّبَعَکَ: ۱- عطف است به «اللّه»، یعنی خدا و مؤمنان تو را کافی هستند. ۲- عطف است به کاف «حسبک» یعنی خداوند تو را و مؤمنان را کافی است.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۶۵]

یا أَیُّهَا النَّبِیُّ حَرِّضِ الْمُؤمِنِینَ عَلَی الْقِتالِ إِن یَکُن مِنکُم عِشرُونَ صابِرُونَ یَغلِبُوا مِائَتَینِ وَ إِن یَکُن مِنکُم مِائَهٌ یَغلِبُوا أَلفاً مِنَ الَّذِینَ کَفَرُوا بِأَنَّهُم قَومٌ لا یَفقَهُونَ (۶۵)

۶۵- حَرِّضِ: برانگیز.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۶۶]

الْآنَ خَفَّفَ اللّه ُ عَنکُم وَ عَلِمَ أَنَّ فِیکُم ضَعفاً فَإِن یَکُن مِنکُم مِائَهٌ صابِرَهٌ یَغلِبُوا مِائَتَینِ وَ إِن یَکُن مِنکُم أَلفٌ یَغلِبُوا أَلفَینِ بِإِذنِ اللّهِ وَ اللّه ُ مَعَ الصّابِرِینَ (۶۶)

۶۶- ضَعفاً: مراد ضعف جسمانی نیست بلکه ضعف از جهت اراده و عقیده است.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۶۷]

ما کانَ لِنَبِیٍّ أَن یَکُونَ لَه ُ أَسری حَتّی یُثخِنَ فِی الْأَرضِ تُرِیدُونَ عَرَضَ الدُّنیا وَ اللّه ُ یُرِیدُ الْآخِرَهَ وَ اللّه ُ عَزِیزٌ حَکِیمٌ (۶۷)

۶۷- ما کانَ لِنَبِیٍّ أَن یَکُونَ لَه ُ أَسری: پیامبر نباید اسیر بگیرد.

حَتّی یُثخِنَ فِی الْأَرضِ: تا اینکه که مشرکان به شدّت سرکوب شوند.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۷۱]

وَ إِن یُرِیدُوا خِیانَتَک َفَقَد خانُوا اللّه َمِن قَبل ُفَأَمکَن َمِنهُم وَ اللّه ُعَلِیم ٌحَکِیم ٌ(۷۱)

۷۱- فَأَمکَن َمِنهُم: فأمکنک لهم یعنی تو را بر آنان پیروز کرد و باز هم پیروز خواهد کرد.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۷۲]

إِن َّالَّذِین َآمَنُوا وَ هاجَرُوا وَ جاهَدُوا بِأَموالِهِم وَ أَنفُسِهِم فِی سَبِیل ِاللّه ِوَ الَّذِین َآوَوا وَ نَصَرُوا أُولئِک َبَعضُهُم أَولِیاءُ بَعض ٍوَ الَّذِین َآمَنُوا وَ لَم یُهاجِرُوا ما لَکُم مِن وَلایَتِهِم مِن شَی ءٍ حَتّی یُهاجِرُوا وَ إِن ِاستَنصَرُوکُم فِی الدِّین ِفَعَلَیکُم ُالنَّصرُ إِلاّ عَلی قَوم ٍبَینَکُم وَ بَینَهُم مِیثاق ٌوَ اللّه ُبِما تَعمَلُون َبَصِیرٌ (۷۲)

۷۲- الَّذِین َآوَوا: کسانی که به پیامبر و مهاجران مسکن دادند یعنی انصار.

ما لَکُم مِن وَلایَتِهِم مِن شَی ءٍ: نصرت آنان بر شما لازم نیست. «ولایت» در اینکه جا به معنای نصرت است.

[سوره الأنفال (۸): آیه ۷۳]

وَ الَّذِین َکَفَرُوا بَعضُهُم أَولِیاءُ بَعض ٍإِلاّ تَفعَلُوه ُتَکُن فِتنَهٌ فِی الأَرض ِوَ فَسادٌ کَبِیرٌ (۷۳)

۷۳- إِلّا تَفعَلُوه ُ: إن لا تفعلوا ما أمرتکم به.

فِتنَهٌ: «فتنه» در اصل به معنای امتحان است، ولی در موارد دیگری نیز مانند: کفر، شرک، عذاب و عذرخواهی استعمال می شود.

سوره التوبه

[سوره التوبه (۹): آیه ۱]

بَراءَةٌ مِن َاللّه ِ وَ رَسُولِه ِ إِلَی الَّذِین َعاهَدتُم مِن َالمُشرِکِین َ(۱)

۱- بَراءَةٌ: هذه الآیات براءه.

بَراءَةٌ: برداشتن پیمان.

[سوره التوبه (۹): آیه ۲]

فَسِیحُوا فِی الأَرض ِ أَربَعَة َأَشهُرٍ وَ اعلَمُوا أَنَّکُم غَیرُ مُعجِزِی اللّه ِ وَ أَن َّاللّه َمُخزِی الکافِرِین َ(۲)

۲- فَسِیحُوا: با مهلت و خاطری آسوده سیر کنید.

مُخزِی الکافِرِین َ: خوار کننده کافران.

[سوره التوبه (۹): آیه ۳]

وَ أَذان ٌمِن َاللّه ِ وَ رَسُولِه ِ إِلَی النّاس ِ یَوم َالحَج ِّ الأَکبَر ِ أَن َّاللّه َبَرِی ءٌ مِن َالمُشرِکِین َ وَ رَسُولُه ُ فَإِن تُبتُم فَهُوَ خَیرٌ لَکُم وَ إِن تَوَلَّیتُم فَاعلَمُوا أَنَّکُم غَیرُ مُعجِزِی اللّه ِ وَ بَشِّرِ الَّذِین َکَفَرُوا بِعَذاب ٍ أَلِیم ٍ (۳)

۳- أَذان ٌ: اعلام. در آن معنای امر است یعنی اعلام کنید.

یَوم َالحَج ِّ الأَکبَر ِ: یکی از اینکه ایام مراد است:

۱- روز عرفه. ۲- روز عید قربان. «امام صادق علیه السّلام» ۳- تمام ایام حج ّ همان گونه که می گویند: «یوم الجمل» یعنی ایام جنگ جمل. وجه نامگذاری به «اکبر» اینکه است که در آن سال مسلمانان و مشرکان با هم حج به جای آوردند، ولی در سالهای بعد فقط مسلمانان حج به جای آوردند و مراسم حج مختص مسلمانان شد.

[سوره التوبه (۹): آیه ۴]

إِلاَّ الَّذِین َعاهَدتُم مِن َالمُشرِکِین َ ثُم َّلَم یَنقُصُوکُم شَیئاً وَ لَم یُظاهِرُوا عَلَیکُم أَحَداً فَأَتِمُّوا إِلَیهِم عَهدَهُم إِلی مُدَّتِهِم إِن َّاللّه َ یُحِب ُّالمُتَّقِین َ(۴)

۴- لَم یَنقُصُوکُم: پیمان با شما را نقض نکردند.

[سوره التوبه (۹): آیه ۵]

فَإِذَا انسَلَخَ الأشهُرُ الحُرُمُ فَاقتُلُوا المُشرِكِينَ حَيثُ وَجَدتُمُوهُم وَ خُذُوهُم وَ احصُرُوهُم وَ اقعُدُوا لَهُم كُلَّ مَرصَدٍ فَإِن تابُوا وَ أَقامُوا الصَّلاةَ وَ آتَوُا الزَّكاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُم إِنَّ اللّه غَفُورٌ رَحِيمٌ (۵)

۵- انسَلَخَ: پایان یافت.

الأَشهُرُ الحُرُمُ: به دو معنا آمده است: ۱- ماههای حرام رجب، ذی القعده، ذی الحجه و محرّم. ۲- چهار ماهی که به مشرکین فرصت داده شده بود از دهم ذی الحجه تا دهم ربیع الثانی.

احصُرُوهُم: به چند معنا آمده است: ۱- زندان کنید. ۲- اسیر کنید. ۳- از ورود آنان به مکه مانع شوید.

وَ اقعُدُوا لَهُم كُلَّ مَرصَدٍ: در هر راهی به کمین آنان بنشینید. «مرصد» به معنای راه است.

[سوره التوبه (۹): آیه ۶]

وَ إِن أَحَدٌ مِنَ المُشرِكِينَ استَجارَكَ فَأَجِرهُ حَتّى يَسمَعَ كَلامَ اللّه ثُمَّ أَبلِغهُ مَأمَنَهُ ذلِكَ بِأَنَّهُم قَومٌ لا يَعلَمُونَ (۶)

۶- إِن أَحَدٌ مِنَ المُشرِكِينَ استَجارَكَ فَأَجِرهُ: اگر برای مطالعه اسلام و قرآن پناه خواست، پناه ده.

مَأمَنَه: محل امنش.

أَبلِغهُ مَأمَنَهُ: به مأمنش برسان.

[سوره التوبه (۹): آیه ۸]

كَيف ـ وَ إِن يَظهَرُوا عَلَيكُم لا يَرقُبُوا فِيكُم إِلًّا وَ لا ذِمَّةً يُرضُونَكُم بِأَفواهِهِم وَ تَأبى قُلُوبُهُم وَ أَكثَرُهُم فاسِقُون ـ (۸)

۸- إِن يَظهَرُوا عَلَيكُم: اگر بر شما پیروز شدند.

لا يَرقُبُوا فِيكُم إِلًّا وَ لا ذِمَّةً: خویشی و عهدی را در باره شما حفظ نخواهند کرد.

إِلًّا: به چند معنا آمده است: ۱- خویشی. ۲-

اسم خداوند متعال. ۳- عهد.

ذِمَّةً: عهد و پیمان.

[سوره التوبه (۹): آیه ۱۲]

وَ إِن نَكَثُوا أَيمانَهُم مِن بَعدِ عَهدِهِم وَ طَعَنُوا فِى دِينِكُم فَقاتِلُوا أَئِمَّةَ الكُفرِ إِنَّهُم لا أَيمان ـ لَهُم لَعَلَّهُم يَنتَهُون ـ (۱۲)

۱۲- إِن نَكَثُوا: اگر شکستند.

أَيمانَهُم: جمع «یمین»، به معنای پیمان و عهد و قسم.

طَعَنُوا فِى دِينِكُم: از دین شما عیب گیری کردند.

لا أَيمان ـ لَهُم: آنان به پیمان و قسم وفا نمی کنند.

[سوره التوبه (۹): آیه ۱۳]

أَ لا تُقاتِلُون ـ قَوماً نَكَثُوا أَيمانَهُم وَ هَمُّوا بِإِخراجِ الرَّسُولِ وَ هُم بَدَؤُكُم أَوَّل ـ مَرَّةٍ أَ تَخشَونَهُم فَاللّه ُ أَحَق ُّ أَن تَخشَوه ُ إِن كُنتُم مُؤمِنِين ـ (۱۳)

۱۳- أَ لا تُقاتِلُون ـ: چرا با آنان جنگ نمی کنید یعنی باید جنگ بکنید. «ألا» برای تحضیض است.

هَمُّوا: تصمیم گرفتند.

هُم بَدَؤُكُم أَوَّل ـ مَرَّةٍ: بار اول آنان شروع به جنگ کردند. در جنگ بدر مشرکان تصمیم به آغاز جنگ گرفتند.

[سوره التوبه (۹): آیه ۱۶]

أَم حَسِبتُم أَن تُترَكُوا وَ لَمّا يَعلَمِ اللّه ُالَّذِين َجاهَدُوا مِنكُم وَ لَم يَتَّخِذُوا مِن دُونِ اللّه ِوَ لا رَسُولِه ِوَ لا المُؤمِنِين َوَلِيجَةً وَ اللّه ُ خَبِيرٌ بِما تَعمَلُون َ(۱۶)

۱۶- لَم يَتَّخِذُوا: عطف است به «جاهدوا» يعنى «لمّا يعلم اللّه الّذين لم يتخذوا ...»

وَلِيجَةً: محرم اسرار، همراز.

[سوره التوبه (۹): آیه ۱۷]

ما كان َلِلمُشرِكِين َأَن يَعمُرُوا مَساجِدَ اللّه ِشاهِدِين َعَلى أَنفُسِهِم بِالكُفرِ أُولئِك َحَبِطَت أَعمالُهُم وَ فِى النّارِ هُم خالِدُون َ(۱۷)

۱۷- شاهِدِين َعَلى أَنفُسِهِم بِالكُفرِ: وقتى از آنان سؤال كنى خودشان مى گويند: ما مشرك هستيم.

[سوره التوبه (۹): آیه ۱۸]

إِنَّما يَعمُرُ مَساجِدَ اللّه ِمَن آمَن َبِاللّه ِوَ اليَومِ الآخِرِ وَ أَقام َالصَّلاةَ وَ آتَى الزَّكاةَ وَ لَم يَخش َإِلاَّ اللّه َفَعَسى أُولئِك َأَن يَكُونُوا مِن َالمُهتَدِين َ(۱۸)

۱۸- يَعمُرُ: به دو معنا آمده است: ۱- در مساجد حضور پيدا مى كنند و نماز گزارند زيرا آبادى مسجد به حضور در آن است. ۲- ظاهر مساجد را آباد مى كنند.

[سوره التوبه (۹): آیه ۱۹]

أَ جَعَلتُم سِقايَةَ الحاجِّ وَ عِمارَةَ المَسجِدِ الحَرامِ كَمَن آمَن َبِاللّه ِوَ اليَومِ الآخِرِ وَ جاهَدَ فِى سَبِيلِ اللّه ِلا يَستَوُون َعِندَ اللّه ِوَ اللّه ُلا يَهدِى القَومَ الظّالِمِين َ(۱۹)

۱۹- سِقايَةَ الحاجِّ: سيراب كردن حجاج.

نقل شده است على عليه السّلام به عمويش عباس فرمود:

آيا هجرت نمى كنى و به رسول خدا ملحق نمى شوى. عباس در جواب گفت: من مشغول به كارى بهتر از هجرت هستم زيرا من مسجد الحرام را تعمير مى كنم و حجاج را سيراب مى كنم آن گاه اينكه آيه نازل شد.

[سوره التوبه (۹): آیه ۲۱]

یُبَشِّرُهُم رَبُّهُم بِرَحمَهٍ مِنه ُوَ رِضوان ٍوَ جَنّات ٍلَهُم فِیها نَعِیم ٌمُقِیم ٌ(۲۱)

۲۱- نَعِیم ٌ: نعمت فراوان. «مفردات راغب» مُقِیم ٌ: همیشگی، زوال ناپذیر.

[سوره التوبه (۹): آیه ۲۴]

قُل إِن کان َ آباؤُکُم وَ أَبناؤُکُم وَ إِخوانُکُم وَ أَزواجُکُم وَ عَشِیرَتُکُم وَ أَموال ٌاقتَرَفتُمُوها وَ تِجارَهٌ تَخشَون َ کَسادَها وَ مَساکِن ُ تَرضَونَها أَحَب َّإِلَیکُم مِن َ اللّه ِوَ رَسُولِه ِوَ جِهادٍ فِی سَبِیلِه ِفَتَرَبَّصُوا حَتّی یَأتِی َ اللّه ُبِأَمرِه ِوَ اللّه ُلا یَهدِی القَوم َ الفاسِقِین َ(۲۴)

۲۴- اقتَرَفتُمُوها: کسب کرده اید و جمع آوری نموده اید.

فَتَرَبَّصُوا: منتظر بمانید. (تا حکم خدا و یا عقوبت او بیاید).

[سوره التوبه (۹): آیه ۲۵]

لَقَد نَصَرَکُم ُاللّه ُفِی مَواطِن َ کَثِیرَهٍ وَ یَوم َ حُنَین ٍإِذ أَعجَبَتکُم کَثرَتُکُم فَلَم تُغن ِعَنکُم شَیئاً وَ ضاقَت عَلَیکُم ُالأَرض ُبِما رَحُبَت ثُم َّوَلَّیتُم مُدبِرِین َ(۲۵)

۲۵- لَقَد: «لام» برای قسم است.

کَثِیرَهٍ: هشتاد موضع بوده است. «ائمه معصومین علیهم السّلام» حُنَین ٍ: محلی بین مکه و طائف.

فَلَم تُغن ِعَنکُم شَیئاً: زیادی شما مانع شکست شما نشد.

بِما رَحُبَت: «ما» مصدریه است و «با» به معنای «مع» است یعنی «مع سعتها».

وَلَّیتُم مُدبِرِین َ: فرار کردید و شکست خوردید.

[سوره التوبه (۹): آیه ۲۸]

یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشرِکُون َ نَجَس ٌ فَلا یَقرَبُوا الْمَسجِدَ الحَرام َ بَعدَ عامِهِم هذا وَ إِن خِفتُم عَیلَهً فَسَوف َ یُغنِیکُم ُ اللّه ُ مِن فَضلِه ِ إِن شاءَ إِن َّ اللّه َ عَلِیم ٌ حَکِیم ٌ (۲۸)

۲۸- نَجَس ٌ: به دو معنا آمده است:

۱- پلیدی. ۲- نجاست اصطلاحی.

عَیلَهً: فقر و تنگدستی. (مسلمانان خوف داشتند که در اثر جلوگیری از ورود کفار به مسجد الحرام و مکه تجارتها کاهش پیدا کند و وضع اقتصادی آنان فلج شود).

[سوره التوبه (۹): آیه ۲۹]

قاتِلُوا الَّذِین َ لا یُؤمِنُون َ بِاللّه ِ وَ لا بِالیَوم ِ الآخِرِ وَ لا یُحَرِّمُون َ ما حَرَّم َ اللّه ُ وَ رَسُولُه ُ وَ لا یَدِینُون َ دِین َ الحَق ِّ مِن َ الَّذِین َ أُوتُوا الکِتاب َ حَتّی یُعطُوا الجِزیَهَ عَن یَدٍ وَ هُم صاغِرُون َ (۲۹)

۲۹- الجِزیَهَ: مال مقرر بر اهل ذمه.

عَن یَدٍ: دو معنا برای آن ذکر شده است: ۱- جزیه را با دست خودشان به صورت نقدی با ذلت و خواری بپردازند نه توسط نایب. ۲- «ید» کنایه از قدرت است یعنی از موضع قدرت مسلمانان و از موضع ذلت آنان جزیه پرداخت گردد.

صاغِرُون ٌ: ذلیل و خوار.

[سوره التوبه (۹): آیه ۳۰]

وَ قالَت ِ الیَهُودُ عُزَیرٌ ابن ُ اللّه ِ وَ قالَت ِ النَّصاری المَسِیح ُ ابن ُ اللّه ِ ذلِک َ قَولُهُم بِأَفواهِهِم یُضاهِؤُن َ قَول َ الَّذِین َ کَفَرُوا مِن قَبل ُ قاتَلَهُم ُ اللّه ُ أَنّی یُؤفَکُون َ (۳۰)

۳۰- قَولُهُم بِأَفواهِهِم: سخن بدون دلیل و منطق(۱).

یُضاهِؤُن ٌ: شباهت دارند.

الَّذِین َ کَفَرُوا مِن قَبل ُ: مراد در اینکه آیه، بت پرستان هستند.

قاتَلَهُم ُ اللّه ُ: لعنت خدا بر آنان باد.

أَنّی یُؤفَکُون َ: چرا رو گردان شده اند.

[سوره التوبه (۹): آیه ۳۱]

اتَّخَذُوا أَحبارَهُم وَ رُهبانَهُم أَرباباً مِن دُونِ اللّه ِ وَ المَسِیح َ ابن َ مَریَم َ وَ ما أُمِرُوا إِلاّ لِیَعبُدُوا إِلهاً واحِداً لا إِله َ إِلاّ هُوَ سُبحانَه ُ عَمّا یُشرِکُون َ (۳۱)

۳۱- أَحبارَهُم: علمای خود را. در سوره مائده، آیه ۴۴ و ۶۳ گذشت که «حبر» هم به معنای دانشمند نیکوکار و هم به معنای عالم یهودی استعمال گردیده است.

۱- ۱.در عرف مردم هم می گویند: فلان مطلب افواهی است.

[سوره التوبه (۹): آیه ۳۴]

یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا إِن َّ کَثِیراً مِن َ الأَحبارِ وَ الرُّهبان ِ لَیَأکُلُون َ أَموال َ النّاس ِ بِالباطِل ِ وَ یَصُدُّون َ عَن سَبِیل ِ اللّه ِ وَ الَّذِین َ یَکنِزُون َ الذَّهَب َ وَ الفِضَّهَ وَ لا یُنفِقُونَها فِی سَبِیل ِ اللّه ِ فَبَشِّرهُم بِعَذاب ٍ أَلِیم ٍ (۳۴)

۳۴- الرُّهبان ِ: جمع «راهب» به معنای عبادت کننده است.

لَیَأکُلُون َ أَموال َ النّاس ِ بِالباطِل ِ: از راههای حرام اموال مردم را تملک می کنند که یکی از آنها گرفتن رشوه است.

یَکنِزُون َ: جمع آوری می کنند.

لا یُنفِقُونَها: زکات آن را نمی پردازند. در مرجع ضمیر «ها» دو قول است: ۱- اموال که از «ذهب و فضه» استفاده می شود. ۲- کنوز.

[سوره التوبه (۹): آیه ۳۵]

یَوم َ یُحمی عَلَیها فِی نارِ جَهَنَّم َ فَتُکوی بِها جِباهُهُم وَ جُنُوبُهُم وَ ظُهُورُهُم هذا ما کَنَزتُم لِأَنفُسِکُم فَذُوقُوا ما کُنتُم تَکنِزُون َ (۳۵)

۳۵- یَوم َ یُحمی عَلَیها فِی نارِ جَهَنَّم َ فَتُکوی بِها جِباهُهُم وَ جُنُوبُهُم وَ ظُهُورُهُم: روزی که طلا و نقره ها را در آتش جهنم داغ می کنند و بر پیشانی و پهلو و پشت آنان می چسبانند. «کی» به معنای چسبانیدن چیز داغ بر عضوی از اعضای بدن.

[سوره التوبه (۹): آیه ۳۶]

إِن َّ عِدَّهَ الشُّهُورِ عِندَ اللّه ِ اثنا عَشَرَ شَهراً فِی کِتاب ِ اللّه ِ یَوم َ خَلَق َ السَّماوات ِ وَ الأَرض َ مِنها أَربَعَهٌ حُرُم ٌ ذلِک َ الدِّین ُ القَیِّم ُ فَلا تَظلِمُوا فِیهِن َّ أَنفُسَکُم وَ قاتِلُوا المُشرِکِین َ کَافَّهً کَما یُقاتِلُونَکُم کَافَّهً وَ اعلَمُوا أَن َّ اللّه َ مَع َ المُتَّقِین َ (۳۶)

۳۶- ذلِک َ الدِّین ُ القَیِّم ُ: دو معنا برای آن ذکر شده است: ۱- اینکه حساب صحیح است. ۲- اینکه حکم صحیح است.

قاتِلُوا المُشرِکِین َ کَافَّهً: برای آن دو وجه است:

۱- قید مسلمین است یعنی شما مسلمانان همگی در قتال مشرکان شرکت کنید. ۲- قید مشرکین است یعنی همه مشرکان را بکشید.

[سوره التوبه (۹): آیه ۳۷]

إِنَّمَا النَّسِیٓ ءُ زِیادَهٌ فِی الْکُفرِ یُضَل ُّبِه ِالَّذِین َکَفَرُوا یُحِلُّونَه ُعاماً وَ یُحَرِّمُونَه ُعاماً لِیُواطِؤُا عِدَّهَ ما حَرَّم َاللّه ُفَیُحِلُّوا ما حَرَّم َاللّه ُ زُیِّن َلَهُم سُوءُ أَعمالِهِم وَ اللّه ُلا یَهدِی القَوم َالکافِرِین َ(۳۷)

۳۷- النَّسِیٓ ءُ: تأخیر انداختن. مراد در اینکه جا یکی از چند چیز است: ۱- اعمال حج را از ماه ذی الحجه به ماههای دیگر تأخیر می انداختند. ۲-

حرمت کشتار در ماههای حرام را به ماههای دیگر می انداختند. (برای تفصیل می توان به تفسیر فخر رازی رجوع کرد.)

زِیادَهٌ فِی الْکُفرِ: چون حلال شمردن حرام حرام بود، لذا اینکه خود نوعی کفر بود.

بِه ِ: بالنسی ء.

لِیُواطِؤُا: تا برابر شود یعنی هر ماهی را که از ماههای حرام تحلیل کرده بودند در عوض ماهی را از ماههای حلال تحریم می کردند تا برابر هم باشند و در نتیجه ماههای حرام همان چهار ماه باشد.

[سوره التوبه (۹): آیه ۳۸]

یا أَیُّهَا الَّذِین َآمَنُوا ما لَکُم إِذا قِیل َلَکُم ُانفِرُوا فِی سَبِیل ِاللّه ِاثّاقَلتُم إِلَی الأَرض ِأَ رَضِیتُم بِالحَیاهِ الدُّنیا مِن َالآخِرَهِ فَما مَتاع ُ الحَیاهِ الدُّنیا فِی الآخِرَهِ إِلاّ قَلِیل ٌ(۳۸)

۳۸- انفِرُوا فِی سَبِیل ِاللّه ِ: برای جهاد حرکت کنید.

اثّاقَلتُم: سنگینی و کاهلی کردید و متمایل به اقامت در زمین شدید. اصل آن «تثاقلتم» بوده، «تا» مبدل به «ثا» و در «ثا» ادغام شده است و برای امکان تلفظ همزه ای در اول کلمه آورده اند.

[سوره التوبه (۹): آیه ۳۹]

إِلاّ تَنفِرُوا یُعَذِّبکُم عَذاباً أَلِیماً وَ یَستَبدِل قَوماً غَیرَکُم وَ لا تَضُرُّوه ُشَیئاً وَ اللّه ُعَلی کُل ِّشَی ءٍ قَدِیرٌ (۳۹)

۳۹- إِلّا تَنفِرُوا: إن لا تنفروا.

[سوره التوبه (۹): آیه ۴۰]

إِلاّ تَنصُرُوه ُفَقَد نَصَرَه ُاللّه ُإِذ أَخرَجَه ُالَّذِین َکَفَرُوا ثانِی َاثنَین ِإِذ هُما فِی الغارِ إِذ یَقُول ُلِصاحِبِه ِلا تَحزَن إِن َّاللّه َمَعَنا فَأَنزَل َ اللّه ُسَکِینَتَه ُعَلَیه ِوَ أَیَّدَه ُبِجُنُودٍ لَم تَرَوها وَ جَعَل َکَلِمَهَ الَّذِین َکَفَرُوا السُّفلی وَ کَلِمَهُ اللّه ِهِی َالعُلیا وَ اللّه ُعَزِیزٌ حَکِیم ٌ(۴۰)

۴۰- إِلّا تَنصُرُوه: إن لا تنصروه.

ثانِیَ اثنَین: دومی از دو نفر یعنی در حالی که هیچ کسی به جز یک نفر همراه او نبود.

ص: ۱۹۴

[سوره التوبه (۹): آیه ۴۱]

انفِرُوا خِفافاً وَ ثِقالاً وَ جاهِدُوا بِأَموالِكُم وَ أَنفُسِكُم فِی سَبِیلِ اللّه ِ ذلِكُم خَیرٌ لَكُم إِن كُنتُم تَعلَمُون َ(۴۱)

۴۱- خِفافاً: در حالی که خروج آسان باشد و سبک بال باشید مانند مجرد بودن، جوان بودن.

ثِقالًا: در حالی که خروج دشوار و سنگین باشد مانند متأهل بودن، پیر بودن.

[سوره التوبه (۹): آیه ۴۲]

لَو كان َعَرَضاً قَرِیباً وَ سَفَراً قاصِداً لاتَّبَعُوك َوَ لكِن بَعُدَت عَلَیهِم ُالشُّقَّةُ وَ سَیَحلِفُون َبِاللّه ِلَوِ استَطَعنا لَخَرَجنا مَعَكُم یُهلِكُون َأَنفُسَهُم وَ اللّه ُیَعلَم ُإِنَّهُم لَكاذِبُون َ(۴۲)

۴۲- عَرَضاً قَرِیباً: کالای آماده یعنی غنیمت حاضر.

سَفَراً قاصِداً: مسافرت نزدیک و آسان.

الشُّقَّةُ: مسافت.

بَعُدَت عَلَیهِم ُالشُّقَّةُ: مسافت طولانی بود (زیرا برای غزوه تبوک می بایست تا شام بروند.)

[سوره التوبه (۹): آیه ۴۳]

عَفَا اللّه ُعَنك َلِم َأَذِنت َلَهُم حَتّی یَتَبَیَّن َلَك َالَّذِین َصَدَقُوا وَ تَعلَم َالكاذِبِین َ(۴۳)

۴۳- لِم َأَذِنت َلَهُم: چرا به آنان اجازه ترک جهاد دادی.

[سوره التوبه (۹): آیه ۴۴]

لا یَستَأذِنُك َالَّذِین َیُؤمِنُون َبِاللّه ِوَ الیَوم ِالآخِرِ أَن یُجاهِدُوا بِأَموالِهِم وَ أَنفُسِهِم وَ اللّه ُعَلِیم ٌبِالمُتَّقِین َ(۴۴)

۴۴- أَن یُجاهِدُوا: فی أن یجاهدوا.

[سوره التوبه (۹): آیه ۴۵]

إِنَّما یَستَأذِنُك َالَّذِین َلا یُؤمِنُون َبِاللّه ِوَ الیَوم ِالآخِرِ وَ ارتابَت قُلُوبُهُم فَهُم فِی رَیبِهِم یَتَرَدَّدُون َ(۴۵)

۴۵- یَتَرَدَّدُون: سرگردانند.

[سوره التوبه (۹): آیه ۴۶]

وَ لَو أَرادُوا الخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَ لكِن كَرِهَ اللّهُ انبِعاثَهُم فَثَبَّطَهُم وَ قِيلَ اقعُدُوا مَعَ القاعِدِينَ (۴۶)

۴۶- عُدَّةً: وسایل لازم.

انبِعاثَهُم: خارج شدن و حرکت آنان.

فَثَبَّطَهُم: آنان را منصرف و متوقف ساخت.

[سوره التوبه (۹): آیه ۴۷]

لَو خَرَجُوا فِيكُم ما زادُوكُم إِلّا خَبالاً وَ لَأَوضَعُوا خِلالَكُم يَبغُونَكُمُ الفِتنَةَ وَ فِيكُم سَمّاعُونَ لَهُم وَ اللّهُ عَلِيمٌ بِالظّالِمِينَ (۴۷)

۴۷- خَبالًا: شر، فساد، ایجاد اضطراب.

لَأَوضَعُوا خِلالَكُم: به سرعت در میان شما رخنه می کردند.

يَبغُونَكُمُ الفِتنَةَ: به دنبال ایجاد زحمت و سختی و اختلاف برای شما بودند.

سَمّاعُونَ: جمع «سمّاع» به معنای جاسوس.

لَهُم: للمنافقین.

[سوره التوبه (۹): آیه ۴۹]

وَ مِنهُم مَن یَقُول ائذَن لِی وَ لا تَفتِنِّی أَلا فِی الفِتنَهِ سَقَطُوا وَ إِن جَهَنَّم لَمُحِیطَهٌ بِالکافِرِین (۴۹)

۴۹- لا تَفتِنِّی: به چند معنا آمده است: ۱- بعضی از منافقان گفتند: مرا در فتنه نیانداز و مراد از «فتنه» چیزی است که موجب فریب می شود یعنی ای پیامبر با توصیف کردن غنائم جنگ تبوک ما را نفریب. «المیزان» ۲- مرا به دختران زرد رنگ مبتلا نکن. مراد از دختران زرد رنگ، زنان روم بودند که احتمال می رفت جزء غنائم در جنگ تبوک باشند. ۳- مرا در گناه قرار نده (چون اگر اذن در ترک جهاد ندهی جهاد واجب است و ترک واجب گناه است پس من در گناه واقع می شوم.)

فِی الفِتنَهِ سَقَطُوا: در گرفتاری و بدبختی و نکبت و عذاب جهنم افتاده اند.

[سوره التوبه (۹): آیه ۵۲]

قُل هَل تَرَبَّصُون بِنا إِلّا إِحدَی الحُسنَیَین وَ نَحن نَتَرَبَّص بِکُم أَن یُصِیبَکُم اللّه بِعَذاب مِن عِندِه أَو بِأَیدِینا فَتَرَبَّصُوا إِنّا مَعَکُم مُتَرَبِّصُون (۵۲)

۵۲- هَل تَرَبَّصُون بِنا إِلّا إِحدَی الحُسنَیَین:

نسبت به ما انتظار نداشته باشید مگر یکی از دو نیکی را یا پیروزی در دنیا و یا شهادت.

[سوره التوبه (۹): آیه ۵۵]

فَلا تُعجِبکَ أَموالُهُم وَ لا أَولادُهُم إِنَّما یُرِیدُ اللّه ُ لِیُعَذِّبَهُم بِها فِی الحَیاهِ الدُّنیا وَ تَزهَقَ أَنفُسُهُم وَ هُم کافِرُون َ(۵۵)

۵۵- تَزهَقَ أَنفُسُهُم: جان آنان به سختی خارج شود.

[سوره التوبه (۹): آیه ۵۶]

وَ یَحلِفُون َ بِاللّه ِ إِنَّهُم لَمِنکُم وَ ما هُم مِنکُم وَ لکِنَّهُم قَوم ٌ یَفرَقُون َ(۵۶)

۵۶- یَفرَقُون: از ترس مرگ و اسیر شدن اظهار ایمان می کنند. از «فرق» مشتق است و آن به معنای ترسیدن و مضطرب شدن از اینکه که مبادا ضرری به او برسد.

[سوره التوبه (۹): آیه ۵۷]

لَو یَجِدُون َ مَلجَأً أَو مَغارات ٍ أَو مُدَّخَلاً لَوَلَّوا إِلَیه ِ وَ هُم یَجمَحُون َ(۵۷)

۵۷- مَلجَأً: پناهگاه.

مَغارات ٍ: جمع «مغاره» به معنای غار و شکاف کوه.

مُدَّخَلًا: مخفیگاه، گریزگاه. اصل آن «متدخلا» بوده، «تا» مبدّل به «دال» و در «دال» ادغام شده است و فعل ماضی آن «ادّخل» است.

لَوَلَّوا إِلَیه ِ: به سوی آن روی می آوردند.

یَجمَحُون: با سرعت داخل آن می شدند.

[سوره التوبه (۹): آیه ۵۸]

وَ مِنهُم مَن یَلمِزُکَ فِی الصَّدَقات ِ فَإِن أُعطُوا مِنها رَضُوا وَ إِن لَم یُعطَوا مِنها إِذا هُم یَسخَطُون َ(۵۸)

۵۸- یَلمِزُک: از تو عیب می گیرند.

[سوره التوبه (۹): آیه ۶۰]

إِنَّما الصَّدَقات ُ لِلفُقَراءِ وَ المَساکِین ِ وَ العامِلِین َ عَلَیها وَ المُؤَلَّفَه ِ قُلُوبُهُم وَ فِی الرِّقاب ِ وَ الغارِمِین َ وَ فِی سَبِیل ِ اللّه ِ وَ ابن ِ السَّبِیل ِ فَرِیضَه ً مِن َ اللّه ِ وَ اللّه ُ عَلِیم ٌ حَکِیم ٌ(۶۰)

۶۰- العامِلِین ـ عَلَیها: ماموران جمع آوری زکات.

المُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُم: کفاری که به آنان زکات داده می شود تا به اسلام متمایل شوند و مسلمانان را در جنگ با دشمنان اسلام کمک کنند.

فِی الرِّقاب ِ: در راه آزاد کردن بنده ها و کنیزان.

الغارِمِین ـ: بدهکاران.

فِی سَبِیل ِ اللّه ِ: جهاد و یا هر راه خیر.

ابن ِ السَّبِیل ِ: مسافری که در راه مانده و زاد و توشه ندارد.

[سوره التوبه (۹): آیه ۶۱]

وَ مِنهُم ُ الَّذِین ـ یُؤذُون ـ النَّبِی َّ وَ یَقُولُون ـ هُوَ أُذُن ٌ قُل أُذُن ُ خَیرٍ لَکُم یُؤمِن ُ بِاللّه ِ وَ یُؤمِن ُ لِلمُؤمِنِین ـ وَ رَحمَهٌ لِلَّذِین ـ آمَنُوا مِنکُم وَ الَّذِین ـ یُؤذُون ـ رَسُول ـ اللّه ِ لَهُم عَذاب ٌ أَلِیم ٌ (۶۱)

۶۱- أُذُن ٌ: هر چه به او گویند، گوش کند و قبول نماید.

أُذُن ُ خَیرٍ: گوش کردن او و قبول کردن ایشان عذر شما را، برای شما بهتر است.

یُؤمِن ُ لِلمُؤمِنِین ـ: سخن مؤمنان را تصدیق می کند.

رَحمَهٌ: هو رحمه.

[سوره التوبه (۹): آیه ۶۳]

أَ لَم یَعلَمُوا أَنَّه ُمَن یُحادِدِ اللّه َوَ رَسُولَه ُفَأَن َّلَه ُنارَ جَهَنَّم َخالِداً فِیها ذلِک َالخِزی ُالعَظِیم ُ(۶۳)

۶۳- یُحادِدِ: دشمنی کند.

الخِزی ُ: خواری.

[سوره التوبه (۹): آیه ۶۴]

یَحذَرُ المُنافِقُون َأَن تُنَزَّل َعَلَیهِم سُورَةٌ تُنَبِّئُهُم بِما فِی قُلُوبِهِم قُل ِاستَهزِؤُا إِن َّاللّه ُمُخرِج ٌما تَحذَرُون َ(۶۴)

۶۴- یَحذَرُ المُنافِقُون ُ: دو وجه برای آن ذکر شده است: ۱- جمله خبریه است یعنی منافقین ترس دارند. ۲- جمله انشائیه است یعنی باید در حذر باشند.

ما تَحذَرُون ُ: آن چیزی را که از آشکار شدنش ترس داشتید یعنی نفاق.

[سوره التوبه (۹): آیه ۶۶]

لا تَعتَذِرُوا قَد کَفَرتُم بَعدَ إِیمانِکُم إِن نَعف ُعَن طائِفَهٍ مِنکُم نُعَذِّب طائِفَهً بِأَنَّهُم کانُوا مُجرِمِین َ(۶۶)

۶۶- عَن طائِفَهٍ: «طائفه» اسم است برای گروه، ولی گاهی بر یک نفر هم اطلاق شده است و در اینکه صورت تقدیر کلام چنین است: «نفس طائفه» و در قرآن هم نظیر دارد مثل: «و لیشهد عذابهما طائفه من المؤمنین». در روایات از ائمه علیهم السّلام آمده است که حضور یک نفر هم کافی است.

[سوره التوبه (۹): آیه ۶۷]

المُنافِقُون َوَ المُنافِقات ُبَعضُ هُم مِن بَعض ٍیَأمُرُون َبِالمُنکَرِ وَ یَنهَون َعَن ِالمَعرُوف ِوَ یَقبِضُون َأَیدِیَهُم نَسُوا اللّه َفَنَسِیَهُم إِن َّالمُنافِقِین َهُم ُالفاسِقُون َ(۶۷)

۶۷- یَقبِضُون َأَیدِیَهُم: از انجام کارهای نیک خودداری می کنند.

[سوره التوبه (۹): آیه ۶۹]

كَالَّذِين َ مِن قَبلِكُم كانُوا أَشَدَّ مِنكُم قُوَّةً وَ أَكثَرَ أَموالاً وَ أَولاداً فَاستَمتَعُوا بِخَلاقِهِم فَاستَمتَعتُم بِخَلاقِكُم كَمَا استَمتَع َ الَّذِين َ مِن قَبلِكُم بِخَلاقِهِم وَ خُضتُم كَالَّذِی خاضُوا أُولئِك َ حَبِطَت أَعمالُهُم فِی الدُّنیا وَ الآخِرَهِ وَ أُولئِك َ هُم ُ الخاسِرُون َ (۶۹)

۶۹- بِخَلاقِهِم: نصیب آنان، بهره آنان.

[سوره التوبه (۹): آیه ۷۰]

أَ لَم یَأتِهِم نَبَأُ الَّذِین َ مِن قَبلِهِم قَوم ِ نُوح ٍ وَ عادٍ وَ ثَمُودَ وَ قَوم ِ إِبراهِیم َ وَ أَصحاب ِ مَدیَن َ وَ المُؤتَفِکات ِ أَتَتهُم رُسُلُهُم بِالبَیِّنات ِ فَما کان َ اللّه ُ لِیَظلِمَهُم وَ لکِن کانُوا أَنفُسَهُم یَظلِمُون َ (۷۰)

۷۰- قَوم ِ نُوح ٍ: قوم نوح. (که با غرق شدن هلاک شدند.)

عادٍ: قوم هود، (که با باد هلاک شدند.)

ثَمُودَ: قوم صالح، (که به واسطه صیحه و یا زمین لرزه هلاک شدند.)

قَوم ِ إِبراهِیم َ: قوم ابراهیم، (که به واسطه سلب نعمت و نابودی نمرود هلاک شدند.)

أَصحاب ِ مَدیَن َ: قوم شعیب، (که به واسطه عذاب «یوم الظلّه» هلاک شدند.)

المُؤتَفِکات ِ: سه قریه بوده است که قوم لوط در آن جا زندگی می کردند که همه آن سه قریه زیر و رو شد. «المؤتفکه»: منقلب و زیر و رو شده.

علت تعبیر به جمع به لحاظ سه قریه است.

[سوره التوبه (۹): آیه ۷۲]

وَعَدَ اللّه ُ المُؤمِنِین َ وَ المُؤمِنات ِ جَنّات ٍ تَجرِی مِن تَحتِهَا الأَنهارُ خالِدِین َ فِیها وَ مَساکِن َ طَیِّبَهً فِی جَنّات ِ عَدن ٍ وَ رِضوان ٌ مِن َ اللّه ِ أَکبَرُ ذلِك َ هُوَ الفَوزُ العَظِیم ُ (۷۲)

۷۲- عَدن ٍ: دو احتمال در آن وجود دارد: ۱- مخلّد و همیشگی. ۲- بهترین درجه بهشت.

[سوره التوبه (۹): آیه ۷۴]

يَحلِفُونَ بِاللّهِ ما قالُوا وَ لَقَد قالُوا كَلِمَةَ الكُفرِ وَ كَفَرُوا بَعدَ إِسلامِهِم وَ هَمُّوا بِما لَم يَنالُوا وَ ما نَقَمُوا إِلّا أَن أَغناهُمُ اللّهُ وَ رَسُولُهُ مِن فَضلِهِ فَإِن يَتُوبُوا يَكُ خَيراً لَهُم وَ إِن يَتَوَلَّوا يُعَذِّبهُمُ اللّهُ عَذاباً أَلِيماً فِي الدُّنيا وَ الآخِرَهِ وَ ما لَهُم فِي الأَرضِ مِن وَلِيٍّ وَ لا نَصِيرٍ (۷۴)

۷۴- يَحلِفُونَ بِاللّهِ ما قالُوا: در جنگ تبوک بعضی از منافقین با همدیگر خلوت کرده و پیامبر را دشنام دادند. اینکه جریان به پیامبر رسید حضرت خطاب به آنان فرمود: چنین خبری به من رسیده است. منافقین انکار کرده و بر نفی خبر قسم یاد کردند.

ما نَقَمُوا: ایراد و عیبی نمی توانند بگیرند.

[سوره التوبه (۹): آیه ۷۵]

وَ مِنهُم مَن عاهَدَ اللّهَ لَئِن آتانا مِن فَضلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَ لَنَكُونَنَّ مِنَ الصّالِحِينَ (۷۵)

۷۵- لَنَصَّدَّقَنَّ: اصل آن «لنتصدقن» بود، «تا» مبدل به «صاد» و در «صاد» ادغام شده است. گفته اند: اینکه آیه در باره «ثعلبه بن حاطب» نازل شده است. وی مردی تنگدست بود از پیامبر صلّی اللّه علیه و آله و سلّم درخواست کرد تا دعا کند وی توانگر گردد. پیامبر در ابتدا وی را از اینکه درخواست منع فرمود و توصیه فرمود که فقر بهتر است، ولی ثعلبه اصرار ورزید و قسم یاد کرد چنانچه ثروتمند شد حقوق واجب خود را بپردازد. پیامبر دعا فرمود: وی ثروتمند شد، ولی از پرداخت حقوق الهی ممانعت کرد و منافق شد.

[سوره التوبه (۹): آیه ۷۹]

الَّذِينَ يَلمِزُونَ المُطَّوِّعِينَ مِنَ المُؤمِنِينَ فِي الصَّدَقاتِ وَ الَّذِينَ لا يَجِدُونَ إِلّا جُهدَهُم فَيَسخَرُونَ مِنهُم سَخِرَ اللّهُ مِنهُم وَ لَهُم عَذابٌ أَلِيمٌ (۷۹)

۷۹- يَلمِزُونَ: عیب می گیرند.

المُطَّوِّعِينَ: کسانی که صدقه مستحبی می دهند. اصل آن «المتطوعین» بوده، «تا» مبدل به «طا» شده و در «طا» ادغام شده است.

فِي الصَّدَقاتِ: از آنان در دادن صدقه عیب می گرفتند که مثلا کم است یا ریایی است. «فی الصدقات» قید برای «یلمزون» است.

وَ الَّذِينَ لا يَجِدُونَ إِلّا جُهدَهُم: عطف به «المطوّعین» است یعنی «یلمزون الّذین لا یجدون» از کسانی که به دست نمی آورند مگر به اندازه فعالیت خودشان- گرچه اندک باشد- عیب گیری می کنند یعنی از همان مقدار مالی که به دست می آورند گرچه اندک باشد انفاق می کنند.

[سوره التوبه (۹): آیه ۸۱]

فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلافَ رَسُولِ اللّهِ وَ كَرِهُوا أَن يُجاهِدُوا بِأَموالِهِم وَ أَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَ قالُوا لا تَنفِرُوا فِي الحَرِّ قُلْ نارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَو كانُوا يَفقَهُونَ (۸۱)

۸۱- الْمُخَلَّفُونَ: کسانی که به جهاد نرفته بودند.

بِمَقْعَدِهِمْ: بقعودهم یعنی از نرفتن به جهاد خوشحال بودند.

خِلافَ: به دو معنا آمده است: ۱- بعد از رسول خدا. ۲- به علت مخالفت کردن با رسول خدا.

[سوره التوبه (۹): آیه ۸۲]

فَلْيَضحَكُوا قَلِيلًا وَ لْيَبكُوا كَثِيراً جَزاءً بِما كانُوا يَكسِبُونَ (۸۲)

۸۲- فَلْيَضحَكُوا قَلِيلًا: منافقین در دنیا بخندند و چون دنیا زود گذر است پس خنده آنان اندک است.

وَ لْيَبكُوا كَثِيراً: منافقین در آخرت بگریند و چون آخرت طولانی است پس بسیار خواهند گریست.

[سوره التوبه (۹): آیه ۸۳]

فَإِن رَجَعَكَ اللّهُ إِلى طائِفَةٍ مِنهُم فَاستَأذَنُوكَ لِلخُرُوجِ فَقُل لَن تَخرُجُوا مَعِيَ أَبَداً وَ لَن تُقاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا إِنَّكُم رَضِيتُم بِالقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقعُدُوا مَعَ الخالِفِينَ (۸۳)

۸۳- فَاستَأذَنُوكَ: از تو اجازه خواهند خواست تا در غزوه دیگر شرکت کنند.

الخالِفِينَ: کسانی که به عذر به جهاد نرفته بودند مانند پیران، زنان و اطفال.

[سوره التوبه (۹): آیه ۸۵]

وَ لا تُعجِبكَ أَموالُهُم وَ أَولادُهُم إِنَّما يُرِيدُ اللّهُ أَن يُعَذِّبَهُم بِها فِي الدُّنيا وَ تَزهَقَ أَنفُسُهُم وَ هُم كافِرُونَ (۸۵)

۸۵- تَزهَقَ أَنفُسُهُم وَ هُم كافِرُونَ: آنان در حال کفر بمیرند(۱).

[سوره التوبه (۹): آیه ۸۶]

وَ إِذا أُنزِلَت سُورَةٌ أَن آمِنُوا بِاللّهِ وَ جاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ استَأذَنَكَ أُولُوا الطَّولِ مِنهُم وَ قالُوا ذَرنا نَكُن مَعَ القاعِدِينَ (۸۶)

۸۶- أُولُوا الطَّولِ: صاحبان قدرت و ثروت.

القاعِدِین: کسانی که به جهاد نرفته اند و در مدینه مانده اند مانند زنان و اطفال.

۱- ۱.لازم به ذکر است که در تفسیر آیه ۵۵ آمده است که «تزهق انفسهم» به اینکه معناست: جان آنان به سختی خارج شود.

[سوره التوبه (۹): آیه ۸۷]

رَضُوا بِأَن یَکُونُوا مَع ِ الخَوالِف ِ وَ طُبِع َ عَلی قُلُوبِهِم فَهُم لا یَفقَهُون َ (۸۷)

۸۷- الخَوالِف ِ: کسانی که با عذر به جهاد نرفته اند مانند اطفال، زنان و کهنسالان.

[سوره التوبه (۹): آیه ۹۰]

وَ جاءَ المُعَذِّرُون َ مِن َ الأَعراب ِ لِیُؤذَن َ لَهُم وَ قَعَدَ الَّذِین َ کَذَبُوا اللّه َ وَ رَسُولَه ُ سَیُصِیب ُ الَّذِین َ کَفَرُوا مِنهُم عَذاب ٌ أَلِیم ٌ (۹۰)

۹۰- المُعَذِّرُون: به دو معنا آمده است: ۱- کسانی که عذر تراشیدند، ولی در حقیقت عذری نداشتند. ۲- کسانی که عذر داشتند.

[سوره التوبه (۹): آیه ۹۱]

لَیس َ عَلَی الضُّعَفاءِ وَ لا عَلَی المَرضی وَ لا عَلَی الَّذِین َ لا یَجِدُون َ ما یُنفِقُون َ حَرَج ٌ إِذا نَصَحُوا لِلّه ِ وَ رَسُولِه ِ ما عَلَی المُحسِنِین َ مِن سَبِیل ٍ وَ اللّه ُ غَفُورٌ رَحِیم ٌ (۹۱)

۹۱- حَرَج ٌ: در تخلف افراد مزبور از جهاد اشکالی نیست.

إِذا نَصَحُوا لِلّه ِ: اگر عمل خود را برای خدا خالص کرده اند.

[سوره التوبه (۹): آیه ۹۲]

وَ لا عَلَی الَّذِین َ إِذا ما أَتَوک َ لِتَحمِلَهُم قُلت َ لا أَجِدُ ما أَحمِلُکُم عَلَیه ِ تَوَلَّوا وَ أَعیُنُهُم تَفِیض ُ مِن َ الدَّمع ِ حَزَناً أَلّا یَجِدُوا ما یُنفِقُون َ (۹۲)

۹۲- لِتَحمِلَهُم: برای اینکه که آنان را سوار بر مرکب کنی، برای آنان مرکب مهیا کنی (زیرا خود مرکب ندارند.)

ما أَحمِلُکُم: چیزی که شما را بر آن سوار کنم.

أَعیُنُهُم تَفِیض ُ مِن َ الدَّمع ِ: چشم آنان از اشک پر گشته و سرازیر می گردد.

حَزَناً: (به سبب نداشتن ابزار جنگ) اندوهگین هستند.

[سوره التوبه (۹): آیه ۹۵]

سَیَحلِفُون َ بِاللّه ِ لَکُم إِذَا انقَلَبتُم إِلَیهِم لِتُعرِضُوا عَنهُم فَأَعرِضُوا عَنهُم إِنَّهُم رِجس ٌ وَ مَأواهُم جَهَنَّم ُ جَزاءً بِما کانُوا یَکسِبُون َ (۹۵)

۹۵- لِتُعرِضُوا عَنهُم: تا از آنان چشم پوشی کنید.

[سوره التوبه (۹): آیه ۹۷]

الأَعراب ُ أَشَدُّ کُفراً وَ نِفاقاً وَ أَجدَرُ أَلّا یَعلَمُوا حُدُودَ ما أَنزَل َ اللّه ُ عَلی رَسُولِه ِ وَ اللّه ُ عَلِیم ٌ حَکِیم ٌ (۹۷)

۹۷- الأَعراب: عربهایی که در بیابانهای اطراف مدینه زندگی می کردند.

أَجدَرُ: سزاوارتر.

[سوره التوبه (۹): آیه ۹۸]

وَ مِن َ الأَعراب ِ مَن یَتَّخِذُ ما یُنفِق ُ مَغرَماً وَ یَتَرَبَّص ُ بِکُم ُ الدَّوائِرَ عَلَیهِم دائِرَهُ السَّوءِ وَ اللّه ُ سَمِیع ٌ عَلِیم ٌ (۹۸)

۹۸- مَغرَماً: خسارت و زیان.

یَتَرَبَّص ُ بِکُم: در باره شما انتظار می کشد.

الدَّوائِرَ: جمع «دائره» به معنای گرفتاری و مصیبت.

دائِرَهُ السَّوءِ: اضافه «دائره» به «السوء» مفید تاکید است و اگر اضافه هم نمی شد از خود «دائره» معنای «سوء» استفاده می شد. «دائره» آن گرفتاری است که انسان را احاطه کند و راهی برای گریز نباشد.

[سوره التوبه (۹): آیه ۹۹]

وَ مِن َ الأَعراب ِ مَن یُؤمِن ُ بِاللّه ِ وَ الیَوم ِ الآخِرِ وَ یَتَّخِذُ ما یُنفِق ُ قُرُبات ٍ عِندَ اللّه ِ وَ صَلَوات ِ الرَّسُول ِ أَلا إِنَّها قُربَهٌ لَهُم سَیُدخِلُهُم ُ اللّه ُ فِی رَحمَتِه ِ إِنَّ اللّه َ غَفُورٌ رَحِیم ٌ (۹۹)

۹۹- صَلَوات ِ الرَّسُول ِ: عطف است بر «قربات» یعنی با انفاق دعا و استغفار پیامبر را برای خویش طلب می کنند.

[سوره التوبه (۹): آیه ۱۰۱]

وَ مِمَّن حَولَكُم مِن َ الأَعراب ِ مُنافِقُون َ وَ مِن أَهل ِ المَدِينَه ِ مَرَدُوا عَلَى النِّفاق ِ لا تَعلَمُهُم نَحن ُ نَعلَمُهُم سَنُعَذِّبُهُم مَرَّتَين ِ ثُم َّ يُرَدُّون َ إِلى عَذاب ٍ عَظِيم ٍ (۱۰۱)

۱۰۱- وَ مِن أَهل ِ المَدِينَه ِ: و من أهل المدينه ایضا منافقون یعنی بعضی از مردم مدینه منافق هستند.

مَرَدُوا عَلَى النِّفاق ِ: به دو معنا آمده است: ۱- در نفاق محکم و قوی شده اند. ۲- در نفاق فرو رفته اند.

[سوره التوبه (۹): آیه ۱۰۳]

خُذ مِن أَموالِهِم صَدَقَه ً تُطَهِّرُهُم وَ تُزَكِّيهِم بِها وَ صَل ِّ عَلَيهِم إِن َّ صَلاتَك َ سَكَن ٌ لَهُم وَ اللّه ُ سَمِيع ٌ عَلِيم ٌ (۱۰۳)

۱۰۲- صَدَقَه ً: اکثر مفسرین گفته اند: مراد زکات است. صَل ِّ عَلَيهِم: به آنان دعا کن.

[سوره التوبه (۹): آیه ۱۰۵]

وَ قُل ِ اعمَلُوا فَسَيَرَى اللّه ُ عَمَلَكُم وَ رَسُولُه ُ وَ المُؤمِنُون َ وَ سَتُرَدُّون َ إِلى عالِم ِ الغَيب ِ وَ الشَّهادَه ِ فَيُنَبِّئُكُم بِما كُنتُم تَعمَلُون َ (۱۰۵)

۱۰۵- المُؤمِنُون َ: در روایات شیعه آمده است: مراد از «المؤمنون» امامان معصوم علیهم السّلام است که اعمال امت هفته ای دو مرتبه به آنان عرضه می شود.

[سوره التوبه (۹): آیه ۱۰۶]

وَ آخَرُون َ مُرجَون َ لِأَمر ِ اللّه ِ إِمّا يُعَذِّبُهُم وَ إِمّا يَتُوب ُ عَلَيهِم وَ اللّه ُ عَلِيم ٌ حَكِيم ٌ (۱۰۶)

۱۰۶- آخَرُون َ مُرجَون َ: عطف است بر «آخرون اعترفوا».

مُرجَون َ: متوقف و منتظر دستور خدا هستند.

[سوره التوبه (۹): آیه ۱۰۷]

وَ الَّذِین ـ اتَّخَذُوا مَسجِداً ضِراراً وَ کُفراً وَ تَفرِیقاً بَین ـ المُؤمِنِین ـ وَ إِرصاداً لِمَن حارَب ـ اللّه ـ وَ رَسُولَه ُ مِن قَبل ُ وَ لَیَحلِفُن ّ إِن أَرَدنا إِلاَّ الحُسنی وَ اللّه ُ یَشهَدُ إِنَّهُم لَکاذِبُون ـ (۱۰۷)

۱۰۷- مَسجِداً ضِراراً: اینکه مسجد همان مسجدی است که معروف به مسجد ضرار است و در نزدیکی مسجد «قبا» توسط منافقین ساخته شد.

داستان اینکه مسجد از اینکه قرار بود که تنی چند از منافقین که پانزده نفر بودند، تصمیم گرفتند مسجدی بسازند و در نماز پیامبر شرکت نکنند و هدف آنان ایجاد تفرقه در صف مسلمانان و ایجاد پایگاه برای منافقین بود. از پیامبر صلّی اللّه علیه و آله دعوت کردند تا با نمازگزاردن در آن مسجد آن را افتتاح کند. پیامبر چون عازم جنگ تبوک بود اجابت دعوت را به بعد از بازگشت از تبوک موکول کرد.

بعد از بازگشت اینکه آیه به پیامبر نازل شد.

ضِراراً: برای ضرر زدن.

کُفراً: برای به پا داشتن کفر.

تَفرِیقاً: برای ایجاد اختلاف میان مسلمانان.

إِرصاداً لِمَن حارَب ـ اللّه ـ: به علت مهیا ساختن و پایگاه ساختن برای کسانی که با خدا در محاربه هستند ..

[سوره التوبه (۹): آیه ۱۰۸]

لا ـ تَقُم فِیه ِ أَبَداً لَمَسجِدٌ أُسِّس ـ عَلَی التَّقوی مِن أَوَّل ِ یَوم ٍ أَحَق ُّ أَن تَقُوم ـ فِیه ِ فِیه ِ رِجال ٌ یُحِبُّون ـ أَن یَتَطَهَّرُوا وَ اللّه ُ یُحِب ُّ المُطَّهِّرِین ـ (۱۰۸)

۱۰۸- لَمَسجِدٌ: «لام» برای قسم است.

[سوره التوبه (۹): آیه ۱۰۹]

أَ فَمَن أَسَّس ـ بُنیانَه ُ عَلی تَقوی مِن ـ اللّه ِ وَ رِضوان ٍ خَیرٌ أَم مَن أَسَّس ـ بُنیانَه ُ عَلی شَفا جُرُف ٍ هار ٍ فَانهارَ بِه ِ فِی نارِ جَهَنَّم ـ وَ اللّه ُ لا یَهدِی القَوم ـ الظّالِمِین ـ (۱۰۹)

۱۰۹- خَیرٌ: در مقابل شر است و معنای تفضیل و برتری ندارد.

شَفا: لبه، کنار.

جُرُف: قسمتی از کنار رودخانه که زیر او خالی شده است.

هارٍ: ساقط، سرنگون.

فَانهارَ بِهِ فِی نارِ جَهَنَّم: آن بنا او را در جهنم افکند.

[سوره التوبه (۹): آیه ۱۱۰]

لا یَزالُ بُنیانُهُم الَّذِی بَنَوا رِیبَهً فِی قُلُوبِهِم إِلاّ أَن تَقَطَّعَ قُلُوبُهُم وَ اللّه عَلِیم حَکِیم (۱۱۰)

۱۱۰- رِیبَهً: به سه معنا آمده است: ۱- ایجاد تردید و تثبیت نفاق در دل. ۲- حضاضت و پستی. ۳- حسرت.

إِلّا أَن تَقَطَّعَ قُلُوبُهُم: «إلّا» به معنای «حتی» و مراد یکی از دو معنا است: ۱- تا اینکه که مرگ آنان فرا رسد. ۲- تا اینکه که توبه کنند و از کار خود دست کشند.

[سوره التوبه (۹): آیه ۱۱۱]

إِنَّ اللّه اشتَری مِنَ المُؤمِنِینَ أَنفُسَهُم وَ أَموالَهُم بِأَنَّ لَهُم الجَنَّهَ یُقاتِلُونَ فِی سَبِیلِ اللّه فَیَقتُلُونَ وَ یُقتَلُونَ وَعداً عَلَیهِ حَقًّا فِی التَّوراهِ وَ الإِنجِیلِ وَ القُرآنِ وَ مَن أَوفی بِعَهدِهِ مِنَ اللّه فَاستَبشِرُوا بِبَیعِکُمُ الَّذِی بایَعتُم بِهِ وَ ذلِکَ هُوَ الفَوزُ العَظِیم (۱۱۱)

۱۱۱- وَعداً عَلَیهِ حَقًّا: مفعول مطلق نوعی است زیرا کلمه «اشتری» دلالت بر وعده می کند یعنی خداوند وعده داده است وعده ای که حق است.

[سوره التوبه (۹): آیه ۱۱۲]

التّائِبُون ـ العابِدُون ـ الحامِدُون ـ السّائِحُون ـ الرّاكِعُون ـ السّاجِدُون ـ الآمِرُون ـ بِالمَعرُوف ِ وَ النّاهُون ـ عَن ِ المُنكَرِ وَ الحافِظُون ـ لِحُدُودِ اللّه ِ وَ بَشِّرِ المُؤمِنِين ـ (۱۱۲)

۱۱۲- السّائِحُون: به دو معنا آمده است: ۱- روزه داران. ۲- کسانی که برای عبرت گرفتن سفر می کنند.

[سوره التوبه (۹): آیه ۱۱۴]

وَ ما كان ـ استِغفارُ إبراهِيم ـ لِأَبِيه ِ إلّا عَن مَوعِدَه ٍ وَعَدَها إيّاه ُ فَلَمّا تَبَيَّن ـ لَه ُ أَنَّه ُ عَدُوٌّ لِلّه ِ تَبَرَّأَ مِنه ُ إِنَّ ـ إبراهِيم ـ لَأَوّاه ٌ حَلِيم ٌ (۱۱۴)

۱۱۴- لَأَوّاه ٌ: بسیار دعا و گریه می کرد. «امام صادق علیه السّلام»

[سوره التوبه (۹): آیه ۱۱۷]

لَقَد تاب ـ اللّه ُ عَلَى النَّبِيِّ وَ المُهاجِرِين ـ وَ الأَنصارِ الَّذِين ـ اتَّبَعُوه ُ فِي ساعَةِ العُسرَةِ مِن بَعدِ ما كادَ يَزِيغ ُ قُلُوب ُ فَرِيق ٍ مِنهُم ثُمَّ تاب ـ عَلَيهِم إِنَّه ُ بِهِم رَؤُف ٌ رَحِيم ٌ (۱۱۷)

۱۱۷- ساعَةِ العُسرَةِ: هنگام سختی، لحظه های سخت.

يَزِيغ ُ: زیغ به معنای رو گردان شدن از حق به سوی باطل است. مراد گروهی است که در غزوه تبوک قصد فرار داشتند.

توضیح: «ابو حثیمه» از جنگ تبوک سر باز زد و همراه پیامبر نرفت تا اینکه که ده روز گذشت، روزی که هوا بسیار گرم بود وارد منزل شد و دو همسر زیبای وی غذا را آماده و منزل را مرتب نموده و آب خنک آماده کرده بودند، ناگهان ابو حثیمه گفت: عجب پیامبر در اینکه هوای گرم در جنگ باشد و من در راحتی اینکه بود که پشیمان شد و خود را در تبوک به پیامبر رساند و اینکه آیه در اینکه باره نازل شده است.

[سوره التوبه (۹): آیه ۱۱۸]

وَ عَلَى الثَّلاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتّى إِذا ضاقَت عَلَيهِمُ الأَرضُ بِما رَحُبَت وَ ضاقَت عَلَيهِم أَنفُسُهُم وَ ظَنُّوا أَن لا مَلجَأَ مِنَ اللّهِ إِلاّ إِلَيهِ ثُمَّ تابَ عَلَيهِم لِيَتُوبُوا إِنَّ اللّهَ هُوَ التَّوّابُ الرَّحِيمُ (۱۱۸)

۱۱۸- عَلَى الثَّلاثَةِ: تاب علی الثلاثه. از امام صادق علیه السّلام نقل شده است: آن سه نفر عبارت بودند از: «کعب بن مالک» و «هلال بن امیه» و «مراره بن ربیع». «تفسیر کنز الدقائق» خُلِّفُوا: از رفتن به جهاد سرباز زدند.

بِما رَحُبَت: برحبها ای مع سعتها.

تابَ عَلَيهِم لِيَتُوبُوا: به دو معنا آمده است: ۱- خداوند راه توبه را هموار کرد تا اینکه سه نفر توبه کنند. ۲- خداوند توبه آنان را قبول کرد تا گناهکاران دیگر بدانند خداوند توبه پذیر است و به توبه راغب شوند و توبه نمایند.

[سوره التوبه (۹): آیه ۱۲۰]

ما كانَ لِأَهلِ المَدِينَهِ وَ مَن حَولَهُم مِنَ الأَعرابِ أَن يَتَخَلَّفُوا عَن رَسُولِ اللّهِ وَ لا يَرغَبُوا بِأَنفُسِهِم عَن نَفسِهِ ذلِكَ بِأَنَّهُم لا يُصِيبُهُم ظَمَأٌ وَ لا نَصَبٌ وَ لا مَخمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَ لا يَطَؤُنَ مَوطِئاً يَغِيظُ الكُفّارَ وَ لا يَنالُونَ مِن عَدُوٍّ نَيلاً إِلاّ كُتِبَ لَهُم بِهِ عَمَلٌ صالِحٌ إِنَّ اللّهَ لا يُضِيعُ أَجرَ المُحسِنِينَ (۱۲۰)

۱۲۰- لا يَرغَبُوا بِأَنفُسِهِم عَن نَفسِهِ: برای حفظ جان خود از جان نبی صلّی اللّه علیه و آله صرف نظر نکنید.

ظَمَأٌ: تشنگی شدید.

نَصَبٌ: خستگی.

مَخمَصَةٌ: گرسنگی زیاد.

لا يَطَؤُنَ مَوطِئاً: قدم در محلی نمی گذارند. نَیلًا: زخم، قتل، اسیری.

[سوره التوبه (۹): آیه ۱۲۱]

وَ لا يُنفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَ لا كَبِيرَةً وَ لا يَقطَعُونَ وادِياً إِلاّ كُتِبَ لَهُم لِيَجزِيَهُمُ اللّهُ أَحسَنَ ما كانُوا يَعمَلُونَ (۱۲۱)

۱۲۱- لا يَقطَعُونَ وادِياً: هیچ بیابانی را نمی پیمایند.

[سوره التوبه (۹): آیه ۱۲۳]

یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا قاتِلُوا الَّذِین َ یَلُونَکُم مِن َ الکُفّارِ وَ لیَجِدُوا فِیکُم غِلظَهً وَ اعلَمُوا أَن َ اللّه َ مَع َ المُتَّقِین َ (۱۲۳)

۱۲۳- الَّذِین َ یَلُونَکُم: آن کفاری که در نزدیکی شما قرار دارند.

غِلظَهً: در آن چند وجه است: ۱- شجاعت. ۲-

خشونت. ۳- توانایی.

[سوره التوبه (۹): آیه ۱۲۶]

أَ وَ لا یَرَون َ أَنَّهُم یُفتَنُون َ فِی کُل ِّ عام ٍ مَرَّهً أَو مَرَّتَین ِ ثُم َّ لا یَتُوبُون َ وَ لا هُم یَذَّکَّرُون َ (۱۲۶)

۱۲۶- یُفتَنُون َ: امتحان می شوند.

یَذَّکَّرُون َ: اصل آن «یتذکرون» بوده، «تا» تبدیل به «ذال» و در «ذال» ادغام شده است.

[سوره التوبه (۹): آیه ۱۲۷]

وَ إِذا ما أُنزِلَت سُورَهٌ نَظَرَ بَعضُهُم إِلی بَعض ٍ هَل یَراکُم مِن أَحَد ٍ ثُم َّ انصَرَفُوا صَرَف َ اللّه ُ قُلُوبَهُم بِأَنَّهُم قَوم ٌ لا یَفقَهُون َ (۱۲۷)

۱۲۷- هَل یَراکُم مِن أَحَد ٍ: منافقین به همدیگر می گویند: آیا کسی از مسلمانان شما را دید!

صَرَف َ اللّه ُ قُلُوبَهُم: خداوند دل آنان را از حقیقت برگردانیده است.

[سوره التوبه (۹): آیه ۱۲۸]

لَقَد جاءَکُم رَسُول ٌ مِن أَنفُسِکُم عَزِیزٌ عَلَیه ِ ما عَنِتُّم حَرِیص ٌ عَلَیکُم بِالمُؤمِنِین َ رَؤُف ٌ رَحِیم ٌ (۱۲۸)

۱۲۸- عَزِیزٌ عَلَیه ِ: سخت و گران است بر او.

ما عَنِتُّم: ما مصدریه است یعنی «عنتکم»:

سختیهای شما.

حَرِیص ٌ عَلَیکُم: بر ایمان آوردن شما حرص و ولع دارد.

سوره یونس

[سوره یونس (۱۰): آیه ۲]

أَ کانَ لِلنّاسِ عَجَباً أَن أَوحَینا إِلی رَجُلٍ مِنهُم أَن أَنذِرِ النّاسَ وَ بَشِّرِ الَّذِینَ آمَنُوا أَنَّ لَهُم قَدَمَ صِدقٍ عِندَ رَبِّهِم قالَ الکافِرُونَ إِنَّ هذا لَساحِرٌ مُبِینٌ (۲)

۲- قَدَمَ صِدقٍ: در معنای آن چند وجه است:

۱- شرافت و جاودانگی در بهشت است. ۲-

جایگاه بلند. ۳- زیباییهای مربوط به بنده «قدم» و زیباییهای مربوط به مولا «ید» نامیده می شود. و اینکه به جهت فرق گذاری بین مولا و عبد است. ۴- شفاعت محمّد و آل محمّد صلّی اللّه علیه و آله.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۳]

إِنَّ رَبَّکُمُ اللّهُ الَّذِی خَلَقَ السَّماواتِ وَ الأَرضَ فِی سِتَّةِ أَیّامٍ ثُمَّ استَوی عَلَی العَرشِ یُدَبِّرُ الأَمرَ ما مِن شَفِیعٍ إِلّا مِن بَعدِ إِذنِهِ ذلِکُمُ اللّهُ رَبُّکُم فَاعبُدُوهُ أَ فَلا تَذَکَّرُونَ (۳)

۳- استَوی عَلَی العَرشِ: «عرش» به معنای تخت ملک، محل نشستن ملک است. «استوی علی العرش»، یعنی بر تمام امور تسلط دارد و چون تدبیر مملکت از تخت صادر می شود برای همین به «استوی علی العرش» تعبیر کرده است.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۴]

إِلَیهِ مَرجِعُکُم جَمِیعاً وَعدَ اللّهِ حَقًّا إِنَّهُ یَبدَؤُا الخَلقَ ثُمَّ یُعِیدُهُ لِیَجزِیَ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحاتِ بِالقِسطِ وَ الَّذِینَ کَفَرُوا لَهُم شَرابٌ مِن حَمِیمٍ وَ عَذابٌ أَلِیمٌ بِما کانُوا یَکفُرُونَ (۴)

۴- حَمِیمٍ: آب جوشی که به آخرین درجه جوشیدن رسیده است.

أَلِیمٌ: دردناک.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۱۰]

دَعواهُم فِیها سُبحانَکَ اللّهُمَّ وَ تَحِیَّتُهُم فِیها سَلامٌ وَ آخِرُ دَعواهُم أَنِ الحَمدُ لِلّهِ رَبِّ العالَمِینَ (۱۰)

۱۰- دَعواهُم: دعا و ذکر مؤمنین.

أَنِ الحَمدُ: «أن» مخففه از مثقله است.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۱۱]

وَ لَو یُعَجِّلُ اللّهُ لِلنّاسِ الشَّرَّ استِعجالَهُم بِالخَیرِ لَقُضِیَ إِلَیهِم أَجَلُهُم فَنَذَرُ الَّذِینَ لا یَرجُونَ لِقاءَنا فِی طُغیانِهِم یَعمَهُونَ (۱۱)

۱۱- الشَّرَّ: به دو معنا آمده است: ۱- دعاء الشر: دعای شری که بر خود و یا دیگران می کنند.

مثلا از امری ناراحت می شود و می گوید: خدا مرا از میان بردارد. ۲- عقاب یعنی خداوند در عقاب کردن به سبب کار زشت عجله نمی کند.

یَعمَهُونَ: «العمه» به معنای سرگردانی شدید است.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۱۲]

وَ إِذا مَسَّ الإِنسانَ الضُّرُّ دَعانا لِجَنبِهِ أَو قاعِداً أَو قائِماً فَلَمّا کَشَفنا عَنهُ ضُرَّهُ مَرَّ کَأَن لَم یَدعُنا إِلی ضُرٍّ مَسَّهُ کَذلِکَ زُیِّنَ لِلمُسرِفِینَ ما کانُوا یَعمَلُونَ (۱۲)

۱۲- الضُّرُّ: گرفتاری، سختی.

لِجَنبِهِ: در حالی که بر پهلو خوابیده.

أَو قاعِداً أَو قائِماً: یعنی در همه حال.

مَرَّ: به کار گذشته ادامه می دهد و شکر ما را به جا نمی آورد.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۱۵]

وَ إِذا تُتلی عَلَیهِم آیاتُنا بَیِّناتٍ قالَ الَّذِینَ لا یَرجُونَ لِقاءَنَا ائتِ بِقُرآنٍ غَیرِ هذا أَو بَدِّلهُ قُل ما یَکُونُ لِی أَن أُبَدِّلَهُ مِن تِلقاءِ نَفسِی إِن أَتَّبِعُ إِلّا ما یُوحی إِلَیَّ إِنِّی أَخافُ إِن عَصَیتُ رَبِّی عَذابَ یَومٍ عَظِیمٍ (۱۵)

۱۵- بَدِّلهُ: تغییراتی در او ایجاد کن حلال را حرام و حرام را حلال کن.

تِلقاءِ نَفسِی: از پیش خودم.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۱۶]

قُل لَو شاءَ اللّهُ ما تَلَوتُهُ عَلَیکُم وَ لا أَدراکُم بِهِ فَقَد لَبِثتُ فِیکُم عُمُراً مِن قَبلِهِ أَ فَلا تَعقِلُونَ (۱۶)

۱۶- لا أَدراکُم بِهِ: خداوند شما را به قرآن آگاه نمی کرد.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۱۸]

وَ یَعبُدُونَ مِن دُونِ اللّهِ ما لا یَضُرُّهُم وَ لا یَنفَعُهُم وَ یَقُولُونَ هؤُلاءِ شُفَعاؤُنا عِندَ اللّهِ قُل أَ تُنَبِّئُونَ اللّهَ بِما لا یَعلَمُ فِی السَّماواتِ وَ لا فِی الأَرضِ سُبحانَهُ وَ تَعالی عَمّا یُشرِکُونَ (۱۸)

۱۸- یَقُولُونَ هؤُلاءِ شُفَعاؤُنا عِندَ اللّهِ: مشرکان می گفتند: ما بتها را به خاطر اینکه که در قیامت پیش خداوند از ما شفاعت کنند پرستش می کنیم(۱).

[سوره یونس (۱۰): آیه ۱۹]

وَ ما کانَ النّاسُ إِلّا أُمَّةً واحِدَةً فَاختَلَفُوا وَ لَو لا کَلِمَةٌ سَبَقَت مِن رَبِّکَ لَقُضِیَ بَینَهُم فِیما فِیهِ یَختَلِفُونَ (۱۹)

۱۹- وَ ما کانَ النّاسُ إِلّا أُمَّةً واحِدَةً فَاختَلَفُوا:

همه مردم بر فطرت توحید و اسلام بودند سپس گروه گروه و مختلف شدند.

۱- ۱.در اینکه که آیا مشرکین معاد را قبول داشته اند یا نه اختلاف است «علامه طباطبایی» در چند مورد فرموده است: آنان منکر معاد بوده اند و مراد از شفاعت، شفاعت دنیوی است، نه اخروی. نگارنده نیز معتقد است از آیات قرآن به خوبی استفاده می شود که مشرکین منکر معاد بوده اند و حق با مرحوم طباطبایی است. [.....]

[سوره یونس (۱۰): آیه ۲۲]

هُوَ الَّذِی یُسَیِّرُکُم فِی البَرِّ وَ البَحرِ حَتّی إِذا کُنتُم فِی الفُلکِ وَ جَرَینَ بِهِم بِرِیحٍ طَیِّبَهٍ وَ فَرِحُوا بِها جاءَتها رِیحٌ عاصِفٌ وَ جاءَهُمُ المَوجُ مِن کُلِّ مَکانٍ وَ ظَنُّوا أَنَّهُم أُحِیطَ بِهِم دَعَوُا اللّه مُخلِصِینَ لَهُ الدِّینَ لَئِن أَنجَیتَنا مِن هذِهِ لَنَکُونَنَّ مِنَ الشّاکِرِینَ (۲۲)

۲۲- جَرَینَ بِهِم: کشتیها مردم را حرکت دادند.

فَرِحُوا بِها: به وزیدن باد خوشنود شدند.

عاصِفٌ: باد شدید، طوفان.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۲۳]

فَلَمّا أَنجاهُم إِذا هُم یَبغُونَ فِی الأَرضِ بِغَیرِ الحَقِّ یا أَیُّهَا النّاسُ إِنَّما بَغیُکُم عَلی أَنفُسِکُم مَتاعَ الحَیاهِ الدُّنیا ثُمَّ إِلَینا مَرجِعُکُم فَنُنَبِّئُکُم بِما کُنتُم تَعمَلُونَ (۲۳)

۲۳- مَتاعَ الحَیاهِ الدُّنیا: تتمتعون متاع الحیوه الدنیا. اینکه جمله بیان علت است برای «بغیکم علی انفسکم» یعنی شما به خاطر بهره بردن از دنیا به همدیگر ظلم می کنید.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۲۴]

إِنَّما مَثَلُ الحَیاهِ الدُّنیا کَماءٍ أَنزَلناهُ مِنَ السَّماءِ فَاختَلَطَ بِهِ نَباتُ الأَرضِ مِمّا یَأکُلُ النّاسُ وَ الأَنعامُ حَتّی إِذا أَخَذَتِ الأَرضُ زُخرُفَها وَ ازَّیَّنَت وَ ظَنَّ أَهلُها أَنَّهُم قادِرُونَ عَلَیها أَتاها أَمرُنا لَیلاً أَو نَهاراً فَجَعَلناها حَصِیداً کَأَن لَم تَغنَ بِالأَمسِ کَذلِکَ نُفَصِّلُ الآیاتِ لِقَومٍ یَتَفَکَّرُونَ (۲۴)

۲۴- فَاختَلَطَ بِهِ: به سبب آب باران گیاهان با همدیگر مخلوط شدند.

زُخرُفَها: نهایت زیبایی.

ازَّیَّنَت: زیبا شد. اصل آن تزیّنت بوده، «تا» مبدل به «زا» و در «زا» ادغام شده است. برای تمکن از تلفظ در ابتدای آن همزه اضافه کرده اند.

عَلَیها: علی نبات الإرض.

أَمرُنا: عذابنا.

حَصِیداً: درو شده.

كَأَن لَم تَغن ِبِالأمس ِ: گویا از قبل سر پا نبوده است.

ص: ۲۱۲

[سوره یونس (۱۰): آیه ۲۶]

لِلَّذِینَ أَحسَنُوا الحُسنی وَ زِیادَةٌ وَ لا یَرهَقُ وُجُوهَهُم قَتَرٌ وَ لا ذِلَّةٌ أُولئِکَ أَصحابُ الجَنَّةِ هُم فِیها خالِدُونَ (۲۶)

۲۶- زِیادَةٌ: ثواب تفضلی علاوه بر ثواب استحقاقی.

لا یَرهَقُ: نمی پوشاند، عارض نمی شود.

قَتَرٌ: غبار، سیاهی.

ذِلَّةٌ: خواری.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۲۸]

وَ یَومَ نَحشُرُهُم جَمِیعاً ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِینَ أَشرَکُوا مَکانَکُم أَنتُم وَ شُرَکاؤُکُم فَزَیَّلنا بَینَهُم وَ قالَ شُرَکاؤُهُم ما کُنتُم إِیّانا تَعبُدُونَ (۲۸)

۲۸- مَکانَکُم: منصوب به فعل مقدر است یعنی «الزموا مکانکم» سر جای خود باشید. فَزَیَّلنا بَینَهُم: در سؤال کردن میان بت پرستان و بتان فاصله ایجاد می کنیم و از همدیگر متفرق می سازیم. از بت پرستان می پرسیم چرا پرستش کردید و از بتها می پرسیم چرا پرستش شدید.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۲۹]

فَکَفی بِاللّهِ شَهِیداً بَینَنا وَ بَینَکُم إِن کُنّا عَن عِبادَتِکُم لَغافِلِینَ (۲۹)

۲۹- إِن کُنّا عَن عِبادَتِکُم: «ان» مخففه از مثقله است یعنی «إنّا کنّا عن عبادتکم لغافلین».

[سوره یونس (۱۰): آیه ۳۰]

هُنالِکَ تَبلُوا کُلُّ نَفسٍ ما أَسلَفَت وَ رُدُّوا إِلَی اللّهِ مَولاهُمُ الحَقِّ وَ ضَلَّ عَنهُم ما کانُوا یَفتَرُونَ (۳۰)

۳۰- تَبلُوا: آگاه می شود.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۳۲]

فَذلِکُمُ اللّهُ رَبُّکُمُ الحَقُّ فَما ذا بَعدَ الحَقِّ إِلَّا الضَّلالُ فَأَنّی تُصرَفُونَ (۳۲)

۳۲-از که تُصرَفُونَ: رو گردان هستید.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۳۴]

قُل هَل مِن شُرَکائِکُم مَن یَبدَؤُا الخَلقَ ثُمَّ یُعِیدُه ُقُلِ اللّه ُیَبدَؤُا الخَلقَ ثُمَّ یُعِیدُه ُفَأَنّی تُؤفَکُونَ (۳۴)

۳۴- تُؤفَکُون (۱): رو گردان هستید.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۳۵]

قُل هَل مِن شُرَکائِکُم مَن یَهدِی إِلَی الحَقِّ قُلِ اللّه ُیَهدِی لِلحَقِّ أَ فَمَن یَهدِی إِلَی الحَقِّ أَحَقُّ أَن یُتَّبَعَ أَمَّن لا یَهِدِّی إِلّا أَن یُهدی فَما لَکُم کَیفَ تَحکُمُون (۳۵)

۳۵- لِلحَقِّ: الی الحق.

لا یَهِدِّی: اصل آن «لا یهتدی» بوده، «تا» مبدل به «دال» و در «دال» ادغام شده است.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۳۸]

أَم یَقُولُون افتَراه ُقُل فَأتُوا بِسُورَهٍ مِثلِه وَ ادعُوا مَن استَطَعتُم مِن دُونِ اللّه إِن کُنتُم صادِقِین (۳۸)

۳۸- أَم یَقُولُون: ام منقطعه است و به معنای «بل» است. تقدیر عبارت چنین است: «بل یقولون».

۱- ۱.در مفردات راغب آمده است: «الافک: کل امر مصروف عن وجهه الذی یحق ان یکون علیه» یعنی «افک» عبارت است از اینکه که حقیقت را وارونه جلوه دهی و خلاف واقع را واقع جلوه دهی. مراد آیه اینکه است: چون بتها عجز مطلق هستند و به هیچ چیز قادر نیستند نه مالک سودی هستند و نه مالک زیانی، پس شما که آنها را إله می خوانید حقیقت را وارونه کرده اید زیرا حقیقت اله باید قدرت مطلق باشد.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۴۵]

وَ یَومَ یَحشُرُهُم کَأَن لَم یَلبَثُوا إِلّا ساعَهً مِنَ النَّهارِ یَتَعارَفُونَ بَینَهُم قَد خَسِرَ الَّذِینَ کَذَّبُوا بِلِقاءِ اللّهِ وَ ما کانُوا مُهتَدِینَ (۴۵)

۴۵- لَم یَلبَثُوا إِلّا ساعَهً: در دنیا و یا در قبر توقف نکرده اند، مگر یک ساعت.

یَتَعارَفُونَ بَینَهُم: همدیگر را می شناسند.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۴۶]

وَ إِمّا نُرِیَنَّکَ بَعضَ الَّذِی نَعِدُهُم أَو نَتَوَفَّیَنَّکَ فَإِلَینا مَرجِعُهُم ثُمَّ اللّهُ شَهِیدٌ عَلی ما یَفعَلُونَ (۴۶)

۴۶- إِمّا نُرِیَنَّکَ: إن ما نریّنک. «ما» زاید و مفید تاکید است و مصحح دخول «نون تاکید» بر فعل مضارع است(۱). یعنی اگر ما عذاب کافران را قبل از مرگ تو به تو نشان دهیم.

أَو نَتَوَفَّیَنَّکَ: یا تو را بمیرانیم و بعد از مرگ تو کافران را عذاب کنیم.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۴۸]

وَ یَقُولُونَ مَتی هذَا الوَعدُ إِن کُنتُم صادِقِینَ (۴۸)

۴۸- هذَا الوَعدُ: در مراد از آن دو وجه است:

۱- قیامت. ۲- عذاب دنیوی.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۵۰]

قُل أَ رَأَیتُم إِن أَتاکُم عَذابُهُ بَیاتاً أَو نَهاراً ما ذا یَستَعجِلُ مِنهُ الُمجرِمُونَ (۵۰)

۵۰- ما ذا یَستَعجِلُ مِنهُ الُمجرِمُونَ: در معنای او دو احتمال است: ۱- «ما» مبتدا و «ذا» به معنای الذی و خبر برای مبتداست. ۲- «ماذا» روی هم رفته اسم است، بنابراین معنا چنین شود: «ای شی ء یستعجل المجرمون».

[سوره یونس (۱۰): آیه ۵۳]

وَ یَستَنبِئُونَکَ أَ حَقٌّ هُوَ قُل إِی وَ رَبِّی إِنَّهُ لَحَقٌّ وَ ما أَنتُم بِمُعجِزِینَ (۵۳)

۵۳- وَ ما أَنتُم بِمُعجِزِینَ: شما نمی توانید مانع عذاب شوید.

۱- ۱.از تفسیر آیات مشابه اینکه آیه استفاده شده است.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۵۷]

یا أَیُّهَا النّاس ُقَد جاءَتکُم مَوعِظَهٌ مِن رَبِّکُم وَ شِفاءٌ لِما فِی الصُّدُورِ وَ هُدی ًوَ رَحمَهٌ لِلمُؤمِنِین َ(۵۷)

۵۷- شِفاءٌ لِما فِی الصُّدُورِ: علی علیه السّلام فرمود:

قرآن دارویی است که بعد از آن، داروی دیگر نیست. «نهج البلاغه خطبه ۱۹۸» همچنین در وصف پرهیزگاران فرمود: آنان شبها اجزای قرآن را تلاوت می کنند و برای دردهای خود درمانی می یابند. «نهج البلاغه خطبه ۱۹۳»

[سوره یونس (۱۰): آیه ۶۱]

وَ ما تَکُون ُفِی شَأن ٍوَ ما تَتلُوا مِنه ُمِن قُرآن ٍوَ لا تَعمَلُون َمِن عَمَل ٍإِلاّ کُنّا عَلَیکُم شُهُوداً إِذ تُفِیضُون َفِیه ِوَ ما یَعزُب ُعَن رَبِّک َمِن مِثقال ِذَرَّهٍ فِی الأَرض ِوَ لا فِی السَّماءِ وَ لا أَصغَرَ مِن ذلِک َوَ لا أَکبَرَ إِلاّ فِی کِتاب ٍمُبِین ٍ(۶۱)

۶۱- شَأن ٍ: کار، حال.

مِنه ُ: من اللّه.

تُفِیضُون َفِیه ِ: در آن کار و یا در آن حال داخل می شوید.

ما یَعزُب ُ: غایب و پنهان نمی شود.

مِثقال ِذَرَّهٍ: وزن مورچه کوچک.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۶۴]

لَهُم ُالبُشری فِی الحَیاهِ الدُّنیا وَ فِی الآخِرَهِ لا تَبدِیل َلِکَلِمات ِاللّه ِ ذلِک َ هُوَ الفَوزُ العَظِیم ُ(۶۴)

۶۴- لَهُم ُالبُشری فِی الحَیاهِ الدُّنیا: در مراد از آن چند وجه است: ۱- بشارتهایی که خداوند در قرآن بر پاداش به اعمال نیک داده است. ۲-

بشارت فرشتگان به مؤمنان به هنگام مردن. ۳-

خوابهای خوب و خوشی که مؤمن خود می بیند و یا دیگران برای وی می بینند. «امام باقر علیه السّلام»

[سوره یونس (۱۰): آیه ۶۶]

أَلا إِن َّلِلّه ِ مَن فِی السَّماوات ِ وَ مَن فِی الأَرض ِ وَ ما یَتَّبِع ُالَّذِین َ یَدعُون َ مِن دُون ِ اللّه ِ شُرَکاءَ إِن یَتَّبِعُون َ إِلاَّ الظَّن َّ وَ إِن هُم إِلاّ یَخرُصُون َ(۶۶)

۶۶- ما یَتَّبِع ُ: چند وجه برای آن آورده اند:

۱- «ما» استفهامیه و به معنای «أی ّ شی ء» است یعنی مشرکین چه چیزی را دنبال می کنند و اینکه در مقام توبیخ آنان است. ۲- «ما» نافیه است یعنی در حقیقت شریک خدا را تبعیت نمی کنند زیرا خدا شریک ندارد، بلکه خیال های خودشان را تبعیت می کنند.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۶۸]

قالُوا اتَّخَذَ اللّه ُوَلَداً سُبحانَه ُهُوَ الغَنِی ُّلَه ُما فِی السَّماوات ِ وَ ما فِی الأَرض ِ إِن عِندَکُم مِن سُلطان ٍ بِهذا أَ تَقُولُون َ عَلَی اللّه ِ ما لا تَعلَمُون َ(۶۸)

۶۸- إِن عِندَکُم: «إن» نافیه است یعنی «ما عندکم.»

[سوره یونس (۱۰): آیه ۷۱]

وَ اتل ُعَلَیهِم نَبَأَ نُوح ٍإِذ قال َلِقَومِه ِیا قَوم ِإِن کان َکَبُرَ عَلَیکُم مَقامِی وَ تَذکِیری بِآیات ِاللّه ِفَعَلَی اللّه ِتَوَکَّلت ُفَأَجمِعُوا أَمرَکُم وَ شُرَکاءَکُم ثُم َلا یَکُن أَمرُکُم عَلَیکُم غُمَّهً ثُم َاقضُوا إِلَی َّوَ لا تُنظِرُون ِ(۷۱)

۷۱- مَقامِی: بودن من در میان شما.

فَأَجمِعُوا أَمرَکُم وَ شُرَکاءَکُم: همراه شرکا تصمیم خود را بگیرید. «و شرکاء» مفعول معه است.

غُمَّهً: به دو معنا آمده است: ۱- غم و اندوه. ۲-

مبهم و پوشیده. بنابر معنای اول، مراد آیه چنین می شود: پایان تصمیم شما باید غم و اندوه به دنبال نداشته باشد و بنابر معنای دوم مراد چنین است: کار و تصمیم شما نباید مبهم باشد، بلکه باید روشن باشد.

اقضُوا إِلَی َّ دو معنا برای آن ذکر کرده اند: ۱- برای قتل من قیام کنید، اگر می توانید. ۲- در باره من هر چه می خواهید انجام بدهید.

لا تُنظِرُون ِ: مرا مهلت ندهید.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۷۷]

قال َمُوسی أَ تَقُولُون َلِلحَق ِّلَمّا جاءَکُم أَ سِحرٌ هذا وَ لا یُفلِح ُالسّاحِرُون َ(۷۷)

۷۷- أَ تَقُولُون َلِلحَق ِّلَمّا جاءَکُم: أ تقولون للحق لمّا جاءکم سحر.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۷۸]

قالُوا أَ جِئتَنا لِتَلفِتَنا عَمّا وَجَدنا عَلَیه ِآباءَنا وَ تَکُون َلَکُمَا الکِبرِیاءُ فِی الأَرض ِوَ ما نَحن ُلَکُما بِمُؤمِنِین َ(۷۸)

۷۸- لِتَلفِتَنا: برای اینکه که ما را منصرف سازی.

الکِبرِیاءُ: ریاست و آقایی.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۸۱]

فَلَمّا أَلقَوا قالَ مُوسی ما جِئتُم بِهِ السِّحرُ إِنَّ اللّه سَیُبطِلُه إِنَّ اللّه لا یُصلِحُ عَمَلَ المُفسِدِین (۸۱)

۸۱- ما جِئتُم بِهِ السِّحرُ: «ما» مبتدا و «السحر» خبر است. برای الف و لام در «السحر» دو وجه ذکر کرده اند: ۱- عهد، بنابراین معنی چنین است: اینکه کاری که شما کردید همان سحری است که به من نسبت می دادید. ۲- تزیین. در اینکه صورت معنی چنین می شود: اینکه کاری که شما می کنید سحر است و خداوند بطلان آن را آشکار خواهد کرد. «المیزان»

[سوره یونس (۱۰): آیه ۸۳]

فَما آمَنَ لِمُوسی إِلاّ ذُرِّیَّةٌ مِن قَومِهِ عَلی خَوفٍ مِن فِرعَونَ وَ مَلائِهِم أَن یَفتِنَهُم وَ إِنَّ فِرعَونَ لَعالٍ فِی الأَرضِ وَ إِنَّهُ لَمِنَ المُسرِفِین (۸۳)

۸۳- مِن قَومِهِ: مراد یکی از دو مورد است:

۱- من قوم فرعون. ۲- من قوم موسی.

عَلی خَوفٍ مِن فِرعَونَ وَ مَلَائِهِم أَن یَفتِنَهُم: در حالی که گروندگان به موسی از فرعون و سران و اشرافشان ترس داشتند که آنان را گرفتار سازند تا از دین خود برگردند. «ملئهم» به معنای ملأ قوم است.

لَعالٍ: مستکبر.

لَمِنَ المُسرِفِین: تجاوز کنندگان از حد (در گناه کردن).

[سوره یونس (۱۰): آیه ۸۵]

فَقالُوا عَلَی اللّه تَوَکَّلنا رَبَّنا لا تَجعَلنا فِتنَةً لِلقَومِ الظّالِمِین (۸۵)

۸۵- لا تَجعَلنا فِتنَةً لِلقَومِ الظّالِمِین: برای اینکه عبارت چند معنا آمده است: ۱- ما را وسیله امتحان ستمگران قرار نده یعنی ظالمان را در ظلم کردن به ما متمکن نساز تا ما را وادار به انصراف از دینمان بکنند. ۲- امام صادق علیه السّلام در باره معنای آن فرمود:

ستمگران را بر ما مسلط نکن برای اینکه که آنها را به وسیله ما آزمایش کنی.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۸۷]

وَ أَوحَینا إِلی مُوسی وَ أَخِیهِ أَن تَبَوَّءا لِقَومِکُما بِمِصرَ بُیُوتاً وَ اجعَلُوا بُیُوتَکُم قِبلَةً وَ أَقِیمُوا الصَّلاةَ وَ بَشِّرِ المُؤمِنِین (۸۷)

۸۷- تَبَوَّءا لِقَومِکَما بِمِصرَ بُیُوتاً: خانه های ملت خودتان را در مصر قرار دهید.

بِمِصرَ: «مصر» غیر منصرف است، به جهت تأنیث و معرفه بودن (کشور معروف).

اجعَلُوا بُیُوتَکُم قِبلَةً: خانه های خود را در برابر هم قرار دهید.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۸۸]

وَ قالَ مُوسی رَبَّنا إِنَّکَ آتَیتَ فِرعَونَ وَ مَلَأَهُ زِینَةً وَ أَموالاً فِی الحَیاهِ الدُّنیا رَبَّنا لِیُضِلُّوا عَن سَبِیلِکَ رَبَّنَا اطمِس عَلی أَموالِهِم وَ اشدُد عَلی قُلُوبِهِم فَلا یُؤمِنُوا حَتّی یَرَوُا العَذابَ الأَلِیمَ (۸۸)

۸۸- مَلَأَهُ: قومه.

لِیُضِلُّوا: برای «لام» در اینکه جا دو معنا ذکر کرده اند: ۱- لام عاقبت یعنی عاقبت اینکه «ایتاء» اینکه است که بندگان تو را گمراه می کنند. ۲- لام دعا یعنی خدایا آنان را در گمراهی پابرجا و مستحکم ساز. (اینکه سخن حضرت موسی به اینکه خاطر بود که دیگر امیدی به ایمان آوردن آنان نداشت و کاملا از ایمان آنان مأیوس شده بود.)

اطمِس عَلی أَموالِهِم: اموال آنان را نابود ساز.

اشدُد عَلی قُلُوبِهِم: دل آنان را سخت کن.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۸۹]

قالَ قَد أُجِيبَت دَعوَتُكُما فَاستَقِيما وَ لا تَتَّبِعانِّ سَبِيلَ الَّذِينَ لا يَعلَمُونَ (۸۹)

۸۹- فَاستَقِيما: در دعوت به سوی خداوند ثابت قدم باشید.

لا تَتَّبِعانِّ: نهی مؤکد به نون ثقیله است یعنی حتما نباید متابعت کنید(۱).

[سوره یونس (۱۰): آیه ۹۰]

وَ جاوَزنا بِبَنِي إِسرائِيلَ البَحرَ فَأَتبَعَهُم فِرعَونُ وَ جُنُودُهُ بَغياً وَ عَدواً حَتّى إِذا أَدرَكَهُ الغَرَقُ قالَ آمَنتُ أَنَّهُ لا إِلهَ إِلاَّ الَّذِي آمَنَت بِهِ بَنُوا إِسرائِيلَ وَ أَنَا مِنَ المُسلِمِينَ (۹۰)

۹۰- جاوَزنا: عبور دادیم.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۹۳]

وَ لَقَد بَوَّأنا بَنِي إِسرائِيلَ مُبَوَّأَ صِدقٍ وَ رَزَقناهُم مِنَ الطَّيِّباتِ فَمَا اختَلَفُوا حَتّى جاءَهُمُ العِلمُ إِنَّ رَبَّكَ يَقضِي بَينَهُم يَومَ القِيامَةِ فِيما كانُوا فِيهِ يَختَلِفُونَ (۹۳)

۹۳- بَوَّأنا: آماده ساختیم، فرود آوردیم، آنان را در جای خوب جا دادیم.

مُبَوَّأَ صِدقٍ: منزلگاه صدق. وجه صدق یا برای اینکه است که نسبت اینکه مکان به مکانهای دیگر، نسبت صدق به کذب است و یا برای اینکه که مکان، دلالت صادقانه بر نعمتهای خدا دارد.

العِلم: مراد از آن یکی از دو امر است: ۱- قرآن. ۲- تورات.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۹۴]

فَإِن كُنتَ فِي شَكٍّ مِمّا أَنزَلنا إِلَيكَ فَسئَلِ الَّذِينَ يَقرَؤُنَ الكِتابَ مِن قَبلِكَ لَقَد جاءَكَ الحَقُّ مِن رَبِّكَ فَلا تَكُونَنَّ مِنَ المُمتَرِينَ (۹۴)

۹۴- شَكٍّ: دو معنا برای آن گفته اند: ۱- تردید. مخاطب پیامبر صلّی اللّه علیه و آله و سلّم است، ولی منظور مردم هستند (از باب به در بگو تا دیوار بشنود.)

۲- تنگنایی و سختی بر اینکه اساس معنی چنین می شود: اگر اذیت کفار تو را سخت آزار می دهد و صبر تو لبریز شده است از کسانی که کتاب می خوانند داستان سختیهای انبیای سابق را بپرس تا موجب دلگرمی تو شود.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۹۶]

إِنَّ الَّذِينَ حَقَّت عَلَيهِم كَلِمَت رَبِّكَ لا يُؤمِنُونَ (۹۶)

۹۶- حَقَّت عَلَيهِم كَلِمَت رَبِّكَ: عذاب خدا بر آنان حتمی شده است.

ص: ۲۲۰

۱- ۱.تثنیه است و مؤکد به نون تاکید ثقیله و کسره نون به جهت شباهت آن به نون تثنیه است.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۹۸]

فَلَو لا کانَت قَریَهٌ آمَنَت فَنَفَعَها إِیمانُها إِلاّ قَومَ یُونُسَ لَمّا آمَنُوا کَشَفنا عَنهُم عَذابَ الخِزیِ فِی الحَیاهِ الدُّنیا وَ مَتَّعناهُم إِلی حِینٍ (۹۸)

۹۸- فَلَو لا کانَت قَریَهٌ آمَنَت فَنَفَعَها إِیمانُها:

چرا قریه ها ایمان نیاوردند تا ایمانشان به آنان سود بخشد. «لولا» به معنای «هلّا» است.

إِلّا قَومَ یُونُسَ: در آن دو احتمال وجود دارد:

۱- استثناء منقطع است یعنی لکن قوم یونس ایمان آورد و ایمان آنان به ایشان سود بخشید. ۲-

استثناء متصل است یعنی هیچ قریه ای به هنگام نزول بلا ایمان نیاورد، البته ایمانی که سود بخش باشد جز قوم یونس.

الخِزیِ: خواری.

[سوره یونس (۱۰): آیه ۱۰۱]

قُلِ انظُرُوا ما ذا فِی السَّماواتِ وَ الأَرضِ وَ ما تُغنِی الآیاتُ وَ النُّذُرُ عَن قَومٍ لا یُؤمِنُونَ (۱۰۱)

۱۰۱- انظُرُوا ما ذا فِی السَّماواتِ وَ الأَرضِ:

در موجودات آسمان و زمین فکر کنید. «نظر» یعنی یافتن چیزی با فکر.

ما تُغنِی الآیاتُ وَ النُّذُرُ عَن قَومٍ لا یُؤمِنُونَ:

معجزات و براهین قومی را که ایمان نمی آورند بی نیاز نمی کند یعنی سودی نمی بخشد.

سوره هود

[سوره هود (۱۱): آیه ۵]

أَلا إِنَّهُم يَثنُونَ صُدُورَهُم لِيَستَخفُوا مِنهُ أَلا حِينَ يَستَغشُونَ ثِيابَهُم يَعلَمُ ما يُسِرُّونَ وَ ما يُعلِنُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذاتِ الصُّدُورِ (۵)

۵- يَثنُونَ صُدُورَهُم لِيَستَخفُوا مِنهُ: به چند معنا آمده است: ۱- در شأن نزول آیه امام باقر علیه السّلام از جابر بن عبد اللّه نقل فرمود: مشرکین به هنگام طواف خانه خدا سرها و پشتهای خود را خم می کردند و با لباس خویش سر خود را می پوشاندند تا پیامبر صلّی اللّه علیه و آله و سلّم آنان را نبیند.

۲- عداوت پیامبر را در سینه های خود مخفی می دارند. ۳- سینه های خود را به یکدیگر نزدیک و نجوی می کنند تا اسرار خود را مخفی نگهدارند. مادّه آن «ثنی» است.

يَستَغشُونَ ثِيابَهُم: هنگام پوشش لباس هم خداوند آشکار و نهان را می داند.

[سوره هود (۱۱): آیه ۷]

وَ هُوَ الَّذِی خَلَقَ السَّماواتِ وَ الأَرضَ فِی سِتَّةِ أَیّامٍ وَ کانَ عَرشُهُ عَلَی الماءِ لِیَبلُوَکُم أَیُّکُم أَحسَنُ عَمَلاً وَ لَئِن قُلتَ إِنَّکُم مَبعُوثُونَ مِن بَعدِ المَوتِ لَیَقُولَنَّ الَّذِینَ کَفَرُوا إِن هذا إِلاّ سِحرٌ مُبِینٌ (۷)

۷- لَئِن: «لام» برای قسم است.

[سوره هود (۱۱): آیه ۸]

وَ لَئِن أَخَّرنا عَنهُمُ العَذابَ إِلی أُمَّةٍ مَعدُودَةٍ لَیَقُولُنَّ ما یَحبِسُهُ أَلا یَومَ یَأتِیهِم لَیسَ مَصرُوفاً عَنهُم وَ حاقَ بِهِم ما کانُوا بِهِ یَستَهزِؤُنَ (۸)

۸- أُمَّةٍ مَعدُودَةٍ: زمان معیّن.

حاقَ بِهِم ما کانُوا بِهِ یَستَهزِؤُنَ: فرود آید بر آنان همان چیزی که آن را مسخره می کردند.

[سوره هود (۱۱): آیه ۱۲]

فَلَعَلَّکَ تارِکٌ بَعضَ ما یُوحی إِلَیکَ وَ ضائِقٌ بِهِ صَدرُکَ أَن یَقُولُوا لَو لا أُنزِلَ عَلَیهِ کَنزٌ أَو جاءَ مَعَهُ مَلَکٌ إِنَّما أَنتَ نَذِیرٌ وَ اللّهُ عَلی کُلِّ شَی ءٍ وَکِیلٌ (۱۲)

۱۲- فَلَعَلَّکَ تارِکٌ بَعضَ ما یُوحی إِلَیکَ:

شاید دست برداری از برخی مطالبی که به تو وحی می شود. مراد اینکه است مبادا دست برداری و رها سازی.

ضائِقٌ بِهِ صَدرُکَ: سینه تو از گفتار کفار به تنگ آید و حوصله ات تمام شود.

أَن یَقُولُوا: کراهه أن یقولوا یعنی مبادا بعضی از قرآن را رها سازی و سینه تو از گفتار ناخوش مشرکان که می گویند: چرا گنج بر او نازل نمی شود و یا چرا ملک همراه او نمی آید، به تنگ آید.

[سوره هود (۱۱): آیه ۱۳]

أَم يَقُولُون َ افتَراه ُ قُل فَأتُوا بِعَشرِ سُوَرٍ مِثلِه ِ مُفتَرَيات ٍ وَ ادعُوا مَن ِ استَطَعتُم مِن دُون ِ اللّه ِ إِن كُنتُم صادِقِين َ (۱۳)

۱۳- أَم يَقُولُون َ: «ام» منقطعه است، به معنای «بل أ يقولون».

[سوره هود (۱۱): آیه ۱۵]

مَن كان َ يُرِيدُ الحَياةَ الدُّنيا وَ زِينَتَها نُوَف ِّ إِلَيهِم أَعمالَهُم فِيها وَ هُم فِيها لا يُبخَسُون َ (۱۵)

۱۵- زِينَتَها: زيباييها و خوشيهای دنيا.

نُوَف ِّ: جزای اعمال آنان را كاملا خواهيم داد.

لا يُبخَسُون َ: از أجر آنان چيزی كاسته نمی شود.

[سوره هود (۱۱): آیه ۱۷]

أَ فَمَن كان َ عَلى بَيِّنَه ٍ مِن رَبِّه ِ وَ يَتلُوه ُ شاهِدٌ مِنه ُ وَ مِن قَبلِه ِ كِتاب ُ مُوسى إِماماً وَ رَحمَهً أُولئِك َ يُؤمِنُون َ بِه ِ وَ مَن يَكفُر بِه ِ مِن َ الأَحزاب ِ فَالنّارُ مَوعِدُه ُ فَلا تَك ُ فِي مِريَه ٍ مِنه ُ إِنَّه ُ الحَق ُّ مِن رَبِّك َ وَ لكِن َّ أَكثَرَ النّاس ِ لا يُؤمِنُون َ (۱۷)

۱۷- يَتلُوه ُ شاهِدٌ مِنه ُ: دو معنا برای آن ذكر كرده انـد: ۱- جبرئيل و يا پيامبر از جانب خـدا قرآن را تلاوت می كنـد. ۲- علی عليه السّـلام از پيامبر صلّی اللّه عليه و آله پيروی می كند و بر صـحت نبوت پيامبر صلّی اللّه عليه و آله شهادت می دهد. «امام باقر و امام رضا عليهما السّـلام» شاهِدٌ: در مراد از «شاهـد» چند قول است: ۱- جبرئيل. ۲- رسـول اللّه صلّی اللّه عليه و آله. ۳- علی عليه السّلام.

قَبلِه ِ: به دو معنا آمده است: ۱- قبل از قرآن. ۲-

قبل از پيامبر صلّی اللّه عليه و آله.

كِتاب ُ مُوسی: يتلوه كتاب موسی (زيرا تورات به رسالت حضرت محمّد صلّی اللّه عليه و آله گواهی داده بوده است.)

إِماماً وَ رَحمَهً: حال است برای «كتاب موسی».

[سوره هود (۱۱): آیه ۲۰]

أُولئِکَ لَم یَکُونُوا مُعجِزِینَ فِی الأَرضِ وَ ما کانَ لَهُم مِن دُونِ اللّهِ مِن أَولِیاءَ یُضاعَفُ لَهُمُ العَذابُ ما کانُوا یَستَطِیعُونَ السَّمعَ وَ ما کانُوا یُبصِرُونَ (۲۰)

۲۰- ما کانُوا یَستَطِیعُونَ السَّمعَ: در اصل «بما کانوا» بود، «با» حذف شده است. اینکه آیه در مقام تعلیل برای «یضاعف» است یعنی علت مضاعف شدن عذاب اینکه است که آنان توانایی شنیدن و دیدن حقایق را داشتند، ولی از روی عناد گوش نکردند و ندیدند و از حق رو گردان شدند.

[سوره هود (۱۱): آیه ۲۳]

إِنَّ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحاتِ وَ أَخبَتُوا إِلی رَبِّهِم أُولئِکَ أَصحابُ الجَنَّهِ هُم فِیها خالِدُونَ (۲۳)

۲۳- أَخبَتُوا إِلی رَبِّهِم: در مقابل خدا خضوع کردند.

[سوره هود (۱۱): آیه ۲۷]

فَقالَ المَلَأُ الَّذِینَ کَفَرُوا مِن قَومِهِ ما نَراکَ إِلاّ بَشَراً مِثلَنا وَ ما نَراکَ اتَّبَعَکَ إِلاَّ الَّذِینَ هُم أَراذِلُنا بادِیَ الرَّأیِ وَ ما نَری لَکُم عَلَینا مِن فَضلٍ بَل نَظُنُّکُم کاذِبِینَ (۲۷)

۲۷- أَراذِلُنا: جمع «رذل» به معنای طبقه پایین، طبقه بی پول و به عبارت دیگر طبقه پست، به نظر سردمداران.

بادِیَ الرَّأیِ: متابعت کورکورانه و بدون فکر، کسانی از تو پیروی کردند که با دید ابتدایی سخنان تو را قبول کرده اند، نه با تعمق.

[سوره هود (۱۱): آیه ۲۸]

قالَ یا قَومِ أَ رَأَیتُم إِن کُنتُ عَلی بَیِّنَهٍ مِن رَبِّی وَ آتانِی رَحمَهً مِن عِندِهِ فَعُمِّیَت عَلَیکُم أَ نُلزِمُکُمُوها وَ أَنتُم لَها کارِهُونَ (۲۸)

۲۸- فَعُمِّیَت عَلَیکُم: اینکه رحمت بر شما پوشیده مانده است.

أَ نُلزِمُکُمُوها: آیا شما را مجبور به قبول رحمت کنیم. (مراد از رحمت، نبوت و معرفت حق است.)

[سوره هود (۱۱): آیه ۳۰]

وَ یا قَومِ مَن یَنصُرُنِی مِنَ اللّهِ إِن طَرَدتُهُم أَ فَلا تَذَکَّرُونَ (۳۰)

۳۰- مَن یَنصُرُنِی مِنَ اللّهِ: چه کسی مرا از عذاب خدا نجات می دهد!

[سوره هود (۱۱): آیه ۳۱]

وَ لا أَقُولُ لَکُم عِندِی خَزائِنُ اللّهِ وَ لا أَعلَمُ الغَیبَ وَ لا أَقُولُ إِنِّی مَلَکٌ وَ لا أَقُولُ لِلَّذِینَ تَزدَرِی أَعیُنُکُم لَن یُؤتِیَهُمُ اللّهُ خَیراً اللّهُ أَعلَمُ بِما فِی أَنفُسِهِم إِنِّی إِذاً لَمِنَ الظّالِمِینَ (۳۱)

۳۱- تَزدَرِی أَعیُنُکُم: چشم شما آنان را حقیر می بیند. اصل آن «زری» است، به باب افتعال رفته «ازتری» شده است، «تا» مبدّل به «دال» شده «ازدری تزدری» شده است.

[سوره هود (۱۱): آیه ۳۳]

قالَ إِنَّما یَأتِیکُم بِهِ اللّهُ إِن شاءَ وَ ما أَنتُم بِمُعجِزِینَ (۳۳)

۳۳- ما أَنتُم بِمُعجِزِین: شما توانایی گریز از عذاب خدا را ندارید.

[سوره هود (۱۱): آیه ۳۶]

وَ أُوحِیَ إِلی نُوحٍ أَنَّهُ لَن یُؤمِنَ مِن قَومِکَ إِلّا مَن قَد آمَنَ فَلا تَبتَئِس بِما کانُوا یَفعَلُونَ (۳۶)

۳۶- فَلا تَبتَئِس: پس غصه مخور و غمگین مباش.

[سوره هود (۱۱): آیه ۳۷]

وَ اصنَعِ الفُلکَ بِأَعیُنِنا وَ وَحیِنا وَ لا تُخاطِبنِی فِی الَّذِینَ ظَلَمُوا إِنَّهُم مُغرَقُونَ (۳۷)

۳۷- بِأَعیُنِنا: در مقابل دید و محافظت ما.

[سوره هود (۱۱): آیه ۴۰]

حَتّی إِذا جاءَ أَمرُنا وَ فارَ التَّنُّورُ قُلنَا احمِل فِیها مِن کُلٍّ زَوجَینِ اثنَینِ وَ أَهلَکَ إِلّا مَن سَبَقَ عَلَیهِ القَولُ وَ مَن آمَنَ وَ ما آمَنَ مَعَهُ إِلّا قَلِیلٌ (۴۰)

۴۰- فارَ التَّنُّورُ: آب از تنور جوشید.

مِن کُلٍّ زَوجَینِ: از هر حیوانی یک جفت نر و ماده.

اثنَینِ: تاکید است برای «زوجین».

[سوره هود (۱۱): آیه ۴۱]

وَ قالَ ارکَبُوا فِیها بِسمِ اللّهِ مَجراها وَ مُرساها إِنَّ رَبِّی لَغَفُورٌ رَحِیمٌ (۴۱)

۴۱- بِسمِ اللّهِ: به «بسم اللّه» تبرک بجویید، یا «بسم اللّه» بگویید.

مَجراها: هنگام حرکت کردن کشتی.

مُرساها: هنگام نگاه داشتن و توقف کردن کشتی.

[سوره هود (۱۱): آیه ۴۲]

وَ هِیَ تَجرِی بِهِم فِی مَوجٍ کَالجِبالِ وَ نادی نُوحٌ ابنَهُ وَ کانَ فِی مَعزِلٍ یا بُنَیَّ ارکَب مَعَنا وَ لا تَکُن مَعَ الکافِرِینَ (۴۲)

۴۲- تَجرِی بِهِم فِی مَوجٍ کَالجِبالِ: کشتی، آنان را در میان موجهایی که مثل کوهها بود به حرکت درآورد.

مَعزِلٍ: در کناری.

[سوره هود (۱۱): آیه ۴۳]

قالَ سَآوِی إِلی جَبَلٍ یَعصِمُنِی مِنَ الماءِ قالَ لا عاصِمَ الیَومَ مِن أَمرِ اللّهِ إِلّا مَن رَحِمَ وَ حالَ بَینَهُمَا المَوجُ فَکانَ مِنَ المُغرَقِینَ (۴۳)

۴۳- سَآوِی إِلی جَبَلٍ: به کوه پناه می برم.

لا عاصِمَ الیَومَ: امروز مانع و دافع از عذاب خدا وجود ندارد.

[سوره هود (۱۱): آیه ۴۴]

وَ قِيلَ يا أَرضُ ابلَعِی ماءَكِ وَ يا سَماءُ أَقلِعِی وَ غِيضَ الماءُ وَ قُضِیَ الأمرُ وَ استَوَت عَلَی الجُودِیِّ وَ قِيلَ بُعداً لِلقَومِ الظّالِمِينَ (۴۴)

۴۴- ابلَعِی: ببلع و فرو ببر.

أَقلِعِی: از باريدن خودداری کن.

غِيضَ الماءُ: آب به زمين فرو رفت.

استَوَت عَلَی الجُودِیِّ: کشتی بر کوه جودی قرار گرفت.

الجُودِیِّ: کوهی است در موصل عراق.

بُعداً لِلقَومِ الظّالِمِينَ: خداوند ستمگران را از رحمت خود دور گرداند.

[سوره هود (۱۱): آیه ۴۶]

قالَ یا نُوحُ إِنَّهُ لَیسَ مِن أَهلِکَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَیرُ صالِحٍ فَلا تَسئَلنِ ما لَیسَ لَکَ بِهِ عِلمٌ إِنِّی أَعِظُکَ أَن تَکُونَ مِنَ الجاهِلِینَ (۴۶)

۴۶- لَیسَ مِن أَهلِکَ: به دو معنا آمده است:

۱- فرزند تو از آن اهلی که ما وعده نجات آنان را دادیم نیست زیرا ما گفتیم: اهل خود را به کشتی سوار کن، مگر کسانی را که گمراه و جزء غرق شدگان هستند. پسر تو از گمراهان است. ۲- «اهل» به معنای دین یعنی فرزند تو جزء گروه شما نیست زیرا او مخالف شما است. «امام صادق» عَمَلٌ غَیرُ صالِحٍ: ذو عمل غیر صالح.

أَن تَکُونَ: لئلّا تکون.

[سوره هود (۱۱): آیه ۵۲]

وَ یا قَومِ استَغفِرُوا رَبَّکُم ثُمَّ تُوبُوا إِلَیهِ یُرسِلِ السَّماءَ عَلَیکُم مِدراراً وَ یَزِدکُم قُوَّةً إِلی قُوَّتِکُم وَ لا تَتَوَلَّوا مُجرِمِینَ (۵۲)

۵۲- السَّماءَ: باران.

مِدراراً: فراوان و پی در پی و به اندازه نیاز.

[سوره هود (۱۱): آیه ۵۴]

إِن نَقُولُ إِلَّا اعتَراکَ بَعضُ آلِهَتِنا بِسُوءٍ قالَ إِنِّی أُشهِدُ اللّهَ وَ اشهَدُوا أَنِّی بَرِیءٌ مِمّا تُشرِکُونَ (۵۴)

۵۴- إِن نَقُولُ إِلَّا اعتَراکَ بَعضُ آلِهَتِنا بِسُوءٍ:

سخنی در باره تو نمی گوییم جز اینکه که بعضی از خدایان ما به تو آسیبی رسانده اند یعنی مورد خشم بتهای ما قرار گرفته ای و عقل خود را از دست داده ای.

[سوره هود (۱۱): آیه ۵۵]

مِن دُونِهِ فَکِیدُونِی جَمِیعاً ثُمَّ لا تُنظِرُونِ (۵۵)

۵۵- فَکِیدُونِی جَمِیعاً ثُمَّ لا تُنظِرُونِ: همه شما و خدایانتان در باره آسیب رسانیدن به من نقشه بکشید و مرا مهلت ندهید.

[سوره هود (۱۱): آیه ۵۹]

وَ تِلکَ عادٌ جَحَدُوا بِآیاتِ رَبِّهِم وَ عَصَوا رُسُلَهُ وَ اتَّبَعُوا أَمرَ کُلِّ جَبّارٍ عَنِیدٍ (۵۹)

۵۹- عَصَوا رُسُلَهُ: سؤال: هود علیه السّلام یک رسول بود و مورد تکذیب قوم خود قرار گرفت، چرا تعبیر به جمع کرده و «رسله» گفته است!

جواب: چون هود آنان را به خدا و پیامبران گذشته دعوت می کرد، تکذیب هود تکذیب رسل گذشته نیز هست. مضافا بر اینکه که تکذیب یک رسول تکذیب همه رسل است.

عَنِیدٍ: شخص بسیار خودخواه که حق را قبول نمی کند.

[سوره هود (۱۱): آیه ۶۰]

وَ أُتبِعُوا فِی هذِهِ الدُّنیا لَعنَةً وَ یَومَ القِیامَةِ أَلا إِنَّ عاداً کَفَرُوا رَبَّهُم أَلا بُعداً لِعادٍ قَومِ هُودٍ (۶۰)

۶۰- بُعداً: مفعول مطلق است یعنی «أبعدهم اللّه من رحمته فبعدوا بعدا».

[سوره هود (۱۱): آیه ۶۱]

وَ إِلی ثَمُودَ أَخاهُم صالِحاً قالَ یا قَومِ اعبُدُوا اللّهَ ما لَکُم مِن إِلهٍ غَیرُهُ هُوَ أَنشَأَکُم مِنَ الأَرضِ وَ استَعمَرَکُم فِیها فَاستَغفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا إِلَیهِ إِنَّ رَبِّی قَرِیبٌ مُجِیبٌ (۶۱)

۶۱- استَعمَرَکُم: خدا شما را برای عمران در زمین قرار داد به اینکه که شما را محتاج سکونت در زمین قرار داد. و توانایی آباد

کردن آن را نیز به شما عطا کرد.

[سوره هود (۱۱): آیه ۶۲]

قالُوا یا صالِحُ قَد کُنتَ فِینا مَرجُوًّا قَبلَ هذا أَ تَنهانا أَن نَعبُدَ ما یَعبُدُ آباؤُنا وَ إِنَّنا لَفِی شَکٍّ مِمّا تَدعُونا إِلَیهِ مُرِیبٍ (۶۲)

۶۲- مَرجُوًّا قَبلَ هذا: در سابق از تو امید خیری داشتیم، ولی الآن از تو مأیوس شدیم.

مُرِیبٍ: صفت شک است یعنی آن شکی که موجب تهمت شود.

[سوره هود (۱۱): آیه ۶۳]

قالَ یا قَومِ أَ رَأَیتُم إِن کُنتُ عَلی بَیِّنَهٍ مِن رَبِّی وَ آتانِی مِنهُ رَحمَهً فَمَن یَنصُرُنِی مِنَ اللّهِ إِن عَصَیتُهُ فَما تَزِیدُونَنِی غَیرَ تَخسِیرٍ (۶۳)

۶۳- فَما تَزِیدُونَنِی غَیرَ تَخسِیرٍ: دو معنا در آن احتمال دارد: ۱- اینکه حرفها موجب نمی شود جز اینکه که شما را منتسب به زیان و خسران کنم. ۲-

یا اینکه که آگاه به زیانکاری شما بشوم.

[سوره هود (۱۱): آیه ۶۷]

وَ أَخَذَ الَّذِینَ ظَلَمُوا الصَّیحَهُ فَأَصبَحُوا فِی دِیارِهِم جاثِمِینَ (۶۷)

۶۷- جاثِمِینَ: به دو معنا آمده است: ۱- در حالی که به حال مرگ به رو افتاده اند. ۲- در حالی که به زانو در آمده اند.

[سوره هود (۱۱): آیه ۶۸]

کَأَن لَم یَغنَوا فِیها أَلا إِنَّ ثَمُودَ کَفَرُوا رَبَّهُم أَلا بُعداً لِثَمُودَ (۶۸)

۶۸- کَأَن لَم یَغنَوا فِیها: گویا در منازل خود نبودند.

[سوره هود (۱۱): آیه ۶۹]

وَ لَقَد جاءَت رُسُلُنا إِبراهِیمَ بِالبُشری قالُوا سَلاماً قالَ سَلامٌ فَما لَبِثَ أَن جاءَ بِعِجلٍ حَنِیذٍ (۶۹)

۶۹- فَما لَبِثَ أَن جاءَ بِعِجلٍ حَنِیذٍ: بدون درنگ گوساله را کباب کرده و برای آنان آورد.

«عجل»: گوساله.

حَنِیذٍ: کباب شده.

[سوره هود (۱۱): آیه ۷۰]

فَلَمّا رَأی أَیدِیَهُم لا تَصِلُ إِلَیهِ نَکِرَهُم وَ أَوجَسَ مِنهُم خِیفَهً قالُوا لا تَخَف إِنّا أُرسِلنا إِلی قَومِ لُوطٍ (۷۰)

۷۰- نَکِرَهُم: آنان را نشناخت.

أَوجَسَ مِنهُم خِیفَهً: از آنان ترسید، ولی در دل پنهان ساخت.

[سوره هود (۱۱): آیه ۷۴]

فَلَمّا ذَهَب ِعَن إِبراهِیم َالرَّوع ُوَ جاءَته ُالبُشری یُجادِلُنا فِی قَوم ِلُوطٍ (۷۴)

۷۴- الرَّوع ُ: ترس.

یُجادِلُنا فِی قَوم ِلُوطٍ: در باره عذاب قوم لوط با ما مجادله می کرد.

[سوره هود (۱۱): آیه ۷۵]

إِن َّإِبراهِیم َلَحَلِیم ٌأَوّاه ٌمُنِیب ٌ(۷۵)

۷۵- أَوّاه ٌ: زیاد دعا و گریه می کرد و اهل دعا بود. اینکه مطلب در سوره براءه، آیه ۱۱۴ بیان شد.

مُنِیب ٌ: توکل به خدا داشت و در امور خود به خدا مراجعه می کرد.

[سوره هود (۱۱): آیه ۷۶]

یا إِبراهِیم ُأَعرِض عَن هذا إِنَّه ُقَد جاءَ أَمرُ رَبِّک َوَ إِنَّهُم آتِیهِم عَذاب ٌغَیرُ مَردُودٍ (۷۶)

۷۶- غَیرُ مَردُودٍ: غیر قابل بازگشت.

[سوره هود (۱۱): آیه ۷۷]

وَ لَمّا جاءَت رُسُلُنا لُوطاً سِی ءَ بِهِم وَ ضاق َبِهِم ذَرعاً وَ قال َهذا یَوم ٌعَصِیب ٌ(۷۷)

۷۷- سِی ءَ بِهِم: آمدن رسل باعث ناراحتی لوط شد چون می ترسید از اینکه که قومش متعرض آنان شوند.

ضاق َبِهِم ذَرعاً: اینکه جمله در باره کسی به کار می رود که چاره ای برای نجات از مشکل خود ندارد. یعنی قلب لوط به واسطه آمدن رسل در تنگنا و مضیقه قرار گرفت زیرا می ترسید میهمانان وی مورد تعرض قرار گیرند.

ذَرعاً: قلب.

یَوم ٌعَصِیب ٌ: روز سخت، روزی که شر در پی شر باشد.

[سوره هود (۱۱): آیه ۷۸]

وَ جاءَه ُقَومُه ُیُهرَعُون َإِلَیه ِوَ مِن قَبل ُکانُوا یَعمَلُون َالسَّیِّئات ِقال َیا قَوم ِهؤُلاءِ بَناتِی هُن َّأَطهَرُ لَکُم فَاتَّقُوا اللّه َوَ لا تُخزُون ِفِی ضَیفِی أَ لَیس َمِنکُم رَجُل ٌرَشِیدٌ (۷۸)

۷۸- يُهرَعُون َإِلَيه ِ: با سرعت به سوی لوط رفتند.

لا تُخزُون ِفِی ضَ ـيفِی: مرا در رابطه با میهمانانم خوار نسازید یعنی مرا شـرمنده میهمانانم نکنید. در «مفردات راغب» آمده است که «ضیف» مصدر است و بر مفرد و جمع اطلاق می شود و گاهی به «أضیاف» و «ضیوف» جمع بسته می شود.

رَشِیدٌ: کسی که رشد عقلانی داشته باشد (تا شما را نصیحت کند.)

[سوره هود (۱۱): آیه ۸۰]

قال َلَو أَن َّلِی بِکُم قُوَّهً أَو آوِی إِلی رُکن ٍشَدِیدٍ (۸۰)

۸۰- إِلی رُکن ٍشَدِیدٍ: به یک عشیره و طایفه ای قوی پناه می بردم.

[سوره هود (۱۱): آیه ۸۱]

قالُوا یا لُوطُ إِنّا رُسُل ُرَبِّک َلَن یَصِ ـلُوا إِلَیک َفَأَسرِ بِأَهلِک َبِقِطع ٍمِن َاللَّیل ِوَ لا یَلتَفِت مِنکُم أَحَدٌ إِلَّا امرَأَتَک َإِنَّه ُمُصِیبُها ما أَصابَهُم إِن َّمَوعِدَهُم ُالصُّبح ُأَ لَیس َالصُّبح ُبِقَرِیب ٍ(۸۱)

۸۱- فَأَسرِ بِأَهلِک َبِقِطع ٍمِن َاللَّیل ِ: اهل خود را در تاریکی شب حرکت بده.

وَ لا یَلتَفِت مِنکُم أَحَدٌ: کسی از شما رو نگرداند و به عذاب قوم التفات نکند.

إِلَّا امرَأَتَک َ: اسـتثناء در اینکه جا یکی از دو امر است: ۱- از «أحـد» یعنی همسـر تو به عذاب قوم التفات می کند و عذاب می شود. ۲- از «باهلک» باشد یعنی همسرت را با خود نبر. «المیزان»

[سوره هود (۱۱): آیه ۸۲]

فَلَمّا جاءَ أَمرُنا جَعَلنا عالِيَها سافِلَها وَ أَمطَرنا عَلَيها حِجارَةً مِن سِجِّيلٍ مَنضُودٍ (۸۲)

۸۲- سِجِّيلٍ: به دو معنا آمده است: ۱- معرب سنگ گل. ۲- گل.

مَنضُودٍ: به دو معنا آمده است: ۱- پشت سر هم. ۲- با هم.

[سوره هود (۱۱): آیه ۸۳]

مُسَوَّمَةً عِندَ رَبِّكَ وَ ما هِيَ مِنَ الظّالِمينَ بِبَعيدٍ (۸۳)

۸۳- مُسَوَّمَةً: علامت دار، نشان دار.

ما هِيَ: ما تلك الحجاره.

[سوره هود (۱۱): آیه ۸۴]

وَ إِلى مَدينَ أَخاهُم شُعَيباً قالَ يا قَومِ اعبُدُوا اللّهَ ما لَكُم مِن إِلهٍ غَيرُهُ وَ لا تَنقُصُوا المِكيالَ وَ المِيزانَ إِنِّي أَراكُم بِخَيرٍ وَ إِنِّي أَخافُ عَلَيكُم عَذابَ يَومٍ مُحيطٍ (۸۴)

۸۴- مَدينَ: به دو معناست: ۱- نام قبيله. ۲-

نام شهری که قوم شعیب در آن قرار داشتند.

[سوره هود (۱۱): آیه ۸۵]

وَ يا قَومِ أَوفُوا المِكيالَ وَ المِيزانَ بِالقِسطِ وَ لا تَبخَسُوا النّاسَ أَشياءَهُم وَ لا تَعثَوا فِي الأَرضِ مُفسِدينَ (۸۵)

۸۵- لا تَبخَسُوا: در معاملات از کالاهای مردم کم نگذارید.

لا تَعثَوا فِي الأَرضِ مُفسِدِينَ: در زمین فساد نکنید.

[سوره هود (۱۱): آیه ۸۷]

قالُوا يا شُعَيبُ أَ صَلاتُكَ تَأمُرُكَ أَن نَترُكَ ما يَعبُدُ آباؤُنا أَو أَن نَفعَلَ فِي أَموالِنا ما نَشؤُا إِنَّكَ لَأَنتَ الحَليمُ الرَّشيدُ (۸۷)

۸۷- أَ صَلاتُكَ: به دو معنا آمده است: ۱- آیا نماز تو، چون شعیب کثیر الصلاه بود. ۲- آیا دین تو و نماز چون مهمترین دستور و سمبل دین است، از دین به نماز تعبیر کرده است.

أَن نَفعَلَ: عطف است بر «یعبد» یعنی «ان نترک ما نفعل فی اموالنا»: آیا نماز تو جلو کم فروشی ما را می گیرد!

الرَّشِیدُ: فهمیده و عاقل. اطلاق عاقل به او یا به عنوان مسخره است و یا حقیقتا او را عاقل می دانستند یعنی تو که عاقل هستی چرا با ما مخالفت می ورزی.

[سوره هود (۱۱): آیه ۸۸]

قالَ یا قَومِ أَ رَأَیتُم إِن کُنتُ عَلی بَیِّنَهٍ مِن رَبِّی وَ رَزَقَنِی مِنهُ رِزقاً حَسَناً وَ ما أُرِیدُ أَن أُخالِفَکُم إِلی ما أَنهاکُم عَنهُ إِن أُرِیدُ إِلَّا الإِصلاحَ مَا استَطَعتُ وَ ما تَوفِیقِی إِلّا بِاللّهِ عَلَیهِ تَوَکَّلتُ وَ إِلَیهِ أُنِیبُ (۸۸)

۸۸- أُنِیبُ: رجوع می کنم.

[سوره هود (۱۱): آیه ۸۹]

وَ یا قَومِ لا یَجرِمَنَّکُم شِقاقِی أَن یُصِیبَکُم مِثلُ ما أَصابَ قَومَ نُوحٍ أَو قَومَ هُودٍ أَو قَومَ صالِحٍ وَ ما قَومُ لُوطٍ مِنکُم بِبَعِیدٍ (۸۹)

۸۹- لا یَجرِمَنَّکُم شِقاقِی أَن یُصِیبَکُم مِثلُ ما أَصابَ قَومَ نُوحٍ: دشمنی شما با من شما را وادار نکند که به سرنوشت اقوام دیگر مانند قوم نوح دچار شوید.

[سوره هود (۱۱): آیه ۹۱]

قالُوا یا شُعَیبُ ما نَفقَهُ کَثِیراً مِمّا تَقُولُ وَ إِنّا لَنَراکَ فِینا ضَعِیفاً وَ لَو لا رَهطُکَ لَرَجَمناکَ وَ ما أَنتَ عَلَینا بِعَزِیزٍ (۹۱)

۹۱- ما نَفقَهُ: فعل متکلم مع الغیر است، از مادّه «فقه» یعنی بسیاری از گفته های شما را نمی فهمیم.

رَهطُکَ: طایفه تو.

[سوره هود (۱۱): آیه ۹۲]

قالَ یا قَومِ أَ رَهطِی أَعَزُّ عَلَیکُم مِنَ اللّهِ وَ اتَّخَذتُمُوهُ وَراءَکُم ظِهرِیًّا إِنَّ رَبِّی بِما تَعمَلُونَ مُحِیطٌ (۹۲)

۹۲- اتَّخَذتُمُوهُ وَراءَکُم ظِهرِیًّا: خدا را پشت سر قرار داده اید و او را فراموش کرده اید و به دستور او بی اعتنا هستید.

[سوره هود (۱۱): آیه ۹۳]

وَ یا قَومِ اعمَلُوا عَلی مَکانَتِکُم إِنِّی عامِلٌ سَوفَ تَعلَمُونَ مَن یَأتِیهِ عَذابٌ یُخزِیهِ وَ مَن هُوَ کاذِبٌ وَ ارتَقِبُوا إِنِّی مَعَکُم رَقِیبٌ (۹۳)

۹۳- عَلی مَکانَتِکُم: به دو معناست: ۱- بر همین حال عمل کنید. ۲- هر چه از دست شما ساخته است و در امکان شما هست انجام دهید.

[سوره هود (۱۱): آیه ۹۴]

وَ لَمّا جاءَ أَمرُنا نَجَّینا شُعَیباً وَ الَّذِینَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحمَهٍ مِنّا وَ أَخَذَتِ الَّذِینَ ظَلَمُوا الصَّیحَهُ فَأَصبَحُوا فِی دِیارِهِم جاثِمِینَ (۹۴)

۹۴- جاثِمِین: به آیه ۶۷ رجوع شود.

[سوره هود (۱۱): آیه ۹۵]

کَأَن لَم یَغنَوا فِیها أَلا بُعداً لِمَدیَنَ کَما بَعِدَت ثَمُودُ (۹۵)

۹۵- كَأَن لَم يَغنَوا فِيها: گويا در منازل خود نبودند.

ص: ۲۳۳

[سوره هود (۱۱): آیه ۹۸]

يَقدُم ُقَومَه ُيَوم َالقِيامَهِ فَأَورَدَهُم ُالنّارَ وَ بِئس َالوِردُ المَورُودُ (۹۸)

۹۸- الوِردُ المَورُودُ: فرعون آنان را به آتش وارد می کند و بد جایگاهی است آتش.

[سوره هود (۱۱): آیه ۹۹]

وَ أُتبِعُوا فِی هذِه ِلَعنَهً وَ یَوم َالقِیامَهِ بِئس َالرِّفدُ المَرفُودُ (۹۹)

۹۹- الرِّفدُ المَرفُودُ: در دنیا و آخرت لعنت می شوند و بد چیزی است لعنت پی در پی در دنیا و آخرت.

[سوره هود (۱۱): آیه ۱۰۰]

ذلِک َمِن أَنباءِ القُری نَقُصُّه ُعَلَیک َمِنها قائِم ٌوَ حَصِیدٌ (۱۰۰)

۱۰۰- قائِم ٌ: آباد و سر پا، گرچه از سکنه خالی باشد.

حَصِیدٌ: خراب، نابود.

[سوره هود (۱۱): آیه ۱۰۱]

وَ ما ظَلَمناهُم وَ لکِن ظَلَمُوا أَنفُسَهُم فَما أَغنَت عَنهُم آلِهَتُهُم ُالَّتِی یَدعُون َمِن دُون ِاللّه ِمِن شَی ءٍ لَمّا جاءَ أَمرُ رَبِّک َوَ ما زادُوهُم غَیرَ تَتبِیب ٍ (۱۰۱)

۱۰۱- تَتبِیب ٍ: زیانکاری و خسران.

[سوره هود (۱۱): آیه ۱۰۳]

إِن َّفِی ذلِک َلَآیَهً لِمَن خاف َعَذاب َالآخِرَهِ ذلِک َیَوم ٌمَجمُوع ٌلَه ُالنّاس ُوَ ذلِک َیَوم ٌمَشهُودٌ (۱۰۳)

۱۰۳- ذلِک َیَوم ٌمَشهُودٌ: آن روز برای تمام خلایق مشهود است.

[سوره هود (۱۱): آیه ۱۰۵]

یَوم َیَأت ِلا تَکَلَّم ُنَفس ٌإِلّا بِإِذنِه ِفَمِنهُم شَقِی ٌّوَ سَعِیدٌ (۱۰۵)

۱۰۵- یَأت ِ: اصل آن «یأتی» بود، در اثر کثرت استعمال « یا » حذف شده است.

لا تَکَلَّم ُ: اصل آن «لا تتکلم» بود، «تا» برای تخفیف حذف شده است.

[سوره هود (۱۱): آیه ۱۰۶]

فَأَمَّا الَّذِینَ شَقُوا فَفِی النّارِ لَهُم فِیها زَفِیرٌ وَ شَهِیقٌ (۱۰۶)

۱۰۶- زَفِیرٌ: صدای ناهنجار مانند آغاز صدای الاغ.

شَهِیقٌ: صدای ناهنجار و بلند مانند آخر صدای الاغ.

[سوره هود (۱۱): آیه ۱۰۸]

وَ أَمَّا الَّذِینَ سُعِدُوا فَفِی الجَنَّهِ خالِدِینَ فِیها ما دامَتِ السَّماواتُ وَ الأَرضُ إِلّا ما شاءَ رَبُّکَ عَطاءً غَیرَ مَجذُوذٍ (۱۰۸)

۱۰۸- غَیرَ مَجذُوذٍ: غیر مقطوع.

[سوره هود (۱۱): آیه ۱۱۱]

وَ إِنَّ كُلًّا لَمّا لَيُوَفِّيَنَّهُم رَبُّكَ أَعمالَهُم إِنَّهُ بِما يَعمَلُونَ خَبِيرٌ (۱۱۱)

۱۱۱- لَمّا: جمیعا، همگی. تاکید است برای «کلّا».

[سوره هود (۱۱): آیه ۱۱۳]

وَ لا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النّارُ وَ ما لَكُم مِن دُونِ اللّهِ مِن أَولِياءَ ثُمَّ لا تُنصَرُونَ (۱۱۳)

۱۱۳- لا تَرْكَنُوا: تمایل پیدا نکنید و اعتماد نکنید.

[سوره هود (۱۱): آیه ۱۱۴]

وَ أَقِمِ الصَّلاةَ طَرَفَيِ النَّهارِ وَ زُلَفاً مِنَ اللَّيلِ إِنَّ الحَسَناتِ يُذهِبنَ السَّيِّئاتِ ذلِكَ ذِكرى لِلذّاكِرِينَ (۱۱۴)

۱۱۴- زُلَفاً مِنَ اللَّيلِ: ساعات اول شب.

شاید مراد نماز عشا باشد.

[سوره هود (۱۱): آیه ۱۱۶]

فَلَو لا كانَ مِنَ القُرُونِ مِن قَبلِكُم أُولُوا بَقِيَّةٍ يَنهَونَ عَنِ الفَسادِ فِي الأَرضِ إِلاّ قَلِيلاً مِمَّن أَنجَينا مِنهُم وَ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا ما أُترِفُوا فِيهِ وَ كانُوا مُجرِمِينَ (۱۱۶)

۱۱۶- فَلَو لا كانَ مِنَ القُرُونِ مِن قَبلِكُم أُولُوا بَقِيَّةٍ: چرا از مردمان گذشته کسانی بر نیکی باقی نماندند که نهی از منکر کنند! «لولا» به معنای «هلّا» است.

ما أُترِفُوا: آن نعمتها و لذتهایی که به آنها عادت کرده بودند. «ترفه» عادت کردن به نعمت است.

[سوره هود (۱۱): آیه ۱۱۹]

إِلاّ مَن رَحِمَ رَبُّكَ وَ لِذلِكَ خَلَقَهُم وَ تَمَّت كَلِمَهُ رَبِّكَ لَأَملَأَنَّ جَهَنَّم مِنَ الجِنَّهِ وَ النّاسِ أَجمَعِينَ (۱۱۹)

۱۱۹- وَ لِذلِكَ: دو وجه برای آن آورده اند:

۱- به معنای «لاجل الرحمه». ۲- «لام» برای عاقبت است یعنی عاقبت خلقت اختلاف شد. مراد اینکه است خداوند آفرید و می دانست که عاقبت آفرینش منجر به اختلاف می شود.

لَأَملَأَنَّ: «لام» برای قسم است.

سوره یوسف

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۳]

نَحنُ نَقُصُّ عَلَيكَ أَحسَنَ القَصَصِ بِما أَوحَينا إِلَيكَ هذَا القُرآنَ وَ إِن كُنتَ مِن قَبلِهِ لَمِنَ الغافِلِينَ (۳)

۳- بِما أَوحَينا: بوحینا.

أَحسَنَ القَصَصِ: دو معنی در آن محتمل است: ۱- «احسن تبیین و احسن ایضاح» یعنی قرآن بهترین بیان است و سبب آن اینکه است که وحی خداوند است. « یا » در «یوحی» برای بیان سبب است. ۲- مقصود داستان یوسف است زیرا دارای نکات آموزنده و اخبار گذشتگان است.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۶]

وَ كَذلِكَ يَجتَبِيكَ رَبُّكَ وَ يُعَلِّمُكَ مِن تَأوِيلِ الأَحادِيثِ وَ يُتِمُّ نِعمَتَهُ عَلَيكَ وَ عَلى آلِ يَعقُوبَ كَما أَتَمَّها عَلى أَبَوَيكَ مِن قَبلُ إِبراهِيمَ وَ إِسحاقَ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (۶)

۶- تَأوِيلِ الأَحادِيثِ: تعبیر خواب.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۷]

لَقَد كانَ فِي يُوسُفَ وَ إِخوَتِهِ آياتٌ لِلسّائِلِينَ (۷)

۷- آیاتٌ: عبرتهایی.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۸]

إِذ قالُوا لَيُوسُفُ وَ أَخُوهُ أَحَبُّ إِلى أَبِينا مِنّا وَ نَحنُ عُصبَةٌ إِنَّ أَبانا لَفِي ضَلالٍ مُبِينٍ (۸)

۸- عُصبَةٌ: گروهی که از همدیگر حمایت می کنند و نسبت به همدیگر تعصب دارند.

ضَلالٍ: در ترجیح دادن یوسف بر ما دچار اشتباه و خطا است. مراد گمراهی در دین نیست.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۰]

قالَ قائِلٌ مِنهُم لا تَقتُلُوا يُوسُفَ وَ أَلقُوهُ فِي غَيابَتِ الجُبِّ يَلتَقِطهُ بَعضُ السَّيّارَةِ إِن كُنتُم فاعِلِينَ (۱۰)

۱۰- غَيابَتِ: هر چیزی که چیز دیگر را بپوشاند. مراد قعر چاه است.

الجُبِّ: چاه.

السَّيّارَةِ: کاروان. وجه نامگذاری کاروان به سیاره اینکه است که کاروان سیر و حرکت می کند.

يَلتَقِطهُ: او را پیدا کنند.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۲]

أَرسِلهُ مَعَنا غَداً يَرتَع وَ يَلعَب وَ إِنّا لَهُ لَحافِظُون (۱۲)

۱۲- يَرتَع: به دو معنا آمده است: ۱- بازی کند. ۲- لذت ببرد. اصل آن «یرتعی» بوده، چون جواب امر است « یا » حذف شده است. ثلاثی مجرد آن «رعی» است.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۵]

فَلَمّا ذَهَبُوا بِهِ وَ أَجمَعُوا أَن یَجعَلُوهُ فِی غَیابَتِ الجُبِّ وَ أَوحَینا إِلَیهِ لَتُنَبِّئَنَّهُم بِأَمرِهِم هذا وَ هُم لا یَشعُرُونَ (۱۵)

۱۵- أَجمَعُوا: تصمیم گرفتند.

لَتُنَبِّئَنَّهُم بِأَمرِهِم: کارهای ناشایست آنان را به آنان خبر خواهی داد و مراد، آیه ۸۹ «هل علمتم ما فعلتم بیوسف و اخیه اذ انتم جاهلون» است.

وَ هُم لا یَشعُرُونَ: در حالی که آنان نمی دانند که تو یوسف هستی. «شعور» به معنای پی بردن به مطلبی است که مانند مو ظریف است.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۷]

قالُوا یا أَبانا إِنّا ذَهَبنا نَستَبِقُ وَ تَرَکنا یُوسُفَ عِندَ مَتاعِنا فَأَکَلَهُ الذِّئبُ وَ ما أَنتَ بِمُؤمِنٍ لَنا وَ لَو کُنّا صادِقِینَ (۱۷)

۱۷- نَستَبِقُ: مسابقه بدهیم.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۸]

وَ جاؤُ عَلی قَمِیصِهِ بِدَمٍ کَذِبٍ قالَ بَل سَوَّلَت لَکُم أَنفُسُکُم أَمراً فَصَبرٌ جَمِیلٌ وَ اللّهُ المُستَعانُ عَلی ما تَصِفُونَ (۱۸)

۱۸- بِدَمٍ کَذِبٍ: دم مکذوب علیه اوفیه:

خونی که در او دروغ بود یعنی خود وجود خون در پیراهن سالم دلیل بر کذب سخن آنان بود.

سَوَّلَت لَکُم أَنفُسُکُم أَمراً: نفسهای شما برای شما کاری را زینت داده است.

فَصَبرٌ جَمِیلٌ: صبری صبر جمیل لا جزع فیه:

صبر من صبری است که بی تابی در آن نیست ..

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۹]

وَ جاءَت سَیّارَةٌ فَأَرسَلُوا وارِدَهُم فَأَدلی دَلوَهُ قالَ یا بُشری هذا غُلامٌ وَ أَسَرُّوهُ بِضاعَةً وَ اللّهُ عَلِیمٌ بِما یَعمَلُونَ (۱۹)

۱۹- ۱۹- «وارد»: کسی که برای جستجوی آب از کاروان جلوتر می رود.

فَأَدلی دَلوَهُ: دلو خویش را به چاه انداخت.

أَسَرُّوه ُ بِضاعَةً: به دو معنا آمـده است: ۱- یابنـدگان یوسف، وی را از دیگر دوسـتان خویش مخفی داشـتند به اینکه عنوان که صاحبان آب یوسف را داده اند تا برای آنان به فروش برسانیم.

جهت مخفی داشـتن اینکه بوده است که رفقای آنان شریک آنان نشوند. ۲- برادران یوسف برادر بودن وی را پوشیده داشتند و او را به عنوان عبد فروختند(۱).

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۲۰]

وَ شَرَوه ُ بِثَمَن ٍ بَخس ٍ دَراهِم َ مَعدُودَه ٍ وَ كانُوا فِيه ِ مِن َ الزّاهِدِين َ (۲۰)

۲۰- وَ شَرَوه ُ بِثَمَن ٍ بَخس ٍ: به بهای اندک و کم او را فروختند. در اینکه که فروشندگان چه کسانی بوده اند دو احتمال وجود دارد: ۱- برادران یوسـف. ۲- کاروانیـانی که او را یـافته بودنـد و در مصـر فروختنـد. در «المیزان» احتمال دوم را انتخاب کرده است.

مَعدُودَه ٍ: کم حدود بیست یا هیجده درهم بوده است.

كانُوا فِيه ِ مِن َ الزّاهِدِين َ: کاروانیان در ثمن او بی رغبت بودند، زیرا او را پیدا کرده بودند، نه اینکه که بضاعت و کالا باشد.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۲۱]

وَ قال َ الَّذِي اشتَراه ُ مِن مِصرَ لامرَأَتِه ِ أَكرِمِي مَثواه ُ عَسى أَن يَنفَعَنا أَو نَتَّخِذَه ُ وَلَداً وَ كَذلِك َ مَكَّنّا لِيُوسُف َ فِي الأَرض ِ وَ لِنُعَلِّمَه ُ مِن تَأوِيل ِ الأَحادِيث ِ وَ اللّه ُ غالِب ٌ عَلى أَمرِه ِ وَ لكِن َّ أَكثَرَ النّاس ِ لا يَعلَمُون َ (۲۱)

۲۱- مِن مِصرَ: من اهل مصر.

أَكرِمِي: بسیار خوب قرار بده.

مَثواه ُ: جایگاه.

عَسى أَن يَنفَعَنا: شاید بفروشیم و سودی ببریم.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۲۲]

وَ لَمّا بَلَغ َ أَشُدَّه ُ آتَيناه ُ حُكماً وَ عِلماً وَ كَذلِك َ نَجزِي المُحسِنِين َ (۲۲)

۲۲- لَمّا بَلَغ َ أَشُدَّه ُ: چون به کمال جوانی و نیرومندی و کمال عقلانی رسید. در باره اینکه دوره از سن، چند قول آمده است: ۱- از هیجده تا سی سالگی. ۲- چهل سالگی. ۳- شصت سالگی.

۱- ۱.ظاهرا معنای سومی مراد است و آن اینکه که کاروانیان جریان پیدا کردن یوسف را پنهان کردند و او را به عنوان عبد فروختند.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۲۳]

وَ راوَدَته ُالَّتِی هُوَ فِی بَیتِها عَن نَفسِه ِ وَ غَلَّقَت ِالأَبواب َ وَ قالَت هَیت َلَک َ قال َ مَعاذَ اللّه ِ إِنَّه ُ رَبِّی أَحسَن َ مَثوای َ إِنَّه ُ لا یُفلِح ُ الظّالِمُون َ (۲۳)

۲۳- راوَدَته ُالَّتِی هُوَ فِی بَیتِها عَن نَفسِه ِ:

زلیخا از یوسف درخواست همبستری کرد.

«مراوده» در اصل به معنای درخواست چیزی است با نرمی و ملایمت.

غَلَّقَت ِالأَبواب َ: همه درها را محکم بست.

هَیت َلَک َ: بشتاب به چیزی که برای تو مهیا گشته است. اسم فعل است.

إِنَّه ُ رَبِّی: به دو معنا آمده است: ۱- ان ّالعزیز ربی. ۲- ان ّاللّه ربی.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۲۴]

وَ لَقَد هَمَّت بِه ِ وَ هَم َّبِها لَو لا أَن رَأی بُرهان َ رَبِّه ِ کَذلِک َ لِنَصرِف َ عَنه ُ السُّوءَ وَ الفَحشاءَ إِنَّه ُ مِن عِبادِنَا المُخلَصِین َ (۲۴)

۲۴- هَمَّت بِه ِ: زلیخا عزم یوسف کرد.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۲۵]

وَ استَبَقَا الباب َ وَ قَدَّت قَمِیصَه ُ مِن دُبُرٍ وَ أَلفَیا سَیِّدَها لَدَی الباب ِ قالَت ما جَزاءُ مَن أَرادَ بِأَهلِک َ سُوءاً إِلاّ أَن یُسجَن َ أَو عَذاب ٌ أَلِیم ٌ (۲۵)

۲۵- قَدَّت قَمِیصَه ُ مِن دُبُرٍ: پیراهن یوسف را از پشت پاره کرد.

قَمِیصَه ُ: پیراهن یوسف.

مِن دُبُرٍ: از پشت.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۲۹]

یُوسُف ُأَعرِض عَن هذا وَ استَغفِری لِذَنبِک ِ إِنَّک ِ کُنت ِ مِن َ الخاطِئِین َ (۲۹)

۲۹- یُوسُف ُأَعرِض عَن هذا: ای یوسف از اینکه جریان صرف نظر کن، تا خبر منتشر نشود. در گوینده اینکه سخن دو احتمال

است: ۱- شاهد.

۲- عزیز.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۳۰]

وَ قالَ نِسوَةٌ فِی المَدِینَهِ امرَأَتُ العَزِیزِ تُراوِدُ فَتاها عَن نَفسِهِ قَد شَغَفَها حُبًّا إِنّا لَنَراها فِی ضَلالٍ مُبِینٍ (۳۰)

۳۰- العَزِیزِ: مراد ملک مصر است. در «جوامع» آورده است که «عزیز» در زبان عربی به معنای پادشاه است.

تُراوِدُ فَتاها عَن نَفسِهِ: غلامش را برای زنا به سوی خویش دعوت کرده است.

«فتا»: غلام، جوان.

شَغَفَها: عشق یوسف وارد قلب زلیخا شده و به عمق قلبش رسیده است.

ضَلالٍ مُبِینٍ: اشتباهی آشکار، خطای روشن.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۳۱]

فَلَمّا سَمِعَت بِمَکرِهِنَّ أَرسَلَت إِلَیهِنَّ وَ أَعتَدَت لَهُنَّ مُتَّکَأً وَ آتَت کُلَّ واحِدَهٍ مِنهُنَّ سِکِّیناً وَ قالَتِ اخرُج عَلَیهِنَّ فَلَمّا رَأَینَهُ أَکبَرنَهُ وَ قَطَّعنَ أَیدِیَهُنَّ وَ قُلنَ حاشَ لِلّهِ ما هذا بَشَراً إِن هذا إِلّا مَلَکٌ کَرِیمٌ (۳۱)

۳۱- مُتَّکَأً: به چند معنا آمده است: ۱- پشتی.

۲- هر طعامی که در خوردن آن نیاز به چاقو هست چون اینکه طعامها غالبا با تکیه دادن بر پشتی خورده می شود به اینکه مناسبت از «طعام» تعبیر به «متکا» کرده است. ۳- ترنج.

قَطَّعنَ أَیدِیَهُنَّ: دستشان را بریدند و زخمی کردند. مراد از «قطع» جدا شدن دست از بدن نیست.

حاشَ: به دو معنا آمده است: ۱- گفتند:

یوسف از اینکه تهمت بدور است. ۲- گفتند:

یوسف از بشر بودن به دور است. اصل آن «حاشی» بر وزن فاعل است، « یا » برای تخفیف حذف شده است.

لِلّهِ: دوری گزیدن یوسف برای خوف از خدا بود.

إِن هذا: لیس هذا.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۳۲]

قالَت فَذلِکُنَّ الَّذِی لُمتُنَّنِی فِیهِ وَ لَقَد راوَدتُهُ عَن نَفسِهِ فَاستَعصَمَ وَ لَئِن لَم یَفعَل ما آمُرُهُ لَیُسجَنَنَّ وَ لَیَکُوناً مِنَ الصّاغِرِینَ (۳۲)

۳۲- فَذلِکُنَّ: کلمه «کن» ضمیر نیست، بلکه صرفا برای خطاب است.

فَاستَعصَمَ: امتناع ورزید.

لَیَکُوناً: اصل آن «لیکونن» است. در حال وقف «نون» تبدیل به «الف» می شود مانند «تنوین» که در حال وقف تبدیل به «الف» می شود.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۳۳]

قالَ رَبِّ السِّجنُ أَحَبُّ إِلَیَّ مِمّا یَدعُونَنِی إِلَیهِ وَ إِلّا تَصرِف عَنِّی کَیدَهُنَّ أَصبُ إِلَیهِنَّ وَ أَکُن مِنَ الجاهِلِینَ (۳۳)

۳۳- أَصبُ إِلَیهِنَّ: به سوی آنان متمایل می شوم.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۳۶]

وَ دَخَلَ مَعَهُ السِّجنَ فَتَيانِ قالَ أَحَدُهُما إِنِّي أَرانِي أَعصِرُ خَمراً وَ قالَ الآخَرُ إِنِّي أَرانِي أَحمِلُ فَوقَ رَأسِي خُبزاً تَأكُلُ الطَّيرُ مِنهُ نَبِّئنا بِتَأوِيلِهِ إِنّا نَراكَ مِنَ المُحسِنِينَ (۳۶)

۳۶- فَتَيانِ: به دو معنا آمده است: ۱- دو نوجوان. ۲- دو عبد.

أَعصِرُ خَمراً: برای شراب درست کردن، آب انگور می گیرم. «عصر» به معنای فشار دادن چیزی است، برای خارج کردن آب آن. در اینکه جا فشار متعلق به انگور است، نه خمر، ولی به علاقه اول و مشارفت «أعصر» به خمر نسبت داده شده است.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۴۲]

وَ قالَ لِلَّذِی ظَنَّ أَنَّهُ ناجٍ مِنْهُمَا اذْکُرْنِی عِنْدَ رَبِّکَ فَأَنساهُ الشَّیْطانُ ذِکْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِی السِّجْنِ بِضْعَ سِنِینَ (۴۲)

۴۲- فَأَنساهُ الشَّیْطانُ ذِکْرَ رَبِّهِ: دو معنا برای آن آورده اند: ۱- فأنسی الشیطان یوسف ذکر اللّه.

۲- فأنسی الشیطان الساقی ذکر یوسف عند الملک.

بِضع: هفت سال. «امام سجاد و امام صادق علیهما السّلام»

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۴۳]

وَ قالَ الْمَلِکُ إِنِّی أَری سَبْعَ بَقَراتٍ سِمانٍ یَأْکُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجافٌ وَ سَبْعَ سُنْبُلاتٍ خُضْرٍ وَ أُخَرَ یابِساتٍ یا أَیُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِی فِی رُءْیایَ إِنْ کُنْتُمْ لِلرُّءْیا تَعْبُرُونَ (۴۳)

۴۳- سِمانٍ: چاق.

عِجافٌ: جمع «أعجف» برای مذکر و «عجفا» برای مؤنث، به معنای لاغر.

المَلَأُ: به دو معناست: ۱- اشراف. ۲- ساحران و کاهنان.

أَفْتُونِی فِی رُءْیایَ: خواب مرا تعبیر کنید.

لِلرُّءْیا تَعْبُرُونَ: «لام» برای بیان تعبیر است و تعبیر کردن مربوط به خواب است. چون «مفعول به» مقدم بر «فعل» شده «لام» بر آن وارد شده است و اگر مؤخر بود چنین گفته می شد: «تعبرون الرویا».

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۴۴]

قالُوا أَضغاثُ أَحلامٍ وَ ما نَحنُ بِتَأوِيلِ الأَحلامِ بِعالِمِينَ (۴۴)

۴۴- أَضغاثُ أَحلامٍ: خوابهای آشفته.

«اضغاث» جمع «ضغث» به معنای دسته ای از سبزی و مانند آن که مخلوط و درهم آمیخته است. «أحلام» جمع «حلم» به معنای خواب است.

بِتَأوِيلِ الأَحلامِ: تفسیر و توضیح خواب، تعبیر خواب.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۴۵]

وَ قالَ الَّذِي نَجا مِنهُما وَ ادَّكَرَ بَعدَ أُمَّةٍ أَنَا أُنَبِّئُكُم بِتَأوِيلِهِ فَأَرسِلُونِ (۴۵)

۴۵- ادَّكَرَ: متذکر شد و به یادش آمد. اصل آن «اذتکر» از باب افتعال است «تا» تبدیل به «دال» گردیده، «اذدکر» شده سپس «ذال» تبدیل به «دال» و درهم ادغام شده «ادّکر» شده است.

أُمَّةٍ: مدتی، زمان طولانی.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۴۷]

قالَ تَزرَعُونَ سَبعَ سِنِينَ دَأَباً فَما حَصَدتُم فَذَرُوهُ فِي سُنبُلِهِ إِلاّ قَلِيلاً مِمّا تَأكُلُونَ (۴۷)

۴۷- دَأَباً: به دو معناست: ۱- پی در پی. ۲- با سعی و کوشش.

فَما حَصَدتُم: آنچه از زراعت درو کردید.

فَذَرُوهُ فِي سُنبُلِهِ: رها سازید و بگذارید در سنبل باشد.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۴۸]

ثُمَّ يَأتِي مِن بَعدِ ذلِكَ سَبعٌ شِدادٌ يَأكُلنَ ما قَدَّمتُم لَهُنَّ إِلاّ قَلِيلاً مِمّا تُحصِنُونَ (۴۸)

۴۸- سَبعٌ شِدادٌ: هفت سال سختی و قحطی.

تُحصِنُونَ: نگهداری کرده بودید.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۴۹]

ثُم َّيَأتِى مِن بَعدِ ذلِك َعام ٌفِيه ِيُغاث ُالنّاس ُوَ فِيه ِيَعصِرُون َ(۴۹)

۴۹- يُغاث ُالنّاس ُ: به دو معنا آمده است: ۱- برای مردم باران می بارد بنابراين كه از «غيث» مشتق باشد. ۲- به فرياد مردم رسيدگی می شود و از قحطی نجات می يابند بنابراين كه از «غوث» مشتق باشد.

فِيه ِيَعصِرُون ُ: در سالی كه باران می بارد، آب انگور و روغن زيتون و كنجد می گيرند.

[سوره يوسف (۱۲): آيه ۵۱]

قال َما خَطبُكُن َّإِذ راوَدتُن َّيُوسُف َعَن نَفسِه ِقُلن َحاش َلِلّه ِما عَلِمنا عَلَيه ِمِن سُوءٍ قالَت ِامرَأَةُ العَزِيزِ الآن َحَصحَص َالحَق ُّأَنَا راوَدتُه ُعَن نَفسِه ِوَ إِنَّه ُلَمِن َالصّادِقِين َ(۵۱)

۵۱- قال َما خَطبُكُن َّإِذ راوَدتُن َّ: فرستاده ملك برگشت و به زنان گفت: خواسته شما از يوسف به هنگامی كه او را به سوی خويش خوانديد چه بوده است!

حاش َلِلّه ِ: اينكه در مقام تنزيه يوسف است يعنی ما يوسف را از تهمتهای ناروای خويش منزه می دانيم. حَصحَص َالحَق ُّ: حق واضح و آشكار شد.

[سوره يوسف (۱۲): آيه ۵۲]

ذلِك َلِيَعلَم َأَنِّى لَم أَخُنه ُبِالغَيب ِوَ أَن َّاللّه َلا يَهدِى كَيدَ الخائِنِين َ(۵۲)

۵۲- ذلِك َلِيَعلَم َ: اينكه كلام يوسف است. يعنی اينكه كار را كردم تا عزيز بداند.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۵۴]

وَ قالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ أَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِي فَلَمّا كَلَّمَهُ قالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنا مَكِينٌ أَمِينٌ (۵۴)

۵۴-لا که أَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِي: او را برای خودم خالص گردانم.

لا که مَكِينٌ: صاحب منزلت و مقام.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۵۶]

وَ كَذلِكَ مَكَّنّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ يَتَبَوَّأُ مِنْها حَيْثُ يَشاءُ نُصِيبُ بِرَحْمَتِنا مَنْ نَشاءُ وَ لا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ (۵۶)

۵۶- يَتَبَوَّأُ مِنْها حَيْثُ يَشاءُ: به هر نحوی که می خواست تصرف می کرد.

نُصِيبُ بِرَحْمَتِنا: اختصاص می دهیم به نعمتهای دنیوی و اخروی هر کس را که بخواهیم.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۵۹]

وَ لَمّا جَهَّزَهُمْ بِجَهازِهِمْ قالَ ائْتُونِي بِأَخٍ لَكُمْ مِنْ أَبِيكُمْ أَ لا تَرَوْنَ أَنِّي أُوفِي الْكَيْلَ وَ أَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ (۵۹)

۵۹- جَهَّزَهُمْ بِجَهازِهِمْ: آنان را برای سفر مهیا ساخت.

خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ: بهترین میزبان و صاحب منزل هستم.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۶۲]

وَ قالَ لِفِتْيانِهِ اجْعَلُوا بِضاعَتَهُمْ فِي رِحالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَها إِذَا انْقَلَبُوا إِلى أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ (۶۲)

۶۲- لِفِتْيانِهِ: نوکران و غلامان.

(بضاعه): ثمن.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۶۵]

وَ لَمّا فَتَحُوا مَتاعَهُم وَجَدُوا بِضاعَتَهُم رُدَّت إِلَيهِم قالُوا يا أَبانا ما نَبغِى هـذِهِ بِضاعَتُنا رُدَّت إِلَينا وَ نَمِيرُ أَهلَنا وَ نَحفَظُ أَخانا وَ نَزدادُ كَيلَ بَعِيرٍ ذلِكَ كَيلٌ يَسِيرٌ (۶۵)

۶۵- ما نَبغِى: چه چیزی می خواستیم! «ما» استفهامیه است.

نَمِيرُ: مواد غذایی تهیه می کنیم. «میره» به معنای مواد غذایی که از شهری به شهر دیگر حمل می شود.

كَيلَ بَعِيرٍ: بار شتر.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۶۶]

قالَ لَن أُرسِلَهُ مَعَكُم حَتّى تُؤتُونِ مَوثِقاً مِنَ اللّهِ لَتَأتُنَّنِى بِهِ إِلاّ أَن يُحاطَ بِكُم فَلَمّا آتَوهُ مَوثِقَهُم قالَ اللّهُ عَلى ما نَقُولُ وَكِيلٌ (۶۶)

۶۶- أَن يُحاطَ بِكُم: به دو معناست: ۱- همه هلاک شوید. ۲- گرفتاری پیش آید که از طاقت شما بیرون باشد.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۶۷]

وَ قالَ يا بَنِىَّ لا تَدخُلُوا مِن بابٍ واحِدٍ وَ ادخُلُوا مِن أَبوابٍ مُتَفَرِّقَةٍ وَ ما أُغنِى عَنكُم مِنَ اللّهِ مِن شَىءٍ إِنِ الحُكمُ إِلاّ لِلّهِ عَلَيهِ تَوَكَّلتُ وَ عَلَيهِ فَلْيَتَوَكَّلِ المُتَوَكِّلُونَ (۶۷)

۶۷- ما أُغنِى عَنكُم مِنَ اللّهِ مِن شَىءٍ: تقدیر الهی را نمی توانم از شما دور کنم.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۶۸]

وَ لَمّا دَخَلُوا مِن حَيثُ أَمَرَهُم أَبُوهُم ما كانَ يُغنِى عَنهُم مِنَ اللّهِ مِن شَىءٍ إِلاّ حاجَةً فِى نَفسِ يَعقُوبَ قَضاها وَ إِنَّهُ لَذُو عِلمٍ لِما عَلَّمناهُ وَ لكِنَّ أَكثَرَ النّاسِ لا يَعلَمُونَ (۶۸)

۶۸- إِلّا حاجَةً: لکن حاجه.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۶۹]

وَ لَمّا دَخَلُوا عَلى يُوسُفَ آوى إِلَيهِ أَخاهُ قالَ إِنِّى أَنَا أَخُوكَ فَلا تَبتَئِس بِما كانُوا يَعمَلُونَ (۶۹)

۶۹- آوى إِلَيهِ: در آغوش کشید و در پیش خود جای داد.

فَلا تَبتَئِس: غمگین مباش.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۷۰]

فَلَمّا جَهَّزَهُم بِجَهازِهِم جَعَلَ السِّقايَةَ فِي رَحلِ أَخِيهِ ثُمَّ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ أَيَّتُهَا العِيرُ إِنَّكُم لَسارِقُونَ (۷۰)

۷۰- السِّقايَةَ: ظرف مخصوص آب خوردن که با آن گندم و مانند آن را نیز کیل می کردند. از امام صادق علیه السّلام نقل شده است که از طلا بوده است.

العِيرُ: قافله و کاروان.

إِنَّكُم لَسارِقُونَ: دو وجه برای اینکه جمله ذکر کرده اند: ۱- جمله خبریه است. و اطلاق سارق یا برای اینکه بوده است که ندا کننده از گذاشتن پیمانه بی خبر بوده و یا اینکه که باخبر بوده ولی مرادش اینکه بوده که شما سارق یوسف می باشید. ۲- جمله استفهامیه است یعنی آیا شما پیمانه را دزدیدید!

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۷۲]

قالُوا نَفقِدُ صُواعَ المَلِكِ وَ لِمَن جاءَ بِهِ حِملُ بَعِيرٍ وَ أَنَا بِهِ زَعِيمٌ (۷۲)

۷۲- صُواعَ: سقایه به معنای پیمانه مخصوص. قبلا توضیح داده شد.

حِملُ بَعِيرٍ: بار شتر از گندم و جو.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۸۰]

فَلَمَّا استَیأَسُوا مِنه ُخَلَصُوا نَجِیًّا قال َکَبِیرُهُم أَ لَم تَعلَمُوا أَن َّأَباکُم قَد أَخَذَ عَلَیکُم مَوثِقاً مِن َاللّه ِوَ مِن قَبل ُما فَرَّطتُم فِی یُوسُف َفَلَن أَبرَح َالأَرض َحَتّی یَأذَن َلِی أَبِی أَو یَحکُم َاللّه ُلِی وَ هُوَ خَیرُ الحاکِمِین َ(۸۰)

۸۰- خَلَصُوا نَجِیًّا: از مردم فاصله گرفتند و با یکدیگر به نجوی و مشورت پرداختند.

فَرَّطتُم: کوتاهی کردید.

فَلَن أَبرَح َالأَرض: برای همیشه در اینکه سرزمین یعنی مصر خواهم ماند و از جای خود تکان نخواهم خورد.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۸۲]

وَ سئَل ِالقَریَهَ الَّتِی کُنّا فِیها وَ العِیرَ الَّتِی أَقبَلنا فِیها وَ إِنّا لَصادِقُون َ(۸۲)

۸۲- العِیرَ الَّتِی أَقبَلنا فِیها: از کاروانی که ما به همراه آن به کنعان آمده ایم سؤال کن.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۸۳]

قال َبَل سَوَّلَت لَکُم أَنفُسُکُم أَمراً فَصَبرٌ جَمِیل ٌعَسَی اللّه ُأَن یَأتِیَنِی بِهِم جَمِیعاً إِنَّه ُهُوَ العَلِیم ُالحَکِیم ُ(۸۳)

۸۳- بِهِم: مراد از ضمیر «هم» یوسف و إبن یامین و شمعون است که سومی از ناراحتی در مصر مانده بود.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۸۴]

وَ تَوَلّی عَنهُم وَ قال َیا أَسَفی عَلی یُوسُف َوَ ابیَضَّت عَیناه ُمِن َالحُزن ِفَهُوَ کَظِیم ٌ(۸۴)

۸۴- یا أَسَفی: کلمه تأسف است و در مقام رسیدن مصیبت گفته می شود مثل کلمه استرجاع.

کَظِیم: کاظم به معنای کسی که دل او پر از غصه و اندوه است، ولی غیظ و خشم خود را کنترل می کند و برای کسی اظهار نمی کند.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۸۵]

قالُوا تَاللّه ِتَفتَؤُا تَذکُرُ یُوسُف َحَتّی تَکُون َحَرَضاً أَو تَکُون َمِن َالهالِکِین َ(۸۵)

۸۵- تَفتَؤُا: پیوسته. اصل آن «لا تفتأ» بوده حرف نفی برای وضوح حذف شده است.

حَتّی تَکُون َحَرَضاً: در معنای آن دو احتمال است: ۱- تا اینکه که دیوانه شوی. ۲- تا اینکه که نابود و هلاک شوی.

۸۶- (بث): انـدوه از نظر لغت «بث» عبارت است از اندوهی که صاحب آن توانایی کتمانش را ندارد و آن را اظهار می کند و پراکنده می سازد.

ص: ۲۴۶

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۸۷]

یا بَنِیَّ اذهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِن یُوسُفَ وَ أَخِیهِ وَ لا تَیأَسُوا مِن رَوحِ اللّهِ إِنَّهُ لا یَیأَسُ مِن رَوحِ اللّهِ إِلَّا القَومُ الکافِرُونَ (۸۷)

۸۷- فَتَحَسَّسُوا: جستجو کنید.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۸۸]

فَلَمّا دَخَلُوا عَلَیهِ قالُوا یا أَیُّهَا العَزِیزُ مَسَّنا وَ أَهلَنَا الضُّرُّ وَ جِئنا بِبِضاعَهٍ مُزجاهٍ فَأَوفِ لَنَا الکَیلَ وَ تَصَدَّق عَلَینا إِنَّ اللّهَ یَجزِی المُتَصَدِّقِینَ (۸۸)

۸۸- الضُّرُّ: گرسنگی، قحطی، نیاز، گرفتاری.

بِبِضاعَهٍ: کالا.

مُزجاهٍ: به دو معنا آمده است: ۱- اندک. ۲-

پست و ناچیز. در اصل به معنای دفع کردن و دور انداختن است یعنی کالایی که مورد رغبت نیست و دور انداختنی است.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۹۱]

قالُوا تَاللّهِ لَقَد آثَرَکَ اللّهُ عَلَینا وَ إِن کُنّا لَخاطِئِینَ (۹۱)

۹۱- آثَرَکَ اللّهُ عَلَینا: خداوند تو را بر ما برتری و فضیلت داد و از بین ما برگزید.

وَ إِن کُنّا خاطِئِینَ: إن شأننا و حالنا إنّا کنا خاطئین.

«جوامع الجامع».

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۹۲]

قالَ لا تَثرِیبَ عَلَیکُمُ الیَومَ یَغفِرُ اللّهُ لَکُم وَ هُوَ أَرحَمُ الرّاحِمِینَ (۹۲)

۹۲- تَثرِیب: ملامت، سرزنش.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۹۳]

اذهَبُوا بِقَمِیصِی هذا فَأَلقُوهُ عَلی وَجهِ أَبِی یَأتِ بَصِیراً وَ أتُونِی بِأَهلِکُم أَجمَعِینَ (۹۳)

۹۳- یَأتِ بَصِیراً: بینایی اش را باز خواهد یافت.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۹۴]

وَ لَمّا فَصَلَت ِ العِیرُ قال َ أَبُوهُم إِنِّی لَأَجِدُ رِیح َ یُوسُف َ لَو لا أَن تُفَنِّدُون ِ (۹۴)

۹۴- لَمّا فَصَلَت ِ العِیرُ: هنگامی که قافله به قصد شام از مصر فاصله گرفت.

لَو لا أَن تُفَنِّدُون ِ: اگر مرا به سفاهت و خرفتی و بی عقلی متهم نکنید. «الفند»: بی عقلی، سفاهت، خرفتی.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۹۵]

قالُوا تَاللّه ِ إِنَّک َ لَفِی ضَلالِک َ القَدِیم ِ (۹۵)

۹۵- ضَ لالِک َ القَدِیم ِ: تو در اشتباه سابق خود باقی هستی زیرا یوسف مرده و تو می پنداری که زنده است. مراد از «ضلالت» گمراهی در دین نیست.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۹۹]

فَلَمّا دَخَلُوا عَلی یُوسُفَ آوی إِلَیهِ أَبَوَیهِ وَ قالَ ادخُلُوا مِصرَ إِن شاءَ اللّهُ آمِنِینَ (۹۹)

۹۹- آوی إِلَیهِ أَبَوَیهِ: پدر و مادرش را در آغوش کشید. مفسرین گفته اند مراد از مادر خاله وی می باشد و عرب بر خاله هم اطلاق «ام» می کند.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۰۰]

وَ رَفَعَ أَبَوَیهِ عَلَی العَرشِ وَ خَرُّوا لَهُ سُجَّداً وَ قالَ یا أَبَتِ هذا تَأوِیلُ رُءیایَ مِن قَبلُ قَد جَعَلَها رَبِّی حَقًّا وَ قَد أَحسَنَ بِی إِذ أَخرَجَنِی مِنَ السِّجنِ وَ جاءَ بِکُم مِنَ البَدوِ مِن بَعدِ أَن نَزَغَ الشَّیطانُ بَینِی وَ بَینَ إِخوَتِی إِنَّ رَبِّی لَطِیفٌ لِما یَشاءُ إِنَّهُ هُوَ العَلِیمُ الحَکِیمُ (۱۰۰)

۱۰۰- البَدوِ: بادیه و صحرا، زیرا یعقوب علیه السّلام به همراه خانواده خود در صحرا سکونت داشت.

نَزَغَ الشَّیطانُ: شیطان میان من و برادرانم تخم کینه و حسد کاشت و بین ما را تیره کرد.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۰۱]

رَبِّ قَد آتَیتَنِی مِنَ المُلکِ وَ عَلَّمتَنِی مِن تَأوِیلِ الأَحادِیثِ فاطِرَ السَّماواتِ وَ الأَرضِ أَنتَ وَلِیِّی فِی الدُّنیا وَ الآخِرَهِ تَوَفَّنِی مُسلِماً وَ أَلحِقنِی بِالصّالِحِینَ (۱۰۱)

۱۰۱- فاطِرَ السَّماواتِ: یا فاطر السموات.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۰۲]

ذلِکَ مِن أَنباءِ الغَیبِ نُوحِیهِ إِلَیکَ وَ ما کُنتَ لَدَیهِم إِذ أَجمَعُوا أَمرَهُم وَ هُم یَمکُرُونَ (۱۰۲)

۱۰۲- أَجمَعُوا أَمرَهُم: تصمیم گرفتند که یوسف را در چاه بیاندازند.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۰۳]

وَ ما أَکثَرُ النّاسِ وَ لَو حَرَصتَ بِمُؤمِنِینَ (۱۰۳)

۱۰۳- بِمُؤمِنِینَ: خبر برای «ما اکثر النّاس» است یعنی «لیس اکثر النّاس بمؤمنین و لو حرصت».

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۰۵]

وَ کَأَیِّن مِن آیَهٍ فِی السَّماوات ِ وَ الأَرض ِ یَمُرُّون َ عَلَیها وَ هُم عَنها مُعرِضُون َ(۱۰۵)

۱۰۵- کَأَیِّن: مانند «کم» است یعنی چقدر، چه مقدار. اصل آن «ای ٔ» بود، کاف بر آن داخل شد.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۰۶]

وَ ما یُؤمِن ُ أَکثَرُهُم بِاللّه ِ إِلاّ وَ هُم مُشرِکُون َ(۱۰۶)

۱۰۶- ما یُؤمِن ُ أَکثَرُهُم بِاللّه ِ إِلّا وَ هُم مُشرِکُون َ: در معنای آن چند وجه است: ۱- مراد مشرکین است زیرا آنان هم «اللّه» را قبول داشتند و هم بتها را. ۲- مراد از «اشراک» شرک در طاعت است، نه شرک در عبادت یعنی مؤمنینی خدا را عبادت می کنند، ولی مرتکب معاصی می شوند و از اینکه جهت از شیطان اطاعت می کنند. ۳- مراد بعضی از مراتب پایین شرک است که با ایمان قابل جمع است یعنی شرک خفی. «المیزان»

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۰۷]

أَ فَأَمِنُوا أَن تَأتِیَهُم غاشِیَهٌ مِن عَذاب ِ اللّه ِ أَو تَأتِیَهُم ُ السّاعَهُ بَغتَهً وَ هُم لا یَشعُرُون َ(۱۰۷)

۱۰۷- غاشِیَهٌ: پوشاننده یعنی عذابی که همه آنان را در برگیرد.

[سوره یوسف (۱۲): آیه ۱۱۰]

حَتّی إِذَا استَیأَس َ الرُّسُل ُ وَ ظَنُّوا أَنَّهُم قَد کُذِبُوا جاءَهُم نَصرُنا فَنُجِّی َ مَن نَشاءُ وَ لا یُرَدُّ بَأسُنا عَن ِ القَوم ِ المُجرِمِین َ(۱۱۰)

۱۱۰- ظَنُّوا أَنَّهُم قَد کُذِبُوا: مردم پنداشتند که انبیا به آنان دروغ گفته اند.

سوره الرعد

[سوره الرعد (۱۳): آیه ۲]

اللّه ُالَّذِی رَفَع َالسَّماوات ِبِغَیرِ عَمَدٍ تَرَونَها ثُم َّاستَوی عَلَی العَرش ِوَ سَخَّرَ الشَّمس َوَ القَمَرَ کُل ٌّیَجرِی لِأَجَل ٍمُسَمًّی یُدَبِّرُ الأَمرَ یُفَصِّل ُالآیات ِلَعَلَّکُم بِلِقاءِ رَبِّکُم تُوقِنُون َ(۲)

۲- بِغَیرِ عَمَدٍ تَرَونَها: به دو معنا آمده است:

۱- آسمانها را بدون ستون برافراشت، همان گونه که می بینید. ۲- «ترون» صفت «عمد» است یعنی ستونی که قابل رؤیت شما باشد ندارد. لکن ستون نامرئی دارد.

استَوی عَلَی العَرش ِ: به سوره یونس، آیه ۳ رجوع شود.

[سوره الرعد (۱۳): آیه ۳]

وَ هُوَ الَّذِی مَدَّ الأَرض َوَ جَعَل َفِیها رَواسِیَ وَ أَنهاراً وَ مِن کُل ِّالثَّمَرات ِجَعَل َفِیها زَوجَین ِاثنَین ِیُغشِی اللَّیل َالنَّهارَ إِن َّفِی ذلِک َلَآیات ٍلِقَوم ٍیَتَفَکَّرُون َ(۳)

۳- رَواسِیَ: کوههای ثابت و استوار.

زَوجَین ِاثنَین ِ: دو صنف سیاه و سفید، ترش و شیرین، تابستانی و زمستانی، تر و خشک.

«اثنین» برای تاکید است.

یُغشِی: تاریکی شب، روز را می پوشاند.

[سوره الرعد (۱۳): آیه ۴]

وَ فِی الأَرض ِقِطَع ٌمُتَجاوِرات ٌوَ جَنّات ٌمِن أَعناب ٍوَ زَرع ٌوَ نَخِیل ٌصِنوان ٌوَ غَیرُ صِنوان ٍیُسقی بِماءٍ واحِدٍ وَ نُفَضِّل ُبَعضَ ها عَلی بَعض ٍفِی الأُکُل ِإِن َّفِی ذلِک َلَآیات ٍلِقَوم ٍیَعقِلُون َ(۴)

۴- مُتَجاوِرات ٌ: در مجاورت و نزدیکی هم.

صِنوان ٌ: نخلهایی که از یک ریشه هستند.

غَیرُ صِنوان ٍ: نخلهایی که از ریشه های مختلف هستند.

[سوره الرعد (۱۳): آیه ۶]

وَ یَستَعجِلُونَکَ بِالسَّیِّئَهِ قَبلَ الحَسَنَهِ وَ قَد خَلَت مِن قَبلِهِمُ المَثُلاتُ وَ إِنَّ رَبَّکَ لَذُو مَغفِرَهٍ لِلنّاسِ عَلی ظُلمِهِم وَ إِنَّ رَبَّکَ لَشَدِیدُ العِقابِ (۶)

۶- المَثُلات: جمع «مثله» به معنای عقوبت البته آن عقوبتی که به گوش همگان رسیده و ضرب المثل شده است مانند مسخ بنی اسرائیل.

[سوره الرعد (۱۳): آیه ۸]

اللّهُ یَعلَمُ ما تَحمِلُ کُلُّ أُنثی وَ ما تَغِیضُ الأَرحامُ وَ ما تَزدادُ وَ کُلُّ شَیءٍ عِندَهُ بِمِقدارٍ (۸)

۸- ما تَحمِلُ کُلُّ أُنثی: در «ما» دو احتمال است: ۱- استفهامیه یعنی زنان به چه چیزی بار دارند دختر یا پسر! ۲- موصوله یعنی هر آنچه را که زنان در رحم دارند، چه دختر و چه پسر.

«جوامع الجامع» ما تَغِیضُ الأَرحامُ: در «ما» دو احتمال است:

۱- استفهامیه یعنی رحم زنان چه مدتی را کم گذاشته است یعنی چه مدت زودتر از نه ماه زایمان کرده است! ۲- موصوله یعنی هر مدتی را که رحم زنان کم گذاشته و زودتر از نه ماه زایمان کرده است. «جوامع الجامع» ما تَزدادُ: در «ما» دو احتمال است: ۱- استفهامیه یعنی چه مدتی دیرتر از نه ماه زایمان می کند! ۲- موصوله یعنی هر مدتی را که دیرتر از نه ماه زایمان کرده است. «جوامع الجامع»

[سوره الرعد (۱۳): آیه ۱۰]

سَواءٌ مِنکُم مَن أَسَرَّ القَولَ وَ مَن جَهَرَ بِهِ وَ مَن هُوَ مُستَخفٍ بِاللَّیلِ وَ سارِبٌ بِالنَّهارِ (۱۰)

۱۰- مَن هُوَ مُستَخفٍ بِاللَّیلِ: کسی که به واسطه تاریکی شب پیدا نیست.

سارِبٌ بِالنَّهارِ: کسی که در روشنایی روز پیدا است و به دنبال حوائج خود روان است.

[سوره الرعد (۱۳): آیه ۱۱]

لَهُ مُعَقِّباتٌ مِن بَینِ یَدَیهِ وَ مِن خَلفِهِ یَحفَظُونَهُ مِن أَمرِ اللّهِ إِنَّ اللّهَ لا یُغَیِّرُ ما بِقَومٍ حَتّی یُغَیِّرُوا ما بِأَنفُسِهِم وَ إِذا أَرادَ اللّهُ بِقَومٍ سُوءاً فَلا مَرَدَّ لَهُ وَ ما لَهُم مِن دُونِهِ مِن والٍ (۱۱)

۱۱- لَهُ: در مرجع ضمیر دو وجه آمده است: ۱- «اللّه». ۲- «من» در «من اسر القول».

مُعَقِّباتٌ: کسانی که پشت سر همدیگر می آیند و جایگزین یکدیگر می شوند. مراد در اینکه جا یکی از دو مورد است: ۱-

ملائکه روز و شب است که جانشین همدیگر می شوند و اعمال ما را می نویسند. «ائمه علیهم السّلام» ۲- ملائکه ای که بندگان را از خطرها حفظ می کنند.

فَلا مَرَدَّ لَه: مدافعی برای آن ملت نخواهد بود.

[سوره الرعد (۱۳): آیه ۱۳]

وَ یُسَبِّحُ الرَّعدُ بِحَمدِهِ وَ المَلائِکَهُ مِن خِیفَتِهِ وَ یُرسِلُ الصَّواعِقَ فَیُصِیبُ بِها مَن یَشاءُ وَ هُم یُجادِلُونَ فِی اللّهِ وَ هُوَ شَدِیدُ المِحالِ (۱۳)

۱۳- شَدِیدُ المِحالِ: شدید الاخذ و العذاب.

[سوره الرعد (۱۳): آیه ۱۴]

لَه ُدَعوَهُ الحَق ِوَ الَّذِین َیَدعُون َمِن دُونِه ِلا َیَستَجِیبُون َلَهُم بِشَی ءٍ إِلاّ َکَباسِطِ کَفَّیه ِإِلَی الماءِ لِیَبلُغَ َفاه ُوَ ما هُوَ بِبالِغِه ِوَ ما دُعاءُ الکافِرِین َإِلاّ فِی ضَلال ٍ (۱۴)

۱۴- کَباسِطِ کَفَّیه ِإِلَی الماءِ لِیَبلُغَ َفاه ُ: ضرب المثل است به دو معنا آمده است: ۱- کسی که دست خود را از راه دور به آب دراز کرده است.

۲- کسی که دست خود را برای برداشتن آب باز کرده قهرا آبی در دست او نمی ماند تا به دهان او برسد، بلکه باید دست خود را مشت کند تا آب در آن بماند.

[سوره الرعد (۱۳): آیه ۱۵]

وَ لِلّه ِیَسجُدُ مَن فِی السَّماوات ِوَ الأَرض ِطَوعاً وَ کَرهاً وَ ظِلالُهُم بِالغُدُوِّ وَ الآصال ِ (۱۵)

۱۵- الآصال ِ: شامگاهان.

[سوره الرعد (۱۳): آیه ۱۷]

أَنزَلَ َمِن َالسَّماءِ ماءً فَسالَت أَودِیَهٌ بِقَدَرِها فَاحتَمَلَ َالسَّیل ُزَبَداً رابِیاً وَ مِمّا یُوقِدُون َعَلَیه ِفِی النّارِ ابتِغاءَ حِلیَهٍ أَو مَتاع ٍزَبَدٌ مِثلُه ُکَذلِکَ َیَضرِب ُاللّه ُالحَق َّوَ الباطِلَ َفَأَمَّا الزَّبَدُ فَیَذهَب ُجُفاءً وَ أَمّا ما یَنفَع ُالنّاس َفَیَمکُث ُفِی الأَرض ِکَذلِکَ َیَضرِب ُاللّه ُ الأَمثال َ(۱۷)

۱۷- فَسالَت: به جریان درآمد.

أَودِیَهٌ: رودخانه ها و نهرها.

زَبَداً: کف.

رابِیاً: روی آب.

مِمّا یُوقِدُون َ: از چیزهایی که در آتش ذوب می کنند مانند طلا و نقره.

ابتِغاءَ حِلیَهٍ: برای ساختن زیور آلات.

مَتاع ٍ: برای ساختن ظروف و غیره. جُفاءً: پوچ و بلا استفاده.

[سوره الرعد (۱۳): آیه ۱۹]

أَ فَمَن یَعلَمُ أَنَّما أُنزِلَ إِلَیکَ مِن رَبِّکَ الحَقُّ کَمَن هُوَ أَعمی إِنَّما یَتَذَکَّرُ أُولُوا الأَلبابِ (۱۹)

۱۹- الأَلباب: جمع «لب». ارزشمندترین اجزای چیزی را «لب» گویند و ارزشمندترین اجزای انسان عقل است برای همین به عقل «لب» گفته می شود.

[سوره الرعد (۱۳): آیه ۲۲]

وَ الَّذِینَ صَبَرُوا ابتِغاءَ وَجهِ رَبِّهِم وَ أَقامُوا الصَّلاهَ وَ أَنفَقُوا مِمّا رَزَقناهُم سِرًّا وَ عَلانِیَهً وَ یَدرَؤُنَ بِالحَسَنَهِ السَّیِّئَهَ أُولئِکَ لَهُم عُقبَی الدّارِ (۲۲)

۲۲- یَدرَؤُنَ: به دو معنا آمده است: ۱- دفع می کنند یعنی بعد از گناه، کار ثواب انجام می دهند تا گناه از بین برود. ۲- بدیهای دیگران را با نیکی پاسخ می دهند.

[سوره الرعد (۱۳): آیه ۲۳]

جَنّاتُ عَدنٍ یَدخُلُونَها وَ مَن صَلَحَ مِن آبائِهِم وَ أَزواجِهِم وَ ذُرِّیّاتِهِم وَ المَلائِکَهُ یَدخُلُونَ عَلَیهِم مِن کُلِّ بابٍ (۲۳)

۲۳- عَدنٍ: توقف طولانی. منظور از آن در اینکه جا توقف در بهشت است چون توقف در آن همیشگی است.

[سوره الرعد (۱۳): آیه ۲۷]

وَ یَقُولُ الَّذِینَ کَفَرُوا لَو لا أُنزِلَ عَلَیهِ آیَهٌ مِن رَبِّهِ قُل إِنَّ اللّهَ یُضِلُّ مَن یَشاءُ وَ یَهدِی إِلَیهِ مَن أَنابَ (۲۷)

۲۷- أَناب: باز گردد.

آیَهٌ: معجزه.

[سوره الرعد (۱۳): آیه ۲۸]

الَّذِینَ آمَنُوا وَ تَطمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِکرِ اللّهِ أَلا بِذِکرِ اللّهِ تَطمَئِنُّ القُلُوبُ (۲۸)

۲۸- الَّذِینَ آمَنُوا وَ تَطمَئِنُّ قُلُوبُهُم ... القُلُوب:

اینکه بخش مبتداست و جمله «الّذین امنوا و عملوا الصالحات» در آیه ۲۹ بدل است و جمله «طوبی لهم و حسن مآب» خبر است.

[سوره الرعد (۱۳): آیه ۲۹]

الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحاتِ طُوبی لَهُم وَ حُسنُ مَآبٍ (۲۹)

۲۹- طُوبی: به دو معنا آمده است: ۱- نام درختی است. ۲- گوارا بودن.

مَآب: بازگشت.

[سوره الرعد (۱۳): آیه ۳۱]

وَ لَو أَنَّ قُرآناً سُیِّرَت بِهِ الجِبالُ أَو قُطِّعَت بِهِ الأَرضُ أَو کُلِّمَ بِهِ المَوتی بَل لِلّهِ الأَمرُ جَمِیعاً أَ فَلَم یَیأَسِ الَّذِینَ آمَنُوا أَن لَو یَشاءُ اللّهُ لَهَدَی النّاسَ جَمِیعاً وَ لا یَزالُ الَّذِینَ کَفَرُوا تُصِیبُهُم بِما صَنَعُوا قارِعَةٌ أَو تَحُلُّ قَرِیباً مِن دارِهِم حَتّی یَأتِیَ وَعدُ اللّهِ إِنَّ اللّهَ لا یُخلِفُ المِیعادَ (۳۱)

۳۱- وَ لَو أَنَّ: جواب «لو» به خاطر وضوح محذوف است یعنی اگر چنین می شد ایمان نمی آوردند.

قُرآناً سُیِّرَت بِهِ الجِبالُ: به توسط قرآن کوهها به حرکت درآید.

قُطِّعَت بِهِ الأَرضُ: به دو معنا است: ۱- به توسط قرآن زمین پیموده شود و بتوان از سویی به سوی دیگر رفت. (اینکه معنی با توجه به روایت وارده در شأن نزول نوشته شده است.) ۲- زمین تکه تکه شود. «جوامع الجامع» أَ فَلَم یَیأَسِ: مؤمنان آرزوی ایمان آوردن کفار را در دل داشتند، برای همین هر وقت کفار درخواست معجزه می کردند، مؤمنان امیدوار می شدند خداوند به مؤمنان می فرماید: از ایمان آوردن کفار مأیوس شوید. آیا هنوز مأیوس نشده اید!؟ «مستفاد از المیزان و مجمع البیان» قارِعَةٌ: گرفتاری سخت مانند جنگ، قحطی، کشتار و اسیری. قیامت را نیز به خاطر سختیهایش «قارعه» نامیده اند.

تَحُلُّ قَرِیباً: نزدیکی آنان اصابت کند. قسمت اول که «تصیبهم بما صنعوا قارعه» می باشد اینکه بود که مصیبتها به خود آنان اصابت کند، قسمت دوم که «تحل قریبا من دارهم» می باشد اینکه است که در نزدیکی آنان بلا بیاید.

[سوره الرعد (۱۳): آیه ۳۳]

أَ فَمَن هُوَ قائِمٌ عَلی کُلِّ نَفسٍ بِما کَسَبَت وَ جَعَلُوا لِلّهِ شُرَکاءَ قُل سَمُّوهُم أَم تُنَبِّئُونَهُ بِما لا یَعلَمُ فِی الأَرضِ أَم بِظاهِرٍ مِنَ القَولِ بَل زُیِّنَ لِلَّذِینَ کَفَرُوا مَکرُهُم وَ صُدُّوا عَنِ السَّبِیلِ وَ مَن یُضلِلِ اللّهُ فَما لَهُ مِن هادٍ (۳۳)

۳۳- أَم تُنَبِّئُونَهُ: «ام» منقطع از سابق است یعنی آیا به خدا از شریکی خبر می دهید که خودش از آن خبر ندارد.

أَم بِظاهِرٍ مِنَ القَولِ: به دو معنا است: ۱- یا سخنی عاری از حقیقت است. ۲- یا گفتار شما به کتابی مستند است.

[سوره الرعد (۱۳): آیه ۳۵]

مَثَل ُالجَنَّهِ الَّتِی وُعِدَ المُتَّقُون َتَجرِی مِن تَحتِهَا الأَنهارُ أُکُلُها دائِم ٌوَ ظِلُّها تِلک َعُقبَی الَّذِین َاتَّقَوا وَ عُقبَی الکافِرِین َالنّارُ (۳۵)

۳۵- أُکُلُها: خوراکیها و میوه های آن.

ظِلُّها: ظلها دائم.

[سوره الرعد (۱۳): آیه ۳۶]

وَ الَّذِین َآتَیناهُم ُالکِتاب َیَفرَحُون َبِما أُنزِل َإِلَیک َوَ مِن َالأَحزاب ِمَن یُنکِرُ بَعضَه ُقُل إِنَّما أُمِرت ُأَن أَعبُدَ اللّه َوَ لا أُشرِک َبِه ِإِلَیه ِأَدعُوا وَ إِلَیه ِمَآب ِ(۳۶)

۳۶- مِن َالأَحزاب ِمَن یُنکِرُ بَعضَه ُ: احزابی که برای جنگ و دشمنی تو همدست شده اند، بعضی از آنان بعضی دیگر را قبول ندارند زیرا مشرکان اطلاق «رحمن» را به خداوند قبول نداشتند، به عکس یهود که اطلاق رحمن را بر خدا چون در تورات زیاد وارد شده بود قبول داشتند.

[سوره الرعد (۱۳): آیه ۴۰]

وَ إِن ما نُرِیَنَّک َبَعض َالَّذِی نَعِدُهُم أَو نَتَوَفَّیَنَّک َفَإِنَّما عَلَیک َالبَلاغ ُوَ عَلَینَا الحِساب ُ(۴۰)

۴۰- إِن ما: «ما» زاید و مفید تاکید است و موجب تجویز دخول نون تاکید بر فعل مضارع است(۱).

[سوره الرعد (۱۳): آیه ۴۱]

أَ وَ لَم یَرَوا أَنّا نَأتِی الأَرض َنَنقُصُها مِن أَطرافِها وَ اللّه ُیَحکُم ُلا مُعَقِّب َلِحُکمِه ِوَ هُوَ سَرِیع ُالحِساب ِ(۴۱)

۴۱- نَنقُصُها مِن أَطرافِها: زمین را از اطرافش کم می کنیم. مراد آیه یکی از چند قول است:

۱- ننقص اهل الارض بامانه اهلها: مردم را می میرانیم. ۲- فقها و خوبان زمین را می میرانیم.

«امام صادق علیه السّلام» ۳- سلطه کفار را از زمین کم کرده و به تصرف مسلمانان در می آوریم.

لا مُعَقِّب َلِحُکمِه ِ: کسی را توانایی رد حکم خدا نیست.

۱- ۱.از تفسیر آیات مشابه آیه مذکور در «مجمع البیان» استفاده شده است.

[سوره الرعد (۱۳): آیه ۴۳]

وَ یَقُولُ الَّذِینَ کَفَرُوا لَستَ مُرسَلًا قُل کَفی بِاللّهِ شَهِیداً بَینِی وَ بَینَکُم وَ مَن عِندَهُ عِلمُ الکِتابِ (۴۳)

۴۳- مَن عِندَهُ عِلمُ الکِتابِ: در اینکه که مراد از کسانی که علم کتاب دارند چه کسانی هستند، چند قول است: ۱- علی بن ابی طالب و امامان معصوم علیهم السّلام. در روایتی امام صادق علیه السّلام فرمود:

مقصود آیه، ما و علی علیه السّلام هستیم. و علی علیه السّلام از همه ما افضل است. در روایت دیگری آمده است که حضرت دست را بر روی سینه خود نهاد و فرمود:

به خدا قسم «علم الکتاب» اینکه جا است.

«صادقین علیهما السّلام» ۲- کسانی که از اهل کتاب به پیامبر صلّی اللّه علیه و آله ایمان آورده اند مانند عبد اللّه بن سلام و سلمان فارسی.

سوره ابراهیم

[سوره إبراهیم (۱۴): آیه ۵]

وَ لَقَد أَرسَلنا مُوسی بِآیاتِنا أَن أَخرِج قَومَکَ مِنَ الظُّلُماتِ إِلَی النُّورِ وَ ذَکِّرهُم بِأَیّامِ اللّهِ إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیاتٍ لِکُلِّ صَبّارٍ شَکُورٍ (۵)

۵- ذَکِّرهُم بِأَیّامِ اللّهِ: یادآوری کن نعمتهایی را که در ایام اللّه واقع شده است. «امام صادق علیه السّلام»

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۶]

وَ إِذ قالَ مُوسى لِقَومِهِ اذكُرُوا نِعمَةَ اللّهِ عَلَيكُم إِذ أَنجاكُم مِن آلِ فِرعَونَ يَسُومُونَكُم سُوءَ العَذابِ وَ يُذَبِّحُونَ أَبناءَكُم وَ يَستَحيُونَ نِساءَكُم وَ فِي ذلِكُم بَلاءٌ مِن رَبِّكُم عَظِيمٌ (۶)

۶- يَسُومُونَكُم سُوءَ العَذابِ: بدترين شكنجه ها را به شما می دادند.

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۷]

وَ إِذ تَأَذَّنَ رَبُّكُم لَئِن شَكَرتُم لَأَزِيدَنَّكُم وَ لَئِن كَفَرتُم إِنَّ عَذابِي لَشَدِيدٌ (۷) ۷- تَأَذَّنَ: اعلام كرد.

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۹]

أَ لَم يَأتِكُم نَبَؤُا الَّذِينَ مِن قَبلِكُم قَومِ نُوحٍ وَ عادٍ وَ ثَمُودَ وَ الَّذِينَ مِن بَعدِهِم لا يَعلَمُهُم إِلَّا اللّهُ جاءَتهُم رُسُلُهُم بِالبَيِّناتِ فَرَدُّوا أَيدِيَهُم فِي أَفواهِهِم وَ قالُوا إِنّا كَفَرنا بِما أُرسِلتُم بِهِ وَ إِنّا لَفِي شَكٍّ مِمّا تَدعُونَنا إِلَيهِ مُرِيبٍ (۹)

۹- فَرَدُّوا أَيدِيَهُم فِي أَفواهِهِم: به چند معنا آمده است: ۱- كفار دست خود را به علامت تعجب از گفتار انبيا به دندان گزيدند. ۲- كفار دستشان را بر دهان انبيا نهادند كنايه از اينكه كه به انبيا اشاره كردند كه ساكت شويد. ۳- كفار برای اينكه كه به انبيا بفهمانند كه سكوت كنيد و از دعوت خود دست برداريد دستهای خود را بر دهان خودشان نهادند.

مُرِيبٍ: شكی كه موجب بدگمانی به كسی شود، به اينكه كه او را دروغگو و رياست طلب بدانی.

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۱۳]

وَ قالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِم لَنُخرِجَنَّكُم مِن أَرضِنا أَو لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنا فَأَوحى إِلَيهِم رَبُّهُم لَنُهلِكَنَّ الظّالِمِينَ (۱۳)

۱۳- أَو لَتَعُودُنَّ: «او» به معنای «إلّا» است یعنی «إلّا أن تعودوا».

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۱۵]

وَ استَفتَحُوا وَ خابَ كُلُّ جَبّارٍ عَنِيدٍ (۱۵)

۱۵- استَفتَحُوا: پیامبران از خداوند درخواست پیروزی می کردند.

خاب: زیانکار شد.

عَنِيدٍ: کسی که از حق سرپیچی می کند.

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۱۶]

مِن وَرائِهِ جَهَنَّمُ وَ يُسقى مِن ماءٍ صَدِيدٍ (۱۶)

۱۶- صَدِيدٍ: چرک و خونی که از زخم خارج می شود. در اینکه جا مراد چرک و خونی است که از فرج زناکاران خارج می شود. «امام صادق علیه السّلام»

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۱۷]

يَتَجَرَّعُهُ وَ لا يَكادُ يُسِيغُهُ وَ يَأتِيهِ المَوتُ مِن كُلِّ مَكانٍ وَ ما هُوَ بِمَيِّتٍ وَ مِن وَرائِهِ عَذابٌ غَلِيظٌ (۱۷)

۱۷- يَتَجَرَّعُهُ: جرعه جرعه می نوشند.

لا يَكادُ يُسِيغُهُ: با میل نمی نوشد، بلکه از روی اکراه می نوشد.

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۱۸]

مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِم أَعمالُهُم كَرَمادٍ اشتَدَّت بِهِ الرِّيحُ فِي يَومٍ عاصِفٍ لا يَقدِرُونَ مِمّا كَسَبُوا عَلى شَيءٍ ذلِكَ هُوَ الضَّلالُ البَعِيدُ (۱۸)

۱۸- كَرَمادٍ: مانند خاکستر.

فِي يَومٍ عاصِفٍ: روز طوفانی.

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۱۹]

أَ لَم تَرَ أَنَّ اللّه ُ خَلَقَ السَّماوات ِ وَ الأَرض َ بِالحَق ِّ إِن يَشَأ يُذهِبكُم وَ يَأت ِ بِخَلق ٍ جَدِيدٍ (۱۹)

۱۹- بِالحَق ِّ: در اينكه جا دو احتمال است: ۱- بقوله الحق. ۲- للحق يعنى براى غرض صحيح خداوند آسمان و زمين را آفريد و آن عبارت از دين دارى و بندگى خداست. پس مفاد آن «ليعبدوه» است.

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۲۱]

وَ بَرَزُوا لِلّه ِ جَمِيعاً فَقال َ الضُّعَفاءُ لِلَّذِين َ استَكبَرُوا إِنّا كُنّا لَكُم تَبعاً فَهَل أَنتُم مُغنُون َ عَنّا مِن عَذاب ِ اللّه ِ مِن شَى ءٍ قالُوا لَو هَدانَا اللّه ُ لَهَدَيناكُم سَواءٌ عَلَينا أَ جَزِعنا أَم صَبَرنا ما لَنا مِن مَحِيص ٍ (۲۱)

۲۱- بَرَزُوا: آشكار شوند يعنى از قبرها بيرون آيند. لفظ ماضى است، ولى مراد استقبال است و چون حتما واقع خواهد شد به لفظ ماضى آورده است ..

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۲۲]

وَ قال َ الشَّيطان ُ لَمّا قُضِىَ الأَمرُ إِنَّ اللّه َ وَعَدَكُم وَعدَ الحَق ِّ وَ وَعَدتُكُم فَأَخلَفتُكُم وَ ما كان َ لِى عَلَيكُم مِن سُلطان ٍ إِلاّ أَن دَعَوتُكُم فَاستَجَبتُم لِى فَلا تَلُومُونِى وَ لُومُوا أَنفُسَكُم ما أَنَا بِمُصرِخِكُم وَ ما أَنتُم بِمُصرِخِىَّ إِنِّى كَفَرتُ بِما أَشرَكتُمُون ِ مِن قَبل ُ إِنَّ الظّالِمِين َ لَهُم عَذاب ٌ أَلِيم ٌ (۲۲)

۲۲-- «مصرخ»: فريادرس.

بِما أَشرَكتُمُون ِ: باشراككم ايای مع اللّه فى الطاعه.

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۲۵]

تُؤتِي أُكُلَها كُلَّ حِينٍ بِإِذنِ رَبِّها وَ يَضرِبُ اللّهُ الأَمثالَ لِلنّاسِ لَعَلَّهُم يَتَذَكَّرُونَ (۲۵)

۲۵- أُكُلَها: خوراکی و میوه های آن درخت.

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۲۶]

وَ مَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجتُثَّت مِن فَوقِ الأَرضِ ما لَها مِن قَرارٍ (۲۶)

۲۶- اجتُثَّت مِن فَوقِ الأَرضِ: از ریشه از زمین کنده شد.

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۲۸]

أَ لَم تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعمَتَ اللّهِ كُفراً وَ أَحَلُّوا قَومَهُم دارَ البَوارِ (۲۸)

۲۸- البَوارِ: هلاک، نابودی.

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۲۹]

جَهَنَّمَ يَصلَونَها وَ بِئسَ القَرارُ (۲۹)

۲۹- يَصلَونَها: ملازم جهنم خواهند شد یعنی داخل در جهنم می شوند.

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۳۰]

وَ جَعَلُوا لِلّهِ أَندادًا لِيُضِلُّوا عَن سَبِيلِهِ قُل تَمَتَّعُوا فَإِنَّ مَصِيرَكُم إِلَى النّارِ (۳۰)

۳۰- لِيُضِلُّوا: «لام» برای عاقبت است، یعنی عاقبت کار آنان گمراهی شد.

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۳۱]

قُل لِعِبادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلاةَ وَ يُنفِقُوا مِمّا رَزَقناهُم سِرًّا وَ عَلانِيَةً مِن قَبلِ أَن يَأتِيَ يَومٌ لا بَيعٌ فِيهِ وَ لا خِلالٌ (۳۱)

۳۱- يُقِيمُوا الصَّلاةَ: لیقیموا الصلاه.

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۳۳]

وَ سَخَّرَ لَكُمُ الشَّمسَ وَ القَمَرَ دائِبَينِ وَ سَخَّرَ لَكُمُ اللَّيلَ وَ النَّهارَ (۳۳)

۳۳- دائِبَین ِ: دائمین. «دأب» در اصل به معنای عادت و سنت است یعنی به طور عادت همیشه در جریان هستند.

ص: ۲۶۰

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۳۴]

وَ آتاكُم مِن كُلِّ ما سَأَلتُمُوهُ وَ إِن تَعُدُّوا نِعمَتَ اللّهِ لا تُحصُوها إِنَّ الإِنسانَ لَظَلُومٌ كَفّارٌ (۳۴)

۳۴- آتاكُم مِن كُلِّ ما سَأَلتُمُوهُ: تمام نيازمنديهاى شما را براى شما آفريده است. مفاد آيه همانند آيه «خلق لكم ما فى الارض جميعا» است.

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۳۵]

وَ إِذ قالَ إِبراهِيمُ رَبِّ اجعَل هَذَا البَلَدَ آمِناً وَ اجنُبنِى وَ بَنِىَّ أَن نَعبُدَ الأَصنامَ (۳۵)

۳۵- بَنِىَّ أَن نَعبُدَ الأَصنامَ: با توجه به اينكه كه دعاى پيامبر مستجاب است معلوم مى شود كه دعاى آن حضرت مخصوص عده اى بوده است كه آنان در آينده موحّد بوده اند. امام باقر عليه السّلام فرمود: بازماندگان عترت ابراهيم ما هستيم و دعاى ابراهيم در خصوص ما به اجابت رسيد.

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۳۷]

رَبَّنا إِنِّى أَسكَنتُ مِن ذُرِّيَّتِى بِوادٍ غَيرِ ذِى زَرعٍ عِندَ بَيتِكَ المُحَرَّمِ رَبَّنا لِيُقِيمُوا الصَّلاةَ فَاجعَل أَفئِدَةً مِنَ النّاسِ تَهوِى إِلَيهِم وَ ارزُقهُم مِنَ الثَّمَراتِ لَعَلَّهُم يَشكُرُونَ (۳۷)

۳۷- لِيُقِيمُوا الصَّلاةَ: مفعول له است براى «اسكنت».

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۴۲]

وَ لا تَحسَبَنَّ اللّهَ غافِلاً عَمّا يَعمَلُ الظّالِمُونَ إِنَّما يُؤَخِّرُهُم لِيَومٍ تَشخَصُ فِيهِ الأَبصارُ (۴۲)

۴۲- تَشخَصُ فِيهِ الأَبصارُ: چشمها خيره مى شود و بسته نمى شود و پلك نمى زند.

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۴۳]

مُهطِعِين َ مُقنِعِى رُؤُسِهِم لا يَرتَدُّ إِلَيهِم طَرفُهُم وَ أَفئِدَتُهُم هَواءٌ (۴۳)

۴۳- مُهطِعِين َ: مسرعين: در حالى كه سرعت دارند.

مُقنِعِى رُؤُسِهِم: به دو معنا آمده است: ۱- سرهاى خود را بالا گرفته اند. ۲- سرهاى خود را پايين انداخته اند.

لا يَرتَدُّ إِلَيهِم طَرفُهُم: پيوسته نگاه مى كنند و چشم را نمى بندند.

أَفئِدَتُهُم هَواءٌ: دلهاى آنان به خاطر ترس، از همه چيز خالى شده است.

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۴۴]

وَ أَنذِرِ النّاس َ يَوم َ يَأتِيهِم ُ العَذاب ُ فَيَقُول ُ الَّذِين َ ظَلَمُوا رَبَّنا أَخِّرنا إِلى أَجَل ٍ قَرِيب ٍ نُجِب دَعوَتَك َ وَ نَتَّبِع ِ الرُّسُل َ أَ وَ لَم تَكُونُوا أَقسَمتُم مِن قَبل ُ ما لَكُم مِن زَوال ٍ (۴۴)

۴۴- أَقسَمتُم مِن قَبل ُ ما لَكُم مِن زَوال ٍ: قسم ياد كرده بوديد كه از دنيا به آخرت منتقل نخواهيد شد.

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۴۶]

وَ قَد مَكَرُوا مَكرَهُم وَ عِندَ اللّه ِ مَكرُهُم وَ إِن كان َ مَكرُهُم لِتَزُول َ مِنه ُ الجِبال ُ (۴۶)

۴۶- لِتَزُول َ مِنه ُ الجِبال ُ: گرچه مكر آنان به اندازه اى بزرگ باشد كه موجب كنده شدن كوهها شود، اما در مقابل خدا ناچيز است.

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۴۹]

وَ تَرَى المُجرِمِين َ يَومَئِذ ٍ مُقَرَّنِين َ فِى الأَصفادِ (۴۹)

۴۹- مُقَرَّنِين َ فِى الأَصفادِ: مجرمين با همديگر در غل و زنجير بسته شده اند و دست آنان بر گردنشان بسته است. «اصفاد» جمع «صفد» به معناى غلى كه دست را به گردن مى بندد.

[سوره إبراهيم (۱۴): آيه ۵۰]

سَرابِيلُهُم مِن قَطِران ٍ وَ تَغشى وُجُوهَهُم ُ النّارُ (۵۰)

۵۰- سَرابِيلُهُم: پيراهنهاى آنان.

قَطِران ٍ: به دو معناست: ۱- نوعی مایع سیاه رنگ بدبو و لزج. ۲- مس و قلع گداخته.

ص: ۲۶۲

سوره الحجر

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۲]

رُبَما يَوَدُّ الَّذِين َكَفَرُوا لَو كانُوا مُسلِمِين َ(۲)

۲- رُبَما يَوَدُّ الَّذِين َكَفَرُوا لَو كانُوا مُسلِمِين ِ:

چه بسا کفار (در روز قیامت) آرزو می کنند ای کاش مسلمان بودند(۱).

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۳]

ذَرهُم يَأكُلُوا وَ يَتَمَتَّعُوا وَ يُلهِهِم ُالأَمَل ُفَسَوف َيَعلَمُون َ(۳)

۳- يُلهِهِم ُالأَمَل ُ: آرزوها آنان را به خود مشغول کند و از پیروی پیامبر و قرآن باز دارد.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۷]

لَو ما تَأتِينا بِالمَلائِكَهِ إِن كُنت َمِن َالصّادِقِين َ(۷)

۷- لَو ما تَأتِينا بِالمَلائِكَهِ: هلا تأتینا: چرا برای ما، ملائکه را نمی آوری تا شاهد صدق سخنان تو باشند.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۱۰]

وَ لَقَد أَرسَلنا مِن قَبلِك َفِي شِيَع ِالأَوَّلِين َ(۱۰)

۱۰- شِيَع ِ: جمع «شیعه» به معنای گروه و فرقه. از مشایعت به معنای متابعت و پیروی کردن است و پیروان هر رهبری را شیعه گویند. و از همین باب است شیعه علی علیه السّلام.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۱۲]

كَذلِك َنَسلُكُه ُفِي قُلُوب ِالمُجرِمِين َ(۱۲)

۱۲- نَسلُكُه ُفِي قُلُوب ِالمُجرِمِين ِ: به دو معنا آمده است: ۱- قرآن را به دل مجرمان خطور و عبور می دهیم، با اینکه حال آنان ایمان نمی آورند.

۲- استهزا را به دل مجرمان عبور می دهیم تا عقوبتی بر آنان باشد.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۱۴]

وَ لَو فَتَحنا عَلَيهِم باباً مِن ِالسَّماءِ فَظَلُّوا فِيه ِيَعرُجُون ِ(۱۴)

۱۴- فَظَلُّوا فِيه ِيَعرُجُون ِ: پس کفار در آسمانها صعود می کردند.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۱۵]

لَقالُوا إِنَّما سُكِّرَت أَبصارُنا بَل نَحن ُقَوم ٌمَسحُورُون ِ(۱۵)

۱۵- سُكِّرَت أَبصارُنا: به دو معنا آمده است: ۱- چشمان ما بسته شده است. ۲- چشمان ما کور شده است.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۱۸]

إِلاّ مَن ِ استَرَقَ ـ السَّمع ـ فَأَتبَعَه ُ شِهاب ٌ مُبِين ٌ (۱۸)

۱۸- استَرَقَ ـ السَّمع ـ: استراق سمع کرد و مطالب مخفیانه را شنید. «سمع» به معنای مسموع است.

شِهاب ٌ: شعله آتش.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۱۹]

وَ الأَرض ـ مَدَدناها وَ أَلقَينا فِيها رَواسِيَ ـ وَ أَنبَتنا فِيها مِن كُل ِّ شَيء ٍ مَوزُون ٍ (۱۹)

۱۹- مَدَدناها: زمین را گستراندیم و برای آن طول و عرض قرار دادیم.

رَواسِيَ ـ: جمع «راسیه» به معنای کوههای استوار.

مَوزُون ٍ: به اندازه نه زیاد و نه کم.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۲۰]

وَ جَعَلنا لَكُم فِيها مَعايِشَ ـ وَ مَن لَستُم لَه ُ بِرازِقِين ـ (۲۰)

۲۰- مَعايِش ـ: اسباب و ابزار رزق و روزی.

مَن لَستُم لَه ُ بِرازِقِين ـ: جنبندگان و عبید و اماء.

عطف بر «معایش» است.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۲۲]

وَ أَرسَلنَا الرِّياحَ ـ لَواقِحَ ـ فَأَنزَلنا مِنَ ـ السَّماءِ ماءً فَأَسقَيناكُمُوه ُ وَ ما أَنتُم لَه ُ بِخازِنِين ـ (۲۲)

۲۲- الرِّياحَ ـ لَواقِحَ ـ: بادهایی که موجب لقاح (بارور شدن) ابرها و نباتات می شود.

بِخازِنِين ـ: بحافظین.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۲۶]

وَ لَقَد خَلَقنَا الإِنسانَ ـ مِن صَلصال ٍ مِن حَمَإٍ مَسنُون ٍ (۲۶)

۲۶- صَلصال ٍ به دو معنا آمده است: ۱- گل خشک که وقتی ضربه به او وارد می شود صدا می کند. ۲- گل گندیده.

حَمَإٍ: گل دگرگون، لجن.

مَسنُون ٍ: ریخته گری شده و به شکل و قیافه ای درآمده است.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۲۷]

وَ الجَانَّ خَلَقناه ُ مِن قَبل ُ مِن نارِ السَّمُوم ِ (۲۷)

۲۷- مِن قَبل ُ: قبل از خلقت آدم.

نارِ السَّمُوم ِ: آتشی که دارای باد داغ و کشنده است. «السموم» به دو معناست: ۱- باد داغ. ۲- آتش شعله ور.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۳۶]

قالَ رَبِّ فَأَنظِرنِی إِلی یَومِ یُبعَثُونَ (۳۶)

۳۶- فَأَنظِرنِی: مرا مهلت بده.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۴۱]

قالَ هذا صِراطٌ عَلَیَّ مُستَقِیمٌ (۴۱)

۴۱- صِراطٌ عَلَیَّ: به دو معنا آمده است: ۱- تهدیدی است از طرف خداوند یعنی راهت به من خواهد افتاد و حساب تو را خواهم رسید مانند «انّ ربّک لبالمرصاد». ۲- راهی است که بیان و هدایت آن به عهده من است.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۴۲]

إِنَّ عِبادِی لَیسَ لَکَ عَلَیهِم سُلطانٌ إِلاّ مَنِ اتَّبَعَکَ مِنَ الغاوِینَ (۴۲)

۴۲- الغاوِین: گمراهان.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۴۴]

لَها سَبعَهُ أَبوابٍ لِکُلِّ بابٍ مِنهُم جُزءٌ مَقسُومٌ (۴۴)

۴۴- مِنهُم: من الغاوین.

جُزءٌ مَقسُومٌ: بهره ای معین و قسمت شده.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۴۷]

وَ نَزَعنا ما فِی صُدُورِهِم مِن غِلٍّ إِخواناً عَلی سُرُرٍ مُتَقابِلِینَ (۴۷)

۴۷- غِلٍّ: عداوت و کینه و دشمنی.

عَلی سُرُرٍ: قرار دارند بر نشیمنگاههای رفیع که برای شادمانی مهیا شده است.

مُتَقابِلِین: رو به روی هم.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۴۸]

لا یَمَسُّهُم فِیها نَصَبٌ وَ ما هُم مِنها بِمُخرَجِینَ (۴۸)

۴۸- نَصَب: زحمت و سختی.

ص: ۲۶۵

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۵۲]

إِذ دَخَلُوا عَلَيه ِ فَقالُوا سَلاماً قال ِ إِنّا مِنكُم وَجِلُون ِ (۵۲)

۵۲- وَجِلُون ِ: می ترسیم.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۵۷]

قال ِ فَما خَطبُكُم أَيُّهَا المُرسَلُون ِ (۵۷)

۵۷- فَما خَطبُكُم: کار مهم شما چیست!

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۶۰]

إِلاَّ امرَأَتَه ُ قَدَّرنا إِنَّها لَمِن ِ الغابِرِين ِ (۶۰)

۶۰- لَمِن ِ الغابِرِين ِ: از باقیماندگان در شهر و از هلاک شوندگان است.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۶۲]

قال ِ إِنَّكُم قَوم ٌ مُنكَرُون ِ (۶۲)

۶۲- مُنكَرُون ِ: ناشناخته.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۶۳]

قالُوا بَل جِئناك ِ بِما كانُوا فِيه ِ يَمتَرُون ِ (۶۳)

۶۳- جِئناك ِ بِما كانُوا فِيه ِ يَمتَرُون ِ: آن عذابی را که قوم تو در آن تردید داشتند آورده ایم.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۶۵]

فَأَسرِ بِأَهلِك ِ بِقِطع ٍ مِن ِ اللَّيل ِ وَ اتَّبع أَدبارَهُم وَ لا يَلتَفِت مِنكُم أَحَدٌ وَ امضُوا حَيث ُ تُؤمَرُون ِ (۶۵)

۶۵- فَأَسرِ بِأَهلِك ِ بِقِطع ٍ مِن ِ اللَّيل ِ: بعد از آن که بیشتر شب سپری شد و پاسی از شب باقی ماند، اهل خود را حرکت بده.

وَ اتَّبع أَدبارَهُم: تو نیز از پشت سر اهل خود حرکت کن تا مراقب آنان باشی.

لا يَلتَفِت مِنكُم أَحَدٌ: دو معنا برای آن آورده اند: ۱- بروید و به آنچه در شهر گذاشته اید توجه نکنید. ۲- به عقب سر خود توجه نکنید، مبادا عذاب قوم را ببینید و بی تاب شوید.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۶۶]

وَ قَضَينا إِلَيه ِ ذلِك َ الأَمرَ أَن َّ دابِرَ هؤُلاءِ مَقطُوع ٌ مُصبِحِين َ (۶۶)

۶۶- دابِرَ هؤُلاءِ: نسل اینکه قوم.

مَقطُوع ٌ: قطع خواهد شد.

مُصبِحِين َ: به هنگامی که صبح نمودند.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۶۸]

قال َ إِن َّ هؤُلاءِ ضَيفِى فَلا تَفضَحُون ِ (۶۸)

۶۸- فَلا تَفضَحُون ِ: ننگ را دامنگیر من نکنید.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۶۹]

وَ اتَّقُوا اللّه َ وَ لا تُخزُون ِ (۶۹)

۶۹- لا تُخزُون ِ: مرا خوار نسازید.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۷۰]

قالُوا أَ وَ لَم نَنهَك َ عَن ِ العالَمِين َ (۷۰)

۷۰- أَ وَ لَم نَنهَك َ عَن ِ العالَمِين َ: آیا ما تو را نهی نکردیم که هیچ کسی را میهمانی نکنی.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۷۲]

لَعَمرُکَ ۔ إِنَّهُم لَفِی سَکرَتِهِم یَعمَهُون ۔ (۷۲)

۷۲- لَعَمرُکَ ؛ لعمرک قسمی یعنی قسم به جان تو.

لَفِی سَکرَتِهِم یَعمَهُون ؛ در مستی و غفلت خود سرگردانند.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۷۳]

فَأَخَذَتهُم ُ الصَّیحَهُ مُشرِقِین ۔ (۷۳)

۷۳- الصَّیحَهُ: صدای وحشتناک.

مُشرِقِین ؛ هنگام طلوع خورشید.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۷۴]

فَجَعَلنا عالِیَها سافِلَها وَ أَمطَرنا عَلَیهِم حِجارَهً مِن سِجِّیل ٍ (۷۴)

۷۴- سِجِّیل ٍ: به دو معنی آمده است: ۱- معرب سنگ گل. ۲- گل.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۷۵]

إِن َّفِی ذلِک ۔ لَآیات ٍ لِلمُتَوَسِّمِین ۔ (۷۵)

۷۵- لِلمُتَوَسِّمِین ؛ کسانی که اهل تفکرند و به آیات خدا با چشم بصیرت نظر می کنند.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۷۶]

وَ إِنَّها لَبِسَبِیل ٍ مُقِیم ٍ (۷۶)

۷۶- إِنَّها لَبِسَبِیل ٍ مُقِیم ٍ: به تحقیق اینکه قریه در راهی قرار گرفته است که مورد رفت و آمد مردمان است و می توانند آثار آن را مشاهده کنند.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۷۸]

وَ إِن کان ۔ أَصحاب ُ الأَیکَهِ لَظالِمِین ۔ (۷۸)

۷۸- وَ إِن کان ۔ أَصحاب ُ الأَیکَهِ: قوم شعیب.

«أیکه» درختی که شاخه هایش در هم فرو رفته است. جمع آن «ایک» است مانند «شجره» که جمعش «شجر» است. «ان» مخففه از مثقله است.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۷۹]

فَانتَقَمنا مِنهُم وَ إِنَّهُما لَبِإِمامٍ مُبِینٍ (۷۹)

۷۹- إِنَّهُما: مراد قریه قوم لوط و قریه قوم شعیب است. لَبِإِمامٍ مُبِینٍ: مراد از «امام مبین» یکی از دو مورد است: ۱- راه واضح یعنی قریه قوم لوط و شعیب در راه روشن قرار دارند. راه را «امام» نامیده اند، چون انسان با رفتن از راه به مقصد می رسد. ۲- لوح محفوظ یعنی جریان اینکه دو قریه، در لوح محفوظ نوشته شده است.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۸۰]

وَ لَقَد کَذَّبَ أَصحابُ الحِجرِ المُرسَلِینَ (۸۰)

۸۰- الحِجرِ: نام محلی است که قوم ثمود در آن ساکن بودند. «أَصحابُ الحِجرِ»: اهالی حجر.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۸۲]

وَ کانُوا یَنحِتُونَ مِنَ الجِبالِ بُیُوتاً آمِنِینَ (۸۲)

۸۲- یَنحِتُونَ مِنَ الجِبالِ بُیُوتاً: کوهها را می تراشیدند و خانه می ساختند.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۸۷]

وَ لَقَد آتَیناکَ سَبعاً مِنَ المَثانِی وَ القُرآنَ العَظِیمَ (۸۷)

۸۷- سَبعاً مِنَ المَثانِی: مراد سوره فاتحه است که هفت آیه دارد. «ائمه». «المثانی» جمع مثنی است. وجه نامیده شدن سوره فاتحه به مثانی، یا به اینکه سبب است که اینکه هفت آیه، در هر نماز دو بار خوانده می شود و یا به سبب آن است که دو مرتبه نازل شده است.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۸۸]

لا تَمُدَّنَّ عَینَیکَ إِلی ما مَتَّعنا بِهِ أَزواجاً مِنهُم وَ لا تَحزَن عَلَیهِم وَ اخفِض جَناحَکَ لِلمُؤمِنِینَ (۸۸)

۸۸- لا تَمُدَّنَّ عَینَیکَ إِلی ما مَتَّعنا بِهِ أَزواجاً مِنهُم: چشم خود را به آن چیزهایی که ما با آن گروه هایی از مشرکان را بهره مند ساخته ایم ندوز. لا تَحزَن عَلَیهِم: برای ایمان نیاوردن مشرکان غمگین مباش.

اخفِض جَناحَکَ لِلمُؤمِنِینَ: در مقابل مؤمنین متواضع باش و به آنان محبت کن. «خفض جناح» به حالتی گفته می شود که

پرنده جوجه خود را می بیند، بال خود را گشوده و جوجه را به خود چسبانیده، سپس بال خود را پایین می آورد.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۹۰]

كَما أَنزَلنا عَلَى المُقتَسِمِينَ (۹۰)

۹۰- المُقتَسِمِينَ: در آن دو قول وجود دارد: ۱- یهود و نصاری. وجه تسمیه آنان به «مقتسمین» اینکه است که آنان کتب خدا را قسمت کردند به بعضی از آن ایمان آوردند و به بعض دیگر ایمان نیاوردند. معنای آیه چنین می شود: قرآن را بر تو نازل کردیم همان گونه که کتب آسمانی را بر یهود و نصاری نازل کردیم. ۲- «مقتسمین» یک گروه شانزده نفری بودند که به دستور ولید بن مغیره راههای منتهی به مکه را میان خود تقسیم کرده بودند، کسانی را که به مکه وارد می شدند از ایمان آوردن به پیامبر نهی می کردند که عذاب بر آنها نازل گردید و هلاک شدند.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۹۱]

الَّذِین َ جَعَلُوا القُرآن َ عِضِین َ (۹۱)

۹۱- عِضِین َ: عضو عضو، جزء جزء.

[سوره الحجر (۱۵): آیه ۹۴]

فَاصدَع بِما تُؤمَرُ وَ أَعرِض عَن ِ المُشرِکِین َ (۹۴)

۹۴- فَاصدَع بِما تُؤمَرُ: آن چیزی را که به آن مأمور شده ای آشکار و اعلان کن. در لغت آمده است: «صدع بالحق اذا تکلم به جهارا».

[سوره الحر (۱۵): آیه ۹۹]

وَ اعبُد رَبَّک َ حَتّی یَأتِیَک َ الیَقِین ُ (۹۹)

۹۹- الیَقِین ُ: در اینکه جا مراد مرگ است.

سوره النحل

[سوره النحل (۱۶): آیه ۲]

یُنَزِّل ُ المَلائِکَ َ بِالرُّوح ِ مِن أَمرِه ِ عَلی مَن یَشاءُ مِن عِبادِه ِ أَن أَنذِرُوا أَنَّه ُ لا إِله َ إِلّا أَنَا فَاتَّقُون ِ (۲)

۲- یُنَزِّل ُ المَلائِکَ َ بِالرُّوح ِ مِن أَمرِه ِ: خدا ملائکه را جهت ابلاغ وحی و قرآن به امر خودش نازل می کند. «الروح» یعنی وحی. سبب نامگذاری آن است که وحی موجب حیات معنوی می شود همانند روح که موجب حیات ظاهری است.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۵]

وَ الأَنعام َ خَلَقَها لَکُم فِیها دِف ءٌ وَ مَنافِع ُ وَ مِنها تَأکُلُون َ (۵)

۵- دِف ءٌ: لباسهایی که از پشم و مو برای گرم شدن تهیه می شود.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۶]

وَ لَکُم فِیها جَمال ٌ حِین َ تُرِیحُون َ وَ حِین َ تَسرَحُون َ (۶)

۶- حِین َ تُرِیحُون َ: شب که از چرا بر می گردانید.

حِین ِتَسرَحُون: صبح که به چرا می فرستید ..

ص: ۲۶۸

[سوره النحل (۱۶): آیه ۷]

وَ تَحمِلُ أَثقالَكُم إِلى بَلَدٍ لَم تَكُونُوا بالِغِيهِ إِلاّ بِشِقِّ الأَنفُسِ إِنَّ رَبَّكُم لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ (۷)

۷- «أثقال»: جمع «ثقل» بار سنگين.

بِشِقِّ الأَنفُسِ: با زحمت و مشقت.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۹]

وَ عَلَى اللّهِ قَصدُ السَّبِيلِ وَ مِنها جائِرٌ وَ لَو شاءَ لَهَداكُم أَجمَعِينَ (۹)

۹- عَلَى اللّهِ قَصدُ السَّبِيلِ: بر خداست بيان راه راست.

مِنها جائِرٌ: بعضى از راهها كج و از حق منحرف است.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۰]

هُوَ الَّذِى أَنزَلَ مِنَ السَّماءِ ماءً لَكُم مِنهُ شَرابٌ وَ مِنهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ (۱۰)

۱۰- مِنهُ شَجَرٌ: از آب، درخت به وجود مى آيد.

شَجَرٌ: از نظر لغت «شجر» داراى دو معنى است: ۱- گياهى كه داراى ساق است يعنى درخت. ۲- هر گياهى كه از زمين مى رويد خواه داراى ساق باشد يا نباشد(۱).

فِيهِ تُسِيمُونَ: در آن شجر (گياهان و چراگاه) حيوانات را مى چرانيد.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۴]

وَ هُوَ الَّذِى سَخَّرَ البَحرَ لِتَأكُلُوا مِنهُ لَحماً طَرِيًّا وَ تَستَخرِجُوا مِنهُ حِلِيَةً تَلبَسُونَها وَ تَرَى الفُلكَ مَواخِرَ فِيهِ وَ لِتَبتَغُوا مِن فَضلِهِ وَ لَعَلَّكُم تَشكُرُونَ (۱۴)

۱۴- طَرِيًّا: تازه.

مَواخِرَ فِيهِ: جمع «ماخره» به معناى شكافنده آب دريا.

فِيهِ: فى البحر.

۱- ۱.در اینکه جا به قرینه «فیه تسیمون» مراد معنای دوم است چون مرجع ضمیر «فیه» شجر است.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۵]

وَ أَلقی فِی الأَرض ِ رَواسِی َ أَن تَمِیدَ بِکُم وَ أَنهاراً وَ سُبُلًا لَعَلَّکُم تَهتَدُون َ (۱۵)

۱۵- أَلقی: به معنای «جعل» است یعنی قرارداد.

رَواسِی َ: کوههای بلند و استوار.

أَن تَمِیدَ بِکُم: برای اینکه عبارت دو احتمال داده شده است: ۱- به معنای «کراهه ان تمید بکم» یعنی به علت اینکه که دوست نداشت زمین شما را به حرکت درآورد و مضطرب سازد. ۲- به معنای «لئلا تمید بکم» یعنی برای اینکه که زمین شما را به حرکت در نیاورد و مضطربتان نکند.

أَنهاراً: و جعل فیها أنهارا.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۶]

وَ عَلامات ٍ وَ بِالنَّجم ِ هُم یَهتَدُون َ (۱۶)

۱۶- عَلامات ٍ: جعل لکم علامات.

بِالنَّجم ِ: مراد جنس ستاره است یعنی همه ستارگان ثابت را وسیله هدایت قرار داده است.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۲۴]

وَ إِذا قِیل َ لَهُم ما ذا أَنزَل َ رَبُّکُم قالُوا أَساطِیرُ الأَوَّلِین َ (۲۴)

۲۴- أَساطِیرُ الأَوَّلِین َ: افسانه ها.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۲۵]

لِیَحمِلُوا أَوزارَهُم کامِلَهً یَوم َ القِیامَهِ وَ مِن أَوزارِ الَّذِین َ یُضِلُّونَهُم بِغَیرِ عِلم ٍ أَلا ساءَ ما یَزِرُون َ (۲۵)

۲۵- لِیَحمِلُوا: لام برای عاقبت است.

«و من أوزارهم»: گمراه کنندگان علاوه بر گناهان خود بخشی از گناه کسانی که توسط آنان گمراه شده اند را نیز به دوش می کشند. عطف است به «اوزارهم» و «من» برای تبعیض است.

ساءَ ما یَزِرُون َ: یعنی «ساء وزرهم» «ما» مصدریه است.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۲۶]

قَد مَکَرَ الَّذِینَ مِن قَبلِهِم فَأَتَی اللّه ُ بُنیانَهُم مِنَ القَواعِدِ فَخَرَّ عَلَیهِم ُ السَّقف ُ مِن فَوقِهِم وَ أَتاهُم ُ العَذاب ُ مِن حَیث ُ لا یَشعُرُونَ (۲۶)

۲۶- فَأَتَی اللّه ُ بُنیانَهُم مِنَ القَواعِدِ: عذاب خدا بنیان آنان را از ریشه و اساس برکند. «القواعد» به معنای پایه ها است.

فَخَرَّ: سرنگون شد.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۲۷]

ثُمَّ یَومَ القِیامَهِ یُخزِیهِم وَ یَقُولُ أَینَ شُرَکائِیَ الَّذِینَ کُنتُم تُشَاقُّونَ فِیهِم قالَ الَّذِینَ أُوتُوا العِلمَ إِنَّ الخِزیَ الیَومَ وَ السُّوءَ عَلَی الکافِرِینَ (۲۷)

۲۷- تُشَاقُّونَ فِیهِم: در باره بتها با مؤمنان دشمنی می کردید یعنی شما در طرفی غیر از طرف مؤمنان قرار داشتید.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۲۸]

الَّذِینَ تَتَوَفّاهُمُ المَلائِکَهُ ظالِمِی أَنفُسِهِم فَأَلقَوُا السَّلَمَ ما کُنّا نَعمَلُ مِن سُوءٍ بَلی إِنَّ اللّهَ عَلِیمٌ بِما کُنتُم تَعمَلُونَ (۲۸)

۲۸- ظالِمِی أَنفُسِهِم: مجرور است به دو وجه: ۱- بدل است از «الکافرین». ۲- صفت است از «الکافرین».

فَأَلقَوُا السَّلَمَ: کافران در برابر حق تسلیم شوند، ولی سودی به حال آنان نبخشد.

ما کُنّا: یقول الکافرون ما کنّا.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۳۱]

جَنّاتُ عَدنٍ یَدخُلُونَها تَجرِی مِن تَحتِهَا الأَنهارُ لَهُم فِیها ما یَشاؤُنَ کَذلِکَ یَجزِی اللّهُ المُتَّقِینَ (۳۱)

۳۱- جَنّاتُ عَدنٍ: باغهایی که باقی ماندن در آنها همیشگی است.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۳۳]

هَل یَنظُرُونَ إِلاّ أَن تَأتِیَهُمُ المَلائِکَهُ أَو یَأتِیَ أَمرُ رَبِّکَ کَذلِکَ فَعَلَ الَّذِینَ مِن قَبلِهِم وَ ما ظَلَمَهُمُ اللّهُ وَ لکِن کانُوا أَنفُسَهُم یَظلِمُونَ (۳۳)

۳۳- هَل یَنظُرُونَ: لا ینتظرون(۱).

[سوره النحل (۱۶): آیه ۳۴]

فَأَصابَهُم سَیِّئاتُ ما عَمِلُوا وَ حاقَ بِهِم ما کانُوا بِهِ یَستَهزِؤُنَ (۳۴)

۳۴- حاقَ بِهِم: به آنان حلول کرد و نازل شد.

۱- ۱.به سوره بقره، آیه ۲۱۰ رجوع شود.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۳۵]

وَ قالَ الَّذِینَ أَشرَکُوا لَو شاءَ اللّهُ ما عَبَدنا مِن دُونِهِ مِن شَیءٍ نَحنُ وَ لا آباؤُنا وَ لا حَرَّمنا مِن دُونِهِ مِن شَیءٍ کَذلِکَ فَعَلَ الَّذِینَ مِن قَبلِهِم فَهَل عَلَی الرُّسُلِ إِلَّا البَلاغُ المُبِینُ (۳۵)

۳۵- قالَ الَّذِینَ أَشرَکُوا ...: از اینکه آیه استفاده می شود که مشرکین عقیده داشته اند که بت پرستی آنان و پدرانشان از روی مدرک و مستند به خداوند بوده است. «شاء اللّه» یعنی کار ما مطلوب خداوند است و اگر مطلوب خدا نبود انجام نمی دادیم. خداوند عقاید آنان را تکذیب می کند.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۳۶]

وَ لَقَد بَعَثنا فِی کُلِّ أُمَّةٍ رَسُولاً أَنِ اعبُدُوا اللّهَ وَ اجتَنِبُوا الطّاغُوتَ فَمِنهُم مَن هَدَی اللّهُ وَ مِنهُم مَن حَقَّت عَلَیهِ الضَّلالَةُ فَسِیرُوا فِی الأَرضِ فَانظُرُوا کَیفَ کانَ عاقِبَةُ المُکَذِّبِینَ (۳۶)

۳۶- لَقَد بَعَثنا ...: از آیه استفاده می شود هدف از بعثت همه انبیا دعوت به توحید و نفی طاغوت بوده است.

الطّاغُوت: شیطان و هر کسی که به ضلالت دعوت کند.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۳۸]

وَ أَقسَمُوا بِاللّهِ جَهدَ أَیمانِهِم لا یَبعَثُ اللّهُ مَن یَمُوتُ بَلی وَعداً عَلَیهِ حَقًّا وَ لکِنَّ أَکثَرَ النّاسِ لا یَعلَمُونَ (۳۸)

۳۸- جَهدَ أَیمانِهِم: قسمهای قرص و محکم.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۴۴]

بِالبَیِّنات ِ وَ الزُّبُرِ وَ أَنزَلنا إِلَیکَ ـ الذِّکرَ لِتُبَیِّنَ ـ لِلنّاس ِ ما نُزِّل ـ إِلَیهِم وَ لَعَلَّهُم یَتَفَکَّرُون ـ (۴۴)

۴۴- بِالبَیِّنات ِ وَ الزُّبُرِ: بالبراهین و الکتب.

برای اینکه عبارت دو وجه ذکر شده است: ۱- اینکه جمله متعلق است به «ما ارسلنا» یعنی «ما ارسلنا من قبلک بالبینات و الزبر الا رجالا». ۲- در کلام حذف است و تقدیر چنین است: «ارسلناهم بالبینات و الزبر».

[سوره النحل (۱۶): آیه ۴۵]

أَ فَأَمِن ـ الَّذِین ـ مَکَرُوا السَّیِّئات ِ أَن یَخسِف ـ اللّه ُ بِهِم ُ الأَرض ـ أَو یَأتِیَهُم ُ العَذاب ُ مِن حَیث ُ لا یَشعُرُون ـ (۴۵)

۴۵- یَخسِف ـ اللّه ُ بِهِم ُ الأَرض ـ: خداوند آنان را به زمین فرو برد.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۴۶]

أَو یَأخُذَهُم فِی تَقَلُّبِهِم فَما هُم بِمُعجِزِین ـ (۴۶)

۴۶- فِی تَقَلُّبِهِم: در حالی که مشغول به کارهای روز و شب خود بودند.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۴۷]

أَو یَأخُذَهُم عَلی تَخَوُّف ٍ فَإِن ـ رَبَّکُم لَرَؤُف ٌ رَحِیم ٌ (۴۷)

۴۷- یَأخُذَهُم عَلی تَخَوُّف ٍ: دو احتمال است: ۱- «تخوّف» به معنای «تنقّص» است یعنی آنان را مؤاخذه کند به نحو تنقّص و کم کردن یعنی به واسطه موت یا قتل همه را یکی بعد از دیگری از پا درآورد. ۲- آنان را مؤاخذه کند در حالی که خوف دارند از اینکه که همچنان که بر دیگران عذاب نازل شده است بر آنان نیز نازل شود. (در مقابل «لا یشعرون» است یعنی طایفه اول از نزول عذاب بی خبرند، ولی اینکه گروه احساس ترس از نزول داشتند).

[سوره النحل (۱۶): آیه ۴۸]

أَ وَ لَم یَرَوا إِلی ما خَلَق ـ اللّه ُ مِن شَی ءٍ یَتَفَیَّؤُا ظِلالُه ُ ـ عَن ِ الیَمِین ِ وَ الشَّمائِل ِ سُجَّداً لِلّه ِ وَ هُم داخِرُون ـ (۴۸)

۴۸- یَتَفَیَّؤُا ظِلالُه ُ ـ عَن ِ الیَمِین ِ وَ الشَّمائِل ِ: سایه هر مخلوقی به سمت چپ و راست تمایل پیدا می کند. داخِرُون ـ: خاضع و ذلیلند.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۵۰]

يَخافُون ـ رَبَّهُم مِن فَوقِهِم وَ يَفعَلُون ـ ما يُؤمَرُون ـ (۵۰)

۵۰- مِن فَوقِهِم: پروردگاری که فوق ملائکه است و جهت تعبیر به فوق برای اینکه است که خداوند عالی و متعالی است. وصف است برای «ربهم».

[سوره النحل (۱۶): آیه ۵۱]

وَ قال ـ اللّه ُ لا تَتَّخِذُوا إِلهَين ِ اثنَين ِ إِنَّما هُوَ إِله ٌ واحِدٌ فَإِيّاى ـ فَارهَبُون ِ (۵۱)

۵۱- إِلهَين ِ اثنَين ِ : «اثنين» تاكيد «الهين» است.

فَارهَبُون ِ : از من بترسيد. در اصل «فارهبونى» بوده، « يا » متكلم حذف شد و كسره نون وقايه، دلالت بر « يا » محذوف دارد.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۵۲]

وَ لَه ُ ما فِى السَّماوات ِ وَ الأَرض ِ وَ لَه ُ الدِّين ُ واصِباً أَ فَغَيرَ اللّه ِ تَتَّقُون ـ (۵۲)

۵۲- وَ لَه ُ الدِّين ُ واصِباً: اطاعت از خدا همیشه لازم است. «واصبا» به معنای پیوسته و دائم است.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۵۳]

وَ ما بِكُم مِن نِعمَه ٍ فَمِن ـ اللّه ِ ثُم َّ إِذا مَسَّكُم ُ الضُّرُّ فَإِلَيه ِ تَجئَرُون ـ (۵۳)

۵۳- فَإِلَيه ِ تَجئَرُون ـ : به سوى خدا مى نالید و او را براى كمك صدا مى زنيد.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۵۵]

لِيَكفُرُوا بِما آتَيناهُم فَتَمَتَّعُوا فَسَوف َ تَعلَمُون َ (۵۵)

۵۵- لِيَكفُرُوا: گویا غرض آنان از شرک، ناسپاسی نعمت های خداست. «لام» برای غایت است.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۵۸]

وَ إِذا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالأُنثى ظَل َّ وَجهُه ُ مُسوَدًّا وَ هُوَ كَظِيم ٌ (۵۸)

۵۸- ظَل َّ وَجهُه ُ مُسوَدًّا: صورتش از خجالت سیاه می شود.

كَظِيم ٌ: خشمگین و اندوهگینی که به جهت غصه دار بودن حرف نمی زند.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۵۹]

يَتَوارى مِن َ القَوم ِ مِن سُوءِ ما بُشِّرَ بِه ِ أَ يُمسِكُه ُ عَلى هُون ٍ أَم يَدُسُّه ُ فِي التُّراب ِ أَلا ساءَ ما يَحكُمُون َ (۵۹)

۵۹- يُمسِكُه ُ عَلى هُون ٍ: با ذلت و خواری آن مولود دختر را نگه دارد.

أَم يَدُسُّه ُ فِي التُّراب ِ: یا در خاک پنهان سازد.

(زنده به گور سازد).

[سوره النحل (۱۶): آیه ۶۲]

وَ يَجعَلُون َ لِلّه ِ ما يَكرَهُون َ وَ تَصِف ُ أَلسِنَتُهُم ُ الكَذِب َ أَن َّ لَهُم ُ الحُسنى لا جَرَم َ أَن َّ لَهُم ُ النّارَ وَ أَنَّهُم مُفرَطُون َ (۶۲)

۶۲- ما يَكرَهُون َ: دختران را که ناخوشایند خود می دانند برای خدا قرار می دهند.

مُفرَطُون َ: در رفتن به سوی آتش پیشگامند.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۶۳]

تَاللّه ِ لَقَد أَرسَلنا إِلى أُمَم ٍ مِن قَبلِك َ فَزَيَّن َ لَهُم ُ الشَّيطان ُ أَعمالَهُم فَهُوَ وَلِيُّهُم ُ اليَوم َ وَ لَهُم عَذاب ٌ أَلِيم ٌ (۶۳)

۶۳- اليَوم َ: دنیا.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۶۶]

وَ إِنَّ لَكُم فِی الأَنعامِ لَعِبرَةً نُسقِیكُم مِمّا فِی بُطُونِهِ مِن بَینِ فَرثٍ وَ دَمٍ لَبَناً خالِصاً سائِغاً لِلشّارِبِینَ (۶۶)

۶۶- بُطُونِهِ: مرجع ضمیر یکی از دو امر است: ۱- «الانعام» یعنی «بطون الانعام» زیرا به جمع گاهی ضمیر مؤنث و گاهی ضمیر مذکر برمی گردد. ۲- المذکور.

فَرثٍ: پشگل و سرگین داخل شکم.

سائِغاً لِلشّارِبِینَ: به آسانی از گلوی نوشندگان پایین می رود.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۶۷]

وَ مِن ثَمَراتِ النَّخِیلِ وَ الأَعنابِ تَتَّخِذُونَ مِنهُ سَكَراً وَ رِزقاً حَسَناً إِنَّ فِی ذلِكَ لَآیَةً لِقَومٍ یَعقِلُونَ (۶۷)

۶۷- سَكَراً: مراد یکی از دو چیز است: ۱- شراب و مسکر. آیه در مقام تحلیل مسکر نیست، بلکه خطاب به مشرکین شرابخوار است و در مقام شمارش نعمتهای خداست خواه حلال باشد و خواه حرام، بلکه مقابله «سکر» با «رزق حسن» نوعی دلالت بر تقبیح مسکر دارد. ۲- مراد از «سکرا» انواع مشروبات حلال است و مراد از «رزقا حسنا» انواع مأکولات است.

رِزقاً حَسَناً: غذاها و نوشیدنیهای حلال مانند شیره، کشمش، سرکه.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۶۸]

وَ أَوحی رَبُّكَ إِلَی النَّحلِ أَنِ اتَّخِذِی مِنَ الجِبالِ بُیُوتاً وَ مِنَ الشَّجَرِ وَ مِمّا یَعرِشُونَ (۶۸)

۶۸- مِمّا یَعرِشُونَ: به دو معنا آمده است: ۱- از درختان انگوری که روی داربست است. ۲- از کندوهای عسل که انسانها ساخته اند.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۶۹]

ثُمَّ كُلِی مِن كُلِّ الثَّمَراتِ فَاسلُكِی سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلاً یَخرُجُ مِن بُطُونِها شَرابٌ مُختَلِفٌ أَلوانُهُ فِیهِ شِفاءٌ لِلنّاسِ إِنَّ فِی ذلِكَ لَآیَةً لِقَومٍ یَتَفَكَّرُونَ (۶۹)

۶۹- ذُلُلًا: دو وجه برای آن ذکر کرده اند: ۱- صفت «سبل» یعنی راههای هموار و صاف. ۲- قید «النحل» یعنی در حالی که زنبورها ذلیل و گوش به فرمان پروردگار هستند.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۷۰]

وَ اللّهُ خَلَقَكُم ثُمَّ یَتَوَفّاكُم وَ مِنكُم مَن یُرَدُّ إِلی أَرذَلِ العُمُرِ لِكَی لا یَعلَمَ بَعدَ عِلمٍ شَیئاً إِنَّ اللّهَ عَلِیمٌ قَدِیرٌ (۷۰)

۷۰- أَرذَل ِ العُمُرِ: دوران پستی عمر که همان دوران پیری است.

لِکَی لا یَعلَم َ بَعدَ عِلم ٍ شَیئاً: تا اینکه که مطالبی را که در سابق می دانست فراموش کند.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۷۱]

وَ اللّه ُ فَضَّل َ بَعض َکُم عَلی بَعض ٍ فِی الرِّزق ِ فَمَا الَّذِین َ فُضِّلُوا بِرَادِّی رِزقِهِم عَلی ما مَلَکَت أَیمانُهُم فَهُم فِیه ِ سَواءٌ أَ فَبِنِعمَهِ اللّه ِ یَجحَدُون َ (۷۱)

۷۱- فَمَا الَّذِین َ فُضِّلُوا بِرَادِّی رِزقِهِم عَلی ما مَلَکَت أَیمانُهُم: کسانی که صاحب ثروت و روزی بیشتری هستند حاضر نیستند از اینکه ثروت و روزی به بردگان خود بدهند تا با آنان مساوی شوند (چون شرکت بردگان را در اموال خویش موجب نقص می دانند) پس چگونه بندگان و مخلوقات خدا را با خدا مساوی قرار می دهند.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۷۲]

وَ اللّه ُ جَعَل َ لَکُم مِن أَنفُسِکُم أَزواجاً وَ جَعَل َ لَکُم مِن أَزواجِکُم بَنِین َ وَ حَفَدَهً وَ رَزَقَکُم مِن َ الطَّیِّبات ِ أَ فَبِالباطِل ِ یُؤمِنُون َ وَ بِنِعمَت ِ اللّه ِ هُم یَکفُرُون َ (۷۲)

۷۲- حَفَدَهً: به چند معنا آمده است: ۱- نوادگان. ۲- فرزندان همسر از شوهر دیگر. ۳- دامادهای انسان. «امام صادق علیه السّلام»

[سوره النحل (۱۶): آیه ۷۴]

فَلا تَضرِبُوا لِلّه ِ الأَمثال َ إِن َ اللّه َ یَعلَم ُ وَ أَنتُم لا تَعلَمُون َ (۷۴)

۷۴- فَلا تَضرِبُوا لِلّه ِ الأَمثال َ: برای خدا در عبادت شریک قرار ندهید.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۷۶]

وَ ضَ َرَب َ اللّه ُ مَثَلًا رَجُلَین ِ أَحَدُهُما أَبکَم ُ لا یَقدِرُ عَلی شَی ءٍ وَ هُوَ کَل ٌّ عَلی مَولاه ُ أَینَما یُوَجِّهه ُ لا یَأت ِ بِخَیرٍ هَل یَستَوِی هُوَ وَ مَن یَأمُرُ بِالعَدل ِ وَ هُوَ عَلی صِراطٍ مُستَقِیم ٍ (۷۶)

۷۶- أَبکَم ُ: گنگ مادرزاد.

کَل ٌّ عَلی مَولاه ُ: باری است بر دوش سرپرست خودش.

أَینَما یُوَجِّهه ُ لا یَأت ِ بِخَیرٍ: سودی برای مولا ندارد به طوری که هر گاه وی را برای انجام هر کاری روانه می کند با دست خالی برمی گردد.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۷۸]

وَ اللّه ُ أَخرَجَکُم مِن بُطُون ِ أُمَّهاتِکُم لا تَعلَمُون َ شَیئاً وَ جَعَل َ لَکُم ُ السَّمع َ وَ الأَبصارَ وَ الأَفئِدَهَ لَعَلَّکُم تَشکُرُون َ (۷۸)

۷۸- أُمَّهاتِکُم: اصل آن «امّ ات» بوده است، اضافه «ها» برای تأکید است مانند «اهرقت الماء» که در اصل «ارقت الماء» بوده است.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۷۹]

أَ لَم یَرَوا إِلَی الطَّیرِ مُسَخَّرات ٍ فِی جَوِّ السَّماءِ ما یُمسِکُهُن َّ إِلاَّ اللّه ُ إِن َّ فِی ذلِک َ لَآیات ٍ لِقَوم ٍ یُؤمِنُون َ (۷۹)

۷۹- جَوِّ السَّماءِ: هوایی که از زمین فاصله دارد، فراز آسمانها.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۸۰]

وَ اللّه ُ جَعَل َ لَکُم مِن بُیُوتِکُم سَکَناً وَ جَعَل َ لَکُم مِن جُلُودِ الأَنعام ِ بُیُوتاً تَستَخِفُّونَها یَوم َ ظَعنِکُم وَ یَوم َ إِقامَتِکُم وَ مِن أَصوافِها وَ أَوبارِها وَ أَشعارِها أَثاثاً وَ مَتاعاً إِلی حِین ٍ (۸۰)

۸۰- سَکَناً: به معنای مسکن و محل سکونت، خانه های ثابت و غیر سیار.

بُیُوتاً تَستَخِفُّونَها: خانه های سیار، خانه هایی که حمل و نقل آن آسان است مانند خیمه ها و چادرها ظَعنِکُم: کوچ کردن.

أَصوافِها: پشم میش.

أَوبارِها: کرک شتر.

أَشعارِها: موی بز.

أَثاثاً: لوازم خانگی مانند فرش.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۸۱]

وَ اللّه ُ جَعَل َ لَکُم مِمّا خَلَق َ ظِلالاً وَ جَعَل َ لَکُم مِن َ الجِبال ِ أَکناناً وَ جَعَل َ لَکُم سَرابِیل َ تَقِیکُم ُ الحَرَّ وَ سَرابِیل َ تَقِیکُم بَأسَکُم کَذلِک َ یُتِم ُّ نِعمَته ُ عَلَیکُم لَعَلَّکُم تُسلِمُون َ (۸۱)

۸۱- أَکناناً: جمع «کن» به معنای پناهگاه مانند غار.

سَرابِیل: پیراهن.

تَقِیکُم ُ الحَرَّ: شما را از گرما محافظت کند.

علت اینکه که نفرموده «تقیکم الحر و البرد» و فقط به «الحر» اکتفا کرده است اینکه است که از «الحر» عدل او که «البرد» است استفاده می شود و اینکه از نکته های فصاحت است.

سَرابِیل َ تَقِیکُم بَأسَکُم: لباسهایی که شما را در جنگ از نیزه و شمشیر محافظت می کند مانند زره. «بأس»: جنگ.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۸۴]

وَ یَوم َ نَبعَث ُ مِن کُل ِّ أُمَّه ٍ شَهِیداً ثُم َّ لا یُؤذَن ُ لِلَّذِین َ کَفَرُوا وَ لا هُم یُستَعتَبُون َ (۸۴)

۸۴- وَ لا هُم یُستَعتَبُون: عذر خواهی آنان پذیرفته نیست یعنی از آنان خواسته نمی شود با دست برداشتن از گناه خدا را راضی کنند.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۸۵]

وَ إِذا رَأَى الَّذِين َظَلَمُوا العَذاب َفَلا يُخَفَّف ُعَنهُم وَ لا هُم يُنظَرُون َ(۸۵)

۸۵- وَ لا هُم يُنظَرُون: عذاب آنان به تأخير نخواهد افتاد.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۸۶]

وَ إِذا رَأَى الَّذِين َأَشرَكُوا شُرَكاءَهُم قالُوا رَبَّنا هؤُلاءِ شُرَكاؤُنَا الَّذِين َكُنّا نَدعُوا مِن دُونِك َفَأَلقَوا إِلَيهِم ُالقَول َإِنَّكُم لَكاذِبُون َ(۸۶)

۸۶- فَأَلقَوا إِلَيهِم ُالقَول: معبودها و شريكان خدا به نطق می آيند و به مشركان می گويند: شما دروغ می گوييد كه ما شما را به پرستش خويش امر كرديم.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۸۷]

وَ أَلقَوا إِلَى اللّه ِيَومَئِذِ السَّلَم َوَ ضَل َعَنهُم ما كانُوا يَفتَرُون َ(۸۷)

۸۷- أَلقَوا إِلَى اللّه ِيَومَئِذِ السَّلَم: در روز قيامت معبودها و مشركان همه مطيع خداوند می شوند.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۹۰]

إِنَّ اللّه َ یَأمُرُ بِالعَدلِ وَ الإِحسانِ وَ إِیتاءِ ذِی القُربی وَ یَنهی عَنِ الفَحشاءِ وَ المُنکَرِ وَ البَغیِ یَعِظُکُم لَعَلَّکُم تَذَکَّرُون َ(۹۰)

۹۰- الفَحشاءِ: گرچه در لغت به معنای کار زشت است، ولی مراد از آن در آیه به قرینه جمع میان «فحشاء» و «منکر» آن زشتی و قبیحی است که در پیش خود انسان است و برای دیگران آشکار نیست.

المُنکَرِ: گرچه در لغت به معنای کار زشت است، ولی مراد از آن در آیه به قرینه جمع میان «فحشاء» و «منکر» آن زشتی است که انجام دهنده، آن را برای دیگران آشکار می کند و باید مورد انکار آنان قرار گیرد.

البَغیِ: ستم.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۹۱]

وَ أَوفُوا بِعَهدِ اللّه ِ إِذا عاهَدتُم وَ لا تَنقُضُوا الأَیمان َ بَعدَ تَوکِیدِها وَ قَد جَعَلتُم ُ اللّه َ عَلَیکُم کَفِیلًا إِنَّ اللّه َ یَعلَم ُ ما تَفعَلُون َ(۹۱)

۹۱- بَعدَ تَوکِیدِها: بعد از پیمان بستن و محکم کردن آن با یاد کردن قسم به خداوند.

جَعَلتُم ُ اللّه َ عَلَیکُم کَفِیلًا: خداوند را کفیل و حافظ خود قرار داده اید.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۹۲]

وَ لا تَکُونُوا کَالَّتِی نَقَضَت غَزلَها مِن بَعدِ قُوَّةٍ أَنکاثًا تَتَّخِذُون َ أَیمانَکُم دَخَلًا بَینَکُم أَن تَکُون َ أُمَّةٌ هِی َ أَربی مِن أُمَّةٍ إِنَّما یَبلُوکُم ُ اللّه ُ بِه ِ وَ لَیُبَیِّنَنَّ َ لَکُم یَوم َ القِیامَةِ ما کُنتُم فِیه ِ تَختَلِفُون َ(۹۲)

۹۲- نَقَضَت: باز کرد، واتابید.

غَزلَها: رشته خود را.

أَنکاثًا: جمع «نکث» به معنای باز کردن و واتابیدن. «انکاثا» مفعول مطلق است برای «نقضت» چون معنای مصدری دارد.

دَخَلًا: دغل کاری و خیانت.

أَن تَکُون َ أُمَّةٌ هِی َ أَربی: بان تکون ... با نیت و انگیزه دغل کاری پیمان نبندید. نحوه دغل کاری اینکه است که امتی ببیند امت مقابل او قوی است و خودش ضعیف است و برای نجات خود از ضعف پیمان ببندد، ولی قصد او اینکه باشد که موقتا پیمان ببنندد تا بعد از جبران ضعف، پیمان منعقده را بشکند.

بِه ِ: به واسطه امر به وفا به پیمان.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۹۴]

وَ لا تَتَّخِذُوا أَيمانَكُم دَخَلًا بَينَكُم فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعدَ ثُبُوتِها وَ تَذُوقُوا السُّوءَ بِما صَدَدتُم عَن سَبِيلِ اللّه ِ وَ لَكُم عَذابٌ عَظِيمٌ (۹۴)

۹۴- دَخَلًا: دغل و مکر. مقصود آیه اینکه است که از قسم به عنوان حربه در فریب و دغل کاری استفاده نکنید، به اینکه که در ظاهر قسم یاد کنید، ولی در باطن تصمیم عمل به آن نداشته باشید.

فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعدَ ثُبُوتِها: پای شما بلغزد. اینکه ضرب المثل است برای کسی که از راه درست منحرف شده است.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۹۵]

وَ لا تَشتَرُوا بِعَهدِ اللّه ِ ثَمَناً قَلِيلًا إِنَّما عِندَ اللّه ِ هُوَ خَيرٌ لَكُم إِن كُنتُم تَعلَمُونَ (۹۵)

۹۵- إِنَّما: ان الذی عند اللّه. «ما» موصوله است.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۹۶]

ما عِندَكُم يَنفَدُ وَ ما عِندَ اللّه ِ باقٍ وَ لَنَجزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجرَهُم بِأَحسَنِ ما كانُوا يَعمَلُونَ (۹۶)

۹۶- يَنفَدُ: فانی و نابود می شود.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۰۳]

وَ لَقَد نَعلَم ُ أَنَّهُم يَقُولُون َ إِنَّما يُعَلِّمُه ُ بَشَرٌ لِسان ُ الَّذِی يُلحِدُون َ إِلَيه ِ أَعجَمِی ٌّ وَ هذا لِسان ٌ عَرَبِی ٌّ مُبِين ٌ (۱۰۳)

۱۰۳- لِسان ُ الَّذِی يُلحِدُون َ إِلَيه ِ أَعجَمِی ٌّ:

زبان کسی که تعلیم را به او نسبت می دهید اعجمی است. (کفار می گفتند: پیامبر صلّی اللّه علیه و آله مطالب را از فلان نصرانی یا فارسی زبان می آموزد. خداوند در رد اینکه گفتار فرموده است: آن معلم موهوم که عرب فصیح نیست).

أَعجَمِی ٌّ: کسی که از تکلّم به زبان عربی فصیح عاجز است، گرچه به عربی تکلم کند.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۰۶]

مَن كَفَرَ بِاللّه ِ مِن بَعدِ إِيمانِه ِ إِلاّ مَن أُكرِه َ وَ قَلبُه ُ مُطمَئِن ٌّ بِالإِيمان ِ وَ لكِن مَن شَرَح َ بِالكُفرِ صَدراً فَعَلَيهِم غَضَب ٌ مِن َ اللّه ِ وَ لَهُم عَذاب ٌ عَظِيم ٌ (۱۰۶)

۱۰۶- مَن كَفَرَ بِاللّه ِ: به دو وجه آمده است:

۱- بدل است از «الکاذبون» در آیه قبل و در مقام تفسیر آن است. ۲- شرط است و جزا به سبب وجود قرینه محذوف است و قرینه، جمله «من شرح بالکفر صدرا فعلیهم غضب من اللّه» است.

گویا تقدیر عبارت چنین بوده است: «من کفر فعلیه غضب من اللّه».

[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۱۰]

ثُم َّ إِن َّ رَبَّك َ لِلَّذِين َ هاجَرُوا مِن بَعدِ ما فُتِنُوا ثُم َّ جاهَدُوا وَ صَبَرُوا إِن َّ رَبَّك َ مِن بَعدِها لَغَفُورٌ رَحِيم ٌ (۱۱۰)

۱۱۰- مِن بَعدِ ما فُتِنُوا: بعد از آن که دچار شکنجه شدند، در ظاهر اظهار کفر کردند.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۱۲]

وَ ضَرَبَ اللّه ُ مَثَلاً قَریَهً کانَت آمِنَهً مُطمَئِنَّهً یَأتِیها رِزقُها رَغَداً مِن کُلِّ مَکان ٍ فَکَفَرَت بِأَنعُم ِ اللّه ِ فَأَذاقَهَا اللّه ُ لِباسَ الجُوع ِ وَ الخَوف ِ بِما کانُوا یَصنَعُون َ (۱۱۲)

۱۱۲- آمِنَهً: ذات امن: دارای امنیت.

مُطمَئِنَّهً: همه وسایل زندگی در همان قریه برای ساکنین آن فراهم بود و نیازی به اینکه که به جای دیگر سفر کنند و در خوف واقع شوند نبود.

رَغَداً: روزی وسیع و فراوان.

بِأَنعُم ِ: مفرد آن «نعمت» است. برخی گفته اند مفرد آن «نعم» است.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۱۵]

إِنَّما حَرَّمَ عَلَیکُم ُ المَیتَهَ وَ الدَّم َ وَ لَحم َ الخِنزِیر ِ وَ ما أُهِلَّ لِغَیر ِ اللّه ِ بِه ِ فَمَن ِ اضطُرَّ غَیرَ باغ ٍ وَ لا عاد ٍ فَإِنَّ اللّه َ غَفُورٌ رَحِیم ٌ (۱۱۵)

۱۱۵- أُهِلَّ لِغَیر ِ اللّه ِ: به سوره بقره، آیه ۱۷۳ رجوع شود.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۱۸]

وَ عَلَی الَّذِین َ هادُوا حَرَّمنا ما قَصَصنا عَلَیک َ مِن قَبل ُ وَ ما ظَلَمناهُم وَ لکِن کانُوا أَنفُسَهُم یَظلِمُون َ (۱۱۸)

۱۱۸- ما قَصَصنا عَلَیک َ مِن قَبل ُ: مراد، آیه «و علی الّذین هادوا حرّمنا کل ذی ظفر» است(۱).

۱- ۱.سوره أنعام، آیه ۱۴۶.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۱۹]

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهالَةٍ ثُمَّ تابُوا مِن بَعدِ ذلِكَ وَ أَصلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِن بَعدِها لَغَفُورٌ رَحِيمٌ (۱۱۹)

۱۱۹- بِجَهالَةٍ: هر گناهی از گناهکاری سر زند از روی نادانی است زیرا اگر به عواقب آن آگاهی داشت انجام نمی داد. خلاصه اینکه که نادانی بنده، گناه را در نظرش زیبا جلوه می دهد. «مفاد روایتی است که از امام صادق علیه السّلام در ذیل سوره نساء، آیه ۱۷ نقل شده است.»

[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۲۰]

إِنَّ إِبراهِيمَ كانَ أُمَّةً قانِتاً لِلّهِ حَنِيفاً وَ لَم يَكُ مِنَ المُشرِكِينَ (۱۲۰)

۱۲۰- أُمَّةً: الگو و معلم نیکیها.

قانِتاً لِلّهِ: مطیعا للّه.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۲۳]

ثُمَّ أَوحَينا إِلَيكَ أَنِ اتَّبِع مِلَّةَ إِبراهِيمَ حَنِيفاً وَ ما كانَ مِنَ المُشرِكِينَ (۱۲۳)

۱۲۳- حَنِيفاً: در طاعت خدا و طریق اسلام و حق، مستقیم بود و از انحراف بدور بود.

[سوره النحل (۱۶): آیه ۱۲۶]

وَ إِن عاقَبتُم فَعاقِبُوا بِمِثلِ ما عُوقِبتُم بِهِ وَ لَئِن صَبَرتُم لَهُوَ خَيرٌ لِلصّابِرِينَ (۱۲۶)

۱۲۶- إِن عاقَبتُم: اگر می خواهید دیگران را مجازات کنید.

فَعاقِبُوا بِمِثلِ ما عُوقِبتُم بِهِ: به اندازه جرمش مجازات کنید.

سوره الإسراء

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِالرَّحمن ِالرَّحِیم ِ

سُبحان َالَّذِی أَسرَی بِعَبدِه ِلَیلًا مِن َالمَسجِدِ الحَرام ِإِلَی المَسجِدِ الأَقصَی الَّذِی بارَکنا حَولَه ُلِنُرِیَه ُمِن آیاتِنا إِنَّه ُهُوَ السَّمِیع ُ البَصِیرُ (۱)

۱- أَسری: شبانه سیر داد. کلمه «اسری» مساوی است با «سری بالیل» یعنی در شب حرکت کرد.

الأَقصَی: مسافت دور. مسجد الاقصی چون فاصله زیادی از مسجد الحرام دارد بدین جهت به آن «مسجد الأقصی» گفته اند.

بارَکنا حَولَه ُ: به اطراف آن برکت دادیم.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۲]

وَ آتَینا مُوسَی الکِتاب َوَ جَعَلناه ُهُدی ً لِبَنِی إِسرائِیل َأَلّا تَتَّخِذُوا مِن دُونِی وَکِیلًا (۲)

۲- أَلّا تَتَّخِذُوا مِن دُونِی وَکِیلًا: در اینکه جا دو وجه ذکر کرده اند: ۱- «أن» تفسیریه است یعنی «لا تتخذوا من دونی معتمدا». ۲- قول در تقدیر است یعنی «قلنا لهم ألّا تتخذوا ...».

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۳]

ذُرِّیَّه َمَن حَمَلنا مَع َنُوح ٍإِنَّه ُکان َعَبداً شَکُوراً (۳)

۳- ذُرِّیَّه َمَن حَمَلنا: برای اینکه عبارت دو وجه است: ۱- مفعول دوم «لا تتخذوا» است یعنی ذریه را به عنوان معتمد اتخاذ نکنید. ۲- حرف ندا محذوف است یعنی « یا ذریه من حملنا»: ای نسل کسانی که با نوح بودند، غیر مرا معتمد اتخاذ نکنید.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۴]

وَ قَضَینا إِلی بَنِی إِسرائِیل َفِی الکِتاب ِلَتُفسِدُن َّفِی الأَرض ِمَرَّتَین ِوَ لَتَعلُن َّعُلُوًّا کَبِیراً (۴)

۴- قَضَینا إِلی بَنِی إِسرائِیل َ: به بنی اسرائیل خبر دادیم.

لَتَعلُن َّعُلُوًّا کَبِیراً: با ستم کردن به مردم نسبت به خداوند جرأت پیدا می کنید و متعرض سخط و غضب او می شوید.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۵]

فَإِذا جاءَ وَعدُ أُولاهُما بَعَثنا عَلَیکُم عِباداً لَنا أُولِی بَأس ٍشَدِیدٍ فَجاسُوا خِلال َالدِّیارِ وَ کان َوَعداً مَفعُولاً (۵)

۵- أُولِی بَأس ٍ شَدِیدٍ: صاحبان قدرت و شوکت.

فَجاسُوا خِلالَ الدِّیارِ: در میان آبادیها به جستجوی شما می پردازند تا هر کسی را از شما باقیمانده است به قتل برسانند.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۶]

ثُمَّ رَدَدنا لَکُمُ الکَرَّهَ عَلَیهِم وَ أَمدَدناکُم بِأَموال ٍ وَ بَنِینَ وَ جَعَلناکُم أَکثَرَ نَفِیراً (۶)

۶- الکَرَّهَ عَلَیهِم: دولت را به شما برمی گردانیم و شما را بر آنان مسلط می کنیم. «الکرّه» به معنای دولت و قدرت است.

نَفِیراً: از نظر نفر و تعداد. «نفیر» در لغت به معنای تعدادی مرد است.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۷]

إِن أَحسَنتُم أَحسَنتُم لِأَنفُسِکُم وَ إِن أَسَأتُم فَلَها فَإِذا جاءَ وَعدُ الآخِرَهِ لِیَسُوؤُا وُجُوهَکُم وَ لِیَدخُلُوا المَسجِدَ کَما دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّهٍ وَ لِیُتَبِّرُوا ما عَلَوا تَتبِیراً (۷)

۷- لِیَسُوؤُا وُجُوهَکُم: به دو معنا آمده است: ۱- با شما جنگ خواهند کرد و پیروز خواهند شد تا حزن و اندوه را در قیافه های شما پدید می آورند. ۲- رؤسا و بزرگان شما را غمگین می کنند و غمگین شدن روسا موجب غمگین شدن زیر دستان نیز هست. احتمال دوم مبتنی است بر اینکه که «وجوه» را به معنای سرشناسان و بزرگان معنی کنیم.

لِیُتَبِّرُوا ما عَلَوا تَتبِیراً: در «ما» دو احتمال است. ۱- موصوله یعنی بلادی را که به تسلط درآورند نابود سازند. ۲-

مصدریه و مضاف هم محذوف است یعنی «لیبروا مده علوهم» در دوران حکومت نابودی به بار خواهند آورد.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۸]

عَسی رَبُّکُم أَن یَرحَمَکُم وَ إِن عُدتُم عُدنا وَ جَعَلنا جَهَنَّم َ لِلکافِرِین َ حَصِیراً (۸)

۸- حَصِیراً: زندان.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۹]

إِنَّ َ هـذَا القُرآن َ یَهدِی لِلَّتِی هِی َ أَقوَم ُ وَ یُبَشِّرُ المُؤمِنِین َ الَّذِین َ یَعمَلُون َ الصّالِحات ِ أَنَّ َ لَهُم أَجراً کَبِیراً (۹) ۹- لِلَّتِی هِی َ أَقوَم ُ: إلی التی هی أقوم.

أَنَّ َ لَهُم: بأن لهم.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۰]

وَ أَنَّ َ الَّذِین َ لا یُؤمِنُون َ بِالآخِرَهِ أَعتَدنا لَهُم عَذاباً أَلِیماً (۱۰)

۱۰- أَعتَدنا: مهیا کردیم. اصل آن «اعددنا» بوده که «دال» به «تا» تبدیل شده است.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۱]

وَ یَدع ُ الإِنسان ُ بِالشَّرِّ دُعاءَه ُ بِالخَیرِ وَ کان َ الإِنسان ُ عَجُولاً (۱۱)

۱۱- یَدع ُ الإِنسان ُ بِالشَّرِّ: به چند معنا آمده است: ۱- گاهی انسان در هنگام غضب و ناراحتی بر خود نفرین می کند، ولی هرگز دوست ندارد آن نفرین مستجاب شود. ۲- گاهی انسان برای تعجیل در کسب منفعت درخواست چیزهای شر و بد می کند. ۳- گاهی انسان درخواست مباح می کند و گاهی درخواست حرام.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۳]

وَ کُلَّ َ إِنسان ٍ أَلزَمناه ُ طائِرَه ُ فِی عُنُقِه ِ وَ نُخرِج ُ لَه ُ یَوم َ القِیامَهِ کِتاباً یَلقاه ُ مَنشُوراً (۱۳)

۱۳- أَلزَمناه ُ طائِرَه ُ فِی عُنُقِه ِ: اعمال هر کسی را به گردنش ملازم ساخته ایم.

طائِرَه ُ: پرنده، مراد در اینکه جا عمل انسان است. پرنده اگر سمت راستش در سمت چپ شکارچی قرار گیرد چون می تواند او را صید کند میمون تلقی می شود و اگر سمت چپش در سمت راست او قرار گیرد چون قادر به صید آن نیست شوم تلقی می شود اعمال انسان نیز چون نیک و بد دارد به طائر تشبیه شده است.

عُنُقِه ِ: گردن را به اینکه جهت ذکر کرده است که محل بستن زیور آلات برای قشنگی و محل نهادن غل و زنجیر برای خواری و ذلت است.

يَلقاه: آن کتاب را می بیند و ملاقات می کند.

مَنشُوراً: باز و گشوده.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۴]

اقرَأ کِتابَکَ کَفی بِنَفسِکَ الیَومَ عَلَیکَ حَسِیباً (۱۴)

۱۴- بِنَفسِکَ: «با» زاید و مفید تاکید است و «نفسک» فاعل «کفی» است یعنی نفس تو برای حسابرسی کافی است ..

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۵]

مَنِ اهتَدی فَإِنَّما یَهتَدِی لِنَفسِهِ وَ مَن ضَلَّ فَإِنَّما یَضِلُّ عَلَیها وَ لا تَزِرُ وازِرَةٌ وِزرَ أُخری وَ ما کُنّا مُعَذِّبِینَ حَتّی نَبعَثَ رَسُولاً (۱۵)

۱۵- وِزرَ: بار.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۶]

وَ إِذا أَرَدنا أَن نُهلِکَ قَریَةً أَمَرنا مُترَفِیها فَفَسَقُوا فِیها فَحَقَّ عَلَیهَا القَولُ فَدَمَّرناها تَدمِیراً (۱۶)

۱۶- أَمَرنا مُترَفِیها فَفَسَقُوا فِیها: به مترفین دستور اطاعت می دهیم، ولی آنان سرپیچی می کنند. اختصاص امر به مترفین با اینکه که اطاعت بر همگان لازم است، برای اینکه است که سایر مردم نوعا تابع سردمداران هستند. امر به رؤسا، امر به سایر مردم نیز هست.

مُترَفِیها: صاحبان نعمت و ثروت که اهل طغیان و سرکشی باشند. «الترفه»: نعمت.

فَحَقَّ عَلَیهَا القَولُ: عذاب ما بر آن مقرّر شد.

فَدَمَّرناها: هلاک و نابود ساختیم.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۷]

وَ کَم أَهلَکنا مِنَ القُرُونِ مِن بَعدِ نُوحٍ وَ کَفی بِرَبِّکَ بِذُنُوبِ عِبادِهِ خَبِیراً بَصِیراً (۱۷)

۱۷- بِرَبِّکَ: «با» زاید است. «رب» فاعل «کفی» است.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۸]

مَن کانَ یُرِیدُ العاجِلَهَ عَجَّلنا لَه ُفِیها ما نَشاءُ لِمَن نُرِیدُ ثُم َجَعَلنا لَه ُجَهَنَّم َیَصلاها مَذمُوماً مَدحُوراً (۱۸)

۱۸- العاجِلَهَ: دنیا.

یَصلاها: ملازم جهنم است.

مَدحُوراً: دور از رحمت خدا.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۲۰]

کُلاًّ نُمِدُّ هؤُلاءِ وَ هَؤُلاءِ مِن عَطاءِ رَبِّک َوَ ما کانَ عَطاءُ رَبِّک َمَحظُوراً (۲۰)

۲۰- نُمِدُّ: زیاد می کنیم.

مَحظُوراً: ممنوعا و محبوسا.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۲۲]

لا تَجعَل مَع َاللّه ِإلهاً آخَرَ فَتَقعُدَ مَذمُوماً مَخذُولاً (۲۲)

۲۲- فَتَقعُدَ مَذمُوماً مَخذُولًا: مورد مذمت عقلا و ذلیل و خوار خواهی شد.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۲۳]

وَ قَضی رَبُّک َأَلاّ تَعبُدُوا إلاّ إیّاه ُوَ بِالوالِدَین ِإحساناً إمّا یَبلُغَن َّعِندَک َالکِبَرَ أَحَدُهُما أَو کِلاهُما فَلا تَقُل لَهُما أُف ٍّوَ لا تَنهَرهُما وَ قُل لَهُما قَولاً کَرِیماً (۲۳)

۲۳- إمّا: اصل آن «ان ما» است «نون» «ان» مبدل به «میم» شده و «میم» در «میم» ادغام شده است. «ان» شرطیه است و «ما» برای تاکید و موجب جواز دخول «نون تاکید» بر فعل مضارع است. «جوامع الجامع» إمّا یَبلُغَن َّعِندَک َالکِبَرَ أَحَدُهُما أَو کِلاهُما:

اگر پدر یا مادر و یا هر دو به سن پیری رسیدند.

وجه اختصاص احترام و اکرام والدین را به زمان پیری با اینکه که اکرام آنان در همه وقت لازم است اینکه است که در زمان پیری نیاز به ترحم بیشتر است.

أُف ٍّ: اسم فعل است، به معنای «اتضجّر و اتکره» یعنی زجر می کشم و خوشایندم نیست.

یعنی اصلا آنها را اذیت نکن نه کم و نه زیاد.

لا تَنهَرهُما: به دو معنا آمده است: ۱- به آنان تشر مزن. ۲- آنان را محروم نساز.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۲۴]

وَ اخفِض لَهُما جَناحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحمَهِ وَ قُل رَبِّ ارحَمهُما کَما رَبَّیانِی صَغِیراً (۲۴)

۲۴- اخفِض لَهُما جَناحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحمَهِ: بالهای تواضع و رحمت و مهربانی را برای آنان بگستران و آنان را در آغوش بگیر همان گونه که پرندگان جوجه های خود را زیر بال می گیرند. (برای توضیح بیشتر به سوره حجر، آیه ۸۸ رجوع شود.)

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۲۵]

رَبُّکُم أَعلَمُ بِما فِی نُفُوسِکُم إِن تَکُونُوا صالِحِینَ فَإِنَّهُ کانَ لِلأَوّابِینَ غَفُوراً (۲۵)

۲۵- لِلأَوّابِینَ: جمع «أوّاب» به معنای گریه کننده و عبادت کننده ای که از گناه خود برگشته باشد.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۲۶]

وَ آتِ ذَا القُربی حَقَّهُ وَ المِسکِینَ وَ ابنَ السَّبِیلِ وَ لا تُبَذِّر تَبذِیراً (۲۶)

۲۶- ابنَ السَّبِیلِ: مسافری که در راه مانده و زاد و توشه ندارد(۱).

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۲۷]

إِنَّ المُبَذِّرِینَ کانُوا إِخوانَ الشَّیاطِینِ وَ کانَ الشَّیطانُ لِرَبِّهِ کَفُوراً (۲۷)

۲۷- المُبَذِّرِینَ: «مبذّر» به کسی که ثروت خود را در راه باطل خرج می کند. «بذر» در اصل به معنای تفریق است مثل پاشیدن دانه برای زراعت.

۱- ۱.طبق روایات باید سفر برای طاعت باشد، نه معصیت.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۲۸]

وَ إِمّا تُعرِضَن ّ عَنهُم ُ ابتِغاءَ رَحمَهٍ مِن رَبِّک ِ تَرجُوها فَقُل لَهُم قَولاً مَیسُوراً (۲۸)

۲۸- إِمّا تُعرِضَن ّ: اگر از ذوی القربی و مساکین و إبن سبیل به علت نداشتن مال برای انفاق حیا کردی و رو گرداندی، به آنان سخن خوش بگو. «امّا» در اصل «ان ما» بوده، «ان» شرطیه است و «ما» زاید.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۲۹]

وَ لا تَجعَل یَدَک َ مَغلُولَهً إِلی عُنُقِک َ وَ لا تَبسُطها کُل َّ البَسطِ فَتَقعُدَ مَلُوماً مَحسُوراً (۲۹)

۲۹- لا تَجعَل یَدَک َ مَغلُولَهً إِلی عُنُقِک َ:

دستان خود را به گردنت نبند. کنایه از اینکه که بخیل مباش.

لا تَبسُطها کُل َّ البَسطِ: زیاد دست و دل بازی نکن.

فَتَقعُدَ مَلُوماً: می نشینی خود را ملامت می کنی.

مَحسُوراً: به چند معنا آمده است: ۱- درمانده شوی و به زحمت بیفتی. ۲- غمناک شوی. ۳- عاجز و پشیمان شوی. ۴- عریان بمانی. «امام صادق علیه السّلام»

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۳۱]

وَ لا تَقتُلُوا أَولادَکُم خَشیَهَ إِملاق ٍ نَحن ُ نَرزُقُهُم وَ إِیّاکُم إِن َّ قَتلَهُم کان َ خِطأً کَبِیراً (۳۱)

۳۱- إِملاق ٍ: فقر، تنگدستی و گرسنگی.

خِطأً: گناه ..

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۳۲]

وَ لا تَقرَبُوا الزِّنی إِنَّه ُ کان َ فاحِشَهً وَ ساءَ سَبِیلاً (۳۲)

۳۲- کان َ فاحِشَهً: زنا در زمان جاهلیت کاری زشت بود، چنان که در اسلام کاری زشت است.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۳۳]

وَ لا تَقتُلُوا النَّفس َ الَّتِی حَرَّم َ اللّه ُ إِلاّ بِالحَق ّ وَ مَن قُتِل َ مَظلُوماً فَقَد جَعَلنا لِوَلِیِّه ِ سُلطاناً فَلا یُسرِف فِی القَتل ِ إِنَّه ُ کان َ مَنصُوراً

۳۳- فَلا يُسرِف فِي القَتلِ: فلا يسرف الولى فى القتل يعنى در قتل زياده روى نكند به اينكه كه غير از قاتل را بكشد و يا علاوه بر قاتل كسان ديگرى را هم بكشد.

[سوره الإسراء (۱۷): آيه ۳۵]

وَ أَوفُوا الكَيلَ إِذا كِلتُم وَ زِنُوا بِالقِسطاسِ المُستَقِيمِ ذلِكَ خَيرٌ وَ أَحسَنُ تَأوِيلًا (۳۵)

۳۵- بِالقِسطاسِ: ترازو، قپان.

أَحسَنُ تَأوِيلًا: از نظر عاقبت و آخرت نيكوتر است.

[سوره الإسراء (۱۷): آيه ۳۶]

وَ لا تَقفُ ما لَيسَ لَكَ بِهِ عِلمٌ إِنَّ السَّمعَ وَ البَصَرَ وَ الفُؤادَ كُلُّ أُولئِكَ كانَ عَنهُ مَسؤُلًا (۳۶)

۳۶- لا تَقفُ ما لَيسَ لَكَ بِهِ عِلمٌ: به دنبال مطالب غير يقينى حركت نكن يعنى نگو و انجام نـده و معتقد مشو مگر چيزى را كه جواز آن را بدانى. «القفو» به معناى «اتباع الأثر» است.

[سوره الإسراء (۱۷): آيه ۳۷]

وَ لا تَمشِ فِي الأَرضِ مَرَحاً إِنَّكَ لَن تَخرِقَ الأَرضَ وَ لَن تَبلُغَ الجِبالَ طُولاً (۳۷)

۳۷- لا تَمشِ فِي الأَرضِ مَرَحاً: به دو معنا آمده است: ۱- با تكبر راه نرو. ۲- با خوشحالى زياد راه نرو. علّامه طباطبايى رحمه اللّه در الميزان فرموده است: شارع از بزرگ بينى بيش از واقعيت كه آثارش در راه رفتن ظاهر مى شود نهى فرموده است.

لَن تَخرِقَ الأَرضَ: هر چه از روى تكبر پاهايت را به زمين بكوبى نمى توانى زمين را بشكافى.

لَن تَبلُغَ الجِبالَ طُولًا: هر چه از روى تكبر گردن فرازى كنى به كوهها نخواهى رسيد. جمله «لن تخرق الارض و لن تبلغ الجبال طولا» ضرب المثل است براى اينكه كه انسان به همه آرزوهاى خود دسترسى ندارد پس تكبر براى چه!

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۳۹]

ذلِكَ مِمّا أَوحى إِلَيكَ رَبُّكَ مِنَ الحِكمَهِ وَ لا تَجعَل مَعَ اللّه ِ إِلهاً آخَرَ فَتُلقى فِى جَهَنَّمَ مَلُوماً مَدحُوراً (۳۹)

۳۹- مَدحُوراً: دور از رحمت خدا.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۴۱]

وَ لَقَد صَرَّفنا فِى هذَا القُرآن ِ لِيَذَّكَّرُوا وَ ما يَزِيدُهُم إِلّا نُفُوراً (۴۱)

۴۱- صَرَّفنا: مطالب را تکرار کردیم و توضیح دادیم.

لِيَذَّكَّرُوا: تا اینکه که تدبر و تفکر کنند(۱).

نُفُوراً: نفرت و دوری.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۴۲]

قُل لَو كانَ مَعَه ُ آلِهَهٌ كَما يَقُولُونَ إِذاً لابتَغَوا إِلى ذِى العَرش ِ سَبِيلاً (۴۲)

۴۲- لَابتَغَوا إِلى ذِى العَرش ِ سَبِيلًا: هر یک از خدایان به دنبال قدرت و تسلط پیدا کردن بر دیگری بودند.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۴۵]

وَ إِذا قَرَأتَ القُرآنَ جَعَلنا بَينَكَ وَ بَينَ الَّذِينَ لا يُؤمِنُونَ بِالآخِرَهِ حِجاباً مَستُوراً (۴۵)

۴۵- مَستُوراً: معنای اسم فاعل دارد یعنی «ساترا».

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۴۶]

وَ جَعَلنا عَلى قُلُوبِهِم أَكِنَّهً أَن يَفقَهُوه ُ وَ فِى آذانِهِم وَقراً وَ إِذا ذَكَرتَ رَبَّكَ فِى القُرآن ِ وَحدَه ُ وَلَّوا عَلى أَدبارِهِم نُفُوراً (۴۶)

۴۶- أَكِنَّهً: جمع «کنان» به معنای پوشش و پرده(۲).

أَن يَفقَهُوه ُ: کراهه ان یفقهوه: به علت اینکه که کراهت داشتیم آنان بفهمند.

فِى آذانِهِم وَقراً: در گوش آنها سنگینی قرار دادیم(۳).

نُفُوراً: جمع «نافر» و به معنای «متنفر» و مفعول مطلق برای «ولّو» است چون «ولّو» در معنی همان تنفر است یعنی «ولّوا نافرین».

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۴۹]

وَ قالُوا أَ إِذا كُنّا عِظاماً وَ رُفاتاً أَ إِنّا لَمَبعُوثُون ـَخَلقاً جَدِيداً (۴۹)

۴۹- رُفاتاً: چیزی که زیاد خرد شده است.

مراد در اینکه جا پودر شدن استخوانهاست.

۱- ۱.از موارد مشابه آیه مذکور استفاده می شود که اصل آن «لیتذکروا» بوده، «تا» مبدل به «ذال» و در «ذال» ادغام شده است.

۲- ۲.به سوره انعام، آیه ۲۵ رجوع شود.

۳- ۳.به سوره انعام، آیه ۲۵ رجوع شود.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۵۱]

أَو خَلقاً مِمّا یَکبُرُ فِی صُدُورِکُم فَسَیَقُولُون َمَن یُعِیدُنا قُل ِالَّذِی فَطَرَکُم أَوَّل َمَرَّهٍ فَسَیُنغِضُون َإِلَیک َرُؤُسَهُم وَ یَقُولُون َمَتی هُوَ قُل عَسی أَن یَکُون َقَرِیباً (۵۱)

۵۱- فَسَیُنغِضُون َإِلَیک َرُؤُسَهُم: سرهای خود را (به علامت استهزا) تکان می دهند.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۵۲]

یَوم َیَدعُوکُم فَتَستَجِیبُون َبِحَمدِه ِوَ تَظُنُّون َإِن لَبِثتُم إِلّا قَلِیلًا (۵۲)

۵۲- بِحَمدِه ِ: حامدین للّه. «با» برای بیان حال است.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۵۳]

وَ قُل لِعِبادِی یَقُولُوا الَّتِی هِی َأَحسَن ُإِن َّالشَّیطان َیَنزَغ ُبَینَهُم إِن َّالشَّیطان َکان َلِلإِنسان ِعَدُوًّا مُبِیناً (۵۳)

۵۳- یَنزَغ ُبَینَهُم: میان شما فساد و عداوت ایجاد می کند و شما را به جان هم می اندازد.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۵۷]

أُولئِک َالَّذِین َیَدعُون َیَبتَغُون َإِلی رَبِّهِم ُالوَسِیلَهَ أَیُّهُم أَقرَب ُوَ یَرجُون َرَحمَتَه ُوَ یَخافُون َعَذابَه ُإِن َّعَذاب َرَبِّک َکان َمَحذُوراً (۵۷)

۵۷- أُولئِک: اشاره به یکی از دو مورد است:

۱- اشاره به «نبیّین» است. ۲- اشاره به معبودان است که ملائکه و عیسی علیه السّلام و دیگران باشند یعنی آنانی را که شما می پرستید خود آنها خدا را می پرستیدند.

مَحذُوراً: ترس از عذاب خدا واجب است.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۵۹]

وَ ما مَنَعَنا أَن نُرسِلَ بِالآیاتِ إِلاّ أَن کَذَّبَ بِهَا الأَوَّلُونَ وَ آتَینا ثَمُودَ النّاقَهَ مُبصِرَهً فَظَلَمُوا بِها وَ ما نُرسِلُ بِالآیاتِ إِلاّ تَخوِیفاً (۵۹)

۵۹- وَ ما مَنَعَنا أَن نُرسِلَ بِالآیاتِ إِلّا أَن کَذَّبَ بِهَا الأَوَّلُونَ: به دو معنا آمده است: ۱- ما را از فرستادن معجزه ها و آیاتی را که قریش پیشنهاد کرده بودند مانع نشد مگر اینکه که گذشتگان آیات ما را تکذیب کردند و به آن ایمان نیاوردند و چون آیات و معجزات را تکذیب کردند ما دیگر آیات و معجزات نفرستادیم. توضیح: اگر قومی درخواست معجزه ای کرد و خداوند آن معجزه را ایجاد کرد یا ایمان می آورند که همین مطلوب است و یا ایمان نمی آورند. در اینکه صورت سنت خدا بر عذاب آن قوم تعلق می گیرد. اینکه آیه می فرماید: چون امتهای گذشته آیات را تکذیب کرده و عذاب شده بودند و ما نمی خواستیم قوم حضرت محمّد علیه السّلام را در صورت انکار عذاب کنیم لذا پیشنهاد آنها را قبول نکردیم. ۲- آیات و معجزات نفرستادیم چون می دانستیم که به آن ایمان نمی آورند.

مُبصِرَهً: آیه بینه: نشانه ای روشن.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۶۰]

وَ إِذ قُلنا لَکَ إِنَّ رَبَّکَ أَحاطَ بِالنّاسِ وَ ما جَعَلنَا الرُّؤیَا الَّتِی أَرَیناکَ إِلاّ فِتنَهً لِلنّاسِ وَ الشَّجَرَهَ المَلعُونَهَ فِی القُرآنِ وَ نُخَوِّفُهُم فَما یَزِیدُهُم إِلاّ طُغیاناً کَبِیراً (۶۰)

۶۰- وَ ما جَعَلنَا الرُّؤیَا الَّتِی أَرَیناکَ إِلّا فِتنَهً لِلنّاسِ: در باره اینکه رؤیا دو قول است: ۱- پیامبر اکرم علیه السّلام خواب دید که داخل مسجد الحرام شده، ولی در سال اول میسور نشد و مشرکان مانع شدند که داخل مسجد الحرام شود و در سال بعد داخل شد و اینکه امتحانی برای مسلمانها بود زیرا عده ای از مؤمنان در رسالت وی به تردید افتادند. ۲- پیامبر اکرم علیه السّلام خواب دید که میمونها بر منبر او درآمده اند. «امام باقر و امام صادق علیهما السّلام» الشَّجَرَهَ المَلعُونَهَ: و ما جعلنا الشجره الملعونه الا فتنه للناس. از امام باقر و امام صادق علیهما السّلام روایت شده است که مراد بنی امیه است.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۶۲]

قالَ أَ رَأَیتَکَ هذَا الَّذِی کَرَّمتَ عَلَیَّ لَئِن أَخَّرتَنِ إِلی یَومِ القِیامَهِ لَأَحتَنِکَنَّ ذُرِّیَّتَهُ إِلاّ قَلِیلاً (۶۲)

۶۲- أَ رَأَیتَکَ: أ رأیت. «کاف» محلی از اعراب ندارد، صرفا برای تأکید آورده می شود.

لَأَحتَنِکَنَّ ذُرِّیَّتَهُ: به دو معنا آمده است: ۱- همه را به دنبال خود خواهم کشید. ۲- همه را از بیخ و بن خواهم کند.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۶۳]

قالَ اذهَب فَمَن تَبِعَکَ مِنهُم فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزاؤُکُم جَزاءً مَوفُوراً (۶۳)

۶۳- مَوفُوراً: کامل و بدون نقص.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۶۴]

وَ استَفزِز مَنِ استَطَعتَ مِنهُم بِصَوتِکَ وَ أَجلِب عَلَیهِم بِخَیلِکَ وَ رَجِلِکَ وَ شارِکهُم فِی الأَموالِ وَ الأَولادِ وَ عِدهُم وَ ما یَعِدُهُمُ الشَّیطانُ إِلاّ غُرُوراً (۶۴)

۶۴- استَفزِز: بلغزان و گمراه کن. اینکه تهدیدی است به صورت امر.

أَجلِب عَلَیهِم بِخَیلِکَ وَ رَجِلِکَ: یاوران سواره و پیاده ات را علیه آنان جمع آوری کن.

غُرُوراً: فریب.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۶۶]

رَبُّکُمُ الَّذِی یُزجِی لَکُمُ الفُلکَ فِی البَحرِ لِتَبتَغُوا مِن فَضلِهِ إِنَّهُ کانَ بِکُم رَحِیماً (۶۶)

۶۶- یُزجِی: به حرکت در می آورد.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۶۷]

وَ إِذا مَسَّكُم ُالضُّرُّ فِی البَحرِ ضَلَّ َمَن تَدعُون َإِلاّ إِیّاه ُفَلَمّا نَجّاكُم إِلَی البَرِّ أَعرَضتُم وَ كان َالإِنسان ُكَفُوراً (۶۷)

۶۷- كَفُوراً: بسیار ناسپاس.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۶۸]

أَ فَأَمِنتُم أَن یَخسِف َبِكُم جانِب َالبَرِّ أَو یُرسِل َعَلَیكُم حاصِباً ثُمَّ َلا تَجِدُوا لَكُم وَكِیلًا (۶۸)

۶۸- یَخسِف َبِكُم جانِب َالبَرِّ: شما را در گوشه ای از زمین ناپدید كند.

یُرسِل َعَلَیكُم حاصِباً: طوفانی كه سنگ ریزه ها را پرتاب می كند، بر شما بفرستد.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۶۹]

أَم أَمِنتُم أَن یُعِیدَكُم فِیه ِتارَةً أُخری فَیُرسِل َعَلَیكُم قاصِفاً مِن َالرِّیح ِفَیُغرِقَكُم بِما كَفَرتُم ثُمَّ َلا تَجِدُوا لَكُم عَلَینا بِه ِتَبِیعاً (۶۹)

۶۹- قاصِفاً مِن َالرِّیح ِ: باد تندی كه كشتی را درهم می شكند.

لا تَجِدُوا لَكُم عَلَینا بِه ِتَبِیعاً: علیه ما به نفع خودتان پیرو و یاور نمی یابید.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۷۱]

یَوم َنَدعُوا كُلَّ ُأُناس ٍبِإِمامِهِم فَمَن أُوتِی َكِتابَه ُبِیَمِینِه ِفَأُولئِك َیَقرَؤُن َكِتابَهُم وَ لا یُظلَمُون َفَتِیلًا (۷۱)

۷۱- فَتِیلًا: به سوره نساء، آیه ۴۹ رجوع شود.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۷۳]

وَ إِن كادُوا لَیَفتِنُونَك َعَن ِالَّذِی أَوحَینا إِلَیك َلِتَفتَرِی َعَلَینا غَیرَه ُوَ إِذاً لاتَّخَذُوك َخَلِیلًا (۷۳)

۷۳- إِن كادُوا لَیَفتِنُونَك َعَن ِالَّذِی أَوحَینا:

«ان» مخففه از مثقله است، یعنی «ان َالمشركین ...»:

به درستی كه نزدیك بود مشركان تو را در باره قرآن دچار لغزش كنند.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۷۴]

وَ لَو لا أَن ثَبَّتناكَ لَقَد كِدتَ تَركَنُ إِلَيهِم شَيئاً قَلِيلًا (۷۴)

۷۴- لَو لا أَن ثَبَّتناكَ: اگر قلب تو را تثبیت نکرده بودیم.

كِدتَ تَركَنُ إِلَيهِم شَيئاً قَلِيلًا: نزدیک بود اندکی به آنان متمایل شوی.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۷۵]

إِذاً لَأَذَقناكَ ضِعفَ الحَياةِ وَ ضِعفَ المَماتِ ثُمَّ لا تَجِدُ لَكَ عَلَينا نَصِيراً (۷۵)

۷۵- ضِعفَ الحَياةِ: ضعف عذاب الحياه:

دو برابر عذاب دنیوی مشرکان.

ضِعفَ المَماتِ: ضعف عذاب الممات: دو برابر عذاب اخروی مشرکان.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۷۶]

وَ إِن كادُوا لَيَستَفِزُّونَكَ مِنَ الأَرضِ لِيُخرِجُوكَ مِنها وَ إِذاً لا يَلبَثُونَ خِلافَكَ إِلّا قَلِيلًا (۷۶)

۷۶- إِن كادُوا: به درستی که نزدیک بود مشرکان.

لَيَستَفِزُّونَكَ مِنَ الأَرضِ: تو را از زمین برکنند و حرکت دهند.

مِنها: در مرجع ضمیر دو قول است: ۱- من مکه. ۲- من المدینه.

خِلافَكَ: بعد از خارج شدن تو، پشت سر تو.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۷۷]

سُنَّةَ مَن قَد أَرسَلنا قَبلَكَ مِن رُسُلِنا وَ لا تَجِدُ لِسُنَّتِنا تَحوِيلًا (۷۷)

۷۷- سُنَّةَ: سنت عبارت بود از هلاکت مردم بعد از اخراج انبیا از آبادی.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۷۸]

أَقِمِ الصَّلاةَ لِدُلُوكِ الشَّمسِ إِلى غَسَقِ اللَّيلِ وَ قُرآنَ الفَجرِ إِنَّ قُرآنَ الفَجرِ كانَ مَشهُوداً (۷۸)

۷۸- لِدُلُوكِ الشَّمسِ: در معنای آن دو قول است: ۱- هنگام زوال خورشید، ظهر.

«صادقین علیهما السّلام». «دلوک» به معنای مالیدن است و چون هنگام ظهر شعاع خورشید قوی است و کسی که در اینکه هنگام به خورشید نگاه کند چشمان خود را می مالد، به اینکه جهت ظهر را «دلوک» گفته اند. ۲- غروب خورشید. «دلوک» به معنای مالیدن است و چون هنگام غروب کسی که به آفتاب نگاه می کند چشمان خود را می مالد تا خوب ببیند به اینکه جهت به عصر «دلوک» گفته اند.

غَسَقِ اللَّيلِ: به چند معنا آمده است: ۱- نصف شب «صادقین علیهما السّلام». ۲- آغاز تاریکی. ۳- غروب خورشید. قُرآنَ الفَجرِ: نماز صبح.

مَشهُوداً: نماز صبح را هم ملائکه نویسنده اعمال شب و هم ملائکه نویسنده اعمال روز مشاهده می کنند.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۷۹]

وَ مِنَ اللَّيلِ فَتَهَجَّد بِهِ نافِلَةً لَكَ عَسى أَن يَبعَثَكَ رَبُّكَ مَقاماً مَحمُوداً (۷۹)

۷۹- فَتَهَجَّد: خواب را از خود دور کن، شب زنده داری کن. «هجود» به معنای خواب است. «تهجد» به معنای کنار گذاشتن

خواب است.

بِهِ: بالقرآن.

نافِلَةً لَکَ: به دو معنا آمده است: ۱- اضافه بر فرائض. ۲- به عنوان فضیلت برای تو.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۸۰]

وَ قُل رَبِّ أَدخِلنِی مُدخَلَ صِدقٍ وَ أَخرِجنِی مُخرَجَ صِدقٍ وَ اجعَل لِی مِن لَدُنکَ سُلطاناً نَصِیراً (۸۰)

۸۰- مُدخَلَ صِدقٍ: ادخال صدق مصدر میمی است.

مُخرَجَ صِدقٍ: اخراج صدق مصدر میمی است(۱).

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۸۱]

وَ قُل جاءَ الحَقُّ وَ زَهَقَ الباطِلُ إِنَّ الباطِلَ کانَ زَهُوقاً (۸۱)

۸۱- زَهَقَ الباطِلُ إِنَّ الباطِلَ کانَ زَهُوقاً: زهق: نابود شد یعنی باطل از بین رفتنی است و ثبوتی ندارد.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۸۳]

وَ إِذا أَنعَمنا عَلَی الإِنسانِ أَعرَضَ وَ نَأی بِجانِبِهِ وَ إِذا مَسَّهُ الشَّرُّ کانَ یَؤُساً (۸۳)

۸۳- نَأی بِجانِبِهِ: بعد بنفسه عن القیام بحقوق انعامنا: از شکرگزاری نعمت دوری می کند.

یَؤُساً: مأیوسا.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۸۴]

قُل کُلٌّ یَعمَلُ عَلی شاکِلَتِهِ فَرَبُّکُم أَعلَمُ بِمَن هُوَ أَهدی سَبِیلاً (۸۴)

۸۴- عَلی شاکِلَتِهِ: بر طبق خلقت و طبیعت و رویه و عادت خود.

۱- ۱.ظاهرا مراد آیه اینکه است: وارد کن مرا در کارها به نحو صادقانه و پسندیده و خارج کن مرا از کارها به نحو صادقانه و پسندیده. [.....]

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۸۷]

إِلّا رَحمَةً مِن رَبِّک ِ إِن َّفَضلَه ُ کان َ عَلَیک َ کَبِیراً (۸۷)

۸۷- إِلّا رَحمَةً مِن رَبِّک ِ: لکن به خاطر رحمت و لطف پروردگار به تو، قرآن را از سینه ات پاک نمی کند.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۸۸]

قُل لَئِن ِ اجتَمَعَت ِ الإِنس ُ وَ الجِن ُّعَلی أَن یَأتُوا بِمِثل ِ هذَا القُرآن ِ لا یَأتُون َ بِمِثلِه ِ وَ لَو کان َ بَعضُهُم لِبَعض ٍ ظَهِیراً (۸۸)

۸۸- ظَهِیراً: پشتیبان و یاور.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۸۹]

وَ لَقَد صَرَّفنا لِلنّاس ِ فِی هذَا القُرآن ِ مِن کُل ِّ مَثَل ٍ فَأَبی أَکثَرُ النّاس ِ إِلّا کُفُوراً (۸۹)

۸۹- کُفُوراً: انکار کردن حق.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۹۰]

وَ قالُوا لَن نُؤمِن َ لَک َ حَتّی تَفجُرَ لَنا مِن َ الأَرض ِ یَنبُوعاً (۹۰)

۹۰- تَفجُرَ لَنا مِن َ الأَرض ِ: بشکافی از زمین (مکه) برای ما.

یَنبُوعاً: چشمه ای.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۹۱]

أَو تَکُون َ لَک َ جَنَّةٌ مِن نَخِیل ٍ وَ عِنَب ٍ فَتُفَجِّرَ الأَنهارَ خِلالَها تَفجِیراً (۹۱)

۹۱- خِلالَها: وسط باغها.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۹۲]

أَو تُسقِطَ السَّماءَ کَما زَعَمت َ عَلَینا کِسَفاً أَو تَأتِی َ بِاللّه ِ وَ المَلائِکَه ِ قَبِیلاً (۹۲)

۹۲- کِسَفاً: قطعه قطعه.

قَبِیلًا: به دو معنا آمده است: ۱- به معنای ضامن یعنی سخن تو را قبول نداریم، مگر اینکه که خدا و ملائکه حقانیت تو را ضمانت کنند. ۲- به معنای رو برو و مقابل یعنی سخن تو را نخواهیم پذیرفت، مگر اینکه که خدا و ملائکه را مقابل خود

ببینیم.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۹۳]

أَو یَکُون َلَک َبَیت ٌمِن زُخرُف ٍأَو تَرقی فِی السَّماءِ وَ لَن نُؤمِن َلِرُقِیِّک َحَتّی تُنَزِّل َعَلَینا کِتاباً نَقرَؤُه ُقُل سُبحان َرَبِّی هَل کُنت ُ إِلّا بَشَراً رَسُولاً (۹۳)

۹۳- زُخرُف ٍ: طلا و جواهر و هر چیز زینتی.

تَرقی: به سوی آسمان بالا روی.

لِرُقِیِّک: به بالا رفتن تو.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۹۵]

قُل لَو کان َفِی الأَرض ِمَلائِکَهٌ یَمشُون َمُطمَئِنِّین َلَنَزَّلنا عَلَیهِم مِن َالسَّماءِ مَلَکاً رَسُولاً (۹۵)

۹۵- مُطمَئِنِّین: در روی زمین سکونت داشتند.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۹۷]

وَ مَن یَهدِ اللّه ُفَهُوَ المُهتَدِ وَ مَن یُضلِل فَلَن تَجِدَ لَهُم أَولِیاءَ مِن دُونِه ِ وَ نَحشُرُهُم یَوم َالقِیامَهِ عَلی وُجُوهِهِم عُمیاً وَ بُکماً وَ صُ ّمًّا مَأواهُم جَهَنَّم ُکُلَّما خَبَت زِدناهُم سَعِیراً (۹۷)

۹۷- عَلی وُجُوهِهِم: آنها را به صورت به سوی آتش می کشیم همان گونه که در دنیا مجرم را برای توهین بیشتر به او گاهی به رو به زمین می کشند.

خَبَت: هنگامی که شعله فروکش کرد. «الخبو» به معنای «سکون النار عن الإلتهاب» است.

سَعِیراً: شعله.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۹۸]

ذلِک َجَزاؤُهُم بِأَنَّهُم کَفَرُوا بِآیاتِنا وَ قالُوا أَ إِذا کُنّا عِظاماً وَ رُفاتاً أَ إِنّا لَمَبعُوثُون َخَلقاً جَدِیداً (۹۸)

۹۸- رُفاتاً: پودر شده.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۰۰]

قُل لَو أَنتُم تَملِکُون َخَزائِن َرَحمَهِ رَبِّی إِذاً لَأَمسَکتُم خَشیَهَ الإِنفاق ِوَ کان َالإِنسان ُقَتُوراً (۱۰۰)

۱۰۰- لَأَمسَکتُم خَشیَهَ الإِنفاق ِ: بخل می ورزیدید به علت ترس از اینکه که مبادا در اثر انفاق دچار فقر شوید.

قَتُوراً: بخیل.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۰۲]

قال َلَقَد عَلِمت َما أَنزَل َهؤُلاءِ إِلّا رَب ُّالسَّماوات ِوَ الأَرض ِبَصائِرَ وَ إِنِّی لَأَظُنُّک َیا فِرعَون ُمَثبُوراً (۱۰۲)

۱۰۲- مَثبُوراً: به دو معنا آمده است: ۱- هلاک شده. ۲- دور از خیر.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۰۳]

فَأَرادَ أَن یَستَفِزَّهُم مِن َالأَرض ِفَأَغرَقناه ُوَ مَن مَعَه ُجَمِیعاً (۱۰۳)

۱۰۳- أَن یَستَفِزَّهُم: بیرون کند و تبعید کند.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۰۴]

وَ قُلنا مِن بَعدِهِ لِبَنِی إِسرائِیلَ اسکُنُوا الأرضَ فَإِذا جاءَ وَعدُ الآخِرَهِ جِئنا بِکُم لَفِیفاً (۱۰۴)

۱۰۴- وَعدُ الآخِرَهِ: قیامت.

لَفِیفاً: به دو معنا آمده است: ۱- در حالی که با هم مخلوط هستید. ۲- همگان را یعنی اولین و آخرین را.

ص: ۲۹۳

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۰۶]

وَ قُرآناً فَرَقناهُ لِتَقرَأَهُ عَلَى النّاسِ عَلى مُكثٍ وَ نَزَّلناهُ تَنزِيلًا (۱۰۶)

۱۰۶- فَرَقناهُ: از همدیگر جدا کردیم و فصل فصل قرار دادیم.

عَلى مُكثٍ: به متانت و آرامی و طمأنینه.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۰۷]

قُل آمِنُوا بِهِ أَو لا تُؤمِنُوا إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا العِلمَ مِن قَبلِهِ إِذا يُتلى عَلَيهِم يَخِرُّونَ لِلأَذقانِ سُجَّداً (۱۰۷)

۱۰۷- يَخِرُّونَ لِلأَذقانِ سُجَّداً: با صورت به سجده می افتند.

لِلأَذقانِ: جمع «ذقن» به معنای چانه. جهت اینکه که چانه را ذکر کرده است اینکه است که در حال سجده نزدیک ترین عضو به زمین چانه است.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۰۸]

وَ يَقُولُونَ سُبحانَ رَبِّنا إِن كانَ وَعدُ رَبِّنا لَمَفعُولاً (۱۰۸)

۱۰۸- إِن كانَ وَعدُ رَبِّنا لَمَفعُولًا: به درستی که وعده خدا حتما واقع شدنی است. «إن» و «لام» در اینکه جا برای تأکید است. «إن» مخففه از مثقله است.

[سوره الإسراء (۱۷): آیه ۱۰۶]

[سوره الكهف (۱۸): آیه ۱]

بِسمِ اللّهِ الرَّحمنِ الرَّحِيمِ

الحَمدُ لِلّهِ الَّذِى أَنزَلَ عَلى عَبدِهِ الكِتابَ وَ لَم يَجعَل لَهُ عِوَجاً (۱)

۱- عِوَجاً: «عوج» به کسر عین، انحراف در امور غیر محسوس است مانند کلام انحرافی و دین انحرافی و «عوج» به فتح عین، انحراف در امور محسوس است مانند چوب کج.

[سوره الكهف (۱۸): آیه ۲]

قَيِّماً لِيُنذِرَ بَأساً شَدِيداً مِن لَدُنهُ وَ يُبَشِّرَ المُؤمِنِينَ الَّذِينَ يَعمَلُونَ الصّالِحاتِ أَنَّ لَهُم أَجراً حَسَناً (۲)

۲- قَيِّماً: دو معنا برای آن ذکر کرده اند: ۱- در جمله تقدیم و تأخیر است، یعنی قیما غیر معوج:

معتدلی که انحراف ندارد. ۲- ثابت است تا روز قیامت و نسخ نخواهد شد.

بَأساً: عذابا.

مِن لَدُنه ُ: از طرف خدا بترساند قید «لینذر» است(۱).

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۳]

ماکِثِین َفِیه ِ أَبَداً (۳)

۳- ماکِثِین َ: توقف کنندگان، درنگ کنندگان.

فِیه ِ: فی الأجر، مراد بهشت است.

۱- ۱.احتمال دارد قید «انزل» باشد یعنی خدا از جانب خودش نازل کرد.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۵]

ما لَهُم بِهِ مِن عِلمٍ وَ لا لِآبائِهِم کَبُرَت کَلِمَةً تَخرُجُ مِن أَفواهِهِم إِن یَقُولُونَ إِلّا کَذِباً (۵)

۵- کَبُرَت کَلِمَةً تَخرُجُ مِن أَفواهِهِم: خیلی زشت است سخنی که از دهان آنان خارج می شود.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۶]

فَلَعَلَّکَ باخِعٌ نَفسَکَ عَلی آثارِهِم إِن لَم یُؤمِنُوا بِهذَا الحَدِیثِ أَسَفاً (۶)

۶- باخِعٌ نَفسَکَ: خود را نابود و هلاک سازی.

أَسَفاً: غصه و اندوه.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۸]

وَ إِنّا لَجاعِلُونَ ما عَلَیها صَعِیداً جُرُزاً (۸)

۸- صَعِیداً: زمین هموار.

جُرُزاً: زمین خشک و بی علف.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۹]

أَم حَسِبتَ أَنَّ أَصحابَ الکَهفِ وَ الرَّقِیمِ کانُوا مِن آیاتِنا عَجَباً (۹)

۹- أَم حَسِبتَ: بل أحسبت.

الکَهف: غار بزرگ، شکاف وسیع.

الرَّقِیم: چند قول در آن وجود دارد: ۱- نام بیابانی است که کهف در آن قرار دارد. ۲- نام کوهی است که کهف در آن قرار دارد. ۳- لوح مخصوص از سنگ که داستان اصحاب کهف در آن نوشته و بر در غار منصوب بوده است. ۴- نام روستایی بوده که اصحاب کهف از آن خارج شده بودند.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۰]

إِذ أَوَی الفِتیَةُ إِلَی الکَهفِ فَقالُوا رَبَّنا آتِنا مِن لَدُنکَ رَحمَةً وَ هَیِّئ لَنا مِن أَمرِنا رَشَداً (۱۰)

۱۰- أَوَی: پناه بردند.

الفِتيَةُ: جمع «فتی» به معنای جوانان.

رَشَداً: راه هدایت.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۱]

فَضَرَبنا عَلَی آذانِهِم فِی الکَهفِ سِنِینَ عَدَداً (۱۱)

۱۱- فَضَرَبنا عَلَی آذانِهِم: خواب را بر آنان مسلط کردیم. اینکه کلام بسیار فصیح و بلیغ است و ترجمه به هیچ زبانی گویای ظرافت اینکه کلام نیست.

سِنِینَ عَدَداً: سالیانی زیاد.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۲]

ثُمَّ بَعَثناهُم لِنَعلَمَ أَیُّ الحِزبَینِ أَحصی لِما لَبِثُوا أَمَداً (۱۲)

۱۲- لِما لَبِثُوا: للبثهم.

أَمَداً: مدت.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۴]

وَ رَبَطنا عَلی قُلُوبِهِم إِذ قامُوا فَقالُوا رَبُّنا رَبُّ السَّماواتِ وَ الأَرضِ لَن نَدعُوَا مِن دُونِهِ إِلهاً لَقَد قُلنا إِذاً شَطَطاً (۱۴)

۱۴- رَبَطنا عَلی قُلُوبِهِم: دلهای آنان را محکم و استوار کردیم (تا خود را برای اظهار حق و ثبات در دین مهیا کنند.)

إِذ قامُوا: دلهای آنان را هنگامی که جلو ملک برخاستند و قیام کردند، محکم کردیم. ظرف است برای «ربطنا».

شَطَطاً: قولا شططا: سخن دور از حق. وصف است برای «قولا» که در تقدیر است.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۵]

هؤُلاءِ قَومُنَا اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ آلِهَةً لَو لا یَأتُونَ عَلَیهِم بِسُلطانٍ بَیِّنٍ فَمَن أَظلَمُ مِمَّنِ افتَری عَلَی اللّهِ کَذِباً (۱۵)

۱۵- لَو لا یَأتُونَ عَلَیهِم بِسُلطانٍ بَیِّنٍ: چرا برای اثبات حقانیت الهه (که می پرستند) دلیل روشنی اقامه نمی کنند.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۶]

وَ إِذِ اعتَزَلتُمُوهُم وَ ما یَعبُدُونَ إِلَّا اللّه فَأوُوا إِلَی الکَهفِ یَنشُر لَکُم رَبُّکُم مِن رَحمَتِهِ وَ یُهَیِّئ لَکُم مِن أَمرِکُم مِرفَقاً (۱۶)

۱۶-علی که وَ إِذِ اعتَزَلتُمُوهُم وَ ما یَعبُدُونَ: دو احتمال در آن وجود دارد: ۱- «ما» موصوله و عطف است بر «هم» یعنی از آنان و خدایان آنان کناره گیری کردید. ۲- «ما» مصدریه است یعنی از آنان و عبادت آنان کناره گرفتید.

علی که مِرفَقاً: آنچه موجب رفق و آسانی زندگی شود.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۷]

وَ تَرَی الشَّمسَ إِذا طَلَعَت تَتَزاوَرُ عَن کَهفِهِم ذاتَ الیَمِینِ وَ إِذا غَرَبَت تَقرِضُهُم ذاتَ الشِّمالِ وَ هُم فِی فَجوَةٍ مِنهُ ذلِکَ مِن آیاتِ اللّهِ مَن یَهدِ اللّهُ فَهُوَ المُهتَدِ وَ مَن یُضلِل فَلَن تَجِدَ لَهُ وَلِیًّا مُرشِداً (۱۷)

۱۷- إِذا طَلَعَت تَتَزاوَرُ عَن کَهفِهِم ذاتَ الیَمِینِ: هنگامی که خورشید طلوع می کرد از غار آنان به سمت راست منحرف می شد.

تَتَزاوَرُ: منحرف می شد، تمایل پیدا می کرد.

اصل آن «تتزاور» بوده، «تا» برای تخفیف حذف شده است.

تَقرِضُهُم ذاتَ الشِّمالِ: آفتاب از آنان به سمت چپ عدول می کرد یعنی آفتاب داخل غار نمی شد.

فَجوَةٍ: به دو معنا آمده است: ۱- وسیع. ۲-

فضا.

مِنهُ: من الکهف.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۸]

وَ تَحسَبُهُم أَیقاظاً وَ هُم رُقُودٌ وَ نُقَلِّبُهُم ذاتَ الیَمِینِ وَ ذاتَ الشِّمالِ وَ کَلبُهُم باسِطٌ ذِراعَیهِ بِالوَصِیدِ لَوِ اطَّلَعتَ عَلَیهِم لَوَلَّیتَ مِنهُم فِراراً وَ لَمُلِئتَ مِنهُم رُعباً (۱۸)

۱۸- أَیقاظاً: جمع «یقظ» به معنای بیدار.

رُقُودٌ: جمع «راقد» به معنای خوابیده، در خواب.

نُقَلِّبُهُم ذاتَ الیَمِینِ وَ ذاتَ الشِّمالِ: آنان را به سمت راست و چپ می گرداندیم.

بِالوَصِيدِ: به دو معنا آمده است: ۱- در آستانه فضایی که کهف در آن قرار دارد. ۲- آستانه غار.

اطَّلَعت: اگر آنان را ببینی و بر آنان اشراف پیدا کنی.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۹]

وَ كَذلِكَ بَعَثناهُم لِيَتَسائَلُوا بَينَهُم قالَ قائِلٌ مِنهُم كَم لَبِثتُم قالُوا لَبِثنا يَوماً أَو بَعضَ يَومٍ قالُوا رَبُّكُم أَعلَمُ بِما لَبِثتُم فَابعَثُوا أَحَدَكُم بِوَرِقِكُم هذِهِ إِلَى المَدِينَهِ فَلينظُر أَيُّها أَزكى طَعاماً فَلياتِكُم بِرِزقٍ مِنهُ وَ لِيَتَلَطَّف وَ لا يُشعِرَنَّ بِكُم أَحَداً (۱۹)

۱۹- لِيَتَسائَلُوا بَينَهُم: تا اینکه که از همدیگر پرسش کنند.

بِوَرِقِكُم: درهم.

أَيُّها أَزكى طَعاماً: «طعاما»، تمیز «ازکی» است. مرجع ضمیر «أیّها» مدینه است و مراد اهل مدینه است یعنی چه کسی از اهالی اینکه شهر غذای پاکیزه دارد.

لِيَتَلَطَّف: به دو معنا آمده است: ۱- زیرکانه برخورد کند. ۲- با رفق و مهربانی با مردم برخورد کند.

لا يُشعِرَنَّ بِكُم أَحَداً: خبر شما را به کسی ندهد، از جریان شما کسی را باخبر نکند.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۲۰]

إِنَّهُم إِن يَظهَرُوا عَلَيكُم يَرجُمُوكُم أَو يُعِيدُوكُم فِي مِلَّتِهِم وَ لَن تُفلِحُوا إِذاً أَبَداً (۲۰)

۲۰- إِن يَظهَرُوا عَلَيكُم: اگر از مکان شما باخبر شوند و به شما دست یابند.

[سوره الكهف (۱۸): آيه ۲۱]

وَ كَذلِكَ أَعثَرنا عَلَيهِم لِيَعلَمُوا أَنَّ وَعدَ اللّه ِ حَقٌّ وَ أَنَّ السّاعَةَ لا رَيبَ فِيها إِذ يَتَنازَعُونَ بَينَهُم أَمرَهُم فَقالُوا ابنُوا عَلَيهِم بُنياناً رَبُّهُم أَعلَمُ بِهِم قالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلى أَمرِهِم لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيهِم مَسجِداً (۲۱)

۲۱- أَعثَرنا عَلَيهِم: مردم را از حال آنان آگاه ساختيم.

إِذ يَتَنازَعُونَ بَينَهُم: آگاه نمودن مردم را از آنان هنگامی بود كه مردم اختلاف داشتند كه آيا خداوند مردگان را بعد از مرگ زنده می كند، يا نه!

ظرف است برای «أعثرنا».

ابنُوا عَلَيهِم بُنياناً: ساختمانی بسازيد كه آنان را بپوشاند. قالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلى أَمرِهِم:

(مردم دو دسته شده بودند، عده ای می گفتند:

ساختمان درست كنيم) و عده ای ديگر كه حاكم و مؤمن بودند می گفتند: مسجد بسازيم و مسجد ساختند.

مَسجِداً: جايگاه عبادت.

[سوره الكهف (۱۸): آيه ۲۲]

سَيَقُولُونَ ثَلاثَةٌ رابِعُهُم كَلبُهُم وَ يَقُولُونَ خَمسَةٌ سادِسُهُم كَلبُهُم رَجماً بِالغَيبِ وَ يَقُولُونَ سَبعَةٌ وَ ثامِنُهُم كَلبُهُم قُل رَبِّی أَعلَمُ بِعِدَّتِهِم ما يَعلَمُهُم إِلاّ قَلِيلٌ فَلا تُمارِ فِيهِم إِلاّ مِراءً ظاهِراً وَ لا تَستَفت ِ فِيهِم مِنهُم أَحَداً (۲۲)

۲۲- رَجماً بِالغَيب ِ: غيب گويی، حرف بی پايه و اساس.

[سوره الكهف (۱۸): آيه ۲۴]

إِلاّ أَن يَشاءَ اللّهُ وَ اذكُر رَبَّكَ إِذا نَسِيتَ وَ قُل عَسى أَن يَهدِيَن ِ رَبِّی لِأَقرَبَ مِن هذا رَشَداً (۲۴)

۲۴- إِلّا أَن يَشاءَ اللّه: در اينكه جا دو احتمال وجود دارد: ۱- كلمه «تقول» محذوف است يعنی «إلا أن تقولوا إن شاء اللّه». ۲- «ان يشاء اللّه» به تأويل مصدر می رود و می شود «الا مشيه اللّه» يعنی نگوييد فردا كاری را انجام می دهم، بلكه بگوييد:

من فقط خواسته خدا را انجام می دهم و خواسته خدا همان اطاعت كردن است.

وَ اذكُر رَبَّكَ إِذا نَسِيتَ: اگر گفتن «ان شاء اللّه» را فراموش كردی، بعد از آن كه به يادت آمد بگو. «ائمه عليهم السّلام»

[سوره الكهف (۱۸): آيه ۲۶]

قُلِ اللّهُ أَعلَمُ بِما لَبِثُوا لَهُ غَيبُ السَّماواتِ وَ الأرضِ أَبصِر بِهِ وَ أَسمِع ما لَهُم مِن دُونِهِ مِن وَلِيٍّ وَ لا يُشرِكُ فِي حُكمِهِ أَحَداً (۲۶)

۲۶- قُلِ اللّهُ أَعلَمُ بِما لَبِثُوا: اینکه در مقام رد اقوال دیگران است یعنی مدت مکث اصحاب کهف سیصد و نه سال بوده و دیگران اعم از یهود و نصاری که اقوال دیگری می گویند اشتباه می کنند.

أَبصِر بِهِ وَ أَسمِع: لفظ تعجب است یعنی چقدر خدا بصیر و شنواست.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۲۷]

وَ اتلُ ما أُوحِيَ إِلَيكَ مِن كِتابِ رَبِّكَ لا مُبَدِّلَ لِكَلِماتِهِ وَ لَن تَجِدَ مِن دُونِهِ مُلتَحَداً (۲۷)

۲۷- مُلتَحَداً: پناهگاه.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۲۸]

وَ اصبِر نَفسَکَ مَعَ الَّذِینَ یَدعُونَ رَبَّهُم بِالغَداهِ وَ العَشِیِّ یُرِیدُونَ وَجهَهُ وَ لا تَعدُ عَیناکَ عَنهُم تُرِیدُ زِینَهَ الحَیاهِ الدُّنیا وَ لا تُطِع مَن أَغفَلنا قَلبَهُ عَن ذِکرِنا وَ اتَّبَعَ هَواهُ وَ کانَ أَمرُهُ فُرُطاً (۲۸)

۲۸- لا تَعدُ عَیناکَ عَنهُم: چشمان خود را از آنان برندار یعنی آنان را مورد لطف قرار بده.

فُرُطاً: افراط، زیاده روی، تجاوز از حق.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۲۹]

وَ قُلِ الحَقُّ مِن رَبِّکُم فَمَن شاءَ فَلیُؤمِن وَ مَن شاءَ فَلیَکفُر إِنّا أَعتَدنا لِلظّالِمِینَ ناراً أَحاطَ بِهِم سُرادِقُها وَ إِن یَستَغِیثُوا یُغاثُوا بِماءٍ کَالمُهلِ یَشوِی الوُجُوهَ بِئسَ الشَّرابُ وَ ساءَت مُرتَفَقاً (۲۹)

۲۹- أَعتَدنا: مهیا کردیم. اصل آن «أعددنا» بوده، از باب افعال، «دال» مبدل به «تا» شده است.

سُرادِقُها: خیمه. مراد خیمه های آتشین است یعنی آتش از همه طرف آنها را احاطه می کند همانند خیمه که ساکن خود را از همه طرف احاطه می کند.

کَالمُهلِ: فلز گداخته شده.

یَشوِی: کباب می کند.

مُرتَفَقاً: تکیه گاه.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۳۱]

أُولئِکَ لَهُم جَنّاتُ عَدنٍ تَجرِی مِن تَحتِهِمُ الأَنهارُ یُحَلَّونَ فِیها مِن أَساوِرَ مِن ذَهَبٍ وَ یَلبَسُونَ ثِیاباً خُضراً مِن سُندُسٍ وَ إِستَبرَقٍ مُتَّکِئِینَ فِیها عَلَی الأَرائِکِ نِعمَ الثَّوابُ وَ حَسُنَت مُرتَفَقاً (۳۱)

۳۱- عَدنٍ: جاودانگی، اقامت همیشگی.

یُحَلَّونَ: زینت می شوند.

أَساوِرَ: به دو وجه است: ۱- جمع «أسوار» به معنای النگو. ۲- جمع «اسوره» و «أسوره» جمع «سوار» به معنای النگو.

سُندُسٍ: پارچه ابریشمی نازک.

إِستَبرَقٍ: پارچه ابریشمی ضخیم.

الأرائِك: تختهای در حجله ها.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۳۲]

وَ اضرِب لَهُم مَثَلًا رَجُلَین ِ جَعَلنا لِأَحَدِهِما جَنَّتَین ِ مِن أَعناب ٍ وَ حَفَفناهُما بِنَخل ٍ وَ جَعَلنا بَینَهُما زَرعاً (۳۲)

۳۲- حَفَفناهُما بِنَخل ٍ: اطراف آن دو باغ را با درختان خرما پوشانده بودیم.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۳۳]

کِلتَا الجَنَّتَین ِ آتَت أُکُلَها وَ لَم تَظلِم مِنه ُ شَیئاً وَ فَجَّرنا خِلالَهُما نَهَراً (۳۳)

۳۳- آتَت: ضمیر «هی» که در «آتت» مستتر است به «کلتا» بر می گردد. «کلتا» در لفظ مفرد است و به اینکه لحاظ ضمیر مفرد برای آن آمده است، ولی معنای تثنیه دارد مانند «کل» است که لفظا مفرد است و معنای جمع دارد.

أُکُلَها: مأکولها. در «مجمع البیان» در سوره بقره، ذیل آیه ۲۶۵ فرموده است: جمع «أکل»، «آکال» است مثل «عنق» که جمعش «أعناق» است.

لَم تَظلِم: کم نمی گذارد، بلکه به طور کامل ثمر می دهد.

مِنه ُ: من الأکل.

فَجَّرنا: شکافته بودیم.

خِلالَهُما: وسط آن دو باغ.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۳۴]

وَ کان َ لَه ُ ثَمَرٌ فَقال َ لِصاحِبِه ِ وَ هُوَ یُحاوِرُه ُ أَنَا أَکثَرُ مِنک َ مالاً وَ أَعَزُّ نَفَراً (۳۴)

۳۴- یُحاوِرُه ُ: او را مخاطب قرار داده و با او سخن می گفت.

أَعَزُّ: شریف تر.

نَفَراً: به دو معنا آمده است: ۱- بستگان. ۲- فرزندان و نوکران.

[سوره الكهف (۱۸): آيه ۳۵]

وَ دَخَلَ جَنَّتَهُ وَ هُوَ ظالِمٌ لِنَفسِهِ قالَ ما أَظُنُّ أَن تَبِيدَ هذِهِ أَبَداً (۳۵)

۳۵- أَن تَبِيدَ: نابود شود.

هذِهِ: اشاره به يكى از دو چيز است: ۱- هذه الجنّه. ۲- هذه الدّنيا.

[سوره الكهف (۱۸): آيه ۳۸]

لكِنَّا هُوَ اللّهُ رَبِّى وَ لا أُشرِكُ بِرَبِّى أَحَداً (۳۸)

۳۸- لكِنَّا: اصل آن «لكن انا اقول» بوده، همزه «أنا» براى تخفيف حذف شده و «نون» در «نون» ادغام شده و «لكنّا» شده است.

[سوره الكهف (۱۸): آيه ۳۹]

وَ لَو لا إِذ دَخَلتَ جَنَّتَكَ قُلتَ ما شاءَ اللّهُ لا قُوَّهَ إِلاّ بِاللّهِ إِن تَرَنِ أَنَا أَقَلَّ مِنكَ مالاً وَ وَلَداً (۳۹)

۳۹- لَو لا إِذ دَخَلتَ جَنَّتَكَ قُلتَ ما شاءَ اللّهُ:

چرا هنگامى كه داخل باغ خود شدى نگفتى: «ما شاء اللّه و لا قوه الا باللّه»!

تَرَنِ: اصل آن «ترنى» بوده، « يا » متكلم براى تخفيف حذف شده است.

[سوره الكهف (۱۸): آيه ۴۰]

فَعَسى رَبِّى أَن يُؤتِيَنِ خَيراً مِن جَنَّتِكَ وَ يُرسِلَ عَلَيها حُسباناً مِنَ السَّماءِ فَتُصبِحَ صَعِيداً زَلَقاً (۴۰)

۴۰- حُسباناً: عذاب.

صَعِيداً: زمين بدون گياه.

زَلَقاً: زمين صاف و بدون گياه و لغزنده ..

[سوره الكهف (۱۸): آيه ۴۱]

أَو يُصبِحَ ماؤُها غَوراً فَلَن تَستَطِيعَ لَهُ طَلَباً (۴۱)

۴۱- غَوراً: فرو رفته، خشك شده.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۴۲]

وَ أُحِيطَ بِثَمَرِهِ فَأَصبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيهِ عَلى ما أَنفَقَ فِيها وَ هِيَ خاوِيَةٌ عَلى عُرُوشِها وَ يَقُولُ يا لَيتَنِي لَم أُشرِكْ بِرَبِّي أَحَداً (۴۲)

۴۲- أُحِيطَ بِثَمَرِهِ: تمام میوه ها نابود شده و عذاب به درختان احاطه کرده و همه را از بین برده است.

يُقَلِّبُ كَفَّيهِ: دست را روی دست می زند و تأسف می خورد.

خاوِيَةٌ عَلى عُرُوشِها: تمام داربستها ساقط شده است. «خاویه»: ساقط شده.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۴۳]

وَ لَم تَكُن لَهُ فِئَةٌ يَنصُرُونَهُ مِن دُونِ اللّهِ وَ ما كانَ مُنتَصِراً (۴۳)

۴۳- فِئَةٌ: گروه.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۴۵]

وَ اضرِب لَهُم مَثَلَ الحَياةِ الدُّنيا كَماءٍ أَنزَلناهُ مِنَ السَّماءِ فَاختَلَطَ بِهِ نَباتُ الأَرضِ فَأَصبَحَ هَشِيماً تَذرُوهُ الرِّياحُ وَ كانَ اللّهُ عَلى كُلِّ شَيءٍ مُقتَدِراً (۴۵)

۴۵- فَاختَلَطَ بِهِ نَباتُ الأَرضِ: گیاهان به واسطه آب در هم داخل شده اند.

هَشِيماً: گیاه خشکیده و شکسته شده.

تَذرُوهُ الرِّياحُ: باد آن را از اینکه سو به آن سو می برد و به حرکت در می آورد.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۴۷]

وَ یَومَ نُسَیِّرُ الجِبالَ وَ تَرَی الأَرضَ بارِزَةً وَ حَشَرناهُم فَلَم نُغادِر مِنهُم أَحَداً (۴۷)

۴۷- بارِزَةً: آشکار بدون اینکه که کوه و یا ساختمان و یا درختی بر آن باشد و آن را بپوشاند.

فَلَم نُغادِر مِنهُم أَحَداً: احدی را باقی نمی گذاریم.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۴۸]

وَ عُرِضُوا عَلی رَبِّکَ صَفًّا لَقَد جِئتُمُونا کَما خَلَقناکُم أَوَّلَ مَرَّةٍ بَل زَعَمتُم أَلَّن نَجعَلَ لَکُم مَوعِداً (۴۸)

۴۸- أَلَّن نَجعَلَ: اصل آن «أن لن» است، «نون» مبدل به «لام» و در «لام» ادغام شده است.

مخفی نماند که اصل «أن» هم «أن» بوده که مخفف شده است.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۴۹]

وَ وُضِعَ الکِتابُ فَتَرَی المُجرِمِینَ مُشفِقِینَ مِمّا فِیهِ وَ یَقُولُونَ یا وَیلَتَنا ما لِهذَا الکِتابِ لا یُغادِرُ صَغِیرَةً وَ لا کَبِیرَةً إِلّا أَحصاها وَ وَجَدُوا ما عَمِلُوا حاضِراً وَ لا یَظلِمُ رَبُّکَ أَحَداً (۴۹)

۴۹- مُشفِقِین: ترس دارند.

ما لِهذَا: ما لهذا. در کتابت قرآنی «لام» را از «هذا» جدا می نویسند.

لا یَظلِمُ: از ثواب نیکوکار کم نمی گذارد. و بیش از استحقاق، گناهکار را عذاب نمی کند(۱)..

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۵۱]

ما أَشهَدتُهُم خَلقَ السَّماواتِ وَ الأَرضِ وَ لا خَلقَ أَنفُسِهِم وَ ما کُنتُ مُتَّخِذَ المُضِلِّینَ عَضُداً (۵۱)

۵۱- عَضُداً: بازو، کمک کار، یاور.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۵۲]

وَ یَومَ یَقُولُ نادُوا شُرَکائِیَ الَّذِینَ زَعَمتُم فَدَعَوهُم فَلَم یَستَجِیبُوا لَهُم وَ جَعَلنا بَینَهُم مَوبِقاً (۵۲)

۵۲- بَینَهُم: بین المؤمنین و الکافرین.

مَوبِقاً: به دو معنا آمده است ۱- دره عمیق. ۲-

مانع.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۵۳]

وَ رَأَی المُجرِمُون ـ النّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُم مُواقِعُوها وَ لَم یَجِدُوا عَنها مَصرِفاً (۵۳)

۵۳- فَظَنُّوا: یقین می کنند.

مُواقِعُوها: داخل آتش خواهند شد.

مَصرِفاً: موضعی که به آن جا روند تا از عذاب خلاص شوند.

۱- ۱.به نظر می رسد آیه مزبور در رابطه با عذاب باشد چون ثواب تفضلی است.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۵۵]

وَ ما مَنَعَ النّاسَ أَن يُؤمِنُوا إِذ جاءَهُمُ الهُدى وَ يَستَغفِرُوا رَبَّهُم إِلّا أَن تَأتِيَهُم سُنَّةُ الأَوَّلِينَ أَو يَأتِيَهُمُ العَذابُ قُبُلًا (۵۵)

۵۵- أَو يَأتِيَهُمُ العَذابُ قُبُلًا: یا عذاب علنی از مقابل آنان بیاید و آن را ببینند.

وَ ما مَنَعَ النّاسَ ...: مانع ایمان آوردن نیست مگر انتظار عذاب استیصال و یا عذاب عیان و آشکار تا اینکه که ایمان اکراهی بیاورند زیرا تمام ادلّه و براهین، اقامه شده است ولی آنان قبول نکرده اند.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۵۶]

وَ ما نُرسِلُ المُرسَلِينَ إِلّا مُبَشِّرِينَ وَ مُنذِرِينَ وَ يُجادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالباطِلِ لِيُدحِضُوا بِهِ الحَقَّ وَ اتَّخَذُوا آياتِي وَ ما أُنذِرُوا هُزُواً (۵۶)

۵۶- يُجادِلُ: کفار به باطل مناظره می کنند.

لِيُدحِضُوا بِهِ الحَقَّ: تا حق را از جای خود زایل کنند و از بین ببرند.

هُزُواً: مورد استهزا و مسخره.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۵۷]

وَ مَن أَظلَمُ مِمَّن ذُكِّرَ بِآياتِ رَبِّهِ فَأَعرَضَ عَنها وَ نَسِيَ ما قَدَّمَت يَداهُ إِنّا جَعَلنا عَلى قُلُوبِهِم أَكِنَّةً أَن يَفقَهُوهُ وَ فِي آذانِهِم وَقراً وَ إِن تَدعُهُم إِلَى الهُدى فَلَن يَهتَدُوا إِذاً أَبَداً (۵۷)

۵۷- أَكِنَّةً: جمع «کنان» به معنای پوشش و پرده.

أَن يَفقَهُوهُ: «کراهه ان یفقهوه»: برای اینکه که کراهت داشتیم آنان بفهمند.

وَقراً: ثقل سامعه، سنگینی گوش.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۵۸]

وَ رَبُّكَ الغَفُورُ ذُو الرَّحمَةِ لَو يُؤاخِذُهُم بِما كَسَبُوا لَعَجَّلَ لَهُمُ العَذابَ بَل لَهُم مَوعِدٌ لَن يَجِدُوا مِن دُونِهِ مَوئِلًا (۵۸)

۵۸- مَوئِلًا: پناهگاه ..

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۵۹]

وَ تِلكَ الْقُرى أَهلَكناهُم لَمّا ظَلَمُوا وَ جَعَلنا لِمَهلِكِهِم مَوعِداً (۵۹)

۵۹- لِمَهلِكِهِم: برای زمان هلاک کردن آنان.

مَوعِداً: وقت معین.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۶۰]

وَ إِذ قالَ مُوسى لِفَتاهُ لا أَبرَحُ حَتّى أَبلُغَ مَجمَعَ الْبَحرَينِ أَو أَمضِيَ حُقُباً (۶۰)

۶۰- لا أَبرَحُ: پیوسته راه می روم.

أَمضِيَ: راه می روم و سیر می کنم حُقُباً: به چند معنا آمده است: ۱- روزگاری. ۲- هفتاد سال. ۳- هشتاد سال.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۶۱]

فَلَمّا بَلَغا مَجمَعَ بَينِهِما نَسِيا حُوتَهُما فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحرِ سَرَباً (۶۱)

۶۱- فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحرِ سَرَباً: ماهی راه خود را در دریا در پیش گرفت.

سَرَباً: پیمودن، راه رفتن.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۶۲]

فَلَمّا جاوَزا قال ِلِفَتاه ُآتِنا غَداءَنا لَقَد لَقِينا مِن سَفَرِنا هذا نَصَباً (۶۲)

۶۲- غَداءَنا: صبحانه ما.

نَصَباً: زحمت و سختی.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۶۳]

قال َأَ رَأَيت َإِذ أَوَينا إِلَى الصَّخرَهِ فَإِنِّى نَسِيت ُالحُوت َوَ ما أَنسانِيه ُإِلاَّ الشَّيطان ُأَن أَذكُرَه ُوَ اتَّخَذَ سَبِيلَه ُفِى البَحرِ عَجَباً (۶۳)

۶۳- اتَّخَذَ سَبِيلَه ُفِى البَحرِ عَجَباً: دو وجه برای آن ذکر کرده اند: ۱- اینکه کلام جوان است یعنی ماهی راه خود را به نحو عجیبی در پیش گرفت و رفت و آب که با رفتن ماهی شکافته شده بود به هم نمی پیوست. بنابراین «عجبا» وصف است برای «سبیلا» مقدّر یعنی «سبیلا عجبا». ۲-

«اتخذ سبیله فی البحر» سخن جوان است و «عجبا» کلام موسی است یعنی موسی گفت: عجب؟ چگونه چنین شد!؟

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۶۴]

قال َذلِك َما كُنّا نَبغ ِفَارتَدّا عَلى آثارِهِما قَصَصاً (۶۴)

۶۴- ذلِك َما كُنّا نَبغ ِ: اینکه همان علامتی بود که ما به دنبال آن بودیم و طلب می کردیم. «ما» موصوله است.

فَارتَدّا عَلى آثارِهِما: از همان راهی که آمده بودند بازگشتند.

قَصَصاً: یقصان الأثر قصصا: رد پای خود را گرفتند و رفتند.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۶۶]

قال َلَه ُمُوسى هَل أَتَّبِعُك َعَلى أَن تُعَلِّمَن ِمِمّا عُلِّمت َرُشداً (۶۶)

۶۶- رُشداً: برای آن دو وجه آمده است: ۱- مفعول له است برای «أتبعک» یعنی اتباع برای رشد است. ۲- مفعول به است برای «تعلمن» یعنی مطالبی را که دارای رشد و هدایت است به من بیاموز.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۷۱]

فَانطَلَقا حَتّى إِذا رَكِبا فِى السَّفِينَهِ خَرَقَها قال َأَ خَرَقتَها لِتُغرِق َأَهلَها لَقَد جِئت َشَيئاً إِمراً (۷۱)

۷۱- فَانطَلَقا: حرکت کردند و روانه شدند.

إِمراً: کار خیلی زشت.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۷۳]

قال َلا تُؤاخِذنِی بِما نَسِیت ُوَ لا تُرهِقنِی مِن أَمرِی عُسراً (۷۳)

۷۳- نَسِیت ُ: فراموش کرده بودم که به تو وعده داده ام صبر کنم و زبان به اعتراض نگشایم.

لا تُرهِقنِی مِن أَمرِی عُسراً: بر من سخت نگیر.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۷۴]

فَانطَلَقا حَتّی إِذا لَقِیا غُلاماً فَقَتَلَه ُقال َأَ قَتَلت َنَفساً زَکِیَّهً بِغَیرِ نَفس ٍ لَقَد جِئت َشَیئاً نُکراً (۷۴)

۷۴- نُکراً: کار بسیار زشت.

[سوره الكهف (۱۸): آيه ۷۷]

فَانطَلَقا حَتّى إِذا أَتَيا أَهلَ قَريَةٍ استَطعَما أَهلَها فَأَبَوا أَن يُضَيِّفُوهُما فَوَجَدا فِيها جِداراً يُرِيدُ أَن يَنقَضَّ فَأَقامَهُ قالَ لَو شِئتَ لاَتَّخَذتَ عَلَيهِ أَجراً (۷۷)

۷۷- يُرِيدُ أَن يَنقَضَّ: نزديك بود خراب شود.

[سوره الكهف (۱۸): آيه ۷۹]

أَمَّا السَّفِينَةُ فَكانَت لِمَساكِينَ يَعمَلُونَ فِي البَحرِ فَأَرَدتُ أَن أَعِيبَها وَ كانَ وَراءَهُم مَلِكٌ يَأخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصباً (۷۹)

۷۹- وَراءَهُم: مراد در اينكه جا پيش رو است چون اگر ملك پشت سر آنان بود خطر رفع شده بود.

[سوره الكهف (۱۸): آيه ۸۰]

وَ أَمَّا الغُلامُ فَكانَ أَبَواهُ مُؤمِنَينِ فَخَشِينا أَن يُرهِقَهُما طُغياناً وَ كُفراً (۸۰)

۸۰- أَن يُرهِقَهُما طُغياناً وَ كُفراً: پدر و مادر خود را به كفر بكشاند.

[سوره الكهف (۱۸): آيه ۸۱]

فَأَرَدنا أَن يُبدِلَهُما رَبُّهُما خَيراً مِنهُ زَكاةً وَ أَقرَبَ رُحماً (۸۱)

۸۱- أَن يُبدِلَهُما رَبُّهُما خَيراً مِنهُ زَكاةً:

فرزندی دیندارتر و پاك تر و بهتر از او به آنان بدهد. «زكوه» به معنای طهارت و پاكی است. در روايتی از امام صادق عليه السّلام نقل شده است: خداوند به جای غلام كشته شده دختری به وی داد كه هفتاد پيامبر از وی متولد شد.

أَقرَبَ رُحماً: «رحما»: ترحم و شفقت يعنی او نسبت به والدينش مهربان تر از اينكه فرزند می باشد.

[سوره الكهف (۱۸): آيه ۸۳]

وَ يَسئَلُونَكَ عَن ذِي القَرنَينِ قُل سَأَتلُوا عَلَيكُم مِنهُ ذِكراً (۸۳)

۸۳- ذِي القَرنَينِ: نام شخص. چند وجه برای نامگذاری بيان شده است: ۱- چون به آخرين نقطه مغرب و مشرق رسيد، گويا به دو شاخ خورشيد رسيد. ۲- دو قرن (دويست سال) زندگی كرد و در زمان حيات او مردمان دو قرن مردند. ۳- از طرف پدر و مادر، از هر دو طرف شريف النسب بود. ۴- از علی عليه السّلام روايت است كه ذو القرنين عبد صالحی بود كه به ملت خود گفت: از خدا بترسيد. ملت او با شمشير به يك طرف سرش زدند. از آنها غايب شد.

بعد از مدتی غیبت به میان مردم بازگشت و دوباره آنها را به سوی خدا دعوت کرد، باز با شمشیر به طرف دیگر سرش زدند. بعد حضرت فرمود: اینکه است معنای قرنین و در میان شما هم مثل او وجود دارد که مقصود خود حضرت علی علیه السّلام است.

ص: ۳۰۳

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۸۶]

حَتّی إِذا بَلَغَ مَغرِبَ الشَّمسِ وَجَدَها تَغرُبُ فِی عَینٍ حَمِئَهٍ وَ وَجَدَ عِندَها قَوماً قُلنا یا ذَا القَرنَینِ إِمّا أَن تُعَذِّبَ وَ إِمّا أَن تَتَّخِذَ فِیهِم حُسناً (۸۶)

۸۶- تَغرُبُ فِی عَینٍ حَمِئَهٍ: گویا خورشید در چشمه ای که دارای گل سیاه رنگ و بدبو بود غروب می کرد. «حمئه» به معنای گل سیاه رنگ و بدبو (لجن).

إِمّا أَن تُعَذِّبَ وَ إِمّا أَن تَتَّخِذَ فِیهِم حُسناً: یا آنان را عذاب کن و به قتل برسان و یا به شیوه نیکی با آنان رفتار کن یعنی آنان را اسیر کن و راه هدایت را به آنان بیاموز.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۸۷]

قالَ أَمّا مَن ظَلَمَ فَسَوفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ یُرَدُّ إِلی رَبِّهِ فَیُعَذِّبُهُ عَذاباً نُکراً (۸۷)

۸۷- ظَلَمَ: به خداوند شرک بورزد.

نُکراً: ناشناخته یعنی عذابی که هرگز دیده و شنیده نشده است.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۹۰]

حَتّی إِذا بَلَغَ مَطلِعَ الشَّمسِ وَجَدَها تَطلُعُ عَلی قَومٍ لَم نَجعَل لَهُم مِن دُونِها سِتراً (۹۰)

۹۰- مَطلِعَ الشَّمسِ: ابتدای آبادی از سمت مشرق.

لَم نَجعَل لَهُم مِن دُونِها سِتراً: هنگام طلوع خورشید پوششی بر مردم مشرق زمین قرار نداده بودیم. از امام باقر علیه السّلام روایت است مردم ساختمان سازی بلد نبودند و درختی هم نبوده تا از سایه آن استفاده کنند.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۹۱]

کَذلِکَ وَ قَد أَحَطنا بِما لَدَیهِ خُبراً (۹۱)

۹۱- أَحَطنا بِما لَدَیهِ خُبراً: ما به آنچه پیش ذو القرنین از لشکر و آلات و ابزار سیاسی بود آگاهیم.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۹۳]

حَتّی إِذا بَلَغَ بَینَ السَّدَّینِ وَجَدَ مِن دُونِهِما قَوماً لا یَکادُونَ یَفقَهُونَ قَولاً (۹۳)

۹۳- لا یَکادُونَ یَفقَهُونَ قَولًا: آن مردم زبان مخصوصی داشتند و زبان دیگری را متوجه نمی شدند.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۹۴]

قالُوا یا ذَا القَرنَین ِ إِن َّ یَأجُوج َ وَ مَأجُوج َ مُفسِدُون َ فِی الأَرض ِ فَهَل نَجعَل ُ لَک َ خَرجاً عَلی أَن تَجعَل َ بَینَنا وَ بَینَهُم سَدًّا (۹۴)

۹۴- یَأجُوج َ وَ مَأجُوج (۱)خَرجاً: اجرت و مزد. سَدًّا: دیوار.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۹۵]

قال َ ما مَکَّنِّی فِیه ِ رَبِّی خَیرٌ فَأَعِینُونِی بِقُوَّهٍ أَجعَل بَینَکُم وَ بَینَهُم رَدماً (۹۵)

۹۵- فَأَعِینُونِی بِقُوَّهٍ: مرا به وسیله کارگران و یا آهن و مس کمک کنید. رَدماً: سد و مانع.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۹۶]

آتُونِی زُبَرَ الحَدِیدِ حَتّی إِذا ساوی بَین َ الصَّدَفَین ِ قال َ انفُخُوا حَتّی إِذا جَعَلَه ُ ناراً قال َ آتُونِی أُفرِغ عَلَیه ِ قِطراً (۹۶)

۹۶- زُبَرَ الحَدِیدِ: قطعات آهن.

ساوی بَین َ الصَّدَفَین ِ: دو طرف کوه را با آهن مساوی کرد. (ظاهرا میان دو کوه شکافی بوده که با آهن آن شکاف را بسته است). انفُخُوا: در اینکه آهنها بدمید تا داغ شود.

أُفرِغ عَلَیه ِ قِطراً: فلز مذاب بیاورید تا بر آن بریزم. قِطراً: فلز مذاب و گداخته.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۹۷]

فَمَا اسطاعُوا أَن یَظهَرُوه ُ وَ مَا استَطاعُوا لَه ُ نَقباً (۹۷)

۹۷- فَمَا اسطاعُوا أَن یَظهَرُوه ُ: یأجوج و مأجوج نتوانستند بالای آن سد بیایند. اصل آن «استطاعوا» بوده، «تا» برای تخفیف حذف شده است.

مَا استَطاعُوا لَه ُ نَقباً: نتوانستند سد را سوراخ کنند.

۱- ۱.سخنان زیادی در باره «یأجوج و مأجوج» گفته شده است، ولی به مطلبی روشن و مستند دست نیافتیم.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۹۸]

قال هذا رَحمَةٌ مِن رَبِّی فَإِذا جاءَ وَعدُ رَبِّی جَعَلَه دَکّاءَ وَ کان وَعدُ رَبِّی حَقًّا (۹۸)

۹۸- جَعَلَه دَکّاءَ: اینکه سد را منهدم و با زمین یکسان می کند.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۹۹]

وَ تَرَکنا بَعضَهُم یَومَئِذٍ یَمُوج فِی بَعض وَ نُفِخ فِی الصُّورِ فَجَمَعناهُم جَمعاً (۹۹)

۹۹- بَعضَهُم: برای آن دو معنا آمده است:

۱- بعضی از یأجوج و مأجوج. ۲- بعضی از مردم.

یَومَئِذٍ: روز شکسته شدن سد و خروج یأجوج و مأجوج.

یَمُوج: از کثرت مانند آب موج می زنند.

نُفِخ فِی الصُّورِ: به دو معنا آمده است: ۱- در شیپور دمیده می شود. ۲- در اسکلت انسانهایی که در قبر هستند دمیده می شود و زنده می شوند.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۰۰]

وَ عَرَضنا جَهَنَّم یَومَئِذٍ لِلکافِرِین عَرضاً (۱۰۰)

۱۰۰- عَرَضنا: آشکار می کنیم.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۰۲]

أَ فَحَسِب الَّذِین کَفَرُوا أَن یَتَّخِذُوا عِبادِی مِن دُونِی أَولِیاءَ إِنّا أَعتَدنا جَهَنَّم لِلکافِرِین نُزُلًا (۱۰۲)

۱۰۲- أَعتَدنا: مهیا کردیم. اصلش «اعددنا» بوده که «دال» تبدیل به «تا» شده است(۱).

نُزُلًا: منزلگاه.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۰۴]

الَّذِین ضَل سَعیُهُم فِی الحَیاهِ الدُّنیا وَ هُم یَحسَبُون أَنَّهُم یُحسِنُون صُنعاً (۱۰۴)

۱۰۴- یُحسِنُون صُنعاً: کار نیک انجام می دهند.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۰۵]

أُولئِک ـ الَّذِین ـ کَفَرُوا بِآیات ِ رَبِّهِم وَ لِقائِه ِ فَحَبِطَت أَعمالُهُم فَلا نُقِیم ُ لَهُم یَوم ـ القِیامَه ِ وَزناً (۱۰۵)

۱۰۵- وَزناً: ارزش و بها یعنی برای آنان قدر و منزلتی قائل نیستم.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۰۷]

إِن ّ ـ الَّذِین ـ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحات ِ کانَت لَهُم جَنّات ُ ـ الفِردَوس ِ نُزُلاً (۱۰۷)

۱۰۷- الفِردَوس ِ: عالی ترین درجه بهشت.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۰۸]

خالِدِین ـ فِیها لا یَبغُون ـ عَنها حِوَلاً (۱۰۸)

۱۰۸- لا یَبغُون ـ عَنها حِوَلًا: درخواست انتقال از آن جا را نمی کنند.

حِوَلًا: منتقل شدن.

[سوره الکهف (۱۸): آیه ۱۰۹]

قُل لَو کان ـ البَحرُ مِداداً لِکَلِمات ِ رَبِّی لَنَفِدَ البَحرُ قَبل ـ أَن تَنفَدَ کَلِمات ُ ـ رَبِّی وَ لَو جِئنا بِمِثلِه ِ مَدَداً (۱۰۹)

۱۰۹- مِداداً: هر آنچه در نوشتن به آن کمک جویند مانند مرکب و جوهر.

کَلِمات ُ: یکی از دو معنا مراد است: ۱- کلمه های «کن» که برای ایجاد اشیا از طرف خداوند است که در حقیقت اراده خداست. ۲- مقدّرات و حکمت و عجایب خداوند.

لَنَفِدَ: هر آینه پایان می پذیرد.

مَدَداً: کمک.

۱- ۱.از موارد مشابه آیه مزبور استفاده شده است.

سوره مریم

[سوره مریم (۱۹): آیه ۲]

ذِکرُ رَحمَتِ رَبِّکَ عَبدَهُ زَکَرِیّا (۲)

۲- ذِکرُ رَحمَتِ رَبِّکَ عَبدَهُ زَکَرِیّا: خبر است برای مبتدای محذوف یعنی «هذا خبر رحمه ربّک زکریّا»: اینکه مطالبی که برای تو تلاوت خواهیم کرد داستان رحمت پروردگارت نسبت به بنده اش زکریّا است. مقصود از «رحمه» اجابت دعای زکریا است.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۴]

قالَ رَبِّ إِنِّی وَهَنَ العَظمُ مِنِّی وَ اشتَعَلَ الرَّأسُ شَیباً وَ لَم أَکُن بِدُعائِکَ رَبِّ شَقِیًّا (۴)

۴- وَهَنَ: سست شده است.

اشتَعَلَ الرَّأسُ شَیباً: «اشتعال» در اصل به معنای شعله ور شدن آتش است. و در اینکه جا استعاره است و از بهترین استعاره هاست یعنی «اشتعل الشیب فی الرأس»: سفیدی، موی سرم را فرا گرفته و همه سرم سفید شده است.

شَقِیًّا: محروم. یعنی از اجابت دعا محروم نشده ام، هر وقت دعا کرده ام اجابت شده است.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۵]

وَ إِنِّی خِفتُ المَوالِیَ مِن وَرائِی وَ کانَتِ امرَأَتِی عاقِراً فَهَب لِی مِن لَدُنکَ وَلِیًّا (۵)

۵- المَوالِیَ: به دو معنا آمده است: ۱- امام باقر علیه السّلام فرمود: منظور عمو و عموزادگان است.

۲- بستگان.

عاقِراً: نازا، عقیم.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۷]

یا زَکَرِیّا إِنّا نُبَشِّرُکَ بِغُلامٍ اسمُهُ یَحیی لَم نَجعَل لَهُ مِن قَبلُ سَمِیًّا (۷)

۷- سَمِیًّا: همنام.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۸]

قالَ رَبِّ أَنّی یَکُونُ لِی غُلامٌ وَ کانَتِ امرَأَتِی عاقِراً وَ قَد بَلَغتُ مِنَ الکِبَرِ عِتِیًّا (۸)

۸- عِتِيًّا: در لغت به معنای خشکیده است و مراد آیه اینکه است که من به حدّی از پیری رسیده ام که افتاده شده ام.

منقول است که سن حضرت زکریا علیه السّلام در هنگام گفتن اینکه سخن نود و هفت سال بوده است.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۹]

قالَ كَذلِكَ قالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَ قَد خَلَقتُكَ مِن قَبلُ وَ لَم تَكُ شَيئاً (۹)

۹- كَذلِكَ: خداوند فرمود: قضیه همین طور است که به تو خبر دادم که در حال پیری به تو فرزند می دهم.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۱۰]

قالَ رَبِّ اجعَل لِي آيَةً قالَ آيَتُكَ أَلاّ تُكَلِّمَ النّاسَ ثَلاثَ لَيالٍ سَوِيًّا (۱۰)

۱۰- سَوِيًّا: با اینکه که سالم و تندرستی هستی و دچار مرض و آفتی نشده ای.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۱۱]

فَخَرَجَ عَلى قَومِهِ مِنَ المِحرابِ فَأَوحى إِلَيهِم أَن سَبِّحُوا بُكرَةً وَ عَشِيًّا (۱۱)

۱۱- فَأَوحى إِلَيهِم أَن سَبِّحُوا بُكرَةً وَ عَشِيًّا: حضرت زکریا علیه السّلام (با اشاره و یا با کتابت) به مردم فهماند که صبح و شب تسبیح بگویید و یا نماز به جا آورید.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۱۲]

یا یَحیی خُذِ الکِتابَ بِقُوَّهٍ وَ آتَیناهُ الحُکمَ صَبِیًّا (۱۲)

۱۲- خُذِ الکِتابَ بِقُوَّهٍ: به دو معنا آمده است:

۱- کتاب (خدا) را بگیر که تو بر گرفتن آن قدرت داری و در عمل به آن توانایی. ۲- کتاب (خدا) را جدّی بگیر و در عمل کردن به آن جدّی باش.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۱۳]

وَ حَناناً مِن لَدُنّا وَ زَکاهً وَ کانَ تَقِیًّا (۱۳)

۱۳- حَناناً مِن لَدُنّا: به دو معنا آمده است:

۱- «رحمه من لدنّا». ۲- خدا بر او عطوف و مهربان بود، هر وقت یحیی می گفت: خدایا، جواب می شنید: «لبّیک یا یحیی». «امام باقر علیه السّلام» زَکاهً: نمو و رشد صالح. مراد در اینکه جا نمو و رشد روح است. «المیزان»

[سوره مریم (۱۹): آیه ۱۴]

وَ بَرًّا بِوالِدَیهِ وَ لَم یَکُن جَبّاراً عَصِیًّا (۱۴)

۱۴- بَرًّا: «بارّا» به معنای نیکوکار.

عَصِیًّا: عاصی و گناهکار.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۱۶]

وَ اذکُر فِی الکِتابِ مَریَمَ إِذِ انتَبَذَت مِن أَهلِها مَکاناً شَرقِیًّا (۱۶)

۱۶- انتَبَذَت مِن أَهلِها مَکاناً شَرقِیًّا: از مردم فاصله گرفت و تنها به مکانی شرقی رفت.

شَرقِیًّا: مقابل غربی.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۱۷]

فَاتَّخَذَت مِن دُونِهِم حِجاباً فَأَرسَلنا إِلَیها رُوحَنا فَتَمَثَّلَ لَها بَشَراً سَوِیًّا (۱۷)

۱۷- سَوِیًّا: سالم و بدون نقص.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۱۸]

قالَت إِنِّی أَعُوذُ بِالرَّحمن ِ مِنک َ إِن کُنت َ تَقِیًّا (۱۸)

۱۸- إِن کُنت َ تَقِیًّا: امام علی علیه السّلام می فرماید:

علّت اینکه که مریم فرمود: از تو به خدا پناه می برم اگر با تقوی هستی، اینکه است که مریم می دانست انسان پرهیزکار، تقوایش او را از معصیت باز می دارد.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۲۰]

قالَت أَنّی یَکُون ُ لِی غُلام ٌ وَ لَم یَمسَسنِی بَشَرٌ وَ لَم أَک ُ بَغِیًّا (۲۰)

۲۰- بَغِیًّا: زناکار.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۲۱]

قال َ کَذلِک َ قال َ رَبُّک َ هُوَ عَلَی َّ هَیِّن ٌ وَ لِنَجعَلَه ُ آیَةً لِلنّاس ِ وَ رَحمَةً مِنّا وَ کان َ أَمراً مَقضِیًّا (۲۱)

۲۱- کان َ أَمراً مَقضِیًّا: آفرینش عیسی بدون پدر کاری است که انجام آن حتمی است.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۲۲]

فَحَمَلَته ُ فَانتَبَذَت بِه ِ مَکاناً قَصِیًّا (۲۲)

۲۲- فَانتَبَذَت بِه ِ مَکاناً قَصِیًّا: با حمل خود از مردم فاصله گرفت و به مکانی دور دست رفت. «قصیّا» به معنای مکان دور است.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۲۳]

فَأَجاءَهَا المَخاض ُ إِلی جِذع ِ النَّخلَه ِ قالَت یا لَیتَنِی مِت ُّ قَبل َ هذا وَ کُنت ُ نَسیاً مَنسِیًّا (۲۳)

۲۳- فَأَجاءَهَا المَخاض ُ: درد زایمان او را مجبور کرد که به تنه درخت خرما پناه بیاورد. «مخاض» به معنای درد زایمان است.

جِذع ِ النَّخلَه ِ: تنه درخت خرما.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۲۴]

فَناداها مِن تَحتِها أَلّا تَحزَنِی قَد جَعَل َ رَبُّک ِ تَحتَک ِ سَرِیًّا (۲۴)

۲۴- سَرِیًّا: نهر آب.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۲۵]

وَ هُزِّی إِلَیکِ بِجِذعِ النَّخلَهِ تُساقِط عَلَیکِ رُطَباً جَنِیًّا (۲۵)

۲۵- هُزِّی إِلَیکِ: به سوی خود بکش.

بِجِذعِ النَّخلَهِ: ساق خرما. «با» زاید است.

جَنِیًّا: چیده شده.

ص: ۳۰۷

[سوره مریم (۱۹): آیه ۲۶]

فَكُلِي وَ اشرَبِي وَ قَرِّي عَيناً فَإِمّا تَرَينَ مِنَ البَشَرِ أَحَداً فَقُولِي إِنِّي نَذَرتُ لِلرَّحمنِ صَوماً فَلَن أُكَلِّمَ اليَومَ إِنسِيًّا (۲۶)

۲۶- قَرِّی عَیناً: به دو معنا آمده است:

۱- گوارایت باد. ۲- چشمت روشن.

فَإِمّا تَرَينَ: اگر دیدی(۱). در اصل «ترأین» بوده که بدون همزه استعمال شده است. « یا » در آن علامت تأنیث است و به جهت التقا « یا » و «نون» ساکن حرکت به خود گرفته است.

صَوماً: مراد سکوت است، نه روزه اصطلاحی.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۲۷]

فَأَتَت بِهِ قَومَها تَحمِلُهُ قالُوا يا مَريَمُ لَقَد جِئتِ شَيئاً فَرِيًّا (۲۷)

۲۷- فَرِیًّا: به دو معنا آمده است: ۱- کار بزرگ که سابقه ای در گذشته نداشته. ۲- کار زشت.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۳۲]

وَ بَرًّا بِوالِدَتِي وَ لَم يَجعَلنِي جَبّاراً شَقِيًّا (۳۲)

۳۲- بَرًّا بِوالِدَتِی: اجعلنی بارّا بوالدتی: مرا نسبت به مادرم نیکوکار گردان.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۳۷]

فَاختَلَفَ الأَحزابُ مِن بَينِهِم فَوَيلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِن مَشهَدِ يَومٍ عَظِيمٍ (۳۷)

۳۷- مِن بَینِهِم: بینهم. «من» زاید است.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۳۸]

أَسمِع بِهِم وَ أَبصِر يَومَ يَأتُونَنا لكِنِ الظّالِمُونَ اليَومَ فِي ضَلالٍ مُبِينٍ (۳۸)

۳۸- أَسمِع بِهِم وَ أَبصِر: چقدر شنوا و بینا می شوند. فعل تعجّب است(۲).

۱- ۱.اصل آن «إن ما» است.

۲- ۲.احتمال دیگر اینکه است که «بهم» مفعول با واسطه باشد و «یوم یأتوننا» مفعول به بدون واسطه یعنی آنان را نسبت به روز قیامت شنوا و بصیر گردان و مسائل قیامت را به سمع آنان برسان نظیر آیه وَ أَنذِرهُم یَومَ الحَسرَهِ

[سوره مریم (۱۹): آیه ۴۲]

إِذ قالَ لِأَبِیهِ یا أَبَتِ لِمَ تَعبُدُ ما لا یَسمَعُ وَ لا یُبصِرُ وَ لا یُغنِی عَنکَ شَیئاً (۴۲)

۴۲- یا أَبَتِ: یا أبی. اصل آن « یا أبتی» بوده که در مقام اضافه «أب» به « یا » متکلّم «تا» برای مبالغه آمده است و « یا » متکلّم هم برای تخفیف حذف شده است.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۴۳]

یا أَبَتِ إِنِّی قَد جاءَنِی مِنَ العِلمِ ما لَم یَأتِکَ فَاتَّبِعنِی أَهدِکَ صِراطاً سَوِیًّا (۴۳)

۴۳- سَوِیًّا: مستقیم، راست.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۴۴]

یا أَبَتِ لا تَعبُدِ الشَّیطانَ إِنَّ الشَّیطانَ کانَ لِلرَّحمنِ عَصِیًّا (۴۴)

۴۴- عَصِیًّا: عاصی.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۴۶]

قالَ أَ راغِبٌ أَنتَ عَن آلِهَتِی یا إِبراهِیمُ لَئِن لَم تَنتَهِ لَأَرجُمَنَّکَ وَ اهجُرنِی مَلِیًّا (۴۶)

۴۶- مَلِیًّا: به دو معنا آمده است:

۱- روزگاری طولانی ۲- سالم از عذاب و عقوبت.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۴۷]

قالَ سَلامٌ عَلَیکَ سَأَستَغفِرُ لَکَ رَبِّی إِنَّهُ کانَ بِی حَفِیًّا (۴۷)

۴۷- سَلامٌ عَلَیکَ: سلام برای خداحافظی بوده است.

حَفِیًّا: نیکی کننده و دارای لطف و مهربان.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۴۸]

وَ أَعتَزِلُکُم وَ ما تَدعُونَ مِن دُونِ اللّهِ وَ أَدعُوا رَبِّی عَسی أَلّا أَکُونَ بِدُعاءِ رَبِّی شَقِیًّا (۴۸)

۴۸- شَقِیًّا: از اجابت دعا محروم نشده ام، هر وقت دعا کرده ام اجابت شده است. (سوره مریم، آیه ۴)

[سوره مریم (۱۹): آیه ۵۰]

وَ وَهَبنا لَهُم مِن رَحمَتِنا وَ جَعَلنا لَهُم لِسانَ صِدقٍ عَلِيًّا (۵۰)

۵۰- لِسانَ صِدقٍ عَلِيًّا: در میان همه مردم ابراهیم را بلند آوازه کردیم، به طوری که پیروان همه ادیان به وی و فرزندان وی احترام می گذارند و همگان ادعا می کنند که ما پیرو دین ابراهیم هستیم.

ص: ۳۰۹

[سوره مریم (۱۹): آیه ۵۲]

وَ نادَيناهُ مِن جانِبِ الطُّورِ الأَيمَنِ وَ قَرَّبناهُ نَجِيًّا (۵۲)

۵۲- نَجِيًّا: مناجيا.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۵۸]

أُولئِكَ الَّذِينَ أَنعَمَ اللّهُ عَلَيهِم مِنَ النَّبِيِّينَ مِن ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَ مِمَّن حَمَلنا مَعَ نُوحٍ وَ مِن ذُرِّيَّةِ إِبراهِيمَ وَ إِسرائِيلَ وَ مِمَّن هَدَينا وَ اجتَبينا إِذا تُتلى عَلَيهِم آياتُ الرَّحمنِ خَرُّوا سُجَّداً وَ بُكِيًّا (۵۸)

۵۸- خَرُّوا سُجَّداً: به خاک می افتادند و سجده می کردند.

بُكِيًّا: باكين: در حالی که می گریستند.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۵۹]

فَخَلَفَ مِن بَعدِهِم خَلفٌ أَضاعُوا الصَّلاةَ وَ اتَّبَعُوا الشَّهَواتِ فَسَوفَ يَلقَونَ غَيًّا (۵۹)

۵۹- خَلفٌ: جانشين.

غَيًّا: به دو معنا آمده است: ۱- ضلالت و گمراهی. مقصود اینکه است که سزای ضلالت را به زودی خواهند دید. ۲- نام یک وادی در جهنّم است.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۶۴]

وَ ما نَتَنَزَّلُ إِلّا بِأَمرِ رَبِّكَ لَهُ ما بَينَ أَيدِينا وَ ما خَلفَنا وَ ما بَينَ ذلِكَ وَ ما كانَ رَبُّكَ نَسِيًّا (۶۴)

۶۴- ما نَتَنَزَّلُ إِلّا بِأَمرِ رَبِّكَ: گويند چند روزی در آمدن وحی تأخير شد. بعد از نزول وحی پيامبر صلّی اللّه عليه و آله علّت تأخير را از جبرئيل جويا شد. جبرئيل عليه السّلام در جواب فرمود: ما نازل نمی شويم مگر به دستور پروردگار.

ما كانَ رَبُّكَ نَسِيًّا: پروردگارت تو را فراموش نكرده است.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۶۵]

رَبُّ السَّماواتِ وَ الأَرضِ وَ ما بَینَهُما فَاعبُدهُ وَ اصطَبِر لِعِبادَتِهِ هَل تَعلَمُ لَهُ سَمِیًّا (۶۵)

۶۵- سَمِیًّا: مثل و شبیه خدا.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۶۸]

فَوَ رَبِّکَ لَنَحشُرَنَّهُم وَ الشَّیاطِینَ ثُمَّ لَنُحضِرَنَّهُم حَولَ جَهَنَّمَ جِثِیًّا (۶۸)

۶۸- جِثِیًّا: به دو معنا آمده است: ۱- به زانو در آمده اند. ۲- گروه گروه(۱).

[سوره مریم (۱۹): آیه ۶۹]

ثُمَّ لَنَنزِعَنَّ مِن کُلِّ شِیعَةٍ أَیُّهُم أَشَدُّ عَلَی الرَّحمنِ عِتِیًّا (۶۹)

۶۹- عِتِیًّا: طغیان گر و سرکش.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۷۰]

ثُمَّ لَنَحنُ أَعلَمُ بِالَّذِینَ هُم أَولی بِها صِلِیًّا (۷۰)

۷۰- صِلِیًّا: ملازم آتش بودن.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۷۱]

وَ إِن مِنکُم إِلّا وارِدُها کانَ عَلی رَبِّکَ حَتماً مَقضِیًّا (۷۱)

۷۱- وَ إِن مِنکُم إِلّا وارِدُها: ضمیر به «جهنم» بر می گردد. در معنای آن دو وجه است: ۱- مراد از «ورود»، اشراف به جهنم و نگاه کردن به جهنم است، نه داخل شد در آن. ۲- مراد، دخول حقیقی است و منظور اینکه است که همگان وارد جهنم می شوند، ولی برای مؤمنین برد و سلام می شود و برای کافرین عذاب است.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۷۳]

وَ إِذا تُتلی عَلَیهِم آیاتُنا بَیِّناتٍ قالَ الَّذِینَ کَفَرُوا لِلَّذِینَ آمَنُوا أَیُّ الفَرِیقَینِ خَیرٌ مَقاماً وَ أَحسَنُ نَدِیًّا (۷۳)

۷۳- نَدِیًّا: مجلس.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۷۴]

وَ كَم أَهلَكنا قَبلَهُم مِن قَرن ٍ هُم أَحسَن ُ أَثاثاً وَ رِءياً (۷۴)

۷۴- رِءياً: شکل و قیافه.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۷۵]

قُل مَن كان َ فِی الضَّلالَهِ فَلیَمدُد لَه ُ الرَّحمن ُ مَدًّا حَتّی إِذا رَأَوا ما یُوعَدُون َ إِمَّا العَذاب َ وَ إِمَّا السّاعَهَ فَسَیَعلَمُون َ مَن هُوَ شَرٌّ مَكاناً وَ أَضعَف ُ جُنداً (۷۵)

۷۵- فَلیَمدُد: صیغه أمر است، ولی در معنی خبر است یعنی خداوند انسان گمراه را کمک می کند به اینکه که او را در گمراهی رها می کند و از وی دستگیری نمی کند.

۱- ۱.به نظر می رسد آیه بعدی «لننزعن ّ من کل شیعه ...» قرینه است برای اینکه که احتمال دوم صحیح است.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۷۷]

أَ فَرَأَیتَ ـ الَّذِی کَفَرَ بِآیاتِنا وَ قالَ ـ لَأُوتَینَ ـ مالاً وَ وَلَداً (۷۷)

۷۷- لَأُوتَینَ ـ مالًا وَ وَلَداً: تصوّر کفار اینکه بوده که زیادی ثروت و فرزندان آنان از برکت بت پرستی و بتهاست و کافر بودن خود را سبب آن زیادی می دانستند. تصور می کردند ماندن در بت پرستی در آینده هم برای آنان دارای چنین برکاتی خواهد بود. اینکه آیه در مقام بیان اینکه تصور غلط است و آیات بعدی در مقام ردّ اینکه توهم ناصحیح است. «مجمع و المیزان»

[سوره مریم (۱۹): آیه ۷۸]

أَطَّلَعَ ـ الغَیبَ ـ أَمِ اتَّخَذَ عِندَ الرَّحمنِ ـ عَهداً (۷۸)

۷۸- أَطَّلَعَ ـ الغَیبَ: همزه برای استفهام است.

اصل آن «اطّلع» بوده است که همزه وصل برای تخفیف حذف گردیده است. یعنی آیا او علم غیب می داند.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۸۳]

أَ لَم تَرَ أَنّا أَرسَلنَا الشَّیاطِینَ ـ عَلَی الکافِرِینَ ـ تَؤُزُّهُم أَزًّا (۸۳)

۸۳- أَرسَلنَا: به دو معنا آمده است: ۱- میان شیاطین و کفّار موانع را برداشتیم. ۲- مسلّط کردیم.

تَؤُزُّهُم أَزًّا: شیاطین کفّار را شدیدا تحریک می نمایند.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۸۵]

یَومَ ـ نَحشُرُ المُتَّقِینَ ـ إِلَی الرَّحمنِ ـ وَفداً (۸۵)

۸۵- وَفداً: سواره. «علی علیه السّلام»

[سوره مریم (۱۹): آیه ۸۶]

وَ نَسُوقُ ـ المُجرِمِینَ ـ إِلی جَهَنَّمَ ـ وِرداً (۸۶)

۸۶- وِرداً: تشنه.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۸۷]

لا یَملِکُونَ ـ الشَّفاعَةَ إِلّا مَنِ اتَّخَذَ عِندَ الرَّحمنِ ـ عَهداً (۸۷)

۸۷- لا یَملِکون َالشَّفاعَهَ إِلّا مَن ِ اتَّخَذَ عِندَ الرَّحمن ِ عَهداً: به دو معنا آمده است: ۱- مالک شفاعت نیستند مگر کسانی که با خدا پیمانی دارند و به او ایمان آورده اند یعنی مؤمنان مالک شفاعت هستند.

۲- مالک شفاعت نیستند مگر نسبت به کسانی که مؤمن هستند یعنی مؤمنان مورد شفاعت قرار می گیرند.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۸۹]

لَقَد جِئتُم شَیئاً إِدًّا (۸۹)

۸۹- إِدًّا: کار بسیار قبیح و زشت.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۹۰]

تَکادُ السَّماوات ُیَتَفَطَّرن َمِنه ُوَ تَنشَق ُّالأَرض ُوَ تَخِرُّ الجِبال ُهَدًّا (۹۰)

۹۰- یَتَفَطَّرن َ: شکافته شود.

تَخِرُّ: سرنگون شود و در هم شکسته شود.

هَدًّا: شکستن شدید، انهدام.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۹۷]

فَإِنَّما یَسَّرناه ُبِلِسانِک ِلِتُبَشِّرَ بِه ِالمُتَّقِین َوَ تُنذِرَ بِه ِقَوماً لُدًّا (۹۷)

۹۷- لُدًّا: مفرد آن «الدّ» است یعنی دشمن سرسخت.

[سوره مریم (۱۹): آیه ۹۸]

وَ کَم أَهلَکنا قَبلَهُم مِن قَرن ٍهَل تُحِس ُّمِنهُم مِن أَحَدٍ أَو تَسمَع ُلَهُم رِکزاً (۹۸)

۹۸- رِکزاً: صدای آهسته.

سوره طه

[سوره طه (۲۰): آیه ۲]

ما أَنزَلنا عَلَیک َالقُرآن َلِتَشقی (۲)

۲- ما أَنزَلنا عَلَیک َالقُرآن َلِتَشقی: ما قرآن را نازل نکردیم تا اینکه که خود را به زحمت بیاندازی.

[سوره طه (۲۰): آیه ۶]

لَه ُما فِی السَّماوات ِوَ ما فِی الأَرض ِوَ ما بَینَهُما وَ ما تَحت َالثَّری (۶)

۶- الثَّری: خاک.

[سوره طه (۲۰): آیه ۸]

اللّه ُلا إِله َإِلاّ هُوَ لَه ُالأَسماءُ الحُسنی (۸)

۸- الأَسماءُ الحُسنی: اسمهایی که دلالت بر توحید و انعام خداوند و معانی نیکو دارد.

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۰]

إِذ رَأی ناراً فَقال َلِأَهلِه ِامکُثُوا إِنِّی آنَست ُناراً لَعَلِّی آتِیکُم مِنها بِقَبَس ٍأَو أَجِدُ عَلَی النّارِ هُدی ً(۱۰)

۱۰- آنَست ُناراً: آتشی دیدم که سبب دلگرمی من شد.

بِقَبَس ٍ: شعله ای از آتش.

أَجِدُ عَلَى النّارِ هُدىً: کسی را در کنار آتش بیابم که راه را به ما نشان دهد.

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۲]

إِنِّی أَنَا رَبُّکَ فَاخلَع نَعلَیکَ إِنَّکَ بِالوادِ المُقَدَّسِ طُوىً (۱۲)

۱۲- طُوىً: نام یک وادی است.

ص: ۳۱۳

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۵]

إِنَّ السّاعَةَ آتِيَةٌ أَكادُ أُخفِيها لِتُجزى كُلُّ نَفسٍ بِما تَسعى (۱۵)

۱۵- أَكادُ أُخفِيها: اراده کرده ام وقت قیامت را پنهان نگاه دارم.

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۶]

فَلا يَصُدَّنَّكَ عَنها مَن لا يُؤمِنُ بِها وَ اتَّبَعَ هَواهُ فَتَردى (۱۶)

۱۶- فَتَردى: تا اینکه که هلاک شوی.

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۸]

قالَ هِيَ عَصايَ أَتَوَكَّؤُا عَلَيها وَ أَهُشُّ بِها عَلى غَنَمِي وَ لِيَ فِيها مَآرِبُ أُخرى (۱۸)

۱۸- أَتَوَكَّؤُا: تکیه می دهم.

أَهُشُّ بِها عَلى غَنَمِي: به وسیله اینکه عصا برگ درختان را جهت چریدن گوسفندانم می ریزم.

مَآرِبُ أُخرى: کارهای دیگر.

[سوره طه (۲۰): آیه ۲۰]

فَأَلقاها فَإِذا هِيَ حَيَّةٌ تَسعى (۲۰)

۲۰- تَسعى: با سرعت راه می رفت.

[سوره طه (۲۰): آیه ۲۱]

قالَ خُذها وَ لا تَخَف سَنُعِيدُها سِيرَتَهَا الأُولى (۲۱)

۲۱- سِيرَتَهَا الأُولى: حالت اوّل یعنی دوباره عصا می شود.

[سوره طه (۲۰): آیه ۲۲]

وَ اضمُم يَدَكَ إِلى جَناحِكَ تَخرُج بَيضاءَ مِن غَيرِ سُوءٍ آيَةً أُخرى (۲۲)

۲۲- جَناحِكَ: به چند معنا آمده است:

۱- زیر بازو. ۲- پهلو.

مِن غَیرِ سُوءٍ: بدون اینکه که اینکه سفیدی از بیماری پیسی باشد.

[سوره طه (۲۰): آیه ۲۷]

وَ احلُل عُقدَهً مِن لِسانِی (۲۷)

۲۷- عُقدَهً: گره، لکنت زبان.

[سوره طه (۲۰): آیه ۲۸]

یَفقَهُوا قَولِی (۲۸)

۲۸- یَفقَهُوا قَولِی: حتی یفقهوا: تا سخن مرا بفهمند.

[سوره طه (۲۰): آیه ۳۱]

اشدُد بِهِ أَزرِی (۳۱)

۳۱- اشدُد بِهِ أَزرِی: پشت مرا به کمک برادرم محکم کن.

«أزر»: پشت.

[سوره طه (۲۰): آیه ۳۹]

أَن اقذِفِیهِ فِی التّابُوتِ فَاقذِفِیهِ فِی الیَمِّ فَلیُلقِهِ الیَمُّ بِالسّاحِلِ یَأخُذهُ عَدُوٌّ لِی وَ عَدُوٌّ لَهُ وَ أَلقَیتُ عَلَیکَ مَحَبَّهً مِنِّی وَ لِتُصنَعَ عَلی عَینِی (۳۹)

۳۹- أَلقَیتُ عَلَیکَ مَحَبَّهً مِنِّی: تو را محبوب و مورد علاقه دیگران قرار داده ام.

وَ لِتُصنَعَ عَلی عَینِی: تا اینکه که زیر نظر من پرورش یابی.

[سوره طه (۲۰): آیه ۴۰]

إِذ تَمشِی أُختُکَ فَتَقُولُ هَل أَدُلُّکُم عَلی مَن یَکفُلُهُ فَرَجَعنَاکَ إِلی أُمِّکَ کَی تَقَرَّ عَینُها وَ لا تَحزَنَ وَ قَتَلتَ نَفساً فَنَجَّینَاکَ مِنَ الغَمِّ وَ فَتَنّاکَ فُتُوناً فَلَبِثتَ سِنِینَ فِی أَهلِ مَدیَنَ ثُمَّ جِئتَ عَلی قَدَرٍ یا مُوسی (۴۰)

۴۰- فَتَنّاکَ فُتُوناً: به دو احتمال آمده است:

۱- تو را آزمودیم. ۲- از سختی ها نجات دادیم.

جِئتَ عَلی قَدَرٍ یا مُوسی: به موقع آمدی، در وقت معیّن شده جهت مبعوث شدن به نبوّت و رسالت آمده ای. بعضی فرموده اند: مراد سن چهل سالگی است که هنگام مبعوث شدن انبیاء علیهم السّلام بوده است.

[سوره طه (۲۰): آیه ۴۱]

وَ اصطَنَعتُکَ لِنَفسِی (۴۱)

۴۱- اصطَنَعتُکَ لِنَفسِی: تو را برای انجام مأموریت خودم برگزیده ام.

[سوره طه (۲۰): آیه ۴۲]

اذهَب أَنتَ وَ أَخُوکَ بِآیاتِی وَ لا تَنِیا فِی ذِکرِی (۴۲)

۴۲- لا تَنِیا: سست نشوید. از «ونی» به معنای سستی است.

[سوره طه (۲۰): آیه ۴۵]

قالا رَبَّنا إِنَّنا نَخافُ أَن یَفرُطَ عَلَینا أَو أَن یَطغی (۴۵)

۴۵- أَن یَفرُطَ عَلَینا: «فرط» به معنای پیشی گرفتن است یعنی فرعون بر ما پیشی بگیرد (و قبل از شنیدن سخنان ما) ما را عذاب کند.

أَن يَطغى: در بدى كردن به ما از حدّ بگذرد.

[سوره طه (۲۰): آیه ۴۷]

فَأْتِياهُ فَقُولا إِنّا رَسُولا رَبِّكَ فَأَرسِل مَعَنا بَنِى إِسرائِيلَ وَ لا تُعَذِّبهُم قَد جِئناكَ بِآيَةٍ مِن رَبِّكَ وَ السَّلامُ عَلى مَنِ اتَّبَعَ الهُدى (۴۷)

۴۷- فَأَرسِل مَعَنا بَنِى إِسرائِيلَ: بنى اسرائيل را از عبوديت آزاد كن.

السَّلام: سالم ماندن از عذاب.

[سوره طه (۲۰): آیه ۵۱]

قالَ فَما بالُ القُرُونِ الأُولى (۵۱)

۵۱- بال: سرگذشت.

القُرُونِ الأُولى: امّتهاى پيشين مانند قوم نوح و عاد و ثمود.

[سوره طه (۲۰): آیه ۵۲]

قالَ عِلمُها عِندَ رَبِّی فِی کِتابٍ لا یَضِلُّ رَبِّی وَ لا یَنسی (۵۲)

۵۲- لا یَضِلُّ رَبِّی: به دو معنا آمده است:

۱- چیزی از خداوند فوت نمی شود. ۲- خداوند خطا نمی کند.

لا یَنسی: جزای امتهای گذشته را فراموش نمی کند.

[سوره طه (۲۰): آیه ۵۴]

کُلُوا وَ ارعَوا أَنعامَکُم إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیاتٍ لِأُولِی النُّهی (۵۴)

۵۴- لِأُولِی النُّهی: صاحبان خرد. وجه نامگذاری اینکه است که عقلا از کارهایی که خداوند بر آنان حرام کرده خودداری می کنند.

[سوره طه (۲۰): آیه ۵۸]

فَلَنَأتِیَنَّکَ بِسِحرٍ مِثلِهِ فَاجعَل بَینَنا وَ بَینَکَ مَوعِداً لا نُخلِفُهُ نَحنُ وَ لا أَنتَ مَکاناً سُویً (۵۸)

۵۸- مَکاناً سُویً: مکانی که فاصله ما و شما نسبت به آن مساوی باشد. «سوی»: وسط.

[سوره طه (۲۰): آیه ۵۹]

قالَ مَوعِدُکُم یَومُ الزِّینَهِ وَ أَن یُحشَرَ النّاسُ ضُحًی (۵۹)

۵۹- یَومُ الزِّینَهِ: روز عیدی بوده است که مردم خود را در آن روز می آراستند.

ضُحًی: آن ساعتی از روز که خورشید بالا آمده و فراگیر شده است. «المیزان»

[سوره طه (۲۰): آیه ۶۱]

قالَ لَهُم مُوسی وَیلَکُم لا تَفتَرُوا عَلَی اللّهِ کَذِباً فَیُسحِتَکُم بِعَذابٍ وَ قَد خابَ مَنِ افتَری (۶۱)

۶۱- فَیُسحِتَکُم بِعَذابٍ: خداوند شما را گرفتار عذاب سازد. خاب: زیان کرد.

[سوره طه (۲۰): آیه ۶۳]

قالُوا إِن هذانِ لَساحِرانِ یُرِیدانِ أَن یُخرِجاکُم مِن أَرضِکُم بِسِحرِهِما وَ یَذهَبا بِطَرِیقَتِکُمُ المُثلی (۶۳)

۶۳- إِن هـذان ِ لَساحِران ِ: «إن» مخفّفه از مثقّله است و اسم آن ضـمير قصّه است و «هذان لساحران» مبتدا و خبر است و مجموع جمله، خبر «إن» است.

يَذهَبا بِطَرِيقَتِكُم ُالمُثلى: راه و روش عالى شما را از بين ببرند.

[سوره طه (۲۰): آيه ۶۴]

فَأَجمِعُوا كَيدَكُم ثُم َّائتُوا صَفًّا وَ قَد أَفلَح َاليَوم َمَن ِ استَعلى (۶۴)

۶۴- فَأَجمِعُوا كَيدَكُم: همه نقشه ها و تصميمهاى خود را روى هم بريزيد.

[سوره طه (۲۰): آیه ۶۶]

قال ـ بَل أَلقُوا فَإِذا حِبالُهُم وَ عِصِيُّهُم يُخَيَّل ُ إِلَيه ِ مِن سِحرِهِم أَنَّها تَسعى (۶۶)

۶۶- حِبالُهُم: ریسمانهای آنان.

عِصِيُّهُم: جمع «عصا» یعنی عصاهای آنان.

«المنجد» إِلَيه ِ: الی موسی.

[سوره طه (۲۰): آیه ۶۷]

فَأَوجَس ـ فِی نَفسِه ِ خِيفَةً مُوسى (۶۷)

۶۷- فَأَوجَس ـ فِی نَفسِه ِ خِيفَةً مُوسی: موسی در دل خود احساس ترس کرد.

[سوره طه (۲۰): آیه ۶۹]

وَ أَلق ِ ما فِی يَمِينِک ـ تَلقَف ما صَنَعُوا إِنَّما صَنَعُوا كَيدُ ساحِرٍ وَ لا يُفلِح ُ السّاحِرُ حَيث ُ أَتى (۶۹)

۶۹- تَلقَف: می بلعد.

إِنَّما صَنَعُوا: کلمه «إن» جدای از کلمه «ما» است، در کتابت به هم چسبیده اند یعنی «إن ـ ما صنعوا». «ما» موصوله است.

حَيث ُ أَتى: به دو معنا آمده است: ۱- در هر مکانی که سحر نماید. ۲- در هر سحری که بنماید.

[سوره طه (۲۰): آیه ۷۱]

قال ـ آمَنتُم لَه ُ قَبل ـ أَن آذَن ـ لَكُم إِنَّه ُ لَكَبِيرُكُم ُ الَّذِی عَلَّمَكُم ُ السِّحرَ فَلَأُقَطِّعَن ـ أَيدِيَكُم وَ أَرجُلَكُم مِن خِلاف ٍ وَ لَأُصَلِّبَنَّكُم فِی جُذُوع ِ النَّخل ِ وَ لَتَعلَمُن ـ أَيُّنا أَشَدُّ عَذاباً وَ أَبقى (۷۱)

۷۱- مِن خِلاف ٍ: دست راست با پای چپ.

لَأُصَلِّبَنَّكُم فِی جُذُوع ِ النَّخل ِ: علی جذوع النخل یعنی شما را به ساقهای درخت خرما آویزان خواهم کرد.

[سوره طه (۲۰): آیه ۷۷]

وَ لَقَد أَوحَينا إِلى مُوسى أَن أَسرِ بِعِبادِي فَاضرِب لَهُم طَرِيقاً فِي البَحرِ يَبَساً لا تَخافُ دَرَكاً وَ لا تَخشى (۷۷)

۷۷- أَسرِ بِعِبادِي: بندگان مرا شبانه حرکت بده.

فَاضرِب لَهُم طَرِيقاً فِي البَحرِ: با زدن عصا بر زمین راهی در دریا باز کن.

يَبَساً: خشک.

دَرَكاً: دست یافتن فرعون.

[سوره طه (۲۰): آیه ۷۸]

فَأَتبَعَهُم فِرعَونُ بِجُنُودِهِ فَغَشِيَهُم مِنَ اليَمِّ ما غَشِيَهُم (۷۸)

۷۸- فَغَشِيَهُم: آنان را پوشانید.

اليَمِّ: دریا.

[سوره طه (۲۰): آیه ۸۰]

يا بَنِي إِسرائِيلَ قَد أَنجَيناكُم مِن عَدُوِّكُم وَ واعَدناكُم جانِبَ الطُّورِ الأَيمَنَ وَ نَزَّلنا عَلَيكُمُ المَنَّ وَ السَّلوى (۸۰)

۸۰- المَنَّ وَ السَّلوى: به سوره بقره، آیه ۵۷ رجوع شود.

[سوره طه (۲۰): آیه ۸۱]

كُلُوا مِن طَيِّباتِ ما رَزَقناكُم وَ لا تَطغَوا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيكُم غَضَبِي وَ مَن يَحلِل عَلَيهِ غَضَبِي فَقَد هَوى (۸۱)

۸۱- يَحلِل عَلَيهِ غَضَبِي: از عذاب او منع برداشته شود و عذاب لازم شود.

هَوى: هلاک شد و نابود شد.

[سوره طه (۲۰): آیه ۸۳]

وَ ما أَعجَلَكَ عَن قَومِكَ يا مُوسى (۸۳)

۸۳- ما أَعجَلَكَ عَن قَومِكَ يا مُوسى: چه چیزی باعث تعجیل تو شد که قوم خود را بر جای گذاشتی و خود تنها آمدی.

[سوره طه (۲۰): آیه ۸۴]

قالَ هُم أُولاءِ عَلى أَثَرِى وَ عَجِلتُ إِلَيكَ رَبِّ لِتَرضى (۸۴)

۸۴- هُم أُولاءِ عَلى أَثَرِى: قوم من پشت سر من هستند و به من خواهند رسید. (گفته اند: بنا بود موسی با عده ای از سران قوم خود یا با همه قوم خود به کوه طور برود، ولی حضرت موسی علیه السّلام به خاطر عشق به خداوند عجله کرده و خود تنها رفت.)

[سوره طه (۲۰): آیه ۸۵]

قالَ فَإِنّا قَد فَتَنّا قَومَكَ مِن بَعدِكَ وَ أَضَلَّهُمُ السّامِرِىُّ (۸۵)

۸۵- فَتَنّا: آزمایش کردیم.

[سوره طه (۲۰): آیه ۸۶]

فَرَجَعَ مُوسى إِلى قَومِهِ غَضبانَ أَسِفاً قالَ يا قَومِ أَ لَم يَعِدكُم رَبُّكُم وَعداً حَسَناً أَ فَطالَ عَلَيكُمُ العَهدُ أَم أَرَدتُم أَن يَحِلَّ عَلَيكُم غَضَبٌ مِن رَبِّكُم فَأَخلَفتُم مَوعِدِى (۸۶)

۸۶- غَضبان: به شدّت عصبانی بود.

أَسِفاً: متأسّف و ناراحت بود.

العَهدُ: مدّت دوری و غیبت موسی.

فَأَخلَفتُم مَوعِدِى: خلف وعده کردید (زیرا وعده داده بودید که در غیاب من خوب باشید).

[سوره طه (۲۰): آیه ۸۷]

قالُوا ما أَخلَفنا مَوعِدَكَ بِمَلكِنا وَ لكِنّا حُمِّلنا أَوزاراً مِن زِينَةِ القَومِ فَقَذَفناها فَكَذلِكَ أَلقَى السّامِرِىُّ (۸۷)

۸۷- قالُوا: دو احتمال برای آن ذکر کرده اند: ۱- «قال الّذین لم یعبدوا العجل». ۲- تمام بنی اسرائیل گفتند.

«المیزان به نقل از تفسیر قمی به نقل از امام علیه السّلام» بِمَلكِنا: چنین نبود که با داشتن توانایی خلف وعده کنیم یعنی نمی توانستیم جلوی خلاف را بگیریم.

أَوزاراً: جمع «وزر» به معنای ثقل و سنگینی.

فَقَذَفناها: اینکه زیورها را انداختیم تا ذوب شود.

[سوره طه (۲۰): آیه ۸۸]

فَأَخرَجَ لَهُم عِجلًا جَسَداً لَه خُوارٌ فَقالُوا هذا إِلهُكُم وَ إِله مُوسی فَنَسِی (۸۸)

۸۸- عِجلًا: گوساله.

خُوارٌ: صدایی مانند صدای گاو.

فَنَسِی: در «نسی» دو احتمال وجود دارد:

۱- قول سامری و پیروان آن او است یعنی سامری گفت: موسی فراموش کرده که اینکه گوساله خدای او است. ۲- قول خداوند است یعنی خداوند فرمود: سامری ایمان خود را فراموش کرد.

[سوره طه (۲۰): آیه ۸۹]

أَ فَلا یَرَون أَلّا یَرجِع إِلَیهِم قَولًا وَ لا یَملِك لَهُم ضَرًّا وَ لا نَفعاً (۸۹)

۸۹- أَ فَلا یَرَون أَلّا یَرجِع إِلَیهِم قَولًا: آیا قوم موسی ندیدند که گوساله سخن نمی گوید و جوابی نمی دهد.

[سوره طه (۲۰): آیه ۹۱]

قالُوا لَن نَبرَح عَلَیه عاكِفِین حَتّی یَرجِع إِلَینا مُوسی (۹۱)

۹۲- لَن نَبرَح عَلَیه عاكِفِین: پیوسته او را عبادت می کنیم و ملازم عبادت او هستیم.

عاكِفِین: «عکوف» به معنای ملازم بودن با چیزی است. اعتکاف در مسجد هم از همین مشتق است.

[سوره طه (۲۰): آیه ۹۳]

أَلّا تَتَّبِعَن أَ فَعَصَیت أَمرِی (۹۳)

۹۳- أَلّا تَتَّبِعَن: به دو وجه آمده است:

۱- «لا» زاید است یعنی «أن تتبعن»: چه چیزی مانع از متابعت کردن شد. ۲- «لا» زاید نباشد و چنین معنی شود: چه انگیزه ای پیش آمد که متابعت نکردی. «مستفاد از المیزان». «نون» در اینکه جا نون وقایه است و کسره آن برای دلالت بر حذف « یا » متکلّم است.

[سوره طه (۲۰): آیه ۹۴]

قال ـ يَا بن ـ أَم ـ لا تَأخُذ بِلِحيَتِي وَ لا بِرَأسِي إِنِّي خَشِيت ـ أَن تَقُول ـ فَرَّقت ـ بَين ـ بَنِي إِسرائِيل ـ وَ لَم تَرقُب قَولِي (۹۴)

۹۴- لَم تَرقُب قَولِي: مواظب سفارش من نشدی و عمل به وصیّت من نکردی.

[سوره طه (۲۰): آیه ۹۵]

قال ـ فَما خَطبُك ـ يا سامِرِي ـ (۹۵)

۹۵- فَما خَطبُك: به دو معنا آمده است: ۱- چه چیزی باعث اقدام تو بر اینکه کار بزرگ شد. ۲- «خطب» مصدر «خطب الأمر» است یعنی آن کار را درخواست کرد. به هنگامی که کسی مشغول انجام کاری هست به وی گفته می شود: «ما خطبك» که به معنای «ما طلبك له» است یعنی چرا دنبال اینکه کار هستی و غرض از بیان اینکه جمله، سرزنش انجام دهنده کار است. «تفسیر کبیر فخر رازی»

[سوره طه (۲۰): آیه ۹۷]

قال ـ فَاذهَب فَإِن ـ لَك ـ فِي الحَياةِ أَن تَقُول ـ لا مِساس ـ وَ إِن ـ لَك ـ مَوعِداً لَن تُخلَفَه ـ وَ انظُر إِلى إِلهِك ـ الَّذِي ظَلت ـ عَلَيه ـ عاكِفاً لَنُحَرِّقَنَّه ـ ثُم ـ لَنَنسِفَنَّه ـ فِي اليَم ـ نَسفاً (۹۷)

۹۷- لا مِساس: در زندگی با کسی تماس نخواهی داشت و تنها خواهی ماند. هر کسی به سامری نزدیک می شد سامری به او می گفت: با من تماس نگیر.

ظَلت ـ عَلَيه ـ عاكِفاً: بر عبادت گوساله استوار و پا برجا گشته ای.

لَنَنسِفَنَّه ـ فِي اليَم ـ: خاکستر گوساله را بر باد می دهم تا به دریا ریخته شود.

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۰۲]

يَومَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ وَ نَحشُرُ المُجرِمِينَ يَومَئِذٍ زُرقاً (۱۰۲)

۱۰۲- زُرقاً: به چند معنا آمده است:

۱- کبود چشم. ۲- نابینا. ۳- تشنگی که از چشم آنان پیدا و پدیدار است.

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۰۳]

يَتَخافَتُونَ بَينَهُم إِن لَبِثتُم إِلّا عَشراً (۱۰۳)

۱۰۳- يَتَخافَتُونَ بَينَهُم: با همدیگر مخفیانه سخن می گویند. اصل آن «خفت» به معنای سرّی سخن گفتن است. «مفردات راغب» إِن لَبِثتُم إِلّا عَشراً: درنگ نکردید مگر ده شب(۱).

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۰۴]

نَحنُ أَعلَمُ بِما يَقُولُونَ إِذ يَقُولُ أَمثَلُهُم طَرِيقَةً إِن لَبِثتُم إِلّا يَوماً (۱۰۴)

۱۰۴- أَمثَلُهُم طَرِيقَةً: به دو معنا آمده است:

۱- خردمندترین آنان. ۲- صالح ترین آنان از نظر شیوه و روش.

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۰۵]

وَ يَسئَلُونَكَ عَنِ الجِبالِ فَقُل يَنسِفُها رَبِّي نَسفاً (۱۰۵)

۱۰۵- يَنسِفُها رَبِّي: کوهها را مانند ریگ کرده و سپس باد آنها را به حرکت در می آورد.

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۰۶]

فَيَذَرُها قاعاً صَفصَفاً (۱۰۶)

۱۰۶- فَيَذَرُها قاعاً: جای کوهها را صاف و بدون گیاه باقی می گذارد. قاعاً: زمین صاف و بدون گیاه. صَفصَفاً: زمین مسطّح و هموار.

بعضی گفته اند: «قاعا صفصفا» یک معنی دارد و آن زمین مسطّحی است که گیاه ندارد.

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۰۷]

لا تَرى فِيها عِوَجاً وَ لا أَمتاً (۱۰۷)

۱۰۷- عِوَجاً: زمین پست. أَمتاً: زمین بلند.

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۰۸]

يَومَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدّاعِيَ لا عِوَجَ لَهُ وَ خَشَعَتِ الأَصواتُ لِلرَّحمنِ فَلا تَسمَعُ إِلّا هَمساً (۱۰۸)

۱۰۸- لا عِوَجَ لَهُ: کسی توانایی سرپیچی از دعوت داعی را ندارد(۲).

هَمساً: صدای آهسته مانند صدای گام نهادن شتر.

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۱۰]

يَعلَمُ ما بَينَ أَيدِيهِم وَ ما خَلفَهُم وَ لا يُحِيطُونَ بِهِ عِلماً (۱۱۰)

۱۱۰- بِهِ: باللّه.

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۱۱]

وَ عَنَتِ الوُجُوهُ لِلحَيِّ القَيُّومِ وَ قَد خابَ مَن حَمَلَ ظُلماً (۱۱۱)

۱۱۱- عَنَتِ الوُجُوهُ: صورتها خاضع شوند. چون اثر ذلّت در چهره پدیدار می گردد از اینکه جهت نسبت خضوع را به «وجوه» داده است. از «مجمع البیان» و دیگر تفاسیر استفاده می شود که «عناء» عبارت است از خضوع اسیر در برابر اسیر کننده یعنی همگان همچون اسیران خاضعند.

خاب: محروم شد، ناکام ماند.

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۱۲]

وَ مَن يَعمَل مِنَ الصّالِحاتِ وَ هُوَ مُؤمِنٌ فَلا يَخافُ ظُلماً وَ لا هَضماً (۱۱۲)

۱۱۲- هَضماً: نقصان یعنی از ثواب او چیزی کم نمی شود.

۱- ۱.«مجمع البیان» به نقل از إبن عباس «عشرا» را «عشر لیالی» معنی کرده است، در حالی که «لیل» در آیه نیست. ظاهرا اینکه معنی به جهت لفظ «عشر» است که تمییز آن باید مؤنّث باشد که همان لیالی است که مفردش «لیله» است، ولی به نظر می رسد

به قرینه «إن لبثتم إلّا یوما» در آیه ۱۰۴ «عشر ایام» صحیح باشد. گویا بعضی از آنان تصور می کنند درنگ ده روز بوده و بعضی دیگر تصور می کنند یک روز بوده است. و شاید همین دلیل باشد که قواعد عربی کلیّت ندارد.

۲- ۲.مفردات راغب «عوج» را چنین معنی کرده است: انحرافی که با فکر و بصیرت قابل تشخیص است. بنابراین بهتر است آیه چنین معنی شود: داعی مستقیم است و انحراف ندارد مثل «قرآنا غیر ذی عوج».

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۱۴]

فَتَعالَى اللّه ُالمَلِک ُالحَق ُّوَ لا تَعجَل بِالقُرآن ِمِن قَبل ِأَن يُقضى إِلَيک َوَحيُه ُوَ قُل رَب ِّزِدنِى عِلماً (۱۱۴)

۱۱۴- وَ لا تَعجَل بِالقُرآن ِمِن قَبل ِأَن يُقضى إِلَيک َوَحيُه ُ: به دو معنا آمده است: ۱- در خواست نزول وحی نکن صبر کن، در موقع مصلحت خداوند قرآن را نازل خواهد کرد.

۲- در تفسیر قمی نقل کرده است: هنگامی که بر پیامبر قرآن نازل می شد، قبل از آن که نزول آیه به پایان برسد، حضرت به قرائت قرآن مبادرت می کرد. خداوند به وی فرمود: در قرائت قرآن عجله نکن تا آیه پایان پذیرد. «المیزان»

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۱۵]

وَ لَقَد عَهِدنا إِلى آدَم َمِن قَبل ُفَنَسِى َوَ لَم نَجِد لَه ُعَزماً (۱۱۵)

۱۱۵- فَنَسِى َ: لازمه نسیان ترک است.

احتمالا لازم را اراده کرده است. «المیزان»

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۱۷]

فَقُلنا يا آدَم ُإِن َّهذا عَدُوٌّ لَک َوَ لِزَوجِک َفَلا يُخرِجَنَّکُما مِن َالجَنَّهِ فَتَشقى (۱۱۷)

۱۱۷- فَتَشقى: تا در زحمت و سختی واقع شوی. یعنی در زحمت اداره کردن زندگی و تأمین هزینه همسرت واقع شوی. تثنیه نیاورده و مفرد آورده است چون خطاب به حضرت آدم است و پرداختن نفقه زندگی به عهده مرد است.

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۱۹]

وَ أَنَّک َلا تَظمَؤُا فِيها وَ لا تَضحى (۱۱۹)

۱۱۹- لا تَضحى: گرمای خورشید به تو نخواهد رسید.

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۲۰]

فَوَسوَس َإِلَيه ِالشَّيطان ُقال َيا آدَم ُهَل أَدُلُّک َعَلى شَجَرَهِ الخُلدِ وَ مُلک ٍلا يَبلى (۱۲۰)

۱۲۰- لا يَبلى: فنا ندارد.

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۲۱]

فَأَكَلا مِنها فَبَدَت لَهُما سَوآتُهُما وَ طَفِقا يَخصِفانِ عَلَيهِما مِن وَرَقِ الجَنَّهِ وَ عَصى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوى (۱۲۱)

۱۲۱- فَبَدَت لَهُما: برای توضیح به سوره اعراف، آیه ۱۲۲ رجوع شود.

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۲۳]

قالَ اهبِطا مِنها جَمِيعاً بَعضُكُم لِبَعضٍ عَدُوٌّ فَإِمّا يَأتِيَنَّكُم مِنِّى هُدىً فَمَنِ اتَّبَعَ هُدايَ فَلا يَضِلُّ وَ لا يَشقى (۱۲۳)

۱۲۳- فَإِمّا يَأتِيَنَّكُم: به سوره بقره، آیه ۳۸ رجوع شود.

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۲۴]

وَ مَن أَعرَضَ عَن ذِكرِى فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَهً ضَنكاً وَ نَحشُرُهُ يَومَ القِيامَهِ أَعمى (۱۲۴)

۱۲۴- مَعِيشَهً ضَنكاً: زندگی پر از سختی و بدبختی.

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۲۸]

أَ فَلَم یَهدِ لَهُم کَم أَهلَکنا قَبلَهُم مِن َالقُرُون ِیَمشُون َفِی ذلِک َلَآیات ٍلِأُولِی النُّهی (۱۲۸)

۱۲۸- أَ فَلَم یَهدِ لَهُم: او لم یبیّن لهم: آیا نابود کردن امتهای پیشین مایه عبرت برای آنان نشد.

لِأُولِی النُّهی: به سوره طه، آیه ۵۴ رجوع شود.

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۲۹]

وَ لَو لا کَلِمَهٌ سَبَقَت مِن رَبِّک َلَکان َلِزاماً وَ أَجَل ٌمُسَمًّی (۱۲۹)

۱۲۹- وَ لَو لا کَلِمَهٌ سَبَقَت مِن رَبِّک: اگر در سابق خداوند حکم به تأخیر عذاب آنان را به قیامت ننموده بود.

لَکان َلِزاماً: هر آینه عذاب آنان حتمی بود.

وَ أَجَل ٌمُسَمًّی: عطف است بر «کلمه» یا بر ضمیر «کان». «کشاف»

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۳۰]

فَاصبِر عَلی ما یَقُولُون َوَ سَبِّح بِحَمدِ رَبِّک َقَبل َطُلُوع ِالشَّمس ِوَ قَبل َغُرُوبِها وَ مِن آناءِ اللَّیل ِفَسَبِّح وَ أَطراف َالنَّهارِ لَعَلَّک َتَرضی (۱۳۰)

۱۳۰- أَطراف َالنَّهارِ: مراد یکی از دو امر است: ۱- نماز ظهر است. ۲- در اصول کافی از امام باقر علیه السّلام نقل کرده است که مراد نوافلی است که در روز خوانده می شود. «کنز الدقائق»

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۳۱]

وَ لا تَمُدَّن َعَینَیک َإِلی ما مَتَّعنا بِه ِأَزواجاً مِنهُم زَهرَهَ الحَیاهِ الدُّنیا لِنَفتِنَهُم فِیه ِوَ رِزق ُرَبِّک َخَیرٌ وَ أَبقی (۱۳۱)

۱۳۱- لا تَمُدَّن َ: به سوره الحجر، آیه ۸۸ رجوع شود.

زَهرَهَ: زیبایی و جمال.

لِنَفتِنَهُم: تا بیازماییم.

[سوره طه (۲۰): آیه ۱۳۴]

وَ لَو أَنّا أَهلَکناهُم بِعَذاب ٍمِن قَبلِه ِلَقالُوا رَبَّنا لَو لا أَرسَلت َإِلَینا رَسُولاً فَنَتَّبِع َآیاتِک َمِن قَبل ِأَن نَذِل َوَ نَخزی (۱۳۴)

۱۳۴- مِن قَبلِه ِ: من قبل بعث محمّد صلّى اللّه عليه و آله و نزول القرآن.

[سوره طه (۲۰): آيه ۱۳۵]

قُل كُل ٌّ مُتَرَبِّص ٌ فَتَرَبَّصُوا فَسَتَعلَمُون َ مَن أَصحاب ُ الصِّراطِ السَّوِى ِّ وَ مَن ِ اهتَدى (۱۳۵)

۱۳۵- مُتَرَبِّص ٌ: منتظر.

الصِّراطِ السَّوِى ِّ: الصراط المستقيم.

سوره الأنبياء

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۲]

ما يَأتِيهِم مِن ذِكرٍ مِن رَبِّهِم مُحدَث ٍ إِلاَّ استَمَعُوه ُ وَ هُم يَلعَبُون َ (۲)

۲- مِن ذِكرٍ: «من» زاید است و «ذکر» فاعل است یعنی «ما یأتیهم ذکر».

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۳]

لاهِيَةً قُلُوبُهُم وَ أَسَرُّوا النَّجوَى الَّذِين َ ظَلَمُوا هَل هذا إِلاّ بَشَرٌ مِثلُكُم أَ فَتَأتُون َ السِّحرَ وَ أَنتُم تُبصِرُون َ (۳)

۳- لاهِيَةً قُلُوبُهُم: دلهای آنان غافل است و با تفکر و تدبر استماع نمی کنند.

أَسَرُّوا النَّجوَى: مخفیانه نجوی می کنند که اینکه شخص مدّعی نبوّت جز بشری مانند شما نیست.

الَّذِين َ ظَلَمُوا: به دو وجه آمده است: ۱- فاعل است برای «اسرّوا» و اینکه که فعل را جمع آورده است بنابر لغت «أکلونی البراغیث» است. ۲- بدل است برای ضمیر جمع «اسرّوا».

أَ فَتَأتُون َ السِّحرَ: آیا سحر را می پذیرید. «آتیته علی الأمر أی وافقته». «المصباح المنیر»

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۵]

بَل قالُوا أَضغاث ُ أَحلام ٍ بَل ِ افتَراه ُ بَل هُوَ شاعِرٌ فَليَأتِنا بِآيَةٍ كَما أُرسِل َ الأَوَّلُون َ (۵)

۵- أَضغاث ُ أَحلام ٍ: خوابهای آشفته. برای تفصیل به سوره یوسف، آیه ۴۴ رجوع شود.

بِآيَةٍ: معجزه، همانند عصای موسی.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۶]

ما آمَنَت قَبلَهُم مِن قَريَةٍ أَهلَكناها أَ فَهُم يُؤمِنُون َ (۶)

۶- أَهلَكناها: در نتیجه ما آنان را هلاک کردیم.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۱۱]

وَ کَم قَصَمنا مِن قَریَهٍ کانَت ظالِمَهً وَ أَنشَأنا بَعدَها قَوماً آخَرِین ـ(۱۱)

۱۱- قَصَمنا: هلاک کردیم. «القصم» در لغت به معنای شکستن شدید است. «جوامع الجامع»

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۱۲]

فَلَمّا أَحَسُّوا بَأسَنا إِذا هُم مِنها یَرکُضُون ـ(۱۲)

۱۲- بَأسَنا: عذابنا.

مِنها: من القریه.

یَرکُضُون: بسرعت می دویدند و فرار می کردند.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۱۳]

لا تَرکُضُوا وَ ارجِعُوا إِلی ما أُترِفتُم فِیه ِ وَ مَساکِنِکُم لَعَلَّکُم تُسئَلُون ـ(۱۳)

۱۳- ما أُترِفتُم فِیه ِ: آن نعمتهایی که در آن بودید.

تُسئَلُون: تا اعمال شما مورد سؤال و بازخواست قرار بگیرد و مؤاخذه شوید.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۱۵]

فَما زالَت تِلکَ ـ دَعواهُم حَتّی جَعَلناهُم حَصِیداً خامِدِین ـ(۱۵)

۱۵- دَعواهُم: دعوای آنان همان « یا ویلتا» بوده است.

حَصِیداً: درو شده، چیده شده.

خامِدِین: ساکت و بی حرکت شدند، مردند.

«خمود» در اصل به معنای خاموش شدن آتش است.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۱۷]

لَو أَرَدنا أَن نَتَّخِذَ لَهواً لاتَّخَذناه ُ مِن لَدُنّا إِن کُنّا فاعِلِین ـ(۱۷)

۱۷- لَهواً: کاری که انسان را از هدف اصلی باز می دارد. «مفردات راغب» مِن لَدُنّا: از اهل آسمان انتخاب می کردیم، نه از اهل زمین(۱).

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۱۸]

بَل نَقذِفُ بِالحَقِّ عَلَى الباطِلِ فَيَدمَغُهُ فَإِذا هُوَ زاهِقٌ وَ لَكُمُ الوَيلُ مِمّا تَصِفُونَ (۱۸)

۱۸- نَقذِفُ بِالحَقِّ: با حق باطل را رمی می کنیم، با حق بر سر باطل می کوبیم.

فَيَدمَغُهُ: پس حق باطل را نابود می سازد(۲).

زاهِقٌ: مضمحل و نابود شده.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۱۹]

وَ لَهُ مَن فِي السَّماواتِ وَ الأَرضِ وَ مَن عِندَهُ لا يَستَكبِرُونَ عَن عِبادَتِهِ وَ لا يَستَحسِرُونَ (۱۹)

۱۹- لا يَستَحسِرُونَ: وامانده و خسته نمی شوند.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۲۰]

يُسَبِّحُونَ اللَّيلَ وَ النَّهارَ لا يَفتُرُونَ (۲۰)

۲۰- لا يَفتُرُونَ: سستی نمی کنند.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۲۱]

أَمِ اتَّخَذُوا آلِهَةً مِنَ الأَرضِ هُم يُنشِرُونَ (۲۱)

۲۱- أَمِ اتَّخَذُوا آلِهَةً مِنَ الأَرضِ: آیا از زمین خدایانی را انتخاب کردند که بتوانند مردگان را زنده کنند!؟ نه چنین نیست. استفهام انکاری است و «أم» منقطعه است.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۲۴]

أَمِ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ آلِهَةً قُل هاتُوا بُرهانَكُم هذا ذِكرُ مَن مَعِيَ وَ ذِكرُ مَن قَبلِي بَل أَكثَرُهُم لا يَعلَمُونَ الحَقَّ فَهُم مُعرِضُونَ (۲۴)

۲۴- هاتُوا بُرهانَكُم: دلیل خود را بیاورید.

۱- ۱.هر چند مفسّران در معنای اینکه آیه و کلمه «لدنّا» احتمالهایی داده اند، ولی هیچ یک قانع کننده نیست. به نظر می رسد معنای آیه چنین باشد: ما آسمان و زمین را به لعب نیافریدیم، اما اینکه به معنای عدم قدرت بر لعب نیست، بلکه اگر می خواستیم، از نزد خود توان انجام لعب را داشتیم، امّا اهل اینکه کار نیستیم گر چه قادر هستیم.

۲- ۲.اینکه آیه یک سنّت الهی را بیان می کند و آن اینکه است که پیوسته خداوند باطل را به وسیله حق نابود می سازد.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۲۸]

يَعلَم ُما بَين َأَيدِيهِم وَ ما خَلفَهُم وَ لا يَشفَعُون َإِلاّ لِمَن ِارتَضى وَ هُم مِن خَشيَتِه ِمُشفِقُون َ(۲۸)

۲۸- مُشفِقُون: بيمناكند.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۳۰]

أَ وَ لَم يَرَ الَّذِين َكَفَرُوا أَن َّالسَّماوات ِوَ الأَرض َكانَتا رَتقاً فَفَتَقناهُما وَ جَعَلنا مِن َالماءِ كُل َّشَى ءٍ حَى ٍّأَ فَلا يُؤمِنُون َ(۳۰)

۳۰- رَتقاً: بسته بود و باران نمى باريد.

فَفَتَقناهُما: توسّط نزول باران، آسمان را شكافتيم و به واسطه روييدن گياه زمين را شكافتيم. «امام باقر و صادق عليهما السّلام»

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۳۱]

وَ جَعَلنا فِى الأَرض ِرَواسِى َأَن تَمِيدَ بِهِم وَ جَعَلنا فِيها فِجاجاً سُبُلاً لَعَلَّهُم يَهتَدُون َ(۳۱)

۳۱- رَواسِى: كوههاى استوار و ثابت. جمع «راسيه».

أَن تَمِيدَ بِهِم: كراهه أن تميد بهم يعنى به علّت اينكه كه دوست نداشتيم زمين شما را مضطرب و لرزان سازد.

فِيها: فى رواسى.

فِجاجاً: جمع «فج» به معناى راه وسيع ميان كوهها(۱).

سُبُلًا: بدل است از «فجاجا». يعنى راههاى كوهستانى.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۳۳]

وَ هُوَ الَّذِى خَلَق َاللَّيل َوَ النَّهارَ وَ الشَّمس َوَ القَمَرَ كُل ٌّفِى فَلَك ٍيَسبَحُون َ(۳۳)

۳۳- يَسبَحُون: در حركت هستند، شناورند.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۳۵]

كُل ُّنَفس ٍذائِقَهُ المَوت ِوَ نَبلُوكُم بِالشَّرِّ وَ الخَيرِ فِتنَهً وَ إِلَينا تُرجَعُون َ(۳۵)

۳۵- بِالشَّرِّ: گرفتارى مانند مرض. «امام على عليه السّلام» الخَيرِ: عافيت مانند صحّت. «امام على عليه السّلام» فِتنَهً: دو احتمال براى آن آمده است:

۱- مفعول له است یعنی به علّت امتحان.

۲- مفعول مطلق است برای «نبلوکم» چون از نظر معنی یکسان هستند.

ص: ۳۲۵

۱- ۱.«الفج: شقّه یکتنفها جبلان و یستعمل فی الطریق الواسع و جمعه فجاج»: فج عبارت است از شکاف میان دو کوه، ولی در بزرگراه استعمال می شود. جمع آن «فجاج» است. «مفردات راغب»

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۳۶]

وَ إِذا رَآکَ الَّذِینَ کَفَرُوا إِن یَتَّخِذُونَکَ إِلاّ هُزُواً أَ هذَا الَّذِی یَذکُرُ آلِهَتَکُم وَ هُم بِذِکرِ الرَّحمنِ هُم کافِرُونَ (۳۶)

۳۶- أَ هذَا الَّذِی: یقول بعضهم لبعض أ هذا الذی.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۳۷]

خُلِقَ الإِنسانُ مِن عَجَلٍ سَأُرِیکُم آیاتِی فَلا تَستَعجِلُونِ (۳۷)

۳۷- عَجَلٍ: چون انسان در رسیدن به خواسته های خود عجله می کند، گویا از عجله آفریده شده است و اینکه در کلام عرب فراوان است مثلا به کسی که شرور است می گویند:

آفریده نشده است مگر از شرّ.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۳۹]

لَو یَعلَمُ الَّذِینَ کَفَرُوا حِینَ لا یَکُفُّونَ عَن وُجُوهِهِمُ النّارَ وَ لا عَن ظُهُورِهِم وَ لا هُم یُنصَرُونَ (۳۹)

۳۹- لَو یَعلَمُ: جواب «لو» محذوف است یعنی اگر می دانستند ... از کار زشت پشیمان می شدند و از آن دست بر می داشتند.

حِینَ لا یَکُفُّونَ: مفعول به است برای «یعلم» یعنی اگر از آن لحظه ای که نمی توانند از پشت و روی خود عذاب را دفع کنند، آگاهی داشتند.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۴۱]

وَ لَقَدِ استُهزِئَ بِرُسُلٍ مِن قَبلِکَ فَحاقَ بِالَّذِینَ سَخِرُوا مِنهُم ما کانُوا بِهِ یَستَهزِؤُنَ (۴۱)

۴۱- فَحاقَ: اصابت کرد و نازل شد.

مِنهُم: من الرسل.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۴۲]

قُل مَن یَکلَؤُکُم بِاللَّیلِ وَ النَّهارِ مِنَ الرَّحمنِ بَل هُم عَن ذِکرِ رَبِّهِم مُعرِضُونَ (۴۲)

۴۲- یَکلَؤُکُم: شما را حفظ کند.

مِنَ الرَّحمنِ: من بأس الرحمن و عذابه.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۴۳]

أَم لَهُم آلِهَةٌ تَمنَعُهُم مِن دُونِنا لا يَستَطِيعُون ـَنصرَ أَنفُسِهِم وَ لا هُم مِنّا يُصحَبُون ـَ(۴۳)

۴۳- أَم لَهُم: بل لهم.

لا هُم مِنّا يُصحَبُون: كفّار از سوى ما همراهى و كمك نمى شوند.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۴۴]

بَل مَتَّعنا هؤُلاءِ وَ آباءَهُم حَتّى طال ـَعَلَيهِم ُالعُمُرُ أَ فَلا يَرَون ـَأَنّا نَأتِى الأَرض ـَنَنقُصُها مِن أَطرافِها أَ فَهُم ُالغالِبُون ـَ(۴۴)

۴۴- نَنقُصُها: به سوره الرعد، آیه ۴۱ رجوع شود.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۴۶]

وَ لَئِن مَسَّتهُم نَفحَهٌ مِن عَذاب ِ رَبِّک َ لَیَقُولُن َ یا وَیلَنا إِنّا کُنّا ظالِمِین َ (۴۶)

۴۶- نَفحَهٌ: اندکی، مقداری.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۴۷]

وَ نَضَع ُ المَوازِین َ القِسطَ لِیَوم ِ القِیامَهِ فَلا تُظلَم ُ نَفس ٌ شَیئاً وَ إِن کان َ مِثقال َ حَبَّهٍ مِن خَردَل ٍ أَتَینا بِها وَ کَفی بِنا حاسِبِین َ (۴۷)

۴۷- فَلا تُظلَم ُ نَفس ٌ شَیئاً: چیزی از خوبیهای انسان نیکوکار کاسته نمی شود و چیزی بر بدیهای انسان گناهکار افزوده نمی شود.

أَتَینا بِها: آن را حاضر می کنیم.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۴۸]

وَ لَقَد آتَینا مُوسی وَ هارُون َ الفُرقان َ وَ ضِیاءً وَ ذِکراً لِلمُتَّقِین َ (۴۸)

۴۸- الفُرقان: وسیله جدا کردن حق از باطل.

مراد «تورات» است.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۴۹]

الَّذِین َ یَخشَون َ رَبَّهُم بِالغَیب ِ وَ هُم مِن َ السّاعَهِ مُشفِقُون َ (۴۹)

۴۹- بِالغَیب ِ: به دو معنا آمده است: ۱- در خلوت و تنهایی. ۲- در باطن و درون به طوری از ریا اجتناب می کنند.

مُشفِقُون: بیمناکند.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۵۲]

إِذ قال َ لِأَبِیه ِ وَ قَومِه ِ ما هذِه ِ التَّماثِیل ُ الَّتِی أَنتُم لَها عاکِفُون َ (۵۲)

۵۲- عاکِفُون: ملازم عبادت آنها هستید و قیام به عبادت آنها کرده اید.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۵۷]

وَ تَاللّه ِ لَأَکِیدَن َّ أَصنامَکُم بَعدَ أَن تُوَلُّوا مُدبِرِین َ (۵۷)

۵۷- لَأَكِيدَنَّ أَصنامَكُم: حتما تدبیری خواهم کرد و نقشه مخفیانه ای در باره بتهای شما خواهم کشید.

تُوَلُّوا مُدبِرِينَ: بعد از آن که رفتید و به بتها پشت کردید.

ص: ۳۲۷

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۵۸]

فَجَعَلَهُم جُذاذاً إِلاّ كَبِيراً لَهُم لَعَلَّهُم إِلَيه ِ يَرجِعُون ـ (۵۸)

۵۸- جُذاذاً: قطعه قطعه، تكه تكه.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۶۵]

ثُم ـَ نُكِسُوا عَلى رُؤُسِهِم لَقَد عَلِمت ـ ما هؤُلاءِ يَنطِقُون ـ (۶۵)

۶۵- نُكِسُوا عَلى رُؤُسِ ـِهِم: حق را وارونه كردند و باطل را به جاى آن نهادند. «نكس على رأسه» به معناى وارونه شدن است. «المفردات للراغب و الميزان»

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۶۷]

أُف ٍ لَكُم وَ لِما تَعبُدُون ـ مِن دُون ِ اللّه ِ أَ فَلا تَعقِلُون ـ (۶۷)

۶۷- أُف ٍ: به سوره إسراء، آيه ۲۳ رجوع شود.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۶۸]

قالُوا حَرِّقُوه ُ وَ انصُرُوا آلِهَتَكُم إِن كُنتُم فاعِلِين ـ (۶۸)

۶۸- حَرِّقُوه ُ: او را به آتش بسوزانيد.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۶۹]

قُلنا يا نارُ كُونِى بَرداً وَ سَلاماً عَلى إِبراهِيم ـ (۶۹)

۶۹- قُلنا يا نارُ كُونِى بَرداً وَ سَلاماً عَلى إِبراهِيم: مراد اينكه است كه آتش را براى ابراهيم سرد و سالم قرار داديم.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۷۲]

وَ وَهَبنا لَه ُ إِسحاق ـ وَ يَعقُوب ـ نافِلَةً وَ كُلًّا جَعَلنا صالِحِين ـ (۷۲)

۷۲- نـافِلَةً: در اصـل به معنـاى عطيه و بخشـش است. در «كنز الـدقائق» به نقل از تفسـير قمى از امام صادق عليه السّـلام روايت كرده است كه مراد از «نافله»، «ولد الولد» و به معناى نوه است. پس معلوم مى شود كه «نافله» فقط حال است براى يعقوب يعنى يعقوب را نوه قرار داديم.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۷۸]

وَ داوُدَ وَ سُلَیمانَ ِإذ یَحکُمانِ فِی الحَرثِ ِإذ نَفَشَت فِیهِ غَنَمُ القَومِ وَ کُنّا لِحُکمِهِم شاهِدِینَ (۷۸)

۷۸- إذ یَحکُمانِ: چکیده روایات موجود در «کافی» در توضیح اینکه جریان چنین است:

کسی دارای باغ انگوری بود. گوسفندهای شخص دیگری شبانگاه وارد باغ شده انگورها را خوردند. صاحب باغ برای قضاوت به داود علیه السّلام رجوع کرد. حضرت داود چنین حکم کرد که گوسفندها به عنوان غرامت از آن صاحب باغ خواهد بود. البته حکم قضیه تا زمان داود علیه السّلام توسّط انبیای سابق هم چنین بوده است، ولی خداوند اینکه حکم را نسخ کرد و به حضرت سلیمان علیه السّلام تفهیم کرد که حکم جدید چنین است که فقط منافع گوسفندها، همانند بچه، پشم و شیر آنها، تا یک سال مال صاحب باغ است، نه خود گوسفندها.

لازم به ذکر است که در روایات آمده است که وظیفه صاحب گوسفند است که در شب از گوسفندهای خود مراقبت کند و اگر حیوانش در شب موجب ضرر و زیانی شد ضامن است و مراقبت از زراعت در شب به عهده صاحبش نیست، به خلاف روز که مراقبت از زراعت به عهده صاحب آن است، ولی مراقبت از گوسفند به عهده صاحبش نیست و ضرر حیوان در روز موجب ضمان نیست. «کنز الدقائق» الحَرثِ: زراعت و کشاورزی.

نَفَشَت فِیهِ غَنَمُ القَومِ: شبانگاه گوسفندان قوم در اینکه زراعت پخش شدند و زراعت را خوردند.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۷۹]

فَفَهَّمناها سُلَیمانَ وَ کُلًّا آتَینا حُکماً وَ عِلماً وَ سَخَّرنا مَعَ داوُدَ الجِبالَ یُسَبِّحنَ وَ الطَّیرَ وَ کُنّا فاعِلِینَ (۷۹)

۷۹- وَ الطَّیرَ: دو احتمال در آن وجود دارد: ۱- به معنای «مع الطیر». ۲- عطف بر «و الجبال» و مفعول به است.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۸۰]

وَ عَلَّمناهُ صَنعَةَ لَبُوسٍ لَکُم لِتُحصِنَکُم مِن بَأسِکُم فَهَل أَنتُم شاکِرُونَ (۸۰)

۸۰- لَبُوسٍ: به دو معنا آمده است: ۱- زره. ۲- هر چیزی که در جنگ مورد بهره برداری و استفاده قرار می گیرد خواه زره و شمشیر باشد و یا غیر آن دو.

بَأسِکُم: شداید جنگ.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۸۱]

وَ لِسُلَیمانَ الرِّیحَ عاصِفَةً تَجرِی بِأَمرِهِ ِإلَی الأَرضِ الَّتِی بارَکنا فِیها وَ کُنّا بِکُلِّ شَیءٍ عالِمِینَ (۸۱)

۸۱- عاصِفَةً: تند باد، طوفان.

ص: ۳۲۹

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۸۲]

وَ مِن َالشَّیاطِین ِمَن یَغُوصُون َلَه ُوَ یَعمَلُون َعَمَلًا دُون َذلِک َوَ کُنّا لَهُم حافِظِین َ(۸۲)

۸۲- الشَّیاطِین ِ: مراد اجنّه هستند(۱).

یَغُوصُون َلَه ُ: برای او غواصی می کردند و جواهرات را استخراج می کردند.

دُون َذلِک َ: غیر ذلک.

کُنّا لَهُم حافِظِین َ: ما نگهبان شیاطین بودیم تا فرار نکنند.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۸۴]

فَاستَجَبنا لَه ُفَکَشَفنا ما بِه ِمِن ضُرٍّ وَ آتَیناه ُأَهلَه ُوَ مِثلَهُم مَعَهُم رَحمَةً مِن عِندِنا وَ ذِکری لِلعابِدِین َ(۸۴)

۸۴- مِثلَهُم مَعَهُم: روایتی در «روضه کافی» آمده است که راوی از امام صادق علیه السّلام سؤال می کند: چگونه قابل تصور است که خداوند مثل اولاد و اهل او را به او برگرداند! امام علیه السّلام در جواب فرمود: تعدادی از فرزندان ایوب قبل از ابتلا، به مرگ طبیعی مرده بودند و تعدادی هم بر اثر ابتلا و امتحان از دنیا رفته بودند. خداوند علاوه بر آن که فرزندانی را که بر اثر ابتلا مرده بودند زنده کرد، فرزندان قبل از ابتلا را هم به تعداد فرزندان بعد از ابتلا زنده کرد. «کنز الدقائق» ذِکری لِلعابِدِین َ: به علت اینکه که برای بندگان عبادت کننده، پند و اندرز باشد.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۸۵]

وَ إِسماعِیل َوَ إِدرِیس َوَ ذَا الکِفل ِکُلٌّ مِن َالصّابِرِین َ(۸۵)

۸۵- ذَا الکِفل ِ: دو قول در آن وجود دارد:

۱- نام پیامبری است. ۲- از امام رضا علیه السّلام نقل شده است که امیر المؤمنین علیه السّلام فرمود: مراد «یوشع بن نون» است. «کنز الدقائق»

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۸۷]

وَ ذَا النُّون ِإِذ ذَهَب َمُغاضِبًا فَظَن َأَن لَن نَقدِرَ عَلَیه ِفَنادی فِی الظُّلُمات ِأَن لا إِله َإِلّا أَنت َسُبحانَک َإِنِّی کُنت ُمِن َالظّالِمِین َ(۸۷)

۸۷- النُّون ِ: ماهی.

ذَا النُّون ِ: يونس.

أَن لَن نَقدِرَ عَلَيه ِ: انّه لن نضّيق عليه: بر او سخت نمى گيريم. «أن» مخفّفه از مثقّله است.

[سوره الأنبياء (۲۱): آيه ۹۰]

فَاستَجَبنا لَه ُ وَ وَهَبنا لَه ُ يَحيى وَ أَصلَحنا لَه ُ زَوجَه ُ إِنَّهُم كانُوا يُسارِعُون َ فِى الخَيرات ِ وَ يَدعُونَنا رَغَباً وَ رَهَباً وَ كانُوا لَنا خاشِعِين َ (۹۰)

۹۰- أَصلَحنا لَه ُ زَوجَه ُ: زن عقيم او را سالم كرديم تا اينكه كه بچه دار شد.

۱- ۱.در سوره سبأ، آيه ۱۲ به آن تصريح شده است.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۹۱]

وَ الَّتِی أَحصَنَت فَرجَها فَنَفَخنا فِیها مِن رُوحِنا وَ جَعَلناها وَ ابنَها آیَهً لِلعالَمِین ۔(۹۱)

۹۱- آیَهً لِلعالَمِین ؛ عیسی را علامت قرار دادیم بر اینکه که خداوند قادر است از زنی بدون تماس با مرد انسان بیافریند.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۹۳]

وَ تَقَطَّعُوا أَمرَهُم بَینَهُم کُلٌّ إِلَینا راجِعُون ۔(۹۳)

۹۳- تَقَطَّعُوا أَمرَهُم بَینَهُم: امر دین را قطعه قطعه کردند و متفرّق شدند.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۹۶]

حَتّی إِذا فُتِحَت یَأجُوجُ وَ مَأجُوجُ وَ هُم مِن کُلِّ حَدَبٍ یَنسِلُون ۔(۹۶)

۹۶- فُتِحَت یَأجُوجُ وَ مَأجُوجُ ؛ سرزمین یأجوج و مأجوج فتح شد(۱).

هُم: یأجوج و مأجوج.

حَدَبٍ : بلندی.

یَنسِلُون ؛ به سرعت سرازیر می گردند.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۹۷]

وَ اقتَرَبَ الوَعدُ الحَقُّ فَإِذا هِیَ شاخِصَهٌ أَبصارُ الَّذِینَ کَفَرُوا یا وَیلَنا قَد کُنّا فِی غَفلَهٍ مِن هذا بَل کُنّا ظالِمِین ۔(۹۷)

۹۷- شاخِصَهٌ أَبصارُ: چشم آنان باز است و پلک نمی زند، خیره.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۹۸]

إِنَّکُم وَ ما تَعبُدُونَ مِن دُونِ اللّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنتُم لَها وارِدُون ۔(۹۸)

۹۸- حَصَب ؛ هیزم.

لَها: دو احتمال در «لام» وجود دارد:

۱- «لام» به معنای «فی» است. ۲- «لام» به معنای «الی» است. مرجع ضمیر جهنّم است.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۱۰۰]

لَهُم فِيها زَفِيرٌ وَ هُم فِيها لا يَسمَعُون ﴿۱۰۰﴾

۱۰۰- زَفِيرٌ: به دو معنا آمده است:

۱- صدایی همانند صدای الاغ. ۲- آه و ناله. «کنز الدقائق»

۱- ۱.در سوره کهف، آیه ۹۴ بیان شد که مراد از «یأجوج و مأجوج» روشن نیست. [.....]

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۱۰۲]

لا یَسمَعُون َحَسِیسَها وَ هُم فِی مَا اشتَهَت أَنفُسُهُم خالِدُون َ(۱۰۲)

۱۰۲- حَسِیسَها: صدای جهنّم.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۱۰۴]

یَوم َنَطوِی السَّماءَ کَطَی ِّالسِّجِل ِّلِلکُتُب ِ کَما بَدَأنا أَوَّل َخَلق ٍ نُعِیدُه ُوَعداً عَلَینا إِنّا کُنّا فاعِلِین َ(۱۰۴)

۱۰۴- نَطوِی: درهم می پیچیم.

السِّجِل ِّ: در معنای آن دو وجه است:

۱- کاغذ و هر چیزی که روی آن می نویسند.

۲- فرشته ای که اعمال بندگان را می نویسد.

لِلکُتُب ِ: نوشته ها.

کَطَی ِّالسِّجِل ِّلِلکُتُب ِ: مانند پیچیدن کاغذ دارای نوشته و مانند آن. یعنی آسمان را مانند کاغذ درهم می پیچیم.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۱۰۹]

فَإِن تَوَلَّوا فَقُل آذَنتُکُم عَلی سَواءٍ وَ إِن أَدرِی أَ قَرِیب ٌأَم بَعِیدٌ ما تُوعَدُون َ(۱۰۹)

۱۰۹- آذَنتُکُم عَلی سَواءٍ: به دو معنا آمده است: ۱- همگان را یکسان آگاه کردیم و حقیقت را برای همه اقوام بیان کردیم. ۲- همگان را انذار کردیم. «کشّاف» إِن أَدرِی: ما أدری یعنی نمی دانم.

ما تُوعَدُون َ: مراد یکی از دو چیز است:

۱- قیامت. ۲- جنگ.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۱۱۱]

وَ إِن أَدرِی لَعَلَّه ُفِتنَهٌ لَکُم وَ مَتاع ٌإِلی حِین ٍ (۱۱۱)

۱۱۱- لَعَلَّه ُفِتنَهٌ: لعل ّالإعلان فتنه و اختبار.

[سوره الأنبياء (۲۱): آیه ۱۱۲]

قالَ رَبِّ احكُم بِالحَقِّ وَ رَبُّنَا الرَّحمنُ المُستَعانُ عَلى ما تَصِفُونَ (۱۱۲)

۱۱۲- المُستَعانُ عَلى ما تَصِفُونَ: خداوند در مقابل تهمتها و تکذیبهای شما مرا کمک می کند.

سوره الحج

[سوره الحج (۲۲): آیه ۲]

یَومَ تَرَونَها تَذهَلُ کُلُّ مُرضِعَةٍ عَمّا أَرضَعَت وَ تَضَعُ کُلُّ ذاتِ حَملٍ حَملَها وَ تَرَی النّاسَ سُکاری وَ ما هُم بِسُکاری وَ لکِنَّ عَذابَ اللّهِ شَدِیدٌ (۲)

۲- تَذهَلُ: به خاطر ترس، کودک شیر خوارش را فراموش می کند.

مُرضِعَةٍ: «مرضعه» زنی است که مشغول شیر دادن است و «مرضع» زنی است که وصف شیردهی دارد هر چند الآن مشغول شیر دادن نباشد.

«کشّاف» عَمّا أَرضَعَت: دو احتمال در آن وجود دارد:

۱- «ما» موصوله است یعنی «عن ولدها». ۲- «ما» مصدریه است یعنی «عن إرضاعها ولدها».

حَملٍ: «حمل» به فتح: جنین در رحم. «حمل» به کسر: محموله، بار.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۳]

وَ مِنَ النّاسِ مَن یُجادِلُ فِی اللّهِ بِغَیرِ عِلمٍ وَ یَتَّبِعُ کُلَّ شَیطانٍ مَرِیدٍ (۳)

۳- مَرِیدٍ: اغواگر و گمراه کننده. در لغت به معنای شرّ محض است. شیطان نیز چون شر محض است «مرید» لقب گرفته است.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۴]

کُتِبَ عَلَیهِ أَنَّهُ مَن تَوَلّاهُ فَأَنَّهُ یُضِلُّهُ وَ یَهدِیهِ إِلی عَذابِ السَّعِیرِ (۴)

۴- عَلَیهِ: علی الشیطان.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۵]

یا أَیُّهَا النّاسُ إِن کُنتُم فِی رَیبٍ مِنَ البَعثِ فَإِنّا خَلَقناکُم مِن تُرابٍ ثُمَّ مِن نُطفَةٍ ثُمَّ مِن عَلَقَةٍ ثُمَّ مِن مُضغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَ غَیرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَیِّنَ لَکُم وَ نُقِرُّ فِی الأَرحامِ ما نَشاءُ إِلی أَجَلٍ مُسَمًّی ثُمَّ نُخرِجُکُم طِفلًا ثُمَّ لِتَبلُغُوا أَشُدَّکُم وَ مِنکُم مَن یُتَوَفّی وَ مِنکُم مَن یُرَدُّ إِلی أَرذَلِ العُمُرِ لِکَیلا یَعلَمَ مِن بَعدِ عِلمٍ شَیئاً وَ تَرَی الأَرضَ هامِدَةً فَإِذا أَنزَلنا عَلَیهَا الماءَ اهتَزَّت وَ رَبَت وَ أَنبَتَت مِن کُلِّ زَوجٍ بَهِیجٍ (۵)

۵- عَلَقَةٍ: خون بسته.

مُضغَهٍ: گوشتی شبیه گوشت جویده.

مُخَلَّقَهٍ: به دو معنا آمده است: ۱- خلقت کامل. ۲- صورت به خود گرفته.

غَیرِ مُخَلَّقَهٍ: به دو معنا آمده است: ۱- خلقت ناقص. ۲- شکل نگرفته.

در کافی از امام باقر علیه السّلام نقل شده است که «مخلّقه» آن ذرّاتی هستند که خداوند آنان را در صلب آدم آفرید و از آنان پیمان گرفت سپس آنان را در صلب مردان و رحم زنان قرار داد تا به دنیا آمدند تا از پیمان خدا از آنان بازخواست شود و «غیر مخلّقه» آن مخلوقاتی هستند که در صلب آدم در عالم ذر آفریده نشدند و پیمان از آنان گرفته نشد و آنها عبارتند از: نطفه هایی که عزل می شوند و یا قبل از دمیده شدن روح سقط می شوند. «کنز الدقائق» أَرذَل ِ: خوارترین، بدترین.

لِکَیلا یَعلَم ِ: تا اینکه که توانایی یادگیری نداشته باشد و دانستنیهای سابق خود را نیز فراموش کند.

هامِدَهً: خشک و مرده.

اهتَزَّت: به حرکت در می آید و گیاه در آن می روید.

رَبَت: گیاهان آن افزایش پیدا می کند.

زَوج ٍ: نوع و صنف.

بَهِیج ٍ: خوش رنگ و شاد.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۹]

ثانِیَ عِطفِهِ لِیُضِلَّ عَن سَبِیلِ اللّهِ لَهُ فِی الدُّنیا خِزیٌ وَ نُذِیقُهُ یَومَ القِیامَهِ عَذابَ الحَرِیقِ (۹)

۹- ثانِیَ عِطفِهِ: «عطف» به معنای جانب است و «عطفا الرجل» سمت راست و چپ شخص است. مراد اینکه است که در برابر حق متکبر است.

معنای مجموع اینکه دو کلمه اینکه است که در وقت تکبر و اعراض از کسی، یک سمت خود را به سمت دیگر کج می کند و منحرف می سازد.

الحَرِیق: سوزاننده.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۱۱]

وَ مِنَ النّاسِ مَن یَعبُدُ اللّهَ عَلی حَرفٍ فَإِن أَصابَهُ خَیرٌ اطمَأَنَّ بِهِ وَ إِن أَصابَتهُ فِتنَهٌ انقَلَبَ عَلی وَجهِهِ خَسِرَ الدُّنیا وَ الآخِرَهَ ذلِکَ هُوَ الخُسرانُ المُبِینُ (۱۱)

۱۱- عَلی حَرفٍ: اینکه کنایه از اینکه است که در عبادت و بندگی خود استوار نیست و ایمان او سست است. «حرف» در لغت به معنای کنار و لبه چیزی است مثلا لبه و کنار کوه را حرف می گویند. کسی که بر لبه قرار می گیرد متزلزل و لرزان می شود و همیشه از ساقط شدن خائف است از اینکه جهت از انسان متزلزل و مضطرب در دین هم تعبیر به «علی حرف» شده است(۱).

فِتنَهٌ: سختیها و شداید.

انقَلَبَ عَلی وَجهِهِ: از دین بر می گردد و از اینکه رو به آن رو می شود.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۱۳]

یَدعُوا لَمَن ضَرُّهُ أَقرَبُ مِن نَفعِهِ لَبِئسَ المَولی وَ لَبِئسَ العَشِیرُ (۱۳)

۱۳- العَشِیرُ: دوست و رفیقی که با انسان معاشرت دارد. مراد در اینکه جا صنم و بت است.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۱۵]

مَن کانَ یَظُنُّ أَن لَن یَنصُرَهُ اللّهُ فِی الدُّنیا وَ الآخِرَهِ فَلیَمدُد بِسَبَبٍ إِلَی السَّماءِ ثُمَّ لیَقطَع فَلیَنظُر هَل یُذهِبَنَّ کَیدُهُ ما یَغِیظُ (۱۵)

۱۵- یَنصُرَهُ: ضمیر «ها» به «رسول اللّه» برمی گردد یعنی کسی که گمانش اینکه بود که خداوند پیامبر خود را هرگز یاری نمی کند (و اینک می بیند در مدینه حکومت تشکیل داده و مورد نصرت خدا قرار گرفته، عصبانی شده است).

فَلیَمدُد بِسَبَب ٍ إِلَی السَّماءِ: ریسمانی را به سقف ببندد.

بِسَبَب ٍ: هر چیزی که وسیله برای کاری باشد سبب نامیده می شود، مراد در اینکه جا طناب است.

لیَقطَع: خود را خفه کند، نفس خود را قطع کند.

کَیدُه: نقشه، حیله و مکر.

ما یَغِیظُ: غیظه. «ما» مصدریه است. در «المیزان» اضافه فرموده است: چون مشرکان می پنداشتند که قرآن محمّد صلّی اللّه علیه و آله خرافات است، می گفتند: دین او پا نمی گیرد. وقتی که مشاهده کردند دین اسلام در مدینه قوت گرفت غیظ کردند. آیه شریفه می فرماید: کسی که می پنداشت خداوند رسول خود را یاری نمی کند، اینک خود را خفه کند تا ببیند می تواند با اینکه نقشه غیظ خود را فرو نشاند.

۱- ۱.معنای بهتر اینکه است که بگوییم: عبادت او مقطعی و جانبی است، نه همیشگی وقتی خیرات به وی می رسد عابد است و هنگامی که شرور به وی می رسد عابد نیست.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۱۷]

إِنَّ الَّذِینَ آمَنُوا وَ الَّذِینَ هادُوا وَ الصّابِئِینَ وَ النَّصارى وَ المَجُوسَ وَ الَّذِینَ أَشرَکُوا إِنَّ اللّهَ یَفصِلُ بَینَهُم یَومَ القِیامَهِ إِنَّ اللّهَ عَلى کُلِّ شَی ءٍ شَهِیدٌ (۱۷)

۱۷- الصّابِئِینَ: به سوره بقره، آیه ۶۲ رجوع شود.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۱۸]

أَ لَم تَرَ أَنَّ اللّهَ یَسجُدُ لَهُ مَن فِی السَّماواتِ وَ مَن فِی الأَرضِ وَ الشَّمسُ وَ القَمَرُ وَ النُّجُومُ وَ الجِبالُ وَ الشَّجَرُ وَ الدَّوَابُّ وَ کَثِیرٌ مِنَ النّاسِ وَ کَثِیرٌ حَقَّ عَلَیهِ العَذابُ وَ مَن یُهِنِ اللّهُ فَما لَهُ مِن مُکرِمٍ إِنَّ اللّهَ یَفعَلُ ما یَشاءُ (۱۸)

۱۸- یَسجُدُ: مراد از «سجود» خضوع و انقیاد است، نه سجده اصطلاحی.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۱۹]

هذانِ خَصمانِ اختَصَمُوا فِی رَبِّهِم فَالَّذِینَ کَفَرُوا قُطِّعَت لَهُم ثِیابٌ مِن نارٍ یُصَبُّ مِن فَوقِ رُؤُسِهِمُ الحَمِیمُ (۱۹)

۱۹- خَصمانِ: «خصم» از کلماتی است که برای مفرد و تثنیه و جمع و مذکر و مؤنّث به کار می رود و به همین خاطر است که در «اختصموا» ضمیر جمع به او برگشته است.

در «المیزان» فرموده است: با اینکه که مذاهب و ادیان بسیارند، ولی علت اینکه که در اینکه آیه از دو گروه به «خصمان» تعبیر کرده است اینکه است که همه گروه ها به دو دسته حق و باطل تقسیم می شوند پس مراد از «خصمان» گروه حق و باطل است. الحَمِیمُ: آب بسیار داغ.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۲۰]

یُصهَرُ بِهِ ما فِی بُطُونِهِم وَ الجُلُودُ (۲۰)

۲۰- یُصهَرُ: ذوب می شود. «الصهر» ذوب کردن.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۲۱]

وَ لَهُم مَقامِعُ مِن حَدِیدٍ (۲۱)

۲۱- مَقامِعُ: جمع «مقمعه» به معنای گرز.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۲۳]

إِنَّ اللّه َ يُدخِلُ الَّذِين َ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحات ِ جَنّات ٍ تَجرِى مِن تَحتِهَا الأنهارُ يُحَلَّون َ فِيها مِن أَساوِرَ مِن ذَهَب ٍ وَ لُؤلُؤاً وَ لِباسُهُم فِيها حَرِيرٌ (۲۳)

۲۳- يُحَلَّون َ فِيها: يلبسون الحلى َ فيها.

أَساوِرَ: جمع «إسوار» در اينكه كلمه سه لغت است «إسوار، سوار، سوار» به معناى النگو.

لُؤلُؤاً: من لؤلؤ.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۲۵]

إِنَّ الَّذِینَ کَفَرُوا وَ یَصُدُّونَ عَن سَبِیلِ اللّهِ وَ المَسجِدِ الحَرامِ الَّذِی جَعَلناهُ لِلنّاسِ سَواءً العاکِفُ فِیهِ وَ البادِ وَ مَن یُرِد فِیهِ بِإِلحادٍ بِظُلمٍ نُذِقهُ مِن عَذابٍ أَلِیمٍ (۲۵)

۲۵- العاکِف: کسی که سکونت دارد.

البادِ: کسی که مسافر است.

بِإِلحادٍ: الحادا «با» زاید است. «الحاد» در اصل به معنای از اعتدال بیرون رفتن است. مراد در اینکه جا سرپیچی کردن از حق است.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۲۶]

وَ إِذ بَوَّأنا لِإِبراهِیمَ مَکانَ البَیتِ أَن لا تُشرِک بِی شَیئاً وَ طَهِّر بَیتِیَ لِلطّائِفِینَ وَ القائِمِینَ وَ الرُّکَّعِ السُّجُودِ (۲۶)

۲۶- بَوَّأنا: آماده ساختیم.

لِلطّائِفِینَ: به سوره بقره، آیه ۱۲۵ رجوع شود.

القائِمِینَ: ساکنین در مکّه.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۲۷]

وَ أَذِّن فِی النّاسِ بِالحَجِّ یَأتُوکَ رِجالاً وَ عَلی کُلِّ ضامِرٍ یَأتِینَ مِن کُلِّ فَجٍّ عَمِیقٍ (۲۷)

۲۷- رِجالًا: جمع «راجل» به معنای پیاده.

عَلی کُلِّ ضامِرٍ: در حالی که سواره هستند.

«الضامر»: حیوانی که در اثر زیاد راه رفتن لاغر گشته است و چون مرکبها به هنگام وارد شدن به حرم به جهت طولانی بودن مسیر لاغر می باشند به اینکه جهت تعبیر به «ضامر» کرده است.

فَجٍّ عَمِیقٍ: راه دور.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۲۸]

لِیَشهَدُوا مَنافِعَ لَهُم وَ یَذکُرُوا اسمَ اللّهِ فِی أَیّامٍ مَعلُوماتٍ عَلی ما رَزَقَهُم مِن بَهِیمَهِ الأَنعامِ فَکُلُوا مِنها وَ أَطعِمُوا البائِسَ الفَقِیرَ (۲۸)

۲۸- البائِس: به دو معنا آمده است: ۱- کسی که آثار گرسنگی و برهنگی در او پدیدار است.

۲- کسی که دستش را به گدایی دراز نموده است.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۲۹]

ثُمَّ لیَقضُوا تَفَثَهُم وَ لیُوفُوا نُذُورَهُم وَ لیَطَّوَّفُوا بِالبَیت ِ العَتِیق ِ (۲۹)

۲۹- لیَقضُوا: به دو معنا آمده است:

۱- مناسک حج را به پایان ببرند. ۲- گرد و غبار و ناخنها و موها و غیره را زایل کنند. کنایه از خارج شدن از احرام است.

تَفَثَهُم: آلودگیها و زواید بدن. «المیزان» وَ لیُوفُوا نُذُورَهُم: به دو معنا آمده است: ۱- به نذری که کرده اند، مانند کشتن شتر و انجام کارهای نیک در حج، عمل کنند. ۲- امام باقر علیه السّلام فرمود: مراد اینکه است که بعد از حج به ملاقات امامان بیایند و تجدید بیعت کنند و پشتیبانی خود را نسبت به ما عرضه بدارند. «صافی و کنز الدقائق»

[سوره الحج (۲۲): آیه ۳۰]

ذلِکَ وَ مَن یُعَظِّم حُرُمات ِ اللّه ِ فَهُوَ خَیرٌ لَه ُ عِندَ رَبِّه ِ وَ أُحِلَّت لَکُم ُ الأَنعام ُ إِلاّ ما یُتلی عَلَیکُم فَاجتَنِبُوا الرِّجس َ مِن َ الأَوثان ِ وَ اجتَنِبُوا قَول َ الزُّور ِ (۳۰)

۳۰- ذلِک: الأمر ذلک یعنی قضیه حج چنین است.

قَول َ الزُّورِ: به دو معنا آمده است: ۱- دروغ. ۲- در روایات ما آمده است که غنا و هر گفتار لهوی که انسان را از یاد خدا غافل کند از مصادیق «قول الزور» است.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۳۱]

حُنَفاءَ لِلّه ِ غَیرَ مُشرِکِین َ بِه ِ وَ مَن یُشرِک بِاللّه ِ فَکَأَنَّما خَرَّ مِن َ السَّماءِ فَتَخطَفُه ُ الطَّیرُ أَو تَهوِی بِه ِ الرِّیح ُ فِی مَکان ٍ سَحِیق ٍ (۳۱)

۳۱- حُنَفاءَ لِلّه ِ: در حالی که در راه راست قرار دارند. خَرَّ: سرنگون شد و سقوط کرد.

فَتَخطَفُه ُ الطَّیرُ: پرنده ای او را ربود و شکار کرد. تَهوِی بِه ِ الرِّیح ُ: باد او را سرنگون ساخت. مَکان ٍ سَحِیق ٍ: مکان بسیار دور.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۳۲]

ذلِک َ وَ مَن یُعَظِّم شَعائِرَ اللّه ِ فَإِنَّها مِن تَقوَی القُلُوب ِ (۳۲)

۳۲- ذلِک َ: داستان از اینکه قرار بود که یادآور شدیم.

شَعائِرَ اللّه ِ: به چند معنا آمده است:

۱- مواضعی که برای عبادت قرار داده شده است.

۲- شتر مخصوص قربانی. ۳- مناسک حج ِ.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۳۳]

لَکُم فِیها مَنافِع ُ إِلی أَجَل ٍ مُسَمًّی ثُم َّ مَحِلُّها إِلَی البَیت ِ العَتِیق ِ (۳۳)

۳۳- مَحِلُّها إِلَی البَیت ِ العَتِیق ِ: به دو معنا آمده است: ۱- محل ِ قربانی، بیت عتیق و مکّه است. اینکه معنا بنابر احتمال دوم از معانی «شعائر اللّه» است. ۲- محل ِ مناسک حج ِ، مکّه است یعنی آخر مناسک به مکّه منتهی می شود که باید طواف و سعی کرد. اینکه معنا بنابر احتمال سوم از معانی «شعائر اللّه».

[سوره الحج (۲۲): آیه ۳۴]

وَ لِکُل ِّ أُمَّه ٍ جَعَلنا مَنسَکاً لِیَذکُرُوا اسم َ اللّه ِ عَلی ما رَزَقَهُم مِن بَهِیمَه ِ الأَنعام ِ فَإِلهُکُم إِله ٌ واحِدٌ فَلَه ُ أَسلِمُوا وَ بَشِّر ِ المُخبِتِین َ (۳۴)

۳۴- لِیَذکُرُوا: تا خدا را هنگام ذبح قربانی یاد کنند.

المُخبِتِین َ: کسانی که در برابر خداوند خاشع و متواضع هستند.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۳۶]

وَ البُدن َ جَعَلناها لَکُم مِن شَعائِرِ اللّه ِ لَکُم فِیها خَیرٌ فَاذکُرُوا اسم َ اللّه ِ عَلَیها صَواف َّ فَإِذا وَجَبَت جُنُوبُها فَکُلُوا مِنها وَ أَطعِمُوا

القانِعَ وَ المُعتَرَّ كَذلِكَ سَخَّرناها لَكُم لَعَلَّكُم تَشكُرُونَ (۳۶)

۳۶- البُدن: جمع «بدنه» و به دو معنا آمده است: ۱- شتران چاق و بزرگ. ۲- شتر و گاو و هر حیوانی که جایز است آن را قربانی کنند.

مِن شَعائِرِ اللّه: از علائم و نشانه های دین است.

فَاذکُرُوا اسمَ اللّه: هنگام ذبح و نحر نام خدا را ببرید.

صَواف: در حالی که شتران ایستاده اند و پاهای جلو آنها تا زانو بسته است. «امام صادق علیه السّلام» وَجَبَت جُنُوبُها: پهلوهای آنان سقوط کرد و بر روی زمین قرار گرفت. اینکه، کنایه از خروج روح از بدن به طور کامل است.

القانِع: کسی که قانع است و درخواست چیزی نمی کند.

المُعتَرَّ: کسی که برای گدایی دست دراز کرده است.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۳۷]

لَن یَنالَ اللّهَ لُحُومُها وَ لا دِماؤُها وَ لکِن یَنالُهُ التَّقوی مِنکُم کَذلِکَ سَخَّرَها لَکُم لِتُکَبِّرُوا اللّهَ عَلی ما هَداکُم وَ بَشِّرِ المُحسِنِینَ (۳۷)

۳۷- لَن یَنالَ اللّه: هرگز به سوی خدا صعود نخواهد کرد و بالا نخواهد رفت ..

[سوره الحج (۲۲): آیه ۳۸]

إِنَّ اللّهَ یُدافِعُ عَنِ الَّذِینَ آمَنُوا إِنَّ اللّهَ لا یُحِبُّ کُلَّ خَوّانٍ کَفُورٍ (۳۸)

۳۸- خَوّان: کسانی که با شریک قرار دادن برای خدا به خداوند خیانت کرده اند.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۳۹]

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقاتَلُونَ بِأَنَّهُم ظُلِمُوا وَ إِنَّ اللّهَ عَلى نَصرِهِم لَقَدِيرٌ (۳۹)

۳۹- أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقاتَلُونَ: اینکه آیه، اوّلین آیه در باره قتال است که پس از هجرت پیامبر صلی اللّه علیه و آله به مدینه نازل شد و اجازه قتال داد و در اینکه آیه چیزی محذوف است و تقدیر آن چنین است:

«أذن للمؤمنين أن يقاتلوا».

بِأَنَّهُم: «باء» سببیه است.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۴۰]

الَّذِينَ أُخرِجُوا مِن دِيارِهِم بِغَيرِ حَقٍّ إِلاّ أَن يَقُولُوا رَبُّنَا اللّهُ وَ لَو لا دَفعُ اللّهِ النّاسَ بَعضَهُم بِبَعضٍ لَهُدِّمَت صَوامِعُ وَ بِيَعٌ وَ صَلَواتٌ وَ مَساجِدُ يُذكَرُ فِيهَا اسمُ اللّهِ كَثِيراً وَ لَيَنصُرَنَّ اللّهُ مَن يَنصُرُهُ إِنَّ اللّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ (۴۰)

۴۰- بِغَيرِ حَقٍّ: بدون اینکه که مستحق اخراج باشند.

صَوامِعُ: به دو معنا آمده است: ۱- کلیساها (محل عبادت نصاری). ۲- محل عبادت نصاری در کوهستان.

بِيَعٌ: به دو معنا آمده است: ۱- کنیسه ها (محل عبادت یهود). ۲- محل عبادت نصاری در آبادیها.

صَلَواتٌ: به دو معنا آمده است: ۱- کنیسه ها.

۲- نمازها زیرا به واسطه کشتن نماز گزاران نماز را منهدم می سازند.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۴۴]

وَ أَصحابُ مَديَنَ وَ كُذِّبَ مُوسى فَأَملَيتُ لِلكافِرِينَ ثُمَّ أَخَذتُهُم فَكَيفَ كانَ نَكِيرِ (۴۴)

۴۴- فَأَملَيتُ لِلكافِرِينَ: مهلت دادیم و مرگ و عقوبت کافران را به تأخیر انداختیم.

فَكَيفَ كانَ نَكِيرِ: استفهام تقریری است یعنی دیدی چگونه ما تکذیب آنان را انکار و تقبیح کردیم و نعمت آنان را به نقمت مبدّل کردیم.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۴۵]

فَكَأَيِّن مِن قَريَةٍ أَهلَكناها وَ هِيَ ظالِمَةٌ فَهِيَ خاوِيَةٌ عَلى عُرُوشِها وَ بِئرٍ مُعَطَّلَةٍ وَ قَصرٍ مَشِيدٍ (۴۵)

۴۵- خاوِیَهٌ عَلی عُرُوشِها: از سکنه خالی گشته و سقف آن سرنگون گشته است.

مُعَطَّلَهٍ: از کار افتاده و آب آن فرو رفته.

مَشِیدٍ: به دو معنا است: ۱- بلند و مرتفع. ۲- گچکاری شده. «شید» به معنای گچ است.

ص: ۳۳۸

[سوره الحج (۲۲): آیه ۵۱]

وَ الَّذِینَ سَعَوا فِی آیاتِنا مُعاجِزِینَ أُولئِکَ أَصحابُ الجَحِیمِ (۵۱)

۵۱- سَعَوا: بسیار کوشش کردند.

مُعاجِزِینَ: در حالی که مسابقه می دهند.

أَصحابُ الجَحِیمِ: ملازم آتش هستند.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۵۲]

وَ ما أَرسَلنا مِن قَبلِکَ مِن رَسُولٍ وَ لا نَبِیٍّ إِلّا إِذا تَمَنّی أَلقَی الشَّیطانُ فِی أُمنِیَّتِهِ فَیَنسَخُ اللّهُ ما یُلقِی الشَّیطانُ ثُمَّ یُحکِمُ اللّهُ آیاتِهِ وَ اللّهُ عَلِیمٌ حَکِیمٌ (۵۲)

۵۲- وَ ما أَرسَلنا مِن قَبلِکَ مِن رَسُولٍ وَ لا نَبِیٍّ إِلّا إِذا تَمَنّی: در باره فرق بین «رسول» و «نبی» دو نظریه وجود دارد: ۱- در «مجمع البیان» فرموده است: هر چند در اینکه باره فرقهایی گفته شده است، ولی مورد قبول نیست و هر دو یک معنی دارد به دو اعتبار «رسول» یعنی آن کسی که خداوند او را فرستاده است و «نبی» کسی است که پیش خداوند مقام بزرگی دارد و اینکه دو معنی قابل جمع در یک نفر است. پس ذکر دو لفظ «رسول» و «نبی» در آیه به لحاظ همین جهت اعتباری است و خداوند پیامبر اکرم صلّی اللّه علیه و آله را گاهی با لفظ «رسول» و گاهی با لفظ «نبی» خطاب نموده است. فقط اینکه فرق هست که رسول به ملائکه و انسان اطلاق می شود، ولی نبی مختص به انسان است. ۲- در «المیزان» فرموده است: میان «رسول» و «نبی» فرق است و خود آیه مورد بحث بر اینکه فرق دلالت دارد و طبق مستفاد از روایات فرقش چنین است: «نبی» کسی است که در خواب به او وحی می شود و «رسول» کسی است که فرشته بر او نازل می شود و فرشته را می بیند و با آن صحبت می کند.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۵۴]

وَ لِیَعلَمَ الَّذِینَ أُوتُوا العِلمَ أَنَّهُ الحَقُّ مِن رَبِّکَ فَیُؤمِنُوا بِهِ فَتُخبِتَ لَهُ قُلُوبُهُم وَ إِنَّ اللّهَ لَهادِ الَّذِینَ آمَنُوا إِلی صِراطٍ مُستَقِیمٍ (۵۴)

۵۴- فَتُخبِتَ: خشوع کند.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۵۷]

وَ الَّذِینَ کَفَرُوا وَ کَذَّبُوا بِآیاتِنا فَأُولئِکَ لَهُم عَذابٌ مُهِینٌ (۵۷)

۵۷- عَذابٌ مُهِینٌ: عذاب اهانت آمیز و خوار کننده.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۵۸]

وَ الَّذِینَ هاجَرُوا فِی سَبِیلِ اللّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَو ماتُوا لَیَرزُقَنَّهُمُ اللّهُ رِزقاً حَسَناً وَ إِنَّ اللّهَ لَهُوَ خَیرُ الرّازِقِینَ (۵۸)

۵۸- رِزقاً حَسَناً: رزق بهشتی. رزق حسن رزقی است که انسان از آن رو گردان نیست.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۵۹]

لَیُدخِلَنَّهُم مُدخَلاً یَرضَونَهُ وَ إِنَّ اللّهَ لَعَلِیمٌ حَلِیمٌ (۵۹)

۵۹- لَیُدخِلَنَّهُم مُدخَلًا یَرضَونَه: خداوند آنها را در محلی وارد می کند که از آن خشنود خواهند بود زیرا در آن جا چیزهایی است که میل و اشتهای انسان به آن گرایش دارد و چشمهای انسان از آن لذت می برد.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۶۰]

ذلِکَ وَ مَن عاقَبَ بِمِثلِ ما عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِیَ عَلَیهِ لَیَنصُرَنَّهُ اللّهُ إِنَّ اللّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ (۶۰)

۶۰- عاقَبَ بِمِثلِ ما عُوقِبَ بِهِ: به همان مقدار که به او ستم شده است مجازات کند.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۶۱]

ذلِکَ بِأَنَّ اللّهَ یُولِجُ اللَّیلَ فِی النَّهارِ وَ یُولِجُ النَّهارَ فِی اللَّیلِ وَ أَنَّ اللّهَ سَمِیعٌ بَصِیرٌ (۶۱)

۶۱- یُولِجُ اللَّیلَ فِی النَّهارِ: با کم کردن ساعتهای شب آنها را در روز داخل می کند.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۶۳]

أَ لَم تَرَ أَنَّ اللّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّماءِ ماءً فَتُصبِحُ الأَرضُ مُخضَرَّةً إِنَّ اللّهَ لَطِیفٌ خَبِیرٌ (۶۳)

۶۳- فَتُصبِحُ الأَرضُ مُخضَرَّةً: زمین سرسبز و خرّم می گردد.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۶۶]

وَ هُوَ الَّذِی أَحیاکُم ثُمَّ یُمِیتُکُم ثُمَّ یُحییکُم إِنَّ الإِنسانَ لَکَفُورٌ (۶۶)

۶۶- لَکَفُورٌ: منکر. یعنی با وجود دلیلهایی که بر آفرینش دلالت دارد، آفریدگار را انکار می کند.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۶۷]

لِکُلِّ أُمَّهٍ جَعَلنا مَنسَکاً هُم ناسِکُوهُ فَلا یُنازِعُنَّکَ فِی الأَمرِ وَ ادعُ إِلی رَبِّکَ إِنَّکَ لَعَلی هُدیً مُستَقِیمٍ (۶۷)

۶۷- مَنسَکاً: به چند معنا آمده است: ۱- دین.

۲- محل عبادت. ۳- محل قربان کردن.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۷۱]

وَ یَعبُدُونَ مِن دُونِ اللّهِ ما لَم یُنَزِّل بِهِ سُلطاناً وَ ما لَیسَ لَهُم بِهِ عِلمٌ وَ ما لِلظّالِمِینَ مِن نَصِیرٍ (۷۱)

۷۱- سُلطاناً: حجت و دلیل.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۷۲]

وَ إِذا تُتلی عَلَیهِم آیاتُنا بَیِّناتٍ تَعرِفُ فِی وُجُوهِ الَّذِینَ کَفَرُوا المُنکَرَ یَکادُونَ یَسطُونَ بِالَّذِینَ یَتلُونَ عَلَیهِم آیاتِنا قُل أَ فَأُنَبِّئُکُم بِشَرٍّ مِن ذلِکُمُ النّارُ وَعَدَهَا اللّهُ الَّذِینَ کَفَرُوا وَ بِئسَ المَصِیرُ (۷۲)

۷۲- المُنکَرَ: ترش رویی و ناخوش آیندی.

یَکادُونَ یَسطُونَ: از شدّت ناراحتی نزدیک است دست بلند کنند (و به کسانی که آیات را تلاوت می کنند) حمله ور شوند. «سطو به و سطو علیه أی وثب علیه و قهره» یعنی به او حمله ور شد و پیروز گشت. «المنجد»

[سوره الحج (۲۲): آیه ۷۳]

یا أَیُّهَا النّاس ُضُرِب َمَثَل ٌفَاستَمِعُوا لَه ُإِن َّالَّذِین َتَدعُون َمِن دُون ِاللّه ِلَن یَخلُقُوا ذُباباً وَ لَوِ اجتَمَعُوا لَه ُوَ إِن یَسلُبهُم ُالذُّباب ُشَیئاً لا یَستَنقِذُوه ُمِنه ُضَعُف َالطّالِب ُوَ المَطلُوب ُ(۷۳)

۷۳- ضُرِب َمَثَل ٌ: به دو معنا آمده است:

۱- لازم شده بر ما مثالی بزنیم، پس مثال را بشنوید. ۲- ضرب لی مثل یعنی برای من (خدا) شبیه و مثلی از بتها قرار داده اند.

ذُباباً: مگس.

لا یَستَنقِذُوه ُ: توانایی پس گرفتن را ندارند.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۷۴]

ما قَدَرُوا اللّه َحَق َّقَدرِه ِإِن َّاللّه َلَقَوِی ٌّعَزِیزٌ (۷۴)

۷۴- ما قَدَرُوا اللّه َحَق َّقَدرِه ِ: به دو معنا آمده است: ۱- خدا را به عظمت نشناختند. ۲- خدا را آن گونه که شایسته اوست نشناختند.

[سوره الحج (۲۲): آیه ۷۸]

وَ جاهِدُوا فِی اللّه ِحَق َّجِهادِه ِهُوَ اجتَباکُم وَ ما جَعَل َعَلَیکُم فِی الدِّین ِمِن حَرَج ٍمِلَّه َأَبِیکُم إِبراهِیم َهُوَ سَمّاکُم ُالمُسلِمِین َمِن قَبل ُوَ فِی هذا لِیَکُون َالرَّسُول ُشَهِیداً عَلَیکُم وَ تَکُونُوا شُهَداءَ عَلَی النّاس ِفَأَقِیمُوا الصَّلاهَ وَ آتُوا الزَّکاهَ وَ اعتَصِمُوا بِاللّه ِهُوَ مَولاکُم فَنِعم َالمَولی وَ نِعم َالنَّصِیرُ (۷۸)

۷۸- مِن حَرَج ٍ: حرجا «من» زاید است و «حرج» به معنای تنگناست.

مِلَّه َأَبِیکُم: منصوب به فعل مقدّر است یعنی «ألزموا دین أبیکم».

هُوَ: دو احتمال در آن وجود دارد: ۱- اللّه.

۲- إبراهیم چون حضرت إبراهیم فرمود: «من ذریّتنا أمّه مسلمه لک».

مِن قَبل ُ: من قبل إنزال القرآن.

فِی هذا: فی هذا القرآن.

سوره المؤمنون

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۲]

الَّذِین َهُم فِی صَلاتِهِم خاشِعُون َ(۲)

۲- الَّذِین َهُم فِی صَلاتِهِم خاشِعُون: کسانی که در نمازشان خضوع و تواضع دارند و افتاده حال هستند. چشم از محل سجده بر نمی دارند و متوجه اطراف خود نیستند. روایت شده است که پیامبر گرامی اسلام مردی را دیدند که هنگام نماز با ریش خود بازی می کرد. حضرت فرمود: اگر قلبش خضوع داشت، اعضا و جوارحش نیز خشوع داشت.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۳]

وَ الَّذِین َهُم عَن ِاللَّغوِ مُعرِضُون َ(۳)

۳- اللَّغوِ: هر سخن و عملی که در آن فایده قابل توجهی نباشد.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۸]

وَ الَّذِین َهُم لِأَماناتِهِم وَ عَهدِهِم راعُون َ(۸)

۸- راعُون: حفظ کنندگان و وفا کنندگان.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۹]

وَ الَّذِین َهُم عَلی صَلَواتِهِم یُحافِظُون َ(۹)

۹- وَ الَّذِین َهُم عَلی صَلَواتِهِم یُحافِظُون: کسانی که نمازهایشان را در اوقات آن به جا می آورند و آن را ضایع نمی کنند.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۱۱]

الَّذِین َیَرِثُون َالفِردَوس َهُم فِیها خالِدُون َ(۱۱)

۱۱- الفِردَوس: عالی ترین درجه بهشت. به سوره کهف، آیه ۱۰۷ رجوع شود.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۱۲]

وَ لَقَد خَلَقنَا الإِنسان َمِن سُلالَهٍ مِن طِین ٍ(۱۲)

۱۲- سُلالَةٍ مِنْ طِينٍ: به هر چیزی که از چیز دیگر بیرون کشیده شود «سلاله» گویند شاید مراد منی است که از پشت مرد خارج می شود و جهت تعبیر به «من طین» یا اینکه است که همه انسانها از حضرت آدم خلق شده اند و خلقت حضرت آدم از طین است و یا اینکه است که منی از خاک بیرون کشیده می شود.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۱۴]

ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا العَلَقَةَ مُضغَةً فَخَلَقْنَا المُضغَةَ عِظاماً فَكَسَونَا العِظامَ لَحماً ثُمَّ أَنشَأناهُ خَلقاً آخَرَ فَتَبارَكَ اللّهُ أَحسَنُ الخالِقِينَ (۱۴)

۱۴- فَكَسَونَا العِظامَ لَحماً: همانند لباس، گوشت بر استخوان رویاندیم.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۲۰]

وَ شَجَرَةً تَخرُجُ مِن طُورِ سَيناءَ تَنبُتُ بِالدُّهنِ وَ صِبغٍ لِلآكِلِينَ (۲۰)

۲۰- تَنبُتُ بِالدُّهنِ: میوه ای (زیتون) می رویاند که از آن روغن می گیرند.

صِبغٍ لِلآكِلِينَ: یک نوع خورش است برای خورندگان. «صبغ» در اصل به معنای رنگ است و علّت اینکه به خورش «صبغ» اطلاق شده اینکه است که نان با فرو بردن در خورش رنگین می شود. البته مراد از «صبغ» در آیه روغن زیتون است.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۲۳]

وَ لَقَد أَرسَلنا نُوحاً إِلى قَومِهِ فَقالَ يا قَومِ اعبُدُوا اللّهَ ما لَكُم مِن إِلهٍ غَيرُهُ أَ فَلا تَتَّقُونَ (۲۳)

۲۳- نُوحاً: گفته شده است: وجه تسمیه نوح اینکه است که زیاد بر خود نوحه و گریه می کرد.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۲۴]

فَقالَ المَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَومِهِ ما هذا إِلّا بَشَرٌ مِثلُكُم يُرِيدُ أَن يَتَفَضَّلَ عَلَيكُم وَ لَو شاءَ اللّهُ لَأَنزَلَ مَلائِكَةً ما سَمِعنا بِهذا فِي آبائِنَا الأَوَّلِينَ (۲۴)

۲۴- المَلَأُ: اشراف و سردمداران.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۲۵]

إِن هُوَ إِلّا رَجُلٌ بِهِ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا بِهِ حَتّى حِينٍ (۲۵)

۲۵- جِنَّةٌ: جنون.

فَتَرَبَّصُوا بِهِ حَتّى حِينٍ: به چند معنا آمده است: ۱- به انتظار مرگ او بنشینید تا راحت شوید. ۲- به انتظار عاقل شدن او بنشینید. ۳- او را زندانی کنید تا از گفتار خویش نادم گردد.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۲۷]

فَأَوحَينا إِلَيهِ أَنِ اصنَعِ الفُلكَ بِأَعيُنِنا وَ وَحيِنا فَإِذا جاءَ أَمرُنا وَ فارَ التَّنُّورُ فَاسلُك فِيها مِن كُلٍّ زَوجَينِ اثنَينِ وَ أَهلَكَ إِلّا مَن سَبَقَ عَلَيهِ القَولُ مِنهُم وَ لا تُخاطِبنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُم مُغرَقُونَ (۲۷)

۲۷- بِأَعيُنِنا: در مقابل دید ما.

فَاسلُك فِيها: فادخل فی السفینه: در کشتی سوار کن.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۲۸]

فَإِذَا استَوَیت ـ أَنت ـ وَ مَن مَعَک ـ عَلَی الفُلک ِ فَقُل ِ الحَمدُ لِلّه ِ الَّذِی نَجّانا مِن ـ القَوم ِ الظّالِمِین ـ (۲۸)

۲۸- فَإِذَا استَوَیت: هنگامی که سوار شوی.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۳۱]

ثُم ـَ أَنشَأنا مِن بَعدِهِم قَرناً آخَرِین ـ (۳۱)

۳۱- قَرناً آخَرِین: جماعت دیگری. اهل عصر واحد را «قرن» گویند.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۳۳]

وَ قال ـ المَلَأُ مِن قَومِه ِ الَّذِین ـ کَفَرُوا وَ کَذَّبُوا بِلِقاءِ الآخِرَه ِ وَ أَترَفناهُم فِی الحَیاه ِ الدُّنیا ما هذا إِلّا بَشَرٌ مِثلُکُم یَأکُل ُ مِمّا تَأکُلُون ـ مِنه ُ وَ یَشرَب ُ مِمّا تَشرَبُون ـ (۳۳)

۳۳- أَترَفناهُم: آنان را با لذتهای زیادی بهره مند ساخته بودیم.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۳۶]

هَیهات ـ هَیهات ـ لِما تُوعَدُون ـ (۳۶)

۳۶- هَیهات: بعید است، دور است.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۴۱]

فَأَخَذَتهُم ُ الصَّیحَه ُ بِالحَق ِ فَجَعَلناهُم غُثاءً فَبُعداً لِلقَوم ِ الظّالِمِین ـ (۴۱)

۴۱- فَأَخَذَتهُم ُ الصَّیحَه ُ بِالحَق ِ: صیحه آسمانی بحق آنها را فرا گرفت.

غُثاءً: خار و خاشاکی که سیل همراه خود می آورد. مراد اینکه است که آنان را هلاک کردیم و آنان همانند «غثاء» خشک شدند.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۴۳]

ما تَسبِقُ مِن أُمَّةٍ أَجَلَها وَ ما يَستَأخِرُونَ (۴۳)

۴۳- ما تَسبِقُ مِن أُمَّةٍ: ما تموت امّه. من زايد است. يعنى هيچ امتى پيش از اجل معين خود نمى ميرد.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۴۴]

ثُمَّ أَرسَلنا رُسُلَنا تَترا كُلَّ ما جاءَ أُمَّةً رَسُولُها كَذَّبُوهُ فَأَتبَعنا بَعضَهُم بَعضاً وَ جَعَلناهُم أَحادِيثَ فَبُعداً لِقَومٍ لا يُؤمِنُونَ (۴۴)

۴۴- تَترا: متواتر و پى در پى. اصل آن «وتر» است.

جَعَلناهُم أَحادِيثَ: «احاديث» جمع «أحدوثه» به معناى اخبار ناگوار است يعنى براى ديگران داستان واقع شدند و چگونگى هلاكت آنان را براى همديگر تعريف مى كنند.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۴۶]

إِلى فِرعَونَ وَ مَلائِهِ فَاستَكبَرُوا وَ كانُوا قَوماً عالِينَ (۴۶)

۴۶- مَلَائِهِ: سردمداران و اشراف. وجه اختصاص به ذكر اشراف، اينكه است كه باقى مردم تابع آنان بوده اند.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۵۰]

وَ جَعَلنَا ابنَ مَريَمَ وَ أُمَّهُ آيَةً وَ آوَيناهُما إِلى رَبوَةٍ ذاتِ قَرارٍ وَ مَعِينٍ (۵۰)

۵۰- رَبوَةٍ: جايگاه بلند و صاف و وسيع. مراد فلسطين يا دمشق است.

ذاتِ قَرارٍ وَ مَعِينٍ: داراى استقرار و چشمه.

«معين» يا اسم مفعول است از «عين» و يا بر وزن فعيل است از «معن».

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۵۳]

فَتَقَطَّعُوا أَمرَهُم بَينَهُم زُبُراً كُلُّ حِزبٍ بِما لَدَيهِم فَرِحُونَ (۵۳)

۵۳- فَتَقَطَّعُوا: دين را قطعه قطعه كردند و متفرّق شدند و هر كدام به كتابى معتقد شد و كتاب ديگر را انكار كردند.

زُبُراً: جمع «زبور» به معناى كتاب.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۵۴]

فَذَرهُم فِی غَمرَتِهِم حَتّی حِینٍ (۵۴)

۵۴- غَمرَتِهِم: غفلتهم.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۵۵]

أَ یَحسَبُونَ أَنَّما نُمِدُّهُم بِهِ مِن مالٍ وَ بَنِینَ (۵۵)

۵۵- أَنَّما نُمِدُّهُم: أن ما نعطیهم. «ما» موصوله است.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۶۰]

وَ الَّذِین َیُؤْتُون َما آتَوا وَ قُلُوبُهُم وَجِلَهٌ أَنَّهُم إِلی رَبِّهِم راجِعُون َ(۶۰)

۶۰- یُؤْتُون َما آتَوا: در راه خدا زکات و صدقات و مانند آن می دهند.

أَنَّهُم إِلی رَبِّهِم: اینکه علّت است برای «وجله» یعنی دل آنان ترس دارد چون می دانند به سوی خدا رجوع خواهند کرد و ممکن است خداوند بخشش آنان را نپذیرفته باشد.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۶۳]

بَل قُلُوبُهُم فِی غَمرَهٍ مِن هذا وَ لَهُم أَعمال ٌمِن دُون ِذلِک َهُم لَها عامِلُون َ(۶۳)

۶۳- بَل: برای اضراب است.

غَمرَهٍ: غفلت، پرده و پوشش ..

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۶۴]

حَتّی إِذا أَخَذنا مُترَفِیهِم بِالعَذاب ِإِذا هُم یَجأَرُون َ(۶۴)

۶۴- مُترَفِیهِم: جمع «مترف» به معنای متنعّم و ثروتمند و رئیس.

یَجأَرُون َ: ناله می زنند و فریاد می کشند.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۶۶]

قَد کانَت آیاتِی تُتلی عَلَیکُم فَکُنتُم عَلی أَعقابِکُم تَنکِصُون َ(۶۶)

۶۶- تَنکِصُون َ: «نکص» به معنای قهقرا و بازگشت به عقب است.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۶۷]

مُستَکبِرِین َبِه ِسامِراً تَهجُرُون َ(۶۷)

۶۷- مُستَکبِرِین َبِه ِ: در مقابل قرآن و محمّد صلّی اللّه علیه و آله تکبّر می ورزند و قبول نمی کنند.

سامِراً: تسمرون باللیل: شبها با همدیگر در باره پیامبر صلّی اللّه علیه و آله بدگویی می کنید.

تَهجُرُون َ: از حق ّرو گردان گشته اید.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۷۱]

وَ لَوِ اتَّبَعَ الحَقُّ أَهواءَهُم لَفَسَدَتِ السَّماواتُ وَ الأَرضُ وَ مَن فِيهِنَّ بَل أَتَيناهُم بِذِكرِهِم فَهُم عَن ذِكرِهِم مُعرِضُونَ (۷۱)

۷۱- بِذِكرِهِم: به دو معنا آمده است:

۱- «بشرفهم و فخرهم». ۲- مراد از ذكر، قرآن است چون قرآن آنان را به یاد خدا می اندازد.

«المیزان»

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۷۲]

أَم تَسأَلُهُم خَرجاً فَخَراجُ رَبِّكَ خَيرٌ وَ هُوَ خَيرُ الرّازِقِينَ (۷۲)

۷۲- خَرجاً: خراج، اجر و مزد.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۷۴]

وَ إِنَّ الَّذِينَ لا يُؤمِنُونَ بِالآخِرَهِ عَنِ الصِّراطِ لَناكِبُونَ (۷۴)

۷۴- لَناكِبُون: منحرفين.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۷۵]

وَ لَو رَحِمناهُم وَ کَشَفنا ما بِهِم مِن ضُرٍّ لَلَجُّوا فِی طُغیانِهِم یَعمَهُون َ(۷۵)

۷۵- وَ کَشَفنا ما بِهِم مِن ضُرٍّ: یعنی آنها را به دار تکلیف باز گردانیم.

لَلَجُّوا: لجاجت می ورزند.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۷۶]

وَ لَقَد أَخَذناهُم بِالعَذاب ِ فَمَا استَکانُوا لِرَبِّهِم وَ ما یَتَضَرَّعُون َ(۷۶)

۷۶- استَکانُوا: «استکانه» به معنای تواضع و خضوع است.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۷۷]

حَتّی إِذا فَتَحنا عَلَیهِم باباً ذا عَذاب ٍ شَدِیدٍ إِذا هُم فِیه ِ مُبلِسُون َ(۷۷)

۷۷- مُبلِسُون َ: از هر خیری مأیوسند.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۷۸]

وَ هُوَ الَّذِی أَنشَأَ لَکُم ُ السَّمع َ وَ الأَبصارَ وَ الأَفئِدَهَ قَلِیلًا ما تَشکُرُون َ(۷۸)

۷۸- أَنشَأَ لَکُم ُ السَّمع َ وَ الأَبصارَ وَ الأَفئِدَهَ: از میان حواس، گوش و چشم و دل را ذکر کرد چون اینکه سه، اسباب شناختند. انسان عاقل با اینکه سه می بیند، می شنود و تفکر می کند و به شناخت می رسد.

قَلِیلًا ما تَشکُرُون َ: تقدیر آن، «تشکرون قلیلا» است یعنی در برابر اینکه نعمت خدا را کم سپاس می گویید.

۷۹- (ذرأ): خلق.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۸۳]

لَقَد وُعِدنا نَحن ُ وَ آباؤُنا هذا مِن قَبل ُ إِن هذا إِلّا أَساطِیرُ الأَوَّلِین َ(۸۳)

۸۳- إِن هذا إِلّا أَساطِیرُ الأَوَّلِین َ: اینکه نیست جز همان دروغهای پیشینیان که نوشته اند، ولی حقیقت ندارد.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۸۸]

قُل مَن بِیَدِه ِ مَلَکُوت ُ کُل ِّ شَی ءٍ وَ هُوَ یُجِیرُ وَ لا یُجارُ عَلَیه ِ إِن کُنتُم تَعلَمُون َ(۸۸)

۸۸- يُجِيرُ وَ لا يُجارُ عَلَيه ِ: به بی پناهان پناه می دهد و نیاز به پناه دادن ندارد.

ص: ۳۴۸

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۹۱]

مَا اتَّخَذَ اللّه ُ مِن وَلَدٍ وَ ما كان َ مَعَه ُ مِن إِله ٍ إِذاً لَذَهَب َ كُل ُّ إِله ٍ بِما خَلَق َ وَ لَعَلا بَعضُ ـهُم عَلى بَعض ٍ سُ ـبحان َ اللّه ِ عَمّا يَصِفُون َ (۹۱)

۹۱- مِن وَلَدٍ: ما اتّخذ اللّه ولدا. «من» زايد و فايده اش تأكيد است.

مِن إِله ٍ: «من» زايد و مفيد تأكيد است.

إِذاً لَذَهَب َ: «إذا» زايد است كه بين «لو» مقدّر و جواب آن «لذهب» واقع شده است تقدير چنين است: «لو كان معه إله إذا لذهب».

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۹۳]

قُل رَب ِّ إِمّا تُرِيَنِّى ما يُوعَدُون َ (۹۳)

۹۳- إِمّا: اصل آن «إن ما» است «ما» زايد است و براى تجويز دخول «نون تاكيد» بر فعل مضارع است زيرا استعمال «إن ترينى» جايز نيست. جزاى «إن» «فلا تجعلنى» است و «رب ّ» معترضه است.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۹۷]

وَ قُل رَب ِّ أَعُوذُ بِك َ مِن هَمَزات ِ الشَّياطِين ِ (۹۷)

۹۷- هَمَزات ِ الشَّياطِين ِ: جمع «همزه» به معناى وسوسه شيطان و حمله و هجومهاى شيطان.

«همزه» در اصل به معناى محكم هل دادن است.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۹۹]

حَتّى إِذا جاءَ أَحَدَهُم ُ المَوت ُ قال َ رَب ِّ ارجِعُون ِ (۹۹)

۹۹- ارجِعُون ِ: مخاطب خداوند است و براى تعظيم خداوند، جمع آورده شده است.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۱۰۰]

لَعَلِّى أَعمَل ُ صالِحاً فِيما تَرَكت ُ كَلاّ إِنَّها كَلِمَةٌ هُوَ قائِلُها وَ مِن وَرائِهِم بَرزَخ ٌ إِلى يَوم ِ يُبعَثُون َ (۱۰۰)

۱۰۰- فِيما تَرَكت ُ: دو احتمال وجود دارد:

۱- اموالی که از خود بر جای گذاشته ام. ۲- دنیا.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۱۰۱]

فَإِذا نُفِخَ فِی الصُّورِ فَلا أَنسابَ بَینَهُم یَومَئِذٍ وَ لا یَتَساءَلُونَ (۱۰۱)

۱۰۱- نُفِخَ: دمیده شد.

الصُّورِ: شاخی که اسرافیل با صدای بلند جهت زنده کردن مردگان در آن می دمد.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۱۰۴]

تَلفَحُ وُجُوهَهُمُ النّارُ وَ هُم فِیها کالِحُونَ (۱۰۴)

۱۰۴- تَلفَحُ: «لفح» به معنای دمیدن شدید است یعنی آتش به شدّت به چهره آنان برخورد می کند.

کالِحُونَ: لبهای آنان جمع شده و دندانهای آنان آشکار گشته است.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۱۰۶]

قالُوا رَبَّنا غَلَبَت عَلَينا شِقوَتُنا وَ كُنّا قَوماً ضالِّين َ(۱۰۶)

۱۰۶- غَلَبَت عَلَينا شِقوَتُنا: گناهانی که موجب بدبختی ماست بر ما چیره شد.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۱۰۸]

قال َاخسَؤُا فِيها وَ لا تُكَلِّمُون ِ(۱۰۸)

۱۰۸- اخسَؤُا: دور شوید. کلمه «اخسأ» برای راندن سگ است و در اینکه جا برای تحقیر اهل جهنم به کار رفته است.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۱۱۰]

فَاتَّخَذتُمُوهُم سِخرِيًّا حَتّى أَنسَوكُم ذِكرِى وَ كُنتُم مِنهُم تَضحَكُون َ(۱۱۰)

۱۱۰- فَاتَّخَذتُمُوهُم سِخرِيًّا: آنان را به باد مسخره گرفتید.

أَنسَوكُم ذِكرِى: نسیتم ذکری یعنی یاد مرا فراموش کردید.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۱۱۱]

إِنِّى جَزَيتُهُم ُاليَوم َبِما صَبَرُوا أَنَّهُم هُم ُالفائِزُون َ(۱۱۱)

۱۱۱- بِما صَبَرُوا: به خاطر صبرشان بر آزار و به مسخره کردن شما.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۱۱۳]

قالُوا لَبِثنا يَوماً أَو بَعض َيَوم ٍفَسئَل ِالعادِّين َ(۱۱۳)

۱۱۳- العادِّين: شمارش کنندگان. در اینکه جا مراد فرشتگان هستند زیرا آنها اعمال بندگان را شمارش می کنند.

[سوره المؤمنون (۲۳): آیه ۱۱۵]

أَ فَحَسِبتُم أَنَّما خَلَقناكُم عَبَثاً وَ أَنَّكُم إِلَينا لا تُرجَعُون َ(۱۱۵)

۱۱۵- عَبَثاً: بازی، باطل و هر کار بدون غرض و حکمت.

سوره النور

[سوره النور (۲۴): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

سُورَهٌ أَنزَلناها وَ فَرَضناها وَ أَنزَلنا فِیها آیات ٍ بَیِّنات ٍ لَعَلَّکُم تَذَکَّرُون َ(۱)

۱- آیات ٍ بَیِّنات ٍ: یکی از دو معنا مراد است:

۱- دلیلهای روشن بر وحدانیت خدا. ۲- حدود و احکامی که در اینکه سوره بیان شده است.

[سوره النور (۲۴): آیه ۴]

وَ الَّذِین َ یَرمُون َ المُحصَنات ِ ثُم َّ لَم یَأتُوا بِأَربَعَهِ شُهَداءَ فَاجلِدُوهُم ثَمانِین َ جَلدَهً وَ لا تَقبَلُوا لَهُم شَهادَهً أَبَداً وَ أُولئِک َ هُم ُ الفاسِقُون َ(۴)

۴- المُحصَنات ِ: زنان پاکدامن.

[سوره النور (۲۴): آیه ۶]

وَ الَّذِین َ یَرمُون َ أَزواجَهُم وَ لَم یَکُن لَهُم شُهَداءُ إِلّا أَنفُسُهُم فَشَهادَهُ أَحَدِهِم أَربَع ُ شَهادات ٍ بِاللّه ِ إِنَّه ُ لَمِن َ الصّادِقِین َ(۶)

۶- وَ الَّذِین َ یَرمُون َ أَزواجَهُم: کسانی که همسران خود را به عمل منافی عفت متهم می کنند.

[سوره النور (۲۴): آیه ۷]

وَ الخامِسَهُ أَن َّ لَعنَت َ اللّه ِ عَلَیه ِ إِن کان َ مِن َ الکاذِبِین َ(۷)

۷- الخامِسَهُ: شهادت پنجم.

[سوره النور (۲۴): آیه ۸]

وَ یَدرَؤُا عَنهَا العَذاب َ أَن تَشهَدَ أَربَع َ شَهادات ٍ بِاللّه ِ إِنَّه ُ لَمِن َ الکاذِبِین َ(۸)

۸- یَدرَؤُا عَنهَا العَذاب َ: حدّ زنا از آن زن برداشته می شود.

[سوره النور (۲۴): آیه ۱۰]

وَ لَو لا فَضل ُ اللّه ِ عَلَیکُم وَ رَحمَتُه ُ وَ أَن َّ اللّه َ تَوّاب ٌ حَکِیم ٌ(۱۰)

۱۰- لَو لا- فَضل: جزای «لولا» محذوف است یعنی «لولا- فضل اللّه بالنهی عن الزنا لتهالک النّاس و لفسد النسل و انقطع الأنساب» ..

ص: ۳۵۱

[سوره النور (۲۴): آیه ۱۱]

إِنَّ الَّذِینَ جاؤُ بِالإِفکِ عُصبَهٌ مِنکُم لا تَحسَبُوهُ شَرًّا لَکُم بَل هُوَ خَیرٌ لَکُم لِکُلِّ امرِئٍ مِنهُم مَا اکتَسَبَ مِنَ الإِثمِ وَ الَّذِی تَوَلّی کِبرَهُ مِنهُم لَهُ عَذابٌ عَظِیمٌ (۱۱)

۱۱-- (افک): دروغ بزرگی که در آن حقیقت چیزی به کلی واژگونه جلوه داده شود.

عُصبَهٌ: گروه.

الَّذِی تَوَلّی کِبرَهُ: آن کسی که بزرگی گناه را به عهده داشته است.

[سوره النور (۲۴): آیه ۱۲]

لَو لا إِذ سَمِعتُمُوهُ ظَنَّ المُؤمِنُونَ وَ المُؤمِناتُ بِأَنفُسِهِم خَیراً وَ قالُوا هذا إِفکٌ مُبِینٌ (۱۲)

۱۲- لَو لا إِذ سَمِعتُمُوهُ ظَنَّ المُؤمِنُونَ وَ المُؤمِناتُ بِأَنفُسِهِم خَیراً: چرا هنگامی که افترا را شنیدید به همدیگر گمان نیک نبردید.

[سوره النور (۲۴): آیه ۱۴]

وَ لَو لا فَضلُ اللّهِ عَلَیکُم وَ رَحمَتُهُ فِی الدُّنیا وَ الآخِرَهِ لَمَسَّکُم فِیما أَفَضتُم فِیهِ عَذابٌ عَظِیمٌ (۱۴)

۱۴- لَمَسَّکُم: اصابکم.

فِیما أَفَضتُم فِیهِ: آنچه در آن فرو رفته اید.

[سوره النور (۲۴): آیه ۱۵]

إِذ تَلَقَّونَهُ بِأَلسِنَتِکُم وَ تَقُولُونَ بِأَفواهِکُم ما لَیسَ لَکُم بِهِ عِلمٌ وَ تَحسَبُونَهُ هَیِّناً وَ هُوَ عِندَ اللّهِ عَظِیمٌ (۱۵)

۱۵- تَلَقَّونَهُ بِأَلسِنَتِکُم: به چند معنا آمده است: ۱- از یکدیگر نقل می کنید. ۲- بدون دلیل آن را می پذیرید. ۳- به یکدیگر القا می کنید.

هَیِّناً: آسان و بدون گناه.

[سوره النور (۲۴): آیه ۱۹]

إِنَّ الَّذِینَ یُحِبُّونَ أَن تَشِیعَ الفاحِشَهُ فِی الَّذِینَ آمَنُوا لَهُم عَذابٌ أَلِیمٌ فِی الدُّنیا وَ الآخِرَهِ وَ اللّهُ یَعلَمُ وَ أَنتُم لا تَعلَمُونَ (۱۹)

۱۹- أَن تَشِیعَ الفاحِشَهُ: اینکه که زنا و گناه علنی و آشکار شود.

ص: ۳۵۲

[سوره النور (۲۴): آیه ۲۱]

یـا أَیُّهَـا الَّذِین َ آمَنُوا لا ـ تَتَّبِعُوا خُطُوات ِ الشَّیطـان ِ وَ مَن یَتَّبِع خُطُوات ِ الشَّیطـان ِ فَـإِنَّه ُ یَـأمُرُ بِالفَحشاءِ وَ المُنکَرِ وَ لَو لا فَضل ُ اللّه ِ عَلَیکُم وَ رَحمَتُه ُ ما زَکی مِنکُم مِن أَحَدٍ أَبَداً وَ لکِن َّ اللّه َ یُزَکِّی مَن یَشاءُ وَ اللّه ُ سَمِیع ٌ عَلِیم ٌ (۲۱)

۲۱- مِن أَحَدٍ: «أحد» فاعل «زکی» است و «من» زاید و مفید تأکید است.

[سوره النور (۲۴): آیه ۲۲]

وَ لا ـ یَأتَـل ِ أُولُوا الفَضل ِ مِنکُم وَ السَّعَهِ أَن یُؤتُوا أُولِی القُربی وَ المَساکِین َ وَ المُهاجِرِین َ فِی سَبِیل ِ اللّه ِ وَ لیَعفُوا وَ لیَصـفَحُوا أَ لا تُحِبُّون َ أَن یَغفِرَ اللّه ُ لَکُم وَ اللّه ُ غَفُورٌ رَحِیم ٌ (۲۲)

۲۲- لا یَأتَل ِ: به دو معنا آمده است: ۱- بر ترک اعطا و بخشش قسم یاد نکند. از «آلیه» به معنای قسم خوردن مشتق است. ۲- در اعطا و بخشش کوتاهی نکند. از «الو» مشتق است.

أُولُوا الفَضل ِ: ثروتمندان.

[سوره النور (۲۴): آیه ۲۳]

إِن َّ الَّذِین َ یَرمُون َ المُحصَنات ِ الغافِلات ِ المُؤمِنات ِ لُعِنُوا فِی الدُّنیا وَ الآخِرَهِ وَ لَهُم عَذاب ٌ عَظِیم ٌ (۲۳)

۲۳- الغافِلات ِ: زنان بی خبر از زنا یعنی زنانی که مرتکب زنا نشده اند.

[سوره النور (۲۴): آیه ۲۴]

یَوم َ تَشهَدُ عَلَیهِم أَلسِنَتُهُم وَ أَیدِیهِم وَ أَرجُلُهُم بِما کانُوا یَعمَلُون َ (۲۴)

۲۴- یَوم َ تَشهَدُ: ظرف متعلّق است به «عذاب» یعنی عذاب عظیم در روزی است که زبانها شهادت می دهند.

[سوره النور (۲۴): آیه ۲۵]

یَومَئِذٍ یُوَفِّیهِم ُ اللّه ُ دِینَهُم ُ الحَق َّ وَ یَعلَمُون َ أَن َّ اللّه َ هُوَ الحَق ُّ المُبِین ُ (۲۵)

۲۵- یُوَفِّیهِم ُ: به طور کامل پاداش آنان را خواهد داد.

دِینَهُم ُ الحَق َّ: جزای آنان که اینکه جزا بر حق ّ است.

[سوره النور (۲۴): آیه ۲۶]

الخَبِيثاتُ لِلخَبِيثِينَ وَ الخَبِيثُونَ لِلخَبِيثاتِ وَ الطَّيِّباتُ لِلطَّيِّبِينَ وَ الطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّباتِ أُولئِكَ مُبَرَّؤُنَ مِمّا يَقُولُونَ لَهُم مَغفِرَةٌ وَ رِزقٌ كَرِيمٌ (۲۶)

۲۶- الخَبِيثاتُ لِلخَبِيثِينَ: زنان زشتکار از آن مردان زشتکار می باشند، مانند آیه «الزانی لا ینکح إلّا زانیه». «امام باقر و امام صادق علیهما السّلام»

[سوره النور (۲۴): آیه ۲۷]

یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لا تَدخُلُوا بُیُوتاً غَیرَ بُیُوتِکُم حَتّی تَستَأنِسُوا وَ تُسَلِّمُوا عَلی أَهلِها ذلِکُم خَیرٌ لَکُم لَعَلَّکُم تَذَکَّرُونَ (۲۷)

۲۷- تَستَأنِسُوا: اذن بگیرید، با تنحنح و غیر آن درخواست انس کنید.

[سوره النور (۲۴): آیه ۲۹]

لَیس ـ عَلَیکُم جُناح ٌ أَن تَدخُلُوا بُیُوتاً غَیرَ مَسکُونَهٍ فِیها مَتاع ٌ لَکُم وَ اللّه ُ یَعلَم ُ ما تُبدُون ـ وَ ما تَکتُمُون ـ (۲۹)

۲۹- بُیُوتاً غَیرَ مَسکُونَهٍ: اماکن غیر مسکونی مانند حمامها و آسیابها و کاروانسراها و مغازه ها.

«امام صادق علیه السّلام» مَتاع ٌ لَکُم: استماع و بهره ای است برای شما.

[سوره النور (۲۴): آیه ۳۰]

قُل لِلمُؤمِنِین ـ یَغُضُّوا مِن أَبصارِهِم وَ یَحفَظُوا فُرُوجَهُم ذلِک ـ أَزکی لَهُم إِن ّ اللّه ـ خَبِیرٌ بِما یَصنَعُون ـ (۳۰)

۳۰- یَغُضُّوا مِن أَبصارِهِم: «غض» در اصل به معنای نقصان است یعنی از میان نگاههای خود، نگاه حرام را کم کنند و نگاه نکنند. وجه مجزوم بودن «یغضّوا» یا اینکه است که جزای شرط مقدّر است یعنی «إن تقل لهم یغضّوا» و یا اصل آن «لیغضّوا» بوده که لام أمر حذف شده است.

یَحفَظُوا فُرُوجَهُم: مؤمنان عورتهای خود را از نگاه دیگران حفظ کنند.

[سوره النور (۲۴): آیه ۳۱]

وَ قُل لِلمُؤمِنات ِ یَغضُض ـ مِن أَبصارِهِن ّ وَ یَحفَظ ـ فُرُوجَهُن ّ وَ لا ـ یُبدِین ـ زِینَتَهُن ّ إِلّا ما ظَهَرَ مِنها وَ لیَضرِبن ـ بِخُمُرِهِن ّ عَلی جُیُوبِهِن ّ وَ لا یُبدِین ـ زِینَتَهُن ّ إِلّا لِبُعُولَتِهِن ّ أَو آبائِهِن ّ أَو آباءِ بُعُولَتِهِن ّ أَو أَبنائِهِن ّ أَو أَبناءِ بُعُولَتِهِن ّ أَو إِخوانِهِن ّ أَو بَنِی إِخوانِهِن ّ أَو بَنِی أَخَواتِهِن ّ أَو نِسائِهِن ّ أَو ما مَلَکَت أَیمانُهُن ّ أَوِ التّابِعِین ـ غَیرِ أُولِی الإِربَهِ مِن ـ الرِّجال ِ أَوِ الطِّفل ِ الَّذِین ـ لَم یَظهَرُوا عَلی عَورات ِ النِّساءِ وَ لا یَضرِبن ـ بِأَرجُلِهِن ّ لِیُعلَم ـ ما یُخفِین ـ مِن زِینَتِهِن ّ وَ تُوبُوا إِلَی اللّه ِ جَمِیعاً أَیُّهَا المُؤمِنُون ـ لَعَلَّکُم تُفلِحُون ـ (۳۱)

۳۱- لا یُبدِین: آشکار نکنند، نشان ندهند.

زِینَتَهُن ّ: مراد محل ّ زینت است یعنی مواضع زینت را برای دیگران آشکار نکنند زیرا نظر به خود زینت حرام نیست.

ما ظَهَرَ مِنها: مراد صورت و دستها و پاها است. «امام صادق علیه السّلام، المیزان» «خمر»: جمع «خمار» به معنای مقنعه و هر پوششی است که گردن و سینه را بپوشاند.

جُیُوبِهِن ّ: سینه ها.

إِلّا لِبُعُولَتِهِن ّ: مگر برای شوهرانشان.

نِسائِهِن ّ: زنهای مؤمنه یعنی رعایت حجاب زنان با ایمان نزد همدیگر لازم نیست، ولی عریان شدن زنان مسلمان پیش زنان یهود و نصاری و مجوس جایز نیست.

ما مَلَکَت أَیمانُهُنَّ کسانی که مملوک اینکه زن هستند خواه مملوک مرد باشد یا زن. «امام صادق علیه السّلام». و در «المیزان» هم اینکه احتمال انتخاب کرده است.

التّابِعِینَ غَیرِ أُولِی الإِربَهِ: کسانی که کم عقل هستند و باید تحت تکفّل و سرپرستی دیگران باشند، بدون اینکه که نیاز جنسی داشته باشند. «امام صادق علیه السّلام» الإِربَهِ: در اصل به معنای نیاز شدید است. «مفردات راغب» مراد از آن در اینکه آیه نیاز جنسی است.

لَم یَظهَرُوا عَلی عَورات ِالنِّساءِ: اطّلاعی از عورت زنان ندارند چون شهوت ندارند.

ص: ۳۵۴

[سوره النور (۲۴): آیه ۳۲]

وَ أَنكِحُوا الأَيامى مِنكُم وَ الصّالِحِين َ مِن عِبادِكُم وَ إِمائِكُم إِن يَكُونُوا فُقَراءَ يُغنِهِم ُ اللّه ُ مِن فَضلِه ِ وَ اللّه ُ واسِع ٌ عَلِيم ٌ (۳۲)

۳۲- الأَيامى: جمع «أيم» به معنای زن و مرد مجرّد یعنی شما مردان، زنان مجرّد را نکاح کنید و شما زنان، مردان مجرّد را نکاح کنید. (اینکه قسمت آیه مربوط به احرار است).

الصّالِحِين َ مِن عِبادِكُم وَ إِمائِكُم: با عبد و کنیزهای عفیف و باحیا ازدواج کنید.

[سوره النور (۲۴): آیه ۳۳]

وَ لْيَستَعفِف ِ الَّذِين َ لا ـ يَجِدُون َ نِكاحاً حَتّى يُغنِيَهُم ُ اللّه ُ مِن فَضلِه ِ وَ الَّذِين َ يَبتَغُون َ الكِتاب َ مِمّا مَلَكَت أَيمانُكُم فَكاتِبُوهُم إِن عَلِمتُم فِيهِم خَيراً وَ آتُوهُم مِن مال ِ اللّه ِ الَّذِى آتاكُم وَ لا تُكرِهُوا فَتَياتِكُم عَلَى البِغاءِ إِن أَرَدن َ تَحَصُّناً لِتَبتَغُوا عَرَض َ الحَياهِ الدُّنيا وَ مَن يُكرِههُّن َ فَإِن َّ اللّه َ مِن بَعدِ إِكراهِهِن َّ غَفُورٌ رَحِيم ٌ (۳۳)

۳۳- الكِتاب: قرار داد آزادی عبد و یا کنیز در برابر مبلغی که به مولای خود پرداخت می کنند یعنی اگر مملوکها برای آزادی خود درخواست مکاتبه کردند، بپذیرید.

خَيراً: به دو معنا آمده است: ۱- صلاحیت و رشد. ۲- توانایی به دست آوردن مال، برای پرداخت «مال الکتابه».

[سوره النور (۲۴): آیه ۳۵]

اللّه ُ نُورُ السَّماوات ِ وَ الأَرض ِ مَثَل ُ نُورِه ِ كَمِشكاهٍ فِيها مِصباح ٌ المِصباح ُ فِى زُجاجَهٍ الزُّجاجَهُ كَأَنَّها كَوكَب ٌ دُرِّىٌّ يُوقَدُ مِن شَجَرَهٍ مُبارَكَهٍ زَيتُونَهٍ لا ـ شَرقِيَّهٍ وَ لا ـ غَربِيَّهٍ يَكادُ زَيتُها يُضِى ءُ وَ لَو لَم تَمسَسه ُ نارٌ نُورٌ عَلى نُورٍ يَهدِى اللّه ُ لِنُورِه ِ مَن يَشاءُ وَ يَضرِب ُ اللّه ُ الأَمثال َ لِلنّاس ِ وَ اللّه ُ بِكُل ِّ شَى ءٍ عَلِيم ٌ (۳۵)

۳۵- كَمِشكاهٍ: شکافی که در دیوار ایجاد می کردند و برای آن درب شیشه ای قرار می دادند و اینکه مخصوص قرار دادن چراغ در داخل آن بوده است.

كَوكَب ٌ دُرِّىٌّ: ستاره درخشان که درخشش آن مانند درّ می باشد.

يُوقَدُ: شعله ور می شود.

شَجَرَهٍ مُبارَكَهٍ: روغن درخت مبارک که درخت زیتون است (زیرا روغن زیتون را هم می شود خورد و هم می شود سوزاند).

لا شَرقِيَّهٍ وَ لا غَربِيَّهٍ: نه در شرق است (که هنگام غروب از آفتاب بی بهره باشد) و نه در غرب است (که هنگام طلوع از آفتاب محروم باشد)، بلکه پیوسته از آفتاب بهره مند است.

يَكادُ زَيتُها يُضِيءُ وَ لَو لَم تَمسَسه ُنارٌ: آن روغن از بس شفاف است نزديك است شعله ور شود، هر چند شعله آتشى به آن نرسد. در روايتى از امام باقر عليه السّلام فرمود: «مصباح» عبارت است از: نور علم در سينه پيامبر صلّى اللّه عليه و آله و «زجاجه» عبارت است از: سينه على عليه السّلام و علم از سينه پيامبر به سينه على راه يافته است. «لا شرقيه و لا غربيه»: نه از يهوديت است و نه از نصرانيت. «يكاد زيتها يضى ء و لو لم تمسه نار»: پيش از آن كه از امام سؤال كنند امام مردم را از علم خود بهره مند مى سازد. «نور على نور»: امام عالمى در پى امام عالم ديگر.

[سوره النور (۲۴): آيه ۳۶]

فِى بُيُوت ٍ أَذِنَ اللّه ُأَن تُرفَعَ وَ يُذكَرَ فِيهَا اسمُه ُيُسَبِّحُ لَه ُفِيها بِالغُدُوِّ وَ الآصال ِ (۳۶)

۳۶- فِى بُيُوت ٍ أَذِنَ اللّه ُ: هذه المشكوه فى بيوت أذن اللّه.

بُيُوت ٍ: به دو معنا آمده است: ۱- مساجد. ۲- بيوت أنبياء و أئمه. پيامبر صلّى اللّه عليه و آله فرمود: افضل مصاديق آن بيوت، بيت على و آل على عليه السّلام است.

أَن تُرفَعَ: داراى عظمت است.

[سوره النور (۲۴): آیه ۳۷]

رِجالٌ لا تُلهِیهِم تِجارَهٌ وَ لا بَیعٌ عَن ذِکرِ اللّه ِ وَ إِقامِ الصَّلاهِ وَ إِیتاءِ الزَّکاهِ یَخافُونَ یَوماً تَتَقَلَّبُ فِیهِ الْقُلُوبُ وَ الأَبصارُ (۳۷)

۳۷- لا تُلهِیهِم: آنان را باز نمی دارد و مشغول نمی سازد.

إِقامِ الصَّلاهِ: اصل «اقام» «اقامه» بوده است و «اقامه» در اصل «اقوام» بود، «واو» حذف شد و «ها» جانشین آن شد و چون مضاف الیه بدل از «ها» است «ها» نیز حذف گردید.

[سوره النور (۲۴): آیه ۳۹]

وَ الَّذِینَ کَفَرُوا أَعمالُهُم کَسَرابٍ بِقِیعَهٍ یَحسَبُهُ الظَّمآنُ ماءً حَتّی إِذا جاءَهُ لَم یَجِدهُ شَیئاً وَ وَجَدَ اللّه عِندَهُ فَوَفّاهُ حِسابَهُ وَ اللّه سَرِیعُ الحِسابِ (۳۹)

۳۹- کَسَرابٍ: آب نما.

بِقِیعَهٍ: زمین هموار و صاف.

الظَّمآنُ: تشنه.

[سوره النور (۲۴): آیه ۴۰]

أَو کَظُلُماتٍ فِی بَحرٍ لُجِّیٍّ یَغشاهُ مَوجٌ مِن فَوقِهِ مَوجٌ مِن فَوقِهِ سَحابٌ ظُلُماتٌ بَعضُها فَوقَ بَعضٍ إِذا أَخرَجَ یَدَهُ لَم یَکَد یَراها وَ مَن لَم یَجعَلِ اللّه لَهُ نُوراً فَما لَهُ مِن نُورٍ (۴۰)

۴۰- لُجِّیٍّ: به دو معنا آمده است: ۱- دریای بزرگ که دارای موجهای متراکم است و ساحل آن ناپیداست. ۲- دریای ژرف و عمیق.

[سوره النور (۲۴): آیه ۴۱]

أَ لَم تَرَ أَنَّ اللّه یُسَبِّحُ لَهُ مَن فِی السَّماواتِ وَ الأَرضِ وَ الطَّیرُ صَافّاتٍ کُلٌّ قَد عَلِمَ صَلاتَهُ وَ تَسبِیحَهُ وَ اللّه عَلِیمٌ بِما یَفعَلُونَ (۴۱)

۴۱- الطَّیرُ: یسبّح له الطّیر.

صَافّاتٍ: در حالی که در هوا بدون حرکت ایستاده و بالهای خود را گشوده اند.

کُلٌّ قَد عَلِمَ: به دو معنا آمده است: ۱- علم اللّه صلاه کلّ و تسبیحه. ۲- علم کلّ صلاه نفسه و تسبیحه.

[سوره النور (۲۴): آیه ۴۳]

أَ لَم تَرَ أَنَّ اللّه َ یُزجِی سَحاباً ثُم َّ یُؤَلِّف ُ بَینَه ُ ثُم َّ یَجعَلُه ُ رُکاماً فَتَرَی الوَدق َ یَخرُج ُ مِن خِلالِه ِ وَ یُنَزِّل ُ مِن َ السَّماءِ مِن جِبال ٍ فِیها مِن بَرَدٍ فَیُصِیب ُ بِه ِ مَن یَشاءُ وَ یَصرِفُه ُ عَن مَن یَشاءُ یَکادُ سَنا بَرقِه ِ یَذهَب ُ بِالأَبصارِ (۴۳)

۴۳- یُزجِی سَحاباً: خدا ابرها را به آرامی به حرکت در می آورد.

رُکاماً: متراکم و انباشته.

الوَدق: باران.

خِلالِه ِ: شکاف و لابلای ابرها.

یُنَزِّل ُ مِن َ السَّماءِ مِن جِبال ٍ فِیها مِن بَرَدٍ: دو وجه در آن محتمل است: ۱- از کوههایی که در آسمان است، تگرگ را نازل می کند. ۲- در «المیزان» فرموده است: «جبال» کنایه از کثرت و انبوه است یعنی تگرگ را از آسمان که تگرگهای زیادی در آن جاست نازل می کند.

بَرَدٍ: تگرگ.

فِیها: فی السماء.

سَنا: روشنایی، نور.

بَرقِه ِ: برق ابرها.

[سوره النور (۲۴): آیه ۴۴]

يُقَلِّبُ اللّهُ اللَّيلَ وَ النَّهارَ إِنَّ فِي ذلِكَ لَعِبرَةً لِأُولِي الأَبصارِ (۴۴)

۴۴- يُقَلِّبُ اللّهُ اللَّيلَ وَ النَّهارَ: خداوند شب و روز را در رفت و آمدشان و پی در پی بودنشان و داخل شدن در یکدیگر، دگرگون می کند.

[سوره النور (۲۴): آیه ۴۵]

وَ اللّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِن ماءٍ فَمِنهُم مَن يَمشِي عَلى بَطنِهِ وَ مِنهُم مَن يَمشِي عَلى رِجلَينِ وَ مِنهُم مَن يَمشِي عَلى أَربَعٍ يَخلُقُ اللّهُ ما يَشاءُ إِنَّ اللّهَ عَلى كُلِّ شَيءٍ قَدِيرٌ (۴۵)

۴۵- دَابَّةٍ: هر حیوانی که بر روی زمین حرکت و جنبش دارد. «دابه» شامل جن و فرشتگان نمی شود.

ماءٍ: به دو معنا آمده است: ۱- نطفه. ۲- آب چون اصل آفرینش از آب است.

[سوره النور (۲۴): آیه ۴۷]

وَ يَقُولُونَ آمَنّا بِاللّهِ وَ بِالرَّسُولِ وَ أَطَعنا ثُمَّ يَتَوَلّى فَرِيقٌ مِنهُم مِن بَعدِ ذلِكَ وَ ما أُولئِكَ بِالمُؤمِنِينَ (۴۷)

۴۷- يَتَوَلّى: اعراض می کنند و رو بر می گردانند.

[سوره النور (۲۴): آیه ۴۹]

وَ إِن يَكُن لَهُمُ الحَقُّ يَأتُوا إِلَيهِ مُذعِنِينَ (۴۹)

۴۹- يَأتُوا إِلَيهِ مُذعِنِينَ: به سرعت و با میل و رغبت به سوی پیامبر صلّی اللّه علیه و آله و سلّم می روند.

[سوره النور (۲۴): آیه ۵۰]

أَ فِي قُلُوبِهِم مَرَضٌ أَمِ ارتابُوا أَم يَخافُونَ أَن يَحِيفَ اللّهُ عَلَيهِم وَ رَسُولُهُ بَل أُولئِكَ هُمُ الظّالِمُونَ (۵۰)

۵۰- أَن يَحِيفَ: ستم کند.

[سوره النور (۲۴): آیه ۵۳]

وَ أَقسَمُوا بِاللّهِ جَهدَ أَيمانِهِم لَئِن أَمَرتَهُم لَيَخرُجُنَّ قُل لا تُقسِمُوا طاعَةٌ مَعرُوفَةٌ إِنَّ اللّهَ خَبِيرٌ بِما تَعمَلُونَ (۵۳)

۵۳- أَقسَمُوا بِاللّهِ جَهدَ أَيمانِهِم: به خداوند، سوگند غلیظ یاد کرده اند.

طاعَةٌ مَعرُوفَةٌ: پیروی نیکو و خالصانه و صادقانه از پیامبر، بهتر و نیکوتر است از به دروغ قسم خوردن.

ص: ۳۵۷

[سوره النور (۲۴): آیه ۵۴]

قُل أَطِيعُوا اللّه َ وَ أَطِيعُوا الرَّسُول َ فَإِن تَوَلَّوا فَإِنَّما عَلَيه ِ ما حُمِّل َ وَ عَلَيكُم ما حُمِّلتُم وَ إِن تُطِيعُوه ُ تَهتَدُوا وَ ما عَلَى الرَّسُول ِ إِلاَّ البَلاغ ُ المُبِين ُ (۵۴)

۵۴- فَإِن تَوَلَّوا: اگر از اطاعت خدا و رسولش اعراض کرد. «تولوا» در اصل «تتولوا» بود، یک «تا» از آن حذف شد.

فَإِنَّما عَلَيه ِ ما حُمِّل َ: بر پیامبر است آنچه بر او تکلیف و امر شده است، از تبلیغ و ادای رسالت.

[سوره النور (۲۴): آیه ۵۵]

وَعَدَ اللّه ُ الَّذِين َ آمَنُوا مِنكُم وَ عَمِلُوا الصّالِحات ِ لَيَستَخلِفَنَّهُم فِى الأَرض ِ كَمَا استَخلَف َ الَّذِين َ مِن قَبلِهِم وَ لَيُمَكِّنَن َّ لَهُم دِينَهُم ُ الَّذِى ارتَضى لَهُم وَ لَيُبَدِّلَنَّهُم مِن بَعدِ خَوفِهِم أَمناً يَعبُدُونَنِى لا يُشرِكُون َ بِى شَيئاً وَ مَن كَفَرَ بَعدَ ذلِك َ فَأُولئِك َ هُم ُ الفاسِقُون َ (۵۵)

۵۵- لَيَستَخلِفَنَّهُم فِى الأَرض ِ: آنان را وارثان و حکمرانان در روی زمین قرار می دهد.

وَ لَيُبَدِّلَنَّهُم مِن بَعدِ خَوفِهِم أَمناً: ترسشان را به امنیت خاطر مبدل می کند.

[سوره النور (۲۴): آیه ۵۷]

لا تَحسَبَن َّ الَّذِين َ كَفَرُوا مُعجِزِين َ فِى الأَرض ِ وَ مَأواهُم ُ النّارُ وَ لَبِئس َ المَصِيرُ (۵۷)

۵۷- مُعجِزِين َ فِى الأَرض ِ: از اختیار و قدرت ما خارج شده و از ما فوت شوند یعنی از دست ما خارج نخواهند شد.

[سوره النور (۲۴): آیه ۵۸]

يا أَيُّهَا الَّذِين َ آمَنُوا لِيَستَأذِنكُم ُ الَّذِين َ مَلَكَت أَيمانُكُم وَ الَّذِين َ لَم يَبلُغُوا الحُلُم َ مِنكُم ثَلاث َ مَرّات ٍ مِن قَبل ِ صَلاهِ الفَجرِ وَ حِين َ تَضَعُون َ ثِيابَكُم مِن َ الظَّهِيرَهِ وَ مِن بَعدِ صَلاهِ العِشاءِ ثَلاث ُ عَورات ٍ لَكُم لَيس َ عَلَيكُم وَ لا عَلَيهِم جُناح ٌ بَعدَهُن َّ طَوّافُون َ عَلَيكُم بَعضُكُم عَلى بَعض ٍ كَذلِك َ يُبَيِّن ُ اللّه ُ لَكُم ُ الآيات ِ وَ اللّه ُ عَلِيم ٌ حَكِيم ٌ (۵۸)

۵۸- وَ الَّذِين َ لَم يَبلُغُوا الحُلُم َ مِنكُم:

کودکانتان که به حد بلوغ نرسیده اند.

الظَّهِيرَهِ: وقت ظهر. «المیزان» طَوّافُون َ: رفت و آمد کنندگان.

[سوره النور (۲۴): آیه ۵۹]

وَ إِذا بَلَغَ الأَطفالُ مِنكُمُ الحُلُمَ فَلیَستَأذِنُوا كَمَا استَأذَنَ الَّذِینَ مِن قَبلِهِم كَذلِكَ یُبَیِّنُ اللّهُ لَكُم آیاتِهِ وَ اللّهُ عَلِیمٌ حَكِیمٌ (۵۹)

۵۹- وَ إِذا بَلَغَ الأَطفالُ مِنكُمُ الحُلُمَ: هنگامی که کودکان شما به سن بلوغ برسند.

[سوره النور (۲۴): آیه ۶۰]

وَ القَواعِدُ مِنَ النِّساءِ اللّاتِی لا یَرجُونَ نِكاحاً فَلَیسَ عَلَیهِنَّ جُناحٌ أَن یَضَعنَ ثِیابَهُنَّ غَیرَ مُتَبَرِّجاتٍ بِزِینَةٍ وَ أَن یَستَعفِفنَ خَیرٌ لَهُنَّ وَ اللّهُ سَمِیعٌ عَلِیمٌ (۶۰)

۶۰- القَواعِدُ: زنان سالمند که از ازدواج باز ایستاده اند و کسی برای ازدواج با آنان رغبت نشان نمی دهد.

غَیرَ مُتَبَرِّجاتٍ: قصد آشکار کردن زینت خود را نداشته باشند.

غَیرَ مُتَبَرِّجاتٍ بِزِینَةٍ: با بر زمین گذاردن لباسهای (رویین) خود قصد خودآرایی در برابر مردم را نداشته باشند.

[سوره النور (۲۴): آیه ۶۱]

لَیسَ عَلَی الأَعمی حَرَجٌ وَ لا عَلَی الأَعرَجِ حَرَجٌ وَ لا عَلَی المَرِیضِ حَرَجٌ وَ لا عَلی أَنفُسِكُم أَن تَأكُلُوا مِن بُیُوتِكُم أَو بُیُوتِ آبائِكُم أَو بُیُوتِ أُمَّهاتِكُم أَو بُیُوتِ إِخوانِكُم أَو بُیُوتِ أَخَواتِكُم أَو بُیُوتِ أَعمامِكُم أَو بُیُوتِ عَمّاتِكُم أَو بُیُوتِ أَخوالِكُم أَو بُیُوتِ خالاتِكُم أَو ما مَلَكتُم مَفاتِحَهُ أَو صَدِیقِكُم لَیسَ عَلَیكُم جُناحٌ أَن تَأكُلُوا جَمِیعاً أَو أَشتاتاً فَإِذا دَخَلتُم بُیُوتاً فَسَلِّمُوا عَلی أَنفُسِكُم تَحِیَّةً مِن عِندِ اللّهِ مُبارَكَةً طَیِّبَةً كَذلِكَ یُبَیِّنُ اللّهُ لَكُمُ الآیاتِ لَعَلَّكُم تَعقِلُونَ (۶۱)

۶۱- الأَعرَجِ: لنگ.

حَرَجٌ: گناه.

ما مَلَكتُم مَفاتِحَهُ: خانه ای که کلیدش در اختیار شماست. مراد بیوت بندگان است چون سید و مولا مالک منزل عبد خویش است.

جَمِیعاً أَو أَشتاتاً: به صورت گروهی یا پراکنده.

فَسَلِّمُوا عَلی أَنفُسِكُم: به چند معنا آمده است:

۱- بر یکدیگر سلام کنید. ۲- بر اهل و عیال خویش سلام کنید. ۳- هر گاه داخل مسجد شدید بر کسانی که آن جا هستند سلام کنید.

[سوره النور (۲۴): آیه ۶۲]

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَ رَسُولِهِ وَ إِذا كانُوا مَعَهُ عَلى أَمرٍ جامِعٍ لَم يَذْهَبُوا حَتّى يَسْتَأْذِنُوهُ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَ رَسُولِهِ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأْذَنْ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ وَ اسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (۶۲)

۶۲- أَمرٍ جامِعٍ: کارهای گروهی مانند جنگ، نماز جمعه و مشورت در کاری.

[سوره النور (۲۴): آیه ۶۳]

لا تَجْعَلُوا دُعاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضاً قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِواذاً فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذابٌ أَلِيمٌ (۶۳)

۶۳- لا تَجْعَلُوا دُعاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضاً: به دو معنا آمده است: ۱- نام پیامبر را مانند نام دیگران نبرید، بلکه با احترام نام ببرید. ۲- مراد از دعوت رسول دعوت به امر جامع است و «یتسللون ...» بر اینکه مطلب گواه است یعنی وقتی پیامبر از شما برای جنگ یا نماز جمعه و یا در جلسه مشورتی دعوت کرد قبول کنید و سرباز نزنید و دعوت پیامبر را مانند دعوت دیگران تلقی نکنید. «المیزان» یَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِواذاً: به صورت مخفیانه خارج می شدند. «تسلّل» در اصل به معنای خارج شدن مخفیانه است و «لواذ» به معنای استتار کردن خود توسّط شخص دیگر است و چون شنیدن خطبه های پیامبر در روز جمعه بر منافقان سنگین بود، آنان با استتار قرار دادن دیگران از مسجد خارج می شدند.

فِتْنَةٌ: گرفتاری دنیوی.

سوره الفرقان

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۳]

وَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ آلِهَةً لا یَخلُقُونَ شَیئاً وَ هُم یُخلَقُونَ وَ لا یَملِکُونَ لِأَنفُسِهِم ضَرًّا وَ لا نَفعاً وَ لا یَملِکُونَ مَوتاً وَ لا حَیاةً وَ لا نُشُوراً (۳)

۳- آلِهَةً: خدایانی از بتها.

نُشُوراً: زنده کردن بعد از مرگ.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۴]

وَ قالَ الَّذِینَ کَفَرُوا إِن هَذا إِلّا إِفکٌ افتَراهُ وَ أَعانَهُ عَلَیهِ قَومٌ آخَرُونَ فَقَد جاؤُ ظُلماً وَ زُوراً (۴)

۴- إِفکٌ افتَراهُ: دروغی که پیامبر ساخته است.

جاؤُ ظُلماً وَ زُوراً: مرتکب شرک و کذب شده اند.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۵]

وَ قالُوا أَساطِیرُ الأَوَّلِینَ اکتَتَبَها فَهِیَ تُملی عَلَیهِ بُکرَةً وَ أَصِیلًا (۵)

۵- أَساطِیرُ الأَوَّلِینَ: افسانه گذشتگان.

تُملی عَلَیهِ: بر او املا می شود.

بُکرَةً: صبحگاه.

أَصِیلًا: شامگاه.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۷]

وَ قالُوا ما لِهذَا الرَّسُولِ یَأکُلُ الطَّعامَ وَ یَمشِی فِی الأَسواقِ لَو لا أُنزِلَ إِلَیهِ مَلَکٌ فَیَکُونَ مَعَهُ نَذِیراً (۷)

۷- لَو لا أُنزِلَ إِلَیهِ مَلَکٌ: چرا فرشته ای بر او نازل نشده است.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۱۰]

تَبارَکَ الَّذِی إِن شاءَ جَعَلَ لَکَ خَیراً مِن ذلِکَ جَنّاتٍ تَجرِی مِن تَحتِهَا الأَنهارُ وَ یَجعَل لَکَ قُصُوراً (۱۰)

۱۰- تَبارَکَ: تقدس.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۱۱]

بَل کَذَّبُوا بِالسّاعَهِ وَ أَعتَدنا لِمَن کَذَّبَ بِالسّاعَهِ سَعِیراً (۱۱)

۱۱- سَعِیراً: آتش شعله ور.

ص: ۳۶۱

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۱۲]

إِذا رَأَتهُم مِن مَکانٍ بَعِیدٍ سَمِعُوا لَها تَغَیُّظاً وَ زَفِیراً (۱۲)

۱۲- مَکانٍ بَعِیدٍ: راه دور. در روایتی آمده است که امام صادق علیه السّلام فرمود: «بعید» به اندازه فاصله یک سال راه رفتن است.

تَغَیُّظاً: آتش به هیجان آمده که از شدت اضطراب، تکه تکه می شود.

زَفِیراً: صدای آتش در هنگامی که شدیدا شعله ور می شود.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۱۳]

وَ إِذا أُلقُوا مِنها مَکاناً ضَیِّقاً مُقَرَّنِینَ دَعَوا هُنالِکَ ثُبُوراً (۱۳)

۱۳- مُقَرَّنِینَ: به دو معنا آمده است: ۱- در حالی که دستهای آنان به گردنشان بسته شده است.

۲- در حالی که آنان را با شیاطین در یک غل و زنجیر بسته اند. «قرن» در اصل به معنای ریسمانی است که با آن چند شتر را به هم بسته باشند.

دَعَوا: گویند.

ثُبُوراً: اصل «ثبور» به معنای هلاکت است یعنی اهل دوزخ گویند: ای وای هلاکت بر ما.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۱۸]

قالُوا سُبحانَکَ ما کانَ یَنبَغِی لَنا أَن نَتَّخِذَ مِن دُونِکَ مِن أَولِیاءَ وَ لکِن مَتَّعتَهُم وَ آباءَهُم حَتّی نَسُوا الذِّکرَ وَ کانُوا قَوماً بُوراً (۱۸)

۱۸- ما کانَ یَنبَغِی لَنا أَن نَتَّخِذَ مِن دُونِکَ مِن أَولِیاءَ: برای ما اینکه حق نبوده است که غیر تو را به عنوان ولی و دوست برگزینیم یعنی ما با پرستش کنندگان هیچ رابطه ای نداشته ایم.

بُوراً: هلاک شده.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۱۹]

فَقَد کَذَّبُوکُم بِما تَقُولُونَ فَما تَستَطِیعُونَ صَرفاً وَ لا نَصراً وَ مَن یَظلِم مِنکُم نُذِقهُ عَذاباً کَبِیراً (۱۹)

۱۹- صَرفاً: دور کردن عذاب.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۲۰]

وَ ما أَرسَلنا قَبلَکَ مِنَ المُرسَلِینَ إِلاّ إِنَّهُم لَیَأکُلُونَ الطَّعامَ وَ یَمشُونَ فِی الأَسواقِ وَ جَعَلنا بَعضَکُم لِبَعضٍ فِتنَةً أَ تَصبِرُونَ وَ کانَ رَبُّکَ بَصِیراً (۲۰)

۲۰- فِتنَةً: امتحان و آزمایش.

أَ تَصبِرُونَ: آیا در مقام امتحان صابر هستید.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۲۱]

وَ قالَ الَّذِینَ لا یَرجُونَ لِقاءَنا لَو لا أُنزِلَ عَلَینَا المَلائِکَهُ أَو نَرى رَبَّنا لَقَدِ استَکبَرُوا فِی أَنفُسِهِم وَ عَتَوا عُتُوًّا کَبِیراً (۲۱)

۲۱- لَقَدِ استَکبَرُوا: به تحقیق آنان بدون استحقاق دنبال کبر و بزرگی بودند.

عَتَوا: طغیان و سرکشی کردند ..

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۲۲]

یَومَ یَرَونَ المَلائِکَهَ لا بُشرى یَومَئِذٍ لِلمُجرِمِینَ وَ یَقُولُونَ حِجراً مَحجُوراً (۲۲)

۲۲- یَقُولُونَ حِجراً مَحجُوراً: به دو معنا آمده است: ۱- مجرمین می گویند: بر شما حرام است که به ما آزار برسانید. (منقول است که در زمان جاهلیت به هنگام ماههای حرام وقتی مردی با کسی رو به رو می شد و از او بر جان خود خائف بود، به او می گفت: «حجرا محجورا» یعنی خون من بر تو حرام است آن شخص هم متعرّض او نمی شد. مجرمین به گمان اینکه که در قیامت نیز چنین کلماتی نافع است به هنگام برخورد با ملائکه عذاب به آنان می گویند: «حجرا محجورا» یعنی بر شما حرام است که به ما آزار برسانید). ۲- ملائکه می گویند: بر شما مشرکان دخول به بهشت حرام است.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۲۳]

وَ قَدِمنا إِلى ما عَمِلُوا مِن عَمَلٍ فَجَعَلناهُ هَباءً مَنثُوراً (۲۳)

۲۳- هَباءً: غبار و گرد و خاک.

مَنثُوراً: پراکنده و متفرّق.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۲۴]

أَصحابُ الجَنَّهِ یَومَئِذٍ خَیرٌ مُستَقَرًّا وَ أَحسَنُ مَقِیلًا (۲۴)

۲۴- أَحسَنُ مَقِیلًا: بهترین جا برای استراحت است. «قیلوله» به معنای استراحت در وسط روز گرم است خواه همراه با خواب باشد یا نباشد.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۲۷]

وَ یَومَ یَعَضُّ الظّالِمُ عَلى یَدَیهِ یَقُولُ یا لَیتَنِی اتَّخَذتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِیلًا (۲۷)

۲۷- یَعَضُّ: دندان می گیرد، می گزد. «المفردات للراغب»

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۳۰]

وَ قالَ الرَّسُولُ یا رَبِّ إِنَّ قَوْمِی اتَّخَذُوا هذَا الْقُرْآنَ مَهْجُوراً (۳۰)

۳۰- مَهْجُوراً: متروک.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۳۲]

وَ قالَ الَّذِینَ کَفَرُوا لَوْ لا نُزِّلَ عَلَیْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً واحِدَةً کَذلِکَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤادَکَ وَ رَتَّلْناهُ تَرْتِیلًا (۳۲)

۳۲- رَتَّلْناهُ تَرْتِیلًا: به چند معنا آمده است: ۱- از هم جدا کردیم. ۲- طبق روایتی از پیامبر صلّی اللّه علیه و آله نقل شده است:

«ترتیل» قرائت با تدبّر و تفکّر است. ۳- در «المیزان» فرموده است: ترتیل به معنای آوردن شی ء پشت سر هم و پی در پی است و در آیه علاوه بر اینکه معنا ارتباط بین آیات نیز منظور است یعنی آیات قرآن علاوه بر نزول تدریجی رابطه میان آنها نیز لحاظ شده است.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۳۵]

وَ لَقَد آتَینا مُوسَی الکِتاب َ وَ جَعَلنا مَعَه ُ أَخاه ُ هارُون َ وَزِیراً (۳۵)

۳۵- وَزِیراً: معین و یاور.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۳۶]

فَقُلنَا اذهَبا إِلَی القَوم ِ الَّذِین َ کَذَّبُوا بِآیاتِنا فَدَمَّرناهُم تَدمِیراً (۳۶)

۳۶- فَدَمَّرناهُم تَدمِیراً: با شیوه عجیبی آنان را هلاک کردیم.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۳۸]

وَ عاداً وَ ثَمُودَ وَ أَصحاب َ الرَّس ِّ وَ قُرُوناً بَین َ ذلِک َ کَثِیراً (۳۸)

۳۸- عاداً: در اینکه که «عاد» و ما بعد آن به کجا عطف است دو قول است: ۱- عطف است بر «هم» یعنی «جعلنا عادا للناس آیه». ۲- عطف است بر «ظالمین» یعنی «أعتدنا لعاد عذابا ألیما».

أَصحاب َ الرَّس ِّ: «رس» در اصل به معنای چاهی است که سنگ چینی نشده است. در مراد از «اصحاب الرّس» دو قول است: ۱- مردمانی بوده اند که زنان آنان با همدیگر مساحقه می کردند. «امام صادق علیه السّلام» ۲- قومی بوده اند که پیامبر خود را در چاه افکندند.

قُرُوناً بَین َ ذلِک َ: مردمانی میان عاد و ثمود و اصحاب الرّس.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۳۹]

وَ کُلًّا ضَرَبنا لَه ُ الأَمثال َ وَ کُلًّا تَبَّرنا تَتبِیراً (۳۹)

۳۹- تَبَّرنا تَتبِیراً: هلاک ساختیم.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۴۰]

وَ لَقَد أَتَوا عَلَی القَریَهِ الَّتِی أُمطِرَت مَطَرَ السَّوءِ أَ فَلَم یَکُونُوا یَرَونَها بَل کانُوا لا یَرجُون َ نُشُوراً (۴۰)

۴۰- نُشُوراً: زنده کردن بعد از مرگ.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۴۲]

إِن كادَ لَيُضِلَّنا عَن آلِهَتِنا لَو لا أَن صَبَرنا عَلَيها وَ سَوف ـ يَعلَمُون ـ حِين ـ يَرَون ـ العَذاب ـ مَن أَضَل ُّ سَبِيلاً (۴۲)

۴۲- إِن كادَ لَيُضِلُّنا: إن مخفّفه از مثقّله است.

اصل آن چنين بوده است: انّه كاد ... يعنى به راستى نزديک است محمّد صلّى اللّه عليه و آله ما را از بتها منحرف كند و ما دچار گمراهى شويم.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۴۵]

أَ لَم تَرَ إِلی رَبِّک کَیف مَدَّ الظِّلَ وَ لَو شاءَ لَجَعَلَه ساکِناً ثُم جَعَلنَا الشَّمس عَلَیه دَلِیلاً (۴۵)

۴۵- مَدَّ الظِّلَ: سایه را از هنگام طلوع فجر تا طلوع خورشید گسترانید. در روایتی از امام باقر علیه السّلام نقل شده است که «الظل» ما بین طلوع فجر تا طلوع خورشید است. «المیزان» لَجَعَلَه ساکِناً: اگر خدا می خواست همیشه سایه قرار می داد و هیچ وقت روز نمی شد.

جَعَلنَا الشَّمس عَلَیه دَلِیلًا: به دو معنا آمده است: ۱- خورشید را بر سایه راهنما قرار دادیم زیرا سایه به دنبال خورشید است از هر جایی که خورشید رخت بر بست، سایه در آن جا قرار می گیرد. ۲- به واسطه خورشید مفهوم سایه را می فهمیم.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۴۷]

وَ هُوَ الَّذِی جَعَل لَکُم اللَّیل لِباساً وَ النَّوم سُباتاً وَ جَعَل النَّهارَ نُشُوراً (۴۷)

۴۷- لِباساً: پوشش.

سُباتاً: دست کشیدن از کار و به استراحت پرداختن.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۵۰]

وَ لَقَد صَرَّفناه بَینَهُم لِیَذَّکَّرُوا فَأَبی أَکثَرُ النّاس إِلّا کُفُوراً (۵۰)

۵۰- صَرَّفناه: باران را به گردش در آوردیم تا در همه اطراف ببارد و همه مردم بهره مند شوند.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۵۲]

فَلا تُطِع الکافِرِین وَ جاهِدهُم بِه جِهاداً کَبِیراً (۵۲)

۵۲- بِه: بالقرآن.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۵۳]

وَ هُوَ الَّذِی مَرَجَ البَحرَین هذا عَذب فُرات وَ هذا مِلح أُجاج وَ جَعَل بَینَهُما بَرزَخاً وَ حِجراً مَحجُوراً (۵۳)

۵۳- مَرَجَ: گر چه «مرج» در اصل به معنای مخلوط کردن است، ولی به قرائن موجود در آیه، منظور کنار هم قرار دادن است. «المیزان» عَذب: صاف، پاکیزه و گوارا.

فُرات: بسیار صاف و پاکیزه و گوارا.

أَجاج: بسیار شور.

بَرزَخاً: حجاب و مانع.

حِجراً مَحجُوراً: مخلوط شدن دریای شیرین را با دریای شور حرام و محرّم قرار داد.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۵۴]

وَ هُوَ الَّذِی خَلَقَ مِنَ الماءِ بَشَراً فَجَعَلَهُ نَسَباً وَ صِهراً وَ کانَ رَبُّکَ قَدِیراً (۵۴)

۵۴- نَسَباً: بستگان نسبی.

صِهراً: بستگان سببی.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۵۵]

وَ یَعبُدُونَ مِن دُونِ اللّهِ ما لا یَنفَعُهُم وَ لا یَضُرُّهُم وَ کانَ الکافِرُ عَلی رَبِّهِ ظَهِیراً (۵۵)

۵۵- ظَهِیراً: معین و یاور یعنی کافر علیه پروردگار یاور و معین شیطان است زیرا همیشه در مقابل حق قد علم می کند.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۵۹]

الَّذِی خَلَقَ السَّماواتِ وَ الأَرضَ وَ ما بَینَهُما فِی سِتَّهِ أَیّامٍ ثُمَّ اسْتَوی عَلَی العَرشِ الرَّحمنُ فَسئَل بِهِ خَبِیراً (۵۹)

۵۹- الرَّحمنُ: دو وجه در آن وجود دارد:

۱- فاعل «استوی». ۲- بدل است از ضمیر در «استوی».

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۶۰]

وَ إِذا قِیلَ لَهُمُ اسجُدُوا لِلرَّحمنِ قالُوا وَ مَا الرَّحمنُ أَ نَسجُدُ لِما تَأمُرُنا وَ زادَهُم نُفُوراً (۶۰)

۶۰- نُفُوراً: تنفر و دوری از خداوند.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۶۱]

تَبارَکَ الَّذِی جَعَلَ فِی السَّماءِ بُرُوجاً وَ جَعَلَ فِیها سِراجاً وَ قَمَراً مُنِیراً (۶۱)

۶۱- سِراجاً: خورشید.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۶۲]

وَ هُوَ الَّذِی جَعَلَ اللَّیلَ وَ النَّهارَ خِلفَهً لِمَن أَرادَ أَن یَذَّکَّرَ أَو أَرادَ شُکُوراً (۶۲)

۶۲-را که خِلفَهً: جانشین یعنی شب و روز را جانشین هم قرار داده ایم.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۶۳]

وَ عِبادُ الرَّحمنِ الَّذِینَ یَمشُونَ عَلَی الأَرضِ هَوناً وَ إِذا خاطَبَهُمُ الجاهِلُونَ قالُوا سَلاماً (۶۳)

۶۳- هَوناً: به دو معنا آمده است: ۱- با سکینه و وقار و طمأنینه. ۲- راه رفتن طبیعی و بدون تکلّف و تکبّر. «امام صادق علیه السّلام»

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۶۵]

وَ الَّذِینَ یَقُولُونَ رَبَّنَا اصرِف عَنّا عَذابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذابَها کانَ غَراماً (۶۵)

۶۵- غَراماً: لازم و دائم.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۶۷]

وَ الَّذِينَ إِذا أَنفَقُوا لَم يُسرِفُوا وَ لَم يَقتُرُوا وَ كانَ بَينَ ذلِكَ قَواماً (۶۷)

۶۷- لَم يَقتُرُوا: به هنگام بخشش بخل نمی ورزند.

قَواماً: معتدل و میانه.

ص: ۳۶۶

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۶۸]

وَ الَّذِینَ لا یَدعُونَ مَعَ اللّهِ إِلهاً آخَرَ وَ لا یَقتُلُونَ النَّفسَ الَّتِی حَرَّمَ اللّهُ إِلاّ بِالحَقِّ وَ لا یَزنُونَ وَ مَن یَفعَل ذلِکَ یَلقَ أَثاماً (۶۸)

۶۸- أَثاماً: عقوبت و مجازات.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۶۹]

یُضاعَف لَهُ العَذابُ یَومَ القِیامَهِ وَ یَخلُد فِیهِ مُهاناً (۶۹)

۶۹- مُهاناً: حقیر، خوار شده.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۷۲]

وَ الَّذِینَ لا یَشهَدُونَ الزُّورَ وَ إِذا مَرُّوا بِاللَّغوِ مَرُّوا کِراماً (۷۲)

۷۲- الزُّورَ: به دو معنا آمده است:

۱- مجالس باطل. ۲- غنا. «امام باقر و امام صادق علیهما السّلام» بِاللَّغوِ: گناه.

کِراماً: بزرگوارانه می گذرند، به طوری که راضی به گناه نیستند، چه رسد به اینکه که مرتکب گناه شوند. در روایتی امام باقر علیه السّلام فرمود: «کرام» کسانی هستند که نام «فرج» را به زبان نمی آورند، بلکه با کنایه آن را ذکر می کنند.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۷۳]

وَ الَّذِینَ إِذا ذُکِّرُوا بِآیاتِ رَبِّهِم لَم یَخِرُّوا عَلَیها صُمًّا وَ عُمیاناً (۷۳)

۷۳- لَم یَخِرُّوا عَلَیها صُمًّا وَ عُمیاناً: به صورت کر و لال با قرآن برخورد نمی کنند، بلکه با تفکّر و آگاهانه برخورد می کنند.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۷۴]

وَ الَّذِینَ یَقُولُونَ رَبَّنا هَب لَنا مِن أَزواجِنا وَ ذُرِّیّاتِنا قُرَّهَ أَعیُنٍ وَ اجعَلنا لِلمُتَّقِینَ إِماماً (۷۴)

۷۴- قُرَّهَ أَعیُنٍ: چشم روشنی «قرّه» در اصل به معنای اشک چشم به هنگام خوشحالی است که اشک سردی است و اینکه را کنایه از خوشحالی می آورند.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۷۵]

أُولئِكَ يُجزَونَ الغُرفَةَ بِما صَبَرُوا وَ يُلَقَّونَ فِيها تَحِيَّةً وَ سَلاماً (۷۵)

۷۵- الغُرفَةَ: درجه عالی بهشت.

[سوره الفرقان (۲۵): آیه ۷۷]

قُل ما يَعبَؤُا بِكُم رَبِّی لَو لا دُعاؤُكُم فَقَد كَذَّبتُم فَسَوفَ يَكُونُ لِزاماً (۷۷)

۷۷- ما يَعبَؤُا بِكُم رَبِّی: شما پیش خدا ارزشی ندارید.

لِزاماً: لازم.

سوره الشعراء

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۳]

لَعَلَّكَ ـ باخِع ٌ نَفسَكَ ـ أَلّا يَكُونُوا مُؤمِنِين ـ (۳)

۱- باخِع ٌ نَفسَكَ ـ أَلّا يَكُونُوا مُؤمِنِين : به علّت اینکه که کفّار ایمان نمی آورند خود را می کشی و هلاک می سازی. غرض آیه کاهش دادن غصّه های پیامبر صلّی اللّه علیه و آله و سلّم است.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۴]

إِن نَشَأ نُنَزِّل عَلَيهِم مِن ـ السَّماءِ آيَةً فَظَلَّت أَعناقُهُم لَها خاضِعِين ـ (۴)

۴- فَظَلَّت أَعناقُهُم لَها خاضِعِين :

گردنهایشان در برابر آن آیه خاضع گردد.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۵]

وَ ما يَأتِيهِم مِن ذِكرٍ مِن ـ الرَّحمن ِ مُحدَث ٍ إِلّا كانُوا عَنه ُ مُعرِضِين ـ (۵)

۵- مُحدَث ٍ : جدید. مراد قرآن است.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۷]

أَ وَ لَم يَرَوا إِلَى الأَرض ِ كَم أَنبَتنا فِيها مِن كُل ِّ زَوج ٍ كَرِيم ٍ (۷)

۷- كَرِيم ٍ : نیکو.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۳]

وَ يَضِيق ُ صَدرِى وَ لا يَنطَلِق ُ لِسانِى فَأَرسِل إِلى هارُون ـ (۱۳)

۱۳- لا يَنطَلِق ُ لِسانِى: زبانم به قدر کافی گویا نیست.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۸]

قال ـ أَ لَم نُرَبِّك ـ فِينا وَلِيداً وَ لَبِثت ـ فِينا مِن عُمُرِك ـ سِنِين ـ (۱۸)

۱۸- وَلِيداً: نوزاد. «جوامع الجامع».

سِنِین: سالیانی بسیار.

ص: ۳۶۸

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۲۲]

وَ تِلكَ نِعمَةٌ تَمُنُّها عَلَيَّ أَن عَبَّدتَ بَنِي إِسرائِيلَ (۲۲)

۲۲- تِلكَ نِعمَةٌ تَمُنُّها عَلَيَّ أَن عَبَّدتَ بَنِي إِسرائِيلَ: اینکه که تو بر من منّت می گذاری که مرا بزرگ کرده و پرورش داده ای اینکه منّت بجا نیست و حق منّت نهادن نداری. زیرا اگر تو بنی اسرائیل را به عبودیّت نگرفته بودی، مادر من مجبور نمی شد مرا در دریا بیندازد تا تحت تکفّل تو قرار گیرم پس علّت اینکه امر استرقاق بنی اسرائیل به وسیله تو بوده است.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۲۴]

قالَ رَبُّ السَّماواتِ وَ الأَرضِ وَ ما بَينَهُما إِن كُنتُم مُوقِنِينَ (۲۴)

۲۴- إِن كُنتُم مُوقِنِينَ: اگر یقین دارید که رب باید دارای اینکه صفات باشد.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۲۵]

قالَ لِمَن حَولَهُ أَ لا تَستَمِعُونَ (۲۵)

۲۵- أَ لا تَستَمِعُونَ: آیا به سخنان او گوش نمی کنید!؟ اینکه آیه در مقام تعجب از گفتار موسی علیه السّلام است.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۳۰]

قالَ أَ وَ لَو جِئتُكَ بِشَيءٍ مُبِينٍ (۳۰)

۳۰- بِشَيءٍ مُبِينٍ: معجزه آشکار که نبوت مرا اثبات کند.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۳۲]

فَأَلقى عَصاهُ فَإِذا هِيَ ثُعبانٌ مُبِينٌ (۳۲)

۳۲- ثُعبانٌ: اژدها.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۳۶]

قالُوا أَرجِه وَ أَخاهُ وَ ابعَث فِي المَدائِنِ حاشِرِينَ (۳۶)

۳۶- أَرجِه: به حالت انتظار نگاه دار، بازداشت کن.

حاشِرِينَ: ساحران را جمع آوری کنند.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۳۸]

فَجُمِعَ السَّحَرَةُ لِمِيقاتِ يَومٍ مَعلُومٍ (۳۸)

۳۸- لِمِيقاتِ يَومٍ مَعلُومٍ: برای وقت معیّن.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۴۴]

فَأَلقَوا حِبالَهُم وَ عِصِيَّهُم وَ قالُوا بِعِزَّهِ فِرعَون ـ إِنّا لَنَحن ُ الغالِبُون ـ (۴۴)

۴۴- حِبالَهُم: جمع «حبل» یعنی ریسمانهای خود را.

عِصِيَّهُم: جمع «عصی».

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۴۵]

فَأَلقی مُوسی عَصاه ُ فَإِذا هِی ـ تَلقَف ُ ما يَأفِكُون ـ (۴۵)

۴۵- تَلقَف ُ: در زمان اندکی می خورد.

ما يَأفِكُون ـ: کارهای خلاف واقع ساحران.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۵۱]

إِنّا نَطمَع ُ أَن يَغفِرَ لَنا رَبُّنا خَطايانا أَن كُنّا أَوَّل ـ المُؤمِنِين ـ (۵۱)

۵۱- أَن كُنّا أَوَّل ـ المُؤمِنِين ـ: لأَنّا کنّا یعنی علّت اینکه که ما امید بخشش از خداوند داریم اینکه است که ما جزء اوّلین مؤمنان به نبوت موسی علیه السّلام هستیم.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۵۴]

إِن ـ هؤُلاءِ لَشِرذِمَهٌ قَلِيلُون ـ (۵۴)

۵۴- لَشِرذِمَهٌ: هر آینه گروه اندک هستند.

«شرذمه» در اصل به معنای باقیمانده اندک از هر چیزی است.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۵۵]

وَ إِنَّهُم لَنا لَغائِظُون ـ (۵۵)

۵۵- لَغائِظُون ـ: نسبت به ما غیظ و غضب دارند.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۵۶]

وَ إِنّا لَجَمِيع ٌ حاذِرُون ـ (۵۶)

۵۶- حـاذِرُون: از شـر آنـان در ترس و هراس هستیم. در «المیزان» اضـافه فرموده است: هـدف فرعون از اینکه جمله، بالا بردن آمادگی پیروانش بوده است.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۶۰]

فَأَتبَعُوهُم مُشرِقِین (۶۰)

۶۰- فَأَتبَعُوهُم مُشرِقِین: فرعونیان موسی و قومش را به هنگام طلوع آفتاب تعقیب کردند.

مُشرِقِین: زمان طلوع آفتاب.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۶۱]

فَلَمّا تَراءَا الجَمعانِ قالَ أَصحابُ مُوسى إِنّا لَمُدرَكُونَ (۶۱)

۶۱- تَراءَا الجَمعانِ: دو لشگر در مقابل همدیگر قرار گرفتند به گونه ای که یکدیگر را دیدند.

لَمُدرَكُونَ: قوم فرعون به ما خواهند رسید و ما دستگیر خواهیم شد.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۶۳]

فَأَوحَينا إِلى مُوسى أَنِ اضرِب بِعَصاكَ البَحرَ فَانفَلَقَ فَكانَ كُلُّ فِرقٍ كَالطَّودِ العَظِيمِ (۶۳)

۶۳- فَانفَلَقَ: پس دریا شکافته شد.

فِرقٍ: قطعه.

كَالطَّودِ العَظِيمِ: مانند کوه با عظمت.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۶۴]

وَ أَزلَفنا ثَمَّ الآخَرِينَ (۶۴)

۶۴- أَزلَفنا ثَمَّ الآخَرِينَ: گروه دیگر (قوم فرعون) را به دریا نزدیک کردیم.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۷۰]

إِذ قالَ لِأَبِيهِ وَ قَومِهِ ما تَعبُدُونَ (۷۰)

۷۰- ما تَعبُدُونَ: اینکه بتها چه هستند که شما به عبادت آنان پرداخته اید! «ما» استفهامیه است.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۷۱]

قالُوا نَعبُدُ أَصناماً فَنَظَلُّ لَها عاكِفِينَ (۷۱)

۷۱- عاكِفِينَ: به دو معنا آمده است: ۱- نماز گزاران. ۲- عبادت کنندگان همیشگی.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۷۲]

قالَ هَل يَسمَعُونَكُم إِذ تَدعُونَ (۷۲)

۷۲- هَل یَسمَعُونَکَم إِذ تَدعُون؛ آیا دعا و خواندن شما را می شنوند.

ص: ۳۷۱

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۸۹]

إِلاّ مَن أَتَی اللّه َ بِقَلب ٍ سَلِیم ٍ (۸۹)

۸۹- بِقَلب ٍ سَلِیم ٍ: امام صادق علیه السّلام فرمود:

«قلب سلیم» قلبی است که از محبّت دنیا خالی باشد. در «مجمع البیان» اضافه کرده است که مؤید اینکه کلام قول پیامبر صلّی اللّه علیه و آله است که فرمود: «حب ّ الدنیا رأس کل ّ خطیئه».

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۹۰]

وَ أُزلِفَت ِ الجَنَّهُ لِلمُتَّقِین َ (۹۰)

۹۰- أُزلِفَت ِ الجَنَّهُ لِلمُتَّقِین َ: بهشت برای ورود پرهیزگاران نزدیک شده است.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۹۱]

وَ بُرِّزَت ِ الجَحِیم ُ لِلغاوِین َ (۹۱)

۹۱- بُرِّزَت ِ الجَحِیم ُ لِلغاوِین َ: دوزخ برای گمراهان و تبه کاران آشکار شده است.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۹۳]

مِن دُون ِ اللّه ِ هَل یَنصُرُونَکُم أَو یَنتَصِرُون َ (۹۳)

۹۳- أَو یَنتَصِرُون َ: یا خود را سودی بخشند و از عذاب نجات دهند. «المیزان، صافی»

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۹۴]

فَکُبکِبُوا فِیها هُم وَ الغاوُون َ (۹۴)

۹۴- فَکُبکِبُوا: گروهی بعد از گروهی بر روی هم به دوزخ انداخته می شوند. «کبب» در اصل به معنای طرح و انداختن است و تکرار و تضاعف فاء الفعل مفید تکرار معناست.

هُم: خدایان و معبودان بت پرستان.

الغاوُون َ: بت پرستان.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۹۷]

تَاللّه ِ إِن كُنّا لَفِى ضَلال ٍ مُبِين ٍ (۹۷)

۹۷- إِن كُنّا: «إن» مخفّفه از مثقّله است اصل آن «إنّا كنّا» بوده كه «نون» و «الف» حذف شده است.

[سوره الشعراء (۲۶): آيه ۹۸]

إِذ نُسَوِّيكُم بِرَب ِ العالَمِين َ (۹۸)

۹۸- إِذ نُسَوِّيكُم بِرَب ِ العالَمِين ِ: زيرا شما معبودان را با خدا يكسان قرار داده بوديم.

[سوره الشعراء (۲۶): آيه ۹۹]

وَ ما أَضَلَّنا إِلاَّ المُجرِمُون َ (۹۹)

۹۹- المُجرِمُون ِ: به دو معنا آمده است: ۱- گذشتگان ما كه ما به آنان اقتدا كرديم. ۲- شياطين.

[سوره الشعراء (۲۶): آيه ۱۰۰]

فَما لَنا مِن شافِعِين َ (۱۰۰)

۱۰۰- شافِعِين ِ: دوستان غير فاميل.

[سوره الشعراء (۲۶): آيه ۱۰۱]

وَ لا صَدِيق ٍ حَمِيم ٍ (۱۰۱)

۱۰۱- صَدِيق ٍ حَمِيم ٍ: دوستان از فاميل و خويشان.

حَمِيم ٍ: آن عدّه از بستگان كه ما را دوست مى دارند و ما نيز آنان را دوست مى داريم.

[سوره الشعراء (۲۶): آيه ۱۱۱]

قالُوا أَ نُؤمِن ُ لَك َ وَ اتَّبَعَك َ الأَرذَلُون َ (۱۱۱)

۱۱۱- الأَرذَلُون ِ: طبقه مستضعف.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۱۹]

فَأَنجَیناهُ وَ مَن مَعَهُ فِی الفُلکِ المَشحُونِ (۱۱۹)

۱۱۹- المَشحُونِ: پر از سرنشین. اینکه کشتی پر از انسان و انواع حیوانات بوده است.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۲۱]

إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیَةً وَ ما کانَ أَکثَرُهُم مُؤمِنِینَ (۱۲۱)

۱۲۱- إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیَةً: در نجات نوح و غرق کردن قوم، نشانه ای روشن بر توحید است.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۲۸]

أَ تَبنُونَ بِکُلِّ رِیعٍ آیَةً تَعبَثُونَ (۱۲۸)

۱۲۸- رِیعٍ: مکان بلند و مرتفع.

آیَةً تَعبَثُونَ: بنا و ساختمانی که مورد نیاز نیست.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۲۹]

وَ تَتَّخِذُونَ مَصانِعَ لَعَلَّکُم تَخلُدُونَ (۱۲۹)

۱۲۹- مَصانِعَ: جمع «مصنع». به دو معنا آمده است: ۱- قصر و قلعه. ۲- آب انبار زیر زمینی.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۳۰]

وَ إِذا بَطَشتُم بَطَشتُم جَبّارِینَ (۱۳۰)

۱۳۰- بَطَشتُم: مسلّط شدید.

بَطَشتُم جَبّارِینَ: تسلّط جائرانه پیدا کردید.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۳۳]

أَمَدَّکُم بِأَنعامٍ وَ بَنِینَ (۱۳۳)

۱۳۳- أَمَدَّکُم: نعمتهایی به شما عطا کرده است.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۳۷]

إِن هذا إِلاّ خُلُقُ الأَوَّلِين (۱۳۷)

۱۳۷- خُلُقُ الأَوَّلِين: نبوّت تو دروغ است مانند گذشتگان که به دروغ ادّعای پیامبری می کردند.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۴۶]

أَ تُترَكُون فِي ما هاهُنا آمِنِين (۱۴۶)

۱۴۶- أَ تُترَكُون فِي ما هاهُنا آمِنِين: آیا شما در نعمتهای دنیا باقی می مانید و از مرگ در امان هستید یعنی چنین نیست.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۴۸]

وَ زُرُوعٍ وَ نَخلٍ طَلعُها هَضِيمٌ (۱۴۸)

۱۴۸- طَلعُها: اوّلین ظهور خرما.

هَضِيمٌ: نرم و لطیف که زود هضم می شود.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۴۹]

وَ تَنحِتُون مِن الجِبالِ بُيُوتاً فارِهِين (۱۴۹)

۱۴۹- تَنحِتُون مِن الجِبالِ بُيُوتاً: از کوهها خانه هایی می تراشید یعنی با تراشیدن کوهها خانه هایی درست می کنید.

فارِهِين: در اینکه کار حاذق هستید.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۵۳]

قالُوا إِنَّما أَنت مِن المُسَحَّرِين (۱۵۳)

۱۵۳- مِن المُسَحَّرِين: از کسانی هستی که بارها مورد سحر قرار گرفته اند و عقل خود را از دست داده اند و نمی فهمند که چه می گویند.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۶۶]

وَ تَذَرُون ـ ما خَلَق ـ لَكُم رَبُّكُم مِن أَزواجِكُم بَل أَنتُم قَوم ٌ عادُون ـ (۱۶۶)

۱۶۶- عادُون: سرکشان.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۶۸]

قال ـ إِنِّی لِعَمَلِكُم مِن ـ القالِین ـ (۱۶۸)

۱۶۸- مِن ـ القالِین: من از کسانی هستم که به شما معترض هستم و عمل شما را زشت می دارم.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۷۱]

إِلّا عَجُوزاً فِی الغابِرِین ـ (۱۷۱)

۱۷۱- الغابِرِین: باقیماندگان.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۷۲]

ثُم ّ دَمَّرنَا الآخَرِین ـ (۱۷۲)

۱۷۲- دَمَّرنَا: أهلکنا.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۷۶]

كَذَّب ـ أَصحاب ُ الأَیكَهِ المُرسَلِین ـ (۱۷۶)

۱۷۶- أَصحاب ُ الأَیكَهِ: همان «الأیکه» است و «الأیکه» در لغت به معنای محلی است که درختان زیاد دارد و اینکه درختان داخل آب قرار دارد. نام محل ـ قوم شعیب «أیکه» بوده است.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۸۱]

أَوفُوا الكَیل ـ وَ لا تَكُونُوا مِن ـ المُخسِرِین ـ (۱۸۱)

۱۸۱- أَوفُوا الكَیل ـ وَ لا تَكُونُوا مِن ـ المُخسِرِین: پیمانه را به طور کامل بپردازید و از کسانی نباشید که از کیل کم می گذارند.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۸۲]

وَ زِنُوا بِالقِسطاس ِ المُستَقِیم ِ (۱۸۲)

۱۸۲- بِالقِسطاسِ الْمُستَقِيمِ: ترازوی سالم و بدون عیب که زیاد و کم نمی کند.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۸۳]

وَ لا تَبخَسُوا النّاسَ أَشياءَهُم وَ لا تَعثَوا فِی الأَرضِ مُفسِدِينَ (۱۸۳)

۱۸۳- لا تَبخَسُوا النّاسَ أَشياءَهُم: به مردم کم ندهید، کم فروشی نکنید.

لا تَعثَوا: فساد نکنید.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۸۴]

وَ اتَّقُوا الَّذِی خَلَقَکُم وَ الجِبِلَّهَ الأَوَّلِین ـ (۱۸۴)

۱۸۴- الجِبِلَّهَ الأَوَّلِین: امّتهای پیشین.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۸۶]

وَ ما أَنت ـ إِلاّ بَشَرٌ مِثلُنا وَ إِن نَظُنُّک ـ لَمِن ـ الکاذِبِین ـ (۱۸۶)

۱۸۶- إِن نَظُنُّک: «إن» مخفّفه از مثقّله است در اصل «إنّا» بوده است.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۸۷]

فَأَسقِط عَلَینا کِسَفاً مِن ـ السَّماءِ إِن کُنت ـ مِن ـ الصّادِقِین ـ (۱۸۷)

۱۸۷- کِسَفاً مِن ـ السَّماءِ: جمع «کسفه» به معنای قطعه ای از آسمان.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۸۹]

فَکَذَّبُوه ُ فَأَخَذَهُم عَذاب ُ یَوم ِ الظُّلَّه ِ إِنَّه ُ کان ـ عَذاب ـ یَوم ٍ عَظِیم ٍ (۱۸۹)

۱۸۹- الظُّلَّه ِ: ابری که بر سر آنان سایه افکنده بود.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۹۶]

وَ إِنَّه ُ لَفِی زُبُر ِ الأَوَّلِین ـ (۱۹۶)

۱۹۶- إِنَّه ُ لَفِی زُبُر ِ الأَوَّلِین: ذکر قرآن و خبر آن در کتب گذشتگان بوده است به اینکه معنی که کتب انبیای گذشته به آمدن قرآن خبر داده اند.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۱۹۷]

أَ وَ لَم یَکُن لَهُم آیَهً أَن یَعلَمَه ُ عُلَماءُ بَنِی إِسرائِیل ـ (۱۹۷)

۱۹۷- أَ وَ لَم یَکُن لَهُم آیَهً: یکی از نشانه های حقّانیت قرآن اینکه است که گروهی از علمای یهود کفار را از نزول قرآن خبر کرده بودند، پس همین دانستن علمای بنی اسرائیل و خبر دادن آنان دلیل بر حقّانیت قرآن است.

آیَهً: علامت.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۲۰۰]

كَذلِكَ سَلَكناهُ فِي قُلُوبِ الْمُجرِمِينَ (۲۰۰)

۲۰۰- كَذلِكَ سَلَكناهُ: همچنين ما قرآن را بر دل گناهكاران و كافران عبور داديم و گذرانديم.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۲۱۰]

وَ ما تَنَزَّلَت بِهِ الشَّياطِينُ (۲۱۰)

۲۱۰- بِهِ: بالقرآن.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۲۱۹]

وَ تَقَلُّبَكَ فِي السّاجِدِينَ (۲۱۹)

۲۱۹- تَقَلُّبَكَ فِي السّاجِدِينَ: از امام صادق علیه السّلام نقل شده است که مراد اینکه است که خداوند گردش تو را در اصلاب نیکان و انبیا در حالی که از صلب پیامبری به صلب پیامبر دیگری منتقل می شدی تا از صلب پدر خارج شدی زیر نظر داشت.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۲۲۲]

تَنَزَّلُ عَلى كُلِّ أَفّاكٍ أَثِيمٍ (۲۲۲)

۲۲۲- أَفّاكٍ: کذّاب، بسیار دروغگو.

أَثِيمٍ: گناهکار.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۲۲۳]

يُلقُونَ السَّمعَ وَ أَكثَرُهُم كاذِبُونَ (۲۲۳)

۲۲۳- أَكثَرُهُم: اکثر الشیاطین.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۲۲۴]

وَ الشُّعَراءُ يَتَّبِعُهُمُ الغاوُونَ (۲۲۴)

۲۲۴- الشُّعَراءُ: به دو معنا آمده است: ۱- از طرق اهل سنّت نقل شده است که پیامبر صلّی اللّه علیه و آله خطاب به شاعری چنین فرمود: درون انسان از چرک و کثافات پر باشد بهتر از آن است که از شعر پر باشد. همین مضمون نیز از امام صادق علیه السّلام نقل شده است. «المیزان» ۲- در اعتقادات صدوق به نقل از امام صادق علیه السّلام فرموده است: مراد از «شعراء» قصّه گوها هستند. «کنز الدقائق» الغاوُون: برای آن دو معنا است: ۱- گمراهان.

۲- شیاطین.

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۲۲۵]

أَ لَم تَرَ أَنَّهُم فِی کُل ِّوادٍ یَهِیمُون َ(۲۲۵)

۲۲۵- یَهِیمُون َ: «هام یهیم هیمانا: اذا ذهب علی وجهه». مراد آیه اینکه است که در هر وادی بـدون مراعات حدّ و مرز وارد می شوند یعنی سخن به گزاف می گویند. «المیزان»

[سوره الشعراء (۲۶): آیه ۲۲۷]

إِلاَّ الَّذِین َ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحات ِ وَ ذَکَرُوا اللّه َ کَثِیراً وَ انتَصَر ُوا مِن بَعدِ ما ظُلِمُوا وَ سَیَعلَم ُ الَّذِین َ ظَلَمُوا أَی َّ مُنقَلَب ٍ یَنقَلِبُون َ (۲۲۷)

۲۲۷- إِلَّا الَّذِین َ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحات ِ: استثنا از شعرای مذموم است یعنی مگر شاعرانی که مؤمن هستند و عمل نیک انجام می دهند. ص: ۳۷۷

سوره النمل

[سوره النمل (۲۷): آیه ۴]

إِنَّ الَّذِینَ لا یُؤمِنُونَ بِالآخِرَهِ زَیَّنّا لَهُم أَعمالَهُم فَهُم یَعمَهُونَ (۴)

۴- یَعمَهُونَ: سرگردانند.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۷]

إِذ قالَ مُوسی لِأَهلِهِ إِنِّی آنَستُ ناراً سَآتِیکُم مِنها بِخَبَرٍ أَو آتِیکُم بِشِهابٍ قَبَسٍ لَعَلَّکُم تَصطَلُونَ (۷)

۷- آنَستُ: دیدم.

بِخَبَرٍ: اطلاعی به دست آورم و راه را پیدا کنم (زیرا موسی راه را گم کرده بود).

بِشِهابٍ: شعله ای از آتش. «شهاب» در اصل به نور عمودی گفته می شود.

قَبَسٍ: مقداری از آتش. «المفردات للراغب» آتِیکُم بِشِهابٍ قَبَسٍ: شعله ای از آتش بیاورم.

تَصطَلُونَ: گرم شوید.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۹]

یا مُوسی إِنَّهُ أَنَا اللّهُ العَزِیزُ الحَکِیمُ (۹)

۹- إِنَّهُ: إِنَّ المتکلّم و النادی.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۱۰]

وَ أَلقِ عَصاکَ فَلَمّا رَآها تَهتَزُّ کَأَنَّها جَانٌّ وَلّی مُدبِراً وَ لَم یُعَقِّب یا مُوسی لا تَخَف إِنِّی لا یَخافُ لَدَیَّ المُرسَلُونَ (۱۰)

۱۰- تَهتَزُّ: حرکت می کرد.

جَانٌّ: مار معمولی. در اینکه جا تعبیر به «جان» شده است، با اینکه که به تعبیر آیات دیگر عصای موسی «ثعبان» به معنای مار بزرگ و اژدها بوده است و اینکه به خاطر اینکه است که تشبیه «کَأَنَّها جَانٌّ» در اینکه جا از اینکه جهت است که حرکت اینکه اژدها همانند مارهای معمولی مخفی بوده است، نه اینکه که در جثه مانند مار معمولی باشد ..

[سوره النمل (۲۷): آیه ۱۱]

إِلاّ مَن ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسناً بَعدَ سُوءٍ فَإِنِّی غَفُورٌ رَحِیمٌ (۱۱)

۱۱- إِلّا: استثناء منقطع است، به معنای «لکن».

[سوره النمل (۲۷): آیه ۱۲]

وَ أَدخِل یَدَکَ فِی جَیبِکَ تَخرُج بَیضاءَ مِن غَیرِ سُوءٍ فِی تِسعِ آیاتٍ إِلی فِرعَونَ وَ قَومِهِ إِنَّهُم کانُوا قَوماً فاسِقِینَ (۱۲)

۱۲-قال که بَیضاءَ مِن غَیرِ سُوءٍ: بدون اینکه که اینکه سفیدی از مرضی مانند برص باشد.

قال که فِی تِسعِ: مع تسع.

قال که إِلی فِرعَونَ: أنت مرسل بها الی فرعون.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۱۴]

وَ جَحَدُوا بِها وَ استَیقَنَتها أَنفُسُهُم ظُلماً وَ عُلُوًّا فَانظُر کَیف کَان عاقِبَهُ المُفسِدِین (۱۴)

۱۴- جَحَدُوا بِها: جحدوها. «با» زاید است.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۱۷]

وَ حُشِرَ لِسُلَیمان جُنُودُه مِن الجِن وَ الإِنس وَ الطَّیرِ فَهُم یُوزَعُون (۱۷)

۱۷- حُشِرَ: جمع شده بودند.

یُوزَعُون: اینکه لشگر با نظم می رفتند، به گونه ای که جلو سپاه را متوقّف می کردند تا نفرات عقب برسد. اینکه نوع کنترل و ایجاد نظم را «وزع» می گویند.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۱۸]

حَتّی إِذا أَتَوا عَلی وادِ النَّمل قالَت نَملَهٌ یا أَیُّهَا النَّمل ادخُلُوا مَساکِنَکُم لا یَحطِمَنَّکُم سُلَیمان وَ جُنُودُه وَ هُم لا یَشعُرُون (۱۸)

۱۸- لا یَحطِمَنَّکُم: شما را له نکنند.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۱۹]

فَتَبَسَّم ضاحِکاً مِن قَولِها وَ قال رَب أَوزِعنِی أَن أَشکُرَ نِعمَتَک الَّتِی أَنعَمت عَلَی وَ عَلی والِدَی وَ أَن أَعمَل صالِحاً تَرضاه وَ أَدخِلنِی بِرَحمَتِک فِی عِبادِک الصّالِحِین (۱۹)

۱۹- أَوزِعنِی: به من الهام کن(۱).

[سوره النمل (۲۷): آیه ۲۰]

وَ تَفَقَّدَ الطَّیرَ فَقال ما لِی لا أَرَی الهُدهُدَ أَم کان مِن الغائِبِین (۲۰)

۲۰- تَفَقَّدَ الطَّیرَ: از پرنده غایب جویا شد.

ما لِی لا أَرَی الهُدهُدَ: ما للهدهد لا أراه.

أَم کان: «أم» منقطعه است یعنی «بل أ هو من الغائبین».

[سوره النمل (۲۷): آیه ۲۱]

لَأُعَذِّبَنَّه ُعَذاباً شَدِيداً أَو لَأَذبَحَنَّه ُأَو لَيَأتِيَنِّى بِسُلطان ٍ مُبِين ٍ (۲۱)

۲۱- لَيَأتِيَنِّى: اصل آن «ليأتيننى» بوده كه نون وقايه حذف شده است.

[سوره النمل (۲۷): آيه ۲۲]

فَمَكَث َغَيرَ بَعِيدٍ فَقال َأَحَطت ُبِما لَم تُحِط بِه ِوَ جِئتُك َمِن سَبَإٍ بِنَبَإٍ يَقِين ٍ (۲۲)

۲۲- فَمَكَث َغَيرَ بَعِيدٍ: طولى نكشيد، درنگ نكرد سليمان مگر اندك زمانى.

«سبأ»: به دو معنا آمده است: ۱- نام شهرى است در يمن. ۲- نام طائفه و قبيله.

۱- ۱.گر چه صاحب «مجمع البيان» اينكه كلمه را به معناى «الهمنى» معنا كرده است، ولى اينكه با معناى لغوى «وزع» كه به معناى منع و بازداشتن است همخوانى ندارد. احتمالا همان گونه كه زجاج گفته است معنا چنين است: خدايا مرا از همه چيز باز بدار و مرا بر سپاسگزارى خود وقف كن يعنى كارى كن كه همه چيز را رها كنم و فقط مشغول شكر تو باشم.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۲۳]

إِنِّی وَجَدتُ ٱمرَأَةً تَملِکُهُم وَ أُوتِیَت مِن کُلِّ شَی ءٍ وَ لَها عَرشٌ عَظِیمٌ (۲۳)

۲۳- عَرشٌ: به دو معنا آمده است: ۱- تخت.

۲- حکومت، فرمانروایی.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۲۵]

أَلّا یَسجُدُوا لِلّهِ الَّذِی یُخرِجُ ٱلخَب ءَ فِی السَّماواتِ وَ الأَرضِ وَ یَعلَمُ ما تُخفُونَ وَ ما تُعلِنُونَ (۲۵)

۲۵- أَلّا یَسجُدُوا: علت است برای «صدهم» یعنی «لئلّا یسجدوا للّه».

الخَب ءَ: پنهان و مخفی.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۲۸]

اذهَب بِکِتابِی هذا فَأَلقِه إِلَیهِم ثُمَّ تَوَلَّ عَنهُم فَانظُر ما ذا یَرجِعُونَ (۲۸)

۲۸- تَوَلَّ عَنهُم: خود را در نزدیکی آنان پنهان کن.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۳۱]

أَلّا تَعلُوا عَلَیَّ وَ أتُونِی مُسلِمِینَ (۳۱)

۳۱- أَلّا تَعلُوا: «أن» تفسیریه است یعنی «لا تعلوا».

[سوره النمل (۲۷): آیه ۳۲]

قالَت یا أَیُّهَا المَلَأُ أَفتُونِی فِی أَمرِی ما کُنتُ قاطِعَةً أَمراً حَتّی تَشهَدُونِ (۳۲)

۳۲- ما کُنتُ قاطِعَةً أَمراً: در کاری تصمیمی نمی گیرم.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۳۴]

قالَت إِنَّ المُلُوکَ إِذا دَخَلُوا قَریَةً أَفسَدُوها وَ جَعَلُوا أَعِزَّةَ أَهلِها أَذِلَّةً وَ کَذلِکَ یَفعَلُونَ (۳۴)

۳۴- کَذلِکَ یَفعَلُونَ: دو احتمال در آن وجود دارد: ۱- کلام خداوند است در مقام تأیید کلام بلقیس یعنی بله چنین است پادشاهان قریه ها را خراب می کنند. ۲- دنباله کلام بلقیس است یعنی بله چنین می کنند.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۳۵]

وَ إِنِّی مُرسِلَهٌ إِلَیهِم بِهَدِیَّهٍ فَناظِرَهٌ بِم َیَرجِع ُالمُرسَلُون َ(۳۵)

۳۵- فَناظِرَهٌ: به انتظار می نشینم.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۳۶]

فَلَمّا جاءَ سُلَیمانَ قالَ أَ تُمِدُّونَنِ بِمالٍ فَما آتانِیَ اللّهُ خَیرٌ مِمّا آتاکُم بَل أَنتُم بِهَدِیَّتِکُم تَفرَحُونَ (۳۶)

۳۶- جاءَ: فاعل «جاء» «رسول» است.

أَ تُمِدُّونَنِ بِمالٍ: آیا به اموال من اضافه می کنند! یعنی نیازی به اینکه اموال نیست.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۳۷]

ارجِع إِلَیهِم فَلَنَأتِیَنَّهُم بِجُنُودٍ لا قِبَلَ لَهُم بِها وَ لَنُخرِجَنَّهُم مِنها أَذِلَّةً وَ هُم صاغِرُونَ (۳۷)

۳۷- صاغِرُون: ذلیل و خوار باشند.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۳۸]

قالَ یا أَیُّهَا المَلَؤُا أَیُّکُم یَأتِینِی بِعَرشِها قَبلَ أَن یَأتُونِی مُسلِمِینَ (۳۸)

۳۸- مُسلِمِین: به دو معنا آمده است:

۱- مؤمنین. ۲- منقاد و تسلیم شدگان.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۳۹]

قالَ عِفرِیتٌ مِنَ الجِنِّ أَنَا آتِیکَ بِهِ قَبلَ أَن تَقُومَ مِن مَقامِکَ وَ إِنِّی عَلَیهِ لَقَوِیٌّ أَمِینٌ (۳۹)

۳۹- عِفرِیت: طغیان گر قوی و زیرک.

مَقامِک: جایگاه نشستن تو برای قضاوت، کرسی قضا.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۴۰]

قالَ الَّذِی عِندَهُ عِلمٌ مِنَ الکِتابِ أَنَا آتِیکَ بِهِ قَبلَ أَن یَرتَدَّ إِلَیکَ طَرفُکَ فَلَمّا رَآهُ مُستَقِرًّا عِندَهُ قالَ هذا مِن فَضلِ رَبِّی لِیَبلُوَنِی أَ أَشکُرُ أَم أَکفُرُ وَ مَن شَکَرَ فَإِنَّما یَشکُرُ لِنَفسِهِ وَ مَن کَفَرَ فَإِنَّ رَبِّی غَنِیٌّ کَرِیمٌ (۴۰)

۴۰- یَرتَدَّ إِلَیکَ طَرفُکَ: چشم بر هم بزنی.

قالَ هذا: قال سلیمان.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۴۱]

قال نَكِّرُوا لَها عَرشَها نَنظُر أَ تَهتَدِى أَم تَكُون مِن الَّذِين لا يَهتَدُون (۴۱)

۴۱- نَكِّرُوا لَها: به طورى تغيير دهيد كه نشناسد.

[سوره النمل (۲۷): آيه ۴۳]

وَ صَدَّها ما كانَت تَعبُدُ مِن دُون اللّه إِنَّها كانَت مِن قَوم كافِرِين (۴۳)

۴۳- صَدَّها ما كانَت تَعبُدُ مِن دُون اللّه: به دو معنا آمده است: ۱- خورشيد پرستى، آن زن (بلقيس) را از بندگى خدا بازداشته بود.

۲- سليمان او را از خورشيد پرستى بازداشت.

بنابراين تقدير چنين است: «عمّا كانت تعبد».

[سوره النمل (۲۷): آيه ۴۴]

قِيل لَها ادخُلِى الصَّرح فَلَمّا رَأَته حَسِبَته لُجَّةً وَ كَشَفَت عَن ساقَيها قال إِنَّه صَرح مُمَرَّدٌ مِن قَوارِيرَ قالَت رَب إِنِّى ظَلَمت نَفسِى وَ أَسلَمت مَع سُلَيمان لِلّه رَب العالَمِين (۴۴)

۴۴- الصَّرح: به دو معنا آمده است:

۱- فضاى آزاد و بدون سقف. ۲- قصر شيشه اى.

لُجَّةً: درياچه، حوض.

كَشَفَت عَن ساقَيها: شلوار خود را بالا گرفت تا خيس نشود.

صَرح مُمَرَّدٌ: كاخى خالص (از شيشه).

قَوارِيرَ: شيشه.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۴۶]

قال ـ یا قَوم ِ لِم ـ تَستَعجِلُون ـ بِالسَّیِّئَهِ قَبل ـ الحَسَنَهِ لَو لا تَستَغفِرُون ـ اللّه ـ لَعَلَّکُم تُرحَمُون ـ (۴۶)

۴۶- بِالسَّیِّئَهِ: بالعذاب.

الحَسَنَهِ: الرحمه.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۴۷]

قالُوا اطَّیَّرنا بِک ـ وَ بِمَن مَعَک ـ قال ـ طائِرُکُم عِندَ اللّه ِ بَل أَنتُم قَوم ٌ تُفتَنُون ـ (۴۷)

۴۷- اطَّیَّرنا: فال بد زدیم.

تُفتَنُون ـ: به دو معنا آمده است: ۱- به خیر و شرّ آزمایش می شوید. ۲- عذاب می شوید.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۴۸]

وَ کان ـ فِی المَدِینَهِ تِسعَهُ رَهطٍ یُفسِدُون ـ فِی الأَرض ِ وَ لا یُصلِحُون ـ (۴۸)

۴۸- رَهطٍ: به دو معنا آمده است: ۱- نفر، شخص. ۲- گروه کمتر از ده نفر. «المفردات للراغب»

[سوره النمل (۲۷): آیه ۴۹]

قالُوا تَقاسَمُوا بِاللّه ِ لَنُبَیِّتَنَّه ُ وَ أَهلَه ُ ثُم ـ لَنَقُولَن ـ لِوَلِیِّه ِ ما شَهِدنا مَهلِک ـ أَهلِه ِ وَ إِنّا لَصادِقُون ـ (۴۹)

۴۹- تَقاسَمُوا: هم قسم شدند.

لَنُبَیِّتَنَّه ُ: صالح را شبانه به قتل برسانیم.

لِوَلِیِّه ِ: بستگان صالح. (اولیای خون او).

مَهلِک ـ: قتل.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۵۱]

فَانظُر کَیف ـ کان ـ عاقِبَهُ مَکرِهِم أَنّا دَمَّرناهُم وَ قَومَهُم أَجمَعِین ـ (۵۱)

۵۱- دَمَّرناهُم: آنان را هلاک کردیم.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۵۲]

فَتِلكَ بُيُوتُهُم خاوِيَةً بِما ظَلَمُوا إِنَّ فِي ذلِكَ لَآيَةً لِقَومٍ يَعلَمُونَ (۵۲)

۵۲- خاوِيَةً: خالی.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۵۴]

وَ لُوطاً إِذ قالَ لِقَومِهِ أَ تَأتُونَ الفاحِشَةَ وَ أَنتُم تُبصِرُونَ (۵۴)

۵۴- تُبصِرُونَ: بصیرت و آگاهی به زشتی کار دارید.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۵۶]

فَما كانَ جَوابَ قَومِهِ إِلاّ أَن قالُوا أَخرِجُوا آلَ لُوطٍ مِن قَريَتِكُم إِنَّهُم أُناسٌ يَتَطَهَّرُونَ (۵۶)

۵۶- أُناسٌ يَتَطَهَّرُونَ: مردمانی پاک دامن هستند.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۵۷]

فَأَنجَيناهُ وَ أَهلَهُ إِلاّ امرَأَتَهُ قَدَّرناها مِنَ الغابِرِينَ (۵۷)

۵۷- قَدَّرناها مِنَ الغابِرِينَ: او را در میان باقیماندگان در عذاب قرار دادیم.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۵۹]

قُلِ الحَمدُ لِلّهِ وَ سَلامٌ عَلى عِبادِهِ الَّذِينَ اصطَفى آللّهُ خَيرٌ أَمّا يُشرِكُونَ (۵۹)

۵۹- أَمّا يُشرِكُونَ: أم ما يشركون.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۶۰]

أَمَّن خَلَقَ السَّماواتِ وَ الأَرضَ وَ أَنزَلَ لَكُم مِنَ السَّماءِ ماءً فَأَنبَتنا بِهِ حَدائِقَ ذاتَ بَهجَةٍ ما كانَ لَكُم أَن تُنبِتُوا شَجَرَها أَ إِلهٌ مَعَ اللّهِ بَل هُم قَومٌ يَعدِلُونَ (۶۰)

۶۰- أَمَّن: أم من.

ذاتَ بَهجَةٍ: دارای منظره زیبا و نشاطآور.

ما كانَ لَكُم أَن تُنبِتُوا شَجَرَها: شما هرگز قدرت نداشتید درختان آن را برویانید.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۶۱]

أَمَّن جَعَلَ الأَرضَ قَراراً وَ جَعَلَ خِلالَها أَنهاراً وَ جَعَلَ لَها رَواسِيَ وَ جَعَلَ بَينَ البَحرَينِ حاجِزاً أَ إِلهٌ مَعَ اللّهِ بَل أَكثَرُهُم لا يَعلَمُونَ (۶۱)

۶۱- رَواسِيَ: جمع «راسیه» به معنای کوههای استوار.

حاجِزاً: مانع.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۶۶]

بَلِ ادّارَكَ عِلمُهُم فِی الآخِرَهِ بَل هُم فِی شَكٍّ مِنها بَل هُم مِنها عَمُونَ (۶۶)

۶۶- ادّارَكَ: علم و یقین برای آنان در آخرت پی در پی حاصل شود تا یقین آنان نسبت به مطالبی که در دنیا به آنان خبر می دادند تکمیل شود.

عَمُونَ: جمع «عمی» به معنای کور. مراد کوری دل است.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۶۸]

لَقَد وُعِدنا هذا نَحنُ وَ آباؤُنا مِن قَبلُ إِن هذا إِلّا أَساطِیرُ الأَوَّلِینَ (۶۸)

۶۸- أَساطِیرُ الأَوَّلِین: اخبار دروغ، افسانه های گذشتگان.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۷۱]

وَ یَقُولُونَ مَتی هذَا الوَعدُ إِن كُنتُم صادِقِینَ (۷۱)

۷۱- هذَا الوَعدُ: مراد وعده عذاب است.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۷۲]

قُل عَسی أَن یَكُونَ رَدِفَ لَكُم بَعضُ الَّذِی تَستَعجِلُونَ (۷۲)

۷۲- رَدِفَ لَكُم: برای شما نزدیک باشد.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۷۴]

وَ إِنَّ رَبَّكَ لَیَعلَمُ ما تُكِنُّ صُدُورُهُم وَ ما یُعلِنُونَ (۷۴)

۷۴- تُكِنُّ: مخفی داشته است.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۷۶]

إِنَّ هذَا القُرآنَ یَقُصُّ عَلی بَنِی إِسرائِیلَ أَكثَرَ الَّذِی هُم فِیهِ یَختَلِفُونَ (۷۶)

۷۶- الَّذِی هُم فِیهِ یَختَلِفُون: بعضی از مطالب مورد اختلاف بنی اسرائیل عبارت بود از: جریان مریم و عیسی (ع) و جریان نبوت حضرت محمّد صلّی اللّه علیه و آله که در تورات به آن بشارت داده شده بود که بعضی از آنان می گفتند: پیامبر موعود

در تورات «یوشع» است و بعضی می گفتند: هنوز نیامده و باید به انتظار آمدنش باشیم.

ص: ۳۸۴

[سوره النمل (۲۷): آیه ۷۷]

وَ إِنَّه ُلَهُدى ً وَ رَحمَةٌ لِلمُؤمِنِين َ(۷۷)

۷۷- إِنَّه ُ: ان َ القرآن.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۸۲]

وَ إِذا وَقَع َ القَول ُ عَلَيهِم أَخرَجنا لَهُم دَابَّةً مِن َ الأَرض ِ تُكَلِّمُهُم أَن َّ النّاس َ كانُوا بِآياتِنا لا يُوقِنُون َ(۸۲)

۸۲- إِذا وَقَع َ القَول ُ: هنگامی که عذاب بر آنان حتمی و مسجّل شد.

دَابَّةً مِن َ الأَرض ِ: علی علیه السّلام فرمود: «اینکه جنبنده دارای دم نیست، هر چند دارای ریش هست. اینکه اشاره دارد به اینکه که انسان است. در روایت دیگر آمده است: مراد از «دابه الارض» علی علیه السّلام است.

أَن َّ النّاس َ: مقول قول است برای «تکلّمهم» زیرا تکلم به معنای قول است.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۸۳]

وَ يَوم َ نَحشُرُ مِن كُل ِّ أُمَّةٍ فَوجاً مِمَّن يُكَذِّب ُ بِآياتِنا فَهُم يُوزَعُون َ(۸۳)

۸۳- يُوزَعُون َ: به سوره النمل، آیه ۱۷ رجوع شود.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۸۴]

حَتّى إِذا جاؤُ قال َ أَ كَذَّبتُم بِآياتِى وَ لَم تُحِيطُوا بِها عِلماً أَمّا ذا كُنتُم تَعمَلُون َ(۸۴)

۸۴- أَمّا ذا كُنتُم تَعمَلُون َ(۱): به چه چیزی مشغول بودید!

[سوره النمل (۲۷): آیه ۸۷]

وَ يَوم َ يُنفَخ ُ فِى الصُّورِ فَفَزِع َ مَن فِى السَّماوات ِ وَ مَن فِى الأَرض ِ إِلاّ مَن شاءَ اللّه ُ وَ كُل ٌّ أَتَوه ُ داخِرِين َ(۸۷)

۸۷- داخِرِين َ: ذلیلانه.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۸۸]

وَ تَرَى الجِبال َ تَحسَبُها جامِدَةً وَ هِى َ تَمُرُّ مَرَّ السَّحاب ِ صُنع َ اللّه ِ الَّذِى أَتقَن َ كُل َّ شَى ءٍ إِنَّه ُ خَبِيرٌ بِما تَفعَلُون َ(۸۸)

۸۸- جامِدَةً: ثابت و بدون حرکت.

۱- ۱.اصل آن «أم ماذا کنتم تعملون» بوده است.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۸۹]

مَن جاءَ بِالحَسَنَهِ فَلَه ُ خَیرٌ مِنها وَ هُم مِن فَزَع ٍ یَومَئِذٍ آمِنُون َ (۸۹)

۸۹- بِالحَسَنَهِ: از امام باقر علیه السّلام نقل شده است که علی علیه السّلام فرمود: مراد از «حسنه» محبت ما اهل بیت و مراد از «سیّئه» بغض ما اهل بیت است.

خَیرٌ: ثواب. معنای وصفی ندارد.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۹۰]

وَ مَن جاءَ بِالسَّیِّئَهِ فَکُبَّت وُجُوهُهُم فِی النّارِ هَل تُجزَون َ إِلاّ ما کُنتُم تَعمَلُون َ (۹۰)

۹۰- فَکُبَّت وُجُوهُهُم فِی النّارِ: به شکل وارونه به آتش انداخته می شوند. جابر از پیامبر صلّی اللّه علیه و آله نقل کرده است که پیامبر خطاب به علی علیه السّلام فرمود: ای علی اگر امت من به قدری روزه بگیرند که مثل مو باریک گردند و به قدری نماز گزارند که کمر آنان همچون قوس گردد، ولی بغض تو را در دل داشته باشند، حتما خداوند آنان را تا گلوگاه در آتش داخل خواهد کرد.

[سوره النمل (۲۷): آیه ۹۱]

إِنَّما أُمِرت ُ أَن أَعبُدَ رَب َّ هذِه ِ البَلدَهِ الَّذِی حَرَّمَها وَ لَه ُ کُل ُّ شَی ءٍ وَ أُمِرت ُ أَن أَکُون َ مِن َ المُسلِمِین َ (۹۱)

۹۱- حَرَّمَها: جعلها حرما آمنا.

سوره القصص

[سوره القصص (۲۸): آیه ۴]

إِن َّ فِرعَون َ عَلا فِی الأَرض ِ وَ جَعَل َ أَهلَها شِیَعاً یَستَضعِف ُ طائِفَهً مِنهُم یُذَبِّح ُ أَبناءَهُم وَ یَستَحیِی نِساءَهُم إِنَّه ُ کان َ مِن َ المُفسِدِین َ (۴)

۴- شِیَعاً: چند فرقه و گروه.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۶]

وَ نُمَكِّنَ لَهُم فِي الأَرضِ وَ نُرِيَ فِرعَونَ وَ هامانَ وَ جُنُودَهُما مِنهُم ما كانُوا يَحذَرُونَ (۶)

۶- مِنهُم: من بنی اسرائیل.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۸]

فَالتَقَطَهُ آلُ فِرعَونَ لِيَكُونَ لَهُم عَدُوًّا وَ حَزَناً إِنَّ فِرعَونَ وَ هامانَ وَ جُنُودَهُما كانُوا خاطِئِينَ (۸)

۸- لِيَكُونَ لَهُم عَدُوًّا وَ حَزَناً: تا عاقبت دشمن آنان و مایه اندوهشان گردد. «لام» برای عاقبت است.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۹]

وَ قالَتِ امرَأَتُ فِرعَونَ قُرَّتُ عَينٍ لِي وَ لَكَ لا تَقتُلُوهُ عَسى أَن يَنفَعَنا أَو نَتَّخِذَهُ وَلَداً وَ هُم لا يَشعُرُونَ (۹)

۹- قُرَّتُ عَينٍ: چشم روشنی.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۱۰]

وَ أَصبَحَ فُؤادُ أُمِّ مُوسى فارِغاً إِن كادَت لَتُبدِي بِهِ لَو لا أَن رَبَطنا عَلى قَلبِها لِتَكُونَ مِنَ المُؤمِنِينَ (۱۰)

۱۰- فارِغاً: خالی. در اینکه جا دو احتمال وجود دارد: ۱- خالی از هر چیزی به جز یاد موسی بود. ۲- خالی از اندوه بود چون خداوند وعده نجات موسی را داده بود.

إِن كادَت لَتُبدِي بِهِ: «إن» مخفّفه از مثقّله است یعنی «أنّها كادت»: نزدیک بود که مادر موسی جریان را آشکار کند.

لَو لا أَن رَبَطنا عَلى قَلبِها: اگر قلب او را (با صبر و یقین) محکم نکرده بودیم.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۱۱]

وَ قالَت لِأُختِهِ قُصِّيهِ فَبَصُرَت بِهِ عَن جُنُبٍ وَ هُم لا يَشعُرُونَ (۱۱)

۱۱- قُصِّيهِ: امر حاضر است یعنی موسی را دنبال و تعقیب کن. «قص» به معنای دنبال کسی یا چیزی رفتن است.

فَبَصُرَت بِهِ عَن جُنُبٍ: به دو معنا آمده است:

۱- خواهر موسی او را از دور دید. ۲- خواهر موسی او را زیر نظر داشت.

عَن جُنُبٍ: به دو معنا آمده است: ۱- از دور.

۲- به طور ناشناس.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۱۲]

وَ حَرَّمنا عَلَیه ِ المَراضِع َ مِن قَبل ُ فَقالَت هَل أَدُلُّکُم عَلی أَهل ِ بَیت ٍ یَکفُلُونَه ُ لَکُم وَ هُم لَه ُ ناصِحُون َ (۱۲)

۱۲- لَه ُ: لموسی.

ناصِحُون َ: در حالی که آنان به او مهربانند و خیرخواه او هستند.

ص: ۳۸۷

[سوره القصص (۲۸): آیه ۱۵]

وَ دَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلى حِينِ غَفْلَةٍ مِن أَهلِها فَوَجَدَ فِيها رَجُلَينِ يَقتَتِلانِ هذا مِن شِيعَتِهِ وَ هذا مِن عَدُوِّهِ فَاستَغاثَهُ الَّذِى مِن شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِى مِن عَدُوِّهِ فَوَكَزَهُ مُوسى فَقَضى عَلَيهِ قالَ هذا مِن عَمَلِ الشَّيطانِ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌّ مُبِينٌ (۱۵)

۱۵- شِيعَتِهِ: اسرائیلی بود.

عَدُوِّهِ: قبطی بود.

فَوَكَزَهُ: با مشت به سینه او زد.

هذا مِن عَمَلِ الشَّيطانِ: به دو معنا آمده است:

۱- امام رضا علیه السّلام فرمود: اینکه درگیری بین قبطی و اسرائیلی از عمل شیطان است، نه کشته شدن قبطی توسط موسی. «المیزان» ۲- سید مرتضی رحمه اللّه فرمود: اینکه عمل مقتول از عمل شیطان است.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۱۶]

قالَ رَبِّ إِنِّى ظَلَمتُ نَفسِى فَاغفِر لِى فَغَفَرَ لَهُ إِنَّهُ هُوَ الغَفُورُ الرَّحِيمُ (۱۶)

۱۶- رَبِّ إِنِّى ظَلَمتُ نَفسِى فَاغفِر لِى: به دو معنا آمده است: ۱- امام رضا علیه السّلام فرمود: یعنی وارد شدن من به اینکه شهر کار درستی نبوده زیرا شهر، پر از دشمن است پس مرا از دشمنان مخفی کن. موسی مرتکب گناه نشده بود تا استغفار کند، به عکس، موسی گفت: خدایا به شکرانه اینکه نیرومندی هرگز پشتیبان مجرمها نخواهم بود، بلکه با آنان مبارزه خواهم کرد. «المیزان» ۲- سید مرتضی رحمه اللّه فرموده است: اینکه استغفار به خاطر کشتن قبطی نبوده، بلکه موسی به خداوند انقطاع حاصل کرده است و مانند دیگر انبیا که از قصور خود در شکر نعمتهای الهی طلب مغفرت می کنند، طلب مغفرت کرده است.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۱۸]

فَأَصبَحَ فِى المَدِينَةِ خائِفاً يَتَرَقَّبُ فَإِذَا الَّذِى استَنصَرَهُ بِالأَمسِ يَستَصرِخُهُ قالَ لَهُ مُوسى إِنَّكَ لَغَوِىٌّ مُبِينٌ (۱۸)

۱۸- يَتَرَقَّبُ: انتظار می کشید که جریان قتل قبطی به کجا خواهد انجامید.

يَستَصرِخُهُ: او را به یاری خویش فرا می خواند.

لَغَوِىٌّ: در اینکه شرایط که جو حاکم با فرعون است درگیری تو (اسرائیلی) با قبطی کار درستی نیست، نه اینکه که اینکه کار حرام است.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۱۹]

فَلَمّا أَن أَرادَ أَن يَبطِشَ بِالَّذِی هُوَ عَدُوٌّ لَهُما قالَ یا مُوسی أَ تُرِیدُ أَن تَقتُلَنِی کَما قَتَلتَ نَفساً بِالأَمسِ إِن تُرِیدُ إِلاّ أَن تَکُونَ جَبّاراً فِی الأَرضِ وَ ما تُرِیدُ أَن تَکُونَ مِنَ المُصلِحِینَ (۱۹)

۱۹- یَبطِشَ: سلطه پیدا کند.

قالَ یا مُوسی ...: در قائل دو احتمال وجود دارد: ۱- اسرائیلی گفت: می خواهی مرا بکشی مانند آن مرد قبطی که دیروز وی را کشتی! زیرا گمان برد موسی با گفتن «انّک لغوی» او را مورد غضب قرار داده و قصد حمله به او را دارد.

۲- قبطی گفت: آیا می خواهی مرا هم بکشی مانند آن شخصی که دیروز توسط تو به قتل رسید!

[سوره القصص (۲۸): آیه ۲۰]

وَ جاءَ رَجُلٌ مِن أَقصَی المَدِینَهِ یَسعی قالَ یا مُوسی إِنَّ المَلَأَ یَأتَمِرُونَ بِکَ لِیَقتُلُوکَ فَاخرُج إِنِّی لَکَ مِنَ النّاصِحِینَ (۲۰)

۲۰- أَقصَی: آخر.

یَسعی: با سرعت حرکت می کرد.

یَأتَمِرُونَ بِکَ: در باره تو مشورت می کردند.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۲۲]

وَ لَمّا تَوَجَّه َ تِلقاءَ مَدیَن َ قال َ عَسی رَبّی أَن یَهدِیَنِی سَواءَ السَّبِیل ِ (۲۲)

۲۲- تَوَجَّه َ: رو کرد.

تِلقاءَ: در لغت به معنای محاذی و برابر است و مراد اینکه است که به سوی مدین رو کرد.

مَدیَن َ: نام شهری بوده است.

سَواءَ السَّبِیل ِ: راه راست.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۲۳]

وَ لَمّا وَرَدَ ماءَ مَدیَن َ وَجَدَ عَلَیه ِ أُمَّهً مِن َ النّاس ِ یَسقُون َ وَ وَجَدَ مِن دُونِهِم ُ امرَأَتَین ِ تَذُودان ِ قال َ ما خَطبُکُما قالَتا لا نَسقِی حَتّی یُصدِرَ الرِّعاءُ وَ أَبُونا شَیخ ٌ کَبِیرٌ (۲۳)

۲۳- مِن دُونِهِم ُ: نزدیک آنان.

تَذُودان ِ: آن دو زن گوسفندان را از ورود به محل ّ آب خوردن ممانعت می کردند.

ما خَطبُکُما: چه کار دارید! چرا گوسفندان خود را آب نمی دهید!.

یُصدِرَ الرِّعاءُ: چوپانها محل آب خوردن را ترک کنند.

الرِّعاءُ: جمع «راع» به معنای چوپان.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۲۴]

فَسَقی لَهُما ثُم َّ تَوَلّی إِلَی الظِّل ِّ فَقال َ رَب ِّ إِنِّی لِما أَنزَلت َ إِلَی َّ مِن خَیرٍ فَقِیرٌ (۲۴)

۲۴- تَوَلّی إِلَی الظِّل ِّ: به سوی سایه برگشت.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۲۷]

قال َ إِنِّی أُرِیدُ أَن أُنکِحَک َ إِحدَی ابنَتَی َّ هاتَین ِ عَلی أَن تَأجُرَنِی ثَمانِی َ حِجَج ٍ فَإِن أَتمَمت َ عَشراً فَمِن عِندِک َ وَ ما أُرِیدُ أَن أَشُق َّ عَلَیک َ سَتَجِدُنِی إِن شاءَ اللّه ُ مِن َ الصّالِحِین َ (۲۷)

۲۷- ثَمانِی َ حِجَج ٍ: هشت سال. جهت اینکه که از سال به حج ّ تعبیر کرده است اینکه است که در هر سال یک بار موسم حج

است. «المیزان»

ص: ۳۸۹

[سوره القصص (۲۸): آیه ۲۹]

فَلَمّا قَضی مُوسَی الأَجَلَ وَ سارَ بِأَهلِهِ آنَسَ مِن جانِبِ الطُّورِ ناراً قالَ لِأَهلِهِ امکُثُوا إِنِّی آنَستُ ناراً لَعَلِّی آتِیکُم مِنها بِخَبَرٍ أَو جَذوَهٍ مِنَ النّارِ لَعَلَّکُم تَصطَلُونَ (۲۹)

۲۹- بِخَبَرٍ: اطّلاعی به دست بیاورم و راه را پیدا کنم.

جَذوَهٍ مِنَ النّارِ: پاره ای از آتش.

تَصطَلُونَ: گرم شوید.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۳۰]

فَلَمّا أَتاها نُودِیَ مِن شاطِئِ الوادِ الأَیمَنِ فِی البُقعَهِ المُبارَکَهِ مِنَ الشَّجَرَهِ أَن یا مُوسی إِنِّی أَنَا اللّهُ رَبُّ العالَمِینَ (۳۰)

۳۰- شاطِئِ: سمت.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۳۱]

وَ أَن أَلقِ عَصاکَ فَلَمّا رَآها تَهتَزُّ کَأَنَّها جَانٌّ وَلّی مُدبِراً وَ لَم یُعَقِّب یا مُوسی أَقبِل وَ لا تَخَف إِنَّکَ مِنَ الآمِنِینَ (۳۱)

۳۱- تَهتَزُّ کَأَنَّها جَانٌّ: به سوره النمل، آیه ۱۰ رجوع شود.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۳۲]

اسلُک یَدَکَ فِی جَیبِکَ تَخرُج بَیضاءَ مِن غَیرِ سُوءٍ وَ اضمُم إِلَیکَ جَناحَکَ مِنَ الرَّهبِ فَذانِکَ بُرهانانِ مِن رَبِّکَ إِلی فِرعَونَ وَ مَلائِهِ إِنَّهُم کانُوا قَوماً فاسِقِینَ (۳۲)

۳۲- اسلُک: داخل کن.

بَیضاءَ مِن غَیرِ سُوءٍ: بدون اینکه که سفیدی از بیماری برص و مانند آن باشد.

اضمُم إِلَیکَ جَناحَکَ مِنَ الرَّهبِ: دست خود را به سینه خود بچسبان تا خوف برطرف شود.

جَناحَکَ: دست خود را.

الرَّهبِ: خوف و ترس.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۳۴]

وَ أَخِی هارُونُ هُوَ أَفصَحُ مِنِّی لِساناً فَأَرسِلهُ مَعِی رِدءاً یُصَدِّقُنِی إِنِّی أَخافُ أَن یُکَذِّبُونِ (۳۴)

۳۴- رِدءاً: یاور و کمک کار.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۳۵]

قالَ سَنَشُدُّ عَضُدَکَ بِأَخِیکَ وَ نَجعَلُ لَکُما سُلطاناً فَلا یَصِلُونَ إِلَیکُما بِآیاتِنا أَنتُما وَ مَنِ اتَّبَعَکُمَا الغالِبُونَ (۳۵)

۳۵- بِآیاتِنا: چند وجه در آن آمده است:

۱- متعلق به «لا یصلون» است یعنی آنان به شما دو نفر نمی توانند ضرری برسانند چون ما به شما آیات و معجزات عطا کردیم. ۲- متعلّق به «نجعل» است یعنی برای شما دو نفر سلطه قرار دادیم چون آیات و معجزات عطا کردیم. ۳- متعلّق به «الغالبون» است یعنی شما پیروزید چون معجزه دارید. «المیزان»

[سوره القصص (۲۸): آیه ۳۸]

وَ قالَ فِرعَونُ یا أَیُّهَا المَلَأُ ما عَلِمتُ لَکُم مِن إِلهٍ غَیرِی فَأَوقِد لِی یا هامانُ عَلَی الطِّینِ فَاجعَل لِی صَرحاً لَعَلِّی أَطَّلِعُ إِلی إِلهِ مُوسی وَ إِنِّی لَأَظُنُّهُ مِنَ الکاذِبِینَ (۳۸)

۳۸- فَأَوقِد لِی یا هامانُ عَلَی الطِّینِ: بر روی گل، آتش روشن کن یعنی آجر بساز.

صَرحاً: کاخ.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۳۹]

وَ استَکبَرَ هُوَ وَ جُنُودُهُ فِی الأَرضِ بِغَیرِ الحَقِّ وَ ظَنُّوا أَنَّهُم إِلَینا لا یُرجَعُونَ (۳۹)

۳۹- بِغَیرِ الحَقِّ: یعنی اینکه استکبار حق آنان نبوده است و آنان بی جا خود را بیش از مقدار خود پنداشتند.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۴۰]

فَأَخَذناهُ وَ جُنُودَهُ فَنَبَذناهُم فِی الیَمِّ فَانظُر کَیفَ کانَ عاقِبَةُ الظّالِمِینَ (۴۰)

۴۰- فَنَبَذناهُم فِی الیَمِّ: همه آنها را به دریا ریختیم.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۴۳]

وَ لَقَد آتَینا مُوسَی الکِتابَ مِن بَعدِ ما أَهلَکنَا القُرُونَ الأُولی بَصائِرَ لِلنّاسِ وَ هُدیً وَ رَحمَةً لَعَلَّهُم یَتَذَکَّرُونَ (۴۳)

۴۳- القُرُونَ الأُولی: یکی از دو معنا مراد است: ۱- اقوامی که قبل از موسی بودند مانند «قوم نوح» و «عاد» و «ثمود». ۲- قوم فرعون یعنی بعد از هلاک کردن فرعون به موسی کتاب دادیم.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۴۴]

وَ ما كُنتَ بِجانِبِ الغَربِيِّ إِذ قَضَينا إِلى مُوسَى الأَمرَ وَ ما كُنتَ مِنَ الشّاهِدِينَ (۴۴)

۴۴- قَضَينا إِلى مُوسَى الأَمرَ: به دو معنا آمده است: ۱- جریان نبوّت موسی را با فرستادن وی به سوی فرعون محکم کردیم. ۲- با نازل کردن تورات بر موسی امر نبوّت او را محکم کردیم. «المیزان»(۱)

[سوره القصص (۲۸): آیه ۴۵]

وَ لكِنّا أَنشَأنا قُرُوناً فَتَطاوَلَ عَلَيهِمُ العُمُرُ وَ ما كُنتَ ثاوِياً فِي أَهلِ مَدينَ تَتلُوا عَلَيهِم آياتِنا وَ لكِنّا كُنّا مُرسِلِينَ (۴۵)

۴۵- فَتَطاوَلَ عَلَيهِمُ العُمُرُ: بر آنان مدّت طولانی گذشت. «المیزان» ما كُنتَ ثاوِياً فِي أَهلِ مَدينَ: تو در میان اهل مدین اقامت نداشتی.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۴۷]

وَ لَو لا أَن تُصِيبَهُم مُصِيبَةٌ بِما قَدَّمَت أَيدِيهِم فَيَقُولُوا رَبَّنا لَو لا أَرسَلتَ إِلَينا رَسُولاً فَنَتَّبِعَ آياتِكَ وَ نَكُونَ مِنَ المُؤمِنِينَ (۴۷)

۴۷- لَو لا أَن تُصِيبَهُم مُصِيبَةٌ: اینکه که ما رسول فرستادیم برای اینکه است که به هنگام عذاب کردن مجرمان، آنان بر ما احتجاج نکنند که چرا برای ما رسول نفرستادی پس علّت ارسال رسل قطع احتجاج معذّبین و اتمام حجّت است.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۴۸]

فَلَمّا جاءَهُمُ الحَقُّ مِن عِندِنا قالُوا لَو لا أُوتِيَ مِثلَ ما أُوتِيَ مُوسى أَ وَ لَم يَكفُرُوا بِما أُوتِيَ مُوسى مِن قَبلُ قالُوا سِحرانِ تَظاهَرا وَ قالُوا إِنّا بِكُلٍّ كافِرُونَ (۴۸)

۴۸- سِحرانِ تَظاهَرا: قرآن و تورات سحر هستند که دست به دست هم داده اند و به یاری هم برخاسته اند.

۱- ۱.احتمال دارد به اینکه معنی باشد که به موسی نبوّت دادیم.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۵۱]

وَ لَقَد وَصَّلنا لَهُم ُالقَول ـَ لَعَلَّهُم يَتَذَكَّرُون ـَ (۵۱)

۵۱- وَصَّلنا لَهُم ُالقَول ـَ: مطالب حق ـّ را برای آنان پی در پی بیان کردیم.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۵۵]

وَ إِذا سَمِعُوا اللَّغوَ أَعرَضُوا عَنه ُوَ قالُوا لَنا أَعمالُنا وَ لَكُم أَعمالُكُم سَلام ٌعَلَيكُم لا نَبتَغِي الجاهِلِين ـَ (۵۵)

۵۵- إِذا سَمِعُوا اللَّغوَ: به هنگامی که از مردم ناسزا شنیدند.

سَلام ٌعَلَيكُم: خداحافظ شما. به عنوان وداع سلام می کنند یعنی ما را به شما کاری نیست.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۵۷]

وَ قالُوا إِن نَتَّبِع ِالهُدى مَعَك ـَ نُتَخَطَّف مِن أَرضِنا أَ وَ لَم نُمَكِّن لَهُم حَرَماً آمِناً يُجبى إِلَيه ِ ثَمَرات ُكُل ِّ شَي ءٍ رِزقاً مِن لَدُنّا وَ لكِن َّ أَكثَرَهُم لا يَعلَمُون ـَ (۵۷)

۵۷- نُتَخَطَّف مِن أَرضِ ـِنا: از سرزمین خود ربوده خواهیم شد و از وطن خود برکنده خواهیم شد. (جریان چنین بوده است که عده ای از قریش به رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله گفتند: ما می دانیم که دین تو بر حق ـّ است، ولی اگر ما از تو پیروی کنیم، اعراب دیگر که بیرون مکه هستند ما را مورد حمله قرار خواهند داد و ما در مقابل آنان ناتوانیم).

يُجبى: جمع می شود.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۵۸]

وَ كَم أَهلَكنا مِن قَريَةٍ بَطِرَت مَعِيشَتَها فَتِلك ـَ مَساكِنُهُم لَم تُسكَن مِن بَعدِهِم إِلاّ قَلِيلاً وَ كُنّا نَحن ُالوارِثِين ـَ (۵۸)

۵۸- بَطِرَت: «بطر»: طغیان گری به هنگام دست یافتن به نعمت.

مَعِيشَتَها اصل آن «فی معیشتها» بوده است.

منصوب به نزع خافض است.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۶۲]

وَ یَوم َیُنادِیهِم فَیَقُول ُأَین َشُرَکائِی َالَّذِین َکُنتُم تَزعُمُون َ(۶۲)

۶۲- أَین َشُرَکائِی َالَّذِین َکُنتُم تَزعُمُون ُ: کنتم تزعمون فی الدنیا انتم شرکاء فی الالهیه(۱).

[سوره القصص (۲۸): آیه ۶۳]

قال َالَّذِین َحَق َّعَلَیهِم ُالقَول ُرَبَّنا هؤُلاءِ الَّذِین َأَغوَینا أَغوَیناهُم کَما غَوَینا تَبَرَّأنا إِلَیک َما کانُوا إِیّانا یَعبُدُون َ(۶۳)

۶۳- حَق َّعَلَیهِم ُالقَول ُ: بر آنان عذاب حتمی شده است.

تَبَرَّأنا: بیزاری می جوییم.

ما کانُوا إِیّانا یَعبُدُون ُ: ما را پرستش نمی کردند.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۶۴]

وَ قِیل َادعُوا شُرَکاءَکُم فَدَعَوهُم فَلَم یَستَجِیبُوا لَهُم وَ رَأَوُا العَذاب َلَو أَنَّهُم کانُوا یَهتَدُون َ(۶۴)

۶۴- لَو أَنَّهُم کانُوا یَهتَدُون ُ: جزای «لو» محذوف است یعنی «لو أنّهم کانوا یهتدون لاعتقدوا أن َالعذاب َحق ٌ».

[سوره القصص (۲۸): آیه ۶۸]

وَ رَبُّک َیَخلُق ُما یَشاءُ وَ یَختارُ ما کان َلَهُم ُالخِیَرَهُ سُبحان َاللّه ِوَ تَعالی عَمّا یُشرِکُون َ(۶۸)

۶۸- یَختارُ ما کان َلَهُم ُالخِیَرَهُ: اختیار و انتخاب به دست خداوند است (مثلا هر کسی را که خواست برای نبوّت انتخاب می کند) و اختیار و انتخاب به دست غیر او نیست. «ما» نافیه است.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۶۹]

وَ رَبُّک َیَعلَم ُما تُکِن ُصُدُورُهُم وَ ما یُعلِنُون َ(۶۹)

۶۹- ما تُکِن ُصُدُورُهُم: آنچه در سینه های شما پنهان است.

۱- ۱.از اینکه آیه و نظایر آن استفاده می شود که بت پرستی جز یک خیال چیز دیگری نیست. در حقیقت بت پرست در ذهن و خیال خودش تصوراتی را ردیف کرده است که بت دارای سود و زیان است، ولی در عالم واقع بت هیچ کاره است. از

اینکه رو هنگـامی که مشـرکین گرفتـار طوفـان دریـا و شـرایط بحرانی می شدنـد به خود می آمدنـد و از عالم خیال خارج می شدنـد و به مقتضای فطرت خویش در می یافتند که مؤثر فقط خداوند است «اذا رکبوا فی الفلک دعوا اللّه مخلصـین له الدین» وقتی بحران پایـان می یـافت دوبـاره فطرت آنـان خاموش می شـد و به سوی بت پرستی می رفتنـد «فلمّا نجّاهم إلی البرّ إذا هم یشرکون».

[سوره القصص (۲۸): آیه ۷۱]

قُل أَ رَأَیتُم إِن جَعَل َاللّه ُعَلَیکُم ُاللَّیل َسرمَداً إِلی یَوم ِالقِیامَهِ مَن إِله ٌغَیرُ اللّه ِیَأتِیکُم بِضِیاءٍ أَ فَلا تَسمَعُون َ(۷۱)

۷۱- سَرمَداً: پیوسته و همیشه.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۷۶]

إِن َّقـارُون َکـان َمِن قَوم ِمُوسـی فَبَغی عَلَیهِم وَ آتَینـاه ُمِن َالکُنُوزِ ما إِن َّمَفاتِحَه ُلَتَنُوأُ بِالعُصبَهِ أُولِی القُوَّهِ إِذ قال َلَه ُقَومُه ُلا تَفرَح إِن َّاللّه َلا یُحِب ُّالفَرِحِین َ(۷۶)

۷۶- کان َمِن قَوم ِمُوسی: از بنی اسرائیل بود و از قبطی ها نبود.

فَبَغی عَلَیهِم: بر آنان سرکشی کرد.

ما إِن َّ«ما» موصوله و به معنای «الذی» است.

مَفاتِحَه ُ: جمع «مفتح» و «مفاتیح» جمع «مفتاح» و هر دو به معنای کلید است. ضمیر «مفاتحه» به «ما» بر می گردد.

لَتَنُوأُ بِالعُصبَهِ أُولِی القُوَّهِ: سنگینی حمل (کلیدهای گنج) گروه نیرومندی را خسته می کرد.

«لتنوء» از «ناء ینوء نوء» به معنای حمل بار سنگین و خسته کننده است.

بِالعُصبَهِ: گروه به هم پیوسته و متّحد بین ده تا پانزده نفر یا بین ده تا چهل نفر یا بین سه تا ده نفر.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۷۷]

وَ ابتَغ ِفِیما آتاک َاللّه ُالدّارَ الآخِرَهَ وَ لا تَنس َنَصِیبَک َمِن َالدُّنیا وَ أَحسِن کَما أَحسَن َاللّه ُإِلَیک َوَ لا تَبغ ِالفَسادَ فِی الأَرض ِإِن َّاللّه َلا یُحِب ُّالمُفسِدِین َ(۷۷)

۷۷- لا تَنس َنَصِیبَک َمِن َالدُّنیا: به دو معنا آمده است: ۱- بهره برداری از دنیا را برای آخرت فراموش نکن یعنی از دنیا برای آخرت استفاده کن. (اکثر مفسّرین چنین بیان کرده اند). ۲- سهم دنیا را هم فراموش نکن یعنی خودت هم، بخور و بنوش.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۷۸]

قال ـ إِنَّما أُوتِيتُه ُ عَلى عِلم ٍ عِنـدِى أَ وَ لَم يَعلَم أَن َّ اللّه ـ قَد أَهلَك ـ مِن قَبلِه ِ مِن ـ القُرُون ِ مَن هُوَ أَشَـدُّ مِنه ُ قُوَّةً وَ أَكثَرُ جَمعاً وَ لا يُسئَل ُ عَن ذُنُوبِهِم ُ المُجرِمُون ـ (۷۸)

۷۸- عَلى عِلم ٍ عِندِى: به خاطر اینکه که من به کسب و زراعت و شیوه پول در آوردن آگاهی دارم.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۷۹]

فَخَرَج ـ عَلى قَومِه ِ فِى زِينَتِه ِ قال ـ الَّذِين ـ يُرِيدُون ـ الحَياةَ الدُّنيا يا لَيت ـ لَنا مِثل ـ ما أُوتِى ـ قارُون ُ إِنَّه ُ لَذُو حَظٍّ عَظِيم ٍ (۷۹)

۷۹- فِى زِينَتِه ِ: در حالی که خود و همراهانش زینت کرده بودند. «جوامع الجامع»

[سوره القصص (۲۸): آیه ۸۱]

فَخَسَفنا بِه ِ وَ بِدارِه ِ الأَرض ـ فَما كان ـ لَه ُ مِن فِئَةٍ يَنصُرُونَه ُ مِن دُون ِ اللّه ِ وَ ما كان ـ مِن ـ المُنتَصِرِين ـ (۸۱)

۸۱- فَخَسَفنا بِه ِ وَ بِدارِه ِ الأَرض ـ: او را با خانه اش به زمین فرو بردیم.

فِئَةٍ: گروه.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۸۲]

وَ أَصبَح ـ الَّذِين ـ تَمَنَّوا مَكانَه ُ بِالأَمس ِ يَقُولُون ـ وَيكَأَن َّ اللّه ـ يَبسُطُ الرِّزق ـ لِمَن يَشاءُ مِن عِبادِه ِ وَ يَقدِرُ لَو لا أَن مَن َّ اللّه ُ عَلَينا لَخَسَف ـ بِنا وَيكَأَنَّه ُ لا يُفلِح ُ الكافِرُون ـ (۸۲)

۸۲- وَيكَأَن َّ: «وی» از «كأن» جداست. عرب «وی» را در مقام تعجّب می گوید. اسم فعل است یعنی «اتعجّب»: تعجّب می کنم.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۸۳]

تِلك ـ الدّارُ الآخِرَةُ نَجعَلُها لِلَّذِين ـ لا يُرِيدُون ـ عُلُوًّا فِى الأَرض ِ وَ لا فَساداً وَ العاقِبَةُ لِلمُتَّقِين ـ (۸۳)

۸۳- عُلُوًّا: برتری طلبی، تکبّر. در روایتی از أمیر المؤمنین علیه السّلام آمده است که هر کس از بند کفش خویش خوشش بیاید و با آن خود را از دیگری برتر بداند مشمول اینکه آیه خواهد بود.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۸۵]

إِنَّ الَّذِی فَرَضَ عَلَیْکَ الْقُرْآنَ لَرَادُّکَ إِلی مَعادٍ قُلْ رَبِّی أَعْلَمُ مَنْ جاءَ بِالْهُدی وَ مَنْ هُوَ فِی ضَلالٍ مُبِینٍ (۸۵)

۸۵- فَرَضَ عَلَیْکَ الْقُرْآنَ: بر تو قرآن را نازل و عمل به آن را لازم کرده است.

[سوره القصص (۲۸): آیه ۸۵]

إِنَّ الَّذِی فَرَضَ عَلَیْکَ الْقُرْآنَ لَرَادُّکَ إِلی مَعادٍ قُلْ رَبِّی أَعْلَمُ مَنْ جاءَ بِالْهُدی وَ مَنْ هُوَ فِی ضَلالٍ مُبِینٍ (۸۵)

۸۵- مَعادٍ: به دو معنا آمده است: ۱- مکه.

مکه را «معاد» گفته اند، چون پیامبر به مکه عود کرد. ۲- قیامت.

سوره العنکبوت

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۲]

أَ حَسِبَ النّاسُ أَنْ یُتْرَکُوا أَنْ یَقُولُوا آمَنّا وَ هُمْ لا یُفْتَنُونَ (۲)

۲- لا یُفْتَنُونَ: گرفتاری در جان و مال پیدا نمی کنند. «امام صادق علیه السّلام»

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۴]

أَمْ حَسِبَ الَّذِینَ یَعْمَلُونَ السَّیِّئاتِ أَنْ یَسْبِقُونا ساءَ ما یَحْکُمُونَ (۴)

۴- أَمْ حَسِبَ: بل أحسب. «أم» در اینکه جا منقطعه است، عدل همزه نیست.

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۸]

وَ وَصَّینَا الإنسان َبِوالِدَیه ِحُسناً وَ إن جاهَداک َلِتُشرِک َبِی ما لَیس َلَک َبِه ِعِلم ٌفَلا تُطِعهُما إلَی َّمَرجِعُکُم فَأُنَبِّئُکُم بِما کُنتُم تَعمَلُون َ(۸)

۸- وَ وَصَّینَا: أمرنا: دستور دادیم.

فَلا تُطِعهُما: خداوند اطاعت از والدین را در امور واجب، واجب کرده و در امور مستحب، مستحب کرده است و در امور ممنوع، حرام کرده است.

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۱۰]

وَ مِن َالنّاس ِمَن یَقُول ُآمَنّا بِاللّه ِفَإذا أُوذِی َفِی اللّه ِجَعَل َفِتنَهَ النّاس ِکَعَذاب ِاللّه ِوَ لَئِن جاءَ نَصرٌ مِن رَبِّک َلَیَقُولُن َّإنّا کُنّا مَعَکُم أَ وَ لَیس َاللّه ُبِأَعلَم َبِما فِی صُدُورِ العالَمِین َ(۱۰)

۱۰- جَعَل َفِتنَهَ النّاس ِکَعَذاب ِاللّه : عذاب مردم را مانند عذاب خدا قرار می دهد یعنی همان گونه که کافر به خاطر عذاب آخرت از آیین خود دست بر می دارد اینکه شخص گرفتار به عذاب دنیا هم از آیین خود دست بر می دارد، در حالی که عذاب آخرت ابدی و عذاب مردم زود گذر و فانی است.

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۱۳]

وَ لَیَحمِلُن َّأَثقالَهُم وَ أَثقالاً مَع َأَثقالِهِم وَ لَیُسئَلُن َّیَوم َالقِیامَهِ عَمّا کانُوا یَفتَرُون َ(۱۳)

۱۳- وَ لَیَحمِلُن َّأَثقالَهُم وَ أَثقالًا مَع َأَثقالِهِم:

«أثقالهم» یعنی وزر ضلالت خود را بر دوش می کشند. «أثقالا» یعنی وزر اضلال دیگران را بر دوش می کشند.

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۱۴]

وَ لَقَد أَرسَلنا نُوحاً إلی قَومِه ِفَلَبِث َفِیهِم أَلف َسَنَهٍ إلّا خَمسِین َعاماً فَأَخَذَهُم ُالطُّوفان ُوَ هُم ظالِمُون َ(۱۴)

۱۴- الطُّوفان ُ: آب زیاد.

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۱۵]

فَأَنجَیناهُ وَ أَصحابَ السَّفِینَهِ وَ جَعَلناها آیَهً لِلعالَمِینَ (۱۵)

۱۵- جَعَلناها: جعلنا السفینه.

آیَهً: علامت برای پند آموزی.

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۱۷]

إِنَّما تَعبُدُونَ مِن دُونِ اللّهِ أَوثاناً وَ تَخلُقُونَ إِفکاً إِنَّ الَّذِینَ تَعبُدُونَ مِن دُونِ اللّهِ لا یَملِکُونَ لَکُم رِزقاً فَابتَغُوا عِندَ اللّهِ الرِّزقَ وَ اعبُدُوهُ وَ اشکُرُوا لَهُ إِلَیهِ تُرجَعُونَ (۱۷)

۱۷- إِنَّما تَعبُدُونَ: انکّم تعبدون. «ما» کافّه است.

تَخلُقُونَ إِفکاً: دروغ می بافید که می گویید اینکه بتها خدا هستند.

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۲۱]

یُعَذِّبُ مَن یَشاءُ وَ یَرحَمُ مَن یَشاءُ وَ إِلَیهِ تُقلَبُونَ (۲۱)

۲۱- تُقلَبُونَ: بازگشت می کنید. «قلب» به معنای رجوع و بازگشت است.

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۲۲]

وَ ما أَنتُم بِمُعجِزِینَ فِی الأَرضِ وَ لا فِی السَّماءِ وَ ما لَکُم مِن دُونِ اللّهِ مِن وَلِیٍّ وَ لا نَصِیرٍ (۲۲)

۲۲- وَ ما أَنتُم بِمُعجِزِینَ...: شما در هیچ جایی از چنگ قدرت خدا بیرون نیستید.

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۲۵]

وَ قالَ إِنَّمَا اتَّخَذتُم مِن دُونِ اللّهِ أَوثاناً مَوَدَّةَ بَينِكُم فِى الحَياهِ الدُّنيا ثُمَّ يَومَ القِيامَهِ يَكفُرُ بَعضُكُم بِبَعض وَ يَلعَنُ بَعضُكُم بَعضاً وَ مَأواكُمُ النّارُ وَ ما لَكُم مِن ناصِرِينَ (۲۵)

۲۵- مَوَدَّةَ بَينِكُم: علّت است برای «اتّخذتم من دون اللّه أوثانا» چون وقتی از آنان سؤال می شد چرا بت می پرستید! جواب می دادند:

پدران ما چنین می کرده اند ما هم به آنان تأسی می کنیم. پس نوع مردم به اینکه علّت بت پرست بودند که پدران آنان بت پرست بوده اند و اولاد آنان هم در اثر عشق و محبّت به گذشتگان خود از آنان تقلید می کردند. پس برای نوع مردم علّت بت پرستی عشق و علاقه به بستگان بوده است.

«المیزان»

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۲۶]

فَآمَنَ لَهُ لُوطٌ وَ قالَ إِنِّى مُهاجِرٌ إِلى رَبِّى إِنَّهُ هُوَ العَزِيزُ الحَكِيمُ (۲۶)

۲۶- قالَ إِنِّى: در قائل دو احتمال است:

۱- قال إبراهیم. ۲- قال لوط.

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۲۹]

أَ إِنَّكُم لَتَأتُونَ الرِّجالَ وَ تَقطَعُونَ السَّبِيلَ وَ تَأتُونَ فِى نادِيكُمُ المُنكَرَ فَما كانَ جَوابَ قَومِهِ إِلاّ أَن قالُوا ائتِنا بِعَذابِ اللّهِ إِن كُنتَ مِنَ الصّادِقِينَ (۲۹)

۲۹- تَقطَعُونَ السَّبِيلَ: به چند معنا آمده است: ۱- راه تولید مثل را بسته اید چون با زنان نزدیکی نمی کنید تا صاحب فرزند شوید. ۲- راه مردم و مسافرین را بسته اید زیرا هر مسافری که از سرزمین آنان عبور می کرد او را گرفته و به او تجاوز می کردند. ۳- دزد و قطّاع الطریق هستید.

نادِيكُمُ: مجلس و جلسه عمومی.

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۳۲]

قالَ إِنَّ فِيها لُوطاً قالُوا نَحنُ أَعلَمُ بِمَن فِيها لَنُنَجِّيَنَّهُ وَ أَهلَهُ إِلَّا امرَأَتَهُ كانَت مِنَ الغابِرِينَ (۳۲)

۳۲- مِنَ الغابِرِينَ: جزء ماندگان و عذاب شدگان.

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۳۳]

وَ لَمّا أَن جاءَت رُسُلُنا لُوطاً سِيءَ بِهِم وَ ضاقَ بِهِم ذَرعاً وَ قالُوا لا تَخَف وَ لا تَحزَن إِنّا مُنَجُّوكَ وَ أَهلَكَ إِلَّا امرَأَتَكَ كانَت مِنَ الغابِرِينَ (۳۳)

۳۳- سِيءَ بِهِم: به دو معنا آمده است:

۱- برای ملائکه ناراحت شده بود زیرا آنان در قیافه های زیبا بودند و لوط خوف داشت قومش با آنان لواط انجام دهند. ۲- برای قوم خود ناراحت شده بود که در اثر انجام کارهای زشت دچار عذاب می شوند و چرا راه هدایت را نپذیرفته اند.

ضاقَ بِهِم ذَرعاً: فخر رازی به نقل از زمخشری گفته است: «طال ذرعه و ذراعه» برای شخص قادر و «ضاق» برای شخص ناتوان استعمال می شود چون کسی که ذراع او بلند است دستش به جایی می رسد که صاحب ذراع کوتاه به آن جا دسترسی ندارد. جمله «ضاق به ذرعا» کنایه از ناتوانی از تدبیر امور است.

مراد از آیه اینکه است که توانایی نداشت و قادر نبود که میهمانان خود را از تعرض قوم خود حفظ کند.

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۳۵]

وَ لَقَد تَرَكنا مِنها آيَةً بَيِّنَةً لِقَومٍ يَعقِلُونَ (۳۵)

۳۵- تَرَكنا مِنها آيَةً بَيِّنَةً: نشانه واضحی از اینکه قریه باقی گذاشتیم تا مایه عبرت باشد.

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۳۶]

وَ إِلى مَدينَ أَخاهُم شُعَيباً فَقالَ يا قَومِ اعبُدُوا اللّهَ وَ ارجُوا اليَومَ الآخِرَ وَ لا تَعثَوا فِي الأَرضِ مُفسِدِينَ (۳۶)

۳۶- لا تَعثَوا: کوشش نکنید که در زمین فساد کنید.

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۳۷]

فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَتهُمُ الرَّجفَةُ فَأَصبَحُوا فِي دارِهِم جاثِمِينَ (۳۷)

۳۷- الرَّجفَةُ: زلزله.

جاثِمِين: مرده بودند. «جثم» در اصل به معنای ماندن در زمین است. در اینکه جا کنایه از مرگ است. «المیزان»

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۳۸]

وَ عاداً وَ ثَمُودَ وَ قَد تَبَيَّن لَكُم مِن مَساكِنِهِم وَ زَيَّن لَهُم الشَّيطان أَعمالَهُم فَصَدَّهُم عَن السَّبِيلِ وَ كانُوا مُستَبصِرِين (۳۸)

۳۸- عاداً وَ ثَمُودَ: اهلکنا عادا و ثمود.

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۳۹]

وَ قارُونَ وَ فِرعَونَ وَ هامانَ وَ لَقَد جاءَهُم مُوسی بِالبَیِّناتِ فَاستَکبَرُوا فِی الأَرضِ وَ ما کانُوا سابِقِینَ (۳۹)

۳۹- بِالبَیِّناتِ: مراد معجزه های روشن بوده که خداوند به موسی علیه السّلام داده است مانند تبدیل عصا به مار، ید بیضا، شکافته شدن دریا و غیر آنها.

ما کانُوا سابِقِینَ: از ما پیشی نمی گیرند یعنی تحت قدرت ما هستند.

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۴۰]

فَکُلًّا أَخَذنا بِذَنبِهِ فَمِنهُم مَن أَرسَلنا عَلَیهِ حاصِباً وَ مِنهُم مَن أَخَذَتهُ الصَّیحَهُ وَ مِنهُم مَن خَسَفنا بِهِ الأَرضَ وَ مِنهُم مَن أَغرَقنا وَ ما کانَ اللّهُ لِیَظلِمَهُم وَ لکِن کانُوا أَنفُسَهُم یَظلِمُونَ (۴۰)

۴۰- فَکُلًّا: اخذ کلّا من هؤلاء الصیحه.

حاصِباً: باد تندی که به همراه خود ریگ و سنگ ریزه دارد. «حصبا»: ریگ.

الصَّیحَهُ: گفته شده است: جبرئیل صیحه ای زد و همه آنان هلاک شدند.

مَن خَسَفنا بِهِ الأَرضَ: مراد قارون است.

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۴۳]

وَ تِلکَ الأَمثالُ نَضرِبُها لِلنّاسِ وَ ما یَعقِلُها إِلَّا العالِمُونَ (۴۳)

۴۳- العالِمُونَ: پیامبر فرمود: «عالم» کسی است که خداشناس و مطیع خدا و پرهیزگار باشد.

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۴۴]

خَلَقَ اللّهُ السَّماواتِ وَ الأَرضَ بِالحَقِّ إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیَهً لِلمُؤمِنِینَ (۴۴)

۴۴- بِالحَقِّ: به دو معنا آمده است: ۱- بر طبق حکمت آفرید. ۲- برای آشکار نمودن حقّ آفریده است.

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۴۶]

وَ لا تُجادِلُوا أَهلَ الکِتابِ إِلاّ بِالَّتِی هِیَ أَحسَنُ إِلاَّ الَّذِینَ ظَلَمُوا مِنهُم وَ قُولُوا آمَنّا بِالَّذِی أُنزِلَ إِلَینا وَ أُنزِلَ إِلَیکُم وَ إِلهُنا وَ إِلهُکُم واحِدٌ وَ نَحنُ لَهُ مُسلِمُونَ (۴۶)

۴۶- بِالَّتِی هِیَ أَحسَنُ: مجادله احسن عبارت از گفتمان نرم و با مدارا به انگیزه نفع رسانی و خیرخواهی به طرف مقابل است و اینکه آیه همانند آیه مبارکه «فقولا له قولا لیّنا لعلّه یتذکّر أو یخشی» است.

أَحسَنُ: حسن و زیبایی به چند وجه متصور است: ۱- آنچه مورد پسند عقل است. ۲- آنچه مورد پسند طبع انسان است. ۳- آنچه مورد پسند عقل و طبع انسان است. اینکه آیه شریفه دلالت دارد بر اینکه که در دعوت به سوی خداوند واجب است از بهترین و نرم ترین شیوه ها استفاده کرد و سخنان قشنگ را به کار برد.

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۴۸]

وَ ما کُنتَ تَتلُوا مِن قَبلِهِ مِن کِتابٍ وَ لا تَخُطُّهُ بِیَمِینِکَ إِذاً لارتابَ المُبطِلُونَ (۴۸)

۴۸- وَ لا تَخُطُّهُ بِیَمِینِکَ: تو پیش از نبوت کتابت و نوشتن نمی دانستی. سید مرتضی فرموده است: اینکه آیه دلالت دارد بر اینکه که پیامبر صلّی اللّه علیه و آله پیش از نبوت به خوبی نوشتن نمی دانسته است، امّا بعد از نبوت، عقیده ما بر اینکه است که امکان نوشتن برای آن حضرت بوده است چون دانش کتابت و خواندن را داشته است.

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۵۳]

وَ یَستَعجِلُونَکَ بِالعَذابِ وَ لَو لا أَجَلٌ مُسَمًّی لَجاءَهُمُ العَذابُ وَ لَیَأتِیَنَّهُم بَغتَةً وَ هُم لا یَشعُرُونَ (۵۳)

۵۳- أَجَلٌ مُسَمًّی: عذابی که وقت معین دارد. شاید مراد قیامت باشد و یا وقت معین دیگری که خداوند تأخیر را تا آن زمان مصلحت می داند.

بَغتَةً: ناگهانی.

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۵۶]

یا عِبادِیَ الَّذِینَ آمَنُوا إِنَّ أَرضِی واسِعَةٌ فَإِیّایَ فَاعبُدُونِ (۵۶)

۵۶- إِنَّ أَرضِی واسِعَةٌ: مراد اینکه است که از سرزمینی که ساکنین آن مانع از ایمان می شوند بگریزید. امام صادق علیه السّلام فرمود: وقتی خداوند در یک منطقه ای معصیت می شود از آن جا بیرون برو.

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۵۸]

وَ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُم مِنَ الجَنَّةِ غُرَفاً تَجرِی مِن تَحتِهَا الأَنهارُ خالِدِینَ فِیها نِعمَ أَجرُ العامِلِینَ (۵۸)

۵۸- غُرَفاً: خانه های بسیار بلند.

نِعمَ أَجرُ العامِلِینَ: مخصوص به مدح، محذوف است و تقدیر چنین است: «نعم اجر العاملین الصابرین المتوکلین اجرهم».

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۶۰]

وَ کَأَیِّن مِن دَابَّةٍ لا تَحمِلُ رِزقَهَا اللّهُ یَرزُقُها وَ إِیّاکُم وَ هُوَ السَّمِیعُ العَلِیمُ (۶۰)

۶۰- کَأَیِّن مِن دَابَّةٍ لا تَحمِلُ رِزقَهَا: در معنای آن دو وجه است: ۱- چه بسیاری از جنبندگان روزی خود را ذخیره سازی نمی کنند. ۲- چه بسیاری از جنبندگان به خاطر ضعف جسمانی نمی توانند آذوقه خود را حمل و نقل کنند و تنها با دهان خویش می خورند. از إبن عباس نقل شده است که هیچ جنبنده ای اعم از حیوانات و پرندگان و چارپایان و غیر آنها، روزی خود را ذخیره نمی سازند، بلکه به مقدار نیاز خود می خورد فقط انسان و مورچه و موش است که ذخیره سازی می کند.

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۶۴]

وَ ما هذِهِ الحَیاةُ الدُّنیا إِلّا لَهوٌ وَ لَعِبٌ وَ إِنَّ الدّارَ الآخِرَةَ لَهِیَ الحَیَوانُ لَو کانُوا یَعلَمُونَ (۶۴)

۶۴- الحَیاةُ: «حیاه» و «حیوان» هر دو مصدر هستند.

لَهوٌ وَ لَعِبٌ: جهت اینکه که دنیا را به لهو و لعب تشبیه کرده است اینکه است که عمر دنیا هم همانند لهو و لعب کوتاه و گذراست و زمان شیرینی آن اندک است.

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۶۶]

لِیَکفُرُوا بِما آتَیناهُم وَ لِیَتَمَتَّعُوا فَسَوفَ یَعلَمُونَ (۶۶)

۶۶- لِیَکفُرُوا: کی یکفروا. «لام» به معنای «کی» است.

[سوره العنکبوت (۲۹): آیه ۶۷]

أَ وَ لَم یَرَوا أَنّا جَعَلنا حَرَماً آمِناً وَ یُتَخَطَّفُ النّاسُ مِن حَولِهِم أَ فَبِالباطِلِ یُؤمِنُونَ وَ بِنِعمَةِ اللّهِ یَکفُرُونَ (۶۷)

۶۷- یُتَخَطَّفُ: در اطراف مکه کشت و کشتار است، ولی در حرم امنیّت برقرار است.

سوره الروم

[سوره الروم (۳۰): آیه ۳]

فِی أَدنَی الأَرضِ وَ هُم مِن بَعدِ غَلَبِهِم سَیَغلِبُونَ (۳)

۳- فِی أَدنَی الأَرضِ: به چند معنا آمده است:

۱- در سرزمینی نزدیک به سرزمین اعراب.

۲- در سرزمینی نزدیک به شام. ۳- در نزدیکی حجاز. «المیزان» هُم: مراد روم است.

غَلَبِهِم: پیروزی فارس بر رومیان.

[سوره الروم (۳۰): آیه ۴]

فِی بِضعِ سِنِینَ لِلّهِ الأَمرُ مِن قَبلُ وَ مِن بَعدُ وَ یَومَئِذٍ یَفرَحُ المُؤمِنُونَ (۴)

۴- بِضعِ: عدد سه تا نه. «المیزان»

[سوره الروم (۳۰): آیه ۸]

أَ وَ لَم يَتَفَكَّرُوا فِي أَنفُسِهِم ما خَلَقَ اللّه ُ السَّماوات ِ وَ الأَرض َ وَ ما بَينَهُما إِلاّ بِالحَق ِّ وَ أَجَل ٍ مُسَمًّى وَ إِن َّ كَثِيراً مِن َ النّاس ِ بِلِقاءِ رَبِّهِم لَكافِرُون َ (۸)

۸- فِي أَنفُسِهِم: در حال خلوت با خود.

[سوره الروم (۳۰): آیه ۹]

أَ وَ لَم يَسِيرُوا فِي الأَرض ِ فَيَنظُرُوا كَيف َ كان َ عاقِبَةُ الَّذِين َ مِن قَبلِهِم كانُوا أَشَدَّ مِنهُم قُوَّةً وَ أَثارُوا الأَرض َ وَ عَمَرُوها أَكثَرَ مِمّا عَمَرُوها وَ جاءَتهُم رُسُلُهُم بِالبَيِّنات ِ فَما كان َ اللّه ُ لِيَظلِمَهُم وَ لكِن كانُوا أَنفُسَهُم يَظلِمُون َ (۹)

۹- أَثارُوا الأَرض َ: «إثاره» به معنای زیر و رو کردن زمین برای استخراج آب و معدن و کشاورزی و غیر آن است. «کنز الدقائق»

[سوره الروم (۳۰): آیه ۱۰]

ثُم َّ كان َ عاقِبَةَ الَّذِين َ أَساؤُا السُّوای أَن كَذَّبُوا بِآيات ِ اللّه ِ وَ كانُوا بِها يَستَهزِؤُن َ (۱۰)

۱۰- ثُم َّ كان َ عاقِبَةَ الَّذِين َ أَساؤُا السُّوای أَن كَذَّبُوا بِآيات ِ اللّه ِ: به دو وجه آمده است:

۱- «عاقبه» خبر «کان»، «السوأی» اسم «کان» و «أن کذّبوا» مفعول له است یعنی دوزخ، عاقبت بدکاران شد به علّت اینکه که آیات خدا را تکذیب کردند. ۲- «عاقبه» خبر «کان»، جمله «أن کذبوا» اسم «کان» و «السوأی» مفعول مطلق «أساؤا» است یعنی آخر کار کسانی که بدی کردند اینکه شد که آیات خدا را تکذیب کردند.

[سوره الروم (۳۰): آیه ۱۲]

وَ يَوم َ تَقُوم ُ السّاعَةُ يُبلِس ُ المُجرِمُون َ (۱۲)

۱۲- يُبلِس ُ المُجرِمُون َ: به دو معنا آمده است: ۱- گناهکاران از رحمت خدا ناامیدند.

۲- در مقابل احتجاجهای خداوند سرگردان و متحیّرند.

[سوره الروم (۳۰): آیه ۱۵]

فَأَمَّا الَّذِين َ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحات ِ فَهُم فِي رَوضَةٍ يُحبَرُون َ (۱۵)

۱۵-است که رَوضَةٍ: باغ، بهشت.

است که یُحبَرُون: به اندازه ای خوشحال هستند که چهره آنان از خوشحالی می درخشد. «کنز الدقائق»

ص: ۴۰۶

[سوره الروم (۳۰): آیه ۱۷]

فَسُبحان َاللّه ِ حِین َ تُمسُون َ وَ حِین َ تُصبِحُون َ (۱۷)

۱۷- فَسُبحان َاللّه ِ: در لفظ خبریّه است، ولی مراد از آن «امر» است یعنی «سبّحوا للّه».

[سوره الروم (۳۰): آیه ۱۸]

وَ لَه ُالحَمدُ فِی السَّماوات ِ وَ الأَرض ِ وَ عَشِیًّا وَ حِین َ تُظهِرُون َ (۱۸)

۱۸- حِین َ تُظهِرُون َ: هنگام ظهر.

[سوره الروم (۳۰): آیه ۲۰]

وَ مِن آیاتِه ِ أَن خَلَقَکُم مِن تُراب ٍ ثُم َّ إِذا أَنتُم بَشَرٌ تَنتَشِرُون َ (۲۰)

۲۰- خَلَقَکُم: خلق آدم الذی هو ابوکم و اصلکم: آدم را که پدر و ریشه شماست از خاک آفرید.

[سوره الروم (۳۰): آیه ۲۱]

وَ مِن آیاتِه ِ أَن خَلَق َ لَکُم مِن أَنفُسِکُم أَزواجاً لِتَسکُنُوا إِلَیها وَ جَعَل َ بَینَکُم مَوَدَّهً وَ رَحمَهً إِن َّ فِی ذلِک َ لَآیات ٍ لِقَوم ٍ یَتَفَکَّرُون َ (۲۱)

۲۱- مَوَدَّهً وَ رَحمَهً: بعضی گفته اند: مراد از «موده» محبت است و مراد از «رحمه» مهربانی است.

[سوره الروم (۳۰): آیه ۲۳]

وَ مِن آیاتِه ِ مَنامُکُم بِاللَّیل ِ وَ النَّهار ِ وَ ابتِغاؤُکُم مِن فَضلِه ِ إِن َّ فِی ذلِک َ لَآیات ٍ لِقَوم ٍ یَسمَعُون َ (۲۳)

۲۳- ابتِغاؤُکُم مِن فَضلِه ِ: مقصود تلاش اقتصادی است که معمولا در روز انجام می گیرد.

[سوره الروم (۳۰): آیه ۲۴]

وَ مِن آیاتِه ِ یُرِیکُم ُالبَرق َ خَوفاً وَ طَمَعاً وَ یُنَزِّل ُ مِن َ السَّماءِ ماءً فَیُحیِی بِه ِ الأَرض َ بَعدَ مَوتِها إِن َّ فِی ذلِک َ لَآیات ٍ لِقَوم ٍ یَعقِلُون َ (۲۴)

۲۴- خَوفاً وَ طَمَعاً: در معنای آن چند وجه است: ۱- خوفا من الصواعق و طمعا فی الغیث. ۲-

خوفا من ان یخلف و لا یمطر و طعما فی المطر.

[سوره الروم (۳۰): آیه ۲۶]

وَ لَه ُمَن فِی السَّماوات ِوَ الأَرض ِکُل ٌّلَه ُقانِتُون َ(۲۶)

۲۶- قانِتُون َ: خاضع هستند.

[سوره الروم (۳۰): آیه ۲۷]

وَ هُوَ الَّذِی یَبدَؤُا الخَلق َثُم َّیُعِیدُه ُوَ هُوَ أَهوَن ُعَلَیه ِوَ لَه ُالمَثَل ُالأَعلی فِی السَّماوات ِوَ الأَرض ِوَ هُوَ العَزِیزُ الحَکِیم ُ(۲۷)

۲۷- هُوَ: مرجع ضمیر «إعاده» است.

أَهوَن ُعَلَیه ِ: دو احتمال در آن وجود دارد:

۱- «أهون» معنای تفضیل ندارد چون نسبت به خداوند انجام همه امور یکسان است، آسان و آسان تر معنی ندارد بنابراین «أهون» به معنای آسان است. ۲- تعبیر به «أهون» به خاطر دیدگاه مردم است. توضیح اینکه که برای مردم اعاده چیزی آسان تر از ایجاد آن چیز است، گر چه برای خداوند یکسان است یعنی پس چگونه شما کاری را که برای شما آسان تر است بر خداوند محال می دانید!

المَثَل ُالأَعلی: صفات علیا.

[سوره الروم (۳۰): آیه ۲۸]

ضَرَب َلَکُم مَثَلاً ًمِن أَنفُسِکُم هَل لَکُم مِن ما مَلَکَت أَیمانُکُم مِن شُرَکاءَ فِی ما رَزَقناکُم فَأَنتُم فِیه ِسَواءٌ تَخافُونَهُم کَخِیفَتِکُم أَنفُسَکُم کَذلِک َنُفَصِّل ُالآیات ِلِقَوم ٍیَعقِلُون َ(۲۸)

۲۸- مِن شُرَکاءَ: «من» زاید است.

[سوره الروم (۳۰): آیه ۳۰]

فَأَقِم وَجهَک َلِلدِّین ِحَنِیفاً فِطرَت َاللّه ِالَّتِی فَطَرَ النّاس َعَلَیها لا تَبدِیل َلِخَلق ِاللّه ِذلِک َالدِّین ُالقَیِّم ُوَ لکِن َّأَکثَرَ النّاس ِلا یَعلَمُون َ(۳۰)

۳۰- فِطرَت َاللّه ِ: اتّبع فطرت اللّه. مراد از «فطره اللّه» همان توحید است که خداوند روح انسان را به خداپرستی آفریده است. در روایتی از پیامبر اکرم صلّی اللّه علیه و آله نقل شده است که هر کسی متولد می شود بر فطرت توحید و خداشناسی است، مگر اینکه که پدر و مادرش وی را به سوی یهودیت و یا نصرانیت و یا مجوسیت منحرف سازند.

[سوره الروم (۳۰): آیه ۳۷]

أَ وَ لَم یَرَوا أَنَّ اللّه َ یَبسُطُ الرِّزق َ لِمَن یَشاءُ وَ یَقدِرُ إِنَّ فِی ذلِک َ لَآیات ٍ لِقَوم ٍ یُؤمِنُون َ (۳۷)

۳۷- یَبسُطُ الرِّزق َ: روزی را زیاد می دهد.

یَقدِرُ: روزی را کم می دهد.

[سوره الروم (۳۰): آیه ۳۸]

فَآت ِ ذَا القُربی حَقَّه ُ وَ المِسکِین َ وَ ابن َ السَّبِیل ِ ذلِک َ خَیرٌ لِلَّذِین َ یُرِیدُون َ وَجه َ اللّه ِ وَ أُولئِک َ هُم ُ المُفلِحُون َ (۳۸)

۳۸- فَآت ِ ذَا القُربی حَقَّه ُ: ابو سعید خدری گفته است: به هنگامی که اینکه آیه نازل شد پیامبر اکرم «فدک» را به فاطمه علیها السّلام داد و همین مفاد از امام باقر و امام صادق علیهما السّلام نیز نقل شده است.

[سوره الروم (۳۰): آیه ۳۹]

وَ ما آتَیتُم مِن رِباً لِیَربُوَا فِی أَموال ِ النّاس ِ فَلا یَربُوا عِندَ اللّه ِ وَ ما آتَیتُم مِن زَکاهٍ تُرِیدُون َ وَجه َ اللّه ِ فَأُولئِک َ هُم ُ المُضعِفُون َ (۳۹)

۳۹- ما آتَیتُم مِن رِباً لِیَربُوَا فِی أَموال ِ النّاس ِ:

مراد از «ربا» ربای حلال است یعنی هدیه.

بنابراین معنی چنین می شود: هدیه و کادو که به دیگران می دهید و در نیّت چنین دارید که دریافت کنندگان هدیه، کادوی گران قیمت تری به شما بدهند، اینکه پیش خداوند ارزشمند نیست.

«امام باقر علیه السّلام» در «المیزان» اینکه روایت را از امام صادق علیه السّلام از «اصول کافی» نقل می کند.

المُضعِفُون َ: چندین برابر.

[سوره الروم (۳۰): آیه ۴۳]

فَأَقِم وَجهَکَ ـ لِلدِّینِ ـ القَیِّمِ ـ مِن قَبلِ ـ أَن یَأتِیَ ـ یَومٌ ـ لا مَرَدَّ لَهُ ـ مِنَ ـ اللّهِ ـ یَومَئِذٍ یَصَّدَّعُونَ ـ (۴۳)

۴۳- یَومٌ ـ لا مَرَدَّ لَهُ ـ مِنَ ـ اللّهِ ـ: روزی که هیچ کس نمی تواند آن روز را از جانب خداوند برگرداند.

یَصَّدَّعُونَ ـ: خلایق متفرّق و از هم جدا می شوند گروهی به سوی بهشت و گروهی به سوی جهنّم روانه می شوند. اصل آن «یتصدّعون» بوده است.

[سوره الروم (۳۰): آیه ۴۴]

مَن کَفَرَ فَعَلَیهِ ـ کُفرُهُ ـ وَ مَن عَمِلَ ـ صالِحاً فَلِأَنفُسِهِم یَمهَدُونَ ـ (۴۴)

۴۴- یَمهَدُونَ ـ: مهیّا و آماده می سازند.

[سوره الروم (۳۰): آیه ۴۸]

اللّهُ ـ الَّذِی یُرسِلُ ـ الرِّیاحَ ـ فَتُثِیرُ سَحاباً فَیَبسُطُهُ ـ فِی السَّماءِ کَیفَ ـ یَشاءُ وَ یَجعَلُهُ ـ کِسَفاً فَتَرَی الوَدقَ ـ یَخرُجُ ـ مِن خِلالِهِ ـ فَإِذا أَصابَ ـ بِهِ ـ مَن یَشاءُ مِن عِبادِهِ ـ إِذا هُم یَستَبشِرُونَ ـ (۴۸)

۴۸- فَتُثِیرُ سَحاباً: بادها، ابرها را بر می انگیزاند.

کِسَفاً: قطعه قطعه، جمع «کسفه».

الوَدق ـ: قطره باران.

[سوره الروم (۳۰): آیه ۴۹]

وَ إِن کانُوا مِن قَبلِ ـ أَن یُنَزَّلَ ـ عَلَیهِم مِن قَبلِهِ ـ لَمُبلِسِینَ ـ (۴۹)

۴۹- لَمُبلِسِینَ ـ: «مبلس» به معنای مأیوس است.

[سوره الروم (۳۰): آیه ۵۱]

وَ لَئِن أَرسَلنا رِیحاً فَرَأَوه ُمُصفَرًّا لَظَلُّوا مِن بَعدِه ِیَکفُرُون َ(۵۱)

۵۱- وَ لَئِن: واو برای قسم است.

فَرَأَوه ُ: مرجع ضمیر، گیاهان، زراعت و نباتات است که از سیاق کلام استفاده می شود. خلاصه معنی چنین است: وقتی که وزش بادها به نفع آنان است خوشحال هستند و وقتی که به زیان آنان است به سوی کفر می روند. «المیزان» لَظَلُّوا مِن بَعدِه ِیَکفُرُون َ: جواب قسم است که به جای جزای شرط هم قرار گرفته است یعنی بعد از اینکه جریان به سوی کفر گرایش پیدا می کنند.

«المیزان»

[سوره الروم (۳۰): آیه ۵۲]

فَإِنَّک َلا تُسمِع ُالمَوتی وَ لا تُسمِع ُالصُّم َّالدُّعاءَ إِذا وَلَّوا مُدبِرِین َ(۵۲)

۵۲- الصُّم َّ: کر و ناشنوا.

[سوره الروم (۳۰): آیه ۵۴]

اللّه ُالَّذِی خَلَقَکُم مِن ضَعف ٍثُم َّجَعَل َمِن بَعدِ ضَعف ٍقُوَّةً ثُم َّجَعَل َمِن بَعدِ قُوَّه ٍضَعفاً وَ شَیبَةً یَخلُق ُما یَشاءُ وَ هُوَ العَلِیم ُالقَدِیرُ (۵۴)

۵۴- شَیبَةً: کهنسالی.

[سوره الروم (۳۰): آیه ۵۶]

وَ قال َالَّذِین َأُوتُوا العِلم َوَ الإِیمان َلَقَد لَبِثتُم فِی کِتاب ِاللّه ِإِلی یَوم ِالبَعث ِفَهذا یَوم ُالبَعث ِوَ لکِنَّکُم کُنتُم لا تَعلَمُون َ(۵۶)

۵۶- کِتاب ِاللّه ِ: لوح محفوظ.

[سوره الروم (۳۰): آیه ۵۷]

فَیومَئِذٍ لا یَنفَع ُالَّذِین َظَلَمُوا مَعذِرَتُهُم وَ لا هُم یُستَعتَبُون َ(۵۷)

۵۷- وَ لا هُم یُستَعتَبُون َ: «استعتاب» به معنای استرضا و درخواست رضایت است یعنی عذر آنان مقبول نیست. «استعتبنی فلان فاعتبته: ای استرضانی فارضیته». «کنز الدقائق»

سوره لقمان

[سوره لقمان (۳۱): آیه ۶]

وَ مِنَ النّاسِ مَن یَشتَرِی لَهوَ الحَدِیثِ لِیُضِلَّ عَن سَبِیلِ اللّه ِ بِغَیرِ عِلمٍ وَ یَتَّخِذَها هُزُواً أُولئِکَ لَهُم عَذابٌ مُهِینٌ (۶)

۶- لَهوَ الحَدِیثِ: گفتار باطل. مراد هر چیزی است که انسان را از راه خدا و بندگی او باز می دارد که در روایات یکی از مصادیق آن «غنا» و مصداق دیگر آن «مسخره کردن قرآن» شمرده شده است.

یَتَّخِذَها: به دو معنا آمده است: ۱- یتخذ آیات القرآن. ۲- یتخذ سبیل اللّه. مخفی نماند که «سبیل» مؤنث است مانند: «قُل هذِهِ سَبِیلِی».

مُهِینٌ: خوار کننده.

[سوره لقمان (۳۱): آیه ۷]

وَ إِذا تُتلی عَلَیهِ آیاتُنا وَلّی مُستَکبِراً کَأَن لَم یَسمَعها کَأَنَّ فِی أُذُنَیهِ وَقراً فَبَشِّرهُ بِعَذابٍ أَلِیمٍ (۷)

۷- وَقراً: سنگینی گوش که مانع از شنیدن است.

[سوره لقمان (۳۱): آیه ۱۰]

خَلَقَ السَّماواتِ بِغَیرِ عَمَدٍ تَرَونَها وَ أَلقی فِی الأَرضِ رَواسِیَ أَن تَمِیدَ بِکُم وَ بَثَّ فِیها مِن کُلِّ دابَّةٍ وَ أَنزَلنا مِنَ السَّماءِ ماءً فَأَنبَتنا فِیها مِن کُلِّ زَوجٍ کَرِیمٍ (۱۰)

۱۰- بِغَیرِ عَمَدٍ تَرَونَها: به دو معنا آمده است:

۱- ستون ندارد، چنانچه می بینید که ندارد. ۲-

«بغیر عمد مرئیه»: ستون قابل رؤیت ندارد و گر نه ستون دارد.

رَواسِیَ: جمع «راسیه» به معنای کوههای ثابت.

أَن تَمِیدَ بِکُم: دو وجه برای آن ذکر شده است: ۱- کراهه ان تمید بکم. ۲- لئلا تمید بکم، لازم به ذکر است که در «مجمع البیان» در سوره نحل، آیه ۱۵ و سوره انبیا، آیه ۳۱ فرموده است: «میـد» به معنای اضطراب و حرکت کردن در جهات مختلف است.

بَثَّ فِیها: در زمین پخش کرد.

كُلِّ دابَّةٍ: انواع حیواناتی که روی زمین حرکت و جنب و جوش دارند.

زَوجٍ: صنف.

ص: ۴۱۲

[سوره لقمان (۳۱): آیه ۱۲]

وَ لَقَد آتَینا لُقمانَ الحِکمَهَ أَنِ اشکُر لِلّه ِ وَ مَن یَشکُر فَإِنَّما یَشکُرُ لِنَفسِه ِ وَ مَن کَفَرَ فَإِنَّ اللّه َ غَنِیٌّ حَمِیدٌ (۱۲)

۱۲- لُقمان: از پیامبر صلّی اللّه علیه و آله و سلّم منقول است که لقمان پیامبر نبوده، ولی بنده ای بود که بسیار تفکر می کرد و دارای یقین خوبی بود، خداوند را دوست می داشت آن گاه خداوند وی را مورد علاقه قرار داد و حکمت را به وی عطا کرد.

الحِکمَهَ أَنِ اشکُر: دو وجه برای آن گفته شده است: ۱- «ان» تفسیر می کند حکمت را یعنی حکمت همان شکر گزاری خداوند است.

«المیزان» ۲- «قلنا له ان اشکر»: به او گفتیم: به خاطر داشتن حکمت، خدا را شکر گزاری کن.

[سوره لقمان (۳۱): آیه ۱۴]

وَ وَصَّینَا الإِنسانَ بِوالِدَیه ِ حَمَلَته ُ أُمُّه ُ وَهناً عَلی وَهن ٍ وَ فِصالُه ُ فِی عامَین ِ أَنِ اشکُر لِی وَ لِوالِدَیک َ إِلَیَّ المَصِیرُ (۱۴)

۱۴- وَهناً عَلی وَهن ٍ: ضعف بر روی ضعف زیرا حمل هر اندازه که بزرگتر شود بر ضعف مادر افزوده گردد.

فِصالُه ُ: از شیر گرفتن فرزند.

أَنِ اشکُر لِی وَ لِوالِدَیک َ: اینکه جمله تفسیر «وصّینا الانسان» است.

[سوره لقمان (۳۱): آیه ۱۵]

وَ إِن جاهَداک َ عَلی أَن تُشرِک َ بِی ما لَیس َ لَک َ بِه ِ عِلم ٌ فَلا تُطِعهُما وَ صاحِبهُما فِی الدُّنیا مَعرُوفاً وَ اتَّبِع سَبِیل َ مَن أَناب َ إِلَیَّ ثُمَّ إِلَیَّ مَرجِعُکُم فَأُنَبِّئُکُم بِما کُنتُم تَعمَلُون َ (۱۵)

۱۵- صاحِبهُما فِی الدُّنیا مَعرُوفاً: در امور دنیوی با آنان خوشرفتاری کن.

[سوره لقمان (۳۱): آیه ۱۶]

یا بُنَیَّ إِنَّها إِن تَک ُ مِثقال َ حَبَّه ٍ مِن خَردَل ٍ فَتَکُن فِی صَخرَه ٍ أَو فِی السَّماوات ِ أَو فِی الأَرض ِ یَأت ِ بِهَا اللّه ُ إِنَّ اللّه َ لَطِیف ٌ خَبِیرٌ (۱۶)

۱۶- إِنَّها: در ضمیر «ها» دو احتمال وجود دارد: ۱- ان ّ فعله الانسان من خیر او شرّ. ۲- ضمیر قصه است.

مِثقال: سنگینی، وزن.

خَردَل ٍ: گیاهی که دانه های بسیار ریزی دارد.

«المنجد» صَخرَةٍ: در «مفردات راغب» آمده است: «صخره» به معنای سنگ سفت است یعنی در دل سنگ سفت.

[سوره لقمان (۳۱): آیه ۱۷]

یا بُنَیَّ أَقِمِ الصَّلاهَ وَ أمُر بِالمَعرُوفِ وَ انهَ عَنِ المُنکَرِ وَ اصبِر عَلی ما أَصابَکَ إِنَّ ذلِکَ مِن عَزمِ الأُمُورِ (۱۷)

۱۷- مِن عَزمِ الأُمُورِ: از موارد تصمیم بر انجام کار نیک است.

[سوره لقمان (۳۱): آیه ۱۸]

وَ لا تُصَعِّر خَدَّکَ لِلنّاسِ وَ لا تَمشِ فِی الأَرضِ مَرَحاً إِنَّ اللّهَ لا یُحِبُّ کُلَّ مُختالٍ فَخُورٍ (۱۸)

۱۸- لا تُصَعِّر خَدَّکَ لِلنّاسِ: از روی تکبر از مردم رویگردان مشو، به هنگامی که دیگران با تو سخن می گویند، آنان را سبک نشمار. «امام صادق علیه السّلام» مَرَحاً: خوشحالی زیاد. «مفردات راغب» مُختالٍ: متکبر.

فَخُورٍ: فخر فروشی.

[سوره لقمان (۳۱): آیه ۱۹]

وَ اقصِد فِی مَشیِکَ وَ اغضُض مِن صَوتِکَ إِنَّ أَنکَرَ الأَصواتِ لَصَوتُ الحَمِیرِ (۱۹)

۱۹- اقصِد فِی مَشیِکَ: به دو معنا آمده است: ۱- با وقار راه برو. ۲- با تواضع راه برو.

اغضُض مِن صَوتِکَ: از صدای خود بکاه و صدایت را پایین بیاور.

أَنکَرَ الأَصواتِ: به دو معنا آمده است: ۱- زشت ترین صداها. ۲- از امام صادق علیه السّلام روایت شده است که مراد عطسه های بلند و ناهنجار است و همچنین گفتارهای با صدای بلند است، مگر اینکه که دعا و یا قرآن بخوانند که در اینکه صورت بلامانع است.

[سوره لقمان (۳۱): آیه ۲۰]

أَ لَم تَرَوا أَنَّ اللّه َ سَخَّرَ لَكُم ما فِي السَّماوات ِ وَ ما فِي الأَرض ِ وَ أَسبَغَ عَلَيكُم نِعَمَه ُ ظاهِرَةً وَ باطِنَةً وَ مِنَ النّاس ِ مَن يُجادِلُ فِي اللّه ِ بِغَيرِ عِلم ٍ وَ لا هُدىً وَ لا كِتاب ٍ مُنِير (۲۰)

۲۰- أَسبَغَ عَلَيكُم نِعَمَه ُ: نعمتهای خویش را بر شما فراوان کرده و کامل گردانیده است.

يُجادِلُ فِي اللّه ِ: در باره خدا به خصومت و جدال برخیزد.

[سوره لقمان (۳۱): آیه ۲۲]

وَ مَن يُسلِم وَجهَه ُ إِلَى اللّه ِ وَ هُوَ مُحسِن ٌ فَقَدِ استَمسَكَ بِالعُروَةِ الوُثقى وَ إِلَى اللّه ِ عاقِبَةُ الأُمُورِ (۲۲)

۲۲- مَن يُسلِم وَجهَه ُ: کسی که دین خود را برای خدا خالص گرداند و افعال خود را به نیت تقرب به خداوند انجام دهد.

بِالعُروَةِ: دستگیره.

الوُثقى: مؤنث «أوثق» به معنای محکم.

[سوره لقمان (۳۱): آیه ۲۳]

وَ مَن كَفَرَ فَلا يَحزُنكَ كُفرُه ُ إِلَينا مَرجِعُهُم فَنُنَبِّئُهُم بِما عَمِلُوا إِنَّ اللّه َ عَلِيم ٌ بِذاتِ الصُّدُورِ (۲۳)

۲۳- بِذاتِ الصُّدُورِ: آنچه در سینه ها پنهان است.

[سوره لقمان (۳۱): آیه ۲۷]

وَ لَو أَنَّ ما فِي الأَرض ِ مِن شَجَرَة ٍ أَقلام ٌ وَ البَحرُ يَمُدُّه ُ مِن بَعدِه ِ سَبعَةُ أَبحُر ٍ ما نَفِدَت كَلِمات ُ اللّه ِ إِنَّ اللّه َ عَزِيز ٌ حَكِيم ٌ (۲۷)

۲۷- أَنَّ ما: أنّ ما «ما» موصوله است.

مِن شَجَرَة ٍ: بیان است از «ما» یعنی «لو أنّ شجره الارض أقلاما».

البَحرُ: کان البحر مدادا همانند سوره کهف، آیه ۱۰۹ که می فرماید: «لَو كانَ البَحرُ مِداداً».

يَمُدُّه ُ: کمک بدهد.

ما نَفِدَت: پایان نمی پذیرد.

كَلِمات ُ اللّه ِ: مقدورات و معلومات خداوند.

همان گونه که مقدورات و معلومات خداوند غیر متناهی است، الفاظ بازگو کننده آنها هم غیر متناهی است.

[سوره لقمان (۳۱): آیه ۲۸]

ما خَلقُکُم وَ لا بَعثُکُم إِلّا کَنَفس ٍ واحِدَه ٍ إِن َّاللّه َ سَمِیع ٌ بَصِیرٌ (۲۸)

۲۸- کَنَفس ٍ واحِدَه ٍ: کخلق نفس واحده و بعث واحده فی قدرته.

ص: ۴۱۴

[سوره لقمان (۳۱): آیه ۳۱]

أَ لَم تَرَ أَنَّ الفُلکَ تَجرِی فِی البَحرِ بِنِعمَتِ اللّهِ لِیُرِیَکُم مِن آیاتِهِ إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیاتٍ لِکُلِّ صَبّارٍ شَکُورٍ (۳۱)

۳۱- صَبّارٍ شَکُورٍ: در تحمّل مشکلات بسیار صابرند و در نعمتها بسیار شکر گزارند.

[سوره لقمان (۳۱): آیه ۳۲]

وَ إِذا غَشِیَهُم مَوجٌ کَالظُّلَلِ دَعَوُا اللّهَ مُخلِصِینَ لَهُ الدِّینَ فَلَمّا نَجّاهُم إِلَی البَرِّ فَمِنهُم مُقتَصِدٌ وَ ما یَجحَدُ بِآیاتِنا إِلّا کُلُّ خَتّارٍ کَفُورٍ (۳۲)

۳۲- کَالظُّلَلِ: جمع «ظلّه» به معنای سایبان مانند ابر و کوه. «جوامع الجامع». یعنی موجها همانند ابرهای متراکم بود.

مُقتَصِدٌ: به راه راست است.

خَتّارٍ: بدترین مکر کننده.

[سوره لقمان (۳۱): آیه ۳۳]

یا أَیُّهَا النّاسُ اتَّقُوا رَبَّکُم وَ اخشَوا یَوماً لا یَجزِی والِدٌ عَن وَلَدِهِ وَ لا مَولُودٌ هُوَ جازٍ عَن والِدِهِ شَیئاً إِنَّ وَعدَ اللّهِ حَقٌّ فَلا تَغُرَّنَّکُمُ الحَیاهُ الدُّنیا وَ لا یَغُرَّنَّکُم بِاللّهِ الغَرُورُ (۳۳)

۳۳- لا یَجزِی والِدٌ عَن وَلَدِهِ ...: پدر نمی تواند به فرزند خویش کمک کند و نیز فرزند نمی تواند به پدر خویش کمک کند.

الغَرُورُ: به دو معناست: ۱- شیطان. ۲- هر فریبنده ای.

لا یَغُرَّنَّکُم بِاللّهِ الغَرُورُ: شیطان شما را فریب ندهد، به اینکه که به امید مغفرت مرتکب گناه شوید(۱).

[سوره لقمان (۳۱): آیه ۳۴]

إِنَّ اللّهَ عِندَهُ عِلمُ السّاعَهِ وَ یُنَزِّلُ الغَیثَ وَ یَعلَمُ ما فِی الأَرحامِ وَ ما تَدرِی نَفسٌ ما ذا تَکسِبُ غَداً وَ ما تَدرِی نَفسٌ بِأَیِّ أَرضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللّهَ عَلِیمٌ خَبِیرٌ (۳۴)

۳۴- ما تَدرِی نَفسٌ ما ذا تَکسِبُ غَداً: هیچ کس نمی داند فردا چه کاره است.

۱- ۱.در اینکه معنی، «با» در «باللّه» باء سبب گرفته شده، ولی احتمال دارد که «با» مقابله باشد یعنی شیطان در مقابل خداوند

شما را فریب ندهد به اینکه که به جای خداوند چیز دیگری را انتخاب کنید.

سوره السجده

[سوره السجده (۳۲): آیه ۳]

أَم يَقُولُون َ افتَراه ُ بَل هُوَ الحَق ُ مِن رَبِّك َ لِتُنذِرَ قَوماً ما أَتاهُم مِن نَذِيرٍ مِن قَبلِك َ لَعَلَّهُم يَهتَدُون َ (۳)

۳- أَم يَقُولُون َ: بل يقولون.

قَوماً: قريش.

[سوره السجده (۳۲): آیه ۴]

اللّه ُ الَّذِى خَلَق َ السَّماوات ِ وَ الأَرض َ وَ ما بَينَهُما فِى سِتَّةِ أَيّام ٍ ثُم َّ استَوى عَلَى العَرش ِ ما لَكُم مِن دُونِه ِ مِن وَلِىٍّ وَ لا شَفِيع ٍ أَ فَلا تَتَذَكَّرُون َ (۴)

۴- سِتَّةِ أَيّام ٍ: مراد شش روز اصطلاحی نیست زیرا قبل از وجود خورشید شب و روزی نبوده است، بلکه مراد اینکه است که اگر اندازه گیری می شد به مقدار شش روز بود.

استَوى عَلَى العَرش ِ: بر عرش مسلّط شد(۱).

[سوره السجده (۳۲): آیه ۶]

ذلِك َ عالِم ُ الغَيب ِ وَ الشَّهادَةِ العَزِيزُ الرَّحِيم ُ (۶)

۶- ذلِك َ: آن کسی که اینکه امور را انجام می دهد و تدبیر می کند.

[سوره السجده (۳۲): آیه ۸]

ثُم َّ جَعَل َ نَسلَه ُ مِن سُلالَةٍ مِن ماءٍ مَهِين ٍ (۸)

۸- سُلالَةٍ: آن ماده برگزیده که از چیز دیگری بیرون کشیده می شود و چون آب مرد از صلب او بیرون کشیده می شود، به آن «سلاله» اطلاق شده است.

مَهِين ٍ: حقیر، خوار، پست ..

[سوره السجده (۳۲): آیه ۹]

ثُم َّ سَوّاه ُ وَ نَفَخ َ فِيه ِ مِن رُوحِه ِ وَ جَعَل َ لَكُم ُ السَّمع َ وَ الأَبصارَ وَ الأَفئِدَةَ قَلِيلاً ما تَشكُرُون َ (۹)

۹- رُوحِه ِ: اضافه روح به خداوند اضافه تشریفی است.

[سوره السجده (۳۲): آیه ۱۰]

وَ قالُوا أَ إِذا ضَلَلنا فِی الأَرض ِ أَ إِنّا لَفِی خَلق ٍ جَدِیدٍ بَل هُم بِلِقاءِ رَبِّهِم کافِرُون َ(۱۰)

۱۰- أَ إِذا ضَلَلنا: آیا هنگامی که در زمین گم شدیم و تبدیل به خاک شدیم(۲).

[سوره السجده (۳۲): آیه ۱۱]

قُل یَتَوَفّاکُم مَلَک ُالمَوت ِالَّذِی وُکِّل َبِکُم ثُم َّإِلی رَبِّکُم تُرجَعُون َ(۱۱)

۱۱- یَتَوَفّاکُم: «توفی» به معنای چیزی را به طور کامل گرفتن است.

۱- ۱.برای توضیح بیشتر به سوره اعراف، آیه ۵۴ رجوع شود.

۲- ۲.آیه «قل یتوفّاکم» جواب است از قول گویندگان «ء إذا ضللنا» یعنی شما گم نشده اید، بلکه ملک الموت که از طرف خداوند و کیل است شما را دریافت کرده، آن گاه به سوی خدا بر می گردید.

[سوره السجده (۳۲): آیه ۱۲]

وَ لَو تَری إِذِ المُجرِمُونَ ناکِسُوا رُؤُسِهِم عِندَ رَبِّهِم رَبَّنا أَبصَرنا وَ سَمِعنا فَارجِعنا نَعمَل صالِحاً إِنّا مُوقِنُونَ (۱۲)

۱۲- لَو تَری: مخاطب یکی از دو مورد است:

۱- «لو تری یا محمّد». ۲- «لو تری أیّها الانسان».

ناکِسُوا رُؤُسِهِم: سرهای خود را از خجالت پایین انداخته اند(۱).

[سوره السجده (۳۲): آیه ۱۳]

وَ لَو شِئنا لَآتَینا کُلَّ نَفسٍ هُداها وَ لکِن حَقَّ القَولُ مِنّی لَأَملَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الجِنَّهِ وَ النّاسِ أَجمَعِین (۱۳)

۱۳- القَولُ مِنّی: به منزله قسم است و جواب آن «لأملأنّ جهنم» است.

[سوره السجده (۳۲): آیه ۱۵]

إِنَّما یُؤمِنُ بِآیاتِنَا الَّذِینَ إِذا ذُکِّرُوا بِها خَرُّوا سُجَّداً وَ سَبَّحُوا بِحَمدِ رَبِّهِم وَ هُم لا یَستَکبِرُونَ (۱۵)

۱۵- خَرُّوا سُجَّداً: برای سجده به زمین می افتند.

[سوره السجده (۳۲): آیه ۱۶]

تَتَجافی جُنُوبُهُم عَنِ المَضاجِعِ یَدعُونَ رَبَّهُم خَوفاً وَ طَمَعاً وَ مِمّا رَزَقناهُم یُنفِقُونَ (۱۶)

۱۶- تَتَجافی: «تجافی» به معنای برخاستن از روی چیزی است. «المفردات للراغب» جُنُوبُهُم: جمع «جنب» به معنای پهلو.

المَضاجِعِ: جمع «مضجع» به معنای بستر. آیه مربوط به نماز شب است. آیه در مقام توصیف مؤمنان می فرماید: آنان کسانی هستند که برای خواندن نماز شب از بستر بر می خیزند و پهلوی خود را از بستر بلند می کنند.

[سوره السجده (۳۲): آیه ۱۷]

فَلا تَعلَمُ نَفسٌ ما أُخفِیَ لَهُم مِن قُرَّهِ أَعیُنٍ جَزاءً بِما کانُوا یَعمَلُونَ (۱۷)

۱۷- فَلا تَعلَمُ: اینکه تعبیر در مقام بیان اوصافی که قابل درک نباشد استعمال می شود. امام صادق علیه السّلام فرمود: برای هر حسنه ای در قرآن، ثواب خاصی معین شده است جز نماز شب که به جهت عظمت آن، به نحو اجمال گفته شده است:

هیچ کس نمی داند که چه چیزی برای وی آماده شده است.

قُرَّهِ أَعيُن ٍ: چشم روشنی.

[سوره السجده (۳۲): آیه ۱۹]

أَمَّا الَّذِین َ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحات ِ فَلَهُم جَنّات ُ المَأوی نُزُلاً بِما کانُوا یَعمَلُون َ (۱۹)

۱۹- نُزُلًا: به دو معنا آمده است: ۱- وسیله پذیرایی از مهمان یعنی باغهای بهشت وسیله پذیرایی از آنان است.

«المیزان» ۲- بخششی از پروردگار در برابر اعمال آنان.

[سوره السجده (۳۲): آیه ۲۰]

وَ أَمَّا الَّذِین َ فَسَقُوا فَمَأواهُم ُ النّارُ کُلَّما أَرادُوا أَن یَخرُجُوا مِنها أُعِیدُوا فِیها وَ قِیل َ لَهُم ذُوقُوا عَذاب َ النّارِ الَّذِی کُنتُم بِه ِ تُکَذِّبُون َ (۲۰)

۲۰- الَّذِین َ فَسَقُوا: به قرینه «تکذّبون» مراد کافران هستند.

۱- ۱.«مجمع البیان» در بخش «بیان» معنای فوق را ذکر کرده است، ولی در بخش «لغت» چنین آورده است: «النکس: قلبک الشی علی رأسه» یعنی واژگون کردن چیزی بنابراین معنا می توان گفت: «ناکسوا رءوسهم» یعنی سرهای آنان پایین و پاهای آنان بالا است و به حالت واژگون قرار دارند و اینکه مطلب از آیات دیگر قرآن نیز استفاده می شود.

[سوره السجده (۳۲): آیه ۲۱]

وَ لَنُذِيقَنَّهُم مِن ـ العَذابِ ِ الأَدنى دُون ـ العَذابِ ِ الأَكبرِ لَعَلَّهُم يَرجِعُون ـ (۲۱)

۲۱- العَذابِ ِ الأَدنى: به دو معنا آمده است:

۱- گرفتاری های دنیوی. ۲- دجّال.

«صادقین علیهما السّلام» دُون ـ: قبل یعنی عذاب دنیا قبل از عذاب آخرت است. «المیزان»(۱)

[سوره السجده (۳۲): آیه ۲۳]

وَ لَقَد آتَينا مُوسَى الكِتاب ـ فَلا تَكُن فِي مِريَةٍ مِن لِقائِهِ ـ وَ جَعَلناه ُ هُدى ً لِبَنِي إِسرائِيل ـ (۲۳)

۲۳- مِن لِقائِهِ ـ: من لقاء اللّه. مراد «لقاء القیامه» است. «المیزان»

[سوره السجده (۳۲): آیه ۲۴]

وَ جَعَلنا مِنهُم أَئِمَّةً يَهدُون ـ بِأَمرِنا لَمّا صَبَرُوا وَ كانُوا بِآياتِنا يُوقِنُون ـ (۲۴)

۲۴- وَ جَعَلنا مِنهُم أَئِمَّةً يَهدُون ـ بِأَمرِنا: از میان بنی اسرائیل پیامبرانی قرار دادیم که مردم را به راه راست هدایت می کردند.

[سوره السجده (۳۲): آیه ۲۶]

أَ وَ لَم يَهدِ لَهُم كَم أَهلَكنا مِن قَبلِهِم مِن ـ القُرُون ِ يَمشُون ـ فِي مَساكِنِهِم إِن ّ فِي ذلِك ـ لَآيات ٍ أَ فَلا يَسمَعُون ـ (۲۶)

۲۶- أَ وَ لَم يَهدِ لَهُم: او لم یبین لهم: آیا برای آنان روشن نشد!

[سوره السجده (۳۲): آیه ۲۷]

أَ وَ لَم يَرَوا أَنّا نَسُوق ُ الماءَ إِلَى الأَرض ِ الجُرُزِ فَنُخرِج ُ بِه ِ زَرعاً تَأكُل ُ مِنه ُ أَنعامُهُم وَ أَنفُسُهُم أَ فَلا يُبصِرُون ـ (۲۷)

۲۷- الجُرُزِ: خشک.

[سوره السجده (۳۲): آیه ۲۸]

وَ يَقُولُون ـ مَتى هذَا الفَتح ُ إِن كُنتُم صادِقِين ـ (۲۸)

۲۸- هذَا الفَتح ُ: مراد روز قیامت است که روز پیروزی مسلمانان است.

---

۱ - ۱.احتمال قوی اینکه است که «دون» به معنای غیر باشد یعنی غیر از عذاب آخرت عذاب دنیا هم می چشانیم شاید از گمراهی برگردند.

سوره الأحزاب

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۴]

ما جَعَلَ اللّه ُ لِرَجُلٍ مِن قَلبَینِ فِی جَوفِهِ وَ ما جَعَلَ أَزواجَکُم ُ اللّائِی تُظاهِرُونَ مِنهُنَّ أُمَّهاتِکُم وَ ما جَعَلَ أَدعِیاءَکُم أَبناءَکُم ذلِکُم قَولُکُم بِأَفواهِکُم وَ اللّه ُ یَقُول ُ الحَقَّ وَ هُوَ یَهدِی السَّبِیلَ (۴)

۴- ما جَعَلَ اللّه ُ لِرَجُلٍ مِن قَلبَینِ فِی جَوفِهِ :

خداوند برای یک نفر دو قلب در درونش قرار نداده است کنایه از اینکه است که یک شخص نمی تواند هم مؤمن باشد و هم کافر و یا کنایه از اینکه است که نمی تواند با یک قلب دوست کسی باشد و با قلب دیگرش دوست دشمن آن باشد.

«امام صادق علیه السّلام».

تُظاهِرُونَ مِنهُنَّ: اینکه آیه «ظهار» را لغو کرده است. توضیح اینکه که در زمان جاهلیت چنین رسم بود که شوهر به همسر خود می گفت: «ظهرک کظهر امّی»: پشت تو مانند پشت مادر من است و اینکه جمله به منزله طلاق تلقی می شد و آنان از همدیگر جدا می شدند. در اسلام حکم ظهار لغو شد. خداوند می فرماید: همسران شما با گفتن چنین جمله ای مادران شما نخواهند بود و بر شما حرام نخواهند شد.

أَدعِیاءَکُم: جمع «دعی» به معنای پسر خوانده.

قرآن می فرماید: پسر خوانده از نظر حکم مانند پسر حقیقی نیست و احکام آن را ندارد.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۵]

ادعُوهُم لِآبائِهِم هُوَ أَقسَطُ عِندَ اللّه ِ فَإِن لَم تَعلَمُوا آباءَهُم فَإِخوانُکُم فِی الدِّینِ وَ مَوالِیکُم وَ لَیسَ عَلَیکُم جُناح ٌ فِیما أَخطَأتُم بِهِ وَ لکِن ما تَعَمَّدَت قُلُوبُکُم وَ کانَ اللّه ُ غَفُوراً رَحِیماً (۵)

۵- ادعُوهُم لِآبائِهِم: پسر خوانده ها را به پدران حقیقی آنان نسبت دهید.

مَوالِیکُم: به چند معنا آمده است: ۱- پسر عموهای شما هستند. ۲- آزاد شده شما هستند که شما حق ولاء بر آنها دارید. ۳- ولایت دینی، برادران دینی. «المیزان»

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۶]

النَّبِی ُّ أَولی بِالمُؤمِنِینَ مِن أَنفُسِهِم وَ أَزواجُه ُ أُمَّهاتُهُم وَ أُولُوا الأَرحامِ بَعضُهُم أَولی بِبَعض ٍ فِی کِتابِ اللّه ِ مِنَ المُؤمِنِینَ وَ المُهاجِرِینَ إِلاّ أَن تَفعَلُوا إِلی أَولِیائِکُم مَعرُوفاً کانَ ذلِکَ فِی الکِتابِ مَسطُوراً (۶)

۶- أَزواجُه ُ أُمَّهاتُهُم: همسران پیامبر مادران مؤمنان هستند، لازم به ذکر است که فقط در حرمت ابدی ازدواج آنان بر مؤمنان حکم مادر را دارند، نه در دیگر احکام.

أُولُوا الأَرحام ِ بَعضُ هُم أَولی بِبَعض ٍ: پیامبر میان مسلمانان، بین هر دو نفر دو نفر عقد اخوت برقرار کرد به طوری که بعد از مرگ هر مسلمانی وارث او، برادر دینی او بود و قانون ارث به اینکه شکل بود، تا هنگامی که اینکه آیه نازل شد و قانون ارث عوض شد و از متوفی تنها بستگانش ارث می برند، نه بیگانگان، هر چند برادر دینی متوفی باشد. لذا اولی، معنای تفضیل ندارد، بلکه متعینا بستگان، وارث هستند.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۹]

یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا اذکُرُوا نِعمَهَ اللّه ِ عَلَیکُم إِذ جاءَتکُم جُنُودٌ فَأَرسَلنا عَلَیهِم رِیحاً وَ جُنُوداً لَم تَرَوها وَ کان َ اللّه ُ بِما تَعمَلُون َ بَصِیراً (۹)

۹- جُنُودٌ: مراد احزابی است که در جنگ احزاب (خندق) به مدینه هجوم آورده بودند.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۱۰]

إِذ جاؤُکُم مِن فَوقِکُم وَ مِن أَسفَل َ مِنکُم وَ إِذ زاغَت ِ الأَبصارُ وَ بَلَغَت ِ القُلُوب ُ الحَناجِرَ وَ تَظُنُّون َ بِاللّه ِ الظُّنُونَا (۱۰)

۱۰- مِن فَوقِکُم: آنانی که از سمت بالای مدینه، یعنی شرق مدینه آمدند که عبارت بودند از: قبیله «غطفان» و یهود «بنی قریظه» و «بنی نضیر».

مِن أَسفَل َ مِنکُم: آنانی که از سمت پایین، یعنی غرب مدینه آمدند که عبارت بودند از:

قریش و گروههای همدست آنان.

زاغَت ِ: به دو معناست: ۱- چشمها فقط به دیدن دشمن متمرکز گشته بود. ۲- چشمها خیره شده، گویا از حدقه در آمده بود.

بَلَغَت ِ القُلُوب ُ الحَناجِرَ: جانها به حنجره ها رسیده بود، جانها به لب رسیده بود.

تَظُنُّون َ بِاللّه ِ الظُّنُونَا: گمانهای مختلف به خداوند داشتید کسانی که دچار ضعف ایمان بودند گمان می بردند که خداوند نصرت نمی کند و کسانی که ایمانشان قوی بود گمانشان اینکه بود که خداوند نصرت می کند.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۱۱]

هُنالِک َ ابتُلِی َ المُؤمِنُون َ وَ زُلزِلُوا زِلزالاً شَدِیداً (۱۱)

۱۱- ابتُلِی َ المُؤمِنُون: مؤمنان امتحان شدند.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۱۳]

وَ إِذ قالَت طائِفَهٌ مِنهُم یا أَهل َ یَثرِب َ لا مُقام َ لَکُم فَارجِعُوا وَ یَستَأذِن ُ فَرِیق ٌ مِنهُم ُ النَّبِی َّ یَقُولُون َ إِن َّ بُیُوتَنا عَورَهٌ وَ ما هِی َ بِعَورَهٍ إِن یُرِیدُون َ إِلاّ فِراراً (۱۳)

۱۳- طائِفَهٌ مِنهُم: «عبد اللّه بن أبی» و همراهان او.

یا أَهل َ یَثرِب َ لا مُقام َ لَکُم: اینکه جا جایگاه شما نیست، بروید به خانه های خود. مقصود فراری دادن آنان بود.

عَورَةٌ: محافظ ندارد. در و پیکر ندارد.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۱۴]

وَ لَو دُخِلَت عَلَيهِم مِن أَقطارِها ثُمَّ سُئِلُوا الفِتنَةَ لَآتَوها وَ ما تَلَبَّثُوا بِها إِلّا يَسِيراً (۱۴)

۱۴- أَقطارِها: به دو معنا آمده است: ۱- نواحی مدینه. ۲- اطراف خانه های آنان.

الفِتنَةَ: شرک و بت پرستی.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۱۵]

وَ لَقَد كانُوا عاهَدُوا اللّه َ مِن قَبل ُ لا يُوَلُّون َ الأَدبارَ وَ كان َ عَهدُ اللّه ِ مَسؤُلًا (۱۵)

۱۵- لا يُوَلُّون َ الأَدبارَ: از جنگ فرار نکنند. و پیامبر را تنها نگذارند.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۱۸]

قَد یَعلَم ُاللّه ُالمُعَوِّقِین َمِنکُم وَ القائِلِین َلِإِخوانِهِم هَلُم َّإِلَینا وَ لا یَأتُون َالبَأس َإِلّا قَلِیلًا (۱۸)

۱۸- المُعَوِّقِین: آنانی که مردم را از شرکت در جنگ منصرف می کردند. «العوق» به معنای منصرف کردن و رای کسی را عوض کردن است.

لا یَأتُون َالبَأس َإِلّا قَلِیلًا: لا یحضرون القتال فی سبیل اللّه الّا قلیلا یخرجون ریاء و سمعه قدر ما یوهمون أنّهم معکم.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۱۹]

أَشِحَّةً عَلَیکُم فَإِذا جاءَ الخَوف ُرَأَیتَهُم یَنظُرُون َإِلَیک َتَدُورُ أَعیُنُهُم کَالَّذِی یُغشی عَلَیه ِمِن َالمَوت ِفَإِذا ذَهَب َالخَوف ُسَلَقُوکُم بِأَلسِنَهٍ حِدادٍ أَشِحَّةً عَلَی الخَیرِ أُولئِک َلَم یُؤمِنُوا فَأَحبَطَ اللّه ُأَعمالَهُم وَ کان َذلِک َعَلَی اللّه ِیَسِیراً (۱۹)

۱۹- أَشِحَّةً عَلَیکُم: جمع «شحیح» به معنای بخیل یعنی در حالی که بر شما بخل می ورزند.

یُغشی عَلَیه ِمِن َالمَوت ِ: همانند چشمی که مرگ او را إحاطه کرده است یعنی در حال مرگ.

سَلَقُوکُم بِأَلسِنَهٍ حِدادٍ: با سخنهای نیش دار شما را می آزارند. در مقام تقسیم غنایم پیوسته می گفتند: به ما هم بدهید، شما بر ما برتری ندارید.

أَشِحَّةً عَلَی الخَیرِ: نسبت به غنایم بخل می ورزند.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۲۰]

یَحسَبُون َالأَحزاب َلَم یَذهَبُوا وَ إِن یَأت ِالأَحزاب ُیَوَدُّوا لَو أَنَّهُم بادُون َفِی الأَعراب ِیَسئَلُون َعَن أَنبائِکُم وَ لَو کانُوا فِیکُم ما قاتَلُوا إِلّا قَلِیلًا (۲۰)

۲۰- إِن یَأت ِالأَحزاب: اگر بار دیگر احزاب به مدینه برگردند.

یَوَدُّوا لَو أَنَّهُم بادُون َ... یَسئَلُون َعَن أَنبائِکُم:

آرزو داشتند که با اعراب در بادیه باشند و جزء مسلمانان نباشند و فقط اخبار شما را پرس و جو کنند.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۲۱]

لَقَد کان َلَکُم فِی رَسُول ِاللّه ِأُسوَهٌ حَسَنَهٌ لِمَن کان َیَرجُوا اللّه َوَ الیَوم َالآخِرَ وَ ذَکَرَ اللّه َکَثِیراً (۲۱)

۲۱- أُسوَهٌ: الگو. یعنی باید به رسول خدا اقتدا کنید.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۲۳]

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجالٌ صَدَقُوا ما عاهَدُوا اللّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضى نَحْبَهُ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَ ما بَدَّلُوا تَبْدِيلًا (۲۳)

۲۳- ما عاهَدُوا اللّهَ عَلَيْهِ: پیمانی با خدا بسته بودند که از جنگ فرار نکنند به همان پیمان پا برجا هستند. اینکه همان عهدی است که در آیه ۱۵ اینکه سوره آمده است: «لقد کانوا عاهدوا اللّه ...».

مَنْ قَضى نَحْبَهُ: «نحب» عبارت است از نذری که وفای به آن لازم است گفته می شود:

«قضی فلان نحبه ای و فی بنذره». خداوند متعال فرموده است: «و منهم من قضی نحبه و منهم من ینتظر». اینکه جمله در باره کسی به کار می رود که فوت کرده است مانند اینکه که می گویند: «قضی أجله و استوفی أکله و قضی من الدنیا حاجته».

«المفردات للراغب» در روایتی از طریق اهل سنت از علی علیه السّلام نقل شده است که حضرت فرمود: مراد از «من قضی نحبه» حمزه است و مراد از «من ینتظر» من هستم.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۲۵]

وَ رَدَّ اللّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنالُوا خَيْراً وَ كَفَى اللّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتالَ وَ كانَ اللّهُ قَوِيًّا عَزِيزاً (۲۵)

۲۵- بِغَيْظِهِمْ: «غیظ» به معنای غصه و اندوه.

لَمْ يَنالُوا خَيْراً: به خیر مورد نظر خود که پیروزی بر مسلمانان بود دست نیافتند.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۲۶]

وَ أَنْزَلَ الَّذِينَ ظاهَرُوهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتابِ مِنْ صَياصِيهِمْ وَ قَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقاً تَقْتُلُونَ وَ تَأْسِرُونَ فَرِيقاً (۲۶)

۲۶- وَ أَنْزَلَ الَّذِينَ ظاهَرُوهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتابِ مِنْ صَياصِيهِمْ: آن دسته از اهل کتاب را که از مشرکان پشتیبانی می کردند از قلعه های محکمشان فرود آورد. مراد یهود بنی قریظه است که در جنگ احزاب پشتیبان مشرکان بودند.

صَياصِيهِمْ: جمع «صیصیه» یعنی هر وسیله دفاعی. از اینکه جهت به قلعه محکم و به شاخ گاو نیز اطلاق می شود.

فَرِيقاً تَقْتُلُونَ وَ تَأْسِرُونَ فَرِيقاً: مردان آنان را کشتید و زنان و فرزندان آنان را اسیر کردید.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۲۷]

وَ أَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَ دِيارَهُمْ وَ أَمْوالَهُمْ وَ أَرْضاً لَمْ تَطَؤُها وَ كانَ اللّهُ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ قَدِيراً (۲۷)

۲۷- أَرْضاً لَمْ تَطَؤُها: زمینی که پیش از اینکه قدمهای شما به آن جا نرسیده بود. مراد منطقه خیبر است.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۲۸]

یا أَیُّهَا النَّبِیُّ قُل لِأَزواجِکَ إِن کُنتُنَّ تُرِدنَ الحَیاهَ الدُّنیا وَ زِینَتَها فَتَعالَینَ أُمَتِّعکُنَّ وَ أُسَرِّحکُنَّ سَراحاً جَمِیلاً (۲۸)

۲۸- أُمَتِّعکُنَّ: مالی به هنگام طلاق به شما بدهم.

أُسَرِّحکُنَّ: شما را طلاق بدهم.

سَراحاً جَمِیلًا: طلاق بدون نزاع و کشمکش.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۳۰]

یا نِساءَ النَّبِیِّ مَن یَأت مِنکُنَّ بِفاحِشَهٍ مُبَیِّنَهٍ یُضاعَف لَهَا العَذاب ضِعفَین وَ کانَ ذلِکَ عَلَی اللّه یَسِیراً (۳۰)

۳۰- ضِعفَین: دو برابر.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۳۱]

وَ مَن یَقنُت مِنکُن َلِلّه ِ وَ رَسُولِه ِ وَ تَعمَل صالِحاً نُؤتِها أَجرَها مَرَّتَین ِ وَ أَعتَدنا لَها رِزقاً کَرِیماً (۳۱)

۳۱- یَقنُت: اطاعت کند.

أَعتَدنا: در اصل «اعددنا» بوده است که «دال» مبدل به «تا» شده است. (به استناد موارد گذشته).

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۳۲]

یا نِساءَ النَّبِی ِلَستُن َکَأَحَدٍ مِن َالنِّساءِ إِن ِاتَّقَیتُن َفَلا تَخضَعن َبِالقَول ِ فَیَطمَع َالَّذِی فِی قَلبِه ِ مَرَض ٌ وَ قُلن َقَولاً مَعرُوفاً (۳۲)

۳۲- فَلا تَخضَعن َبِالقَول ِ: به هنگام سخن گفتن با مردان صدای خود را نازک و ظریف نکنید.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۳۳]

وَ قَرن َفِی بُیُوتِکُن َوَ لا تَبَرَّجن َتَبَرُّج َالجاهِلِیَّهِ الأُولی وَ أَقِمن َالصَّلاهَ وَ آتِین َالزَّکاهَ وَ أَطِعن َاللّه َوَ رَسُولَه ُإِنَّما یُرِیدُ اللّه ُ لِیُذهِب َعَنکُم ُالرِّجس َأَهل َالبَیت ِ وَ یُطَهِّرَکُم تَطهِیراً (۳۳)

۳۳- قَرن َفِی بُیُوتِکُن َ: به دو معنا آمده است:

۱- ملازم خانه های خود باشید و از منزل خارج نشوید. اینکه معنا بنابراین است که از «قرر» مشتق باشد. اصل آن «أقررن» بوده است، «راء» اول حذف شد و فتحه آن به «قاف» منتقل شد. «جوامع الجامع» ۲- باوقار باشید، موقر باشید. اینکه معنا بنابر اینکه است که از «وقر» مشتق باشد.

لا تَبَرَّجن َتَبَرُّج َالجاهِلِیَّهِ الأُولی: همانند زنان زمان جاهلیت زینتهای خود را نمایان نسازید.

«تبرّج» در لغت به معنای آشکار کردن زیباییها است. مادّه آن «برج» به معنای چشم فراخ است.

أَهل َالبَیت ِ: حضرت علی و فاطمه و امام حسن و امام حسین علیهم السّلام(۱).

۱- ۱.با توجه به روایات، آیه شامل تمام چهارده معصوم علیهم السّلام است.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۳۶]

وَ ما كانَ لِمُؤمِنٍ وَ لا مُؤمِنَةٍ إِذا قَضَى اللّه ُ وَ رَسُولُه ُ أَمراً أَن يَكُونَ لَهُم ُ الخِيَرَةُ مِن أَمرِهِم وَ مَن يَعصِ اللّه َ وَ رَسُولَه ُ فَقَد ضَلَّ ضَلالاً مُبِيناً (۳۶)

۳۶- الخِيَرَةُ: اختيار.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۳۷]

وَ إِذ تَقُولُ لِلَّذِى أَنعَمَ اللّه ُ عَلَيهِ وَ أَنعَمتَ عَلَيهِ أَمسِك عَلَيكَ زَوجَكَ وَ اتَّقِ اللّه َ وَ تُخفِى فِى نَفسِكَ مَا اللّه ُ مُبدِيهِ وَ تَخشَى النّاسَ وَ اللّه ُ أَحَقُّ أَن تَخشَاه ُ فَلَمّا قَضَى زَيدٌ مِنها وَطَراً زَوَّجنَاكَها لِكَى لا يَكُونَ عَلَى المُؤمِنِينَ حَرَجٌ فِى أَزوَاجِ أَدعِيائِهِم إِذا قَضَوا مِنهُنَّ وَطَراً وَ كانَ أَمرُ اللّه ِ مَفعُولاً (۳۷)

۳۷- تُخفِى فِى نَفسِكَ مَا اللّه ُ مُبدِيهِ: در روايتى از امام چهارم عليه السّلام نقل شده است كه خداوند از طريق وحى پيامبر را آگاه كرده بود كه زيد همسرش زينب را طلاق خواهد داد و رسول خدا با وى ازدواج خواهد كرد. پيامبر اينكه مطلب را پنهان كرد و به زيد اصرار مى كرد كه همسرت را طلاق نده زيرا پيامبر خوف داشت كه در صورت ازدواج با زينب، مردم طبق سنت جاهليت بگويند: محمّد با عروس خود ازدواج كرده است زيرا زيد پسر خوانده پيامبر بود و از نظر آنان به منزله پسر حقيقى به حساب مى آمد و زن پسر خوانده به منزله عروس حساب مى شد و ازدواج با عروس حرام بود. خداوند مى خواست بوسيله ازدواج پيامبر با زينب، اينكه سنت غلط را از سر راه بردارد.

فَلَمّا قَضى زَيدٌ مِنها وَطَراً: هنگامى كه نياز جنسى زيد از زينب به پايان رسيد.

«وطر»: نياز جنسى.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۴۲]

وَ سَبِّحُوه ُ بُكرَةً وَ أَصِيلاً (۴۲)

۴۲- بُكرَةً: صبحگاه.

أَصِيلًا: شامگاه.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۴۸]

وَ لا تُطِعِ الكافِرِينَ وَ المُنافِقِينَ وَ دَعْ أَذاهُم وَ تَوَكَّل عَلَى اللّه ِ وَ كَفى بِاللّه ِ وَكِيلًا (۴۸)

۴۸- دَعْ أَذاهُم: به اذیت و آزار آنان توجهی نکن.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۴۹]

يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذا نَكَحتُم ُ المُؤمِناتِ ثُم َّ طَلَّقتُمُوهُن َّ مِن قَبلِ أَن تَمَسُّوهُن َّ فَما لَكُم عَلَيهِن َّ مِن عِدَّةٍ تَعتَدُّونَها فَمَتِّعُوهُن َّ وَ سَرِّحُوهُن َّ سَراحاً جَمِيلًا (۴۹)

۴۹- مِن قَبلِ أَن تَمَسُّوهُن َّ: پیش از دخول و نزدیکی.

فَمَتِّعُوهُن َّ: در صورتی که مهریه برای آنان قرار نداده اید با پرداخت مالی، آنان را بهره مند سازید. «ائمه علیهم السّلام» سَرِّحُوهُن َّ سَراحاً جَمِيلًا: بدون نزاع و اذیت طلاق دهید.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۵۰]

يا أَيُّهَا النَّبِي ُّ إِنّا أَحلَلنا لَك َ أَزواجَك َ اللّاتِي آتَيتَ أُجُورَهُن َّ وَ ما مَلَكَت يَمِينُك َ مِمّا أَفاءَ اللّه ُ عَلَيك َ وَ بَنات ِ عَمِّك َ وَ بَنات ِ عَمّاتِك َ وَ بَنات ِ خالِك َ وَ بَنات ِ خالاتِك َ اللّاتِي هاجَرن َ مَعَك َ وَ امرَأَةً مُؤمِنَةً إِن وَهَبَت نَفسَها لِلنَّبِي ِّ إِن أَرادَ النَّبِي ُّ أَن يَستَنكِحَها خالِصَةً لَك َ مِن دُونِ المُؤمِنِين َ قَد عَلِمنا ما فَرَضنا عَلَيهِم فِي أَزواجِهِم وَ ما مَلَكَت أَيمانُهُم لِكَيلا يَكُون َ عَلَيك َ حَرَج ٌ وَ كان َ اللّه ُ غَفُوراً رَحِيماً (۵۰)

۵۰- آتَيتَ أُجُورَهُن َّ: مهریه ای که برای آنان ملتزم شده ای خواه پرداخت کرده باشی یا پرداخت نکرده باشی.

ما مَلَكَت يَمِينُك َ: کنیزانی که مال تو شده اند.

مِمّا أَفاءَ اللّه ُ عَلَيك َ: از غنایم و أنفال.

اللّاتِي هاجَرن َ مَعَك َ: در ابتدای اسلام یکی از شرایط ازدواج هجرت بود و ازدواج با زنانی که هجرت نکرده بودند حرام بود، ولی بعدا اینکه حکم نسخ شد.

خالِصَةً لَك َ مِن دُونِ المُؤمِنِين َ: اینکه حکم که جایز باشد زن خودش را به شوهر هبه کند. مختص تو است ای پیامبر و دیگر مؤمنان چنین حقّی ندارند.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۵۰]

يا أَيُّهَا النَّبِي ُّ إِنّا أَحلَلنا لَك َ أَزواجَك َ اللّاتِي آتَيتَ أُجُورَهُن َّ وَ ما مَلَكَت يَمِينُك َ مِمّا أَفاءَ اللّه ُ عَلَيك َ وَ بَنات ِ عَمِّك َ وَ بَنات

عَمّاتِكَ وَ بَناتِ خالِكَ وَ بَناتِ خالاتِكَ اللاّتِي هاجَرن مَعَكَ وَ امرَأَةً مُؤمِنَةً إِن وَهَبَت نَفسَها لِلنَّبِيِّ إِن أَرادَ النَّبِيُّ أَن يَستَنكِحَها خالِصَةً لَكَ مِن دُونِ المُؤمِنِين قَد عَلِمنا ما فَرَضنا عَلَيهِم فِي أَزواجِهِم وَ ما مَلَكَت أَيمانُهُم لِكَيلا يَكُون عَلَيكَ حَرَج وَ كان اللّه غَفُوراً رَحِيماً (۵۰)

۵۰- قَد عَلِمنا ما فَرَضنا عَلَيهِم ...: ما نسبت به مؤمنان می دانیم که حلال شدن زن به آنان به دو طریق است:

ازدواج و یا ملک یمین، اما طریق سوم که عبارت است از اینکه که زن، خودش را به مرد هبه کند، مخصوص به رسول اللّه است. «المیزان» لِكَيلا يَكُون عَلَيكَ حَرَج؛ تو را در دو نوع نکاح محدود نکردیم تا حرج از تو برداشته شود.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۵۱]

تُرجِی مَن تَشاءُ مِنهُن َّوَ تُؤوِی إِلَیک َمَن تَشاءُ وَ مَن ِ ابتَغَیت َمِمَّن عَزَلت َفَلا ُجُناح َعَلَیک َذلِک َأَدنی أَن تَقَرَّ أَعیُنُهُن َّوَ لا یَحزَن َّوَ یَرضَین َبِما آتَیتَهُن َّکُلُّهُن َّوَ اللّه ُیَعلَم ُما فِی قُلُوبِکُم وَ کان َاللّه ُعَلِیماً حَلِیماً (۵۱)

۵۱- تُرجِی مَن تَشاءُ: نوبت همخوابی هر کدام از همسرانت را خواستی به تأخیر می اندازی و او را از خود دور می کنی.

تُؤوِی إِلَیک َمَن تَشاءُ: هر کدام را خواستی به خودت نزدیک می کنی و مقاربت می کنی.

مَن ِ ابتَغَیت َمِمَّن عَزَلت: اگر خواستی بر کنار شده را به خود نزدیک کنی مانعی ندارد.

ذلِک: اینکه که خداوند شما را مختار قرار داد باعث خوشحالی زنان می شود چون می دانند که تو از پیش خود به یک زن خاص محبت نشان نمی دهی، بلکه به دستور خداوند است و اینکه باعث خوشحالی و عدم حزن آنان می شود چون دربرگیرنده ثواب برای آنان است.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۵۲]

لا یَحِل ُّلَک َالنِّساءُ مِن بَعدُ وَ لا أَن تَبَدَّل َبِهِن َّمِن أَزواج ٍوَ لَو أَعجَبَک َحُسنُهُن َّإِلّا ما مَلَکَت یَمِینُک َوَ کان َاللّه ُعَلی کُل ِّ شَی ءٍ رَقِیباً (۵۲)

۵۲- لا أَن تَبَدَّل َبِهِن َّمِن أَزواج ٍ: نقل شده است که در زمان جاهلیت همسرهای خود را با همدیگر عوض می کردند، خداوند پیامبر را از اینکه کار نهی فرموده است.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۵۳]

یا أَیُّهَا الَّذِین َآمَنُوا لا تَدخُلُوا بُیُوت َالنَّبِی ِّإِلّا أَن یُؤذَن َلَکُم إِلی طَعام ٍغَیرَ ناظِرِین َإِناه ُوَ لکِن إِذا دُعِیتُم فَادخُلُوا فَإِذا طَعِمتُم فَانتَشِرُوا وَ لا مُستَأنِسِین َلِحَدِیث ٍإِن َّذلِکُم کان َیُؤذِی النَّبِی َّفَیَستَحیِی مِنکُم وَ اللّه ُلا یَستَحیِی مِن َالحَق ِّوَ إِذا سَأَلتُمُوهُن َّمَتاعاً فَسئَلُوهُن َّمِن وَراءِ حِجاب ٍذلِکُم أَطهَرُ لِقُلُوبِکُم وَ قُلُوبِهِن َّوَ ما کان َلَکُم أَن تُؤذُوا رَسُول َاللّه ِوَ لا أَن تَنکِحُوا أَزواجَه ُمِن بَعدِه ِأَبَداً إِن َّذلِکُم کان َعِندَ اللّه ِعَظِیماً (۵۳)

۵۳- غَیرَ ناظِرِین َإِناه ُ: وقتی پیامبر شما را دعوت کرد زودتر از وقت نروید به طوری که منتظر بمانید تا غذا پخته شود. «ناظر»: منتظر.

«إناء»: پخته شدن غذا.

لا مُستَأنِسِین َلِحَدِیث ٍ: سرگرم گفتگو نشوید.

ذلِکُم: مکث زیاد شما در منزل پیامبر.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۵۵]

لا ـ جُناحَ ـ عَلَيهِن ـ فِی آبائِهِن ـ وَ لا ـ أَبنائِهِن ـ وَ لا ـ إِخوانِهِن ـ وَ لا ـ أَبناءِ إِخوانِهِن ـ وَ لا أَبناءِ أَخَواتِهِن ـ وَ لا نِسائِهِن ـ وَ لا ما مَلَكَت أَيمانُهُن ـ وَ اتَّقِين ـ اللّه ـ إِنَّ ـ اللّه ـ كان ـ عَلى كُلِّ ـ شَی ءٍ شَهِيداً (۵۵)

۵۵- لا ـ جُناحَ ـ عَلَيهِن ـ فِی آبائِهِن ـ: حجاب مربوط به پدران و فرزندان و برادران و برادر زادگان و خواهر زادگان زن نیست یعنی پیش آنان بدون حجاب مانعی نیست.

وَ لا ـ نِسائِهِن ـ: زنهای مؤمن پیش زنهای مؤمن لازم نیست رعایت حجاب کنند، ولی پیش زنهای کفار لازم است خود را بپوشانند.

وَ لا ما مَلَكَت أَيمانُهُن ـ: رعایت حجاب پیش بنده و کنیز لازم نیست.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۵۹]

يا أَيُّهَا النَّبِی ـ قُل لِأَزواجِك ـ وَ بَناتِك ـ وَ نِساءِ المُؤمِنِين ـ يُدنِين ـ عَلَيهِن ـ مِن جَلابِيبِهِن ـ ذلِك ـ أَدنى أَن يُعرَفن ـ فَلا يُؤذَين ـ وَ كان ـ اللّه ـ غَفُوراً رَحِيماً (۵۹)

۵۹- يُدنِين ـ عَلَيهِن ـ مِن جَلابِيبِهِن ـ: پوششهای خود را به سینه های خود نزدیک کنند یعنی سینه های خود را بپوشانند. «جلابیب» جمع «جلباب» و به دو معنا آمده است: ۱- هر پوششی.

۲- مقنعه.

ذلِك ـ أَدنى أَن يُعرَفن ـ فَلا يُؤذَين ـ: خود را بپوشانید تا مشخص شود که آزاد هستید تا از اذیت انسانهای هرزه در امان باشید. توضیح اینکه که انسانهای هرزه مزاحم زنان آزاد نمی شدند، ولی مزاحم کنیزان می شدند زنان آزاد خود را می پوشانیدند، ولی کنیزان نمی پوشانیدند.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۶۰]

لَئِن لَم يَنتَهِ ـ المُنافِقُون ـ وَ الَّذِين ـ فِی قُلُوبِهِم مَرَض ـ وَ المُرجِفُون ـ فِی المَدِينَهِ لَنُغرِيَنَّك ـ بِهِم ثُمَّ ـ لا يُجاوِرُونَك ـ فِيها إِلاّ قَلِيلاً (۶۰)

۶۰- المُرجِفُون ـ: کسانی که شایعات و اخبار نگران کننده پخش می کردند و به اینکه وسیله دل مسلمانان را خالی می کردند.

لَنُغرِيَنَّك ـ بِهِم: تو را به آنان مسلط خواهیم کرد. «إغراء» در لغت به معنای ترغیب کردن دیگری به دریافت چیزی است.

لا يُجاوِرُونَك ـ فِيها: همسایه تو در مدینه نخواهند بود یعنی دیگر ساکن مدینه نخواهند بود.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۶۱]

مَلعُونِين ـ أَينَما ثُقِفُوا أَخِذُوا وَ قُتِّلُوا تَقتِيلًا (۶۱)

۶۱- أَين ـ ما ثُقِفُوا: هر جا مورد دسترسی قرار گیرند.

قُتِّلُوا تَقتِيلًا: به بدترین وضع به قتل خواهند رسید.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۶۲]

سُنَّهَ اللّه ِ فِی الَّذِين ـ خَلَوا مِن قَبل ُ وَ لَن تَجِدَ لِسُنَّهِ اللّه ِ تَبدِيلًا (۶۲)

۶۲- الَّذِين ـ خَلَوا مِن قَبل ُ: گذشتگان.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۶۴]

إِنَّ اللّه َ لَعَن َ الكافِرِين َ وَ أَعَدَّ لَهُم سَعِيراً (۶۴)

۶۴- سَعِيراً: آتش شعله ور.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۶۷]

وَ قالُوا رَبَّنا إِنّا أَطَعنا سادَتَنا وَ كُبَراءَنا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلا (۶۷)

۶۷- سادَتَنا: جمع «سيّد» به معنای مالك بزرگی كه شهر بزرگی را تدبير می كند.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۷۰]

يا أَيُّهَا الَّذِين َ آمَنُوا اتَّقُوا اللّه َ وَ قُولُوا قَولاً سَدِيداً (۷۰)

۷۰- سَدِيداً: درست و صحيح.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۷۲]

إِنّا عَرَضنَا الأَمانَة َ عَلَى السَّماوات ِ وَ الأَرض ِ وَ الجِبال ِ فَأَبَين َ أَن يَحمِلنَها وَ أَشفَقن َ مِنها وَ حَمَلَهَا الإِنسان ُ إِنَّه ُ كان َ ظَلُوماً جَهُولاً (۷۲)

۷۲- الأَمانَة: استكمال، به كمال رسيدن.

«الميزان» فَأَبَين َ: از پذيرفتن امتناع كردند. در «الميزان» فرموده است: استعداد پذيرفتن را نداشتند.

ظَلُوماً: در اثر ارتكاب گناهان به خويشتن ستم كرده است.

جَهُولًا: نسبت به جايگاه امانت جاهل است.

[سوره الأحزاب (۳۳): آیه ۷۳]

لِيُعَذِّب َ اللّه ُ المُنافِقِين َ وَ المُنافِقات ِ وَ المُشرِكِين َ وَ المُشرِكات ِ وَ يَتُوب َ اللّه ُ عَلَى المُؤمِنِين َ وَ المُؤمِنات ِ وَ كان َ اللّه ُ غَفُوراً رَحِيماً (۷۳)

۷۳- لِيُعَذِّب َ: تا خداوند منافقان و مشركان را به خاطر خيانت به امانت عذاب كند.

سوره سبأ

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۲]

يَعلَم ُما يَلِج ُفِی الأَرض ِ وَ ما يَخرُج ُمِنها وَ ما يَنزِل ُمِن َ السَّماءِ وَ ما يَعرُج ُفِيها وَ هُوَ الرَّحِيم ُالغَفُور ُ (۲)

۲- يَلِج ُفِی الأَرض ِ: در زمين فرو می رود.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۳]

وَ قال َالَّذِين َ كَفَرُوا لا ـ تَأتِينَا السّ ـاعَةُ قُل بَلى وَ رَبِّی لَتَـأتِيَنَّكُم عـالِم ِ الغَيب ِ لا ـ يَعزُب ُعَنه ُمِثقال ُذَرَّةٍ فِی السَّمـاوات ِ وَ لا فِی الأَرض ِ وَ لا أَصغَرُ مِن ذلِك َ وَ لا أَكبَرُ إِلاّ فِی كِتاب ٍ مُبِين ٍ (۳)

۳- وَ رَبِّی: «واو» برای قسم است.

لا يَعزُب ُعَنه ُ: از خدا فوت نمی شود.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۴]

لِيَجزِی َالَّذِين َ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحات ِ أُولئِك َ لَهُم مَغفِرَةٌ وَ رِزق ٌكَرِيم ٌ(۴)

۴- لِيَجزِی َالَّذِين َ: علت است برای «فی كتاب مبين» يعنی سبب اينكه كه همه چيز در كتاب ثبت شده است اينكه است كه نيكان را پاداش دهد و بدان را مجازات كند.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۵]

وَ الَّذِين َسَعَوا فِی آياتِنا مُعاجِزِين َأُولئِك َلَهُم عَذاب ٌمِن رِجز ٍ أَلِيم ٌ(۵)

۵- الَّذِين َسَعَوا فِی آياتِنا: آنانی كه در ابطال حجتهای ما نهايت تلاش خود را انجام دادند.

مُعاجِزِين َ: به دو معنا آمده است: ۱- نهايت تلاش خود را در عاجز كردن خدا به كار گرفتند.

۲- در حالی كه به مسابقه برخاسته اند.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۷]

وَ قال َالَّذِين َكَفَرُوا هَل نَدُلُّكُم عَلى رَجُل ٍيُنَبِّئُكُم إِذا مُزِّقتُم كُل َّمُمَزَّق ٍ إِنَّكُم لَفِی خَلق ٍ جَدِيد ٍ (۷)

۷- مُزِّقتُم: كاملا از هم متلاشی شديد.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۸]

أَفتَرى عَلَى اللّه ِ كَذِباً أَم بِه ِ جِنَّةٌ بَل ِ الَّذِين َ لا يُؤمِنُون َ بِالآخِرَه ِ فِى العَذاب ِ وَ الضَّلال ِ البَعِيد ِ (۸)

۸- أَفتَرى: در اصل «أ إفترى» بوده است، همزه وصل ساقط شده است. بِه ِ جِنَّةٌ: جنون دارد. بَل ِ: تصوّرهای کفّار را نفی می کند.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۹]

أَ فَلَم يَرَوا إِلى ما بَين َ أَيدِيهِم وَ ما خَلفَهُم مِن َ السَّماءِ وَ الأَرض ِ إِن نَشَأ نَخسِف بِهِم ُ الأَرض َ أَو نُسقِط عَلَيهِم كِسَفاً مِن َ السَّماءِ إِن َّ فِى ذلِك َ لَآيَةً لِكُل ِّ عَبدٍ مُنِيب ٍ (۹)

۹- نَخسِف بِهِم ُ الأَرض َ: آنان را در زمین فرو می بریم. كِسَفاً مِن َ السَّماءِ: جمع «كسفه» به معنای قطعه ای از آسمان. مُنِيب ٍ: بنده ای که به خداوند بازگشت نموده است.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۱۰]

وَ لَقَد آتَينا داوُدَ مِنّا فَضلاً يا جِبال ُ أَوِّبِى مَعَه ُ وَ الطَّيرَ وَ أَلَنّا لَه ُ الحَدِيدَ (۱۰)

۱۰- أَوِّبِى مَعَه ُ: سبحی معه: همراه داود تسبیح کن. «تأویب» در اصل به معنای ترجیع و برگرداندن است. مراد اینکه است که هر وقت داود علیه السّلام «سبحان اللّه» می گفت کوهها جواب می دادند و ذکر او را بر می گرداندند. وَ الطَّيرَ:

وجه نصب «الطیر» یکی از امور است: ۱- عطف است بر «فضلا»: یعنی «آتینا داود الطّیر». ۲- عطف است بر محل ّ «جبال» که منادی است یعنی «ادعو الجبال و الطیر». ۳- معطوف معه است یعنی:

«اوّبی معه و مع الطّیر». أَلَنّا لَه ُ الحَدِيدَ: آهن را برای داود نرم کردیم.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۱۱]

أَن ِ اعمَل سابِغات ٍ وَ قَدِّر فِى السَّرد ِ وَ اعمَلُوا صالِحاً إِنِّى بِما تَعمَلُون َ بَصِيرٌ (۱۱)

۱۱- سابِغات ٍ: جمع «سابغه» به معنای لباس کامل و زره. قَدِّر فِى السَّرد ِ: «سرد» به معنای نظم بخشیدن است یعنی در ایجاد نظم میان دانه های زره اندازه را رعایت کن نه باریک باشند و نه ضخیم.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۱۲]

وَ لِسُلَيمان َ الرِّيح َ غُدُوُّها شَهرٌ وَ رَواحُها شَهرٌ وَ أَسَلنا لَه ُ عَين َ القِطرِ وَ مِن َ الجِن ِّ مَن يَعمَل ُ بَين َ يَدَيه ِ بِإِذن ِ رَبِّه ِ وَ مَن يَزِغ مِنهُم عَن أَمرِنا نُذِقه ُ مِن عَذاب ِ السَّعِير ِ (۱۲)

۱۲- غُدُوُّها شَهرٌ: «غدوّ» به معنای صبحگاه. یعنی مسافتی را که اینکه باد در صبحگاه طی می کرد مسافت یک ماه بود. رَواحُها شَهرٌ: «رواح» به معنای شامگاه است یعنی مسافتی را که اینکه باد در شامگاه طی می کرد مسافت یک ماه بود. أَسَلنا: ذوب کردیم، روان ساختیم. عَین َالقِطرِ: چشمه مس. یَزِغ: سرپیچی می کرد. عَذاب ِالسَّعِیرِ: به دو معنا آمده است: ۱- عذاب آخرت. «اکثر مفسرین» ۲- عذاب دنیا.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۱۳]

یَعمَلُون َلَه ُما یَشاءُ مِن مَحارِیب َوَ تَماثِیل َوَ جِفان ٍ کَالجَواب ِوَ قُدُورٍ راسِیات ٍ اعمَلُوا آل َداوُدَ شُکراً وَ قَلِیل ٌمِن عِبادِی َ الشَّکُورُ (۱۳)

۱۳- مَحارِیب: جمع «محراب» به معنای مسجد و عبادتگاه. تَماثِیل: جمع «تمثال» به معنای مجسّمه.

جِفان ٍ کَالجَواب ِ: ظرفهای غذا به اندازه حوض. (الجواب): اصل آن «جوابی» جمع «جابیه» به معنای حوض بزرگ آب است. قُدُورٍ: جمع «قدر» به معنای دیگ. راسِیات ٍ: جمع «راسیه» به معنای ثابت و پا برجا.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۱۴]

فَلَمّا قَضَینا عَلَیه ِالمَوت َما دَلَّهُم عَلی مَوتِه ِإِلّا دَابَّهُ الأَرض ِتَأکُل ُمِنسَأَته ُفَلَمّا خَرَّ تَبَیَّنَت ِالجِن ُّأَن لَو کانُوا یَعلَمُون َالغَیب َما لَبِثُوا فِی العَذاب ِالمُهِین ِ (۱۴)

۱۴- ما دَلَّهُم عَلی مَوتِه ِإِلّا دَابَّهُ الأَرض ِ: سلیمان به هنگام ساختن مسجد الاقصی تکیه بر عصای خود می داد و بر کارهای جن که مشغول ساختن مسجد الاقصی بودند نظارت می کرد. در همان حال قبض روح شد، ولی جنها تصور می کردند که سلیمان مشغول نگاه کردن به کار آنان است و آنان را زیر نظر دارد. تا اینکه که موریانه عصای وی را خورد. با شکسته شدن عصا، جنازه سلیمان به زمین افتاد. در اینکه هنگام بود که جنها فهمیدند که سلیمان از دنیا رفته است. مِنسَأَته: عصای او را. خَرَّ: به زمین افتاد. تَبَیَّنَت ِالجِن ُّ: حقیقت جن برای مردم روشن شد و مردم فهمیدند که جن علم غیب ندارد. العَذاب ِالمُهِین ِ: کارهای دشوار.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۱۵]

لَقَد كانَ لِسَبَإٍ فِی مَسكَنِهِم آیَةٌ جَنَّتانِ عَن یَمِینٍ وَ شِمالٍ كُلُوا مِن رِزقِ رَبِّكُم وَ اشكُرُوا لَهُ بَلدَةٌ طَیِّبَةٌ وَ رَبٌّ غَفُورٌ (۱۵)

۱۵- لِسَبَإٍ: نام پدر عربهای یمن. فِی مَسكَنِهِم: در شهرشان. آیَةٌ: حجتی بر وحدانیت خداوند. جَنَّتانِ عَن یَمِینٍ وَ شِمالٍ:

تفسیر کلمه «آیه» است. باغهایی در سمت راست و چپ. بَلدَةٌ طَیِّبَةٌ: هذه بلده طیّبه.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۱۶]

فَأَعرَضُوا فَأَرسَلنا عَلَیهِم سَیلَ العَرِمِ وَ بَدَّلناهُم بِجَنَّتَیهِم جَنَّتَینِ ذَواتَی أُكُلٍ خَمطٍ وَ أَثلٍ وَ شَیءٍ مِن سِدرٍ قَلِیلٍ (۱۶)

۱۶- العَرِمِ: به دو معنا آمده است: ۱- سد مخصوص نگهداری آب یعنی آب سدّ را روانه کردیم و سیل جاری شد. ۲- سیلی است که نتوان از آن جلوگیری کرد. بَدَّلناهُم بِجَنَّتَیهِم: به جای دو باغ آنان دو باغ خار قرار دادیم. علت اینکه که از منطقه خار تعبیر به باغ کرده است برای رعایت سیاق کلام است. ذَواتَی أُكُلٍ خَمطٍ: دارای میوه های تلخ. «المیزان» أَثلٍ: درختان شوره گز. عطف است بر «أكل». «المیزان» شَیءٍ مِن سِدرٍ: عطف است بر «أكل». قَلِیلٍ: سدر نسبت به «خمط» و «أثل» کم بود. بیشترش «خمط و أثل» بود.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۱۸]

وَ جَعَلنا بَینَهُم وَ بَینَ القُرَی الَّتِی بارَكنا فِیها قُرًی ظاهِرَةً وَ قَدَّرنا فِیهَا السَّیرَ سِیرُوا فِیها لَیالِیَ وَ أَیّاماً آمِنِینَ (۱۸)

۱۸- القُرَی الَّتِی بارَكنا: منظور قریه های شام است که به آب و درخت برکت یافته است.

جَعَلنا بَینَهُم: توصیف قریه های قبل از نزول بلا است. فاصله میان قریه های آنان از یمن تا شام پی در پی آبادی بود، به طوری که برای رفتن از یمن به شام برداشتن آذوقه به همراه مسافر لازم نبود، بلکه از قریه ای به قریه دیگر می رسیدند و مسیر کاملا آباد بود.

ظاهِرَةً: یعنی قریه بعدی از قریه قبلی پیدا بود چون نزدیک به هم بودند. قَدَّرنا فِیهَا السَّیرَ: مسافت قریه ها با یکدیگر به یک اندازه بود یعنی نصف روز بود. لَیالِیَ وَ أَیّاماً: آزاد هستید شبانه بروید یا در روز. آمِنِینَ: از تشنگی و گرسنگی و از خطر انسانی و حیوانی در امان هستید.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۱۹]

فَقالُوا رَبَّنا باعِد بَینَ أَسفارِنا وَ ظَلَمُوا أَنفُسَهُم فَجَعَلناهُم أَحادِیثَ وَ مَزَّقناهُم كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّ فِی ذلِكَ لَآیاتٍ لِكُلِّ صَبّارٍ شَكُورٍ (۱۹)

۱۹- باعِد بَینَ أَسفارِنا: میان وطن ما (یمن) تا شام بیابان قرار بده یعنی آبادانی نباشد. خلاصه اینکه که کفران نعمت کردند.

أَحادِيث: سرگذشت خراب شدن آبادیهای آنان را برای آیندگان داستان قرار دادیم تا برای همدیگر بازگو نمایند. مَزَّقناهُم كُلَّ مُمَزَّقٍ: آنان را به طور کامل متلاشی کردیم.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۲۰]

وَ لَقَد صَدَّقَ عَلَيهِم إِبلِيسُ ظَنَّه فَاتَّبَعُوه إِلّا فَرِيقاً مِنَ المُؤمِنِينَ (۲۰)

۲۰- صَدَّقَ عَلَيهِم إِبلِيسُ ظَنَّه: شیطان مدعی بود که مردم را حتما گمراه خواهم ساخت، البته یقین به اینکه ادعا نداشت، صرفا گمان داشت. آیه می فرماید: گمان شیطان در باره مردم درست از آب درآمد و مطابق با واقع شد.

عَلَيهِم: مرجع ضمیر «هم» عموم مردم می باشند، منحصر در قوم سبأ نیست، گر چه آنان هم از مصادیق می باشند.

«المیزان» فَرِيقاً مِنَ المُؤمِنِينَ: «من» بیانیه است یعنی «فریقا» همان مؤمنین هستند.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۲۲]

قُلِ ادعُوا الَّذِينَ زَعَمتُم مِن دُونِ اللّه لا يَملِكُونَ مِثقالَ ذَرَّةٍ فِي السَّماواتِ وَ لا فِي الأَرضِ وَ ما لَهُم فِيهِما مِن شِرك وَ ما لَه مِنهُم مِن ظَهِيرٍ (۲۲)

۲۲- فِيهِما: در آفرینش آسمان و زمین. شِرك: سهمیه و نصیب. لَه مِنهُم: برای خدا از ناحیه بتها.

ظَهِيرٍ: پشتیبان.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۲۳]

وَ لا تَنفَعُ الشَّفاعَةُ عِندَهُ إِلّا لِمَن أَذِنَ لَهُ حَتّى إِذا فُزِّعَ عَن قُلُوبِهِم قالُوا ما ذا قالَ رَبُّكُم قالُوا الحَقَّ وَ هُوَ العَلِيُّ الكَبِيرُ (۲۳)

۲۳- الشَّفاعَةُ: مراد از شفاعت، شفاعت دنیوی است که واسطه شوند برای برآورده شدن حاجتهای دنیوی آنان زیرا آنان قائل به قیامت نبودند تا مراد شفاعت اخروی باشد. «المیزان» فُزِّعَ عَن قُلُوبِهِم: ترس از دل آنان برطرف شد.

قُلُوبِهِم: در معنا دو احتمال است: ۱- قلوب الملائکه. ۲- قلوب المشرکین.

قالُوا ما ذا: قالت الملائکه.

قالُوا الحَقَّ: دو احتمال در آن وجود دارد: ۱- قال المشرکون. ۲- قالت الملائکه. «المیزان»

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۲۷]

قُل أَرُونِيَ الَّذِينَ أَلحَقتُم بِهِ شُرَكاءَ كَلّا بَل هُوَ اللّهُ العَزِيزُ الحَكِيمُ (۲۷)

۲۷- الَّذِينَ أَلحَقتُم بِهِ شُرَكاءَ: آن کسانی که به عنوان شریک به خداوند چسبانیده اید.

بِهِ: باللّه.

كَلّا: اعتقاد شما به اینکه که خداوند شریک دارد، غلط است.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۳۱]

وَ قالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَن نُؤمِنَ بِهذَا القُرآنِ وَ لا بِالَّذِي بَينَ يَدَيهِ وَ لَو تَرى إِذِ الظّالِمُونَ مَوقُوفُونَ عِندَ رَبِّهِم يَرجِعُ بَعضُهُم إِلى بَعضٍ القَولَ يَقُولُ الَّذِينَ استُضعِفُوا لِلَّذِينَ استَكبَرُوا لَو لا أَنتُم لَكُنّا مُؤمِنِينَ (۳۱)

۳۱- الَّذِينَ كَفَرُوا: مراد مشرکین است.

بَينَ يَدَيهِ: دو احتمال در آن وجود دارد: ۱- قیامت. ۲- تورات و انجیل.

يَرجِعُ بَعضُهُم إِلى بَعضٍ القَولَ: در مقام جدال، سخن را به همدیگر بر می گردانند.

الَّذِينَ استُضعِفُوا: پیروان.

لِلَّذِينَ استَكبَرُوا: سردمداران، بزرگان.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۳۳]

وَ قالَ الَّذِینَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِینَ اسْتَکْبَرُوا بَلْ مَکْرُ اللَّیْلِ وَ النَّهارِ إِذْ تَأْمُرُونَنا أَنْ نَکْفُرَ بِاللّهِ وَ نَجْعَلَ لَهُ أَنْداداً وَ أَسَرُّوا النَّدامَةَ لَمّا رَأَوُا الْعَذابَ وَ جَعَلْنَا الْأَغْلالَ فِی أَعْناقِ الَّذِینَ کَفَرُوا هَلْ یُجْزَوْنَ إِلّا ما کانُوا یَعْمَلُونَ (۳۳)

۳۳- مَکْرُ اللَّیْلِ وَ النَّهارِ: مکرکم فی اللیل و النهار.

أَسَرُّوا النَّدامَةَ: به دو معنا آمده است: ۱- پشیمانی خود را آشکار می کنند. ۲- پشیمانی خود را پنهان می کنند.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۳۴]

وَ ما أَرْسَلْنا فِی قَرْیَةٍ مِنْ نَذِیرٍ إِلّا قالَ مُتْرَفُوها إِنّا بِما أُرْسِلْتُمْ بِهِ کافِرُونَ (۳۴)

۳۴- مُتْرَفُوها: «مترف» به معنای زر مدار و زور مدار خوش گذران است.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۳۷]

وَ ما أَمْوالُکُمْ وَ لا أَوْلادُکُمْ بِالَّتِی تُقَرِّبُکُمْ عِنْدَنا زُلْفی إِلّا مَنْ آمَنَ وَ عَمِلَ صالِحاً فَأُولئِکَ لَهُمْ جَزاءُ الضِّعْفِ بِما عَمِلُوا وَ هُمْ فِی الْغُرُفاتِ آمِنُونَ (۳۷)

۳۷- زُلْفی: قرب، نزدیکی. مفعول مطلق است.

الْغُرُفاتِ: طبقه های فوقانی.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۳۸]

وَ الَّذِینَ یَسْعَوْنَ فِی آیاتِنا مُعاجِزِینَ أُولئِکَ فِی الْعَذابِ مُحْضَرُونَ (۳۸)

۳۸- یَسْعَوْنَ فِی آیاتِنا: تلاش می کنند تا آیات ما را ابطال کنند.

مُعاجِزِینَ: دنبال اینکه هستند که انبیا را عاجز کنند و سد راه دیگران در انجام کارهای خیر شوند.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۳۹]

قُلْ إِنَّ رَبِّی یَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ یَشاءُ مِنْ عِبادِهِ وَ یَقْدِرُ لَهُ وَ ما أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَیْ ءٍ فَهُوَ یُخْلِفُهُ وَ هُوَ خَیْرُ الرّازِقِینَ (۳۹)

۳۹- یُخْلِفُهُ: عوض او را می دهد و جایگزین می سازد.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۴۰]

وَ یَومَ یَحشُرُهُم جَمِیعاً ثُمَّ یَقُولُ لِلمَلائِکَهِ أَ هؤُلاءِ إِیّاکُم کانُوا یَعبُدُون َ(۴۰)

۴۰- أَ هؤُلاءِ: الکفار.

أَ هؤُلاءِ إِیّاکُم کانُوا یَعبُدُون َ: آیا اینکه کفار شما ملائکه را عبادت می کردند.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۴۳]

وَ إِذا تُتلی عَلَیهِم آیاتُنا بَیِّنات ٍ قالُوا ما هـذا إِلّا رَجُل ٌ یُرِیـدُ أَن یَصُدَّکُم عَمّا کان َ یَعبُدُ آباؤُکُم وَ قالُوا ما هذا إِلّا إِفک ٌ مُفتَری ً وَ قال َ الَّذِین َ کَفَرُوا لِلحَق ِّ لَمّا جاءَهُم إِن هذا إِلّا سِحرٌ مُبِین ٌ(۴۳)

۴۳- لِلحَق ِّ: للقرآن.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۴۴]

وَ ما آتَیناهُم مِن کُتُب ٍ یَدرُسُونَها وَ ما أَرسَلنا إِلَیهِم قَبلَک َ مِن نَذِیر ٍ (۴۴)

۴۴- ما آتَیناهُم مِن کُتُب ٍ: به مشرکان کتابهایی نـداده بودیم تا با خوانـدن آن پی ببرنـد که قرآن بر حق است یا بر باطل، پس بدون دلیل می گویند: قرآن افتراء است.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۴۵]

وَ کَذَّب َ الَّذِین َ مِن قَبلِهِم وَ ما بَلَغُوا مِعشارَ ما آتَیناهُم فَکَذَّبُوا رُسُلِی فَکَیف َ کان َ نَکِیر ِ (۴۵)

۴۵- مِعشارَ: یک دهم یعنی قوم تو یا محمّد صلّی اللّه علیه و آله و سلّم یک دهم توانمندی گذشـتگان را ندارند، ولی ما همه آنان را هلاک کردیم.

نَکِیر ِ: عقوبت من، عذاب من.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۴۷]

قُل ما سَأَلتُکُم مِن أَجر ٍ فَهُوَ لَکُم إِن أَجرِی َ إِلّا عَلَی اللّه ِ وَ هُوَ عَلی کُل ِّ شَی ء ٍ شَهِیدٌ (۴۷)

۴۷- مـا سَأَلتُکُم مِن أَجر ٍ فَهُوَ لَکُم: به دو معنا آمـده است: ۱- اجری از شـما نمی خواهم. اینکه اصـطلاح است مثلا به کسی که نصـیحت نمی پـذیرد می گوینـد: اگر مزدی برای من هست برای شـما باشد یعنی مزدی ندارم و نصـیحت تو رایگان است. ۲- اجر رسالت به سود شما است و نفعش به شما بر می گردد. «امام باقر علیه السّلام»

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۴۸]

قُل إِنَّ رَبِّی یَقذِفُ بِالحَقِّ عَلّامُ الغُیُوبِ (۴۸)

۴۸- یَقذِفُ بِالحَقِّ: حق را به انبیا القا می کند.

ص: ۴۳۴

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۴۹]

قُل جاءَ الحَقُّ وَ ما يُبدِئُ الباطِلُ وَ ما يُعِيدُ (۴۹)

۴۹- ما يُبدِئُ الباطِلُ وَ ما يُعِيدُ: در معنای آن دو وجه است: ۱- باطل رفت و ابداء و اعاده و اقبال و ادباری برای او نیست. ۲- مراد از «باطل» شیطان است یعنی شیطان نمی تواند موجودی را بیافریند و یا بعد از مرگ زنده کند.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۵۱]

وَ لَو تَرى إِذ فَزِعُوا فَلا فَوتَ وَ أُخِذُوا مِن مَكانٍ قَرِيبٍ (۵۱)

۵۱- لَو تَرى: جواب «لو» محذوف است یعنی «لرأیت امرا عظیما».

فَزِعُوا: به هنگام مبعوث شدن هراس دارند.

فَلا فَوتَ: هیچ یک از آنان، از خدا فوت نمی شود.

مِن مَكانٍ قَرِيبٍ: از قبرها.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۵۲]

وَ قالُوا آمَنّا بِهِ وَ أَنّى لَهُمُ التَّناوُشُ مِن مَكانٍ بَعِيدٍ (۵۲)

۵۲- التَّناوُشُ: دسترسی پیدا کردن. یعنی از کجا می توانند از راه دور ایمان بیاورند.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۵۳]

وَ قَد كَفَرُوا بِهِ مِن قَبلُ وَ يَقذِفُونَ بِالغَيبِ مِن مَكانٍ بَعِيدٍ (۵۳)

۵۳- يَقذِفُونَ بِالغَيبِ مِن مَكانٍ بَعِيدٍ: از راه دور گمانه زنی می کردند و می گفتند: آخرت نیست.

[سوره سبإ (۳۴): آیه ۵۴]

وَ حِيلَ بَينَهُم وَ بَينَ ما يَشتَهُونَ كَما فُعِلَ بِأَشياعِهِم مِن قَبلُ إِنَّهُم كانُوا فِي شَكٍّ مُرِيبٍ (۵۴)

۵۴- بِأَشياعِهِم: امثال و نظایر آنان.

شَكٍّ مُرِيبٍ: تاکید است مانند «عجب عجیب».

سوره فاطر

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

الحَمدُ لِلّه ِ فاطِرِ السَّماوات ِ وَ الأَرض ِ جاعِل ِ المَلائِکَه ِ رُسُلًا أُولِی أَجنِحَه ٍ مَثنی وَ ثُلاث َ وَ رُباع َ یَزِیدُ فِی الخَلق ِ ما یَشاءُ إِن َّ اللّه َ عَلی کُل ِّ شَی ءٍ قَدِیرٌ (۱)

۱- فاطِر: آفریننده ای که بدون الگو آفریده است.

أَجنِحَه ٍ: جمع «جناح» به معنای بال. «المیزان» یَزِیدُ فِی الخَلق ِ ما یَشاءُ: به دو معنا آمده است: ۱- اشعار به اینکه دارد که بعضی از فرشتگان بیش از چهار بال دارند. «المیزان» ۲- خداوند در بعضی بیشتر از حدّ معمول صدای خوب و زیبایی چهره و قشنگی مو و هر حسن و زیبایی دیگری قرار می دهد.

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۲]

ما یَفتَح ِ اللّه ُ لِلنّاس ِ مِن رَحمَه ٍ فَلا مُمسِک َ لَها وَ ما یُمسِک ْ فَلا مُرسِل َ لَه ُ مِن بَعدِه ِ وَ هُوَ العَزِیزُ الحَکِیم ُ (۲)

۲- ما یَفتَح ِ: «ما» شرطیه است.

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۳]

یا أَیُّهَا النّاس ُ اذکُرُوا نِعمَت َ اللّه ِ عَلَیکُم هَل مِن خالِق ٍ غَیرُ اللّه ِ یَرزُقُکُم مِن َ السَّماءِ وَ الأَرض ِ لا إِله َ إِلاّ هُوَ فَأَنّی تُؤفَکُون َ (۳)

۳- فَأَنّی تُؤفَکُون َ: چگونه از حق رو گردان هستید.

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۵]

یا أَیُّهَا النّاس ُ إِن َّ وَعدَ اللّه ِ حَق ٌّ فَلا تَغُرَّنَّكُم ُ الحَیاهُ الدُّنیا وَ لا یَغُرَّنَّكُم بِاللّه ِ الغَرُورُ (۵)

۵- الغَرُورُ: به دو معنا آمده است: ۱- چیزی که شأن او فریبندگی است. (دنیا دارای چنین وصفی است.) ۲- شیطان به دلیل تعلیلی که در آیه بعد آورده است: (ان الشیطان لکم ...).

«المیزان»

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۸]

أَ فَمَن زُیِّن َ لَه ُ سُوءُ عَمَلِه ِ فَرَآه ُ حَسَن اً فَإِن َّ اللّه َ یُضِل ُّ مَن یَشاءُ وَ یَهدِی مَن یَشاءُ فَلا تَذهَب نَفسُك َ عَلَیهِم حَسَرات ٍ إِن َّ اللّه َ عَلِیم ٌ بِما یَصنَعُون َ (۸)

۸- أَ فَمَن زُیِّن َ: مبتداست و خبرش محذوف است یعنی «أ فمن زیّن کمن هداه اللّه.

فَلا تَذهَب نَفسُك َ عَلَیهِم حَسَرات ٍ: جان خود را به سبب غصه های زیاد به خاطر ایمان نیاوردن کفار از دست نده. «حسره» به معنای بسیار غصه خوردن به خاطر از دست دادن چیزی است ..

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۹]

وَ اللّه ُ الَّذِی أَرسَل َ الرِّیاح َ فَتُثِیرُ سَحاباً فَسُقناه ُ إِلی بَلَدٍ مَیِّت ٍ فَأَحیَینا بِه ِ الأَرض َ بَعدَ مَوتِها كَذلِك َ النُّشُورُ (۹)

۹- فَتُثِیرُ: بر می انگیزاند.

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۱۰]

مَن كان َ یُرِیدُ العِزَّهَ فَلِلّه ِ العِزَّهُ جَمِیعاً إِلَیه ِ یَصعَدُ الكَلِم ُ الطَّیِّب ُ وَ العَمَل ُ الصّالِح ُ یَرفَعُه ُ وَ الَّذِین َ یَمكُرُون َ السَّیِّئات ِ لَهُم عَذاب ٌ شَدِیدٌ وَ مَكرُ أُولئِك َ هُوَ یَبُورُ (۱۰)

۱۰- الكَلِم ُ: جمع «كلمه». مراد از آن کلمات زیبا است مانند تقدیس خداوند و کلمه «لا اله الّا اللّه». هر جمعی که فرق آن با مفردش در «تا» است مذکر و مؤنث در آن یکسان است.

وَ العَمَل ُ الصّالِح ُ یَرفَعُه ُ: عمل صالح «کلم طیّب» را به سوی خداوند بالا می برد.

یَبُورُ: نابود است، بدون أثر است.

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۱۱]

وَ اللّه ُخَلَقَكَم مِن تُراب ٍ ثُم َّمِن نُطفَه ٍ ثُم َّجَعَلَكَم أَزواجاً وَ ما تَحمِل ُمِن أُنثى وَ لا تَضَع ُإِلاّ بِعِلمِه ِوَ ما يُعَمَّرُ مِن مُعَمَّر ٍ وَ لا يُنقَص ُمِن عُمُرِه ِإِلاّ فِى كِتاب ٍ إِن َّذلِكَ عَلَى اللّه ِيَسِيرٌ (۱۱)

۱۱- ما يُعَمَّرُ مِن مُعَمَّرٍ وَ لا يُنقَص ُمِن عُمُرِه ِ:

«معمّر»: کسی که عمر طولانی دارد. نایب فاعل در هر دو مورد عبارت از موصوف محذوف است و «من معمّر» و «من عمره» جانشین نایب فاعل هستند. بنابراین تقدیر عبارت چنین است: «ما یمدّ و یزاد فی عمر احد فیکون معمّرا و لا ینقص من عمر احد». «المیزان»

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۱۲]

وَ ما یَستَوِی البَحرانِ هذا عَذبٌ فُراتٌ سائِغٌ شَرابُهُ وَ هذا مِلحٌ أُجاجٌ وَ مِن کُلٍّ تَأکُلُونَ لَحماً طَرِیًّا وَ تَستَخرِجُونَ حِلیَهً تَلبَسُونَها وَ تَرَی الفُلکَ فِیهِ مَواخِرَ لِتَبتَغُوا مِن فَضلِهِ وَ لَعَلَّکُم تَشکُرُونَ (۱۲)

۱۲- عَذبٌ: گوارا.

فُراتٌ: خنک.

سائِغٌ شَرابُهُ: به آسانی قابل آشامیدن است.

مِلحٌ: بسیار شور.

أُجاجٌ: تلخ.

طَرِیًّا: تازه.

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۱۳]

یُولِجُ اللَّیلَ فِی النَّهارِ وَ یُولِجُ النَّهارَ فِی اللَّیلِ وَ سَخَّرَ الشَّمسَ وَ القَمَرَ کُلٌّ یَجرِی لِأَجَلٍ مُسَمًّی ذلِکُمُ اللّهُ رَبُّکُم لَهُ المُلکُ وَ الَّذِینَ تَدعُونَ مِن دُونِهِ ما یَملِکُونَ مِن قِطمِیرٍ (۱۳)

۱۳- قِطمِیرٍ: به دو معنا آمده است: ۱- پوست هسته. ۲- مغز هسته.

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۱۸]

وَ لا تَزِرُ وازِرَهٌ وِزرَ أُخری وَ إِن تَدعُ مُثقَلَهٌ إِلی حِملِها لا یُحمَل مِنهُ شَیءٌ وَ لَو کانَ ذا قُربی إِنَّما تُنذِرُ الَّذِینَ یَخشَونَ رَبَّهُم بِالغَیبِ وَ أَقامُوا الصَّلاهَ وَ مَن تَزَکّی فَإِنَّما یَتَزَکّی لِنَفسِهِ وَ إِلَی اللّهِ المَصِیرُ (۱۸)

۱۸- لا تَزِرُ وازِرَهٌ وِزرَ أُخری: هیچ کس بار دیگری را به دوش نمی کشد.

إِن تَدعُ مُثقَلَهٌ: ان تدع نفس مثقله: اگر کسی که دارای بار سنگین است دیگری را برای کمک کردن بخواند.

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۲۱]

وَ لا الظِّلُّ وَ لا الحَرُورُ (۲۱)

۲۱- الحَرُورُ: باد داغ.

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۲۵]

وَ إِن يُكَذِّبُوكَ فَقَد كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبلِهِم جاءَتهُم رُسُلُهُم بِالبَيِّناتِ وَ بِالزُّبُرِ وَ بِالكِتابِ المُنِيرِ (۲۵)

۲۵- بِالزُّبُرِ: الكتب.

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۲۷]

أَ لَم تَرَ أَنَّ اللّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّماءِ ماءً فَأَخرَجنا بِهِ ثَمَراتٍ مُختَلِفاً أَلوانُها وَ مِنَ الجِبالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَ حُمرٌ مُختَلِفٌ أَلوانُها وَ غَرابِيبُ سُودٌ (۲۷)

۲۷- جُدَدٌ: جمع «جدّه و جادّه» به معنای راه.

بِيضٌ: جمع «ابيض». «الميزان» حُمرٌ: جمع «احمر». «الميزان» جُدَدٌ بِيضٌ وَ حُمرٌ: راههای سفید رنگ و سرخ رنگ.

غَرابِيبُ: جمع «غربيب» به معنای بسیار سیاه شبیه رنگ کلاغ.

غَرابِيبُ سُودٌ: دو احتمال در آن وجود دارد:

۱- در آن تقدیم و تأخیر است یعنی «سود غرابیب» سیاه پر رنگ. ۲- «سود» تاکید «غرابیب» است. احتمال دوم بهتر از احتمال اوّل است.

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۲۹]

إِنَّ الَّذِينَ يَتلُونَ كِتابَ اللّهِ وَ أَقامُوا الصَّلاةَ وَ أَنفَقُوا مِمّا رَزَقناهُم سِرًّا وَ عَلانِيَةً يَرجُونَ تِجارَةً لَن تَبُورَ (۲۹)

۲۹- لَن تَبُورَ: بدون زیان، نابود نشدنی.

«الميزان»

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۳۲]

ثُمَّ أَورَثنَا الكِتابَ الَّذِينَ اصطَفَينا مِن عِبادِنا فَمِنهُم ظالِمٌ لِنَفسِهِ وَ مِنهُم مُقتَصِدٌ وَ مِنهُم سابِقٌ بِالخَيراتِ بِإِذنِ اللّهِ ذلِكَ هُوَ الفَضلُ الكَبِيرُ (۳۲)

۳۲- أَورَثنَا الكِتابَ...: قرآن را به بندگان برگزیده واگذار کردیم.

الَّذِينَ اصطَفَينا مِن عِبادِنا: اینکه آیه مختص به ائمه معصومین علیهم السّلام است. «صادقین علیهما السّلام» فَمِنهُم ظالِمٌ لِنَفسِهِ: فمن العباد ظالم لنفسه.

توضیح اینکه که علت اینکه که ما کتاب را به بندگان برگزیده دادیم، نه به همه بندگان، اینکه است که برخی از بندگان نسبت به خویش ستمکارند و لیاقت دریافت کتاب را ندارند. مراد از «ظالم لنفسه» کسانی هستند که گاهی ثواب و گاهی گناه می کنند. خلاصه اینکه که کسانی هستند که به حق امام علیه السّلام معرفت کامل ندارند. «صادقین علیهما السّلام» مِنهُم مُقتَصِدٌ: من العباد مقتصد. «مقتصد» عبارت از کسانی است که به امام علیه السّلام معرفت کامل دارند و در بندگی تلاشگر هستند. «صادقین علیهما السّلام» و گاهی گناه می کنند.

مِنهُم سابِقٌ بِالخَيراتِ: من العباد سابق بالخیرات. مراد حضرات معصومین علیهم السّلام هستند.

«صادقین علیهما السّلام» ذلِكَ هُوَ الفَضلُ الكَبِيرُ: اینکه واگذاری کتاب به برگزیدگان، برتری بزرگی برای آنان می باشد.

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۳۳]

جَنّاتُ عَدنٍ يَدخُلُونَها يُحَلَّونَ فِيها مِن أَساوِرَ مِن ذَهَبٍ وَ لُؤلُؤاً وَ لِباسُهُم فِيها حَرِيرٌ (۳۳)

۳۳- جَنّاتُ عَدنٍ: «فضل کبیر» را بیان می کند.

أَساوِرَ: جمع الجمع است، جمع «أسوره» است و «اسوره» جمع «سوار» به معنای النگو است.

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۳۴]

وَ قالُوا الحَمدُ لِلّهِ الَّذِي أَذهَبَ عَنَّا الحَزَنَ إِنَّ رَبَّنا لَغَفُورٌ شَكُورٌ (۳۴)

۳۴- الحَزَن: اندوه. «الحزن» و «الحزن» به یک معنی است ..

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۳۵]

الَّذِي أَحَلَّنا دارَ المُقامَةِ مِن فَضلِهِ لا يَمَسُّنا فِيها نَصَبٌ وَ لا يَمَسُّنا فِيها لُغُوبٌ (۳۵)

۳۵- أَحَلَّنا: ما را جای داده است. المُقامَهِ: محل زندگی ابدی.

نَصَب: سختی، ناراحتی. لُغُوب: واماندگی ناشی از خستگی.

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۳۶]

وَ الَّذِینَ کَفَرُوا لَهُم نارُ جَهَنَّمَ لا یُقضی عَلَیهِم فَیَمُوتُوا وَ لا یُخَفَّفُ عَنهُم مِن عَذابِها کَذلِکَ نَجزِی کُلَّ کَفُورٍ (۳۶)

۳۶- لا یُقضی عَلَیهِم: حکم به مردن آنان نمی شود.

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۳۷]

وَ هُم یَصطَرِخُونَ فِیها رَبَّنا أَخرِجنا نَعمَل صالِحاً غَیرَ الَّذِی کُنّا نَعمَلُ أَ وَ لَم نُعَمِّرکُم ما یَتَذَکَّرُ فِیهِ مَن تَذَکَّرَ وَ جاءَکُمُ النَّذِیرُ فَذُوقُوا فَما لِلظّالِمِینَ مِن نَصِیرٍ (۳۷)

۳۷- یَصطَرِخُونَ: فریاد می زنند و درخواست کمک می کنند. اصل آن «صرخ» است، از باب افتعال «تا» مبدل به «طا» شده است.

أَ وَ لَم نُعَمِّرکُم ما یَتَذَکَّرُ فِیهِ مَن تَذَکَّرَ: آیا شما را به اندازه ای که هر کس اهل تذکر است در آن متذکر شود عمر ندادیم! مقدار عمری که بتوان در آن متذکر شد چند قول آمده است: ۱- شصت سال. «علی علیه السّلام» ۲- چهل سال.

۳- هیجده سال. «امام صادق علیه السّلام»

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۳۹]

هُوَ الَّذِی جَعَلَکُم خَلائِفَ فِی الأَرضِ فَمَن کَفَرَ فَعَلَیهِ کُفرُهُ وَ لا یَزِیدُ الکافِرِینَ کُفرُهُم عِندَ رَبِّهِم إِلّا مَقتاً وَ لا یَزِیدُ الکافِرِینَ کُفرُهُم إِلّا خَساراً (۳۹)

۳۹- خَلائِف: جمیع «خلیفه» به معنای جانشین یعنی شما را جانشین گذشتگان قرار دادیم.

مَقتاً: شدیدترین بغض و دشمنی.

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۴۰]

قُل أَ رَأَیتُم شُرَکاءَکُمُ الَّذِینَ تَدعُونَ مِن دُونِ اللّهِ أَرُونِی ما ذا خَلَقُوا مِنَ الأَرضِ أَم لَهُم شِرکٌ فِی السَّماواتِ أَم آتَیناهُم کِتاباً فَهُم عَلی بَیِّنَهٍ مِنهُ بَل إِن یَعِدُ الظّالِمُونَ بَعضُهُم بَعضاً إِلّا غُرُوراً (۴۰)

۴۰- شِرکٌ: نصیب.

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۴۱]

إِنَّ اللّهَ یُمسِکُ السَّماواتِ وَ الأَرضَ أَن تَزُولا وَ لَئِن زالَتا إِن أَمسَکَهُما مِن أَحَدٍ مِن بَعدِهِ إِنَّهُ کانَ حَلِیماً غَفُوراً (۴۱)

۴۱- أَن تَزُولا: به معنای «کراهه أن تزولا» یا «لئلا تزولا» است.

إِن أَمسَکَهُما: ما أمسکهما.

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۴۲]

وَ أَقسَمُوا بِاللّهِ جَهدَ أَیمانِهِم لَئِن جاءَهُم نَذِیرٌ لَیَکُونُنَّ أَهدی مِن إِحدَی الأُمَمِ فَلَمّا جاءَهُم نَذِیرٌ ما زادَهُم إِلّا نُفُوراً (۴۲)

۴۲- جَهدَ أَیمانِهِم: قسمهای غلیظ و شدید.

کفار مکه قبل از بعثت پیامبر صلّی اللّه علیه و آله و سلّم قسمهای شدید یاد می کردند.

نُفُوراً: نفرت، دوری از هدایت.

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۴۳]

استِکباراً فِی الأَرضِ وَ مَکرَ السَّیِّئِ وَ لا یَحِیقُ المَکرُ السَّیِّئُ إِلّا بِأَهلِهِ فَهَل یَنظُرُونَ إِلّا سُنَّتَ الأَوَّلِینَ فَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّهِ تَبدِیلًا وَ لَن تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّهِ تَحوِیلًا (۴۳)

۴۳- استِکباراً: مفعول له است برای «نفورا» یعنی علت عدم پذیرش آنان تکبر آنان بوده است.

مَکرَ السَّیِّئِ: هر مکر و حیله ای که پایه و اساس آن دروغ و فریب باشد. البته بعضی از مکرها مطلوب است مانند مکر مؤمنان با کافران چون بر اساس فساد نیست. «مکر السّیّئ» عطف است بر «استکبارا» و مفعول له است.

لا یَحِیقُ: فرود نمی آید.

لِسُنَّتِ اللّهِ تَبدِیلًا: «تبدیل» عبارت است از قرار دادن عافیت و نعمت را در جای عذاب. «تحویل» عبارت است از اینکه که عذابی که باید بر قومی نازل شود بر قوم دیگر نازل شود. «المیزان»

[سوره فاطر (۳۵): آیه ۴۴]

أَ وَ لَم یَسِیرُوا فِی الأَرضِ فَیَنظُرُوا کَیفَ کانَ عاقِبَهُ الَّذِینَ مِن قَبلِهِم وَ کانُوا أَشَدَّ مِنهُم قُوَّهً وَ ما کانَ اللّهُ لِیُعجِزَهُ مِن شَی ءٍ فِی السَّماواتِ وَ لا فِی الأَرضِ إِنَّهُ کانَ عَلِیماً قَدِیراً (۴۴)

۴۴- ما کانَ اللّهُ لِیُعجِزَهُ مِن شَی ءٍ: چیزی از خداوند فوت نمی شود و چیزی از حیطه قدرت او خارج نیست.

سوره یس

[سوره یس (۳۶): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِالرَّحمن ِالرَّحِیم ِ

یس (۱)

۱- یس: نام مبارک پیامبر صلّی اللّه علیه و آله و سلّم است. «امام باقر علیه السّلام»

[سوره یس (۳۶): آیه ۲]

وَ القُرآن ِالحَکِیم ِ (۲)

۲- وَ القُرآن ِ: قسم به قرآن.

الحَکِیم ِ: چون دارای حکمتهایی است، حکیم لقب گرفته است.

[سوره یس (۳۶): آیه ۵]

تَنزِیل َالعَزِیزِ الرَّحِیم ِ (۵)

۵- تَنزِیل َ: أعنی تنزیل. «تنزیل» به معنای «منزّل»: نازل شده است. «کنز الدقائق»

[سوره یس (۳۶): آیه ۶]

لِتُنذِرَ قَوماً ما أُنذِرَ آباؤُهُم فَهُم غافِلُون َ (۶)

۶- ما أُنذِرَ آباؤُهُم: پدران آنان انذار نشده بودند چون در زمان فترت بودند.

[سوره یس (۳۶): آیه ۷]

لَقَد حَق َّالقَول ُعَلی أَکثَرِهِم فَهُم لا یُؤمِنُون َ (۷)

۷- لَقَد حَق َّ: عذاب بر آنان حتمی شد.

القَول ُ: مراد قول خداوند در سوره هود است که فرموده است: «لأملأن جهنم من الجنه و النّاس اجمعین». «کنز الدقائق»

[سوره یس (۳۶): آیه ۸]

إِنّا جَعَلنا فِی أَعناقِهِم أَغلالاً فَهِیَ إِلَی الأذقانِ فَهُم مُقمَحُونَ (۸)

۸- الأَذقانِ: جمع «ذقن» به معنای چانه.

مُقمَحُونَ: «القمح» به معنای سر بالا نگاه داشتن. در «المیزان» فرموده است: چون غلها فاصله میان سینه تا چانه را پر کرده است، لذا سرهای آنان بالا قرار گرفته و توان فرود آوردن را ندارند.

[سوره یس (۳۶): آیه ۹]

وَ جَعَلنا مِن بَینِ أَیدِیهِم سَدًّا وَ مِن خَلفِهِم سَدًّا فَأَغشَیناهُم فَهُم لا یُبصِرُونَ (۹)

۹- مِن بَینِ أَیدِیهِم سَدًّا وَ مِن خَلفِهِم: کنایه از تمام جوانب است.

[سوره یس (۳۶): آیه ۱۲]

إِنّا نَحنُ نُحیِ المَوتی وَ نَکتُبُ ما قَدَّمُوا وَ آثارَهُم وَ کُلَّ شَیءٍ أَحصَیناهُ فِی إِمامٍ مُبِینٍ (۱۲)

۱۲- ما قَدَّمُوا: اعمالی را که قبل از مرگ انجام داده اند.

آثارَهُم: اعمالی را که بعد از مرگ بر جای گذارده اند مثل اینکه که علمی را به دیگران آموخته اند.

إِمامٍ مُبِینٍ: در روایات زیادی آمده است که مراد از «امام مبین» علی علیه السّلام و حضرت فاطمه علیها السّلام و یازده فرزند معصوم آن دو بزرگوار می باشند که علوم همه اشیا پیش آنان است. «کنز الدقائق»

[سوره یس (۳۶): آیه ۱۳]

وَ اضرِب لَهُم مَثَلًا أَصحاب َالقَریَهِ إِذ جاءَهَا المُرسَلُون َ(۱۳)

۱۳- القَریَهِ: مراد «انطاکیه» است.

[سوره یس (۳۶): آیه ۱۴]

إِذ أَرسَلنا إِلَیهِم ُاثنَین ِفَکَذَّبُوهُما فَعَزَّزنا بِثالِث ٍفَقالُوا إِنّا إِلَیکُم مُرسَلُون َ(۱۴)

۱۴- فَعَزَّزنا بِثالِث ٍ: به وسیله نفر سوم آن دو نفر را تقویت کردیم و قوّت بخشیدیم. «عزّزنا» مشتق از «عزت» به معنای توانمندی و قدرت است.

[سوره یس (۳۶): آیه ۱۸]

قالُوا إِنّا تَطَیَّرنا بِکُم لَئِن لَم تَنتَهُوا لَنَرجُمَنَّکُم وَ لَیَمَسَّنَّکُم مِنّا عَذاب ٌأَلِیم ٌ(۱۸)

۱۸- تَطَیَّرنا بِکُم: شما را به فال بد می گیریم.

لَنَرجُمَنَّکُم: شما را سنگسار خواهیم کرد.

[سوره یس (۳۶): آیه ۱۹]

قالُوا طائِرُکُم مَعَکُم أَ إِن ذُکِّرتُم بَل أَنتُم قَوم ٌمُسرِفُون َ(۱۹)

۱۹- طائِرُکُم: فال شما.

[سوره یس (۳۶): آیه ۲۳]

أَ أَتَّخِذُ مِن دُونِه ِآلِهَهً إِن یُرِدنِ الرَّحمن ُبِضُرٍّ لا تُغنِ عَنِّی شَفاعَتُهُم شَیئاً وَ لا یُنقِذُون ِ(۲۳)

۲۳- لا یُنقِذُون ِ: نمی توانند مرا نجات بدهند.

اصل آن «لا ینقذونی» بوده که « یا » متکلم حذف شده است.

[سوره یس (۳۶): آیه ۲۸]

وَ ما أَنزَلنا عَلی قَومِه ِ مِن بَعدِه ِ مِن جُندٍ مِن َ السَّماءِ وَ ما کُنّا مُنزِلِین َ (۲۸)

۲۸- مِن جُندٍ مِن َ السَّماءِ: برای نابود کردن آنان لشگری از آسمان نفرستادیم، (بلکه یک فریاد کار آنان را تمام کرد).

[سوره یس (۳۶): آیه ۲۹]

إِن کانَت إِلّا صَیحَهً واحِدَهً فَإِذا هُم خامِدُون َ (۲۹)

۲۹- خامِدُون َ: فروکش کردند و خاموش شدند.

[سوره یس (۳۶): آیه ۳۰]

یا حَسرَهً عَلَی العِبادِ ما یَأتِیهِم مِن رَسُول ٍ إِلّا کانُوا بِه ِ یَستَهزِؤُن َ (۳۰)

۳۰- یا حَسرَهً عَلَی العِبادِ: تأسفی است بر بندگان در نپذیرفتن حق.

[سوره یس (۳۶): آیه ۳۱]

أَ لَم یَرَوا کَم أَهلَکنا قَبلَهُم مِن َ القُرُون ِ أَنَّهُم إِلَیهِم لا یَرجِعُون َ (۳۱)

۳۱- القُرُون ِ: جمع «قرن» به معنای اهل عصر واحد. وجه نامگذاری اینکه است که در وجود نزدیک به هم هستند.

[سوره یس (۳۶): آیه ۳۲]

وَ إِن کُل ٌّ لَمّا جَمِیع ٌ لَدَینا مُحضَرُون َ (۳۲)

۳۲- إِن کُل ٌّ لَمّا: ما کل ّ الّا. «ان» نافیه است و «لمّا» به معنای «الّا» است. «کنز الدقائق»

[سوره یس (۳۶): آیه ۳۵]

لِیَأکُلُوا مِن ثَمَرِه ِ وَ ما عَمِلَته ُ أَیدِیهِم أَ فَلا یَشکُرُون َ (۳۵)

۳۵- ما عَمِلَته ُ أَیدِیهِم: دو وجه در آن گفته شده است: ۱- «ما» نافیه است یعنی میوه ها، مصنوع خداوند است، نه مصنوع دست آنان.

۲- «ما» به معنای «الّذی» است یعنی آنچه دستهای آنان از نخل و انگور درست می کند مانند شیره.

[سوره یس (۳۶): آیه ۳۶]

سُبحانَ الَّذِی خَلَقَ الأزواجَ کُلَّها مِمّا تُنبِتُ الأرضُ وَ مِن أَنفُسِهِم وَ مِمّا لا یَعلَمُونَ (۳۶)

۳۶- مِمّا تُنبِتُ الأَرضُ: بیان برای «ازواج» است یعنی زوجهایی که خداوند آفرید، عبارتند از نباتات جفت.

مِن أَنفُسِهِم: بیان برای «ازواج» است یعنی انسانهای جفت.

مِمّا لا یَعلَمُونَ: موجوداتی که در دریاها و جاهای دیگرند که ما از وجود آنان بی خبریم.

[سوره یس (۳۶): آیه ۳۷]

وَ آیَةٌ لَهُمُ اللَّیلُ نَسلَخُ مِنهُ النَّهارَ فَإِذا هُم مُظلِمُونَ (۳۷)

۳۷- نَسلَخُ: جدا می کنیم.

[سوره یس (۳۶): آیه ۳۸]

وَ الشَّمسُ تَجرِی لِمُستَقَرٍّ لَها ذلِکَ تَقدِیرُ العَزِیزِ العَلِیمِ (۳۸)

۳۸- العَزِیزِ: قدرت شکست ناپذیر.

[سوره یس (۳۶): آیه ۳۹]

وَ القَمَرَ قَدَّرناهُ مَنازِلَ حَتّی عادَ کَالعُرجُونِ القَدِیمِ (۳۹)

۳۹- کَالعُرجُونِ: شاخه درخت خرما.

القَدِیمِ: خشکیده.

کَالعُرجُونِ القَدِیمِ: شاخه درخت خرما که خشکیده و به شکل قوس در آمده است چون وقتی می خشکد به شکل قوس می شود. نقل شده است که بعد از گذشت هر شش ماه شاخه خرما به شکل هلالی و قوسی در می آید و مراد از «قدیم» شش ماه است.

[سوره یس (۳۶): آیه ۴۰]

لا الشَّمسُ یَنبَغِی لَها أَن تُدرِکَ القَمَرَ وَ لا اللَّیلُ سابِقُ النَّهارِ وَ کُلٌّ فِی فَلَکٍ یَسبَحُونَ (۴۰)

۴۰- یَسبَحُونَ: شناورند، در حرکت هستند.

[سوره یس (۳۶): آیه ۴۱]

وَ آیَهٌ لَهُم أَنّا حَمَلنا ذُرِّیَّتَهُم فِی الفُلکِ المَشحُونِ (۴۱)

۴۱- ذُرِّیَّتَهُم: در آن دو احتمال است: ۱- پدران و اجداد آنان. مراد سرنشینان کشتی نوح است، بنابراین که مراد از «فلک» کشتی نوح باشد.

۲- مراد اطفال و بانوان همه زمانها است، بنابراین که مراد از «فلک» کشتی باشد. فقط زنان و بچه ها را ذکر کرده است. چون آنان نسبت به مردان ضعیف ترند و نیاز بیشتری به مرکب دارند.

الفُلکِ: مراد یکی از دو چیز است: ۱- کشتی نوح. ۲- مطلق کشتی.

المَشحُونِ: پر از سرنشین و پر از لوازم مورد نیاز.

[سوره یس (۳۶): آیه ۴۲]

وَ خَلَقنا لَهُم مِن مِثلِهِ ما یَرکَبُونَ (۴۲)

۴۲- مِثلِهِ: به دو معنا آمده است: ۱- کشتیهای دیگری آفریدیم. ۲- مثل کشتی وسایل نقلیه دیگری مانند شتر آفریدیم.

[سوره یس (۳۶): آیه ۴۳]

وَ إِن نَشَأ نُغرِقهُم فَلا صَرِیخَ لَهُم وَ لا هُم یُنقَذُونَ (۴۳)

۴۳- صَرِیخَ: فریادرس.

وَ لا هُم یُنقَذُونَ: از غرق شدن نجات نمی یابند.

[سوره یس (۳۶): آیه ۴۴]

إِلّا رَحمَهً مِنّا وَ مَتاعاً إِلی حِینٍ (۴۴)

۴۴- مَتاعاً إِلی حِینٍ: بهره مند شدن از زندگی تا مدّتی.

[سوره یس (۳۶): آیه ۴۵]

وَ إِذا قِیلَ لَهُمُ اتَّقُوا ما بَینَ أَیدِیکُم وَ ما خَلفَکُم لَعَلَّکُم تُرحَمُونَ (۴۵)

۴۵- أَیدِیکُم: گناهان در دنیا. «امام صادق علیه السّلام» ما خَلفَکُم: عذاب آخرت. «امام صادق علیه السّلام»

[سوره یس (۳۶): آیه ۴۹]

ما یَنظُرُون َ إِلاّ صَیحَهً واحِدَهً تَأخُذُهُم وَ هُم یَخِصِّمُون َ (۴۹)

۴۹- ما یَنظُرُون ُ: انتظار نمی کشند.

یَخِصِّمُون ُ: مشغول کارهای روزانه و کشمکشهای روزانه بوده اند. اصل آن «یختصمون» بود، «تا» مبدل به «صاد» شده و در «صاد» ادغام شده است و به مقتضای «اذا التقی الساکنان حرّک»، «خا» را کسره داده اند.

[سوره یس (۳۶): آیه ۵۰]

فَلا یَستَطِیعُون َ تَوصِیَهً وَ لا إِلی أَهلِهِم یَرجِعُون َ (۵۰)

۵۰- فَلا یَستَطِیعُون ُ: چون قیام ساعت ناگهانی است فرصتی نخواهند داشت تا وصیتی کنند.

[سوره یس (۳۶): آیه ۵۱]

وَ نُفِخ َ فِی الصُّورِ فَإِذا هُم مِن َ الأَجداث ِ إِلی رَبِّهِم یَنسِلُون َ (۵۱)

۵۱- الأَجداث ِ: جمع «جدث» به معنای قبر. «کنز الدقائق» یَنسِلُون ُ: سریعا از قبرها خارج می شوند. «نسل» خارج شدن سریع.

۵۲- «مرقد»: محل خواب، خوابگاه.

[سوره یس (۳۶): آیه ۵۴]

فَالیَوم َ لا تُظلَم ُ نَفس ٌ شَیئاً وَ لا تُجزَون َ إِلاّ ما کُنتُم تَعمَلُون َ (۵۴)

۵۴- لا تُظلَم ُ: مورد ظلم قرار نمی گیرد، بلکه حق هر کسی به او داده می شود.

[سوره یس (۳۶): آیه ۵۵]

إِنَّ أَصحابَ الجَنَّهِ اليَومَ فِی شُغُلٍ فاكِهُونَ (۵۵)

۵۵- شُغُلٍ: مجامعت با حوریان باکره، آنان را مشغول کرده است. «امام صادق علیه السّلام» فاكِهُونَ: خوشحال و مشغول لذت بردن هستند. اینکه کلمه فعل ثلاثی مجرد ندارد. «المیزان»

[سوره یس (۳۶): آیه ۵۶]

هُم وَ أَزواجُهُم فِی ظِلالٍ عَلَی الأَرائِكِ مُتَّكِؤُنَ (۵۶)

۵۶- الأَرائِكِ: تختهایی که حجله ها بر آن قرار دارد.

[سوره یس (۳۶): آیه ۵۷]

لَهُم فِيها فاكِهَهٌ وَ لَهُم ما يَدَّعُونَ (۵۷)

۵۷- ما يَدَّعُونَ: هر آنچه را که آرزو کنند و بخواهند.

[سوره یس (۳۶): آیه ۵۸]

سَلامٌ قَولاً مِن رَبٍّ رَحِيمٍ (۵۸)

۵۸- سَلامٌ قَولًا مِن رَبٍّ رَحِيمٍ: سلامی که خداوند به آنان می کند. (آرزوی اهل بهشت اینکه است که خداوند به آنان سلام کند.)

[سوره یس (۳۶): آیه ۵۹]

وَ امتازُوا اليَومَ أَيُّهَا المُجرِمُونَ (۵۹)

۵۹- امتازُوا اليَومَ أَيُّهَا المُجرِمُونَ: ای گناهکاران از خوبان جدا شوید و فاصله بگیرید.

[سوره یس (۳۶): آیه ۶۲]

وَ لَقَد أَضَلَّ مِنكُم جِبِلًّا كَثِيراً أَ فَلَم تَكُونُوا تَعقِلُونَ (۶۲)

۶۲- أَضَلَّ اضل الشيطان.

جِبِلًّا كَثِيراً: مردمان بسیاری.

[سوره یس (۳۶): آیه ۶۴]

اصلَوهَا الیَوم ِبِما کُنتُم تَکفُرُون ِ(۶۴)

۶۴- اصلَوهَا: ملازم عذاب باشید.

[سوره یس (۳۶): آیه ۶۶]

وَ لَو نَشاءُ لَطَمَسنا عَلی أَعیُنِهِم فَاستَبَقُوا الصِّراطَ فَأَنّی یُبصِرُون ِ(۶۶)

۶۶- لَطَمَسنا عَلی أَعیُنِهِم: چشمان آنان را محو و نابود می کردیم. «طمس» به معنای محو کردن است، به طوری که اثری از شی ء محو شده نماند مانند پاک کردن نوشته.

فَاستَبَقُوا الصِّراطَ: راهی که برای همگان روشن است برای آنان روشن نیست و آنان از آن راه بی بهره هستند. «المیزان»

[سوره یس (۳۶): آیه ۶۷]

وَ لَو نَشاءُ لَمَسَخناهُم عَلی مَکانَتِهِم فَمَا استَطاعُوا مُضِیًّا وَ لا یَرجِعُون ِ(۶۷)

۶۷- عَلی مَکانَتِهِم: در همان جایی که قرار دارند بدون اینکه که نیازی به جا به جا کردن باشد. اینکه کنایه از آسان بودن کار بر خداوند است. «المیزان» فَمَا استَطاعُوا مُضِیًّا وَ لا یَرجِعُون: قدرت بر رفت و آمد نداشته باشند.

[سوره یس (۳۶): آیه ۶۸]

وَ مَن نُعَمِّره ُنُنَکِّسه ُفِی الخَلق ِ أَ فَلا یَعقِلُون ِ(۶۸)

۶۸- نُعَمِّره ُ: به او عمر طولانی داده ایم. «تعمیر»: عمر طولانی.

نُنَکِّسه ُفِی الخَلق ِ: او را از توانمندی به ناتوانی و از تازگی به فرسودگی می بریم، گویا خلقتش وارونه شده و به دوران کودکی برگشته است. «نکس»: وارونه شدن.

[سوره یس (۳۶): آیه ۶۹]

وَ ما عَلَّمناه ُالشِّعرَ وَ ما یَنبَغِی لَه ُإِن هُوَ إِلّا ذِکرٌ وَ قُرآن ٌمُبِین ٌ(۶۹)

۶۹- الشِّعرَ: همان شعر اصطلاحی است.

[سوره یس (۳۶): آیه ۷۰]

لِيُنذِرَ مَن كانَ حَيًّا وَ يَحِقَّ القَولُ عَلَى الكافِرِينَ (٧٠)

٧٠- مَن كانَ حَيًّا: من كان عاقلا. «على عليه السّلام»

ص: ۴۴۵

[سوره یس (۳۶): آیه ۷۱]

أَ وَ لَم یَرَوا أَنّا خَلَقنا لَهُم مِمّا عَمِلَت أَیدِینا أَنعاماً فَهُم لَها مالِکُون َ(۷۱)

۷۱- أَنعاماً: شتر، گاو و گوسفند.

[سوره یس (۳۶): آیه ۷۲]

وَ ذَلَّلناها لَهُم فَمِنها رَکُوبُهُم وَ مِنها یَأکُلُون َ(۷۲)

۷۲- ذَلَّلناها لَهُم: آن انعام را منقاد و فرمانبردار انسان قرار دادیم.

[سوره یس (۳۶): آیه ۷۵]

لا یَستَطِیعُون َ نَصرَهُم وَ هُم لَهُم جُندٌ مُحضَرُون َ(۷۵)

۷۵- هُم لَهُم جُندٌ: بت پرستان لشکر بتها هستند.

مُحضَرُون: همه آنان در آتش جهنم حضور دارند.

[سوره یس (۳۶): آیه ۷۷]

أَ وَ لَم یَرَ الإِنسان ُ أَنّا خَلَقناه ُ مِن نُطفَهٍ فَإِذا هُوَ خَصِیم ٌ مُبِین ٌ(۷۷)

۷۷- خَصِیم ٌ مُبِین ٌ: مخاصم ذوبیان: دشمنی که دارای بیان است.

[سوره یس (۳۶): آیه ۷۸]

وَ ضَرَب َ لَنا مَثَلاً وَ نَسِی َ خَلقَه ُ قال َ مَن یُحی ِ العِظام َ وَ هِی َ رَمِیم ٌ(۷۸)

۷۸- رَمِیم ٌ: پودر شده، پوسیده.

[سوره یس (۳۶): آیه ۸۰]

الَّذِی جَعَل َ لَکُم مِن َ الشَّجَرِ الأَخضَرِ ناراً فَإِذا أَنتُم مِنه ُ تُوقِدُون َ(۸۰)

۸۰- الشَّجَرِ الأَخضَرِ: مراد دو درخت «مرخ» و «عفار» است که با مالیدن آن دو به همدیگر آتش تولید می شود و اعراب با اینکه شیوه آتش تولید می کردند(۱).

مِنه ُ تُوقِدُون: از آن درخت آتش روشن می کنید.

[سوره یس (۳۶): آیه ۸۳]

فَسُبحانَ الَّذِی بِیَدِهِ مَلَکُوتُ کُلِّ شَیءٍ وَ إِلَیهِ تُرجَعُونَ (۸۳)

۸۳- مَلَکُوت: مبالغه ملک است مانند «رحموت» که مبالغه رحمت است. «واو» و «تا» برای مبالغه اضافه شده است.

۱- ۱.به نظر می رسد مراد از آیه مطلق درخت است یعنی قدرت خدا اینکه است که از درخت سبز آتش تولید می کند و هیزم آتش می شود.

سوره الصافات

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِالرَّحمن ِالرَّحِیم ِ

وَ الصَّافّات ِ صَفًّا (۱)

۱- وَ الصَّافّات ِ: بـه دو معنـا آمـده است: ۱- قسم به فرشـتگانی که در آسـمان به صف هسـتند هماننـد مؤمنـان در صف نمـاز جماعت. ۲- قسم به صفهای مؤمنان در نماز جماعت.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۲]

فَالزّاجِرات ِ زَجراً (۲)

۲- فَالزّاجِرات ِ زَجراً: به دو معنا آمده است:

۱- قسم به فرشـتگانی که بنـدگان را از معاصـی باز می دارنـد. «زجر»: بازداشـتن. ۲- قسم به فرشـتگانی که ابرهـا را سـوق می دهند.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۳]

فَالتّالِیات ِ ذِکراً (۳)

۳- فَالتّالِیات ِ ذِکراً: به دو معنا آمده است: ۱- قسم به فرشتگانی که کتابهای خدا را تلاوت می کنند. ۲- قسم به قاریان قرآن.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۷]

وَ حِفظاً مِن کُل ِّ شَیطان ٍ مارِدٍ (۷)

۷- حِفظاً: حفظنـا حفظا. یعنی ما آسـمان را از نزدیک شـدن شـیاطین، برای استراق سـمع حفظ کردیم. مارِدٍ: پلیـدی که از هر خیری عاری است، سرکش.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۸]

لا یَسَّمَّعُون َ إِلَی المَلَإِ الأَعلی وَ یُقذَفُون َ مِن کُل ِّ جانِب ٍ (۸)

۸- لا یَسَّمَّعُون َ: لکیلا یتسـمعوا: تا نتواننـد گوش فرا دهند. اصل آن «یتسـمّعون» بوده که «تا» مبدل به «سـین» شده و در «سـین» ادغام شده است.

يُقذَفُون ـ مِن كُلِّ جانِبٍ : از هر سو به آنان تیراندازی می شود.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۹]

دُحُوراً وَ لَهُم عَذاب ٌ واصِب ٌ (۹)

۹- دُحُوراً: آنان با زور دفع می شوند.

«الدحور»: الدفع بالعنف. واصِب ٌ: پیوسته و همیشه.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۰]

إِلّا مَن خَطِف ـ الخَطفَةَ فَأَتبَعَه ُ شِهاب ٌ ثاقِب ٌ (۱۰)

۱۰- إِلّا مَن خَطِف ـ الخَطفَةَ: لا ـ یستمعون الی الملأ ـ الاعلی الّا من وثب وثبه الی قریب من السّماء فاختلس خلسه من الملائکه: شیاطین توان گوش فرا دادن به ملأ اعلی را ندارند مگر آن شیاطینی که دزدکی نزدیک آسمان شوند و بخواهند اخباری را اختلاس کنند که آنان نیز توسط شهاب ثاقب دنبال می شوند. «خطفه»: به سرعت او را ربود.

شِهاب ٌ: شعله آتش که فراگیر باشد. ثاقِب ٌ: نورانی.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۱]

فَاستَفتِهِم أَ هُم أَشَدُّ خَلقاً أَم مَن خَلَقنا إِنّا خَلَقناهُم مِن طِینٍ لازِبٍ (۱۱)

۱۱- لازِب : چسبنده. اصل آن «لازم» بوده که «میم» تبدیل به «با» شده است.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۲]

بَل عَجِبت ـ وَ یَسخَرُون ـ (۱۲)

۱۲- یَسخَرُون : در حالی که آنان مسخره می کنند.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۴]

وَ إِذا رَأَوا آیَهً یَستَسخِرُون ـ (۱۴)

۱۴- یَستَسخِرُون : یسخرون: مسخره می کنند.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۸]

قُل نَعَم وَ أَنتُم داخِرُون (۱۸)

۱۸- داخِرُون: ذلیل و خوار خواهید شد.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۹]

فَإِنَّما هِی زَجرَةٌ واحِدَةٌ فَإِذا هُم یَنظُرُون (۱۹)

۱۹- زَجرَةٌ: صدا، صیحه. یَنظُرُون: به دو معنا آمده است: ۱- به قیامت نگاه می کنند. ۲- منتظر عذاب هستند.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۲۱]

هذا یَومُ الفَصلِ الَّذِی کُنتُم بِهِ تُکَذِّبُون (۲۱)

۲۱- هذا یَومُ الفَصلِ: گفتار خداوند است: اینکه روز، روز مشخص شدن حق از باطل است.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۲۲]

احشُرُوا الَّذِین ظَلَمُوا وَ أَزواجَهُم وَ ما کانُوا یَعبُدُون (۲۲)

۲۲- أَزواجَهُم: به دو معنا آمده است: ۱- شیاطین که قرین و رفیق آنان بودند. «المیزان» ۲- اشباه و نظایر مثلا: زناکار شبیه زناکار است. ما کانُوا یَعبُدُون: معبودهای آنان که عبارت از بتهاست در «المیزان» فرموده است: اگر مراد از «ما» همه معبودها باشد، خواه بتها و خواه ذوی العقول از ملائکه و انبیایی که معبود قرار گرفته اند به آیه «ان الّذین سبقت لهم منا الحسنی اولئک عنها مبعدون» خارج شده اند.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۲۴]

وَ قِفُوهُم إِنَّهُم مَسؤُلُون (۲۴)

۲۴- وَ قِفُوهُم: وقفوا الکفار.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۲۵]

ما لَکُم لا تَناصَرُون ۔(۲۵)

۲۵- ما لَکُم لا تَناصَرُون ؛ چرا، همدیگر را یاری نمی کنید.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۲۶]

بَل هُم ُالیَوم ۔مُستَسلِمُون ۔(۲۶)

۲۶- مُستَسلِمُون ؛ تسلیم هستند.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۲۸]

قالُوا إِنَّکُم کُنتُم تَأتُونَنا عَن ِالیَمِین ِ(۲۸)

۲۸- عَن ِالیَمِین ِ: از روی خیرخواهی، عرب چیزی را که از سمت راست می آید تفأل به خیر می زند.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۴۰]

إِلّا عِبادَ اللّه ِالمُخلَصِین ۔(۴۰)

۴۰- إِلّا عِبادَ اللّه ِ: استثناء منقطع است.

«المیزان»

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۴۲]

فَواکِه ُوَ هُم مُکرَمُون ۔(۴۲)

۴۲- فَواکِه ُ: بیان برای «رزق معلوم» است.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۴۴]

عَلی سُرُرٍ مُتَقابِلِین ۔(۴۴)

۴۴- سُرُرٍ: جمع «سریر» به معنای تخت.

مُتَقابِلِین ؛ رو به روی همدیگر قرار دارند.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۴۵]

يُطافُ عَلَيهِم بِكَأسٍ مِن مَعِينٍ (۴۵)

۴۵- بِكَأسٍ: ظرف پر از نوشیدنی.

مِن مَعِينٍ: من خمر معین: از شرابی که در نهرهایی در مقابل چشمهای بینندگان جاری است.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۴۶]

بَيضاءَ لَذَّةٍ لِلشّارِبِينَ (۴۶)

۴۶- بَيضاءَ: خمر بیضاء: خمر سفید. صفت خمر است.

لَذَّةٍ: صفت خمر است.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۴۷]

لا فِيها غَولٌ وَ لا هُم عَنها يُنزَفُونَ (۴۷)

۴۷- لا فِيها غَولٌ: عقل آنان را فاسد نمی کند و هیچ گونه ضرری ندارد. «غول» فساد مخفیانه است.

وَ لا هُم عَنها يُنزَفُونَ: آنان از نوشیدن شراب مست نمی شوند.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۴۸]

وَ عِندَهُم قاصِراتُ الطَّرفِ عِينٌ (۴۸)

۴۸- قاصِراتُ الطَّرفِ: صفت حور العین است به دو معنا آمده است: ۱- فقط به شوهران خود می نگرند چون فقط آنان را دوست می دارند. ۲- با ناز و کرشمه می نگرند. «المیزان» عِينٌ: جمع «عیناء» به معنای فراخ چشم و صفت حور العین است.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۴۹]

كَأَنَّهُنَّ بَيضٌ مَكنُونٌ (۴۹)

۴۹- كَأَنَّهُنَّ بَيضٌ مَكنُونٌ: همان گونه که تخم شتر مرغ به وسیله پرهای او مستور و پنهان است و از دسترس دیگران بیرون است و هیچ گونه غباری به او نمی نشیند، «حور العین ها» هم خارج از تماس دیگران هستند و هیچ غباری بر آنان ننشسته است. «بیض» جمع «بیضه» و «مکنون» از «کنان» به معنای مستور است.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۵۱]

قالَ قائِلٌ مِنهُم إِنِّی کانَ لِی قَرِینٌ (۵۱)

۵۱- قَرِینٌ: دوست صمیمی.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۵۲]

يَقُولُ أَ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِينَ (۵۲)

۵۲- أَ إِنَّكَ: استفهام انکاری است یعنی نباید اهل ایمان باشی. لَمِنَ الْمُصَدِّقِينَ: از کسانی هستی که به قیامت ایمان داری.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۵۳]

أَ إِذا مِتنا وَ كُنّا تُراباً وَ عِظاماً أَ إِنّا لَمَدِينُونَ (۵۳)

۵۳- لَمَدِينُونَ: لمجزیّون: پاداش داده می شویم و حساب و کتابی خواهیم داشت. مشتق از «أدان یدین» است.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۵۴]

قالَ هَلْ أَنْتُمْ مُطَّلِعُونَ (۵۴)

۵۴- قالَ: قال هذا المؤمن لاخوانه فی الجنّه.

هَلْ أَنْتُمْ مُطَّلِعُونَ: آیا شما اشرافی دارید که آن دوست صمیمی مرا ببینید.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۵۵]

فَاطَّلَعَ فَرَآهُ فِي سَواءِ الْجَحِيمِ (۵۵)

۵۵- فَاطَّلَعَ: آنگاه خود اینکه مؤمن اشراف پیدا می کند. سَواءِ الْجَحِيمِ: وسط جهنم.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۵۶]

قالَ تَاللّهِ إِنْ كِدْتَ لَتُرْدِينِ (۵۶)

۵۶- إِنْ كِدْتَ لَتُرْدِينِ: «ان» مخفّفه از مثقله است و قرینه اش وجود لام ابتدا در «لتردین» است یعنی به درستی که نزدیک بود تو مرا از بلندای کمال به درّه هلاکت ساقط کنی.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۵۷]

وَ لَوْ لا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرِينَ (۵۷)

۵۷- مِنَ الْمُحْضَرِينَ: از کسانی بودم که در آتش حضور دارند. کلمه «أحضر» فقط در شرّ استعمال می شود.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۵۸]

أَ فَما نَحن ُ بِمَيِّتِين َ (۵۸)

۵۸- أَ فَما نَحن ُ بِمَيِّتِين َ: اینکه سخن مؤمن است که به قصد توبیخ رفیق جهنّمی خود به وی می گوید.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۶۱]

لِمِثل ِ هذا فَلیَعمَل ِ العامِلُون َ (۶۱)

۶۱- لِمِثل ِ هذا: کلام خداوند است یعنی برای مثل چنین ...

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۶۲]

أَ ذلِک َ خَیرٌ نُزُلاً أَم شَجَرَهُ الزَّقُّوم ِ (۶۲)

۶۲- خَیرٌ: مراد از «خیر» تفضیل و برتری دادن نیست، بلکه تعیین است چون در «زقوم «که خوبی وجود ندارد که بهشت نسبت به او خوب تر باشد. نُزُلًا: غذای خوب و لوازم خوب که برای مهمان تهیه می گردد. الزَّقُّوم ِ: گویا عربها معنای زقوم را نمی دانستند و به همین جهت آیات بعدی آن را تفسیر کرده است.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۶۳]

إِنّا جَعَلناها فِتنَهً لِلظّالِمِین َ (۶۳)

۶۳- جَعَلناها فِتنَهً لِلظّالِمِین َ: زقوم را برای ستمگران عذاب قرار دادیم.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۶۴]

إِنَّها شَجَرَهٌ تَخرُج ُ فِی أَصل ِ الجَحِیم ِ (۶۴)

۶۴- أَصل ِ الجَحِیم ِ: قعر الجحیم.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۶۵]

طَلعُها کَأَنَّه ُ رُؤُس ُ الشَّیاطِین ِ (۶۵)

۶۵- طَلعُها: «طلع» به معنای میوه درخت خرما است. وجه نامگذاری اینکه است که اول موجود نبوده سپس سرزده و طلوع کرده است همانند خورشید. کَأَنَّه ُ رُؤُس ُ الشَّیاطِین ِ: تشبیه محسوس به معقول است یعنی همان گونه که شیاطین در اذهان زشت و بد هستند میوه های اینکه درخت در بدی و زشتی همانند شیاطین است.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۶۶]

فَإِنَّهُم لَآكِلُونَ مِنها فَمالِؤُنَ مِنهَا البُطُونَ (۶۶)

۶۶- فَمالِؤُنَ: پر می کنند. مشتق از «ملأ» است.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۶۷]

ثُمَّ إِنَّ لَهُم عَلَيها لَشَوباً مِن حَمِيمٍ (۶۷)

۶۷- عَلَيها: علاوه بر زقوم. لَشَوباً: مخلوط کردن چیز بد را با جنس دیگر بدتر از خود. حَمِيمٍ: آب داغ و سوزاننده و نابود کننده. لَشَوباً مِن حَمِيمٍ: زقوم با مادّه دیگری که آب بسیار داغ است مخلوط می شود.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۶۸]

ثُمَّ إِنَّ مَرجِعَهُم لَإِلَى الجَحِيمِ (۶۸)

۶۸- ثُمَّ إِنَّ مَرجِعَهُم لَإِلَى الجَحِيمِ: سپس آنان را به دوزخ بر می گردانند. توضیح اینکه که حمیم منطقه ای است بیرون از جحیم. اهل جهنم را برای نوشیدن حمیم از جحیم خارج نموده سپس بعد از نوشیدن، آنان را به جحیم بر می گردانند. همان گونه که گوسفندان را جهت آب خوردن به محل آب می برند.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۷۰]

فَهُم عَلى آثارِهِم يُهرَعُونَ (۷۰)

۷۰- يُهرَعُونَ: به دو معنا آمده است: ۱- تقلید می کنند و با سرعت به دنبال آنان در حرکتند. ۲- با سرعت می روند.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۷۸]

وَ تَرَكنا عَلَيه ِفِى الآخِرِين َ(۷۸)

۷۸- تَرَكنا عَلَيه ِفِى الآخِرِين َ: «تركنا»: أبقينا.

«الاخرين»: امتهای آینده. یعنی یاد نوح را در میان امتهای آینده به نیکی زنده نگهداشتیم.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۸۳]

وَ إِن َّمِن شِيعَتِه ِلَإبراهِيم َ(۸۳)

۸۳- مِن شِيعَتِه ِ: من شیعه نوح.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۸۴]

إِذ جاءَ رَبَّه ُبِقَلب ٍسَلِيم ٍ(۸۴)

۸۴- بِقَلب ٍسَلِيم ٍ: امام صادق علیه السّلام فرمود: قلب سلیم آن قلبی است که از غیر خدا خالی باشد و به چیزی جز خدا تعلق نداشته باشد.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۸۶]

أَ إِفكاً آلِهَةً دُون َاللّه ِتُرِيدُون َ(۸۶)

۸۶- أَ إِفكاً آلِهَةً دُون َاللّه ِتُرِيدُون َ: «افک» به معنای دروغ بسیار زشت است یعنی با دروغ بسیار زشتی خدایانی غیر از خداوند را می خواهید پرستش کنید.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۸۹]

فَقال َإِنِّى سَقِيم ٌ(۸۹)

۸۹- سَقِيم ٌ: مریض. ابراهیم گفت: من بیمار هستم(۱).

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۹۰]

فَتَوَلَّوا عَنه ُمُدبِرِين َ(۹۰)

۹۰- فَتَوَلَّوا عَنه ُمُدبِرِين َ: قوم ابراهیم به هنگامی که شنیدند او مریض است از او رویگردان شدند و به سوی مراسم عید

شتافتند.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۹۳]

فَراغ ً عَلَیهِم ضَرباً بِالیَمِین ِ (۹۳)

۹۳- فَراغ ً: فمال.

ضَرباً بِالیَمِین ِ: با دست راست بتها را می زد و می شکست.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۹۴]

فَأَقبَلُوا إِلَیه ِ یَزِفُّون َ (۹۴)

۹۴- یَزِفُّون َ: یسرعون یعنی مردم با عجله به سوی ابراهیم روی آوردند.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۹۵]

قال َ أَ تَعبُدُون َ ما تَنحِتُون َ (۹۵)

۹۵- ما تَنحِتُون َ: آن چیزهایی را که می تراشید.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۹۶]

وَ اللّه ُ خَلَقَکُم وَ ما تَعمَلُون َ (۹۶)

۹۶- ما تَعمَلُون َ: بتهایی را که ساخته اید.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۹۷]

قالُوا ابنُوا لَه ُ بُنیاناً فَأَلقُوه ُ فِی الجَحِیم ِ (۹۷)

۹۷- بُنیاناً: ساختمان، چهار دیواری.

الجَحِیم ِ: به دو معنا آمده است: ۱- آتشی که اجزای آن روی هم قرار گرفته باشد. ۲- آتش بزرگ.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۰۲]

فَلَمّا بَلَغ َ مَعَه ُ السَّعی َ قال َ یا بُنَی َّ إِنِّی أَری فِی المَنام ِ أَنِّی أَذبَحُک َ فَانظُر ما ذا تَری قال َ یا أَبَت ِ افعَل ما تُؤمَرُ سَ تَجِدُنِی إِن شاءَ اللّه ُ مِن َ الصّابِرِین َ (۱۰۲)

۱۰۲- بَلَغَ مَعَهُ السَّعیَ: به حدی رسید که در کارها به ابراهیم کمک می کرد.

ص: ۴۵۰

۱- ۱.در اینکه که چه ارتباطی بین نگاه به ستاره و مریض شدن حضرت ابراهیم علیه السّلام وجود دارد وجوهی بیان شده است که هیچ کدام قانع کننده نیست.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۰۳]

فَلَمّا أَسلَما وَ تَلَّه ُلِلجَبِین ِ (۱۰۳)

۱۰۳- أَسلَما: هر دو تسلیم امر خدا شدند.

تَلَّه ُلِلجَبِین ِ: ابراهیم جبین اسماعیل را به روی خاک نهاد.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۰۶]

إِن َّهذا لَهُوَ البَلاءُ المُبِین ُ (۱۰۶)

۱۰۶- البَلاءُ المُبِین ُ: امتحان روشن، امتحان دشوار.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۰۷]

وَ فَدَیناه ُبِذِبح ٍ عَظِیم ٍ (۱۰۷)

۱۰۷- فَدَیناه ُ: «فداء» یعنی چیزی را جایگزین چیز دیگر کردن.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۰۸]

وَ تَرَکنا عَلَیه ِ فِی الآخِرِین َ (۱۰۸)

۱۰۸- تَرَکنا عَلَیه ِ فِی الآخِرِین َ: یاد ابراهیم را در میان امتهای آینده به نیکی زنده نگهداشتیم.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۱۷]

وَ آتَیناهُمَا الکِتاب َ المُستَبِین َ (۱۱۷)

۱۱۷- المُستَبِین َ: بیانگر، روشنگر.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۲۵]

أَ تَدعُون َ بَعلًا وَ تَذَرُون َ أَحسَن َ الخالِقِین َ (۱۲۵)

۱۲۵- بَعلًا: به دو معنا آمده است: ۱- بت مخصوص که از طلا ساخته شده بود. ۲- رب ّو آقا.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۲۷]

فَكَذَّبُوهُ فَإِنَّهُم لَمُحضَرُون (۱۲۷)

۱۲۷- لَمُحضَرُون: در قیامت حاضر خواهند بود.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۳۰]

سَلامٌ عَلى إِل ياسِين (۱۳۰)

۱۳۰- إِل ياسِين: پیروان حضرت إلیاس.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۳۵]

إِلّا عَجُوزاً فِى الغابِرِين (۱۳۵)

۱۳۵- الغابِرِين: باقیماندگان.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۳۶]

ثُمَّ دَمَّرنَا الآخَرِين (۱۳۶)

۱۳۶- دَمَّرنَا: أهلکنا.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۳۷]

وَ إِنَّكُم لَتَمُرُّون عَلَيهِم مُصبِحِين (۱۳۷)

۱۳۷- إِنَّكُم لَتَمُرُّون عَلَيهِم مُصبِحِين.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۳۸]

وَ بِاللَّيل أَ فَلا تَعقِلُون (۱۳۸)

۱۳۸- وَ بِاللَّيل: شما مشرکان شبانه روز عبورتان به آنان می افتد.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۴۰]

إِذ أَبَق إِلَى الفُلك المَشحُون (۱۴۰)

۱۴۰- المَشحُون: پر از سرنشین و لوازم.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۴۱]

فَساهَمَ فَكانَ مِنَ المُدحَضِينَ (۱۴۱)

۱۴۱-عن که فَساهَمَ: قرعه زدند.

عن که مِنَ المُدحَضِينَ: من المغلوبين. ماهی در برابر کشتی آنان قرار گرفت و آنان محکوم به شکست شدند و از روی ناچاری بنا شد یک نفر را به دریا بیاندازند تا طعمه ماهی شود و کشتی نجات یابد.

«المیزان»

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۴۲]

فَالتَقَمَهُ الحُوتُ وَ هُوَ مُلِيمٌ (۱۴۲)

۱۴۲- فَالتَقَمَهُ الحُوتُ: ماهی او را بلعید.

مُلِيمٌ: خود را مستحق ملامت می دانست.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۴۵]

فَنَبَذناهُ بِالعَراءِ وَ هُوَ سَقِيمٌ (۱۴۵)

۱۴۵- بِالعَراءِ: منطقه خشک و خالی.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۴۶]

وَ أَنبَتنا عَلَيهِ شَجَرَةً مِن يَقطِينٍ (۱۴۶)

۱۴۶- يَقطِينٍ: کدو.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۶۲]

ما أَنتُم عَلَيه ِبفاتِنين َ(۱۶۲)

۱۶۲- بِفاتِنين َ: جمع «فاتن» به معنای گمراه کننده.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۶۳]

إِلّا مَن هُوَ صال ِالجَحِيم ِ(۱۶۳)

۱۶۳- صال ِالجَحِيم ِ: ملازم آتش باشد.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۶۷]

وَ إِن كانُوا لَيَقُولُون َ(۱۶۷)

۱۶۷- إِن: مخففه از مثقله است. یعنی «إن َهؤلاء الكفّار كانوا يقولون».

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۶۸]

لَو أَن َّعِندَنا ذِكراً مِن َالأَوَّلِين َ(۱۶۸)

۱۶۸- ذِكراً: كتابا.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۷۰]

فَكَفَرُوا بِه ِفَسَوف َيَعلَمُون َ(۱۷۰)

۱۷۰- فَكَفَرُوا بِه ِ: قدر كتاب را ندانستند و به آن كفر ورزيدند.

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۷۱]

وَ لَقَد سَبَقَت كَلِمَتُنا لِعِبادِنَا المُرسَلِين َ(۱۷۱)

۱۷۱- كَلِمَتُنا: وعده ما (خداوند).

[سوره الصافات (۳۷): آیه ۱۷۷]

فَإِذا نَزَل َبِساحَتِهِم فَساءَ صَباح ُالمُنذَرِين َ(۱۷۷)

۱۷۷- بِساحَتِهِم: به آستانه خانه آنان.

فَساءَ صَباحُ المُنذَرِین: صبح کسانی که انذار شده اند بد صبحی خواهد بود.

ص: ۴۵۳

سوره ص

[سوره ص (۳۸): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

ص وَ القُرآن ِ ذِی الذِّکرِ (۱)

۱- ص: یکی از نامهای خداوند است که به او قسم یاد شده است. «امام صادق علیه السّلام» وَ القُرآن ِ:

قسم به قرآن. ذِی الذِّکرِ: به دو معنا آمده است:

۱- ذی الشرف: دارای شرافت است. ۲- المتضمن للذکر: در برگیرنده مطالب تذکر دهنده است.

«المیزان»

[سوره ص (۳۸): آیه ۲]

بَل ِ الَّذِین َ کَفَرُوا فِی عِزَّهٍ وَ شِقاق ٍ (۲)

۲- فِی عِزَّهٍ: فی تکبر من قبول الحق ّ و حمیه جاهلیه یعنی نسبت به قبول حق امتناع می ورزند و دچار تعصب جاهلی هستند.

«مفردات راغب» وَ شِقاق ٍ: فی شقاق: در سرکشی و دشمنی هستند.

[سوره ص (۳۸): آیه ۳]

کَم أَهلَکنا مِن قَبلِهِم مِن قَرن ٍ فَنادَوا وَ لات َ حِین َ مَناص ٍ (۳)

۳- قَرن ٍ: گروهی را که در یک زمان قرار دارند «قرن» گویند. «مفردات راغب» فَنادَوا: به هنگام نزول بلا فریاد برآوردند. وَ لات َ حِین َ مَناص ٍ: زمان نجات نیست. «مناص» در اصل به معنای به تأخیر افتادن است.

[سوره ص (۳۸): آیه ۵]

أَ جَعَل َ الآلِهَه َ إِلهاً واحِداً إِن َّ هذا لَشَی ءٌ عُجاب ٌ (۵)

۵- لَشَی ءٌ عُجاب ٌ: چیز بسیار عجیب.

[سوره ص (۳۸): آیه ۶]

وَ انطَلَق َ المَلَأُ مِنهُم أَن ِ امشُوا وَ اصبِرُوا عَلی آلِهَتِکُم إِن َّ هذا لَشَی ءٌ یُرادُ (۶)

۶- انطَلَقَ الْمَلَأُ: گروهی از سردمداران شرک به شکایت از محمّد صلّی اللّه علیه و آله پیش ابو طالب آمدند.

هنگامی که ابو طالب گلایه آنان را به پیامبر صلّی اللّه علیه و آله ابلاغ کرد، پیامبر خطاب به سران شرک فرمود:

یک کلمه بگویید تا مالک عرب و عجم شوید و آن کلمه توحید است. آنان از پیش پیامبر برخاستند و رفتند و گفتند: همه خدایان را یک خدا قرار داده است. اینکه آیه در باره اینها نازل شده است. همین شأن نزول را در «کنز الدقائق» از امام باقر علیه السّلام نقل کرده است.

[سوره ص (۳۸): آیه ۷]

ما سَمِعنا بِهذا فِی الْمِلَّهِ الْآخِرَهِ إِن هذا إِلَّا اخْتِلاقٌ (۷)

۷- فِی الْمِلَّهِ الْآخِرَهِ: در میان نصاری که آخرین ادیان است زیرا آنان قائل به تثلیث بودند. إِن هذا إِلَّا اخْتِلاقٌ: «إن هذا» به معنای «ما هذا» است یعنی گفته های محمّد نیست مگر دروغ و ساختگی.

[سوره ص (۳۸): آیه ۸]

أَ أُنزِلَ عَلَیهِ الذِّکرُ مِن بَینِنا بَل هُم فِی شَکٍّ مِن ذِکرِی بَل لَمّا یَذُوقُوا عَذابِ (۸)

۸- لَمّا یَذُوقُوا عَذابِ: تهدید است یعنی هنوز عذاب را نچشیده اند و به زودی خواهند چشید.

[سوره ص (۳۸): آیه ۱۰]

أَم لَهُم مُلکُ السَّماواتِ وَ الْأَرضِ وَ ما بَینَهُما فَلْیَرتَقُوا فِی الْأَسبابِ (۱۰)

۱۰- فَلْیَرتَقُوا فِی الْأَسبابِ: به دو معنا آمده است: ۱- در راههایی که به آسمان می رود، صعود کنند. ۲- هر نقشه و حیله ای که می دانند انجام دهند.

[سوره ص (۳۸): آیه ۱۱]

جُندٌ ما هُنالِکَ مَهزُومٌ مِنَ الْأَحزابِ (۱۱)

۱۱- جُندٌ ما هُنالِکَ مَهزُومٌ مِنَ الْأَحزابِ (۱): اینکه مشرکان لشگر ناچیزی از آن لشگرهایی هستند که در برابر انبیا ایستادند و شکست خوردند. در «المیزان» اضافه فرموده است: آوردن «جند» به صورت نکره و اضافه کردن آن به «ما» زاید که دلالت بر اندک می کند و تعبیر به «هنالک» که برای اشاره به مکان دور است، همه دلیل بر تحقیر آنان است.

[سوره ص (۳۸): آیه ۱۲]

کَذَّبَت قَبلَهُم قَومُ نُوحٍ وَ عادٌ وَ فِرعَونُ ذُو الْأَوتادِ (۱۲)

۱۲- ذُو الأوتادِ: وصف است برای «فرعون». وجه نامگذاری اینکه است که مخالفین خود را با کشیدن به چهار میخ شکنجه می کردند. «اوتاد» جمع «وتد»، به معنای میخ است.

[سوره ص (۳۸): آیه ۱۳]

وَ ثَمُودُ وَ قَومُ لُوطٍ وَ أَصحابُ الأَیکَهِ أُولئِک الأَحزابُ (۱۳)

۱۳- الأَیکَهِ:

قوم شعیب.

[سوره ص (۳۸): آیه ۱۴]

إِن کُلٌّ إِلاّ کَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقابِ (۱۴)

۱۴- فَحَقَّ عِقابِ: فحق عقابی: عقابم بر آنان حتمی شد.

[سوره ص (۳۸): آیه ۱۵]

وَ ما یَنظُرُ هؤُلاءِ إِلاّ صَیحَهً واحِدَهً ما لَها مِن فَواقٍ (۱۵)

۱۵- ما یَنظُرُ: منتظر نیستند. فَواقٍ:

رجوع یعنی برای آنان توان بازگشت به دنیا نیست.

[سوره ص (۳۸): آیه ۱۶]

وَ قالُوا رَبَّنا عَجِّل لَنا قِطَّنا قَبلَ یَومِ الحِسابِ (۱۶)

۱۶- قِطَّنا: نصیبنا من العذاب.

۱- ۱.نمونه هایی از «احزاب» را در آیات ۱۲ و ۱۳ بیان می فرماید. [.....]

[سوره ص (۳۸): آیه ۱۷]

اصبِر عَلی ما یَقُولُون َ وَ اذکُر عَبدَنا داوُدَ ذَا الأَیدِ إِنَّه ُ أَوّاب ٌ(۱۷)

۱۷- ذَا الأَیدِ: دارای قوّت و قدرت در تمام زمینه ها (علم، جنگ، عبادت).

أَوّاب ٌ: توّاب.

[سوره ص (۳۸): آیه ۱۸]

إِنّا سَخَّرنَا الجِبال َ مَعَه ُ یُسَبِّحن َ بِالعَشِی ِّ وَ الإِشراق ِ (۱۸)

۱۸- بِالعَشِی ِّ: شامگاه.

الإِشراق ِ: صبحگاه.

[سوره ص (۳۸): آیه ۱۹]

وَ الطَّیرَ مَحشُورَةً کُل ٌّ لَه ُ أَوّاب ٌ(۱۹)

۱۹- الطَّیرَ: سخّرنا الطیر. مَحشُورَةً: گرد هم آمده بودند تا با وی تسبیح گویند.

[سوره ص (۳۸): آیه ۲۰]

وَ شَدَدنا مُلکَه ُ وَ آتَیناه ُ الحِکمَةَ وَ فَصل َ الخِطاب ِ (۲۰)

۲۰- فَصل َ الخِطاب ِ: علم قضاوت.

[سوره ص (۳۸): آیه ۲۱]

وَ هَل أَتاک َ نَبَأُ الخَصم ِ إِذ تَسَوَّرُوا المِحراب َ(۲۱)

۲۱- الخَصم ِ: مدعی: کسی که بر دیگری ادّعایی دارد. اینکه کلمه بر مفرد و تثنیه و جمع اطلاق می شود مانند «رجل خصم، رجلان خصم و رجال خصم».

تَسَوَّرُوا المِحراب َ: از بالای دیوار محراب آمدند. «تسوّر» به معنای آمدن از جانب دیوار است. فاعل «تسوروا» مدعی و مدعی علیه و همراهان آنان می باشند.

[سوره ص (۳۸): آیه ۲۲]

إِذ دَخَلُوا عَلى داوُدَ فَفَزِعَ مِنهُم قالُوا لا تَخَف خَصمانِ بَغى بَعضُنا عَلى بَعضٍ فَاحكُم بَينَنا بِالحَقِّ وَ لا تُشطِط وَ اهدِنا إِلى سَواءِ الصِّراطِ (۲۲)

۲۲- فَفَزِعَ مِنهُم: از آنان ترسید. علت خوف داود چند چیز بود: ۱- آنان از دیوار آمدند. ۲-

در غیر وقت معمولی که مردم به داود رجوع می کردند آمده بودند. ۳- بدون اجازه وارد شده بودند.

وَ لا تُشطِط: ظالمانه قضاوت نکن، مطابق حق قضاوت کن.

[سوره ص (۳۸): آیه ۲۳]

إِنَّ هذا أَخِي لَهُ تِسعٌ وَ تِسعُونَ نَعجَةً وَ لِيَ نَعجَةٌ واحِدَةٌ فَقالَ أَكفِلنِيها وَ عَزَّنِي فِي الخِطابِ (۲۳)

۲۳- نَعجَةً: میش ماده، گاو وحشی ماده، گوسفند ماده کوهی.

أَكفِلنِيها: مرا کفیل نعجه قرار بده یعنی آن نعجه را به من بده.

عَزَّنِي فِي الخِطابِ: در سخن گفتن بر من غلبه کرده و پیروز شده است.

[سوره ص (۳۸): آیه ۲۴]

قالَ لَقَد ظَلَمَكَ بِسُؤالِ نَعجَتِكَ إِلى نِعاجِهِ وَ إِنَّ كَثِيراً مِنَ الخُلَطاءِ لَيَبغِي بَعضُهُم عَلى بَعضٍ إِلاَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحاتِ وَ قَلِيلٌ ما هُم وَ ظَنَّ داوُدُ أَنَّما فَتَنّاهُ فَاستَغفَرَ رَبَّهُ وَ خَرَّ راكِعاً وَ أَنابَ (۲۴)

۲۴- الخُلَطاءِ: جمع «خلیط» به معنای شرکا.

[سوره ص (۳۸): آیه ۲۵]

فَغَفَرنا لَهُ ذلِكَ وَ إِنَّ لَهُ عِندَنا لَزُلفى وَ حُسنَ مَآبٍ (۲۵)

۲۵- لَزُلفى: قربی: تقرّب و نزدیکی.

[سوره ص (۳۸): آیه ۳۰]

وَ وَهَبنا لِداوُدَ سُلَیمانَ نِعمَ العَبدُ إِنَّهُ أَوّابٌ (۳۰)

۳۰- أَوّابٌ: در امور دینی خود خیلی به خداوند مراجعه می کرد و اینکه برای بدست آوردن خوشنودی خداوند بود.

[سوره ص (۳۸): آیه ۳۱]

إِذ عُرِضَ عَلَیهِ بِالعَشِیِّ الصّافِناتُ الجِیادُ (۳۱)

۳۱- بِالعَشِیِّ: آخر روز، غروب. الصّافِنات: جمع «صافنه» به معنای اسبی که به هنگام ایستادن روی سه پا قرار گرفته و یک پای خود را از زمین برداشته است. الجِیادُ: جمع «جواد» به معنای اسب تندرو.

[سوره ص (۳۸): آیه ۳۲]

فَقالَ إِنِّی أَحبَبتُ حُبَّ الخَیرِ عَن ذِکرِ رَبِّی حَتّی تَوارَت بِالحِجابِ (۳۲)

۳۲- الخَیرِ: مراد یکی از دو چیز است: ۱- همان اسبها. ۲- مال. عَن ذِکرِ رَبِّی: علی ذکر ربّی. «عن» به معنای «علی» است. «المیزان» حَتّی تَوارَت بِالحِجابِ: تا اینکه که آفتاب غروب کرد.

[سوره ص (۳۸): آیه ۳۳]

رُدُّوها عَلَیَّ فَطَفِقَ مَسحاً بِالسُّوقِ وَ الأَعناقِ (۳۳)

۳۳- رُدُّوها: از امام صادق علیه السّلام نقل شده است که به سلیمان بن داود اسبهای تندرو عرضه شد و او همچنان مشغول تماشای آنها شد تا اینکه که آفتاب غروب کرد و هنوز نماز نخوانده بود آن گاه به ملائکه فرمود: خورشید را برگردانید تا من نمازم را بخوانم. خورشید را برگردانیدند تا وی نماز خواند. «المیزان». در «مجمع البیان» و «المیزان» به نقل از علی علیه السّلام فرموده اند: اشتغال به دیدن اسبها برای آماده سازی آنها برای جهاد بوده است. فَطَفِقَ مَسحاً بِالسُّوقِ وَ الأَعناقِ:

شروع کرد به مسح کردن دو ساق و گردن خود و دستور داد اصحابش نیز چنین کردند و اینکه کیفیت وضوی آنان بود. آن گاه به نماز ایستادند. «ائمه علیهم السّلام، المیزان»

[سوره ص (۳۸): آیه ۳۴]

وَ لَقَد فَتَنّا سُلَیمانَ وَ أَلقَینا عَلی کُرسِیِّهِ جَسَداً ثُمَّ أَنابَ (۳۴)

۳۴- أَلقَینا عَلی کُرسِیِّهِ جَسَداً: از مجموع گفتار مفسران و روایات مختلف می توان استفاده کرد که سلیمان فرزند کوچکی داشته است، خداوند او را قبض روح کرده و جسد وی را روی تخت سلیمان قرار داده است. «المیزان»

[سوره ص (۳۸): آیه ۳۶]

فَسَخَّرنا لَه ُالرِّیح َتَجرِی بِأَمرِه ِرُخاءً حَیث ُأَصاب َ(۳۶)

۳۶- رُخاءً: به آسانی در اطاعت سلیمان بود.

«المیزان». «رخاء» در اصل به معنای نرمی و سهولت است. حَیث ُأَصاب َ: هر جا را که سلیمان اراده می کرد.

[سوره ص (۳۸): آیه ۳۷]

وَ الشَّیاطِین َکُل َّبَنّاءٍ وَ غَوّاص ٍ(۳۷)

۳۷- الشَّیاطِین َ: آن دسته از جنّهای سرکش و متمرّد.

[سوره ص (۳۸): آیه ۳۸]

وَ آخَرِین َمُقَرَّنِین َفِی الأَصفادِ (۳۸)

۳۸- آخَرِین َمُقَرَّنِین َفِی الأَصفادِ: گروه دیگری از شیاطین را در غل و زنجیر کرده و در اختیار سلیمان قرار داده بودیم.

[سوره ص (۳۸): آیه ۳۹]

هذا عَطاؤُنا فَامنُن أَو أَمسِک بِغَیرِ حِساب ٍ(۳۹)

۳۹- هذا عَطاؤُنا: اینکه حکومت و لوازم آن بخششی است از ما بر تو، ای سلیمان. فَامنُن: عطا کن از حکومت خود به هر کسی که خواستی. «من» به معنای احسان است. أَمسِک: عطا نکن و محروم کن هر کسی را که خواستی. بِغَیرِ حِساب ٍ: در آن دو احتمال است: ۱- بدون اینکه که در روز قیامت از تو حسابی بخواهیم. ۲- اینکه حکومت با عطا کردن تمام نمی شود بنابراین هر گونه که دلت خواست رفتار کن خواه عطا کن و خواه نکن. «المیزان»

[سوره ص (۳۸): آیه ۴۰]

وَ إِن َّلَه ُعِندَنا لَزُلفی وَ حُسن َمَآب ٍ(۴۰)

۴۰- حُسن َمَآب ٍ: بازگشت خوبی در قیامت به ما خواهد داشت.

[سوره ص (۳۸): آیه ۴۱]

وَ اذکُر عَبدَنا أَیُّوب َإِذ نادی رَبَّه ُأَنِّی مَسَّنِی َالشَّیطان ُبِنُصب ٍوَ عَذاب ٍ(۴۱)

۴۱- مَسَّنِیَ الشَّیطانُ بِنُصبٍ وَ عَذابٍ: شیطان مرا در گرفتاری و ناراحتی قرار داده است. علت انتساب گرفتاری به شیطان اینکه است که شیطان در میان مردم بر ضدّ ایوب تبلیغ سوء می کرد و مردم را از وی دور می ساخت. «امام صادق علیه السّلام» (نصب): سختی و گرفتاری.

[سوره ص (۳۸): آیه ۴۲]

ارکُض بِرِجلِکَ هذا مُغتَسَلٌ بارِدٌ وَ شَرابٌ (۴۲)

۴۲- ارکُض بِرِجلِکَ: پای خود را به زمین بکوب.

هذا مُغتَسَلٌ بارِدٌ وَ شَرابٌ: در اینکه کلام حذفی هست یعنی پای خود را بر زمین کوبید، آن گاه چشمه ای جوشید و او خود را از آن شست و شو داد و نوشید و شفا یافت.

[سوره ص (۳۸): آیه ۴۳]

وَ وَهَبنا لَه ُأَهلَه ُوَ مِثلَهُم مَعَهُم رَحمَهً مِنّا وَ ذِکری لِأُولِی الأَلباب ِ (۴۳)

۴۳- وَهَبنا لَه ُأَهلَه ُ...: تفسیر اینکه آیه در سوره انبیا، آیه ۸۴ گذشت.

[سوره ص (۳۸): آیه ۴۴]

وَ خُذ بِیَدِک َضِغثاً فَاضرِب بِه ِوَ لا تَحنَث إِنّا وَجَدناه ُصابِراً نِعم َالعَبدُ إِنَّه ُأَوّاب ٌ(۴۴)

۴۴- ضِغثاً: یک دسته ترکه (چوب تر). فَاضرِب بِه ِ: فاضرب بالضغث. لا تَحنَث: قسم خود را نشکن. گفته شده است که ایوب از گفتار همسرش ناخشنود شد و قسم یاد کرد که اگر عافیت پیدا کرد وی را صد ضربه شلاق بزند، بعد از عافیت خداوند دستور فرمود که یک دسته ترکه به دست گیرد و یک مرتبه به همسرش بزند و ادای قسم به همین حاصل گردد و نیازی به صد ضربه جدا جدا نیست.

أَوّاب ٌ: از همه بریده و به خداوند متصل شده بود.

[سوره ص (۳۸): آیه ۴۵]

وَ اذکُر عِبادَنا إِبراهِیم َوَ إِسحاق َوَ یَعقُوب َأُولِی الأَیدِی وَ الأَبصارِ (۴۵)

۴۵- أُولِی الأَیدِی: در بندگی خدا قوی بودند. الأَبصارِ: دارای بصیرت و آگاهی بودند.

[سوره ص (۳۸): آیه ۴۶]

إِنّا أَخلَصناهُم بِخالِصَهٍ ذِکرَی الدّارِ (۴۶)

۴۶- أَخلَصناهُم بِخالِصَهٍ ذِکرَی الدّارِ: به دو معنا آمده است: ۱- نسبت به یاد آخرت آنان را خالص کردیم یعنی فقط به فکر آخرت بودند. ۲- یاد آنان را در دنیا بر زبانها جاری ساختیم.

[سوره ص (۳۸): آیه ۴۹]

هذا ذِکرٌ وَ إِن َّلِلمُتَّقِین َلَحُسن َمَآب ٍ (۴۹)

۴۹- هذا ذِکرٌ: اینکه یاد خیر آنان در دنیا نزد آیندگان بازگو می شود. لَحُسن َمَآب ٍ: بازگشت خوبی است.

[سوره ص (۳۸): آیه ۵۰]

جَنّات ِعَدن ٍمُفَتَّحَهً لَهُم ُالأَبواب ُ(۵۰)

۵۰- جَنّاتِ عَدنٍ: جنات اقامه و خلود.

[سوره ص (۳۸): آیه ۵۱]

مُتَّكِئِينَ فِيها يَدعُونَ فِيها بِفاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَ شَرابٍ (۵۱)

۵۱- يَدعُونَ فِيها: در بهشت حکمرانی می کنند و به هر چیزی که دستور دادند امتثال می کند.

[سوره ص (۳۸): آیه ۵۲]

وَ عِندَهُم قاصِراتُ الطَّرفِ أَترابٌ (۵۲)

۵۲- قاصِراتُ الطَّرفِ: گوشه های چشم خویش را فقط به شوهران خویش دوخته انـد و به غیر آنها رغبتی ندارند. «طرف» به معنای گوشه چشم. أَترابٌ: جمع «ترب» به معنای هم سن و سال یعنی همه آن حوریان هم سن با یکدیگر هستند. یا همه آنان هم سن با شوهران خویش هستند.

[سوره ص (۳۸): آیه ۵۴]

إِنَّ هذا لَرِزقُنا ما لَهُ مِن نَفادٍ (۵۴)

۵۴- نَفادٍ: فانی شدن، پایان پذیرفتن.

[سوره ص (۳۸): آیه ۵۵]

هذا وَ إِنَّ لِلطّاغِينَ لَشَرَّ مَآبٍ (۵۵)

۵۵- هذا: آنچه ذکر شد (برای پرهیزگاران است).

[سوره ص (۳۸): آیه ۵۶]

جَهَنَّمَ يَصلَونَها فَبِئسَ المِهادُ (۵۶)

۵۶- يَصلَونَها: ملازم جهنم خواهند بود. المِهادُ:

جایگاه.

[سوره ص (۳۸): آیه ۵۷]

هذا فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَ غَسّاقٌ (۵۷)

۵۷- حَمِیم: آب بسیار داغ. غَسّاق: به چند معنا آمده است: ۱- بسیار سرد (زمهریر). ۲- چشمه ای است در جهنم که سموم همه موجودات دارای سم مانند عقربها و مارها به آن سرازیر است. ۳- اشک چشمان دوزخیان است که همراه حمیم می نوشند. ۴- چرک بسیار بدبو. (در لغت هم به اینکه معنی آمده است).

[سوره ص (۳۸): آیه ۵۸]

وَ آخَرُ مِن شَکلِهِ أَزواج (۵۸)

۵۸- آخَرُ: ضروب آخر اقسام دیگری. مِن شَکلِهِ: از جنس همان عذابها. أَزواج: رنگارنگ، متنوع.

[سوره ص (۳۸): آیه ۵۹]

هذا فَوج مُقتَحِم مَعَکُم لا مَرحَباً بِهِم إِنَّهُم صالُوا النّارِ (۵۹)

۵۹- هذا فَوج مُقتَحِم مَعَکُم: «هذا» اشاره است به کافرانی که تابع بوده اند. «معکم» خطاب است به سران کفر که متبوع بوده اند. «اقتحام» به معنای داخل شدن در مکانی با زحمت و فشار است. معنای آیه چنین می شود: اینکه پیروان شما گروهی هستند که همراه شما با زحمت و فشار داخل آتش می شوند. لا مَرحَباً بِهِم: «مرحبا» به معنای وسیع بودن محل است. یعنی سران کفر می گویند: جایگاه اینکه پیروان تنگ است و وسیع نیست و همانند ما در آتش هستند، پس برای ما از بابت وارد شدن آنان جای خوشحالی نیست. إِنَّهُم صالُوا النّارِ: پیامبر فرمود: آتش بر اهل آتش تنگ و ضیق است همانند تنگی غلاف سرنیزه به سرنیزه. (با توجه به حدیث، آیه «انّهم ...» علت است برای «لا مرحبا» یعنی علت اینکه که جایگاه آنان وسیع نیست اینکه است که در آتش هستند).

[سوره ص (۳۸): آیه ۶۰]

قالُوا بَل أَنتُم لا مَرحَباً بِکُم أَنتُم قَدَّمتُمُوه لَنا فَبِئس القَرارُ (۶۰)

۶۰- قالُوا: کلام پیروان است. قَدَّمتُمُوه لَنا: شما سران کفر ما را وادار به کفر کردید و چنین جایگاهی را پیشکش ما کردید.

[سوره ص (۳۸): آیه ۶۱]

قالُوا رَبَّنا مَن قَدَّم لَنا هذا فَزِده عَذاباً ضِعفاً فِی النّارِ (۶۱)

۶۱- قالُوا: پیروان می گویند. ضِعفاً: دو برابر.

[سوره ص (۳۸): آیه ۶۲]

وَ قالُوا ما لَنا لا نَرى رِجالاً كُنّا نَعُدُّهُم مِنَ الأَشرارِ (۶۲)

۶۲- قالُوا: قال اهل النار.

ما لَنا لا نَرى: چه شده است ما را که نمی بینیم.

الأَشرارِ: مراد اهل بهشت است که در آتش حضور ندارند و از دیدگاه اهل آتش آنان اشرار به حساب می آمدند.

[سوره ص (۳۸): آیه ۶۳]

أَتَّخَذناهُم سِخرِيًّا أَم زاغَت عَنهُمُ الأَبصارُ (۶۳)

۶۳- أَتَّخَذناهُم: «همزه» چون معادل «ام» قرار گرفته است در لفظ استفهام است، گر چه استفهام حقیقی نیست یعنی آیا ما که آنان را در دنیا مسخره می کردیم به خطا رفته ایم و الآن در میان ما (اهل عذاب) نیستند. اصل آن «أ اتخذناهم» بوده که همزه وصل ساقط شده است.

أَم زاغَت عَنهُمُ الأَبصارُ: یا در میان ما هستند و از چشمان ما پوشیده می باشند.

[سوره ص (۳۸): آیه ۶۴]

إِنَّ ذلِكَ لَحَقٌّ تَخاصُمُ أَهلِ النّارِ (۶۴)

۶۴- إِنَّ ذلِكَ لَحَقٌّ: تمام اینکه مطالبی که بیان شد حق است و واقع خواهد شد.

تَخاصُمُ أَهلِ النّارِ: اینکه عبارت بیان است برای «ذلک» یعنی اینکه مطالب حق، همان نزاع اهل آتش و کشمکش میان رؤسا و پیروان می باشد.

[سوره ص (۳۸): آیه ۶۷]

قُل هُوَ نَبَأٌ عَظِيمٌ (۶۷)

۶۷- هُوَ: در مرجع ضمیر دو قول است: ۱- قرآن. ۲- قیامت.

نَبَأٌ: خبر مهّم.

[سوره ص (۳۸): آیه ۶۹]

ما كانَ لِيَ مِن عِلمٍ بِالمَلَإِ الأعلى إِذ يَختَصِمُونَ (۶۹)

۶۹- إِذ يَختَصِمُونَ: مراد از «اختصام» همان بگو مگوهای بین ملائکه است که در آیات بعد توضیح داده است.

«المیزان»

[سوره ص (۳۸): آیه ۷۵]

قالَ يا إِبلِيسُ ما مَنَعَكَ أَن تَسجُدَ لِما خَلَقتُ بِيَدَيَّ أَستَكبَرتَ أَم كُنتَ مِنَ العالِينَ (۷۵)

۷۵- بِيَدَيَّ: در اینکه جا دو نظریه وجود دارد: ۱- اضافه «یدین» به « یا » برای بیان شرافت انسان است و تثنیه «یدین» برای نشان دادن کمال اهتمام خداوند به خلقت وی می باشد. «المیزان» ۲- لفظ «یدین» برای بیان قدرت است یعنی با قدرت خودم او را آفریده ام.

أَستَكبَرتَ: آیا ارزش خود را بیش از مقدار آن بالا میدانی. (در اصل «ء إستکبرت» بوده که همزه وصل حذف شده است).

أَم كُنتَ مِنَ العالِينَ: یا از گروهی هستی که ارج آنان فوق سجود حضرت آدم است. در «المیزان» فرموده است:

بعضی از اینکه آیه استفاده کرده اند که «عالین» گروهی هستند که غرق در توجه به پروردگارند و درک و شعوری نسبت به غیر خدا ندارند.

[سوره ص (۳۸): آیه ۸۶]

قُل ما أَسئَلُکُم عَلَیه ِ مِن أَجرٍ وَ ما أَنَا مِن َ المُتَکَلِّفِین َ (۸۶)

۸۶- ما أَنَا مِن َ المُتَکَلِّفِین َ: من از کسانی نیستم که به خود ببندم چیزی را که واقعیت ندارد.

سوره الزّمر

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۵]

خَلَق َ السَّماوات ِ وَ الأَرض َ بِالحَق ِّ یُکَوِّرُ اللَّیل َ عَلَی النَّهارِ وَ یُکَوِّرُ النَّهارَ عَلَی اللَّیل ِ وَ سَخَّرَ الشَّمس َ وَ القَمَرَ کُل ٌّ یَجرِی لِأَجَل ٍ مُسَمًّی أَلا هُوَ العَزِیزُ الغَفّارُ (۵)

۵- یُکَوِّرُ اللَّیل َ عَلَی النَّهارِ: قسمتی از شب را داخل در روز می کند یعنی ساعات روز طولانی می شود.

وَ یُکَوِّرُ النَّهارَ عَلَی اللَّیل ِ: عکس قبلی «تکویر» در لغت به معنای انداختن قسمتی از یک شی ء به روی قسمت دیگر آن و از همین باب است «کوّر العمامه» یعنی عمامه را پیچید.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۶]

خَلَقَكُم مِن نَفس ٍ واحِدَهٍ ثُم َّ جَعَل َ مِنها زَوجَها وَ أَنزَل َ لَكُم مِن َ الأَنعام ِ ثَمانِيَهَ أَزواج ٍ يَخلُقُكُم فِى بُطُون ِ أُمَّهاتِكُم خَلقاً مِن بَعدِ خَلق ٍ فِى ظُلُمات ٍ ثَلاث ٍ ذلِكُم ُ اللّه ُ رَبُّكُم لَه ُ المُلك ُ لا إله َ إِلاّ هُوَ فَأَنّى تُصرَفُون َ (۶)

۶- نَفس ٍ واحِدَهٍ: مراد حضرت آدم علیه السّلام است.

مِنها: من نفس واحده.

زَوجَها: همسر آدم، حضرت حوّا.

أَنزَل َ: خلقت کرد، آفرید. در «المیزان» فرموده است: تعبیر به «انزال» برای اینکه است که چیزی که مخلوق می شود از خزینه خدا نازل می شود و از غیب به شهود راه پیدا می کند «وَ إِن مِن شَی ءٍ إِلّا عِندَنا خَزائِنُه ُ وَ ما نُنَزِّلُه ُ إِلّا بِقَدَرٍ مَعلُوم ٍ».

ثَمانِيَهَ أَزواج ٍ: نر و ماده از چهار حیوان شتر، گاو، میش و بز.

ظُلُمات ٍ ثَلاث ٍ: تاریکی شکم و رحم و پرده مشیمه. «امام باقر علیه السّلام» فَأَنّى تُصرَفُون َ: چرا از حق رو گردانید.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۷]

إِن تَكفُرُوا فَإِن َّ اللّه َ غَنِى ٌّ عَنكُم وَ لا يَرضى لِعِبادِه ِ الكُفرَ وَ إِن تَشكُرُوا يَرضَه ُ لَكُم وَ لا تَزِرُ وازِرَهٌ وِزرَ أُخرى ثُم َّ إِلى رَبِّكُم مَرجِعُكُم فَيُنَبِّئُكُم بِما كُنتُم تَعمَلُون َ إِنَّه ُ عَلِيم ٌ بِذات ِ الصُّدُور ِ (۷)

۷- يَرضَه ُ: یرض الشکر.

لا تَزِرُ وازِرَهٌ: لا تحمل حامله: یعنی هیچ کس بار دیگری را به دوش نمی کشد یعنی هر کس نسبت به گناه خود پاسخگو است، نه نسبت به گناه دیگران.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۸]

وَ إِذا مَس َّ الإِنسان َ ضُرٌّ دَعا رَبَّه ُ مُنِيباً إِلَيه ِ ثُم َّ إِذا خَوَّلَه ُ نِعمَهً مِنه ُ نَسِىَ ما كان َ يَدعُوا إِلَيه ِ مِن قَبل ُ وَ جَعَل َ لِلّه ِ أَنداداً لِيُضِل َّ عَن سَبِيلِه ِ قُل تَمَتَّع بِكُفرِك َ قَلِيلًا إِنَّك َ مِن أَصحاب ِ النّارِ (۸)

۸- خَوَّلَه ُ: أعطاه.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۹]

أَمَّن هُوَ قانِت ٌ آناءَ اللَّيل ِ ساجِداً وَ قائِماً يَحذَرُ الآخِرَهَ وَ يَرجُوا رَحمَهَ رَبِّه ِ قُل هَل يَستَوِى الَّذِين َ يَعلَمُون َ وَ الَّذِين َ لا يَعلَمُون َ

إِنَّما يَتَذَكَّرُ أُولُوا الألباب ِ (۹)

۹- أَمَّن هُوَ قانِت ٌ: در اصل «أم من» بوده است یعنی آیا آن کافر بهتر است یا کسی که دائم بر اطاعت خداوند است.

آناءَ اللَّیل ِ: ساعات الليل.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۱۰]

قُل یا عِبادِ الَّذِین َ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُم لِلَّذِین َ أَحسَ ـنُوا فِی هـذِه ِ الدُّنیا حَسَ ـنَةٌ وَ أَرض ُ اللّه ِ واسِ ـعَةٌ إِنَّما یُوَفَّی الصّابِرُون َ أَجرَهُم بِغَیرِ حِساب ٍ (۱۰)

۱۰- بِغَیرِ حِساب ٍ: به دو معنا آمده است: ۱- به سبب کثرت اجر قابل شمارش نیست. ۲- امام صادق علیه السّلام فرمود:

در روز قیامت برای گرفتاران حساب و کتابی نیست. سپس اینکه آیه را تلاوت فرمود.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۱۶]

لَهُم مِن فَوقِهِم ظُلَل ٌ مِن َ النّارِ وَ مِن تَحتِهِم ظُلَل ٌ ذلِک َ یُخَوِّف ُ اللّه ُ بِه ِ عِبادَه ُ یا عِبادِ فَاتَّقُون ِ (۱۶)

۱۶- ظُلَل ٌ: جمع «ظله» به معنای پوشش بلند، سایبان.

مِن تَحتِهِم ظُلَل ٌ: علت اینکه که پایین را «ظلّه» نامیده اینکه است که هر طبقه ای نسبت به طبقه پایین خود سایبان است.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۱۷]

وَ الَّذِین َ اجتَنَبُوا الطّاغُوت َ أَن یَعبُدُوها وَ أَنابُوا إِلَی اللّه ِ لَهُم ُ البُشری فَبَشِّر عِبادِ (۱۷)

۱۷- أَن یَعبُدُوها: اجتنبوا عبادتها. «أن» مصدریه است.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۲۰]

لکِن ِ الَّذِین َ اتَّقَوا رَبَّهُم لَهُم غُرَف ٌ مِن فَوقِها غُرَف ٌ مَبنِیَّةٌ تَجری مِن تَحتِهَا الأَنهارُ وَعدَ اللّه ِ لا یُخلِف ُ اللّه ُ المِیعادَ (۲۰)

۲۰- غُرَف ٌ: قصرها.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۲۱]

أَ لَم تَرَ أَن َّ اللّه َ أَنزَل َ مِن َ السَّماءِ ماءً فَسَلَکَه ُ یَنابِیع َ فِی الأَرض ِ ثُم َّ یُخرِج ُ بِه ِ زَرعاً مُختَلِفاً أَلوانُه ُ ثُم َّ یَهِیج ُ فَتَراه ُ مُصفَرًّا ثُم َّ یَجعَلُه ُ حُطاماً إِن َّ فِی ذلِک َ لَذِکری لِأُولِی الأَلباب ِ (۲۱)

۲۱- یَنابِیع َ: جمع «ینبوع»، به معنای چشمه.

یَهِیج ُ: خشک می شود.

حُطاماً: علفهای خشکیده و شکسته و متلاشی شده. «حطم» در اصل شکستن چیز خشک است و یکی از نامهای جهنم «حطمه» است چون جهنم هر چیزی را می شکند.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۲۲]

أَ فَمَن شَرَحَ اللّه ُ صَدرَه ُ لِلإِسلام ِ فَهُوَ عَلى نُورٍ مِن رَبِّه ِ فَوَيل ٌ لِلقاسِيَه ِ قُلُوبُهُم مِن ذِكرِ اللّه ِ أُولئِكَ فِى ضَلال ٍ مُبِين ٍ (۲۲)

۲۲- لِلقاسِيَه ِ قُلُوبُهُم: کسانی که در اثر کفر دلشان سخت گردیده و پند پذیر نیستند.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۲۳]

اللّه ُ نَزَّلَ أَحسَنَ الحَدِيث ِ كِتاباً مُتَشابِهاً مَثانِىَ تَقشَعِرُّ مِنه ُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخشَونَ رَبَّهُم ثُمَّ تَلِين ُ جُلُودُهُم وَ قُلُوبُهُم إِلى ذِكرِ اللّه ِ ذلِكَ هُدَى اللّه ِ يَهدِى بِه ِ مَن يَشاءُ وَ مَن يُضلِلِ اللّه ُ فَما لَه ُ مِن هادٍ (۲۳)

۲۳- مُتَشابِهاً: به دو معنا آمده است: ۱- بعضی از آن کتاب شبیه بعض دیگر است. ۲- شبیه کتابهای آسمانی دیگر است، گر چه از جهت مطالب جامع تر و نافع تر است.

مَثانِىَ: جمع «مثنی» به معنای دو تاست. از آن جهت «مثنی» گفته شده که بعضی از داستانها و احکام و مواعظ در قرآن تکرار شده است و در قرائت نیز تکرار می گردد.

تَقشَعِرُّ: «الاقشعرار» یعنی «تقبّض الجلد تقبّضا شدیدا لخشیه عارضه عن استماع امر هائل أو رؤیته»: جمع شدن پوست در اثر ترسی که از شنیدن و یا دیدن صحنه وحشتناک عارض می شود. «المیزان» تَلِین: آرامش و طمأنینه پیدا می کند.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۲۴]

أَ فَمَن يَتَّقِى بِوَجهِه ِ سُوءَ العَذاب ِ يَوم َ القِيامَه ِ وَ قِيل َ لِلظّالِمِين َ ذُوقُوا ما كُنتُم تَكسِبُون َ (۲۴)

۲۴- أَ فَمَن يَتَّقِى بِوَجهِه ِ سُوءَ العَذاب: اینکه مربوط به مجرمین است. یعنی آیا کسی که در روز قیامت با صورت خویش عذاب را دفع می کند مانند کسی است که از عذاب خدا در امان است.

(عدل همزه حذف شده است). در «المیزان» فرموده است بعضی گفته اند: جهت اینکه که با صورت عذاب را دفع می کند نه با دست اینکه است که دستان وی به گردنش بسته شده است.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۲۸]

قُرآناً عَرَبِيًّا غَيرَ ذِى عِوَج ٍ لَعَلَّهُم يَتَّقُون َ (۲۸)

۲۸- عِوَج: انحراف از حق.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۲۹]

ضَرَبَ اللّه ُ مَثَلًا رَجُلًا فِيه ِ شُرَكاءُ مُتَشاكِسُون َ وَ رَجُلًا سَلَماً لِرَجُل ٍ هَل يَستَوِيان ِ مَثَلًا الحَمدُ لِلّه ِ بَل أَكثَرُهُم لا يَعلَمُون َ (۲۹)

۲۹- مُتَشاکِسُون: بد اخلاق و دارای اخلاق گوناگون و نظریات مختلف که هر کدام به مملوک خود دستوری غیر از دستور دیگری می دهند.

سَلَماً: خالص.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۳۲]

فَمَن أَظلَم ُمِمَّن كَذَب َعَلَى اللّه ِوَ كَذَّب َبِالصِّدق ِإِذ جاءَه ُأَ لَيس َفِى جَهَنَّم َمَثوى ً لِلكافِرِين َ(۳۲)

۳۲- بِالصِّدق ِ: بالتوحيد و القرآن. مَثوى ً: نزل و جايگاه.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۳۳]

وَ الَّذِى جاءَ بِالصِّدق ِوَ صَدَّق َبِه ِأُولئِك َهُم ُالمُتَّقُون َ(۳۳)

۳۳- الَّذِى جاءَ بِالصِّدق ِ: مراد پيامبر صلّى اللّه عليه و آله است.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۳۵]

لِيُكَفِّرَ اللّه ُعَنهُم أَسوَأَ الَّذِى عَمِلُوا وَ يَجزِيَهُم أَجرَهُم بِأَحسَن ِالَّذِى كانُوا يَعمَلُون َ(۳۵)

۳۵- لِيُكَفِّرَ اللّه ُعَنهُم أَسوَأَ الَّذِى عَمِلُوا: اسقط عنهم عذاب الشرك و المعاصى التى فعلوها قبل ذلك بايمانهم و احسانهم و رجوعهم الى اللّه:

خداوند به بركت ايمان آنان عذاب شرك و گناهان آنان را بردارد.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۳۶]

أَ لَيس َاللّه ُبِكاف ٍعَبدَه ُوَ يُخَوِّفُونَك َبِالَّذِين َمِن دُونِه ِوَ مَن يُضلِل ِاللّه ُفَما لَه ُمِن هادٍ (۳۶)

۳۶- يُخَوِّفُونَك َبِالَّذِين َمِن دُونِه ِ: شما را به كسانى غير از خدا مى ترسانند. توضيح اينكه كه كفار به پيامبر مى گفتند: خدايان ما تو را نابود خواهند كرد.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۳۹]

قُل يا قَوم ِاعمَلُوا عَلى مَكانَتِكُم إِنِّى عامِل ٌفَسَوف َتَعلَمُون َ(۳۹)

۳۹- عَلى مَكانَتِكُم: به مقدار توان خودتان.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۴۲]

اللّه ُیَتَوَفَّی الأَنفُس َحِین َمَوتِها وَ الَّتِی لَم تَمُت فِی مَنامِها فَیُمسِک ُالَّتِی قَضی عَلَیهَا المَوت َوَ یُرسِل ُالأُخری إِلی أَجَل ٍمُسَمًّی إِن َّفِی ذلِک َلَآیات ٍلِقَوم ٍیَتَفَکَّرُون َ(۴۲)

۴۲- یَتَوَفَّی الأَنفُس َ: قبض روح می کند، می میراند. «توفی»: دریافت کردن به طور کامل است.

الَّتِی لَم تَمُت: یتوفی الانفس التی لم تمت فی منامها: آنانی را که نمرده اند به هنگام خواب قبض روح می کند.

قَضی عَلَیهَا المَوت َ: مرگ حتمی آنان فرا رسیده است.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۴۳]

أَم ِاتَّخَذُوا مِن دُون ِاللّه ِشُفَعاءَ قُل أَ وَ لَو کانُوا لا یَملِکُون َشَیئاً وَ لا یَعقِلُون َ(۴۳)

۴۳- أَم ِاتَّخَذُوا: بل اتخذوا.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۴۵]

وَ إِذا ذُکِرَ اللّه ُوَحدَه ُاشمَأَزَّت قُلُوب ُالَّذِین َلا یُؤمِنُون َبِالآخِرَهِ وَ إِذا ذُکِرَ الَّذِین َمِن دُونِه ِإِذا هُم یَستَبشِرُون َ(۴۵)

۴۵- اشمَأَزَّت: متنفر و ناخرسند می شود، اشمئزاز پیدا می کند. از «شمز» مشتق است.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۴۷]

وَ لَو أَن َّلِلَّذِین َظَلَمُوا ما فِی الأَرض ِجَمِیعاً وَ مِثلَه ُمَعَه ُلافتَدَوا بِه ِمِن سُوءِ العَذاب ِیَوم َالقِیامَهِ وَ بَدا لَهُم مِن َاللّه ِما لَم یَکُونُوا یَحتَسِبُون َ(۴۷)

۴۷- ما لَم یَکُونُوا یَحتَسِبُون َ: انواع عذابهای که گمان نمی کردند.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۴۹]

فَإِذا مَسَّ الإِنسانَ ضُرٌّ دَعانا ثُمَّ إِذا خَوَّلناهُ نِعمَةً مِنّا قالَ إِنَّما أُوتِيتُهُ عَلى عِلمٍ بَل هِيَ فِتنَةٌ وَ لكِنَّ أَكثَرَهُم لا يَعلَمُونَ (۴۹)

۴۹- خَوَّلناهُ: أعطيناه.

إِنَّما أُوتِيتُهُ: ضمير به «نعمه» بر می گردد و مذكر بودن آن به اعتبار اينكه است كه مراد از «نعمه» يا شی ء است و يا مال. «الميزان» عَلى عِلمٍ: به خاطر داشتن دانش اقتصادی بوده است. «الميزان».

فِتنَةٌ: وسيله آزمايش.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۵۰]

قَد قالَهَا الَّذِينَ مِن قَبلِهِم فَما أَغنى عَنهُم ما كانُوا يَكسِبُونَ (۵۰)

۵۰- قَد قالَهَا: قد قال هذه الكلمه و هذه المقاله.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۵۱]

فَأَصابَهُم سَيِّئاتُ ما كَسَبُوا وَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِن هؤُلاءِ سَيُصِيبُهُم سَيِّئاتُ ما كَسَبُوا وَ ما هُم بِمُعجِزِينَ (۵۱)

۵۱- وَ ما هُم بِمُعجِزِينَ: از قدرت خدا بيرون نمی روند.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۵۳]

قُل يا عِبادِيَ الَّذِينَ أَسرَفُوا عَلى أَنفُسِهِم لا تَقنَطُوا مِن رَحمَةِ اللّهِ إِنَّ اللّهَ يَغفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعاً إِنَّهُ هُوَ الغَفُورُ الرَّحِيمُ (۵۳)

۵۳- لا تَقنَطُوا: مأيوس نشويد. على عليه السّلام فرمود: در قرآن هيچ آيه به اندازه اينكه آيه اميد بخش نيست.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۵۴]

وَ أَنِيبُوا إِلى رَبِّكُم وَ أَسلِمُوا لَهُ مِن قَبلِ أَن يَأتِيَكُمُ العَذابُ ثُمَّ لا تُنصَرُونَ (۵۴)

۵۴- أَنِيبُوا إِلى رَبِّكُم: به سوی خدا برگرديد.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۵۶]

أَن تَقُولَ نَفسٌ يا حَسرَتى عَلى ما فَرَّطتُ فِي جَنبِ اللّهِ وَ إِن كُنتُ لَمِنَ السّاخِرِينَ (۵۶)

۵۶- أَن تَقُولَ نَفسٌ يا حَسرَتى: در معنای آن دو احتمال وجود دارد: ۱- «خوف ان تقول». ۲-

«حذرا من ان تقول».

وَ إِن كُنتُ لَمِنَ السّاخِرِينَ: یعنی «انّی کنت لمن المستهزئین بالنبی و القرآن و بالمؤمنین»: به درستی که من از آنانی بودم که پیامبر و قرآن و مؤمنان را مسخره می کردند.

ص: ۴۶۵

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۵۷]

أَو تَقُول َلَو أَن َاللّه َهَدانِی لَکُنت ُمِن َالمُتَّقِین َ(۵۷)

۵۷- أَو تَقُول: کراهه ان تقول.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۵۸]

أَو تَقُول َحِین َتَرَی العَذاب َلَو أَن َلِی کَرَّهً فَأَکُون َمِن َالمُحسِنِین َ(۵۸)

۵۸- کَرَّهً: بازگشت به دنیا.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۶۱]

وَ یُنَجِّی اللّه ُالَّذِین َاتَّقَوا بِمَفازَتِهِم لا یَمَسُّهُم ُالسُّوءُ وَ لا هُم یَحزَنُون َ(۶۱)

۶۱- بِمَفازَتِهِم: «مغازه» به معنای نجات یافتن از آتش است.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۶۳]

لَه ُمَقالِیدُ السَّماوات ِوَ الأَرض ِوَ الَّذِین َکَفَرُوا بِآیات ِاللّه ِأُولئِک َهُم ُالخاسِرُون َ(۶۳)

۶۳- مَقالِیدُ: مفرد آن «مقلید» و «مقلاد» و به معنای کلیدهاست.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۶۴]

قُل أَ فَغَیرَ اللّه ِتَأمُرُونِّی أَعبُدُ أَیُّهَا الجاهِلُون َ(۶۴)

۶۴- أَ فَغَیرَ اللّه ِ: «غیر» منصوب است بنابراین که مفعول «اعبد» است.

تَأمُرُونِّی: «تأمروننی» بوده است، «نون» در نون ادغام شده است. یعنی «أ تأمروننی ان أعبد غیر اللّه».

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۶۷]

وَ ما قَدَرُوا اللّه َحَق َقَدرِه ِوَ الأَرض ُجَمِیعاً قَبضَتُه ُیَوم َالقِیامَهِ وَ السَّماوات ُمَطوِیّات ُبِیَمِینِه ِسُبحانَه ُوَ تَعالی عَمّا یُشرِکُون َ(۶۷) ۶۷- قَبضَتُه ُ: در مشت خداوند است. کنایه از اینکه که کاملا در اختیار خداوند است.

مَطوِیّات ُبِیَمِینِه ِ: با قدرت خداوند در هم پیچیده شده است. کلمه «یمین» برای بیان مبالغه در قدرت است و برای رساندن اینکه است که ملک خداوند تثبیت شده است.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۶۸]

وَ نُفِخَ فِی الصُّورِ فَصَعِقَ مَن فِی السَّماواتِ وَ مَن فِی الأَرضِ إِلاّ مَن شاءَ اللّه ُ ثُمَّ نُفِخَ فِیهِ أُخری فَإِذا هُم قِیام ٌ یَنظُرُون َ (۶۸)

۶۸- نُفِخَ: دمیده شود.

الصُّورِ: به دو معنا آمده است: ۱- شاخ مخصوص که اسرافیل در آن می دمد. ۲- جمع صورت یعنی در جسمها و هیکلها دمیده می شود.

فَصَعِقَ: می میرد.

إِلّا مَن شاءَ اللّه: مگر کسانی را که خدا نخواهد نمی میرند، در اینکه که مراد چه کسانی هستند دو وجه است: ۱- جبرئیل و میکائیل و اسرافیل و عزرائیل. ۲- شهدا که شمشیر به گردن در اطراف عرش خدا قرار دارند. «پیامبر صلّی اللّه علیه و آله»

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۷۱]

وَ سِیقَ الَّذِین َ کَفَرُوا إِلی جَهَنَّم َ زُمَراً حَتّی إِذا جاؤُها فُتِحَت أَبوابُها وَ قال َ لَهُم خَزَنَتُها أَ لَم یَأتِکُم رُسُل ٌ مِنکُم یَتلُون َ عَلَیکُم آیات ِ رَبِّکُم وَ یُنذِرُونَکُم لِقاءَ یَومِکُم هذا قالُوا بَلی وَ لکِن حَقَّت کَلِمَهُ العَذاب ِ عَلَی الکافِرِین َ (۷۱)

۷۱- سِیقَ: فرستاده شوند، روانه شوند.

زُمَراً: جمع «زمره» به معنای جماعت و گروه.

یعنی دسته دسته آنان را به سوی جهنم روانه سازند.

خَزَنَتُها: مسؤولان جهنم.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۷۳]

وَ سِیقَ الَّذِین َ اتَّقَوا رَبَّهُم إِلَی الجَنَّهِ زُمَراً حَتّی إِذا جاؤُها وَ فُتِحَت أَبوابُها وَ قال َ لَهُم خَزَنَتُها سَلام ٌ عَلَیکُم طِبتُم فَادخُلُوها خالِدِین َ (۷۳)

۷۳- خَزَنَتُها: مسؤولان بهشت.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۷۴]

وَ قالُوا الحَمدُ لِلّه ِ الَّذِی صَدَقَنا وَعدَه ُ وَ أَورَثَنَا الأَرض َ نَتَبَوَّأُ مِن َ الجَنَّهِ حَیث ُ نَشاءُ فَنِعم َ أَجرُ العامِلِین َ (۷۴)

۷۴- نَتَبَوَّأُ: مسکن می گزینیم، جایگاه انتخاب می کنیم.

[سوره الزمر (۳۹): آیه ۷۵]

وَ تَرَى المَلائِكَهَ حَافِّينَ مِن حَولِ العَرشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمدِ رَبِّهِم وَ قُضِىَ بَينَهُم بِالحَقِّ وَ قِيلَ الحَمدُ لِلّهِ رَبِّ العالَمِينَ (۷۵)

۷۵- حَافِّينَ مِن حَولِ العَرشِ: در گرداگرد عرش حلقه زده اند.

قُضِىَ بَينَهُم بِالحَقِّ: میان آنان قضاوت عادلانه خواهد شد.

سوره غافر

[سوره غافر (۴۰): آیه ۳]

غافِرِ الذَّنبِ وَ قابِلِ التَّوبِ شَدِيدِ العِقابِ ذِى الطَّولِ لا إِلهَ إِلاّ هُوَ إِلَيهِ المَصِيرُ (۳)

۳- الطَّولِ: نعمت دادنی که مدتش طولانی باشد.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۴]

ما يُجادِلُ فِى آياتِ اللّهِ إِلاَّ الَّذِينَ كَفَرُوا فَلا يَغرُرك تَقَلُّبُهُم فِى البِلادِ (۴)

۴- تَقَلُّبُهُم فِى البِلادِ: رفت و آمدن کردن آنان برای تجارت، تلاش اقتصادی.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۵]

كَذَّبَت قَبلَهُم قَومُ نُوحٍ وَ الأَحزابُ مِن بَعدِهِم وَ هَمَّت كُلُّ أُمَّهٍ بِرَسُولِهِم لِيَأخُذُوهُ وَ جادَلُوا بِالباطِلِ لِيُدحِضُوا بِهِ الحَقَّ فَأَخَذتُهُم فَكَيفَ كانَ عِقابِ (۵)

۵- الأَحزاب: اقوامی که پیامبران خویش را تکذیب کردند همانند عاد و ثمود.

هَمَّت كُلُّ أُمَّهٍ بِرَسُولِهِم لِيَأخُذُوهُ: هر امتی تصمیم گرفتند که رسول خود را به قتل برسانند.

لِيُدحِضُوا: تا نابود کنند و از بین ببرند.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۹]

وَ قِهِمُ السَّيِّئاتِ وَ مَن تَقِ السَّيِّئاتِ يَومَئِذٍ فَقَد رَحِمتَهُ وَ ذلِكَ هُوَ الفَوزُ العَظِيمُ (۹)

۹- السَّيِّئاتِ: به دو معنا آمده است: ۱- عذاب السيّئات ۲- مراد از «سيّئه» عذاب است.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۱۰]

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنادَونَ لَمَقتُ اللّهِ أَكبَرُ مِن مَقتِكُم أَنفُسَكُم إِذ تُدعَونَ إِلَى الإِيمانِ فَتَكفُرُونَ (۱۰)

۱۰- لَمَقتُ اللّهِ: «مقت» به معنای شديدترين دشمنی و بغض است.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۱۱]

قالُوا رَبَّنا أَمَتَّنَا اثنَتَينِ وَ أَحيَيتَنَا اثنَتَينِ فَاعتَرَفنا بِذُنُوبِنا فَهَل إِلى خُرُوجٍ مِن سَبِيلٍ (۱۱)

۱۱- أَمَتَّنَا اثنَتَينِ: دو بار ما را ميرانـدی (مرگ اوّل به هنگامی كه نطفه بوده و هنوز روح در او دميـده نشـده بود و مرگ دوم بعد از دميده شدن روح كه قبض روح می شود).

أَحيَيتَنَا اثنَتَينِ: دو بار ما را زنده كردی (حيات اوّل دميده شدن روح و حيات دوم زنده شدن برای قيامت).

[سوره غافر (۴۰): آیه ۱۲]

ذلِكُم بِأَنَّهُ إِذا دُعِيَ اللّهُ وَحدَهُ كَفَرتُم وَ إِن يُشرَك بِهِ تُؤمِنُوا فَالحُكمُ لِلّهِ العَلِيِّ الكَبِيرِ (۱۲)

۱۲- ذلِكُم: اينكه عذابی كه بر شما نازل شده است.

تُؤمِنُوا: تصديق می كنيد يعنی بتها را به عنوان شريك خدا قبول می كنيد.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۱۵]

رَفِيعُ الدَّرَجاتِ ذُو العَرشِ يُلقِي الرُّوحَ مِن أَمرِهِ عَلى مَن يَشاءُ مِن عِبادِهِ لِيُنذِرَ يَومَ التَّلاقِ (۱۵) ۱۵- الرُّوحَ: به دو معنا آمده است: ۱- جبرئيل ۲- نبوّت.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۱۶]

يَومَ هُم بارِزُونَ لا يَخفى عَلَى اللّهِ مِنهُم شَيءٌ لِمَنِ المُلكُ اليَومَ لِلّهِ الواحِدِ القَهّارِ (۱۶)

۱۶- بارِزُونَ: حقيقت هر انسانی برای ديگران روشن می شود.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۱۸]

وَ أَنذِرهُم یَومَ الآزِفَهِ إِذِ القُلُوبُ لَدَی الحَناجِرِ کاظِمِینَ ما لِلظّالِمِینَ مِن حَمِیمٍ وَ لا شَفِیعٍ یُطاعُ (۱۸)

۱۸- الآزِفَهِ: الدانیه یعنی روز نزدیک. مراد قیامت است چون هر چیزی که حتما خواهد آمد نزدیک است.

کاظِمِینَ: غمها و غصّه های خود را فرو می برند.

حَمِیمٍ: فامیلی که حمایت کند.

شَفِیعٍ: دوستی که شفاعت کند.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۱۹]

یَعلَمُ خائِنَهَ الأَعیُنِ وَ ما تُخفِی الصُّدُورُ (۱۹)

۱۹- خائِنَهَ الأَعیُنِ: خیانتهای چشم که یکی از آنها چشم چرانی مخفیانه است. «خائنه» مصدر است مانند خیانه.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۲۰]

وَ اللّهُ یَقضِی بِالحَقِّ وَ الَّذِینَ یَدعُونَ مِن دُونِهِ لا یَقضُونَ بِشَی ءٍ إِنَّ اللّهَ هُوَ السَّمِیعُ البَصِیرُ (۲۰)

۲۰- یَقضِی بِالحَقِّ: حکومت می کند و حق و باطل را جدا می سازد.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۲۱]

أَ وَ لَم یَسِیرُوا فِی الأَرضِ فَیَنظُرُوا کَیفَ کانَ عاقِبَهُ الَّذِینَ کانُوا مِن قَبلِهِم کانُوا هُم أَشَدَّ مِنهُم قُوَّهً وَ آثاراً فِی الأَرضِ فَأَخَذَهُمُ اللّهُ بِذُنُوبِهِم وَ ما کانَ لَهُم مِنَ اللّهِ مِن واقٍ (۲۱)

۲۱- آثاراً فِی الأَرضِ: اکثر عماره لا بنیته العجینه: دارای بیشترین ساختمانهای زیبا بودند.

واقٍ: نگهدارنده، دفاع کننده.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۲۶]

وَ قالَ فِرعَونُ ذَرُونِی أَقتُل مُوسی وَ لیَدعُ رَبَّهُ إِنِّی أَخافُ أَن یُبَدِّلَ دِینَکُم أَو أَن یُظهِرَ فِی الأَرضِ الفَسادَ (۲۶)

۲۶- ذَرُونِی: بگذارید مرا.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۲۸]

وَ قالَ رَجُلٌ مُؤمِنٌ مِن آلِ فِرعَونَ یَکتُمُ إِیمانَهُ أَ تَقتُلُونَ رَجُلاً أَن یَقُولَ رَبِّیَ اللّهُ وَ قَد جاءَکُم بِالبَیِّناتِ مِن رَبِّکُم وَ إِن یَکُ کاذِباً فَعَلَیهِ کَذِبُهُ وَ إِن یَکُ صادِقاً یُصِبکُم بَعضُ الَّذِی یَعِدُکُم إِنَّ اللّهَ لا یَهدِی مَن هُوَ مُسرِفٌ کَذّابٌ (۲۸)

۲۸- یَکتُمُ إِیمانَهُ: اینکه آیه دلیل بر اینکه است که تقیه مطلوب است. امام صادق علیه السّلام فرمود: تقیه کردن از دین من و از دین پدران من است و کسی که اهل تقیه نباشد دین ندارد و تقیه سپر خدا در روی زمین است زیرا اگر مؤمن آل فرعون ایمان خویش را آشکار می کرد کشته می شد.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۲۹]

یا قَومِ لَکُمُ المُلکُ الیَومَ ظاهِرِینَ فِی الأَرضِ فَمَن یَنصُرُنا مِن بَأسِ اللّهِ إِن جاءَنا قالَ فِرعَونُ ما أُرِیکُم إِلاّ ما أَری وَ ما أَهدِیکُم إِلاّ سَبِیلَ الرَّشادِ (۲۹)

۲۹- ظاهِرِینَ فِی الأَرضِ: در روی زمین پیروز هستید یعنی قدرت با شما است.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۳۰]

وَ قالَ الَّذِی آمَنَ یا قَومِ إِنِّی أَخافُ عَلَیکُم مِثلَ یَومِ الأَحزابِ (۳۰)

۳۰- الأَحزاب: گروههایی که به مخالفت با انبیا برخاستند که در آیه بعد توضیح داده شده است.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۳۱]

مِثلَ دَأبِ قَومِ نُوحٍ وَ عادٍ وَ ثَمُودَ وَ الَّذِینَ مِن بَعدِهِم وَ مَا اللّهُ یُرِیدُ ظُلماً لِلعِبادِ (۳۱)

۳۱- دَأب: عادت، سنت و روش، مراد هلاک کردن اقوام مذکور است.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۳۲]

وَ یا قَومِ إِنِّی أَخافُ عَلَیکُم یَومَ التَّنادِ (۳۲)

۳۲- یَومَ التَّنادِ: «یوم التنادی» بوده است، « یا » حذف شده است و کسره بر آن دلالت دارد. یعنی روزی که ستمگران همدیگر

را با ناله و فریاد صدا می کنند.

ص: ۴۷۱

[سوره غافر (۴۰): آیه ۳۴]

وَ لَقَد جاءَكُم يُوسُف ُمِن قَبل ُبِالبَيِّنات ِفَما زِلتُم فِي شَك ٍمِمّا جاءَكُم بِه ِحَتّى إِذا هَلَك َقُلتُم لَن يَبعَث َاللّه ُمِن بَعدِه ِرَسُولاً كَذلِك َيُضِل ُّاللّه ُمَن هُوَ مُسرِف ٌمُرتاب ٌ(۳۴)

۳۴- مِن قَبل ُ: من قبل موسی.

مِمّا جاءَكُم بِه ِ: مقصود دعوت به توحید است.

هَلَك َ: مات.

مُرتاب ٌ: کسی که در وجود خدا و انبیا شک دارد.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۳۵]

الَّذِين َيُجادِلُون َفِي آيات ِاللّه ِبِغَيرِ سُلطان ٍأَتاهُم كَبُرَ مَقتاً عِندَ اللّه ِوَ عِندَ الَّذِين َآمَنُوا كَذلِك َيَطبَع ُاللّه ُعَلى كُل ِّقَلب ِمُتَكَبِّرٍ جَبّارٍ (۳۵)

۳۵- مَقتاً عِندَ اللّه ِ: عداوه عند اللّه.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۳۶]

وَ قال َفِرعَون ُيا هامان ُابن ِلِي صَرحاً لَعَلِّي أَبلُغ ُالأَسباب َ(۳۶)

۳۶- صَرحاً: قصر محکمی که از آجر ساخته شده است.

الأَسباب َ: طرق، راهها.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۳۷]

أَسباب َالسَّماوات ِفَأَطَّلِع َإِلى إِله ِمُوسى وَ إِنِّي لَأَظُنُّه ُكاذِباً وَ كَذلِك َزُيِّن َلِفِرعَون َسُوءُ عَمَلِه ِوَ صُدَّ عَن ِالسَّبِيل ِوَ ما كَيدُ فِرعَون َإِلاّ فِي تَباب ٍ(۳۷)

۳۷- تَباب ٍ: هلاکت و زیان.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۳۹]

يا قَوم ِإِنَّما هذِه ِالحَياةُ الدُّنيا مَتاع ٌوَ إِنَّ الآخِرَة َهِي َدارُ القَرار ِ(۳۹)

۳۹- مَتاعٌ: بهره بردن اندک و ناچیز.

ص: ۴۷۲

[سوره غافر (۴۰): آیه ۴۳]

لا جَرَمَ أَنَّما تَدعُونَنِی إِلَیهِ لَیسَ لَهُ دَعوَهٌ فِی الدُّنیا وَ لا فِی الآخِرَهِ وَ أَنَّ مَرَدَّنا إِلَی اللّهِ وَ أَنَّ المُسرِفِینَ هُم أَصحابُ النّارِ (۴۳)

۴۳- أَنَّما تَدعُونَنِی: أنّ ما تدعوننی الیه من عباده الاصنام.

لَهُ: مرجع ضمیر «ما» در «ما تدعوننی الیه» است.

دَعوَهٌ: در آن دو وجه است: ۱- دعوه نافعه:

خواندن سود بخش. ۲- استجابه دعوه. کلمه «استجابه» در تقدیر است یعنی توان اجابت یک درخواست را هم ندارند.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۴۷]

وَ إِذ یَتَحاجُّونَ فِی النّارِ فَیَقُولُ الضُّعَفاءُ لِلَّذِینَ استَکبَرُوا إِنّا کُنّا لَکُم تَبَعاً فَهَل أَنتُم مُغنُونَ عَنّا نَصِیباً مِنَ النّارِ (۴۷)

۴۷- الضُّعَفاءُ: پیروان.

لِلَّذِینَ استَکبَرُوا: رؤسا.

تَبَعاً: پیرو، دنباله رو.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۴۹]

وَ قالَ الَّذِینَ فِی النّارِ لِخَزَنَهِ جَهَنَّمَ ادعُوا رَبَّکُم یُخَفِّف عَنّا یَوماً مِنَ العَذابِ (۴۹)

۴۹-علیه که لِخَزَنَهِ: فرشتگانی که امور جهنم به آنان سپرده شده است.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۵۱]

إِنّا لَنَنصُرُ رُسُلَنا وَ الَّذِین َ آمَنُوا فِی الحَیاهِ الدُّنیا وَ یَوم َ یَقُوم ُ الأَشهادُ (۵۱)

۵۱- الأَشهادُ: جمع «شاهد»، مثل «اصحاب» جمع «صاحب». در مقصود از آن چند وجه است:

۱- آنانی که در روز قیامت به نفع مؤمنین و به ضرر کافران گواهی می دهند. ۲- خصوص فرشتگان و پیامبران و مؤمنان. ۳- فرشتگانی که حافظ اعمال بندگان هستند.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۵۴]

هُدی ً وَ ذِکری لِأُولِی الأَلباب ِ (۵۴)

۵۴- ذِکری لِأُولِی الأَلباب ِ: یادآوری برای خردمندان. سبب اختصاص به خردمندان از آن جهت است که آنها از اینکه کتاب بهره می برند و کسانی که اهل عقل و خرد نیستند از آن بهره مند نمی شوند.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۵۶]

إِن َّ الَّذِین َ یُجادِلُون َ فِی آیات ِ اللّه ِ بِغَیرِ سُلطان ٍ أَتاهُم إِن فِی صُدُورِهِم إِلاّ ـ کِبرٌ ما هُم بِبالِغِیه ِ فَاستَعِذ بِاللّه ِ إِنَّه ُ هُوَ السَّمِیع ُ البَصِیرُ (۵۶)

۵۶- ما هُم بِبالِغِیه ِ: آنان به مقتضای کبر خود نخواهند رسید زیرا خداوند آنان را ذلیل خواهد کرد.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۶۰]

وَ قالَ رَبُّکُمُ ادعُونِی أَستَجِب لَکُم إِنَّ الَّذِینَ یَستَکبِرُونَ عَن عِبادَتِی سَیَدخُلُونَ جَهَنَّمَ داخِرِینَ (۶۰)

۶۰- ادعُونِی أَستَجِب لَکُم: آیه دلالت بر ارزش دعا دارد. «معاویه بن عمار» می گوید: از امام صادق علیه السّلام پرسیدم: خداوند مرا فدای شما گرداند چه می فرمایید در باره دو نفری که داخل مسجد شدند یکی از آن دو نماز بسیار به جای آورد و دیگری دعای بسیار کرد. ارزش کار کدام یک بیشتر است! امام علیه السّلام در جواب فرمود: کار هر دو خوب است. من در جواب گفتم: می دانم هر دو کار خوب است، ولی کدام یک برتر است!

امام علیه السّلام در جواب فرمود: آن کس که دعا بسیار کرد زیرا خداوند می فرماید: «ادعونی استجب لکم» و امام علیه السّلام فرمود: دعا بزرگ ترین عبادت است.

عَن عِبادَتِی: عن دعائی.

داخِرِین: حقیرانه و ذلیلانه.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۶۲]

ذلِکُمُ اللّهُ رَبُّکُم خالِقُ کُلِّ شَی ءٍ لا إِلهَ إِلاّ هُوَ فَأَنّی تُؤفَکُونَ (۶۲)

۶۲- تُؤفَکُون: رو گردان شده اید.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۷۱]

إِذِ الأَغلالُ فِی أَعناقِهِم وَ السَّلاسِلُ یُسحَبُونَ (۷۱)

۷۱- الأَغلالُ: جمع «غل» که طوق مخصوصی است که گردن را داخل در آن قرار می دهند. اصل آن به معنای «دخول» است. گفته می شود: «انغلق العنق فی الشی ء: اذا دخل فیه».

السَّلاسِلُ: جمع «سلسله» به معنای زنجیر.

یُسحَبُونَ: در آب بسیار داغ از اینکه سو به آن سو کشیده می شوند. «سحب» به معنای کشیدن چیزی است به روی زمین.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۷۲]

فِی الحَمِیمِ ثُمَّ فِی النّارِ یُسجَرُونَ (۷۲)

۷۲- فِی الحَمِیمِ فِی النّارِ یُسجَرُونَ: در آتش انداخته می شوند و آتش به واسطه آنان شعله ور می شود.

«سجر» عبارت است از انداختن هیزم در آتش زیاد تا شعله ور گردد.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۷۵]

ذلِکُم بِما کُنتُم تَفرَحُونَ فِی الأَرضِ بِغَیرِ الحَقِّ وَ بِما کُنتُم تَمرَحُونَ (۷۵)

۷۵- تَفرَحُونَ فِی الأَرضِ بِغَیرِ الحَقِّ وَ بِما کُنتُم تَمرَحُونَ: «فرح» مطلق خوشحالی است خواه به حق باشد یا باطل، ولی «مرح» خوشحالی باطل است. از اینکه جهت «تفرحون» را مقید به «بغیر الحق» کرده است ولی برای «تمرحون» قید نیاورده است.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۷۸]

وَ لَقَد أَرسَلنا رُسُلًا مِن قَبلِكَ مِنهُم مَن قَصَصنا عَلَيكَ وَ مِنهُم مَن لَم نَقصُص عَلَيكَ وَ ما كانَ لِرَسُولٍ أَن يَأتِيَ بِآيَةٍ إِلّا بِإِذنِ اللّهِ فَإِذا جاءَ أَمرُ اللّهِ قُضِيَ بِالحَقِّ وَ خَسِرَ هُنالِكَ المُبطِلُونَ (۷۸)

۷۸- مِنهُم مَن لَم نَقصُص: داستان بعضی از پیامبران را بیان نکردیم. در روایتی آمده است که علی علیه السّلام فرمود: خداوند پیامبر سیاه پوست هم مبعوث کرده است، ولی داستان آن را برای ما بیان نکرده است. روایات در تعداد انبیا گوناگون است در بعضی از آنها آمده است که تعداد انبیا صد و بیست و چهار هزار نفر بوده اند، در بعضی از روایات آمده است: تعداد انبیا هشت هزار نفر بودند که چهار هزار نفر از آنان از بنی اسرائیل و چهار هزار نفر از غیر بنی اسرائیل بوده اند.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۸۰]

وَ لَكُم فِيها مَنافِعُ وَ لِتَبلُغُوا عَلَيها حاجَةً فِي صُدُورِكُم وَ عَلَيها وَ عَلَى الفُلكِ تُحمَلُونَ (۸۰)

۸۰- لِتَبلُغُوا عَلَيها حاجَةً فِي صُدُورِكُم: به مواضعی که برای حوائج خود در نظر دارید برسید.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۸۳]

فَلَمّا جاءَتهُم رُسُلُهُم بِالبَيِّناتِ فَرِحُوا بِما عِندَهُم مِنَ العِلمِ وَ حاقَ بِهِم ما كانُوا بِهِ يَستَهزِؤُنَ (۸۳)

۸۳- فَرِحُوا: در مرجع ضمیر دو وجه است:

۱- فرح الرسل. ۲- فرح الکفار. البته علم کفار در حقیقت جهل بود و اطلاق علم بر «علم کفار» به خاطر اعتقاد خود آنان است.

[سوره غافر (۴۰): آیه ۸۴]

فَلَمّا رَأَوا بَأسَنا قالُوا آمَنّا بِاللّهِ وَحدَهُ وَ كَفَرنا بِما كُنّا بِهِ مُشرِكِينَ (۸۴)

۸۴- بَأسَنا: عذابنا.

سوره فصّلت

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۵]

وَ قالُوا قُلُوبُنا فِی أَکِنَّهٍ مِمّا تَدعُونا إِلَیه ِ وَ فِی آذانِنا وَقرٌ وَ مِن بَینِنا وَ بَینِک َ حِجاب ٌ فَاعمَل إِنَّنا عامِلُون َ (۵)

۵- أَکِنَّهٍ: جمع «کنان» به معنای پرده. «مفردات راغب» وَقرٌ: سنگینی گوش، کری.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۸]

إِن َّ الَّذِین َ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحات ِ لَهُم أَجرٌ غَیرُ مَمنُون ٍ (۸) ۸- غَیرُ مَمنُون ٍ: غیر مقطوع، دائم و پیوسته.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۹]

قُل أَ إِنَّکُم لَتَکفُرُون َ بِالَّذِی خَلَق َ الأَرض َ فِی یَومَین ِ وَ تَجعَلُون َ لَه ُ أَندادا ذلِک َ رَب ُّ العالَمِین َ (۹)

۹- ذلِک َ رَب ُّ العالَمِین َ: آن کسی که آسمان و زمین را در دو روز آفریده است پروردگار جهانیان است.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۱۰]

وَ جَعَل َ فِیها رَواسِی َ مِن فَوقِها وَ بارَک َ فِیها وَ قَدَّرَ فِیها أَقواتَها فِی أَربَعَهِ أَیّام ٍ سَواءً لِلسّائِلِین َ (۱۰)

۱۰- أَربَعَهِ أَیّام ٍ سَواءً: چهار روز مساوی بدون کم و زیاد.

لِلسّ ائِلِین َ: به دو معنا آمده است: ۱- برای کسانی که از مدت زمان آفرینش زمین سؤال می کردند. ۲- برای کسانی که از خداوند درخواست روزی دارند.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۱۱]

ثُم َّ استَوی إِلَی السَّماءِ وَ هِی َ دُخان ٌ فَقال َ لَها وَ لِلأَرض ِ ائتِیا طَوعاً أَو کَرهاً قالَتا أَتَینا طائِعِین َ (۱۱)

۱۱- دُخان ٌ: بخار.

طائِعِین َ: جهت اینکه که «طائعتین» نگفته است با اینکه که سماء و ارض مؤنث است، اینکه است که خداوند آن دو را با خطاب قرار دادن به منزله عاقل حساب کرده است به همین جهت در وصف آن دو جمع عاقل آورده است مانند «و کل ٌ فی فلک یسبحون».

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۱۲]

فَقَضاهُنَّ سَبعَ سَماواتٍ فِی یَومَینِ وَ أَوحی فِی کُلِّ سَماءٍ أَمرَها وَ زَیَّنَّا السَّماءَ الدُّنیا بِمَصابِیحَ وَ حِفظاً ذلِکَ تَقدِیرُ العَزِیزِ العَلِیمِ (۱۲)

۱۲- حِفظاً: حفظناها من استماع الشیاطین بالکواکب حفظا یعنی به واسطه ستارگان شیاطین را از شنیدن وحی مانع شدیم.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۱۴]

إِذ جاءَتهُمُ الرُّسُلُ مِن بَینِ أَیدِیهِم وَ مِن خَلفِهِم أَلاّ تَعبُدُوا إِلاَّ اللّه قالُوا لَو شاءَ رَبُّنا لَأَنزَلَ مَلائِکَهً فَإِنّا بِما أُرسِلتُم بِهِ کافِرُونَ (۱۴)

۱۴- مِن بَینِ أَیدِیهِم وَ مِن خَلفِهِم: به دو معنا آمده است: ۱- بعضی از آن مردم، زمانشان گذشته است و بعضی خواهد آمد. ۲- اخبار پیامبران از اینکه سو و آن سو به آنان رسیده است.

أَلّا تَعبُدُوا إِلَّا اللّه: اینکه پیام انبیا بوده است. یعنی دعوت به توحید و دوری از شرک از اهداف همه انبیا علیهم السّلام بوده است.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۱۶]

فَأَرسَلنا عَلَیهِم رِیحاً صَرصَراً فِی أَیّامٍ نَحِساتٍ لِنُذِیقَهُم عَذابَ الخِزیِ فِی الحَیاهِ الدُّنیا وَ لَعَذابُ الآخِرَهِ أَخزی وَ هُم لا یُنصَرُونَ (۱۶)

۱۶- رِیحاً صَرصَراً: بادی که دارای صدای شدید است. «صرصر» مشتق از «صریر» است لفظ را مضاعف می کنند تا معنی مضاعف گردد.

اصل «صرصر» «صرّر» بوده، «را» دوم تبدیل به «صاد» شده است.

أَیّامٍ نَحِساتٍ: روزهای شوم و نامیمون.

الخِزی: خوار کننده.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۱۷]

وَ أَمّا ثَمُودُ فَهَدَیناهُم فَاستَحَبُّوا العَمی عَلَی الهُدی فَأَخَذَتهُم صاعِقَهُ العَذابِ الهُونِ بِما کانُوا یَکسِبُونَ (۱۷)

۱۷- الهُون: خوار کننده.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۱۹]

وَ يَومَ يُحشَرُ أَعداءُ اللّه ِ إِلَى النّارِ فَهُم يُوزَعُون َ(۱۹)

۱۹- يُوزَعُون َ: در يک جا گرد هم می آيند (گروه اول را نگه می دارند تا گروه بعدی برسد و همه جمع گردند).

[سوره فصلت (۴۱): آيه ۲۰]

حَتّى إِذا ما جاؤُها شَهِدَ عَلَيهِم سَمعُهُم وَ أَبصارُهُم وَ جُلُودُهُم بِما كانُوا يَعمَلُون َ(۲۰)

۲۰- إِذا ما: «ما» زايد است و فايده اش اينكه است كه ناگهانی بودن گواهی عليه آنان را به هنگام آمدنشان تأكيد می كند. «تفسير شبّر»

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۲۱]

وَ قالُوا لِجُلُودِهِم لِمَ شَهِدتُم عَلَينا قالُوا أَنطَقَنَا اللّه ُالَّذِی أَنطَقَ کُلَ شَی ءٍ وَ هُوَ خَلَقَکُم أَوَّلَ مَرَّهٍ وَ إِلَیه ِ تُرجَعُون َ(۲۱)

۲۱- هُوَ خَلَقَکُم: کلام خداوند است.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۲۳]

وَ ذلِکُم ظَنُّکُم ُالَّذِی ظَنَنتُم بِرَبِّکُم أَردَاکُم فَأَصبَحتُم مِن َالخاسِرِین َ(۲۳)

۲۳- أَردَاکُم: نابود کرد، هلاک کرد. در ترکیب آن دو احتمال وجود دارد: ۱- «ذلکم» مبتدا و «ظنکم» خبر اول و «أرداکم» خبر دوم است. ۲- «ذلکم» مبتدا و «ظنکم» بدل و «أرداکم» خبر است.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۲۴]

فَإِن یَصبِرُوا فَالنّارُ مَثوی ً لَهُم وَ إِن یَستَعتِبُوا فَما هُم مِن َالمُعتَبِین َ(۲۴)

۲۴- إِن یَستَعتِبُوا: «الاستعتاب» به معنای رضایت خواهی و عذر خواهی است.

فَما هُم مِن َالمُعتَبِین َ: عذر آنان پذیرفته نخواهد شد و مورد رضایت قرار نخواهند گرفت.

«معتب» کسی است که درخواست او پذیرفته است.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۲۵]

وَ قَیَّضنا لَهُم قُرَناءَ فَزَیَّنُوا لَهُم ما بَین َأَیدِیهِم وَ ما خَلفَهُم وَ حَق َعَلَیهِم ُالقَول ُفِی أُمَم ٍ قَد خَلَت مِن قَبلِهِم مِن َالجِن ِّوَ الإِنس ِ إِنَّهُم کانُوا خاسِرِین َ(۲۵)

۲۵- قَیَّضنا: آماده کردیم.

قُرَناءَ: جمع «قرین» به معنای دوست و همنشین.

ما بَین َأَیدِیهِم: اعمالی که پیش از مرگ خود فرستاده اند.

ما خَلفَهُم: سنتهای زشتی که بعد از مرگ خود بر جای گذاشته اند.

حَق َعَلَیهِم ُالقَول ُ: عذاب بر آنان لازم شده است.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۲۶]

وَ قالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لا تَسمَعُوا لِهذَا القُرآنِ وَ الغَوا فِيهِ لَعَلَّكُم تَغلِبُونَ (۲۶)

۲۶- الغَوا فِيهِ: به دو معنا آمده است: ۱- با سخنان باطل و لغو با قرآن مقابله کنید. ۲- به هنگام قرائت قرآن سر و صدا کنید و کف بزنید.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۲۸]

ذلِكَ جَزاءُ أَعداءِ اللّهِ النّارُ لَهُم فِيها دارُ الخُلدِ جَزاءً بِما كانُوا بِآياتِنا يَجحَدُونَ (۲۸)

۲۸- النّارُ: بدل از «جزاء» و بیان و تفسیر آن است.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۲۹]

وَ قالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنا أَرِنَا الَّذَينِ أَضَلّانا مِنَ الجِنِّ وَ الإِنسِ نَجعَلهُما تَحتَ أَقدامِنا لِيَكُونا مِنَ الأَسفَلِينَ (۲۹)

۲۹- نَجعَلهُما تَحتَ أَقدامِنا: به دو معنا آمده است: ۱- در درک أسفل قرار دهیم. ۲- آنان را با پاهای خود بمالیم.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۳۰]

إِنَّ الَّذِینَ قالُوا رَبُّنَا اللّه ُ ثُمَّ اسْتَقامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَیهِم ُ الْمَلائِکَهُ أَلاّ تَخافُوا وَ لا تَحزَنُوا وَ أَبشِرُوا بِالجَنَّهِ الَّتِی کُنتُم تُوعَدُونَ (۳۰)

۳۰- استَقامُوا: ایمان خویش را استمرار بخشیدند.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۳۱]

نَحن ُ أَولِیاؤُکُم فِی الحَیاهِ الدُّنیا وَ فِی الآخِرَهِ وَ لَکُم فِیها ما تَشتَهِی أَنفُسُکُم وَ لَکُم فِیها ما تَدَّعُونَ (۳۱)

۳۱- ما تَدَّعُونَ: آنچه از انواع نعمتها مورد درخواست شما هست. «مفردات راغب»

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۳۲]

نُزُلاً مِن غَفُورٍ رَحِیم ٍ (۳۲)

۳۲- نُزُلًا: آنچه برای میهمان مهیا می گردد.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۳۴]

وَ لا تَستَوِی الحَسَنَهُ وَ لا السَّیِّئَهُ ادفَع بِالَّتِی هِیَ أَحسَن ُ فَإِذَا الَّذِی بَینَکَ وَ بَینَه ُ عَداوَهٌ کَأَنَّه ُ وَلِی ٌّ حَمِیم ٌ (۳۴)

۳۴- وَلِی ٌّ حَمِیم ٌ: دوستی که خویشاوند نیز باشد.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۳۵]

وَ ما یُلَقّاها إِلاَّ الَّذِینَ صَبَرُوا وَ ما یُلَقّاها إِلاّ ذُو حَظٍّ عَظِیم ٍ (۳۵)

۳۵- ما یُلَقّاها: اینکه خصلت (پاسخ زشتی به نیکی دادن) را واجد نخواهد شد.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۳۶]

وَ إِمّا یَنزَغَنَّکَ مِنَ الشَّیطانِ نَزغٌ فَاستَعِذ بِاللّه ِ إِنَّه ُ هُوَ السَّمِیع ُ العَلِیم ُ (۳۶)

۳۶- إِمّا: ان ما. «إن» شرطیه و «ما» برای تأکید است. إِمّا یَنزَغَنَّکَ مِنَ الشَّیطانِ: اگر شیطان تو را به هیجان در آورد. «نزغ» عبارت است از به هیجان در آوردن.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۳۷]

وَ مِن آیاتِهِ اللَّیلُ وَ النَّهارُ وَ الشَّمس ُ وَ القَمَرُ لا تَسجُدُوا لِلشَّمسِ وَ لا لِلقَمَرِ وَ اسجُدُوا لِلّه ِ الَّذِی خَلَقَهُنَّ إِن کُنتُم إِیّاه ُ تَعبُدُونَ

(۳۷)

۳۷- خَلَقَهُنَّ: آوردن جمع به خاطر اینکه است که مراد از شمس و قمر مثال است و مقصود همه اشیا است.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۳۸]

فَإِنِ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَ النَّهارِ وَ هُمْ لا يَسْأَمُونَ (۳۸)

۳۸- لا يَسْأَمُونَ: خسته نمی شوند.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۳۹]

وَ مِن آیاتِهِ أَنَّکَ تَرَی الأَرضَ خاشِعَةً فَإِذا أَنزَلنا عَلَیهَا الماءَ اهتَزَّت وَ رَبَت إِنَّ الَّذِی أَحیاها لَمُحیِ المَوتی إِنَّهُ عَلی کُلِ شَیءٍ قَدِیرٌ (۳۹)

۳۹- اهتَزَّت: حرکت می کند و گیاه می رویاند.

رَبَت: رشد می کند.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۴۰]

إِنَّ الَّذِینَ یُلحِدُونَ فِی آیاتِنا لا یَخفَونَ عَلَینا أَ فَمَن یُلقی فِی النّارِ خَیرٌ أَم مَن یَأتِی آمِناً یَومَ القِیامَةِ اعمَلُوا ما شِئتُم إِنَّهُ بِما تَعمَلُونَ بَصِیرٌ (۴۰)

۴۰- یُلحِدُونَ فِی آیاتِنا: از ایمان آوردن به آیات ما رو می گردانند.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۴۱]

إِنَّ الَّذِینَ کَفَرُوا بِالذِّکرِ لَمّا جاءَهُم وَ إِنَّهُ لَکِتابٌ عَزِیزٌ (۴۱)

۴۱- إِنَّ الَّذِینَ ...: خبر «ان» در تقدیر است یعنی «ان الّذین کفروا بالذکر یجازون بکفرهم».

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۴۲]

لا یَأتِیهِ الباطِلُ مِن بَینِ یَدَیهِ وَ لا مِن خَلفِهِ تَنزِیلٌ مِن حَکِیمٍ حَمِیدٍ (۴۲)

۴۲- لا یَأتِیهِ الباطِلُ مِن بَینِ یَدَیهِ وَ لا مِن خَلفِهِ: در اخباری که از گذشته و آینده می دهد دروغی نیست، بلکه همه مطابق واقع است. «صادقین علیهما السّلام»

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۴۴]

وَ لَو جَعَلناهُ قُرآناً أَعجَمِیًّا لَقالُوا لَو لا فُصِّلَت آیاتُهُ ءَ أَعجَمِیٌّ وَ عَرَبِیٌّ قُل هُوَ لِلَّذِینَ آمَنُوا هُدیً وَ شِفاءٌ وَ الَّذِینَ لا یُؤمِنُونَ فِی آذانِهِم وَقرٌ وَ هُوَ عَلَیهِم عَمًی أُولئِکَ یُنادَونَ مِن مَکانٍ بَعِیدٍ (۴۴)

۴۴- لَو لا فُصِّلَت آیاتُهُ: چرا آیات آن به عربی نیست تا بفهمیم.

ءَ أَعجَمِیٌّ وَ عَرَبِیٌّ: آیا کتاب عجمی است و پیامبر عربی است!

وَقرٌ: سنگینی گوش، کری.

يُنادَون ـ مِن مَكان ٍ بَعِيدٍ: كنايه از اينكه است كه گوش آنها نسبت به حقايق شنوايى ندارد زيرا كسى كه از صدا فاصله دارد نمى تواند بشنود.

[سوره فصلت (۴۱): آيه ۴۵]

وَ لَقَد آتَينا مُوسَى الكِتاب ـ فَاختُلِف ـ فِيه ِ وَ لَو لا كَلِمَةٌ سَبَقَت مِن رَبِّك ـ لَقُضِى ـ بَينَهُم وَ إِنَّهُم لَفِى شَك ٍ مِنه ُ مُرِيب ٍ (۴۵)

۴۵- لَو لا كَلِمَةٌ سَبَقَت: اگر بناى تأخير در عذاب آنان نبود زيرا خداوند فرموده است: تا تو در ميان آنان هستى خداوند آنان را عذاب نخواهد كرد.

[سوره فصلت (۴۱): آيه ۴۶]

مَن عَمِل ـ صالِحاً فَلِنَفسِه ِ وَ مَن أَساءَ فَعَلَيها وَ ما رَبُّك ـ بِظَلّام ٍ لِلعَبِيدِ (۴۶)

۴۶- بِظَلّام ٍ: تعبير به صيغه مبالغه براى اينكه است كه كسى كه حكيم و آگاه به زشتى ظلم است، ظلم اندك هم از او ظلم زياد به حساب مى آيد و مراد آيه اينكه است كه كوچك ترين ظلمى نمى كند.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۴۷]

إِلَیه ِ یُرَدُّ عِلم ُ السّاعَهِ وَ ما تَخرُج ُ مِن ثَمَرات ٍ مِن أَکمامِها وَ ما تَحمِل ُ مِن أُنثی وَ لا تَضَع ُ إِلّا بِعِلمِه ِ وَ یَوم َ یُنادِیهِم أَین َ شُرَکائِی قالُوا آذَنّاک َ ما مِنّا مِن شَهِید ٍ (۴۷)

۴۷- أَکمامِها: جمع «کم ٌ» و «کم ٌ» جمع «کمّه» به معنای غلاف میوه است.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۴۹]

لا یَسأَم ُ الإِنسان ُ مِن دُعاءِ الخَیرِ وَ إِن مَسَّه ُ الشَّرُّ فَیَؤُس ٌ قَنُوطٌ (۴۹)

۴۹- لا یَسأَم ُ الإِنسان ُ: انسان کافر خسته نمی شود.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۵۰]

وَ لَئِن أَذَقناه ُ رَحمَهً مِنّا مِن بَعدِ ضَرّاءَ مَسَّته ُ لَیَقُولَن َّ هذا لِی وَ ما أَظُن ُّ السّاعَهَ قائِمَهً وَ لَئِن رُجِعت ُ إِلی رَبِّی إِن َّ لِی عِندَه ُ لَلحُسنی فَلَنُنَبِّئَن َّ الَّذِین َ کَفَرُوا بِما عَمِلُوا وَ لَنُذِیقَنَّهُم مِن عَذاب ٍ غَلِیظٍ (۵۰)

۵۰- هذا لِی: هذا بعملی یعنی اینکه به خاطر تلاش من بوده است.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۵۱]

وَ إِذا أَنعَمنا عَلَی الإِنسان ِ أَعرَض َ وَ نَأی بِجانِبِه ِ وَ إِذا مَسَّه ُ الشَّرُّ فَذُو دُعاءٍ عَرِیض ٍ (۵۱)

۵۱- نَأی بِجانِبِه ِ: با حال تکبر از حق دور می شود.

فَذُو دُعاءٍ عَرِیض ٍ: ذو دعاء کثیر یعنی بسیار دعا می کند. «عریض» گفته و «طویل» نگفته است، چون مبالغه «عرض» بیشتر از «طول» است وقتی عرض زیاد باشد به طریق اولی معلوم می شود طول بیش تر است.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۵۲]

قُل أَ رَأَیتُم إِن کان َ مِن عِندِ اللّه ِ ثُم َّ کَفَرتُم بِه ِ مَن أَضَل ُّ مِمَّن هُوَ فِی شِقاق ٍ بَعِید ٍ (۵۲)

۵۲- شِقاق ٍ بَعِید ٍ: مخالفت شدید.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۵۳]

سَنُرِیهِم آیاتِنا فِی الآفاق ِ وَ فِی أَنفُسِهِم حَتّی یَتَبَیَّن َ لَهُم أَنَّه ُ الحَق ُّ أَ وَ لَم یَکف ِ بِرَبِّک َ أَنَّه ُ عَلی کُل ِّ شَی ءٍ شَهِید ٌ (۵۳)

۵۳- فِی الآفاق : فی آفاق العالم و أقطار السماء:

در تمام عالم.

[سوره فصلت (۴۱): آیه ۵۴]

أَلا إِنَّهُم فِی مِریَهٍ مِن لِقاءِ رَبِّهِم أَلا إِنَّه ُبِکُل ِّشَی ءٍ مُحِیطٌ (۵۴)

۵۴- مِریَهٍ: تردید، شک.

سوره الشوری

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۵]

تَکادُ السَّماواتُ یَتَفَطَّرنَ مِن فَوقِهِنَّ وَ المَلائِکَهُ یُسَبِّحُونَ بِحَمدِ رَبِّهِم وَ یَستَغفِرُونَ لِمَن فِی الأَرضِ أَلا إِنَّ اللّهَ هُوَ الغَفُورُ الرَّحِیمُ (۵)

۵- یَتَفَطَّرنَ: شکافته شوند.

مِن فَوقِهِنَّ به دو معنا آمده است: ۱- هر آسمانی از سمت بالای خود شکافته شود. ۲-

کنایه از عظمت خداوند است یعنی هر آسمانی، از عظمت خداوند که فوق آن است شکافته شود.

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۶]

وَ الَّذِینَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَولِیاءَ اللّهُ حَفِیظٌ عَلَیهِم وَ ما أَنتَ عَلَیهِم بِوَکِیلٍ (۶)

۶- ما أَنتَ عَلَیهِم بِوَکِیلٍ: ای محمّد تو به کسانی که ایمان نیاورده اند مسلط نیستی تا آنان را به پذیرش ایمان وادار سازی.

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۷]

وَ کَذلِکَ أَوحَینا إِلَیکَ قُرآناً عَرَبِیًّا لِتُنذِرَ أُمَّ القُری وَ مَن حَولَها وَ تُنذِرَ یَومَ الجَمعِ لا رَیبَ فِیهِ فَرِیقٌ فِی الجَنَّهِ وَ فَرِیقٌ فِی السَّعِیرِ (۷)

۷- أُمَّ القُری: مکّه.

حَولَها: اطراف مکه یعنی همه دنیا.

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۸]

وَ لَو شاءَ اللّهُ لَجَعَلَهُم أُمَّهً واحِدَهً وَ لکِن یُدخِلُ مَن یَشاءُ فِی رَحمَتِهِ وَ الظّالِمُونَ ما لَهُم مِن وَلِیٍّ وَ لا نَصِیرٍ (۸)

۸- وَ لَو شاءَ اللّهُ لَجَعَلَهُم أُمَّهً واحِدَهً: اگر خداوند اراده کرده بود همه انسانها به دین اسلام گرایش پیدا کنند چنین کاری صورت می گرفت یعنی خداوند چنین چیزی را نخواسته است.

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۹]

أَمِ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَولِیاءَ فَاللّهُ هُوَ الوَلِیُّ وَ هُوَ یُحیِ المَوتی وَ هُوَ عَلی کُلِّ شَیءٍ قَدِیرٌ (۹)

۹- أَمِ اتَّخَذُوا: بل اتّخذوا.

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۱۱]

فاطِرُ السَّماواتِ وَ الأَرضِ جَعَلَ لَكُم مِن أَنفُسِكُم أَزواجاً وَ مِنَ الأَنعامِ أَزواجاً يَذرَؤُكُم فِيهِ لَيسَ كَمِثلِهِ شَيءٌ وَ هُوَ السَّمِيعُ البَصِيرُ (۱۱)

۱۱- أَزواجاً: نر و ماده، جفت.

يَذرَؤُكُم فِيهِ: يخلقكم فی هذا الجعل یعنی خلقت و آفرینش شما در همین شیوه نر و ماده صورت می گیرد. «ذرء» به معنای خلقت و آفرینش است.

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۱۲]

لَهُ مَقالِيدُ السَّماواتِ وَ الأَرضِ يَبسُطُ الرِّزقَ لِمَن يَشاءُ وَ يَقدِرُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيءٍ عَلِيمٌ (۱۲)

۱۲- مَقالِيدُ: مفاتيح به معنای کلیدها. (مفرد آن «مقلید» و «مقلاد» است. سوره زمر، آیه ۶۳.)

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۱۳]

شَرَعَ لَكُم مِنَ الدِّينِ ما وَصّى بِهِ نُوحاً وَ الَّذِي أَوحَينا إِلَيكَ وَ ما وَصَّينا بِهِ إِبراهِيمَ وَ مُوسى وَ عِيسى أَن أَقِيمُوا الدِّينَ وَ لا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى المُشرِكِينَ ما تَدعُوهُم إِلَيهِ اللّهُ يَجتَبِي إِلَيهِ مَن يَشاءُ وَ يَهدِي إِلَيهِ مَن يُنِيبُ (۱۳)

۱۳- شَرَعَ لَكُم: برای شما بیان کند.

كَبُرَ عَلَى المُشرِكِينَ: دعوت به توحید و نفی بتها بر مشرکین سنگین است و در آیه دیگر است که مشرکین می گفتند: اجعل الالهه الها واحدا.

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۱۴]

وَ ما تَفَرَّقُوا إِلّا مِن بَعدِ ما جاءَهُمُ العِلمُ بَغياً بَينَهُم وَ لَو لا كَلِمَةٌ سَبَقَت مِن رَبِّكَ إِلى أَجَلٍ مُسَمًّى لَقُضِيَ بَينَهُم وَ إِنَّ الَّذِينَ أُورِثُوا الكِتابَ مِن بَعدِهِم لَفِي شَكٍّ مِنهُ مُرِيبٍ (۱۴)

۱۴- ما تَفَرَّقُوا إِلّا مِن بَعدِ ما جاءَهُمُ العِلمُ بَغياً بَينَهُم: کفار به مخالفت با تو برنخاستند مگر بعد از آن که به نبوّت تو یقین پیدا کردند و اینکه به خاطر حسدورزی آنان است.

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۱۵]

فَلِذلِكَ فَادعُ وَ استَقِم كَما أُمِرتَ وَ لا تَتَّبِع أَهواءَهُم وَ قُل آمَنتُ بِما أَنزَلَ اللّهُ مِن كِتابٍ وَ أُمِرتُ لِأَعدِلَ بَينَكُمُ اللّهُ رَبُّنا وَ رَبُّكُم لَنا أَعمالُنا وَ لَكُم أَعمالُكُم لا حُجَّةَ بَينَنا وَ بَينَكُمُ اللّهُ يَجمَعُ بَينَنا وَ إِلَيهِ المَصِيرُ (۱۵)

۱۵- لا حُجَّهَ: لا خصومه یعنی راهها واضح شده و خصومتی در کار نیست.

ص: ۴۸۵

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۱۶]

وَ الَّذِینَ یُحَاجُّونَ فِی اللّهِ مِن بَعدِ ما استُجِیبَ لَهُ حُجَّتُهُم داحِضَةٌ عِندَ رَبِّهِم وَ عَلَیهِم غَضَبٌ وَ لَهُم عَذابٌ شَدِیدٌ (۱۶)

۱۶- الَّذِینَ: مراد یهود و نصاری است.

یُحَاجُّونَ فِی اللّهِ: با پیامبر در باره دین خدا به نزاع و کشمکش می پردازند.

مِن بَعدِ ما استُجِیبَ لَهُ: بعد از آن که مردم دین محمّد صلّی اللّه علیه و آله را پذیرفته اند.

حُجَّتُهُم داحِضَةٌ: خصومتهم باطله چون یهود و نصاری دین خود را از دین اسلام بهتر می دانستند خداوند می فرماید: سخنان آنان مورد قبول خداوند نیست.

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۱۷]

اللّهُ الَّذِی أَنزَلَ الکِتابَ بِالحَقِّ وَ المِیزانَ وَ ما یُدرِیکَ لَعَلَّ السّاعَةَ قَرِیبٌ (۱۷)

۱۷- المِیزان: عدالت.

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۱۸]

یَستَعجِلُ بِهَا الَّذِینَ لا یُؤمِنُونَ بِها وَ الَّذِینَ آمَنُوا مُشفِقُونَ مِنها وَ یَعلَمُونَ أَنَّهَا الحَقُّ أَلا إِنَّ الَّذِینَ یُمارُونَ فِی السّاعَةِ لَفِی ضَلالٍ بَعِیدٍ (۱۸)

۱۸- مُشفِقُونَ مِنها: خائفون منها.

یُمارُونَ فِی السّاعَةِ: آنانی که نسبت به قیامت شک و تردید دارند و به نزاع و کشمکش می پردازند.

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۲۱]

أَم لَهُم شُرَکاءُ شَرَعُوا لَهُم مِنَ الدِّینِ ما لَم یَأذَن بِهِ اللّهُ وَ لَو لا کَلِمَةُ الفَصلِ لَقُضِیَ بَینَهُم وَ إِنَّ الظّالِمِینَ لَهُم عَذابٌ أَلِیمٌ (۲۱)

۲۱- أَم لَهُم: بل لهم.

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۲۲]

تَرَی الظّالِمِینَ مُشفِقِینَ مِمّا کَسَبُوا وَ هُوَ واقِعٌ بِهِم وَ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحاتِ فِی رَوضاتِ الجَنّاتِ لَهُم ما یَشاؤُنَ عِندَ رَبِّهِم ذلِکَ هُوَ الفَضلُ الکَبِیرُ (۲۲)

۲۲- رَوضاتِ: جمع «روضه» به معنای زمین سرسبزی که با گیاهان زیبا پوشیده است.

الجَنّاتِ: جمع «جنه» به معنای زمینی که با درختان پوشیده شده است.

ص: ۴۸۶

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۲۳]

ذلِکَ الَّذِی یُبَشِّرُ اللّه ُ عِبادَه ُ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحاتِ قُل لا أَسئَلُکُم عَلَیه ِ أَجراً إِلاَّ المَوَدَّهَ فِی القُربی وَ مَن یَقتَرِف حَسَنَهً نَزِد لَه ُ فِیها حُسناً إِنَّ اللّه َ غَفُورٌ شَکُورٌ (۲۳)

۲۳- المَوَدَّهَ فِی القُربی: دوستی اهل بیت علیهم السّلام. «امام چهارم و پنجم علیهما السّلام» همچنین از إبن عباس نقل شده است که هنگامی که اینکه آیه نازل شد ما از پیامبر پرسیدیم اینکه کسانی که خداوند دستور داده است آنان را دوست بداریم کیانند! پیامبر در جواب فرمود:

«علی» و «فاطمه» و دو فرزند آنها.

در روایت دیگری پیامبر صلّی اللّه علیه و آله فرمود: اگر بنده ای میان صفا و مروه خداوند را هزاران هزار سال عبادت کند تا آن که همچون مشک خشک گردد، ولی از محبت ما بی بهره باشد خداوند او را تا به گلو در آتش فرو برد، سپس اینکه آیه را تلاوت فرمود: «قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودّه فی القربی ...».

یَقتَرِف: کسب می کند.

حَسَنَهً: از امام حسن علیه السّلام نقل شده است که مراد از «حسنه» موّدت اهل بیت علیهما السّلام است. از امام صادق علیه السّلام نیز روایت شده است که اینکه آیه در باره ما اهل بیت علیهم السّلام نازل شده است.

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۲۴]

أَم یَقُولُونَ افتَری عَلَی اللّه ِ کَذِباً فَإِن یَشَإِ اللّه ُ یَختِم عَلی قَلبِکَ وَ یَمحُ اللّه ُ الباطِلَ وَ یُحِقُّ الحَقَّ بِکَلِماتِه ِ إِنَّه ُ عَلِیم ٌ بِذاتِ الصُّدُورِ (۲۴)

۲۴- أَم یَقُولُونَ: بل یقولون.

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۲۷]

وَ لَو بَسَطَ اللّه ُ الرِّزقَ لِعِبادِه ِ لَبَغَوا فِی الأَرضِ وَ لکِن یُنَزِّلُ بِقَدَرٍ ما یَشاءُ إِنَّه ُ بِعِبادِه ِ خَبِیرٌ بَصِیرٌ (۲۷)

۲۷- لَو بَسَطَ اللّه ُ الرِّزقَ: اگر روزی را گشایش دهد.

لَبَغَوا: طغیان و ستم می کنند.

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۳۲]

وَ مِن آیاتِهِ الجَوارِ فِی البَحرِ کَالأَعلامِ (۳۲)

۳۲- الجَوارِ: کشتیهایی که در حرکت هستند.

کَالأَعلامِ: جمع «علم» به معنای کوههای بلند.

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۳۳]

إِن یَشَأ یُسکِنِ الرِّیحَ فَیَظلَلنَ رَواکِدَ عَلی ظَهرِهِ إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیاتٍ لِکُلِّ صَبّارٍ شَکُورٍ (۳۳)

۳۳- فَیَظلَلنَ رَواکِدَ عَلی ظَهرِهِ: بر روی آب ثابت می مانند. «رواکد» جمع «راکد» است.

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۳۴]

أَو یُوبِقهُنَّ بِما کَسَبُوا وَ یَعفُ عَن کَثِیرٍ (۳۴)

۳۴- أَو یُوبِقهُنَّ: تقدیر چنین است: «ان یشأ یجعل الریح عاصفه فیهلک السفن ای اهلها بالغرق فی الماء»: اگر خدا اراده می کرد باد را شدید می کرد تا موجب غرق شدن کشتی و سرنشینان آن گردد.

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۳۷]

وَ الَّذِینَ یَجتَنِبُونَ کَبائِرَ الإِثمِ وَ الفَواحِشَ وَ إِذا ما غَضِبُوا هُم یَغفِرُونَ (۳۷)

۳۷- الفَواحِشَ: جمع «فاحشه» به معنای کار بسیار زشت.

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۳۸]

وَ الَّذِینَ استَجابُوا لِرَبِّهِم وَ أَقامُوا الصَّلاهَ وَ أَمرُهُم شُوری بَینَهُم وَ مِمّا رَزَقناهُم یُنفِقُونَ (۳۸)

۳۸- شُوری: بر وزن «فعلی» و به معنای از همدیگر نظر خواهی کردن و مشورت با یکدیگر است.

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۳۹]

وَ الَّذِینَ إِذا أَصابَهُمُ البَغیُ هُم یَنتَصِرُونَ (۳۹)

۳۹- یَنتَصِرُونَ: به دو معنا آمده است: ۱- از دیگران برای رفع ظلم کمک خواهی می کنند. ۲- در موقع مشاهده ظلم همدیگر را کمک می کنند.

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۴۴]

وَ مَن یُضلِلِ اللّه ُفَما لَه ُمِن وَلِیٍّ مِن بَعدِه ِ وَ تَرَی الظّالِمِین َلَمّا رَأَوُا العَذاب َیَقُولُون َهَل إِلی مَرَدٍّ مِن سَبِیلٍ (۴۴)

۴۴- هَل إِلی مَرَدٍّ مِن سَبِیلٍ ؛ آیا بازگشتی به دنیا هست.

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۴۵]

وَ تَراهُم یُعرَضُون َعَلَیها خاشِعِین َمِن َالذُّل ِیَنظُرُون َمِن طَرف ٍخَفِی ٍّوَ قال َالَّذِین َآمَنُوا إِن َّالخاسِرِین َالَّذِین َخَسِرُوا أَنفُسَهُم وَ أَهلِیهِم یَوم َالقِیامَهِ أَلا إِن َّالظّالِمِین َفِی عَذاب ٍمُقِیم ٍ (۴۵)

۴۵- یَنظُرُون َمِن طَرف ٍخَفِی ٍّ: زیر چشمی نگاه می کنند.

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۴۷]

استَجِیبُوا لِرَبِّکُم مِن قَبل ِأَن یَأتِی َیَوم ٌلا مَرَدَّ لَه ُمِن َاللّه ِما لَکُم مِن مَلجَإٍ یَومَئِذٍ وَ ما لَکُم مِن نَکِیرٍ (۴۷)

۴۷- لا مَرَدَّ لَه ُمِن َاللّه ِ: «من اللّه» مربوط به «مردّ» است یعنی برگرداندن از ناحیه خداوند نیست. «کنز الدقائق» مَلجَإٍ: پناهگاه.

ما لَکُم مِن نَکِیرٍ: عذاب تغییر نخواهد کرد.

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۵۰]

أَو یُزَوِّجُهُم ذُکراناً وَ إِناثاً وَ یَجعَل ُمَن یَشاءُ عَقِیماً إِنَّه ُعَلِیم ٌقَدِیرٌ (۵۰)

۵۰- یُزَوِّجُهُم ذُکراناً وَ إِناثاً: پسر و دختر هر دو را با هم می دهد.

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۵۱]

وَ ما کان َلِبَشَرٍ أَن یُکَلِّمَه ُاللّه ُإِلاّ وَحیاً أَو مِن وَراءِ حِجاب ٍأَو یُرسِل َرَسُولاً فَیُوحِی َبِإِذنِه ِما یَشاءُ إِنَّه ُعَلِی ٌّحَکِیم ٌ(۵۱)

۵۱- وَ ما کان َلِبَشَرٍ ...: آیه در مقام تقسیم وحی است به سه قسم هر سه از اقسام «تکلیم اللّه» است.

۱- «وحیا». «وحی» عبارت از اشاره سریع است.

در اینکه قسم واسطه ای بین خدا و بشری که به وی وحی شده است، نیست. ۲- «من وراء حجاب».

در اینکه قسم واسطه ای بین خدا و بشری که مخاطب وحی است وجود دارد که آن واسطه حجاب است، ولی وحی کننده خداوند است. ۳-

«یرسل رسولا». در اینکه قسم واسطه خود فرستاده خداست و وحی توسط همان واسطه انجام می گیرد همانند جبرئیل.

در روایتی در بیان اقسام وحی آمده است: راوی از امام صادق علیه السّلام سؤال کرد: چرا گاهی پیامبر به هنگام وحی می فرمود: اینکه جبرئیل است و چنین می گوید، ولی گاهی بیهوش می شد. امام در جواب فرمود: در آن وحی که واسطه ای بین خدا و محمّد صلّی اللّه علیه و آله نبود، وحی سنگین بود و پیامبر بیهوش می شد. اما وقتی جبرئیل واسطه بود وحی سنگین نبود

و پیامبر بیهوش نمی شد. «المیزان»

ص: ۴۸۹

[سوره الشوری (۴۲): آیه ۵۲]

وَ کَذلِکَ أَوحَینا إِلَیکَ رُوحاً مِن أَمرِنا ما کُنتَ تَدرِی مَا الکِتابُ وَ لا الإِیمانُ وَ لکِن جَعَلناهُ نُوراً نَهدِی بِهِ مَن نَشاءُ مِن عِبادِنا وَ إِنَّکَ لَتَهدِی إِلی صِراطٍ مُستَقِیمٍ (۵۲)

۵۲- رُوحاً: در مراد از آن چند وجه است: ۱- قرآن. ۲- روح القدس. ۳- فرشته ای بالاتر از جبرئیل و میکائیل که همیشه همراه پیامبر بوده اند.

«امام باقر و امام صادق علیهما السّلام»

سوره الزخرف

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۴]

وَ إِنَّهُ فِی أُمِّ الکِتابِ لَدَینا لَعَلِیٌّ حَکِیمٌ (۴)

۴- أُمِّ الکِتابِ: لوح محفوظ. وجه نامگذاری آن است که کتب آسمانی از او نسخه برداری می شود.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۵]

أَ فَنَضرِبُ عَنکُمُ الذِّکرَ صَفحاً أَن کُنتُم قَوماً مُسرِفِینَ (۵)

۵- أَ فَنَضرِبُ عَنکُمُ الذِّکرَ صَفحاً أَن کُنتُم قَوماً مُسرِفِینَ: آیا ما از نازل کردن قرآن صرف نظر کنیم به علت آن که شما گروهی هستید که در کفر زیاده روی می کنید!

فَنَضرِبُ عَنکُمْ: «ضربت عنه» و «أضرب عنه» به معنای «ترکته» و «امسکت عنه» است یعنی او را رها کردم.

الذِّکرَ: قرآن.

صَفحاً: «صفح عنی بوجهه» یعنی از من رو گردان شد. «صفح» وقتی در صفات خدا استعمال می شود به معنای عفو از گناه است.

«صفوح» به معنای «عفوّ» است.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۸]

فَأَهلَکنا أَشَدَّ مِنهُم بَطشاً وَ مَضی مَثَلُ الأَوَّلِینَ (۸)

۸- فَأَهلَکنا أَشَدَّ مِنهُم بَطشاً: تقدیر آیه اینکه است:

«من اشد منهم ...»: کسانی را که از قوم تو قوی تر و نیرومندتر بودند هلاک کردیم.

ص: ۴۹۰

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۱۱]

وَ الَّذِی نَزَّلَ مِنَ السَّماءِ ماءً بِقَدَرٍ فَأَنشَرنا بِهِ بَلدَةً مَیتاً کَذلِکَ تُخرَجُونَ (۱۱)

۱۱- بِقَدَرٍ: به مقدار نیاز نه زیاد و نه کم.

فَأَنشَرنا: فأحییا یعنی زنده کردیم.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۱۲]

وَ الَّذِی خَلَقَ الأَزواجَ کُلَّها وَ جَعَلَ لَکُم مِنَ الفُلکِ وَ الأَنعامِ ما تَرکَبُونَ (۱۲)

۱۲- الأَزواج: به دو معنا آمده است: ۱- نر و ماده. ۲- هر دو چیزی که ضد همدیگر هستند مثل ترشی و شیرینی، تر و خشک، زمستان و تابستان.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۱۳]

لِتَستَوُوا عَلی ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذکُرُوا نِعمَةَ رَبِّکُم إِذَا استَوَیتُم عَلَیهِ وَ تَقُولُوا سُبحانَ الَّذِی سَخَّرَ لَنا هذا وَ ما کُنّا لَهُ مُقرِنِینَ (۱۳)

۱۳- ظُهُورِهِ: مرجع ضمیر، «ما» در «ما ترکبون» است یعنی بر روی آن چیز قرار بگیرید.

ما کُنّا لَهُ مُقرِنِین: ما در برابر آن ناتوان بودیم.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۱۵]

وَ جَعَلُوا لَهُ مِن عِبادِهِ جُزءاً إِنَّ الإِنسانَ لَکَفُورٌ مُبِینٌ (۱۵)

۱۵- مِن عِبادِهِ: در معنای آن چند وجه است:

۱- بعضی از بندگان (ملائکه) را فرزندان خدا قرار داده اند. ۲- جعلوا من مال عباده نصیبا: از اموال بندگان نصیب و بهره ای برای خدا قرار داده اند.

نظیر آیه: «و جعلوا للّه ممّا ذرأ من الحرث و الأنعام نصیبا». مضاف حذف شده است.

جُزءاً: نصیب و بهره.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۱۷]

وَ إِذا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِما ضَرَبَ لِلرَّحمنِ مَثَلاً ظَلَّ وَجهُهُ مُسوَدًّا وَ هُوَ کَظِیمٌ (۱۷)

۱۷- ضَرَبَ لِلرَّحمنِ مَثَلًا: برای خداونـد شبیه قرار داد. علت اینکه که قرآن به مثل (شبیه) تعبیر نموده است با اینکه که ملائکه را فرزندان خدا می دانستند اینکه است که فرزند شبیه پدر می باشد.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۱۸]

أَ وَ مَن یُنَشَّؤُا فِی الحِلیَهِ وَ هُوَ فِی الخِصامِ غَیرُ مُبِینٍ (۱۸)

۱۸- مَن یُنَشَّؤُا فِی الحِلیَهِ: کسی که در زینت پرورش یافته. مراد دختران هستند که به زینت گرایش دارند.

هُوَ فِی الخِصامِ غَیرُ مُبِینٍ: مرجع ضـمیر، «من» است یعنی آن کسی که در مقام استدلال، قدرت بیان ندارد. مراد دختران هستند زیرا آنها در مقام اسـتدلال و منطق نوعا ضـعیف هسـتند و توان اسـتدلال ندارنـد. خلاصه آیه اینکه است که شـما دختران را به خدا نسبت می دهید در حالی که طبع آنان به زینت گرایش دارد و از منطق و استدلال فاصله دارند.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۲۲]

بَل قالُوا إِنّا وَجَدنا آباءَنا عَلی أُمَّهٍ وَ إِنّا عَلی آثارِهِم مُهتَدُونَ (۲۲)

۲۲- أُمَّهٍ: ملت، طریقه، شیوه.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۲۳]

وَ كَذلِكَ ما أَرسَلنا مِن قَبلِكَ فِي قَريَةٍ مِن نَذِيرٍ إِلّا قالَ مُترَفُوها إِنّا وَجَدنا آباءَنا عَلى أُمَّةٍ وَ إِنّا عَلى آثارِهِم مُقتَدُونَ (۲۳)

۲۳- مُترَفُوها: «مترف» یعنی مرفّه مقصود رؤسا و سردمداران هستند.

أُمَّةٍ: هر گروهی که دارای یک وجه مشترک باشند امت نامیده می شوند، خواه آن وجه مشترک دین باشد یا ملیت باشد و یا زبان واحد و یا مکان واحد باشد، جمع آن «امم» است. «مفردات راغب»

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۲۶]

وَ إِذ قالَ إِبراهِيمُ لِأَبِيهِ وَ قَومِهِ إِنَّنِي بَراءٌ مِمّا تَعبُدُونَ (۲۶)

۲۶- بَراءٌ: بری ء. مفرد و تثنیه و جمع و مذکر و مؤنث در آن یکسان است.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۲۸]

وَ جَعَلَها كَلِمَةً باقِيَةً فِي عَقِبِهِ لَعَلَّهُم يَرجِعُونَ (۲۸)

۲۸- جَعَلَها كَلِمَةً باقِيَةً فِي عَقِبِهِ : در اینکه که مراد چیست، دو نظریه وجود دارد: ۱- مراد از «کلمه باقیه» امامت است که تا روز قیامت در نسل حضرت ابراهیم علیه السّلام باقی است. «امام صادق علیه السّلام» ۲- مراد کلمه توحید است.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۳۲]

أَ هُم يَقسِمُونَ رَحمَتَ رَبِّكَ نَحنُ قَسَمنا بَينَهُم مَعِيشَتَهُم فِي الحَياةِ الدُّنيا وَ رَفَعنا بَعضَهُم فَوقَ بَعضٍ دَرَجاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعضُهُم بَعضاً سُخرِيًّا وَ رَحمَتُ رَبِّكَ خَيرٌ مِمّا يَجمَعُونَ (۳۲)

۳۲- رَفَعنا بَعضَهُم فَوقَ بَعضٍ دَرَجاتٍ :

بعضی را بر بعضی برتری دادیم یکی غنی است و دیگری فقیر.

لِيَتَّخِذَ بَعضُهُم بَعضاً سُخرِيًّا: تا هر صاحب برتری، دیگری را به استخدام گیرد (تا جامعه به تعاون بچرخد و هر فردی محتاج فرد دیگر باشد).

رَحمَتُ رَبِّكَ خَيرٌ مِمّا يَجمَعُونَ: رحمت خداوند و یا نبوتی که به تو داده است. بهتر از اموال دنیاست که آنان جمع آوری می کنند.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۳۳]

وَ لَو لا أَن يَكُونَ النّاسُ أُمَّةً واحِدَةً لَجَعَلنا لِمَن يَكفُرُ بِالرَّحمنِ لِبُيُوتِهِم سُقُفاً مِن فِضَّةٍ وَ مَعارِجَ عَلَيها يَظهَرُونَ (۳۳)

۳۳- لَو لا أَن يَكُونَ النّاسُ أُمَّةً واحِدَةً: اگر خوف اینکه نبود که همه مردم به خاطر حب دنیا به کفار گرایش پیدا کنند و همگی کافر شوند و از انبیا جدا شوند.

سُقُفاً مِن فِضَّةٍ: سقفهایی از نقره. از سقف نقره ای استفاده می شود که دیوارها هم نقره است.

مَعارِجَ: جمع «معراج» به معنای نردبان. یعنی نردبانهایی از نقره.

عَلَيها يَظهَرُونَ: از آن نردبانها به پشت بام روند.

ص: ۴۹۲

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۳۴]

وَ لِبُيُوتِهِم أَبواباً وَ سُرُراً عَلَيها يَتَّكِؤُن ۔(۳۴)

۳۴- لِبُيُوتِهِم أَبواباً وَ سُرُراً: «جعلنا لبيوتهم ابوابا و سرورا من فضه» یعنی از نقره برای خانه های آنان درها و تختها قرار دادیم.

عَلَيها: علی سرر.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۳۵]

وَ زُخرُفاً وَ إِن كُل ُّذلِك ۔لَمّا مَتاع ُالحَياهِ الدُّنيا وَ الآخِرَهُ عِندَ رَبِّك ۔لِلمُتَّقِين ۔(۳۵)

۳۵- زُخرُفاً: به دو معنا آمده است: ۱- طلا.

یعنی «جعلنا لهم مع ذلك ذهبا»: علاوه بر آن نقره ها طلا هم برای آنان قرار می دادیم. ۲- هر آنچه دلخواه کافر بود به او می دادیم.

إِن كُل ٌّ ما كل ّ

لَمّا: الّا.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۳۶]

وَ مَن يَعش ُعَن ذِكرِ الرَّحمن ِنُقَيِّض لَه ُشَيطاناً فَهُوَ لَه ُقَرِين ٌ(۳۶)

۳۶- يَعش ُ: رو گردان شود.

نُقَيِّض: در معنای آن دو وجه آمده است: ۱- میان او و شیطان را آزاد می گذاریم تا شیطان او را گمراه کند. ۲- آماده می کنیم. «تفسیر شبر» قَرِين ٌ: رفیق و ملازم.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۴۱]

فَإِمّا نَذهَبَن َّبِك ۔فَإِنّا مِنهُم مُنتَقِمُون ۔(۴۱)

۴۱- فَإِمّا نَذهَبَن َّبِك ۔: «فامّا» در اصل «فان ما» است «إن» شرطیه است و «ما» زاید و برای تاکید است یعنی اگر تو را از دنیا بردیم.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۴۸]

وَ ما نُرِيهِم مِن آيَةٍ إِلّا هِيَ أَكبَرُ مِن أُختِها وَ أَخَذناهُم بِالعَذابِ لَعَلَّهُم يَرجِعُونَ (۴۸)

۴۸- ما نُرِيهِم مِن آيَةٍ إِلّا هِيَ أَكبَرُ: خداوند فرعونیان را به عذابهای گوناگون عذاب کرد که هر یک از قبلی بدتر بود. انواع عذابها عبارت بودند از: طوفان، ملخ، شپش، قورباغه، خون.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۴۹]

وَ قالُوا يا أَيُّهَا السّاحِرُ ادعُ لَنا رَبَّكَ بِما عَهِدَ عِندَكَ إِنَّنا لَمُهتَدُونَ (۴۹)

۴۹- قالُوا ...: دچار هر عذابی که می شدند از موسی درخواست می کردند ما را از اینکه عذاب برهان تا ایمان بیاوریم.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۵۰]

فَلَمّا كَشَفنا عَنهُمُ العَذابَ إِذا هُم يَنكُثُونَ (۵۰)

۵۰- فَلَمّا كَشَفنا عَنهُمُ العَذابَ ...: به هنگامی که موسی آن عذاب را دفع می کرد، دوباره به کفر خود ادامه می دادند.

يَنكُثُونَ: پیمان شکنی می کردند.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۵۲]

أَم أَنَا خَيرٌ مِن هذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَ لا يَكادُ يُبِينُ (۵۲)

۵۲- مَهِينٌ: پست و ناچیز.

لا يَكادُ يُبِينُ: نمی تواند به فصاحت سخن بگوید.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۵۳]

فَلَو لا أُلقِيَ عَلَيهِ أَسوِرَةٌ مِن ذَهَبٍ أَو جاءَ مَعَهُ المَلائِكَةُ مُقتَرِنِينَ (۵۳)

۵۳- أَسوِرَةٌ مِن ذَهَبٍ: النگوهایی از طلا.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۵۵]

فَلَمّا آسَفُونا انتَقَمنا مِنهُم فَأَغرَقناهُم أَجمَعِينَ (۵۵)

۵۵- آسَفُونا: به دو معنا آمده است: ۱- ما را غضبناک کردند. ۲- ما را محزون کردند یعنی رسولان ما را غصه دار کردند.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۵۶]

فَجَعَلناهُم سَلَفاً وَ مَثَلاً لِلآخِرِین ۔(۵۶)

۵۶- فَجَعَلناهُم سَلَفاً: پیشاپیش، آنان را روانه آتش کردیم. «سلف» در اصل به معنای زود هنگام است و بیع سلف هم به همین معنی است چون قبل از به وجود آمدن محصول پیش فروش می شود.

مَثَلًا: عبرت برای دیگران.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۵۷]

وَ لَمّا ضُرِبَ ابنُ مَریَمَ مَثَلًا إِذا قَومُکَ مِنهُ یَصِدُّون ۔(۵۷)

۵۷- لَمّا ضُرِبَ ابنُ مَریَمَ...: هنگامی که آیه «انّکم و ما تعبدون من دون اللّه حصب جهنم» نازل شد، مشرکان خوشحال شدند و گفتند: بتهای ما بهتر از عیسی است و عیسی معبود نصاری است و اگر او در آتش است، پس بتهای ما هم در آتش است و مانعی ندارد. «تفسیر شبر».

یَصِدُّون: از خوشحالی فریاد می زدند. «تفسیر شبر»

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۵۸]

وَ قالُوا أَ آلِهَتُنا خَیرٌ أَم هُوَ ما ضَرَبُوهُ لَکَ إِلّا جَدَلًا بَل هُم قَومٌ خَصِمُون ۔(۵۸)

۵۸- خَصِمُون: کینه توز، دشمن سرسخت. «تفسیر شبّر»

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۵۹]

إِن هُوَ إِلّا عَبدٌ أَنعَمنا عَلَیهِ وَ جَعَلناهُ مَثَلًا لِبَنِی إِسرائِیل ۔(۵۹)

۵۹- مَثَلًا: آیه و علامتی که به قدرت خدا پی ببرند.

إِن هُوَ إِلّا عَبدٌ: ما عیسی بن مریم الا عبد.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۶۰]

وَ لَو نَشاءُ لَجَعَلنا مِنکُم مَلائِکَةً فِی الأَرضِ یَخلُفُون ۔(۶۰)

۶۰- لَجَعَلنا مِنکُم: به جای شما ملائکه را در روی زمین قرار می دادیم.

يَخلُفُون: به جای آدم ملائکه را جایگزین می کردیم.

ص: ۴۹۴

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۶۱]

وَ إِنَّه ُلَعِلم ٌلِلسّاعَهِ فَلا تَمتَرُن َبِها وَ اتَّبِعُون ِهذا صِراطٌ مُستَقِيم ٌ(۶۱)

۶۱- إِنَّه ُلَعِلم ٌلِلسّاعَهِ: فرود آمدن عیسی از شرطهای قیامت است.

بِها: بالساعه.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۶۳]

وَ لَمّا جاءَ عِيسى بِالبَيِّنات ِقال َقَد جِئتُكُم بِالحِكمَهِ وَ لِأُبَيِّن َلَكُم بَعض َالَّذِى تَختَلِفُون َفِيه ِفَاتَّقُوا اللّه َوَ أَطِيعُون ِ(۶۳)

۶۳- بِالبَيِّنات ِ: معجزات.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۶۵]

فَاختَلَف َالأَحزاب ُمِن بَينِهِم فَوَيل ٌلِلَّذِين َظَلَمُوا مِن عَذاب ِيَوم ٍأَلِيم ٍ(۶۵)

۶۵- الأَحزاب ُ: یهود و نصاری.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۶۶]

هَل يَنظُرُون َإِلاَّ السّاعَهَ أَن تَأتِيَهُم بَغتَهً وَ هُم لا يَشعُرُون َ(۶۶)

۶۶- هَل يَنظُرُون َ: انتظار نمی کشند.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۷۰]

ادخُلُوا الجَنَّهَ أَنتُم وَ أَزواجُكُم تُحبَرُون َ(۷۰)

۷۰- تُحبَرُون َ: خوشحال هستید. «حبور» به معنای آن خوشحالی است که در چهره نمایان است.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۷۱]

يُطاف ُعَلَيهِم بِصِحاف ٍمِن ذَهَب ٍوَ أَكواب ٍوَ فِيها ما تَشتَهِيه ِالأَنفُس ُوَ تَلَذُّ الأَعيُن ُوَ أَنتُم فِيها خالِدُون َ(۷۱)

۷۱- بِصِحاف ٍ: جمع «صحفه» به معنای کاسه.

أَكواب ٍ: جمع «کوب» به معنای ظرفی که دستگیره و لوله ندارد.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۷۲]

وَ تِلكَ الجَنَّهُ الَّتِی أُورِثتُمُوها بِما كُنتُم تَعمَلُون (۷۲)

۷۲- أُورِثتُمُوها: در برابر اعمالشان به شما عطا شده است.

ص: ۴۹۵

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۷۵]

لا يُفَتَّرُ عَنهُم وَ هُم فِيهِ مُبلِسُون (۷۵)

۷۵- لا يُفَتَّرُ: لا يخفّف يعنى سبك نمى شود، كاسته نمى شود.

مُبلِسُون: از هر خيرى مأيوس هستند.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۷۷]

وَ نادَوا يا مالِكُ لِيَقضِ عَلَينا رَبُّكَ قالَ إِنَّكُم ماكِثُون (۷۷)

۷۷- مالِكُ: خازن جهنّم.

لِيَقضِ عَلَينا رَبُّكَ: پروردگار تو ما را بميراند تا از عذاب راحت شويم.

ماكِثُون: ماندگار هستيد.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۷۹]

أَم أَبرَمُوا أَمراً فَإِنّا مُبرِمُون (۷۹)

۷۹- أَم أَبرَمُوا أَمراً: بل أبرموا امرا يعنى نقشه دقيقى بر ضد محمّد صلّى اللّه عليه و آله كشيدند.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۸۰]

أَم يَحسَبُون أَنّا لا نَسمَعُ سِرَّهُم وَ نَجواهُم بَلى وَ رُسُلُنا لَدَيهِم يَكتُبُون (۸۰)

۸۰- أَم يَحسَبُون: بل أ يظن هؤلاء الكفار.

رُسُلُنا: فرشتگانى كه حافظ اعمال بندگان هستند.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۸۱]

قُل إِن كانَ لِلرَّحمنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ العابِدِين (۸۱)

۸۱- إِن كانَ لِلرَّحمنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ العابِدِين:

ان كان للرحمن ولد (فرضا) فانا اول العابدين للولد لان تعظيمه تعظيم والده و النبى مقدّم فى كل حكم على امّته. «تفسير شبر»

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۸۳]

فَذَرهُم یَخُوضُوا وَ یَلعَبُوا حَتّی یُلاقُوا یَومَهُم ُالَّذِی یُوعَدُون َ(۸۳)

۸۳- فَذَرهُم: آنان را رها کن.

[سوره الزخرف (۴۳): آیه ۸۸]

وَ قِیلِه ِ یا رَب ِّ إِن َّهؤُلاءِ قَوم ٌلا یُؤمِنُون َ(۸۸)

۸۸- قِیلِه ِ: دو وجه برای آن ذکر شده است: ۱- عطف است بر «الساعه» یعنی نزد خداست دانستن قول رسول که می گفت: «یا رَب ِّ إِن َّهؤُلاءِ قَوم ٌلا یُؤمِنُون ٌ». «تفسیر منهج الصادقین» ۲- «اقسم» در تقدیر است یعنی «اقسم بقیله یا رب»: سوگند می خورم به گفتار رسول خدا که آن کلمه عظیمه « یا رب» باشد به هنگام شکایت از قوم خود. جواب قسم «هؤُلاءِ قَوم ٌلا یُؤمِنُون ٌ» است. «کشاف»

سوره الدخان

[سوره الدخان (۴۴): آیه ۳]

إِنّا أَنزَلناه ُفِی لَیلَهٍ مُبارَکَهٍ إِنّا کُنّا مُنذِرِین َ(۳)

۳- لَیلَهٍ مُبارَکَهٍ: شب قدر. «صادقین علیهما السّلام»

[سوره الدخان (۴۴): آیه ۴]

فِیها یُفرَق ُکُل ُّأَمرٍ حَکِیم ٍ(۴)

۴- یُفرَق ُ: بیان می شود و جدا می گردد.

حَکِیم ٍ: محکم.

[سوره الدخان (۴۴): آیه ۵]

أَمراً مِن عِندِنا إِنّا کُنّا مُرسِلِین َ(۵)

۵- أَمراً: نأمر أمرا من عندنا.

[سوره الدخان (۴۴): آیه ۹]

بَل هُم فِی شَک ٍّیَلعَبُون َ(۹)

۹- یَلعَبُون َ: سرگرم دنیا هستند.

[سوره الدخان (۴۴): آیه ۱۰]

فَارتَقِب یَوم َتَأتِی السَّماءُ بِدُخان ٍ مُبِین ٍ(۱۰)

۱۰- فَارتَقِب: منتظر باش. بِدُخان ٍ: دود.

[سوره الدخان (۴۴): آیه ۱۱]

یَغشَی النّاس َهذا عَذاب ٌأَلِیم ٌ(۱۱)

۱۱- یَغشَی النّاس َ: دود همه مردم را فرا می گیرد.

[سوره الدخان (۴۴): آیه ۱۴]

ثُمَّ تَوَلَّوا عَنه وَ قالُوا مُعَلَّم مَجنُون (۱۴)

۱۴- مُعَلَّم: بشری او را تعلیم داده است.

مُعَلَّم مَجنُون: گروهی گفتند: غلام اعجمی وی را تعلیم داده است و گروه دوم گفتند: او دیوانه است. «تفسیر منهج الصادقین»

[سوره الدخان (۴۴): آیه ۱۲]

رَبَّنَا اکشِف عَنَّا العَذاب إِنّا مُؤمِنُون (۱۲)

۱۲- العَذاب: مراد قحطی ای بوده است که گرفتار شده بودند. «تفسیر شبر»

[سوره الدخان (۴۴): آیه ۱۵]

إِنّا کاشِفُوا العَذاب قَلِیلًا إِنَّکُم عائِدُون (۱۵)

۱۵- عائِدُون: دوباره بعد از رفع قحطی به کفر باز می گردید. «تفسیر شبر»

[سوره الدخان (۴۴): آیه ۱۶]

یَوم نَبطِش البَطشَهَ الکُبری إِنّا مُنتَقِمُون (۱۶)

۱۶- نَبطِش: انتقام می کشیم.

البَطشَهَ الکُبری: انتقام بزرگ تر. مراد یکی از دو امر است: ۱- جنگ بدر است که بعد از قحطی، مشرکان گرفتار آن شدند. ۲- قیامت است.

[سوره الدخان (۴۴): آیه ۲۰]

وَ إِنِّی عُذتُ بِرَبِّی وَ رَبِّکُم أَن تَرجُمُون ِ (۲۰)

۲۰-آن که أَن تَرجُمُون ِ: اصل آن «ترجمونی» بوده، « یا » حذف شده است. در معنای آن دو احتمال است: ۱- مرا سنگسار کنید. ۲- به من تهمت بزنید و بگویید: ساحر و کذّاب و مانند آن.

[سوره الدخان (۴۴): آیه ۲۴]

وَ اترُک ِ البَحرَ رَهواً إِنَّهُم جُندٌ مُغرَقُون َ (۲۴)

۲۴- رَهواً: ساکن، شکافته شده. (به همان حالتی که شما عبور کردید بگذار باشد تا فرعونیان را غرق سازد.)

[سوره الدخان (۴۴): آیه ۲۷]

وَ نَعمَةٍ کانُوا فِیها فاکِهِین َ (۲۷)

۲۷- فاکِهِین َ: به انواع نعمتها مشغول بودند.

[سوره الدخان (۴۴): آیه ۲۸]

کَذلِک َ وَ أَورَثناها قَوماً آخَرِین َ (۲۸)

۲۸- أَورَثناها قَوماً آخَرِین َ: به آسانی نعمتها را به گروه دیگر دادیم.

[سوره الدخان (۴۴): آیه ۲۹]

فَما بَکَت عَلَیهِم ُ السَّماءُ وَ الأَرض ُ وَ ما کانُوا مُنظَرِین َ (۲۹)

۲۹- فَما بَکَت عَلَیهِم ُ السَّماءُ وَ الأَرض ُ: اینکه کنایه از کم ارزشی آنان است و خداوند خواسته است نهایت کم ارزشی آنان را بیان کند زیرا عرب وقتی می خواهد بزرگی مصیبتی را بیان کند می گوید: آسمان و زمین بر اینکه مصیبت گریه کرد.

[سوره الدخان (۴۴): آیه ۳۲]

وَ لَقَدِ اختَرناهُم عَلی عِلم ٍ عَلَی العالَمِین َ (۳۲)

۳۲- عَلی عِلم ٍ: با آگاهی ما از اینکه که آنان سزاوار اینکه برتری هستند.

[سوره الدخان (۴۴): آیه ۴۱]

يَومَ لا يُغنِي مَولًى عَن مَولًى شَيئاً وَ لا هُم يُنصَرُونَ (۴۱)

۴۱- مَولًى: رفیقی که از او انتظار می رود که به رفیق خود یاری برساند.

[سوره الدخان (۴۴): آیه ۴۳]

إِنَّ شَجَرَةَ الزَّقُّومِ (۴۳)

۴۳- الزَّقُّومِ: به سوره صافات، آیه ۶۲ رجوع شود.

[سوره الدخان (۴۴): آیه ۴۴]

طَعامُ الأَثِيمِ (۴۴)

۴۴- الأَثِيمِ: گناهکار.

[سوره الدخان (۴۴): آیه ۴۵]

كَالمُهلِ يَغلِي فِي البُطُونِ (۴۵)

۴۵- كَالمُهلِ: به دو معنا آمده است: ۱- فلزی که ذوب شده باشد. ۲- ته نشین روغن.

يَغلِي: به جوش می آید.

[سوره الدخان (۴۴): آیه ۴۶]

كَغَلَيِ الحَمِيمِ (۴۶)

۴۶- كَغَلَيِ الحَمِيمِ: مانند جوشیدن آب.

[سوره الدخان (۴۴): آیه ۴۷]

خُذُوهُ فَاعتِلُوهُ إِلى سَواءِ الجَحِيمِ (۴۷)

۴۷- فَاعتِلُوهُ: به زور او را (به وسط جهنم) بکشانید.

سَواءِ الجَحِيمِ: وسط جهنم.

[سوره الدخان (۴۴): آیه ۴۹]

ذُق إِنَّک ـَ أَنت ـَ العَزِیزُ الکَرِیم ُ (۴۹)

۴۹- أَنت ـَ العَزِیزُ الکَرِیم ُ: (به گمان خود) عزیز و گرامی بودی.

[سوره الدخان (۴۴): آیه ۵۳]

یَلبَسُون ـَ مِن سُندُس ٍ وَ إِستَبرَق ٍ مُتَقابِلِین ـَ (۵۳)

۵۳- سُندُس ٍ وَ إِستَبرَق ٍ: به دو معنا آمده است: ۱- «سندس»: ابریشم نازک و «استبرق»:

ابریشم ضخیم. ۲- «سندس» به معنای لباس و «استبرق» به معنای زیر انداز.

[سوره الدخان (۴۴): آیه ۵۵]

یَدعُون ـَ فِیها بِکُل ِّ فاکِهَه ٍ آمِنِین ـَ (۵۵)

۵۵- یَدعُون ـَ: درخواست می کنند.

[سوره الدخان (۴۴): آیه ۵۹]

فَارتَقِب إِنَّهُم مُرتَقِبُون ـَ (۵۹)

۵۹- فَارتَقِب: در انتظار وعده های ما باش.

سوره الجاثیه

[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۵]

وَ اختِلافِ اللَّیلِ وَ النَّهارِ وَ ما أَنزَلَ اللّه ُ مِنَ السَّماءِ مِن رِزقٍ فَأَحیا بِهِ الأَرضَ بَعدَ مَوتِها وَ تَصرِیفِ الرِّیاحِ آیات ٌ لِقَومٍ یَعقِلُونَ (۵)

۵- تَصرِیفِ الرِّیاحِ: فی تصریف الریاح.

[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۶]

تِلکَ آیات ُ اللّه ِ نَتلُوها عَلَیکَ بِالحَقِّ فَبِأَیِّ حَدِیثٍ بَعدَ اللّه ِ وَ آیاتِهِ یُؤمِنُونَ (۶)

۶- فَبِأَیِّ حَدِیثٍ بَعدَ اللّه ِ وَ آیاتِهِ یُؤمِنُونَ: در معنای آن دو وجه آمده است: ۱- ذکر «اللّه» قبل از «ایاته» برای مبالغه و تعظیم است مانند اعجبنی زید و کرمه. ۲- به معنای «فبای حدیث بعد حدیث اللّه و هو القرآن» است و قرینه برای اینکه معنا آیه «اللّه نزل احسن الحدیث» است. «کنز الدقائق»

[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۷]

وَیل ٌ لِکُلِّ أَفّاکٍ أَثِیمٍ (۷)

۷- أَفّاکٍ: مبالغه «افک» است و به دو معنا آمده است: ۱- بسیار دروغگو. ۲- کسی که دروغهای شاخدار می گوید.

أَثِیمٍ: گناهکار.

[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۱۱]

هذا هُدیً وَ الَّذِینَ کَفَرُوا بِآیاتِ رَبِّهِم لَهُم عَذاب ٌ مِن رِجزٍ أَلِیم ٌ (۱۱)

۱۱- رِجزٍ: رجس.

[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۱۲]

اللّه ُ الَّذِی سَخَّرَ لَکُم ُ البَحرَ لِتَجرِیَ الفُلک ُ فِیهِ بِأَمرِهِ وَ لِتَبتَغُوا مِن فَضلِهِ وَ لَعَلَّکُم تَشکُرُونَ (۱۲)

۱۲- لِتَبتَغُوا: لتطلبوا.

[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۱۴]

قُل لِلَّذِین ـ آمَنُوا یَغفِرُوا لِلَّذِین ـ لا یَرجُون ـ أَیّام ـ اللّه ِ لِیَجزِی ـ قَوماً بِما کانُوا یَکسِبُون ـ (۱۴)

۱۴- قُل لِلَّذِین ـ آمَنُوا یَغفِرُوا: تقدیر آیه چنین است: «قل للذین آمنوا اغفروا یغفروا» بگو به مؤمنان که از کفّار رو گردانند و در برابر اذیت آنان صبر کنند و عکس العمل نشان ندهند، آنان هم صبر می کنند و عکس العمل نشان نمی دهند.

أَیّام ـ اللّه ِ: در باره مراد از آن دو قول آمده است:

۱- روزهای مرگ، برزخ و قیامت. «المیزان» ۲- روز قیام امام زمان علیه السّلام و روز رجعت و روز قیامت.

«امام صادق علیه السّلام، کنز الدقائق»

[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۱۶]

وَ لَقَد آتَینا بَنِی إِسرائِیل ـ الکِتاب ـ وَ الحُکم ـ وَ النُّبُوَّه َ وَ رَزَقناهُم مِن ـ الطَّیِّبات ِ وَ فَضَّلناهُم عَلَی العالَمِین ـ (۱۶)

۱۶- فَضَّلناهُم عَلَی العالَمِین: اگر مقصود از «عالمین» همه عالمها باشد فضیلت بنی اسرائیل در بعضی از جهات است و آن زیادی انبیا و وقوع معجزات زیاد در بین آنان است و اگر مراد زمان خودشان باشد فضیلت در تمام جهات است.

«المیزان»

[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۱۷]

وَ آتَیناهُم بَیِّنات ٍ مِن ـ الأَمرِ فَمَا اختَلَفُوا إِلاّ مِن بَعدِ ما جاءَهُم ُ العِلم ُ بَغیاً بَینَهُم إِن َّ رَبَّک ـ یَقضِ ـ ی بَینَهُم یَوم ـ القِیامَه ِ فِیما کانُوا فِیه ِ یَختَلِفُون ـ (۱۷)

۱۷- بَیِّنات ٍ: آیات روشنی که هر گونه شک و تردید را از بین می برد. «المیزان» مِن ـ الأَمرِ: به دو معنا آمده است: ۱- فی امر الدین. «المیزان» ۲- من امر النبی. «المیزان» بَغیاً: حسدا و عداوه. «کنز الدقائق»

[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۱۸]

ثُم َّ جَعَلناک ـ عَلی شَرِیعَه ٍ مِن ـ الأَمرِ فَاتَّبِعها وَ لا تَتَّبِع أَهواءَ الَّذِین ـ لا یَعلَمُون ـ (۱۸)

۱۸- شَرِیعَه ٍ: شیوه ای که با پیمودن آن انسان به مقصد می رسد همان گونه که راه آب، ما را به آب می رساند.

مِن ـ الأَمرِ: امر الدین. «المیزان، کنز الدقائق»

[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۲۱]

أَم حَسِبَ الَّذِينَ اجتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَن نَجعَلَهُم كَالَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَواءً مَحيَاهُم وَ مَمَاتُهُم سَاءَ مَا يَحكُمُونَ (٢١)

٢١- اجتَرَحُوا: اكتسبوا.

[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۲۳]

أَ فَرَأَیتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلهَهُ هَواهُ وَ أَضَلَّهُ اللّهُ عَلی عِلمٍ وَ خَتَمَ عَلی سَمعِهِ وَ قَلبِهِ وَ جَعَلَ عَلی بَصَرِهِ غِشاوَةً فَمَن یَهدِیهِ مِن بَعدِ اللّهِ أَ فَلا تَذَکَّرُونَ (۲۳)

۲۳- اتَّخَذَ إِلهَهُ هَواهُ: معبود خود را هوای نفس خویش قرار داد.

عَلی عِلمٍ: در اینکه جا دو احتمال وجود دارد:

۱- خداوند آگاه بود که وی مستحق اضلال است، بنابراین «علی علم» قید «اللّه» است. «مجمع البیان» ۲- اینکه گمراه از گمراهی خود با خبر و آگاه است، بنابر اینکه «علی علم» قید «عبد» است. احتمال اول از سیاق آیه دور است. «المیزان»

[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۲۴]

وَ قالُوا ما هِیَ إِلاّ حَیاتُنَا الدُّنیا نَمُوتُ وَ نَحیا وَ ما یُهلِکُنا إِلاَّ الدَّهرُ وَ ما لَهُم بِذلِکَ مِن عِلمٍ إِن هُم إِلاّ یَظُنُّونَ (۲۴)

۲۴- ما هِیَ إِلّا حَیاتُنَا الدُّنیا: حیاتی جز زندگانی دنیوی ما وجود ندارد.

ما یُهلِکُنا إِلَّا الدَّهرُ: جز گذر زمان چیزی ما را هلاک نمی کند.

[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۲۸]

وَ تَری کُلَّ أُمَّةٍ جاثِیَةً کُلُّ أُمَّةٍ تُدعی إِلی کِتابِهَا الیَومَ تُجزَونَ ما کُنتُم تَعمَلُونَ (۲۸)

۲۸- جاثِیَةً: به زانو نشسته، به زانو در آمده.

کِتابِهَا: کتاب اعمالش.

[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۲۹]

هذا کِتابُنا یَنطِقُ عَلَیکُم بِالحَقِّ إِنّا کُنّا نَستَنسِخُ ما کُنتُم تَعمَلُونَ (۲۹)

۲۹- یَنطِقُ عَلَیکُم بِالحَقِّ: بحق با شما سخن می گوید و اعمال شما را بازگو می کند.

[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۳۳]

وَ بَدا لَهُم سَيِّئاتُ ما عَمِلُوا وَ حاقَ بِهِم ما كانُوا بِهِ يَستَهزِؤُنَ (۳۳)

۳۳- بَدا لَهُم: برای آنها آشکار شد.

حاقَ بِهِم: آنها را فرا می گیرد.

[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۳۴]

وَ قِيلَ اليَومَ نَنساكُم كَما نَسِيتُم لِقاءَ يَومِكُم هذا وَ مَأواكُمُ النّارُ وَ ما لَكُم مِن ناصِرِينَ (۳۴)

۳۴- نَنساكُم: شما را در عقاب رها می کنیم.

[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۳۵]

ذلِكُم بِأَنَّكُم اتَّخَذتُم آياتِ اللّهِ هُزُواً وَ غَرَّتكُمُ الحَياةُ الدُّنيا فَاليَومَ لا يُخرَجُونَ مِنها وَ لا هُم يُستَعتَبُونَ (۳۵)

۳۵- وَ لا هُم يُستَعتَبُونَ: از آنان عذر پذیرفته نیست.

[سوره الجاثیه (۴۵): آیه ۳۷]

وَ لَهُ الكِبرِياءُ فِي السَّماواتِ وَ الأَرضِ وَ هُوَ العَزِيزُ الحَكِيمُ (۳۷)

۳۷- الكِبرِياءُ: سلطنت و عظمت فراگیر، علو و رفعت.

سوره الاحقاف

[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۴]

قُل أَ رَأَيتُم ما تَدعُونَ مِن دُونِ اللّهِ أَرُونِي ما ذا خَلَقُوا مِنَ الأَرضِ أَم لَهُم شِرك فِي السَّماواتِ ائتُونِي بِكِتابٍ مِن قَبلِ هذا أَو أَثارَةٍ مِن عِلمٍ إِن كُنتُم صادِقِينَ (۴)

۴- أَثارَةٍ: به دو معنا آمده است: ۱- باقیمانده یعنی مطلبی از علوم گذشتگان باقی باشد که بت پرستی شما را تأیید کند. ۲- نقل کردن و روایت کردن یعنی نقلی از گذشتگان در تأیید بت پرستی رسیده باشد. «المیزان»

[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۵]

وَ مَن أَضَلُّ مِمَّن يَدعُوا مِن دُونِ اللّهِ مَن لا يَستَجِيبُ لَهُ إِلى يَومِ القِيامَةِ وَ هُم عَن دُعائِهِم غافِلُونَ (۵)

۵- هُم: مدعوّین غیر از خدا، بتها.

ص: ۵۰۳

[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۸]

أَم يَقُولُون ـ افتَراه ـ قُل إِن ِ افتَرَيتُه ـ فَلا ـ تَملِكُون ـ لِي مِن ـ اللّه ِ ـ شَيئاً هُوَ أَعلَم ـ بِما تُفِيضُون ـ فِيه ِ ـ كَفى بِه ِ ـ شَهِيداً بَينِي وَ بَينَكُم وَ هُوَ الغَفُورُ الرَّحِيم ـ (۸)

۸- فَلا تَملِكُون ـ لِي مِن ـ اللّه ِ ـ شَيئاً: در صورتی که خدا اراده کرده باشد مرا نابود کند شما توان ندارید او را باز دارید یعنی چگونه من می توانم در مقابل چنین قادری بر او افترا ببندم.

هُوَ أَعلَم ـ بِما تُفِيضُون ـ فِيه ِ: خداوند به مطالب دروغی که در باره قرآن می گویید آگاه تر است.

«افاضه» به معنای فرو رفتن در گفتار است. «المیزان»

[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۹]

قُل ما كُنت ـ بِدعاً مِن ـ الرُّسُل ِ وَ ما أَدرِي ما يُفعَل ـ بِي وَ لا بِكُم إِن أَتَّبِع ـ إِلّا ما يُوحى إِلَي ّ وَ ما أَنَا إِلّا نَذِيرٌ مُبِين ـ (۹)

۹- بِدعاً مِن ـ الرُّسُل ِ: اولین پیامبر.

[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۱۰]

قُل أَ رَأَيتُم إِن كان ـ مِن عِندِ اللّه ِ وَ كَفَرتُم بِه ِ وَ شَهِدَ شاهِدٌ مِن بَنِي إِسرائِيل ـ عَلى مِثلِه ِ فَآمَن ـ وَ استَكبَرتُم إِن ـ اللّه ـ لا يَهدِي القَوم ـ الظّالِمِين ـ (۱۰)

۱۰- شاهِدٌ مِن بَنِي إِسرائِيل: در معنای آن دو وجه بیان شده است: ۱- مراد موسی بن عمران علیه السّلام است و مراد از «مثله» تورات است که مثل قرآن است یعنی موسی بن عمران بر تورات که همانند قرآن است شهادت داده است. ۲- مراد «عبد اللّه بن سلام» است که از یهود بود و ایمان آورده بود.

بنابراین آیه مدنی است نه مکّی. «المیزان»

[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۱۱]

وَ قال ـ الَّذِين ـ كَفَرُوا لِلَّذِين ـ آمَنُوا لَو كان ـ خَيراً ما سَبَقُونا إِلَيه ِ وَ إِذ لَم يَهتَدُوا بِه ِ فَسَيَقُولُون ـ هذا إِفك ـ قَدِيم ـ (۱۱)

۱۱- ما سَبَقُونا: سیاق کلام اقتضا می کند که اصل آن «ما سبقتمونا» بوده، «تم» که علامت خطاب است حذف شده است. مخاطب مؤمنین هستند.

[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۱۵]

وَ وَصَّينَا الإنسان َبِوالِدَيه ِإحساناً حَمَلَته ُأُمُّه ُكُرهاً وَ وَضَعَته ُكُرهاً وَ حَملُه ُوَ فِصالُه ُثَلاثُون َشَهراً حَتّى إذا بَلَغ َأَشُدَّه ُوَ بَلَغ َأَربَعِين َسَنَةً قال َرَب ِأَوزِعنِى أَن أَشكُرَ نِعمَتَك َالَّتِى أَنعَمت َعَلَىَّ وَ عَلى والِدَىَّ وَ أَن أَعمَل َصالِحاً تَرضاه ُوَ أَصلِح لِى فِى ذُرِّيَّتِى إنِّى تُبت ُإلَيك َوَ إنِّى مِن َالمُسلِمِين َ(۱۵)

۱۵- كُرهاً: ناراحتی و سختی.

حَملُه ُوَ فِصالُه ُ: در مقام بیان کمترین مدت بارداری و بیشترین مدت شیر خواری است که مجموعا سی ماه می شود شش ماه بارداری و بیست و چهار ماه شیر خواری.

أَشُدَّه ُ: دو احتمال در معنای آن آمده است: ۱- هنگامی که محکم شد. «امام صادق علیه السّلام» ۲- ابتدای «أشدّ» سی و سه سالگی است و انتهای آن چهل سالگی. «امام صادق علیه السّلام» (هر دو احتمال در کنز الدقائق آمده است.)

بَلَغ َأَربَعِين َسَنَةً: عطف بیان است برای «أشدّ».

أَوزِعنِى: به من الهام کن.

[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۱۷]

وَ الَّذِى قال َلِوالِدَيه ِأُف ٍّلَكُما أَ تَعِدانِنِى أَن أُخرَج َوَ قَد خَلَت ِالقُرُون ُمِن قَبلِى وَ هُما يَستَغِيثان ِاللّه َوَيلَك َآمِن إنَّ وَعدَ اللّه ِحَقٌّ فَيَقُول ُما هذا إلاّ أَساطِيرُ الأَوَّلِين َ(۱۷)

۱۷- الَّذِى قال َ: فرد مخصوصی مراد نیست، بلکه نسبت به هر کسی که با والدین خویش چنین رفتار کند عمومیت دارد.

أُخرَج َ: اخرج من القبر یعنی از قبر بیرون آورده می شوم و دوباره زنده می شوم.

قَد خَلَت ِالقُرُون ُمِن قَبلِى: امتهای پیشین یعنی امتهای پیشین مردند، ولی از قبرها بیرون نیامدند.

[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۲۰]

وَ يَوم َيُعرَض ُالَّذِين َكَفَرُوا عَلَى النّارِ أَذهَبتُم طَيِّباتِكُم فِى حَياتِكُم ُالدُّنيا وَ استَمتَعتُم بِها فَاليَوم َتُجزَون َعَذاب َالهُون ِبِما كُنتُم تَستَكبِرُون َفِى الأَرض ِبِغَيرِ الحَق ِّوَ بِما كُنتُم تَفسُقُون َ(۲۰)

۲۰- الهُون ِ: عذابی که در آن خواری و ذلّت است.

[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۲۱]

وَ اذکُر أَخا عادٍ إِذ أَنذَرَ قَومَه ُبِالأَحقاف ِ وَ قَد خَلَت ِ النُّذُرُ مِن بَین ِ یَدَیه ِ وَ مِن خَلفِه ِ أَلاّ تَعبُدُوا إِلاَّ اللّه َ إِنِّی أَخاف ُعَلَیکُم عَذاب َ یَوم ٍ عَظِیم ٍ (۲۱)

۲۱- بِالأَحقاف ِ: جمع «حقف» و در لغت به معنای ریگهای زیادی است که به شکل مستطیل است. «مجمع البیان». مراد از آن در آیه، محل سکونت قوم عاد است و حتما در جنوب جزیره العرب است، اما محل دقیق آن روشن نیست.

«المیزان» النُّذُرُ: پیامبران.

[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۲۲]

قالُوا أَ جِئتَنا لِتَأفِکَنا عَن آلِهَتِنا فَأتِنا بِما تَعِدُنا إِن کُنت َ مِن َ الصّادِقِین َ (۲۲)

۲۲- لِتَأفِکَنا: تا اینکه که ما را از خدایانمان رو گردان سازی.

[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۲۴]

فَلَمّا رَأَوه ُعارِضاً مُستَقبِل َ أَودِیَتِهِم قالُوا هذا عارِض ٌمُمطِرُنا بَل هُوَ مَا استَعجَلتُم بِه ِ رِیح ٌفِیها عَذاب ٌأَلِیم ٌ(۲۴)

۲۴- عارِضاً: ابر.

[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۲۵]

تُدَمِّرُ کُل َّشَی ءٍ بِأَمرِ رَبِّها فَأَصبَحُوا لا یُرى إِلاّ مَساکِنُهُم کَذلِک َنَجزِی القَوم َالمُجرِمِین َ(۲۵)

۲۵- تُدَمِّرُ: نابود می کند.

[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۲۶]

وَ لَقَد مَکَّنّاهُم فِیما إِن مَکَّنّاکُم فِیه ِ وَ جَعَلنا لَهُم سَمعاً وَ أَبصاراً وَ أَفئِدَةً فَما أَغنى عَنهُم سَمعُهُم وَ لا أَبصارُهُم وَ لا أَفئِدَتُهُم مِن شَی ءٍ إِذ کانُوا یَجحَدُون َبِآیات ِ اللّه ِ وَ حاق َبِهِم ما کانُوا بِه ِ یَستَهزِؤُن َ(۲۶)

۲۶- إِن مَکَّنّاکُم: «إن» نافیه است یعنی «ما مکّناکم».

[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۲۸]

فَلَو لا نَصَرَهُم ُالَّذِین َاتَّخَذُوا مِن دُون ِ اللّه ِ قُرباناً آلِهَةً بَل ضَلُّوا عَنهُم وَ ذلِک َإِفکُهُم وَ ما کانُوا یَفتَرُون َ(۲۸)

۲۸- فَلَو لا نَصَرَهُم: پس چرا خدایانشان آنان را یاری نکرد.

اتَّخَذُوا: مفعول اول «اتخذوا» حذف شده است. در اصل چنین بوده: «اتخذوهم من دون اللّه».

قُرباناً: تقرّبا إلی اللّه.

ص: ۵۰۶

[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۲۹]

وَ إِذ صَرَفنا إِلَیک نَفَراً مِن الجِن یَستَمِعُون القُرآن فَلَمّا حَضَرُوه قالُوا أَنصِتُوا فَلَمّا قُضِی وَلَّوا إِلی قَومِهِم مُنذِرِین (۲۹)

۲۹- نَفَراً: گروهی.

أَنصِتُوا: ساکت شوید.

قُضِی: از تلاوت فارغ شد.

وَلَّوا إِلی قَومِهِم: به سوی قومشان بازگشتند.

[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۳۱]

یا قَومَنا أَجِیبُوا داعِی اللّه وَ آمِنُوا بِه یَغفِر لَکُم مِن ذُنُوبِکُم وَ یُجِرکُم مِن عَذاب أَلِیم (۳۱)

۳۱- یُجِرکُم: پناه دهد.

[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۳۳]

أَ وَ لَم یَرَوا أَنَّ اللّه الَّذِی خَلَق السَّماوات وَ الأَرض وَ لَم یَعی بِخَلقِهِنَّ بِقادِرٍ عَلی أَن یُحیِی المَوتی بَلی إِنَّه عَلی کُلِّ شَی ءٍ قَدِیرٌ (۳۳)

۳۳- لَم یَعی: خسته نشد. «عیی فلان بامره» یعنی در انجام آن کار عاجز و ناتوان شد.

[سوره الأحقاف (۴۶): آیه ۳۵]

فَاصبِر کَما صَبَرَ أُولُوا العَزم مِن الرُّسُل وَ لا تَستَعجِل لَهُم کَأَنَّهُم یَوم یَرَون ما یُوعَدُون لَم یَلبَثُوا إِلّا ساعَةً مِن نَهارٍ بَلاغٌ فَهَل یُهلَک إِلَّا القَوم الفاسِقُون (۳۵)

۳۵- بَلاغٌ: هذا القرآن بلاغ.

سوره محمّد

[سوره محمّد (۴۷): آیه ۲]

وَ الَّذِین َ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحات ِ وَ آمَنُوا بِما نُزِّل َ عَلی مُحَمَّدٍ وَ هُوَ الحَق ُّ مِن رَبِّهِم کَفَّرَ عَنهُم سَیِّئاتِهِم وَ أَصلَح َ بالَهُم (۲)

۲- بالَهُم: حالهم.

[سوره محمّد (۴۷): آیه ۴]

فَإِذا لَقِیتُم ُ الَّذِین َ کَفَرُوا فَضَ رب َ الرِّقاب ِ حَتّی إِذا أَثخَنتُمُوهُم فَشُدُّوا الوَثاق َ فَإِمّا مَنًّا بَعدُ وَ إِمّا فِداءً حَتّی تَضَع َ الحَرب ُ أَوزارَها ذلِک َ وَ لَو یَشاءُ اللّه ُ لانتَصَرَ مِنهُم وَ لکِن لِیَبلُوَا بَعضَکُم بِبَعض ٍ وَ الَّذِین َ قُتِلُوا فِی سَبِیل ِ اللّه ِ فَلَن یُضِل َّ أَعمالَهُم (۴)

۴- فَضَرب َ الرِّقاب ِ: گردن آنان را بزنید. کنایه از کشتن آنان است.

أَثخَنتُمُوهُم: بر آنان پیروز شدید و آنان رو به ضعف نهادند. «مجمع البیان» اصل آن «ثخین» و به معنای غلیظ است. «کنز الدقائق» فَشُدُّوا الوَثاق َ: اسیران را محکم ببندید.

فَإِمّا مَنًّا: یا بر اسیران منت نهاده و بدون دریافت عوض آنان را آزاد می کنید.

وَ إِمّا فِداءً: و یا در برابر گرفتن عوض آنان را آزاد می کنید.

تَضَع َ الحَرب ُ أَوزارَها: تا جنگ پایان یابد و سلاحها بر زمین نهاده شود.

أَوزارَها: جمع «وزر» به معنای آنچه را که انسان حمل می کند و چون سلاح نیز حمل می شود به آن «وزر» گفته شده است.

لَانتَصَرَ مِنهُم: از کفار انتقام می کشید یعنی اگر خدا می خواست بدون دستور به جهاد کفار را نابود کند می توانست چنین کند. «المیزان و کنز الدقائق»

[سوره محمّد (۴۷): آیه ۶]

وَ یُدخِلُهُم ُ الجَنَّهَ عَرَّفَها لَهُم (۶)

۶- عَرَّفَها لَهُم: بهشت را به آنان معرّفی کرده است.

[سوره محمّد (۴۷): آیه ۸]

وَ الَّذِین َ کَفَرُوا فَتعساً لَهُم وَ أَضَل َّ أَعمالَهُم (۸)

۸- فَتَعساً: نکبت و خواری.

[سوره محمّد (۴۷): آیه ۱۰]

أَ فَلَم یَسِیرُوا فِی الأَرضِ فَیَنظُرُوا کَیفَ کانَ عاقِبَهُ الَّذِینَ مِن قَبلِهِم دَمَّرَ اللّه ُعَلَیهِم وَ لِلکافِرِینَ أَمثالُها (۱۰)

۱۰- دَمَّرَ اللّه ُ: اهلک اللّه.

لِلکافِرِینَ أَمثالُها: کافران همانند آن عذابها را استحقاق دارند، گرچه خداوند به خاطر مصالحی به تأخیر انداخته است.

[سوره محمّد (۴۷): آیه ۱۲]

إِنَّ اللّه َ یُدخِلُ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحاتِ جَنّاتٍ تَجرِی مِن تَحتِهَا الأَنهارُ وَ الَّذِینَ کَفَرُوا یَتَمَتَّعُونَ وَ یَأکُلُونَ کَما تَأکُلُ الأَنعامُ وَ النّارُ مَثوًی لَهُم (۱۲)

۱۲- مَثوًی: جایگاه.

[سوره محمّد (۴۷): آیه ۱۳]

وَ کَأَیِّن مِن قَریَةٍ هِیَ أَشَدُّ قُوَّةً مِن قَریَتِکَ الَّتِی أَخرَجَتکَ أَهلَکناهُم فَلا ناصِرَ لَهُم (۱۳)

۱۳- قَریَتِکَ الَّتِی أَخرَجَتکَ: مراد مکه است که مردم آن پیامبر را مجبور به هجرت کردند.

[سوره محمّد (۴۷): آیه ۱۵]

مَثَلُ الجَنَّةِ الَّتِی وُعِدَ المُتَّقُونَ فِیها أَنهارٌ مِن ماءٍ غَیرِ آسِنٍ وَ أَنهارٌ مِن لَبَنٍ لَم یَتَغَیَّر طَعمُهُ وَ أَنهارٌ مِن خَمرٍ لَذَّةٍ لِلشّارِبِینَ وَ أَنهارٌ مِن عَسَلٍ مُصَفًّی وَ لَهُم فِیها مِن کُلِّ الثَّمَراتِ وَ مَغفِرَةٌ مِن رَبِّهِم کَمَن هُوَ خالِدٌ فِی النّارِ وَ سُقُوا ماءً حَمِیماً فَقَطَّع أَمعاءَهُم (۱۵)

۱۵- آسِنٍ: متغیّر، گندیده، آبی که در اثر ماندن متعفّن شده باشد.

مُصَفًّی: خالص، عیوب عسل دنیا را ندارد.

حَمِیماً: بسیار داغ.

[سوره محمّد (۴۷): آیه ۱۶]

وَ مِنهُم مَن یَستَمِعُ إِلَیکَ حَتّی إِذا خَرَجُوا مِن عِندِکَ قالُوا لِلَّذِینَ أُوتُوا العِلمَ ما ذا قالَ آنِفاً أُولئِکَ الَّذِینَ طَبَعَ اللّه ُ عَلی قُلُوبِهِم وَ اتَّبَعُوا أَهواءَهُم (۱۶)

۱۶- ما ذا قالَ آنِفاً: الآن چه چیزی گفت!

بعضی گفته اند: سؤال حقیقی است و بعضی دیگر گفته اند: سؤال از روی استهزا است(۱).

[سوره محمّد (۴۷): آیه ۱۸]

فَهَل یَنظُرُونَ إِلاَّ السّاعَةَ أَن تَأتِیَهُم بَغتَةً فَقَد جاءَ أَشراطُها فَأَنّی لَهُم إِذا جاءَتهُم ذِکراهُم (۱۸)

۱۸- أَشراطُها: علائم قیامت.

فَأَنّى لَهُم إِذا جاءَتهُم: از کجا می توانند با آمدن قیامت متذکر شوند یعنی سودی ندارد.

[سوره محمّد (۴۷): آیه ۱۹]

فَاعلَم أَنَّه ُلا إِله َإِلاَّ اللّه ُوَ استَغفِر لِذَنبِک َوَ لِلمُؤمِنِین َوَ المُؤمِنات ِ وَ اللّه ُیَعلَم ُمُتَقَلَّبَکُم وَ مَثواکُم (۱۹)

۱۹- استَغفِر لِذَنبِک: خطاب به نبی صلّی اللّه علیه و آله است ولی مراد مؤمنان هستند از باب «به در بگو تا دیوار بشنود».

۱- ۱.به نظر می رسد جمله «اولئک الّذین طبع ا ...» قرینه است که استفهام از روی استهزا بوده است.

[سوره محمّد (۴۷): آیه ۲۰]

وَ یَقُولُ الَّذِینَ آمَنُوا لَو لا نُزِّلَت سُورَهٌ فَإِذا أُنزِلَت سُورَهٌ مُحکَمَهٌ وَ ذُکِرَ فِیهَا القِتالُ رَأَیتَ الَّذِینَ فِی قُلُوبِهِم مَرَضٌ یَنظُرُونَ إِلَیکَ نَظَرَ المَغشِیِّ عَلَیهِ مِنَ المَوتِ فَأَولی لَهُم (۲۰)

۲۰- مُحکَمَهٌ: روشن و غیر متشابه.

نَظَرَ المَغشِیِّ عَلَیهِ: نگاه بدون پلک زدن، خیره نگاه کردن.

المَغشِیِّ عَلَیهِ مِنَ المَوتِ: کسی که در حال مرگ است و مرگ او را فرا گرفته است. «غشیه غشاوه»: او را پوشانید. «المیزان»

[سوره محمّد (۴۷): آیه ۲۱]

طاعَهٌ وَ قَولٌ مَعرُوفٌ فَإِذا عَزَمَ الأَمرُ فَلَو صَدَقُوا اللّه لَکانَ خَیراً لَهُم (۲۱)

۲۱- طاعَهٌ وَ قَولٌ مَعرُوفٌ: تقدیر کلام چنین است: «قولوا امرنا طاعه و قول معروف»: بگویید:

دستور ما اطاعت و گفتار نیک است.

فَإِذا عَزَمَ الأَمرُ: جزای شرط محذوف است یعنی هنگامی که کار جهاد جدی می شود از رفتن به جهاد سرباز می زنند و به وعده های خود عمل نمی کنند.

فَلَو صَدَقُوا اللّه: اگر خدا را در دستوراتی که به آنان می داد (از جمله جهاد) تصدیق می کردند.

[سوره محمّد (۴۷): آیه ۲۲]

فَهَل عَسَیتُم إِن تَوَلَّیتُم أَن تُفسِدُوا فِی الأَرضِ وَ تُقَطِّعُوا أَرحامَکُم (۲۲)

۲۲- عَسَیتُم: خطاب به منافقین است یعنی شما منافقین امیدوارید.

إِن تَوَلَّیتُم: اگر از احکام خدا (جهاد) رو گردان شدید.

[سوره محمّد (۴۷): آیه ۲۴]

أَ فَلا یَتَدَبَّرُونَ القُرآنَ أَم عَلی قُلُوبٍ أَقفالُها (۲۴)

۲۴- أَ فَلا یَتَدَبَّرُونَ...: مرجع ضمیر منافقین هستند یعنی آیا در قرآن تدبر و اندیشه نمی کنند و یا بر دلهای آنان قفل زده شده است!

أَم: در «ام» دو احتمال است: ۱- معادل همزه استفهام. ۲- منقطعه، به معنای «بل». «کنز الدقائق»

[سوره محمّد (۴۷): آیه ۲۵]

إِنَّ الَّذِینَ ارتَدُّوا عَلی أَدبارِهِم مِن بَعدِ ما تَبَیَّنَ لَهُمُ الهُدَی الشَّیطانُ سَوَّلَ لَهُم وَ أَملی لَهُم (۲۵)

۲۵- سَوَّلَ: زشت را به صورت زیبا جلوه داد.

أَملی لَهُم: آنان را به آرزوهای دراز مشغول کرده است.

[سوره محمّد (۴۷): آیه ۲۶]

ذلِکَ بِأَنَّهُم قالُوا لِلَّذِینَ کَرِهُوا ما نَزَّلَ اللّهُ سَنُطِیعُکُم فِی بَعضِ الأَمرِ وَ اللّهُ یَعلَمُ إِسرارَهُم (۲۶)

۲۶- قالُوا: منافقین گفتند. «المیزان» لِلَّذِینَ کَرِهُوا ما نَزَّلَ اللّهُ: مراد کفار است. «المیزان»

[سوره محمّد (۴۷): آیه ۲۸]

ذلِکَ بِأَنَّهُمُ اتَّبَعُوا ما أَسخَطَ اللّهَ وَ کَرِهُوا رِضوانَهُ فَأَحبَطَ أَعمالَهُم (۲۸)

۲۸- ذلِکَ بِأَنَّهُمُ...: منافقان در بعضی از امور مخفیانه به کفّار قول همکاری می دادند.

۲۹- «أضغان»: جمع «ضغن» به معنای کینه و دشمنی است.

[سوره محمّد (۴۷): آیه ۳۰]

وَ لَو نَشاءُ لَأَرَيناكَهُم فَلَعَرَفتَهُم بِسِيماهُم وَ لَتَعرِفَنَّهُم فِي لَحنِ القَولِ وَ اللّهُ يَعلَمُ أَعمالَكُم (۳۰)

۳۰- بِسِيماهُم: با علامتهایی که در آنان قرار داده بودیم.

لَحنِ القَولِ: طرز سخن گفتن، کنایه زدن. «المیزان».

[سوره محمّد (۴۷): آیه ۳۱]

وَ لَنَبلُوَنَّكُم حَتّى نَعلَمَ المُجاهِدينَ مِنكُم وَ الصّابِرينَ وَ نَبلُوَا أَخبارَكُم (۳۱)

۳۱- نَبلُوَا أَخبارَكُم: خبرهای شما را که حکایت کننده از ایمان شماست، آزمایش خواهیم کرد و صدق و کذب آن را مشخص خواهیم کرد. «کنز الدقائق»

[سوره محمّد (۴۷): آیه ۳۲]

إِنَّ الَّذينَ كَفَرُوا وَ صَدُّوا عَن سَبيلِ اللّهِ وَ شَاقُّوا الرَّسُولَ مِن بَعدِ ما تَبَيَّنَ لَهُمُ الهُدى لَن يَضُرُّوا اللّهَ شَيئاً وَ سَيُحبِطُ أَعمالَهُم (۳۲)

۳۲- شَاقُّوا الرَّسُولَ: با پیامبر دشمنی کردند.

[سوره محمّد (۴۷): آیه ۳۵]

فَلا تَهِنُوا وَ تَدعُوا إِلَى السَّلمِ وَ أَنتُمُ الأَعلَونَ وَ اللّهُ مَعَكُم وَ لَن يَتِرَكُم أَعمالَكُم (۳۵)

۳۵- وَ تَدعُوا: لا تدعوا. عطف است بر «لا تهنوا» یعنی کفار را به سازش دعوت نکنید.

السَّلمِ: سازش.

لَن يَتِرَكُم أَعمالَكُم: از پاداش اعمال شما چیزی کم نخواهد گذاشت. مشتق از «وتره اذا نقصه» است.

وَ أَنتُمُ الأَعلَونَ: جمله حالیه است. «المیزان»

[سوره محمّد (۴۷): آیه ۳۷]

إِن يَسئَلكُمُوها فَيُحفِكُم تَبخَلُوا وَ يُخرِج أَضغانَكُم (۳۷)

۳۷- فَيُحفِكُم: شما را به زحمت می اندازد.

أَضغانَکَم: کینه های شما نسبت به خدا و رسول. (حاصل آیه اینکه است که خداوند از شما درخواست نکرد که همه اموال خود را به عنوان زکات بپردازید زیرا در اینکه صورت علاقه شما نسبت به مال مانع از انفاق می شد و شما نسبت به خدا و رسول کینه در دل می گرفتید، بلکه عشر یا نصف عشر را از شما به عنوان زکات خواسته است)

[سوره محمّد (۴۷): آیه ۳۸]

ها أَنتُم هؤُلاءِ تُدعَون َلِتُنفِقُوا فِی سَبِیل ِ اللّه ِ فَمِنکُم مَن یَبخَل ُ وَ مَن یَبخَل فَإِنَّما یَبخَل ُ عَن نَفسِه ِ وَ اللّه ُ الغَنِی ُّ وَ أَنتُم ُ الفُقَراءُ وَ إِن تَتَوَلَّوا یَستَبدِل قَوماً غَیرَکُم ثُم َ لا یَکُونُوا أَمثالَکُم (۳۸)

۳۸- لا یَکُونُوا أَمثالَکُم: همانند شما نخواهند بود، بلکه بهتر از شما خواهند بود.

ص: ۵۱۱

سوره الفتح

[سوره الفتح (۴۸): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِالرَّحمن ِالرَّحِیم ِ

إِنّا فَتَحنا لَک َفَتحاً مُبِیناً (۱)

۱- فَتحاً مُبِیناً: مراد یکی از چند امر است: ۱- فتح مکه. ۲- صلح حدیبیّه. ۳- پیروزی اسلام بر کفر در بعد فرهنگی و قوی بودن استدلال و معجزه در تمام صحنه ها.

[سوره الفتح (۴۸): آیه ۴]

هُوَ الَّذِی أَنزَل َالسَّکِینَه َفِی قُلُوب ِالمُؤمِنِین َلِیَزدادُوا إِیماناً مَع َإِیمانِهِم وَ لِلّه ِجُنُودُ السَّماوات ِوَ الأَرض ِوَ کان َاللّه ُعَلِیماً حَکِیماً (۴)

۴- إِیماناً مَع َإِیمانِهِم: یقینا الی یقینهم.

[سوره الفتح (۴۸): آیه ۵]

لِیُدخِل َالمُؤمِنِین َوَ المُؤمِنات ِجَنّات ٍتَجرِی مِن تَحتِهَا الأَنهارُ خالِدِین َفِیها وَ یُکَفِّرَ عَنهُم سَیِّئاتِهِم وَ کان َذلِک َعِندَ اللّه ِفَوزاً عَظِیماً (۵)

۵- لِیُدخِل َ: عطف است بر «لیغفر».

[سوره الفتح (۴۸): آیه ۶]

وَ یُعَذِّب َالمُنافِقِین َوَ المُنافِقات ِوَ المُشرِکِین َوَ المُشرِکات ِالظّانِّین َبِاللّه ِظَن َّالسَّوءِ عَلَیهِم دائِرَهُ السَّوءِ وَ غَضِب َاللّه ُعَلَیهِم وَ لَعَنَهُم وَ أَعَدَّ لَهُم جَهَنَّم َوَ ساءَت مَصِیراً (۶)

۶- الظّانِّین َبِاللّه ِظَن َّالسَّوءِ: کفار گمان زشتی به خدا داشتند و آن اینکه که خداوند آنان را در شکست دادن پیامبر یاری خواهد کرد.

دائِرَهُ السَّوءِ: شرّی که می چرخد تا به کسی اصابت کند. جمله «علیهم دائره السوء» یا نفرین علیه کفار است و یا تحقق بخشیدن شرور در باره آنان است. «المیزان»

[سوره الفتح (۴۸): آیه ۹]

لِتُؤمِنُوا بِاللّه ِوَ رَسُولِه ِوَ تُعَزِّرُوه ُوَ تُوَقِّرُوه ُوَ تُسَبِّحُوه ُبُکرَهً وَ أَصِیلاً (۹)

۹- تُعَزِّرُوه: در معنا دو احتمال وجود دارد:

۱- پیامبر صلّی اللّه علیه و آله را یاری کنید. ۲- خدا را یاری کنید.

تُوَقِّرُوه: در معنا دو احتمال وجود دارد: ۱- پیامبر را گرامی بدارید. ۲- خدا را یاری کنید.

ص: ۵۱۲

[سوره الفتح (۴۸): آیه ۱۰]

إِنَّ الَّذِینَ یُبایِعُونَکَ إِنَّما یُبایِعُونَ اللّهَ یَدُ اللّهِ فَوقَ أَیدِیهِم فَمَن نَکَثَ فَإِنَّما یَنکُثُ عَلی نَفسِهِ وَ مَن أَوفی بِما عاهَدَ عَلَیهُ اللّهَ فَسَیُؤتِیهِ أَجراً عَظِیماً (۱۰)

۱۰- نَکَثَ: پیمان شکست.

[سوره الفتح (۴۸): آیه ۱۱]

سَیَقُولُ لَکَ المُخَلَّفُونَ مِنَ الأَعرابِ شَغَلَتنا أَموالُنا وَ أَهلُونا فَاستَغفِر لَنا یَقُولُونَ بِأَلسِنَتِهِم ما لَیسَ فِی قُلُوبِهِم قُل فَمَن یَملِکُ لَکُم مِنَ اللّهِ شَیئاً إِن أَرادَ بِکُم ضَرًّا أَو أَرادَ بِکُم نَفعاً بَل کانَ اللّهُ بِما تَعمَلُونَ خَبِیراً (۱۱)

۱۱- المُخَلَّفُون: آنانی که در مدینه مانده بودند و از همراهی کردن پیامبر صلّی اللّه علیه و آله در عمره در سال حدیبیّه امتناع ورزیده بودند. و اینکه به آن جهت بود که می ترسیدند قریش مسلمانان را به قتل برسانند.

الأَعراب: گروهی از عربهای بادیه نشین.

[سوره الفتح (۴۸): آیه ۱۲]

بَل ظَنَنتُم أَن لَن یَنقَلِبَ الرَّسُولُ وَ المُؤمِنُونَ إِلی أَهلِیهِم أَبَداً وَ زُیِّنَ ذلِکَ فِی قُلُوبِکُم وَ ظَنَنتُم ظَنَّ السَّوءِ وَ کُنتُم قَوماً بُوراً (۱۲)

۱۲- لَن یَنقَلِبَ: هرگز بر نخواهد گشت.

بُوراً: هلاک شده، نابود شده.

[سوره الفتح (۴۸): آیه ۱۳]

وَ مَن لَم یُؤمِن بِاللّهِ وَ رَسُولِهِ فَإِنّا أَعتَدنا لِلکافِرِینَ سَعِیراً (۱۳)

۱۳- سَعِیراً: آتش شعله ور.

[سوره الفتح (۴۸): آیه ۱۵]

سَیَقُولُ المُخَلَّفُونَ إِذَا انطَلَقتُم إِلی مَغانِمَ لِتَأخُذُوها ذَرُونا نَتَّبِعکُم یُرِیدُونَ أَن یُبَدِّلُوا کَلامَ اللّهِ قُل لَن تَتَّبِعُونا کَذلِکُم قالَ اللّهُ مِن قَبلُ فَسَیَقُولُونَ بَل تَحسُدُونَنا بَل کانُوا لا یَفقَهُونَ إِلاّ قَلِیلاً (۱۵)

۱۵- انطَلَقتُم: روانه شدید، گسیل شدید، بسیج شدید.

مَغانِمَ: غنیمتهای جنگ خیبر چون خداوند وعده غنیمتهای خیبر را به پیامبر صلّی اللّه علیه و آله داده بود. البته اینکه وعده فقط برای کسانی بود که قبل از آن در حدیبیّه حضور داشته اند و «مخلّفون» در حدیبیه حضور نداشته اند، در نتیجه از غنائم خیبر محروم بودند و اصرار داشتند که در خیبر حضور پیدا کنند.

یُرِیدُونَ...: آنان می خواهند با حضور خود در جنگ خیبر کلام خدا- که فرموده است: «غنائم خیبر فقط مال کسانی است که در حدیبیه حضور داشته اند»- را تغییر دهند.

بَل تَحسُدُونَنا: بلکه شما مسلمانان نسبت به حضور ما (مخلّفون) حسد می ورزید.

ص: ۵۱۳

[سوره الفتح (۴۸): آیه ۱۶]

قُل لِلمُخَلَّفِین ـ مِن ـ الأَعراب ِ سَتُدعَون ـ إِلی قَوم ٍ أُولِی بَأس ٍ شَدِید ٍ تُقاتِلُونَهُم أَو یُسلِمُون ـ فَإِن تُطِیعُوا یُؤتِکُم ُ اللّه ُ أَجراً حَسَناً وَ إِن تَتَوَلَّوا کَما تَوَلَّیتُم مِن قَبل ُ یُعَذِّبکُم عَذاباً أَلِیماً (۱۶)

۱۶- أُولِی بَأس ٍ شَدِید ٍ: تمام جنگهایی که بعد از خیبر پیش آمده است مانند: هوازن، ثقیف، موته. «المیزان»

[سوره الفتح (۴۸): آیه ۱۸]

لَقَد رَضِی ـ اللّه ُ عَن ِ المُؤمِنِین ـ إِذ یُبایِعُونَک ـ تَحت ـ الشَّجَرَهِ فَعَلِم ـ ما فِی قُلُوبِهِم فَأَنزَل ـ السَّکِینَهَ عَلَیهِم وَ أَثابَهُم فَتحاً قَرِیباً (۱۸)

۱۸- تَحت ـ الشَّجَرَهِ: مراد بیعت حدیبیه است که «بیعه الرضوان» نام گرفت و اینکه بیعت در زیر درختی به نام درخت «سمره» انجام گرفت.

[سوره الفتح (۴۸): آیه ۲۰]

وَعَدَکُم ُ اللّه ُ مَغانِم ـ کَثِیرَهً تَأخُذُونَها فَعَجَّل ـ لَکُم هذِه ِ وَ کَف َّ أَیدِی ـ النّاس ِ عَنکُم وَ لِتَکُون ـ آیَهً لِلمُؤمِنِین ـ وَ یَهدِیَکُم صِراطاً مُستَقِیماً (۲۰)

۲۰- هذِه ِ: مراد غنائم خیبر است.

وَ کَف َّ أَیدِی ـ النّاس ِ عَنکُم: هنگامی که پیامبر صلّی اللّه علیه و آله و لشگر مسلمانان عزم خیبر کردند عده ای از قبایل (اسد و غطفان) تصمیم گرفتند به مدینه و زنان مسلمانان شبیخون بزنند. خداوند در دل آنان ایجاد رعب کرد و شبیخون آنان عملی نشد.

آیَهً لِلمُؤمِنِین ـ: دستیابی به غنائم خیبر یک نشانه ای از راستگویی و نبوت تو برای مؤمنین بود چون وعده خداوند توسط تو نسبت به دستیابی به غنائم، عملی شد.

[سوره الفتح (۴۸): آیه ۲۱]

وَ أُخری لَم تَقدِرُوا عَلَیها قَد أَحاطَ اللّه ُ بِها وَ کان ـ اللّه ُ عَلی کُل ِّ شَی ءٍ قَدِیراً (۲۱)

۲۱- أُخری لَم تَقدِرُوا عَلَیها: یعنی «وعدکم مغانم اخری»: خداوند غنائم دیگری (غنائم فارس و روم) را که هنوز در سلطه شما در نیامده وعده داده است.

[سوره الفتح (۴۸): آیه ۲۳]

سُنَّهَ اللّه ِ الَّتِی قَد خَلَت مِن قَبل ُ وَ لَن تَجِدَ لِسُنَّهِ اللّه ِ تَبدِیلاً (۲۳)

۲۳- سُنَّهَ اللّه ِ: هذه سنه اللّه: اینکه روش خداوند است که انبیا و پیروان آنان را یاری می کند و دشمنان آنان را نابود و خوار می سازد.

ص: ۵۱۴

[سوره الفتح (۴۸): آیه ۲۴]

وَ هُوَ الَّذِی کَفَّ أَیْدِیَهُم عَنکُم وَ أَیْدِیَکُم عَنهُم بِبَطْنِ مَکَّهَ مِن بَعْدِ أَن أَظْفَرَکُم عَلَیهِم وَ کانَ اللّهُ بِما تَعْمَلُونَ بَصِیراً (۲۴)

۲۴- الَّذِی کَفَّ أَیْدِیَهُم عَنکُم ...: با ایجاد رعب در دل مشرکان مکّه دست آنان را از شما کوتاه کرد و با نهی کردن شما (مؤمنان) دست شما را از آنان کوتاه کرد (و صلح حدیبیه برقرار شد).

بِبَطْنِ مَکَّهَ: حدیبیّه.

[سوره الفتح (۴۸): آیه ۲۵]

هُمُ الَّذِینَ کَفَرُوا وَ صَدُّوکُم عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرامِ وَ الْهَدْیَ مَعْکُوفاً أَن یَبْلُغَ مَحِلَّهُ وَ لَوْ لا رِجالٌ مُؤْمِنُونَ وَ نِساءٌ مُؤْمِناتٌ لَمْ تَعْلَمُوهُمْ أَن تَطَؤُهُمْ فَتُصِیبَکُم مِنْهُم مَعَرَّهٌ بِغَیْرِ عِلْمٍ لِیُدْخِلَ اللّهُ فِی رَحْمَتِهِ مَن یَشاءُ لَوْ تَزَیَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِینَ کَفَرُوا مِنْهُمْ عَذاباً أَلِیماً (۲۵)

۲۵- وَ الْهَدْیَ مَعْکُوفاً أَن یَبْلُغَ مَحِلَّهُ:

«معکوفا» به معنای «محبوسا» است یعنی مشرکان در حدیبیّه مانع شدند از اینکه که پیامبر صلّی اللّه علیه و آله شترانی را که جهت قربانی آورده بود در مکه ذبح کند و ناگزیر در حدیبیه ذبح کرد.

أَن تَطَؤُهُمْ: نابود سازید و به قتل برسانید.

بِغَیْرِ عِلْمٍ: قید برای «أن تطؤهم» است یعنی اینکه که شما مؤمنان مکه را به خاطر عدم شناخت و عدم آگاهی از ایمان آنان نابود کنید.

فَتُصِیبَکُم مِنْهُم مَعَرَّهٌ: به دو معنا آمده است:

۱- از ناحیه قتل آنان گناهی دامنگیر شما گردد.

۲- از ناحیه قتل آنان عیبی دامنگیر شما گردد به اینکه که مشرکان بگویند: مسلمانان همکیشان خود را به قتل رسانیدند.

مَعَرَّهٌ: در لغت به معنای کار ناشایست است و در اینکه جا به یکی از دو معنا آمده است: ۱- گناه، جنایت. ۲- عیب.

تَزَیَّلُوا: مؤمنان مکه از کافران مشخص گردند و متمایز شوند.

[سوره الفتح (۴۸): آیه ۲۶]

إِذْ جَعَلَ الَّذِینَ کَفَرُوا فِی قُلُوبِهِمُ الْحَمِیَّهَ حَمِیَّهَ الْجاهِلِیَّهِ فَأَنزَلَ اللّهُ سَکِینَتَهُ عَلی رَسُولِهِ وَ عَلَی الْمُؤْمِنِینَ وَ أَلْزَمَهُمْ کَلِمَهَ

التَّقوى وَ كانُوا أَحَقَّ بِها وَ أَهلَها وَ كانَ اللّهُ بِكُلِّ شَيءٍ عَلِيماً (۲۶)

۲۶- إِذ جَعَلَ: متعلق به «لعذّبنا» است.

الحَمِيَّةَ: هنگامی که قوه غضبیّه فوران کند به آن «حمیت» گویند. «المیزان به نقل از «مفردات راغب»»

[سوره الفتح (۴۸): آیه ۲۷]

لَقَد صَدَقَ اللّهُ رَسُولَهُ الرُّؤيا بِالحَقِّ لَتَدخُلُنَّ المَسجِدَ الحَرامَ إِن شاءَ اللّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُؤُسَكُم وَ مُقَصِّرِينَ لا تَخافُونَ فَعَلِمَ ما لَم تَعلَمُوا فَجَعَلَ مِن دُونِ ذلِكَ فَتحاً قَرِيباً (۲۷)

۲۷- مُقَصِّرِين: «تقصیر» به معنای چیدن ناخن یا کوتاه کردن مو است.

[سوره الفتح (۴۸): آیه ۲۹]

مُحَمَّدٌ رَسُول ُاللّه ِ وَ الَّذِين َ مَعَه ُ أَشِدّاءُ عَلَى الكُفّارِ رُحَماءُ بَينَهُم تَراهُم رُكَّعاً سُجَّداً يَبتَغُون َ فَضلاً مِن َ اللّه ِ وَ رِضواناً سِيماهُم فِى وُجُوهِهِم مِن أَثَرِ السُّجُودِ ذلِك َ مَثَلُهُم فِى التَّوراهِ وَ مَثَلُهُم فِى الإِنجِيل ِ كَزَرع ٍ أَخرَج َ شَطأَه ُ فَآزَرَه ُ فَاستَغلَظَ فَاستَوى عَلى سُوقِه ِ يُعجِب ُ الزُّرّاع َ لِيَغِيظَ بِهِم ُ الكُفّارَ وَعَدَ اللّه ُ الَّذِين َ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحات ِ مِنهُم مَغفِرَةً وَ أَجراً عَظِيماً (۲۹)

۲۹-- «سیما»: علامت.

مَثَلُهُم فِى الإِنجِيل ِ: دو وجه برای آن ذکر شده است: ۱- عطف است بر «مثلهم فی التوراه». ۲-

مستأنفه است یعنی مثل آنها در تورات «اشداء علی الکفار ...» و مثل آنان در انجیل «کزرع اخرج ...» بود.

شَطأَه ُ: «شطأ» به معنای جوانه هاست.

فَآزَرَه ُ: آن را تقویت نموده و کمک کرده است.

فَاستَغلَظَ: قوی و محکم گردیده است.

(سوق): ساق.

الزُّرّاع ِ: جمع «زارع» به معنای کشاورز.

لِيَغِيظَ بِهِم ُ الكُفّارَ: خداوند مؤمنان را زیاد کرده است تا کفار به خشم آیند.

سوره الحجرات

[سوره الحجرات (۴۹): آیه ۱]

بِسم ِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِيم ِ

يا أَيُّهَا الَّذِين َ آمَنُوا لا تُقَدِّمُوا بَين َ يَدَى ِ اللّه ِ وَ رَسُولِه ِ وَ اتَّقُوا اللّه َ إِن َّ اللّه َ سَمِيع ٌ عَلِيم ٌ (۱)

۱- لا تُقَدِّمُوا بَين َ يَدَى ِ اللّه ِ وَ رَسُولِه ِ: از خدا و رسول جلوتر نیافتید یعنی بدون اجازه آنان در امور وارد نشوید.

[سوره الحجرات (۴۹): آیه ۲]

يا أَيُّهَا الَّذِين َ آمَنُوا لا تَرفَعُوا أَصواتَكُم فَوق َ صَوت ِ النَّبِى ِّ وَ لا تَجهَرُوا لَه ُ بِالقَول ِ كَجَهر ِ بَعضِكُم لِبَعض ٍ أَن تَحبَطَ أَعمالُكُم وَ أَنتُم لا تَشعُرُون َ (۲)

۲- أَن تَحبَطَ أَعمالُکُم: علت است برای نهی یعنی «کراهه ان تحبط اعمالکم».

[سوره الحجرات (۴۹): آیه ۳]

إِنَّ الَّذِینَ یَغُضُّونَ أَصواتَهُم عِندَ رَسُولِ اللّهِ أُولئِکَ الَّذِینَ امتَحَنَ اللّهُ قُلُوبَهُم لِلتَّقوی لَهُم مَغفِرَةٌ وَ أَجرٌ عَظِیمٌ (۳)

۳- امتَحَنَ اللّهُ قُلُوبَهُم: دلهای آنان را برای تقوی خالص گردانید.

[سوره الحجرات (۴۹): آیه ۴]

إِنَّ الَّذِینَ یُنادُونَکَ مِن وَراءِ الحُجُراتِ أَکثَرُهُم لا یَعقِلُونَ (۴)

۴- إِنَّ الَّذِینَ یُنادُونَکَ...: گروهی از قبیله تمیم وارد مسجد شدند و با فریاد از پشت حجره های پیامبر صلّی اللّه علیه و آله، وی را صدا می زدند و می گفتند: ای محمّد از حجره به سوی ما بیرون بیا.

[سوره الحجرات (۴۹): آیه ۶]

یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا إِن جاءَ َکُم فاسِق ٌ بِنَبَإٍ فَتَبَیَّنُوا أَن تُصِیبُوا قَوماً بِجَهالَهٍ فَتُصبِحُوا عَلی ما فَعَلتُم نادِمِین َ (۶)

۶- أَن تُصِیبُوا ...: حذرا من أن تصیبوا یعنی به خاطر اجتناب از اینکه که از روی بی اطلاعی از احوال آن قوم به آنان آسیبی برسانید.

[سوره الحجرات (۴۹): آیه ۷]

وَ اعلَمُوا أَن َ فِیکُم رَسُول َ اللّه ِ لَو یُطِیعُکُم فِی کَثِیرٍ مِن َ الأَمرِ لَعَنِتُّم وَ لکِن َ اللّه َ حَبَّب َ إِلَیکُم ُ الإِیمان َ وَ زَیَّنَه ُ فِی قُلُوبِکُم وَ کَرَّه َ إِلَیکُم ُ الکُفرَ وَ الفُسُوق َ وَ العِصیان َ أُولئِک َ هُم ُ الرّاشِدُون َ (۷)

۷- لَعَنِتُّم: در رنج و زحمت خواهید افتاد.

«العنت» به معنای مشقت و زحمت است.

[سوره الحجرات (۴۹): آیه ۹]

وَ إِن طائِفَتان ِ مِن َ المُؤمِنِین َ اقتَتَلُوا فَأَصلِحُوا بَینَهُما فَإِن بَغَت إِحداهُما عَلَی الأُخری فَقاتِلُوا الَّتِی تَبغِی حَتّی تَفِی ءَ إِلی أَمرِ اللّه ِ فَإِن فاءَت فَأَصلِحُوا بَینَهُما بِالعَدل ِ وَ أَقسِطُوا إِن َ اللّه َ یُحِب ُ المُقسِطِین َ (۹)

۹- تَفِی ءَ إِلی أَمرِ اللّه ِ: حتی ترجع الی امر اللّه: تا به طاعت خدا باز آید و از قتال دست بردارد.

[سوره الحجرات (۴۹): آیه ۱۱]

یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا لا یَسخَر قَوم ٌ مِن قَوم ٍ عَسی أَن یَکُونُوا خَیراً مِنهُم وَ لا نِساءٌ مِن نِساءٍ عَسی أَن یَکُن َ خَیراً مِنهُن َ وَ لا تَلمِزُوا أَنفُسَکُم وَ لا تَنابَزُوا بِالأَلقاب ِ بِئس َ الاسم ُ الفُسُوق ُ بَعدَ الإِیمان ِ وَ مَن لَم یَتُب فَأُولئِک َ هُم ُ الظّالِمُون َ (۱۱)

۱۱- لا تَلمِزُوا أَنفُسَکُم: به یکدیگر طعنه نزنید و به همدیگر نسبت عیب ندهید. «لمز» در اصل به معنای عیب است. تعبیر به «انفسکم» از آن جهت است که مؤمنان به منزله نفس واحده هستند.

لا تَنابَزُوا بِالأَلقاب ِ: با القاب زشت همدیگر را یاد نکنید. «نبز» در اصل پرتاب کردن است.

بِئس َ الِاسم ُ الفُسُوق ُ: مراد از «اسم» یاد کردن است، همان گونه که می گویند: اسم فلانی به سخاوت و بخشش مشهور است و مردم او را به سخاوت یاد می کنند. مقصود آیه اینکه است: بعد از آن که کسی ایمان آورد او را با کلمات فسق یاد نکنید مثلا نسبت به کسی که قبلا یهودی و یا نصرانی بوده است، ولی اینک مسلمان است، نگویید: ای یهودی، ای نصرانی. «المیزان»

[سوره الحجرات (۴۹): آیه ۱۲]

یـا أَیُّهَـا الَّذِین َ آمَنُوا اجتَنِبُوا کَثِیراً مِن َ الظَّن ِ إِن َ بَعض َ الظَّن ِ إِثم ٌ وَ لا ـ تَجَسَّسُوا وَ لا ـ یَغتَب بَعضُ ـکُم بَعضاً أَ یُحِب ُّ أَحَ ـدُکُم أَن یَأکُل َ لَحم َ أَخِیه ِ مَیتاً فَکَرِهتُمُوه ُ وَ اتَّقُوا اللّه َ إِن َّ اللّه َ تَوّاب ٌ رَحِیم ٌ (۱۲)

۱۲- لا تَجَسَّسُوا: به دنبال یافتن لغزشهای همدیگر نباشید.

لا یَغتَب بَعضُکُم بَعضاً: «غیبت» در لغت عبارت است از بیان عیب موجود کسی که غایب است(۱)..

[سوره الحجرات (۴۹): آیه ۱۳]

یـا أَیُّهَا النّاس ُ إِنّا خَلَقناکُم مِن ذَکَر ٍ وَ أُنثی وَ جَعَلناکُم شُعُوباً وَ قَبائِل َ لِتَعارَفُوا إِن َّ أَکرَمَکُم عِنـدَ اللّه ِ أَتقاکُم إِن َّ اللّه َ عَلِیم ٌ خَبِیرٌ (۱۳)

۱۳- شُعُوباً وَ قَبائِل َ: به چند معنا آمده است:

۱- «شعوب» جمع «شعب» به معنای اجتماع عظیمی از مردم که به یک ریشه منسوب هستند و «قبائل» جمع «قبیله» که به معنای بخشی از شعب است. ۲- عکس اوّل. ۳- «شعوب» به معنای عجمها و «قبائل» به معنای عربها. «امام صادق علیه السّلام»

[سوره الحجرات (۴۹): آیه ۱۴]

قالَت ِ الأَعراب ُ آمَنّا قُل لَم تُؤمِنُوا وَ لکِن قُولُوا أَسلَمنا وَ لَمّا یَدخُل ِ الإِیمان ُ فِی قُلُوبِکُم وَ إِن تُطِیعُوا اللّه َ وَ رَسُولَه ُ لا یَلِتکُم مِن أَعمالِکُم شَیئاً إِن َّ اللّه َ غَفُورٌ رَحِیم ٌ (۱۴)

۱۴- أَسلَمنا: اسلام صرف گفتن شهادتین است. خواه از روی اعتقاد باشد و یا بدون اعتقاد.

الإِیمان ُ: ایمان عبارت است از اعتقاد قلبی به شهادتین.

لا یَلِتکُم ...: از اعمال شما چیزی کم نمی گذارد. در «کنز الدقائق» فرموده است: مشتق است از «لات لیتا، إذا نقص».

۱- ۱.از مجموع روایات استفاده می شود که غیبت مورد نهی آیات و روایات عبارت است از آشکار کردن گناه کسی که مخفیانه مرتکب آن گناه شده و مجرد ذکر عیبهای تکوینی از قبیل کچلی و یا عیوب بدن و غیره گرچه مخفی باشد غیبت نیست.

سوره ق

[سوره ق (۵۰): آیه ۲]

بَل عَجِبُوا أَن جاءَهُم مُنذِرٌ مِنهُم فَقالَ الكافِرُونَ هذا شَیءٌ عَجِیبٌ (۲)

۲- بَل عَجِبُوا: تعجب کفار از اینکه بود که چگونه خداوند فردی همانند آنان را به رسالت مبعوث کرده است.

[سوره ق (۵۰): آیه ۳]

أَ إِذا مِتنا وَ كُنّا تُراباً ذلِكَ رَجعٌ بَعِیدٌ (۳)

۳- ذلِكَ رَجعٌ بَعِیدٌ: اینکه رجوع غیر ممکن است.

[سوره ق (۵۰): آیه ۴]

قَد عَلِمنا ما تَنقُصُ الأَرضُ مِنهُم وَ عِندَنا كِتابٌ حَفِیظٌ (۴)

۴- ما تَنقُصُ الأَرضُ: آنچه را زمین از گوشت و خون آنان خورده و از استخوانهای آنان پوسانیده است.

[سوره ق (۵۰): آیه ۵]

بَل كَذَّبُوا بِالحَقِّ لَمّا جاءَهُم فَهُم فِی أَمرٍ مَرِیجٍ (۵)

۵- مَرِیجٍ: مختلط یعنی سخنان آنان در باره رسالت تو در هم است گاهی می گویند: پیامبر مجنون است و گاهی می گویند: ساحر است و گاهی می گویند: شاعر است.

[سوره ق (۵۰): آیه ۶]

أَ فَلَم یَنظُرُوا إِلَی السَّماءِ فَوقَهُم كَیفَ بَنَیناها وَ زَیَّنّاها وَ ما لَها مِن فُرُوجٍ (۶)

۶- فُرُوجٍ: جمع «فرجه» به معنای شکاف.

یعنی طبقه های آسمان به هم چسبیده است و از هم باز نیست.

[سوره ق (۵۰): آیه ۷]

وَ الأَرضَ مَدَدناها وَ أَلقَینا فِیها رَواسِیَ وَ أَنبَتنا فِیها مِن كُلِّ زَوجٍ بَهِیجٍ (۷)

۷- مَدَدناها: گستردیم. زَوجٍ: صنف.

بَهِيجٍ: به دو معنا آمده است: ۱- زیبا. ۲- به معنای «مبهوج به» یعنی بیننده را خوشحال می کند.

[سوره ق (۵۰): آیه ۹]

وَ نَزَّلنا مِنَ السَّماءِ ماءً مُبارَكاً فَأَنبَتنا بِهِ جَنّاتٍ وَ حَبَّ الحَصِيدِ (۹)

۹- حَبَّ الحَصِيدِ: تقدیر چنین است: «حبّ النبات الحصید»: دانه گیاهانی که درو می شود همانند گندم و جو.

[سوره ق (۵۰): آیه ۱۰]

وَ النَّخلَ باسِقاتٍ لَها طَلعٌ نَضِيدٌ (۱۰)

۱۰- باسِقاتٍ: طویلات عالیات: بلند و مرتفع. حال است برای نخل. طَلعٌ: آغاز پیدایش خرما. نَضِيدٌ: روی هم چیده شده.

[سوره ق (۵۰): آیه ۱۱]

رِزقاً لِلعِبادِ وَ أَحيَينا بِهِ بَلدَةً مَيتاً كَذلِكَ الخُرُوجُ (۱۱)

۱۱- الخُرُوجُ: خارج شدن از قبر.

[سوره ق (۵۰): آیه ۱۲]

كَذَّبَت قَبلَهُم قَومُ نُوحٍ وَ أَصحابُ الرَّسِّ وَ ثَمُودُ (۱۲)

۱۲- أَصحابُ الرَّسِّ: گروهی بودند که زنان آنان با همدیگر مساحقه می کردند. «امام باقر و صادق علیهما السّلام» ثَمُودُ: قوم صالح.

[سوره ق (۵۰): آیه ۱۳]

وَ عادٌ وَ فِرعَونُ وَ إِخوانُ لُوطٍ (۱۳)

۱۳- عادٌ: قوم هود. إِخوانُ لُوطٍ: قوم لوط.

[سوره ق (۵۰): آیه ۱۴]

وَ أَصحابُ الأَيكَةِ وَ قَومُ تُبَّعٍ كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيدِ (۱۴)

۱۴- أَصحابُ الأَيكَةِ: قوم شعیب. تُبَّعٍ: امام رضا علیه السّلام از امیر المؤمنین علیه السّلام نقل فرموده است: «تبّع» غلامی بود کاتب پادشاه که به هنگام نوشتن با نام خدا آغاز می کرد و ابتدای کتابت چنین می نوشت: «بسم اللّه الذی خلق صبحا و

ریحا». پادشاه از وی درخواست نمود که نوشته خود را با نام «ملک الرعد» شروع کند و بنویسد: «باسم ملک الرعد». وی قبول نکرد و خداوند به پاس قدردانی از عمل او سلطنت را از پادشاه به اینکه غلام منتقل کرد و مردم نیز پیرو وی گردیدند. به اینکه جهت «تبّع» نامیده شد. «کنز الدقائق» فَحَقَّ وَعِیدِ: عذاب من بر آنان لازم شد. «وعید» در اصل «وعیدی» بوده، « یا » متکلم حذف شده است.

[سوره ق (۵۰): آیه ۱۵]

أَ فَعَیِینا بِالخَلقِ الأَوَّلِ بَل هُم فِی لَبسٍ مِن خَلقٍ جَدِیدٍ (۱۵)

۱۵- أَ فَعَیِینا بِالخَلقِ الأَوَّلِ: آیا ما در آفرینش اوّل درمانده و عاجز شدیم. «عییِنا» متکلم مع الغیر است و مشتق از «عیی» هنگامی که راه چاره را ندانی و کار بر تو متعذر باشد گفته می شود: «عییت بالامر».

بَل هُم فِی لَبسٍ مِن خَلقٍ جَدِیدٍ: بلکه آنان نسبت به آفرینش دوم و اعاده خلق در ضلالت و تردید هستند.

لَبسٍ: ضلالت و گمراهی.

[سوره ق (۵۰): آیه ۱۶]

وَ لَقَد خَلَقنَا الإِنسانَ وَ نَعلَمُ ما تُوَسوِسُ بِهِ نَفسُهُ وَ نَحنُ أَقرَبُ إِلَيهِ مِن حَبلِ الوَرِيدِ (۱۶)

۱۶- تُوَسوِسُ بِهِ نَفسُهُ: آنچه در دل می گذراند.

حَبلِ الوَرِيدِ: اضافه «حبل» به «الورید» بیانیه است یعنی «حبل» عبارت از همان «ورید» است و مراد از «ورید» رگی است که در تمام بدن پخش شده است و مجرای خون است. «المیزان»

[سوره ق (۵۰): آیه ۱۷]

إِذ يَتَلَقَّى المُتَلَقِّيانِ عَنِ اليَمِينِ وَ عَنِ الشِّمالِ قَعِيدٌ (۱۷)

۱۷- المُتَلَقِّيانِ: دو ملک که نامه اعمال را می نویسند.

قَعِيدٌ: عن الیمین قعید و عن الشمال قعید. مراد از «قعید» ملازم است، نه «قاعد» در برابر «قائم».

[سوره ق (۵۰): آیه ۱۸]

ما يَلفِظُ مِن قَولٍ إِلّا لَدَيهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ (۱۸)

۱۸- رَقِيبٌ: مراقب، محافظ.

عَتِيدٌ: آماده برای انجام فرمان، مهیّا.

[سوره ق (۵۰): آیه ۱۹]

وَ جاءَت سَكرَةُ المَوتِ بِالحَقِّ ذلِكَ ما كُنتَ مِنهُ تَحِيدُ (۱۹)

۱۹- سَكرَةُ المَوتِ: سختیهای مرگ که انسان را فرا می گیرد.

تَحِيدُ: فرار می کنی یعنی تو توان فرار نداری.

[سوره ق (۵۰): آیه ۲۱]

وَ جاءَت كُلُّ نَفسٍ مَعَها سائِقٌ وَ شَهِيدٌ (۲۱)

۲۱- مَعَها: مع النفس. سائِقٌ: سوق دهنده یعنی فرشته ای او را از پشت سر می راند.

شَهِيدٌ: شاهدی از فرشتگان که بر اعمال او گواهی می دهد.

[سوره ق (۵۰): آیه ۲۲]

لَقَد كُنت فِی غَفلَهٍ مِن هذا فَكَشَفنا عَنك غِطاءَك فَبَصَرُك اليَوم حَدِيدٌ (۲۲)

۲۲- هذا: روز قیامت. (غطاء): پرده، حجاب. حَدِيدٌ: روشن می بیند، بدون هیچ شک و تردید می بیند.

[سوره ق (۵۰): آیه ۲۳]

وَ قال قَرِينُه هذا ما لَدَی عَتِيدٌ (۲۳)

۲۳- قَرِينُه: فرشته ای که گواه بر اعمال آن بود.

«صادقین علیهما السّلام» هذا ما لَدَی عَتِيدٌ: اینکه حساب او است که پیش من حاضر است. «ما» در اینکه جا نکره موصوفه است. تقدیر چنین است: «هذا شی ء ثابت لدی عتید». کلمه «لدی» صفت اوّل و «عتید» صفت دوم برای «ما» است. عَتِيدٌ: مهیّا و آماده.

[سوره ق (۵۰): آیه ۲۴]

أَلقِيا فِی جَهَنَّم كُل كَفّارٍ عَنِيدٍ (۲۴)

۲۴- أَلقِيا: در باره مخاطب چند نظریه وجود دارد: ۱- خازن جهنم. مفرد را با تثنیه خطاب نمودن از آن جهت است که عرب گاهی به هنگام دستور دادن به یک نفر و یا یک قوم از کلمه تثنیه استفاده می کند مثلا به یک مرد می گوید: «قوما و اخرجا». ۲- مخاطب دو فرشته موکّل انسان هستند که همان سائق و شهید می باشند. ۳- مخاطب محمّد صلّی اللّه علیه و آله و علی علیه السّلام می باشند. «مفاد حدیثی از پیامبر صلّی اللّه علیه و آله» كَفّارٍ: اسم مبالغه است از کفر. «المیزان» عَنِيدٍ: به دو معنا آمده است: ۱- کسی که از حق منحرف شده است. ۲- کسی که با حق دشمنی می ورزد. «المیزان»

[سوره ق (۵۰): آیه ۲۵]

مَنّاعٍ لِلخَيرِ مُعتَدٍ مُرِيبٍ (۲۵)

۲۵- مَنّاعٍ لِلخَيرِ: از مصرف کردن مال در راه صحیح ممانعت می کند. مُعتَدٍ: متجاوز، سرکش. مُرِيبٍ:

کسی که در خدا و احکام فرستاده شده شک دارد.

[سوره ق (۵۰): آیه ۲۷]

قال قَرِينُه رَبَّنا ما أَطغَيتُه وَ لكِن كان فِی ضَلالٍ بَعِيدٍ (۲۷)

۲۷- قَرِينُه: مراد از «قرین» در اینکه مورد یقینا شیاطین است «المیزان».

[سوره ق (۵۰): آیه ۲۸]

قالَ لا تَختَصِمُوا لَدَیَّ وَ قَد قَدَّمتُ إِلَیکُم بِالوَعِیدِ (۲۸)

۲۸- لا تَختَصِمُوا لَدَیَّ پیش من با همدیگر نزاع نکنید. بِالوَعِیدِ: مفعول است برای «قدّمت» و مراد همان تهدید خداوند است که فرموده است: هر کسی به دنبال شیطان برود جایگاهش جهنم خواهد بود. «المیزان».

[سوره ق (۵۰): آیه ۲۹]

ما یُبَدَّلُ القَولُ لَدَیَّ وَ ما أَنَا بِظَلّامٍ لِلعَبِیدِ (۲۹)

۲۹- القَولُ: همان تهدید و وعید یعنی گفتار ما در وعید عوض نخواهد شد.

[سوره ق (۵۰): آیه ۳۱]

وَ أُزلِفَتِ الجَنَّهُ لِلمُتَّقِینَ غَیرَ بَعِیدٍ (۳۱)

۳۱- أُزلِفَت: به دو معنا آمده است:

۱- نزدیک شده است. ۲- زینت گردیده است. «کنز الدقائق، به نقل از تفسیر قمّی». «الإزلاف: التقریب إلی الخیر».

[سوره ق (۵۰): آیه ۳۲]

هذا ما تُوعَدُونَ لِکُلِّ أَوّابٍ حَفِیظٍ (۳۲)

۳۲- أَوّاب: توّاب.

[سوره ق (۵۰): آیه ۳۳]

مَن خَشِیَ الرَّحمنَ بِالغَیبِ وَ جاءَ بِقَلبٍ مُنِیبٍ (۳۳)

۳۳- بِقَلبٍ مُنِیبٍ: قلب مقبل الی طاعه اللّه: قلبی که به طاعت خداوند رو آورده است.

[سوره ق (۵۰): آیه ۳۴]

ادخُلُوها بِسَلامٍ ذلِکَ یَومُ الخُلُودِ (۳۴)

۳۴- بِسَلامٍ: به دو معنا آمده است: ۱- سالم از هر آفتی. ۲- در حالی که خدا و فرشتگان بر آنان سلام می فرستند.

[سوره ق (۵۰): آیه ۳۵]

لَهُم ما يَشاؤُن َفِيها وَ لَدَينا مَزِيدٌ (۳۵)

۳۵- مَزِيدٌ: نعمتهایی علاوه بر نعمتهایی که مورد خواست بهشتیان است و به عقل آنان خطور نکرده است.

[سوره ق (۵۰): آیه ۳۶]

وَ کَم أَهلَکنا قَبلَهُم مِن قَرنٍ هُم أَشَدُّ مِنهُم بَطشاً فَنَقَّبُوا فِی البِلادِ هَل مِن مَحِیصٍ (۳۶)

۳۶- بَطشاً: قوّت، توان.

فَنَقَّبُوا فِی البِلادِ: کشور گشایی کردند. «نقب» در اصل باز کردن راه است.

مَحِیصٍ: چاره، راه فرار یعنی راه فراری از مرگ پیدا نکردند.

[سوره ق (۵۰): آیه ۳۷]

إِنَّ فِی ذلِکَ لَذِکری لِمَن کانَ لَهُ قَلبٌ أَو أَلقَی السَّمعَ وَ هُوَ شَهِیدٌ (۳۷)

۳۷- لَهُ قَلبٌ أَو أَلقَی السَّمعَ: «قلب» به معنای عقل. در «المیزان» فرموده است: «له قلب» یعنی تفکر کند و راه را با تعقل بیابد و «القی السمع» یعنی اگر خودش با تفکر نمی تواند راه را بیابد با شنیدن از دیگران و گوش فرا دادن راه را بیابد.

هُوَ شَهِیدٌ: فکرش را جمع کند و حواسش به جای دیگر نباشد.

[سوره ق (۵۰): آیه ۳۸]

وَ لَقَد خَلَقنَا السَّماواتِ وَ الأَرضَ وَ ما بَینَهُما فِی سِتَّهِ أَیّامٍ وَ ما مَسَّنا مِن لُغُوبٍ (۳۸)

۳۸- لُغُوبٍ: سختی، دشواری.

[سوره ق (۵۰): آیه ۴۰]

وَ مِنَ اللَّیلِ فَسَبِّحهُ وَ أَدبارَ السُّجُودِ (۴۰)

۴۰- أَدبارَ: جمع «دبر» به معنای عقب و پشت.

أَدبارَ السُّجُودِ: به چند معنا آمده است: ۱- تعقیبهای بعد از نماز. ۲- نوافل. ۳- نماز وتر. «امام صادق علیه السّلام»

[سوره ق (۵۰): آیه ۴۴]

یَومَ تَشَقَّقُ الأَرضُ عَنهُم سِراعاً ذلِکَ حَشرٌ عَلَینا یَسِیرٌ (۴۴)

۴۴- تَشَقَّقُ: شکافته می شود. در اصل «تتشقق» بوده است.

سِراعاً: با سرعت به سوی ندا کننده حرکت می کنند.

حَشرٌ: جمع آوری گروه با سوق دادن آنان از همه اطراف.

سوره الذاریات

[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِالرَّحمن ِالرَّحِیم ِ

وَ الذّارِیات ِذَرواً (۱)

۱- الذّارِیات ِ: بادهایی که خاک و خاشاک را از اینکه سو به آن سو می برد و پراکنده می سازد.

[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۲]

فَالحامِلات ِوِقراً (۲)

۲- فَالحامِلات ِوِقراً: ابرهایی که آبهای سنگین را از شهری به شهر دیگری حمل می کنند. «وقر» به معنای بار سنگین است.

[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۳]

فَالجارِیات ِیُسراً (۳)

۳- فَالجارِیات ِیُسراً: کشتیهایی که به آسانی بر روی آب در حرکت هستند.

[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۴]

فَالمُقَسِّمات ِأَمراً (۴)

۴- فَالمُقَسِّمات ِأَمراً: فرشتگانی که امور را میان مخلوقات تقسیم می کنند.

[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۶]

وَ إِنَّ الدِّین َلَواقِع ٌ (۶)

۶- الدِّین ِ: روز قیامت.

[سوره الذاريات (۵۱): آيه ۷]

وَ السَّماءِ ذاتِ الْحُبُكِ (۷)

۷- ذاتِ: دارای. الْحُبُكِ: جمع «حباك و حبيكه» و به دو معنا آمده است: ۱- زيباييها.

۲- راهها.

[سوره الذاريات (۵۱): آيه ۸]

إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُخْتَلِفٍ (۸)

۸-هو كه إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُخْتَلِفٍ: به دو معنا آمده است: ۱- شما مردم مكه در باره پيامبر صلّى اللّه عليه و آله سخنهاى گوناگون مى گوييد برخى از شما او را ديوانه و بعضى او را شاعر و بعضى او را ساحر مى خوانيد. ۲- بعضى از شما به محمّد صلّى اللّه عليه و آله ايمان مى آورديد و بعضى ايمان نمى آورديد و بعضى در شك و ترديد هستيد.

[سوره الذاريات (۵۱): آيه ۹]

يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ (۹)

۹- يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ: كسى از ايمان به پيامبر رو گردان مى شود كه از حق رو گردان شده باشد.

[سوره الذاريات (۵۱): آيه ۱۰]

قُتِلَ الْخَرّاصُونَ (۱۰)

۱۰- قُتِلَ:

خدا لعنت كند. الْخَرّاصُونَ: الكذّابون:

دروغگويان. «الخرص» به معناى «الظن و الحدس».

[سوره الذاريات (۵۱): آيه ۱۱]

الَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرَةٍ ساهُونَ (۱۱)

۱۱- غَمْرَةٍ: اصل آن «غمره الماء» است يعنى آب زياد وى را پوشانيد. مراد اينكه است كه آنان در غفلت ناشى از نادانى فرو رفته اند.

ساهُون: وظایف لازم بر خود را فراموش کرده اند.

[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۱۳]

یَوم َهُم عَلَی النّارِ یُفتَنُون َ(۱۳)

۱۳- یُفتَنُون: یعذّبون.

[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۱۴]

ذُوقُوا فِتنَتَکُم هذَا الَّذِی کُنتُم بِه ِ تَستَعجِلُون َ(۱۴)

۱۴- فِتنَتَکُم: «فتنه» به معنای عذاب است.

[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۱۶]

آخِذِین َ ما آتاهُم رَبُّهُم إِنَّهُم کانُوا قَبل َ ذلِک َ مُحسِنِین َ(۱۶)

۱۶- ما آتاهُم: ما اعطاهم.

[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۱۷]

کانُوا قَلِیلًا مِن َ اللَّیل ِ ما یَهجَعُون َ(۱۷)

۱۷- یَهجَعُون:

«الهجوع» به معنای «النوم باللیل دون النهار»:

خواب در شب. کانُوا قَلِیلًا مِن َ اللَّیل ِ ما یَهجَعُون: کمتر شبی است که خواب بمانند و نماز شب را ترک کنند یعنی بسیاری از شبها نماز شب را می خوانند. «امام صادق علیه السّلام»(۱). «ما» مصدریه است.

[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۱۹]

وَ فِی أَموالِهِم حَق ٌّ لِلسّائِل ِ وَ المَحرُوم ِ(۱۹)

۱۹- المَحرُوم: کسی که کار و تلاش او کفاف زندگی او را نمی دهد و از سؤال کردن از دیگران نیز خجالت می کشد و مردم هم به تصور اینکه که او بی نیاز است از دادن صدقات به وی خودداری می کنند. «مجمع البیان، المیزان و کنز الدقائق»

[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۲۴]

هَل أَتاكَ حَدِيثُ ضَيفِ إِبراهِيمَ المُكرَمِينَ (۲۴)

۲۴- المُكرَمِين:

پیش خدا گرامی بودند چون فرشته بودند.

[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۲۵]

إِذ دَخَلُوا عَلَيهِ فَقالُوا سَلاماً قالَ سَلامٌ قَومٌ مُنكَرُونَ (۲۵)

۲۵- قَومٌ مُنكَرُونَ: ابراهیم علیه السّلام پیش خود گفت: آنان را نمی شناسم.

[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۲۶]

فَراغَ إِلى أَهلِهِ فَجاءَ بِعِجلٍ سَمِينٍ (۲۶)

۲۶- فَراغَ إِلى أَهلِهِ: مخفیانه پیش خانواده اش رفت. جهت اینکه که مخفیانه رفت، اینکه بود که خوف داشت مهمانان مانع از پذیرایی شوند و بگویند ما راضی به زحمت نیستیم. فَجاءَ بِعِجلٍ سَمِينٍ: گوساله چاقی که کباب کرده بود آورد.

[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۲۸]

فَأَوجَسَ مِنهُم خِيفَةً قالُوا لا تَخَف وَ بَشَّرُوهُ بِغُلامٍ عَلِيمٍ (۲۸)

۲۸- فَأَوجَسَ مِنهُم خِيفَةً: پیش خود ترسید و گمان کرد که آنان قصد دارند به وی آسیبی برسانند. بِغُلامٍ: مراد «اسحاق» است(۲). عَلِيمٍ: در آینده عالم خواهد بود.

[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۲۹]

فَأَقبَلَتِ امرَأَتُهُ فِي صَرَّةٍ فَصَكَّت وَجهَها وَ قالَت عَجُوزٌ عَقِيمٌ (۲۹)

۲۹- فِي صَرَّةٍ: به دو معنا آمده است: ۱- به معنای «فی ضجّه»: در حالی که ناله می کرد و فریاد می زد. ۲- به معنای «فی جماعه»: در حالی که در میان گروه بود. «امام صادق علیه السّلام» فَصَكَّت: با دست خود محکم به صورت خویش زد. عَجُوزٌ عَقِيمٌ: انا عجوز عقیم: من پیرزن نازا هستم.

[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۳۰]

قالُوا كَذلِكِ قالَ رَبُّكِ إِنَّهُ هُوَ الحَكِيمُ العَلِيمُ (۳۰)

۳۰- كَذلِكِ قالَ رَبُّكِ: پروردگارت چنین فرموده است که به شما فرزندی خواهد داد.

۱- ۱.بعضی اینکه چنین معنی کرده اند: بیشتر شب را بیدارند و اندکی از آن را می خوابند. به نظر می رسد اینکه معنی صحیح نیست زیرا علاوه بر آن که مخالف تفسیر امام صادق علیه السّلام است، با آیه «و بالأسحار هم یستغفرون» ناسازگار است زیرا ظاهر آیه اینکه است که بیداری آنان هنگام سحر است و قبل از سحر آنان خوابند، پس بیشتر شب را در خواب هستند و هنگام سحر بیدارند و اینکه آیه سازگار با همان فرمایش امام صادق علیه السّلام است.

۲- ۲.در سوره «هود»، آیه ۷۱ «فبشّرناها باسحاق»، تصریح به اسحاق شده است.

[سوره الذاريات (۵۱): آيه ۳۱]

قالَ فَما خَطبُكُم أَيُّهَا المُرسَلُونَ (۳۱)

۳۱- فَما خَطبُكُم: كار شما چيست! براى چه كارى آمده ايد!

[سوره الذاريات (۵۱): آيه ۳۴]

مُسَوَّمَةً عِندَ رَبِّكَ لِلمُسرِفِينَ (۳۴)

۳۴- مُسَوَّمَةً: علامت گذارى شده. «الميزان» لِلمُسرِفِينَ: براى كسانى كه داراى گناهان زياد مى باشند و از حدّ تجاوز كرده اند.

[سوره الذاريات (۵۱): آيه ۳۶]

فَما وَجَدنا فِيها غَيرَ بَيتٍ مِنَ المُسلِمِينَ (۳۶)

۳۶- بَيتٍ: مراد بيت لوط است.

[سوره الذاريات (۵۱): آيه ۳۷]

وَ تَرَكنا فِيها آيَةً لِلَّذِينَ يَخافُونَ العَذابَ الأَلِيمَ (۳۷)

۳۷- آيَةً: علامت، نشانه. خداوند براى اينكه كه بفهماند اهل اينكه قريه هلاك شده اند تا ديگران عبرت بگيرند يك علامت قرار داده بود.

[سوره الذاريات (۵۱): آيه ۳۸]

وَ فِي مُوسى إِذ أَرسَلناهُ إِلى فِرعَونَ بِسُلطانٍ مُبِينٍ (۳۸)

۳۸- بِسُلطانٍ مُبِينٍ: با دلايل روشن و واضح.

[سوره الذاريات (۵۱): آيه ۳۹]

فَتَوَلّى بِرُكنِهِ وَ قالَ ساحِرٌ أَو مَجنُونٌ (۳۹)

۳۹- فَتَوَلّى بِرُكنِهِ: «ركن» كنايه از قدرت است. اصل «ركن» به معناى تكيه گاه است يعنى به خاطر تكيه به قدرتش از قبول حق سرباز زد.

[سوره الذاريات (۵۱): آيه ۴۰]

فَأَخَذناه ُوَ جُنُودَه ُفَنَبَذناهُم فِی الیَم ِوَ هُوَ مُلِیم ٌ(۴۰)

۴۰- فَنَبَذناهُم فِی الیَم ِ: آنان را به دریا ریختیم.

مُلِیم ٌ: کسی که کاری انجام داده است که به خاطر آن مستحق ملامت است.

[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۴۱]

وَ فِی عادٍ إِذ أَرسَلنا عَلَیهِم ُالرِّیح َالعَقِیم َ(۴۱)

۴۱- الرِّیح َالعَقِیم َ: بادی که از خیر رساندن عقیم بود. توضیح اینکه که باد دارای منافعی همانند جا به جا کردن ابرها و تلقیح درختان است. بادی که دارای منافع نباشد عقیم نامیده می شود همانند زن نازا که فرزندی نمی آورد.

[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۴۲]

ما تَذَرُ مِن شَی ءٍ أَتَت عَلَیه ِإِلّا جَعَلَته ُکَالرَّمِیم ِ(۴۲)

۴۲- کَالرَّمِیم ِ: شی ء متلاشی شده همانند استخوان پوسیده.

[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۴۷]

وَ السَّماءَ بَنَیناها بِأَیدٍ وَ إِنّا لَمُوسِعُون َ(۴۷)

۴۷- بِأَیدٍ: بقوّه.

[سوره الذاریات (۵۱): آیه ۴۸]

وَ الأَرض َفَرَشناها فَنِعم َالماهِدُون َ(۴۸)

۴۸- الماهِدُون َ: «مهد» به معنای هموار کردن و مهیا کردن است.

[سوره الذاريات (۵۱): آيه ۵۲]

كَذلِكَ ما أَتَى الَّذِينَ مِن قَبلِهِم مِن رَسُولٍ إِلّا قالُوا ساحِرٌ أَو مَجنُونٌ (۵۲)

۵۲- كَذلِكَ: كذلك الامر: جريان چنين بود.

[سوره الذاريات (۵۱): آيه ۵۳]

أَ تَواصَوا بِهِ بَل هُم قَومٌ طاغُونَ (۵۳)

۵۳- أَ تَواصَوا بِهِ: استفهام توبيخى است يعنى آيا آنان همديگر را سفارش به تكذيب انبيا كرده بودند.

بَل هُم قَومٌ طاغُونَ: «بل» براى اعراض است يعنى چنين نبوده كه همديگر را سفارش به تكذيب كنند، بلكه به خاطر طغيان و سركشى بود.

[سوره الذاريات (۵۱): آيه ۵۶]

وَ ما خَلَقتُ الجِنَّ وَ الإِنسَ إِلّا لِيَعبُدُونِ (۵۶)

۵۶- لِيَعبُدُونِ: ليعبدونى.

[سوره الذاريات (۵۱): آيه ۵۹]

فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذَنُوباً مِثلَ ذَنُوبِ أَصحابِهِم فَلا يَستَعجِلُونِ (۵۹)

۵۹- ذَنُوباً: نصيب، بهره.

أَصحابِهِم: دوستانشان (پيشينيان).

سوره الطور

[سوره الطور (۵۲): آيه ۱]

بِسمِ اللّهِ الرَّحمنِ الرَّحِيمِ

وَ الطُّورِ (۱)

۱- وَ الطُّورِ: قسم به كوه طور (محل مناجات حضرت موسى عليه السّلام).

[سوره الطور (۵۲): آيه ۲]

وَ كِتابٍ مَسطُورٍ (۲)

۲- مَسطُورٍ: مکتوب به معنای نوشته شده. در اینکه که مراد از کتاب مکتوب چیست، چند نظریه وجود دارد: ۱- لوح محفوظ. ۲- نامه اعمال. ۳-

قرآن.

[سوره الطور (۵۲): آیه ۳]

فِی رَقٍّ مَنشُورٍ (۳)

۳- رَقٍّ: آنچه که روی آن می نویسند مانند:

پوست، کاغذ.

مَنشُورٍ: گشوده شده.

[سوره الطور (۵۲): آیه ۴]

وَ البَیتِ المَعمُورِ (۴)

۴- البَیتِ المَعمُورِ: به دو معنا آمده است: ۱- خانه ای در آسمان چهارم محاذی کعبه. ۲- کعبه.

[سوره الطور (۵۲): آیه ۵]

وَ السَّقفِ المَرفُوعِ (۵)

۵- السَّقفِ المَرفُوعِ: آسمان. «علی علیه السّلام»

[سوره الطور (۵۲): آیه ۶]

وَ البَحرِ المَسجُورِ (۶)

۶- البَحرِ المَسجُورِ: به دو معنا آمده است: ۱- دریاهای پر. ۲- دریاهایی که روز قیامت به آتش مبدل خواهد شد. «مفاد حدیث». «المسجور» به معنای پر است.

[سوره الطور (۵۲): آیه ۹]

یَومَ تَمُورُ السَّماءُ مَوراً (۹)

۹- یَومَ تَمُورُ السَّماءُ مَوراً: به دو معنا آمده است: ۱- روزی که آسمان به گردش در آید. ۲- روزی که آسمان در هم پیچیده شود. در «المیزان» فرموده است: اینکه آیه ظرف وقوع عذاب را بیان می کند.

[سوره الطور (۵۲): آیه ۱۳]

یَومَ یُدَعُّونَ إِلی نارِ جَهَنَّمَ دَعًّا (۱۳)

۱۳- یَومَ یُدَعُّونَ إِلی نارِ جَهَنَّمَ دَعًّا: روزی که به زور آنان را در آتش جهنم می اندازند. «الدّع»: الدفع.

[سوره الطور (۵۲): آیه ۱۶]

اصلَوها فَاصبِرُوا أَو لا تَصبِرُوا سَواءٌ عَلَيكُم إِنَّما تُجزَون َ ما كُنتُم تَعمَلُون َ (۱۶)

۱۶- اصلَوها: حرارت آتش را مقایسه کنید و بسنجید، (ببینید می توانید صبر کنید یا نمی توانید).

سَواءٌ عَلَيكُم: صبر بکنید یا جزع کنید هر دو یکسان است.

[سوره الطور (۵۲): آیه ۱۸]

فاكِهِين َ بِما آتاهُم رَبُّهُم وَ وَقاهُم رَبُّهُم عَذاب َ الجَحِيم ِ (۱۸)

۱۸- فاكِهِين َ: به چند معنا آمده است: ۱- میوه هایی را که خداوند به آنان عطا کرده است تناول می کنند. «المیزان» ۲- در باره نعمتهای خداوند با همدیگر به گفت و گو می پردازند.

«المیزان» ۳- از نعمتهای خداوند بهره مندند و لذت می برند. ۴- از نعمتهایی که به آنان داده شده است در شگفت هستند.

[سوره الطور (۵۲): آیه ۲۰]

مُتَّكِئِين َ عَلى سُرُرٍ مَصفُوفَةٍ وَ زَوَّجناهُم بِحُورٍ عِين ٍ (۲۰)

۲۰- سُرُرٍ: جمع «سریر» به معنای تخت.

مَصفُوفَةٍ: ردیف و در یک صف.

«الحور»: البیض النقیّات فی حسن و کمال:

حوریه های سفید و پاکیزه و در کمال زیبایی.

«العین»: چشم فراخها.

[سوره الطور (۵۲): آیه ۲۱]

وَ الَّذِين َ آمَنُوا وَ اتَّبَعَتهُم ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمان ٍ أَلحَقنا بِهِم ذُرِّيَّتَهُم وَ ما أَلَتناهُم مِن عَمَلِهِم مِن شَي ءٍ كُل ُّ امرِئ ٍ بِما كَسَب َ رَهِين ٌ (۲۱)

۲۱- وَ الَّذِين َ آمَنُوا: در «المیزان» فرموده است: مراد اینکه است که کسانی که ایمان آورده اند، فرزندان بالغ آنان را- که همانند پدران خود مؤمن هستند، ولی درجه ایمانشان از درجه ایمان پدرانشان پایین تر است- به پدران خود ملحق خواهیم کرد تا پدران آنان خوشحال شوند و اینکه یکی از منّتهای خداوند بر پدران است.

وَ ما أَلَتناهُم: از اجر پدران چیزی کم نخواهیم کرد. «لات و ألات» به معنای «نقص» است. «المیزان» رَهِین: گرو.

[سوره الطور (۵۲): آیه ۲۲]

وَ أَمدَدناهُم بِفاکِهَهٍ وَ لَحمٍ مِمّا یَشتَهُون َ(۲۲)

۲۲- أَمدَدناهُم بِفاکِهَهٍ: پی در پی به آنان میوه می دهیم.

[سوره الطور (۵۲): آیه ۲۳]

یَتَنازَعُون َفِیها کَأساً لا لَغوٌ فِیها وَ لا تَأثِیم ٌ(۲۳)

۲۳- یَتَنازَعُون َفِیها کَأساً: یتعاطون کأس الخمر: از همدیگر کاسه های شراب را می گیرند.

لا لَغوٌ: سخن لغو و بیهوده نمی گویند.

لا تَأثِیم ٌ: کاسه شراب باعث گناه آنان نمی شود.

[سوره الطور (۵۲): آیه ۲۴]

وَ یَطُوف ُعَلَیهِم غِلمان ٌلَهُم کَأَنَّهُم لُؤلُؤٌ مَکنُون ٌ(۲۴)

۲۴- یَطُوف ُعَلَیهِم: (برای خدمت کردن) گرد آنان می چرخند. مَکنُون ٌ: محفوظ و مصون.

[سوره الطور (۵۲): آیه ۲۷]

فَمَن َاللّه ُعَلَینا وَ وَقانا عَذاب َالسَّمُوم ِ(۲۷)

۲۷- السَّمُوم ِ: حرارتی که در سوراخهای بدن داخل می شود. «کل ّ خرق سم ّ».

[سوره الطور (۵۲): آیه ۲۹]

فَذَکِّر فَما أَنت َبِنِعمَهِ رَبِّک َبِکاهِنٍ وَ لا مَجنُونٍ (۲۹)

۲۹- بِکاهِنٍ: کسی که تصورش اینکه است که توسط جن از غیب خبر می دهد.

[سوره الطور (۵۲): آیه ۳۰]

أَم یَقُولُون َشاعِرٌ نَتَرَبَّص ُبِه ِرَیب َالمَنُون ِ(۳۰)

۳۰- رَیبَ المَنُونِ: «ریب» به معنای عارض شدن و جاری شدن است و «المنون» به معنای مرگ است.

ص: ۵۲۵

[سوره الطور (۵۲): آیه ۳۲]

أَم تَأمُرُهُم أَحلامُهُم بِهذا أَم هُم قَومٌ طاغُونَ (۳۲)

۳۲-- (أحلام): جمع «حلم» به معنای عقل.

أَم هُم: «ام» «منقطعه» است و به معنای «بل».

[سوره الطور (۵۲): آیه ۳۳]

أَم يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ بَل لا يُؤمِنُونَ (۳۳)

۳۳- تَقَوَّلَهُ: به زور اینکه گفتار (قرآن) را درست کرده است یعنی دروغ ساخته است.

[سوره الطور (۵۲): آیه ۳۵]

أَم خُلِقُوا مِن غَيرِ شَيءٍ أَم هُمُ الخالِقُونَ (۳۵)

۳۵- أَم خُلِقُوا مِن غَيرِ شَيءٍ: به دو معنا آمده است: ۱- أخلقوا باطلا: آیا عبث و بیهوده آفریده شده اند! ۲- آیا خالقی آنان را نیافریده است!

[سوره الطور (۵۲): آیه ۳۷]

أَم عِندَهُم خَزائِنُ رَبِّكَ أَم هُمُ المُصَيطِرُونَ (۳۷)

۳۷- المُصَيطِرُون: صاحبان سیطره و تسلط.

[سوره الطور (۵۲): آیه ۳۸]

أَم لَهُم سُلَّمٌ يَستَمِعُونَ فِيهِ فَليَأتِ مُستَمِعُهُم بِسُلطانٍ مُبِينٍ (۳۸)

۳۸- فِيهِ: فی الوحی.

[سوره الطور (۵۲): آیه ۴۰]

أَم تَسئَلُهُم أَجراً فَهُم مِن مَغرَمٍ مُثقَلُونَ (۴۰)

۴۰- مَغرَمٍ: غرامت، خسارت.

[سوره الطور (۵۲): آیه ۴۲]

أَم يُرِيدُون َكَيداً فَالَّذِين َكَفَرُوا هُم ُالمَكِيدُون َ(۴۲)

۴۲- المَكِيدُون: گرفتار مكافات نقشه های شيطانی خود خواهند شد.

[سوره الطور (۵۲): آيه ۴۴]

وَ إِن يَرَوا كِسفاً مِن َالسَّماءِ ساقِطاً يَقُولُوا سَحاب ٌمَركُوم ٌ(۴۴)

۴۴- كِسفاً: قطعه ای از أبر.

سَحاب ٌمَركُوم ٌ: ابرهای متراكم.

[سوره الطور (۵۲): آيه ۴۵]

فَذَرهُم حَتّى يُلاقُوا يَومَهُم ُالَّذِی فِيه ِيُصعَقُون َ(۴۵)

۴۵- يُصعَقُون: دچار صاعقه می شوند.

[سوره الطور (۵۲): آيه ۴۷]

وَ إِن َّلِلَّذِين َظَلَمُوا عَذاباً دُون َذلِك َوَ لكِن َّأَكثَرَهُم لا يَعلَمُون َ(۴۷)

۴۷- دُون َذلِك: دون عذاب الآخره.

[سوره الطور (۵۲): آيه ۴۸]

وَ اصبِر لِحُكم ِرَبِّك َفَإِنَّك َبِأَعيُننا وَ سَبِّح بِحَمدِ رَبِّك َحِين َتَقُوم ُ(۴۸)

۴۸- بِأَعيُننا: مقابل چشم ما هستی.

[سوره الطور (۵۲): آيه ۴۹]

وَ مِن َاللَّيل ِفَسَبِّحه ُوَ إِدبارَ النُّجُوم ِ(۴۹)

۴۹- إِدبارَ النُّجُوم: مراد نماز نافله صبح است كه به هنگام پشت كردن ستاركان و روشن شدن صبح خوانده می شود. «امام باقر و امام صادق عليه السّلام»

سوره النجم

[سوره النجم (۵۳): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

وَ النَّجم ِ إِذا هَوی (۱)

۱- وَ النَّجم ِ إِذا هَوی: مراد یکی از چند چیز است: ۱- مراد از «نجم» هر جسم نورانی و مراد از «هوی» غروب است یعنی قسم به جسم نورانی به هنگامی که غروب کند. «المیزان» ۲- مراد از «نجم» قرآن است زیرا «نجم» در لغت به معنای پراکنده است و چون قرآن به تدریج در مدت بیست و سه سال نازل شده به آن «نجم» گفته شده است و مراد از «هوی» نزول است یعنی قسم به قرآن که تدریجا نازل شده است. ۳- مراد از «نجم» ستاره است یعنی قسم به ستارگان، به هنگامی که غروب کند. «هوی» در اصل به معنای سقوط است.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۲]

ما ضَلَّ صاحِبُکُم وَ ما غَوی (۲)

۲- غَوی: به دو معنا آمده است:

۱- «ضل» و تکرار برای تأکید است. ۲- ناموفق.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۳]

وَ ما یَنطِق ُ عَن ِ الهَوی (۳)

۳- عَن ِ الهَوی: از روی میل نفسانی.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۵]

عَلَّمَه ُ شَدِیدُ القُوی (۵)

۵- شَدِیدُ القُوی: جبرئیل.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۶]

ذُو مِرَّهٍ فَاستَوی (۶)

۶- مِرَّهٍ: به دو معنا آمده است: ۱- قدرت. ۲- عبور و مرور به آسمانها و زمین. «المیزان»

[سوره النجم (۵۳): آیه ۷]

وَ هُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعلی (۷)

۷- هُوَ: جبرئیل.

بِالْأُفُقِ الْأَعلی: ناحیه بالاتر. «المیزان»

[سوره النجم (۵۳): آیه ۸]

ثُمَّ دَنا فَتَدَلّی (۸)

۸- فَتَدَلّی: نزدیک شد.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۹]

فَکانَ قابَ قَوسَینِ أَو أَدنی (۹)

۹- قاب: مقدار.

قَوسَینِ: تثنیه «قوس» و به دو معناست: ۱- آلت تیر اندازی. ۲- یک ذراع.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۱۰]

فَأَوحی إِلی عَبدِهِ ما أَوحی (۱۰)

۱۰- فَأَوحی إِلی عَبدِهِ: دو احتمال در آن وجود دارد: ۱- خدا توسط جبرئیل به بنده اش وحی کرد. ۲- جبرئیل به بنده خدا (محمّد صلّی اللّه علیه و آله) وحی کرد.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۱۱]

ما کَذَبَ الْفُؤادُ ما رَأی (۱۱)

۱۱- ما کَذَبَ الْفُؤادُ ما رَأی: قلب محمّد صلّی اللّه علیه و آله آنچه را که چشمش دیده بود تکذیب نکرد یعنی توهّم نکرده، بلکه حقیقت بوده است. ما رَأی: یعنی جبرئیل را به صورت واقعی رؤیت کرده است.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۱۲]

أَ فَتُمارُونَهُ عَلی ما یَری (۱۲)

۱۲- أَ فَتُمارُونَه: آیا با او به نزاع بر می خیزید!

[سوره النجم (۵۳): آیه ۱۳]

وَ لَقَد رَآه نَزلَةً أُخری (۱۳)

۱۳- رَآه: رای جبرئیل. نَزلَةً أُخری: مرّه اخری، فعله من النزول. «کنز الدقائق»

[سوره النجم (۵۳): آیه ۱۴]

عِندَ سِدرَهِ المُنتَهی (۱۴)

۱۴- سِدرَهِ المُنتَهی: «سدر» نام درختی است و «تا» برای وحدت است. امام باقر علیه السّلام فرمود: در شب معراج هنگامی که جبرئیل به محل «سدره» رسید نزدیک آن ایستاد و گفت: ای محمّد اینکه جا جایگاه من است و من توان جلوتر آمدن را ندارم و لیکن تو پیش رو و به «سدره» برس و در آن جا بایست. پیامبر صلّی اللّه علیه و آله چنین کرد. «سدره» متصف به «المنتهی» شده است چون نامه اعمال بندگان در نهایت به آنجا می رسد. «کنز الدقائق»

[سوره النجم (۵۳): آیه ۱۵]

عِندَها جَنَّهُ المَأوی (۱۵)

۱۵- عِندَها: عند سدره المنتهی.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۱۶]

إِذ یَغشَی السِّدرَهَ ما یَغشی (۱۶)

۱۶-- إِذ یَغشَی السِّدرَهَ ما یَغشی: ابهام برای عظمت و بزرگی است.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۱۹]

أَ فَرَأَیتُم اللّات وَ العُزّی (۱۹)

۱۹- أَ فَرَأَیتُم: به من خبر دهید آیا «لات و عزی و مناه» دختران خدا هستند. اللّات: نام بتی است. العُزّی: نام بتی است.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۲۰]

وَ مَناهَ الثّالِثَهَ الأُخری (۲۰)

۲۰- مَناةَ: نام بتی است. الثّالِثَةَ الأخری: دو وجه در آن وجود دارد: ۱- دو صفت هستند و برای تاکید آمده اند همانند «یطیر بجناحیه» یعنی «مناه» هم سومی آن بتها است و هم غیر از آن دو تاست. ۲- «الاخری» مشتق از «تأخّر» است یعنی مقام و رتبه «مناه» عقب تر از رتبه «لات و عزّی» است هر دو احتمال در «کنز الدقائق» آمده است.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۲۱]

أَ لَکُمُ الذَّکَرُ وَ لَهُ الأُنثی (۲۱)

۲۱- أَ لَکُمُ الذَّکَرُ وَ لَهُ الأُنثی: چون بت پرستان معتقد بودند بتهای مورد پرستش آنان چه ملائکه چه غیر ملائکه مؤنث هستند، خداوند می فرماید: چگونه است که شما در مقام انتخاب، مذکر انتخاب می کنید، ولی به خدا مؤنث نسبت می دهید.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۲۲]

تِلکَ إِذاً قِسمَةٌ ضِیزی (۲۲)

۲۲- قِسمَةٌ ضِیزی:

تقسیم غیر عادلانه.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۲۴]

أَم لِلإِنسانِ ما تَمَنّی (۲۴)

۲۴- أَم: بل. ما تَمَنّی: آنچه را که از شفاعت بتان آرزو می کنند.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۳۰]

ذلِكَ مَبلَغُهُم مِنَ العِلمِ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِ وَ هُوَ أَعلَمُ بِمَنِ اهتَدى (۳۰)

۳۰- ذلِكَ: رو گردان شدن از تدبر در آخرت و رسیدن به دنیا و لذّت بردن از تمتعات زود گذر.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۳۲]

الَّذِينَ يَجتَنِبُونَ كَبائِرَ الإِثمِ وَ الفَواحِشَ إِلاَّ اللَّمَمَ إِنَّ رَبَّكَ واسِعُ المَغفِرَةِ هُوَ أَعلَمُ بِكُم إِذ أَنشَأَكُم مِنَ الأَرضِ وَ إِذ أَنتُم أَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهاتِكُم فَلا تُزَكُّوا أَنفُسَكُم هُوَ أَعلَمُ بِمَنِ اتَّقى (۳۲)

۳۲- كَبائِرَ الإِثمِ: گناهان بزرگ.

الفَواحِش: جمع «فاحشه» به معنای زشت ترین گناه.

اللَّمَم: به چند معنا آمده است: ۱- گناهان صغیره مانند: نگاه به نامحرم، نسبت به زنا. ۲-

نیت گناه. «المیزان» ۳- گناهی که به طور اتفاقی صادر شود، بدون اینکه که عادت به گناه کرده باشد.

«ائمه علیهم السّلام، المیزان» در «مجمع البیان» فرموده است: در لغت چنین آمده است: «اللمم أن یفعل الانسان فی الحین و لا یکون له عاده».

أَجِنَّةٌ: جمع «جنین».

[سوره النجم (۵۳): آیه ۳۳]

أَ فَرَأَيتَ الَّذِي تَوَلّى (۳۳)

۳۳- تَوَلّی: از حق رو گردان شده است.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۳۴]

وَ أَعطى قَلِيلاً وَ أَكدى (۳۴)

۳۴- أَكدی: به دو معنا آمده است: ۱- از بخشش خودداری کرده است. ۲- از عطا کردن به شدت خودداری می کند.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۳۶]

أَم لَم يُنَبَّأ بِما فِي صُحُفِ مُوسى (۳۶)

۳۶- أَم: بل.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۳۷]

وَ إِبراهِیمَ الَّذِی وَفّی (۳۷)

۳۷- وَفّی: دستورات خدا را به طور کامل انجام داد.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۳۸]

أَلّا تَزِرُ وازِرَةٌ وِزرَ أُخری (۳۸)

۳۸- أَلّا تَزِرُ ...: مطالب اینکه آیه و آیه بعد در صحف موسی و ابراهیم بوده است.

وازِرَةٌ: حمل کننده. «وزر»: بار سنگین.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۳۹]

وَ أَن لَیسَ لِلإِنسانِ إِلّا ما سَعی (۳۹)

۳۹- أَن لَیس: عطف است بر «الا تزر».

[سوره النجم (۵۳): آیه ۴۱]

ثُمَّ یُجزاهُ الجَزاءَ الأَوفی (۴۱)

۴۱- یُجزاهُ: یجزا سعیه.

الأَوفی: به نحو کامل.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۴۶]

مِن نُطفَهٍ إِذا تُمنی (۴۶)

۴۶- تُمنی: به هنگامی که به رحم زن ریخته شود.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۴۷]

وَ أَنَّ عَلَیهِ النَّشأَهَ الأُخری (۴۷)

۴۷- النَّشأَهَ الأُخری: آفرینش دوّم یعنی زنده شدن بعد از مرگ برای مبعوث شدن.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۴۸]

وَ أَنَّهُ هُوَ أَغنی وَ أَقنی (۴۸)

۴۸- أَغنی: غنا و ثروت را عطا می کند.

أَقنی: به چند معنا آمده است: ۱- اعطی القنیه.

«قنیه» عبارت است از مالی که اصل آن باقی است و از منافع آن بهره برداری می شود مانند باغ، خانه، حیوان. «المیزان» ۲- ارضی بما اعطاه یعنی خداوند بندگان خود را به آنچه به آنان داده خوشنود می سازد. ۳- افقر یعنی فقیر می سازد.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۴۹]

وَ أَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشِّعری (۴۹)

۴۹- الشِّعری: ستاره مخصوص.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۵۳]

وَ المُؤتَفِکَهَ أَهوی (۵۳)

۵۳- المُؤتَفِکَهَ: قریه های قوم لوط که به زمین فرو رفتند.

أَهوی: سرنگون ساخت. جبرئیل اینکه قریه ها را بالا برد سپس به زمین پرتاب کرد و به دنبال آن خداوند آنان را سنگسار کرد.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۵۴]

فَغَشّاها ما غَشّی (۵۴)

۵۴- فَغَشّاها ما غَشّی: عذاب آنان را پوشانید.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۵۵]

فَبِأَیِّ آلاءِ رَبِّکَ تَتَماری (۵۵)

۵۵- آلاءِ: نعماء.

تَتَماری: شک و تردید داری.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۵۶]

هذا نَذِیرٌ مِنَ النُّذُرِ الأُولی (۵۶)

۵۶- هذا: دو احتمال در آن وجود دارد: ۱- اشاره به پیامبر صلّی اللّه علیه و آله است. ۲- اشاره به قرآن است.

النُّذُرِ الأُولی: مراد یکی از دو چیز است: ۱- پیامبران گذشته. ۲- صحف موسی و ابراهیم.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۵۷]

أَزِفَتِ الآزِفَةُ (۵۷)

۵۷- أَزِفَتِ الآزِفَةُ: قیامت نزدیک شده است.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۵۸]

لَیسَ لَها مِن دُونِ اللّهِ کاشِفَةٌ (۵۸)

۵۸- کاشِفَةٌ: به دو معنا آمده است: ۱- نفس کاشفه: کسی که برطرف کننده سختی های قیامت باشد. ۲- به معنای مصدر است مانند «عافیه» و «عاقبه» یعنی کشف. لَها: لشدائد القیامه.

[سوره النجم (۵۳): آیه ۶۱]

وَ أَنتُم سامِدُونَ (۶۱)

۶۱- سامِدُونَ: غافلون.

سوره القمر

[سوره القمر (۵۴): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

اقتَرَبَت ِ السّاعَهُ وَ انشَقَّ القَمَرُ (۱)

۱- اقتَرَبَت ِ السّاعَهُ: آن ساعتی که مردم می میرند و قیامت بر پا می شود نزدیک شده است. هر چند «اقترب» و «قرب» به یک معنی است، ولی در اوّلی معنای مبالغه بیشتری نهفته است مانند «اقتدر» و «قدر» زیرا در باب افتعال مبالغه نهفته است. انشَقَّ القَمَرُ: مراد شکافته شدن ماه به دو قسمت است، به معجزه پیامبر صلّی اللّه علیه و آله.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۲]

وَ إِن یَرَوا آیَهً یُعرِضُوا وَ یَقُولُوا سِحرٌ مُستَمِرٌّ (۲)

۲- سِحرٌ مُستَمِرٌّ: در معنای آن دو احتمال است: ۱- سحر قوی که بر سحرهای دیگر غالب است. ۲- سحر مدام و پیوسته یعنی اینکه «شق القمر» هم سحری است همانند سحرهای گذشته. «المیزان»

[سوره القمر (۵۴): آیه ۳]

وَ کَذَّبُوا وَ اتَّبَعُوا أَهواءَهُم وَ کُلُّ أَمرٍ مُستَقِرٌّ (۳)

۳- کُلُّ أَمرٍ مُستَقِرٌّ: هر چیزی در قرارگاه خودش مستقر می گردد و تکذیب شما تأثیری ندارد و واقع را عوض نمی کند. «المیزان»

[سوره القمر (۵۴): آیه ۴]

وَ لَقَد جاءَهُم مِنَ الأَنباءِ ما فِیه ِ مُزدَجَرٌ (۴)

۴- مُزدَجَرٌ: به معنای مصدر است یعنی بازداشتن از کفر و تکذیب پیامبر. اصل آن «زجر» است که به باب افتعال رفته «ازتجر» شده و «تا» تبدیل به «دال» شده است.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۵]

حِکمَهٌ بالِغَهٌ فَما تُغن ِ النُّذُرُ (۵)

۵- حِکمَهٌ بالِغَهٌ: قرآن در نهایت حکمت است. فَما تُغن ِ النُّذُرُ: آمدن إنذار کنندگان نفعی به حال آنان نبخشید چون آنان اعراض کردند و توجهی به «نذر» نکردند. «نذر» جمع «نذیر» است.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۶]

فَتَوَلَّ عَنهُم يَومَ يَدعُ الدّاعِ إِلى شَى ءٍ نُكُرٍ (۶)

۶- نُكُرٍ: ناشناخته و غير مترقبه.

ص: ۵۲۹

[سوره القمر (۵۴): آیه ۷]

خُشَّعاً أَبصارُهُم یَخرُجُونَ مِنَ الأَجداثِ کَأَنَّهُم جَرادٌ مُنتَشِرٌ (۷)

۷- خُشَّعاً: جمع «خاشع» به معنای نوعی خواری و ذلّت. «المیزان» در ترکیب «خشّعا» دو وجه است: ۱- حال است از «واو» در «یخرجون». ۲- حال است از ضمیر «هم» در «فتولّ عنهم».

الأَجداثِ: جمع «جدث» به معنای قبور.

جَرادٌ مُنتَشِرٌ: ملخ پراکنده.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۸]

مُهطِعِینَ إِلَی الدّاعِ یَقُولُ الکافِرُونَ هذا یَومٌ عَسِرٌ (۸)

۸- مُهطِعِینَ: به سرعت روی می آورند.

«الاهطاع» به معنای «الاسراع فی المشی».

[سوره القمر (۵۴): آیه ۹]

کَذَّبَت قَبلَهُم قَومُ نُوحٍ فَکَذَّبُوا عَبدَنا وَ قالُوا مَجنُونٌ وَ ازدُجِرَ (۹)

۹- ازدُجِرَ: مورد اذیت و آزار قرار گرفت.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۱۱]

فَفَتَحنا أَبوابَ السَّماءِ بِماءٍ مُنهَمِرٍ (۱۱)

۱۱- مُنهَمِرٍ: به شدت و بلا انقطاع در حال ریختن بود.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۱۲]

وَ فَجَّرنَا الأَرضَ عُیُوناً فَالتَقَی الماءُ عَلی أَمرٍ قَد قُدِرَ (۱۲)

۱۲- فَجَّرنَا الأَرضَ عُیُوناً: چشمه ها را در زمین شکافتیم و جاری ساختیم. فَالتَقَی الماءُ:

آب آسمان و آب زمین با هم ملاقات کردند و بهم پیوستند. جهت اینکه که تثنیه نیاورده است اینکه است که «ماء» اسم جنس است و بر قلیل و کثیر اطلاق می شود. عَلی أَمرٍ قَد قُدِرَ: بر کاری که مقدر شده بود یعنی نابودی قوم نوح.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۱۳]

وَ حَمَلناهُ عَلی ذاتِ أَلواحٍ وَ دُسُرٍ (۱۳)

۱۳- ذاتِ أَلواحٍ: سفینه ذات الواح. دُسُرٍ:

جمع «دسار» و «دسیر» به معنای میخهایی که اجزاء کشتی را به هم متصل می کند.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۱۴]

تَجرِی بِأَعیُنِنا جَزاءً لِمَن کانَ کُفِرَ (۱۴)

۱۴- بِأَعیُنِنا: بحفظنا و حراستنا. در عرب گفته می شود: «عین اللّه علیک» یعنی خداوند حافظ تو باشد.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۱۵]

وَ لَقَد تَرَکناها آیَهً فَهَل مِن مُدَّکِرٍ (۱۵)

۱۵- تَرَکناها: ترکنا اهلاک قوم نوح.

مُدَّکِرٍ: متذکر. اصل آن «مذتکر» بوده است، «تا» مبدل به «دال» شده و «ذال» در «دال» ادغام شده است.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۱۶]

فَکَیفَ کانَ عَذابِی وَ نُذُرِ (۱۶)

۱۶- نُذُرِ: به دو معنا آمده است: ۱- اسم مصدر انذار است که جایگزین مصدر می شود یعنی «کیف انذاری إیّاهم». ۲- جمع «نذیر».

[سوره القمر (۵۴): آیه ۱۹]

إِنّا أَرسَلنا عَلَیهِم رِیحاً صَرصَراً فِی یَومِ نَحسٍ مُستَمِرٍّ (۱۹)

۱۹- صَرصَراً: باد شدید و تند، به گونه ای که صدای آن شنیده می شود. «صر» در اصل به معنای وزیدن است.

تکرار کلمه «صرصر» مفید مبالغه است، یعنی وزیدن شدید، مانند «کب» و «کبکب». نَحسٍ: شوم.

مُستَمِرٍّ: پیوسته. دو معنا احتمال دارد: ۱- نحوست بر آنان استمرار داشت. ۲- روز بر آنان استمرار داشت.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۲۰]

تَنزِعُ النّاسَ كَأَنَّهُم أَعجازُ نَخلٍ مُنقَعِرٍ (۲۰)

۲۰- تَنزِعُ النّاسَ: مردم را از جا می کند و پرتاب می کرد. أَعجازُ نَخلٍ: قسمتهای پایین درخت خرما، ریشه درخت خرما. مُنقَعِرٍ: از بیخ کنده شده.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۲۳]

كَذَّبَت ثَمُودُ بِالنُّذُرِ (۲۳)

۲۳- ثَمُودُ: قوم صالح.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۲۴]

فَقالُوا أَ بَشَراً مِنّا واحِداً نَتَّبِعُهُ إِنّا إِذاً لَفِي ضَلالٍ وَ سُعُرٍ (۲۴)

۲۴- واحِداً: هو واحد. حال است.

سُعُرٍ: به دو معنا آمده است: ۱- جمع «سعیر» به معنای آتش شعله ور. ۲- جنون. در «المیزان» فرموده است:

معنای دوم به سیاق مناسب تر است.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۲۵]

أَ أُلقِيَ الذِّكرُ عَلَيهِ مِن بَينِنا بَل هُوَ كَذّابٌ أَشِرٌ (۲۵)

۲۵- أَشِرٌ: هوس باز متکبر.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۲۷]

إِنّا مُرسِلُوا النّاقَةِ فِتنَةً لَهُم فَارتَقِبهُم وَ اصطَبِر (۲۷)

۲۷- فَارتَقِبهُم: منتظر آمدن فرمان خدا در باره آنان باش.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۲۸]

وَ نَبِّئْهُم أَنَّ الماءَ قِسمَةٌ بَینَهُم کُلُّ شِربٍ مُحتَضَرٌ (۲۸)

۲۸- کُلُّ شِربٍ مُحتَضَرٌ: هر قسمتی از آب از آن صاحبی است که در آن جا حضور دارد، نه مال دیگران.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۲۹]

فَنادَوا صاحِبَهُم فَتَعاطی فَعَقَرَ (۲۹)

۲۹- فَنادَوا صاحِبَهُم: دوست شرور خود را صدا کردند.

فَتَعاطی: به ناقه دسترسی پیدا کرد.

فَعَقَرَ: قتل: ناقه را از پای درآورد.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۳۱]

إِنّا أَرسَلنا عَلَیهِم صَیحَةً واحِدَةً فَکانُوا کَهَشِیمِ المُحتَظِرِ (۳۱)

۳۱- صَیحَةً واحِدَةً: به یکی از دو معناست:

۱- صدای جبرئیل. ۲- عذاب.

کَهَشِیمِ المُحتَظِرِ: «هشیم» به معنای درخت خشکیده و «محتظر» به معنای صاحب حظیره است. «حظیره» آغل و محل نگهداری گوسفند است یعنی آنان همانند درخت خشکیده شدند که صاحب آغل برای ساختن آغل از آن استفاده می کند.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۳۴]

إِنّا أَرسَلنا عَلَیهِم حاصِباً إِلاّ آلَ لُوطٍ نَجَّیناهُم بِسَحَرٍ (۳۴)

۳۴- حاصِباً: بادی که همراه آن سنگ ریزه باشد.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۳۶]

وَ لَقَد أَنذَرَهُم بَطشَتَنا فَتَمارَوا بِالنُّذُرِ (۳۶)

۳۶- بَطشَتَنا: عذاب ما.

فَتَمارَوا بِالنُّذُرِ: در برابر إنذار دهندگان به جدال و کشمکش پرداختند.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۳۷]

وَ لَقَد راوَدُوه ُعَن ضَیفِه ِ فَطَمَسنا أَعیُنَهُم فَذُوقُوا عَذابِی وَ نُذُرِ (۳۷)

۳۷- راوَدُوه ُعَن ضَیفِه ِ: از او خواستند میهمانان را تسلیم آنان کند.

فَطَمَسنا أَعیُنَهُم: چشمهای آنان را محو کردیم.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۳۸]

وَ لَقَد صَبَّحَهُم بُکرَهً عَذاب ٌمُستَقِرٌّ (۳۸)

۳۸- صَبَّحَهُم بُکرَهً عَذاب ٌمُستَقِرٌّ: صبحگاه، عذاب ثابت بر آنان نازل شد.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۴۲]

کَذَّبُوا بِآیاتِنا کُلِّها فَأَخَذناهُم أَخذَ عَزِیزٍ مُقتَدِرٍ (۴۲)

۴۲- عَزِیزٍ: قادر شکست ناپذیر.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۴۳]

أَ کُفّارُکُم خَیرٌ مِن أُولئِکُم أَم لَکُم بَراءَهٌ فِی الزُّبُرِ (۴۳)

۴۳- کُفّارُکُم: کفار مکّه.

أُولئِکُم: اقوامی که جریان نابودی آنان بیان شد.

الزُّبُرِ: کتابهای گذشته.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۴۶]

بَل ِالسّاعَهُ مَوعِدُهُم وَ السّاعَهُ أَدهی وَ أَمَرُّ (۴۶)

۴۶- أَدهی: مصیبت بسیار بزرگی که قابل علاج نیست.

أَمَرُّ: تلخ تر.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۴۷]

إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلالٍ وَ سُعُرٍ (۴۷)

۴۷- سُعُرٍ: عذاب، شکنجه.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۴۸]

يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النّارِ عَلى وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ (۴۸)

۴۸- يُسْحَبُونَ: کشیده می شوند.

مَسَّ سَقَرَ: عذاب جهنّم، حرارت جهنّم.

۵۱- «أشیاع»: اشباه و نظایر.

[سوره القمر (۵۴): آیه ۵۳]

وَ کُلُّ صَغِیرٍ وَ کَبِیرٍ مُستَطَرٌ (۵۳)

۵۳- مُستَطَرٌ: مکتوب.

سوره الرّحمن

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

الرَّحمن ُ (۱)

۱- الرَّحمن ُ: کسی که رحمت او همه اشیا را فرا گرفته است و برای همین جهت از اوصاف مخصوص خداوند است، بخلاف «راحم» و «رحیم» که مخصوص خداوند نیست.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۴]

عَلَّمَه ُ البَیان َ (۴)

۴- البَیان ُ: به دو معنا آمده است: ۱- بیان کردن معنی به وسیله الفاظ. ۲- دلیلهایی که ما را به یقین می رساند.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۵]

الشَّمس ُ وَ القَمَرُ بِحُسبان ٍ (۵)

۵- بِحُسبان ٍ: دو وجه برای آن ذکر شده است:

۱- مصدر است «حسبته احسبه حسابا و حسبانا» مانند سکران و کفران. ۲- جمع «حساب». یعنی جریان خورشید و ماه روی حساب است.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۶]

وَ النَّجم ُ وَ الشَّجَرُ یَسجُدان ِ (۶)

۶- النَّجم ُ: به دو معنا آمده است: ۱- گیاهانی که ساقه ندارد. (گیاهانی که ساقه دارد، شجر نامیده می شود.) ۲- ستاره. مراد همه ستارگان است.

يَسجُدان ِ: يخضعان: در مقابل خداوند خضوع دارند و تسليم هستند.

[سوره الرحمن (۵۵): آيه ۱۰]

وَ الأَرض َوَضَعَها لِلأَنام ِ (۱۰)

۱۰- لِلأَنام ِ: براى همه مردم.

[سوره الرحمن (۵۵): آيه ۱۱]

فِيها فاكِهَةٌ وَ النَّخل ُذات ُالأَكمام ِ (۱۱)

۱۱- الأَكمام ِ: جمع «كم» يعنى داراى غلاف مانند ميوه درخت خرما كه قبل از شكفتن داخل در غلاف است.

[سوره الرحمن (۵۵): آيه ۱۲]

وَ الحَب ُّذُو العَصف ِ وَ الرَّيحان ُ(۱۲)

۱۲- الحَب ُّ: حبوبات.

العَصف ِ: به دو معنا آمده است: ۱- برگ. ۲- كاه.

الرَّيحان ُ: به دو معنا آمده است: ۱- روزى. ۲- گياه خوشبو.

[سوره الرحمن (۵۵): آيه ۱۳]

فَبِأَى ِّآلاءِ رَبِّكُما تُكَذِّبان ِ (۱۳)

۱۳- آلاءِ: نعمتها.

تُكَذِّبان ِ: خطاب به انسانها و جنّها است.

[سوره الرحمن (۵۵): آيه ۱۴]

خَلَق َالإِنسان َمِن صَلصال ٍكَالفَخّار ِ (۱۴)

۱۴- صَلصال ٍ: گل خشك كه اگر به او ضربه وارد شود صدا مى دهد.

كَالفَخّار ِ: گل پخته، سفال.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۱۵]

وَ خَلَقَ الْجَانَّ مِن مارِجٍ مِن نارٍ (۱۵)

۱۵- مارِجٍ: مخلوط.

مارِجٍ مِن نارٍ: مخلوطی از آتش.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۱۷]

رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَ رَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ (۱۷)

۱۷- الْمَشْرِقَيْنِ وَ الْمَغْرِبَيْنِ: مشرق شمس و قمر و مغرب شمس و قمر.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۱۹]

مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيانِ (۱۹)

۱۹- مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ: در معنای آن دو احتمال است: ۱- دریای شور و دریای گوارا مخلوط شد.

۲- دریای شور و گوارا آزاد و رها هستند.

يَلْتَقِيانِ: با همدیگر ملاقات کردند.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۲۰]

بَيْنَهُما بَرْزَخٌ لا يَبْغِيانِ (۲۰)

۲۰- بَرْزَخٌ: مانع، حاجز.

لا يَبْغِيانِ: آب شور و آب گوارا بر یکدیگر غلبه نمی کنند.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۲۲]

يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَ الْمَرْجانُ (۲۲)

۲۲- مِنْهُمَا: من البحرين.

اللُّؤْلُؤُ: درّ بزرگ.

الْمَرْجانُ: درّ کوچک.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۲۴]

وَ لَهُ الْجَوارِ الْمُنْشَآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلامِ (۲۴)

۲۴- الْجَوارِ: جمع «جاریه» به معنای کشتی.

المُنشَآت: یعنی «المرفوعات» به معنای بلند.

کَالأَعلام: همانند کوهها.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۳۱]

سَنَفرُغ لَکُم أَیُّه الثَّقَلان (۳۱)

۳۱- سَنَفرُغ: به زودی برای حساب اعمال شما فارغ خواهیم شد یعنی قصد می کنیم از شما حساب بکشیم.

الثَّقَلان: جن و انس. چون موقعیت آن دو خطیر و مهم است، کلمه ثقل بکار برده است.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۳۳]

یا مَعشَرَ الجِنِّ وَ الإِنس إِنِ استَطَعتُم أَن تَنفُذُوا مِن أَقطارِ السَّماوات وَ الأَرض فَانفُذُوا لا تَنفُذُون إِلّا بِسُلطان (۳۳)

۳۳- أَن تَنفُذُوا: نفوذ کنید، راه پیدا کنید.

أَقطارِ: جمع «قطر» به معنای جوانب.

بِسُلطان: به دو معنا آمده است: ۱- قدرت، قوّت. ۲- برهان. یعنی راه نفوذ به آسمان، مطالعه در آثار خداوند است که انسان را به توحید راهنمایی می کند.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۳۵]

یُرسَل عَلَیکُما شُواظٌ مِن نارٍ وَ نُحاس فَلا تَنتَصِران (۳۵)

۳۵- شُواظٌ مِن نارٍ: به دو معنا آمده است: ۱- شعله سبز رنگی که از آتش جدا می شود. ۲- شعله بی دود. «مفردات راغب» یُرسَل عَلَیکُما: دو احتمال در آن وجود دارد: ۱- اگر بخواهید به آسمان نفوذ کنید «یرسل علیکما شواظ ...». ۲-

در قیامت «یرسل علیکما شواظ ...».

نُحاس: به چند معنا آمده است: ۱- شعله ای از آتش که همراه با دود است. «مفردات راغب» ۲- دود. ۳- فلز مذاب.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۳۷]

فَإِذَا انشَقَّت السَّماءُ فَکانَت وَردَةً کَالدِّهان (۳۷)

۳۷- وَردَةً: سرخ رنگ، همانند گل سرخ.

كَالـدِّهانِ: در معنـای آن دو وجه است: ۱- جمع دهن به معنای روغنی که تاریـخ مصـرفش گذشـته است. ۲- ته نشین روغن. «مفردات راغب»

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۳۹]

فَيَومَئِذٍ لا يُسئَلُ عَن ذَنبِهِ إِنسٌ وَ لا جَانٌّ (۳۹)

۳۹- لا- يُسئَلُ عَن ذَنبِهِ: لا- يسئل عن ذنب المجرم: کس دیگری را به جای مجرم از میان انسانها و جنّها مؤاخـذه نمی کننـد، بلکه خود مجرم را مؤاخذه می کنند.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۴۱]

يُعرَفُ المُجرِمُونَ بِسِيماهُم فَيُؤخَذُ بِالنَّواصِي وَ الأَقدامِ (۴۱)

۴۱- ۴۱- «سیما»: علامت، نشانه. بِالنَّواصِی:

جمع «ناصیه» به معنای موی قسمت جلوی سر.

الأَقدامِ: جمع «قدم» به معنای پا. فَيُؤخَذُ بِالنَّواصِي وَ الأَقدامِ: به دو معنا آمده است:

۱- بعضی از مجرمان از موی جلوی سرشان گرفته و به آتش انداخته می شوند و بعضی دیگر از پای آنها گرفته و به آتش انداخته می شوند. «کنز الدقائق» ۲- موی جلو سر را توسط غل و زنجیر به پا بسته و به آتش انداخته می شوند.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۴۴]

يَطُوفُونَ بَينَها وَ بَينَ حَمِيمٍ آنٍ (۴۴)

۴۴- بَينَها: بين النار.

حَمِيمٍ: آب داغ.

آنٍ: درجه آخر داغی. «حمیم آن» آب بسیار داغ.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۴۶]

وَ لِمَن خافَ مَقامَ رَبِّهِ جَنَّتانِ (۴۶)

۴۶- جَنَّتانِ: در بیان مراد از دو بهشت چند احتمال داده شده است، ولی در «المیزان» فرموده است: هیچ کدام دلیل ندارد.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۴۸]

ذَواتا أَفنانٍ (۴۸)

۴۸- ذَواتَا: تثنیه «ذات».

أَفنانٍ: جمع «فنن» به معنای شاخه ای که برگهای زیاد داشته باشد.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۵۲]

فِيهِما مِن كُلِّ فاكِهَةٍ زَوجانِ (۵۲)

۵۲- زَوجانِ: نوعان.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۵۴]

مُتَّكِئِينَ عَلى فُرُشٍ بَطائِنُها مِن إِستَبرَقٍ وَ جَنَى الجَنَّتَينِ دانٍ (۵۴)

۵۴- فُرُشٍ: جمع «فرش» به معنای رختخواب.

بَطائِنُها: جمع «باطن» به معنای آستر و قسمت زیر. علت اینکه که باطن را ذکر کرده و ظاهر را ذکر نکرده است اینکه است از زیبایی باطن کمال زیبایی ظاهر فهمیده می شود.

إِستَبرَقٍ: به دو معنا آمده است: ۱- ابریشم ضخیم. ۲- ابریشم چینی که نه ضخیم است و نه نازک. جَنَی:(۱)میوه رسیده که وقت چیدن آن شده، ولی هنوز بر درخت است. دانٍ: در دسترس است و در هر حالی قابل چیدن است چه ایستاده و چه نشسته و چه خوابیده.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۵۶]

فِيهِنَّ قاصِراتُ الطَّرفِ لَم يَطمِثهُنَّ إِنسٌ قَبلَهُم وَ لا جَانٌّ (۵۶)

۵۶- فِيهِنَّ: دو احتمال در آن وجود دارد: ۱- فی الفرش. ۲- فی الجنان. قاصِراتُ الطَّرفِ: زنانی که نگاه خود را فقط به شوهران خود دوخته اند. قاصِراتٌ: مختص کرده اند. الطَّرفِ: پلک چشم. «طرف» در لغت به معنای گوشه است و چون گوشه ای از پلک است که باز و بسته می شود به آن «طرف» گویند. لَم يَطمِثهُنَّ: لم يفتضهن.

«الافتضاض»: النكاح بالتدميه: اولین نزدیکی که با خون بکارت همراه است. «طمث» در اصل به معنای خون است.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۶۲]

وَ مِن دُونِهِما جَنَّتانِ (۶۲)

۶۲- مِن دُونِهِما: غیر از آن دو بهشت اول، دو بهشت دیگر است.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۶۴]

مُدهامَّتانِ (۶۴)

۶۴- مُدهامَّتانِ: مشتق از «دهمه» است یعنی بسیار سبز که از زیادی سبزی به سیاهی می زند.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۶۶]

فِیهِما عَینانِ نَضّاخَتانِ (۶۶)

۶۶- نَضّاخَتانِ: فوارتان: به صورت فواره بالا می زند.

ص: ۵۳۴

۱- ۱.«جنی الجنتین» مبتدا و «دان» خبر است.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۶۸]

فِیهِما فاکِهَهٌ وَ نَخل ٌوَ رُمّان ٌ(۶۸)

۶۸- نَخل ٌوَ رُمّان ٌ: خرما و انار. ذکر خاص بعد از عام است.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۷۰]

فِیهِن َّخَیرات ٌحِسان ٌ(۷۰)

۷۰- خَیرات ٌ: نساء خیرات الاخلاق. حِسان ٌ: حسان الوجوه: زیبا روی.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۷۲]

حُورٌ مَقصُورات ٌفِی الخِیام ِ(۷۲)

۷۲- حُورٌ: چشم فراخ. مَقصُورات ٌفِی الخِیام ِ: به دو معنا آمده است: ۱- در حجله ها محبوس هستند و چشم اجانب به آنان نمی افتد.

۲- مخصوص شوهران خود هستند.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۷۶]

مُتَّکِئِین َعَلی رَفرَف ٍخُضرٍ وَ عَبقَرِی ٍّحِسان ٍ(۷۶)

۷۶- رَفرَف ٍ: به چند معنا آمده است: ۱- پشتی. ۲- بالشت. «کنز الدقائق» ۳- رختخواب.

خُضرٍ: جمع «اخضر» و صفت «رفرف» است.

«المیزان» عَبقَرِی ٍّ: به چند معنا آمده است: ۱- منسوب به «عبقر». عرب گمان می کند که عبقر شهر جنّیان است و برای همین هر چیز جالب را به آن جا منتسب می کنند. «کنز الدقائق» ۲- ابریشم.

۳- فرشها.

[سوره الرحمن (۵۵): آیه ۶۸]

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۱]

بِسم ِاللّه ِالرَّحمن ِالرَّحِیم ِ

إِذا وَقَعَت ِ الواقِعَهُ (۱)

۱- إِذا وَقَعَت ِ الواقِعَهُ: اذکروا اذا وقعت الواقعه: بیاد بیاورید زمانی را که قیامت بر پا می شود.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۲]

لَیس َ لِوَقعَتِها کاذِبَهٌ (۲)

۲- لَیس َ لِوَقعَتِها کاذِبَهٌ: وقوع قیامت دروغ نیست. «کاذبه» مصدر است مانند «عاقبه».

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۳]

خافِضَهٌ رافِعَهٌ (۳)

۳- خافِضَهٌ رافِعَهٌ: «خفض» پایین بردن و «رفع» بالا بردن است. مراد آیه یکی از دو امر است: ۱- قیامت دشمنان خدا را به سوی آتش می کشاند و اولیای خدا را به سوی بهشت بالا می برد. «امام چهارم علیه السّلام کنز الدقائق» ۲- قیامت نظام دنیا را به هم می ریزد و آن را زیر و رو می کند. «المیزان»

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۴]

إِذا رُجَّت ِ الأَرض ُ رَجًّا (۴)

۴- إِذا رُجَّت ِ الأَرض ُ رَجًّا: زمین به شدت بلرزد.

«رج»: حرکت شدید. اشاره به زلزله قیامت است.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۵]

وَ بُسَّت ِ الجِبال ُ بَسًّا (۵)

۵- بُسَّت ِ الجِبال ُ بَسًّا: کوهها کوبیده شود و خرد شود.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۶]

فَکانَت هَباءً مُنبَثًّا (۶)

۶- هَباءً: غبار. مُنبَثًّا: پراکنده، همانند ذرات معلّق در هوا.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۷]

وَ كُنتُم أَزواجاً ثَلاثَةً (۷)

۷- أَزواجاً ثَلاثَةً: أصنافا ثلاثه. توضیح سه گروه در آیات بعدی آمده است.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۸]

فَأَصحابُ المَيمَنَهِ ما أَصحابُ المَيمَنَهِ (۸)

۸- فَأَصحابُ المَيمَنَهِ: صاحبان سعادت. وجه نامگذاری به «یمین» یکی از دو امر است: ۱- چون نامه اعمال آنان به دست راستشان داده می شود. ۲- «یمین» به معنای برکت است و آنان صاحبان خیر و برکت بر خویشتن بوده اند. ما أَصحابُ المَيمَنَهِ: «ما» برای تفخیم و بزرگی جایگاه اصحاب یمین است.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۹]

وَ أَصحابُ المَشئَمَهِ ما أَصحابُ المَشئَمَهِ (۹)

۹- أَصحابُ المَشئَمَهِ: صاحبان بدبختی. وجه نامگذاری آنان به «مشئمه» یکی از دو امر است: ۱- چون نامه اعمال آنان به سمت چپ آنان داده می شود. ۲- آنان با اعمال بد برای خویشتن شوم و نامیمونی فراهم کرده اند.

«مشئمه» مصدر است.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۱۰]

وَ السّابِقُونَ السّابِقُونَ (۱۰)

۱۰- السّابِقُونَ السّابِقُونَ: به دو وجه آمده است: ۱- مبتدا و خبر. ۲- «السابقون» دوم تأکید اوّل و جمله «اولئک المقربون» خبر است. «کنز الدقائق» از امام صادق علیه السّلام نقل کرده است: مراد پیامبران و خواص بندگان است(۱).

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۱۲]

فِی جَنّاتِ النَّعِيمِ (۱۲)

۱۲- فِی جَنّاتِ النَّعِيمِ: مراد از «نعیم» ولایت الهی است. «المیزان»

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۱۳]

ثُلَّهٌ مِنَ الأَوَّلِينَ (۱۳)

۱۳- ثُلَّهٌ مِنَ الأَوَّلِينَ: بیان است برای «السابقون». یعنی عدّه زیادی از امتهای پیشین. «ثلّه» در اصل به معنای پاره شدن است و

در اینکه جا مراد پاره ای از مردم هستند که از مردم دیگر جدا شده اند.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۱۴]

وَ قَلِیلٌ مِنَ الْآخِرِینَ (۱۴)

۱۴- قَلِیلٌ مِنَ الْآخِرِینَ: عدّه کمی از امّت حضرت محمّد صلّی اللّه علیه و آله. سابقین از امت محمّد صلّی اللّه علیه و آله نسبت به امتهای پیشین کمتر است.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۱۵]

عَلی سُرُرٍ مَوضُونَهٍ (۱۵)

۱۵- عَلی سُرُرٍ مَوضُونَهٍ: الموضونه:

المنسوجه المتداخله و به دو معنا آمده است: ۱- بر تختهایی که همانند دانه های زره به هم بافته شده اند. ۲- با وسایل طلایی به هم بافته شده اند.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۱۶]

مُتَّکِئِینَ عَلَیها مُتَقابِلِینَ (۱۶)

۱۶- مُتَّکِئِینَ عَلَیها: بر آن تختها تکیه داده اند. مُتَقابِلِینَ: رو به روی هم.

۱- ۱.با توجه به اینکه معنی، نام بردن اسامی سابقین در بعضی از روایات بیان مصداق است، همان گونه که در «المیزان» آمده است.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۱۷]

يَطُوف عَلَيهِم وِلدان مُخَلَّدُون (۱۷)

۱۷- يَطُوف عَلَيهِم: بر گرد آنان می چرخند و خدمت می کنند. وِلدان: خدمتکاران نوجوان.

در «المیزان» فرموده است: «الولدان» جمع «ولد» به معنای نوجوان است. مُخَلَّدُون: به دو معنا آمده است: ۱- ولدان همیشه نوجوان هستند و پیر نمی شوند. ۲- ولدان دارای گوشواره هستند. از «خلد» به معنای گوشواره مشتق است.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۱۸]

بِأَكواب وَ أَبارِيق وَ كَأس مِن مَعِين (۱۸)

۱۸- بِأَكواب: جمع «کوب» به معنای ظرفی که دهانه آن گشاد است و لوله ندارد. أَبارِيق:

جمع «ابریق» به معنای ظرفی که دارای دستگیره و لوله است. كَأس: کاسه. مَعِين: خمر معین:

شرابی که برای بینندگان آشکار و در حال جریان است.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۱۹]

لا يُصَدَّعُون عَنها وَ لا يُنزِفُون (۱۹)

۱۹- لا يُصَدَّعُون عَنها: از نوشیدن آن شراب دچار سر درد نمی شوند. لا يُنزِفُون:

مست نمی شوند و عقل آنان زایل نمی شود.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۲۲]

وَ حُورٌ عِين (۲۲)

۲۲-- حُورٌ عِين: حوریان چشم فراخ.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۲۳]

كَأَمثال اللُّؤلُؤِ المَكنُون (۲۳)

۲۳- اللُّؤلُؤِ المَكنُون: همانند درهای در صدف «مکنون» به معنای محفوظ است. کنایه از اینکه است که دست کسی به آنان نرسیده است.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۲۵]

لا یَسمَعُون َفِیها لَغواً وَ لا تَأثِیماً (۲۵)

۲۵- لَغواً: کلام بی فایده. تَأثِیماً: به همدیگر نسبت گناه دادن.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۲۶]

إِلّا قِیلًا سَلاماً سَلاماً (۲۶)

۲۶- إِلّا قِیلًا: مصدر است مانند قول.

«المیزان» سَلاماً: بیان برای «قیلا» می باشد.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۲۸]

فِی سِدرٍ مَخضُودٍ (۲۸)

۲۸- سِدرٍ: درخت سدر. مَخضُودٍ: بدون خار.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۲۹]

وَ طَلح ٍمَنضُودٍ (۲۹)

۲۹- طَلح ٍ: به سه معنا آمده است:

۱- درخت موز. ۲- درختی که دارای سایه خنک است. ۳- زیباترین درخت. مَنضُودٍ: روی هم قرار گرفته یعنی میوه های آن درختان روی هم قرار گرفته. امام صادق علیه السّلام فرمود: درختان از ریشه تا شاخه میوه است و ساقه های آنها ناپیداست.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۳۰]

وَ ظِل ٍمَمدُودٍ (۳۰)

۳۰- مَمدُودٍ: دائمی و باقی که خورشید آن سایه را از بین نمی برد. عرب به هر چیز بلند مدت «ممدود» می گوید. در روایت آمده است در بهشت درختی است که سواره صد سال در سایه آن می رود، ولی به پایان آن نمی رسد.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۳۱]

وَ ماءٍ مَسکُوب ٍ(۳۱)

۳۱- مَسکُوبٍ: پیوسته جاری است، بدون اینکه که قطع گردد.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۳۳]

لا مَقطُوعَهٍ وَ لا مَمنُوعَهٍ (۳۳)

۳۳- لا مَقطُوعَهٍ: میوه ها تمام شدنی نیست، پیوسته موجود است. لا مَمنُوعَهٍ:

در دسترس است. چنان نیست که در اثر دوری شاخه یا وجود خار قابل چیدن نباشد.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۳۴]

وَ فُرُشٍ مَرفُوعَهٍ (۳۴)

۳۴- فُرُشٍ مَرفُوعَهٍ: به دو معنا آمده است: ۱- فرشهای گرانقیمت. ۲- زنهایی که دارای نهایت عقل و کمال و زیبایی می باشند. عرب به زوجه «فراش» می گوید.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۳۶]

فَجَعَلناهُنَّ أَبکاراً (۳۶)

۳۶- أَبکاراً: باکره ها.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۳۷]

عُرُباً أَتراباً (۳۷)

۳۷- عُرُباً: به دو معنا آمده است: ۱- شیفته شوهران خود هستند. ۲-

به خاطر انس زیاد، با شوهران خود بازی می کنند. أَتراباً: به دو معنا آمده است: ۱- زنان هم سن و سال هستند. ۲-

هم سن شوهران هستند.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۴۱]

وَ أَصحابُ الشِّمالِ ما أَصحابُ الشِّمالِ (۴۱)

۴۱- أَصحابُ الشِّمالِ: همان اصحاب مشئمه است.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۴۲]

فِی سَمُومٍ وَ حَمِیمٍ (۴۲)

۴۲- سَمُومٍ: باد داغی که در سوراخهای بدن داخل می شود. حَمِیمٍ: آب بسیار داغ.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۴۳]

وَ ظِلٍّ مِن یَحمُومٍ (۴۳)

۴۳- یَحمُومٍ: دود غلیظ. از «حم» مشتق است.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۴۴]

لا بارِدٍ وَ لا کَرِیمٍ (۴۴)

۴۴- لا بارِدٍ وَ لا کَرِیمٍ: صفت «ظل» است یعنی سایه خنکی ندارد و قابل استراحت نیست. رسم عرب بر اینکه است که وقتی می خواهد مدح و ستایش را از چیزی نفی کند می گوید: کرم ندارد یعنی همه اش مذمت است.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۴۵]

إِنَّهُم کانُوا قَبلَ ذلِکَ مُترَفِینَ (۴۵)

۴۵- مُترَفِینَ: جمع «مترف» خوشگذران، لذت طلبی که اهمیتی به انجام وظایف بندگی نمی دهد.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۴۶]

وَ کانُوا یُصِرُّونَ عَلَی الحِنثِ العَظِیمِ (۴۶)

۴۶- یُصِرُّونَ: پافشاری می کردند. الحِنثِ العَظِیمِ: به چند معنا آمده است: ۱- قسم یاد کردن بر نبودن قیامت.

۲- گناه بزرگ شرک. ۳- نقض پیمان بندگی.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۵۲]

لَآکِلُون َ مِن شَجَرٍ مِن زَقُّوم ٍ (۵۲)

۵۲- زَقُّوم ٍ ...: به سوره صافات، آیه ۶۲ رجوع شود.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۵۵]

فَشارِبُون َ شُرب َ الهِیم ِ (۵۵)

۵۵- الهِیم ِ: شتری که دچار مرض عطش شده است و از آب سیر نمی گردد تا بمیرد.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۵۶]

هذا نُزُلُهُم یَوم َ الدِّین ِ (۵۶)

۵۶- نُزُلُهُم: «نزل» عبارت است از آنچه برای میهمان از وسایل پذیرایی آماده می گردد.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۵۸]

أَ فَرَأَیتُم ما تُمنُون َ (۵۸)

۵۸- تُمنُون َ: منی را که در رحم زنان می ریزید.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۶۰]

نَحن ُ قَدَّرنا بَینَکُم ُ المَوت َ وَ ما نَحن ُ بِمَسبُوقِین َ (۶۰)

۶۰- قَدَّرنا بَینَکُم ُ المَوت َ: مرگ هر کس را ما مقرّر کردیم بعضی در کودکی و بعضی در جوانی و بعضی در پیری می میرند. ما نَحن ُ بِمَسبُوقِین َ: به دو معنا آمده است: ۱- شما از تقدیر مرگ ما پیشی نمی گیرید. ۲- ما مغلوب نمی شویم، (بنابراین که مربوط به آیه بعد باشد).

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۶۱]

عَلی أَن نُبَدِّل َ أَمثالَکُم وَ نُنشِئَکُم فِی ما لا تَعلَمُون َ (۶۱)

۶۱- عَلی أَن نُبَدِّل َ أَمثالَکُم: نبدّلکم بامثالکم. مفعول اول و حرف جر از مفعول دوم حذف شده است یعنی به جای شما اشخاص دیگری را خلق کنیم. نُنشِئَکُم فِی ما لا تَعلَمُون َ: به چند معنا آمده است: ۱- شما را مبدل به قیافه های غیر انسانی، مانند میمون و خوک کنیم. ۲- شما را در نشأه دوم به شکلهای گوناگون در آوریم که خود شما از آن شکلها بی خبر هستید.

۳- «ما» موصوله است و مراد خلقت است. یعنی به شما وجود اخروی بدهیم غیر از وجود دنیوی. «المیزان»

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۶۲]

وَ لَقَد عَلِمتُم ُالنَّشأَهَ الأُولی فَلَو لا تَذَکَّرُون َ(۶۲)

۶۲- النَّشأَهَ الأُولی:

خلقت اول که همان آفرینش از نطفه و علقه و مضغه است.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۶۳]

أَ فَرَأَیتُم ما تَحرُثُون َ(۶۳)

۶۳- ما تَحرُثُون: «الحرث»: کار کردن روی زمین مانند شخم زدن و بذر افشانی کردن.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۶۵]

لَو نَشاءُ لَجَعَلناه ُحُطاماً فَظَلتُم تَفَکَّهُون َ(۶۵)

۶۵- حُطاماً: به دو معنا آمده است: ۱- گیاه خشکی که خرد شده و برای خوردن قابل استفاده نیست. ۲- کاه.

فَظَلتُم تَفَکَّهُون: به چند معنا آمده است: ۱- شگفت زده می شدید. ۲- از هزینه ای که کرده بودید پشیمان می شدید. ۳- همدیگر را به خاطر کوتاهی در اطاعت ملامت می کردید. «تفکّه» در اصل تنقّل کردن به میوه های گوناگون است و گویا آنها به هنگام مواجه شدن با زراعت آفت دیده، سخنان گوناگون می گفتند. «فظلتم» در اصل «فظللتم» بوده که یک «لام» حذف شده است. «کنز الدقائق»

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۶۶]

إِنّا لَمُغرَمُون َ(۶۶)

۶۶- إِنّا لَمُغرَمُون: ما خسارت دیده ایم. «مغرم» کسی است که مال او بدون عوض از بین رفته است.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۶۹]

أَ أَنتُم أَنزَلتُمُوه ُمِن َالمُزن ِأَم نَحن ُالمُنزِلُون َ(۶۹)

۶۹- المُزن ِ: ابرها. مفرد آن «مزنه» است. «کنز الدقائق»

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۷۰]

لَو نَشاءُ جَعَلناه ُأُجاجاً فَلَو لا تَشکُرُون َ(۷۰)

۷۰- أُجاجاً: به دو معنا آمده است: ۱- بسیار تلخ. ۲- بسیار شور.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۷۱]

أَ فَرَأَیتُم ُالنّارَ الَّتِی تُورُون َ(۷۱)

۷۱- تُورُون َ: «إیراء» به معنای آتش افروختن است. هنگامی که چخماق یا کبریت را می زنند اگر آتش گرفت می گویند: «اوری» و اگر آتش نگرفت می گویند: «أکبی».

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۷۳]

نَحن ُجَعَلناها تَذکِرَهً وَ مَتاعاً لِلمُقوِین َ(۷۳)

۷۳- جَعَلناها تَذکِرَهً: جعلنا النار تذکره: آتش دنیا را یاد آور آتش آخرت قرار دادیم. مَتاعاً لِلمُقوِین َ: به دو معنا آمده است: ۱- به خاطر بهره مند شدن مسافرانی که وارد سرزمین خالی و بدون گیاه شده اند. ۲- به خاطر بهره مند شدن همه مردم فقیر و غنی.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۷۵]

فَلا أُقسِم ُبِمَواقِع ِالنُّجُوم ِ(۷۵)

۷۵- فَلا أُقسِم ُ: «لا» زاید است. بِمَواقِع ِالنُّجُوم ِ: به دو معنا آمده است: ۱- امام صادق علیه السّلام فرمود: «مواقع نجوم» عبارت است از رجمهای ستارگان به شیاطین برای راندن آنان از استراق سمع وحی. ۲- جایگاه ستارگان در آسمان. «المیزان»

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۷۶]

وَ إِنَّه ُلَقَسَم ٌلَو تَعلَمُون َعَظِیم ٌ(۷۶)

۷۶- إِنَّه ُ: ان ّالقسم.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۷۷]

إِنَّه ُلَقُرآن ٌ کَرِیم ٌ (۷۷)

۷۷- کَرِیم ٌ: به دو معنا آمده است: ۱- منافع آن فراگیر و خیر آن بسیار است. توضیح بیش تر در آیه ۴۴ گذشت. ۲- پیش خدا دارای منزلت است.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۷۸]

فِی کِتاب ٍ مَکنُون ٍ (۷۸)

۷۸- مَکنُون ٍ: از بندگان پنهان است یعنی لوح محفوظ.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۷۹]

لا یَمَسُّه ُإِلاَّ المُطَهَّرُون َ (۷۹)

۷۹- المُطَهَّرُون َ: ملائکه و انسانهایی هستند که آیه تطهیر در باره آنان نازل شده است یعنی پیامبر صلّی اللّه علیه و آله و اهل بیت علیهم السّلام. «المیزان»

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۸۱]

أَ فَبِهذَا الحَدِیث ِ أَنتُم مُدهِنُون َ (۸۱)

۸۱- مُدهِنُون َ: کنایه از سهل انگاری و بی اعتنایی است. اصل «ادهان» ملایم کردن شی ء به وسیله روغن است. «المیزان»

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۸۲]

وَ تَجعَلُون َ رِزقَکُم أَنَّکُم تُکَذِّبُون َ (۸۲)

۸۲- وَ تَجعَلُون َ رِزقَکُم أَنَّکُم تُکَذِّبُون َ: «رزق» به معنای بهره و روزی معنوی است. یعنی به جای استفاده از معنویات قرآن به تکذیب آن پرداخته اید.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۸۳]

فَلَو لا إِذا بَلَغَت ِ الحُلقُوم َ (۸۳)

۸۳- فَلَو لا: فهلّا. برای تحضیض است. جزای «لو لا» جمله «ترجعونها» در آیه بعدی است.

بَلَغَت ِ: بلغت النفس. بَلَغَت ِ الحُلقُوم ِ: كنايه از فرا رسيدن مرگ است. يعنى اگر قضيّه چنان است كه شما مى گوييد كه قيامتى وجود نـدارد و خداونـد حسابگرى نيست، پس چرا روحهاى مردگان خود را به هنگام مرگ نمى توانيد از مرگ برهانيد. پس بدانيد كسى هست كه او تقدير امور مى كند(۱).

[سوره الواقعه (۵۶): آيه ۸۴]

وَ أَنتُم حِينَئِذٍ تَنظُرُون َ(۸۴)

۸۴- تَنظُرُون ِ: به محتضر، مى نگريد.

[سوره الواقعه (۵۶): آيه ۸۵]

وَ نَحن ُ أَقرَب ُ إِلَيه ِ مِنكُم وَ لكِن لا تُبصِرُون َ(۸۵)

۸۵- إِلَيه ِ: الى المحتضر.

[سوره الواقعه (۵۶): آيه ۸۶]

فَلَو لا إِن كُنتُم غَيرَ مَدِينِين َ(۸۶)

۸۶- غَيرَ مَدِينِين ِ: به دو معنا آمده است: ۱- غير مجزيّين: جزا داده نمى شويد و قيامتى وجود ندارد. ۲- غير مملوكين: مملوك ديگرى نيستيد.

[سوره الواقعه (۵۶): آيه ۸۸]

فَأَمّا إِن كان َ مِن َ المُقَرَّبِين َ(۸۸)

۸۸- إِن كان ِ: ان كان المحتضر. مِن َ المُقَرَّبِين ِ: اينكه مقرّبين عبارتند از «السابقون» در آيه ۱۰.

[سوره الواقعه (۵۶): آيه ۸۹]

فَرَوح ٌ وَ رَيحان ٌ وَ جَنَّةُ نَعِيم ٍ(۸۹)

۸۹- فَرَوح ٌ: فله روح و راحه. رَيحان ٌ: رزق طيّب.

[سوره الواقعه (۵۶): آيه ۹۱]

فَسَلام ٌ لَك َ مِن أَصحاب ِ اليَمِين ِ(۹۱)

۹۱- فَسَلامٌ لَکَ مِن أَصحابِ الیَمِینِ: فسلام لک یا صاحب الیمین من اخوانک یسلمون علیک: از سوی برادران دینی تو، سلام بر تو ای کسی که از گروه یمین هستی. «کنز الدقائق»

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۹۳]

فَنُزُلٌ مِن حَمِیمٍ (۹۳)

۹۳- فَنُزُلٌ: آنچه برای او آماده شده از امکانات پذیرایی. حَمِیمٍ: آب بسیار داغ.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۹۴]

وَ تَصلِیَهُ جَحِیمٍ (۹۴)

۹۴- تَصلِیَهُ جَحِیمٍ: ملازم جهنم بودن.

[سوره الواقعه (۵۶): آیه ۹۵]

إِنَّ هذا لَهُوَ حَقُّ الیَقِینِ (۹۵)

۹۵- حَقُّ الیَقِینِ: اضافه حق به یقین برای تاکید است و گر نه هر دو به یک معنی است.

۱- ۱.اینکه معنا جای تأمل بیشتری دارد.

سوره الحدید

[سوره الحدید (۵۷): آیه ۴]

هُوَ الَّذِی خَلَقَ السَّماواتِ وَ الأَرضَ فِی سِتَّةِ أَیّامٍ ثُمَّ استَوی عَلَی العَرشِ یَعلَمُ ما یَلِجُ فِی الأَرضِ وَ ما یَخرُجُ مِنها وَ ما یَنزِلُ مِنَ السَّماءِ وَ ما یَعرُجُ فِیها وَ هُوَ مَعَکُم أَینَ ما کُنتُم وَ اللّهُ بِما تَعمَلُونَ بَصِیرٌ (۴)

۴- یَلِجُ: داخل می شود.

[سوره الحدید (۵۷): آیه ۷]

آمِنُوا بِاللّهِ وَ رَسُولِهِ وَ أَنفِقُوا مِمّا جَعَلَکُم مُستَخلَفِینَ فِیهِ فَالَّذِینَ آمَنُوا مِنکُم وَ أَنفَقُوا لَهُم أَجرٌ کَبِیرٌ (۷)

۷- مُستَخلَفِینَ فِیهِ: شما را در آن مال جانشین و وارث گذشتگان قرار داده است و آن اموال در اختیار شما قرار گرفته است.

[سوره الحدید (۵۷): آیه ۸]

وَ ما لَکُم لا تُؤمِنُونَ بِاللّهِ وَ الرَّسُولُ یَدعُوکُم لِتُؤمِنُوا بِرَبِّکُم وَ قَد أَخَذَ مِیثاقَکُم إِن کُنتُم مُؤمِنِینَ (۸)

۸- أَخَذَ مِیثاقَکُم: اخذ اللّه میثاقکم.

[سوره الحدید (۵۷): آیه ۹]

هُوَ الَّذِی یُنَزِّلُ عَلی عَبدِهِ آیاتٍ بَیِّناتٍ لِیُخرِجَکُم مِنَ الظُّلُماتِ إِلَی النُّورِ وَ إِنَّ اللّهَ بِکُم لَرَؤُفٌ رَحِیمٌ (۹)

۹- مِنَ الظُّلُماتِ إِلَی النُّورِ: من الکفر الی الإیمان.

[سوره الحدید (۵۷): آیه ۱۱]

مَن ذَا الَّذِی یُقرِضُ اللّهَ قَرضاً حَسَناً فَیُضاعِفَهُ لَهُ وَ لَهُ أَجرٌ کَرِیمٌ (۱۱)

۱۱- قَرضاً: چیزی که به دیگری عطا می شود تا باز گردانده شود. «قرض» در اصل به معنای «قطع» است و چون از مالک آن جدا می شود به آن «قرض» گفته اند.

[سوره الحديد (۵۷): آيه ۱۲]

يَومَ تَرَى المُؤمِنِينَ وَ المُؤمِناتِ يَسعى نُورُهُم بَينَ أَيدِيهِم وَ بِأَيمانِهِم بُشراكُم اليَومَ جَنّاتٌ تَجرِى مِن تَحتِهَا الأَنهارُ خالِدِينَ فِيها ذلِكَ هُوَ الفَوزُ العَظِيمُ (۱۲)

۱۲- بُشراكُم: مژده شما، بشارت شما.

[سوره الحديد (۵۷): آيه ۱۳]

يَومَ يَقُولُ المُنافِقُونَ وَ المُنافِقاتُ لِلَّذِينَ آمَنُوا انظُرُونا نَقتَبِس مِن نُورِكُم قِيلَ ارجِعُوا وَراءَكُم فَالتَمِسُوا نُوراً فَضُرِبَ بَينَهُم بِسُورٍ لَهُ بابٌ باطِنُهُ فِيهِ الرَّحمَةُ وَ ظاهِرُهُ مِن قِبَلِهِ العَذابُ (۱۳)

۱۳- انظُرُونا: صبر كنيد، مهلت دهيد، منتظر بمانيد.

نَقتَبِس: از نور شما بهره مند شويم.

بَينَهُم: بين المؤمنين و المنافقين.

بِسُورٍ: ديوار. «با» زايد است.

لَهُ: للسور.

مِن قِبَلِهِ: من قبل الظاهر.

[سوره الحديد (۵۷): آيه ۱۴]

يُنادُونَهُم أَ لَم نَكُن مَعَكُم قالُوا بَلى وَ لكِنَّكُم فَتَنتُم أَنفُسَكُم وَ تَرَبَّصتُم وَ ارتَبتُم وَ غَرَّتكُمُ الأَمانِيُّ حَتّى جاءَ أَمرُ اللّهِ وَ غَرَّكُم بِاللّهِ الغَرُورُ (۱۴)

۱۴- يُنادُونَهُم: ينادى المنافقون المؤمنين.

فَتَنتُم أَنفُسَكُم: خود را در اثر كفر و نفاق نابود كرديد.

تَرَبَّصتُم: منتظر مانديد تا مرگ محمّد صلّى اللّه عليه و آله فرا رسد و يا مسلمانان گرفتار گردند.

ارتَبتُم: در دين خود مردد بوديد و ايمان نياورديد.

غَرَّتكُمُ الأَمانِيُّ: آرزو داشتيد مسلمانان گرفتار شوند و اينكه آرزوها شما را فريب داد.

الغَرُورُ: به دو معنا آمده است: ۱- شیطان. ۲-

دنیا.

[سوره الحدید (۵۷): آیه ۱۵]

فَالیَومَ لا یُؤخَذُ مِنکُم فِدیَهٌ وَ لا مِنَ الَّذِینَ کَفَرُوا مَأواکُمُ النّارُ هِیَ مَولاکُم وَ بِئسَ المَصِیرُ (۱۵)

۱۵- فِدیَهٌ: بدل، جایگزین.

هِیَ مَولاکُم: هی اولی بکم.

[سوره الحدید (۵۷): آیه ۱۶]

أَ لَم یَأنِ لِلَّذِینَ آمَنُوا أَن تَخشَعَ قُلُوبُهُم لِذِکرِ اللّهِ وَ ما نَزَلَ مِنَ الحَقِّ وَ لا یَکُونُوا کَالَّذِینَ أُوتُوا الکِتابَ مِن قَبلُ فَطالَ عَلَیهِمُ الأَمَدُ فَقَسَت قُلُوبُهُم وَ کَثِیرٌ مِنهُم فاسِقُونَ (۱۶)

۱۶- لَم یَأنِ: وقتش نرسیده است. «انی یأنی» به معنای «اذا حان»: وقتش رسیده است.

فَطالَ عَلَیهِمُ الأَمَدُ: فاصله میان آنان و پیامبران طولانی شد.

[سوره الحدید (۵۷): آیه ۱۸]

إِنَّ المُصَّدِّقِینَ وَ المُصَّدِّقاتِ وَ أَقرَضُوا اللّهَ قَرضاً حَسَناً یُضاعَفُ لَهُم وَ لَهُم أَجرٌ کَرِیمٌ (۱۸)

۱۸- إِنَّ المُصَّدِّقِینَ وَ المُصَّدِّقاتِ: ان المتصدقین و المتصدقات(۱). «کنز الدقائق»

---

۱ - ۱.اصل آن «تصدّق» بوده است، «تا» مبدل به «صاد» و در «صاد» ادغام شد و برای امکان تلفظ همزه در اول آن اضافه گردید و «اصّدّق» شد.

[سوره الحدید (۵۷): آیه ۲۰]

اعلَمُوا أَنَّمَا الحَیاهُ الدُّنیا لَعِبٌ وَ لَهوٌ وَ زِینَهٌ وَ تَفاخُرٌ بَینَکُم وَ تَکاثُرٌ فِی الأَموالِ وَ الأَولادِ کَمَثَلِ غَیثٍ أَعجَبَ الکُفّارَ نَباتُهُ ثُمَّ یَهِیجُ فَتَراهُ مُصفَرًّا ثُمَّ یَکُونُ حُطاماً وَ فِی الآخِرَهِ عَذابٌ شَدِیدٌ وَ مَغفِرَهٌ مِنَ اللّهِ وَ رِضوانٌ وَ مَا الحَیاهُ الدُّنیا إِلّا مَتاعُ الغُرُورِ (۲۰)

۲۰- لَعِبٌ: کار منسجم برای دستیابی به یک هدف خیالی مانند بازی بچگانه. «المیزان» لَهوٌ: مشغول شدن به کاری که ما را از هدف اصلی باز دارد. «المیزان» غَیثٍ: باران.

أَعجَبَ الکُفّارَ نَباتُهُ: گیاهانی که از اینکه باران می روید موجب خوشنودی کشاورزان می شود.

الکُفّارَ: الزرّاع: کشاورزان.

یَهِیجُ: خشک می گردد.

حُطاماً: شکسته شده و متلاشی شده.

عَذابٌ شَدِیدٌ: لأعداء اللّه.

مَغفِرَهٌ مِنَ اللّهِ وَ رِضوانٌ: لأولیاء اللّه.

[سوره الحدید (۵۷): آیه ۲۱]

سابِقُوا إِلی مَغفِرَهٍ مِن رَبِّکُم وَ جَنَّهٍ عَرضُها کَعَرضِ السَّماءِ وَ الأَرضِ أُعِدَّت لِلَّذِینَ آمَنُوا بِاللّهِ وَ رُسُلِهِ ذلِکَ فَضلُ اللّهِ یُؤتِیهِ مَن یَشاءُ وَ اللّهُ ذُو الفَضلِ العَظِیمِ (۲۱)

۲۱- أُعِدَّت: آماده شده است.

عَرضُها: عرض را بدون طول ذکر کرد چون عظمت عرض بر بزرگی طول به طریق اولی دلالت دارد.

[سوره الحدید (۵۷): آیه ۲۲]

ما أَصابَ مِن مُصِیبَهٍ فِی الأَرضِ وَ لا فِی أَنفُسِکُم إِلّا فِی کِتابٍ مِن قَبلِ أَن نَبرَأَها إِنَّ ذلِکَ عَلَی اللّهِ یَسِیرٌ (۲۲)

۲۲- مِن قَبلِ أَن نَبرَأَها: من قبل ان نخلق الانفس. «برأ»: آفرید.

[سوره الحدید (۵۷): آیه ۲۳]

لِکَیلا تَأسَوا عَلی ما فاتَکُم وَ لا تَفرَحُوا بِما آتاکُم وَ اللّهُ لا یُحِبُّ کُلَّ مُختالٍ فَخُورٍ (۲۳)

۲۳- لِكَيلا تَأسَوا: تا اینکه که محزون نشوید.

آتاكُم: اعطاكم.

مُختال ٍ: متكبر.

فَخُورٍ: كثير الفخر: كسى كه زياد فخر مى فروشد. «الميزان»

[سوره الحديد (۵۷): آيه ۲۴]

الَّذِين َيَبخَلُون َوَ يَأمُرُون َالنّاس َبِالبُخل ِوَ مَن يَتَوَل َّفَإِن َّاللّه َهُوَ الغَنِى ُّالحَمِيدُ (۲۴)

۲۴- يَتَوَل َّ: اعراض كند، رو گردان شود.

[سوره الحدید (۵۷): آیه ۲۵]

لَقَد أَرسَلنا رُسُلَنا بِالبَیِّناتِ وَ أَنزَلنا مَعَهُمُ الکِتابَ وَ المِیزانَ لِیَقُومَ النّاسُ بِالقِسطِ وَ أَنزَلنَا الحَدِیدَ فِیهِ بَأسٌ شَدِیدٌ وَ مَنافِعُ لِلنّاسِ وَ لِیَعلَمَ اللّهُ مَن یَنصُرُهُ وَ رُسُلَهُ بِالغَیبِ إِنَّ اللّهَ قَوِیٌّ عَزِیزٌ (۲۵)

۲۵- أَنزَلنَا الحَدِیدَ: انشأنا الحدید و احدثناه.

اینکه آیه مانند «و انزل لکم من الانعام ثمانیه ازواج» است.

فِیهِ بَأسٌ شَدِیدٌ: ابزاری از آن برای دفاع ساخته می شود.

وَ لِیَعلَمَ اللّهُ...: دو وجه در آن وجود دارد: ۱- عطف است بر «لیقوم النّاس ...». ۲- عطف است بر مقدّر یعنی «و انزلنا الحدید لکذا و لیعلم ... من ینصره» یعنی یکی از اهداف قرار دادن آهن دفاع از مجتمع دینی است. «المیزان» ..

[سوره الحدید (۵۷): آیه ۲۶]

وَ لَقَد أَرسَلنا نُوحاً وَ إِبراهِیمَ وَ جَعَلنا فِی ذُرِّیَّتِهِمَا النُّبُوَّهَ وَ الکِتابَ فَمِنهُم مُهتَدٍ وَ کَثِیرٌ مِنهُم فاسِقُونَ (۲۶)

۲۶- فَمِنهُم: فمن الذریّه.

[سوره الحدید (۵۷): آیه ۲۷]

ثُمَّ قَفَّینا عَلی آثارِهِم بِرُسُلِنا وَ قَفَّینا بِعِیسَی ابنِ مَریَمَ وَ آتَیناهُ الإِنجِیلَ وَ جَعَلنا فِی قُلُوبِ الَّذِینَ اتَّبَعُوهُ رَأفَهً وَ رَحمَهً وَ رَهبانِیَّهً ابتَدَعُوها ما کَتَبناها عَلَیهِم إِلَّا ابتِغاءَ رِضوانِ اللّهِ فَما رَعَوها حَقَّ رِعایَتِها فَآتَینَا الَّذِینَ آمَنُوا مِنهُم أَجرَهُم وَ کَثِیرٌ مِنهُم فاسِقُونَ (۲۷)

۲۷- قَفَّینا عَلی آثارِهِم بِرُسُلِنا: در پی انبیای گذشته، رسل دیگری آوردیم.

رَأفَهً: أشد الرّقه.

رَهبانِیَّهً: به یکی از دو معنی است: ۱- مشتق از «رهبه»، به معنای خوف است. ۲- بریدن از جامعه برای پرداختن به عبادت به علت ترس از خدا.

«المیزان» ابتَدَعُوها: بدعت گذاشتند، نوآوری کردند.

ما کَتَبناها عَلَیهِم: ما اینکه رهبانیت را در شرع جعل نکرده بودیم.

إِلَّا ابتِغاءَ رِضوانِ اللّهِ: غرض آنان از اینکه بدعت گذاری تحصیل رضایت خداوند بوده است. در «المیزان» فرموده است: از

اینکه آیه استفاده می شود که اصل «رهبانیت» مورد رضای خداوند بوده است، ولی حدود آن را رعایت نکردند.

فَما رَعَوها: فمارعوا الرهبانیه.

رِعایَتِها: رعایه الرهبانیه.

[سوره الحدید (۵۷): آیه ۲۸]

یـا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا اتَّقُوا اللّه َ وَ آمِنُوا بِرَسُولِه ِ یُؤتِکُم کِفلَین ِ مِن رَحمَتِه ِ وَ یَجعَل لَکُم نُوراً تَمشُون َ بِه ِ وَ یَغفِر لَکُم وَ اللّه ُ غَفُورٌ رَحِیم ٌ (۲۸)

۲۸- کِفلَین ِ: تثنیه «کفـل» به معنـای نصـیب. یـک نصـیب به خاطر ایمان به عیسـی علیه السّـلام و یک نصـیب به خاطر ایمان به محمّد صلّی اللّه علیه و آله.

[سوره الحدید (۵۷): آیه ۲۹]

لِئَلّا یَعلَم َ أَهل ُ الکِتاب ِ أَلّا یَقدِرُون َ عَلی شَـی ءٍ مِن فَضل ِ اللّه ِ وَ أَن َّ الفَضل َ بِیَدِ اللّه ِ یُؤتِیه ِ مَن یَشاءُ وَ اللّه ُ ذُو الفَضل ِ العَظِیم ِ (۲۹)

۲۹- لِئَلّا یَعلَم َ: لان لا یعلم. «لا» زاید است.

أَلّا یَقدِرُون َ: «ان» مخففه از مثقله است یعنی «انّهم لا یقدرون علی شی».

سوره المجادله

[سوره المجادله (۵۸): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِالرَّحمن ِالرَّحِیم ِ

قَد سَمِعَ اللّه ُقَولَ الَّتِی تُجادِلُکَ فِی زَوجِها وَ تَشتَکِی إِلَی اللّه ِ وَ اللّه ُیَسمَعُ تَحاوُرَکُما إِنَّ اللّه َسَمِیعٌ بَصِیرٌ (۱)

۱- قَد سَمِعَ اللّه ُ...: زنی از انصار مورد غضب شوهرش قرار گرفت. شوهر او را ظهار(۱)کرد.

شوهر آن زن انصاری از کرده خود پشیمان شد و زن برای چاره جویی خدمت پیامبر صلّی اللّه علیه و آله رسید و با اصرار از پیامبر می خواست چاره ای بیاندیشد و از آینده خود و فرزندانش نگران بود و به خداوند گلایه می کرد. در اینکه وقت اینکه آیات نازل شد:

خداوند مجادله آن زن در باره شوهرش را شنید ...

«تحاور»: محاوره، گفت و گو.

[سوره المجادله (۵۸): آیه ۲]

الَّذِینَ یُظاهِرُونَ مِنکُم مِن نِسائِهِم ما هُنَّ أُمَّهاتِهِم إِن أُمَّهاتُهُم إِلَّا اللّائِی وَلَدنَهُم وَ إِنَّهُم لَیَقُولُونَ مُنکَراً مِنَ القَولِ وَ زُوراً وَ إِنَّ اللّه َلَعَفُوٌّ غَفُورٌ (۲)

۲- الَّذِینَ یُظاهِرُونَ مِنکُم: آنانی که همسران خود را ظهار می کنند.

إِنَّهُم: ان المظاهرین.

مُنکَراً مِنَ القَولِ: کلام غیر شرعی.

زُوراً: دروغ.

[سوره المجادله (۵۸): آیه ۳]

وَ الَّذِینَ یُظاهِرُونَ مِن نِسائِهِم ثُمَّ یَعُودُونَ لِما قالُوا فَتَحرِیرُ رَقَبَهٍ مِن قَبلِ أَن یَتَمَاسّا ذلِکُم تُوعَظُونَ بِهِ وَ اللّه ُبِما تَعمَلُونَ خَبِیرٌ (۳)

۳- یَعُودُونَ لِما قالُوا: یعنی از ظهار پشیمان هستند و تصمیم بر وطی زوجه دارند. «ائمه علیهم السّلام» فَتَحرِیرُ رَقَبَهٍ: کفاره ظهار عتق رقبه است.

مِن قَبلِ أَن يَتَمَاسّا: قبل از جماع.

ذلِكُم تُوعَظُونَ بِهِ: كفاره غليظ موجب پند گرفتن شما و عدم تكرار عمل خواهد بود.

[سوره المجادله (۵۸): آیه ۵]

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللّهَ وَ رَسُولَهُ كُبِتُوا كَما كُبِتَ الَّذِينَ مِن قَبلِهِم وَ قَد أَنزَلنا آيات بَيِّنات وَ لِلكافِرِينَ عَذاب مُهِين (۵)

۵- يُحَادُّونَ: يخالفون.

كُبِتُوا: ذليل و خوار خواهند شد.

مُهِين: خوار كننده.

۱- ۱.ظهار در جاهليت همانند طلاق بوده است. به اينكه گونه كه مرد خطاب به همسرش می گفته است: «ظهرك كظهر امی»: پشت تو همانند پشت مادر من است و با اجرای اينكه صيغه، زن و مرد بر همديگر حرام هميشگی می شدند.

[سوره المجادله (۵۸): آیه ۸]

أَ لَم تَرَ إِلَى الَّذِين َ نُهُوا عَن ِ النَّجوى ثُم َّ يَعُودُون َ لِما نُهُوا عَنه ُ وَ يَتَناجَون َ بِالإِ ثم ِ وَ العُ دوان ِ وَ مَعصِ يَه ِ الرَّسُول ِ وَ إِذا جاؤُك َ حَيَّوك َ بِما لَم يُحَيِّك َ بِه ِ اللّه ُ وَ يَقُولُون َ فِى أَنفُسِهِم لَو لا يُعَذِّبُنَا اللّه ُ بِما نَقُول ُ حَسبُهُم جَهَنَّم ُ يَصلَونَها فَبِئس َ المَصِيرُ (۸)

۸- حَيَّوك َ بِما لَم يُحَيِّك َ بِه ِ اللّه ُ: گویند: یهود به هنگام سلام کردن به پیامبر صلّی اللّه علیه و آله به جای «السلام علیک» می گفتند: «السام علیک» یعنی مرگ بر تو و طوری وانمود می کردند که سلام می دهند. پیامبر در جواب می فرمود: «و علیک» یعنی هر آنچه به من گفتی بر خودت باد.

يَقُولُون َ فِى أَنفُسِهِم لَو لا يُعَذِّبُنَا اللّه ُ بِما نَقُول ُ:

پیش خود می گفتند: اگر او پیامبر است چرا خداوند با اینکه سخنی که می گویم ما را عذاب نمی کند.

يَصلَونَها: یدخلونها. «کنز الدقائق»

[سوره المجادله (۵۸): آیه ۱۰]

إِنَّمَا النَّجوى مِن َ الشَّيطان ِ لِيَحزُن َ الَّذِين َ آمَنُوا وَ لَيس َ بِضارِّهِم شَيئاً إِلاّ بِإِذن ِ اللّه ِ وَ عَلَى اللّه ِ فَلْيَتَوَكَّل ِ المُؤمِنُون َ (۱۰)

۱۰- النَّجوى مِن َ الشَّيطان ِ: نجوای منافقین و کفار که موجب اذیت مؤمنان می شود از شیطان است.

[سوره المجادله (۵۸): آیه ۱۱]

يا أَيُّهَا الَّذِين َ آمَنُوا إِذا قِيل َ لَكُم تَفَسَّحُوا فِى المَجالِس ِ فَافسَح ُوا يَفسَح ِ اللّه ُ لَكُم وَ إِذا قِيل َ انشُزُوا فَانشُزُوا يَرفَع ِ اللّه ُ الَّذِين َ آمَنُوا مِنكُم وَ الَّذِين َ أُوتُوا العِلم َ دَرَجات ٍ وَ اللّه ُ بِما تَعمَلُون َ خَبِيرٌ (۱۱)

۱۱- تَفَسَّحُوا: «التفسح» یعنی «الاتساع فی المکان»: جا باز کردن. در شأن نزول اینکه آیه وارده شده است که مسلمانان در جا گرفتن در مجلس پیامبر از همدیگر پیشی می گرفتند و کسی حاضر نبود جای خود را به دیگری که تازه وارد جلسه شده بود بدهد، خداوند اینکه آیه را نازل کرد.

انشُزُوا: از جای خود برخیزید.

[سوره المجادله (۵۸): آیه ۱۲]

یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا إِذا ناجَیتُم ُ الرَّسُول َ فَقَدِّمُوا بَین َ یَدَی نَجواکُم صَدَقَهً ذلِک َ خَیرٌ لَکُم وَ أَطهَرُ فَإِن لَم تَجِدُوا فَإِن َ اللّه َ غَفُورٌ رَحِیم ٌ (۱۲)

۱۲- یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا ...: ای مؤمنان قبل از در گوشی سخن گفتن با پیامبر صدقه دهید.

مفسران گفته اند: هیچ کس غیر از علی بن أبی طالب علیه السّلام به اینکه آیه عمل نکرد، تا اینکه که خداوند بعد از مدتی اینکه حکم را با آیه بعد نسخ کرد.

ذلِک َ: صدقه دادن.

فَإِن لَم تَجِدُوا: اینکه آیه ناسخ « یا ایها الّذین امنوا إذا ناجیتم الرسول» است.

[سوره المجادله (۵۸): آیه ۱۳]

أَ أَشفَقتُم أَن تُقَدِّمُوا بَین َ یَدَی نَجواکُم صَدَقات ٍ فَإِذ لَم تَفعَلُوا وَ تاب َ اللّه ُ عَلَیکُم فَأَقِیمُوا الصَّلاهَ وَ آتُوا الزَّکاهَ وَ أَطِیعُوا اللّه َ وَ رَسُولَه ُ وَ اللّه ُ خَبِیرٌ بِما تَعمَلُون َ (۱۳)

۱۳- أَ أَشفَقتُم: آیا از فقیر شدن ترسیدید که قبل از نجوی صدقه نپرداختید. اینکه آیه آنان را در عمل نکردن به صدقه توبیخ کرده است.

[سوره المجادله (۵۸): آیه ۱۴]

أَ لَم تَرَ إِلَی الَّذِین َ تَوَلَّوا قَوماً غَضِب َ اللّه ُ عَلَیهِم ما هُم مِنکُم وَ لا مِنهُم وَ یَحلِفُون َ عَلَی الکَذِب ِ وَ هُم یَعلَمُون َ (۱۴)

۱۴- الَّذِین َ تَوَلَّوا قَوماً غَضِب َ اللّه ُ عَلَیهِم:

کسانی که دوست دارند گروهی را که مورد غضب خدا هستند مراد منافقان هستند که با یهود دوست بودند و اسرار مسلمانان را به آنان میدادند.

یَحلِفُون َ عَلَی الکَذِب ِ: یحلف المنافقون یعنی منافقین به دروغ سوگند یاد می کنند که نفاق ندارند.

[سوره المجادله (۵۸): آیه ۱۶]

اتَّخَذُوا أَیمانَهُم جُنَّهً فَصَدُّوا عَن سَبِیل ِ اللّه ِ فَلَهُم عَذاب ٌ مُهِین ٌ (۱۶)

۱۶- جُنَّهً: سپر، پوشش.

[سوره المجادله (۵۸): آیه ۱۸]

یَوم ـ یَبعَثُهُم ـ اللّه ـ جَمِیعاً فَیَحلِفُون ـ لَه ـ کَما یَحلِفُون ـ لَکُم وَ یَحسَبُون ـ أَنَّهُم عَلی شَی ءٍ أَلا إِنَّهُم هُم ـ الکاذِبُون ـ (۱۸)

۱۸- لَه: للّه.

[سوره المجادله (۵۸): آیه ۱۹]

استَحوَذَ عَلَیهِم ـ الشَّیطان ـ فَأَنساهُم ذِکرَ اللّه ِ أُولئِک ـ حِزب ـ الشَّیطان ِ أَلا إِنَّ حِزب ـ الشَّیطان ِ هُم ـ الخاسِرُون ـ (۱۹)

۱۹- استَحوَذَ: مسلط شد، چیره شد.

[سوره المجادله (۵۸): آیه ۲۲]

لا تَجِدُ قَوماً يُؤمِنُونَ بِاللّه ِ وَ اليَومِ الآخِرِ يُوادُّونَ مَن حَادَّ اللّه َ وَ رَسُولَه ُ وَ لَو كانُوا آباءَهُم أَو أَبناءَهُم أَو إِخوانَهُم أَو عَشِيرَتَهُم أُولئِك َ كَتَب َ فِي قُلُوبِهِم ُ الإِيمان َ وَ أَيَّدَهُم بِرُوح ٍ مِنه ُ وَ يُدخِلُهُم جَنّات ٍ تَجرِي مِن تَحتِهَا الأَنهارُ خالِدِين َ فِيها رَضِي َ اللّه ُ عَنهُم وَ رَضُوا عَنه ُ أُولئِك َ حِزب ُ اللّه ِ أَلا إِن َّ حِزب َ اللّه ِ هُم ُ المُفلِحُون َ (۲۲)

۲۲- لا تَجِدُ قَوماً يُؤمِنُون َ بِاللّه ِ ...: حاصل آیه اینکه است که دوستی کفّار با ایمان قابل جمع نیست و مقصود آیه اثبات «موالاه» در دین است.

حَادَّ اللّه : خالف اللّه.

سوره الحشر

[سوره الحشر (۵۹): آیه ۲]

هُوَ الَّذِي أَخرَج َ الَّذِين َ كَفَرُوا مِن أَهل ِ الكِتاب ِ مِن دِيارِهِم لِأَوَّل ِ الحَشرِ ما ظَنَنتُم أَن يَخرُجُوا وَ ظَنُّوا أَنَّهُم مانِعَتُهُم حُصُونُهُم مِن َ اللّه ِ فَأَتاهُم ُ اللّه ُ مِن حَيث ُ لَم يَحتَسِبُوا وَ قَذَف َ فِي قُلُوبِهِم ُ الرُّعب َ يُخرِبُون َ بُيُوتَهُم بِأَيدِيهِم وَ أَيدِي المُؤمِنِين َ فَاعتَبِرُوا يا أُولِي الأَبصارِ (۲)

۲- هُوَ الَّذِي أَخرَج : آیات مربوط به غزوه «بنی النضیر» است.

لِأَوَّل ِ الحَشرِ: «لام» به معنای «فی» است. اضافه صفت به موصوف است یعنی «فی الحشر الاوّل».

خداوند بنی النضیر از یهود را در اولین اخراج از جزیره العرب از دیارشان بیرون راند زیرا همه آنان به جز چند خانواده به سوی شام رانده شدند.

«المیزان» مانِعَتُهُم حُصُونُهُم: دژهای آنان مانع از آسیب رسیدن به آنان خواهد شد.

قَذَف َ فِي قُلُوبِهِم ُ الرُّعب : ترس در دل آنان انداخت.

[سوره الحشر (۵۹): آیه ۳]

وَ لَو لا أَن كَتَب َ اللّه ُ عَلَيهِم ُ الجَلاءَ لَعَذَّبَهُم فِي الدُّنيا وَ لَهُم فِي الآخِرَه ِ عَذاب ُ النّارِ (۳)

۳- الجَلاءَ: جلاء وطن، کوچ اجباری از وطن.

[سوره الحشر (۵۹): آیه ۴]

ذلِكَ بِأَنَّهُم شَاقُّوا اللّه َ وَ رَسُولَه ُ وَ مَن يُشَاقِّ اللّه َ فَإِنَّ اللّه َ شَدِيدُ العِقاب ِ (۴)

۴- شَاقُّوا اللّه َ: خالفوا اللّه.

[سوره الحشر (۵۹): آیه ۵]

ما قَطَعتُم مِن لِينَةٍ أَو تَرَكتُمُوها قائِمَةً عَلى أُصُولِها فَبِإِذن ِ اللّه ِ وَ لِيُخزِيَ الفاسِقِين َ (۵)

۵- لِينَةٍ: بهترين درخت خرما.

تَرَكتُمُوها قائِمَةً عَلى أُصُولِها: آن درختان را نبريديد و از جا نكنديد.

[سوره الحشر (۵۹): آیه ۶]

وَ ما أَفاءَ اللّه ُ عَلى رَسُولِه ِ مِنهُم فَما أَوجَفتُم عَلَيه ِ مِن خَيل ٍ وَ لا رِكاب ٍ وَ لكِنَّ اللّه َ يُسَلِّطُ رُسُلَه ُ عَلى مَن يَشاءُ وَ اللّه ُ عَلى كُلِّ شَى ءٍ قَدِيرٌ (۶)

۶- ما أَفاءَ اللّه ُ عَلى رَسُولِه ِ مِنهُم: آنچه از «بنى النضير» خداوند به رسولش به عنوان «فى ء» داده است.

فَما أَوجَفتُم: «ايجاف» به معناى به حركت درآوردن اسب يا شتر است يعنى شما براى بدست آوردن اموال «بنى النضير» اسب و شترى را به حركت در نياورده و جنگ نكرده بوديد.

خَيل ٍ: اسب.

رِكاب ٍ: شتر.

[سوره الحشر (۵۹): آیه ۷]

ما أَفاءَ اللّه ُ عَلى رَسُولِه ِ مِن أَهل ِ القُرى فَلِلّه ِ وَ لِلرَّسُول ِ وَ لِذِى القُربى وَ اليَتامى وَ المَساكِين ِ وَ ابن ِ السَّبِيل ِ كَى لا يَكُون َ دُولَةً بَين َ الأَغنِياءِ مِنكُم وَ ما آتاكُم ُ الرَّسُول ُ فَخُذُوه ُ وَ ما نَهاكُم عَنه ُ فَانتَهُوا وَ اتَّقُوا اللّه َ إِنَّ اللّه َ شَدِيدُ العِقاب ِ (۷)

۷- لِذِى القُربى: لذى القربى من اهل بيت رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله.

وَ اليَتامى وَ المَساكِين ِ وَ ابن ِ السَّبِيل ِ: من اهل بيت الرسول صلّى اللّه عليه و آله.

دُولَةً: چيزى كه در گردش است گاهى در دست زيد است و گاهى در دست عمرو.

[سوره الحشر (۵۹): آیه ۸]

لِلفُقَراءِ المُهاجِرِین ـ الَّذِین ـ أُخرِجُوا مِن دِیارِهِم وَ أَموالِهِم یَبتَغُون ـ فَضلاً مِن ـ اللّه ِ وَ رِضواناً وَ یَنصُرُون ـ اللّه ـ وَ رَسُولَه ُ أُولئِک ـ هُم ُ الصّادِقُون ـ (۸)

۸- لِلفُقَراءِ: دو وجه برای آن ذکر شده است:

۱- بیان است برای «مساکین». ۲- بیان مصرف است برای «سبیل اللّه» یعنی «فی ء» مال پیامبر است، مصرف او را واگذار به پیامبر کرده است و فقرای مهاجر یکی از مصداقهای سبیل اللّه است. «المیزان»

[سوره الحشر (۵۹): آیه ۹]

وَ الَّذِین ـ تَبَوَّؤُا الدّارَ وَ الإِیمان ـ مِن قَبلِهِم یُحِبُّون ـ مَن هاجَرَ إِلَیهِم وَ لا ـ یَجِدُون ـ فِی صُدُورِهِم حاجَةً مِمّا أُوتُوا وَ یُؤثِرُون ـ عَلی أَنفُسِهِم وَ لَو کان ـ بِهِم خَصاصَةٌ وَ مَن یُوق ـ شُح َ نَفسِه ِ فَأُولئِک ـ هُم ُ المُفلِحُون ـ (۹)

۹- وَ الَّذِین ـ تَبَوَّؤُا الدّارَ وَ الإِیمان ـ: کسانی (انصار) که دار الهجره (مدینه) را مهیا کردند و زمینه ایمان آوردن را فراهم نمودند. (هجرت پیامبر به مدینه که با زمینه سازی اهل مدینه بود باعث ایمان آوردن انصار شد.) در ترکیب اینکه جمله دو احتمال وجود دارد: ۱- عطف بر «المهاجرین» است زیرا پیامبر به سه نفر از انصار از «فی ء» بنی النضیر داد و به همین جهت صدق می کند که «فی ء» مال انصار هم بوده است. ۲- «الّذین تبوءوا الدار» مبتدا و «یحبون من هاجر الیهم» خبر است.

مِن قَبلِهِم: من قبل قدوم المهاجرین.

لا یَجِدُون ـ: پیامبر پیشنهاد فرمود که «فی ء» بنی النضیر با موافقت انصار به مهاجرین داده شود چون از نابسامانی اقتصادی رنج می بردند. انصار هم پذیرفتند و ایثار کردند و احساس دلتنگی نکردند.

خَصاصَةٌ: فقر و نیاز. یُوق ـ: دور سازد.

شُح ـ: بخل.

[سوره الحشر (۵۹): آیه ۱۰]

وَ الَّذِینَ جاؤُ مِن بَعدِهِم یَقُولُونَ رَبَّنَا اغفِر لَنا وَ لِإِخوانِنَا الَّذِینَ سَبَقُونا بِالإِیمانِ وَ لا تَجعَل فِی قُلُوبِنا غِلًّا لِلَّذِینَ آمَنُوا رَبَّنا إِنَّکَ رَؤُفٌ رَحِیمٌ (۱۰)

۱۰- وَ الَّذِینَ جاؤُ: دو وجه برای آن آمده است: ۱- عطف است بر «للفقراء». ۲- مبتداست و خبرش «یقولون» است. «المیزان» مِن بَعدِهِم: من بعد المهاجرین و الانصار. مراد بعدیت در ایمان است. «المیزان» غِلًّا: حقد و کینه.

[سوره الحشر (۵۹): آیه ۱۲]

لَئِن أُخرِجُوا لا یَخرُجُونَ مَعَهُم وَ لَئِن قُوتِلُوا لا یَنصُرُونَهُم وَ لَئِن نَصَرُوهُم لَیُوَلُّنَّ الأَدبارَ ثُمَّ لا یُنصَرُونَ (۱۲)

۱۲- وَ لَئِن نَصَرُوهُم: بر فرض که نصرت بدهند.

لَیُوَلُّنَّ الأَدبارَ: شکست خواهند خورد.

[سوره الحشر (۵۹): آیه ۱۳]

لَأَنتُم أَشَدُّ رَهبَةً فِی صُدُورِهِم مِنَ اللّهِ ذلِکَ بِأَنَّهُم قَومٌ لا یَفقَهُونَ (۱۳)

۱۳- لَأَنتُم أَشَدُّ رَهبَةً: از شما مؤمنان بیش از خدا می ترسند.

رَهبَةً: ترس.

صُدُورِهِم: صدور المنافقین.

[سوره الحشر (۵۹): آیه ۱۴]

لا یُقاتِلُونَکُم جَمِیعاً إِلّا فِی قُرىً مُحَصَّنَةٍ أَو مِن وَراءِ جُدُرٍ بَأسُهُم بَینَهُم شَدِیدٌ تَحسَبُهُم جَمِیعاً وَ قُلُوبُهُم شَتّی ذلِکَ بِأَنَّهُم قَومٌ لا یَعقِلُونَ (۱۴)

۱۴- قُرىً مُحَصَّنَةٍ أَو مِن وَراءِ جُدُرٍ: قلعه های محکم یعنی آنان جرأت ندارند در میدان با شما بجنگند یا در قلعه می جنگند و یا از پشت دیوار سنگ پرانی می کنند.

بَأسُهُم: دشمنی منافقان میان خودشان شدید است یعنی اختلاف نظر دارند.

تَحسَبُهُم جَمِیعاً: گمان می کنید که اتحاد و همبستگی دارند.

[سوره الحشر (۵۹): آیه ۱۵]

كَمَثَلِ الَّذِينَ مِن قَبلِهِم قَرِيباً ذاقُوا وَبالَ أَمرِهِم وَ لَهُم عَذاب أَلِيم (۱۵)

۱۵- كَمَثَلِ الَّذِينَ...: مراد یکی از دو گروه است: ۱- مشرکین کشته شده در بدر که شش ماه قبل از جریان «بنی النضیر» بوده است. ۲- «بنو قینقاع» که قبل از «بنی النضیر» شکست خوردند.

وَبال: مجازات.

[سوره الحشر (۵۹): آیه ۱۸]

یا أَیُّهَا الَّذِین ـ آمَنُوا اتَّقُوا اللّه ـ وَ لتَنظُر نَفس ٌ ما قَدَّمَت لِغَدٍ وَ اتَّقُوا اللّه ـ إِن َّ اللّه ـ خَبِیرٌ بِما تَعمَلُون ـ (۱۸)

۱۸- وَ لتَنظُر نَفس ٌ ما قَدَّمَت لِغَدٍ: هر کس باید بنگرد که برای فردایش چه چیز پیش فرستاده است.

[سوره الحشر (۵۹): آیه ۲۱]

لَو أَنزَلنا هذَا القُرآن ـ عَلی جَبَل ٍ لَرَأَیته ُ خاشِعاً مُتَصَدِّعاً مِن خَشیَهِ اللّه ِ وَ تِلک ـ الأَمثال ُ نَضرِبُها لِلنّاس ِ لَعَلَّهُم یَتَفَکَّرُون ـ (۲۱)

۲۱- مُتَصَدِّعاً: متفرق، متلاشی.

[سوره الحشر (۵۹): آیه ۲۳]

هُوَ اللّه ُ الَّذِی لا إِله ـ إِلاّ هُوَ المَلِک ُ القُدُّوس ُ السَّلام ُ المُؤمِن ُ المُهَیمِن ُ العَزِیزُ الجَبّارُ المُتَکَبِّرُ سُبحان ـ اللّه ِ عَمّا یُشرِکُون ـ (۲۳)

۲۳- القُدُّوس ُ: از هر عیب و نقص و آفت پاک است و از هر زشتی منزه است.

السَّلام ُ: به دو معنا آمده است: ۱- سالم است و عیبناک نیست. ۲- بندگان از ظلم او در امان هستند.

المُؤمِن ُ: ایمن بخش چون بندگان از ظلم آن در امنیت هستند.

المُهَیمِن ُ: به چند معنا آمده است: ۱- امین. ۲-

مؤمن. ۳- رقیب. اصل آن «مئیمن» از «امن» است همزه مبدل به «ها» شد، تا لفظ هم مانند معنی با ابّهت و با عظمت باشد.

العَزِیزُ: قادری که مغلوب نمی شود.

الجَبّارُ: عظیم الشأن در فرمانروایی. به کار بردن «جبار» در باری تعالی مدح است و به کار بردن آن در غیر خدا ذم ـ است.

المُتَکَبِّرُ: مستحق صفات تعظیم.

[سوره الحشر (۵۹): آیه ۲۴]

هُوَ اللّه ُ الخالِق ُ البارِئ ُ المُصَوِّرُ لَه ُ الأَسماءُ الحُسنی یُسَبِّح ُ لَه ُ ما فِی السَّماوات ِ وَ الأَرض ِ وَ هُوَ العَزِیزُ الحَکِیم ُ (۲۴)

۲۴- البارِئ ُ: خالق.

المُصَوِّرُ: صورت بخش اشیا.

سوره الممتحنه

[سوره الممتحنه (۶۰): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا لا تَتَّخِذُوا عَدُوِّی وَ عَدُوَّکُم أَولِیاءَ تُلقُون َ إِلَیهِم بِالمَوَدَّهِ وَ قَد کَفَرُوا بِما جاءَکُم مِن َ الحَق ِّ یُخرِجُون َ الرَّسُول َ وَ إِیّاکُم أَن تُؤمِنُوا بِاللّه ِ رَبِّکُم إِن کُنتُم خَرَجتُم جِهاداً فِی سَبِیلِی وَ ابتِغاءَ مَرضاتِی تُسِرُّون َ إِلَیهِم بِالمَوَدَّهِ وَ أَنَا أَعلَم ُ بِما أَخفَیتُم وَ ما أَعلَنتُم وَ مَن یَفعَله ُ مِنکُم فَقَد ضَل َّ سَواءَ السَّبِیل ِ (۱)

۱- یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا ...: هنگامی که پیامبر صلّی اللّه علیه و آله برای فتح مکه آماده می شد، یکی از مسلمانان به نام «حاطب بن ابی بلتعه» با نوشتن نامه و ارسال آن توسط یک زن به مکه، قصد داشت اهالی مکه را از تصمیم پیامبر باخبر کند. جریان توسط جبرئیل به پیامبر رسید. پیامبر وی را احضار و مورد عتاب قرار داد. نامبرده عذر آورد که چون بستگانی در مکه دارم اینکه عمل به خاطر حفظ آنان بوده است. پیامبر وی را عفو کرد و اینکه آیات در باره اینکه جریان نازل شده است.

تُلقُون َ إِلَیهِم بِالمَوَدَّهِ: به سوی آنان القای مودت و دوستی می کنید.

یُخرِجُون َ الرَّسُول َ وَ إِیّاکُم: من مکّه.

أَن تُؤمِنُوا: کراهه ان تؤمنوا یعنی اخراج آنان پیامبر و مسلمانان را از مکه به خاطر ناخشنودی آنان از ایمان پیامبر و مسلمانان بوده است.

إِن کُنتُم خَرَجتُم جِهاداً فِی سَبِیلِی: اگر هجرت شما برای رضای خدا بوده است.

[سوره الممتحنه (۶۰): آیه ۲]

إِن یَثقَفُوکُم یَکُونُوا لَکُم أَعداءً وَ یَبسُطُوا إِلَیکُم أَیدِیَهُم وَ أَلسِنَتَهُم بِالسُّوءِ وَ وَدُّوا لَو تَکفُرُون َ (۲)

۲- إِن یَثقَفُوکُم: اگر به شما دسترسی پیدا کنند و پیروز شوند.

یَبسُطُوا إِلَیکُم أَیدِیَهُم وَ أَلسِنَتَهُم بِالسُّوءِ: دست و زبان خود را در بدی رساندن به شما باز خواهند گذاشت. با دستانشان شما را خواهند کشت و با زبانشان به شما دشنام خواهند داد.

[سوره الممتحنه (۶۰): آیه ۴]

قَد کانَت لَکُم أُسوَهٌ حَسَنَهٌ فِی إِبراهِیم َ وَ الَّذِین َ مَعَه ُ إِذ قالُوا لِقَومِهِم إِنّا بُرَآؤُا مِنکُم وَ مِمّا تَعبُدُون َ مِن دُون ِ اللّه ِ کَفَرنا بِکُم وَ بَدا بَینَنا وَ بَینَکُم ُ العَداوَهُ وَ البَغضاءُ أَبَداً حَتّی تُؤمِنُوا بِاللّه ِ وَحدَه ُ إِلاّ قَول َ إِبراهِیم َ لِأَبِیه ِ لَأَستَغفِرَن َّ لَکَ وَ ما أَملِک ُ لَکَ مِن َ اللّه ِ مِن شَی ءٍ رَبَّنا عَلَیکَ تَوَکَّلنا وَ إِلَیکَ أَنَبنا وَ إِلَیکَ المَصِیرُ (۴)

۴- إِلّا قَولَ إِبراهِیمَ: به دو معنا آمده است: ۱- «لکم اسوه حسنه فی ابراهیم الّا قول ابراهیم» یعنی در تمام امور به ابراهیم تأسی کنید، جز در وعده ای که او به پدرش داده بود برای طلب آمرزش. ۲- ابراهیم و پیروانش تمام روابط را با مشرکان بریدند به استثنای وعده ابراهیم به استغفار برای پدرش که اینکه رابطه محفوظ ماند.

أَنَبنا: رجعنا.

[سوره الممتحنه (۶۰): آیه ۵]

رَبَّنا لا تَجعَلنا فِتنَهً لِلَّذِینَ کَفَرُوا وَ اغفِر لَنا رَبَّنا إِنَّکَ أَنتَ العَزِیزُ الحَکِیمُ (۵)

۵- رَبَّنا لا تَجعَلنا فِتنَهً لِلَّذِینَ کَفَرُوا: به دو معنا آمده است: ۱- «فتنه» به معنای وسیله آزمایش یعنی خدایا، کفار را بر ما مسلط مکن چون تسلط آنان موجب آزار و اذیت مؤمنان خواهد شد و تحمل اینها امتحانی است برای مؤمنان. «مجمع البیان و المیزان» ۲- در حق ما لطف کن تا بر آزار کافران صابر باشیم و دنباله رو آنان نباشیم.

[سوره الممتحنه (۶۰): آیه ۶]

لَقَد كانَ لَكُم فِيهِم أُسوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَن كانَ يَرجُوا اللّه وَ اليَومَ الآخِرَ وَ مَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللّه هُوَ الغَنِيُّ الحَمِيدُ (۶)

۶- فِيهِم: فی ابراهیم و من آمن معه.

لِمَن كانَ يَرجُوا: بدل بعض از کل است یعنی بدل از «لکم».

[سوره الممتحنه (۶۰): آیه ۷]

عَسَى اللّه أَن يَجعَلَ بَينَكُم وَ بَينَ الَّذِينَ عادَيتُم مِنهُم مَوَدَّةً وَ اللّه قَدِيرٌ وَ اللّه غَفُورٌ رَحِيمٌ (۷)

۷- مِنهُم: من کفّار مکّه.

مَوَدَّةً: در اثر اسلام آوردن آنان میان شما و آنان مودت برقرار شود. اینکه دوستی در سال فتح مکه برقرار شد.

[سوره الممتحنه (۶۰): آیه ۸]

لا يَنهاكُمُ اللّه عَنِ الَّذِينَ لَم يُقاتِلُوكُم فِي الدِّينِ وَ لَم يُخرِجُوكُم مِن دِيارِكُم أَن تَبَرُّوهُم وَ تُقسِطُوا إِلَيهِم إِنَّ اللّه يُحِبُّ المُقسِطِينَ (۸)

۸- لا يَنهاكُم: خداوند شما را از رابطه عادلانه و نیکوکارانه با کفاری که شما را از مکه بیرون نکردند و با شما به جنگ بر نخواسته اند، نهی نمی کند.

أَن تَبَرُّوهُم: تقدیر چنین است: «عن ان تبرّوا».

[سوره الممتحنه (۶۰): آیه ۹]

إِنَّما يَنهاكُمُ اللّه عَنِ الَّذِينَ قاتَلُوكُم فِي الدِّينِ وَ أَخرَجُوكُم مِن دِيارِكُم وَ ظاهَرُوا عَلى إِخراجِكُم أَن تَوَلَّوهُم وَ مَن يَتَوَلَّهُم فَأُولئِكَ هُمُ الظّالِمُونَ (۹)

۹- ظاهَرُوا: کمک کرده اند.

أَن تَوَلَّوهُم: عن ان تولوا.

[سوره الممتحنه (۶۰): آیه ۱۰]

يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذا جاءَكُمُ المُؤمِناتُ مُهاجِراتٍ فَامتَحِنُوهُنَّ اللّه أَعلَمُ بِإِيمانِهِنَّ فَإِن عَلِمتُمُوهُنَّ مُؤمِناتٍ فَلا تَرجِعُوهُنَّ إِلَى الكُفّارِ لا هُنَّ حِلٌّ لَهُم وَ لا هُم يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَ آتُوهُم ما أَنفَقُوا وَ لا جُناحَ عَلَيكُم أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذا آتَيتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَ

لا تُمسِكُوا بِعِصَمِ الكَوافِرِ وَ سئَلُوا ما أَنفَقتُم وَ لیَسئَلُوا ما أَنفَقُوا ذلِکُم حُکمُ اللّهِ یَحکُمُ بَینَکُم وَ اللّهُ عَلِیمٌ حَکِیمٌ (۱۰)

۱۰- آتُوهُم ما أَنفَقُوا: مهریه آن زنان که از شوهران کافرشان جدا شده و به شما پیوسته اند را به شوهرانشان بدهید.

آتَیتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ با پرداخت مهریه به زنان مهاجر (ازدواج با آنان بلا مانع است).

لا تُمسِکُوا بِعِصَمِ الکَوافِرِ: «عصم» جمع «عصمت» به معنای نکاح دائم است. جهت نامگذاری نکاح به «عصمت» اینکه است که عصمت در اصل به معنای بازداشتن و منع است و چون نکاح موجب بازداشتن زن و شوهر از فساد می شود به نکاح، عصمت اطلاق کردند. «الکوافر» به معنای کافرات است. حاصل معنای آیه چنین است: شما مردان مسلمان نکاح همسران کافر خود را به حال خود باقی نگذارید، بلکه از آنان جدا شوید. «المیزان» سئَلُوا ما أَنفَقتُم: اگر همسر یکی از شما مسلمانان به کفار پیوست شما از کفار مهریه آن زن را مطالبه کنید.

لیَسئَلُوا ما أَنفَقُوا: اگر همسر یکی از کفار به مسلمانان پیوست کفار از مسلمانان مهریه آن زن را مطالبه کنند.

ذلِکُم حُکمُ اللّهِ: اینها که بیان شد قانون خداوند است.

[سوره الممتحنه (۶۰): آیه ۱۱]

وَ إِن فاتَکُم شَیءٌ مِن أَزواجِکُم إِلَی الکُفّارِ فَعاقَبتُم فَآتُوا الَّذِینَ ذَهَبَت أَزواجُهُم مِثلَ ما أَنفَقُوا وَ اتَّقُوا اللّهَ الَّذِی أَنتُم بِهِ مُؤمِنُونَ (۱۱)

۱۱- إِن فاتَکُم شَیءٌ مِن أَزواجِکُم إِلَی الکُفّارِ فَعاقَبتُم: «فوت» به معنای چیزی که از دسترس خارج است. «من» ابتدائیه است یعنی از ملحق شدن همسران شما به کفار. «عاقبتم» یعنی عاقبت و نتیجه جنگ با کفار، منجر به غنیمت شد. حاصل معنای آیه چنین است: اگر از زنان مسلمانان کسی کافر شد و به کفار پیوست و مهریه او از دست رفت، در صورتی که شما مسلمانان بر کفار پیروز شدید و غنیمت عاید شما شد آن مهریه را از غنیمت به شوهرش بپردازید.

«المیزان» مِثلَ ما أَنفَقُوا: همانند مهری را که به زنان داده بودند.

[سوره الممتحنه (۶۰): آیه ۱۲]

یـا أَیُّهَا النَّبِی ُّإِذا جاءَکَ الْمُؤمِنات ُیُبایِعنَکَ عَلی أَن لا یُشرِکن َبِاللّه ِشَیئاً وَ لا یَسرِقن َوَ لا یَزنِین َوَ لا یَقتُلن َأَولادَهُن َّوَ لا یَأتِین َبِبُهتان ٍیَفتَرِینَه ُبَین َأَیدِیهِن َّوَ أَرجُلِهِن َّوَ لا یَعصِینَکَ فِی مَعرُوف ٍفَبایِعهُن َّوَ استَغفِر لَهُن َّاللّه َإِن َّاللّه َغَفُورٌ رَحِیم ٌ (۱۲)

۱۲- وَ لا یَأتِین َبِبُهتان ٍیَفتَرِینَه ُبَین َأَیدِیهِن َّوَ أَرجُلِهِن َّ: فرزندانی را که از زنا باردار شده اند و سقط می کنند، به دروغ به شوهران خود نسبت ندهند. تعبیر به «بین ایدیهن و ارجلهن» به آن جهت است که بچه به هنگام سقط به زیر دست و پای مادر می افتد.

مَعرُوف ٍ: در مقابل منکر است و مراد از آن هر کار مطلوب است.

سوره الصّف

[سوره الصف (۶۱): آیه ۲]

یا أَیُّهَا الَّذِین َآمَنُوا لِم َتَقُولُون َما لا تَفعَلُون َ(۲)

۲- لِم َتَقُولُون َما لا تَفعَلُون َ: یعنی لما تقولون.

«ما» استفهامیه است. مراد از آیه یکی از دو مطلب است: ۱- بعضی از مسلمانان قبل از جنگ وعده می دادند که ما استقامت خواهیم کرد و از جنگ فرار نخواهیم کرد، ولی در مقام عمل چنین نبود بنابراین خداوند آنان را توبیخ می کند. «المیزان» ۲- وعده کاری را می دهند، ولی انجام نمی دهند خواه از اول قصد انجام نداشته اند و خواه بعدا سستی کرده اند.

[سوره الصف (۶۱): آیه ۳]

کَبُرَ مَقتاً عِندَ اللّه ِأَن تَقُولُوا ما لا تَفعَلُون َ(۳)

۳- مَقتاً: غضبا.

[سوره الصف (۶۱): آیه ۴]

إِن َّاللّه َیُحِب ُّالَّذِین َیُقاتِلُون َفِی سَبِیلِه ِصَفًّا کَأَنَّهُم بُنیان ٌمَرصُوص ٌ(۴)

۴- بُنیان ٌمَرصُوص ٌ: بنای محکم و استوار گویا از «رصاص» ساخته شده است.

[سوره الصف (۶۱): آیه ۵]

وَ إِذ قال َمُوسی لِقَومِه ِیا قَوم ِلِم َتُؤذُونَنِی وَ قَد تَعلَمُون َأَنِّی رَسُول ُاللّه ِإِلَیکُم فَلَمّا زاغُوا أَزاغَ اللّه ُقُلُوبَهُم وَ اللّه ُلا یَهدِی

القَوم ِالفاسِقِين ِ(۵)

۵- وَ إِذ قال ِمُوسی لِقَومِه ِ...: قوم موسی بعد از پذیرفتن رسالت حضرت موسی در مواردی حضرت موسی را آزرده کردند که یکی از آن موارد درخواست قرار دادن بت برای آنان بود «اجعل لنا الها کما لهم الهه».

زاغُوا: از حق رو گردان شدند.

[سوره الصف (۶۱): آیه ۶]

وَ إِذ قالَ عِیسَی ابن ُ مَریَم َ یا بَنِی إِسرائِیل َ إِنِّی رَسُول ُ اللّه ِ إِلَیکُم مُصَدِّقاً لِما بَین َ یَدَی َّ مِن َ التَّوراهِ وَ مُبَشِّراً بِرَسُول ٍ یَأتِی مِن بَعدِی اسمُه ُ أَحمَدُ فَلَمّا جاءَهُم بِالبَیِّنات ِ قالُوا هذا سِحرٌ مُبِین ٌ (۶)

۶- بِالبَیِّنات ِ: با دلیلها و معجزه های روشن.

[سوره الصف (۶۱): آیه ۹]

هُوَ الَّذِی أَرسَل َ رَسُولَه ُ بِالهُدی وَ دِین ِ الحَق ِّ لِیُظهِرَه ُ عَلَی الدِّین ِ کُلِّه ِ وَ لَو کَرِه َ المُشرِکُون َ (۹)

۹- لِیُظهِرَه ُ: تا اینکه که غالب گرداند، تا اینکه که پیروز گرداند.

[سوره الصف (۶۱): آیه ۱۲]

یَغفِر لَکُم ذُنُوبَکُم وَ یُدخِلکُم جَنّات ٍ تَجرِی مِن تَحتِهَا الأَنهارُ وَ مَساکِن َ طَیِّبَهً فِی جَنّات ِ عَدن ٍ ذلِک َ الفَوزُ العَظِیم ُ (۱۲)

۱۲- یَغفِر: علت مجزوم بودن اینکه است که جواب امر است. البته در اینکه جا امر لفظی نداریم، بلکه کلمه «تومنون» خبر است در مقام امر یعنی «آمنوا».

جَنّات ِ عَدن ٍ: جنات همیشگی.

[سوره الصف (۶۱): آیه ۱۳]

وَ أُخری تُحِبُّونَها نَصرٌ مِن َ اللّه ِ وَ فَتح ٌ قَرِیب ٌ وَ بَشِّرِ المُؤمِنِین َ (۱۳)

۱۳- أُخری: تجاره اخری. جمله «نصر من اللّه» بیان همین «اخری» است.

[سوره الصف (۶۱): آیه ۱۴]

یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا کُونُوا أَنصارَ اللّه ِ کَما قال َ عِیسَی ابن ُ مَریَم َ لِلحَوارِیِّین َ مَن أَنصارِی إِلَی اللّه ِ قال َ الحَوارِیُّون َ نَحن ُ أَنصارُ اللّه ِ فَآمَنَت طائِفَهٌ مِن بَنِی إِسرائِیل َ وَ کَفَرَت طائِفَهٌ فَأَیَّدنَا الَّذِین َ آمَنُوا عَلی عَدُوِّهِم فَأَصبَحُوا ظاهِرِین َ (۱۴)

۱۴- أَنصارَ اللّه ِ: انصار دینه و اعوان نبیه.

لِلحَوارِیِّین َ: پیروان ویژه حضرت عیسی علیه السّلام.

برای وجه نامگذاری به حواریّون(۱)دو قول ذکر کرده اند: ۱- لباس سفید می پوشیدند.

۲- صورتشان نورانی بوده است.

ص: ۵۵۳

۱- ۱.سوره آل عمران، آیه ۵۲.

سوره الجمعه

[سوره الجمعه (۶۲): آیه ۲]

هُوَ الَّذِی بَعَثَ فِی الأُمِّیِّینَ رَسُولاً مِنهُم یَتلُوا عَلَیهِم آیاتِهِ وَ یُزَکِّیهِم وَ یُعَلِّمُهُمُ الکِتابَ وَ الحِکمَهَ وَ إِن کانُوا مِن قَبلُ لَفِی ضَلالٍ مُبِینٍ (۲)

۲- الأُمِّیِّین: جمع «امّی» به معنای بی سواد.

(اعراب در زمان بعثت از سواد بهره ای نداشتند).

یُزَکِّیهِم: آنها را از کفر و گناه پاک می کند.

[سوره الجمعه (۶۲): آیه ۳]

وَ آخَرِینَ مِنهُم لَمّا یَلحَقُوا بِهِم وَ هُوَ العَزِیزُ الحَکِیمُ (۳)

۳- لَمّا یَلحَقُوا بِهِم: هنوز به آنان ملحق نشده اند. مراد کسانی هستند که بعد از آنان خواهند آمد خواه عرب باشند و خواه عجم. «امام صادق علیه السّلام»

[سوره الجمعه (۶۲): آیه ۵]

مَثَلُ الَّذِینَ حُمِّلُوا التَّوراهَ ثُمَّ لَم یَحمِلُوها کَمَثَلِ الحِمارِ یَحمِلُ أَسفاراً بِئسَ مَثَلُ القَومِ الَّذِینَ کَذَّبُوا بِآیاتِ اللّهِ وَ اللّهُ لا یَهدِی القَومَ الظّالِمِینَ (۵)

۵- حُمِّلُوا التَّوراهَ: مکلف به عمل به تورات شدند.

لَم یَحمِلُوها: به تورات عمل نکردند.

کَمَثَلِ الحِمارِ یَحمِلُ أَسفاراً: همانند مثل الاغی است که کتابهای حکمت را بر پشت خود حمل می کند و نسبت به آنچه در کتابهاست هیچ درکی ندارد.

أَسفاراً: جمع «سفر» به معنای کتاب.

[سوره الجمعه (۶۲): آیه ۶]

قُل یا أَیُّهَا الَّذِینَ هادُوا إِن زَعَمتُم أَنَّکُم أَولِیاءُ لِلّهِ مِن دُونِ النّاسِ فَتَمَنَّوُا المَوتَ إِن کُنتُم صادِقِینَ (۶)

۶- هادُوا: یهودی هستید.

[سوره الجمعه (۶۲): آیه ۹]

یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا إِذا نُودِی َ لِلصَّلاهِ مِن یَوم ِ الجُمُعَهِ فَاسعَوا إِلی ذِکرِ اللّه ِ وَ ذَرُوا البَیع َ ذلِکُم خَیرٌ لَکُم إِن کُنتُم تَعلَمُون َ (۹)

۹- الجُمُعَهِ: جمع آن «جمع» و «جمعات» است. برای جهت نامگذاری روز جمعه به «جمعه» چند وجه گفته شده است: ۱- خداوند در آن روز از آفرینش مخلوقات فارغ شد و همه مخلوقات در آن روز جمع شدند. ۲- مردم در آن روز جمع می شوند و جماعات برگزار می گردد.

ذَرُوا البَیع َ: دست از خرید و فروش بکشید.

[سوره الجمعه (۶۲): آیه ۱۰]

فَإِذا قُضِیَت ِ الصَّلاهُ فَانتَشِرُوا فِی الأَرض ِ وَ ابتَغُوا مِن فَضل ِ اللّه ِ وَ اذکُرُوا اللّه َ کَثِیراً لَعَلَّکُم تُفلِحُون َ (۱۰)

۱۰- قُضِیَت ِ الصَّلاهُ: نماز جمعه تمام شد و پایان پذیرفت.

[سوره الجمعه (۶۲): آیه ۱۱]

وَ إِذا رَأَوا تِجارَهً أَو لَهواً انفَضُّوا إِلَیها وَ تَرَکُوک َ قائِماً قُل ما عِندَ اللّه ِ خَیرٌ مِن َ اللَّهوِ وَ مِن َ التِّجارَهِ وَ اللّه ُ خَیرُ الرّازِقِین َ (۱۱)

۱۱- انفَضُّوا: پراکنده می شوند، متفرق می شوند.

سوره المنافقون

[سوره المنافقون (۶۳): آیه ۲]

اتَّخَذُوا أَیمانَهُم جُنَّهً فَصَدُّوا عَن سَبِیل ِ اللّه ِ إِنَّهُم ساءَ ما کانُوا یَعمَلُون َ (۲)

۲- أَیمانَهُم: جمع «یمین» به معنای قسم.

«المیزان» جُنَّهً: سپر، پوشش.

[سوره المنافقون (۶۳): آیه ۴]

وَ إِذا رَأَیتَهُم تُعجِبُک َ أَجسامُهُم وَ إِن یَقُولُوا تَسمَع لِقَولِهِم کَأَنَّهُم خُشُب ٌ مُسَنَّدَهٌ یَحسَبُون َ کُل َّ صَیحَهٍ عَلَیهِم هُم ُ العَدُوُّ فَاحذَرهُم قاتَلَهُم ُ اللّه ُ أَنّی یُؤفَکُون َ (۴)

۴- تُعجِبُک َ أَجسامُهُم: زیبایی جسم آنان موجب خوشایند تو است.

إِن یَقُولُوا تَسمَع لِقَولِهِم: اگر سخنی بگویند،- چون با فصاحت ادا می کنند- به سخن آنان گوش می دهی.

كَأَنَّهُم خُشُبٌ مُسَنَّدَةٌ: آنان اشباح بدون روح هستند همانند چوبی که به محلی تکیه داده شده است، یا همانند چوب پوسیده که ظاهری خوب و باطنی فاسد دارد.

قاتَلَهُمُ اللّه: خداوند آنان را لعنت کند.

أَنّی یُؤفَکُون: از حق رو گردان شده به کجا می روند.

ص: ۵۵۵

[سوره المنافقون (۶۳): آیه ۵]

وَ إِذا قِيلَ لَهُم تَعالَوا يَستَغفِر لَكُم رَسُولُ اللّه ِ لَوَّوا رُؤُسَهُم وَ رَأَيتَهُم يَصُدُّون َ وَ هُم مُستَكبِرُون َ (۵)

۵- تَعالَوا: بياييد.

لَوَّوا رُؤُسَهُم: به علامت استهزا سرهای خود را تکان می دهند.

[سوره المنافقون (۶۳): آیه ۷]

هُم ُ الَّذِين َ يَقُولُون َ لا تُنفِقُوا عَلى مَن عِند َ رَسُول ِ اللّه ِ حَتّى يَنفَضُّوا وَ لِلّه ِ خَزائِن ُ السَّماوات ِ وَ الأَرض ِ وَ لكِن َّ المُنافِقِين َ لا يَفقَهُون َ (۷)

۷- حَتّى يَنفَضُّوا: تا اينكه كه پراكنده گردند.

«الانفضاض: التفرق و فض الكتاب: اذا فرّقه».

[سوره المنافقون (۶۳): آیه ۸]

يَقُولُون َ لَئِن رَجَعنا إِلَى المَدِينَه ِ لَيُخرِجَن َّ الأَعَزُّ مِنهَا الأَذَل َ وَ لِلّه ِ العِزَّهُ وَ لِرَسُولِه ِ وَ لِلمُؤمِنِين َ وَ لكِن َّ المُنافِقِين َ لا يَعلَمُون َ (۸)

۸- يَقُولُون َ لَئِن رَجَعنا إِلَى المَدِينَه ِ ...: در بيرون مدينه بعد از پايان جنگ «بنى مصطلق» يک درگيرى ميان يک مهاجر با يک انصارى رخ داد.

«عبد اللّه إبن ابى» سركرده منافقين كه مى خواست از اينكه درگيرى سوء استفاده كند و انصار را تحريک كند كه مسلمانان مهاجر را از مدينه بيرون برانند كلماتى چنين گفت: مهاجرين آمده اند در خانه ما و به ما زور مى گويند. وقتى به مدينه بازگشتيم انصار كه عزيز و صاحب خانه هستند، ذليلها را- يعنى پيامبر و ديگر مهاجرين را- از مدينه بيرون خواهند راند.

[سوره المنافقون (۶۳): آیه ۹]

يا أَيُّهَا الَّذِين َ آمَنُوا لا تُلهِكُم أَموالُكُم وَ لا أَولادُكُم عَن ذِكرِ اللّه ِ وَ مَن يَفعَل ذلِک َ فَأُولئِک َ هُم ُ الخاسِرُون َ (۹)

۹- لا تُلهِكُم: مشغول نسازد.

[سوره المنافقون (۶۳): آیه ۱۰]

وَ أَنفِقُوا مِن ما رَزَقناكُم مِن قَبل ِ أَن يَأتِى َ أَحَد َكُم ُ المَوت ُ فَيَقُول َ رَب ِّ لَو لا أَخَّرتَنِى إِلى أَجَل ٍ قَرِيب ٍ فَأَصَّدَّق َ وَ أَكُن مِن َ الصّالِحِين َ (۱۰)

۱۰- فَأَصَّدَّق: فاتصدّق: صدقه می دادم. اصل آن «اتصدق» بوده، «تا» تبدیل به «صاد» و در «صاد» ادغام شده است.

ص: ۵۵۶

سوره التغابن

[سوره التغابن (۶۴): آیه ۳]

خَلَقَ السَّماواتِ وَ الأَرضَ بِالحَقِّ وَ صَوَّرَكُم فَأَحسَنَ صُوَرَكُم وَ إِلَيهِ المَصِيرُ (۳)

۳- صَوَّرَكُم: شما را در عالم جنین تصویر کرد.

[سوره التغابن (۶۴): آیه ۵]

أَ لَم يَأتِكُم نَبَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَبلُ فَذاقُوا وَبالَ أَمرِهِم وَ لَهُم عَذابٌ أَلِيمٌ (۵)

۵- فَذاقُوا وَبالَ أَمرِهِم: مجازات کفر را چشیدند.

[سوره التغابن (۶۴): آیه ۶]

ذلِكَ بِأَنَّهُ كانَت تَأتِيهِم رُسُلُهُم بِالبَيِّناتِ فَقالُوا أَ بَشَرٌ يَهدُونَنا فَكَفَرُوا وَ تَوَلَّوا وَ استَغنَى اللّهُ وَ اللّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ (۶)

۶- ذلِكَ بِأَنَّهُ: ضمیر «ها» در اینکه جا ضمیر شأن است.

تَوَلَّوا: از پذیرفتن آن روی برتافتند.

غَنِيٌّ حَمِيدٌ: از اعمال شما بی نیاز است و به خاطر نعمتهایی که بر شما ارزانی داشته است شایسته ستایش است.

[سوره التغابن (۶۴): آیه ۹]

يَومَ يَجمَعُكُم لِيَومِ الجَمعِ ذلِكَ يَومُ التَّغابُنِ وَ مَن يُؤمِن بِاللّهِ وَ يَعمَل صالِحاً يُكَفِّر عَنهُ سَيِّئاتِهِ وَ يُدخِلهُ جَنّاتٍ تَجرِي مِن تَحتِهَا الأَنهارُ خالِدِينَ فِيها أَبَداً ذلِكَ الفَوزُ العَظِيمُ (۹)

۹- يَومُ التَّغابُنِ: روزی که مشخص می شود «غابن» کیست و «مغبون» کیست. در «المیزان» از امام صادق علیه السّلام نقل کرده است: «یوم التغابن» عبارت است از روزی که بهشتیان دوزخیان را مغبون کرده اند.

[سوره التغابن (۶۴): آیه ۱۳]

اللّه ُلا إِله َإِلاّ هُوَ وَ عَلَى اللّه ِفَلْيَتَوَكَّل ِالْمُؤْمِنُون َ(۱۳)

۱۳- فَلْيَتَوَكَّل ِالْمُؤْمِنُون َ: «توکل» عبارت از واگذار نمودن امور به خداوند و راضی بودن به تقدیر و اعتماد و اطمینان به تدبیر او است.

[سوره التغابن (۶۴): آیه ۱۴]

يا أَيُّهَا الَّذِين َآمَنُوا إِن َّمِن أَزواجِكُم وَ أَولادِكُم عَدُوًّا لَكُم فَاحذَرُوهُم وَ إِن تَعفُوا وَ تَصفَحُوا وَ تَغفِرُوا فَإِن َّاللّه َغَفُورٌ رَحِيم ٌ(۱۴)

۱۴- مِن أَزواجِكُم وَ أَولادِكُم: بعضی از همسران و فرزندان شما. «من» برای تبعیض است.

إِن تَعفُوا وَ تَصفَحُوا وَ تَغفِرُوا: اگر با همسر و فرزند نااهل مدارا کنید و سخت نگیرید بهتر است.

[سوره التغابن (۶۴): آیه ۱۵]

إِنَّما أَموالُكُم وَ أَولادُكُم فِتنَةٌ وَ اللّه ُعِندَه ُأَجرٌ عَظِيم ٌ(۱۵)

۱۵- فِتنَةٌ: امتحان، گرفتاری.

[سوره التغابن (۶۴): آیه ۱۶]

فَاتَّقُوا اللّه َمَا استَطَعتُم وَ اسمَعُوا وَ أَطِيعُوا وَ أَنفِقُوا خَيراً لِأَنفُسِكُم وَ مَن يُوق َشُح َّنَفسِه ِفَأُولئِك َهُم ُالمُفلِحُون َ(۱۶)

۱۶- مَا استَطَعتُم: تا می توانید و در حد طاقت شماست.

مَن يُوق َشُح َّنَفسِه ِ: هر کسی که بخل را از خود دور کند و حقوق خدا را که در اموال او است بپردازد.

سوره الطلاق

[سوره الطلاق (۶۵): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

یا أَیُّهَا النَّبِی ُّ إِذا طَلَّقتُم ُ النِّساءَ فَطَلِّقُوهُن َّ لِعِدَّتِهِن َّ وَ أَحصُوا العِدَّهَ وَ اتَّقُوا اللّه َ رَبَّکُم لا تُخرِجُوهُن َّ مِن بُیُوتِهِن َّ وَ لا یَخرُجن َ إِلاّ أَن یَأتِین َ بِفاحِشَهٍ مُبَیِّنَهٍ وَ تِلک َ حُدُودُ اللّه ِ وَ مَن یَتَعَدَّ حُدُودَ اللّه ِ فَقَد ظَلَم َ نَفسَه ُ لا تَدرِی لَعَل َّ اللّه َ یُحدِث ُ بَعدَ ذلِک َ أَمراً (۱)

۱- فَطَلِّقُوهُن َّ لِعِدَّتِهِن َّ: طلاق را در زمانی محقق کنید که برای نگهداشتن عدّه، صلاحیت داشته باشد و اینکه در زمانی است که زن در طهر باشد، نه حیض. «مجمع البیان و المیزان» أَحصُوا العِدَّهَ: زمان عده را به دقت حساب کنید تا احکام نفقه و غیره مراعات گردد.

إِلّا أَن یَأتِین َ بِفاحِشَهٍ مُبَیِّنَهٍ: به دو معنا آمده است: ۱- مگر مرتکب زنا شده باشد که در اینکه صورت برای اجرای حد از منزل خارج می شود.

۲- مگر نسبت به خانواده زوج بدگویی کند و فحش بدهد در اینکه صورت اخراج می شود. «امام باقر و امام صادق علیهما السّلام» لا تَدرِی لَعَل َّ اللّه َ یُحدِث ُ: شاید خداوند در اثنای عدّه، به دل شوهر بیاندازد که رجوع کند.

[سوره الطلاق (۶۵): آیه ۲]

فَإِذا بَلَغن َ أَجَلَهُن َّ فَأَمسِکُوهُن َّ بِمَعرُوف ٍ أَو فارِقُوهُن َّ بِمَعرُوف ٍ وَ أَشهِدُوا ذَوَی عَدل ٍ مِنکُم وَ أَقِیمُوا الشَّهادَهَ لِلّه ِ ذلِکُم یُوعَظُ بِه ِ مَن کان َ یُؤمِن ُ بِاللّه ِ وَ الیَوم ِ الآخِرِ وَ مَن یَتَّق ِ اللّه َ یَجعَل لَه ُ مَخرَجاً (۲)

۲- فَإِذا بَلَغن َ أَجَلَهُن َّ: وقتی نزدیک پایان عدّه شد.

فَأَمسِکُوهُن َّ بِمَعرُوف ٍ: به خوبی و نیکی آنان را نگهدارید و دوباره به زندگی برگردید.

فارِقُوهُن َّ بِمَعرُوف ٍ: به خوبی و نیکی از همدیگر جدا شوید.

أَشهِدُوا ذَوَی عَدل ٍ: برای اجرای طلاق دو شاهد عادل بگیرید. «ائمه علیهم السّلام» أَقِیمُوا الشَّهادَهَ لِلّه ِ: خطاب به شهود است که واجب است هنگام نیاز به شهادت، به خاطر خدا شهادت دهید.

مَخرَجاً: راه نجات از گرفتاری و مشکلات.

[سوره الطلاق (۶۵): آیه ۳]

وَ يَرزُقه ُمِن حَيث ُلا يَحتَسِب ُوَ مَن يَتَوَكَّل عَلَى اللّه ِفَهُوَ حَسبُه ُإِن َّاللّه َبالِغ ُأَمرِه ِقَد جَعَل َاللّه ُلِكُل ِّشَى ءٍ قَدراً (٣)

٣- مِن حَيث ُلا يَحتَسِب ُ: از جایی که گمانش نمی رفت.

فَهُوَ حَسبُه ُ: خداوند او را کافی است.

[سوره الطلاق (۶۵): آیه ۴]

وَ اللاّئِى يَئِسن َمِن َالمَحِيض ِمِن نِسائِكُم إِنِ ارتَبتُم فَعِدَّتُهُن َّثَلاثَهُ أَشهُرٍ وَ اللاّئِى لَم يَحِضن َوَ أُولات ُالأَحمال ِأَجَلُهُن َّأَن يَضَعن َحَملَهُن َّوَ مَن يَتَّق ِاللّه َيَجعَل لَه ُمِن أَمرِه ِيُسراً (۴)

۴- وَ اللاّئِى يَئِسن َمِن َالمَحِيض ِ: زنانی که از حیض شدن مأیوس گشته اند.

إِنِ ارتَبتُم: اگر تردید دارید که حیض نشدن آنان به علت یائسگی و یا به علت عوارض دیگر است. «ائمه علیهم السّلام» وَ اللاّئِى لَم يَحِضن َ: زنانی که حیض نمی بینند، ولی در سن زنانی هستند که باید حیض ببینند یعنی عدّه آنها هم سه ماه است. «المیزان» أُولات ُالأَحمال ِ: زنان باردار. یعنی عدّه زنان باردار تا زمان وضع حمل آنان است، نه سه ماه.

[سوره الطلاق (۶۵): آیه ۶]

أَسكِنُوهُنَّ مِن حَيثُ سَكَنتُم مِن وُجدِكُم وَ لا تُضآرُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيهِنَّ وَ إِن كُنَّ أُولاتِ حَملٍ فَأَنفِقُوا عَلَيهِنَّ حَتّى يَضَعنَ حَملَهُنَّ فَإِن أَرضَعنَ لَكُم فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَ أتَمِرُوا بَينَكُم بِمَعرُوفٍ وَ إِن تَعاسَرتُم فَسَتُرضِعُ لَهُ أُخرى (۶)

۶- أَسكِنُوهُنَّ مِن حَيثُ سَكَنتُم مِن وُجدِكُم:

زنان مطلّقه رجعیّه را مسکن بدهید و آن مسکن دادن به اندازه وسعتان باشد.

مِن وُجدِكُم: به اندازه موجودی و توان شما.

لا تُضآرُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيهِنَّ: با مضیقه قرار دادن زنان مطلّقه به آنان ضرر نزنید.

فَإِن أَرضَعنَ لَكُم فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ: اگر همسران مطلّقه، فرزندان شما را شیر دادند مزد آنان را بدهید.

وَ أتَمِرُوا بَينَكُم بِمَعرُوفٍ: به دو معنا آمده است: ۱- الإئتمار بشی ء» به معنای «تشاور القوم فیه»: با همدیگر در کاری مشورت کردن یعنی شما (زوج و زوجه) در امر شیر دادن به فرزند و مقدار اجرت، با همدیگر مشورت کنید و طبق عرف موافقت کنید چنان نباشد که یا اجرت زیاد باشد و موجب ضرر به زوج شود و یا کم باشد و موجب ضرر به زوجه شود. «المیزان» ۲- دستورات خداوند را که در باره شماست به خوبی بپذیرید.

إِن تَعاسَرتُم فَسَتُرضِعُ لَهُ أُخرى: اگر خواسته شما از همدیگر موجب عسر طرف مقابل بود و به توافق نرسیدید زن دیگری غیر از مادر، طفل را شیر دهد. أُخرى: امرئه اخری غیر الوالده.

[سوره الطلاق (۶۵): آیه ۷]

لِيُنفِق ذُو سَعَةٍ مِن سَعَتِهِ وَ مَن قُدِرَ عَلَيهِ رِزقُهُ فَلْيُنفِق مِمّا آتاهُ اللّهُ لا يُكَلِّفُ اللّهُ نَفساً إِلّا ما آتاها سَيَجعَلُ اللّهُ بَعدَ عُسرٍ يُسراً (۷)

۷- ذُو سَعَةٍ: توانمند، ثروتمند. مَن قُدِرَ عَلَيهِ: ضیق علیه: کسی که در معیشت در تنگناست.

مِمّا آتاهُ اللّهُ: به مقدار توان خود. ما آتاها: ما اعطاه من الطاقه.

[سوره الطلاق (۶۵): آیه ۸]

وَ كَأَيِّن مِن قَريَةٍ عَتَت عَن أَمرِ رَبِّها وَ رُسُلِهِ فَحاسَبناها حِساباً شَدِيداً وَ عَذَّبناها عَذاباً نُكراً (۸)

۸- عَتَت: از دستور خداوند سرپیچی کرد. نُکراً: عذابی که نمونه نداشته و بسیار سخت بوده است.

[سوره الطلاق (۶۵): آیه ۹]

فَذاقَت وَبالَ أَمرِها وَ کانَ عاقِبَهُ أَمرِها خُسراً (۹)

۹- وَبالَ أَمرِها: نکبت عاقبت کفرش را.

[سوره الطلاق (۶۵): آیه ۱۰]

أَعَدَّ اللّه ُلَهُم عَذاباً شَدِیداً فَاتَّقُوا اللّه َیا أُولِی الأَلبابِ الَّذِینَ آمَنُوا قَد أَنزَلَ اللّه ُإِلَیکُم ذِکراً (۱۰)

۱۰- ذِکراً: به دو معنا آمده است: ۱- الرسول (محمّد صلّی اللّه علیه و آله). «امام صادق» ۲- قرآن.

[سوره الطلاق (۶۵): آیه ۱۱]

رَسُولاً یَتلُوا عَلَیکُم آیاتِ اللّه ِمُبَیِّناتٍ لِیُخرِجَ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحاتِ مِنَ الظُّلُماتِ إِلَی النُّورِ وَ مَن یُؤمِن بِاللّه ِوَ یَعمَل صالِحاً یُدخِله ُجَنّاتٍ تَجرِی مِن تَحتِهَا الأَنهارُ خالِدِینَ فِیها أَبَداً قَد أَحسَنَ اللّه ُلَه ُرِزقاً (۱۱)

۱۱- رَسُولًا: بدل از «ذکرا» است.

[سوره الطلاق (۶۵): آیه ۱۲]

اللّه ُالَّذِی خَلَقَ سَبعَ سَماواتٍ وَ مِنَ الأَرضِ مِثلَهُنَّ یَتَنَزَّل ُالأَمرُ بَینَهُنَّ لِتَعلَمُوا أَنَّ اللّه َعَلی کُلِّ شَی ءٍ قَدِیرٌ وَ أَنَّ اللّه َقَد أَحاطَ بِکُلِّ شَی ءٍ عِلماً (۱۲)

۱۲- مِنَ الأَرضِ مِثلَهُنَّ: زمین را همانند آسمان هفت تا آفرید. یَتَنَزَّل ُالأَمرُ بَینَهُنَّ: ضمیر «هن» به تمام آسمان و زمین بر می گردد و مراد از «الامر» امر خداوند است که فرمود: «إنّما أمره اذا اراد شیئا ان یقول له کن»، یعنی دستور خداوند از طرف خدا صادر و در تمام آسمان و زمین جاری است. «المیزان»

سوره التحریم

[سوره التحریم (۶۶): آیه ۲]

قَد فَرَضَ اللّه ُلَکُم تَحِلَّهَ أَیمانِکُم وَ اللّه ُمَولاکُم وَ هُوَ العَلِیم ُالحَکِیم ُ(۲)

۲- قَد فَرَضَ اللّه ُلَکُم تَحِلَّهَ أَیمانِکُم: «تحلّه» در اصل «تحلله» بر وزن «تذکره» و مصدر است مانند «تحلیل» به معنای گشودن و باز کردن. یعنی خداوند راهی را که با آن بتوانید از قسم آزاد شوید بیان کرده است و آن عبارت از پرداختن کفاره قسم است. «المیزان»

[سوره التحریم (۶۶): آیه ۳]

وَ إِذ أَسَرَّ النَّبِی ُّإِلی بَعض ِ أَزواجِه ِ حَدِیثاً فَلَمّا نَبَّأَت بِه ِ وَ أَظهَرَه ُاللّه ُعَلَیه ِ عَرَّف َبَعضَه ُوَ أَعرَض َعَن بَعض ٍ فَلَمّا نَبَّأَها بِه ِ قالَت مَن أَنبَأَک َهذا قال َنَبَّأَنِی َالعَلِیم ُالخَبِیرُ (۳)

۳- أَسَرَّ النَّبِی ُّ...: پیامبر صلّی اللّه علیه و آله مطلب مخفی را به یکی از همسرانش گفت. (مراد «حفصه» است.)

نَبَّأَت بِه ِ: «حفصه» مطلب سرّی پیامبر را به دیگران گفت و افشا کرد.

أَظهَرَه ُاللّه ُعَلَیه ِ: خداوند به پیامبر خبر داد که حفصه سرّ تو را افشا کرده است.

عَلَیه ِ: علی افشاء السرّ.

عَرَّف َبَعضَه ُ: پیامبر با اینکه که همه مطالب را می دانست، امّا گوشه ای از اطلاعات خود را به حفصه گفت، نه همه را.

[سوره التحریم (۶۶): آیه ۴]

إِن تَتُوبا إِلَی اللّه ِ فَقَد صَغَت قُلُوبُکُما وَ إِن تَظاهَرا عَلَیه ِ فَإِن َّاللّه َهُوَ مَولاه ُوَ جِبرِیل ُوَ صالِح ُالمُؤمِنِین َوَ المَلائِکَهُ بَعدَ ذلِک َظَهِیرٌ (۴)

۴- إِن تَتُوبا: مخاطب تثنیه در اینکه آیات عائشه و حفصه هستند و روایات بر اینکه مطلب اتفاق دارد. «المیزان» فَقَد صَغَت قُلُوبُکُما: «صغو» به معنای تمایل از حق به سوی باطل است. «ان تتوبا» شرط است در معنای امر یعنی «توبا»: توبه کنید چون از حق رو گردان شده اید.

إِن تَظاهَرا عَلَیه ِ: اگر شما دو نفر (عائشه و حفصه) در اذیت کردن پیامبر دست به دست هم بدهید، خداوند پشتیبان پیامبر است و نمی توانید کاری کنید.

صالِح ُالمُؤمِنِین: در روایت شیعه و سنی آمده است که مراد علی علیه السّلام است.

بَعدَ ذلِک: بعد اللّه و جبرئیل و صالح المؤمنین. ظَهِیرٌ: پشتیبان.

[سوره التحریم (۶۶): آیه ۵]

عَسی رَبُّه إِن طَلَّقَکُن أَن یُبدِلَه أَزواجاً خَیراً مِنکُن مُسلِمات مُؤمِنات قانِتات تائِبات عابِدات سائِحات ثَیِّبات وَ أَبکاراً (۵)

۵- قانِتات: مطیع خدا و رسول باشند. تائِبات: از گناهان خود نادم باشند.

سائِحات: صائمات: روزه داران. ثَیِّبات: جمع «ثیّبه» به معنای بیوه. أَبکاراً: جمع «بکر».

[سوره التحریم (۶۶): آیه ۶]

یا أَیُّهَا الَّذِین آمَنُوا قُوا أَنفُسَکُم وَ أَهلِیکُم ناراً وَقُودُهَا النّاس وَ الحِجارَهُ عَلَیها مَلائِکَهٌ غِلاظٌ شِدادٌ لا یَعصُون اللّه ما أَمَرَهُم وَ یَفعَلُون ما یُؤمَرُون (۶)

۶- قُوا نگهدارید. صیغه امر است از «وقایه». در روایات از امام علیه السّلام سؤال شد چگونه ما اهل خود را نگهداریم!

در جواب فرمود: آنان را به دستورات خدا امر و از منهیات نهی کنید. «المیزان» (وقود): آتش گیره.

[سوره التحریم (۶۶): آیه ۸]

یا أَیُّهَا الَّذِین َ آمَنُوا تُوبُوا إِلَی اللّه ِ تَوبَهً نَصُوحاً عَسی رَبُّکُم أَن یُکَفِّرَ عَنکُم سَیِّئاتِکُم وَ یُدخِلَکُم جَنّات ٍ تَجرِی مِن تَحتِهَا الأَنهارُ یَوم َ لا یُخزِی اللّه ُ النَّبِی َّ وَ الَّذِین َ آمَنُوا مَعَه ُ نُورُهُم یَسعی بَین َ أَیدِیهِم وَ بِأَیمانِهِم یَقُولُون َ رَبَّنا أَتمِم لَنا نُورَنا وَ اغفِر لَنا إِنَّک َ عَلی کُل ِّ شَی ءٍ قَدِیرٌ (۸)

۸- تَوبَهً نَصُوحاً: در «کنز الدقائق» برای توبه نصوح سه معنا ذکر کرده است که از مفاد روایات استفاده کرده است: ۱- باطن، تائب باشد مانند ظاهر، بلکه بهتر از ظاهر وی باشد. ۲- شخص از گناه توبه کند و نیت بازگشت به گناه نداشته باشد.

۳- از گناه توبه کند و به آن گناه بر نگردد ...

نُورُهُم یَسعی بَین َ أَیدِیهِم وَ بِأَیمانِهِم: نورشان پیشاپیش آنان و از سوی راستشان در حرکت است. از امام صادق علیه السّلام روایت شده است:

پیشوایان مؤمنان در روز قیامت پیشاپیش آنان و از سوی راستشان در حرکتند تا اینکه که مؤمنان را به جایگاهشان در بهشت فرود آوردند.

[سوره التحریم (۶۶): آیه ۹]

یا أَیُّهَا النَّبِی ُّ جاهِدِ الکُفّارَ وَ المُنافِقِین َ وَ اغلُظ عَلَیهِم وَ مَأواهُم جَهَنَّم ُ وَ بِئس َ المَصِیرُ (۹)

۹- وَ اغلُظ عَلَیهِم: بی محابا بر آنان سخت بگیر.

[سوره التحریم (۶۶): آیه ۱۰]

ضَرَب َ اللّه ُ مَثَلاً لِلَّذِین َ کَفَرُوا امرَأَت َ نُوح ٍ وَ امرَأَت َ لُوط ٍ کانَتا تَحت َ عَبدَین ِ مِن عِبادِنا صالِحَین ِ فَخانَتاهُما فَلَم یُغنِیا عَنهُما مِن َ اللّه ِ شَیئاً وَ قِیل َ ادخُلا النّارَ مَع َ الدّاخِلِین َ (۱۰)

۱۰- فَخانَتاهُما: از إبن عباس نقل شده است که زن حضرت نوح کافر بود و به مردم می گفت:

نوح مجنون و دیوانه است و اگر کسی به نوح ایمان می آورد به پادشاهان جابر آن زمان خبر می داد. و زن حضرت لوط مردم را به میهمانان لوط راهنمایی می کرد. و اینکه خیانت اینکه دو زن بود و هرگز زن پیامبری بدکاره نبوده است.

[سوره التحریم (۶۶): آیه ۱۱]

وَ ضَرَب َ اللّه ُ مَثَلاً لِلَّذِین َ آمَنُوا امرَأَت َ فِرعَون َ إِذ قالَت رَب ِّ ابن ِ لِی عِندَک َ بَیتاً فِی الجَنَّهِ وَ نَجِّنِی مِن فِرعَون َ وَ عَمَلِه ِ وَ نَجِّنِی مِن َ القَوم ِ الظّالِمِین َ (۱۱)

۱۱- امرَأَت ِفِرعَون: زن فرعون، آسیه دختر مزاحم است.

[سوره التحریم (۶۶): آیه ۱۲]

وَ مَریَم ِابنَت ِعِمران ِالَّتِی أَحصَنَت فَرجَها فَنَفَخنا فِیه ِ مِن رُوحِنا وَ صَدَّقَت بِکَلِمات ِ رَبِّها وَ کُتُبِه ِ وَ کانَت مِن ِالقانِتِین ِ(۱۲)

۱۲- أَحصَنَت فَرجَها: عفت داشت.

مِن ِالقانِتِین: از اطاعت کنندگان فرمان خدای سبحان.

سوره الملک

[سوره الملک (۶۷): آیه ۲]

الَّذِی خَلَقَ ـ المَوت ـ وَ الحَیاهَ لِیَبلُوَکُم أَیُّکُم أَحسَن ُ عَمَلًا وَ هُوَ العَزِیزُ الغَفُورُ (۲)

۲- لِیَبلُوَکُم: تا شما را بیازماید.

[سوره الملک (۶۷): آیه ۳]

الَّذِی خَلَقَ ـ سَبع ـ سَماوات ٍ طِباقاً ما تَری فِی خَلق ِ الرَّحمن ِ مِن تَفاوُت ٍ فَارجِع ِ البَصَرَ هَل تَری مِن فُطُورٍ (۳)

۳- طِباقاً: به صورت طبقه طبقه که هر طبقه ای روی طبقه دیگر قرار دارد.

ما تَری فِی خَلق ِ الرَّحمن ِ مِن تَفاوُت ٍ: به دو معنا آمده است: ۱- مخلوقات همه مطابق با حکمت هستند و در اینکه جهت تفاوت و اختلافی میان آنها نیست، هر چند در شکل با هم متفاوتند.

۲- خلقت خداوند دارای اعوجاج و عیب نیست.

بنابراین وجه «تفاوت» به معنای اعوجاج و عیب است.

فَارجِع ِ البَصَرَ: چشم خود را خوب به گردش در آور و خوب نگاه کن.

فُطُورٍ: سستی و نقصان.

[سوره الملک (۶۷): آیه ۴]

ثُم َّ ارجِع ِ البَصَرَ کَرَّتَین ِ یَنقَلِب إِلَیکَ ـ البَصَرُ خاسِئاً وَ هُوَ حَسِیرٌ (۴)

۴- ارجِع ِ البَصَرَ کَرَّتَین ِ: مراد تثنیه نیست، بلکه مراد اینکه است که خوب دقت کن زیرا کسی که دو مرتبه چیزی را نگاه کند دقیق تر می بیند.

خاسِئاً: ناکام، از مقصد بازمانده، ذلیل و خوار.

حَسِیرٌ: خسته و ناتوان.

[سوره الملک (۶۷): آیه ۵]

وَ لَقَد زَیَّنَّا السَّماءَ الدُّنیا بِمَصابِیح َ وَ جَعَلناها رُجُوماً لِلشَّیاطِین ِ وَ أَعتَدنا لَهُم عَذاب َ السَّعِیرِ (۵)

۵- بِمَصابِیحَ: جمع «مصباح».

جَعَلناها رُجُوماً لِلشَّیاطِینِ: ستارگان را وسیله رجم شیاطین قرار دادیم که قصد استراق سمع داشتند.

السَّعِیرِ: آتش شعله ور.

[سوره الملک (۶۷): آیه ۷]

إِذا أُلْقُوا فِیها سَمِعُوا لَها شَهِیقاً وَ هِیَ تَفُورُ (۷)

۷- إِذا أُلْقُوا فِیها: هنگامی که کفار را در جهنم می افکنند.

لَها: للنار.

شَهِیقاً: صوتا کصوت الحمیر. «کنز الدقائق» تَفُورُ: می جوشد.

[سوره الملک (۶۷): آیه ۸]

تَکادُ تَمَیَّزُ مِنَ الْغَیْظِ کُلَّما أُلْقِیَ فِیها فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُها أَ لَمْ یَأْتِکُمْ نَذِیرٌ (۸)

۸- تَمَیَّزُ: متلاشی شود.

خَزَنَتُها: فرشتگان مسؤول جهنم.

[سوره الملک (۶۷): آیه ۱۱]

فَاعْتَرَفُوا بِذَنْبِهِمْ فَسُحْقاً لِأَصْحابِ السَّعِیرِ (۱۱)

۱۱- فَسُحقاً: بعد و دوری یعنی از رحمت خداوند دور هستند.

[سوره الملک (۶۷): آیه ۱۵]

هُوَ الَّذِی جَعَلَ لَکُمُ الأَرضَ ذَلُولاً فَامشُوا فِی مَناکِبِها وَ کُلُوا مِن رِزقِهِ وَ إِلَیهِ النُّشُورُ (۱۵)

۱۵- ذَلُولًا: رام، مسخّر، تصرف در آن را آسان قرار داد.

مَناکِبِها: جمع «منکب». به طور عاریه برای سطح زمین استعمال شده است یعنی روی زمین راه بروید. «المیزان»

[سوره الملک (۶۷): آیه ۱۶]

أَ أَمِنتُم مَن فِی السَّماءِ أَن یَخسِفَ بِکُمُ الأَرضَ فَإِذا هِیَ تَمُورُ (۱۶)

۱۶- مَن فِی السَّماءِ: فرشتگانی که موکّل عذاب هستند.

أَن یَخسِفَ بِکُمُ الأَرضَ: شما را در زمین فرو ببرند.

تَمُورُ: «مور» به معنای لرزان و مضطرب است.

[سوره الملک (۶۷): آیه ۱۷]

أَم أَمِنتُم مَن فِی السَّماءِ أَن یُرسِلَ عَلَیکُم حاصِباً فَستَعلَمُونَ کَیفَ نَذِیرِ (۱۷)

۱۷- حاصِباً: بادی که سنگریزه به همراه دارد.

[سوره الملک (۶۷): آیه ۱۸]

وَ لَقَد کَذَّبَ الَّذِینَ مِن قَبلِهِم فَکَیفَ کانَ نَکِیرِ (۱۸)

۱۸- نَکِیرِ: عقوبت من.

[سوره الملک (۶۷): آیه ۱۹]

أَ وَ لَم یَرَوا إِلَی الطَّیرِ فَوقَهُم صافّاتٍ وَ یَقبِضنَ ما یُمسِکُهُنَّ إِلَّا الرَّحمنُ إِنَّهُ بِکُلِّ شَی ءٍ بَصِیرٌ (۱۹)

۱۹- صافّاتٍ: بالهای خود را گشوده و صاف کرده است.

یَقبِضنَ: بالهای خود را جمع کرده است.

[سوره الملک (۶۷): آیه ۲۰]

أَمَّن هذَا الَّذِی هُوَ جُندٌ لَکُم یَنصُرُکُم مِن دُونِ الرَّحمنِ إِنِ الکافِرُونَ إِلاّ فِی غُرُورٍ (۲۰)

۲۰- هذَا الَّذِی هُوَ جُندٌ: مراد بتها هستند که به زعم بت پرستان لشگر آنان است.

غُرُورٍ: فریب. یعنی گول خورده اند.

[سوره الملک (۶۷): آیه ۲۱]

أَمَّن هذَا الَّذِی یَرزُقُکُم إِن أَمسَکَ رِزقَهُ بَل لَجُّوا فِی عُتُوٍّ وَ نُفُورٍ (۲۱)

۲۱- لَجُّوا: فرو رفته اند.

عُتُوٍّ: دوری از حق.

نُفُورٍ: نفرت از حق.

[سوره الملک (۶۷): آیه ۲۲]

أَ فَمَن یَمشِی مُکِبًّا عَلی وَجهِهِ أَهدی أَمَّن یَمشِی سَوِیًّا عَلی صِراطٍ مُستَقِیمٍ (۲۲)

۲۲- مُکِبًّا عَلی وَجهِهِ: به رو افتاده «اکباب الشی ء علی وجهه اسقاطه علیه». «المیزان»(۱).

[سوره الملک (۶۷): آیه ۲۷]

فَلَمّا رَأَوهُ زُلفَةً سِیئَت وُجُوهُ الَّذِینَ کَفَرُوا وَ قِیلَ هذَا الَّذِی کُنتُم بِهِ تَدَّعُونَ (۲۷)

۲۷- فَلَمّا رَأَوهُ زُلفَةً: هنگامی که عذاب را نزدیک دیدند.

زُلفَةً: قرب.

سِیئَت: به دو معنا آمده است: ۱- سیاه شد. ۲- آثار غم و اندوه بر چهره آنان آشکار شد.

۱- ۱.در «مجمع البیان» چنین معنی کرده است: سرش را به پایین انداخته است به طوری که راه را به خوبی نمی بیند، ولی اینکه معنی با معنای لغوی هماهنگ نیست.

[سوره الملک (۶۷): آیه ۲۷]

فَلَمّا رَأَوهُ زُلفَةً سِیئَت وُجُوهُ الَّذِین کَفَرُوا وَ قِیلَ هذَا الَّذِی کُنتُم بِهِ تَدَّعُون (۲۷)

۲۷- تَدَّعُون: «تدّعون» و «تدعون» در معنی یکسانند همانند «تدّخرون» و «تدخرون» یعنی اینکه عذاب همان است که خودتان با عجله آن را می خواستید.

[سوره الملک (۶۷): آیه ۳۰]

قُل أَ رَأَیتُم إِن أَصبَح ماؤُکُم غَوراً فَمَن یَأتِیکُم بِماءٍ مَعِین (۳۰)

۳۰- غَوراً: فرو رفته در زمین.

مَعِین: آب جاری بر روی زمین.

سوره القلم

[سوره القلم (۶۸): آیه ۱]

بِسمِ اللّهِ الرَّحمنِ الرَّحِیمِ

ن وَ القَلَمِ وَ ما یَسطُرُون (۱)

۱- ن: به دو معنا آمده است: ۱- یکی از نامهای پیامبر مانند «یس». «امام کاظم علیه السّلام، کنز الدقائق» ۲- جویی در بهشت که از برف سفیدتر و از عسل شیرین تر است. خداوند به آن جوی فرمود: مرکب باش؟ آن هم مرکب شد. «امام باقر علیه السّلام، کنز الدقائق» وَ القَلَم: قسم به آنچه که با آن می نویسند. امام باقر علیه السّلام فرمود: خداوند به قلم گفت: بنویس؟ او هم تمام وقایع را تا روز قیامت نوشت. ما یَسطُرُون: به دو معنا آمده است:

۱- مکتوب، نوشته، بنابراین که «ما» موصوله باشد. ۲- کتابت، نوشتن، بنابراین که «ما» مصدریه باشد. فاعل یسطرون یکی از دو چیز است: ۱- فرشتگانی که وحی و اعمال بندگان را می نویسند. ۲- اصحاب القلم. «تفسیر شبّر»

[سوره القلم (۶۸): آیه ۲]

ما أَنتَ بِنِعمَةِ رَبِّکَ بِمَجنُونٍ (۲)

۲- ما أَنتَ بِنِعمَةِ رَبِّکَ بِمَجنُونٍ: دو معنا آمده است: ۱- به سبب نعمت نبوتی که خداوند به تو داده است دیوانه نیستی چون نبی باید دارای کمال عقل باشد. ۲- «بنعمه ربک» به معنای «بحمد اللّه» است یعنی «ما انت بمجنون بحمد اللّه».

[سوره القلم (۶۸): آیه ۳]

وَ إِنَّ لَكَ لَأَجراً غَيرَ مَمنُونٍ (۳)

۳- غَيرَ مَمنُونٍ: به دو معنا آمده است: ۱- غير مقطوع، پيوسته. ۲- بدون منّت.

[سوره القلم (۶۸): آيه ۴]

وَ إِنَّكَ لَعَلى خُلُقٍ عَظِيمٍ (۴)

۴- خُلُقٍ: جمع «خلق» به معناى صفت و خصلت است. در «مفردات راغب» فرموده است: وقتى «خلق» مطلق گفته مى شود مراد صفات پسنديده است.

[سوره القلم (۶۸): آيه ۵]

فَستُبصِرُ وَ يُبصِرُونَ (۵)

۵- فَستُبصِرُ: به زودى بصيرت پيدا خواهى كرد و خواهى ديد.

[سوره القلم (۶۸): آيه ۶]

بِأَيِّكُمُ المَفتُونُ (۶)

۶- بِأَيِّكُمُ المَفتُونُ: «با» زايد است يعنى «أيّكم المفتون». «مفتون» به معناى كسى است كه دچار خيالات شده و مراد در اينكه جا جنون است يعنى كدام يك مجنون هستيد شما يا آنان!

[سوره القلم (۶۸): آيه ۹]

وَدُّوا لَو تُدهِنُ فَيُدهِنُونَ (۹)

۹- وَدُّوا لَو تُدهِنُ فَيُدهِنُونَ: ودّ هولاء الكفار ان تلين لهم فى دينك فيلينون فى دينهم: آنان دوست داشتند كه تو در برابر دين آنها نرمى نشان دهى و آنها هم در برابر دين تو نرمى نشان دهند يعنى در بعضى از امور مصالحه كنند. «تدهن» مشتق از «دهن» به معنى روغن است و چون روغن نرم است از اينكه جهت در اينكه مورد استعمال شده است. «مستفاد از مجمع البيان و الميزان»

[سوره القلم (۶۸): آيه ۱۰]

وَ لا تُطِع كُلَّ حَلّافٍ مَهِينٍ (۱۰)

۱۰- حَلّافٍ: كسى كه قسمهاى باطل زياد ياد مى كند. مَهِينٍ: به دو معنا آمده است: ۱- كوته فكر. ۲- خوار و ذليل.

[سوره القلم (۶۸): آیه ۱۱]

هَمّازٍ مَشّاءٍ بِنَمِيمٍ (۱۱)

۱۱- هَمّازٍ: غیبت کننده.

مَشّاءٍ بِنَمِيمٍ: برای سخن چینی رفت و آمد می کند.

[سوره القلم (۶۸): آیه ۱۲]

مَنّاعٍ لِلخَيرِ مُعتَدٍ أَثِيمٍ (۱۲)

۱۲- مَنّاعٍ لِلخَيرِ: بخیل است و دست بخشش ندارد.

مُعتَدٍ: متجاوز. أَثِيمٍ: گناهکار.

[سوره القلم (۶۸): آیه ۱۳]

عُتُلٍّ بَعدَ ذلِكَ زَنِيمٍ (۱۳)

۱۳- عُتُلٍّ: به دو معنا آمده است: ۱- بد اخلاق و فحاش. ۲- کسی که متعرض مردم می شود و آنان را به زندان و شکنجه گاه می کشاند. بَعدَ ذلِكَ: علاوه بر عیوب ذکر شده قبلی.

زَنِيمٍ: به چند معنا آمده است: ۱- کسی که اصالت خانوادگی ندارد. ۲- زنازاده. ۳- کسی که همه او را به فساد می شناسند. گویند: صفات فوق مربوط به «ولید بن مغیره» است.

[سوره القلم (۶۸): آیه ۱۴]

أَن كانَ ذا مالٍ وَ بَنِينَ (۱۴)

۱۴- أَن كانَ ذا مالٍ وَ بَنِينَ: لا تطعه لأن كان ذا مال و بنين یعنی او (ولید بن مغیره) را به سبب داشتن ثروت و فرزند اطاعت نکن.

[سوره القلم (۶۸): آیه ۱۵]

إِذا تُتلى عَلَيهِ آياتُنا قالَ أَساطِيرُ الأَوَّلِينَ (۱۵)

۱۵- أَساطِيرُ الأَوَّلِينَ: افسانه های مردمان گذشته.

[سوره القلم (۶۸): آیه ۱۶]

سَنَسِمُه ُعَلَى الخُرطُوم ِ (۱۶)

۱۶- سَنَسِمُه ُعَلَى الخُرطُوم ِ: «وسم» به معنای علامت گذاری و «خرطوم» به معنای بینی است یعنی علامت خواری را بر بینی او خواهیم گذاشت. سبب تعبیر به خرطوم، تحقیر (ولید بن مغیره) بوده است. و علت اینکه که اینکه علامت بر بینی قرار داده می شود اینکه است که عزت و ذلت در بینی پدیدار می شود. از اینکه جهت گفته می شود: بینی او به خاک مالیده شد. «المیزان»

[سوره القلم (۶۸): آیه ۱۷]

إنّا بَلَوناهُم كَما بَلَونا أَصحاب َالجَنَّه ِ إذ أَقسَمُوا لَيَصرِمُنَّها مُصبِحِين َ(۱۷)

۱۷- بَلَوناهُم: اهل مکه را با قحطی امتحان کردیم. أَصحاب َالجَنَّه ِ: مراد از جنت، بهشت مصطلح نیست، بلکه مراد باغی است که در یمن بوده است و صاحب پیر آن از محصول باغ به مقدار نیاز خود و خانواده اش نگه می داشت و باقیمانده را به فقرا انفاق می کرد. هنگامی که فوت کرد فرزندان وی با خود گفتند که ما همه محصول باغ را مصرف خواهیم کرد و به فقرا نخواهیم داد.

عاقبت کار آن شد که در آیات بعدی بیان می فرماید. إذ أَقسَمُوا: با هم قسم خوردند.

لَيَصرِمُنَّها مُصبِحِين َ: صبحگاه میوه باغ را خواهند چید.

[سوره القلم (۶۸): آیه ۱۸]

وَ لا يَستَثنُون َ(۱۸)

۱۸- لا يَستَثنُون َ: «إن شاء اللّه» نگفتند.

[سوره القلم (۶۸): آیه ۱۹]

فَطاف َعَلَيها طائِف ٌمِن رَبِّك َوَ هُم نائِمُون َ(۱۹)

۱۹- فَطاف َعَلَيها طائِف ٌمِن رَبِّك َ:

آتشی از سوی خداوند باغ را فرا گرفت و سوزانید.

«طائف» کسی است که شب در می زند.

[سوره القلم (۶۸): آیه ۲۰]

فَأَصبَحَت كَالصَّرِيمِ (۲۰)

۲۰- كَالصَّرِيمِ: به دو معنا آمده است:

۱- همانند باغی که تمام میوه هایش چیده شده و اثری از میوه در آن باقی نمانده است. ۲- همانند شب تاریک.

[سوره القلم (۶۸): آیه ۲۱]

فَتَنادَوا مُصبِحِينَ (۲۱)

۲۱- فَتَنادَوا مُصبِحِينَ: به هنگام صبح همدیگر را صدا کردند.

[سوره القلم (۶۸): آیه ۲۲]

أَنِ اغدُوا عَلى حَرثِكُم إِن كُنتُم صارِمِينَ (۲۲)

۲۲- أَنِ اغدُوا عَلى حَرثِكُم: صبح زود به سر زراعت (باغ) خود بروید. إِن كُنتُم صارِمِينَ: اگر می خواهید میوه ها را بچینید.

[سوره القلم (۶۸): آیه ۲۳]

فَانطَلَقُوا وَ هُم يَتَخافَتُونَ (۲۳)

۲۳- فَانطَلَقُوا: به سوی زراعت روانه شدند. هُم يَتَخافَتُونَ: بدون سر و صدا می رفتند. از «خفت» مشتق است.

[سوره القلم (۶۸): آیه ۲۴]

أَن لا يَدخُلَنَّهَا اليَومَ عَلَيكُم مِسكِينٌ (۲۴)

۲۴- أَن لا يَدخُلَنَّهَا اليَومَ عَلَيكُم مِسكِينٌ: علت بدون سر و صدا رفتن اینکه بود که فقیری وارد باغ نشود

[سوره القلم (۶۸): آیه ۲۵]

وَ غَدَوا عَلى حَردٍ قادِرِينَ (۲۵)

۲۵- غَدَوا عَلى حَردٍ: «حرد» به معنای منع است یعنی صبحگاه رفتند به اینکه قصد که فقرا را منع کنند و محروم سازند. قادِرِينَ: به خیال خود توان محروم کردن را داشتند.

[سوره القلم (۶۸): آیه ۲۶]

فَلَمّا رَأَوها قالُوا إِنّا لَضالُّونَ (۲۶)

۲۶- لَضَالُّون: به دو معنا آمده است: ۱- راه باغ را اشتباه آمده ایم. ۲- از حق گمراه شده ایم.

[سوره القلم (۶۸): آیه ۲۷]

بَل نَحن مَحرُومُون (۲۷)

۲۷- بَل نَحن مَحرُومُون: بلکه اینکه باغ ماست، ولی ما از میوه آن محروم شده ایم.

[سوره القلم (۶۸): آیه ۲۸]

قال أَوسَطُهُم أَ لَم أَقُل لَكُم لَو لا تُسَبِّحُون (۲۸)

۲۸- أَوسَطُهُم: به چند معنا آمده است: ۱- اعدلهم قولا. ۲- اعقلهم. ۳- اوسطهم سنّا. لَو لا تُسَبِّحُون: چرا خدا را فراموش کردید.

[سوره القلم (۶۸): آیه ۳۰]

فَأَقبَل بَعضُهُم عَلى بَعض يَتَلاوَمُون (۳۰)

۳۰- يَتَلاوَمُون: همدیگر را سرزنش کردند.

[سوره القلم (۶۸): آیه ۳۶]

ما لَكُم كَيف تَحكُمُون (۳۶)

۳۶- ما لَكُم كَيف تَحكُمُون: اینکه دلیل عقلی است بر ردّ تساوی بین کسی که خداوند را اطاعت نموده و کسی که سرپیچی کرده است. «المیزان»

[سوره القلم (۶۸): آیه ۳۷]

أَم لَكُم كِتاب فِيه تَدرُسُون (۳۷)

۳۷- تَدرُسُون: می خوانید. اینکه دلیل نقلی است بر ردّ تساوی بین کسی که خداوند را اطاعت نموده و کسی که سرپیچی کرده است. «المیزان»

[سوره القلم (۶۸): آیه ۳۸]

إِن لَكُم فِيه لَما تَخَيَّرُون (۳۸)

۳۸- لَما تَخَيَّرُون: هر آنچه را که انتخاب کنید. «لما تخیرون» مفعول است برای «تدرسون». «المیزان»

[سوره القلم (۶۸): آیه ۳۹]

أَم لَكُم أَيمانٌ عَلَينا بالِغَةٌ إِلى يَومِ القِيامَةِ إِنَّ لَكُم لَما تَحكُمُون (۳۹)

۳۹- لَكُم أَيمانٌ عَلَينا بالِغَةٌ: عهد و پیمان های مؤکد بر ما دارید. إِنَّ لَكُم لَما تَحكُمُون: که هر گونه که شما حکم کنید برای شما باشد.

[سوره القلم (۶۸): آیه ۴۰]

سَلهُم أَيُّهُم بِذلِك زَعِيمٌ (۴۰)

۴۰- زَعِيمٌ: کفیل.

[سوره القلم (۶۸): آیه ۴۲]

يَومَ يُكشَفُ عَن ساقٍ وَ يُدعَونَ إِلَى السُّجُودِ فَلا يَستَطِيعُون (۴۲)

۴۲-- يَومَ يُكشَفُ عَن ساقٍ: روز سخت. عرب می گوید: «قامت الحرب علی ساق و کشفت عن ساق»، یعنی جنگ سختی بود.

[سوره القلم (۶۸): آیه ۴۳]

خاشِعَةً أَبصارُهُم تَرهَقُهُم ذِلَّةٌ وَ قَد كانُوا يُدعَونَ إِلَى السُّجُودِ وَ هُم سالِمُونَ (۴۳)

۴۳- تَرهَقُهُم ذِلَّةٌ: خواری آنان را پوشانیده است.

[سوره القلم (۶۸): آیه ۴۴]

فَذَرنِي وَ مَن يُكَذِّبُ بِهذَا الحَدِيثِ سَنَستَدرِجُهُم مِن حَيثُ لا يَعلَمُونَ (۴۴)

۴۴- فَذَرنِي وَ مَن يُكَذِّبُ بِهذَا الحَدِيثِ: مرا با کسانی که قرآن را تکذیب می کنند واگذارید (تا به حساب آنان برسم).

سَنَستَدرِجُهُم: آهسته آهسته آنان را به سوی عذاب می بریم.

[سوره القلم (۶۸): آیه ۴۵]

وَ أُملِي لَهُم إِنَّ كَيدِي مَتِينٌ (۴۵)

۴۵- أُملِي: عمر آنان را طولانی کنم و از عجله کردن در عذاب آنان در دنیا صرف نظر می کنم. (کید): حیله. مَتِينٌ: محکم.

[سوره القلم (۶۸): آیه ۴۶]

أَم تَسئَلُهُم أَجراً فَهُم مِن مَغرَمٍ مُثقَلُونَ (۴۶)

۴۶- مَغرَمٍ: به دو معنا آمده است: ۱- بدهی لازم که طلبکار در مطالبه آن بسیار اصرار می ورزد. ۲- غرامت. مُثقَلُونَ: بار سنگین به دوش می کشند.

[سوره القلم (۶۸): آیه ۴۸]

فَاصبِر لِحُكمِ رَبِّكَ وَ لا تَكُن كَصاحِبِ الحُوتِ إِذ نادى وَ هُوَ مَكظُومٌ (۴۸)

۴۸- كَصاحِبِ الحُوتِ: یونس. مَكظُومٌ: محبوس.

[سوره القلم (۶۸): آیه ۴۹]

لَو لا أَن تَدارَكَهُ نِعمَةٌ مِن رَبِّهِ لَنُبِذَ بِالعَراءِ وَ هُوَ مَذمُومٌ (۴۹)

۴۹- لَنُبِذَ:

انداخته می شد. بِالعَراءِ: فضای باز. در «المیزان» آمده است: مفاد آیه ۱۴۳ سوره صافات اینکه است که اگر یونس قبل از گرفتاری اهل تسبیح نبود زندان او در شکم ماهی تا قیامت ادامه داشت، ولی می دانیم او اهل تسبیح بوده است، پس زندان ابد در شکم ماهی منتفی است و مفاد اینکه آیه اینکه است که به خاطر ترک اولی مستحق قرار گرفتن در فضای باز در روی زمین بود، ولی چون توبه اش قبول شد، پس رحمت خدا شامل او شد و خداوند از اینکه عقوبت چشم پوشی کرد.

[سوره القلم (۶۸): آیه ۵۱]

وَ إِن یَکادُ الَّذِینَ کَفَرُوا لَیُزْلِقُونَکَ بِأَبصارِهِم لَمّا سَمِعُوا الذِّکرَ وَ یَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجنُونٌ (۵۱)

۵۱- إِن یَکادُ الَّذِینَ کَفَرُوا: «ان» مخففه از مثقله است. تقدیر عبارت چنین است: «إِنّه یکاد»: به راستی که نزدیک است که کافران.

لَیُزْلِقُونَکَ بِأَبصارِهِم: چشم زخم به تو بزنند و تو را نابود کنند. «زلق» در اصل به معنای لغزیدن است یعنی تو را با چشم زخم بلغزانند و به زمین بکوبند و نابود کنند. «المیزان» الذِّکرَ: قرآن.

سوره الحاقّه

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۱]

بِسمِ اللّهِ الرَّحمنِ الرَّحِیمِ

الحَاقَّةُ (۱)

۱- الحَاقَّةُ: یکی از اسامی قیامت است. وجه نامگذاری اینکه است که قیامت در برگیرنده جریانهای ثابت و بر حق است.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۲]

مَا الحَاقَّةُ (۲)

۲- مَا الحَاقَّةُ: «ما» استفهامیه است و برای بیان عظمت قیامت است.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۳]

وَ ما أَدراکَ مَا الحَاقَّةُ (۳)

۳- وَ ما أَدراکَ مَا الحَاقَّةُ: اینکه هم تاکید دیگری است بر تفخیم و تعظیم امر قیامت.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۴]

كَذَّبَت ثَمُودُ وَ عادٌ بِالقارِعَهِ (۴)

۴- ثَمُودُ: قوم صالح. عادٌ: قوم هود. بِالقارِعَهِ: «قرع» به معنای کندن و یکی از اسامی قیامت است. وجه نامگذاری اینکه است که قیامت به خاطر ترسی که دارد موجب کنده شدن دلها می شود.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۵]

فَأَمّا ثَمُودُ فَأُهلِكُوا بِالطّاغِيَهِ (۵)

۵- بِالطّاغِيَهِ: دو وجه برای آن ذکر شده است: ۱- مصدر است و به معنای «طغیان» نظیر «عافیه». یعنی به جهت طغیان هلاک شدند. ۲- به معنای «صیحه» و چون «صیحه» صدای بیش از معمول است به آن جهت تعبیر به «طاغیه» شده است یعنی متجاوز از حدّ.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۶]

وَ أَمّا عادٌ فَأُهلِكُوا بِرِيحٍ صَرصَرٍ عاتِيَهٍ (۶)

۶- صَرصَرٍ: به دو معنا آمده است: ۱- سرد. گویا دندانها از شدت سرما به هم می خورد. ۲- طوفان. عاتِيَهٍ: وزش شدید و بیش از متعارف. گویا اینکه باد از کنترل مسؤولان باد خارج شده و طغیان کرده بود. «کنز الدقائق»

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۷]

سَخَّرَها عَلَيهِم سَبعَ لَيالٍ وَ ثَمانِيَهَ أَيّامٍ حُسُوماً فَتَرَى القَومَ فِيها صَرعى كَأَنَّهُم أَعجازُ نَخلٍ خاوِيَهٍ (۷)

۷- حُسُوماً: جمع «حاسم» به معنای پی در پی. صَرعی: روی زمین افتاده. أَعجازُ: ریشه. خاوِيَهٍ: توخالی.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۸]

فَهَل تَرى لَهُم مِن باقِيَهٍ (۸)

۸- مِن باقِيَهٍ: «من» زاید است.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۹]

وَ جاءَ فِرعَونُ وَ مَن قَبلَه وَ المُؤتَفِکاتُ بِالخاطِئَهِ (۹)

۹- جاءَ: مرتکب شدند، به جا آوردند.

المُؤتَفِکاتُ: قریه هایی که با ساکنانشان زیر و رو شده بودند و آن چند قریه بود که محل سکونت قوم لوط بوده است یعنی «جاء اهل القری المؤتفکات». بِالخاطِئَهِ: دو احتمال در آن وجود دارد: ۱- یعنی «بخطیئاتهم». مصدر است مانند خطا و خطیئه. ۲- به معنای بالأفعال الخاطئه.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۱۰]

فَعَصَوا رَسُولَ رَبِّهِم فَأَخَذَهُم أَخذَهً رابِیَهً (۱۰)

۱۰- رابِیَهً: مشتق از «ربی یربوا: اذا زاد» است.

یعنی عذاب شدید و زیاد.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۱۱]

إِنّا لَمّا طَغَی الماءُ حَمَلناکُم فِی الجارِیَهِ (۱۱)

۱۱- الجارِیَهِ: کشتی. وجه نامگذاری اینکه است که از شأن اوست که روی آب در جریان باشد.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۱۲]

لِنَجعَلَها لَکُم تَذکِرَهً وَ تَعِیَها أُذُنٌ واعِیَهٌ (۱۲)

۱۲- تَعِیَها: تحفظها. أُذُنٌ واعِیَهٌ: گوشهایی که نگهدارنده مطالب است. در روایات آمده است که مراد از «اذن واعیه» علی علیه السّلام است که به خاطر دعای پیامبر که فرمود: «اللهم اجعلها أذن علی»، هرگز مطلبی را که از پیامبر شنید فراموش نکرد.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۱۳]

فَإِذا نُفِخَ فِی الصُّورِ نَفخَهٌ واحِدَهٌ (۱۳)

۱۳- نَفخَهٌ واحِدَهٌ: نفخه اوّل.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۱۴]

وَ حُمِلَت ِ الأرض ُ وَ الجِبال ُ فَدُكَّتا دَكَّةً واحِدَةً (۱۴)

۱۴- حُمِلَت ِ الأَرض ُ وَ الجِبال ُ: زمین و کوهها از جا کنده شود. فَدُكَّتا دَكَّةً واحِدَةً: به دو معنا آمده است: ۱- یک باره شکسته شوند. ۲- یک باره در برخورد با هم شکسته شوند.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۱۵]

فَيومَئِذٍ وَقَعَت ِ الواقِعَةُ (۱۵)

۱۵- الواقِعَةُ: یکی از اسامی قیامت.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۱۶]

وَ انشَقَّت ِ السَّماءُ فَهِی َ يَومَئِذٍ واهِيَةٌ (۱۶)

۱۶- انشَقَّت ِ السَّماءُ: آسمان شکافته شود. فَهِی َ يَومَئِذٍ واهِيَةٌ: آسمان در اینکه هنگام بسیار سست خواهد شد.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۱۷]

وَ المَلَک ُ عَلی أَرجائِها وَ يَحمِل ُ عَرش َ رَبِّک َ فَوقَهُم يَومَئِذٍ ثَمانِيَةٌ (۱۷)

۱۷- المَلَک ُ: بر مفرد و جمع هر دو اطلاق می شود. مراد در آیه جمع است. أَرجائِها: نواحی آسمان.

فَوقَهُم: دو احتمال در آن وجود دارد: ۱- فوق الخلائق. ۲- فوق الملائکه. «المیزان» يَومَئِذٍ: روز قیامت.

ثَمانِيَةٌ: ثمانیه من الملائکه.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۱۸]

يَومَئِذٍ تُعرَضُون َ لا تَخفی مِنكُم خافِيَةٌ (۱۸)

۱۸- خافِيَةٌ: به دو معنا آمده است: ۱- نفس خافیه: شخص مخفی. ۲- فعله خافیه:

کار مخفی.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۱۹]

فَأَمّا مَن أُوتِی َ كِتابَه ُ بِيَمِينِه ِ فَيَقُول ُ هاؤُم ُ اقرَؤُا كِتابِيَه (۱۹)

۱۹- هاؤُم ُ: بیایید. امر است و خطاب به جماعت. مفرد آن «هاء» به فتح همزه است و تثنیه آن «هاؤما» و مؤنث مخاطب آن

«هاء» به کسر همزه و تثنیه مؤنث و مذکر آن یکسان است و جمع مونث آن «هاؤن» است و اینکه لغت اهل حجاز است. کِتابِیَه: «ها» در کتابیه و کلمات بعدی برای نظم آخر آیات است و اسم اینکه «هاء» را «هاء» استراحت گویند.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۲۰]

إِنِّی ظَنَنتُ أَنِّی مُلاقٍ حِسابِیَه (۲۰)

۲۰- ظَنَنتُ: ایقنت.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۲۱]

فَهُوَ فِی عِیشَهٍ راضِیَه (۲۱)

۲۱- عِیشَهٍ: زندگی.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۲۳]

قُطُوفُها دانِیَهٌ (۲۳)

۲۳- قُطُوفُها دانِیَهٌ: میوه های آن بهشت در دسترس است.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۲۴]

کُلُوا وَ اشرَبُوا هَنِیئاً بِما أَسلَفتُم فِی الأَیّامِ الخالِیَه (۲۴)

۲۴- هَنِیئاً: گوارا باد. بِما أَسلَفتُم: به خاطر اعمالی است که در دنیا انجام داده اید. الأَیّامِ الخالِیَه: دنیا.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۲۵]

وَ أَمّا مَن أُوتِیَ کِتابَهُ بِشِمالِهِ فَیَقُولُ یا لَیتَنِی لَم أُوتَ کِتابِیَه (۲۵)

۲۵- بِشِمالِهِ: به سمت چپ آن شخص.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۲۷]

یا لَیتَها کانَتِ القاضِیَه (۲۷)

۲۷- لَیتَها: لیت الموته الاولی. القاضِیَه: القاطعه للحیاه. یعنی ای کاش مرگ اولی، مرگی بود که حیاتی بعد از آن نبود و من دوباره زنده نمی شدم.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۲۹]

هَلَكَ عَنِّی سُلطانِیَه (۲۹)

۲۹- سُلطانِیَه: به دو معنا آمده است: ۱- حجت و برهان. ۲- حکومت دنیوی.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۳۰]

خُذُوه فَغُلُّوه (۳۰)

۳۰- فَغُلُّوه: او را به غل ببندید.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۳۱]

ثُمَّ الجَحِیم صَلُّوه (۳۱)

۳۱- صَلُّوه: او را ملازم آتش کنید.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۳۲]

ثُمَّ فِی سِلسِلَهٍ ذَرعُها سَبعُون ذِراعاً فَاسلُکُوه (۳۲)

۳۲- سِلسِلَهٍ: زنجیر.

ذَرعُها: طولها. فَاسلُکُوه: سپس او را بر روی زمین بکشانید.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۳۴]

وَ لا یَحُضُّ عَلی طَعام المِسکِین (۳۴)

۳۴- وَ لا یَحُضُّ: کسی را ترغیب بر اطعام به مسکین نمی کرد، (چه رسد به اینکه که خودش اطعام کند). «کنز الدقائق»

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۳۵]

فَلَیس َلَه ُالیَوم َهاهُنا حَمِیم ٌ(۳۵)

۳۵- حَمِیم ٌ: دوستی که به وی سودی بخشد.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۳۶]

وَ لا طَعام ٌإِلاّ مِن غِسلِین ٍ(۳۶)

۳۶- غِسلِین ٍ: چرکهای بدن اهل آتش.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۳۷]

لا یَأکُلُه ُإِلاَّ الخاطِؤُن َ(۳۷)

۳۷- لا یَأکُلُه ُ: لا یأکل الغسلین.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۳۸]

فَلا أُقسِم ُبِما تُبصِرُون َ(۳۸)

۳۸- فَلا أُقسِم ُ: «لا» زاید است یعنی قسم می خورم.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۴۰]

إِنَّه ُلَقَول ُرَسُول ٍکَرِیم ٍ(۴۰)

۴۰- رَسُول ٍکَرِیم ٍ: به دو معنا آمده است: ۱- پیامبر. «کنز الدقائق» ۲- جبرئیل.

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۴۱]

وَ ما هُوَ بِقَول ِشاعِرٍ قَلِیلاً ما تُؤمِنُون َ(۴۱)

۴۱- قَلِیلًا ما تُؤمِنُون َ: لا تصدقون بان ّالقرآن من اللّه. مراد از نفی قلیل، نفی اصل ایمان است یعنی اصلا تصدیق نمی کنید، همان گونه که به کسی که به دیدن شما نمی آید می گویید: «قل ّما تأتینا»، یعنی کم خدمت می رسیم. (یعنی اصلا پیش ما نمی آیی.)

[سوره الحاقه (۶۹): آیه ۴۲]

وَ لا بِقَولِ كاهِنٍ قَلِيلًا ما تَذَكَّرُونَ (۴۲)

۴۲- كاهِنٍ: غيب گويى كه اخبار را از جن مى گيرد. «الميزان» قَلِيلًا ما تَذَكَّرُونَ: هيچ متذكر نمى شويد مانند «قَلِيلًا ما تُؤمِنُون».

[سوره الحاقه (۶۹): آيه ۴۴]

وَ لَو تَقَوَّلَ عَلَينا بَعضَ الأَقاوِيلِ (۴۴)

۴۴- لَو تَقَوَّلَ عَلَينا بَعضَ الأَقاوِيلِ: اگر محمّد صلّى اللّه عليه و آله به ما به دروغ مطالبى را نسبت بدهد.

[سوره الحاقه (۶۹): آيه ۴۵]

لَأَخَذنا مِنهُ بِاليَمِينِ (۴۵)

۴۵- لَأَخَذنا مِنهُ بِاليَمِينِ: «يمين» مظهر قدرت است، يعنى با قدرت تمام، او را مى گيريم.

[سوره الحاقه (۶۹): آيه ۴۶]

ثُمَّ لَقَطَعنا مِنهُ الوَتِينَ (۴۶)

۴۶- الوَتِينَ: رگ حيات، رگ قلب.

[سوره الحاقه (۶۹): آيه ۴۷]

فَما مِنكُم مِن أَحَدٍ عَنهُ حاجِزِينَ (۴۷)

۴۷- حاجِزِينَ: مانعين. يعنى هيچ كدام از شما مانع نابودى وى نخواهيد بود.

[سوره الحاقه (۶۹): آيه ۵۰]

وَ إِنَّهُ لَحَسرَةٌ عَلَى الكافِرِينَ (۵۰)

۵۰- إِنَّهُ لَحَسرَةٌ: قرآن در روز قيامت براى كافران حسرت است.

سوره المعارج

[سوره المعارج (۷۰): آيه ۱]

بِسمِ اللّهِ الرَّحمنِ الرَّحِيمِ

سَأَلَ سائِلٌ بِعَذابٍ واقِعٍ (۱)

۱- سَأَلَ: درخواست نمود، طلب کرد. سائِلٌ: درخواست کننده ای. واقِعٍ: واقع شد. سَأَلَ سائِلٌ بِعَذابٍ واقِعٍ: بعد از معرفی علی علیه السّلام در روز غدیر به جانشینی پیامبر، شخصی که اینکه معرفی بر وی گران آمده بود خدمت پیامبر رسید و گفت: اگر اینکه معرفی به دستور خداوند بوده است عذابی بر من نازل شود و مرا نابود سازد. خداوند هم درخواست وی را پذیرفت و با فرستادن عذاب او را نابود کرد.

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۳]

مِنَ اللّهِ ذِی المَعارِجِ (۳)

۳- مِنَ اللّهِ: لیس لعذاب اللّه دافع من اللّه. ذِی المَعارِجِ: به دو معنا آمده است: ۱- صاحب درجات عالیه.

۲- «معارج» به معنای «مواضع عروج الملائکه» و جمع «معرج». «المیزان»

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۶]

إِنَّهُم یَرَونَهُ بَعِیداً (۶)

۶- إِنَّهُم یَرَونَهُ: انهم یظنونه بعیدا. «رؤیت» در اینکه جمله به معنای ظن است.

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۷]

وَ نَراهُ قَرِیباً (۷)

۷- نَراهُ: نعلم قریبا. «رؤیت» در اینکه جمله به معنای یقین و علم است.

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۸]

یَومَ تَکُونُ السَّماءُ کَالمُهلِ (۸)

۸- کَالمُهلِ: در معنا دو احتمال است: ۱- فلز ذوب شده. ۲- ته نشین روغن.

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۹]

وَ تَکُونُ الجِبالُ کَالعِهنِ (۹)

۹- کَالعِهنِ: پشم حلاجی شده.

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۱۰]

وَ لا یَسئَلُ حَمِیمٌ حَمِیماً (۱۰)

۱۰- لا یَسئَلُ حَمِیمٌ حَمِیماً: «حمیم» به معنای فامیل دلسوز. یعنی هیچ فامیل دلسوزی سراغ فامیل دلسوزی را نمی گیرد چون هر کسی مشغول به خویش است.

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۱۱]

يُبَصَّرُونَهُم يَوَدُّ المُجرِمُ لَو يَفتَدِى مِن عَذابِ يَومِئِذٍ بِبَنِيهِ (۱۱)

۱۱- يُبَصَّرُونَهُم: مرجع ضمير «يبصّرونهم» «أحمّاء» است كه از سياق استفاده مى شود يعنى (دوستان به درد هم نمى خورند) در حالى كه همديگر را مى شناسند و از حال هم باخبر هستند.

«الميزان» يَوَدُّ: يتمنّى: آرزو مى كند. لَو يَفتَدِى: أن يفتدى: اينكه كه براى نجات خويش از عذاب بدل بدهد. «كنز الدقائق» بِبَنِيه:

اولادش.

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۱۲]

وَ صاحِبَتِهِ وَ أَخِيهِ (۱۲)

۱۲- صاحِبَتِه: همسرش.

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۱۳]

وَ فَصِيلَتِهِ الَّتِى تُؤوِيهِ (۱۳)

۱۳- فَصِيلَتِه: بستگانش، عشيره اش. الَّتِى تُؤوِيه: همانهايى كه در سختيها از وى حمايت مى كردند و پناه او بودند.

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۱۴]

وَ مَن فِى الأَرضِ جَمِيعاً ثُمَّ يُنجِيهِ (۱۴)

۱۴- مَن فِى الأَرضِ جَمِيعاً: عطف است بر «فَصِيلَتِه» يعنى مجرم آرزو مى كند اى كاش همه اهل زمين را به عوض او عذاب مى كردند.

يُنجِيه: اينكه فديه دادن باعث نجات او بود.

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۱۵]

كَلّا إِنَّها لَظى (۱۵)

۱۵- كَلّا: نه چنين است، فديه قبول نيست.

إِنَّها: إن ّ نار جهنم.

لَظى: مشتعل است، شعله ور است.

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۱۶]

نَزّاعَةً لِلشَّوى (۱۶)

۱۶- نَزّاعَةً: بسیار کننده. مشتق است از «نزع» به معنای کندن. لِلشَّوى: دستها و پاها.

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۱۷]

تَدعُوا مَن أَدبَرَ وَ تَوَلّى (۱۷)

۱۷- تَدعُوا: آتش به سوی خود می خواند.

مَن أَدبَرَ: کسانی را که به خدا پشت کردند.

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۱۸]

وَ جَمَع َفَأَوعى (۱۸)

۱۸- جَمَع َ: ثروت اندوزی کرد. فَأَوعى:

نگهداری کرد و انفاق نکرد.

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۱۹]

إِن ّ َالإِنسان َ خُلِق َ هَلُوعاً (۱۹)

۱۹- هَلُوعاً: بسیار حریص. البته توضیح آن در آیات بعدی آمده است.

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۲۰]

إِذا مَسَّه ُ الشَّرُّ جَزُوعاً (۲۰)

۲۰- إِذا مَسَّه ُ الشَّرُّ: وقتی به او فقر برسد. الشَّرُّ: فقر. جَزُوعاً: بی صبر، کسی که ناله اش بلند است.

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۲۱]

وَ إِذا مَسَّه ُالخَيرُ مَنُوعاً (۲۱)

۲۱- إِذا مَسَّه ُالخَيرُ: وقتی ثروتمند شود. الخَيرُ: مال، ثروت. مَنُوعاً: از انجام کار خير ممانعت می کند و انجام نمی دهد.

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۲۳]

الَّذِين َهُم عَلى صَلاتِهِم دائِمُون َ(۲۳)

۲۳- عَلى صَلاتِهِم دائِمُون َ: مربوط به نوافل است. «امام باقر عليه السّلام»

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۲۴]

وَ الَّذِين َفِى أَموالِهِم حَق ٌّمَعلُوم ٌ(۲۴)

۲۴- حَق ٌّمَعلُوم ٌ: در معنا دو وجه است: ۱- زكات. ۲- انفاقات غير از زكات «امام صادق عليه السّلام»

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۲۵]

لِلسّائِلِ وَ المَحرُوم ِ(۲۵)

۲۵- لِلسّائِلِ : فقيری كه درخواست كمك می كند. المَحرُوم ِ: فقيری كه عفيف است و درخواست نمی كند.

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۲۷]

وَ الَّذِين َهُم مِن عَذاب ِرَبِّهِم مُشفِقُون َ(۲۷)

۲۷- مُشفِقُون َ: خائفون.

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۲۸]

إِن َّعَذاب َرَبِّهِم غَيرُ مَأمُون ٍ(۲۸)

۲۸- غَيرُ مَأمُون ٍ: از عذاب خدا نبايد در امان بود، بلكه بايد خائف بود.

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۳۳]

وَ الَّذِين َهُم بِشَهاداتِهِم قائِمُون َ(۳۳)

۳۳- بِشَهاداتِهِم قائِمُون َ: اقامه شهادت می كنند.

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۳۴]

وَ الَّذِین َ هُم عَلی صَلاتِهِم یُحافِظُون َ (۳۴)

۳۴- عَلی صَ ِلاتِهِم یُحافِظُون َ: اوقات نماز را حفظ می کنند و نماز را به وقت می خوانند. اینکه آیه مربوط به فرایض است. «امام باقر علیه السّلام»

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۳۵]

أُولئِک َ فِی جَنّات ٍ مُکرَمُون َ (۳۵)

۳۵- مُکرَمُون َ: گرامی هستند.

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۳۶]

فَما ل ِ الَّذِین َ کَفَرُوا قِبَلَک َ مُهطِعِین َ (۳۶)

۳۶- فَما ل ِ الَّذِین َ کَفَرُوا: فما للّذین. مراد منافقین است. مُهطِعِین َ: به دو معنا آمده است: ۱- نظر تیز دشمنانه یعنی چه شده است کفاری که در ناحیه تو هستند از راست و چپ، گروه گروه به تو نظر دشمنانه می کنند.

۲- «الاهطاع» به معنای «الاسراع» یعنی چه شده است کفار از راست و چپ، گروه گروه به سرعت به سوی تو روی می آورند.

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۳۷]

عَن ِ الیَمِین ِ وَ عَن ِ الشِّمال ِ عِزِین َ (۳۷)

۳۷- عِزِین َ: گروه، گروه، دسته دسته. جمع «عزّه».

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۴۱]

عَلی أَن نُبَدِّلَ خَیراً مِنهُم وَ ما نَحنُ بِمَسبُوقِینَ (۴۱)

۴۱- ما نَحنُ بِمَسبُوقِینَ: آنها از قدرت ما بیرون نیستند و از ما فوت نمی شوند.

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۴۲]

فَذَرهُم یَخُوضُوا وَ یَلعَبُوا حَتّی یُلاقُوا یَومَهُمُ الَّذِی یُوعَدُونَ (۴۲)

۴۲- فَذَرهُم: آنان را به حال خود رها کن.

یَخُوضُوا: در باطل خویش فرو روند.

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۴۳]

یَومَ یَخرُجُونَ مِنَ الأَجداثِ سِراعاً کَأَنَّهُم إِلی نُصُبٍ یُوفِضُونَ (۴۳)

۴۳- الأَجداث: قبور. جمع «جدث».

سِراعاً: به سرعت.

نُصُبٍ: به دو معنا آمده است: ۱- علائم نصب شده. ۲- بتها.

یُوفِضُونَ: به سرعت حرکت می کنند.

الایفاض: الاسراع.

[سوره المعارج (۷۰): آیه ۴۴]

خاشِعَةً أَبصارُهُم تَرهَقُهُم ذِلَّةٌ ذلِکَ الیَومُ الَّذِی کانُوا یُوعَدُونَ (۴۴)

۴۴- تَرهَقُهُم ذِلَّةٌ: خواری آنان را پوشانیده است.

سوره نوح

[سوره نوح (۷۱): آیه ۴]

یَغفِر لَکُم مِن ذُنُوبِکُم وَ یُؤَخِّرکُم إِلی أَجَلٍ مُسَمًّی إِنَّ أَجَلَ اللّه إِذا جاءَ لا یُؤَخَّرُ لَو کُنتُم تَعلَمُونَ (۴)

۴- مِن ذُنُوبِکَم: دو وجه برای «من» ذکر شده است: ۱- «من» زاید است یعنی «ذنوبکم».

۲- «من» برای تبعیض است یعنی خداوند گناهان زمان کفر شما را می بخشد.

[سوره نوح (۷۱): آیه ۷]

وَ إِنِّی کُلَّما دَعَوتُهُم لِتَغفِرَ لَهُم جَعَلُوا أَصابِعَهُم فِی آذانِهِم وَ استَغشَوا ثِیابَهُم وَ أَصَرُّوا وَ استَکبَرُوا استِکباراً (۷)

۷- استَغشَوا ثِیابَهُم: روی خود را با لباسهای خویش می پوشانیدند تا مرا نبینند.

أَصَرُّوا: بر کفر خویش پافشاری کردند.

[سوره نوح (۷۱): آیه ۸]

ثُمَّ إِنِّی دَعَوتُهُم جِهاراً (۸)

۸- جِهاراً: به دو معنا آمده است: ۱- با صدای رسا، با صدای بلند. ۲- آشکارا و علنی.

[سوره نوح (۷۱): آیه ۹]

ثُمَّ إِنِّی أَعلَنتُ لَهُم وَ أَسرَرتُ لَهُم إِسراراً (۹)

۹- أَعلَنتُ لَهُم وَ أَسرَرتُ لَهُم إِسراراً: مطالب را آشکارا و نهان برای آنان بیان کردم.

[سوره نوح (۷۱): آیه ۱۱]

یُرسِلِ السَّماءَ عَلَیکُم مِدراراً (۱۱)

۱۱- مِدراراً: باران زیاد.

[سوره نوح (۷۱): آیه ۱۳]

ما لَکُم لا تَرجُونَ لِلّهِ وَقاراً (۱۳)

۱۳- ما لَکُم لا تَرجُونَ لِلّهِ وَقاراً: چرا از عظمت خدا نمی ترسید.

لا تَرجُونَ: لا تخافون. مراد از «رجاء» در اینکه جا «خوف» است.

وَقاراً: عظمت. اسم مصدر است از «توقیر» به معنای تعظیم.

[سوره نوح (۷۱): آیه ۱۴]

وَ قَد خَلَقَکُم أَطواراً (۱۴)

۱۴- أَطواراً: جمع «طور» به معنای حالت یعنی در حالات گوناگون: علقه، مضغه و ...

[سوره نوح (۷۱): آیه ۱۵]

أَ لَم تَرَوا کَیفَ خَلَقَ اللّهُ سَبعَ سَماواتٍ طِباقاً (۱۵)

۱۵- طِباقاً: طبقه طبقه، هر طبقه ای طبقه روی دیگر.

[سوره نوح (۷۱): آیه ۱۶]

وَ جَعَلَ القَمَرَ فِیهِنَّ نُوراً وَ جَعَلَ الشَّمسَ سِراجاً (۱۶)

۱۶- فِیهِنَّ فی السّموات.

سِراجاً: مصباحا.

[سوره نوح (۷۱): آیه ۱۹]

وَ اللّهُ جَعَلَ لَکُمُ الأَرضَ بِساطاً (۱۹)

۱۹- بِساطاً: همانند رختخواب است که جا به جا شدن در آن ممکن است. «المیزان»

[سوره نوح (۷۱): آیه ۲۰]

لِتَسلُکُوا مِنها سُبُلًا فِجاجاً (۲۰)

۲۰- سُبُلًا فِجاجاً: به دو معنا آمده است: ۱- راههای وسیع، شاهراه. ۲- «سبل»: راههایی که در زمینهای مسطح است و «فجاجا»: راههای کوهستانی.

[سوره نوح (۷۱): آیه ۲۱]

قالَ نُوحٌ رَبِّ إِنَّهُم عَصَونِی وَ اتَّبَعُوا مَن لَم یَزِدهُ مالُهُ وَ وَلَدُهُ إِلّا خَساراً (۲۱)

۲۱- مَن لَم یَزِدهُ...: ثروتمندان، سردمداران.

[سوره نوح (۷۱): آیه ۲۲]

وَ مَکَرُوا مَکراً کُبّاراً (۲۲)

۲۲- کُبّاراً: بسیار بزرگ.

[سوره نوح (۷۱): آیه ۲۳]

وَ قالُوا لا تَذَرُنَّ آلِهَتَکُم وَ لا تَذَرُنَّ وَدًّا وَ لا سُواعاً وَ لا یَغُوثَ وَ یَعُوقَ وَ نَسراً (۲۳)

۲۳- لا تَذَرُنَّ...: رها نکنید، دست بر ندارید.

لا تَذَرُنَّ وَدًّا وَ لا سُواعاً ...: «ودّ و سواع و یغوث و یعوق و نسر» هر یک نام بتهایی بوده که آنها را پرستش می کردند. در «المیزان» فرموده است: به خاطر اهمیت زیادی که برای اینکه پنج بت قائل بودند، نام آنها مخصوصا بعد از «آلهتکم» آمده است.

[سوره نوح (۷۱): آیه ۲۵]

مِمّا خَطِیئاتِهِم أُغرِقُوا فَأُدخِلُوا ناراً فَلَم یَجِدُوا لَهُم مِن دُونِ اللّهِ أَنصاراً (۲۵)

۲۵- مِمّا خَطِیئاتِهِم: «ما» زاید است یعنی «من خطیئاتهم»: به سبب گناهانشان.

[سوره نوح (۷۱): آیه ۲۶]

وَ قالَ نُوحٌ رَبِّ لا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكافِرِينَ دَيَّاراً (۲۶)

۲۶- دَيّاراً: کسی که گردش می کند و دور می زند. مراد آیه اینکه است: نفس کشی را باقی نگذار. اصل آن «دیوار» است بر وزن «فیعال» و مشتق از «دوران» است «واو» مبدل به « یا » و « یا » در « یا » ادغام شده است.

[سوره نوح (۷۱): آیه ۲۸]

رَبِّ اغْفِرْ لِي وَ لِوالِدَيَّ وَ لِمَنْ دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِناً وَ لِلْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِناتِ وَ لا تَزِدِ الظّالِمِينَ إِلاّ تَباراً (۲۸)

۲۸- تَباراً: نابودی و هلاکت.

سوره الجن

[سوره الجن (۷۲): آیه ۳]

وَ أَنَّه ُ تَعالی جَدُّ رَبِّنا مَا اتَّخَذَ صاحِبَةً وَ لا وَلَداً (۳)

۳- تَعالی جَدُّ رَبِّنا: به دو معنا آمده است: ۱- تعالی عظمه ربّنا. ۲- اینکه گفتار جن است. آنها از روی جهل و نادانی تعبیر به جدّ به معنای پدر بزرگ کرده اند یعنی خداوند جد پروردگار ما است و خدا گفتار آنها را نقل می کند. «منقول از امام باقر و صادق علیهما السّلام»

[سوره الجن (۷۲): آیه ۴]

وَ أَنَّه ُ کان َ یَقُول ُ سَفِیهُنا عَلَی اللّه ِ شَطَطاً (۴)

۴- سَفِیهُنا: نادان ما. مراد شیطان است.

شَطَطاً: سخن دور از حق.

[سوره الجن (۷۲): آیه ۶]

وَ أَنَّه ُ کان َ رِجال ٌ مِن َ الإِنس ِ یَعُوذُون َ بِرِجال ٍ مِن َ الجِن ِّ فَزادُوهُم رَهَقاً (۶)

۶- کان َ رِجال ٌ مِن َ الإِنس ِ یَعُوذُون َ بِرِجال ٍ مِن َ الجِن ِّ: به دو معنا آمده است: ۱- مردانی از انسانها به مردانی از جنّها پناه می برند. توضیح اینکه که مردی از عربها به هنگام سفر در شب وقتی وارد بیابانی می شد می گفت: پناه می برم به عزیز اینکه بیابان از شرّ سفیهان و نادانان قوم آن عزیز. و اینکه بدان سبب بود که اعتقاد داشتند جن حافظ آنان است. ۲- «برجال من الجن» به معنای «برجال من شرّ الجن ّ» است یعنی گروهی از مردان انسی از شر جن به گروه دیگری از انسانها پناه می برند.

فَزادُوهُم رَهَقاً: جنیان گناه انسان را بر گناه خود اضافه کردند. رَهَقاً: به دو معنا آمده است:

۱- گناه، طغیان. ۲- ذلت.

[سوره الجن (۷۲): آیه ۷]

وَ أَنَّهُم ظَنُّوا کَما ظَنَنتُم أَن لَن یَبعَث َ اللّه ُ أَحَداً (۷)

۷- أَنَّهُم ظَنُّوا: دو احتمال در آن وجود دارد: ۱- گفتار جن است یعنی «إن ّ الإنس ظنّوا». ۲- جمله معترضه و گفتار خداوند است یعنی «إن ّ الجن ّ ظنّوا»: جنیان هم مانند شما انسانها منکر معاد بودند.

[سوره الجن (۷۲): آیه ۸]

وَ أَنّا لَمَسنَا السَّماءَ فَوَجَدناها مُلِئَت حَرَساً شَدِيداً وَ شُهُباً (۸)

۸- لَمَسنَا: رابطه برقرار کردیم، تماس گرفتیم. مُلِئَت حَرَساً شَدِيداً: پر از نگهبانانی است که به شدت نگهبانی می دهند. «حرس» جمع «حارس» به معنای نگهبان است.

[سوره الجن (۷۲): آیه ۹]

وَ أَنّا كُنّا نَقعُدُ مِنها مَقاعِدَ لِلسَّمعِ فَمَن يَستَمِعِ الآنَ يَجِد لَهُ شِهاباً رَصَداً (۹)

۹- لِلسَّمعِ: لاستراق السمع. شِهاباً: نوری است آسمانی، شبیه به آتش. جمع آن «شهب» است.

رَصَداً: مراقب و نگهبان.

[سوره الجن (۷۲): آیه ۱۱]

وَ أَنّا مِنَّا الصّالِحُونَ وَ مِنّا دُونَ ذلِكَ كُنّا طَرائِقَ قِدَداً (۱۱)

۱۱- طَرائِقَ قِدَداً: به دو معنا آمده است: ۱- فرقه هـای مختلف (گروهی کافر، گروهی مومن). ۲- شیوه های گوناگون. قِدَداً: جمع «قدّه» به معنای قطعه.

[سوره الجن (۷۲): آیه ۱۲]

وَ أَنّا ظَنَنّا أَن لَن نُعجِزَ اللّهَ فِي الأَرضِ وَ لَن نُعجِزَهُ هَرَباً (۱۲)

۱۲- لَن نُعجِزَ اللّهَ فِي الأَرضِ: ما از قدرت خدا بیرون نیستیم. لَن نُعجِزَهُ هَرَباً: ما قادر بر فرار از قدرت خدا نیستیم.

[سوره الجن (۷۲): آیه ۱۳]

وَ أَنّا لَمّا سَمِعنَا الهُدى آمَنّا بِهِ فَمَن يُؤمِن بِرَبِّهِ فَلا يَخافُ بَخساً وَ لا رَهَقاً (۱۳)

۱۳- بَخساً: کمبود، نقصان. یعنی از ثواب ما کم نمی گذارند. رَهَقاً: ظلم و ستم. یعنی در عذاب به ما ستم نمی کنند.

[سوره الجن (۷۲): آیه ۱۴]

وَ أَنّا مِنَّا المُسلِمُون َوَ مِنَّا القاسِطُون َفَمَن أَسلَم َفَأُولئِك َتَحَرَّوا رَشَداً (۱۴)

۱۴- القاسِطُون: کسانی که از حق رو گردان شده اند.

تَحَرَّوا رَشَداً: به سوی هدایت رو کرده اند.

[سوره الجن (۷۲): آیه ۱۵]

وَ أَمَّا القاسِطُون َفَكانُوا لِجَهَنَّم َحَطَباً (۱۵)

۱۵- حَطَباً: هیزم.

[سوره الجن (۷۲): آیه ۱۶]

وَ أَن لَوِ استَقامُوا عَلَى الطَّرِيقَهِ لَأَسقَيناهُم ماءً غَدَقاً (۱۶)

۱۶- غَدَقاً: فراوان و انبوه.

[سوره الجن (۷۲): آیه ۱۷]

لِنَفتِنَهُم فِيه ِوَ مَن يُعرِض عَن ذِكرِ رَبِّه ِيَسلُكه ُعَذاباً صَعَداً (۱۷)

۱۷- صَعَداً: سخت و شدید.

[سوره الجن (۷۲): آیه ۱۹]

وَ أَنَّه ُلَمّا قام َعَبدُ اللّه ِيَدعُوه ُكادُوا يَكُونُون َعَلَيه ِلِبَداً (۱۹)

۱۹- عَبدُ اللّه : مراد حضرت محمّد صلّی اللّه علیه و آله است.

يَدعُوه ُ: یدعو الیه. یعنی به خدا دعوت می کرد.

كادُوا يَكُونُون َعَلَيه ِلِبَداً: به چند معنا آمده است: ۱- نزدیک بود جنّها از کثرت ازدحام بر دوش همدیگر سوار شوند و اینکه به جهت علاقه شدید آنان به شنیدن قرآن بود. ۲- اینکه گفتار چند جن خطاب به جنهای دیگر است یعنی جنها گفتند: انسانهای علاقه مند به پیامبر صلّی اللّه علیه و آله جهت شنیدن قرآن به قدری زیاد بودند که در اثر ازدحام به همدیگر فشار می آوردند. ۳- وقتی پیامبر صلّی اللّه علیه و آله آغاز به دعوت کرد کفار قریش برای ایجاد مزاحمت بر دوش همدیگر بالا می رفتند.

لِبَداً: جمع «لبده» به معنای جمعیت زیادی که به هم فشار آورند. «المیزان»

[سوره الجن (۷۲): آیه ۲۲]

قُل إِنِّی لَن یُجِیرَنِی مِنَ اللّهِ أَحَدٌ وَ لَن أَجِدَ مِن دُونِهِ مُلتَحَداً (۲۲)

۲۲- مُلتَحَداً: پناهگاه.

[سوره الجن (۷۲): آیه ۲۵]

قُل إِن أَدرِی أَ قَرِیبٌ ما تُوعَدُونَ أَم یَجعَلُ لَهُ رَبِّی أَمَداً (۲۵)

۲۵- إِن أَدرِی: «إن» نافیه است.

سوره المزمّل

[سوره المزمل (۷۳): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِالرَّحمن ِالرَّحِیم ِ

یا أَیُّهَا المُزَّمِّل ُ(۱)

۱- المُزَّمِّل ُ: به دو معنا آمده است: ۱- جامه به خود پیچیده یعنی حضرت محمّد صلّی اللّه علیه و آله. ۲- جامه نبوت در بر کرده. اصل آن «المتزمّل» و از باب تفعّل است «تا» مبدل به «زا» و در «زا» ادغام شده است.

[سوره المزمل (۷۳): آیه ۲]

قُمِ اللَّیل َإِلاّ قَلِیلاً (۲)

۲- قُمِ اللَّیل َ: قم فی اللیل للصلاه به دو معنا آمده است: ۱- در همه شبها نماز بخوان. ۲-

تمام شب را برای نماز خواندن بیدار بمان. إِلّا قَلِیلًا: شیئا قلیلا.

[سوره المزمل (۷۳): آیه ۳]

نِصفَه ُأَوِ انقُص مِنه ُقَلِیلاً (۳)

۳- نِصفَه ُ...: مرجع ضمیر «لیل» است و چند احتمال در آن وجود دارد: ۱- بدل است از «اللیل» یعنی مقدار «لیل» را توضیح می دهد و معنا چنین است: نیمی از شب و یا کمتر و یا بیشتر از نیم را نماز بخوان یعنی باقیمانده را بخواب ۲- بدل است از «قلیلا» یعنی «قلیلا» را توضیح می دهد و معنا چنین است: در شب نماز بخوان مگر نیمی از شب و یا کمتر و یا بیشتر از نیم را که استراحت کن. ۳- نماز بخوان در همه شبها مگر قلیلی از لیالی را یعنی هر شب نماز بخوان نیمی و یا کمتر و یا بیشتر از نیمی از آن، مگر در آن شبهایی که عذر داری مانند مریضی و خواب ماندن. «امام باقر علیه السّلام، کنز الدقائق» مِنه ُ: مرجع ضمیر «نصف» است.

[سوره المزمل (۷۳): آیه ۴]

أَو زِد عَلَیه ِوَ رَتِّل ِالقُرآن َتَرتِیلاً (۴)

۴- عَلَیه ِ: مرجع ضمیر «نصف» است. رَتِّل ِالقُرآن َتَرتِیلًا: قرآن را با تأنی بخوان(۱).

[سوره المزمل (۷۳): آیه ۵]

إِنّا سَنُلقِی عَلَیک َقَولاً ثَقِیلاً (۵)

۵- قَولًا ثَقِیلًا: مراد قرآن است.

[سوره المزمل (۷۳): آیه ۶]

إِنَّ ناشِئَهَ اللَّیلِ هِیَ أَشَدُّ وَطئاً وَ أَقوَمُ قِیلًا (۶)

۶- ناشِئَهَ اللَّیلِ: به دو معنا آمده است:

۱- مراد ساعات شب است. «ناشئه» از «نشأ» به معنای موجود شدن است و چون هر ساعتی بعد از ساعت قبل ایجاد می شود به ساعتها «ناشئه» گفته شده است. ۲- «ناشئه» مصدر است از باب «نشأ» به معنای برخاستن مانند «عافیه». از صادقین علیهما السّلام نقل شده است که «ناشئه اللیل» از خواب برخاستن در آخر شب برای ادای نماز شب است. أَشَدُّ وَطئاً: به دو معنا آمده است: ۱- پرزحمت. ۲- از جهت جمع شدن حواس بهتر است زیرا خلوت است و از کارهای روزانه بریده است. أَقوَمُ قِیلًا: برای قرائت بهتر است.

[سوره المزمل (۷۳): آیه ۷]

إِنَّ لَکَ فِی النَّهارِ سَبحاً طَوِیلًا (۷)

۷- سَبحاً طَوِیلًا: «سبح» در اصل به معنای زیر و رو شدن است، مراد اینکه است که کار و اشتغال فراوان است.

[سوره المزمل (۷۳): آیه ۸]

وَ اذکُرِ اسمَ رَبِّکَ وَ تَبَتَّل إِلَیهِ تَبتِیلًا (۸)

۸- تَبَتَّل إِلَیهِ تَبتِیلًا: به چند معنا آمده است: ۱- «تبتّل» در اصل «بتلت الشی» است یعنی بریدم او را. حضرت زهرا علیها السّلام نیز چون از غیر خدا بریده و به او پیوسته، بتول نامیده شده است. مراد آیه اینکه است که از همه منقطع شو و به خداوند بپیوند. ۲- «تبتّل»: بالا بردن دستها به هنگام نماز. «صادقین علیهما السّلام»

[سوره المزمل (۷۳): آیه ۱۰]

وَ اصبِر عَلی ما یَقُولُونَ وَ اهجُرهُم هَجراً جَمِیلًا (۱۰)

۱۰- وَ اهجُرهُم هَجراً جَمِیلًا: به خوبی و بدون درگیری از کافران دوری کن.

[سوره المزمل (۷۳): آیه ۱۱]

وَ ذَرنِی وَ المُکَذِّبِینَ أُولِی النَّعمَهِ وَ مَهِّلهُم قَلِیلًا (۱۱)

۱۱- ذَرنِی وَ المُکَذِّبِینَ: ذرنی مع المکذّبین یعنی حساب آنها را خواهم رسید. مَهِّلهُم قَلِیلًا: اندکی به آنان مهلت بده.

[سوره المزمل (۷۳): آیه ۱۲]

إِنَّ لَدَینا أَنکالاً وَ جَحِیماً (۱۲)

۱۲- أَنکالًا: جمع «نکل» که به یکی از دو معناست: ۱- زنجیر. ۲- زنجیر سنگین. «کنز الدقائق»

[سوره المزمل (۷۳): آیه ۱۳]

وَ طَعاماً ذا غُصَّةٍ وَ عَذاباً أَلِیماً (۱۳)

۱۳- غُصَّةٍ: غذای گلوگیر و ناگوار.

[سوره المزمل (۷۳): آیه ۱۴]

یَوم تَرجُف الأَرض وَ الجِبال وَ کانَت الجِبال کَثِیباً مَهِیلًا (۱۴)

۱۴- تَرجُف: به لرزه در می آید. کَثِیباً: تل ریگ. مَهِیلًا:

چیزی مانند تل ریگ که هنگامی که پایین آن به حرکت درآید بالای آن سرازیر می شود و فرو می ریزد.

[سوره المزمل (۷۳): آیه ۱۶]

فَعَصی فِرعَون الرَّسُول فَأَخَذناه أَخذاً وَبِیلًا (۱۶)

۱۶- أَخذاً وَبِیلًا: عذاب سخت. «وبیل»: سنگین و سخت.

[سوره المزمل (۷۳): آیه ۱۷]

فَکَیف تَتَّقُون إِن کَفَرتُم یَوماً یَجعَل الوِلدان شِیباً (۱۷)

۱۷- شِیباً: جمع «أشیب» به معنای کهنسال.

[سوره المزمل (۷۳): آیه ۱۸]

السَّماءُ مُنفَطِرٌ بِه کان وَعدُه مَفعُولاً (۱۸)

۱۸- السَّماءُ مُنفَطِرٌ بِه: آسمان به سبب آن (روز قیامت) شکافته شود.

۱- ۱.در کنز الدقائق از علی علیه السّلام در معنای ترتیل آمده است که قرآن را همانند شعر نخوانید، بلکه دلهای زنگار گرفته خود را با قرائت قرآن به حرکت درآورید و کوشش شما رسیدن به آخر سوره نباشد. از مثل اینکه احادیث استفاده می شود که «ترتیل» خواندن با تفکّر است.

[سوره المزمل (۷۳): آیه ۲۰]

إِنَّ رَبَّكَ يَعلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدنى مِن ثُلُثَى اللَّيلِ وَ نِصفَهُ وَ ثُلُثَهُ وَ طائِفَةٌ مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ وَ اللّهُ يُقَدِّرُ اللَّيلَ وَ النَّهارَ عَلِمَ أَن لَن تُحصُوهُ فَتابَ عَلَيكُم فَاقرَؤُا ما تَيَسَّرَ مِنَ القُرآنِ عَلِمَ أَن سَيَكُونُ مِنكُم مَرضى وَ آخَرُونَ يَضرِبُونَ فِي الأَرضِ يَبتَغُونَ مِن فَضلِ اللّهِ وَ آخَرُونَ يُقاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّهِ فَاقرَؤُا ما تَيَسَّرَ مِنهُ وَ أَقِيمُوا الصَّلاةَ وَ آتُوا الزَّكاةَ وَ أَقرِضُوا اللّهَ قَرضاً حَسَناً وَ ما تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُم مِن خَيرٍ تَجِدُوهُ عِندَ اللّهِ هُوَ خَيراً وَ أَعظَمَ أَجراً وَ استَغفِرُوا اللّهَ إِنَّ اللّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (۲۰)

۲۰- أَدنى مِن ثُلُثَى اللَّيلِ: نزدیک به دو سوم شب، حدود دو سوم شب. نِصفَهُ وَ ثُلُثَهُ: عطف است بر «أدنی». مرجع ضمیر در هر دو «لیل» است، یعنی تو نزدیک به دو سوم و یا نیمی از شب و یا یک سوم شب را مشغول شب زنده داری می باشی. توضیح اینکه که بعضی از شبها نزدیک به دو سوم و در بعضی از شبها نصف و در بعضی از شبها یک سوم آن را شب زنده داری می کنی(۱).

لَن تُحصُوهُ: طاقت نمی آورید. يَضرِبُونَ فِي الأَرضِ: برای تجارت سفر می کنند.

[سوره المزمل (۷۳): آیه ۲۰]

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۱]

بِسمِ اللّهِ الرَّحمنِ الرَّحِيمِ

يا أَيُّهَا المُدَّثِّرُ (۱)

۱- المُدَّثِّرُ: به دو معنی آمده است: ۱- جامه به خود پیچیده. اصل آن «المتدثر» بوده و از باب تفعل، «تا» مبدل به «دال» و در «دال» ادغام شده است. ۲- جامه نبوت به خود پیچیده. «کنز الدقائق»

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۳]

وَ رَبَّكَ فَكَبِّر (۳)

۳- وَ رَبَّكَ فَكَبِّر: فکبر ربّک.

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۴]

وَ ثِيابَكَ فَطَهِّر (۴)

۴- ثِيابَكَ فَطَهِّر: به دو معنا آمده است: ۱- لباس خود را جهت نماز تطهیر کن. ۲- روح و قلب خود را پاکیزه گردان.

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۵]

وَ الرُّجزَ فَاهجُر (۵)

۵- الرُّجزَ فَاهجُر: به دو معنا آمـده است: ۱- از پلیـدی و بت پرستی دوری کن. ۲- با دوری کردن از گناهان از عـذاب دوری کن. «المیزان»

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۶]

وَ لا تَمنُن تَستَکثِرُ (۶)

۶- لا تَمنُن تَستَکثِرُ: به دو معنا آمده است: ۱- بخشـش نکن به اینکه نیت که بیشتر از آن به تو بخشش کنند. ۲- منت نکن به اینکه که عطا و بخششت را زیاد ببینی.

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۸]

فَإِذا نُقِرَ فِی النّاقُورِ (۸)

۸-- نُقِرَ: دمیده شود. النّاقُورِ: شیپور.

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۱۰]

عَلَی الکافِرِین ـ غَیرُ یَسِیرٍ (۱۰)

۱۰- عَلَی الکافِرِین ـ: متعلق است به «عسیر» یعنی «عسیر علی الکافرین».

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۱۱]

ذَرنِی وَ مَن خَلَقت ُ وَحِیداً (۱۱)

۱۱- وَحِیداً: آیات در باره «ولید بن مغیره» نازل شده است. در مراد از کلمه «وحید» چند قول است: ۱- تنها.

۲- نام ولید بن مغیره. ۳- ولد الزنا. «صادقین علیهما السّلام» ۴- حال است از فاعل «خلقت» یعنی واگذار مرا با کسی که خلقت او را به تنهایی انجام داده ام.

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۱۲]

وَ جَعَلت ُ لَه ُ مالاً مَمدُوداً (۱۲)

۱۲- مَمدُوداً: گسترده و انبوه.

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۱۳]

وَ بَنِینَ شُهُوداً (۱۳)

۱۳- بَنِینَ شُهُوداً: فرزندان او همیشه پیش پدر حضور داشتند و به سبب توانمندی و متمول بودن نیازی به سفر تجارت نداشتند تا از چشمان پدر غایب شوند.

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۱۴]

وَ مَهَّدتُ لَهُ تَمهِیداً (۱۴)

۱۴-- مَهَّدتُ لَهُ تَمهِیداً: برای او همه امکانات را آماده کرده بودم.

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۱۶]

کَلاّ إِنَّهُ کانَ لِآیاتِنا عَنِیداً (۱۶)

۱۶- عَنِیداً: معاند و دشمن.

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۱۷]

سَأُرهِقُهُ صَعُوداً (۱۷)

۱۷- سَأُرهِقُهُ صَعُوداً: او را عذابی خواهم کرد که راحتی ندارد(۲).

۱- ۱.طبرسی در «مجمع البیان» در عنوان «الحجه» فرموده است: بنابر اعراب نصب «نصفه و ثلثه» عطف است بر «أدنی» و معنی همان است که در متن آمده است، ولی در عنوان «المعنی»، «نصفه و ثلثه» را عطف بر «ثلثی» گرفته است یعنی چنین معنی کرده است: خدا می داند که تو حدود دو سوم و یا حدود نیمی و یا حدود یک سوم از شب را مشغول شب زنده داری هستی.
۲- ۲.از مجموع لغات استفاده می شود که «ارهاق» به معنای پوشانیدن است و «صعود» در لغت به معنای گردنه و قله کوه است که بالا رفتن از آن بسیار دشوار است. مراد از «صعود» در آیه، عذاب سخت است. و معنای آیه چنین می شود: عذاب سختی را به او خواهیم پوشانید. [.....]

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۱۸]

إِنَّه ُفَكَّرَ وَ قَدَّرَ (۱۸)

۱۸- قَدَّرَ: اندازه گیری کرد، پایین و بالا کرد.

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۱۹]

فَقُتِل َكَيف َقَدَّرَ (۱۹)

۱۹- فَقُتِل: مرگ بر او، لعنت بر او.

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۲۲]

ثُم َّعَبَس َوَ بَسَرَ (۲۲)

۲۲- عَبَس: روی خود را ترش کرد.

بَسَرَ: ناخوشنودی در چهره او آشکار شد(۱).

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۲۴]

فَقال َإِن هذا إِلاّ سِحرٌ يُؤثَرُ (۲۴)

۲۴- يُؤثَرُ: به دو معنا آمده است: ۱- از دیگران گرفته می شود. ۲- در نفوس تأثیر می گذارد.

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۲۶]

سَأُصلِيه ِسَقَرَ (۲۶)

۲۶- سَأُصلِيه ِسَقَرَ: به زودی او را ملازم دوزخ خواهم کرد.

سَقَرَ: غیر منصرف است و سبب آن تأنیث و معرفه بودن است و مراد یکی از دو امر است: ۱- نامی از نامهای جهنم. ۲- درکی از درکهای دوزخ.

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۲۹]

لَوّاحَةٌ لِلبَشَرِ (۲۹)

۲۹- لَوّاحَةٌ: تغییر دهنده.

لِلبَشَرِ: جمع «بشره» به معنای پوست.

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۳۱]

وَ ما جَعَلنا أَصحاب َالنّارِ إِلاّ مَلائِکَهً وَ ما جَعَلنا عِدَّتَهُم إِلاّ فِتنَهً لِلَّذِین َکَفَرُوا لِیَستَیقِن َالَّذِین َأُوتُوا الکِتاب َوَ یَزدادَ الَّذِین َآمَنُوا إِیماناً وَ لا یَرتاب َالَّذِین َأُوتُوا الکِتاب َوَ المُؤمِنُون َوَ لِیَقُول َالَّذِین َفِی قُلُوبِهِم مَرَض ٌوَ الکافِرُون َما ذا أَرادَ اللّه ُبِهذا مَثَلاً کَذلِک َیُضِل ُّاللّه ُمَن یَشاءُ وَ یَهدِی مَن یَشاءُ وَ ما یَعلَم ُجُنُودَ رَبِّک َإِلاّ هُوَ وَ ما هِی َإِلاّ ذِکری لِلبَشَرِ (۳۱)

۳۱- فِتنَهً: امتحان و سخت گرفتن در تکلیف.

وَ لِیَقُول َ: «لام» برای عاقبت است.

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۳۴]

وَ الصُّبح ِإِذا أَسفَرَ (۳۴)

۳۴- أَسفَرَ: روشن شود.

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۳۵]

إِنَّها لَإِحدَی الکُبَرِ (۳۵)

۳۵- لَإِحدَی الکُبَرِ: جمع «کبری» و یکی از بلاهای بزرگ است.

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۳۷]

لِمَن شاءَ مِنکُم أَن یَتَقَدَّم َأَو یَتَأَخَّرَ (۳۷)

۳۷- لِمَن شاءَ مِنکُم أَن یَتَقَدَّم َأَو یَتَأَخَّرَ: بدل است از «للبشر». «کنز الدقائق» یعنی هر کس بخواهد در بندگی و اطاعت پیشقدم می شود و هر کسی که نخواهد عقب می ماند.

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۳۹]

إِلاّ أَصحاب َالیَمِین ِ (۳۹)

۳۹- أَصحاب َالیَمِین ِ: کسانی که نامه اعمال آنان به دست راست آنها داده می شود.

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۴۰]

فِی جَنّات ٍ یَتَساءَلُون َ (۴۰)

۴۰- یَتَساءَلُون َ: از همدیگر سؤال می کنند.

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۴۲]

ما سَلَکَکُم فِی سَقَرَ (۴۲)

۴۲- ما سَلَکَکُم فِی سَقَرَ: چه چیز شما را به «سقر» کشانید.

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۴۴]

وَ لَم نَک ُ نُطعِم ُ المِسکِین َ (۴۴)

۴۴- لَم نَک ُ نُطعِم ُ المِسکِین َ: حقوق فقرا مانند زکات و کفارات را نمی پرداختیم.

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۴۵]

وَ کُنّا نَخُوض ُ مَع َ الخائِضِین َ (۴۵)

۴۵- کُنّا نَخُوض ُ مَع َ الخائِضِین َ: همراه فرو رفتگان در باطل ما نیز غرق در باطل بودیم.

۱- ۱.ظاهرا با «عبس» هم معنی است.

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۴۹]

فَما لَهُم عَنِ التَّذكِرَهِ مُعرِضِينَ (۴۹)

۴۹- فَما لَهُم عَنِ التَّذكِرَهِ مُعرِضِينَ: چه شده است آنان را که از قرآن رو گردانند.

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۵۰]

كَأَنَّهُم حُمُرٌ مُستَنفِرَهٌ (۵۰)

۵۰- حُمُرٌ: جمع «حمار» به معنای الاغ وحشی و گورخر.

مُستَنفِرَهٌ: فرار کننده.

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۵۱]

فَرَّت مِن قَسوَرَهٍ (۵۱)

۵۱- قَسوَرَهٍ: به دو معنا آمده است: ۱- شیر درنده. ۲- صیادان تیرانداز.

[سوره المدثر (۷۴): آیه ۵۶]

وَ ما يَذكُرُونَ إِلّا أَن يَشاءَ اللّه هُوَ أَهلُ التَّقوى وَ أَهلُ المَغفِرَهِ (۵۶)

۵۶- أَن يَشاءَ اللّه: مگر اینکه که خداوند آنان را مجبور کند.

سوره القیامه

[سوره القیامه (۷۵): آیه ۴]

بَلى قادِرِينَ عَلى أَن نُسَوِّيَ بَنانَه (۴)

۴- بَنانَه: سر انگشتان.

[سوره القیامه (۷۵): آیه ۵]

بَل يُرِيدُ الإِنسانُ لِيَفجُرَ أَمامَه (۵)

۵- أَمامَه: جلو، آینده.

لِيَفجُرَ أَمامَه؛ انسان می خواهد در آینده و مادامی که زنده است فسق و فجور کند.

[سوره القیامه (۷۵): آیه ۷]

فَإِذا بَرِقَ البَصَرُ (۷)

۷- بَرِقَ البَصَرُ: (از دیدن ملک الموت) چشمها گشاد شود و از حدقه بیرون آید.

[سوره القیامه (۷۵): آیه ۸]

وَ خَسَفَ القَمَرُ (۸)

۸- خَسَفَ القَمَرُ: خسوف صورت گیرد و ماه تاریک شود.

[سوره القیامه (۷۵): آیه ۱۱]

كَلّا لا وَزَرَ (۱۱)

۱۱- لا وَزَرَ: پناهگاهی نیست.

[سوره القیامه (۷۵): آیه ۱۳]

يُنَبَّؤُا الإِنسانُ يَومَئِذٍ بِما قَدَّمَ وَ أَخَّرَ (۱۳)

۱۳- بِما قَدَّمَ وَ أَخَّرَ: به اعمالی که قبل از مرگ انجام داده و سنتهایی که بعد از مرگ خود باقی گذاشته است.

[سوره القیامه (۷۵): آیه ۱۵]

وَ لَو أَلقى مَعاذِيرَه؛(۱۵)

۱۵- أَلقى مَعاذِيرَه؛ گرچه عذرهایی برای خود بتراشد.

[سوره القیامه (۷۵): آیه ۱۶]

لا تُحَرِّك بِهِ لِسانَكَ لِتَعجَلَ بِهِ (۱۶)

۱۶- لا تُحَرِّك بِهِ لِسانَكَ لِتَعجَلَ بِهِ: مفادش مانند مفاد سوره طه آیه ۱۱۴ است «لا تَعجَل بِالقُرآنِ مِن قَبلِ أَن يُقضى إِلَيكَ وَحيُه» یعنی تا جبرئیل تمام نکرده شما نخوان. «المیزان»

[سوره القیامه (۷۵): آیه ۱۷]

إِنَّ عَلَينا جَمعَه وَ قُرآنَه (۱۷)

۱۷- عَلَينا جَمعَه: بر ماست جمع آوری قرآن.

قُرآنَه: قرائت قرآن.

ص: ۵۷۸

[سوره القیامه (۷۵): آیه ۲۲]

وُجُوهٌ یَومَئِذٍ ناضِرَةٌ (۲۲)

۲۲- ناضِرَةٌ: خوشحال و خندان.

[سوره القیامه (۷۵): آیه ۲۴]

وَ وُجُوهٌ یَومَئِذٍ باسِرَةٌ (۲۴)

۲۴- وُجُوهٌ: مراد صاحبان وجوه است(۱). باسِرَةٌ: گرفته، عبوس، زشت.

[سوره القیامه (۷۵): آیه ۲۵]

تَظُنُّ أَن یُفعَلَ بِها فاقِرَةٌ (۲۵)

۲۵- تَظُنُّ أَن یُفعَلَ بِها فاقِرَةٌ: به دو معنا آمده است: ۱- صاحبان وجوه یقین دارند رفتاری با آنان انجام خواهند داد که کمر آنان را خواهد شکست. ۲- صاحبان وجوه گمان دارند رفتاری با آنان صورت خواهد گرفت که کمر آنان را خواهد شکست. فاقِرَةٌ: آنچه با فشار، ستون فقرات کمر را بشکند.

[سوره القیامه (۷۵): آیه ۲۶]

کَلّا إِذا بَلَغَتِ التَّراقِیَ (۲۶)

۲۶- التَّراقِیَ: جمع «ترقوه» به معنای استخوانهایی که در دو طرف حلق و حنجره قرار دارد. إِذا بَلَغَتِ التَّراقِیَ: هنگامی که نفس انسان به حلقوم برسد. کنایه از نزدیکی مرگ است.

[سوره القیامه (۷۵): آیه ۲۷]

وَ قِیلَ مَن راقٍ (۲۷)

۲۷- قِیلَ: گوینده عبارت است از بستگان و دوستان محتضر (کسی که در حال مرگ است) که در کنار او گرد آمده اند. مَن راقٍ: چه کسی هست که طبابت کند، طبیبی هست، شفا بخشی هست!

[سوره القیامه (۷۵): آیه ۲۸]

وَ ظَنَّ أَنَّهُ الفِراقُ (۲۸)

۲۸- ظَنَّ أَنَّهُ الفِراقُ: محتضر یقین کرد که هنگام جدایی از فرزندان و اموال خویش است.

[سوره القیامه (۷۵): آیه ۲۹]

وَ التَفَّت ِ السّاق ُ بِالسّاق ِ (۲۹)

۲۹- التَفَّت ِ السّاق ُ بِالسّاق ِ: گرفتاری آخرت با گرفتاری دنیا در هم آمیخته است. «الساق»:

گرفتاری و سختی.

[سوره القیامه (۷۵): آیه ۳۰]

إِلی رَبِّک َ یَومَئِذٍ المَساق ُ (۳۰)

۳۰- إِلی رَبِّک َ یَومَئِذٍ المَساق ُ: سوق و بازگشت به سوی پروردگار است.

[سوره القیامه (۷۵): آیه ۳۳]

ثُم َّ ذَهَب َ إِلی أَهلِه ِ یَتَمَطّی (۳۳)

۳۳- یَتَمَطّی: تکبر می کرد و افتخار می کرد. اصل آن «مطی» است که به معنای کشش در دستها و سینه و بدن بر اثر خستگی و کسلی است.

[سوره القیامه (۷۵): آیه ۳۴]

أَولی لَک َ فَأَولی (۳۴)

۳۴- أَولی لَک َ: خطاب به ابو جهل است و تهدید است یعنی عذاب و بدبختی سزاوار تو است.

[سوره القیامه (۷۵): آیه ۳۶]

أَ یَحسَب ُ الإِنسان ُ أَن یُترَک َ سُدی ً (۳۶)

۳۶- سُدی ً: لغو و بیهوده، بی هدف، بدون تکلیف و بدون جزاء.

[سوره القیامه (۷۵): آیه ۳۷]

أَ لَم یَک ُ نُطفَةً مِن مَنِی ٍّ یُمنی (۳۷)

۳۷- یُمنی: به دو معنا آمده است: ۱- اندازه گیری شده. ۲- ریخته شده در رحم.

[سوره القیامه (۷۵): آیه ۲۲]

[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

هَل أَتی عَلَی الإنسان ِ حِین ٌ مِن َ الدَّهرِ لَم یَکُن شَیئاً مَذکُوراً (۱)

۱- هَل أَتی: قد أتی. لَم یَکُن شَیئاً مَذکُوراً: اوّل منی بود و قبل از آن خاک بود و چیز با ارزشی نبود.

[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۲]

إنّا خَلَقنَا الإنسان َ مِن نُطفَهٍ أَمشاج ٍ نَبتَلِیه ِ فَجَعَلناه ُ سَمِیعاً بَصِیراً (۲)

۲- أَمشاج ٍ: مخلوط از نطفه زن و مرد. جمع «مشیج» و «مشج» در «کنز الدقائق» فرموده است: بعضی گفته اند:

«أمشاج» مفرد است مانند «اعشار». نَبتَلِیه ِ: با تکلیف او را آزمایش می کنیم.

[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۴]

إنّا أَعتَدنا لِلکافِرِین َ سَلاسِل َ وَ أَغلالاً وَ سَعِیراً (۴)

۴- أَعتَدنا: آماده کردیم، (اصل آن «اعددنا» بوده که «دال» مبدل به «تا» شده است. سَلاسِل َ: جمع «سلسله» به معنای زنجیر. أَغلالًا: جمع «غل». سَعِیراً: آتش شعله ور.

[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۵]

إن َّ الأَبرارَ یَشرَبُون َ مِن کَأس ٍ کان َ مِزاجُها کافُوراً (۵)

۵- الأَبرارَ: مفرد آن «بارّ» و «برّ» است. «برّ» صفت مشبه است و مراد از آیه «برّ» است. مِزاجُها: چیزی که با آن مخلوط است. کَأس ٍ: کاسه ای که دارای نوشیدنی است. کافُوراً: نام چشمه ای است.

۱- ۱.چون آثار خوشنودی در چهره پدیدار می شود بدین جهت تعبیر به «وجوه» کرده است.

[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۶]

عَیناً یَشرَبُ بِها عِبادُ اللّه ِ یُفَجِّرُونَها تَفجِیراً (۶)

۶- عَیناً: تفسیر برای «کافورا» است.

یَشرَبُ بِها: یشربها. «فراء» گفته است: «شربها» و «شرب بها» هر دو به یک معنی است. «با» زاید است.

یُفَجِّرُونَها: با گشودن جوی به هر سویی که بخواهند چشمه را جاری می سازند.

[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۷]

یُوفُونَ بِالنَّذرِ وَ یَخافُونَ یَوماً کانَ شَرُّه ُ مُستَطِیراً (۷)

۷- یُوفُونَ بِالنَّذرِ: به نذر عمل می کنند.

شَرُّه ُ: سختی و گرفتاری آن روز (قیامت).

مُستَطِیراً: فراگیر.

[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۸]

وَ یُطعِمُونَ الطَّعامَ عَلی حُبِّه ِ مِسکِیناً وَ یَتِیماً وَ أَسِیراً (۸)

۸- عَلی حُبِّه ِ: به دو معنا آمده است: ۱- علی حب الطعام. ۲- علی حب اللّه.

[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۱۰]

إِنّا نَخاف ُ مِن رَبِّنا یَوماً عَبُوساً قَمطَرِیراً (۱۰)

۱۰- عَبُوساً: روز گرفته و سخت که چهره ها در آن روز «عبوس» است.

قَمطَرِیراً: بسیار سخت.

[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۱۱]

فَوَقاهُم ُ اللّه ُ شَرَّ ذلِکَ الیَومِ وَ لَقّاهُم نَضرَهً وَ سُرُوراً (۱۱)

۱۱- لَقّاهُم نَضرَهً وَ سُرُوراً: خداوند با خوشنودی از آنان استقبال می کند.

[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۱۳]

مُتَّكِئِين َفِيها عَلَى الأَرائِك ِلا يَرَون َفِيها شَمساً وَ لا زَمهَرِيراً (۱۳)

۱۳- زَمهَرِيراً: آخرين درجه سرما.

[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۱۴]

وَ دانِيَةً عَلَيهِم ظِلالُها وَ ذُلِّلَت قُطُوفُها تَذلِيلًا (۱۴)

۱۴- ذُلِّلَت قُطُوفُها تَذلِيلًا: ميوه های بهشت در اختيار و دسترس اهل بهشت است.

[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۱۵]

وَ يُطاف ُعَلَيهِم بِآنِيَةٍ مِن فِضَّةٍ وَ أَكواب ٍكانَت قَوارِيرَا (۱۵)

۱۵- بِآنِيَةٍ: جمع «اناء» به معنای ظرف.

«مفردات راغب» أَكواب ٍ: جمع «كوب» به معنای ظرف آب خوردن كه دستگيره ندارد.

قَوارِيرَا: جمع «قاروره» به معنای بلور. «المنجد»

[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۱۶]

قَوارِيرَا مِن فِضَّةٍ قَدَّرُوها تَقدِيراً (۱۶)

۱۶- قَدَّرُوها تَقدِيراً: خدمتكاران، آن ظروف را به مقدار ميل نوشندگان اندازه گيری می كنند.

[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۱۷]

وَ يُسقَون َفِيها كَأساً كان َمِزاجُها زَنجَبِيلًا (۱۷)

۱۷- كَأساً: كاسه پر از نوشيدنی.

زَنجَبِيلًا: زنجبيل.

[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۱۸]

عَيناً فِيها تُسَمّى سَلسَبِيلًا (۱۸)

۱۸- سَلسَبِیلًا: شراب گوارا و لذیذ که آمیخته با طعم زنجبیل است.

[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۱۹]

وَ یَطُوف ُعَلَیهِم وِلدان ٌمُخَلَّدُون َإِذا رَأَیتَهُم حَسِبتَهُم لُؤلُؤاً مَنثُوراً (۱۹)

۱۹- وِلدان ٌ: جمع «ولید» به معنای: ۱- نوجوانان. ۲- نوزاد. «مفردات راغب» مُخَلَّدُون َ: به دو معناست: ۱- جاویدانند. ۲- دارای گوشواره هستند(۱).

مَنثُوراً: پراکنده.

[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۲۰]

وَ إِذا رَأَیت َثَم َّرَأَیت َنَعِیماً وَ مُلکاً کَبِیراً (۲۰)

۲۰- ثَم َّ: آن جا. مراد بهشت است.

[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۲۱]

عالِیَهُم ثِیاب ُسُندُس ٍخُضرٌ وَ إِستَبرَق ٌوَ حُلُّوا أَساوِرَ مِن فِضَّهٍ وَ سَقاهُم رَبُّهُم شَراباً طَهُوراً (۲۱)

۲۱- عالِیَهُم: روی بدن آنان.

سُندُس ٍ: ابریشم نازک.

إِستَبرَق ٌ: ابریشم ضخیم.

حُلُّوا: زینت یافته اند. أَساوِرَ: النگوها.

[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۲۵]

وَ اذکُرِ اسم َرَبِّک َبُکرَهً وَ أَصِیلًا (۲۵)

۲۵- بُکرَهً: صبحگاه. أَصِیلًا: شامگاه.

۱- ۱.به سوره واقعه، آیه ۱۷ رجوع شود.

[سوره الإنسان (۷۶): آیه ۲۸]

نَحن ُخَلَقناهُم وَ شَدَدنا أَسرَهُم وَ إِذا شِئنا بَدَّلنا أَمثالَهُم تَبدِيلًا (۲۸)

۲۸- شَدَدنا أَسرَهُم: اعضای بدن انسانها را محکم به هم ربط دادیم.

سوره المرسلات

[سوره المرست (۷۷): آیه ۱]

بِسم ِاللّه ِالرَّحمن ِالرَّحِيم ِ

وَ المُرسَلات ِعُرفاً (۱)

۱- وَ المُرسَلات ِعُرفاً: به دو معنا آمده است:

۱- قسم به بادهای فرستاده شده در حالی که پی در پی هستند. بنابراین «عرفا» حال است. ۲- قسم به فرشتگانی که برای کارهای نیک و معروف به زمین فرستاده می شوند. بنابراین «عرفا» مفعول له است.

[سوره المرست (۷۷): آیه ۲]

فَالعاصِفات ِعَصفاً (۲)

۲- فَالعاصِفات ِعَصفاً: قسم به بادهایی که به شدت می وزند.

[سوره المرست (۷۷): آیه ۳]

وَ النّاشِرات ِنَشراً (۳)

۳- وَ النّاشِرات ِنَشراً: به دو معنا آمده است:

۱- قسم به بادهایی که ابرها را در آسمان پراکنده می کنند. ۲- قسم به فرشتگانی که کتابهای وحی خدا را بر انبیا می گشایند. «المیزان»

[سوره المرست (۷۷): آیه ۴]

فَالفارِقات ِفَرقاً (۴)

۴- فَالفارِقات ِفَرقاً: قسم به فرشتگانی که به وسیله نزول وحی حق و باطل را از همدیگر جدا می کنند.

[سوره المرسلت (۷۷): آیه ۵]

فَالمُلقِیاتِ ذِکراً (۵)

۵- فَالمُلقِیاتِ ذِکراً: فرشته هایی که وحی را به پیامبران القا می کنند.

[سوره المرسلت (۷۷): آیه ۶]

عُذراً أَو نُذراً (۶)

۶- عُذراً: للاعذار: برای اتمام حجت.

نُذراً: للانذار: برای ترسانیدن مردم.

[سوره المرسلت (۷۷): آیه ۸]

فَإِذَا النُّجُومُ طُمِسَت (۸)

۸- طُمِسَت: تاریک شود.

[سوره المرسلت (۷۷): آیه ۹]

وَ إِذَا السَّماءُ فُرِجَت (۹)

۹- فُرِجَت: شکافته شود.

[سوره المرسلت (۷۷): آیه ۱۰]

وَ إِذَا الجِبالُ نُسِفَت (۱۰)

۱۰- نُسِفَت: از جا کنده شود.

[سوره المرسلت (۷۷): آیه ۱۱]

وَ إِذَا الرُّسُلُ أُقِّتَت (۱۱)

۱۱- إِذَا الرُّسُلُ أُقِّتَت: زمانی که پیامبران به هنگام قیامت جمع شوند تا بر امتهای خویش گواهی دهند. «أقّتت» در اصل «وقّتت» بوده چون ضمه بر واو بود «واو» مبدل به همزه شده است.

[سوره المرسلت (۷۷): آیه ۱۲]

لِأَىِّ يَوم ٍ أُجِّلَت (۱۲)

۱۲- لِأَىِّ يَوم ٍ أُجِّلَت: برای کدامین روز، قیامت به تأخیر افتاده است.

[سوره المرسلات (۷۷): آیه ۱۳]

لِيَوم ِ الفَصل ِ (۱۳)

۱۳- لِيَوم ِ الفَصل ِ: بیان است برای «یوم أجلّت».

[سوره المرسلت (۷۷): آیه ۲۰]

أَ لَم نَخلُقكُم مِن ماءٍ مَهِين ٍ (۲۰)

۲۰- مَهِين ٍ: پست و ناچیز.

[سوره المرسلت (۷۷): آیه ۲۲]

إِلى قَدَرٍ مَعلُوم ٍ (۲۲)

۲۲- قَدَرٍ مَعلُوم ٍ: مقدار معین (مدت حاملگی).

[سوره المرسلت (۷۷): آیه ۲۳]

فَقَدَرنا فَنِعم َ القادِرُون َ (۲۳)

۲۳- فَقَدَرنا: اندازه گیری کردیم یعنی خلقت او را از جهت کمی و کیفی اندازه گیری کردیم.

[سوره المرسلت (۷۷): آیه ۲۵]

أَ لَم نَجعَل ِ الأَرض َ كِفاتاً (۲۵)

۲۵- كِفاتاً: مصدر است به معنای به خود ضمیمه کردن و در بر گرفتن.

[سوره المرسلت (۷۷): آیه ۲۶]

أَحياءً وَ أَمواتاً (۲۶)

۲۶- أَحياءً وَ أَمواتاً: مفعول به است برای «كفاتا» یعنی زمین زندگان و مردگان را به هم ضمیمه کرده است زیرا زندگان در روی آن و مردگان در دل آن قرار گرفته اند.

[سوره المرسلت (۷۷): آیه ۲۷]

وَ جَعَلنا فِيها رَواسِي َ شامِخات ٍ وَ أَسقَيناكُم ماءً فُراتاً (۲۷)

۲۷- رَواسِي َ: جمع «راسیه»، به معنای کوههای ثابت و استوار.

شامِخات ٍ: بلند و مرتفع فُراتاً: آب زلال و گوارا.

[سوره المرسلت (۷۷): آیه ۲۹]

انطَلِقُوا إِلى ما كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ (۲۹)

۲۹- انطَلِقُوا إِلى ما كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ: به سوی آتشی که تکذیب می کردید حرکت کنید.

[سوره المرسلت (۷۷): آیه ۳۰]

انطَلِقُوا إِلى ظِلٍّ ذِي ثَلاثِ شُعَبٍ (۳۰)

۳۰- ظِلٍّ ذِي ثَلاثِ شُعَبٍ: به دو معنا آمده است: ۱- آتش دارای جهات سه گانه. جهت اینکه که از آتش تعبیر به «ظل» کرده است اینکه است که آتش جهنم تاریک و سیاه است. ۲- دود جهنم که سه زاویه دارد بالای سر کافر، جلو روی او و پشت سرش ..

[سوره المرسلت (۷۷): آیه ۳۱]

لا ظَلِيلٍ وَ لا يُغنِي مِنَ اللَّهَبِ (۳۱)

۳۱- لا ظَلِيلٍ: خاصیت سایه را ندارد که ایجاد پوشش کند و مانع از اذیت و حرارت شود.

لا يُغنِي مِنَ اللَّهَبِ: اینکه ظل از شعله های آتش بی نیاز نمی کند.

[سوره المرسلت (۷۷): آیه ۳۲]

إِنَّها تَرمِي بِشَرَرٍ كَالقَصرِ (۳۲)

۳۲- تَرمِي بِشَرَرٍ: تکه هایی از آتش که به اطراف آن پرتاب می شود «شرر» نام دارد یعنی شراره ها را پرتاب می کند.

كَالقَصرِ: آن شراره ها در بلندی همانند کاخ است.

[سوره المرسلت (۷۷): آیه ۳۳]

كَأَنَّهُ جِمالَتٌ صُفرٌ (۳۳)

۳۳- جِمالَتٌ: «تا» برای تأنیث است و «جمال» جمع «جمل» به معنای شتر است.

كَأَنَّهُ جِمالَتٌ صُفرٌ: شرر آتش به شتران زرد رنگ می ماند.

سوره النبأ

[سوره النبإ (۷۸): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

عَم َّ یَتَساءَلُون َ (۱)

۱- عَم َّ اصل آن «عن ما» بوده، «نون» تبدیل به «میم» شده و در «میم» ادغام شده است. علت حذف «الف» از «ما» به دو سبب است: ۱- اتصال «ما» به حرف جر. ۲- در «ما» استفهامیه «الف» برای تمییز بین «ما» استفهامیه و «ما» خبریه حذف می شود.

[سوره النبإ (۷۸): آیه ۲]

عَن ِ النَّبَإِ العَظِیم ِ (۲)

۲- النَّبَإِ: خبر مهم و با عظمت، بنابر قولی «نبی» هم از همین مشتق است. مراد از آن چند امر است: ۱- قرآن. ۲- قیامت. ۳- ولایت علی علیه السّلام. «روایات کنز الدقائق» العَظِیم ِ: تاکید «النباء» است.

[سوره النبإ (۷۸): آیه ۶]

أَ لَم نَجعَل ِ الأَرض َ مِهاداً (۶)

۶- مِهاداً: به دو معنا آمده است: ۱- مهیا و آماده برای بهره برداری. ۲- گسترده.

[سوره النبإ (۷۸): آیه ۷]

وَ الجِبال َ أَوتاداً (۷)

۷- أَوتاداً: جمع «وتد» میخ محکم و خیلی سفت.

[سوره النبإ (۷۸): آیه ۹]

وَ جَعَلنا نَومَکُم سُباتاً (۹)

۹- سُباتاً: دست کشیدن از کار برای استراحت. «سبت» به معنای شنبه هم از همین باب است چون یهود روز شنبه کار را تعطیل می کنند.

[سوره النبإ (۷۸): آیه ۱۰]

وَ جَعَلنَا اللَّیل َ لِباساً (۱۰)

۱۰- لِباساً: پوشش.

[سوره النبإ (۷۸): آیه ۱۲]

وَ بَنَينا فَوقَكُم سَبعاً شِداداً (۱۲)

۱۲- شِداداً: محکم.

[سوره النبإ (۷۸): آیه ۱۳]

وَ جَعَلنا سِراجاً وَهّاجاً (۱۳)

۱۳- وَهّاجاً:

موجود پرنور و پرحرارت ..

[سوره النبإ (۷۸): آیه ۱۴]

وَ أَنزَلنا مِنَ الْمُعصِراتِ ماءً ثَجّاجاً (۱۴)

۱۴-- الْمُعصِراتِ: به دو معنا آمده است: ۱- ابرها که با فشار آوردن آنها بر همدیگر باران می بارد.

۲- بادها. ثَجّاجاً: دارای ریزش فراوان.

[سوره النبإ (۷۸): آیه ۱۶]

وَ جَنّاتٍ أَلفافاً (۱۶)

۱۶- أَلفافاً: به هم پیچیده. مراد در اینکه جا درختان به هم پیچیده است.

[سوره النبإ (۷۸): آیه ۱۷]

إِنَّ يَومَ الفَصلِ كانَ مِيقاتاً (۱۷)

۱۷- مِيقاتاً:

آخرین مدت تعیین شده برای جزا و پاداش.

[سوره النبإ (۷۸): آیه ۱۸]

يَوم َيُنفَخ ُفِی الصُّورِ فَتَأتُون َأفواجاً (۱۸)

۱۸- الصُّورِ: به دو معنا آمده است: ۱- شیپور. ۲- جمع صوره یعنی روزی که در شکلها دمیده شود و همگان زنده شوند(۱).

[سوره النبإ (۷۸): آیه ۲۰]

وَ سُیِّرَت ِالجِبال ُفَکانَت سَراباً (۲۰)

۲۰- سَراباً: مثل سراب خیال می شود که کوه است در حالی که چنین نیست.

[سوره النبإ (۷۸): آیه ۲۱]

إِن َّجَهَنَّم َکانَت مِرصاداً (۲۱)

۲۱- مِرصاداً: کمینگاه.

[سوره النبإ (۷۸): آیه ۲۲]

لِلطّاغِین َمَآباً (۲۲)

۲۲- مَآباً: محل بازگشت.

[سوره النبإ (۷۸): آیه ۲۳]

لابِثِین َفِیها أَحقاباً (۲۳)

۲۳- أَحقاباً: جمع «حقب» که به دو معنا آمده است: ۱- مدت طولانی.

۲- هشتاد سال. از امام باقر علیه السّلام نقل شده است که اینکه آیه مربوط به کسانی است که به طور موقت وارد جهنم شده اند و بعد از مدتی خلاص می شوند و مربوط به مخلدین در جهنم نیست(۲).

[سوره النبإ (۷۸): آیه ۲۴]

لا یَذُوقُون َفِیها بَرداً وَ لا شَراباً (۲۴)

۲۴- بَرداً: به دو معنا آمده است: ۱- خواب. ۲- خنکی.

[سوره النبإ (۷۸): آیه ۲۵]

إِلاّ حَمِیماً وَ غَسّاقاً (۲۵) ۲۵- حَمِیماً: آبی که به آخرین درجه جوش رسیده. غَسّاقاً: چرک بدن جهنمیان.

۱- ۱.لازم به ذکر است که «مجمع البیان» پیش از اینکه در موارد متعددی اینکه معنی را برای «صور» بیان کرده است.

۲- ۲.در «مجمع البیـان» فرموده است: احسن اقوال اینکه است که گفته شود: «احقابـا» توقیت می کنـد انواع عـذاب را، نه اینکه که توقیت برای «لابثین» باشد یعنی «لا یذوقون فی تلک الاحقاب بردا و لا شرابا الا حمیما و غسّاقا ثم یلبثون فیها لا یذوقون غیر الحمیم و الغساق من انواع العذاب». به نظر می رسد ظاهر آیه بر خلاف اینکه احتمال است، روایت امام باقر علیه السّلام هم غیر اینکه احتمال را بیان کرده است. بنابراین وجه حسنی برای آن ملاحظه نمی شود، چه رسد به اینکه که احسن باشد.

[سوره النبإ (۷۸): آیه ۳۱]

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفازاً (۳۱)

۳۱- مَفازاً: «فوز» به معنای نجات است.

[سوره النبإ (۷۸): آیه ۳۲]

حَدائِقَ وَ أَعناباً (۳۲)

۳۲- حَدائِقَ: جمع «حدیقه»: باغی که دارای دیوار است.

[سوره النبإ (۷۸): آیه ۳۳]

وَ كَواعِبَ أَتراباً (۳۳)

۳۳- كَواعِبَ: دختران نارپستان، پستان برآمده.

أَتراباً: جمع «ترب» به معنای هم سن و هم سال.

[سوره النبإ (۷۸): آیه ۳۴]

وَ كَأْساً دِهاقاً (۳۴)

۳۴- دِهاقاً: پر.

[سوره النبإ (۷۸): آیه ۳۵]

لا يَسمَعُونَ فِيها لَغواً وَ لا كِذّاباً (۳۵)

۳۵- لَغواً: بی فایده.

كِذّاباً: همدیگر را تکذیب کردن.

[سوره النبإ (۷۸): آیه ۳۶]

جَزاءً مِن رَبِّكَ عَطاءً حِساباً (۳۶)

۳۶- عَطاءً حِساباً: بخشش کردن به مقداری که گیرنده بگوید کافی است.

سوره النازعات

[سوره النازعات (۷۹): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِالرَّحمن ِالرَّحِیم ِ

وَ النّازِعات ِغَرقاً (۱)

۱- النّازِعات ِ: بیرون آورندگان. مراد یکی از دو امر است: ۱- مرگ است که روح انسانها را از بدن خارج می کند. (امام صادق علیه السّلام) ۲- فرشتگانی که روح کافران را از بدن آنان خارج می کنند. غَرقاً: کندن و بیرون آوردن به طور شایسته و عالی. اسمی است که به جای مصدر «اغراقا» قرار گرفته است.

[سوره النازعات (۷۹): آیه ۲]

وَ النّاشِطات ِنَشطاً (۲)

۲- النّاشِطات ِنَشطاً: به دو معناست: ۱- خارج کنندگان. ۲- گره گشایان

[سوره النازعات (۷۹): آیه ۳]

وَ السّابِحات ِسَبحاً (۳)

۳- السّابِحات ِسَبحاً: به چند معناست: ۱- فرشتگانی که روح مؤمنان را به آرامی قبض می کنند. ۲- فرشتگانی که با سرعت از آسمان فرود می آیند. ۳- ستارگان شناور در فلک.

[سوره النازعات (۷۹): آیه ۶]

یَوم َتَرجُف ُالرّاجِفَهُ (۶)

۶- تَرجُف ُ: به حرکت درآید، به لرزه درآید.

الرّاجِفَهُ: به دو معناست: ۱- صدای مهیب و وحشتناک. ۲- زلزله بزرگ. مراد نفخه اولی است.

[سوره النازعات (۷۹): آیه ۷]

تَتبَعُهَا الرّادِفَهُ (۷)

۷- الرّادِفَهُ: التابعه. مراد نفخه دوم است که به دنبال نفخه اولی است.

[سوره النازعات (۷۹): آیه ۸]

قُلُوبٌ يَومَئِذٍ واجِفَةٌ (٨)

٨- واجِفَةٌ: بسيار لرزان و بسيار مضطرب.

[سوره النازعات (٧٩): آيه ٩]

أَبصارُها خاشِعَةٌ (٩)

٩- خاشِعَةٌ: ذليل.

[سوره النازعات (٧٩): آيه ١٠]

يَقُولُونَ أَ إِنّا لَمَردُودُونَ فِي الحافِرَةِ (١٠)

١٠- يَقُولُونَ أَ إِنّا لَمَردُودُونَ فِي الحافِرَةِ: اينكه كلام مشركان است كه در دنيا مى گفتند. «الحافره» به دو معنى آمده است: ١- به معناى «محفوره» مانند «دافق» كه به معناى «مدفوق» است يعنى زمين چال كه همان قبر است. بنابراين معنا چنين است: آيا ما در قبر زنده مى شويم. ٢- ابتداى شى ء. مراد اينكه است كه ما دوباره به حالت حيات بر مى گرديم.

[سوره النازعات (٧٩): آيه ١١]

أَ إِذا كُنّا عِظاماً نَخِرَةً (١١)

١١- نَخِرَةً: پوسيده.

[سوره النازعات (٧٩): آيه ١٢]

قالُوا تِلكَ إِذاً كَرَّةٌ خاسِرَةٌ (١٢)

١٢- كَرَّةٌ: بازگشت.

[سوره النازعات (٧٩): آيه ١٣]

فَإِنَّما هِيَ زَجرَةٌ واحِدَةٌ (١٣)

١٣- زَجرَةٌ: صيحه، بانگ.

[سوره النازعات (٧٩): آيه ١٤]

فَإِذا هُم بِالسّاهِرَةِ (١٤)

۱۴- بِالسّاهِرَهِ: روی زمین، مراد عرصه قیامت است.

ص: ۵۸۴

[سوره النازعات (۷۹): آیه ۱۶]

إِذ ناداه ُ رَبُّه ُ بِالوادِ المُقَدَّس ِ طُوى ً (۱۶)

۱۶- طُوى ً: به دو معناست: ۱- نام وادی مقدس. ۲- دو بار مبارک گشته.

[سوره النازعات (۷۹): آیه ۲۳]

فَحَشَرَ فَنادى (۲۳)

۲۳- فَحَشَرَ: جمع آوری کرد.

[سوره النازعات (۷۹): آیه ۲۵]

فَأَخَذَه ُ اللّه ُ نَكال َ الآخِرَهِ وَ الأُولى (۲۵)

۲۵- نَكال ً: گرفتن، مؤاخذه کردن، عقاب کردن.

۲۸- «سمک»: سقف و بلندی.

[سوره النازعات (۷۹): آیه ۲۹]

وَ أَغطَش َ لَيلَها وَ أَخرَج َ ضُحاها (۲۹)

۲۹- أَغطَش َ لَيلَها: شبش را تاریک کرد.

أَخرَج َ ضُحاها: روزش را آشکار کرد و روشن گردانید.

[سوره النازعات (۷۹): آیه ۳۰]

وَ الأَرض َ بَعدَ ذلِک َ دَحاها (۳۰)

۳۰- دَحاها: از «دحو الارض» به معنای گسترانیدن زمین است.

[سوره النازعات (۷۹): آیه ۳۱]

أَخرَج َ مِنها ماءَها وَ مَرعاها (۳۱)

۳۱- مَرعاها: مطلق خوراک انسان و حیوان.

[سوره النازعات (۷۹): آیه ۳۲]

وَ الجِبالَ أَرساها (۳۲)

۳۲- الجِبالَ أَرساها: کوهها را ثابت قرار داد.

[سوره النازعات (۷۹): آیه ۳۴]

فَإِذا جاءَتِ الطَّامَّةُ الکُبری (۳۴)

۳۴- الطَّامَّةُ: غالب و چیره. چون مصیبت قیامت بر مصائب دیگر غالب و مستولی است، به اینکه سبب «طامّه» نامیده شده است.

[سوره النازعات (۷۹): آیه ۳۶]

وَ بُرِّزَتِ الجَحِیمُ لِمَن یَری (۳۶)

۳۶- بُرِّزَتِ الجَحِیمُ: آتش آشکار شود.

[سوره النازعات (۷۹): آیه ۳۸]

وَ آثَرَ الحَیاةَ الدُّنیا (۳۸)

۳۸- آثَرَ: برگزید، برتری داد و انتخاب کرد.

[سوره النازعات (۷۹): آیه ۴۱]

فَإِنَّ الجَنَّةَ هِیَ المَأوی (۴۱)

۴۱- المَأوی: جایگاه و منزل.

[سوره النازعات (۷۹): آیه ۴۲]

یَسئَلُونَکَ عَنِ السّاعَةِ أَیّانَ مُرساها (۴۲)

۴۲- مُرساها: تحقق قیامت، وجود قیامت.

[سوره النازعات (۷۹): آیه ۴۴]

إِلی رَبِّکَ مُنتَهاها (۴۴)

۴۴- مُنتَهاها: پایان شی را «منتهی» گویند.

[سوره النازعات (۷۹): آیه ۴۶]

كَأَنَّهُم يَومَ يَرَونَها لَم يَلبَثُوا إِلّا عَشِيَّةً أَو ضُحاها (۴۶)

۴۶- عَشِيَّةً: هنگام غروب. ضُحاها: هنگام بامداد.

سوره عبس

[سوره عبس (۸۰): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِالرَّحمن ِالرَّحِیم ِ

عَبَس َوَ تَوَلّی (۱)

۱- عَبَس َ: چهره در هم کشید(۱).

[سوره عبس (۸۰): آیه ۶]

فَأَنت َلَه ُتَصَدّی (۶)

۶- تَصَدّی: مورد توجه قرار می دهی(۲)

[سوره عبس (۸۰): آیه ۷]

وَ ما عَلَیک َأَلّا یَزَّکّی (۷)

۷- ما عَلَیک َأَلّا یَزَّکّی: اگر کفار ایمان نیاوردند و از کفر پاک نشدند تو مسؤولیتی نداری و چیزی بر عهده تو نیست.

[سوره عبس (۸۰): آیه ۱۰]

فَأَنت َعَنه ُتَلَهّی (۱۰)

۱۰- تَلَهّی: بی توجهی می کنی(۳).

[سوره عبس (۸۰): آیه ۱۳]

فِی صُحُف ٍمُکَرَّمَه ٍ (۱۳)

۱۳- صُحُف ٍ: جمع «صحیفه» به معنای کتاب و نوشتار.

[سوره عبس (۸۰): آیه ۱۵]

بِأَیدِی سَفَرَه ٍ (۱۵)

۱۵- سَفَرَه ٍ: جمع «سافر» به معنای کاتب و نویسنده.

[سوره عبس (۸۰): آیه ۱۶]

كِرامٍ بَرَرَةٍ (۱۶)

۱۶- بَرَرَةٍ:

جمع «بارّ» به معنای مطیع و فرمانبردار.

[سوره عبس (۸۰): آیه ۱۷]

قُتِلَ الْإِنسانُ ما أَكْفَرَهُ (۱۷)

۱۷- ما أَكْفَرَهُ: در مقام تعجب است یعنی چقدر در کفر پافشاری می کند و چقدر گمراهیش روشن است؟

[سوره عبس (۸۰): آیه ۲۲]

ثُمَّ إِذا شاءَ أَنْشَرَهُ (۲۲)

۲۲- أَنْشَرَهُ: او را زنده می کند.

[سوره عبس (۸۰): آیه ۲۳]

كَلَّا لَمَّا يَقْضِ ما أَمَرَهُ (۲۳)

۲۳- كَلَّا لَمَّا يَقْضِ ما أَمَرَهُ: حقا لم يقض ما أمره. یعنی حتما دستورات خدا را انجام نداد.

[سوره عبس (۸۰): آیه ۲۸]

وَ عِنَباً وَ قَضْباً (۲۸)

۲۸- قَضْباً: علفهای که چون درو کنند باز بروید مانند یونجه.

[سوره عبس (۸۰): آیه ۳۰]

وَ حَدائِقَ غُلْباً (۳۰)

۳۰- حَدائِقَ: باغهایی که دارای دیوار است. غُلْباً: درختان بزرگ پر شاخ و برگ

[سوره عبس (۸۰): آیه ۳۱]

وَ فاكِهَةً وَ أَبًّا (۳۱)

۳۱- أَبًّا: چراگاههای طبیعی که جهت چریدن حیوانات است.

[سوره عبس (۸۰): آیه ۳۲]

مَتاعاً لَکُم وَ لِأَنعامِکُم (۳۲)

۳۲- مَتاعاً لَکُم: منفعه لکم.

[سوره عبس (۸۰): آیه ۳۳]

فَإِذا جاءَتِ الصَّاخَّهُ (۳۳)

۳۳-- الصَّاخَّهُ: بانگ قیامت. «صاخّه» به معنای به هم خوردن دو چیز است و چون بانگ قیامت به سرعت به گوشها می خورد به طوری که نزدیک است گوشها کرد شود، «صاخّه» نامیده شده است.

[سوره عبس (۸۰): آیه ۳۸]

وُجُوهٌ یَومَئِذٍ مُسفِرَهٌ (۳۸)

۳۸- مُسفِرَهٌ: نورانی.

[سوره عبس (۸۰): آیه ۳۹]

ضاحِکَهٌ مُستَبشِرَهٌ (۳۹)

۳۹- مُستَبشِرَهٌ: خوشحال.

[سوره عبس (۸۰): آیه ۴۰]

وَ وُجُوهٌ یَومَئِذٍ عَلَیها غَبَرَهٌ (۴۰)

۴۰- غَبَرَهٌ: سیاه و غبار آلود و غصه دار.

[سوره عبس (۸۰): آیه ۴۱]

تَرهَقُها قَتَرَهٌ (۴۱)

۴۱- تَرهَقُها: چیره می شود و فرا می گیرد. قَتَرَهٌ: سیاهی، گرفتگی.

۱ - ۱.در اینکه که مخاطب آیات کیست اختلاف است، ولی اجمال سخن اینکه است که منافاتی نیست که مخاطب پیامبر صلّی اللّه علیه و آله باشد و آیات هم برای عتاب نباشد. ظاهر آیات خطاب به پیامبر صلّی اللّه علیه و آله است اما دلالت ندارد بر اینکه که اعراض پیامبر صلّی اللّه علیه و آله به خاطر فقر و کوری «عبد اللّه ام مکتوم» بوده است و یا توجه پیامبر صلّی اللّه علیه و آله به رؤسای کفر به خاطر ثروت آنان بوده است، بلکه «اعمی» و «استغنی» عنوانهای مشیر هستند، به قرینه «و ما علیک الا یزکّی» و «انّها تذکره ...» می توان گفت: توجه پیامبر به غنی برای علاقه پیامبر به هدایت و ارشاد او بوده است و اعراض وی از فقیر نه برای توهین و یا به خاطر فقر بوده، بلکه برای اهتمام پیامبر به هدایت سران کفر بوده است. سیاق اینکه آیات همانند سیاق آیات دیگر است که می فرماید: پیامبر تو خودت را خیلی به زحمت نیانداز «ما انزلنا علیک القرآن لتشقی» و یا هدایت به دست خداوند است «انک لا تهدی من احببت ...»، بلکه وظیفه تو ابلاغ است هر کس تمایل نشان داد ارشادش کن. با توجه به مطالب ذکر شده صحت اکثر روایاتی که می گوید: خطاب به پیامبر است، روشن می شود و نیازی به کلام سید مرتضی و صاحب المیزان نیست.

۲- ۲.اصل آن «تتصدّی» بوده، «تا» برای تخفیف حذف شده است.

۳- ۳.اصل آن «تتلهی» بوده، «تا» برای تخفیف حذف شده است.

سوره التکویر

[سوره التکویر (۸۱): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

إِذَا الشَّمس ُ کُوِّرَت (۱)

۱- کُوِّرَت: به چند معنا آمده است: ۱- روشنایی او از بین برود و تاریک گردد. ۲-

روشنایی او در هم پیچیده شود. ۳- «تکویر» در لغت به معنای پیچیدن چیزی است به صورت گرد روی همین جهت در «المیزان» فرموده است:

شاید مراد اینکه باشد که تاریکی همه جرم را احاطه می کند و اینکه از باب استعاره است.

[سوره التکویر (۸۱): آیه ۲]

وَ إِذَا النُّجُوم ُ انکَدَرَت (۲)

۲- انکَدَرَت: به دو معناست: ۱- ستارگان سرنگون گشته و از همدیگر پراکنده شوند. ۲-

ستارگان تیره و کدر گشته و تغییر یابند.

[سوره التکویر (۸۱): آیه ۴]

وَ إِذَا العِشارُ عُطِّلَت (۴)

۴- العِشارُ: شتران بارداری که ماه دهم بارداری را پشت سر گذاشته اند (که گران بهاترین مال پیش عرب شتر بوده است).

عُطِّلَت: رها گشته و بدون شترچران معطل مانده است.

[سوره التکویر (۸۱): آیه ۶]

وَ إِذَا البِحارُ سُجِّرَت (۶)

۶- سُجِّرَت: به دو معنا آمده است: ۱- آب دریاهای شیرین را به آب دریاهای شور و به عکس، روانه و در هم مخلوط کرده است تا اینکه که آب دریاها فراوان و پر گردد. ۲- برافروخته و آتش شود.

[سوره التکویر (۸۱): آیه ۸]

وَ إِذَا المَوؤُدَهُ سُئِلَت (۸)

۸- المَوؤُدَهُ: دختری که زنده بگور شده است.

[سوره التکویر (۸۱): آیه ۱۱]

وَ إِذَا السَّماءُ کُشِطَت (۱۱)

۱۱- کُشِطَت: برکنده شود.

[سوره التکویر (۸۱): آیه ۱۲]

وَ إِذَا الجَحِیم ُسُعِّرَت (۱۲)

۱۲- سُعِّرَت: شعله ور شود.

[سوره التکویر (۸۱): آیه ۱۳]

وَ إِذَا الجَنَّهُ أُزلِفَت (۱۳)

۱۳- أُزلِفَت: بهشت برای داخل شدن اهل بهشت نزدیک شود.

[سوره التکویر (۸۱): آیه ۱۵]

فَلا أُقسِم ُبِالخُنَّس ِ (۱۵)

۱۵- بِالخُنَّس ِ: جمع «خانس»، به معنای مخفی و ناپیدا. مراد ستارگان است که در روز ناپیدا می باشند.

[سوره التکویر (۸۱): آیه ۱۶]

الجَوارِ الکُنَّس ِ (۱۶)

۱۶- الجَوارِ: در حال حرکت. صفت است برای «خنس».

الکُنَّس ِ: صفت دوم برای «خنس» است و جمع «کانس» به معنای ناپیدا و مخفی است. مراد ستارگانی است که در برجهای خود مخفی و ناپدید می شوند همانند آهو که در آشیانه اش مخفی می شود. از علی علیه السّلام نقل شده است که مراد پنج ستاره زحل و مشتری و مریخ و زهره و عطارد است.

[سوره التکویر (۸۱): آیه ۱۷]

وَ اللَّيلِ إِذا عَسعَسَ (۱۷)

۱۷- عَسعَسَ: به دو معناست: ۱- هنگامی که شب رو آورد یعنی اول شب. ۲- هنگامی که شب پشت کند یعنی آخر شب. کلمه «عسعس» از اضداد است و به هر دو معنی آمده است، ولی در روایتی از علی علیه السّلام نقل شده است که مراد از آیه آخر شب است(۱).

[سوره التکویر (۸۱): آیه ۱۸]

وَ الصُّبحِ إِذا تَنَفَّسَ (۱۸)

۱۸- تَنَفَّسَ: روشن شود.

[سوره التکویر (۸۱): آیه ۲۰]

ذِی قُوَّةٍ عِندَ ذِی العَرشِ مَکِینٍ (۲۰)

۲۰- مَکِینٍ: «مکانه» به معنای قرب است یعنی پیش خدا مقرب و دارای جایگاه رفیع است.

[سوره التکویر (۸۱): آیه ۲۴]

وَ ما هُوَ عَلَی الغَیبِ بِضَنِینٍ (۲۴)

۲۴- بِضَنِینٍ: بخیل، یعنی در ابلاغ قرآن که امانت خداوند است بخیل نیست و کم و کاستی نمی گذارد.

۱- ۱.به نظر می رسد آیه «و الصبح اذا تنفس» هم قرینه بر اینکه است که مراد از «عسعس» آخر شب است.

سوره الانفطار

[سوره الانفطار (۸۲): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

إِذَا السَّماءُ انفَطَرَت (۱)

۱- انفَطَرَت: شکافته شود.

[سوره الانفطار (۸۲): آیه ۲]

وَ إِذَا الکَواکِب ُ انتَثَرَت (۲)

۲- انتَثَرَت: ساقط شوند و متلاشی گردند.

[سوره الانفطار (۸۲): آیه ۳]

وَ إِذَا البِحارُ فُجِّرَت (۳)

۳- البِحارُ فُجِّرَت: دریاهای شور و شیرین به همدیگر راه یابند و یک دریا گردند. «فجر» در اصل به معنای راه پیدا کردن مواضع آب به یکدیگر است.

[سوره الانفطار (۸۲): آیه ۴]

وَ إِذَا القُبُورُ بُعثِرَت (۴)

۴- بُعثِرَت: زیر و رو گردند.

[سوره الانفطار (۸۲): آیه ۵]

عَلِمَت نَفس ٌ ما قَدَّمَت وَ أَخَّرَت (۵)

۵- ما قَدَّمَت وَ أَخَّرَت: اعمالی که قبل از مرگ انجام داده و سنتهایی که بعد از مرگ خود باقی گذاشته است.

[سوره الانفطار (۸۲): آیه ۶]

یا أَیُّهَا الإِنسان ُ ما غَرَّک َ بِرَبِّک َ الکَرِیم ِ (۶)

۶- ما غَرَّک َ بِرَبِّک َ الکَرِیم ِ: أی ّ شی ء غرّک بربک الکریم: چه چیزی تو را نسبت به پروردگار کریمت فریب داد. در روایت

آمده است که پیامبر صلّی اللّه علیه و آله به هنگام تلاوت اینکه آیه می فرمود:

«غرّه جهله»: نادانی او باعث فریب او شد.

[سوره الانفطار (۸۲): آیه ۷]

الَّذِی خَلَقَکَ فَسَوّاکَ فَعَدَلَکَ (۷)

۷- فَعَدَلَکَ: پس آفرینش انسان را معتدل گردانید.

[سوره الانفطار (۸۲): آیه ۸]

فِی أَیِّ صُورَهٍ ما شاءَ رَکَّبَکَ (۸)

۸- ما شاءَ: «ما» زاید و مفید تاکید است.

[سوره الانفطار (۸۲): آیه ۹]

کَلاّ بَل تُکَذِّبُونَ بِالدِّینِ (۹)

۹- بِالدِّینِ: به دو معناست: ۱- پاداش. ۲-

آیین اسلام.

[سوره الانفطار (۸۲): آیه ۱۴]

وَ إِنَّ الفُجّارَ لَفِی جَحِیمٍ (۱۴)

۱۴- الفُجّارَ: مراد کافرانی هستند که رسول خدا را تکذیب می کردند.

جَحِیمٍ: آتش بزرگ.

[سوره الانفطار (۸۲): آیه ۱۵]

یَصلَونَها یَومَ الدِّینِ (۱۵)

۱۵- یَصلَونَها: ملازم آتش هستند، در آتش مؤید هستند.

سوره المطففین

[سوره المطففین (۸۳): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

وَیل ٌ لِلمُطَفِّفِین َ (۱)

۱- لِلمُطَفِّفِین َ: کسانی که به هنگام دریافت کالا- با کیل و وزن کامل دریافت می کنند و به هنگام تحویل دادن کالا ناقص تحویل می دهند.

[سوره المطففین (۸۳): آیه ۲]

الَّذِین َ إِذَا اکتالُوا عَلَی النّاس ِ یَستَوفُون َ (۲)

۲- إِذَا اکتالُوا: به هنگامی که کالا را با پیمانه دریافت کردند. سبب آن که وزن را ذکر نکرد در حالی که وزن هم مراد است آن است که «کیل» دلیل بر وزن نیز هست چون منظور وسیله سنجش غالبی در معاملات است و آن کیل و وزن است.

یَستَوفُون َ: کیل را به طور کامل دریافت می کنند.

[سوره المطففین (۸۳): آیه ۳]

وَ إِذا کالُوهُم أَو وَزَنُوهُم یُخسِرُون َ (۳)

۳- إِذا کالُوهُم: به هنگامی که کالا را با پیمانه تحویل می دهند.

وَزَنُوهُم: به هنگامی که کالا را با وزن تحویل می دهند.

[سوره المطففین (۸۳): آیه ۴]

أَ لا یَظُن ُّ أُولئِک َ أَنَّهُم مَبعُوثُون َ (۴)

۴- أَ لا- یَظُن ُّ به دو معنا آمده است: ۱- ألا- یعلم و ألا- یستیقن. «ظن» به معنای یقین است. ۲- «ظن» به معنای گمان است و مقصود آیه اینکه است که اگر به قیامت گمان داشتند و گمان آنها هم به حد یقین نرسیده بود، همین کفایت می کرد که آنان را از کم فروشی باز بدارد یعنی گمان هم ندارند چه رسد به یقین.

[سوره المطففین (۸۳): آیه ۷]

كَلاّ إِنَّ كِتابَ الْفُجّارِ لَفِی سِجِّینٍ (۷)

۷- كِتابَ الْفُجّارِ: به دو معنا آمده است: ۱- نامه اعمال كافران. ۲- سرنوشت كفار.

سِجِّینٍ: به دو معناست: ۱- زندان مخلد، مبالغه «سجن» است. ۲- طبقه هفتم زمین. «امام باقر علیه السّلام، كنز الدقائق»

[سوره المطففین (۸۳): آیه ۹]

كِتابٌ مَرْقُومٌ (۹)

۹- كِتابٌ مَرْقُومٌ: به دو معنا آمده است: ۱- امر ثابت و حتمی است، بنابراین كه توضیح «سجین» باشد. ۲- نوشته روشن و خوانایی است.

بنابر اینكه كه وصف «كتاب الفجار» باشد.

[سوره المطففین (۸۳): آیه ۱۲]

وَ ما یُكَذِّبُ بِهِ إِلاّ كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِیمٍ (۱۲)

۱۲- مُعْتَدٍ: كسی كه حق را پشت سر گذاشته و به باطل متمایل شده است.

أَثِیمٍ: صاحب گناهان فراوان، بسیار گناهكار.

[سوره المطففین (۸۳): آیه ۱۳]

إِذا تُتْلی عَلَیْهِ آیاتُنا قالَ أَساطِیرُ الْأَوَّلِینَ (۱۳)

۱۳- أَساطِیرُ: جمع «اسطوره»، به معنای نوشته ها و سطرها. كنایه از اباطیل و افسانه های گذشتگان است.

[سوره المطففین (۸۳): آیه ۱۴]

كَلاّ بَلْ رانَ عَلی قُلُوبِهِمْ ما كانُوا یَكْسِبُونَ (۱۴)

۱۴- رانَ: غالب شد، چیره شد.

[سوره المطففین (۸۳): آیه ۱۶]

ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصالُوا الْجَحِیمِ (۱۶)

۱۶- لَصالُوا الجَحِیمِ : همیشه در آتش خواهند بود و ملازم دوزخ خواهند بود.

[سوره المطففین (۸۳): آیه ۱۸]

کَلّا إِنَّ کِتابَ الأَبرارِ لَفِی عِلِّیِّینَ (۱۸)

۱۸- عِلِّیِّین : درجه های عالی و بلند، در اصل به معنای «علو علی علو: برتری روی برتری» است.

[سوره المطففین (۸۳): آیه ۲۳]

عَلَی الأَرائِکِ یَنظُرُونَ (۲۳)

۲۳- الأَرائِک : تختهای میان حجله.

[سوره المطففین (۸۳): آیه ۲۴]

تَعرِفُ فِی وُجُوهِهِم نَضرَةَ النَّعِیمِ (۲۴)

۲۴- نَضرَة: نورانیت، سفیدی، بشّاشیّت و نشاط.

[سوره المطففین (۸۳): آیه ۲۵]

یُسقَونَ مِن رَحِیقٍ مَختُومٍ (۲۵)

۲۵- رَحِیق : شراب ناب.

مَختُوم : به دو معناست: ۱- طعم آخر شراب. ۲- مهر و موم شده.

[سوره المطففین (۸۳): آیه ۲۶]

خِتامُهُ مِسکٌ وَ فِی ذلِکَ فَلیَتَنافَسِ المُتَنافِسُونَ (۲۶)

۲۶- خِتامُهُ مِسکٌ: به دو معنا آمده است، ۱- آخرین مزه او مشک است. ۲- مهر آن با مشک است.

فَلیَتَنافَسِ المُتَنافِسُونَ: «تنافس» به معنای رقابت کردن برای به دست آوردن شی ء گرانقیمت و با ارزش است یعنی کسانی که اهل رقابت هستند باید برای بدست آوردن چنین اشیای گران قیمتی رقابت کنند.

[سوره المطففین (۸۳): آیه ۲۷]

وَ مِزاجُهُ مِن تَسنِیمٍ (۲۷)

۲۷- تَسنِیم: چشمه ای است در بهشت که از سمت بالا- به پایین روان است و نوشیدنی آن گواراتر از نوشیدنی های دیگر بهشت است.

[سوره المطففین (۸۳): آیه ۳۰]

وَ إِذا مَرُّوا بِهِم یَتَغامَزُون (۳۰)

۳۰- یَتَغامَزُون: چشمک می زنند و مسخره می کنند.

[سوره المطففین (۸۳): آیه ۳۱]

وَ إِذَا انقَلَبُوا إِلی أَهلِهِم انقَلَبُوا فَکِهِین (۳۱)

۳۱- فَکِهِین: به وسیله مسخره کردن مؤمنان، بذله گویی و مزاح می کردند.

سوره الانشقاق

[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

إِذَا السَّماءُ انشَقَّت (۱)

۱- انشَقَّت: شکافته شود.

[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۲]

وَ أَذِنَت لِرَبِّها وَ حُقَّت (۲)

۲- أَذِنَت لِرَبِّها: آسمان فرمان خداوند را گوش کند.

حُقَّت: فرمان پذیری آسمان در برابر خداوند سزاوار و شایسته است.

[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۳]

وَ إِذَا الأَرض ُ مُدَّت (۳)

۳- مُدَّت: گسترش یابد.

[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۵]

وَ أَذِنَت لِرَبِّها وَ حُقَّت (۵)

۵- وَ أَذِنَت لِرَبِّها وَ حُقَّت: اینکه آیه تکرار نیست زیرا آیه قبل مربوط به اطاعت آسمان است و اینکه آیه مربوط به اطاعت زمین است.

[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۶]

یا أَیُّهَا الإِنسان ُ إِنَّک َ کادِح ٌ إِلی رَبِّک َ کَدحاً فَمُلاقِیه ِ (۶)

۶- کادِح ٌ إِلی رَبِّک َ کَدحاً: «کدح» به معنای تلاش دشوار و خسته کننده است و مراد آیه اینکه است که ای انسان تو با تلاش و رنج به سوی پروردگارت می روی.

فَمُلاقِیه ِ: دو احتمال در آن وجود دارد: ۱- «فملاقی جزاء الکدح». ۲- «فملاقی ربک».

[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۱۱]

فَسَوف َ یَدعُوا ثُبُوراً (۱۱)

۱۱- یَدعُوا ثُبُوراً: یقول وا ثبوراه وا هلاکاه:

وای بر من که هلاک شدم.

[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۱۲]

وَ یَصلی سَعِیراً (۱۲)

۱۲- یَصلی سَعِیراً: ملازم آتش برافروخته می گردد. «سعیر»: آتش برافروخته.

[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۱۴]

إِنَّه ُ ظَن َّ أَن لَن یَحُورَ (۱۴)

۱۴- لَن یَحُورَ: هرگز به سوی خدا بازگشتی ندارد.

[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۱۶]

فَلا أُقسِم ُ بِالشَّفَق ِ (۱۶)

۱۶- بِالشَّفَق ِ: سرخی ما بین مغرب و وقت فضیلت نماز عشا. «ائمه علیهم السّلام»

[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۱۷]

وَ اللَّیل ِ وَ ما وَسَق َ (۱۷)

۱۷- ما وَسَق َ: «وسق» به معنای جمع شدن اشیائی پراکنده است. و مراد موجوداتی مانند انسان و حیوان است که در روز پخش و پراکنده اند و در شب جمع می گردند و به محل استراحت خود مراجعه می کنند.

[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۱۸]

وَ القَمَرِ إِذَا اتَّسَق َ (۱۸)

۱۸- اتَّسَق َ: کامل می گردد مانند شبهای سیزدهم و چهاردهم ماه ..

[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۱۹]

لَتَرکَبُنَّ طَبَقاً عَن طَبَقٍ (۱۹)

۱۹- طَبَقاً عَن طَبَقٍ: «عن» به معنای بعد است و «طبق» به معنای حال است و اینکه عبارت به دو معنا آمده است: ۱- از حالی به حالی منتقل خواهید شد تا به کمال برسید. ۲- سنتهای امتهای پیشین در باره شما پیاده خواهد شد. «امام صادق علیه السّلام»

[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۲۳]

وَ اللّهُ أَعلَمُ بِما یُوعُونَ (۲۳)

۲۳- یُوعُونَ: به آنچه در سینه های خود جمع نموده اند.

[سوره الانشقاق (۸۴): آیه ۲۵]

إِلاَّ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحاتِ لَهُم أَجرٌ غَیرُ مَمنُونٍ (۲۵)

۲۵- غَیرُ مَمنُونٍ: غیر منقوص و غیر مقطوع یعنی تمام شدنی نیست.

سوره البروج

[سوره البروج (۸۵): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِالرَّحمن ِالرَّحِیم ِ

وَ السَّماءِ ذات ِالبُرُوج ِ (۱)

۱- البُرُوج ِ: منازل خورشید و ماه و کوکب.

[سوره البروج (۸۵): آیه ۲]

وَ الیَوم ِالمَوعُودِ (۲)

۲- الیَوم ِالمَوعُودِ: به اتفاق مفسران مراد روز قیامت است.

[سوره البروج (۸۵): آیه ۳]

وَ شاهِدٍ وَ مَشهُودٍ (۳)

۳- شاهِدٍ: دو احتمال در آن وجود دارد: ۱- مراد روز جمعه است. «پیامبر اکرم صلّی اللّه علیه و آله و صادقین علیهما السّلام». جهت نامگذاری جمعه به شاهد اینکه است که روز جمعه بر اعمال بندگان که در آن روز از آنان سر می زنند گواهی می دهد. ۲- مراد حضرت محمّد صلّی اللّه علیه و آله است. و شاهد بر آن آیه « یا أیّها النّبی ّإنّا أرسلناک شاهدا و مبشّرا و نذیرا» است.

«امام حسن مجتبی علیه السّلام» مَشهُودٍ: دو احتمال در آن وجود دارد: ۱- مراد روز عرفه است. «پیامبر اکرم صلّی اللّه علیه و آله و صادقین علیهما السّلام». جهت نامگذاری روز عرفه به «مشهود» بدان جهت است که حجاج در روز عرفه شاهد مراسم حج هستند. ۲- روز قیامت و شاهد بر آن آیه «ذلک یوم مجموع له النّاس و ذلک یوم مشهود» است. «امام مجتبی علیه السّلام»

[سوره البروج (۸۵): آیه ۴]

قُتِل َأَصحاب ُالأُخدُودِ (۴)

۴- الأُخدُودِ: شکاف بزرگ در زمین، گودال بزرگ.

[سوره البروج (۸۵): آیه ۵]

النّارِ ذات ِالوَقُودِ (۵)

۵- النّارِ: بدل اشتمال است از «الأخدود». چون گودال در برگیرنده آتش است.

الوَقُودِ: هیزم و هر آنچه باعث شعله ور شدن آتش می شود.

[سوره البروج (۸۵): آیه ۶]

إِذ هُم عَلَيها قُعُودٌ (۶)

۶- هُم عَلَيها قُعُودٌ: کفار در اطراف آتش نشسته بودند.

[سوره البروج (۸۵): آیه ۸]

وَ ما نَقَمُوا مِنهُم إِلاّ أَن يُؤمِنُوا بِاللّه ِ العَزِيزِ الحَمِيدِ (۸)

۸- ما نَقَمُوا مِنهُم: از موحدان، عیب و زشتی ندیدند.

[سوره البروج (۸۵): آیه ۸]

وَ ما نَقَمُوا مِنهُم إِلاّ أَن يُؤمِنُوا بِاللّه ِ العَزِيزِ الحَمِيدِ (۸)

۸- العَزِيزِ: قدرتمندی که شکست ناپذیر است.

[سوره البروج (۸۵): آیه ۱۰]

إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا المُؤمِنِينَ وَ المُؤمِنات ِ ثُمَّ لَم يَتُوبُوا فَلَهُم عَذاب ُ جَهَنَّمَ وَ لَهُم عَذاب ُ الحَرِيق ِ (۱۰)

۱۰- فَتَنُوا: برای مردان و زنان مؤمن محنت و عـذاب ایجاد کردند و آنان را به آتش سوزانیدند. «فتنه» در اصل به معنای امتحان است، ولی بعدا در عذاب استعمال شده است.

[سوره البروج (۸۵): آیه ۱۲]

إِنَّ بَطشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ (۱۲)

۱۲- بَطش: گرفتن و مؤاخذه کردن با قهر، مجازات قدرتمندانه.

[سوره البروج (۸۵): آیه ۱۴]

وَ هُوَ الغَفُورُ الوَدُودُ (۱۴)

۱۴- الوَدُودُ: دوست دارنده و با محبت چون خداوند بندگان خوب خود را دوست می دارد.

سوره الطارق

[سوره الطارق (۸۶): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

وَ السَّماءِ وَ الطّارِق ِ (۱)

۱- الطّارِق ِ: کسی که شبانه بر دیگری وارد می شود. در اینکه جا مراد ستاره ای است که توضیحش خواهد آمد.

[سوره الطارق (۸۶): آیه ۳]

النَّجم ُ الثّاقِب ُ (۳)

۳- النَّجم ُ: ستاره.

الثّاقِب ُ: به دو معناست: ۱- نورانی. ۲- بلند.

[سوره الطارق (۸۶): آیه ۴]

إِن کُل ُّ نَفس ٍ لَمّا عَلَیها حافِظٌ (۴)

۴- إِن کُل ُّ نَفس ٍ لَمّا عَلَیها حافِظٌ: ما کل نفس الا علیها حافظ.

[سوره الطارق (۸۶): آیه ۵]

فَلیَنظُرِ الإِنسان ُ مِم َّ خُلِق َ (۵)

۵- مِم َّ خُلِق َ: من ای شی خلق. (اصل آن «مما» بوده که الف به جهت تخفیف حذف شده است.)

[سوره الطارق (۸۶): آیه ۶]

خُلِق َ مِن ماءٍ دافِق ٍ (۶)

۶- دافِق ٍ: به دو معنا آمده است: ۱- آب جهنده (منی). ۲- «دافق» به معنای «مدفوق» یعنی آب ریخته شده (منی).

[سوره الطارق (۸۶): آیه ۷]

یَخرُج ُ مِن بَین ِ الصُّلب ِ وَ التَّرائِب ِ (۷)

۷- الصُّلب ِ: پشت.

التَّرائِب ِ: جمع «تریبه» به معنای استخوان های سینه.

[سوره الطارق (۸۶): آیه ۹]

یَوم َ تُبلَی السَّرائِرُ (۹)

۹- تُبلَی: به دو معنا آمده است: ۱- آزمایش می شود یعنی با آزمایش و محک زدن اعمال خیر و شر از هم جدا می شود. ۲- آشکار می شود.

[سوره الطارق (۸۶): آیه ۱۱]

وَ السَّماءِ ذات ِ الرَّجع ِ (۱۱)

۱۱- الرَّجع ِ: باران یعنی آسمان دارای باران.

وجه نامگذاری باران به «رجع» بدان سبب است که باران تکرار و رفت و برگشت دارد.

[سوره الطارق (۸۶): آیه ۱۲]

وَ الأَرض ِ ذات ِ الصَّدع ِ (۱۲)

۱۲- الصَّدع ِ: شکافته شدن زمین یعنی در اثر رویش گیاه زمین شکافته می شود.

[سوره الطارق (۸۶): آیه ۱۵]

إِنَّهُم یَکِیدُون َ کَیداً (۱۵)

۱۵- کَیداً: مکر، حیله.

[سوره الطارق (۸۶): آیه ۱۷]

فَمَهِّل ِ الکافِرِین َ أَمهِلهُم رُوَیداً (۱۷)

۱۷- فَمَهِّل ِ: مهلت بده، عجله نکن. أَمهِلهُم: به آنان مهلت بده. رُوَیداً: مهلت اندک.

سوره الاعلی

[سوره الأعلی (۸۷): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِالرَّحمن ِالرَّحِیم ِ

سَبِّح ِاسم َرَبِّک َالأَعلَی (۱)

۱- سَبِّح ِاسم َرَبِّک َالأَعلَی: امام صادق علیه السّلام از جدش نقل فرموده است که خداوند را فرشته ای است به نام «حزقائیل». اینکه فرشته هیجده هزار بال دارد و فاصله میان بالهای او پانصد سال است. در ذهن اینکه فرشته خطور کرد که آیا بالای عرش خدا هم چیزی وجود دارد! خداوند بالهای او را دو برابر کرد یعنی سی و شش هزار بال به او داد و فاصله بالها را از دیگر پانصد سال قرار داد، آن گاه دستور داد پرواز کن. اینکه فرشته بیست هزار سال پرواز کرد، ولی به یک پایه از پایه های عرش نرسید. سپس خداوند بالها و توان او را چندین برابر کرد و آن فرشته سی هزار سال دیگر پرواز کرد، باز به یک پایه عرش نرسید. خداوند به وی وحی فرمود: ای فرشته اگر با تمام توان با اینکه بالها تا روز قیامت هم پرواز کنی، نمی توانی به ساق عرش من برسی. آن گاه فرشته گفت: «سبحان ربی الاعلی». پس خداوند «سبح اسم ربک الاعلی» را نازل فرمود. پیامبر صلّی اللّه علیه و آله فرمود: گفته حزقائیل را ذکر سجود قرار دهید. «کنز الدقائق»

[سوره الأعلی (۸۷): آیه ۲]

الَّذِی خَلَق َفَسَوّی (۲)

۲- فَسَوّی: میان اعضای هر مخلوقی هماهنگی و تناسب قرار دارد.

[سوره الأعلی (۸۷): آیه ۴]

وَ الَّذِی أَخرَج َالمَرعی (۴)

۴- المَرعی: گیاه.

[سوره الأعلی (۸۷): آیه ۵]

فَجَعَلَه ُغُثاءً أَحوی (۵)

۵- غُثاءً: گیاهان خشک و خار و خاشاکی که سیل آنها را به کناری می راند. أَحوی: به دو معناست ۱- سیاه. صفت «غثاء» است یعنی گیاه را به صورت خشکیده و سیاه درآورد. ۲- سبزی زیاد که متمایل به سیاهی است.

«احوی» حال است از «المرعی» یعنی در حالی که گیاه را بسیار سبز آفرید.

[سوره الأعلی (۸۷): آیه ۱۰]

سَیَذَّکَّرُ مَن یَخشی (۱۰)

۱۰- سَیَذَّکَّرُ: سیتّعظ یعنی به زودی پند می گیرد.

[سوره الأعلی (۸۷): آیه ۱۱]

وَ یَتَجَنَّبُهَا الأَشقَی (۱۱)

۱۱- وَ یَتَجَنَّبُهَا الأَشقَی: انسان شقی از آن تذکر و پند دوری می جوید.

سوره الغاشیه

[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

هَل أَتاکَ حَدِیثُ الغاشِیَهِ (۱)

۱- الغاشِیَهِ: قیامت. اصل «غاشیه» به معنای پوشاننده است و چون قیامت ناگهان با هول و هراس مردم را در بر می گیرد بدین سبب «غاشیه» نام گرفته است.

[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۲]

وُجُوهٌ یَومَئِذٍ خاشِعَهٌ (۲)

۲- وُجُوهٌ: مراد صاحبان وجوه است. علت اینکه که وجوه را ذکر کرده است اینکه است که ذلت و خضوع در چهره پدیدار می گردد.

خاشِعَهٌ: در برابر آتش و شداید خاشع و ذلیل است.

[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۳]

عامِلَهٌ ناصِبَهٌ (۳)

۳- عامِلَهٌ: در دنیا کار ناشایست کرده است.

ناصِبَهٌ: در آخرت به زحمت افتاده است.

[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۴]

تَصلی ناراً حامِیَهً (۴)

۴- تَصلی: ملازم هستند.

حامِیَهً: نهایت درجه حرارت.

[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۵]

تُسقی مِن عَین ٍ آنِیَهٍ (۵)

۵- آنِیَهٍ: نهایت درجه داغی و حرارت.

[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۶]

لَیس َلَهُم طَعامٌ ٌإِلاّ مِن ضَرِیع ٍ (۶)

۶- ضَرِیع ٍ: نوعی خار خشک که بسیار بد مزه است و هیچ حیوانی آن را نمی خورد. اهل حجاز آن را «ضریع» می نامند. پیامبر صلّی اللّه علیه و آله فرمود: «ضریع» چیزی است در آتش، شبیه خار که از صبر تلخ تر و از مردار بدبوتر و از آتش داغ تر است.

[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۸]

وُجُوهٌ یَومَئِذٍ ناعِمَهٌ (۸)

۸- ناعِمَهٌ: برخوردار از نعمت.

[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۱۱]

لا تَسمَع ُفِیها لاغِیَهً (۱۱)

۱۱- لاغِیَهً: به دو معناست: ۱- سخن لغو و بیهوده. ۲- شوخی و دروغ. «کنز الدقائق»

[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۱۳]

فِیها سُرُرٌ مَرفُوعَهٌ (۱۳)

۱۳- سُرُرٌ مَرفُوعَهٌ: تختهای بلند. گفته شده است: جهت بلند بودن آن اینکه است که بهشتیان بتوانند به تمام اطراف نظر کنند.

[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۱۴]

وَ أَکواب ٌمَوضُوعَهٌ (۱۴)

۱۴- أَکواب ٌ: به دو معناست: ۱- جمع «کوب»، به معنای آفتابه بدون لوله و دستگیره. که مخصوص آب خوردن است. ۲- ظرفهای مخصوص آب خوردن که از طلا و نقره است.

مَوضُوعَهٌ: در کنار نهرها قرار داده شده اند.

[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۱۵]

وَ نَمارِقُ مَصفُوفَةٌ (۱۵)

۱۵- نَمارِقُ: جمع «نمرقه»، به معنای پشتی.

مَصفُوفَةٌ: متصل به یکدیگر، در یک ردیف.

[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۱۶]

وَ زَرابِیُّ مَبثُوثَةٌ (۱۶)

۱۶- زَرابِیُّ: جمع «زربیه»، به معنای فرش گران قیمت.

مَبثُوثَةٌ: گسترانیده، پهن شده.

[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۱۷]

أَ فَلا یَنظُرُونَ إِلَی الإِبِلِ کَیفَ خُلِقَت (۱۷)

۱۷- أَ فَلا یَنظُرُونَ إِلَی الإِبِلِ: بعضی از مفسرین در باره ارتباط اینکه آیه به ما قبل گفته اند: هنگامی که خداوند بهشت را چنین توصیف کرد اهل ضلال در تعجب و ناباوری فرو رفتند. خداوند برای باورانیدن به آنان فرمود: نگاه کنید به شتر که چگونه خداوند در خلقت او دقت به کار برده است.

[سوره الغاشیه (۸۸): آیه ۲۲]

لَستَ عَلَیهِم بِمُصَیطِرٍ (۲۲)

۲۲- بِمُصَیطِرٍ: مسلط و چیره.

«إیاب»: بازگشت.

سوره الفجر

[سوره الفجر (۸۹): آیه ۴]

وَ اللَّیلِ إِذا یَسرِ (۴)

۴- یَسرِ: در اصل «یسری» بوده، « یا » حذف شده است.

[سوره الفجر (۸۹): آیه ۵]

هَل فِی ذلِکَ قَسَمٌ لِذِی حِجرٍ (۵)

۵- حِجرٍ: عقل. «حجر» در اصل به معنای «منع» است و چون عقل، انسان را از قبایح باز می دارد «حجر» نامیده می شود.

هَل فِی ذلِکَ قَسَمٌ لِذِی حِجرٍ: آیا اینکه قسمهای یاد شده مانع خردمندان است!

[سوره الفجر (۸۹): آیه ۷]

إِرَمَ ذاتِ العِمادِ (۷)

۷- إِرَمَ: به چند معناست: ۱- نام شهری است.

۲- نام قبیله ای است. ۳- لقب «عاد» است.

العِمادِ: جمع «عمد» که به دو معناست: ۱- ستون. ۲- بلندی و استحکام.

[سوره الفجر (۸۹): آیه ۹]

وَ ثَمُودَ الَّذِینَ جابُوا الصَّخرَ بِالوادِ (۹)

۹- ثَمُودَ: عطف بر «عاد» است و نصب آن به جهت غیر منصرف بودن است و سبب عدم انصراف معرفه و عجمی بودن است.

جابُوا: بریدند و سوراخ کردند. «الجواب» در لغت به معنای قطع کردن است.

الصَّخرَ: سنگ و کوه.

بِالوادِ: بالوادی.

ثَمُودَ الَّذِینَ جابُوا الصَّخرَ بِالوادِ: «ثمود» کسانی بودند که با تراشیدن کوه خانه می ساختند.

[سوره الفجر (۸۹): آیه ۱۰]

وَ فِرعَونَ ذِی الأَوتادِ (۱۰)

۱۰- فِرعَون: عطف بر «عاد» است.

ذِی الأَوتادِ: جمع «وتد»، به معنای میخ. وجه نامگذاری اینکه است که فرعون مخالفان خود را به چهار میخ می بست و بر پشت آنان سنگ بزرگی می نهاد تا جان می دادند.

[سوره الفجر (۸۹): آیه ۱۴]

إِنَّ رَبَّکَ لَبِالمِرصادِ (۱۴)

۱۴- لَبِالمِرصادِ: کمینگاه.

[سوره الفجر (۸۹): آیه ۱۵]

فَأَمَّا الإِنسانُ إِذا مَا ابتَلاهُ رَبُّهُ فَأَکرَمَهُ وَ نَعَّمَهُ فَیَقُولُ رَبِّی أَکرَمَنِ (۱۵)

۱۵- أَکرَمَنِ: در اصل «اکرمنی» بوده است، که « یا » برای تخفیف حذف شده است.

[سوره الفجر (۸۹): آیه ۱۶]

وَ أَمّا إِذا مَا ابتَلاهُ فَقَدَرَ عَلَیهِ رِزقَهُ فَیَقُولُ رَبِّی أَهانَنِ (۱۶)

۱۶- فَقَدَرَ عَلَیهِ رِزقَهُ: روزی را بر او تنگ گرفت.

أَهانَنِ: در اصل «اهاننی» بوده که « یا » حذف شده است.

[سوره الفجر (۸۹): آیه ۱۸]

وَ لا تَحَاضُّونَ عَلی طَعامِ المِسکِینِ (۱۸)

۱۸- لا تَحَاضُّونَ عَلی طَعامِ المِسکِینِ: همدیگر را بر صدقه دادن به فقرا ترغیب نمی کنید.

[سوره الفجر (۸۹): آیه ۱۹]

وَ تَأکُلُونَ التُّراثَ أَکلاً لَمًّا (۱۹)

۱۹- التُّراثَ: میراث. در «کنز الدقائق» فرموده است: «تراث» در اصل «وراث» بوده است، «واو» تبدیل به «تا» شده است. لَمًّا:

همه، جمیع. یعنی همه میراث را می خورید و توجهی به حلال و حرام آن ندارید و هر آنچه به دستتان می افتد می خورید.

[سوره الفجر (۸۹): آیه ۲۰]

وَ تُحِبُّون َالمال َحُبًّا جَمًّا (۲۰)

۲۰- جَمًّا: زیاد، فراوان. یعنی زیاد مال دوست هستید.

[سوره الفجر (۸۹): آیه ۲۱]

كَلاّ إِذا دُكَّت ِالأَرض ُدَكًّا دَكًّا (۲۱)

۲۱- دَكًّا: به دو معنا آمده است: ۱- کوبیدن محکم. ۲- کوبیده شدن بلندیهای زمین و هموار شدن آنها.

[سوره الفجر (۸۹): آیه ۲۲]

وَ جاءَ رَبُّك َوَ المَلَك ُصَفًّا صَفًّا (۲۲)

۲۲- جاءَ رَبُّك ِ: جاء امر ربک.

[سوره الفجر (۸۹): آیه ۲۵]

فَیومَئِذٍ لا یُعَذِّبُ عَذابَهُ أَحَدٌ (۲۵)

۲۵- لا یُعَذِّبُ عَذابَهُ أَحَدٌ: احدی از مخلوقات همانند خداوند عذاب نمی کند.

[سوره الفجر (۸۹): آیه ۲۶]

وَ لا یُوثِقُ وَثاقَهُ أَحَدٌ (۲۶)

۲۶- لا یُوثِقُ وَثاقَهُ أَحَدٌ: احدی از مخلوقات همانند خداوند نمی بندد.

[سوره الفجر (۸۹): آیه ۲۵]

[سوره البلد (۹۰): آیه ۱]

بِسمِ اللّهِ الرَّحمنِ الرَّحِیمِ

لا أُقسِمُ بِهذَا البَلَدِ (۱)

۱- بِهذَا البَلَدِ: مراد مکه است.

[سوره البلد (۹۰): آیه ۲]

وَ أَنتَ حِلٌّ بِهذَا البَلَدِ (۲)

۲- حِلٌّ به چند معنا آمده است: ۱- ساکن و مقیم. ۲- حرمت و احترام تو را حلال شمردند.

۳- خونریزی در اینکه شهر برای تو حلال و بر دیگران حرام است.

[سوره البلد (۹۰): آیه ۳]

وَ والِدٍ وَ ما وَلَدَ (۳)

۳- والِدٍ وَ ما وَلَدَ: دو احتمال در آن وجود دارد: ۱- مراد آدم و پیامبران و اوصیای آنان و پیروان آنها از نسل آدم علیه السّلام هستند. «امام صادق علیه السّلام» ۲- مراد ابراهیم و اسماعیل است.

[سوره البلد (۹۰): آیه ۴]

لَقَد خَلَقنَا الإِنسانَ فِی کَبَدٍ (۴)

۴- كَبَدٍ: سختى، رنج.

[سوره البلد (۹۰): آیه ۶]

يَقُولُ أَهلَكتُ مالاً لُبَداً (۶)

۶- أَهلَكتُ: أنفقت: خرج كردم.

لُبَداً: فراوان، رويهم انباشته.

[سوره البلد (۹۰): آیه ۸]

أَ لَم نَجعَل لَهُ عَينَينِ (۸)

۸- عَينَينِ: دو چشم.

[سوره البلد (۹۰): آیه ۹]

وَ لِساناً وَ شَفَتَينِ (۹)

۹- شَفَتَينِ: دو لب.

[سوره البلد (۹۰): آیه ۱۰]

وَ هَدَيناهُ النَّجدَينِ (۱۰)

۱۰- النَّجدَينِ: راه هدايت و راه ضلالت.

«نجد» در اصل به معنای بلندی است و چون راه هدايت و ضلالت روشن است گويا كه بلند و واضح است.

[سوره البلد (۹۰): آیه ۱۱]

فَلا اقتَحَمَ العَقَبَةَ (۱۱)

۱۱- فَلَا اقتَحَمَ: لم يقتحم. «اقتحام» در اصل به معنای وارد شدن به جايگاه تنگ با زحمت و دشواری است يعنی انسان به عقبه وارد نشد و از آن عبور نكرد.

العَقَبَةَ: در لغت به معنای راهی است به سوی بالا كه پيمودن آن همراه با دشواری و خطر است. در اينكه جا مراد يكی از اينكه موارد است: ۱- جهاد نفس. ۲- قله ای است در جهنم كه عبور از آن دشوار است. ۳- پل صراط(۱).

[سوره البلد (۹۰): آیه ۱۴]

أَو إِطعامٌ فِی یَومٍ ذِی مَسغَبَهٍ (۱۴)

۱۴- مَسغَبَهٍ: قحطی.

[سوره البلد (۹۰): آیه ۱۵]

یَتِیماً ذا مَقرَبَهٍ (۱۵)

۱۵- مَقرَبَهٍ: خویشی و فامیلی.

[سوره البلد (۹۰): آیه ۱۶]

أَو مِسکِیناً ذا مَترَبَهٍ (۱۶)

۱۶- مَترَبَهٍ: بسیار نیازمند که از زیادی فقر به خاک افتاده است.

[سوره البلد (۹۰): آیه ۱۷]

ثُمَّ کانَ مِنَ الَّذِینَ آمَنُوا وَ تَواصَوا بِالصَّبرِ وَ تَواصَوا بِالمَرحَمَهِ (۱۷)

۱۷- بِالمَرحَمَهِ: رحمت، ترحم.

[سوره البلد (۹۰): آیه ۱۸]

أُولئِکَ أَصحابُ المَیمَنَهِ (۱۸)

۱۸- المَیمَنَهِ: سمت راست. چون نامه اعمال خوبان به دست راست آنان داده می شود به آنان «اصحاب المیمنه» می گویند.

[سوره البلد (۹۰): آیه ۱۹]

وَ الَّذِینَ کَفَرُوا بِآیاتِنا هُم أَصحابُ المَشأَمَهِ (۱۹)

۱۹- المَشأَمَهِ: سمت چپ. چون نامه اعمال بدان به دست چپ آنان داده می شود به آنان «اصحاب المشأمه» می گویند.

[سوره البلد (۹۰): آیه ۲۰]

عَلَیهِم نارٌ مُؤصَدَهٌ (۲۰)

۲۰- مُؤصَدَةٌ: درهای آتش بر روی آنان بسته و قفل است و توان خارج شدن از آن را ندارند.

ص: ۵۹۵

۱- ۱.ظاهرا توضیح «عقبه» در آیات بعدی بیان شده است و آن عبارت است از آزادی بنده و اطعام در روز سختی ...

سوره الشمس

[سوره الشمس (۹۱): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِالرَّحمن ِالرَّحِیم ِ

وَ الشَّمس ِوَ ضُحاها (۱)

۱- ضُحاها: به دو معنا آمده است: ۱- زمانی که نور خورشید کاملا فراگیر شود. ۲- هنگام طلوع آفتاب.

[سوره الشمس (۹۱): آیه ۲]

وَ القَمَرِ إِذا تَلاها (۲)

۲- تَلاها: ماه در پی خورشید آید.

[سوره الشمس (۹۱): آیه ۳]

وَ النَّهارِ إِذا جَلّاها (۳)

۳- جَلّاها: روز، تاریکی شب را زدود.

[سوره الشمس (۹۱): آیه ۴]

وَ اللَّیل ِإِذا یَغشاها (۴)

۴- یَغشاها: شب، خورشید را پوشانید.

[سوره الشمس (۹۱): آیه ۵]

وَ السَّماءِ وَ ما بَناها (۵)

۵- ما بَناها: به دو معنا آمده است:

۱- «بنیانها»، بنابراین که «ما» مصدریه باشد.

۲- «من بناها»، بنابراین که «ما» به معنای «من» باشد.

[سوره الشمس (۹۱): آیه ۶]

وَ الأرض ِ وَ ما طَحاها (۶)

۶- ما طَحاها: به دو معنا آمده است:

۱- «طحوها»، بنابراین که «ما» مصدریه باشد.

۲- «من طحیها»، بنابراین که «ما» به معنای «من» باشد. «طحو»: مسطح کردن و گسترش دادن زمین.

[سوره الشمس (۹۱): آیه ۷]

وَ نَفس ٍ وَ ما سَوّاها (۷)

۷- ما سَوّاها: به دو معنا آمده است:

۱- «تسویتها»، بنابراین که «ما» مصدریه باشد.

۲- «من سواها»، بنابراین که «ما» به معنای «من» باشد. «تسویه»: معتدل خلق کردن.

[سوره الشمس (۹۱): آیه ۱۰]

وَ قَد خاب َ مَن دَسّاها (۱۰)

۱۰- خاب َ: رستگار نشد.

دَسّاها: تزکیه نکرد و نفس خویش را گم کرد.

۱۱- (طغوا): طغیان، سرکشی.

[سوره الشمس (۹۱): آیه ۱۲]

إِذِ انبَعَث َ أَشقاها (۱۲)

۱۲- انبَعَث َ: قیام کرد، برخاست.

أَشقاها: شقی ترین قوم ثمود. پیامبر صلّی اللّه علیه و آله فرمود: «اشقی الاولین» کسی بود که ناقه صالح را پی کرد و «اشقی الآخرین» کسی است که بر سر علی علیه السّلام ضربت می زند.

[سوره الشمس (۹۱): آیه ۱۳]

فَقال َ لَهُم رَسُول ُ اللّه ِ ناقَةَ اللّه ِ وَ سُقیاها (۱۳)

۱۳- ناقَةَ اللّه ِ احذروا ناقه اللّه و لا تعقروها: از ناقه خداوند بترسید و آن را پی نکنید.

سُقیاها: ذروا سقیاها یعنی سهم آب شتر را وا گذارید. «سقیا» به معنای سهمی از آب است.

[سوره الشمس (۹۱): آیه ۱۴]

فَكَذَّبُوه ُفَعَقَرُوها فَدَمدَم َعَلَيهِم رَبُّهُم بِذَنبِهِم فَسَوّاها (۱۴)

۱۴- فَعَقَرُوها: ناقه را کشتند. «عقر» در اصل به معنای بریدن گوشت است به طوری که خون سرازیر شود.

فَدَمدَم َ: هلاک کرد، نابود ساخت. فَسَوّاها: نابودی و هلاکت تمام مردم را فرا گرفت.

[سوره الشمس (۹۱): آیه ۱۵]

وَ لا يَخاف ُعُقباها (۱۵)

۱۵- لا يَخاف ُ: در مرجع ضمیر فاعل دو احتمال است: ۱- خداوند است یعنی خداوند از پی آمد اینکه هلاکت نهراسید. ۲- آن کسی که ناقه را پی کرد. یعنی آن شقی از عاقبت کار خویش نهراسید. عُقباها: پی آمد و تبعه شی ء.

سوره اللیل

[سوره اللیل (۹۲): آیه ۳]

وَ ما خَلَق َالذَّكَرَ وَ الأُنثى (۳)

۳- وَ ما خَلَق َالذَّكَرَ: برای آن دو معنا ذکر کرده اند: ۱- «خلق الذکر»، بنابراین که «ما» مصدریه باشد. ۲- «من خلق الذکر»، بنابر اینکه که «ما» موصوله باشد.

[سوره اللیل (۹۲): آیه ۴]

إِنَّ سَعيَكُم لَشَتّى (۴)

۴- إِنَّ سَعيَكُم لَشَتّى: هر آینه اعمال شما مختلف و گوناگون است بعضی از اعمال برای بهشت و برخی برای دوزخ است.

[سوره اللیل (۹۲): آیه ۷]

فَسَنُيَسِّرُه ُلِليُسرى (۷)

۷- فَسَنُيَسِّرُه ُلِليُسرى: کارها را برای او آسان می کنیم به طوری که انجام هر طاعتی بعد از طاعتی بر او آسان گردد.

[سوره اللیل (۹۲): آیه ۸]

وَ أَمّا مَن بَخِلَ وَ استَغنی (۸)

۸- استَغنی: با عدم پرداخت حقوق واجب مالی، به دنبال بی نیازی و غنا بود.

[سوره اللیل (۹۲): آیه ۱۱]

وَ ما یُغنِی عَنهُ مالُهُ إِذا تَرَدّی (۱۱)

۱۱- تَرَدّی: از بلندی افتاد، مراد افتادن در جهنم است.

[سوره اللیل (۹۲): آیه ۱۴]

فَأَنذَرتُکُم ناراً تَلَظّی (۱۴)

۱۴- تَلَظّی: شعله ور شود.

[سوره اللیل (۹۲): آیه ۱۵]

لا یَصلاها إِلَّا الأَشقَی (۱۵)

۱۵- لا یَصلاها: داخل آتش نخواهد شد، ملازم آتش نخواهد بود.

[سوره اللیل (۹۲): آیه ۱۶]

الَّذِی کَذَّب وَ تَوَلّی (۱۶)

۱۶- تَوَلّی: از ایمان رو گردان شد.

[سوره اللیل (۹۲): آیه ۱۸]

الَّذِی یُؤتِی مالَه یَتَزَکّی (۱۸)

۱۸- یَتَزَکّی: برای خدا زکات می پردازد نه برای ریا.

[سوره اللیل (۹۲): آیات ۱۹ تا ۲۰]

وَ ما لِأَحَدٍ عِندَه مِن نِعمَةٍ تُجزی (۱۹) إِلَّا ابتِغاءَ وَجه رَبِّه الأَعلی (۲۰)

۱۹- وَ ما لِأَحَدٍ عِندَه مِن نِعمَةٍ تُجزی إِلَّا ابتِغاءَ وَجه رَبِّه الأَعلی: «عنده» به معنای «عند الاتقی» یعنی آن «أتقی» در انفاق خود به دنبال اینکه نیست که دیگران از او قدردانی کنند، بلکه فقط به دنبال رضایت پروردگار است.

سوره الضحی

[سوره الضحی (۹۳): آیه ۱]

بِسم اللّه الرَّحمن الرَّحِیم

وَ الضُّحی (۱)

۱- الضُّحی: به چند معنا آمده است: ۱- روشنایی روز. ۲- اول طلوع آفتاب. ۳- ساعتی که آفتاب مرتفع و بلند است.

[سوره الضحی (۹۳): آیه ۲]

وَ اللَّیل إِذا سَجی (۲)

۲- سَجی: به دو معناست: ۱- تاریکی شب مستقر شود. «السجو»: در اصل به معنای سکون است یعنی تاریکی ساکن شود و

قرار گیرد.

۲- تاریکی، همه اشیا را فرا گیرد.

[سوره الضحی (۹۳): آیه ۳]

ما وَدَّعَکَ رَبُّکَ وَ ما قَلی (۳)

۳- ما وَدَّعَکَ رَبُّکَ: پروردگارت تو را رها نکرده است.

ما قَلی: تو را مورد بغض قرار نداده است.

«القلی» به معنای بغض است.

[سوره الضحی (۹۳): آیه ۶]

أَ لَم یَجِدکَ یَتیماً فَآوی (۶)

۶- یَتیماً: به دو معناست: ۱- پدر مرده. ۲- بی نظیر در فضائل، یگانه. «امام رضا علیه السّلام» فَآوی: به دو معناست: ۱- تو را پناه داد. ۲- تو را مأوای دیگران قرار داد. «امام رضا علیه السّلام»

[سوره الضحی (۹۳): آیه ۸]

وَ وَجَدَکَ عائِلًا فَأَغنی (۸)

۸- عائِلًا: فقیر.

[سوره الضحی (۹۳): آیه ۹]

فَأَمَّا الیَتیم فَلا تَقهَر (۹)

۹- فَلا تَقهَر: خوار و ذلیل نشمار.

[سوره الضحی (۹۳): آیه ۱۰]

وَ أَمَّا السّائِلَ فَلا تَنهَر (۱۰)

۱۰- فَلا تَنهَر: از خود مران، بر سر او فریاد مزن. «نهر» در اصل به معنای فریاد کشیدن بر سر سائل است.

سوره الشرح

[سوره الشرح (۹۴): آیه ۲]

وَ وَضَعنا عَنكَ وِزرَكَ (۲)

۲- وَضَعنا: از تو برداشتیم، از بین بردیم. وِزرَک: سنگینی.

[سوره الشرح (۹۴): آیه ۳]

الَّذِی أَنقَضَ ظَهرَکَ (۳)

۳- أَنقَضَ: شکسته بود.

[سوره الشرح (۹۴): آیه ۷]

فَإِذا فَرَغتَ فَانصَب (۷)

۷- فَإِذا فَرَغتَ: از نماز واجب فارغ شدی.

فَانصَب: مشغول استراحت نباش، بلکه خود را به دعا و نیایش وادار کن و به دعا کردن تمایل نشان بده.

«صادقین علیهما السّلام»

سوره التین

[سوره التین (۹۵): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

وَ التِّین ِ وَ الزَّیتُون ِ (۱)

۱- التِّین ِ: به دو معنا آمده است: ۱- انجیر. ۲-

در روایتی از امام رضا علیه السّلام نقل شده است که مراد از «التین و الزیتون» امام حسن علیه السّلام و امام حسین علیه السّلام و مراد از «طور سینین» علی علیه السّلام و مراد از «هذا البلد الأمین» پیامبر اکرم صلّی اللّه علیه و آله است. «کنز الدقائق»

[سوره التین (۹۵): آیه ۲]

وَ طُورِ سِینِین َ (۲)

۲- طُورِ سِینِین َ: کوه سینا.

[سوره التین (۹۵): آیه ۴]

لَقَد خَلَقنَا الإنسان َ فِی أَحسَن ِ تَقوِیم ٍ (۴)

۳- تَقوِیم ٍ: مستقیم القامه و معتدل.

[سوره التین (۹۵): آیه ۶]

إِلاَّ الَّذِین َ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحات ِ فَلَهُم أَجرٌ غَیرُ مَمنُون ٍ (۶)

۶- غَیرُ مَمنُون ٍ: به دو معناست: ۱- غیر منقوص. ۲- غیر محسوب.

[سوره التین (۹۵): آیه ۷]

فَما یُکَذِّبُک َ بَعدُ بِالدِّین ِ (۷)

۷- فَما یُکَذِّبُک َ بَعدُ بِالدِّین ِ: ای انسان بعد از اینکه همه دلیل و برهان چه چیزی باعث شد که تو قیامت را تکذیب کنی!

(الدین): به دو معناست: ۱- قیامت. ۲- اسلام.

سوره العلق

[سوره العلق (۹۶): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

اقرَأ بِاسم ِ رَبِّک َ الَّذِی خَلَق َ (۱)

۱- اقرَأ بِاسم ِ رَبِّک َ: اقرء اسم ربک «با» زایـد است. نظر اکثر مفسـرین بر اینکه است که اولین سوره ای که بر پیامبر صـلّی اللّه علیه و آله نازل شده است همین سوره است.

[سوره العلق (۹۶): آیه ۲]

خَلَق َ الإِنسان َ مِن عَلَق ٍ (۲)

۲- عَلَق ٍ: جمع «علقه» و به دو معنا آمده است:

۱- خون جامد چسبنده. ۲- گل چسبنده.

[سوره العلق (۹۶): آیه ۷]

أَن رَآه ُ استَغنی (۷)

۷- أَن رَآه ُ: لأن یراه.

[سوره العلق (۹۶): آیه ۹]

أَ رَأَیت َ الَّذِی یَنهی (۹)

۹- یَنهی: مراد از آیه مطلق کسانی است که از نماز نهی می کنند و ابو جهل یکی از مصادیق آن است.

[سوره العلق (۹۶): آیه ۱۰]

عَبداً إِذا صَلّی (۱۰)

۱۰- صَلّی: صلی النبی صلّی اللّه علیه و آله.

[سوره العلق (۹۶): آیه ۱۱]

أَ رَأَیت َ إِن کان َ عَلَی الهُدی (۱۱)

۱۱- کان َ: کان النبی صلّی اللّه علیه و آله.

[سوره العلق (۹۶): آیه ۱۳]

أَ رَأَیت ِإِن کَذَّب ِوَ تَوَلّی (۱۳)

۱۳- کَذَّب ِوَ تَوَلّی: کذّب ابو جهل و تولّی ابو جهل.

[سوره العلق (۹۶): آیه ۱۵]

کَلاّ لَئِن لَم یَنتَه ِلَنَسفَعاً بِالنّاصِیَهِ (۱۵)

۱۵- لَنَسفَعاً: در اصل «لنسفعن» است «نون» تاکید خفیفه است که بصریون آن را به صورت «الف» می نویسند.

لَنَسفَعاً بِالنّاصِیَهِ: حتما کاکل او را محکم می گیریم و به سمت آتش می کشانیم. «النسفع» به معنای چیزی را محکم گرفتن است.

[سوره العلق (۹۶): آیه ۱۶]

ناصِیَهٍ کاذِبَهٍ خاطِئَهٍ (۱۶)

۱۶- ناصِیَهٍ: موی قسمت جلو سر. کاذِبَهٍ خاطِئَهٍ: در گفتار دروغگو و در کردار خطاکار است.

[سوره العلق (۹۶): آیه ۱۷]

فَلیَدع ُنادِیَه ُ(۱۷)

۱۷- نادِیَه ُ: اهل مجلس. مراد بستگان و دوستان او است.

[سوره العلق (۹۶): آیه ۱۸]

سَنَدع ُالزَّبانِیَهَ (۱۸)

۱۸- الزَّبانِیَهَ: ملائکه عذاب کننده. جمع است و مفرد آن یا «زبینه» و یا «زبنی» و یا «زابن» است و کلمه مشتق از «زبن» است.

سوره القدر

[سوره القدر (۹۷): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

إِنّا أَنزَلناه ُ فِی لَیلَهِ القَدرِ (۱)

۱- لَیلَهِ القَدرِ: «قدر» در لغت عبارت است از اینکه که یک چیز در مقایسه با چیز دیگر به یک اندازه باشد بدون کم و زیاد. «لیله القدر» معروف است.

سوره البیّنه

[سوره البینه (۹۸): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

لَم یَکُن ِ الَّذِین َ کَفَرُوا مِن أَهل ِ الکِتاب ِ وَ المُشرِکِین َ مُنفَکِّین َ حَتّی تَأتِیَهُم ُ البَیِّنَهُ (۱)

۱- لَم یَکُن ِ الَّذِین َ کَفَرُوا: یهود و نصاری و بت پرستان از کفر و شرکشان جدا نشدند، مگر هنگامی که «بینه» یعنی رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله آمد. در «المیزان» از بعضی نقل فرموده است که اینکه آیه از جهت نظم و تفسیر از دشوارترین آیات است.

تَأتِیَهُم ُ: اتاهم.

البَیِّنَهُ: در روایتی از امام باقر علیه السّلام نقل شده است که مراد از «البینه» حضرت محمّد صلّی اللّه علیه و آله می باشد.

«کنز الدقائق»

[سوره البینه (۹۸): آیه ۲]

رَسُول ٌ مِن َ اللّه ِ یَتلُوا صُحُفاً مُطَهَّرَهً (۲) ۲- رَسُول ٌ مِن َ اللّه ِ: بدل است از «البینه».

صُحُفاً: جمع «صحیفه» به معنای چیزی که روی آن می نویسند مانند کاغذ و غیره و مراد در اینکه جا اجزاء قرآن است. «المیزان».

[سوره البینه (۹۸): آیه ۳]

فِیها کُتُب ٌ قَیِّمَهٌ (۳)

۳- کُتُبٌ: جمع «کتاب»، به معنای «مکتوب». «المیزان»

[سوره البینه (۹۸): آیه ۵]

وَ ما أُمِرُوا إِلاّ لِیَعبُدُوا اللّه َ مُخلِصِین َ لَه ُ الدِّین َ حُنَفاءَ وَ یُقِیمُوا الصَّلاهَ وَ یُؤتُوا الزَّکاهَ وَ ذلِک َ دِین ُ القَیِّمَهِ (۵)

۵- القَیِّمَهِ: مستقیم و بدون انحراف.

حُنَفاءَ: متمایل به حق یعنی از همه ادیان رو گردانده و به سوی اسلام متمایل شوند.

[سوره البینه (۹۸): آیه ۶]

إِن َّ الَّذِین َ کَفَرُوا مِن أَهل ِ الکِتاب ِ وَ المُشرِکِین َ فِی نارِ جَهَنَّم َ خالِدِین َ فِیها أُولئِک َ هُم شَرُّ البَرِیَّهِ (۶)

۶- البَرِیَّهِ: مخلوقات.

سوره الزلزال

[سوره الزلزله (۹۹): آیه ۲]

وَ أَخرَجَت ِ الأَرض ُ أَثقالَها (۲)

۲- أَثقالَها: جمع «ثقل» به معنای مردگان درون زمین.

[سوره الزلزله (۹۹): آیه ۶]

یَومَئِذٍ یَصدُرُ النّاس ُ أَشتاتاً لِیُرَوا أَعمالَهُم (۶)

۶- یَصدُرُ: مردم از موقف حساب برای ورود به بهشت یا دوزخ رجوع می کنند. و در «المیزان».

اضافه فرموده است: «الصدور» به معنای بازگشت شتر از آب خوردن بعد از داخل شدن در محل آب خوردن است. «المیزان» أَشتاتاً: جمع «شتت» به معنای پراکنده است یعنی هر قومی جدا از قوم دیگر است.

[سوره الزلزله (۹۹): آیه ۷]

فَمَن یَعمَل مِثقال َ ذَرَّهٍ خَیراً یَرَه ُ (۷)

۷- مِثقال: وزن.

سوره العادیات

[سوره العادیات (۱۰۰): آیه ۱]

بِسم ِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

وَ العادِیات ِ ضَبحاً (۱)

۱- وَ العادِیات ِ ضَبحاً: به دو معنا آمده است:

۱- قسم به اسبان دونده و نفس زننده رزمندگان.

۲- قسم به شترانی که از «عرفه» به «مزدلفه» و از «مزدلفه» به «منی» می روند. «علی علیه السّلام»

[سوره العادیات (۱۰۰): آیه ۲]

فَالمُورِیات ِ قَدحاً (۲)

۲- فَالمُورِیات ِ قَدحاً: اسبانی که سم آنان در برخورد با سنگ ایجاد آتش و جرقه می کند.

[سوره العادیات (۱۰۰): آیه ۳]

فَالمُغِیرات ِ صُبحاً (۳)

۳- فَالمُغِیرات ِ صُبحاً: اسبانی که صبحگاهان بر دشمن حمله ور می شوند.

[سوره العادیات (۱۰۰): آیه ۴]

فَأَثَرن َ بِه ِ نَقعاً (۴)

۴- فَأَثَرن َ بِه ِ نَقعاً: در جایگاه دویدن غبار بلند کردند، در اثر دویدن در مسیر گرد و خاک شدید نمودند.

بِه ِ: ضمیر به مکان دویدن اسبان بر می گردد.

نَقعاً: غبار زیاد، گرد و خاک شدید.

[سوره العادیات (۱۰۰): آیه ۵]

فَوَسَطن َ بِه ِ جَمعاً (۵)

۵- فَوَسَطن َ بِه ِ جَمعاً: در اثر دویدن در وسط لشکر دشمن قرار گرفتند.

بِه ِ: بالعدو: با دویدن.

[سوره العادیات (۱۰۰): آیه ۶]

إِن َّ الإِنسان َ لِرَبِّه ِ لَکَنُودٌ (۶)

۶- إِن َّ الإِنسان َ لِرَبِّه ِ لَکَنُودٌ: جواب قسم است.

(کنود): به چند معناست: ۱- ناسپاس. ۲- گناهکار. ۳- بخیل.

[سوره العادیات (۱۰۰): آیه ۷]

وَ إِنَّه ُ عَلی ذلِک َ لَشَهِیدٌ (۷)

۷- عَلی ذلِک َ: بر ناسپاسی.

لَشَهِيدٌ: انسان بر ناسپاسی خویش گواه است.

[سوره العادیات (۱۰۰): آیه ۸]

وَ إِنَّه ُلِحُب ِّالخَيرِ لَشَدِيدٌ (۸)

۸- الخَيرِ: مال، ثروت.

لَشَدِيدٌ: به دو معناست: ۱- بخیل. ۲- مال را زیاد دوست می دارد و حریص است. لِحُب ِّالخَيرِ: «لام» در اینکه جا برای علت است یعنی به سبب دوست داشتن مال بخل می ورزد.

[سوره العادیات (۱۰۰): آیه ۹]

أَ فَلا يَعلَم ُإِذا بُعثِرَ ما فِي القُبُورِ (۹)

۹- بُعثِرَ: برانگیخته شود، خارج شود.

[سوره العادیات (۱۰۰): آیه ۱۰]

وَ حُصِّلَ ما فِی الصُّدُورِ (۱۰)

۱۰- حُصِّلَ: تمییز داده می شود.

سوره القارعه

[سوره القارعه (۱۰۱): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِالرَّحمن ِالرَّحِیم ِ

القارِعَهُ (۱)

۱- القارِعَهُ: نام قیامت. «قارعه» در لغت به معنای گرفتاری و ناراحتی است که موجب افزایش ضربان قلب است. البته منشأ آن ترس است و قیامت را هم از آن جهت «قارعه» گفته اند که ترس از آن دلها را به لرزه در می آورد.

[سوره القارعه (۱۰۱): آیه ۲]

مَا القارِعَهُ (۲)

۲- مَا القارِعَهُ: اینکه برای نشان دادن عظمت و اهمیّت امر قیامت است.

[سوره القارعه (۱۰۱): آیه ۳]

وَ ما أَدراکَ مَا القارِعَهُ (۳)

۳- ما أَدراکَ مَا القارِعَهُ: رسول ما از تفصیل قیامت خبر نداری، فقط یک اجمالی از آن می دانی. در آیات بعد تفصیل آن را بیان می کند.

[سوره القارعه (۱۰۱): آیه ۴]

یَوم َیَکُون ُالنّاس ُکَالفَراش ِالمَبثُوث ِ (۴)

۴- کَالفَراش ِ: پروانه.

المَبثُوث ِ: پراکنده و متفرق در جهات گوناگون.

[سوره القارعه (۱۰۱): آیه ۵]

وَ تَكُونُ الجِبالُ كَالعِهنِ المَنفُوشِ (۵)

۵- كَالعِهنِ: پشم رنگارنگ.

المَنفُوشِ: متفرق و متلاشی شده، حلاجی شده.

[سوره القارعه (۱۰۱): آیه ۷]

فَهُوَ فِی عِیشَةٍ راضِیَةٍ (۷)

۷- عِیشَةٍ: معیشت و زندگانی.

راضِیَةٍ: مرضیه، پسندیده.

[سوره القارعه (۱۰۱): آیه ۹]

فَأُمُّهُ هاوِیَةٌ (۹)

۹- فَأُمُّهُ: جایگاه و مأوی، همچنان که طفل مادر خود را مأوی قرار داده است، گناهکار هم دوزخ را مأوای خود را قرار داده است.

هاوِیَةٌ: نام جهنم است. «هوی» به معنای سقوط است. به جهنم «هاویه» گفته اند چون جهنمی به جهنم که قعر آن ناپیداست سقوط می کند.

[سوره القارعه (۱۰۱): آیه ۱۰]

وَ ما أَدراكَ ما هِیَه (۱۰)

۱۰- ما هِیَه: اصل آن «ماهی» است که برای تعظیم و بزرگ نشان دادن آتش است و «ها» آخر کلمه برای وقف است.

[سوره القارعه (۱۰۱): آیه ۱۱]

نارٌ حامِیَةٌ (۱۱)

۱۱- حامِیَةٌ: بسیار داغ.

سوره التکاثر

[سوره التکاثر (۱۰۲): آیه ۱]

بِسم ِاللّه ِالرَّحمن ِالرَّحِيم ِ

أَلهاكُم ُالتَّكاثُرُ (۱)

۱-ذلك كه أَلهاكُم ُ: شما را مشغول نموده و از یاد خدا باز داشته است.

ذلك كه التَّكاثُرُ: فخر فروشی به زیادی ثروت و اولاد.

[سوره التكاثر (۱۰۲): آیه ۲]

حَتّى زُرتُم ُالمَقابِرَ (۲)

۲- حَتّى زُرتُم ُالمَقابِرَ: به دو معنا آمده است: ۱- تا اینكه كه مرگ شما را دریافت یعنی غفلت شما از یاد خدا تا فرا رسیدن مرگ ادامه پیدا كرد. ۲- تا اینكه كه برای فخر فروشی قبرهای گذشتگان خود را شمردید تا بر افتخار خود بیفزایید.

سوره الهمزه

[سوره الهمزه (۱۰۴): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

وَیل ٌ لِکُل ِّ هُمَزَهٍ لُمَزَهٍ (۱)

۱- هُمَزَهٍ: صیغه «فعله» برای مبالغه است و نشان دهنده اینکه است که اینکه فعل از فاعل زیاد صادر می شود به طوری که عادت وی گشته است مانند «نکحه» که به کسی گفته می شود که زیاد نکاح می کند و «ضحکه» که به کسی گفته می شود که زیاد می خندد. «همزه» به چند معناست: ۱- بسیار غیب کننده و نمّام. ۲- بسیار طعنه زننده. ۳-

کسی که در حضور طرف بر وی عیب گیرد. «همز» در اصل به معنای شکستن است، گویا طعنه زن یا عیبجو با اینکه کارش دیگری را می شکند.

لُمَزَهٍ: صیغه مبالغه به دو معناست: ۱- بسیار غیبت کننده و نمّام. ۲- بسیار طعنه زننده.

[سوره الهمزه (۱۰۴): آیه ۲]

الَّذِی جَمَع َ مالاً وَ عَدَّدَه ُ (۲)

۲- عَدَّدَه ُ: شمارش کرد.

[سوره الهمزه (۱۰۴): آیه ۴]

کَلاّ لَیُنبَذَن َّ فِی الحُطَمَهِ (۴)

۴- لَیُنبَذَن َّ: حتما انداخته می شود.

الحُطَمَهِ: صیغه مبالغه است همانند «همزه».

مراد از آن جهنم است و در لغت به معنای پرخور است و چون جهنم استخوانها و گوشتهای بدن گناهکاران را می خورد و به قلب آنان هجوم می آورد بدین جهت «حطمه» نام گرفته است.

[سوره الهمزه (۱۰۴): آیه ۶]

نارُ اللّه ِ المُوقَدَهُ (۶)

۶- المُوقَدَهُ: برافروخته و شعله ور.

[سوره الهمزه (۱۰۴): آیه ۷]

الَّتِی تَطَّلِعُ عَلَی الأَفئِدَهِ (۷)

۷- الأَفئِدَهِ: جمع «فؤاد» به معنای قلب.

[سوره الهمزه (۱۰۴): آیه ۸]

إِنَّها عَلَیهِم مُؤصَدَهٌ (۸)

۸- مُؤصَدَهٌ: درهای جهنم بر روی آنان قفل است و توان خارج شدن ندارند.

[سوره الهمزه (۱۰۴): آیه ۹]

فِی عَمَدٍ مُمَدَّدَهٍ (۹)

۹- عَمَدٍ: جمع «عمود» و به دو معنا آمده است: ۱- میخهای درهای جهنم. ۲- غلها و زنجیرها.

مُمَدَّدَهٍ: بسیار بلند. مراد یکی از دو مورد است: ۱- غلها و زنجیرهای بلند. ۲- خلود در آتش. «امام باقر علیه السّلام»

سوره الفیل

[سوره الفیل (۱۰۵): آیه ۲]

أَ لَم یَجعَل کَیدَهُم فِی تَضلِیلٍ (۲)

۲- تَضلِیلٍ: آنان در گمراهی بودند و به هدف خویش نرسیدند.

[سوره الفیل (۱۰۵): آیه ۳]

وَ أَرسَلَ عَلَیهِم طَیراً أَبابِیلَ (۳)

۳- أَبابِیلَ: دسته دسته، به نحوی که هر دسته ای جدا از دسته دیگر بود و به دنبال همدیگر بودند.

[سوره الفیل (۱۰۵): آیه ۴]

تَرمِیهِم بِحِجارَهٍ مِن سِجِّیلٍ (۴)

۴- سِجِّیلٍ: سنگ سفت، البته نه از جنس سنگهای معمولی.

[سوره الفیل (۱۰۵): آیه ۵]

فَجَعَلَهُم كَعَصف ٍ مَأكُول ٍ (۵)

۵- كَعَصف ٍ مَأكُول ٍ: به دو معنا آمده است: ۱- همانند زراعت و كاهی كه چهار پایان آن را خورده، سپس پشگل گشته و از هم متفرقه گردیده است. كنایه از پراكندگی و نابودی آن قوم است. ۲- برگ زراعت كه خورده شده باشد.

سوره قریش

[سوره قریش (۱۰۶): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

لِإِیلاف ِ قُرَیش ٍ (۱)

۱- لِإِیلاف ِ قُرَیش ٍ: «ایلاف» به معنای ایجاد انس و الفت است. در «لإیلاف» یکی از اینکه دو معنی محتمل است: ۱- «لام» برای تعلیل است یعنی عبادت کنید پروردگار کعبه را به خاطر اینکه که شما را به سفر تجارتی در زمستان و تابستان الفت داد. ۲- «لام» به معنای «الی» و متضمن معنای «مضافا» است. (البته اینکه معنا بنابراین است که سوره قریش با سوره فیل یک سوره باشد). یعنی هلاک کردن اصحاب فیل نعمتی بر قریش بود علاوه بر نعمت الفت آنان.

قُرَیش ٍ: فرزندان «نضر بن کنانه». «قریش» مشتق از «قرش» به معنای کسب و تجارت است و قریش چون معیشت خود را از راه تجارت تأمین می کردند، نه از راه زراعت و دامداری و غیره بدین جهت به آنان قریش گفته شده است.

[سوره قریش (۱۰۶): آیه ۲]

إِیلافِهِم رِحلَهَ الشِّتاءِ وَ الصَّیف ِ (۲)

۲- رِحلَهَ: سیر کردن با شتر قوی. مراد در اینکه آیه سفر تجارتی قریش است.

الشِّتاءِ: زمستان. الصَّیف ِ: تابستان.

[سوره قریش (۱۰۶): آیه ۱]

[سوره الماعون (۱۰۷): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِ الرَّحمن ِ الرَّحِیم ِ

أَ رَأَیت َ الَّذِی یُکَذِّب ُ بِالدِّین ِ (۱)

۱- بِالدِّین ِ: جزا و حساب یعنی قیامت.

[سوره الماعون (۱۰۷): آیه ۲]

فَذلِک َ الَّذِی یَدُع ُّ الیَتِیم َ (۲)

۲- یَدُع ُّ الیَتِیم َ: یتیم را با زور از خود می راند.

[سوره الماعون (۱۰۷): آیه ۳]

وَ لا یَحُضُّ عَلی طَعامِ الْمِسکِینِ (۳)

۳- وَ لا یَحُضُّ عَلی طَعامِ الْمِسکِینِ: خود به فقرا اطعام نمی کند و دیگران را تشویق و ترغیب به اطعام به فقرا نمی کند.

[سوره الماعون (۱۰۷): آیه ۵]

الَّذِینَ هُمْ عَنْ صَلاتِهِمْ ساهُونَ (۵)

۵- ساهُونَ: کسانی که نماز را در اول وقت به جا نمی آورند.

[سوره الماعون (۱۰۷): آیه ۶]

الَّذِینَ هُمْ یُراؤُنَ (۶)

۶- یُراؤُنَ: عمل را ریایی انجام می دهند.

[سوره الماعون (۱۰۷): آیه ۷]

وَ یَمْنَعُونَ الْماعُونَ (۷)

۷- الماعُونَ: به چند معنا آمده است: ۱- لوازم ناچیز مورد نیاز که به صورت عاریه در دست مردم می چرخد مانند تیشه، دلو، دیگ، و چیزهای جزئی همانند آب و نمک که مالک آنها مانع از استفاده دیگران نمی شود یعنی اینکه ابزار و اشیا را برای استفاده به دیگران نمی دهند. «امام صادق علیه السّلام» ۲- زکات. ۳- قرض. «امام صادق علیه السّلام»

[سوره قریش (۱۰۶): آیه ۲]

[سوره الکوثر (۱۰۸): آیه ۱]

بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ

إِنّا أَعْطَیناکَ الْکَوْثَرَ (۱)

۱- الکَوثَرَ: خیر زیاد. مراد ذریه پیامبر صلّی اللّه علیه و آله است(۱).

[سوره الکوثر (۱۰۸): آیه ۲]

فَصَلِّ لِرَبِّکَ وَ انْحَرْ (۲)

۲- انحَر: به دو معنا آمده است: ۱- قربانی کن. ۲- دستها را تا محاذی گلو بالا بیاور. «امام صادق علیه السّلام»

[سوره الکوثر (۱۰۸): آیه ۳]

إِنَّ شانِئَکَ هُوَ الأَبتَرُ (۳)

«شانی»: دشمن. الأَبتَرُ: دم بریده، مقطوع النسل.

۱- ۱.به قرینه «ابتر»

سوره الکافرون

[سوره الکافرون (۱۰۹): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِالرَّحمن ِالرَّحِیم ِ

قُل یا أَیُّهَا الکافِرُون َ(۱)

۱- الکافِرُون: «الف و لام» برای عهد است.

مقصود گروه مشخصی از کفار است.

[سوره الکافرون (۱۰۹): آیه ۲]

لا أَعبُدُ ما تَعبُدُون َ(۲)

۲- لا أَعبُدُ ما تَعبُدُون: علت تکرار مفاد آیات به تعبیرهای مختلف برای تاکید است و چون مطلب دارای اهمیت زیادی است از موارد تاکید است.

سوره النصر

[سوره النصر (۱۱۰): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِالرَّحمن ِالرَّحِیم ِ

إِذا جاءَ نَصرُ اللّه ِوَ الفَتح ُ(۱)

۱- الفَتح: مراد فتح مکه است.

[سوره النصر (۱۱۰): آیه ۲]

وَ رَأَیت َالنّاس َیَدخُلُون َفِی دِین ِاللّه ِأَفواجاً (۲)

۲- دِین ِاللّه: مراد دین اسلام است.

سوره المسد

[سوره المسد (۱۱۱): آیه ۱]

بِسمِ اللّه ِالرَّحمن ِالرَّحِیم ِ

تَبَّت يَدا أَبِی لَهَب ٍ وَ تَب َ(۱)

۱- تَبَّت: به دو معنا آمده است: ۱- زیانکار باد. ۲- از هر خیری تهی باد.

لَهَب ٍ: به دو معناست: ۱- آتش قوی. ۲- آتش شعله ور.

[سوره المسد (۱۱۱): آیه ۴]

وَ امرَأَتُه ُ حَمّالَهَ الحَطَب ِ (۴)

۴- الحَطَب ِ: خار و خاشاک.

[سوره المسد (۱۱۱): آیه ۵]

فِی جِیدِها حَبل ٌ مِن مَسَدٍ (۵)

۵- (جید): گردن.

حَبل ٌ: ریسمان.

مَسَدٍ: ریسمان از لیف خرما.

سوره الاخلاص

[سوره الإخص (۱۱۲): آیه ۲]

اللّه ُالصَّمَدُ (۲)

۲- الصَّمَدُ: غنی، کسی که بی نیاز است و خلأ ندارد.

[سوره الإخص (۱۱۲): آیه ۴]

وَ لَم یَکُن لَه ُکُفُواً أَحَدٌ (۴)

۴- کُفُواً: نظیر، مانند، همتا، همسر.

سوره الفلق

[سوره الفلق (۱۱۳): آیه ۱]

بِسم ِاللّه ِالرَّحمن ِالرَّحِیم ِ

قُل أَعُوذُ بِرَب ِّالفَلَق ِ (۱)

۱- الفَلَق ِ: به چند معنا آمده است: ۱- سفیده صبح. «فلق» در اصل به معنای شکاف بزرگ است و چون سفیدی صبح تاریکی شب را می شکافد بدین جهت «فلق» نامیده شده است. ۲- نوزادان.

چون با شکافته شدن صلب پدران و رحم مادران موجود می شوند «فلق» نامیده شده اند. ۳- چاهی است در جهنّم که اهل جهنم از حرارت آن به خدا پناه می برند.

[سوره الفلق (۱۱۳): آیه ۳]

وَ مِن شَرِّ غاسِق ٍإِذا وَقَب َ(۳)

۳- غاسِق ٍ: شب. «غاسق» در اصل به معنای مهاجمی است که برای ضرر رساندن هجوم می آورد و چون فسق و جنایت و آزار حشرات نوعا در شب واقع می شود بدین جهت به شب «غاسق» گفته اند. وَقَب َ: داخل شد.

[سوره الفلق (۱۱۳): آیه ۴]

وَ مِن شَرِّ النَّفّاثات ِفِی العُقَدِ (۴)

۴- النَّفّاثات ِفِی العُقَدِ: به دو معنا آمده است:

۱- زنان ساحری که به وسیله فوت کردن در گره ها سحر می کنند. ۲- زنانی که با سحر، فکر مردان را منصرف کرده و به سمت خود متمایل می سازند. النَّفّاثاتِ: زنان فوت کننده. العُقَدِ: جمع «عقده» و به دو معناست: ۱- گره ها. ۲- تصمیمها.

[سوره الفلق (۱۱۳): آیه ۵]

وَ مِن شَرِّ حاسِدٍ إِذا حَسَدَ (۵)

۵- حاسِدٍ: حسود، کسی که آرزو می کند نعمت از دیگران سلب شود. حَسَدَ: حسودی کند.

سوره النّاس

[سوره النّاس (۱۱۴): آیه ۴]

مِن شَرِّ الوَسواسِ الخَنّاسِ (۴)

۴- الوَسواسِ: آهسته با خود سخن گفتن. در اصل به معنای صدای آهسته است. الخَنّاسِ: «خنوس» به معنای مخفی شدن بعد از آشکار شدن است و شیطان را «خنّاس» می گویند چون برای گمراه کردن انسان ظاهر می شود، ولی هنگامی که نام خدا برده می شود مخفی می شود. «خنّاس» صیغه مبالغه است.

[سوره النّاس (۱۱۴): آیه ۵]

الَّذِی یُوَسوِسُ فِی صُدُورِ النّاسِ (۵)

۵- صُدُورِ: سینه ها، قلبها.

[سوره النّاس (۱۱۴): آیه ۶]

مِنَ الجِنَّهِ وَ النّاسِ (۶)

۶- مِنَ الجِنَّهِ وَ النّاسِ: بیان است برای «الوَسواسِ الخَنّاسِ» و در آیه اشاره است به اینکه که برخی از مردم ملحق به شیاطین هستند و در زمره آنان قرار دارند، همان گونه که آیه ۱۱۲ سوره انعام: «شَیاطِینَ الإِنسِ وَ الجِنِّ» دلالت بر اینکه مطلب دارد. «المیزان»

صدق اللّه العلی العظیم

ص: ۶۰۶

گفتار مؤلّف

انگیزه تألیف

بسم اللّه الرحمن الرحیم الحمد للّه رب العالمین و صلی اللّه علی محمّد و آله الطاهرین

در زمانی که توشه خود را فقه و اصول و فلسفه به پایان می بردم، مع الأسف هنوز یک دوره تفسیر جامع مطالعه نکرده بودم، هر چند مطالعاتی در تفسیر به صورت پراکنده داشتم، ولی به هنگام قرائت قرآن احساس می کردم در برخی آیات گروه هایی برای من وجود دارد. از اینکه جا بود که تصمیم گرفتم یک دوره کامل مباحث تفسیر «مجمع البیان» را از اول تا آخر اعم از «اختلاف قرائت»، «حجت»، «اعراب»، «لغت»، «شأن نزول» و «بیان» آن را مطالعه کنم. بحمد اللّه اینکه کار انجام گرفت و جون از روی احساس نیاز بود، بسیار برایم لذت بخش بود. در تابستان در هوای گرم قم تمام روزهایم با لذت تمام به مطالعه «مجمع البیان» سپری می شد. به هنگام مطالعه نکته هایی که دلچسب بود، یادداشت می کردم خواه اینکه که نکته ادبی باشد یا لغوی یا تفسیری یا روایی و یا شأن نزول و ... پس از پایان یافتن مطالعه یک دور تفسیر، حدود پنج هزار یادداشت جمع آوری شده بود. هدف من از اینکه کار اینکه بود که هنگام تلاوت قرآن از اینکه یادداشتها استفاده کنم.

هنگامی که از اینکه یادداشتها در خدمت بعضی از بزرگان متخصص در تفسیر سخنی به میان آمد با تواضع خاصی از آن استقبال نموده و از سوی دیگر بعضی از

دوستان فاضل که از اینکه کار باخبر شده بودند اصرار می کردند که اینکه یادداشتها چاپ شده و در اختیار عموم قرار بگیرد چه آن کار جای اینکه کار را در جامعه خالی می دیدند و مورد نیاز طلاب و دانشجویان علوم قرآنی می دانستند. و چون چاپ اینکه اثر مستلزم تکمیل بود از اینکه رو بررسی مجدد شد و از تفاسیر دیگری که اسم آنها در مأخذ آمده است، نیز استفاده شد و مطالبی دیگر نیز به آن افزوده شد و اینکه مجموعه به اینکه شکل فراهم گردید و به «تفسیر علّیّین» نام گذاری شد. از آن جا که تفسیری به اینکه شکل به زبان فارسی- تا آنجا که من اطلاع دارم- وجود نداشت و مورد نیاز علاقمندان بود، سعی شد که عبارات تفسیری به فارسی باشد مگر در موردی که نکته خاصی در کلمات عربی باشد که برای تفهیم آن نکته، همان کلمات عربی آورده شده است.

ذکر چند نکته

۱- بیشتر مطالب اینکه تفسیر برگزیده از تفسیر «مجمع البیان» است بنابراین در هر موردی که مطلبی آمده و مأخذ آن بیان نشده، آن مطلب برگرفته از «مجمع البیان» است و در مواردی که مطلب مشترک میان «مجمع البیان» و تفسیر دیگری است نام هر دو تفسیر به عنوان مأخذ ذکر شده است.

۲- اگر در آیه چند احتمال ذکر شده است، مأخذ هر احتمال در آخر همان احتمال آمده است مگر اینکه که مأخذ احتمال «مجمع البیان» بوده که در اینکه صورت از ذکر آن خودداری کرده ایم. همچنین اگر تفسیری از فرمایشات ائمه علیهم السّلام بوده است، نام آن امام را در آخر آن ذکر کرده ایم.

۳- تمامی پاورقیها، مربوط به مؤلف است، جز آن که مأخذ آن ذکر شده باشد.

۴- در صورت وجود چند احتمال، ردیف هر احتمال مشخص کننده اهمیت آن احتمال در نظر مؤلف است، مگر مطلبی که از معصوم علیه السّلام نقل شده باشد.

۵- ذکر چند احتمال به اینکه معنا نیست که تمام احتمالهایی که در مجمع و یا مأخذ دیگر وجود دارد آمده است، بلکه احتمالاتی که در نظر ما صحیح بوده و یا از اهمیت بیشتری برخوردار بوده است، گزینش شده است.

۶- ممکن است کلمه ای در دو یـا چنـد جـا توضـیح داده شـده باشـد اینکه تکرار از روی غفلت نبوده، بلکه چون غرض اینکه است که قاری هر صـفحه ای از قرآن بتواند لغتها و مطالب مشـکل آن را در هما صـفحه بیابد، از اینکه جهت به صورت مکرر آمده است. البته مواردی هم هست که برای رعایت اختصار ارجاع داده شده است.

۷- مخاطب اینکه تفسیر کسانی هستند که دوره ادبیات عرب را گذرانده باشند.

۸- مراد از «صادقین علیهما السّلام» امام باقر و امام صادق علیهما السّلام می باشند.

ویژگیهای اینکه تفسیر

۱- اینکه تفسـیر یک تفسـیر همراه است که در حاشـیه قرآن- با خطه عثمان طه- به چاپ رسیده است از اینکه رو برای رعایت اختصار، مطالبی که گزینش شده است از اهمیت بالایی برخوردار است.

۲- تنوع مطالب یکی از ویژگیهای اینکه تفسیر است در اینکه تفسیر سعی بر آن بوده است که گره های صرفی، نحوی، لغوی و بیانی و ... گشوده شود.

۳- ذکر احادیث جالب در بیان آیات از ویژگیهای مهم اینکه تفسیر است.

۴- پاسـخ به برخی از سؤالاـت و شـبهات اعتقـادی و بیـان نکته های فقهی و شأن نزول بعضـی از آیات از دیگر امتیازات اینکه تفسیر است.

نگاهی گذرا به تفسیر «علیّین»

برای آشنایی خوانندگان به کیفیت و تنوع مطالب اینکه تفسیر نمونه هایی از نظرتان می گذرد.

سوره/ آیه/ صفحه قرآن/ توضیحات البقره/ ۱۳/ ۳/ مُستَهزِؤُن: هارؤن: مسخره کنندگان.

البقره/ ۶۵/ ۱۰/ السَّبت: شـنبه. «سـبت» در اصل به معنای دست از کار کشـیدن و استراحت کردن است و چون یهود روز شـنبه برای استراحت تعطیل می کردند، بدین جهت «سبت» نامیده شده است.

البقره/ ۷۴/ ۱۱/ یَشَّقَّق: اصل آن «یتشقّق» بود، «تا» تبدیل به «شین» و در «شین» ادغام شد. «تشقّق»: شکافته شدن.

البقره/ ۱۳۳/ ۲۰/ أَم کُنتُم: ما کنتم حضورا: شما حاضر نبودید.

البقره/ ۲۳۳/ ۳۷/ لا تُضَارَّ والِدَةٌ بِوَلَدِها وَ لا مَولُودٌ لَه بِوَلَدِه: مادر برای ترس از کم شدن شیر فرزندش در اثر حامله شدن، نباید از مجامعت شوهرش جلوگیری کند و به اینکه وسیله به شوهرش ضرر بزند و همچنین شوهر به جهت مراعات حال فرزندش و ترس از حاملگی زن نباید از نزدیکی با وی خودداری کند. «صادقین علیهما السّلام» البقره/ ۲۳۶/ ۳۸/ مَتاعاً بِالمَعرُوف: به دو معنا آمده است: ۱- بدون اسراف و تبذیر.

۲- به مقدار شایسته زن و شوهر.

آل عمران/ ۴۰/ ۵۵/ غُلام: فرزند. در لغت به معنای جوان است. کلمه «غلمه و اغتلام» به معنای نیاز شدید جنسی است و جوان را به جهت شدّت نیازش به ازدواج «غلام» گفته اند.

آل عمران/ ۵۲/ ۵۶/ الحَوارِیُّون: أصحاب عیسی علیه السّلام. اصل آن از «حور» به معنای بسیار سفید رنگ است. اصحاب عیسی به یکی از دو جهت حواریون نام گرفته اند: ۱- قلوب آنان مانند جامه سفید بوده است.

۲- صورت آنان در اثر عبادت نورانی و سفید بوده است.

آل عمران/ ۱۳۳/ ۶۷/ عَرضُهَا: وسعت و بزرگی بهشت. عرب وقتی می خواهد وسعت چیزی را تعریف کند می گوید: عرضش اینکه اندازه است از عرض به طریق اولی وسعت طول هم معلوم می شود.

آل عمران/ ۱۶۲/ ۷۱/ فَمَن اتَّبَع رِضوان اللّه: امام صادق علیه السّلام فرمود: مراد از «من اتبع رضوان اللّه» ائمه علیهم السّلام هستند و امامان در پیشگاه خداوند برای مؤمنین وسیله ترفیع درجه می باشند. بنابراین مرجع ضمیر «هم» در آیه بعد، جمله «من اتبع رضوان اللّه» است. «کنز الدقائق» آل عمران/ ۱۹۳/ ۷۵/ کَفِّر: محو کن. ممکن است گفته شود که «کفران» و «غفران» در لغت به معنای پوشش آمده است: بنابراین با وجود «اغفر لنا» از «کفّر عنّا» بی نیاز هستیم. جواب اینکه است که «اغفر لنا» یعنی ما را بدون توبه ببخش و «کفر عنا» یعنی ما را با توبه ببخش. در «المیزان» فرموده است: در اصطلاح قرآنی «سیئات» به گناهان صغیره اطلاق می شود.

النساء/ ۱/ ۷۷/ وَ الأَرحام: برای اینکه عبارت دو معنی گفته شده است: ۱- «الارحام»

عطف است بر «به» یعنی هر کدام از شما چنین می گویید: «أسألک باللّه ان تفعل کذا و أنشدک باللّه و بالرحم» یعنی شما با قسم دادن به خدا و خویشاوندان حوائج خود را از همدیگر درخواست می کنید. ۲- عطف است بر «اللّه» یعنی «اتقوا اللّه و الارحام»: از رحم بترسید و قطع رحم نکنید یعنی صله رحم کنید. اینکه معنی از امام باقر علیه السّلام روایت شده است.

النساء/ ۱۷/ ۸۰/ بِجَهالَةٍ: هر گناهی که از بنده سر می زند گرچه از روی عمد باشد جهالت نامیده می شود زیرا نادانی بنده او را وادار به گناه کرده و گناه را در نظر او زیبا جلوه داده است. «امام صادق علیه السّلام» النساء/ ۱۹/ ۸۰/ أَن تَرِثُوا النِّساءَ: دو وجه برای آن ذکر شده است: ۱- از امام باقر علیه السّلام روایت است که در جاهلیت رسم بر اینکه بود: شوهر که می مرد پسر متوفی از همسر دیگرش و یا ولی آن پسر با انداختن لباس خود به سر همسر متوفی، زن او را به ارث تصاحب می کرد، سپس یا خودش به همان مهر سابق با او ازدواج می کرد و یا به ازدواج دیگری در می آورد و مهریه را مالک می شد. آیه شریفه از اینکه عمل نهی کرده است. ۲- آیه در باره مردی نازل شده که همسر خود را در منزل زندانی می کرد در حالی هیچ نیازی به همسر خود نداشت و به انتظار می نشست تا زن بمیرد و اموال او را به ارث ببرد. آیه شریفه از اینکه عمل نهی کرده است.

النساء/ ۲۵/ ۸۲/ العَنَت: در اصل به معنای زحمت و مشقت است و مقصود از آن در اینکه جا زنا است و سبب اینکه که به زنا «العنت» گفته شده اینکه است که زنا موجب حدّ در دنیا و عذاب در آخرت می شود.

النساء/ ۳۴/ ۸۴/ قَوّامُون: مردان در تربیت و اداره کردن زندگی و تأدیب و تعلیم، سرپرست زنان هستند. «قوّام» صیغه مبالغه است. در «المیزان» نقل کرده است: ابراهیم بن محرز می گوید: خدمت امام باقر علیه السّلام بودم. کسی سؤال کرد که مردی به همسرش گفته است: اختیارت به دست خودت باشد. امام در جواب فرمود: چگونه چنین مطلبی صحیح است در حالی که خداوند می فرماید: «الرجال قوامون علی النساء»!

النساء/ ۷۸/ ۹۰/ فَما لِهؤُلاءِ: «فما لهؤلاء» «لام» جاره است و نباید در آن توقف کرد و در نوشتن جدا نوشته می شود یعنی چه شده است اینکه منافقین را.

النساء/ ۱۰۵/ ۹۵/ وَ لا تَکُن لِلخائِنِین َخَصِیماً: «لام» مفید انتفاع و منفعت است یعنی به نفع خائنین با مؤمنان دشمنی نکن.

الانعام/ ۷۵/ ۱۳۷/ مَلَکوت: به معنای ملک است. «واو» و «تا» را برای مبالغه اضافه می کنند.

الانعام/ ۱۴۳/ ۱۴۷/ أَمَّا اشتَمَلَت: «امّا» مرکب است از «ام» عاطفه و «ما» موصوله. «اشتملت» یعنی در بر گرفته است.

الاعراف/ ۳۵/ ۱۵۴/ إِمّا یَأتِیَنَّکُم: إن ما تأتینّکم. «إن» شرطیه است و «ما» زاید است و مصحح دخول نون تأکید بر فعل مضارع است.

الاعراف/ ۵۱/ ۱۵۶/ کَما نَسُوا: کنسیانهم. «ما» مصدریه است.

الاعراف/ ۵۷/ ۱۵۷/ لِبَلَدٍ: إلی بلد.

الاعراف/ ۵۹/ ۱۵۸/ یا قَومِ: اصل آن « یا قومی» بوده که « یا » برای تخفیف حذف شده است.

الاعراف/ ۹۰/ ۱۶۲/ إِذاً: زاید است.

الاعراف/ ۱۰۲/ ۱۶۳/ إِن وَجَدنا: «إن» مخففه از مثقله و مفید تأکید است و چون مخفف شده عمل نکرده است.

الاعراف/ ۱۷۹/ ۱۷۴/ لِجَهَنَّم: «لام» برای عاقبت است یعنی عاقبت کار چنین شد.

النحل/ ۷۸/ ۲۷۵/ أُمَّهات: اصل آن «امّات» بوده، اضافه کردن «ها» برای تأکید است مانند «اهرقت الماء» که در اصل «أرقت» بوده است.

الإسراء/ ۴۶/ ۲۸۶/ أَن یَفقَهُوه: کراهه ان یفقهوه: به علت اینکه که کراهت داشتیم آنان بفهمند.

الإسراء/ ۷۸/ ۲۹۰/ لِدُلُوک ِالشَّمس: در اینکه جا دو قول است: ۱- هنگام زوال خورشید، ظهر. «صادقین علیهما السّلام». «دلوک» به معنای مالیدن است و چون هنگام ظهر شعاع خورشید قوی است و کسی که در اینکه هنگام به خورشید نگاه کند چشمان خود را می مالد به اینکه جهت ظهر را «دلوک» گفته اند. ۲- غروب خورشید. «دلوک» به معنای مالیدن است و چون هنگام غروب کسی که به آفتاب نگاه می کند چشمان خود را می مالد تا خوب ببیند به اینکه جهت به عصر «دلوک» گفته اند.

الکهف/ ۳۸/ ۲۹۸/ لکِنَّا: اصل آن «لکن انا» بوده، همزه «أنا» برای تخفیف حذف شده و «نون» در «نون» ادغام شده و «لکنا» شده است.

مریم/ ۴/ ۳۰۵/ اشتَعَل ِالرَّأس ُشَیباً: «اشتعال» در اصل به معنای شعله ور شدن آتش است. و در اینکه جا استعاره است و از بهترین استعاره هاست. یعنی «اشتعل الشیب فی الرأس» سفیدی، موی سرم را فرا گرفته و سرم سفید شده است.

مریم/ ۲۶/ ۳۰۷/ صَوماً: مراد سکوت است، نه روزه اصطلاحی.

طه/ ۷۱/ ۳۱۶/ لَأُصَلِّبَنَّكُم فِی جُذُوعِ النَّخلِ: علی جذوع النخل: شما را به ساقهای درخت خرما آویزان خواهم کرد.

الانبیاء/ ۳/ ۳۲۲/ الَّذِینَ ظَلَمُوا: دو وجه برای آن ذکر شده است: ۱- فاعل است برای «اسروا» و اینکه که فعل را جمع آورده است بنا بر لغت «أکلونی البراغیث» است. ۲- بدل است برای ضمیر جمع «اسرّوا».

النور/ ۶۰/ ۳۵۸/ القَواعِدُ: زنان سالمند که از ازدواج باز ایستاده و کسی برای ازدواج با آنان رغبت نشان نمی دهد.

الفرقان/ ۳۶/ ۳۶۳/ أَصحابَ الرَّسِّ: «رس» در اصل به معنای چاهی است که سنگچین نشده است. در مراد از «اصحاب الرّس» دو قول است: ۱- مردمانی بوده اند که زنان آنان با همدیگر مساحقه می کردند. «امام صادق علیه السّلام» ۲- قومی بوده اند که پیامبر خود را در چاه افکندند.

الفرقان/ ۷۲/ ۳۶۶/ کِراماً: بزرگوارانه می گذرند به طوری که راضی به گناه نیستند چه رسد به اینکه که مرتکب گناه شوند. در روایتی امام باقر علیه السّلام فرمود: «کرام» کسانی هستند که نام «فرج» را به زبان نمی آورند، بلکه با کنایه آن را ذکر می کنند.

القصص/ ۵۸/ ۳۹۲/ مَعِیشَتَها: اصل آن «فی معیشتها» بوده است که منصوب به نزع خافض است.

القصص/ ۸۳/ ۳۹۵/ عُلُوًّا: برتری طلبی، تکبر. در روایتی از امیر المؤمنین علیه السّلام است که هر کس از بند کفش خویش خوشش بیاید و با آن خود را از دیگران برتر بداند مشمول اینکه آیه خواهد بود.

لقمان/ ۱۹/ ۴۱۲/ أَنکَرَ الأَصواتِ: به دو معنی آمده است: ۱- زشت ترین صداها. ۲- از امام صادق علیه السّلام روایت شده است که مراد عطسه های بلند و ناهنجار و همچنین گفتارهای با صدای بلند است، مگر اینکه که دعا و یا قرآن بخوانند که در اینکه صورت بلا مانع است.

الاحزاب/ ۳۳/ ۴۲۲/ قَرنَ فِی بُیُوتِکُنَّ: به دو معنی آمده است: ۱- ملازم خانه های خود باشید و از منزل خارج نشوید، بنابراین که از «قرر» مشتق باشد. اصل آن «أقررن» بوده است که «را» اول حذف شده و فتحه آن به «قاف» منتقل شده. «جوامع الجامع» ۲- باوقار باشید، موقر باشید، بنابراین که از «وقر» مشتق باشد.

تقدیر و تشکر

در پایان از همه عزیزانی که در به ثمر رساندن اینکه اثر مرا همراهی کرده اند، به ویژه فاضل گرانقدر، حضرت حجه الاسلام و المسلمین حاج آقا علی ولی زاده اسفراینی که در مراحل مختلف یار ما بودند، قدردانی می کنم و از خداوند متعال برای آنان اجر مسألت می نمایم. به امید اینکه که اینکه اثر خدمتی به ساحت مقدس قرآن باشد و مورد رضای خداوند امام زمان علیه السّلام قرار گیرد. از خوانندگان عزیز درخواست می کنم بذل محبّت فرموده و نواقص کار را به اینکه حقیر گوشزد نموده تا در تکمیل اثر مفید افتد.

قم- سید عباس سید کریمی حسینی.

حوزه علمیه قم ۱۰/ ۶/

مأخذ تفسیر علیین

۸۰

۱- المیزان، علّامه طباطبایی.

۲- کنز الدقائق، المیرزا محمّد المشهدی، ۱۱۲۵ ه.

۳- التفسیر الکبیر، فخر رازی.

۴- الکشّاف، زمخشری.

۵- جوامع الجامع، طبرسی.

۶- منهج الصادقین، ملا فتح اللّه کاشانی.

۷- الصافی، فیض کاشانی.

۸- المفردات، راغب.

۹- کنز العرفان، فاضل مقداد.

۱۰- الکافی، الکلینی.

۱۱- وسائل الشیعه، شیخ حرّ عاملی.

۱۲- المصباح المنیر.

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ .ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانه‌ای
قائمیه
اصفهان
www
برای داشتن کتابخانه های‌تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹